

ૠૠ મૈયા.

“સિદ્ધિનાં સોપાન”

[શ્રીમદ્ના અપૂર્વ અવસરનું વિવેચન]

: પદ્મનાઃ :

‘શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર’

: વિવેચક :

‘સંતખાલ’

કિ. અમૃત્ય

:: પ્રકાશક ::

શ્રી સસ્તુ જ્ઞાન પ્રકાશક મંડળ,
જામનગર.

પ્રતિ ૧૫૦૦

:: મુદ્રક ::

લેન બાસ્કરોહથ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ,
જામનગર

અમદાવાદ નિવાસી

શ્રીયુત મોરારજી ધનજીભાઈ પડીયા

તરફથી

તેમના પ્રિય સફળ પુત્ર

જીતેન્દ્રના

સ્મરણાર્થે

લેટ

પ્રકાશક :

શ્રી સરતું જ્ઞાન પ્રકાશક મંડળ

લામનગર.

મૂલ્ય સદુપયોગ.

જાણસુએને:-

મદારા વ્હાલા સદ્ગત પૌત્ર સાધ
જીતેન્દ્રના રમરણાર્થે એક નાનું પણ મર્વમાદી
પુસ્તક પ્રગટ કરવાની ઇચ્છા હતી.

પરમપૂજ્ય સદ્ગુર સંતબ્રાહ્મણ વિરચિત
“મિદિના સોપાન” મને ગમ્યુ જે જામનમર
શ્રી સરતુ જ્ઞાનપ્રકાશક મંડગદારા પ્રમિદ કરાવી
જાણસુએને બેટ ૫૩ છુ

આશા છે કે દરેક આત્મસદ્ગતી વ્યક્તિ
આત્મદિનાયે આ પુસ્તકનું વાંચન અને મનન
કરી આત્મક્રીવ સાધશે અને ખીનએને મંત્રગાવી
પુણ્ય લાંબલ કરશે.

પડિયા ભુવન,	}	લી.
એલીસધીજ,		સંતગરજ સેવક
અમલપાદ.		ગોસારજ ધનજીભાઈ પડીઆ

‘ઠઠ મૈયા’

પ્રસ્તાવના

પ્રયોજન

હું જેને ‘વહાલા સાધક’ને નામે સંબોધું છું એવા એક સાધકે વાઘજીપરાના ચાતુર્માસ વખતે ‘અપૂર્વ અવમ્બર’ પર વિવેચન માગ્યું. તે વેળાએ શ્રીમદ્ ભગવતીમૂર્તના સતોધ અનુવાદ ઉપર મારું ધ્યાન ચોંટ્યું હતું, પણ સમાદના શનિવારે હું પત્ર લખતાં. બે એક ટૂંકા એમ લખાઈ હશે, પણ પછીથી શનિ સિવાયનો એક અને કોઈવાર બે દિવસ; સમાહે અપાતા. એમ નવેક ટૂંકા લખાયા પછી કામ ગ્રથ રહ્યું. આ ટૂંકા લખાતી વેળા મારી સામે આશ્રમભજનાવલીમાંની પંદર ટૂંકવાળું પદ હતું, પણ પાછળથી એકવીસ ટૂંકવાળું પદ મળ્યું અને એ ગત ચાતુર્માસમાં અધૂરું રહેલું કામ આ ચાતુર્માસમાં પૂરું થયું.

આકર્ષણ અને સંવેદન

એ સાંભરતું નથી કે આ પદ સૌથી પહેલાં કોની પાસેથી અને ક્યારે સાંભળ્યું? જ્યારથી એ પદ સાંભળ્યું છે, ત્યારથી એ પદ પ્રત્યે કોઈ અજ્ઞાનઆકર્ષણ ચાલુ રહ્યું છે. ગાતી વેળાએ જરા આદ્રતા અને શાન્તરમનુ હૃદયમંવદન અનેકધા થયું છે. એમાં જેમ જેમ બિંડા ઉતરાય છે, તેમ

તેમ સુપ્રસન્નઆત્માને દરોળીને કેઇ નવા જગતમાં ઉઝેને
ઉઝે દોરી જતું હોય ! એવો બાસ મને ઘણીવાર રહ્યાં કર્યો છે.

સિદ્ધિનાં સોપાન

આ પદના રચયિતા 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર' છે. મૂળે આ
૫૬ જૈનઆગમોના સુપ્રસિદ્ધ ચૌદ છવરચાનકા-મોક્ષસીડીનાં
ક્રમિક પગથિયાંઓ-ના ખ્યાલ પર રચાયું છે. ૪૧ એમાં જે
જે સંકલ્પો અને દશા બતાવાઈ છે, તે અક્ષરજ્ઞ જૈન આગમો
પરથી લેવાઈ છે. ૪૨ પછી એ વર્ગીકરણ અને મોડવણ એવાં
તો ઉત્તમ અને સફળ થયાં છે કે આપાને તાજમહેલ જેમ
લિપ્પદ્મનિયાનો અદ્ભુતકળાનમનો છે, તેમ આ ગીતા જેવા
સર્વમાન્ય અચની દરોળમા આવે એવાં આધ્યાત્મિક જગતના
આલેશાન મદિરનો સુદર કળાનમનો છે, એમ મને લાગ્યું
છે. ગીતાની આસપાસ જેમ આપ્તુ આધ્યાત્મિક જગત છે.
તેમ આની આસપાસ એ આધ્યાત્મિક જગતમાથી કાઢી આપેલો
કેવળ મહીદો છે એ પચાવવા માટે અમુક જૂથિકા લેઈએ
પણ જેને પચે એનો બેટો પાર !

૧ 'સમ્યગ્જ્ઞાનદર્શનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ' એ પરથી નીચેની
ક્રમબદ્ધ સીડી વસ્ત્રવિસોદિસમગળ વદુષ્ણ ખચરસજીવદાનાવળત્તા ।
સંજઞઃ અવિરયમસ્માદિટ્ટો વિરવાવિરયમસ્માદિટ્ટો, વમત્તમંજતી
મવમત્તસંજતી, નિરટ્ટીવાયર, અનિયટ્ટીવાયર, સુદ્ધમસંપાપ, ડવ
સમિય, સ્વચ, મજોગી કેવલી, અજોગી કેવલી.

૪૨ જુઓ પરિશિષ્ટમા એ બધાં રચણો બરાબર મામ-
નામે અપાયા છે.

હિંદના વિશ્વવિખ્યાત નણે ધર્મોએ (વૈદિક, જૈન અને બૌદ્ધ) આર્યસંસ્કૃતિના ઉગમથી માંડીને આજ પર્વત સુદી રીતે-સાધનાત્મક અને દાર્શનિક બન્ને દૃષ્ટિએ-મોક્ષ માર્ગે જવાનાં પગથિયાં પોતપોતાની કક્ષા પ્રમાણે અને દૃઢતામાં કે વિસ્તારથી બતાવ્યાં છે. એમાંનું આ પદમાં જૈન ધર્મની કક્ષાથી ક્રમિક વિકાસવર્ણન હોઇને 'સર્વિવચન' આ પદપુસ્તકનું નામ 'સિદ્ધિના મોપાન' રાખ્યું છે.

સંસ્કરણનું દૃષ્ટિબિંદુ

આ અગાઉ આ પદ પર વિશેષાર્થ કે વિવેચનની, એ એક આવૃત્તિઓ નીકળેલી મે સાબળી છે. આમાંની એકે દળ હું જોઇ શક્યો નથી.

આ સંસ્કરણમાં જે દૃષ્ટિબિંદુ હશે, તેમાં અને શ્રીમદ્દની મૂળકૃતિ પાછળની ભાવધારામાં જે અંતર હશે; તે અનિવાર્ય છે. કારણ કે એ મુખ્યત્વે અંતરંગભૂમિકાનો વિષય છે.

૪૨ :- 'શ્રુતેજ્ઞાનાન ન સુચિઃ' એ શ્રુતિ પર છ એ દર્શનોના સુકિતવાદનું મંડાણ છે. નૈવામિક અને વૈશેષિકના જોડણાંનો સનાતનશાન માટે સુકિતવાદ અને પરમાણુવાદ, વેદાંતનું જિજ્ઞાસા વિના જ્ઞાન ન હોય માટે અચાડતો બ્રહ્મજિજ્ઞાસા નીયોગ્યતા સારું વિવેક, વૈરાગ્ય, પદ્મંપતિ અને બ્રુમુશુતા.

સાંખ્ય અને યોગના જોડણાના પ્રકૃતિત્રય કે ચિત્તનિરોધ માટેનાં યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, દ્વાન, મારણા, અને સમાધિનું ક્રમિક સાધનાવર્ણન, પ્રાચીન બૌદ્ધ

વળી મારે એ મોખવટ કરવી જોઈએ કે શ્રીમદ્ના ધણી વિચારે। એવી દબે રજૂ થયા છે કે જે મને ગળે ઉતરતા નથી. પણ મને ગળે ન ઉતરે એ સર્વાંશી ત્યાજ્ય છે એમ મેં નથી માન્યું। ઠેઠલાંક રચ્યો એવાં પણ છે; કે પૂર્વાપરનો સંબંધ અને મૂળભૂત આશયનો વિવેક ન જળવાય તો અનર્થ થાય ! ૪૨

શ્રીમદ્

શ્રીમદ્ વિષે એક અક્ષર પણ ઉચ્ચારતા પહેલા સંકોચ થાય છે. કારણ કે એમની મૂળપ્રતિભા આગળ બે પ્રકારનાં વાયુમંડળ ખડાં થયા છે (૧) શાબ્દિકઅતિપ્રસંગોના (૨) કેવળવિરોધોનાં

એટલે આપણના વિવેચનમાં એમની વિધેયભાવાત્મક દિશા તરફ મુખ્ય લક્ષ્ય સેવાયું છે એથી મંભવ છે કે એ પુરુષની મૂળકૃતિને મને સંતાપ થાય તેવો ન્યાય બંધે મળ્યો હોય, પણ પૂરો ન્યાય નહિ મળ્યો હોય। છતાં પ્રમાણિક પહે એટલું માનું છું કે એમની કૃતિને લમીરે અન્યાય નયાવ એતોફારી જરાબર રખાઈ છે

વળી જ્યારે જ્યારે એ બન્ને પક્ષો તરફથી શ્રીમદ્ની મૂમિકા વિષેના પોતપોતાની દૃષ્ટિ પ્રમાણેના ખ્યાલો રજૂ કરી, મારો

દર્શનનાં સફાવદિદ્ધિ આદિ દસ મંયોજનોના અભાવ રૂપી નિર્વાણનો અષ્ટાનિક માર્ગક્રમ અને દરિબદસુરિની મિત્રા, તારા, બહા દીપ્તા, સિયરા, કાન્તા, પ્રભા, પરા, આક દૃષ્ટિઓ એવું એવું માદિત્ય પુષ્કળ છે.

—૪૨—આ મોખવટ શ્રીમદ્ના સમસ્ત લખાણોની અપેક્ષાએ અડી કરી છે.

અભિપ્રાય લેવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, ત્યારે ત્યારે મેં પ્રાયઃ મૌન સેવ્યું છે. અથવા ચોકકસ સંમેલોમાં મારા દષ્ટિબિંદુની ચોખવટ કરી છે. મને એમ લાગે છે કે માત્ર શ્રીમદ્ માટેજ નહિ! કોઈ પણ વ્યક્તિની યથાર્થ અંતરંગ-ભૂમિકા વિષે અભિપ્રાય આપવામાં ભારે જવાબદારી રહેલી છે. અને એવી મહા મધ્યસ્થ ભૂમિકા પણ જોઈએ છે. એ જવાબદારી હિપાગ્રવાની શક્તિ અને લાયકાત જેટલે અંશે મારામાં હોય, તેટલે અંશેજ મારે એ બોળમાં રોગજનું જોઈએ. એટલે અહીં શ્રીમદ્ના અંગતજીવન વિષે સંગોપાંગ ચર્ચા નહિ કરું, પણ આ પદ્ધતિ રચયિતા વિષે આ પ્રમંથે દ્રશ્ય ન કંઈ તો આત્મધર્મ ચૂકું, એટલે એ પદ પરથી અને શ્રીમદ્નાં પીઠતં લખાણો પરથી મારા મન પર જે એમના વિષેની છાપ પડી છે, તે એમનાજ સખ્દો ટાંકીને કહીશ. માત્ર મુણ્ણશોધક દષ્ટિ રાખી જોનાર કોઈનોયએ વિષે મબેદ નહિ હોય!

શુતભક્તિ

જેન આગમે પ્રત્યે એમની જે અનન્યનિષ્ઠા હતી તે એમના નીચેના સખ્દો કહી આપે છે:—

‘સધળા ધર્મ મતોના વિચાર જિનપ્રણીત વચનામૃતસિંધુ આગળ એકે બિંદુરૂપ પણ નથી, મોક્ષમાળા પાઠ ૯૫.

‘એવો એકે પારમાર્થિક વિષય નથી, કે જે જોનમાં ન હોય!.

‘એવું એકે તત્ત્વ નથી કે જે જોનમાં નથી’ મોક્ષમાળા:

આપી ઉપાધિયુક્ત બાબ ઉપાર્જનસાધનસ્થામા શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના પદોની ભાવાર્થરૂપી શીતલ હવાની સેનાથી અન્તરમા સમાવિ રહી બગીચાના વખતમા એક વા બે કલાક મળતા તે વખતે પદનો ભાવાર્થ લખાતો હતો જેકા માસમા લાવનગરના આવક શા મોતીચંદ ગીરવર કાપીયાએ પોતે શ્રીમદના પદોનું વિવેચન કરાવું દર્શાવ્યું તેથી મને ઘણો આનંદ થયો કારણ કે, શ્રીમદના પદોનો અર્થ અને લેખકોના કૃદ્ધમાથી નીકળે ત્યારે તેમના પદોની મહત્તા વિશેષ અવગોચી શકાય તેમ છે અને તેટલા લેખકો દોષ તોપણ શ્રીમદના પદોના અધમા ભિન્નતા સાથે નવીનતા આવવાની-વાચકોને એકજ લેખકના વિવેચનથી સંતોષ ન થાય અને ઘણા લેખકોથી શ્રીમદનું કૃદ્ધ અવગોચી શકાય આ ભાવાર્થ લખવાનું ખરૂં કાર્ય વૈશાખથી તે સ. ૧૮૬૮ ના કારતક માસ પર્વે ત બગીચાના વખતે અનિયમિતપણે શાક્ય હતું અને ઉવટના ચાર પદોનો ભાવાર્થ પાદરામા વકીલ શા મોહનરાય હિમચંદ વગેરે સઘના આગ્રહથી મારાગર કરીને પૂર્ણ થયો છે ઘણી વખત ધારેલ ભાવાર્થ લખતા સંજોગ્યથી જતો હતો “ ધાર્યો જેટલું લખી ગયાનું નથી ”

શ્રીમદના પદોનો પરિપૂર્ણ ભાવાર્થ તો તે પોતે જાણી શકે, અર્થાત્ તેમના વખતના દેશકાવના સંજોગો અને આ મપરિપૂર્ણિયોને નીકળેલા પદોરૂપી ઉભયગોનો લક્ષ્યાય પરિપૂર્ણ જાણવાને અશક્યપણું છે, તોપણ અધ્યાત્મના પરિશીલનથી અને આત્માના ધ્યાનપ્રતાપે તેમના વિવારોની દિશામા ભાનાર્થ લખી શકાય એમ સાગ્રોના પરિશીલનથી બનવા યોગ્ય છે

શ્રીમદ્ આનંદધનના પદોની બાબા હિંદુસ્તાની ભાષાને મળતી છે તેઓ મજ, મારવાડી, ગુજરાતી વગેરે ભાષાઓના શાતા હતા તેઓ ગુજરાત, મારવાડ વગેરે દેશમા વિચરતા હોવાથી તેમજ પ્રજાભાષામા તે વખતના કવિયો ગ્રન્થો લખતા હતા તેથી, તેમના પદોમા મિશ્ર શબ્દોવગર યુક્ત પ્રાયઃ હિંદુસ્તાની ભાષા જાણાય છે તેમના પદોની ભાષાના કેટલાક શબ્દો ભારતી નહિ સમજાય તેવા હતા, અને તેથી શબ્દોનો અર્થ ન સમજવાથી ભાવ લાવવો કઠિન થઈ પડે તેમ હોવાથી, શબ્દોનો ભાવ સમજવામા મઘરી નગ્નીનદાસ પુરપોત્તમને કેટલાક પદોના શબ્દો સમજાવી પૂજવામા આ પુ હતા, જેમા તેમજુ પણુ સ્વયંબુદ્ધનુમ્બરે સ્પષ્ટાચ્ચ કરી હતી શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના પદોની ભાષા જૂની અને અપરિચિત હોવાથી કેટલાક શબ્દોનો અર્થ વિપરીત

થયો હોય તો અન્ય સાક્ષરો તેવા શબ્દોના અર્થસખન્ધી સૂચના આપશે તો બીજી આનૃત્તિમા તે સખન્ધી મુદ્ધારો કરવામા આવશે.

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજના બનાવેલા બહોતેર પદ છે કે એકસો આઠ પદ છે, તેનો નિર્ણય કરવો એ એકદમ ઘણા દાખલાઓ અને દલીલો મેળવ્યાવિના બની શકે તેમ નથી. શ્રાવક ભીમસિંહ માણેકે નિર્ણયસાગર પ્રેસમા આનન્દધનજીના એકસો સાત પદો છપાવ્યા છે, તેથી અમોએ એ સર્વ પદોનો અર્થ લખ્યો છે પદોના શબ્દો મેળવવામાટે અમદાવાદ ડહેલાના ઉપાશ્રયમાથી એક પ્રતિ મગાવી હતી એક પ્રતિ પ્રવર્તક શ્રીકાન્તિવિજયજી મહારાજ પાસેથી મગાવી હતી એક પ્રતિ મુનિરાજ પન્નાસ શ્રીવીરવિજયજી મહારાજ પાસેથી મગાવી હતી ૫ એક પ્રતિ પાટણથી મગાવી હતી ૬ એક પ્રતિ અમારી પાસે હતી ઉપર કથ્યા મુજબ પ્રતો અને મૂળ છપાવેલી ભીમસિંહ માણેકવાળા પદોની ચોપડી, એ સર્વને જોઈને છપાવતી વખતે પદોના શબ્દોમા થયામતિ થોડા લાગ્યો તે મુદ્ધારો કરવામા આવ્યો છે જૂની પ્રતિયોમા ડોઠિમા આવન, ડોઠિમા સિત્તેર વગેરે પદો અવલોકવામા આવ્યા છે અમોને મળેલી તે પૈકી જૂની લખેલી કોઈ પ્રતિમા એકમો ને આઠ પદો જોવામા આવ્યા નથી પરપરાથી જનશ્રુતિ પ્રમાણે પણ આનન્દધનની બહોતેર ગણનાય છે બહોતેર પદોજ તેમના બનાવેલા હોય એમ જો માનવામા આવે તો તે બહોતેર પદોનો નિર્ણય કરવામાટે ઘણા વખત અને ઘણા સાહિત્ય જોઈએ ભીમસિંહ માણેકે છપાવેલા પુસ્તકમા ૧૦૭ પદો છે ભીમસિંહ માણેકે શોધક પુરૂષ હતો તેણે જ્યારે પદો છપાવ્યા હશે ત્યારે લખેલી જૂની પ્રતિયો ભેગી કરી હશે ઘણા સાક્ષર મુનિયો અને શ્રીપૂજ્યોની સાથે તેનો સખન્ધ હતો, તથા સાક્ષર ભોજકોની સાથે પણ તેનો પરિચય હતો, તેથી તેણે શ્રીપૂજ્યો, મુનિયો અને ભોજકોની સહાય લીધી હશે અને કેટલીક પ્રતો પણ મેળવી હશે, એવું વૃદ્ધોના બોલવાથી તથા તેની શોધક દૃષ્ટિની ચીનટના લીધે અનુમાન થાય છે. તેણે કયી કયી પ્રતિયોના આધારે પુસ્તક છપાવ્યું હતું તે બાબતની તપાસ કરાવી હતી, પણ તે સખન્ધી અમને જોઈએ તેવી હકીકત મળી નથી, તોપણ એટલું તો કહેવું પડે છે કે શ્રીમદ્ના પદો સખન્ધી તેણે ઘણી શોધ કરી છે આનન્દધનજીના પદોની છપાવેલી એક બીજી ન્હાની ચોપડી અમને જામનગરવાળા જઠાભાઈના ત્યાંથી મળી આવી હતી પણ તે ઉપયોગી થઈ પડે તેવી નહતી આનન્દધનજીના એકસોનેઆઠ પદો છે કે કેમ હાલ થઈ શકે તેમ નથી

શ્રીમદ્ આનન્દધનનજીએ પ્રથમ ક્યુ પદ બનાવ્યું તેનો નિર્ણય થઈ શકે તેમ નથી જૂની પ્રતોમા દરેકમા પદોના જુદા જુદા અનુક્રમ દેખાય છે (શ્રીમર્સિહ માલોકનાળી છાપેલી ચોપડી ગાયે અમને મળેલી તબેલી પ્રતિયોનો અનુક્રમ મળતો આવતો નથી, તેમ જૂની પ્રતિયોમા પણ પગ્ગપર અનુક્રમ મળતો આવતો નથી) શ્રીમદ્ આનન્દધનનના પદોની જાનામા જૂની પ્રત કોઈ ઠેકાણેથી મળે તો તે ઉપરથી કઈ નિર્ણયની દિશા સન્મુખ આવી શકાય - હેલાના ઉપાધ્યયની પ્રતિ વગેરે પ્રતિયો મળી હતી તેના કરતા હજી જૂની પ્રતિયો મળે તો તે સખન્ધી રિગેય નિર્ણય કરી શકાય શ્રીમર્સિહ માલોકે પદોનો અનુક્રમ રાખ્યો છે તે પણ કોઈ પ્રતિયોના આધારે રાખ્યો હશે, છતાં તેમને જૂની ઈઈ ઈ પ્રતિયો મળી હતી અને કઈ સાવધનતાની જૂની મળી હતી તે બાબતનો તેમણે પ્રસ્તાવનામા ખુલાશો કર્યો હોત તો તે સખન્ધી વિચાર ચલાવના વિગેરે ઉપયોગી રહી પડત, તોપણ અમારે અર્થ પર્યન્તના મળેલા સયોગોના આધારે કહેવું પડે છે કે, તેણે પદોના કરેલા અનુક્રમને ફેરવવા ઘણું સાહિત્ય ન મળે ત્યામુખી તે અનુક્રમ પ્રમાણે અનુક્રમ રાખીને પદો લખના એ યોગ્ય છે પદોના અનુક્રમ સખન્ધી અમને જોઈએ તે પ્રમાણે સાહિત્ય મળી આવશે તો બીજી આકૃતિમા તે સખન્ધી પ્રમાણ પાડના પ્રયત્ન કરીશું હાલ તો શ્રીમર્સિહ માલોકના છાપેલા પદોના અનુક્રમ સ્વીકારીને અમોએ પ્રકૃતિ કરી છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનનના વખતમા તેમના પદોનો ઉતારો થયો હોય એમ લાગે છે જે વખતે જે સ્થાનમા હૃદયનો ઉતારો પદ તરીકે બહાર કાઢનામા આ એ હોય અને તેનો ઉતારો ત્યાના ભક્તનોદોએ કર્યો હોય એમ સમજાય છે, તેમજ ચોકોએ જેટલા પદો સામગ્ર્યા હોય તેટલા ભેમા કયા હોય અને ભોજનોમે બધા ત્યા ફરતા જેની પાસેથી જે પદો ગમ્યા તેટલા તેની પાસેથી ઉતારી લીધા હોય એ બનનાયો ય છે જેઓએ બહોતેર પદો એકઠા કર્યા હોય તેઓએ બહોતેરીની સગા આપી હોય અને પશ્ચાત્ આનન્દધનનજીમહારાજે કોઈકેમણે બીજા પદરૂપે ઉભરા મદ્યા હોય, તેમ તે પદો પણ તેમની સમીપમા આનુનારા લોકોએ લખી લીધા હોય, અને પશ્ચાત્ બહોતેર પદોમા વધારો કરનામા આનો હોય તથા જે જે મહાત્માએને જેટલા જેટલા પદો અત્યંત અમર કરનારા માનુમ પડ્યા હોય તેટલા તેઓએ ઉતારી લીધા હોય, ઇત્યાદિ અનુમાન કરતા જુદી જુદી પ્રતોમા ફેરફાર માનુમ પડે છે

હજી શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના પદોની શોધ કરવાનું કામ ચાલુ છે, તેમા જો લાભ મળશે તો ખીજી આવૃત્તિમા મુધારો વધારો કરવાનું બની શકશે કેટલાક લેખકો આનન્દધનજીના પદોના અનુક્રમમા કઈકે પૂર્વપથાતનો હેતુ છે એમ જાણાવે છે સારાગ કે અમુક પદ પછી અમુક પદ લખવામા આવ્યું તેનું કારણ છે, એમ કલ્પના કરીને અવતરણ કરવા ધારે છે, પણ એવા અવતરણાનુક્રમના નિયમની વ્યવસ્થા આધી રાજાય નહિ, કારણ કે તેમણે જે વખતે હૃદયમા જે ઉભરા પ્રગટ્યા તે-અનુક્રમ પદ તરીકે-બહાર કાઢ્યા છે શ્રીમદ્ આનન્દ ધનજીના હૃદયના અનુક્રમ આધ્યાત્મિક ઉભરાઓના બનેલા પદોમા મજબૂતપણે ઝળકી રહ્યું છે પોતાના હૃદયના ઉભરારૂપ પદવૃત્તિ પ્રતિમાને જગતમા તેઓ સદાકાલનેમાટે જગતના કલ્યાણાર્થે મૂકી ગયા છે

શ્રીમદ્ના પદોનો ભાવાર્થ લખવામા બને તેટલી કાળજી રાખી છે “ભણ્યો ભૂલે અને તારો દુખે ” વા આવતા પ્રમાદથી અપલન થઈ જાય, એ ન્યાયની પેઠે, શ્રીમદ્ના પદોમા મતિમાધથી ના પ્રમાદ-દોષથી જે સપલન થયું હોય તેની મજબૂત પુરવો પામે ક્ષમા માગુ છું અને તત્તમખન્દી મિત્ર્યાદુષ્કૃત દર્દી છું શ્રીમદ્ના આશયો અમુદ્રની પેઠે ઘણા ગભીર છે તેમાથી સાર ખેંચવો એ અતિ દુર્ધટ ગર્થ છે તેમના પદોનો ભાવાર્થ લખતા દેશ કાલ આજીઆજીના સયોગો અને આત્માની તે વખતની પરિણતિ, એ સર્વની અમર તે વખતે થઈ હોય એમ મુજ વાચકો સમજી ગઈને કોઈપણ ગ્રન્થ વાચતા પહેલા તે લેખક કેવી સ્થિતિમા મૂકાયો હતો અને આજીઆજીના કેના સયોગો તેને મળ્યા હતા, દેવી સ્થિતિમા તેનો આત્મા વર્તતો હતો એ જાણનામા આવે તો જ લેખકના હૃદયનો સાચો ખેંચી શકાય લેખકના લેખો વાચીને માણસો, તે પુરૂષ કઈ સ્થિતિમા હતો, તેની આજીઆજીના કેના સયોગો હતા તથા તે વખતમા તે કેવા વિચાર વાતાવરણના સખન્દમા હતો, તે મુધારક હતો કે કેમ ? તે સર્વને જાણીને લેખકના જીવન વૃત્તાતની મૂર્તિ ઘડી કાઢે છે, તેમ શ્રીમદ્ના પદો વાચીને તેમના આત્માની કેવી દરા હશે ? આજીઆજીના દેશકાલપરત્વે કેવા સયોગોમા તે મૂકાયા હશે ? તે અખન્દી તર્કજ્ઞ કરીને તેમનું જીવનવૃત્તાત પડિતો તારવી ગઢે છે

તેમના પદોનો ભાવાર્થ લખતા, પહેલા ગબ્દચાતુર્ય કરતાં ભાવ-પ્રાધાન્ય લાવનાની ઘણી જરૂર છે, તત્પદોમાથી ભાવ ખેંચીને નાચકોની આગળ તાત્પર્યાર્થ મૂકી દેને મિત્ર દુર્ધટ ગર્થ છે પદોનો સિરો

અર્થે અમુક હોય છે અને તેનો હૃદયાર્થ અમુક હોય છે વજ્રજ શબ્દનો યોગિયર્થ તો દેહકું વોરે થાય છે પણ રૂઢ્યર્થ તો ક્રમવ થાય છે, તે પ્રમાણે શ્રીમદ્ના હૃદયાર્થપ્રમાણે પદોનો ભાવાર્થ એવો એજ લેખકેનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે એટલું તો કહેવું પડે છે કે, શ્રીમદ્ અધ્યાત્મનામના રમિક હતા, અધ્યાત્મપદ એજ એમના હૃદયનો મુખ્ય-માન્ય સિદ્ધાંત હતો, તેથી તેઓ અધ્યાત્મમા હંકા ઉતરીને આંતરિક પારોની ને ને યોજના કરીને બોલ્યા છે તેનો મારાસ તો અધ્યાત્મનામનો રમિક-નિવૃત્તિપરાયણ કોઈ જાની મુનીશ્વર-બહાર લાવી શકે, પણ ને વ્યવહારમાર્ગનો મુખ્ય આગ્રહી હોય અને અધ્યાત્મમાર્ગથી ગામા ધ રૂચિવાળો છુન હોય, તે શ્રીમદ્ના પદો ઉપર ભાવાર્થ લખે તો તે પોતાના વિચારોની મૂર્તિ ઘડવામા શ્રીમદ્ના પદોનો ઉપયોગ કરી તો નેજે ઘણું અધ્યાત્મરાસોનું મનન કર્યું હોય અને નેજે અધ્યાત્મરસમા પોતાના આત્માને રનીયો કર્યો હોય તે મહાપુરૂષ શ્રીમદ્ના પદોનો ભાવાર્થ લખવા એમે તો કઈક ન યાનુભવરસતાને રસી શકે શ્રીમદ્ના પદોઉપર અત્યંત પ્રેમ હોય તે મહાપુરૂષજ ખરેખર આધ્યાત્મિક પદોના નાનખજનડે શ્રીમદ્ના હૃદય પાસે જઈને પદ વાન્યાર્થોનુભવાયનો પ્રકાશ કરી શકે છે

મૂળ મન્યકાર કરતા દીકાકારમા ઘણું નાન હોય તો મૂળ ભાવનો તે દીકામા આગી રીતે પ્રકાશ કરી શકે છે સામાન્ય બાબતને પણ દીકાકાર ને સારી હોય તો ઉત્તમ રૂપમા લારી મૂકે છે શ્રીમદ્ના હૃદયનો ખરેખર પરિપૂર્ણ ભાવ પ્રકાશવો એ તો સામાન્ય મનુષ્યોની સક્ષમહાર છે

શ્રીમદ્ના પદોનો ભાવાર્થ લખવાનું સાહસ માત્રથી કરાયું છે તેમા શુભે યથાશક્તિવતીવ એ ન્યાયનું અવનબન કરનામા આ મુ છે શ્રીમદ્ની બોરીશી અને પદોઉપર અને પહેલાથી અત્યંત પ્રેમ હતો શ્રીમદ્ના પદો વાનતા અને અનુ કરતા માર મન તેમા લીન થઈ જતું, તેથી શ્રીમદ્ના પદોનો યથામતિ અને યથાસક્તિવડે ભાવાર્થ લખવાનો પ્રયાગ થયો તેમા તેમની ભક્તિએ મુખ્ય ભાગ ભજવ્યો છે શ્રીમદ્ આનંદુભવરિ પદ કહે છે કે,

વચત્તિલકાદનમ્

મનસુત મનવર્તો પરિહામ ધામ ત્વદ્મતિરેવ મુચ્ચતી કુરુતે વહાનમામ્ ।
યદ્ વાદિલ દિલ્લમપો મનુર્ વિરાતિ, તથારવાગ્ગઠિકાનિકરકહેતુ ॥ ૬ ॥

(મહામરસોજ)

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીની ભક્તિ-રૂપે-પદોનો ભાવાર્થ લખતા જે કંઈ તેમના હૃદયભાવનો પ્રકાશ થયો હોય, તો અમજુ કે તેમની ભક્તિવૃત્તિ તે કંઈ છે શ્રીમદ્ના પદોનો ભાવાર્થ લખતીવખતે પ્રથમ શ્રીમદ્નું પાત્ર મિનિટ લગભગ ધ્યાન ધરવાના આવતું હતું અને કહેવામાં આવતું હતું કે “હે પ્રજ્ઞ” તમારા હૃદયનો ભાવ મારા હૃદયમાં પ્રકાશિત થાઓ અને પદનો તાત્પર્યાર્થ બરાબર લખાઓ ” આ પ્રમાણે હૃદયથી પ્રાર્થના થયાબાદ ગિરગપેન પોતાના કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થતી હતી આનન્દધનજીના પદોના આશયમનન્ધી એક વિદ્વાન્ લખે છે કે—

આશય આનન્દધનતળો, અતિ ગમીર વદાર ।

ચાલક વાદ્ય પસારીને, કહે વદધિ વિસ્તાર ॥

શ્રીમદ્ના આશયો જાણનામાટે શ્રીમદ્ના પદોનું અધ્યાત્મશાસ્ત્રોના આધારે ઘણું મનન જોઈએ જૈનાગમાધ્યાત્મગૈલીથી શ્રીમદ્નો આગય સમજવાની જરૂર છે જૈનાગમોથી અવિરૂદ્ધપણે તેઓએ અધ્યાત્મમનન્ધી ઉદ્ધારો કાઢેલા છે, એટલું પહેલાં લક્ષ્યમાં લેઈને પશ્ચાત્ તેનો અર્થ સમજવો જોઈએ આગમોથી અવિરૂદ્ધપણે એઓએ યથામતિએ શ્રીમદ્ના પદોઉપર ભાવાર્થ લખ્યો છે ગજ્ઞોનો અર્થ પણ આગમોથી અવિરૂદ્ધપણે લખના પ્રયત્ન કયો છે જે કંઈ લખનામાં આવે છે તેની અસર દુનિયાના મનુષ્યોને થયાવિના રહેતી નથી લેખો, એ લેખકની પાછળની જીવંતીઅક્ષરપ્રતિભાઓ છે તેની અમર પાછળના મનુષ્યોપર થયાવિના રહેતી નથી શ્રીમદ્ના ઉત્તમ પદોની ઉત્તમ અમર જગતઉપર બહુકાલપર્યન્ત થયા કરશે શ્રીમદ્ના વિચારો, એ પડિતોનું ઉત્તમ ભોજન છે શ્રીમદ્ના પદો, એ સન્નિવૃત્તિપ્રેરણા બાગ છે બાગમાં જેમ અનેક પ્રકારના પુષ્પો હોય છે તેમ શ્રીમદ્ના પદોમાં પણ ભક્તિઆદિ અનેક રસો ઝળકી રહ્યા છે શ્રીમદ્ના પદોની કિમ્મત તેમની પાછળની દુનિયા આકર્ષા સમર્થ થઈ છે શ્રીમદ્ના વખતમાં શ્રીમદ્ના પદોની અને તેમની ‘મહત્તા’, એકીઅવાજે આત્મ થઈ નહતી, એ તો વાત ખરી છે કે મનુષ્યના ગુણોની કિમ્મત પાછળથી યાય છે શ્રીમદ્ પોતાની પાછળ પદરૂપે ઉત્તમ વારસો ચૂકી ગયા છે એમના પદોની અસર દુનિયાને સાગી થવાની અને તેથી દુનિયાને સારો લાભ મળી શકવાનો એમણે પોતાની પાછળ પદોરૂપ અમૃત ચૂક્યું છે તેથી તેમના ઉપકારનું જેટલું વર્ણન કરીએ તેટલું ચોડું છે શ્રીમદ્ પોતાના વિચારોથી હાલ જીવતાજ છે ! કર્તવ્યનામના પુસ્તકમાં એક લેખકે જણાવ્યું છે કે—“ ગ્રન્થ એ એક જીવતો અવાજ છે, એ પૃથ્વીની

સપાટીકેપર નાનતો એ આત્મા છે આપનાથી દેશ અને કાવપરતે
 ભુદા પગેના પુરુષનો તે હવતો વિચાર રહે છે મનુષ્યો જતા રહે
 છે, સ્મરણચિહ્નપી ગૃહસ્થભ વગેરે પડી જઈ રજકણુ થઈ જાય છે, પણ
 એ નથી રહે છે અને આપણા જીવન પછી પાપુ ટકી રહે છે તે
 મનુષ્યવિચાર છે પ્લેટો એટલે શું? તેને તો મૃતિકારૂપ થયાને
 ઘણો સમય થયો પણ તેના વિચાર અને કૃત્યો હજી હયાત છે દુષ્ટ
 અથવા નીતિને વિષય છે અને તે દુષ્ટ પરિણામજેવા પાકરે છે લખેલા
 અથવા હમેશા રહે છે હાનિ ૧૨ અન્યકારો કમરમા મુકે છે ત્યારે પણ
 પેનીટરેલી આગામીની પ્રવૃત્તિ આત્માનો ઘાત કરે છે સારો અન્ય
 જીવનને ખજાના જેવો છે અને નારો અન્ય એક અતિ પીડાકારક
 શક્તિ સમાન છે સારા અથવા પ્રામાણિકપણ, સત્યતા અને સદાચાર
 ગિમવે છે અન્યકારો મરણ પામે છે પાપુ તેમના અન્યો જીવ્યા કરે
 છે પુસ્તકોમાં જ અમરત્વનો અંશ રહેલો હોય છે કાળેકરી પુરાતની
 વસ્તુઓ નાશ પામે છે પણ પુસ્તકો જીવતા રહે છે મહાન્ વિચારો
 કાળના આરામા આવતા નથી, તેઓ સંસ્કૃત વાપર તેમના ઉત્પન્ન
 કર્તૃના નાજની બહાર નીકળીને પુસ્તકના પાનાઉપર કોરાયા તે વેળાએ
 તે જેવા તાલ હતા તેવાજ તેઓ આજ તાલ છે ગતકાળમા જે
 પુરુષોએ જેવું વિચાર્યું અને કહ્યું તે આજ પાપુ હાથેના પૃષ્ઠઉપરથી
 તેવાજ તેજ પ્રકારે છે" (સદ્ગત) હાલિયટ કહે છે કે "પુસ્તકો આપણી
 હૃદયધિની સારે ગુદાર્થ જાય છે સાચા પુસ્તક ઉત્તમ મિત્ર નજીબ
 છે રોસપિયર હજી મુઓ નથી ઇસ ૧૬૧૬ મા તેના શરીરને
 દાટવામા માથુ ખડ, પણ તેવું મન ટપુડરવગના સમયમા જેવું જામત
 હતું અને તેના વિચારો જેવા દીર્ઘચર્ચા હતા, તેવાને તેવાજ આજ
 પાપુ હજીવાડમા તેના વિચારો પોષાય છે અને તેવું મન સજીવ છે"
 (સદ્ગત)

અથવા પુસ્તકોમા અધ્યાત્મતાએ મહાન્ સાન્નિધ્ય ગણાય છે અધ્યા
 ત્મશાસ્ત્રોમા ઝીનનારા પુરુષોના હૃદયની વાનગી એ તેમણે ગાયેના પદો
 છે એ પદોમા અધ્યાત્મનાશ્ત્રોનો નિર્માણ તરતો જણાય છે શ્રીમ
 દના પદોમા અધ્યાત્મજ્ઞાન, લઙ્કાજ્ઞાન અને ચોમજ્ઞાનના ઊંડા રહસ્યો
 સમાયા છે તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનકોટીના મહાન્ પુરુષ હતા તેઓ અક્ષ
 રદેહે અને કીર્તિદેહે સહાય જીવતા છે તેમના પદોરૂપ કલ્પવૃક્ષોની
 મધ્યગૃહિતે ઉપાસના કરવામા આવે તો ઇતિહાસની પ્રાપ્તિ થયાવિના
 રહે નહી શ્રીમદના પદોનો ભાવાય લખતા હજી પરિપૂર્ણ સન્નોય થતો
 નથી, કમળ કે જેટલું પરામા પ્રકટે છે તેટલું વૈષ્ણવીમા આવી સકતું નથી

શ્રીમદ્ના પદોનો ભાવાર્થ જેમ અને તેમ સરલભાષામાં લખાય
 એવો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે પદોનો ભાવાર્થ લખતા
 સ્થિતિરતાયોગે હૃદયમાં પ્રકટેલા વિચારોના ઉભરાઓ બહાર કાઢના
 પ્રયત્ન કર્યો છે અધ્યાત્મવિષયસંબંધી દરેક પદો હોવાથી પુનરુક્તિદોષ
 આવવાનો સભવ રહે છે, કિન્તુ સંજ્ઞનોએ સમજતું કે આત્માને ઉદ્દેશી
 અધ્યાત્મ-વૈરાગ્યાદિસંબંધે પુન પુન લખવાથી પુનરુક્તિદોષ ગણાતો
 નથી અધ્યાત્મના વિષયોસંબંધી પદોમાં ઘણું ગાભીર્ય રહ્યું હોય છે
 લેખકો પોતપોતાની બુદ્ધિનુસાર ભાવાર્થ આકર્ષના પ્રયત્ન કરે છે શ્રીમદ્
 આનન્દધનના પદોનો ભાવાર્થ સાગરસમાન છે, તેમાં ઉંડા ઉતરીને
 રત્નો કાઢવા શાની પુરૂષો પ્રયત્ન કરે છે

છેવટે સન્તોને પ્રાર્થના કે, શ્રીમદ્ આનન્દધનના પદોદ્ધારા દુનિ-
 યાનુ ભડું કરવામાં જે કઈ મારાથી સાડ લખાયું હોય તેની અનુમોદના
 કરશે અને આખી દુનિયામાં ઘેર ઘેર શ્રીમદ્ના વિચારો ફેલાય એવો
 પ્રયત્ન કરવામાં પ્રવૃત્ત થરો, અને તેમ કરી અન્યોને સાહાય્ય આપશે

અમદાવાદ }
 પોશ વદ ૧ સ ૧૯૬૬ }

લી
 બુદ્ધિસાગર.

અધ્યાત્મજ્ઞાનની આવશ્યકતા

(મૂળ ગ્રંથની ભૂમિકારૂપે)

આ પદો અધ્યાત્મજ્ઞાનગ્રંથની હોવાથી અધ્યાત્મજ્ઞાનપરત્વે કેટલાક વિચારો જણાવવા થોડા જરૂરી છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનનો સમાવેશ શ્રી દ્રવ્યસૂત્રોપનિષદમાં થાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનના બે ભેદ છે. લૌકિકઅધ્યાત્મજ્ઞાન અને લોકોત્તરઅધ્યાત્મજ્ઞાન. લૌકિકઅધ્યાત્મજ્ઞાનના માનનારાઓ એકાન્તવાદીઓ હોય છે અને એકાન્તવાદીઓ લોકોત્તરઅધ્યાત્મજ્ઞાનને સ્વીકારે છે. શ્રી-રીશભલુએ સમવસરપુમાં બેસીને લોકોત્તર અધ્યાત્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ દીધો છે અને તેને ગણધરોએ ઝીટ્યો. તે હાલ ગણધરના શિષ્યોની પરંપરાએ સંસ્કૃત, મારગથી, શુભરાત્રી આદિ ભાષામાં અધ્યાત્મજ્ઞાન આપ્યું છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનનો ઉપરામ, ક્ષયોપરામઆદિ બાનમાં સમાવેશ થાય છે. કાલથકી અધ્યાત્મજ્ઞાન-તીથકરોના પ્રવાલની અપેક્ષાએ-અનાદિકાલથી તે દ્રવ્યથકી આત્મામાં અધ્યાત્મજ્ઞાન રહે છે. ક્ષેત્રથી પાંચ ભરત, પાંચ અપરવત અને પાંચ મહાવિદેહ એ ધનુર ક્ષેત્રમાં અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રકટે છે. ભાવથકી ક્ષયોપરામઆદિભાવે પ્રકટે છે. મુનિજ્ઞાનમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનનો સમાવેશ થાય છે. યોગ મુનિઓ પાસેથી અધ્યાત્મજ્ઞાન મહાપુ કરાય છે. યોગ્ય એવા આત્માઓથી અધ્યાત્મજ્ઞાન મહાપુ કરાય છે. યોગ્ય એવા અધ્યાત્મજ્ઞાન મહેમર, યોગ્ય એવી વિનિવડે મહાપુ કરાય છે. જે આસનભવ્યજીવો હોય છે તેમને અધ્યાત્મજ્ઞાનની મહા અને અધ્યાત્મપ્રવૃત્તિ થાય છે. પાનની પરીક્ષા કરીને શુદ્ધો પોતાના શિષ્યોને અધ્યાત્મજ્ઞાન માપે છે. દુનિયા મોજશોખમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે અને બાહ્યપદાર્થોના ભોગ. અને ઉપભોગમાં આનંદ માને છે, પરંતુ દુનિયાના કોઈ મનુષ્યે ઉઘી વખતે બાહ્યભોગથી સતોષ દર્શાવી નથી. દુનિયાના પદાર્થોમાં વૃત્તિના અનુભવે મુખ્યદુષ્કર્મના કર્મો કરે છે. પ્રોક્ષ્ય સેશિન કહે છે કે “ખરો ધર્મ આધ્યાત્મિક જીવન, આધ્યાત્મિક સ્વચ્છતા, અને આધ્યાત્મિક કેળવણી છે અને જે કોઈ પુરુષમાં એ વાસ્તવિક હોય તે તેને દરેક સ્વચ્છ અને સત્ કર્મોમાં આસ ઉત્તેજનની પુષ્ટિ મળે છે, તોપણ આપણે સર્વેને આ દુનીયાનો ત્યાગ કરવાનો છે.” “મૃત્યુ સવને આવે છે, આપણે દરરોજ આપણા દાંતવડે કબર ખોદીએ છીએ.” મોગ સાધરસે પોતાની જમરપર આ રાખેલો મૂકાવ્યા હતા. “અરે મનુષ્ય” હું એ તે દોષ અને એ તે સ્થળેથી આવતો દોષ તોપણ કરાની સંજ્ઞાનો સ્થાપનાર હું સારંગજી આજે થોડી માટી મારા સગીરજી આમીદન કરે છે તેની હું અદેખાઈ કરતો મા.”

જે મનુષ્યોની અભિલાષા નિ સીમ હોય છે અને જેઓ આખરે પોતાની મહેચ્છાપર મર્યાદા મૂકતી જીવે છે તેમના મનમા નિરાશા આવે છે, હવે વધારે રાજ્ય જીતવાના રહ્યા નહિ એવા વિચારથી એલેક્ઝેન્ડરે રૂદન કર્યું મહમદ ગિઝની-હિન્દુસ્તાનના પ્રથમ મુસલમાન વિજયિની પણ એવીજ હકીકત હતી તેને માણુમ પડ્યું કે હવે હું મરીજવાનો છું ત્યારે તેણે રત્ન અને સુવર્ણના સર્વ ખજાના પોતાની આગળ મૂકવા હુઝમ કીધો તેણે તે જોયા ત્યારે તે એક બાળકની પેઠે રોયો તેણે કહ્યું “અરેરે! આ ખજાના મેળવવા મેં કેટલા બધા શારીરિક અને માનસિક ભય સહન કર્યા છે, અને તેનું રક્ષણ કરવા કેટલી બધી સભાળ લીધી છે! અને હવે હું મરવાની અને તેને છાડીને જતા રહેવાની તૈયારીમા છું” તેને તેના મહેલમા દાટયો, જ્યાં તેનો હું ખી આત્મા જીતતી પેઠે ભટકે છે એમ પાછળ લોકો ધારતા હતા આથી સમજવાનું કે મનુષ્યની જીવનની ખરા સુખને ભોગવવામાટે હોવી જોઈએ ખરૂં સુખ તો ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાનવિના પ્રાપ્ત થતું નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનવિના મનુષ્ય અધારામા સુખની શોધ કરે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનવટ પૂર્વે અનેક મહાત્માઓએ ખરૂં સુખ પ્રાપ્ત કર્યું છે આ ઉપરથી ખરા સુખની પ્રાપ્તિમાટે અધ્યાત્મજ્ઞાનની આવશ્યકતા સિદ્ધ થાય છે

દુનિયામા અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ ધર્મમૂળ વિના કોઈ દર્શનરૂપ વૃક્ષ ટકી શકતું નથી આત્મિક જ્ઞાન યથા વિના વિષયોને જીતી ધર્મનું મૂળ શકાતા નથી શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય અધ્યાત્મ સાર ગ્રન્થમા અધ્યાત્મજ્ઞાનને સર્વ પ્રજાગ્ના જ્ઞાનમા ઉત્તમ માને છે શ્રીમદ્ હેમચન્દ્રાચાર્ય પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનની ઉત્તમતા સ્વીકારે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી મન વાણી અને કાયાના યોગની હુઝૂતા થાય છે જગતમા ચિન્તામણિ રત્નસમાન અધ્યાત્મજ્ઞાન છે અધ્યાત્મજ્ઞાનના પ્રતાપે ભારતદેશની ભૂમિ હિતમ ગણાય છે પાશ્ચાત્ય દેશોમા બહિર્વિદ્યાના યોગે બાહ્યોન્નતિ દેખાય છે, કિન્તુ આંતરિક ઉન્નતિના અભાવે દયાઆદિના સિદ્ધાન્તોનો વિગેય પ્રમાણમા ફેલાવો થયો નથી જે જે કાલમા અધ્યાત્મજ્ઞાનપરથી લોકોની વૃત્તિ હઠી જાય છે અને અધ્યાત્મજ્ઞાનનું સ્વરૂપ સમજનારાઓ ઉપર તિરસ્કાર છૂટે છે તે તે કાલમા ભારતમા અનેક યુદ્ધો, કવેશો અને દુઃસપ દેખાન આપે છે મનુષ્યોનો અધ્યાત્મજ્ઞાનમા પ્રવેશ થવો મહાદુર્લભ છે કેટલાક અધ્યાત્મજ્ઞાનનું ખડન કરે છે તેનું કારણ એ છે કે, તેઓએ અધ્યાત્મજ્ઞાનરસનું આસ્વાદન કર્યું હોતું નથી કેટલાક મનુષ્યો કોઈ

અધ્યાત્મનામધારક મનુષ્યના દુરાચરણને દેખી એમ જોવાના મહી
 નાં છે કે, " અધ્યાત્મજ્ઞાન વા નિશ્ચયવાદી થવાથી બ્રહ્મ થવાય છે "
 પણ આમ જોવાનારાઓને ઉત્તરમા કહેવું પડે છે કે, આચાર અને
 સુવિચારથી બ્રહ્મ થનામા અધ્યાત્મજ્ઞાન પોતાની શક્તિ કદી વાપરતું
 નથી, અધ્યાત્મજ્ઞાનથી તો દુરાચાર અને બ્રહ્મ વિચારનો નાશ થાય છે,
 તેમ જતા કોઈના દુરાચારો અને મતીન પિત્તારો થાય તો તેને
 લાગેવા કર્મનો ઉદય મમજવો મોહનીય કર્મનું જોર વિરોધ હોય છે
 અને અધ્યાત્મજ્ઞાનબળ અટક હોય છે તો મોહનીય કર્મના વશમા મનુષ્ય
 મરણ જાય છે કેટલાક મોહનીય કર્મના ઉદયથી અધ્યાત્મજ્ઞાન વા
 નિશ્ચયને માન આપતા નથી અને અધ્યાત્મજ્ઞાનઉપર તિરસ્કાર બતાવે
 છે તેવાઓ પણ અનાચારી, બ્રહ્મચારી, ક્રોધી, નિન્દક, કલેશ કરનાર
 અને અશાન્તિદેવાનનારા જણાય છે તો તેમા વ્યવહારધર્મનો દોષ નથી
 વ્યવહારચારિત્રથી અનીતિ અને મન, વાણી અને કાયાના દોષોનો
 નાશ થાય છે, તેમ છતા કોઈ વ્યવહારચારિત્ર ક્રિયાને એકાન્તે માન
 નારમા અનીતિના આચારા દેખવામા આવે છે તેમા કઈ ક્રિયા-વ્ય-
 વહારનો દોષ ગણી શકાય નહિ, પણ તે વ્યવહારચારિત્ર વારકને પ્રમાદ
 જ દોષરૂપ છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનને પ્રમાદ થનાથી તે દોષી ગણી
 શકાય પણ તેમા અધ્યાત્મજ્ઞાન વા નિશ્ચયજ્ઞાન ઉપર દોષનો આરોપ
 મૂકી શકાય નહિ

કેટલાક કહે છે કે અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરનાથી ક્રિયાઉપર
 અદ્વારૂપ રૂપિ ગ્રહેતી નથી, - આમ જોલનારાઓ અધ્યા-
 ત્મજ્ઞાન વા ક્રિયાનું રૂપરૂપ સ્પષ્ટરીત્યા સમજી શક્યા નથી
 ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાનવિનાની ધર્મક્રિયાઓના રહસ્યો
 સ્પષ્ટ જાણી શકાતા નથી મળ્યા મજાનવિના ધર્મની ક્રિયાઓ કરવાથી,
 વાણી અને કાયાના ધોની શુદ્ધિ કરવા કોઈપણ મનુષ્ય સમર્થ થતો
 નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનનું રૂપ જોયો સમજે છે તેઓના હૃદયમા
 જ્ઞાનતરંગ પ્રગટવાની અશક સહે છે, પણ જોયો અધ્યાત્મજ્ઞાનઉપર
 દ્રેષ કરીને તેનું ખડન કરે છે તેઓના હૃદયમા શાંતરસની ભાવના
 નહિ પ્રાપ્તતા નિવ, મદસમારી, વિતગતવાદ અને કપાયની વૃત્તિ
 દેખવામા આવે તો તેમા કઈ આશ્ચર્ય નથી
 જોન નનનન જે મોટા મોટા નિદાનો ગયા છે તેમના પુસ્તકો
 વાંચીએ છીએ તો તેમા અધ્યાત્મજ્ઞાનરસના ઉભરાઓ
 માનુષ્ય પડે છે કુંકુંદા ધર્મ કે જે દિગબર આચાર્ય
 કહેવાય છે તેમા પ્રાય મધ્યસ્થ શુદ્ધ દેખાય છે તે પણ

અધ્યાત્મજ્ઞાન
 અને જોનારાઓ

અધ્યાત્મજ્ઞાનના પ્રતાપેજ ચમળજી કવિકાવસરેજ શ્રીહેમચદ્રાચાર્યે
 અને દેવેન્દ્રમૂરિના હૃદય પણુ અધ્યાત્મરગથી રંગાયા હતા પત્રવણુ-
 સૂત્રના કર્તા સ્થામાચાર્ય અધ્યાત્મજ્ઞાનમા ગંગાયા હતા પત્રવણુમૂત્રમા
 દ્રવ્યાનુયોગની ઘણી વ્યાખ્યા આવે છે દ્રવ્યાનુયોગને પણ અપેક્ષાએ
 અધ્યાત્મજ્ઞાન કહેવામા આવે છે દ્રવ્યાનુયોગના જ્ઞાનવિના અધ્યાત્મ-
 જ્ઞાનમા ઉતરી ગકાતુ નથી. ભગવતીસૂત્રમા પણ વિશેષ ભાગે દ્રવ્યા-
 નુયોગની અને અધ્યાત્મજ્ઞાનની વ્યાખ્યા લેવામા આવે છે આત્માના
 ગમથી જે જે કથનામા આવ્યું હોય તે તે સર્વનો અધ્યાત્મજ્ઞાનમા
 સમાવેગ થાય છે આત્મામા રહેલા મતિ આદિ પાંચ પ્રકારના જ્ઞાનના
 પ્રતિપાદન કરનાર પુસ્તકોનો પણ અધ્યાત્મશાસ્ત્રમા સમાવેશ થાય છે
 કૃમ્મગ્રન્થ, કૃમ્મપયડી વગેરે ગ્રન્થોથી પણ આત્માના સ્વરૂપનો અવલોક
 થાય છે, માટે તે તે ગ્રન્થોનો પણ અધ્યાત્મનાશ્ત્રમા સમાવેગ કરી ગકાય છે
 આચાર્યગમૂત્ર, મૂયરાગસૂત્ર, સ્થાનાગસૂત્ર, ઉત્તરાધ્યયન, નંદીસૂત્ર, કલ્પ-
 સૂત્ર, અનુયોગદ્વાર, વિશેષાવશ્યઃ વિગેરે પિસ્તાલીશ આગમોમા ન્યા ત્યાં
 અધ્યાત્મજ્ઞાન ઝળકી રહ્યું છે શ્રીહરિભદ્રમૂરિદૃત યોગદષ્ટિમમુચ્ય અને
 યોગબિન્દુ વગેરે ગ્રન્થોમા અધ્યાત્મજ્ઞાનના ઉભરાઓ દેખાય છે
 શ્રીહિમારનાતિવાચકના તત્ત્વાર્થમૂત્ર અને પ્રશમરતિ પ્રકરણ વગેરે ગ્રન્થોમા
 અધ્યાત્મજ્ઞાન ભર્યું છે જૈન ચેતાભગ ગાઓમા અધ્યાત્મજ્ઞાનનો રસ
 ઘણો ભર્યો છે શ્રીમાન મુનિગુન્દરમૂરિજીએ અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ રચીને
 અધ્યાત્મજ્ઞાનની અત્યંત આવશ્યકતા છે એમ સિદ્ધ કરી આપ્યું છે

અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ આ કાલમા થઈ શકે છે કે નહિ તે
 જોવાતું છે કેટલાક બાલજીવો કહે છે કે, “આ કાલમા
 અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી, અધ્યાત્મજ્ઞાનની
 પ્રાપ્તિ તો બારમા અગર તેરમા ગુપ્તસ્થાનકમા થાય
 છે ” આ પ્રમાણે બોલનારા-બાલજીવો ઉત્સૂત્રભાષણ
 કરના દોરાય છે શ્રીમદ્ ચરોતિનિજ્યજી ઉપાધ્યાયજી અધ્યાત્મચાર-
 યમા કહે છે કે “ચોથા ગુપ્તસ્થાનકથી અધ્યાત્મની પ્રાપ્તિ થાય છે ” જહ
 અને ચેતનનો ભેદ પડે એના પ્રકારના જ્ઞાનને ભેદજ્ઞાન કહે છે
 ભેદજ્ઞાન કહો વા અધ્યાત્મજ્ઞાન કહો, ચારારા કે અધ્યાત્મજ્ઞાન વા
 ભેદજ્ઞાન એકજ છે ચોથા ગુપ્તસ્થાનક કરતા પાંચમા ગુપ્તસ્થાનકમા
 વિશેષ પ્રકારે અધ્યાત્મદષ્ટિ ખીલી ગકે છે પાંચમા ગુપ્તસ્થાનક કરતા
 છઠા ગુપ્તસ્થાનકમા વિશેષત અધ્યાત્મદષ્ટિ ખીલી ગકે છે છઠા કરતા
 માતમામા વિશેષ પ્રકારે અધ્યાત્મદષ્ટિ ખીલી ગકે છે મૈત્રી, પ્રમોદ,

વર્તમાનકાલ
 મા અધ્યાત્મ
 ની અસ્તિતા

પણ સિદ્ધ થાય છે કે અધ્યાત્મજ્ઞાનની અત્યંત આવશ્યકતા છે કેટલાક મનુષ્યો કે જોએ અધ્યાત્મજ્ઞાનનું ખડન કરે છે, તેમ છતાં તેઓનામાં દયા-મક્ષિ આદિ ગુણો હોય છે, તેનું કારણ એ છે કે તેઓમાં આત્માની શ્રદ્ધા હોય છે પણ અધ્યાત્મશાસ્ત્રની કેટલાક કારણોથી અરુચિ થઈ હોય છે તેથી, અધ્યાત્મશાસ્ત્રકથિત ગુણોને મેલે છે છતાં અધ્યાત્મશાસ્ત્રનું ખડન કરે છે જૈન દર્શનરૂપ પુરુષનું પ્રાણ અધ્યાત્મજ્ઞાન છે તેથી વાયકો સદેજે સમજી શકશે કે, અધ્યાત્મશાસ્ત્રોનું વા અધ્યાત્મજ્ઞાનનું કોઈપણ રીતે ખડન કરી ગમચળ નહિ

વિવાતીપુત્ર ઉપરામ, સવર અને વિરેક એ ત્રણનું મનન કરીને મુખિ પામ્યા, તેમાં પણ વિચારતા અધ્યાત્મજ્ઞાનજ મુખ્ય કારણ માણુમ પડશે આપાઠાવાયે નાટક કરતા કેન-જ્ઞાન પામ્યા તેમાં પણ અધ્યાત્મભાવનાનીજ મુખ્યતા હતી જ્ઞાતરાજ આરીસા ભુવનમાં ભાવના ભાવતા ભાવતા કેન-જ્ઞાન પામ્યા તેમાં પણ આત્મવિચારણાજ મુખ્ય હતી છનામીપુત્રે સસપરનાવતા આ માની વિચારણાથીજ કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કેવલનું હમર્યાનરથામાં શ્રીમન્મહાનીરત્રયુએ આત્માની પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી અને અધ્યાત્મજ્ઞાનના પ્રાબલ્યથીજ અનેક પ્રકારના ઉપરાગો સહન થઈ હતા શ્રીમૌતમરનામી આત્મવિચારણામાં હીન થયા ત્યારે રાગના બંધનથી મુક્ત થઈ કેવલજ્ઞાન પામ્યા ગજમુકુમાને આત્માની શ્રદ્ધાથી અને આત્માના સદ્ગુણોના વિચારેથી શારીરિક દુષ્ટ સહન કર્યું હતું આત્માના જ્ઞાનરિત સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ પણ થઈ સુખી નથી શ્રી સિદ્ધમેનદિવાકરમુરિએ સમ્યક્ત્વમાં સમ્યક્ત્વના છ સ્થાનક અને મિથ્યાત્વના છ સ્થાનક બતાવ્યા છે તેમાં આત્માને ઉદ્દેશીને જ છ સ્થાનકો બતાવવાથી તેમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં સમાવેન વાય છે, અને તે પાતને અધ્યાત્મજ્ઞાન કહી શકાય છે કર્મજન્યમાં ચઉદ ગુણસ્થાનક દર્શાવ્યા છે તે સમજી વિચાર કરીએ તો માણુમ પડશે કે, ચઉદ ગુણસ્થાનક પણ આત્મામાંજ રવા છે તેથી તે પણ અધ્યાત્મજ્ઞાન કહેવાય છે મહાપ્રભુ સુખિપદ પામ્યા તેમાં પણ આત્મજ્ઞાનમાંજ રમણરૂપ અધ્યાત્મજ્ઞાનનીજ મુખ્યતા સમાવે છે આચારાગમનના લોકોનિયમઅધ્યયનમાં મુનિભાવે સમ્યક્ત્વ કેળું છે તેમાં પણ અધ્યાત્મભાવમાં સમાવેત વાય છે આત્માની અમિતતા આદિ-અધ્યાત્મ જ્ઞાનની મિદ્ધિ વતા સાધુ અને યાદીઓને સુઆચારો પાળવા જોઈએ એમ મિદ્ધ કરે છે અને એજ ન્યાયથી આચારાગમન કથિત આચારોની સિદ્ધિ થાય છે

વિરોધાત મનની શુદ્ધિતરફ પ્રયાણ કરાવનાર અધ્યાત્મજ્ઞાનજ છે

પ્રસન્નચન્દ્રરાજર્ષિ દેવલજ્ઞાન પામ્યા તેમા ખરેખર અધ્યાત્મભાવ
નાનીજ મુખ્યતા હતી

હવે ક્રિયાતરફ વિચાર કરીએ છીએ તો ક્રિયાઓના મૂત્રોમા પણ

અધ્યાત્મજ્ઞાનજ લાઈ હોય છે એમ જણાય છે છ આવશ્ય-
અધ્યાત્મજ્ઞાન કની ક્રિયાઓ પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનની મુખ્યતાએ કહેવામા
અર્થિત આવ શ્યક ક્રિયાઓ આવી છે છ આનંદજોની ક્રિયાપૈત્રી પ્રથમ, સામાયક

આવશ્યક સખન્ધી વિચાર કરવામા આવે છે તો તેમા
આત્માના જ્ઞાનને હૃદયમા સ્થાપન કરીને તે તે ક્રિયાઓને કરની એમ સિદ્ધ
થાય છે ઈરિયાવહિયા, તમ્સઉત્તરી અને અન્નથ્યમૂત્રની મિદ્ધિ આત્માના
મહશુણેને ખીવનવામાટેજ છે ઝાળેજ મોળેજ જાળેજ જાળેજ બોસિરામિ
આ મૂત્રો આત્માના શુણેમા પ્રવેશ કરાનનાર હોવાથી તે અધ્યાત્મચા-
ગિત્રરૂપ કરે છે કેટલાક અધ્યાત્મજ્ઞાનપર અરૂચિ ધરનાગઓ પણ આ
મૂત્રોને ઉચ્ચાર તો કરે છે, તેથી એમ મિદ્ધ થાય છે કે, તેઓ અધ્યાત્મ
જ્ઞાનનું દ્વાગટ ખડન કરે છે લોગરસમૂત્રમા આરગ્ગબોહિલામ સમાહિવ-
રમુત્તમવિન્તુ ઇત્યાદિ ગજ્ઞેા અધ્યાત્મમાર્ગપ્રતિ દોરનારા છે ઉત્તમ
સમાધિની યાચના દરેક જોનો દરરોજ કરે છે, છતાં કેટલાક સમાધિને
નિશ્ચયમાર્ગ કહીને જોની યાચના કરે છે તેની વિરાધના કરવા મંડી જઈ
અપેક્ષાજ્ઞાન અને અધ્યાત્મજ્ઞાનના નાહક પ્રતિપક્ષી અને છે નિશ્ચય-
નયનું એકાતે ખડન કરનારા પોતાના શાસ્ત્રોનું ખડન કરે છે ક્રિયાઓ
કરનાનો મુખ્ય હેતુ પણ એ છે કે, મન વચન અને કાયાના યોગની
શુદ્ધિ કરની અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ એમજ જણાવે છે કે મન-વચન અને
કાયાના યોગની શુદ્ધિ કરીને આત્માના ગમે તે ઉપાયોથી મહશુણે
પ્રગટાવો સામાયક આવશ્યક અગીકાર કરનારાઓ રૂઝેમિભતે એ
પાઠ ઉચ્ચરે છે તે રૂઝેમિભતે સૂત્રમા જેમ જેમ ઉડા ઉતરીને બેઠાએ
છીએ તેમ તેમ અધ્યાત્મતત્ત્વની ખુમારીજ હૃદયમા પ્રતિભામે છે ચાર
નિદેષા અને સાત નયથી સામાયકનું સ્વરૂપ સમજવામા આવે છે અને
સામાયકને વ્યવહારથી તથા નિશ્ચયથી ઉચ્ચરવામા આવે છે સામાયક
પણ આત્માથી ભિન્ન નથી સામાયક અર્થે થતી બાહ્યક્રિયા પણ આત્માને
ઉદ્દેશી કરવામા આવે છે આત્માવિના ક્રિયા પણ થઈ શકતી નથી
તેથી ક્રિયાનો આગારીભૂત આત્મા સિદ્ધ કરે છે સામાયિક ક્રિયામા
અધ્યાત્મતત્ત્વનુંજ રહસ્ય ભાસે છે અધ્યાત્મજ્ઞાન કઈ આધ્યાત્મિક
તત્ત્વની પ્રાપ્તિનાટે કરાતી બાહ્યક્રિયાઓનો નિયેધ કરતું નથી અધ્યાત્મ-
રાશ્ત્ર અને અધ્યાત્મજ્ઞાન પોતાની ફરને પોતે બળવે છે અને ક્રિયાની
ફરને ક્રિયાને સોંપે છે કેટલાક ક્રિયાના રાગીઓ પણ કરેમિભતે ઉચ્ચ-
લ ઉ ૪

રીને સામાયિકરૂપ આત્માની આસધનારૂપ અધ્યાત્મભાવને સેવે છે, છતાં અધ્યાત્મતરફ અગ્રિય ધારણ કરે છે તેણે કારણ કદા અજ્ઞાન જ છે સામાયિક પારતી વખતે સામાયિકવ્યભુતો કહે છે તેમા પણ અન્ત રૂમા નાગીચરની અ ર ટોપર હોય છે તેની પેઠે-અધ્યાત્મભાવ રહેલો છે ખાલમા ને ધૂનમા જોમ મુવર્ણના રજકલો ભર્યા હોય છે તેમ સામાયિકવ્યભુતો મૂનમા ઘણ અધ્યાત્મતરફ સમાયણુ છે, પણ સામાયિકરૂપ સ્વરૂપ નહિ સમજનારાઓ તેને દેખી શકતા નથી સામાયિકની ક્રિયા સંપાદન કરની જોડિયે સામાયિકનો અધ્યાત્મરસ સમજાય છે ત્યારે જ ખરેખરી સામાયિક કરવાની રમસતા પ્રગટે છે અને ત્યારે જ હૃદયમા સમતાભાવ પ્રગટી શકે છે સામાયિક આવન્યક ચારે ખડના મનુષ્યોને કરવા લાયક છે સમતાભાવરૂપ સામાયિક આવરયક કર નારાઓમા અનેક સદ્ગુણો પ્રગટી નીકળવા જોઈએ, પણ જોઓ ાડરીયા પ્રવાહની રીતિમા પગને અન્તરરૂપ અધ્યાત્મતરફ ઘટાડુ કરી શકતા નથી તેઓ આત્માની ઉન્નયતા કરવાને શક્તિમાન થતા નથી, ભગવતીસૂત્રમા સામાયિકને આત્મા કહ્યો છે ■ આનંદચક્રોની ક્રિયા યોમા અનુભુત રહસ્ય સમાયણુ છે, તેની આચરણ કરનારાઓ જો આત્માને સમજીને કરે છે તો તેઓના આત્માઓ પ્રતિદિન મુધરતા ભય છે, અને તેઓ પોતાના ઉચ્ચ ચાલિની અસર બીજાઓ ઉપર કરી શકે છે

માનાત્મશાઓ બાહ્ય ધાર્મિક ક્રિયાઓનો નિરોધ કરતા નથી, પણ અધ્યાત્મ જ્ઞાનશૂન્ય બાહ્યક્રિયાઓ કરનારાઓને અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે ઉપાનય આપી જ્ઞાનની આવશ્યકતા જણાવે છે અધ્યાત્મજ્ઞાની આત્માના હિતને માટે જે જે આચારો સેવે છે તે તે આચારો યોગિ કરીત્યા ક્રિયારૂપ હોય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનિઓની ધાર્મિક ક્રિયાઓ જોમન્તવાદી ક્રિયારૂપ હોય છે અને રસવાળી હોય છે અને તેથી તેઓ રૂનીના વશમા આવીને ગચ્છ્યોદે ક્રિયાઓની ભિન્નતાથી ધાર્મિક સમાજમા વિગ્રહ ઉત્પન્ન કરી શકતા નથી

પ્રાચીન તત્ત્વવેદાઓએ અમુક દેશકનાદિકને અનુસરીને અમુક ક્રિયાઓની વ્યવસ્થા ધરી હોય છે, તે તે ક્રિયાના ઉદ્દેશોને તેઓ સમજતા હોવાથી-ભિન્ન ભિન્ન આચારોની આચરણ દેખીને પણ તેઓ કદામદ વસ્તુ થઈ વાક્યુદ્ધ આરભતા નથી, પણ પશ્ચાત્ થનારા મનુષ્યો-મૂળ ઉદ્દેશના જ્ઞાનના અભાવે પરસ્પર કદામદ કરીને ધર્મ સમાજમા વિગ્રહ ઉત્પન્ન કરે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરનારાઓ તો પ્રાચીન ક્રિયાઓના રહસ્યોને સારી રીતે જાણી શકે છે, તેથી તેઓ

સમજેપની, જે જે આચારોથી-ક્રિયાઓથી મન્દતા થાય તે તે પ્રમાણે પ્રવર્તે છે. આધ્યાત્મજ્ઞાનિયોને ક્રિયા ન કરવી જોઈએ એમ કદી કહી શકાયજ નહિ. આધ્યાત્મજ્ઞાનિયોને પોતાના અધિકારપ્રમાણે અમુક ક્રિયાઓની આવશ્યકતા છે. આધ્યાત્મજ્ઞાનિયોને ગારૂડીયા પ્રવાહની પેઠે ક્રિયાઓ કરનારા અને દોષોને નહિ ઘોડનારા મનુષ્યોની ક્રિયાઓની પેઠે અન્ધગીતે ક્રિયાઓ કરવાની રૂચિ થતી નથી, પણ સમજીને ક્રિયા કરવાની પ્રવૃત્તિ જરૂર થાય છે, જેથી તેઓ અમુક ક્રિયાઓ કરતી રખતે એકાંતે ગારૂડીયા પ્રવાહની પેઠે ક્રિયાઓ કરનારાથી જુદા પડે છે, અને તેથી એકાન્ત ક્રિયાજરો આધ્યાત્મજ્ઞાનિયોને સમજ્યાવિના ક્રિયાનિષેધક એવા મનમાન્યા ખરાબ વિશેષણો આપે છે. અમુક અવિકારે પ્રાપ્ત થએલી ક્રિયાઓ અમજ્યા છતાં પણ ઠરતી નહિ એમ આધ્યાત્મજ્ઞાન કદી શિખરતુ નથી. ધર્મની બાહ્યક્રિયાઓ-ધર્મની ઉત્તતિની ક્રિયાઓ, વા ઉપકારની ક્રિયાઓ વગેરે ક્રિયાઓનો નિષેધ કદી આધ્યાત્મજ્ઞાનથી થતો નથી. આધ્યાત્મજ્ઞાનથી તો ઉલટુ તે તે ધાર્મિક ક્રિયાઓને સાગી રીતે અપિકારપ્રમાણે કરી શકાય છે. આધ્યાત્મજ્ઞાનથી અરૂપ પણુ ધર્મની ક્રિયા કરેલી ઘણા જળને આપના સમર્થ થાય છે. આધ્યાત્મિકજ્ઞાન બાહ્યક્રિયાઓ ઠરતી વખતે તેમા ઉપયોગ રાખવાનું શિખવે છે. આધ્યાત્મિકજ્ઞાન ખરેખર આત્માના શુદ્ધ પરિણામ કરવાનું કાર્ય કરે છે. ધર્મની બાહ્યક્રિયાઓમા પણુ આધ્યાત્મિકજ્ઞાન નવી શક્તિ આપે છે. પ્રત્યેક ધર્મક્રિયાઓદ્વારા આત્મામા બાવરસને રેડનાર-ખીલવનાર આધ્યાત્મજ છે. અન્ન ખાતી વખતે દાંતનું કામ દાંત કરે છે અને અન્ન પચાવવાનું કાર્ય અન્તરની શક્તિ કરે છે, તે પ્રમાણે આધ્યાત્મિકજ્ઞાન ખરેખર આત્માના શુણ્ણની શુદ્ધતાનું કાર્ય કરે છે અને બાહ્યક્રિયાઓ મનને અન્તરમા રમવાને માટે નિમિત્ત કારણરૂપે પરિણમે છે. આત્માના પરિણામની શુદ્ધિ કરવી એજ આધ્યાત્મજ્ઞાનનું કાર્ય છે અને આત્માના શુણ્ણની શુદ્ધિ થતી એજ આધ્યાત્મચારિત્ર છે. આધ્યાત્મચારિત્રમા બાહ્ય ધાર્મિક ક્રિયાઓની નિમિત્તકારણતાનો નિયમ કદાપિ ખરી શકાયજ નહિ, તેમજ આધ્યાત્મિકજ્ઞાનવિના તથા અન્તરના પરિણામની શુદ્ધિ ન થાય ત્યારે બાહ્યક્રિયાઓ નિમિત્તકારણતાને પામે નહિ, એમ પણુ કહી શકાય.

ઉપર પ્રમાણે વિચાર કરતા આધ્યાત્મજ્ઞાન અને આધ્યાત્મચારિત્રની અત્યંત આવશ્યકતા છે એમ સહેજે સમજાય. સાચું તેમ છે. આધ્યાત્મજ્ઞાનથી અન્યોના આત્માઓ પોતાના આત્માસમાન બાને છે અને તેથી પોતાના આત્માની

પોટે અન્ય આ માઓ ઉપર પ્રેમ અને દયા કરી શકાય છે, તેમજ અન્ય જીવોનું ભંડુ કરવા આત્મામા પ્રેરણા થાય છે અન્યોના આ ત્માઓની નિન્દા-દેવના ધરનાથી તેઓના આત્માઓમા દુષ્પ્રગટ છે, તેથી તેઓની ઠિંકા થાય છે એમ અધ્યાત્મજ્ઞાનથી માલુમ પડે છે આથી દુનિયાના જીવો પોતાના મમાન છે એમ જાણવાનાર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે આ માટે છે અને આ ત્હાર છે ઇત્યાદિ કોદલાને ટાળી અભેદભાવના માર્ગના પ્રવાય કરાવનાર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે અસા નરૂપ અધિકારનો નાશ કરનાર અને જાત મમત્તર ભાવરૂપ બરકના હુનરોને પિનજાનનાર અને મનુષ્યોના હૃદયમા સ્વચ્છ પ્રકાશ કરનાર અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ સૂર્યની જમતને ઘટી જરૂર છે

પ્રાચીન સમયના મનુષ્યો અધ્યાત્મજ્ઞાનમા પ્રવિણ હતા, તેથી તેઓ ધાના સદ્ગુણો મેળવી શકતા હતા પ્રાચીન સમયના મનુષ્યોએ અધ્યાત્મજ્ઞાનવડે આત્માની નક્કિયો ખીનરી હતી અને તેઓએ નમત્કારિ કાપો કર્યા હતા પૂર્વની આર્યવ્રજમા ઘણા સદ્ગુણો હતા એમ આપણે પ્રાચીન પુસ્તકોના આધારથી જાણી શકીએ છીએ અધ્યાત્મજ્ઞાનમા એની શક્તિ છે કે તેથી અનેક ઉપસર્ગો સકલ કરીને પાકુ ધાર્મિક કાપો કરવા યોગ્ય શક્તિ પ્રગટ થાય છે આધ્યાત્મિક શક્તિયો પ્રગટાવવાથી આત્મા ઉપરઉપરનો ગુણસ્થાનમા પ્રવેશ કરે છે અને હુશિયારો ત્યાગ કરતો જાય છે

કેટલાક લોકો એમ કહે છે કે, 'અધ્યાત્મજ્ઞાનો અભ્યાસ કરવાથી મનુષ્યોની વ્યવહાર ધર્મક્રમર અડા ગહેની નથી અને બાહ્યધાર્મિક ક્રિયાઓ ઉપરથી પ્રેમ ઉતરી જાય છે' આમ કહેનારાઓ મરે બાબ તનો તપાસ કર્યાવિના એકદંડની દેખે છે અને રહે છે શ્રીહિમચન્દ્ર સ્વરિજ અધ્યાત્મજ્ઞાનમા નિપુણ હતા અને તેમણે તે કાવ અને આધ કારપ્રમાણે પોતાની શક્તિઓનો નૃપબોધ-ઉપદેશ-ધર્મોદ્ધાર-પુસ્તકરચના વગેરે કાર્યમા બરાબર છે પરિપૂર્ણ જ્ઞાને વામેવા એના શ્રીમહા વીરપ્રભુએ તો શોવ પ્રહર દેશના હીથી લીધી અને વ્યવહારધર્મ તીર્થની સ્થાપના કરી હતી અધ્યાત્મજ્ઞાનનિષ્ઠ એવા શ્રીમદ્ હરિભદ્ર અને શ્રીમદ્ યમોગિજીજીએ અનેક પુસ્તકો રચીને તથા ઉપદેશ દેહને ધર્મસેવા બચતી છે અધ્યાત્મજ્ઞાનને જાણનાર એના શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીક્રિષ્ણે વર્ગસેવા, ધર્મભક્તિ, સાસનપ્રભાવના વગરે બાધ ધાર્મિક ક્રિયાઓને સેવી હતી અને વ્યવહાર થોડા સૌથી, પ્રેમ, અહ્યા, આદિ

શુભોદી અન્યોને પણ ધર્મની છાપ બેસાડી હતી સર્વ પ્રકારના જ્ઞાનમા ઉચ્ચમા ઉચ્ચ અધ્યાત્મજ્ઞાન કહેનાય છે આસન્નભવ્યને અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે

અધ્યાત્મશાસ્ત્રો આત્મિક ધર્મના માગને દેખાડે છે અને આત્મામા પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય તેનો બોધ આપે છે અધ્યાત્મશાસ્ત્રોની ઉપયોગિતા સબન્ધી નેટલુ વર્ણન કરીએ તેટલુ ઓછુ છે અધ્યાત્મશાસ્ત્રોને અભ્યાસ કરીને દુનિયાના લોકો મોહનો નાગ કરના પ્રયત્નશીલ બને છે અધ્યાત્મશાસ્ત્રો ખરેખર, આત્માના ધર્મની દિશા દર્શાવવાને સમર્થ બને છે અને પરભાવ દૃષ્ટિને પગભર કરવા સમર્થ બને છે શ્રીમાન મુનિમુદરસૂરિ મહારાજએ અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ નામનો અન્ય રચીને ભારતભૂમિના મનુષ્યોપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ વાચીને હજારો મનુષ્યો પોતાના વર્તનમા મુધારો કરે છે, અને પોતાના આત્માના અદ્વિતીય ખીલવવાને માટે કાલાનુમારે ભાગ્યશાળી બને છે એક અન્ય પોતાની વિદ્યમાનતાપર્યન્ત વાચકોને પોતાનામા રહેલા વિચારોને આપવા સમર્થ થાય છે દુનિયાના બાહ્ય પદાર્થોમા સુખ નથી, ખરૂં સુખ તો આત્મામા છે એવુ, દેવ દુદભિ નગાડીને કહેનાર અધ્યાત્મશાસ્ત્ર છે અધ્યાત્મના અન્યો બનાવનારા જગત્મા દિવ્ય કલ્પવૃક્ષો વાવે છે અને તેના ફળ વર્તમાન કાળની પ્રજા કરતા ભવિષ્યકાળની પ્રજા વિશેષતઃ આસ્વાદે છે વર્તમાન કાળમા રચાયલા અન્યોત્તી મહત્તાને ભવિષ્ય કાળના મનુષ્યો ન્તણી શકે છે વક્તા મનુષ્ય વર્તમાનકાળમા મનુષ્ય ઉપર અસર કરી શકે છે અને અન્યો તો ભવિષ્ય કાળમા વિશેષ પ્રકારે અસર કરના શક્તિમાન થાય છે કોઈપણ પ્રકારનુ જ્ઞાન, દુનિયામા નકામુ નથી, ત્યારે અધ્યાત્મજ્ઞાનતો દુનિયામા નકામુ હોયજ નહિ એમા શુ કહેવુ? શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય ભાર દઈને કહે છે કે, સર્વ પ્રકારના જ્ઞાનમા અધ્યાત્મજ્ઞાન શ્રેષ્ઠ છે મદોન્મત્ત હાથી જેમ અકુશથી વશ થાય છે તેમ અચળ એવુ મન પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનથી વશ થાય છે મનરૂપ પારાને મારવામાટે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ ઓષધી સમાન અન્ય કોઈ ઓષધી નથી પાચ ઇન્દ્રિયો પોતાની સ્વેચ્છા પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે, પણ તેઓના ઉપર કાબુ મેળવનાર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે મનરૂપ માકડું કદી ઠરીને ઠેકાણે બેસી શકતુ નથી, તોપણ તેને અધ્યાત્મજ્ઞાનની સાકળથી આત્મારૂપ ઘરમા બાંધી શકાય છે આત્મસૂચિમા પ્રવેશ કરવાની ઇચ્છારાજાએ અવતર્ય અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્તિ કરતુ જોઈએ જેવુ આત્મા ઉપર લક્ષ નથી તે મોહનેજીવના સમર્થ યતો નથી મનને વશ કરવાના જે જે ઉપાયો છે

તે તે ઉપાયોને કથનારા નાતોને અધ્યાત્મશાસ્ત્રો કહે છે અન્ય શાસ્ત્રોમાં
તો મામાન્ય બુદ્ધિમાંનો પણ પ્રવેશ કરે છે, પણ મૂંઝમ બુદ્ધિ વિના
અધ્યાત્મશાસ્ત્રમાંતો પ્રવેશ થઈ શકતો નથી વેદનર્મવાળાઓ ઉપનિ
ષદો અને ભગવદ્ગીતાને અધ્યાત્મશાસ્ત્ર તરીકે કહે છે અને તેઓ
અધ્યાત્મશાસ્ત્રોપર અત્યંત પ્રેમ ધારણ કરે છે જૈનશાસ્ત્રોમાં સમ્યક્ષરો
અધ્યાત્મ તત્ત્વનું નિરૂપન કરાવના આન્યુ છે અધ્યાત્મશાસ્ત્રો વાંચ્યા
એટલે તુર્ત અધ્યાત્મશાસ્ત્રો પ્રમાણે આચાર થઈ જાય એમ માનવું
ભૂલભરેલું છે જ્ઞાન અને આચારો પ્રાપ્ત એકદમ સાથે ઉત્પન્ન
થતા નથી

પ્રથમ તો વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે વિચારો જેવી જાતના હોય
છે તેવા પ્રકારના આચારોને ઉત્પન્ન કરના તે સમર્થ અને
વિચારોથી
આચારોની ઉ
ત્પત્તિ
છે વિચારો એ આચારોનું કારણ છે વિચારો વિદ્યુત
શક્તિના કરતા પણ અત્યંત બળવાન છે વિચારો ગમે તે
પ્રકારના મનજના ઉત્પન્ન થઈને પોતાના ચત્કારો પાડે
છે અને તે પોતાના જેવા વિચારો ઉત્પન્ન કરવાને માટે સમર્થ અને
છે, માટે મનુષ્યોએ નિર્વક કર્યાવિના ગમે તે પ્રકારના વિચારો કર્યા
કરવા નહિ શુભ વિચારો શુભ આચારને ઉત્પન્ન કરવા સમર્થ અને છે
અને અશુભ વિચારો અશુભ આચારોને ઉત્પન્ન કરવા સમર્થ અને છે
જેજો પોતાના આચારોને સુધારવા હોય તેણે માનસિક વિચાર સ્પષ્ટિ
પ્રતિપાદક અધ્યાત્મશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ આચારોના
મુખ્ય ઉદ્દેશોનું સંકર્ય સમજાવનાર અધ્યાત્મશાસ્ત્રો છે સુવિચારોથી
સુઆચારોની પ્રખ્યાલીન્યો ઉત્પન્ન કરી શકાય છે શ્રીમદ્ મહાનિર
ખશુએ કવલજ્ઞાનના ભજવે સાધુ અને શાવક વાંચોગ્ય ભિન્ન ભિન્ન
આચારોને પ્રતિપાદન કર્યા હતા પ્રથમ કોઈપણ કાય કરવું હોય છે
તો તત્કાલ વી પ્રથમ વિચાર કરવો પડે છે, પશ્ચાત્ આચારોને
આદરવા પડે છે જે જે આચારો મનુષ્યોના વર્તમાન કાલમાં દેખાય
છે તે પૂર્વ વિચારોનું ફળ છે જેમ અધ્યાત્મશાસ્ત્રોથી વિચારકોને જાણાયા
વિના રહેશે નહિ કોઈપણ મનુષ્યનો અશુભ આચાર દૂરવવો હોય
તો શુભ વિચાર તેના દૃઢતા ઉત્પન્ન કરાયા વિના તે દૂરતો નથી
આચારોના નવા નવા બેટોને ઉપજાવનાર વિચારો છે કોઈપણ ઠેકાણે
જ્યાં માટે મનુષ્ય પગલું ભરે છે તે પહેલાં તેને વિચાર કરવો પડે
છે શાવકના આચારો અને સાધુના આચારો ઉત્પન્ન થવાની પૂર્વે વિચારો
રોની હયાતી અવગ્ય હોય છે વિચારો પણ જોઈના વિના અમુક
પ્રકારના કાયને સિદ્ધ કરવા સમર્થ થતા નથી તરીકે અને ઇન્દ્રિયો

વિના આચારોને આદરી શકતા નથી, તેમ આત્માવિના વિચારો અર્થાત્ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થતું નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આ મનુષ્ય મમતા છે અને આત્માના સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરના સમન્ધી લક્ષ્ય યોગ્ય છે આત્મજ્ઞાનથી ચારમા સાર સુખ પ્રાપ્ત કરના વિવેક યાચ છે

અધ્યાત્મજ્ઞાનથી પોતાનો અને પગનો વિવેક થવાથી મોહવનમા પગિશ્રમણ કરનાની પ્રવૃત્તિનો નાશ કરવા પ્રતિ પ્રવૃત્તિ યાચ છે ધનાચી દુભારને વામ ઉપર નાચતાનાચતા અધ્યાત્મજ્ઞાનથી વિવેક કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરાવનાર વસ્તુત વિચારીએ તો અધ્યાત્મજ્ઞાન જ સિદ્ધ કરે છે હૃદયમા ધર્મના અપૂર્વ પ્રેમને ઉત્પન્ન કરનાર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે ગજનુકુમાવ મુનિવરને મમતા ભાવમા ઝીલાવનાર આન્તરિક વિચારરૂપ-અધ્યાત્મજ્ઞાન જ હતું મેઘક મુનિવરના શિષ્યોને સમભાવમા લલળદ કરીને ગરીરતુ ભાન ભુલાવી મુક્ત કરનાર અધ્યાત્મજ્ઞાન હતું પ્રસન્નચંદ્રરાજપિંને શત્રુપર સમભાવ કરાવીને કેવલજ્ઞાન અર્પનાર-ભાવનામય અધ્યાત્મજ્ઞાન હતું. જે જે મુનિવરો અધ્યાત્મજ્ઞાનની ઉપાસના કરે છે તેઓ આજ દુનિયાને સ્વપ્નસમાન ક્ષણિક માનીને, આન્તરિક જ્ઞાનાદિ લક્ષ્યોને પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરે છે દોષપાત્ર મનુષ્ય, અધ્યાત્મજ્ઞાનવિના મોક્ષમાર્ગમાં ચાલી શકનાર નથી શાસોઽધ્યામને અને પ્રાણને જેમ નિકટનો સમન્ધ છે તેમ આનન્દ અને અધ્યાત્મજ્ઞાનને પણ નીકટનો સમન્ધ છે જલ વિના જેમ વૃક્ષના સર્વ અવયવોતુ પોપણુ થતું નથી, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન વિના આત્માના ચર્મ ગુણોતુ પોપણુ થતું નથી સૂર્યના કિરણો અપનિત્ર વસ્તુઓને પવિત્ર કરના જેમ મમર્થ થાય છે તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પાત્ર અપનિત્ર આત્માને પનિત્ર કરના મમર્થ થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી જન્મ-જરા અને મરણુ પણ હીમાળમા ગણાતું નથી ગમે તેવા વાદળને બેઢીને સૂર્યના કિરણો પૃથ્વી ઉપર પ્રકાશ નાખવા સમર્થ થાય છે, તેમ ગમે તેવા આશાઓના બધનોને ડેલવાને માટે અધ્યાત્મજ્ઞાન સમર્થ થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનરસની ખુમારીથી જેઓના હૃદય આનન્દી બન્યા છે તેઓને, અન્ય જડ પદાર્થોદ્વારા સુખ મેળવનાની રૂચિ રહેતી નથી પ્રત્યેક મનુષ્યો સુખ મેળવવાને માટે પ્રયત્ન કરે છે ખરું સુખ મેળવવાને માટે હૃદયની રનાભાવિક પ્રેરણા થાય છે મનુષ્યોને ખરા સુખનું જ્ઞાન થાય તો, તેઓ ક્ષણિક સુખની પ્રાપ્તિ માટે અનેક પ્રકારના પ્રયત્નો કરે નહિ અને આત્મિક સખ મેળવવાને માટે પ્રયત્ન કરી શકે

અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્તિ કરવાની ઇચ્છાનાજાઓએ વાર્તિક બાહાર,
 અર્થ માત્રારોને ઝેડી ન દેવા તેઈએ અધ્યાત્મજ્ઞાન
 ક્રિયાઓ કરી તેઈએ પોતાની ઈચ્છા જતાવે છે પણ તે ધર્મક્રિયાનો અનાદર
 મૂલ્યવતુ નથી જેઓ પુરુ પરપરાથી આ મજાન પ્રાપ્ત
 કરે છે તેઓને ધર્મક્રિયાઓ કરવામા સ્થિરતાના યોગે
 વિશેષ પ્રકારે રસ પડે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનના અભ્યાસીઓના આચારો
 હતામ થાય છે અને તેઓનો આત્મા પ્રતિદિન મોક્ષમાનપ્રતિ ગમન
 કરે છે અધ્યાત્મમતપરીક્ષા ન થમા શ્રીમદ્ યજુર્નિબંધ ૭ ઉપાધ્યાયે,
 ૭.૬ અધ્યાત્મીઓ કે જે માધુઓના પ્રતિપક્ષી બને છે અને નતોમા ધર્મ
 માનતા નથી તથા માનુષોને માનતા નથી, તેઓને ગારીગીતે ઉપદેશ
 માધી છે અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરનારાઓને અધ્યાત્મજ્ઞાનમા
 રસ પડે છે તેથી તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનનું વર્ણન કરે એ બનવા યોગ્ય
 છે, પણ જિજ્ઞાસુઓએ સમજુ તેઈએ કે ધર્મક્રિયાના બ્યવહારનો
 નિયમ થાય એમો ઉપદેશ કરી ન કરો તેઈએ એક દિનમા દોઢ
 શાનીની પણ, એકસરખી પરિપાતિ રહેતી નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓની
 પણ એકસરખી પરિપાતિ રહેતી નથી ઉચ્ચ પરિપાત્તમની વારામાથી
 પાતા છતા બ્યવહારમા શાગુભૂત થાય છે બ્યવહારધર્મ માન્યાનિના
 નિશ્ચયધર્મની સિદ્ધિ પણ થતી નથી બ્યવહારધર્મના બ્યનેક ભેદ છે
 તેથી, બાધકારીભેદ-સરે ભેદોનું જાન કરવું તેઈએ બ્યવહાર કારણ
 છે અને નિશ્ચય ધર્મ છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી જેઓએ તત્ત્વોના સૂક્ષ્મ
 રહસ્યો જાણ્યા છે તેઓ, તીર્થકર, નાપુધર આદિ પ્રતિપાદિત આય
 શમાદિ વમાથાનું ઉત્તમ રહસ્ય બલ્લી શકે છે અને તેથી તે પ્રમાણે
 તેઓ પ્રસિદ્ધિ કરી શકે છે જનશાસ્ત્રોનું પુરુપરપરાએ જ્ઞાન પ્રાપ્ત
 કરીને જેઓએ મહાતત્ત્વની વિચારણા કરી છે તેઓ નિમિત્તકારણ
 રૂપ બ્યવહારધર્મની કદાપિ પા ઉત્તપના કરતા નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનમા
 વિશેષ રમણાચારી હોય તોપણ બ્યવહારધર્મનો ઉચ્છેદ કરવો નહિ
 કોઈ મનુષ્ય એમ એ ની કયામમા નયો હોય તે પહેલી ચોપડી
 ભાગની નહિ એમ પહેલી ચોપડીના અધિકારીઓને કહી રાકે નહિ
 એમ એ ની પરીક્ષામા પાસ થતેનાને પહેલી ચોપડીની જરૂર નથી
 એ તો ઠીક છે, પણ તેની પહેલી ચોપડીને ત્યાગના યોગ્ય કહી
 નકાચ નહિ, પહેલી ચોપડી ભાગનારો તો ઘણા પાકનાના છે,
 એન બાળી કારણ કાર્યમાની પરપરાનો નાન કરના વડી ઉપદેશ દેવો
 નહિ એમ, અધ્યાત્મજ્ઞાનના અભ્યાસીઓને રચના કરવામા આવે છે,
 અનુભવીઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનને કાચા પાણસમાન કહે છે, માટ શુદ્ધમથી

અધ્યાત્મજ્ઞાનને પચાવીને હૃદયમાં ઉતારવું જોઈએ ટેટલીક વખત
જેનામાં નીતિના ગુણોની યોગ્યતા ન હોય એવા મનુષ્યો અધ્યાત્મજ્ઞા-
નના પગથીએ ચઢે છે તેથી તેઓને કાયદો થતો નથી પહેલી
ચાપડી ભણનારો બીજામાં ન ગેસતા એકદમ છટ્ટા ધોરણમાં બેસે
તો ઉભયથી ભ્રષ્ટ થાય તેમાં કઈપણ આશ્ચર્ય નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનના
અવિકાગી થયા હોય તેઓને અધ્યાત્મજ્ઞાન શિખવવું જોઈએ પહેલી
ચાપડીના વિદ્યાર્થીએ એમ એ વચ્ચેવાની મરકરી કરે અને કહે કે
એમ એ ના કવાસતું જ્ઞાન ખોટું છે, તો તેઓના એમ કહેવાથી એમ
એ નો કવામ અને તેઓનું જ્ઞાન ખોટું કરતું નથી, તેમ વ્યવહારમાર્ગના
પ્રથમ પગથીએ જ જેઓ ચઢવાને લાયક થયા છે તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞા-
નીઓના મૂકમ બોધને સમજી ગરે નહિ અને તેઓને ખોટા ઠેગે
તેથી કઈ અધ્યાત્મજ્ઞાનના અભ્યાસને ખોટા ગિફ્ટ થતા નથી

આ ઉપરથી સાર એટલો ખેંચવાનો છે કે, અધ્યાત્મજ્ઞાનના
અભ્યાસીઓએ શુદ્ધપણુ પ્રાપ્ત ન થાય અને અધ્યાત્મજ્ઞાન નિન્દાય નહીં
એવો ઉપયોગ રાખવો જોઈએ જ્ઞાનિયોના વ્યવહાર આચારોમાં અને
મૂર્ખાઓના વ્યવહાર આચરણમાં ભિન્નતા પડે છે, જ્ઞાનીઓના સદાચારોનું
બાળણનોએ અનુકરણ કરતું જોઈએ ટેટલીક વખત એવું બને છે કે,
અધ્યાત્મજ્ઞાનજ્ઞાનનો દેટલોક અભ્યાસ કરીને બાળણવો પોતાનું એક
ટોળું અધ્યાત્મિકતા નામનું બાધના પ્રયત્ન કરે છે અને વ્યવહારમાર્ગના
લેદોની ઉત્થાપના થાય એવો ઉપદેશ દે છે, તેથી તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ
નરણાતા છતાં ઉલટા અન્યોની સાથે લડીને અધ્યાત્મજ્ઞાન અને શુદ્ધ
વ્યવહારથી પણુ દૂર થઈ જાય છે

અધ્યાત્મજ્ઞાનીથી કદી ગરબ બાધી રાકાય નહિ વ્યવહારનયને
અવલખી ટોળું ભેગું કરતા છતાં વ્યવહારધર્મનયનું ખડન કરવું એ
વદતોવ્યાધાત જેવું છે જૈનધર્મના બધારણો, આચારો, ઉપદેશ અને
શુરશિષ્યનો સબન્ધ, વદન-પૂજન ઇત્યાદિ સર્વેની સિદ્ધિ, ખરેખર
વ્યવહારનય માન્યાવિના થતી નથી શુરગિષ્યનો સબન્ધ, વદન, પૂજન,
યાત્રા, દર્શન, આદિ વ્યવહારધર્મના આચારોને આચરતા છતાં, વ્યવ-
હારનયનું ખડન કરીને નિશ્ચયધર્મના વિચારોનું એકાન્તે પ્રતિપાદન
કરવું, એ વાત કદી બનવા યોગ્ય નથી જે પોતાની માતાનું સ્તનપાન
કરીને મોટો થયાબાદ એમ કયે કે 'માતાનું દૂધ પીવું નહિ' એ
વાત કેમ બને, -ભલે તે પોતે દૂધ પીવાનો અધિકારી નથી પણ અન્ય
બાળકોતો છે બાળકોને જો જ્ઞાન નિષેધીએ ૨૦ ૨૦

ગાણ? અનુદારધર્મના અનેક પ્રકારના આચરણો આદરીને ઉત્તમ અધ્યાત્મજ્ઞાનમાર્ગમા પ્રવેશ કરી શકાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનનો સ્વાદ સહીને પશ્ચાત્ અન્ય જીવોના અધિકાર યોગ્ય ધર્મોચરણોનો નિવેધ કરવા મળી જતુ! એ ગાંધી તો શું પણ નીતિના માર્ગથી પણ વિરહ કૃત્ય છે, એમ કથાવિના ચાલે તેમ નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનના જિજ્ઞાસુઓએ નીતિઆદિ અનુદારનો પણ કદી ત્યાગ કરવો નહિ શુષ્ક અધ્યાત્મજ્ઞાનની ધૂનમા ઉતરીને બાહ્યના વિવેક કર્તવ્યથી કદી ભ્રષ્ટ થતુ નહિ, તે ઉપર એક સામાન્ય દષ્ટાંત કથવામા આવે છે

એક સન્યાસી અદ્વૈતવાદના જ્ઞાનની ધૂનમા ખુબ ચડી ગયો, એક ભક્તે તેને જમનાડું નોતરે કહ્યું, પેવા સન્યાસીના પગ કાલથી બગડેલા હતા, તેથી ગૃહસ્થભક્તે કહ્યું કે સન્યાસી મહારાજ હોટેલે લેઈને તમારા પગ ધુવો સન્યાસીએ કહ્યું, જ્ઞાનગંગામા મારા પગ ધોઈ લીધા છે ગૃહસ્થ સમજી ગયો કે સન્યાસી બિલકુલ આચારથી દૂર થયા છે, તેથી તેણે સન્યાસીને બોધ દેવાનેમાટે તે સન્યાસીને અનેક પ્રકારતુ મિષ્ટાન્ન જમાડ્યા બાદ ખૂબ ભજવ્યા ખવરાવ્યા અને તેને એક દોડીમા સુવાડી બહારથી તાણુ માર્યું સન્યાસી ફેટયોડે વખત થયો એટલે જાગરા થયો અને તેણે કમાડ ઉઘાડના પ્રયત્ન કર્યા પણ કમાડ ઉઘડતુ નહિ તૃપ્તથી તેનો જીવ ખૂબ આકુન બાકુલ થયો ત્યારે ગૃહસ્થે કહ્યું કે, કેમ સન્યાસીમહારાજ, ખૂમ પારો છો? સન્યાસીએ કહ્યું કે, મારો જીવ જળવિના ચાલ્યો જાય છે ગૃહસ્થે કહ્યું કે, પેથી જ્ઞાનગંગામાથી જલ પી શાત થાઓ! સન્યાસીએ કહ્યું એમ કેમ બને, ત્યારે ગૃહસ્થે કહ્યું કે કાદવ વગેરેને ત્યારે જ્ઞાનગંગામા ધોઈ નાખ્યો ત્યારે, પાણી પણ જ્ઞાનગંગામાથી કેમ નથી પીતા? ગૃહસ્થના આવા મુકિતભર્યા ઉપદેશથી સન્યાસીડું મન ડેમલે આ મુ આ દષ્ટાંતનો સાર એટલો છે કે, કદી શુષ્ક અધ્યાત્મજ્ઞાનની બનતુ નહિ, તેમજ શુષ્ક ક્રિયાવાદી પણ બનતુ નહિ એટલું તો કથક આવશ્યક છે કે, ક્રિયાઓના જ્ઞાનનો ખપ કર્યાવિના ફેટાક મનુષ્યોએ ક્રિયાપ્રતિ પ્રવૃત્તિ કરી દોષ છે, પણ નીતિના સદ્ ગુણો, તેમજ ઉત્તમ આચારોની ખામીને લીધે તેઓની ક્રિયાઓ દેખીને ફેટાક સદિગ્ધ મનુષ્યો ક્રિયામાર્ગના અવતારથી પરાસ્તુ ખૂબ થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને ધાર્મિક ક્રિયાઓનું રહસ્ય મમજતા, તે ક્રિયાઓની અનિકારીભેદે ઉત્તમતા સમજી કઈપણ શકા રહેતી નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનથી સ્પૂર્ણ અને મૂર્ધન ભૂમિકામા, અર્થાત્ અતરમા અને

અવતાર ધર્મ
મંથી ભ્રષ્ટ ન
થવા વિષે એક
સન્યાસીનું દ
ષ્ટાંત

બહારમા ઉત્તમ પ્રેમથી ધર્મપ્રવૃત્તિ કરી શકાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનમા મર્મ પ્રકાશની શ્રેષ્ઠતા જાણીને સર્વ જ્ઞાનીઓએ તેને પ્રથમ નબરમા ગણ્યું છે અનેક પ્રકારના અધ્યાત્મશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરીને આત્માને અવબોધવો તેજ જગતમા સુખ્ય કર્તવ્ય છે

જડ અને ચેતનનું ભિન્ન બિન્ન પ્રકારથી જ્ઞાન યતા સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે સ્વૂલ જડ પર્યાયોનું અનિત્ય અને આત્માથી ભિન્નત્વનો નિશ્ચય કર્યો પછી પડિત મનુષ્ય પોતાના આત્મામાજ આનન્દ માને છે ભેદજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ યતા બાહ્યશરીરાદિ વસ્તુપર મમત્વભાવનો

અધ્યાસ ટળે છે જુદસ્થાવાસમા રિચિત મનુષ્યો બાહ્યવ્યાવહારિક કાર્યોને કરે છે પણ યદિ જો તેઓ ભેદજ્ઞાન (અધ્યાત્મ)ને પ્રાપ્ત કરે છે તો તેઓ બાહ્ય પદાર્થોમા સત્ત્વીય શક્તિ નથી અને પૃથ્વીચક્ર તથા ગુણસાગરની પેઠે કોઈક વખત ઉત્તમ નિર્વપદશાને ધાગણુ કરવા સમર્થ બને છે સૂર્યની સાથે પ્રેમ બાધનાર કમલ પોતે જલમા નિર્વેપ રહી શકે છે, તેમ આત્માના ગુણોનું પોષણ કરનાર અધ્યાત્મજ્ઞાન જેના હૃદયમા જાગતુ થાય છે તેનું મન પોતાના આત્મસન્નુષ્ઠ રહે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આત્માનું વીર્ય જે અનાદિકાલથી પરભાવમા પરિણમ્યું હતું તે, પરમાનિક વીર્ય પણ શુદ્ધરૂપે બને છે આત્માના જે જે ગુણો વા પર્યાયો પરભાવ સાથે પરિણમ્યા હોય છે તેનું અશુદ્ધ પરિણમન ટાળીને શુદ્ધ પરિણમન કરનાર ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે બાહ્યજ્ઞાનથી બાહ્ય પદાર્થોમા ઇષ્ટત્વ જણાય છે, ત્યારે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આત્માના શુદ્ધ ધર્મવિના અન્ય જડ પદાર્થોમા ઇષ્ટત્વ જણાતું નથી દુનિયાના દરેક દેશો અને તેમા પણ યુરોપ અમેરિકા વગેરે દેશોમા બાહ્યજ્ઞાનથી મનુષ્યો, પ્રવૃત્તિમાર્ગમા ચાહોમ કરીને પડ્યા છે અને તેથી તેઓ અન્ય દેશોને પણ પ્રવૃત્તિમાર્ગમા ઘસકશે, અન્તે પરિણામ એ આવશે કે બાહ્યજ્ઞાનથી પ્રવૃત્તિમાર્ગની એટલી બધી ધમાલ ચાલશે કે, તેથી મનુષ્યો સ્વાર્થ, મોજમજા, લોગ અને ઇચ્છાના ઉપાસકો બનશે અને તેથી કપાયાદિનું સામાન્ય પ્રવર્તશે દુનિયાના પ્રવૃત્તિમાર્ગ અને વિષયભોગ, મોજશોખ, સ્વાર્થ અને કપાયાદિના સામું પોતાનું બળ અજમાવનાર ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી મનુષ્યો પ્રવૃત્તિમાર્ગમા મન્દપણે પ્રવૃત્તિ કરે છે, અને તેઓ હાય ધન! હાય ધન! કહીને એકાન્તે ધનના પૂજારી બનતા નથી બાહેષ્ઠઓનો નાશ કરનાર અને આત્મામા સુખનો નિશ્ચય કરાવનાર અધ્યાત્મજ્ઞાનનો જો જગતમા ફેલાવો થાય તો દુનિયા-

માથી પાપની પ્રવૃત્તિ ઘણી ન્યૂન થઈ જાય. અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આ
ભાના સન્મુખ મનની પ્રવૃત્તિ વળે છે, તેથી બાહ્યપદાર્થોમા અહમમત્વ
રહેતું નથી પ્રારબ્ધકર્મના અનુસારે બાહ્યપદાર્થોનો આહારાદિપણે
ઉપયોગ થાય છે, તોપણ તેમા અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રતાપે બધાવાનું થતું
નથી જ્ઞાનીને રાગના મન્દ-મન્દતર પરિણામે બાહ્યપદાર્થોનો ભોગ
થાય છે મનુષ્યે, પોતાની ઉત્તમતા પરિપૂર્ણ અવબોધે તો તેઓ
અન્ય-ઓનો નાશ કરના મન વચન અને કાયાથી પ્રયત્ન કરે નહિ
અનેક પાપી મનુષ્યો અધ્યાત્મજ્ઞાનના અભાવે હિંમના ઘોર ધધાઓ
કરીને હજારો પશુઓ અને પક્ષીઓના પ્રાણોને હાલે છે, જો તેઓ
જિનેશ્વર વાલીના અનુસારે અધ્યાત્મજ્ઞાન પામ્યા હોત તો પ્રાણીઓની
હિંસા જેમા થાય છે એવા કતવખાના વગેરે દિસકે યત્રો ચલાવત નહિ
તસ જેમ દુઝ અને નીર બન્ને ભેગા મળી જયા હોય તેને ભિન્ન
કરે છે તેમ, અધ્યાત્મજ્ઞાની પણ ધર્મ અને અધર્મનો ભેદ કરીને
જ-ચેતનની ભિન્નતા પ્રવબોધે છે

હુનિયાના પદાર્થોથી પરાદ મુખ થઈને આત્મામા પરિણમતું એ
કર્મ સામાન્ય વાત નથી ઉલટી નદી તરવી સહેલ છે,
અધ્યાત્મજ્ઞાનની સમુદ્ર તરવો સહેલ છે, મેરુત ઉલ્લધન વરતુ સહેલ છે,
નની દુઃખતા કંપવૃક્ષની પ્રાપ્તિ થવી એ સહેલ છે, બ્યાવહા
રિક પાનની પ્રાપ્તિ થવી એ મહેલ છે, પણ આત્માને પોતાના
સુખરો પરિણુમાનનાર એવા અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થવી એ
દુનખ છે સ્થવ પદાર્થોનું જ્ઞાન કરાનનાર એવી બાહ્યવિધાને તો
લાખો વા કરો ! મનુષ્યો પ્રાપ્ત કરી શકે છે, કિન્તુ સમ્યક્ત્વનો નિશ્ચય
જ્ઞાનનાર એવા અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ તો વિરના મનુષ્યોને થઈ શકે
છે જ્ઞાનાજ્ઞાનના બાકરણોથી ભાષાજ્ઞાનનો વિવેક થાય છે તેમ, તેથી
અડકાર વગેરેની પણ ઉત્પત્તિ થાય છે તર્ક વા ન્યાયવિધાના પુસ્તકોનું
આશયન કરવાથી અને ન્યાયાચાર્ય બનનાથી નુષ્ક-સાદ અને અટકારાદિ
દોષોનું, ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાન વા તત્ત્વજ્ઞાનના અભાવે પ્રાકટ્ય,
દેખાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાન અને અધ્યાત્મક્રિયાથી રાગદ્રેષનો ક્ષય થાય
છે અધ્યાત્મજ્ઞાનના અને બાહ્યજ્ઞાનના વિવેકમા આમત પાતાલ જેટલો
દરમાર હોય છે જે ધર્મશાસ્ત્રમા અધ્યાત્મજ્ઞાન નથી તે ધર્મના મનુષ્યો,
ધર્મની લાખો કરીને ધર્મના નામે હજારો વા લાખો મનુષ્યોના
પ્રાણોનો સંહાર કરીને તેમા ધર્મ માને છે અધ્યાત્મજ્ઞાનવિના મનુષ્યો
માફમાર્ગ સ મુખ પ્રયાણ કરી શકતા નથી જેઓના મતમા (ધર્મમા)
શુદ્ધ અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ છે તેઓ પણ સમ્યગ્દષ્ટિના અભાવે

પોતાના આત્માની ઉચ્ચ દશા કરવા સમર્થ બનતા નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનથી
 દ્રવ્યદયા અને ભાવદયા કરવી એમ હૃદયમાં વિવેક પ્રગટે છે, તેમજ
 આશ્રવના હેતુભૂત અન્યતો ટાળવા ભ્રમ્ય એમ હૃદયમાં વિવેક પ્રગટે
 છે મેઘના જલમાં એની શક્તિ રહી છે કે તે ગમે ત્યાં નદીના આકા-
 ગને પાડી શકે છે, તેમ જ્ઞાનમાં પણ એવી શક્તિ રહી છે કે તે ઉપાયો
 ૩૫ ધર્મક્રિયાને પ્રકટાવી શકે છે શ્રુતજ્ઞાનીઓ પોતાના જ્ઞાનબળથી
 કર્તવ્ય આચારરૂપ ક્રિયાના અવિકારને દ્રવ્ય, દેવ, કાળ અને ભાવથી
 ભક્તી શકે છે આત્માના શુદ્ધ પર્યાયરૂપ મોક્ષકાર્યમાં જ્ઞાનશક્તિ એ
 ઉપાદાનકારણ છે અને બાહ્યશક્તિ એ નિમિત્તકારણ છે ઘટરૂપ કાર્યમાં
 મૃત્તિકા ઉપાદાનકારણ છે, અને હુમાર, દડ, ચક્ર વગેરે નિમિત્તકારણ
 છે નિમિત્તકારણવિના એકલા ઉપાદાનકારણથી પણ કાર્યની શિદ્ધિ
 થતી નથી, તેમજ ઉપાદાનકારણવિના એકલા નિમિત્તકારણથી પણ કદોડો
 ભવમાં કાર્યની શિદ્ધિ થતી નથી જ્ઞાન અને ક્રિયારૂપ અધ્યાત્મ-
 તત્ત્વ હોવાથી તેની પ્રાપ્તિવડે મોક્ષરૂપ કાર્યની શિદ્ધિ થાય છે જ્ઞાનવિના
 ક્રિયાનું સ્વરૂપ પણ સમ્યગ્રીત્યા સમજાતું નથી જે જીવો જ્ઞાન પામે છે
 તે જીવો ધર્મક્રિયા કરવાના અધિકારી બને છે આજનાં ધર્મને
 આદરનારા કેટલાક જીવો પોતાનો અધિકાર અમુક ધર્મોચારમાં
 ઢેરે છે તે બાધવાને શક્તિમાન થતા નથી, તેથી ગાડરીયા પ્રવાહની
 પદ્ધતિનો તેઓ સ્વીકાર કરીને વીતરાગતા વચ્ચેના સમ્યગ્રીત્યા
 આરાધન કરી શકતા નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનથી કઈ ધર્મક્રિયા કરવામાં
 પોતાનો અધિકાર છે તેનો ખ્યાલ આવે છે અને તેથી જે જે આચારો
 આચરવા યોગ્ય છે તેનો પોતાની મેળે મનુષ્ય આચાર આચરે છે
 અધ્યાત્મજ્ઞાનથી અવહારમર્યાદાને પોતાના અધિકારગ્રમાણે પાળવી
 ભ્રમ્યે હાલમાં જ્ઞાનમાર્ગની વૃદ્ધિ થતી જાય છે તેથી પૂર્વાચાર્યોએ
 લખેલા અધ્યાત્મગ્રંથો પ્રસિદ્ધિમાં આવવાથી, તે ગ્રંથોનું વાચન દેલાતું
 જાય છે અને તેથી જ્ઞાનીઓ પણ “અધ્યાત્મજ્ઞાન એ જૈનનાસનની
 ખરી વૃદ્ધિ છે” એમ અમુક અંગે સમજવા લાગ્યા છે સમુદ્રની ભર-
 તીમાં જેમ તીથિની અપેક્ષાએ તરતમતા છે, પૂનમ અને અમાવાસ્યાના
 દિવસે સમુદ્રની ભરતી વધે છે-ચંદ્રમાના કિરણોથી સાગરની ભરતી
 ચઢે છે, એમ પૂર્વાચાર્યોના વચનથી અવગોચાય છે, તદ્વત્ દેખવણીના
 પ્રતાપથી અધ્યાત્મજ્ઞાનનો દેલાવો થાય છે તેને ડોઈ નિવારનાને શક્તિ
 માન નથી શ્રીવીરભગવાનની અધ્યાત્મવાણીનો પ્રકાર ધીમે ધીમે
 પૃથ્વીપટપર વિસ્તાર પામના લાગ્યો છે કેટલાક નાસ્તિક જડવાદીઓ
 પણ પીશમાં સૈકામાં આત્માની નિત્યતા, પુનર્જન્મ અને કર્મવાદનો
 સ્વીકાર કરવા લાગ્યા છે

વીશમી સદીમાં જ્ઞાનના કિરણોની કઈક આખી થઈ છે, તેનો ખરો
 લાભ તો એકવીશમી સદીના જાને મળવાનો એમ
 લેખકનો અભિપ્રાય છે. શ્રીવીરપ્રભુની અધ્યાત્મવા
 હીને આપણા પૂર્વાચાર્યોએ પરપરાએ વહેવરાવી આપણા
 હાથમાં સમર્પી છે, માટે તેમનો જોટલો ઉપકાર
 માનીએ તેટલો ન્યૂન છે. આપણા આચાર્યો તત્ત્વ
 જ્ઞાનને જાણતા હતા, એટલું જ નહિ પણ જાણીને તે પ્રમાણે
 ધ્યાન ધરતા હતા અને સ્વકીય ચેતનની શુદ્ધિ કરવા અન્તરદૃષ્ટિથી
 વર્તતા હતા. આપણા આચાર્યોને અધ્યાત્મજ્ઞાન જાળવતા ધાતુ
 ખમતુ પડ્યું છે - પૂરેના આદર્શાદી રાજ્યોના સમયમાં, તેમજ
 અંગેજીવારેય રાજ્યોના વખતમાં તેઓને ધર્મનો ઉપદેશ દેવામાં
 માટે ધાતુ વેકડું પડ્યું હતું. પૂરે મનુષ્યો માત્ર સારાજી હતા એવો
 અભિપ્રાય કોઈનાથી બાધી રાકાય તેમ નથી. પ્રત્યેક સૈકામાં થતા
 નિર્જાનો, તત્ત્વજ્ઞાન વા અધ્યાત્મજ્ઞાનનો ગમે તે બાપમાં ગમે તે ઉપા-
 યોથી દેવાનો કંઈ છે. કોઈપણ જાતના વૃક્ષના બીજો પોતાના યોગ્ય
 સમયમાં જમીનમાં ઉગી નીકળે છે, તે પ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાનના વિચારો
 સંસ્કારિત અને અધ્યાત્મજ્ઞાનના યોગ્ય એવા મનુષ્યોના હૃદયમાં પ્રગટી
 ની જો છે અને તે વિચારો પોતાનો ફેલાવો કરવાને પોતે સમર્થ અને છે.
 ખારી જમીનમાં બીજાને ઉગવાની જગ્યા નથી. તેથી ખારી જમીનમાં
 નહિ ઉગનાર બીજો ખારી જમીનમાં નાખ્યા હતા પણ ઉગી નીકળતા
 નથી, પણ તેનો નાશ થાય છે, તે પ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાનના વિચારો ઉગી
 નીકળવાની અર્થાત્ પ્રગટ થવાની જોએમાં અયોગ્યતા છે, તેવા મનુ-
 ષ્યોના હૃદયમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનના નિવારો પ્રગટી શકતા નથી અને
 તેઓને આધેરો ઉપદેશ પણ નિષ્ફળ જાય છે.

પ્રતિપક્ષી વિચારો ગમે તે સૈકામાં ગમે ત્યાં પરસ્પર વિરુદ્ધલાવ
 દર્શાવે છે. કોઈપણ કાળ એવો ગયો નથી તેમ જનાર
 નથી કે, જેમાં સમ્યક્ત્વજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વજ્ઞાન તથા
 તે બંનેને ધાતુ કરનારાઓમાં પરસ્પર વિરુદ્ધતા ન
 હોય - પુણ્યના વિચારોના પ્રતિપક્ષી પાપના વિચારો,
 સમાનમયમાં ગમે ત્યાં વિદ્યમાન હોય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનના પ્રતિ-
 પક્ષી વિચારો જડવાદીઓના હોય છે. નાસ્તિક વિચારો પોતાના
 જગત્ માત્રિક વિચારો ઉપર કબજો મેળવવા પ્રયત્ન કરે છે. અધ્યા-
 ત્મજ્ઞાનીઓના વિચારો ખરેખર જડવાદનો નાશ કરવા પ્રયત્ન કરે છે,
 આના જોનામાં આત્મજ્ઞાન પ્રગટે છે તેવા મનુષ્યો મિથ્યાત્વના વિચારો

પરસ્પર
 વિરુદ્ધ
 પ્રાચીન

રોનો નાશ કરવાને ઉપદેશ અને લેખનાદિદ્વારા પ્રયત્ન કરે છે અનેકાન્તજ્ઞાનશક્તિ ખરેખર એકાન્ત મિથ્યા વિચારનો જગત્માથી નાશ કરના પ્રયત્નશીલ અને છે, સારાસા કે અનેકાન્તધારક જ્ઞાનીઓ એકાન્તવાદના કુવિચારોનો નાશ કરવાને પોતાનાથી બનતુ કયોનિના રહેતા નથી જગત્મા અનાદિકાળથી આ પ્રમાણે ચાલ્યા કરે છે અને ચાલશે અધ્યાત્મજ્ઞાન સત્ય હોવાથી તેનો દુનિયામા સ્થાયીભાવ હોય છે અધ્યાત્મજ્ઞાન પોતાના બળથી મિથ્યા વિદ્યાને હઠાવવા સમર્થ થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાન પોતાના સામર્થ્યવડે કમોનો નાશ કરવામાટે સમર્થ અને છે અધ્યાત્મજ્ઞાનનુ માહાત્મ્ય તે જ્ઞાનને જે પામે છે તેજ સમજી શકે છે આશા તૃપ્તિના બીજોનો નાશ કરવો હોય તો અધ્યાત્મજ્ઞાનની સેવના કરી જોઈએ અધ્યાત્મજ્ઞાન પામીને અન્તરમા સમજવુ જોઈએ કે બાહ્યવિષયો જુઠા છે

બાહ્યતા કરવા યોગ્ય કાર્યોને અધિકાર પ્રમાણે કરવા જોઈએ, એમ જો ન કરવામા આવે તો અધ્યાત્મજ્ઞાનથી પણ ઉપાધિ ટળતી નથી અને દુનિયાના વ્યવહારમા પણ બળ પ્રાપ્ત થતુ નથી -તે ઉપર એક અન્યદર્શનીતુ દૃષ્ટાંત કહેવામા આવે છે

એક નગરીમા મુધન્વા નામનો એક નૃપતિ રાજ્ય કરતો હતો-
તેને એક સુમતિ નામની પુત્રી હતી અને એક ભદ્રક નામનો પુત્ર હતો મુધન્વા રાજાને પુત્ર અને પુત્રી-
ઉપર અત્યંત પ્રીતિ હતી, તેણે ભદ્રક પુત્રને ઉપાધ્યાય પાસે બહોતેર કળાનો અભ્યાસ કરાવ્યો અને પુત્રીને ચોસઠ કલાનો અભ્યાસ કરાવ્યો સુમતિ પુત્રી વેદાન્ત જ્ઞાનનો અભ્યાસ કરવા લાગી એક મહાત્મા તેના આગમા ઉતર્યા હતા તેની પાસે સુમતિ દરરોજ બ્રહ્મજ્ઞાનની ચર્ચા કરવા જતી હતી સુમતિને બ્રહ્મચર્યથી ઘણું આનન્દ મળતો હતો એક દિવસ ભદ્રક રાજપુત્ર પણ સુમતિની છિદ્રાન્વેષણા કરતો કરતો તે જ્ઞાન ચર્ચા સાંભળવા લાગ્યો ભદ્રકને પ્રતિદિન ચર્ચામા રસ પડવા લાગ્યો ઘણા દિવસે ભદ્રક બ્રહ્મજ્ઞાનમા પ્રવીણ થયો પણ તે વ્યવહારકુશલ ન હોવાથી મહાત્માના આપેલા બ્રહ્મોપદેશની દૃષ્ટિને વ્યવહારમા પણ આગળ કરવા લાગ્યો, અર્થાત્ વ્યવહારકાર્યમા પણ બ્રહ્મજ્ઞાનની વાર્તાઓ કરવા લાગ્યો એક દિવસ રાજાએ સભા ભરીને તેને મુરારાજની પદવી ઉપર સ્થાપ્યો અને કહ્યું કે, હે રાજપુત્ર ! તુ હવે સર્વ રાજ્યની અને લશ્કરની સભાજ રાખ ભદ્રકે ભદ્રકતાને આગળ ધરીને કહ્યું કે, રાજ્ય કે રાજા વા સૈન્ય સર્વ અસત્ છે, બ્રહ્મ સત્ય છે અને માયા અસત્ છે, કુ પણ નથી અને તુ પણ

અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓએ વ્યવહારધર્મકુશલતા સેવવી જોઈએ

નથી, યુવરાજ્ય પણ નથી ને રાજ પલ નથી, માટે અસતનો વ્યવહાર
 કેમ કરવો જોઈએ ? રાજ્યને કહ્યું કે યુવ ! આની ગાડી ગાડી વાતો
 ન કર, તુ હવે યુવરાજ્યપદવીની શોભાને સારી રીતે વધાર ! કે, જોથી
 આગળ ઉપર તુ રા તને રાજ્ય બનવાને માટે રોગ્ય અધિકારી બની
 શકે રાજના ઉપરુક્ત વચનો સામળીને યુવરાજ્ય જોત્યો કે હિ રાજન !
 તમે અસત માયાને સત માનીને ગાડી ગાડી વાતો કરો છો જે વ
 સ્તુત નથી તેને મત માનીને મૂખ બનો છો, અર્થાત તેથી તમે બ્રાન્ત
 થઈ ગયા છો. બ્રહ્મસત્ય જગતિમય્યા નેહનાશાસિ કિચ્ચન આ શ્રુતિનુ જ્ઞાન
 હોત તો તમે અમનનુ સરક્ષણ કરવાનુ અને કહેતજ નહિ આ અવસર
 હીન અને પ્રસ્તુત વિષયપર અરુચિકર અને ક્રોધ કરનારા તેના વચનો
 સામળીને રા તના મનમા ઘણ લાગી આ યુ રાજ્યને ક્રોધ કરીને
 સેવકને આગા કરી કે, ભદ્રક યુવરાજ્યે માફ અપમાન કર્યું છે માટે તેને
 દરરોજ પાંચ આસણ ખાંચ પિતાના હુકમપ્રમાણે ભદ્રકને દરરોજ
 માર ખાવો પડતો હતો. સુમતિ દરરોજ ભદ્રકની આવી અપરથા
 દેખીને શોક કરવા નાગી એક દિવસ રાજપુતી સુમતિ પેલા મહા
 ત્માની પામે અક્ષજ્ઞાનની ચર્ચા કરતી હતી, તેવામા રાજપુત ભદ્રક પશુ
 મહાત્માની પામે આ યે અને નનરકાર કરીને અક્ષવચ્ચા કરવા લાગ્યો
 અક્ષજ્ઞાનની ચર્ચાથી ભદ્રકને ઘોરા આનન્દ મળતો હતો. સુમતિ મનમા
 કંઈક વિચાર કરીને મત્ર માને વિનવના લાગી કે, હે મહાત્માન !
 આપનો શિષ્ય રાજપુત ભદ્રક, આપના આપેલા અક્ષજ્ઞાન ઉપદેશથી
 દરરોજ પાંચ આસણનો માર ખાય છે માટે કૃપા કરીને હવે
 મારા બન્ધુનુ મૂખ ટાળો. આપ પાની છો, આપની કૃપાથી મારા
 ભાઈનુ મૂખ ટળી જશે એમ આશા રાખુ છું લોકોમા આપના
 ગિ યની હેવના થાય છે તે આપની થાય છે એમ હું માનુ છું, માટે
 હવે મેં તે ઉપાય કરીને મારા ભાઈને ખાસરોનો માર પડે છે તે બન્ધ
 કરાવો રાજપુતી સુમતિના એ તાદ્દર વચનો અવણુ કરીને મહાત્મા
 જો-યા કે, હે સુમતિ ! “તેરા બાતા પનજીતેક માર ખાતા હૈ સો ન્યાયકી
 બાન હૈ, ને મનુ ય ચાહેકી બાન ગમારોમે કરતા હૈ ઉસકું પચજીનિકા
 માર પડના ચાહવે, અક્ષજ્ઞાનકી બાત અક્ષજ્ઞાનકે અવિકારીયોદે વિચે
 હૈ. તેરા બંડુ અક્ષજ્ઞાનકી બાત વ્યવહાર કાર્યોમે કરતા હૈ. ઈસ વિચે
 ઉસકું વ્યવહાર અકુશનાસે પચજીતેક માર પડતા હૈ વહ બરાબર
 ન્યાયકી બાન હૈ. રાજપુતી સુમ લોકકી હૈ જિનું ચાહેકી બાત ગમારોમે
 નહિ કરતી હૈ. ઈસ વિચે તુ અક્ષજ્ઞાનકે આનન્દ પાવી હૈ, ફિર વ્યવ
 હારનામેથી નિરરકાર નહિ પાવી હૈ ” મહાત્માના ઉપરના વચનો

રાજપુત્રી સુમતિના હૃદયમાં બરાબર ઉતરી ગયા અને તેથી તે રાજપુત્ર ભદ્રકને કહેવા લાગી કે, ભાઈ! આ બાબતમાં મહાત્માના વચન પ્રમાણે તું બચ્ચારકુશલ નહિ હોવાથી, બ્રહ્મજ્ઞાની હોવા છતાં પાંચ ખાસડાનો માર ખાય છે જાનીઓના અનુભવજ્ઞાનની વાતો અવિકારી જીવે આગવ કરવાની દોષ છે જો તું બચ્ચારકુશલ હોત તો ત્હારી આવી દશા થાત નહિ, માટે હવે દુનિયાની રીતિ પ્રમાણે અતરૂપી ન્યારા રહીને વર્તવાની દેવ પાડ, કે જેથી બ્રહ્મજ્ઞાનની હેલના ન થાય અનધિકારીને પ્રાપ્ત થયેલા બ્રહ્મજ્ઞાનથી, બ્રહ્મજ્ઞાનનો લોકો તિરસ્કાર કરે છે અને તેથી બ્રહ્મજ્ઞાની ગાંઠા જેવા દુનિયામાં ગણાય છે રાજપુત્ર ભદ્રકના મનમાં પણ આ વાત ઉતરી અને તેણે પોતાની બચ્ચારઅનભિજ્ઞતાનો દોષ જાણી લીધો રાજપુત્રે મહાત્માને અને પોતાની ભગિનીને કહ્યું કે, હવેથી હું બચ્ચારમાં કુશલ થઈશ અને બ્રહ્મજ્ઞાનનો તિરસ્કાર કરાવીશ નહિ બીજા દિવસે રાજપુત્ર ભદ્રક, રાજાની સભામાં ગયો અને રાજાને નમસ્કાર કરીને બચ્ચારમાં બચ્ચારકુશલતાથી વર્તીને રાજાની આજ્ઞા મારી અને પ્રારબ્ધયોગે પ્રાપ્ત થયેલ કાર્યોને બાકાની રીતિથી કરવા લાગ્યો, તેથી રાજા તેનાઉપર ખુશ થયો અને કહેવા લાગ્યો કે, ભદ્રક યુવરાજ તું ગાંડપણ હવે ચાલ્યું ગયું અને તે ડાહ્યો થયો છે તેને ખાસડા મારવાનો હુકમ બન્ધ કરી દીધો અને રાજ્યમાં જાહેર કર્યું કે સર્વે પ્રજાએ યુવરાજની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તેડું યુવરાજ દુનિયાના કાર્યો દુનિયાના બચ્ચારપ્રમાણે કરના લાગ્યો અને વખત મળતા બ્રહ્મજ્ઞાનનો આનન્દ લેવા લાગ્યો તેથી તે મુખી થયો.

યુવરાજ ભદ્રક પુત્ર તુ દશાત સાભળીને અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ ઘણો સાર ખેંચી શકે તેમ છે અધ્યાત્મજ્ઞાનની વાત ગમારોમાં કરવાથી ગમારો અધ્યાત્મજ્ઞાન સમજી શકતા નથી અને ઉલટું તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓને ખાસડાનો માર મારના જેવું કરે છે બચ્ચારકુશલ અને શુક્રતારહિત અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ બચ્ચારમાં બચ્ચારપ્રમાણે પોતાના અધિકારે વર્તે છે અને નિશ્ચયથી અધ્યાત્મસ્વરૂપમાં રમણતા કરે છે તેથી દુનિયામાં તેઓ ડાહ્યા ગણાય છે કેટલાક શુદ્ધ અધ્યાત્મીઓ બચ્ચારકુશલતાના અભાવે જ્ઞાનીની વાર્તાઓ ગમારોમાં કરીને અધ્યાત્મજ્ઞાનની હાસી કરાવે છે નિશ્ચયદિષ્ટિ ચિત્ત ધરિજી પાલે જે સ્વચ્છાર, પુણ્ય-પત તે પામરોજી મલસમુદ્રનો પાર શ્રીઉપાધ્યાયની આ વાણીનો પરમાર્થ હૃદયમાં ધારણ કરીને અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ વર્તે તો અનેક મનુષ્યોને તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનનો આસ્વાદ ચખાડી ગંડે અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓની સૂક્ષ્મ પુદ્ગિ હોવાથી તેઓ આત્મામાં ઈંડા ઉતરી જાય છે તેથી તેઓને

અનહારમા રસ પાતો નથી એમ બને છે, તોપણ તેઓએ જે જે અવસ્થામાં અધિકારભેદે ઉન્નિત અનહાર હોય તેને ન છોડવો જોઈએ. અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓને પણ અધ્યાત્મજ્ઞાન આપી દુનિયામાં પ્રસારે એવા જ્યામુધી ભાવ હોય ત્યામુધી તેઓએ વ્યવહારમાર્ગને અમુક અધિ-
 ારપ્રમાણે અનન્યવો જોઈએ આવના, પીવાના, લઘુનીતિ, અને
 રડીનીતિ તથા નિદ્રા અને આશુનિદ્રાદિ કૃત્યો જ્યામુધી કરના પડે
 છે ત્યામુધી તેઓએ અનહારધર્મક્રિયાઓને પણ અમુક દશાપર્યંત
 કરી જોઈએ. અનહારકુશલતાની સૂચના કર્યા બાદ અધ્યાત્મજ્ઞાનની
 ઉપયોગિતાનું વર્ણન કરવામાં આરે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખર અમૃતરસ
 સમાન છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ અમૃતરસનું પાન કરવાથી જન્મ, જરા
 અને મરણના દેશ ટળે છે.

પ્રત્યેક ધાર્મિક ક્રિયાઓમાં અધ્યાત્મરસ રેણુ છે. કોઈપણ ધર્મની
 ક્રિયામાં હંમેશા ઉતરીને તપાસીએ છીએ તો હ્રદય પ્રકારનું રહસ્ય
 અવમોધાય છે. જે આત્માના શુભાદિ અધ્યવસાયોને ઉત્પન્ન કરે છે, તે
 તે ક્રિયાઓને પણ-આરોપ કરીને અધ્યાત્મ તરીકે ઉપદેશાય છે.
 વસ્તુતઃ નિચારીએ તો આત્માના જ્ઞાનાદિ પુરુષોજ અધ્યાત્મ તરીકે
 કહી શકાય.

આત્માની શક્તિઓને જ્ઞાનનાર અધ્યાત્મશાસ્ત્રોના કર્તાઓએ
 આત્મતત્ત્વનો અનુભવ કરીને તે તે બાબતોને જણાવી
 સમજાવે છે. આત્મતત્ત્વનો અનુભવ કરવાને માટે યોગીઓ
 એકાન્તસ્થાન સેવે છે. કોઈ શુદ્ધિઓમાં જડને
 આત્મતત્ત્વનું ધ્યાન ધરે છે. કોઈ અષ્ટાંગયોગની સાધનપ્રણાલી
 કાવડે આત્મતત્ત્વનું ધ્યાન ધરે છે. પરભાનમાં જે જે આત્માની
 શક્તિઓનું પરિણમન થયું છે તેને, આત્મભાવે કરવી તેજ
 અધ્યાત્મક્રિયાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ હોય છે. મનોદ્રવ્યવડે ભાવમનની શુદ્ધિ
 કરીને સમગ્ર દેશનો ત્યાગ કરવા ઉત્તમ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ પ્રયત્ન
 કરે છે. આત્માની જે જે અતે શુદ્ધિ થાય છે તે તે-અસે અધ્યાત્મતત્ત્વનો
 પ્રમશ થાય છે. જૈનધર્મનો દેશવો નરવામાં અધ્યાત્મજ્ઞાનની અત્યંત
 આવશ્યકતા છે. એક વિજ્ઞાન મહાશય જણાવે છે કે, “અધ્યાત્મત
 ત્ત્વના પ્રેરિતરો, ધર્મનો દેશવો કયા જ્યા ઉપાયોથી કરવો તે સારી પેઢે
 જાણના હોવાથી, તેઓ આત્માની શક્તિઓને તે તે ઉપાયોદ્ધારા પ્રવ
 હાનીને ધર્મપ્રચારકાર્માં અત્યંત વિશ્વસને મેળવે છે.” આત્મતત્ત્વમાં
 વિશેષ હંમેશાં ઉત્તમીને તેના અનુભવ કરવાથી પ્રત્યેક મનુષ્યોના
 આત્માની પ્રવૃત્તિઓને અવમોગી રીતે જોઈ શકાય છે. આત્માના શક્તિઓને

વસાયોઉપર કલાકોના કલાકોપર્યંત અભ્યાસ કરવાથી, પ્રત્યેક મનુષ્યોના
 મનમા થતા અધ્યવસાયોને જાણવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે જે જે
 જાણતોનો જ્ઞાનવડે સયમ કરનામા આવે છે તે તે જાણતોનું સારીરીતે
 આત્માને જ્ઞાન થાય છે આત્મતત્ત્વસમ્બંધી જેઓ કલાકોના કલાકોપર્યંત
 અભ્યાસ કરે છે તેઓ આત્મતત્ત્વના સ્વરૂપને જાણી શકે છે આત્મા,
 હૃદયસ્થાનસ્થામા વિચાર કરનાનેમાટે સમયે સમયે અનન્ત મનોદ્રવ્યને
 અહાપુ કરે છે અનેક પ્રકારના વિચારો કરવાને માટે મનોદ્રવ્યની
 મહાય લેવી પડે છે સારા વિચારો કરવામા શુભ મનોદ્રવ્યની સહાય
 લેવામા આવે છે તો શુભલેખ્યાનો ઉત્પાદ થાય છે જે જે વસ્તુઓ
 સમ્બંધી વિચારો કરનામા આવે છે, તે તે વસ્તુઓ સમ્બંધી ક્ષયોપશમજ્ઞાન
 પ્રગટે છે દુનિયાના પદાર્થો સમ્બંધી વિચારો કરવાથી, તે તે વસ્તુ-
 ઓના જ્ઞાનનો ક્ષયોપશમ વૃદ્ધિ પામે છે જેના ક્ષયોપશમજ્ઞાનવડે સર્વ
 પ્રકારનો ક્ષયોપશમ પ્રગટે એવા આત્મતત્ત્વનો, મનોદ્રવ્યની સહાયવડે
 વિચાર કરવો જોઈએ મનોદ્રવ્યની મહાયવડે આત્મતત્ત્વનો વારંવાર
 વિચાર કરનામા આવે છે તો આત્મતત્ત્વવાસનાની દૃઢતા થાય છે અવગ્રહ,
 ઘડા, અપાય અને ધારણા આ ચાર ભેદ ખરેખર મતિજ્ઞાનના છે.
 અવગ્રહાદિ ચાર ભેદવડે આત્મતત્ત્વનું પરોક્ષદશામા ચિંતન કરવાથી અને
 આત્મતત્ત્વસમ્બંધી કલાકોના કલાકોપર્યંત સયમ ચવાથી, આત્મતત્ત્વનો
 વિશેષત અનુભવ થાય છે નિયમ એવો છે કે, જે પદાર્થનું વારંવાર
 ચિંતન કરવામા આવે છે તે પદાર્થના જ્ઞાનનો ક્ષયોપશમ વૃદ્ધિ
 પામવાથી, તે પદાર્થનું સારીરીતે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે તે નિયમને
 અનુસરી આત્મતત્ત્વનું કલાકોના કલાકો સુધી આગમોના અનુસારે
 મનન કરવામા આવે છે તો આત્માના સ્વરૂપને સ્પર્શી શકાય છે
 પ્રખ્યાત શોધક એડીસને અડતાલીશ કલાકસુધી દ્રોનોઆદના વિચારોની
 શ્રેણિઓવડે દ્રોનોઆદની શોધ કરીને પદાર્થસયમની સિદ્ધિ કરી બતાવી
 છે એડીસનની જે કલાકોના કલાકોપર્યંત જેઓ આગમાનુસારે
 આત્મતત્ત્વનું મનન કર્યા કરે છે તેઓ આત્મતત્ત્વસમ્બંધીમા એટલા
 બધા હંડા ઉતરી જાય છે કે, તેની જગતના બાહ્યજીવોને સમજાય
 પણ પડતી નથી ફક્ત જેઓ રાત્રીદિવસ આત્માનું મનોદ્રવ્યવડે
 નિન્તન કરે છે તેઓ છેલ્લામા છેલ્લું સત્યકર્તવ્ય પ્રાપ્ત કરે છે જેઓને
 સિદ્ધાન્તોના અનુસારે આત્મતત્ત્વ સમજાયુ છે તેઓ, પરમસુખનો
 મહાસાગર પોતાનામા છે એમ નિશ્ચય કરીને તેમાજ મનન, સ્મરણવડે
 રમણતા કરે છે દુનિયામા અનેક પ્રકારના તત્ત્વોનું જ્ઞાન કરતા પણ
 જે આનન્દ મળતો નથી તે આનન્દ પોતાના સ્વરૂપનું મનન કરતા

મમે છે એક પૂર્વાચાર્ય લખે છે કે, મર્મ પ્રકારના સ્થેયને અવગો
ધમની જ્ઞાનશક્તિ અને સત્યગુણ બાણવાની શક્તિ ખરેખર આત્મામાં
રહી છે, ત્યારે આત્માગુણ અવનબન કરીને તેનું જ્ઞાન કરવામાં
આવે તો કેટલો બધો આનન્દ થાય ? અને તેને કોણ વર્ધુવી શકે ?

આત્મતત્ત્વના જ્ઞાનસાધનની અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ ખુબ હંડા ઉતરીને
તેના સહજસુખનો સ્વાદ અનુભવે છે, તેથી તિરપર દુ ખેતુ આકાર તરી
પડે તોપણ તેઓ આત્મતત્ત્વનો આશ્રય કદી ત્યજતા નથી અધ્યા
ત્મજ્ઞાનનો તિરસ્કાર કરવામાં તે એકાન્ત જડવાદીઓએ બાકી રાખ્યું
નથી જડવાદીઓએ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓને દુ ખ દવાને પ્રાણોનો પણ
નાશ કર્યો છે, તથાપિ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓએ બાહ્ય પ્રાપ્તિનેવનો ત્યાગ
કરવામાં પોતાનું સહજસુખ અનુભવ્યા પછી પાણી પાની કરી નથી
આત્માના સત્ત્વસુખનો જે જ્ઞાનીઓએ સ્વાદ ચાખ્યો છે તેઓ કદી
અકર્ષણ વા દેવતાઓને પણ હીરામયમા ગણતા નથી તેઓને તો
આત્મતત્ત્વની ધૂન લાગી હોય છે તેથી તેઓને બાહ્યપદાર્થો પર આસ
ક્તિબાધ રહેતો નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ સર્વ આત્માઓને પોતાના
આત્મસમાન માનીને તેઓના ઉપર શુદ્ધપ્રેમ ધારે છે તેઓના હૃદયમાં
દુઃખ, સ્વર્ગ અને વૈષયિકસુખની ઇચ્છા રહેતી નથી આત્મતત્ત્વનો
અનુભવ થયા પછી મોહનું જોર ઘટવા માટે છે અને આત્માનું જોર
મલવા માટે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ જગતનાં જીવેને પોતાના આત્મ
સમાન માને છે તેથી તેઓનો નાશ ન થાય તેમાં તે દયામતને અગીકાર
કરે છે તેઓના અંતમાં કોઈપણ છત્રની લાગણી ન હોવાથી
એવો વિચાર પ્રગટે છે, તેથી તેઓ સત્ત્વમતને અગીકાર કરે છે અધ્યા
ત્મજ્ઞાનીઓ ભાવથી પરવસ્તુની ઇચ્છામાનનો ત્યાગ કરવા પ્રયત્ન કરે
છે અને દ્ર વ્યક્તિ પર પુરુષવસ્તુને મહત્ત્વ કરવા પ્રયત્ન કરતા નથી
અધિભારને તેઓ અસ્તેષમતને ધાગ્યું કરે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓને
પરવસ્તુનાં જોડાની ઇચ્છા રહેતી નથી. પરવસ્તુની રૂઢિને તેઓ નાકનાં
એકસમાન અવગણે છે, તેથી તેઓ પરવસ્તુસખની ઇચ્છાઓનો
રોધ કરવા તથા પશ્ચેન્દ્રિય વિષયોની ઇચ્છાઓઉપર કાંઈ એળવવાને
માટે સંક્રિતમાન થાય છે ઇચ્છાના ત્યાગરૂપ આન્તરિક્ષ શ્રદ્ધાચર્યને
ધારણ કરવા ખરેખરી રીતે તેઓ સમર્થ બને છે બાહ્ય જટ વસ્તુ
ઓને યત્નરૂપે માનવાની વૃત્તિને તેઓ કમ્યુલ કરતા નથી બાહ્યધનમાં
મૂર્છા રહેતી નથી તે ગર્વ અધ્યાત્મજ્ઞાનનો પ્રતાપ અવગો-
ધરો. અકર્ષણ અધિની પદવીએ અને કવેરો રૂપેયાનો ત્યાગ કરીને
તેઓ, આત્મતત્ત્વની બાંધધના કરે છે તેમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનનો મહિમા

સમ્યક્ અવબોધાય છે ત્યારે નભિરાજએ દીક્ષા અંગીકાર કરી અને સર્વ વસ્તુઓનું મમત્ત્વ દૂર કર્યું, ત્યારે ઇન્દ્રમહારાજએ તેમના ખરા ત્યાગની પરીક્ષા માટે તેમની આખી નગરી બળતી દેખાડી, અન્ત-પુરની રાણીઓને અગ્નિના ભયથી પોકાર કરતી દેખાડી, તોપણ નભિરાજ મુનિવર કહેવા લાગ્યા કે, આમા માફ કર્મ બળતું નથી તેઓ ઇન્દ્રની ઇન્દ્રજાળથી મોહન પામ્યા તેમા ખાસ અધ્યાત્મજ્ઞાનજ કારણીભૂત હતું મુન્દકમુનિના પાંચશે શિષ્યોને ઘાણીમા ઘાડીને પીવવા માડ્યા ત્યારે, પ્રત્યેક મુનિએ આત્મતત્ત્વની ભાવનાવડે પીલાતા છતાં પણ શરીરદ્વારા થતા દુ ખોને સહન કર્યો અને આત્મામાજ ઉપ યોગ ધારણ કરી પરમસમતાભાવ ધારણ કર્યો ઘાણીમા પીલાતા કેટલું બધું દુ ખ થતું હશે ? તેનો જેણે અનુભવ કર્યો હોય તે જાણે શરીરના કોઈ અંગને જો ચપ્પુ લાગી જાય છે તો કેટલું બધું દુ ખ થાય છે ? ત્યારે ઘાણીમા પીવાતી વખતે કેટલીબધી વેદના થતી હશે ? તેવી અસહ્ય વેદનાને સહન કરવામા સત્ય અધ્યાત્મજ્ઞાનની કેટલીબધી સમર્થતા છે, તે જ્ઞાનીપુરુષો જાણી શકે છે મુન્દકમુનિના શિષ્યોને અધ્યાત્મજ્ઞાનની ખરેખરી પકડદશા હતી, તેથી તેઓ આત્માથી શરીર છૂટ પડતી પણ ઉત્તમ ધ્યાનને ધારી ગયા આપણે તેવા મુનિયોના દૃષ્ટાંતો લેઈને તેવી દૃશા પોતાનામા પ્રગટાવવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અધ્યાત્મજ્ઞાનના અભ્યાસીઓનું પ્રથમાવસ્થાનું જ્ઞાન તો ગુલાબના પુષ્પ જેવું હોય છે ગુલાબનું પુષ્પ જેમ સૂર્યનો તાપ પામીને ફરમાઈ જાય છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનના અભ્યાસીઓનું પ્રાથમિક જ્ઞાન પણ અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગો આનંદાટણી જાય છે અનેક પ્રકારના દુ ખોના સામુ જો અધ્યાત્મજ્ઞાન ટકી રહે છે અને જો આત્માના શુભોત્સવ રક્ષણ કરવા સમર્થ થાય છે, તેજ પકવ થએલું અધ્યાત્મજ્ઞાન અવબોધવું

પ્રથમાવસ્થામા ઉત્પન્ન થતું અધ્યાત્મજ્ઞાન, સામાન્ય હોવાથી તે જ્ઞાનવડે જોઈએ તેવી શાંતિ મળતી નથી, તોપણ તે પ્રથમાવસ્થાનું અધ્યાત્મજ્ઞાન જ્ઞાનના બળવડે પકવ એવા અધ્યાત્મજ્ઞાનમા પ્રવેશ કરી શકાય છે અનેક પ્રકારના હેતુઓ પામીને પ્રથમ અવસ્થામા થતું જોવું અધ્યાત્મજ્ઞાન પાછું ટળી જાય છે, તેથી તેવા જ્ઞાનવાળાઓ ઉત્તમ આચારો અને વિચારોવડે બળવાન ન હોય તો તેમા અધ્યાત્મજ્ઞાનનો દોષ ગણાતો નથી જેઓની આગમબુદ્ધિ ઘણી હોતી નથી તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનના માર્ગમાંથી કોઈના ભરમાયાથી પાછા પડી જાય છે અને અધ્યાત્મની નિન્દા કરવા મડી જાય છે.

પોતાના અનિયમને નહિ જાણીને અધિકારવિનાની વસ્તુમાં માથુ ઘાનવા બાપ તો તેનું થાય, તેમાં કોઈ ભત્તર આશ્ચર્ય નથી એક શિયાવ હતી તે એક ઉંચી બોરડીના બોર ખાવા પ્રયત્ન

કરવા લાગી તે ઘણી ફેદી પાતુ એકે બોર તેના મુખમાં આવ્યું નહિ અન્ય ગિયાને તેની મજ્જકરી કરી અને કંદુ કે તે એક બોર પાતુ કેમ ખાધું નહિ? પેલી મૂર્ખ અને ધૂર્ત શિયાને કહ્યું કે, મેં બોરડીના બોરનો તપાસ કર્યું અને તે ખાગ જણાયા તેથી મેં ખાધા નહિ અને

છા. ૧ દીધા પેની તેના માથાની શિયાળે કંદુ દે, બોરડીના બોર ને તે મુખમાં ચારીને પરીક્ષા કરી હોત તો તારી પરીક્ષાનો દુ સ્વીકાર કરી શકતી. માટે હવે બોનવાની તસ્દી લે નહિ અધ્યાત્મજ્ઞાનની ખામતમાં પાતુ પેની શિયાળની પેઠે કેટલાક પ્રયત્ન કરે છે અને અધ્યાત્મમુખ લેવા પ્રયત્ન કરે છે, પણ તેઓ મૂર્ખ અધઙ્ગાળુ અને વાતોનાજ માત્ર રમીયા હોનાથી તેમજ આત્મિકધર્મક્રિયા તરફ લક્ષ્ય પ્રવૃત્તિ નહિ રાખનાર હોવાથી, તેઓનો અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં પ્રવેશ થતો નથી અને આત્મતત્ત્વનો અનુભવ થતો નથી અનુભવ થયાવિના તેઓને આત્મિકમુખ મળતું નથી, તેથી તેઓ અન્તે કટાણીને અધ્યાત્મમાંથી પાછા પડે છે, અને કોઈ તેનું કારણ પૂછે તો તેઓ 'પેલી જૂદી શિયાળની પેઠે, પોતાની જૂન ધૂપાવવાને માટે અગળ બગળ બંકે છે, પણ તેઓના વાકેયોને તત્ત્વજ્ઞાનીઓ હીસાબમાં ગણતા નથી અધ્યાત્મમુખને જેવો અનુભવ કર્યો છે તેવો પક્વજ્ઞાની કદી કોઈના બોરમાં યાથી અધ્યાત્મતત્ત્વનો ત્યાગ કરતો નથી

અધ્યાત્મજ્ઞાનની અપક્વવદશાનાજા મનુષ્યોએ પક્વજ્ઞાનવાળા મનુષ્યોનું આનંદન લેવું ને એ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓએ પોતાના ઉત્તમ સંવાચારનું અને જાતનેનારૂપ કરજવડે, પ્રતિપક્ષીઓને પણ જાણાવી દેવું ને એ એ, જરૂરવાદના શુષ્કજ્ઞાનથી અમો દૂર છીએ અધ્યાત્મજ્ઞાનની પક્વવદશા થતા ઉત્તમ સ્થિતિમાં પ્રાપ્ત થાય છે આવું અધ્યાત્મિકજ્ઞાન કઈ માત્ર પુસ્તકો વાચવાથી મળે તેમ ધારવું નહિ સાક્ષાત્ શુરના બોધથી ને અધ્યાત્મજ્ઞાનનો રસ અનુભવાય છે તે કદી પુસ્તકોના વાચનથી અનુભવાતો નથી પુસ્તકોદ્વારા અધ્યાત્મજ્ઞાનનો બોધ કરવામાં આવે છે તેને પક્વ કરવાને માટે એક સદ્ગુરુની આવશ્યકતા છે શ્રીસદ્ગુરુવિના અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અભ્યાસી ઘણી બાબતોમાં ભ્રમ કરે છે અને તેને અધ્યાત્મજ્ઞાન સમજી ઘણું અનુભવે

મળી શકતા નથી સદ્ગુરુની આગાધિના સ્વચ્છન્ની મનુષ્ય ખરેખર હુરાયા ગયે છે, જેના માથે કોઈ સદ્ગુરુ નથી તે અધ્યાત્મ

જ્ઞાનના આનંદન લેવું ને એ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓએ પોતાના ઉત્તમ સંવાચારનું અને જાતનેનારૂપ કરજવડે, પ્રતિપક્ષીઓને પણ જાણાવી દેવું ને એ એ, જરૂરવાદના શુષ્કજ્ઞાનથી અમો દૂર છીએ અધ્યાત્મજ્ઞાનની પક્વવદશા થતા ઉત્તમ સ્થિતિમાં પ્રાપ્ત થાય છે આવું અધ્યાત્મિકજ્ઞાન કઈ માત્ર પુસ્તકો વાચવાથી મળે તેમ ધારવું નહિ સાક્ષાત્ શુરના બોધથી ને અધ્યાત્મજ્ઞાનનો રસ અનુભવાય છે તે કદી પુસ્તકોના વાચનથી અનુભવાતો નથી પુસ્તકોદ્વારા અધ્યાત્મજ્ઞાનનો બોધ કરવામાં આવે છે તેને પક્વ કરવાને માટે એક સદ્ગુરુની આવશ્યકતા છે શ્રીસદ્ગુરુવિના અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અભ્યાસી ઘણી બાબતોમાં ભ્રમ કરે છે અને તેને અધ્યાત્મજ્ઞાન સમજી ઘણું અનુભવે

મળી શકતા નથી સદ્ગુરુની આગાધિના સ્વચ્છન્ની મનુષ્ય ખરેખર હુરાયા ગયે છે, જેના માથે કોઈ સદ્ગુરુ નથી તે અધ્યાત્મ

જ્ઞાનના આનંદન લેવું ને એ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓએ પોતાના ઉત્તમ સંવાચારનું અને જાતનેનારૂપ કરજવડે, પ્રતિપક્ષીઓને પણ જાણાવી દેવું ને એ એ, જરૂરવાદના શુષ્કજ્ઞાનથી અમો દૂર છીએ અધ્યાત્મજ્ઞાનની પક્વવદશા થતા ઉત્તમ સ્થિતિમાં પ્રાપ્ત થાય છે આવું અધ્યાત્મિકજ્ઞાન કઈ માત્ર પુસ્તકો વાચવાથી મળે તેમ ધારવું નહિ સાક્ષાત્ શુરના બોધથી ને અધ્યાત્મજ્ઞાનનો રસ અનુભવાય છે તે કદી પુસ્તકોના વાચનથી અનુભવાતો નથી પુસ્તકોદ્વારા અધ્યાત્મજ્ઞાનનો બોધ કરવામાં આવે છે તેને પક્વ કરવાને માટે એક સદ્ગુરુની આવશ્યકતા છે શ્રીસદ્ગુરુવિના અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અભ્યાસી ઘણી બાબતોમાં ભ્રમ કરે છે અને તેને અધ્યાત્મજ્ઞાન સમજી ઘણું અનુભવે

જ્ઞાનના પ્રદેશ આગળ આવીને, વા આગળ પાછળ કપકાઇને પાછો વળે છે, અને તે બાહ્યવસ્તુઓમા સુખને માટે ફા ફા મારે છે દુનિયાના પ્રત્યેક ઉત્તમ કાર્યમા દક્ષત્વ મેળવવાને માટે કોઈ પણ ગુરૂને અવશ્ય કન્વા પડે છે, તેમ મોક્ષના માર્ગમા પ્રવેશ કરવાને માટે-અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ અર્થે ડોઈ મુનિ-૨ર સદ્ગુરૂ અવશ્ય કરવા જોઈએ જેઓએ મોક્ષમાર્ગપ્રતિ પ્રચાલુ કર્યું છે તેવા મુનિ-૨રો અધ્યાત્મજ્ઞાનની કૃતીઓ આપવાને માટે સમર્થ બને છે સામારિજ ઉપાવિયેતો ત્યાગ કરીને જેઓ ક્વાજોના કલાકોપર્યન્ત એક આત્માને તારવાને માટે-નિરૂપાધિદશા ભોગવે છે અને આત્મતત્ત્વની વિચારણામા લયલીન રહે છે, તેઓ સદ્ગુરૂ હોઈ શકે છે જે મુનિ-૨ર સદ્ગુરૂએ અધ્યાત્મ જ્ઞાનનો ઘણો ઉડો અનુભવ કર્યો હોય છે અને જેનો અનુભવ ખરેખર વીતરાગવાપ્તિના અનુસારે છે, તેના અધ્યાત્મજ્ઞાની મુનિવરની આગા દનીકારીને અને તેમના દાસ શિષ્ય થઈને અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અનુભવ કરવો જોઈએ, એ વાત ખામ ધ્યાનમા રાખવી જોઈએ

અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અનુભવ ખરેખર પાતાળીકુના જેવો છે પાતાળીકુવાનુ પાણી જેમ ખૂટતુ નથી, તેમ અધ્યાત્મનો અનુભવ પણ નવો નવો પ્રગટવાથી કદી ખૂટતો નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનના બળવડે દરરોજ આત્મતત્ત્વસખન્ધી નવો અનુભવ પ્રગટ થાય છે અને તેથી પ્રત્યેક બાબતોનો સાર સંક્ષેપમા સમજાય છે કેટલાક સમ્યગ્ અનુભવવિનાના લિભાગુ, અધ્યાત્મીઓ હોય છે તેઓની અમુક બાબતમા દષ્ટિ, મર્યાદા-વાળી થઈ જવાથી તેઓ પોતાના વિચારોમા જલ્દી મર્યાદા પ્રકારનુ અધ્યાત્મજ્ઞાન સમાઈ ગયુ હોય ! એવો ધમક રાખીને અનેક પ્રકારના નિતરાનાદો જેની તેની માથે કરીને, મનમા આનન્દના ડેંગણે કલેશને ધારણુ કરે છે કેટલાક સમ્યગ્જ્ઞાનના અભાવે અમુક જાતની ક્રિયા કરે તોજ અધ્યાત્મ કહેવાય એના ઉઠીના વિચારોવડે જોલે છે પોતાની બુદ્ધિવડે જેઓ પૂર્ણ અનુભવ કર્યાવિના અધ્યાત્મજ્ઞાન ઉપર વિચાર બાધવા જાય છે તેઓ ઘણી ભૂલો કરે છે, પણ તેઓ પશ્ચાત્ અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અનુભવ લહીને પોતાની ભૂલો માટે પશ્ચાત્તાપ કરે છે ગજમુકુમાવમુનિ-૨ર કે જે શ્રીકૃષ્ણના ભાઈ થતા હતા, તેમણે બાહ્યા-વસ્થામા દીક્ષા અગીકાર કરી હતી તેઓ સ્મરજ્ઞાનમા કાયોત્તરંગ કરી ઉભા રહ્યા હતા ત્યારે, તેમના મસરા મોમિલે ક્રોધથી શ્રીગજમુકુમા-લના મસ્તકપર માટીની પાળ બાધીને તેમા ખેરના અગારા ભર્યા હતા, તોપણ શ્રીગજમુકુમારે અધ્યાત્મજ્ઞાનના બળવડે અગ્નિના દુ ખને સહન કર્યું અને પોતાના મનમા જરામાન પણ ક્રોધ આનવા દીધો નહિ પોતાના

મનમાં તેમજ અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ઉત્તમ મમતાભાવની ભાવના ભાવના
લાગ્યા અને ગરીબો ત્યાગ કરીને પરમશુભ પામ્યા શ્રીગજમુકુમા
લુ દગલ ખરેખર અધ્યાત્મભાવનાની પુષ્ટિમાં હેતુબદ્ધ છે

અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખર માતાસમાન છે માતા જેમ પોતાના
બાળબચ્ચાઓનું લાવનપાલન કરે છે અને તેઓને
નાન અને બાળકો સાથે જીવવા દે છે, પોતાના બચ્ચાઓના
પિતાનામુખાનું ચિત્તમહાન શુદ્ધ સામુ જોતી નથી પણ તેમના ભવાને માટેજ
અવેલી પુષ્ટિ કરે છે અને ભવ્ય અવેશ રહેવા અનેક દોષોરૂપ મળને
દૂર કરે છે, તેમજ ભવ્ય અવેશની પુષ્ટિ કરીને પરમાત્મપદરૂપ મહત્તાને
પામે છે અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખર ભાગ્યપિતાની ગરજ સારે સામ્યિક
પિતા જેમ પોતાના કુટુંબનું પોષા કરે છે અને કુટુંબને સુખી કરવા
તનનોડ મટેન કરે છે, રાત્રીઓથી પોતાના કુટુંબનો બચાવ કરે છે,
પોતાના પુત્રો અને પુત્રીઓને ભણાવે છે અને તેઓને શુભ માર્ગમાં
દારે છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ ભાગ્યપિતા પણ વિરતિ આદિ કુટુંબનું
પોષા કરે છે અને અન્તરાત્માને જ્ઞાનાદિ પચાચારનું શિક્ષણ આપીને
તેની પુષ્ટિ કરે છે, તથા મેરીઆદિ ભાવનાઓના અમૃતરસવડે અન્તરા
ત્માનું પોષા કરે છે અને ઉચ્ચ શુભસ્થાનરૂપ શુભ માર્ગમાં પોતાના
કુટુંબને દારે છે અને પોતાની ફરજ બજારીને આત્માના આન્તરિક
કુટુંબની ઉત્તરિ કરે છે અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખર એક ઉત્તમ મિત્ર
સમાન છે ઉત્તમ મિત્ર જેમ પોતાના મિત્રના કુદયને પ્રકુલ કરે
છે તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ અન્તરાત્માને પ્રકુલ કરે છે ઉત્તમ મિત્ર
જેમ પોતાના મિત્રને, સડટ વખતમાં સાથી બને છે, તેમ અધ્યાત્મ
જ્ઞાન પણ અત્યાત્મરૂપ મિત્રને અનેક પ્રકારના મોહરાજ્યએ
કરેલા મત્રોમાં સાથી બનીને, મોહના દુષ્કર્મ ઉગારે છે ઉત્તમ
મિત્ર જેમ પોતાના મિત્રનો પ્રાપ્તિ પણ વિશ્વાસઘાત કરતો નથી
તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ અન્તરાત્માને કદાપિ વિશ્વાસઘાત કરવા
પ્રવૃત્તિ કરતું નથી ઉત્તમ મિત્ર જેમ પોતાના મિત્રની દોષદષ્ટિ દાખીને
તેની સર્વ કુલ દષ્ટિ ખીવે છે તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ અન્તરાત્માને
રહેવા દોષો દાખીને તેની સર્વ કુલ દષ્ટિ ખીવે છે અન્તરાત્માને
પોતાનું શુ કર્મ છે અને તે કેવી રીતે સિદ્ધ પ્રાપ્ત? તે શિખવનાર
અધ્યાત્મજ્ઞાન છે ઉત્તમ મિત્ર જેમ પોતાના મિત્રના શુભો અને દોષો
બોલે છે તે પાલન દોષોની વાત કોઈ આગળ કરતો નથી અને શુભોની
કોઈ સર્વ રવાને અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ સર્વ અવેશા ઉત્તમ
મિત્રસમાન છે છે તે, સર્વ અવેશના

શુભોના મામુ જીવે છે, અને સર્વ જીવોના શુભોની મુગંધીને તે સર્વે
ફેલાવો કરે છે મનુષ્યોના દુર્ગુણો તરફ તેનું લક્ષ્ય જતું નથી દુર્ગુણોને
તે ફેલાવો કરતો નથી, તેમજ દોષોને પ્રકાશીને કોઈના આત્માની
લાગણીને દુષ્કર્મ તો નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનથી સર્વ જીવો પોતાના મિત્ર-
સમાન લાગે છે અને તેથી સર્વ જીવો પર મૈત્રીભાવના પ્રગટે છે સર્વ
જીવોના શુભો દેખવાની શક્તિ ખીલવાથી, - સર્વ જીવોના જે જે શુભો
રોય છે તે તે શુભોને દેખી-અધ્યાત્મજ્ઞાની પ્રમોદભાવને ધારણ કરે
છે, તેમજ સર્વ જીવોને દુઃખી દેખી તેમના ઉપર કાઠણ્યભાવના ધારણ
કરે છે અને શુભહીનોને દેખી મધ્યમ્ય રહે છે ઉત્તમ મિત્ર જેમ
પોતાના મિત્રની ઉન્નતિ કરનામા મ્હાડ અને ત્હાડ એવો ભાવ ધારણ
કરતો નથી, તે પ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાની પણ સર્વ જીવોને મિત્ર માની
તેઓનું શ્રેય કરનામા માડ તાડ એવો ભાવ ધારણ કરતો નથી મર્મ
જીવોને પોતાના મિત્રસમાન ગણવાની શક્તિ આપનાર ખરેખર
અધ્યાત્મજ્ઞાન છે અધ્યાત્મજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ સર્વ જગત્ એક કુટુંબસ
માન ભાસે છે-ભગવદ્ગીતામા કહ્યું છે કે,

શ્લોક

બય નિજ પરો વેતિ ગણતા લઘુચેતસામ્ ।

વદારચરિતાના તુ-વસુધેવ કુટુંબકમ્ ॥

આ મારો છે અને આ પારકો છે, એવી લઘુ મનવાળાઓની
ભાવના છે, જેઓનું હૃદય ચરિત છે તેઓને તો આખી પૃથ્વી પોતાના
કુટુંબસમાન ભાસે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આની ઉત્તમ ભાવના ખીલવાથી
જગત્મા હૃદય ચરિતનાળા મનુષ્યો ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેથી તેઓ
દુનિયાનું ભદ્રુ ગમે તે નિયતિમા રક્ષા છતાં પણ ઢગે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી
આવી ઉત્તમ વિશાલ દૃષ્ટિ ખીલવવાને માટે ઉત્તમ જ્ઞાનીઓ મહા
પ્રયત્ન કરે છે ઉત્તમ મિત્ર જેમ પોતાના મિત્રથી એકરૂપ બનીને
તેના દોષોને ટાળે છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ આત્માથી એકરૂપ
હોઈને આત્માના રહેલા દોષો ટાળવાને પોતાની શક્તિ ફેરવે છે
ઉત્તમ મિત્ર જેમ પોતાના મિત્રને સકટના સમયમા ત્યજતો નથી,
તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ આત્માને દુઃખના સમયમા ત્યજતું નથી, પણ
ઉલટું અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખર સકટના વખતમા આત્માને ખરે આશરો
આપવાને માટે સમર્થ બને છે અન્તરમા ઉત્પન્ન થનાર મોહના
રાગાદિ પોદ્ધાઓ સામે ખરી ટેકથી ઉભુ રહીને યુદ્ધ કરનાર, ખરેખર
'અધ્યાત્મજ્ઞાન' જેના હૃદયમા પ્રગટ્યું છે તેને અન્ય મિત્ર કરવાની

જરૂર રહેતી નથી ભય, ખેદ આદિ અશુભ વિચારોને આત્મામાં ઉત્પન્ન થતાજ મારી હઠાવનાર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે જે મનુષ્યો અધ્યાત્મજ્ઞાનઉપર વિશ્વાસ રાખીને, તેને પોતાના મિત્ર તરીકે સ્વીકારે છે તેઓને, શોક, ચિન્તા, ભય વગેરે દુઃખનોનો જરામાત્ર ભય રહેતો નથી

અધ્યાત્મજ્ઞાનને જેઓ મિત્ર બનાવવા ધારે છે તેઓ, આંતરિક યત્નિમા પ્રવેશ કરે છે, પણ તેઓએ સમજવું જોઈએ કે, અધ્યાત્મજ્ઞાનને મિત્ર બનાવવા માટે પ્રથમ બાહ્યસ્તુઓના મમત્વનો ત્યાગ કરવો જોઈએ જેઓને અધ્યાત્મમિત્રઉપર ગુણ પ્રેમ હોતો નથી તેઓના હૃદયમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનની સ્થિરતા થતી નથી મહારાજના ગાંઠે નસાકુને પોતાના ઘેર બેસાવવા હોય છે તો ઘરને કેટલું સુસજ્જીત કરવું પડે છે અને તેઓને પોતાના પ્રેમની ડેટલી બધી ખાત્રા આપવી પડે છે? તે પ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાનને હૃદયમાં સ્થિર કરવા માટે, મનમાં અત્યંત શુદ્ધ પ્રેમ અને શ્રદ્ધાને વારંસી પડે છે શુદ્ધ અધ્યાત્મીઓના હૃદયમાં ખરૂં અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રગટવું નથી, વાનિક અધ્યાત્મજ્ઞાનવડે કંઈ પોતાની ઉન્નતિ થતી નથી વસ્તુતઃ અધ્યાત્મજ્ઞાન જ્યારે હૃદયમાં પરિણમે છે ત્યારે, -તેનું પાત્રિભાષિક અધ્યાત્મજ્ઞાન-ખરેખર આત્માની શુદ્ધતા પ્રકટાવવાને સમર્થ બને છે અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખર પોતાના શુદ્ધની ગરજ મારે છે. હર જોમ શિષ્યને અનેક શિક્ષાઓ આપીને ઠેકાણું લાવે છે અને શિષ્યને ગુણોત્તી ભર્તિરૂપ બનાવે છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ આ માને અનેક પ્રકારની શિખામણો આપીને આત્માને સ્વસ્વભાવરૂપ નિજધરમાં લાવે છે અને ક્ષયોપશમાદિ ભાવના અનેક ગુણોનું વામભૂત આત્માને બતાવીને, આદિ અનન્તમાં બાગે સહજસુખનો નિવાસી કરે છે શુદ્ધ જોમ પોતાના શિષ્યના શ્રેયમાં સદાકાંત પ્રયત્ન કયા કરે છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ આ તરફ આત્માની ઉન્નતિ માટે પ્રયત્ન કયા કરે છે જોમ શુદ્ધ શિષ્યને પોતાના ઉપદેશવડે અનેક શિખામણો આપીને વિનયવત કરે છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ જગતના જીવોને અનેક શિખામણો આપીને અલકારોદયને રાજી વિનયવત બનાવે છે અધ્યાત્મજ્ઞાન અને અલકારને મેળ આવતો નથી મુનિવરો અધ્યાત્મજ્ઞાનવડે અલકારને દૂરીને લઘુતા શુભને ધારણ કરી વિનયનો પાઠ આપી દુનિયાને પઠાવે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી લઘુતા ગુણની જો પ્રાપ્તિ ન થાય તો સમજવું કે, તેના હૃદયમાં અધ્યાત્મજ્ઞાન પતિરામ્યું નથી અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખર સુયગ્ધાન છે આ મહાદેવિમા રહેલી સદ્વિભૂ દર્શન કરાવનાર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ મુર્ચના પ્રગટાવડે અનન્તરાત્મારૂપ કમલ ખરેખર પ્રકુલ થાય છે અને તે લોગરૂપ જલથી નિર્જેષ રહે છે

અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ સૂર્યના ડિરજોવડે અજ્ઞાનરૂપ અધિકારનો નાશ થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ સૂર્યના પ્રકાશથી મનુષ્યો સર્વ વસ્તુઓનો વિવેક કરી રાકે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ સૂર્યની આગળ દુનિયાના પદાર્થોનું જ્ઞાન તે ચકચકતા તારાઓના સમાન ગોભે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ સૂર્યના પ્રકાશથી આત્માના મર્મ ગુણોનું દર્શન થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખર આ જગત્મા અદ્રની ઉપમાને ધાગણુ કહે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ ચન્દ્રની શીતલતાથી મનુષ્યો આન્તરિક શાન્તિ ધારણુ કરવાને માટે શક્તિમાન થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ ચન્દ્રથી અનુભવરૂપ અમૃત ઝરે છે, તેનું ઉત્તમ યોગીઓ પાન કરે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ ચન્દ્રના પૂર્ણ ઉદયથી સમતારૂપ સાગરની વેલ વધે છે અને તેથી જગત્મા આનન્દ મહોત્સવ થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ ચન્દ્રનો પ્રકાશ જગત્મા પ્રસરતા ખરેખર જગત્મા અપૂર્વ શાન્તિનો વાયુ વાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખર સાગરની ઉપમા ધારણુ કરે છે સાગર જેમ અનેક નદીઓથી ગોભે છે તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ અનેક નુભ અધ્યવસાયોરૂપ નદીઓથી શોભે છે સાગરની ગભીરતા જેમ જગત્મા વખણાય છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનની ગભીરતા જગત્મા વખણાય છે સાગરના કાઠાને પામી મનુષ્યો જેમ વ્યાપાર કરી લક્ષાધિપતિ બને છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ સાગરના કાઠાને પામીને મહાત્માઓ જ્ઞાન, દર્શન અને આશિષનો વ્યાપાર કરી પરમાત્મપદરૂપ લક્ષ્મીના અધિપતિ બને છે સાગરમા અન્યલોકો વિગ્રહ અને લક્ષ્મીનો વાસ માને છે, તેમ અધ્યાત્મસાગરમા પરમાત્મારૂપ વિગ્રહ અને કેનલજ્ઞાનરૂપ લક્ષ્મીનો વાસ છે સાગરને વલોવતા જેમ ચઉદ ગ્લો નીકળે છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ સાગરને વલોવતા આન્તરિક ગુણોરૂપ ચઉદ રત્નો નીકળે છે સાગરનું દર્શન જેમ મગલરૂપ મનાય છે, તેમ અધ્યાત્મસાગરનું દર્શન ખરેખર મગલરૂપ મનાય છે સાગર જેમ ભરતીવડે કચગને બહાર કાઢી દે છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ સાગર પણ કર્મરૂપ કચરાને પોતાનાથી દૂર કરે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ સાગરમા મહાત્માઓ સદાકાલ ઝીલ્યા કરે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ સાગરમા અનેક રત્નો રહેલા છે અધ્યાત્મજ્ઞાનને પૃથ્વીની ઉપમા આપવામા આવે છે પૃથ્વી જેમ પોતાના ઉપર પડતા ખોટા-અશુભ પદાર્થોને સાંન કરે છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ સર્વ પ્રકારના પરિવહો ચલન કરવાને શક્તિમાન થાય છે પૃથ્વીઉપર જેમ અનેક વનસ્પતિયો ઉગે છે તેમ આત્મામા પણ અનેક સદ્ગુણો ખીલી ઉઠે છે સર્વ મનુષ્યોનો આધાર પૃથ્વી છે તેમ સર્વ ગુણોનો આધાર ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે અધ્યાત્મજ્ઞાનને મેરૂપર્વતની ઉપમા

આપી શકાય છે મેરૂપર્વતનુ ધૈર્ય પાપુ અધ્યાત્મજ્ઞાનની આગળ હીસા
બમા નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનથી મનુષ્યોમા ધૈર્યશક્તિની ઉત્પત્તિ થાય છે
અને તેથી તેઓ મોટા મોટા ધર્મકાર્યો કરનારે શક્તિમાન થાય છે
અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આત્મશક્તિનો નિશ્ચાસ આવે છે અને તેથી વર્મના
કાર્યોમા જે જે વિદ્યો આવે છે તેઓને મારી-હકારી દેવામા આવે
છે, અને તેથી કરેલા નિશ્ચયથી મન પાછું હકતુ નથી હાથમા લીધેના
કાર્યને કાપર મનુષ્યો નિદ્રો માને છતાં તે તજ દે છે અને ઉત્તમ અધ્યાત્મ
જ્ઞાની મનુષ્યો તો, પ્રાણુતે પણ હાથમા લીધેના કાર્યને ત્યજ દેતા નથી
પોતાની શક્તિમા નિશ્ચય ધારણ કરાવનાર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે મેરૂપર્વત
જેમ પોતાના સ્વસ્થાનનો ત્યાગ કરતો નથી તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ
આત્માને તજી અન્ય જતુ નથી કંટકપ્રકાશની ચેદ અધ્યાત્મજ્ઞાન
ખરેખર મનુષ્યોને વાંછિત કેવળ અપ છે કપવૃક્ષ કરતા અધ્યાત્મજ્ઞાનની
મહત્તા કઈ જુદાજ પ્રકારની છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી નિત્ય શુભની પ્રાપ્તિ
થાય છે, એનું લોકોત્તર પદ કદી કપવૃક્ષ પાપુ આપનારે માટે શક્તિમાન
થતુ નથી અહિર બાગો કરતા અન્તરમા ગ્રેવ અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ બાગની
રોમા ઉત્તમ અને જુદા પ્રકારની છે બાલમાગમા જેમ અનેક પ્રકાર
ના વેનાઓ મોથી ગ્રેવો હોય છે અને તેમા પ્રવેશ કરનારને જેમ
મીનવતા અને મુગધનો લાભ મળે છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ બાગમા
સમતાની શીતલતા અને ધ્યાનની મુગધ મહમહે છે, અધ્યાત્મબાગમા
પ્રવેશ કરનારને તેના લાભ મળ્યાવિના રહેતો નથી અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખર
મેવના સમાન બધું મનુષ્યોના જીવનનો આધાર છે મેઘથી આપી
દુનિયા છવે છે તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનથી બધું જીવો બાવપ્રાણુ ધારણ
કરીને જીવી શકે છે મેઘથી જેમ પૃથ્વીપર સર્વ જીવો ઉગી નીકળે
છે અને તેથી પૃથ્વી લીલીજમ જેવી દેખાય છે, તે પ્રમાણે અધ્યાત્મ
જ્ઞાનરૂપ મેઘથી અન્તરાત્મારૂપ પૃથ્વીમા અનેક સદ્ગુણોના બીજો ઉગે
છે અને તેથી અન્તરાત્માના મવન ગુણોની શોભા વ્યાપી રહે છે
બચ્છવોમા સર્વ પ્રકારના ગુણોના અકુરાઓને પ્રકટાવનાર ખરેખર
અધ્યાત્મજ્ઞાન છે જેમ મેઘવિના જાતમા દુષ્કાર પડે છે અને જ્યાં
ત્યા મારામારી પ્રસરે છે અને તેથી જગતમા મરણ, ખેદ, શોક અને
અસાન્તિનું ભેર વધતુ જાય છે તે પ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ મેઘની
બમટવોપર વૃષ્ટિ થયાવિના જગતભાવરૂપ દુષ્કાયનું ભેર વધે છે,
અને રાહ-દેહ-ધર્મ-નિન્દા-કલેશ વગેરે ચોરોનું ભેર વધે છે
ભાવપ્રાણુને જીવાનાર એવા ‘અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ મેઘવિના બચ્છવોના
ભાવપ્રાણુ રહેતા નથી. દસ પોરે સોગંધ પદાર્થોવિના દુનિયા શાતિ

જોગસી શક્તી નથી અને તેનાવિના બાહ્ય અને અન્તર એ બે દનામ પલુ જગતમા અગાન્તિ વ્યાપે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ મેઘની નર લગ્નજીવો ઇચ્છા ધારણુ કરે છે જેઓને અશાન્તિમા આનન્દની માન્યતા હોય છે તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ મેઘને ઇચ્છતા નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ મેઘની વૃદ્ધિ ખરેખર પુષ્કરતવર્ત મેઘની વૃદ્ધિ કરતા અનન્મલી ઉત્તમ છે અધ્યાત્મજ્ઞાનને નદીની ઉપમા આપવામા આવે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ નદીમા મનુષ્યો આન કરે છે અને અસખ્ય પ્રદેનરૂપ નદીને નિર્ભજ બને છે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ નદીનો પ્રવાહ જગતમા વ્યાપ કરે છે અને તે અન્ય જીવોને સહાય આપે છે નદીથી જેમ જેમરોને પાણી મળે છે અને ખેતી પુષ્કળ પાડે છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ નદીના શુભ અધ્યવસાયરૂપ જલથી અનેક મનુષ્યોના હૃદયક્ષેત્ર પોષાય છે અને તેથી, મનુષ્યોના હૃદયક્ષેત્રમા ધર્મની ખેતી પાડે છે બાવનાવદન કરતા પલુ અધ્યાત્મજ્ઞાનની અવોલ્કિ ઉત્તમતા છે, કઠાઈમા ઉખ્ત કરેલા પાચમળુ તેલમા બાવનાચદનના રસનો છાંટો પાડવામા આવે છે તો ઉખ્તુ થએલુ લાવચોળ તેવ પલુ ઠડું થઈ જાય છે, તે પ્રમાણે મનુષ્યોની હૃદયરૂપ કઠાઈમા આત્માની પશ્ચિલુતિ ખરેખર કોઈરૂપ અગ્નિથી લાવચોળ બની જાય છે, પલુ અધ્યાત્મજ્ઞાન ભાવનારૂપ બાવનાચદનરસના છાંટાઓને તેમા પાડવામા આવે છે તો, આત્મામા નત્યન જ્ઞાનતા ઉત્પન્ન થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ બાવના ચદનને પામીને હૃદયકોઈને જીતી દેવવગાન પ્રગટાવ્યુ હતુ અહરદ્રાચાર્યના શિષ્યે, અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ બાવનાચદનના રસનડે પોતાના હૃદયમા શીતળતા પાલુ કરીને દેવવગાનરૂપ લક્ષ્મીને ધારણુ કરી હતી

મનુષ્યો, અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ અમૃતરસથી પોતાના આત્માને નવુ જીવન અર્પે છે અને પોતાના આત્માને સદાકાલને માટે અધ્યાત્મા મુખી બનાવે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ અમૃતગચ્છનું પાન જેઓ કરતા નથી તેઓ વિષયરૂપ ઝેરતુ પાન કરે છે અને પોતાની જીવનને દુઃખમય બનાવીને પરભવમા પલુ દુઃખના ભોક્તા બને છે પચેન્દ્રિય વિષયગુણ તો ખરેખર ઝેરગમાન છે, તેમા સદાકાલ રક્ત યવાથી અનન્તકાલ પર્યન્ત દુઃખના ભોક્તા બનતુ પડે છે પચેન્દ્રિય વિષયમુખ ભોગવવામા અનેક જીવો સદાકાલ પ્રયમ કર્યો કરે છે, તેમાથી મુખ દગવનાગ અમૃતરસ કરતા અધિક આપ્યો મરગ છે આત્મમુખની પ્રતીતિ કંડીને આત્મામા રમણના હરાવનાર ઉત્તમમા ઉત્તમ આપ્યો મરગ છે. વૃક્ષમા વહેતો ગસ જેમ

સપૂર્ણ વૃક્ષને પોરે છે તેમ, અધ્યાત્મરસ પણ આત્માના ચક્ર ગુણોને
 પોરે છે અને આત્માની શુદ્ધિ કરીને તેને પરમાત્મરૂપ બનાવે છે
 આત્માના ગુણોનો ભાગ સિંચનાર અને તેને વિકસિત કરનાર અધ્યા
 ત્મજલ છે અધ્યાત્મરસમા મારેલી અનુભવરૂપ માનાતુ સેવન કરનાર
 મનુષ્યો, પોતાના આત્માને પુષ્ટ કરીને નવું ચૈતન્ય પ્રગટ કરે છે
 વૃક્ષોની અનેક શાખાઓ અને પ્રશાખાઓ હોય છે શાખાઓ અને
 પ્રશાખાઓના આકારો ભિન્ન ભિન્ન હોય છે, કિન્તુ તે શાખાઓ અને
 પ્રશાખાઓમા વહેનાર રસ તો એકસરખો હોય છે, તે પ્રમાણે
 ભિન્ન ભિન્ન મનુષ્યો, મનો, આચારો અને ધર્મની ભિન્ન ભિન્ન શાખાઓ
 અને પ્રશાખાઓને પોષનાર અધ્યાત્મરસ તો એકજ છે મનુષ્યના
 મસ્તકપર તાપ તપતો હોય, ઉષ્ણ હુના વાયરાઓ ચારે તરફથી વાતા
 હોય, વૃષા લાગવાથી ઠંડું સુકાર્ધ મચે હોય, વૃષાથી જીવ આકુલબ્યાકુલ
 થતો હોય, આખો હાડી ગઈ હોય, પગમા ચાલવાની શક્તિ મન્દ
 થતી હોય, એવામા શીતવજ્રલની વાવ મળે તો સર્વ પ્રકારની પીડા
 દૂર થઈ જાય અને શીતવજ્રલથી વૃષાતુ ડુંખ ટળે, તે પ્રમાણે મનુ
 શ્યોને ચારે તરફથી અનેક પ્રકારની ઉપાવિધોના તાપ લાગતા હોય,
 વૃષ્ણાવટે અનેક પ્રકારનું ડુંખ અનુભવાતુ હોય, આત્મબળની મન્દતા
 હોય, તેવા વખતે અધ્યાત્મરસનો અમૃતધરો મળે તો ખરેખર સર્વ
 પ્રકારનું ડુંખ દૂર થવાયિના રહે નહિ અધ્યાત્મરસમા એવા પ્રકારની
 શક્તિ છે કે, તે પચાવ્યાદ આત્મામા નવું ચૈતન્ય પ્રગટાવીને આત્મામા
 જ્ઞાનન્દનો આનિર્ભાવ કરે છે જે મનુષ્યો અધ્યાત્મરસનું પાન કરે છે
 તેઓને અન્યરોગોના સ્વાદો નિર્મોલ્ય લાગે છે અને તેઓના મનમા
 અધ્યાત્મરસ ચાખવાનીજ ભાવના વલ્યા કરે છે એકવાર જેણે અમૃત
 રસનો લેશ પ્રીયો તેને બાકમજુકસ ભોજન ગમે નહિ, તદ્વત એક
 વાર અધ્યાત્મરસનું પાન કરવાથી પશ્ચાત્ અન્યરોગો ઉપર રુચિ પ્રગટતી
 નથી, તેજ અધ્યાત્મરસની મહત્તા અવગોધની અધ્યાત્મજ્ઞાનનું શિર
 છત્ર જેના મસ્તકપર સદાકાલ હોય છે, તેજ જ્ઞાનન્દરસનો લોગી
 અને ત્રણ ભુવનમા એક સત્તાધારી જાણુવો અધ્યાત્મજ્ઞાનની સત્તાવડે
 જેઓ પાંચ દિનિયો ઉપર અમન ચલાવે છે તેજ ખરા રાજ્યકર્તા
 જાણુવા અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ સૂર્યના કિરણોનો જેના હૃદયમા પ્રકાશ
 થાય છે તે મનુષ્ય, કુર્ણુઓને છતવા સમર્થ બને છે એક કવિ કહે
 છે કે “સ્વૂક સાંત્રાજ્ય કરતા સૂક્ષ્મ અધ્યાત્મસાંત્રાજ્યની લીલા
 જુદાજ પ્રકારની છે” અધ્યાત્મજ્ઞાનની ચઢિની રમણીયતાને અવલો
 કષ્ટવિના મનુષ્યની સ્વચ્છી નમી છે એક કવિ કહે છે કે, “તમે

કરના ઇચ્છે છે તેઓ અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ વળે છે જેઓ જગતના
 જીવોનું ભયુ કરના ઇચ્છે છે તેઓ અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ વળે છે જેઓ
 પવન મહાનતની આરાધના કરના ઇચ્છે છે તેઓ અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ
 વળે છે જેઓ દયાનું તત્ત્વ ઇચ્છે છે તેઓ અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ
 વળે છે જેઓ જગતને નિર્જીવી બનાવના ઇચ્છે છે તેઓ અધ્યાત્મ
 માર્ગ તરફ વળે છે જેઓ પોતાનું ખર્ચ સ્વરૂપ અવધોધવા પ્રયત્ન
 કરે છે તેઓ અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ વળે છે જેઓ શાન્તિ ઇચ્છે છે
 તેઓ અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ ગમન કરે છે જેઓ સમાનભાવ પ્રાપ્ત
 કરવા ઇચ્છે છે તેઓ અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ વળે છે જેઓ ધર્મના
 શુભતત્ત્વો જાણવા ઇચ્છે છે તેઓ અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ વળે છે જેઓ
 મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છે છે તેઓ અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ વળે છે જે
 મનુષ્યો અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ વળે છે તેઓ પોતાના આત્મસમાન અન્ય
 આત્માઓને માનતા હોવાથી, તેઓનાથી વસ્તુતઃ કોઈ જીવનું અશુભ
 થઈ શકતું નથી જે મનુષ્યો અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ વળે છે તેઓ કર્મના
 બીજકો, બાળે છે અને આત્મમદિમા પ્રવેશ કરે છે 'હાસ્ય અને
 આંગ્રી ફાકવો' એ બે કાર્ય જેમ રૂતરાથી એકી વખતે થતા નથી,
 તેમ મગદ્દેને વધારવો અને મુનિમાર્ગના ભાનવારિનરૂપ અધ્યાત્મ
 માર્ગમા નિયમ રહેવું, એ બે મર્મ એકી વખતે થઈ શકતા નથી
 'અધ્યાત્મ અને મોહ' એ બંનેને મેળ બાવતો નથી

મારૂં સાડું યાઓ, મારા આત્મામા શુભ પ્રગટા, એવી ઇચ્છા
 વાળા મનુષ્યોએ મનમા થતી અશુભવાસનાઓના સામે થતું જોઈએ
 મનમા ઉત્પન્ન થનાર ક્રોધાચના પરિણામને જીતવો જોઈએ મનુષ્યોએ
 હજારે હજારે મનને આત્મા તરફ વાળતું જોઈએ ક્ષોભ ક્ષોભ મનમા
 ધતાર પરિપામ તરફ ઉપધોન ધારવો જોઈએ કર્મના શુભાશુભ
 વિપાકનું સ્વરૂપ અવગોચરથી સહેજે આ સગાર તરફ થતી મનની
 પ્રવૃત્તિ અટકે છે અત્યંતસામા બાલ દુનિયાદારીની હિવચાલોમ
 રસ પડે છે, પણ પશ્ચાત્ત અધ્યાત્મમાર્ગમા આન્તરિક્ષણોની પ્રાપ્તિ
 માટે રસ પડે છે આત્માના શુદ્ધિપર પ્રેમ પ્રકટવા માટે એટલે
 મનુષ્યોએ સમજવું કે, હવે અભારી દશા બદલાઈ છે, અર્થાત્ત અમે
 આત્માના માર્ગતરફ વળ્યા છીએ જે નખતે પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપ
 તરફ વળવામા આવે છે તે નખતે આત્માની પરિણતિમા ઘણો ફેરફાર
 થઈ જાય છે એટલે દોરો પરોનવામા આ યા બાદ મોય કર
 સમા પગી જાય છે તોપણ તે જડે છે, તે પ્રમાણે અધ્યાત્મતરફ
 સ્વરૂપ સ્વરૂપ પડી કદી કર્મનું જોર વધી જાય છે તોપણ પાછું મોહ

જીવોને એકાતવાદીઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનને હાઉ કહીને ખીવરાવે છે, તેથી તે બાવજીવો અધ્યાત્મજ્ઞાનની રૂચિ ધારણુ કરી રાકતા નથી અને તેથી તેઓ પરભવમા પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી રાકતા નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ અમૃતમા ઝેરની બુદ્ધિ કરાવનાર એકાતવાદીઓ પોતે મુખ પામતા નથી અને અન્યોને અન્તરાય કરીને આઠમા અન્તરાય કર્મને બન્ધ કરે છે અને તેથી તેઓ સસારચક્રમા વાગવાર પરિભ્રમણુ કરે છે અધ્યાત્મિકરાક્તિ ખીવનવાને માટે અધ્યાત્મજ્ઞાનની આવશ્યકતા છે, એમ શાસ્ત્રકારો પોકારી પોકારીને કહે છે અધ્યાત્મજ્ઞાન ખીવનવાને માટે આત્માર્થી પુરૂષો પ્રયત્ન કરે છે અને તેઓ ડોઈપણુ મનુષ્યની રૂચિનો નાશ કરતા નથી અધ્યાત્મજ્ઞાન એ આત્માના સદ્ગુણોના ઉદ્યાનને ખીવવવા માટે પુષ્કરાવર્ત મેઘસમાન છે ડેટલાક મનુષ્યો એમ કથે છે કે, અધ્યાત્મશાસ્ત્રો અથવા અધ્યાત્મજ્ઞાનથી લોકોની ક્રિયા ઉપરથી શ્રદ્ધા ઉઠી જાય છે, માટે અધ્યાત્મશાસ્ત્ર વાચવાની તથા અધ્યાત્મજ્ઞાન કરવાની મનાઈ કરનામા આવે છે આના ઉત્તરમા કહેવાનું કે અધ્યાત્મશાસ્ત્રોથી વા અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ધર્મની વા ધર્મક્રિયાની શ્રદ્ધા કદી ટળી જતી નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આશ્ચર્યક્રિયા કંવાનું મન થતું નથી, પણ સવરની ક્રિયામા તો અધ્યાત્મની જરૂર પડે છે જ, અને તેમાટે વીશસ્થાનકની પંજમા, શ્રીમદ્ વિજયવક્રમીસૂરિ કયે છે કે—‘અધ્યાત્મ વળ જે ક્રિયા તે તો ચાલુચાલ, તત્ત્વારખથી પ્રીતજો નમો નમો ક્રિયા વિશાલ અધ્યાત્મજ્ઞાનથી વિધિપૂર્વક સવરની ક્રિયાઓ કરવામા રૂચિ થાય છે અને તે પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ થાય છે સાકર ખાવાથી ડોઈતું મૃત્યુ થતું નથી પણ રામમતુ નરણુ થાય છે, તેમા રાસબનો દોષ છે, કિન્તુ કઈ સાકરનો દોષ નથી શ્રીમદ્ વીગ્રહુ છંદસ્થાવસ્થામા અધ્યાત્મજ્ઞાની હતા, તેથી તેઓ દીક્ષા લીધાબાદ સવરની ક્રિયામા તત્પર થયા હતા. અધ્યાત્મજ્ઞાનના ઉપર ભુરા થવાનો આરોપ ડોઈ તરફથી ચૂકવામા આવે તો તે ચોચ નથી કેટલાક કયે છે કે, અધ્યાત્મજ્ઞાન તો તેરમા ગુણુકાણે દોષ છે, આમ જેઓ કહે છે તેઓ જો શ્રીમદ્ યશોવિજય ઉપાધ્યાયકૃત અધ્યાત્મમાર ગ્રન્થ વાચે તો તેમની ભુલ ટળી જાય ચોચા ગુણુસ્થાનકમા અધ્યાત્મજ્ઞાન છે તો તેથી ઉપરના ગુણુસ્થાનકોમા તો અધ્યાત્મજ્ઞાન હોય, એમ પૂર્વે પ્રતિપાદ્યું છે એના કઈ આશ્ચર્ય નથી શ્રીમદ્ યશોવિજય ઉપાધ્યાય જેવા મહાજ્ઞાની પુરૂષના નચનને જેઓ માને નહીં અને તેમની સાક્ષી આપનામા આવે તો તે પ્રમાણે કરે નહિ, તેવા બાવજીવો અધ્યાત્મતુ સ્વરૂપ સમજ્યાવિના અધ્યાત્મનામથી ભડકીને આડા માર્ગે નમન કરે છે, એમ સમજવું આગમોના આધારે જે બાવજીવો

અસાની જીવ ખરેખર અધર્મને પાપુ ધર્મ તરીકે સ્વીકારે છે અને આત્માના ગુણોથી દૂર રહે છે જેમ કોઈ સ્ત્રી પોતાની કેડે છોકર હોય અને આખા જામમા છોકરાના નામની બૂમો પાડીને શોધવા નીકળે ! તેની જેઠે અધ્યાત્મદષ્ટિથી હીન મનુષ્યો, જ્યાં ધર્મ નથી ત્યાં ધર્મના નામની બૂમો પાડીને ધર્મ શોધવા નીકળે છે “અજ્ઞાની વશુ માતમા” અસાની આત્મા પતુસમાન છે અધ્યાત્મજ્ઞાનવિના ધર્મ કયા રહ્યો છે ? ધર્મ કેવા પ્રાર્થના હોય છે ? ઇત્યાદિ અવગોચી સકાતુ નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનની અરુચિવાળા જીવો અને અધ્યાત્મજ્ઞાનને ધિક્કારો ! પાપુ જેમ સૂર્યની અરુચિવાળા કુવડો સૂર્યના સન્મુખ ન જોઈ શકે, તેથી કઈ સૂર્યનો મહિમા ન્યૂન થતો નથી, તેમ અસાની જીવોના કોલાહલથી અધ્યાત્મજ્ઞાનનો મહિમા હલાતો નથી આખી દુનિયાના ધર્મોતુ મૂળ તપાસીએ તો અધ્યાત્મજ્ઞાનમાજ સમાઈ ગયેલુ દેખાશે જે ધર્મમા અધ્યાત્મનિધા નથી તે ધર્મના હંડા મૂળીયા જતા નથી અને તેથી અધ્યાત્મનિધાવિનાનો ધર્મ કોઈપણ ભારે આચકો લાગતા મૂળમાથી ઉખડી જાય છે સાક્ષરોની આગળ અધ્યાત્મજ્ઞાનવિના કોઈ ધર્મ, પરીક્ષામા ટકી શકતો નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનવિના કોઈ ધર્મ વિદ્વાનોના હૃદયમા હંડી બસર કરી શકતો નથી સર્વ દુનિયાની વસ્તુ ઉપરથી મમતા ભવજનનાર ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે મોહરૂપ સર્પેલુ ઝેર ખરેખર સર્વ જીવોને ચઢકુ છે, તે ઝેરનો નાશ કરનાર જશુહી મત્રસમાન અધ્યાત્મજ્ઞાન છે જે મનુષ્યોની સ્પૂલ બુદ્ધિ છે અને જેઓની સૂક્ષ્મ તત્ત્વોમા બુદ્ધિ પ્રવેશતી નથી એવા મૂર્ખ મનુષ્યો, અધ્યાત્મજ્ઞાનના અવિકારી બની નકતા નથી પાર્શ્વમેન્ટના પ્રધાન બનવું તે કામ જેલુ મુરફેલ છે તેવું અધ્યાત્મજ્ઞાનના અવિકારી બનવાનું કાર્ય મુરફેલ છે આત્માના સહજમુખનો સ્વાદ લેવો હોય તો અધ્યાત્મજ્ઞાનના આધારી બનવું જોઈએ જે લોકો અધ્યાત્મજ્ઞાનથી રૂન્ય હોય છે તેઓના મર્તન તપાસવામા આવે તો ચાર્જકોની જેઠે, ઐહિકસુખ માટે તેઓની સર્વ પ્રવૃત્તિ અવગોચરો અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ સૂચની આગળ તારાસમાન અન્ય જ્ઞાન શીકું પડી જાય છે જે વખતે અધ્યાત્મજ્ઞાનનો પ્રગટ થાય છે તે વખતે અન્ય પદાર્થોનું જ્ઞાન કઈ હીસાબમા ગણાતુ નથી આવું ઉત્તમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું એ સહજરૂની પૂર્ણ કૃપાવિના બની શકે નહીં હરિપુ જેમ સિંહથી ભય પામે છે તેમ બાલજીવો વિરોધના વસમા હોવાથી હરિપુ જેના બની યા હોર છે અને તેથી તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ મિઠથી બીવે છે કોઈ બાલકને તેના ઉપર રીએ એ દાડે આવ્યું ! એમ કહીને નાહક બીવસવે છે, તેમ બાલ

તો તેમા પ્રત્યાખ્યાનાવગ્તીય કર્મ આદિ કયાય પ્રમાદોનો દોષ જાણ્યો. કોઈ મનુષ્ય એમ કયે છે કે, “ સ્ત્રીને વિદ્યા ભણાવીએ તો સ્ત્રી વ્યભિચારિણી થઈ જાય ” એમ કહેનારના વચનમા જેમ અજ્ઞાનરૂપ દોષ છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન ભણનાથી ચારિત્રાચાર શૂન્ય મનુષ્યો થઈ જાય છે એમ કહેનારના વચનમા પણ અજ્ઞાનતારૂપ દોષ અવગ્રાધવો કેટલાક એકાન્ત વ્યવહારનાદીઓ બાજીએને કહે છે કે, બાઈઓ! ખહેનો! અધ્યાત્મજ્ઞાનથી તો પ્રતિક્રિયાજનક થઈ જાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનિયો પ્રતિક્રિયા કરતા નથી માટે અમારા કહેવામા શ્રદ્ધા ધારણ કરો અને અધ્યાત્મજ્ઞાનના વાયરે પણ ન જાયો, આ પ્રમાણે જે બાજીએ બોલે છે તેઓને અધ્યાત્મજ્ઞાનોત્તર જ્ઞાન હોવું નથી

હું ભવ્યજીવો! અધ્યાત્મજ્ઞાન એમ કહી નથી કહેતું કે, તમે પ્રતિક્રિયા ન કરો, પણ ઉવદુ અધ્યાત્મજ્ઞાન તો પ્રતિક્રિયા કરનાર અધ્યવસાયને ઉત્પન્ન કરારે છે ખરૂં પ્રતિક્રિયા કરનારના કોઈ જીવ મોક્ષે ગયો નથી અને ભવિષ્યમા કોઈ જનાર નથી, એમ અધ્યાત્મજ્ઞાન કરમારે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ખરૂં પ્રતિક્રિયા કરી રાકાય છે અને આ મનના હેતુઓને રોકી રાકાય છે દ્રવ્યપ્રતિક્રિયાની ક્રિયામા ખરેખર ભાવરસ રેડીને દ્રવ્યપ્રતિક્રિયાને પણ ભાવપ્રતિક્રિયા તરીકે બનાવનાર ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે

પરો અધ્યાત્મજ્ઞાનિયો, વાસ્તવિક પ્રતિક્રિયા પૂજા, વગેરેનો નિષેધ કરતા નથી. કેટલાક એકાન્ત નિરક્ષર વ્યવહારનાદીઓ કયે છે કે, અધ્યાત્મજ્ઞાનિયો આત્માને પરમાત્મા માને છે તે ખોટું છે - આત્માને પરમાત્મા માની રાકાય કે? આ પ્રમાણે નદનાર એકાન્ત નિરક્ષર વ્યવહારના ક્રિયાને આગમો તરફ લક્ષ આપે તો સમજનયસત્તાની અગેશાએ આત્માને પરમાત્મા માની રોકે અગેશાએ આત્માને મત્તાએ પરમાત્મા કથવામા આવે તો અનેકાન્ત ગૈલીએ કોઈ જાતનો વિરોધ આવતો નથી આત્માજ સમજ કર્મનો ક્ષય કરીને પરમાત્મા થાય છે આત્મા જે સત્તાએ પરમાત્મા ન હોય તો વ્યક્તિથી પણ પરમાત્મા થાય નહિ એટલું તો કહેવું પડે છે કે, જે લોકો આત્મા પરમાત્મા છે એમ એકાન્તે સમજનયનો સ્વીકાર કરીને અન્ય નયોની માન્યતાને ઉત્થાપતા હોય તો તે ગિધ્યાત્મીઓ છે જૈનગાત્રમા સાત નય અને આત નયના ભેદો પૈકી કોઈનું ઉત્થાપન કરનારું કરમાયું નથી આત નયના આનંદ ભેદ થાય છે સાત નયો પૈકી કોઈ પણ નયને, કોઈ

અધ્યાત્મજ્ઞાનનું સ્વરૂપ અનુભવે છે તેઓ આગમના આરાધક બનવાના
આ કાવચ આ મોના આધારે અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે

કેટલાક મનુષ્યો, પોતાની જૈનધર્મસમઘી મૂઢમણુદ્ધિના અભાવે કહે
હે કે “અધ્યાત્મજ્ઞાન યસાથી કુપન્થ કાઢી શકાય છે” આમ
જેઓ કહે છે તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનનું સ્વરૂપ સમજ્યાવિના
સર્વ ક્રિયાના આધારભૂત એના અધ્યાત્મજ્ઞાનને કલક દેનાર
નાણુના કારણે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી કુપન્થ કાઢવાની બુદ્ધિ
થાય છે એવું જૈનશાસ્ત્રોમા કોઈ કોઈએ કમ્યું નથી તેમ
હતા જેઓ ‘ઉપર પ્રમાણે’ કુપન્થ કાઢનાનો આરોપ ખરેખર અધ્યાત્મ
જ્ઞાન ઉપર મૂકે છે તેઓ જૈનાનુભાથી વિરુદ્ધ ભાષણ કરનારા અવ
બોધવા એટલું તો કહી શકાય કે એકાન્તે જેઓ બવહારવાદી હોય વા
એકાન્તે જેઓ અધ્યાત્મવાદી હોય તેઓ એકાન્તરાદરૂપ કુપન્થના મેનનારા
છે, પણ તેથી એમ ન સમજવું કે અનેકાન્તગર્ભિત એના અધ્યાત્મજ્ઞાન
વા બવહારમા પન્થ કાઢવાનું રાગ ઉત્પન્ન થાય છે કેટલાક મનુષ્યો કહે છે
કે, જેને અધ્યાત્મજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું હોય તેના આચારો તો ઉત્તમજ
હોય અને તે પ્રતિપત્તિ હોય ! આમ કથનારને ઉત્તરમા જણાવડું
પડશે કે, જેઓ એમને અધ્યાત્મજ્ઞાનનો એવો અર્થ કરે છે તેઓ,
કુપન્થાનકના સ્વરૂપને તપુનાશ નથી જૈનશાસ્ત્રોમા કમ્યું છે કે “પહેલું
જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે અને પશ્ચાત્ શુભ આચારરૂપ ચારિત્ર ઉત્પન્ન
થાય છે” એવા ગુરુસ્થાનકમા અધ્યાત્મજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, પણ
પન્થખાતરૂ કરવા, નતો આ રાગ, હત્યાદિ ચારિત્રના આચારો
ઉત્પન્ન થતા નથી પાવ અનુત્તર વિમાનના હેનતાઓને સમ્યગ્
જ્ઞાનરૂપ અધ્યાત્મજ્ઞાન હોય છે, પણ તેઓને નત પન્થખાતરૂપ
ચારિત્રના આચારો નથી “અધ્યાત્મજ્ઞાન મને શુભાચારરૂપ ચારિત્ર
મે સારે હોય તો કુધમા સાકર બળ્યા જેવું સમજવું” અધ્યાત્મજ્ઞાન
હતાં પ્રત પન્થખાતરૂપ ચારિત્ર ન હોય તો ત્યા કમનો હોય છે, પણ
અધ્યાત્મજ્ઞાનનો હોય નથી

જૈનતત્ત્વનો અભ્યાસી, કોઈ મનુષ્ય દુરાચરણી હોય ! તેમા જૈનત
તત્ત્વનાત્યાસનો ર્ષ દોર નથી, તેમ કોઈ અધ્યાત્મજ્ઞાની પ્રત પન્થ
ખાતરૂ અદિથી રહિત હોય ! તેમા અધ્યાત્મજ્ઞાનનો હોય જણાય નહિ,
પણુ કમનો દોર તપુય દીવો હાથમા હોય અને કુવામા કોઈ રીસથી
પડે તેમા દીપકનો દોર તપાન નહિ, પણ રીસરૂપ પ્રમાદનો દોર
નહાય, તત્ત્વ કોઈ અધ્યાત્મજ્ઞાની ચારિત્રના આચારોથી નિમુખ હોય

તો તેમા પ્રત્યાખ્યાનાવગતીય ઝર્મ આદિ કયાય પ્રમાદોનો દોષ જાણુનો કોઈ મનુષ્ય એમ કયે છે કે, “ સ્ત્રીને [વધા ભણુનીએ તો સ્ત્રી વ્યભિચારિણી થઈ જાય ” એમ કહેનારના વચનમા જેમ અજ્ઞાનરૂપ દોષ છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન ભણુનાવી ચારિત્રાચાર રૂઝમ મનુષ્યો થઈ જાય છે એમ કહેનારના વચનમા પણ અજ્ઞાનતારૂપ દોષ અવબોધવો કેટલાક એજાન્ત વ્યવહારવાદીઓ બાળજીવોને કહે છે કે, બાપ્પો! કહેના! અધ્યાત્મજ્ઞાનથી તો પ્રતિક્રમણની શ્રદ્ધા ઉઠી જાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનિયો પ્રતિક્રમણ કરતા નથી માટે અમારા કહેનામા શ્રદ્ધા ધારણ કરો અને અધ્યાત્મજ્ઞાનના વાયરે પણ ન જાયો, આ પ્રમાણે જે બાળજીવો ખોલે છે તેઓને અધ્યાત્મશાસ્ત્રોનું જ્ઞાન હોતું નથી

હું ભવ્યજીવો ! અધ્યાત્મજ્ઞાન એમ કદી નથી કહેતું કે, તમે પ્રતિક્રમણ ન કરો, પણ ઉલટું અધ્યાત્મજ્ઞાન તો પ્રતિક્રમાણના અધ્યયનસાધને ઉત્પન્ન કરાવે છે અર્થ પ્રતિક્રમણ કર્યાનિના કોઈ જીવ મોક્ષે જાયો નથી અને ભવિષ્યમા કોઈ જનાર નથી, એમ અધ્યાત્મજ્ઞાન ફરમાવે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી અર્થ પ્રતિક્રમણ કરી રાજાય છે અને આ શ્રવના હેતુઓને રોકી નકાય છે દ્રવ્યપ્રતિક્રમણની ક્રિયામા ખરેખર ભાનરમ રેડીને દ્રવ્યપ્રતિક્રમણને પણ ભાનપ્રતિક્રમણ તરીકે બનાવનાર ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે

ખરા અધ્યાત્મજ્ઞાનિયો, વાસ્તવિક પ્રતિક્રમણ પૂજા, વગેરેનો નિષેધ કરતા નથી. કેટલાક એજાન્ત નિરક્ષર વ્યવહારવાદીઓ કયે છે કે, અધ્યાત્મજ્ઞાનિયો આત્માને પરમાત્મા માને છે તે ખોટું છે—આત્માને પરમાત્મા માની શકાય કે ? આ પ્રમાણે નદનાર એજાન્ત નિરક્ષર વ્યવહારના દિયોલે આગમો તરફ લક્ષ આપે તો સમજહનયસત્તાની અગેક્ષાએ આત્માને પરમાત્મા માની રાકે અગેક્ષાએ આત્માને સત્તાએ પરમાત્મા કથવામા આવે તો અનેજાન્ત સૈથીએ કોઈ જાતનો વિરોધ આવતો નથી આત્માજ સકલ ઝર્મનો ક્ષય કરીને પરમાત્મા થાય છે આત્મા જો સત્તાએ પરમાત્મા ન હોય તો વ્યક્તિથી પણ પરમાત્મા થાય નહિ એટલું તો કહેવું પડે છે કે, જે લોકો આત્મા પરમાત્મા છે એમ એજાન્તે નમ્રહનયનો સ્વીકાર કરીને અન્ય નયોની માન્યતાને ઉત્થાપતા હોય તો તે મિથ્યાત્વીઓ છે જૈનશાસ્ત્રમા સાત નય અને માત્ર નયના ભેદો પૈકી કોઈનું ઉત્થાપન કરનારુ ઝરમાન્યુ નથી સાત નયોના સાતમે ભેદ થાય છે સાત નયો પૈકી કોઈ પણ નયને, કોઈ

ઉત્થાપે તો તે મિથ્યાત્વી અવબોધવો આત્માને સત્તાની અપેક્ષાએ
પરમાત્મા માનીને ઉપરના નયોક્ષિત ધમતુ આરાધન કરવામા ન
આવે તો આત્મા તે પરમાત્મા બની શકે નહિ આત્માને પરમાત્મા
માનીને બેસી રહેવું ન લોઈએ, પણ આત્મા એ સત્તાએ પરમાત્મા છે
એમ જાણ્યાબાદ, આનંદનત વા સાનુવત અગ્નીકાર કરવાની જરૂર છે
સાધુવત અને શ્રાવકવત અગ્નીકાર કર્યાબાદ તેને પાળવાની જરૂર છે
શ્રાવક અને સાધુના વ્રત પાળતા ઇત્યા અન્તરૂમા ઉપયોગ રાખવાની
જરૂર છે આત્માની આ પ્રમાણે ઉચ્ચ પુસ્ત્યાનક ભૂમિપર ચઢવા માટે,
નયોની વિચારશ્રેણિ બતાવી છે તે ખરેખર સાપેક્ષપણે માનવા યોગ્ય
છે શ્રીધીરપ્રભુએ કહ્યું છે કે, સાત નયમાથી એક નયને પણ જે
ઉત્થાપે છે તે મિથ્યાત્વી જાણવો કોઈ પણ વસ્તુ ઉપર સાત નય
ઉતારતા શિખરુ જોઈએ આત્માઉપર પણ સાત નયો ઉતારવા જોઈએ

આત્મતત્ત્વજ્ઞાન કરવું એ કઈ સામાન્ય વાત નથી આત્મત-
ત્વજ્ઞાન કરવા માટે સાત નયો અને સપ્તભગીન
આત્મજ્ઞાન
જ્ઞાનની જરૂર છે સાત નયો અને સપ્તભગીન પણ
જ્યાં માટે ન શુરૂં મપૂર્વકે જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ શુરૂંમભવિના તો
જ્યાં જરૂર એકે ક્ષણમા પણ વીતરાગના શાસનમા આલનાવું
નથી શુરૂંમભવિના જૈનસિદ્ધાન્તોણુ કૃદ્યમા સમ્યક્પરિપુમન થવું
નથી આત્મતત્ત્વજ્ઞાનની દુનિયામા અનેક નયો લખાયલા છે
દવાએ ખાતા પહેલા જેમ દાકારની સવાઈની ઉપયોગિતા સિદ્ધ
થાય છે, તેમ આત્મજ્ઞાનના ત્રણે વાચવા પહેલા શુરૂંમભની
ઉપયોગિતા સિદ્ધ થાય છે જૈના મોના યોગવહીને શુરૂં પાસે સૂત્રો
ભણવાની આગ કરી છે, તેણુ કારણુ પણ એ સિદ્ધ કરે છે કે
આચાર્યો વાક્યાધ્યાયોની શુરૂંમભલીધાવિના ભણવાથી, અર્થને અનર્થ થઈ
જાય અને તેથી શુરૂંમભપરવશનો લોપ થઈ જાય અને ભણનારાઓમા
એક સૂત્રના અર્થગત-વી પણ ભિન્ન ભિન્ન મત થઈ જાય, માટે યોગ
વહન કરીને શુરૂં પાસે-આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે-સૂત્રો ભણવાની
આવશ્યકતા સિદ્ધ કરે છે શ્રીસર્વજ્ઞપ્રભૂત જૈનાગમોદ્ધારા અધ્યાત્મત
ત્વજ્ઞાન મેળવવાની જરૂર છે જૈના મોની શ્રદ્ધા અને પૂજ્યતાપૂ
ર્વે સાત્રોણુ આરાધન કરીને, જે અધ્યાત્મજ્ઞાન મેળવવામા આવે છે
તેનાથી મહી શુભકપણુ પ્રાપ્ત થતું નથી જનાગમોદ્ધારા પ્રથમ અધ્યા-
ત્મજ્ઞાન મેળવવા પ્રસન્ન કરેલા, કે જેથી સમ્યક્ અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ
થઈ શકે ચુલુદાદિ અપુર્વાવિના મે તે દવાને પેટમા ઉતારી જનાર
પુરૂંશ નરખુને વરજી થાય છે, તદ્વત સમ્યક્તાએ અને મિથ્યાશાસ્ત્રો

સ્વરૂપ અવબોધાવિના ગમે તે જાતના ગ્રન્થો વાચીને, સ્વચ્છદતાને સતતતા માની અધ્યાત્મજ્ઞાન માટે પ્રયત્ન કરનારની વિપરીત દશા લેવામા આવે છે એકેક નયની દૃષ્ટિથી બનાવેલા આત્મતત્ત્વસંબંધી ગ્રન્થો, અન્ય નયોની સાપેક્ષતા તથા તે નયોદ્વારા આત્મતત્ત્વનો બોધ દર્શાવવાને શક્તિમાન થતા નથી સમુદ્રોના જલના બિન્દુઓનો પાર પામી નકાય ! પણ શાસ્ત્રોના રહસ્યોનો પાર પામી ન શકાય તરતા ન આવડતુ હોય અને અમુદ્રમા ભુસ્ત્રો મારવામા આવે તો તેથી મરણુ નીપજી શકે છે તે પ્રમાણે શાસ્ત્રોની અપેક્ષા સમજ્યાવિના આત્મતત્ત્વ-સંબંધી ગુરુગમપિના માયુ મારનામા આવે તો વિપરીત પરિણામ આવી નકે છે એકાન્તે દૃશ્ય એવા બ્યન્હારનયને માનનાર મનુષ્યોથી ચાર્વાક અર્થાત્ જડનાદની ઉત્પત્તિ થઈ છે રૂબુસૂત્રનયને એકાન્તે સ્વીકારીને, રૂબુસૂત્રનયથી આત્મતત્ત્વનુ કથન કરીને અને અન્ય નયોને ઉત્થાપીને બૌદ્ધદર્શન ઉદ્ભવ્યુ છે એકાન્ત સમ્બંધનયથી અદ્વૈતવાદ ઉત્પન્ન થયો છે, આ પ્રમાણે પ્રત્યેક નયની એકાન્ત માન્યતાઓના આત્મતત્ત્વસંબંધી દર્શનો દુનિયામા ઘણા છે, તે સંબંધી વિવેચન કરવામા આવે તો એક મોટો ગ્રન્થ બની તથા દરેક નયની સંપૂર્ણ અપેક્ષાઓને સ્વીકારીને આત્મતત્ત્વનુ કથન કરનાર દુનિયામા કોઈ પણ દર્શન હોય તો ખરેખર તે જૈનદર્શન છે. આખી દુનિયાના દર્શનોને-નયોની અપેક્ષાનુકૂળ-સત્ય અને અસત્યનો ભેદ પાડી ન્યાય આપનાર જૈનદર્શન છે

જૈનદર્શનની માન્યતા પ્રમાણે આત્મતત્ત્વનુ જ્ઞાન કર્યાવિના જૈન-શૈલીએ અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું એમ કથાય નહિ અધ્યાત્મના બે ચાર પદો વાચી લીધા એટલામાનથી અધ્યાત્મજ્ઞાની બની શકાતુ નથી જૈનદર્શનની શૈલીએ અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા પશ્ચાત્ અન્યદર્શનગરો અધ્યાત્મની કેવી આખ્યા કરે છે તે જાણનાનુ સહેલ થઈ શકે છે

સમ્મતભગીથી આત્મદ્રવ્યના ગુણો અને પર્યાયોનુ સ્વરૂપ મમજવાથી અનેકાન્ત ધર્મનો સમ્યન્ બોધ થાય છે અને તેથી સમ્મત ભગી આત્માના અનન્ત ધર્મો, ઘઈ કઈ અપેક્ષાએ અસ્તિત્વે આત્મજ્ઞાન. અને નાસ્તિત્વે ઘટે છે તેનો ખ્યાલ આવે છે

અન્યદર્શનોએને સમ્મતભગીનુ સ્વરૂપ ન મમજવાથી, તેઓએ સમ્મતભગીપર પ્રહાર કરવા પ્રયત્ન કર્યા છે ગુરુગમપિના એકદમ સમ્મતભગીનુ જ્ઞાન પ્રગટતુ નથી શકરાચાર્ય વગેરેએ પ્રહારનુતરે સમ્મતભગીનુ ખડન કરના પ્રયત્ન કર્યા છે, પણ સમ્મતભગીનુ ખડન કરતા પહેલા સમ્મતભગીનુ ગુરુગમપૂર્વક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હોત તો તેઓ સમ્મતભગીનુ ખડન કરવા

પ્રયત્ન કરત નહિ મક્ષમગીનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તદ્દ્વારા આત્મતત્ત્વનું
 જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે મક્ષમગીનો જ્ઞાનપ્રદેશ
 અત્યંત વિસ્તારવાળો છે મક્ષમગીના જ્ઞાનરૂપ પ્રદેશનો પાર પામી
 રહે એવા વિરના ગીતાર પુરુષો હોય છે મક્ષમગીનું ખડન કરના
 પ્રયત્ન કરવો એ હવાની સામે તોપોથી યુદ્ધ કરવા બરોબર છે મક્ષ
 મગીદ્વારા આત્મતત્ત્વનું જ્ઞાન કરનારા મહાત્માઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં બહુ
 હંચા ઉતરી જાય છે એ વસ્તુને કરોડો દૃષ્ટિથી અનવોદાય તોપણ
 તેમાં જ લેવાનું બાકી રહે છે એક વસ્તુને અસખ્ય દૃષ્ટિથી લેવાય
 ત્યારે સુતજ્ઞાનની અપેક્ષાએ તે વસ્તુનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ એમ કહેવાય
 છે અસખ્ય દૃષ્ટિઓનું સામર્થ્ય પણ જેમાં સમાઈ જાય છે એના સમ
 મગીના જ્ઞાનનો પાર પામવો એ ડુંભળ છે, તોપણ શુદ્ધગમદ્વારા મક્ષ
 મગીનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા અનિર્વચ્ય પ્રયત્ન નેભાવી મક્ષમગીના જ્ઞાનની
 સહેજ ઝાંખી થાય છે મક્ષમગીનું જ્ઞાન કરીને આત્મદ્રવ્યના અનન્ત શુભો
 અને અનન્ત પર્યાયોને મક્ષમગીથી તપાસવા આત્માના અનેક ધર્મઉપર
 મક્ષમગી ઉતારીને આત્મદ્રવ્યનું જ્ઞાન કરવાથી અસખ્ય દૃષ્ટિઓ નેટલું
 જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, અને તેથી એકેક દૃષ્ટિથી નીજેવા પયો ઉપર
 પશ્ચાત્તઃ કઈ મહત્ત્વ અનુભવાતું નથી મક્ષમગીથી આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત
 કરના માટે શુદ્ધપરપરાનું ચારણ અભિનય કરતું જોઈએ શુદ્ધના ચરણ
 કમલ સેનવાથી ઘણા વર્ષ આત્મદ્રવ્ય જ્ઞાનનો પરિપક્વ અનુભવ પ્રાપ્ત થાય
 છે નેટલી ડૂંગાની ખામી તેટલી આત્મજ્ઞાનની ખામી અવગોઠવી
 આત્મદ્રવ્યને નોંધ અને મક્ષમગીદ્વારા સમ્યક્ અવગોઠવાથી આ
 ત્મદ્રવ્યની સમ્યક્ પ્રતીતિ થાય છે, પશ્ચાત્તઃ આત્મદ્રવ્યની
 સાચી બાંધેવા કર્મનો નાશ કરના ખરી રૂચિ પ્રગટ થાય
 છે આત્મદ્રવ્યનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનાથી ઉપરામાદિ સમ્ય
 ક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તેથી દ્વિતીયાના ચદ્રની
 પેઠે, આત્મતત્ત્વનો પ્રકાર ખીની રહે છે આત્મા ચોતે પોતાનું સ્વ
 રૂપ જોડે છે અને તેનો અનુભવ કરે છે ત્યારે અદ્ભુત આનન્દ
 રસનો જોડા બને છે, અને તે અપૂર્વ રૂપ પામી હોય એવો નિશ્ચય
 કરે છે મમ્યક ચંતનતત્ત્વની પ્રતીતિ પશ્ચાત્તઃ આત્મા ચોતાનું સુદ્ધ
 ચાલિત પ્રાપ્ત કરવા વ્યવહાર અને નિશ્ચયનનું અવગમન કરીને પ્રયત્ન
 કરે છે ચીતરાના નાનો પડિપૂજી સહસ્ર અવગોઠીને તે આનન્દમાં
 નરત બને છે તત્ત્વજ્ઞાનમાં જીવ પજાન અને અતિહાસિ એવો પ્રસંગ
 પ્રાપ્ત થાય તેવી સ્થિતિમાં ઘણા મનુષ્યોને દેખનામાં આવે છે આ
 ત્મજ્ઞાનને આગમોના આધારે આત્મજ્ઞાનના હંચા પ્રદેશમાં ઉતર

વામા પ્રતિદિન પ્રયત્ન કરવો જોઈએ આત્મજ્ઞાન મને પ્રાપ્ત થયું છે એમ કથનારાઓ તો ઘણા મળી આવે, પણ સ્યાદ્વાદદષ્ટિએ આત્મતત્ત્વનું કથન કરનારા વિરલા મળી આવે આત્મતત્ત્વને સમજવાની સક્તિ જેનામા ન હોય તે આત્મજ્ઞાનિનો શોળ સખે તો તેથી તેના આત્માની વાસ્તવિક ઉન્નતિ થતી નથી

મોહના અધ્યવસાયોને પ્રગટ થતાજ હઠાનવા માટે આત્મજ્ઞાની પ્રયત્ન કરે છે આત્મતત્ત્વજ્ઞાની મોહને મોહ તરીકે જાણે છે અને ધર્મને ધર્મ તરીકે જાણે છે, તે સત્યને છોડતો નથી અને અસત્યનો આડબર રાખતો નથી તે પાપની ક્રિયાઓ કરીને પુણ્ય માનતો નથી અને ધર્મની ક્રિયાઓને અધર્મ તરીકે માનતો નથી તે પોતાનામા જેટલું હોય છે તેના કરતા વિશેષ કહેતો નથી આત્મતત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા-વિના જીવ સમ્યક્ત્વી ગાપાતો નથી આગમોના આધારે જોતા જાણાય છે કે અહો ! આવું અપૂર્ણ આત્મતત્ત્વ અવજોડ્યાવિના વસ્તુતઃ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી આ કાળમા આગમોને આગળ કરીને જેઓ આત્મતત્ત્વ જાણના ખપ કરે છે તેઓને ધન્યવાદ ઘટે છે આત્મતત્ત્વની જિજ્ઞાસા જેના હૃદયમા ઉત્પન્ન થાય છે તેવા પુરૂષોને ધન્યવાદ ઘટે છે આત્મભજ્જ પ્રાપ્ત કરતું હોય તો આત્મતત્ત્વને જોળખતું જોઈએ અનેક આલબનોવડે આત્માની શુદ્ધિ કરીને આત્માની પરમાત્મદશા કર્યાવિના સસારનો પાર આવનાનો નથી અસખ્ય ઉપકારોમા શિરોમણિ એવો અધ્યાત્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ છે અધ્યાત્મતત્ત્વની સન્મુખ થઈને આત્મતત્ત્વરૂપ જાનતું એજ પરમમંગલ છે

હોનાધ્યાત્મજ્ઞાનમા રમણતા કરનારાઓ, જે કઈ ખરામા ખરૂં પ્રાપ્ત કરવાનું હોય છે તે કરી શકે છે સ્યાદ્વાદભાવે વસ્તુતત્ત્વનો યોધ હોનાથી તેઓ એકાન્ત વાદીઓના આચારો અને વિચારોમા રહેલું સત્યત્વ અને અસત્યત્વ અવલોકના સમર્થ અને છે સ્યાદ્વાદભાવે આત્માને આવખોત્રનાગ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ વિજ-પસકલપરૂપ સસારને બહી જાય છે અને શુદ્ધ, પુરૂષ, ચૈતન્ય તત્ત્વના સ્વાભાવિક આનન્દરસનો આસ્વાદ ત્રહ્ણુ કરે છે તેઓના હૃદયાકાશમા દ્વિતીયચન્દ્રની પેઠે સમ્યક્ત્વગુણનું તેજ પ્રકાશે છે, તેથી તેઓ અલ્પજાલમા મુક્તિના અધિકારી અને છે પૌદ્ગલિક સ્ત્રિમા રમી રહેલા મનને તેઓ આત્મસૃષ્ટિની અવૌકિક વીલામા લીન કરે છે અને પૌદ્ગલિક સ્ત્રિના પદાર્થોની પેલીપાર રહેલું એવું સહજગુણ અનુભવે છે

અધ્યાત્મજ્ઞાની વિચારે છે કે, અહો ! નિશ્ચયનયથી મારો આત્મા
 ખરેખર પરમાત્મા છે, સિદ્ધ છે, યુક્ત છે, નિર્વપ છે,
 અધ્યાત્મજ્ઞા અયોગી છે, અનેશી છે, અકપાયી છે, અવચળ છે,
 નીની બાવના નિષ્ક્રમ છે, અયોનિ છે, અજ છે, અખલ છે,
 અનત છે, અપર છે, અપરપર છે, અસોગી છે,
 અસહાયી છે, અજન્મ છે, અમર છે, વિભુ છે, પ્રભુ છે, ઈન્દ્ર છે,
 જગન્નાથ છે, જગદીશ છે, અતરપુ શરપુ છે, પરમેશ્વર છે, બ્રહ્મા
 છે, નિષ્કલ છે, શાન્ત છે, અરિહત છે, રાજુ છે, સદાશિવ છે, અનત
 રાક્ષિમાન છે, અનન્ત યુગપુર્યોયતુ બાજન છે, અકર્તા છે, અભોક્તા
 છે, અરોગી છે, નિર્ભય છે, નિર્મોની છે, નિર્મયી છે, નિર્વૌશી છે,
 વિકલપસકલપરહિત છે, અયાયાધ છે, અરિનાતી છે, અરૂપી છે,
 અક્રિય છે, અનન્તજ્ઞાની છે, અનન્ત દર્શની છે, અનન્ત વીયમય છે,
 અનન્ત ચારિત્રમય છે, અવેદી છે, અખેદી છે, અરૂપશી છે, અવર્ણી
 છે, અધી છે, અસસ્થાની છે, રૂપાતીત છે, એક છે, અનેક છે,
 અસ્તિનાસ્તિ ધર્મમય છે, વક્તવ્ય છે, અનક્ત ય છે, અશુર લુપ્ત છે,
 અનાથથી છે, અનરીરિ છે, મનરહિત છે, વચનરહિત છે, સર્વેના
 વૃદ્ધ છે, સર્વેના સાક્ષી છે, અનન્ત મુખમય છે, અબધી છે, પૂર્ણ છે,
 નિત્ય છે, મુખ છે, જ્યોતિર્મય છે, અસખ્ય પ્રદેશી છે, સ્વસ્વરૂપ
 રમણી છે, સ્વસ્વરૂપ સો ૧ છે, સ્વસ્વરૂપનો થો ૧ છે, અનન્ત ધર્મને
 દાની છે, પરબ્રહ્મ હાનિ વૃદ્ધિયુક્ત છે, આ પ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાની ચોતાના
 આત્માની સત્તાને ભાવેલા ધ્યાવેલા અને અનુભવેલા છતો, બાહ્ય ગાતા
 અને અધ્યાત્માના પ્રસોને સમભાવે વેદે છે અને સમભાવે રહી અનન્ત
 કર્મની નિર્વાસ કરતો છતો રિચરે છે સિદ્ધાન્તોમા પપુ જ્યા મુનિ
 થોના અવિદ્યા આચ્યા છે ત્યા, જ્યાણ માયેમાણે વિહરહ 'આત્માને
 ભાવતા ત્યા વિચરે છે' આ પ્રમાણે ઘણા દૃષ્ટાંતો વાચવામા આવે
 છે અધ્યાત્મજ્ઞાની ચોતાના આત્મામા રહેલી પરમાત્મસત્તાને નિશ્ચય
 નયથી ધ્યાવે છે તેનું રાજુ એ છે કે, આત્મામા રહેલી પરમાત્મતા
 ખરેખર પરમાત્મસત્તાનું ધ્યાન કરવાથી પ્રકટી રાકે છે અધ્યાત્મજ્ઞાની
 લેમ લેમ આત્માનું ધ્યાન કરે છે તેમ તેમ તેને આત્માના અસખ્યાત
 પ્રદેશમા રહેન અને ન રહિની પ્રતીતિ થાય છે આત્માના જ્ઞાનાદિ
 રૂપોમા રમણતા કરવાથી જો આનન્દ મળે છે, તે આનન્દ તપુ
 ભુવનના રૂપી પદાર્થને અનન્યવાર સો નવાથી પપુ મળતો નથી, એવો
 દૃઢ નિશ્ચય રનાથી, પગભાવ રમણતામા અધ્યાત્મજ્ઞાનીની રૂચિ રહેતી
 નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનીના રસીરને દેખવા કરતા તેના આત્માને દેખ

વામા તેની મહત્તા જાણુઈ આરે છે અધ્યાત્મજ્ઞાની આરે તરફ નિષ્ક્રિયતા સમગ્રોથી ઘેરાયેલો હોવા છતાં તેમા આત્મિકતાનો નિશ્ચય કરતો નથી, તેથી પૌદ્ગલિક સૃષ્ટિના પદાર્થોથી તે બધાતો નથી અધ્યાત્મજ્ઞાની પોતાના આત્માની અનન્તશક્તિ જાણે છે તેથી તે આવસ્થાદિ પ્રમાદના વગમા આસતો નથી અને અમુક આત્મધર્મની પ્રાપ્તિ અસંભવ છે એમ તે માની શકતો નથી અધ્યાત્મજ્ઞાની કેવલ બાહ્યથીજ વસ્તુનું સ્વરૂપ દેખી શકે છે એટલુંજ નહિ પરંતુ વસ્તુનું અંતર સ્વરૂપ દેખી નકે છે તેથી તે પોતાનામા (આત્મામા) રહેલી અનન્ત શક્તિને દેખી તેનો નિશ્ચય કરે છે, અને તે દીનભાવનો તો સ્વપ્નમા પણ આશ્રય લેતો નથી, આની તેની અન્તરની દના થયાથી તે પરના આધારે પરત્ર થવાનું વ્યુત્પન્ન કરતો નથી તે પોતાના સુણોનોજ આશ્રય કરીને આશ્રયી, બનીને અન્યોને પણ સ્વાદ્યયી બનાવવા પ્રયત્ન કરે છે અધ્યાત્મજ્ઞાની માત્ર પ્રકાશના ભયથી પોતાના ધર્મને ભિન્ન જાણે છે તેથી તે સાત પ્રકારના ભયમા પણ નિર્ભય રહેવા માટે મનને સુષ્ટ બનીને મનને ઉપ દેશ આપીને, નિર્ભય દેશ તરફ ગમન કરી નિર્ભય પરિપામને એવે છે

અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ મનના ઉપર ચઢેલા આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાના અનન્તશુષ્ક ભારને ત્યજ દે છે અને હલકા થઈ શાંતિ અભિનય વિ પામે છે તાજી હુનાને પ્રાપ્ત કરીને મગજ જેમ નાદો પ્રકૃત અને છે તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ અભિનય અનુભવનાના વિચારોથી તાજા બને છે અને આનન્દની લહે સમા આનન્દગુણને વહે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ પ્રતિદિન અભિનય જ્ઞાનના તાજા વિચારોને, ધ્યાન ધરીને પ્રાપ્ત કરે છે હાથીની પાછળ કૂતરા જેમ ચોરબંડોર કરી મૂકે છે છતાં હાથી કઈ તે તરફ લક્ષ દેતો નથી, તદ્વત્ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ દુનિયાના મુખ્યોના ગિરા ભિન્ન આશ્લેષોથી-તિરસ્કારોથી-ઉપાધિયોથી, પોતાનું લક્ષ તે તરફ આપતા નથી કદાચિ તેઓ આર્તધ્યાનાદિના ઝપાટામા આવી જાય છે તોપણ તેઓ જ્ઞાનબળના પ્રતાપે પાછા પોતાના સ્વભાવમા આવી જાય છે.

અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ જગતની શાન્તિ સદાકાલ ઇચ્છવા કરે છે, ડોઢપટા અપરાધી જીવને દુઃખ દેવાની તેઓના મનમાં ઇચ્છા થતી નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ ડોઢના મર્મ હણાય એવું જોવાતા નથી તેમ વખતા પણ નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ મન વાણી અને કાયાની શક્તિયોનો ઉચ્ચમા ઉચ્ચ સદુપયોગ કરે છે, તેથી તેઓ જગતના મહાત્માઓ

ગામ્ય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનિયો શ્રીવીતરાગદેવના વચનોને અમૃતસમા-
ગતો છે અને તે પ્રમાણે વર્તના પ્રયત્ન કર્યો કરે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનિયોને
ધર્મપ્રેમ પાપુ ઉચ્ચમા ઉચ્ચ રહે છે અને તેઓ કપાયના ત્રીન પરિ-
ણામને, ભાનના બાવીબાવીને મન્દ જરી દે છે બાહ્યદષ્ટિધારક મનુ-
ષ્યોનો આપાર તો બાહ્યનો ટોચ છે, પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનિયોનો વ્યાપાર
તો અંતરમા મદુરોની પ્રાપ્તિ કરવા માટે ક્ષણે ક્ષણે ચાલ્યા કરે
છે બાહ્યદષ્ટિધારકો ક્રોધાદિકના પરિણામની તોપ પોતાના તરફ ખેંચી
કરીને ફાંડે છે અને અંતરદષ્ટિધારક અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ તો સમભાનરૂપ
તોપપડે મોહસાનુને મારે છે બાહ્યદષ્ટિધારકો જમે તે રીતે સ્વાર્થાદિના
પ્રેર્યો ઓળા નિધિની પેઠે અનીતિ તરફ વૃત્તિ કરે છે અને અધ્યાત્મ-
જ્ઞાનીઓ નિવેકના ચલુવડે મોક્ષપન્થ તરફ પ્રવૃત્તિ કરે છે અધ્યાત્મ-
જ્ઞાની વિચારે છે કે, “ પોતાની શુદ્ધ ભાવનાવડે પોતાના આત્માને
પ્રેરનાનો છે ” આ સમારમા કોઈ વસ્તુ પોતાની નથી, સંધ્યારાત્રીની
પેઠે પદાર્થોની અનિલતા છે જે જડ પદાર્થ માટે મરી મયનામા
આવે છે તે જડ પદાર્થો કદી પરભરમા પોતાની સાથે આનતા નથી
જડ પદાર્થોને પોતાના મનાવનારી મમત્વની કલપના ખરેખર અનેક
પ્રકારના ડુઓ દેના અમર થાય છે અનેક પ્રકારોમા મનુષ્યો રાત્રી
દિવસ મરી મથે છે, પણ તે આપારોથી મનુષ્યના આત્માને ખરી
સાક્ષિ, ખરું રૂપ મળતું નથી, ત્યારે તમાટે બાહ્યપદાર્થોના વ્યાપારમાજ
આયુષ્યની પરિમિમાપ્તિ કરી લેઈએ ? જે જે વસ્તુઓને માટે પ્રાપ્ત
પાથરનામા આવે છે તે તે વસ્તુઓ પ્રાપ્ત પાથરનારના આત્માની
કિંમત કરવાને સક્ષિમાન નથી એવું, પ્રત્યક્ષ જાણુતા છતાં કોણ મનુષ્ય
સમારની વસ્તુઓના મમત્વ કલપીને ખરી શાન્તિનો શોધ ન કરે ?
જાણના જડ પદાર્થમા મમત્વ વલ્ખાથી તે પદાર્થના સેવક બનીને,
એકતાથી જાણ તેઓનું રક્ષા કરવું પડે છે જે જે પદાર્થોવિના
ચાલતું નથી અને જે જે પદાર્થોને સાથે રાખવાની આનરત્યકતા શિષ્ટ
કરે છે, તે તે પદાર્થો અંતરદષ્ટિથી જુએ તો પોતાની પાસે છે જે
પદાર્થો ખપ કરતા વિશેષ હોય અને જેઓને પોતાની પાસે રાખવાથી
અન્યોને હરકત થતી હોય તે પદાર્થોને પોતે સખીમૂકીને અન્યોને ન
આપના હોય, તેઓ અધ્યાત્મદષ્ટિથી દયાનુ સમ્યક્તત્ત્વ અવલોકવાને
મમરૂં યત્ન નથી

આ પ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાની નિચાર કરીને પરિવ્રાટાદિમા મમત્વની
જાણતો નથી તે પ્રીરમા તથા મસારમા જતા સર્વ પદાર્થોથી પોતાને

છૂટા માને છે, અને જેઓ જડ પદાર્થોમાં બધાર્થ જયા હોય છે તેઓને
 જોગવાના પ્રયત્ન કરે છે દુનિયાના મૂઢ મનુષ્યો જે જે પદાર્થોની પ્રાપ્તિ
 માટે અનુષ્ઠા પાડે છે તે તે પદાર્થોપ્રતિ, અધ્યાત્મજ્ઞાની મધ્યસ્વદૃષ્ટિથી
 જોઈ રહે છે મૂઢ મનુષ્યોની રાત્રીના કાલમાં આત્મજ્ઞાનીઓ જાગે છે અને
 તેઓને જગાડના પ્રયત્ન કરે છે જ્યારે અજ્ઞ મનુષ્યો જડપદાર્થો ઉપર
 રાગ ધારણ કરે છે અને જડપદાર્થોની પ્રાપ્તિ માટે મરી મરે છે, ત્યારે
 આત્મજ્ઞાનીઓ જીવોના ઉપર શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરે છે અને તેઓના
 આત્માનો જ્ઞાનપ્રકાશ ખીલવા ઉચ્ચ ઉપદેશ આપે છે અધ્યાત્મ-
 જ્ઞાનીઓ સદ્ગુણોનો વ્યાપાર કરનામાં મુખ્ય લક્ષ્ય રાખે છે અને તદ-
 ધર્મ તેઓનું આયુષ્ય વહે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ ઉપાધિના ત્યાગ કરીને
 દૂરાછેલ્લા જગતમાં નિચરે છે તેઓ જે જે કરે છે, જે જે દેખે
 છે, જે જે આભણે છે, જે જે જાય છે, અને જે જે વાચે છે તેમાં
 અનૈકિકતા અનુભવે છે મૂઢ મનુષ્યોની દૃષ્ટિ કરતા તેઓની દૃષ્ટિ
 અનન્તગતી શુદ્ધ વચાથી તેઓની આખે અને તેઓના હૃદયમાં દેખ-
 વાનું અને ધારવાનું ઉચ્ચ પ્રકારનું હોય છે તેઓ ધર્મના વ્યવહાર-
 માર્ગને લોપતા નથી અને ધર્મની ક્રિયાઓમાં ખરી પરમાર્થતાનો અનુ-
 ભવ કરે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ પાજરામાં પૂરેલા પખીની પેઠે સસાર-
 માથી મુક્ત વચાની ઈચ્છા ધારણ કરે છે સામાનિક પદાર્થોમાં મુખની
 ભુજિ ન હોવાથી તેઓ આત્મસુખ તરફ વૃત્તિ વાળે છે, અને આત્મ-
 સુખ પ્રાપ્ત કરના દેવ શુર અને ધર્મની આરાધના કરે છે ગગદેવનો
 ત્યાગ કરીને અને સામાનિક આશ્રવમાર્ગોનો ત્યાગ કરીને, જેઓ આ-
 ત્માને ભાવતા છતાં નિચરે છે એના મહા મુનિયોને ખરૂં અધ્યાત્મ-
 જ્ઞાન પ્રગટ થાય છે એથી શુદ્ધસ્થાનકવાળા અને પાંચમા
 શુદ્ધસ્થાનકવાળા જીવોને સમ્યક્જ્ઞાનરૂપ અધ્યાત્મજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે
 અને તેથી તેઓ સમ્યક્ષરૂપ દેહજ્ઞાનામાંથી છૂટવાને વારનાર ત્રીજા ઈન્દ્રિયો
 ધારણ કરે છે એથી શુદ્ધસ્થાનકવાળા અને પાંચમા શુદ્ધસ્થાનકવાળા
 જીવોને માધુ યવાની તીવ્રભાવના વર્તે છે, અને તેથી તેઓ એથી
 અને પાંચમા શુદ્ધસ્થાનકે રહી નહે છે જેઓને સાલુની દીકરા અગ્નિદાગ
 કરનાની ભાવના નથી તેઓ અગ્નિગતિ સમ્યક્દૃષ્ટિ શુદ્ધસ્થાનકમાં વા
 દેશવિગતિ શુદ્ધસ્થાનકમાં રહી રાકતા નથી સાધુ યવાનો જેના મનમાં
 પરિપુરુષ ન હોય તે શાનકપાત્રથી ભ્રષ્ટ થાય છે ઉપરનું ઉચ્ચ શુદ્ધ-
 સ્થાનક ધારણ કરનાની ઈચ્છાવિના એથી વા પાંચમા શુદ્ધસ્થાનકમાં
 રહી રાકાતું નથી આત્માને સુખનું સ્થાન અનન્યોપાધ્યાયે કોણ
 બધનથી મુક્ત થવાની ઈચ્છા ન કરે ?

જ્યારે જાતમા જડનાદીઓની મોટી સખ્યા પ્રગટી નીકળે છે ત્યારે તેના સામે આત્મનાદીઓ ઉભા રહીને અનેક દલીલોરૂપ નાઓથી જડનાદનો નાશ કરે છે જડનાદનો નાશ કરવામા અદ્ભુત પરાક્રમ દર્શાવનાર, અધ્યાત્મવિદ્યાથી મનુષ્યોના હૃદયમા રહેલો નાસ્તિક ભાવ ટળી જાય છે જોનો જોને અધ્યાત્મજ્ઞાન કહે છે તેને વેદાન્તીઓ બ્રહ્મવિદ્યા, આત્મવિદ્યા, વગેરે નામોથી ઝાળખે છે ખરી રીતે જૈનશાસ્ત્રોથી અધ્યાત્મવિદ્યાની સિદ્ધિ થાય છે જડનાદીઓના સામે આત્મવિદ્યા ટકી રહે છે આત્મજ્ઞાનરૂપ દેવમા ધર્માનુષ્ઠાનો પ્રગટી નીકળે છે હાનમા યૂરોપ તથા એશીયા વગેરે ખડમા જડવાદીઓની સખ્યા વધતી જાય છે અને તેથી તેઓ ઈશ્વર, પુણ્ય, પાપ, પુનર્જન્મ, આત્મા વગેરેનો સ્વીકાર કરતા નથી, તેવા લોકોની સખ્યામા વધારો થતો દેખીને જેઓના મનમા જરૂર લાગે એના મનુષ્યોએ અધ્યાત્મવિદ્યાનો પ્રવાહો કરના કમર કસીને જોઈએ અધકારનો નાશ ખરેખર પ્રકાશનિના થતો નથી, તેમ જડવાદીઓના નાસ્તિક વિચારોનો નાશ ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાનનિના થતો નથી જડનાદીઓના આત્મામા ચૈતન્યરસ રેડનાર અધ્યાત્મવિદ્યા છે જડનાદીઓની સત્યવશ્ય પ્રગટાવનાર ખરેખર આત્મવિદ્યા છે માર્ગોની દલીલોને તોડી નાખીને ચૈતન્યપ્રદેશમા અધ્યાત્મવિદ્યા લેઈ જાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાન એજ વિજ્ઞાનનાદીઓની છેલામા છેલી ગોલ થવાની છે કેવલજ્ઞાનથી શ્રીમદાધીરપ્રભુએ આત્માને દેખ્યો છે, જણ્યો છે, એના આત્માની રોધ કરનારા અનેક યોગીઓ થઈ ગયા છે અને તેઓએ આત્માનું સ્વરૂપદેખાને અસ્તિત્વ સ્વીકાર્યું છે અધ્યાત્મવિદ્યાથી ચૈતન્યવાદ-આત્મનાદ સ્વીકારી શકાય છે અધ્યાત્મવિદ્યા એ મૂર્ખાઓની દૃષ્ટિમા હુબ્બ છે અને જ્ઞાનિની દૃષ્ટિમા પરમરત્ન છે અધ્યાત્મવિદ્યાનો ભાગ આર્ચાર્તમા ખીલ્યો છે અને તેની મુઠાથી આગપાસના દેશોમા જવા લાગી છે ભારત દેશના વાસીઓ અન્ય યૂરોપાદિ દેશોને અધ્યાત્મજ્ઞાન આપીને તેઓના પુરે જની રાકગે આર્ચાર્તની ભૂમિમા અધ્યાત્મવિદ્યાના વિચારો પ્રગટી નીકળે છે અને તેઓનું પોપાપ પપ્પુ આ દેશમા થાય છે ભારતવાસીઓના બાળ્યમા આત્મવિદ્યાના પુરે જનવાનું લખાયું છે ભારતવાસીઓ પાશ્ચાત્યોના સર્ગર્થથી નાસ્તિકતાના પ્રદેશમા યુસાફરી કરવા નીકળી પડશે તોપણ તે જ તે સ્વીકારીને ચૈતન્યપ્રદેશમા માનનાનાજ અધ્યાત્મજ્ઞાનના ઉદયમા આર્ચાર્ત સ્વપ્ન હતું અને આનંદલોક આર્થત્વગુણોએ અલકૃત

અધ્યાત્મજ્ઞાનથી જડવાદનો નાશ

આત્મવિદ્યાનો પ્રચાર

હતા, તેથી તેઓ પરસ્પર એકબીજાના આત્માને સાહાય્ય આપી શકતા હતા અને તેઓ દેહ કરતા આત્માની પરમાત્મસમાન કિંમત આકી રાકતા હતા, અને તેઓ ઉદયની શુખલાવડે બધાયા હતા

અધ્યાત્મવિધાનો પ્રકાશ મદ પડતા આર્યોવર્તમા મોહનુ જોર વધવા લાગ્યું, તેથી મનુષ્યો શરીર મમત્વઆદિ, માયાના પ્રદે-
 શોમા અહભાવ કદપીને અનેક દુર્ગુણોના તાબે થયા અને
 પરતનતાની બેડીમા જકડાયા સ્વતત્રતાને માટે ભારત-
 વાસીઓ બુધો પાડે છે, પણ તેઓ આત્મારૂપ સંજ્ઞાની
 પૂજા મૂકીને શરીરરૂપ મહેલની પૂજામા અનેક પાપોથી મગ્ન થયા છે ત્યામુધી,
 તેઓ વાસ્તવિક ઉત્તતિના બારણે પગ મૂકી રાકવાના નથી જડવાદના
 આગ્રયથી જે લોકો પોતાની ઉત્તતિ કરવા ધારે છે તેઓ ક્ષણિક ઉત્તતિના
 ઉપાસક બને છે અને ખરી ઉત્તતિને ધક્કો મારે છે જડવાદના વિચારો
 મા ખરી ઉત્તતિનું સ્વપ્ન છે જેને જડવાદીઓ અનીતિના માર્ગે
 ચાલી વા અધર્મના માર્ગે ચાલી, રજેગુપ્ત અને તમોગુણવડે બાહ્યસા-
 ધનોની ઉત્તતિ કરવા સમર્થ બને ! પણ જડવાદના વિચારોથી
 વેરેલી ઉત્તતિને ટકાની રાખવાને તેઓ સમર્થ બની રાકે નહિ
 તેઓ જગતના બધા માટે સ્વાર્થનો ત્યાગ કરીને ખરી રીતે આત્મભોગ
 આપી રાકે નહિ જડવાદીઓ શરીરના સુખાચે જે કાર્યો કરનાના
 હોય છે તે કરે છે અને તેજ તેમનો મુખ્ય મત્ર છે તેઓ શરીરને
 મહત્વનું ગણીને સુખનું બિન્દુ બાહ્યસાધનોમાજ કદપે છે આવી તેમની
 વિચારશ્રેણીથી તેઓ પોતાની ખરી દૃષ્ટિને ભૂલી જાય છે અને સ્વાર્થને
 આગળ કરી પુણ્ય પાપ ગણ્યાવિના સર્વ કાર્યો કરે છે આત્મવાદીઓ
 ઈશ્વર, પુનર્જન્મ, કર્મ, આત્મા વગેરે તત્ત્વનો સ્વીકાર કરી રાકે છે,
 અને શરીરને એક ઘર જેવું માને છે અને તેમા રહેલા આત્માને મહાન્
 પ્રમનક માને છે આત્મવાદીઓ ઈશ્વરીયોપદેશ પ્રમાણે ચાલીને પોતાના
 આત્માની ઉત્તતિ કરે છે અને આખી દુનિયાની પણ ઉત્તતિ કરના
 સમર્થ થાય છે આત્મવાદીઓ, અર્થાત્ ચૈતન્યવાદીઓ અન્યોની આત્મા-
 તરીકે મહાન્ કિંમત આકીને તેઓની એનામા પોતાની શક્તિયોનો
 ઉપયોગ કરે છે આત્મવાદીઓ, સદ્વિચારોરૂપ હનાઇ નિમાનમા
 બેમીને આખા જગત્ તરફ દૃષ્ટિ નાખવા સમર્થ થાય છે અને પોતાના
 આત્માની ઉચ્ચતા થયા છતા પણ અન્યાત્મઓને સાહાય્ય આપી રાકે
 છે તેઓ પુનર્જન્મવાદને શ્રદ્ધાગમ્ય માને છે તેથી તેઓ પોતાનું સર્વસ્વ
 અર્પા કરનામા જસમાન અવ્યકાતા નથી, અને તેઓ વાસ્તવિક
 ઉત્તતિને આહુતારા હોનાથી બાહ્યસાધનોની પ્રાપ્તિમાટે દ્રેષ, કલેરા, સ્વાર્થ,

મારામારી વગેરે કરીને જાતને અત્યાત બનાવવા પ્રયત્ન કરતા નથી ભારતદેશનો ચૈતન્યનાદ લાગુ, પોતાના સહનિવારરૂપ કિરણોનો આખી દુનિયા ઉપર પ્રકાશ કરવા સમર્થ અને ઝે આજે એ ચૈતન્યવાદનો લાગુ મદ પ્રકાશ કરે છે, પણ શ્રદ્ધામય આત્મનાદ યાચ એના ઉપાયો દેલાવવામા આવે તો, આર્યો પૂવની ખરી ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરી રાકે આર્યવર્તની ખરી લક્ષ્મી અધ્યાત્મવિદ્યા છે આર્યવર્તનો ઉદય ખરેખર આત્મવિદ્યામા સમાયો છે આત્મવિદ્યાધારક આર્યોમા સર્વ પ્રકારની કાર્ય કરવાની શક્તિયો પ્રાપ્તી રાકશે શ્રીમહાવીર પ્રભુએ આત્માને આત્મરૂપે જાણીને આર્યવર્ત ઉપર જે ઉપકાર કર્યો છે તેનું માન ધર્મ રાકે તેમ નથી

આર્યદેશના મનુષ્યોમા જેમ જેમ અજ્ઞાનરૂપ અધિકાર હવાવા લાગુ તેમ તેમ તેઓ ખરા મુખના પ્રકારથી દૂર આર્યોની અવ રહેવા લાગ્યા અને તેથી તેઓનામા મતમતાતરો નતિનું મારણ થયા ઉત્પન્ન થયા અને મનુષ્યો, પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ જાણીને માયાના પ્રદેશમા મુખની બુદ્ધિ ધારણ કરીને-અસતના પ્રજામા રસાર્થ ાયા અજ્ઞાન મોહથી માહોમાહે જાદવાસ્થળી રચીને પોતાના હાથે પોતાની અનનતિનો ખાડો ખોદવા લાગ્યા, તેથી તેઓ ભવિષ્યની પ્રજામા અસ્તતુ અંકે આપવા લાગ્યા અને તેથી પરપરા તમ પ્રદેશમા નધવા લાગ્યા આત્માની મહત્તા જાણી જાથી, -મોહનું જોર વધવાથી, મનુષ્યજીવનના ખરા ઉદ્દેશથી મનુષ્યો દૂર જવા લાગ્યા, તેથી તેઓ ભવિષ્યની પ્રજાને ઉત્તમ વારસો આપવા સમર્થ થયા નહિ, આવા કારણોથી આર્યોનું આત્મબળ ઘટવા લાગું ધર્મની ક્રિયાના સામાય ભેદોને મોટું રૂપ આપીને આર્યો પરસ્પર દ્વેષ, ઇર્ષ્યા અને કનેસ કરીને શરીરોમા રહેલા આત્માઓને નિકારવા લાગ્યા, અને તેથી ધર્મની ક્રિયાના મતભેદે અમહિષ્ણતા વનના લાગ્યા આવી રિયતિ થયા હતા આત્મોન્નતિના મૂળ પ્રદેશમા આવવા માટે લેઈએ તે પ્રમાણે પ્રયત્ન કરવામા આવ્યો નહિ, અને એ ન્ધ પ્રયત્ન કરવામા આવ્યો તો તે પરિપૂર્ણ અને વિશ્વ રહિત થયો નહિ, જેથી ભારતવાસીઓ આત્મોન્નતિના સ્થાનથી દૂર જવા લાગ્યા ખરેખર ચૈતન્યવાદીઓ પોતાના સહનિવારો અને સત્વારો પ્રમાણે સદા રહ્યા હોત અને પોતાની કરતો જાતપ્રતિ સારી રીતે અવરથાપૂર્વક જાણની હોત તો આત્મોન્નતિના માર્ગમાથી દૂર થઈ રાકત નહિ શ્રીવીરપ્રભુએ કેવલજ્ઞાનવડે સ્વાદ્વાદશૈલીએ આત્મતત્ત્વનો ઉપદેશ આપ્યો હતો, તેનો દેલાવો આખી દુનિયામા

યયો હોત તો હાવની દુનિયા સ્વર્ગસમાન જણાત શ્રી વીરપ્રભુએ ચૈત-
ન્યવાદનો પ્રચાર કરના જે પ્રયત્ન કર્યો છે તેની કિંમત આકી સકાય
તેમ નથી શ્રી મહાવીર પ્રભુએ ચૈતન્યવાદનો પ્રચાર કરીને ભારત-
વર્ષમા જે અપૂર્વ પ્રકાશ પાડ્યો છે તેની આખી હાલ પણ અવલોક-
વામા આવે છે

અધ્યાત્મવિદ્યાના શાસ્ત્રો હાલ મોળુદ છે અધ્યાત્મવિદ્યાના વિચારો
દેશકાલને અનુસરી પોતાના આચારમા ઉતારી સકાય
મુનિયોથી અધ્યાત્મજ્ઞાન નો પ્રચાર એવો જવસ્થાક્રમ ગોઠવીને જીવનની ઉચ્ચ દરતા કર-
વાની જરૂર છે શ્રી વીરપ્રભુએ ઉપદેશોલા આગમોમા
અધ્યાત્મવિદ્યાનો પૂર્ણ ખબરો છે અધ્યાત્મવિદ્યાના
પૂર્ણ ખબરનારૂપ આગમોનો ઉપદેશ આપનારા આપણા પરમપૂજ્ય
મુનિવરો છે આપણા મુનિયોએ અધ્યાત્મવિદ્યાના ખબરોને પગપરાએ
અધ્યાપિપર્યંત વહુન જ્યો છે આપણા મુનિવરોતા હાથે અધ્યાત્મવિ-
દ્યાનો પ્રચાર થયો છે અને ભવિષ્યમા થવાનો છે અધ્યાત્મવિદ્યાનો
પ્રચાર કરનાર મુનિવરોને સર્વ પ્રકારે ઉત્તેજન આપવાની જરૂર છે

આપણે જે ચૈતન્યનાદમા ઉંડા ઉતરીએ તો શરીરના ભોગ અને
ઉપભોગના સાધનોની તૃષ્ણાનો ત્યાગ કરીને અન્યોના
આત્મશ્રદ્ધા ભવાના ભોગ લઈ શકીએ આત્મવાદની ખરી શ્રદ્ધા
માહાત્મ્ય થવી જોઈએ આત્મનાદ અને ઝર્મનાદની ખરી શ્રદ્ધા
થવાથી સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિ થાય છે આત્મનાદની
ખરી શ્રદ્ધાના સરકારો પાડનારા ગુરુઓના શરપુમા રહીને આત્મનિશ્ચય
ખીલવે જોઈએ આત્મનિશ્ચય અને આત્માની કિંમત અન્યોધ્યા-
વિના પ્રમાણિકતા અને ખરો વૈરાગ્ય પ્રગટી રાકતો નથી આત્મવિદ્યા
એ અપૂર્વ મુખની કુચી છે, એમ દૃઢ નિશ્ચય કરનારી પ્રજામા ખરા
મન્યાસના ગુણો પ્રગટી શકે છે પોતાનો વિશ્વાસ પોતાને ન પડે અને
પોતાનાથી જે કંઈ કરવામા આવતું હોય તેની શ્રદ્ધા પોતાને ન હોય
ત્યાગુધી, તે કાર્યમા ખરેખરો વિજય મળી શકતો નથી આત્મવિદ્યા
કાર્ય, નિજયની કુચી બતાવે છે અને કાયો કરવામા ખરી આત્મશ્રદ્ધા
પ્રકટાવે છે કાયો કરવામા ચથથી આત્મા ટકી રાકતો નથી અને તે
અન્યોને દૃષ્ટાંતીભૂત થઈ શકતો નથી ખરી આત્મશ્રદ્ધા એજ પરમ-
પુરુષાર્થોનું બીજ છે. ખરી આત્મશ્રદ્ધા એજ મનોવૃત્તિની એકાગ્રતાનું
બીજ છે ખરી આત્મશ્રદ્ધા એ પરમ વિશુદ્ધ પ્રેમનું બીજ છે ખરી
આત્મશ્રદ્ધા એ યમ અને નિયમોનો આધાર છે ખરી આત્મશ્રદ્ધા

એજ ધર્મોપદાનોરૂપ વનસ્પતિઓના રસશૂત છે શ્રદ્ધાવિનાનો મનુષ્ય સશયના વિચારોથી નહ યાય છે, અને અનેક મનુષ્યોને નહ કરે છે આત્માને અનુભવમય કર્યાવિના આનન્દની હાથા સર્વ પ્રસંગોમા દેખી શકતી નથી ખરી આત્મશ્રદ્ધા એ રેડીયમ ધાતુસમાન છે આત્મશ્રદ્ધા વિના સેવા અને ભક્તિમા ખરો આત્મરસ વહી શકતો નથી અને તેથી મનુષ્યો મેવાભક્તિના અનુદાનોમા શુષ્કતાની વૃદ્ધિ કરે છે આત્મ જ્ઞાન જેટલા જેટલા અશે વધતુ જાય છે તેટલા તેટલા અશે આત્મશ્રદ્ધા વધતી જાય છે, અને તે અન્ય શુભોને ધારપ કરવાને પ્રયત્નીની ઉપમાને ધારપ કરી શકે છે આત્મજ્ઞાનવડે આત્મશ્રદ્ધામા પરિપુર્ણ નહિ પામેના મનુષ્યો પોતાનો વિશ્વાસ અન્યોઉપર બેસાડવા સમર્થ થતા નથી પ્રમાણિકતાનું ખરૂં કારણ આત્મશ્રદ્ધા છે જેઓ આત્માને આત્મભાવે જાણીને, આત્માની શ્રદ્ધાના રસવડે મનને મજબુત કરે છે, તેઓની કિંમત આપી શકતી નથી સરીર કરતા સરીરમા રહેલા આત્માની શ્રદ્ધાને વિશેષતઃ માન આપવાની જરૂર છે સરીરમા રહેલા આત્માને જાણ્યો, તેની શ્રદ્ધા કરો, અને જે જે કાર્યો કરે તેમા આત્મશ્રદ્ધાને આજળ કરો આત્મશ્રદ્ધાથી હાથમા ધરેલા કાર્યો કરવામા દેવતાઈ સહાય મળી શકે છે એમ નક્કી માનશો મનુષ્યો, પોતાના આત્માને એક ખરીબ કમાલ જણીને પોતાના હાથે પોતાનો તિરસ્કાર કરીને આજળ વધી શકતા નથી પોતાના આત્માની સિદ્ધસમાન સત્તા છે, તેની શ્રદ્ધા થયાવિના આત્માની શક્તિયોને વ્યક્ત કરવા માટે ઉદ્યમ કરી શકતો નથી, અને ઉદ્યમ કરતા છતા પડતા એવા વિદ્યોની ગામે ટકી શકતું પણ નથી આત્મશ્રદ્ધાવિનાનો મનુષ્ય ડરાબ્યાથી વા વિદ્યોથી પાછો હઠી જાય છે, તે ખૂરા નિશ્ચયને મેરૂપર્યતની પેઠે અકળ રાખી શકતો નથી. તે ક્રિયા વા ધર્મોપદાનોમા કુળો આની પડતા દૂતરાની પેઠે ઉભી પૂછડીએ કાર્યક્ષેત્રમાથી પાછો ભાગી જાય છે આત્મજ્ઞને એકન કરીને તેને કોઈપણ કામમા વાપરનાનું હોય તો તે આત્મશ્રદ્ધાવિના જની શક્તિ નથી આત્મશ્રદ્ધા એજ વિજય વરમાળા છે આત્મશ્રદ્ધાથી મનુષ્યો આનન્દોત્સાહથી ધર્મકાર્ય કરે છે, અને તેઓ દુખમા પણ કન્યાદના સિદ્ધાંતોને મવબોધતા હોનાથી અકળાતા નથી, અને મગ જની સમતોવના જાળીને આત્મપ્રદેશોમા રહેલા ધમાને ખીલવે છે આત્મવારીઓ આત્મશ્રદ્ધાથી પરિપક્વ બનેલા હોય છે તેથી તેઓ કમ પ્રમાણે મુખડુ ખના વિષાકને ભોગવતા છતા સમત્વને જોતા નથી આત્મવારીઓ પુનર્જન્મની શ્રદ્ધાવાળા હોવાથી સતકાર્યો કરવામા નિષ્કા-મશુદ્ધિથી પરિપૂર્ણ આત્મભોગ આપી શકે છે જે જે કંઈ યુગ કાર્ય

કરનામા આવે છે તેનું ફળ અન્ય પરભવમા મળે છે, એમ આત્મવાદીઓને વિશ્વાસ હોવાથી ગુભ કાર્ય કરતા કદી પાછળ પડતા નથી આત્મવાદીઓ ખરા દેશવીર, અને ખરા ધર્મવીર પાડે છે આત્મવાદીઓને પાતાળ કુનાની પેઠે પોતાના આત્મામાથી ખરી શક્તિથી સહાય મળી શકે છે જડનાદીઓ-નાસ્તિકો, પુનર્જન્મ માનતા નથી તેથી તેઓ આ ભવમા જે વર્ધ પ્રત્યક્ષ જળ દેખાય તેજ માને છે અને પરોક્ષ ફળમાટે અવિશ્વાસની દૃષ્ટિએ જરૂર છે તેથી તેઓ આન્તરિક્ષખળ પ્રાપ્ત કરી રાકતા નથી આત્મનાદી એવું નામ માત્ર ધરાવનારાઓ, પોતાના વર્ધમા જડવાદીઓ કરતા પાછા હઠે તો જાણુ કે, તેઓ આત્મતત્ત્વના ખરા સ્વરૂપને ઓળખી શકતા નથી

જડવાદીઓ કરતા ખરા ચૈતન્યવાદીઓ મર્વ બાબતોમા વિજય મેળની શકે છે અને તેઓ જડનાદીઓને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે છે જડવાદીઓ ખરેખર ખગ અધ્યાત્મવાદીઓના તાબામા આવે છે અને તેઓ અધ્યાત્મવાદીઓના ગિયો અને છે આત્મવ્રદ્ધાથી શુસ્ત અનેલા આત્મનાદીઓ આખી દુનિયાની નજરે આવે છે અધ્યાત્મનાદીઓ શોક ના ઉદારસીન ચહેરે બેસી રહેતા નથી અધ્યાત્મનાદીઓ હરકુ મીયાની પેઠે ધર્મમાર્ગમાથી પાછળ કરનારા હોતા નથી. અધ્યાત્મવાદીઓ બાહ્ય અને આન્તરિક્ષ શક્તિયોને પોતપોતાના અધિનાર પ્રમાણે ખીલવે છે

આપણા આર્યક્ષેત્રમા અધ્યાત્મવિધાએ સદાને માટે વાસ કયો છે ધર્મના સ્થાપકો ખરેખર આર્યોર્તમા પાડે છે આર્યક્ષેત્રની ભૂમિના નાતાવરણમા કઈ વિવક્ષાપુ તત્ત્વ રહ્યું છે કે, જે આર્યોર્તના વતનીઓને આત્મવિધાના પ્રદેન તરફ આકર્ષે છે અને ધર્મમહાત્માઓને પોતાનામા ઉત્પન્ન કરે છે આર્યોર્તના નિક્કાનોડ અધ્યાત્મવિધાતરફ છેતરે લક્ષ બેસાય છે

આર્યોર્તમા ખરેખરી અધ્યાત્મવિધા છે આર્યદેશના મનુષ્યોને અધ્યાત્મવિધાની પ્રાપ્તિ માટે પાશ્ચાત્યોના શિષ્યો બનાવાની જરૂર નથી આર્યદેશમા જન્મેલો મનુષ્ય અધ્યાત્મવિધાની ખરેખરી પ્રાપ્તિ કરી શકે છે પાશ્ચાત્યો આર્યદેશની અધ્યાત્મવિધા વ્રદ્ધા કરે તો પૃથ્વીના કકરા માટે, લાખો મનુષ્યોના પ્રાણનો વહી નાન થાય એવી મોહદરાને તાળે

યથા શકે નહિ દેશ, કાલ, અને જ્ઞેન, એ તપુ અધ્યાત્મવિદ્યાની પ્રાપ્તિ માટે ઉપયોગી છે અધ્યાત્મવિદ્યા એ આપણ ખરૂં જીવન છે અને એવા જીવનથી જીવતું એજ આપણુ અમરપણુ બાપુનું

આખી દુનિયામાં અધ્યાત્મજ્ઞાનવડે સમાન ભાવ ફેલાવી શકાય છે દરેક ધર્મવાળાઓ ભાતુભાવ-મૈત્રી-સલાહ-સપ્ત અને ઐક્યના, બાપણોદ્વારા બધુગા કુદે છે પણ, અધ્યાત્મજ્ઞાનના ઉદાપ પ્રદેશમાં પ્રવેશ્યાવિના સમાનભાવની દૃષ્ટિથી જગતને દેખી શકાય નહિ, તેમજ તે પ્રભાણે જગતમાં વર્તી શકાય નહિ અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં જેડા ઉતરવાથી, સમાનભાવમાં આત્મા પ્રકાશે છે અને તેથી તે સ્વાર્થ માટે કોઈ પણ દુનિયાના જીવને ઉદ્વેગ પમાડતો નથી અધ્યાત્મજ્ઞાન કહે છે કે, સમાન ભાવ માટે પ્રથમ મને આનંદાર આપો ! હું તમને સમભાવની સપા દીપર લેઈ જઈશ અને ત્યાં, તમને સર્વ દુનિયા સમાન લાગશે જે અધ્યાત્મજ્ઞાનવડે સમાનભાવ ખીરે છે, એ સમાનભાવની દિશામાં ગમન કરીને તત્સબંધી નિવાર કરવો જોઈએ

સમાનભાવ એ જીવનનું મોટું રહસ્ય છે તે હું ખને દૂર કરે છે અને મુખને દંડ કરે છે તે વિરોધને ટાળે છે અને સમાનભાવ વિરુદ્ધતાને ખાળે છે-કઠીનમાં કઠીન હૃદયને પિગાળે છે અને ધર્મના સુન્દર અસને પોરે છે આર્ય જૈનધર્મના મૂળ સમાનભાવ છે “એકબીજાને સમાન ગણે, મોટા સિદ્ધાંતોનું મૂળ સમાનભાવ છે એવો બાન રાખીને દુનિ તમારો આત્મા ગમે તે આત્માના સરખો છે એવો બાન રાખીને દુનિયામાં પ્રવર્તો, પશ્ચાત્ તમારૂં જીવન ખરેખર વિધુતની પેઠે ઉત્તત થશે ” આપણા તીયકરોએ, અને મહાત્માઓએ સમાનભાવ તરફ ઉત્તતિને નિશ્ચય દર્શાવે છે એક નિદાને કોઈ મહાત્માને પૂછ્યું કે, આપણો હૃદય શામાં છે? મહાત્માએ કહ્યું કે, “સમાનભાવમાં” સમાનભાવથી મનુષ્ય આખી દુનિયામાં દરેકના હૃદય ઉપર જબરી અડા ચલાવી શકે છે સર્વ પ્રકારની વાસનાના સંકલ્પિત પ્રદેશમાંથી છૂટ્યું હોય તો, સમાનભાવથી હૃદય ભરી દો એ તમારે ભેદભાવનાના ક્ષુદ્ર વિચારોનો રમેગ શમાવવો હોય તો સમાનભાવની ઉપાસના કરો ! શુદ્ધ પ્રેમગિવાય સમાનભાવ આવી શકે નહિ જનન દેરર કહે છે કે “આ પછે પછીવાર ઉદ્યેન કરતા સમાનભાવથી વધારે હિત કરીએ છીએ માણસ, પદવી, અનિકાર, દ્રવ્ય, અને તરીરકુખ ખુએ, પાપુ સતોપથી મુખમાં દબા કરે ” એક વસ્તુ એવી છે કે તેવિના જીવની ભારરૂપ યથા પડે, અને તે સમાનભાવ છે સમાનભાવ અન્ય હૃદયમાં પ્રીતિ અને આસ્થાનીના પ્રેરે છે

સમાનભાવ વધારે મનુષ્યોપર દર્શાવી તેના વિષયને વધારે વિસ્તાર પામના દર્શાવે છીએ ત્યારે, તે 'સાર્વજનિક દયાભાવ' એવું મોટું રૂપ ધારણ કરે છે. સમાનભાવ દર્શાવવામાં બહુ દ્રવ્ય, બહુ બુદ્ધિ-બળની કઈ જરૂર નથી. નોકસ નામનો એક યુરોપીયન વિદ્વાન કહે છે કે, " સમાનભાવથી એકબીજાના ભલામાટે વધારે લાગણી પ્રેરાશે " એક હૃદયની અન્ય હૃદયપર અસર થયાવિના રહે નહિ. સમાનભાવથી સમસ્ત દુનિયા બાધર થાય છે. જ્યારે મનુષ્ય અન્યના જીવનને પોતાનું જીવન સમજે છે ત્યારે દૈવી અસર ઉત્પન્ન કરે છે અને સર્વને પોતાના પ્રતિ આકર્ષે છે. ઉત્તમ અને ઉદાર પ્રકૃતિના પુરુષોમાં સર્વથી વધારે સમાનભાવ હોય છે. વિદ્યાર્થીએ સમાનભાવના બળ માટે વધારે પ્રસિદ્ધ હતો. સાફેટીએ કહ્યું છે કે " જેમ મનુષ્યની અપેક્ષા સ્વાર્થ માટે ઝોછી થતી જાય છે, તેમ તે પરમાત્મા પાસે જતો જાય છે " સમાનભાવ એ પરમાત્માની પાસે જનાર માટે સર્વશીકેટ છે. ઘણી વખત એવું બને છે કે વાચકોને સમાનભાવ પુસ્તક વાચતા લાગે છે. પણ તેના આચરણમાં દેખાત દેતો નથી. દુનિયામાં-ગરબો ગરબોમાં ભેદ, એકબીજા વચ્ચે ભેદ. તેમાં શેઠ, નોકરને હલકો ગણે, રાજા પોતાની પ્રજાને હલકી ગણે, અધિકારી પોતાના નોકરને હલકો ગણે અને પ્રભુની પ્રાર્થના કરીને પ્રભુની કૃપા આહવામાં આવે. આ કેટલો બધો અસામાન ભાવ? નાના મોટાની કલ્પનાથી મનુષ્ય પોતાની અદર રહેલા આત્માને ઝોળખી શકતો નથી. જે મનુષ્યોમાં આત્માઓરૂપી પરમાત્માઓ વિરાજી રહ્યા છે તે મનુષ્યો તરફ, દ્વેષની-ઈર્ષ્યાની લાગણીથી જોનાર મનુષ્યનો આત્મા, ખરેખર મોહરૂપ શેતાનની દૃષ્ટિથી દેખનાર છે. આવારોમાં સમાનભાવ જોણે ધાર્યો છે એવા સમાનભાવીની જીવનની અનેક મનુષ્યોના કલ્યાણાર્થે થાય છે. આ આર્યવર્તમાં હાલ કેળવણી વધવા લાગી છે, બાપરો વધવા લાગ્યા છે, ધર્મના પન્થો પણ અલ-સીયાની માફક ઉભરાવા લાગ્યા છે, પણ સમાનભાવ તો અદ્રશ્ય થતો જાય છે. કેળવણી પામેલા મનુષ્યો તીડની પેઠે ઉભરાવા લાગ્યા છે, પણ સર્વ જીવોને સમાન ગણીને તેઓના પ્રતિ સેવાધર્મ બજાવનારા નિરવ પુરુષો દેખવામાં આવે છે. ભાષણોની ભવાઈઓમાં તાળીઓના ઘડઘડાટો વધવા લાગ્યા છે, કિન્તુ સમાનભાવથી પોતાના મનુષ્ય બધુઓ-પ્રતિ વર્તનારા અલ્પ પુરુષો માલુમ પડે છે. મનુષ્યો પરમાત્માની સમાન થવા ઇચ્છા કરે છે, પણ પરમાત્માની પેઠે સમાનભાવ ધાર્યોવિના પરમાત્માઓની કોટિમાં કેમ પ્રવેશ કરી શકે? બાહ્યસત્તા-લક્ષ્મી અને શરીર તથા જાતભેદથી દરેકના આત્માઓને વિષમભાવે દેખનારાઓ, શરી-

રમા રહેવા આત્માની ઉત્તમતા સમજી શકેતા નથી સમાનભાવ એ
 સર્વ પ્રકારની ઉચ્ચતાની નિસરણી છે સમાનભાવથી ઈર્ષ્યા ગમે
 દોષોનો તુર્ત નાશ થાય છે શ્રીમદ્ કલિકાવસર્ગજી હેમવદ્રાચાર્યમા
 જૈનધર્મના પડેલા જગ્જોના ભેદપ્રતિ સમાનભાવ હોનાથી, તેઓએ
 ગચ્છભેદના કનેરામાં પોતાની વેષીનીના ઉપયોગ કર્યો નથી શ્રીહીર
 વિજયસૂત્રિમા પણ સવ જાતીય સાધુઓ પ્રતિ સમાનભાવ વધતો
 જતો હતો, તેથી તેઓ અન્ય જાતીયો સાથે વચ્ચા કરી કનેરાની
 ઉદીરણ કરવી નહિ એવો ઠરાવ કરના સમર્થ થયા હતા અકબર
 બાદશાહ અપ્પ એના સમાનભાવથી હિન્દુઓ અને મુસલમાનોનો પ્રેમ
 છૂતવા સમર્થ થયો અને ઇતિહાસના પાને તેણે નામ કીર્તિમય થઈ
 નયુ ગમે તે સ્થિતિમાં મનુષ્ય સમાનભાવથી આત્મિકમુખ પ્રાપ્ત કરે
 છે સમાનભાવના માર્ગે જતા આત્મકુખનો પ્રકાર થાય છે સમાન
 ભાવના મૂળમાં, આખી દુનિયાના સત્યધર્મનો પ્રકાર રહ્યો છે જે
 મનુષ્ય, સમાનભાવને વર્તનમાં મુકી જાણે છે, તે મહાત્મા થાય છે
 સમાનભાવના લેખો ધણા જોનામાં આવે છે પણ તેને ધારણ કરનારા
 હયાત મનુષ્યો અલ્પ જોનામાં આવે છે પોતાનું માન જળવવામાં
 જ્યાં મહેન્ટા હોય અને અન્ય મનુષ્યો જ્યાં હનકા જાણતા હોય
 ત્યાં સમાનભાવનો તિરસ્કાર છે, અને એ તિરસ્કારનો દોષ આખી
 દુનિયાને ખરાબ બસર કરે છે

સમાનભાવથી દયા-શુદ્ધપ્રેમ, વોરે પુણ્ય ઉચ્ચ ભાવમાં ખીનતા
 લાય છે અને તેથી શુદ્ધ જતુઓ પણ આપણી સાથે હળીમળીને ગેન
 કરે છે સમાનભાવથી પશુઓ અને પખીઓપ્રતિ શુદ્ધ પ્રેમભાવના
 ખીલી ઉઠે છે તે સખન્ધી નીનેણુ દયાત મનન કરવા યોગ્ય છે

મૈત્રસા યુવેશમાં કોંકોડ નો ચોરો, પ્રાણીઓ પ્રતિ સમાનભાવ
 રાખીને તેમની સાથે પ્રીતિ રાખનામાં પ્રાણીના સાધુઓ જોવા હોતો,
 ઇસ ૧૮૬૫ માં વોડન સરોવર આજળ તે જાનમાં ગયો, તેણે
 જાવમાં એક ધર બાધરા માડ્યું, તેથી રેફરન અને ખીસકોલીને
 આશ્રય લાડું પણ પ્રાણીઓને તરતજ માલુમ પડ્યું કે તેનો ઇરાદો
 તેમને કશી ઇજા કરવાનો નથી તે પડી ગયાના ઝડપર કે ખડકની
 દારપર હતો અને બિનફલ લાયાચાલ્યાવિના સ્થિર રહેતો ખીસ
 કોલીને પૂછું કે એની પાસે વધારે વધારે નજીક આવતા અને એને
 અંકતા પણ ખરા જાવમાં એવી ખમર ફેલાઈ કે આપણુમાં

૧ જરબ અમેરિકાનું માસાચરી પ્રાણી । ૨ એક નવનું જૂઠું જાનવર

એક મનુષ્ય આવ્યો છે તે આપણને મારનાર નથી, તેથી તે માણસથી જનાવરો અને પક્ષીઓ વચ્ચે એક સુંદર સમાનભાવ ઉત્પન્ન થયો તે તેમને બોલાવતો ત્યારે તેઓ તેની પાસે આવતા સર્વ પાપ તેના પગની આસપાસ વિંટાળાતા ઝાડપરથી તે ખીમડોલી લે એટલે તે નાતુ ગ્રાહી તેને છોડનાની નાખુશી બતાવે અને ચોરોના બદનમા સતાઈ જાય નદીમાના માછલા પણ તેને ઓળખતા આપણને એ કાઈ પણ ઈન્દ્રિય કરનાર નથી એવા સંપૂર્ણ વિશ્વાસથી તેઓ તેમને પાપીમાથી ઉચ્કના દેતા તેણે પોતાનું ઘર એક જગલી ઉદગ્ના માળાપર બાધ્યું હતું તે ઉદર પ્રયત્ન ખીતો હતો હવે તેની પાસે આવતો અને તેના પગ આગળથી ફેટલીના ઝડા ઉપાડી લેતો, પછી તે તેના પગરખા અને તેના લુગડાપર દોડતો, અન્તે તે ઉદર એટલો બધો હુળી ગયો કે તે પાટલીપર બેસતો ત્યારે તે તેના લુગડાપર તેની બાહોમા અને જે કાગળમા તેનું ભોજન પીગમ્યું હોય તે કાગળની આસપાસ ફેંદતો, તે પનીરનો કકડો લેતો ત્યારે તે ઉદર આવતો અને તેના હાથમા તે ફરડતો, અને ખાઈ રહેતો ત્યારે માખીની પેઠે પોતાનું માં અને પંજ સાફ કરતો અને ચાલ્યો જતો (ર્તવ્યપુસ્તક)

સ્નામી રામતીર્થ હિમાવયપર્વતની શુકાઓમા રહેતો હતો વાઘ સિંહ વગેરે હિંમત ગ્રાહીઓ પણ તેને ઈન્દ્રિય કરતા નહોતા (રામતીર્થચરિત્ર)

પશુઓ અને પખીઓ ઉપર સમાનભાવની અસર થાય છે, તો મનુષ્યોપર સમાનભાવની ઘણી અગર થાય તેમા શુ આશ્ચર્ય? પરસ્પર ઉચ નીચનો ભેદ કહીને મનુષ્યો શ્રદ્ધાભાવની દશાને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી સમાનભાવથી આખી દુનિયાના મનુષ્યોપ્રતિ એકસરખી આત્મ ભાવના જન્મત્ થાય છે અને તેથી આત્મા, સ્કૂલ ભૂમિજામા પણ આખી દુનિયાનો સ્વામી બનનાનો અધિકાર પ્રાપ્ત કરી શકે છે આપણી અધ્યાત્મવિદ્યાદેવીનો સંસ્કાર કરીને તેને મનમદિરમા પધરાવો અને તેની આજ્ઞાપ્રમાણે આખી દુનિયામા સમાનભાવ રાખો, પશ્ચાત્ જુઓ કે પૂર્વની તમારી ઝુદગી કરતા હાવની ઝુદગી ઢેટલી બધી ઉત્તમ બની છે

એટલું તો કહાવિના ચાલતું નથી કે, આર્યોની અને આર્યવર્તની ઉન્નતિઅર્થે અધ્યાત્મજ્ઞાનની ઘણી જરૂર છે અધ્યાત્મજ્ઞાનવિના સમાનભાવની ભૂમિકા દૃઢ થતી નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ઘણા દૃઢિમ ભેદોના કદાનહો સમી જાય છે અને પોતાની ઝુદગી અમૃતસમાન લાગે છે અનેક ભરના સસ્ત્રારથી અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રતિ રૂચિ થાય છે અને તેની પ્રાપ્તિ થાય છે એકનાર તમારા હૃદયમા અધ્યાત્મજ્ઞાનનું તેજ પાડો,

પશ્ચાત્ તમારા હૃદય સામુ જુઓ, એ પહેલા કરતા ઉત્તમ અનેકુ
 તમને જાણશે દુનિયાના મનુષ્યો એ પોતાના આત્માને ઝોળખે તો
 પાપપ્રવૃત્તિના ચક્રના ચક્રવેલા પોતાના આત્માને શાન્તિ આપવા,
 સન્તોષનું આવાહન કરી રહે મનુષ્ય પોતાની હૃદયીપર ધારે તો
 પ્રભાર પારી રહે અને પ્રમાદથી પ્રયત્ન ના કરે તો પોતાને અધકારમા
 રાખી રહે દુનિયા પ્રભુને પૂજવા પ્રયત્ન કરે છે પણ હૃદયના બારાણ
 ઉઘડનાવિના પ્રભુના દર્શન કરવા મમર્ષ થતી નથી, તો પૂતની કી
 વાત કરવી ? મમ ત્યાગિના મનુષ્યો હાલવ અને લપવપમા પોતાની
 હૃદયીનો ઘણો ભાગ બચાવે છે જેણે પોતાની હૃદયી માટે એકાંત
 પધારીમા એ અશુભ બાધા નથી અને જેણે પોતાના આત્માને ઝોળ
 ખવા માટે અન્તરમા કાઠપાપુ વિચાર કર્યો નથી, તેવા મનુષ્યો કિરાત
 કન્યાની પેઠે 'ચતોડીના હારસમાન' બાન શુભાર્થે ભૂખણીથી પોતાને
 ઉત્તમ કહી લે છે અને પશ્ચાત્ તેઓ ઉત્તમ હૃદયીને હારી આક્યા
 બધ છે દયાભાગને દલાવવામા અને સુખ ફેરો કરવામા મનુષ્યો પાછળ
 પડે છે તેનું કારણ એ છે કે, તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનના પ્રકાશથી દયાની
 વેલડીની દૃષ્ટિ કરવામા લક્ષ આપતા નથી મનુષ્યોના હોયો કાઠના
 મનુષ્યો સમિદિવસ છબને હનાવ્યા કરે છે, પણ તેઓને આત્મજ્ઞાનનો
 મોઢ દેવા, વા લેના તો-જક જેવા બનીને કાઠપાપુ મત્ત પ્રયત્ન કરી શકતા
 નથી દુનિયાના મનુષ્યોને ઉત્તમ બનાવવા હોય તો અધ્યાત્મવિદ્યાની
 ફેળવણી આપવાની જરૂર છે ઉપદેશકોને ઉત્તમોત્તમ બનાવવા હોય
 તો અધ્યાત્મજ્ઞાનનો ફેલાવો કરવાની જરૂર છે અધ્યાત્મજ્ઞાન એ હૃદ-
 યને ચીતળ કરના દિવ ચીતળ હવા છે તેનો સ્પર્શ જેને થયો નથી
 તે બને તેનાથી દૂર રહે જેને તેનો ચીતળ સ્પર્શ થયો હોય છે તે
 દેહ છતાં-અરુ મુખ ભોગવવા ભાગ્યશાળી બને છે અધ્યાત્મજ્ઞાન એ
 શ્રી વીરપ્રભુએ આપેલી મુખ પ્રમાદી છે દુનિયાના મનુષ્યો ! તમો
 જરા આ દિવ લક્ષણ તરફ દૃષ્ટિ કરીને તેનું આસ્વાદન કરો ! પશ્ચાત્
 તેના ગુણસમન્વી તમારૂં હૃદય તમને મત્ત કહેશે

અત્તની, ઈંદ્રિયો અને તરીરના ધર્મોમા ભેગો મળીને રહે છે
 તેથી ચરીત્રની વચળતાથી પોતાની વચળતા કરે છે જ્ઞાતીનો આત્મા
 મૂંઢેના નાળીયેર જેવો છે તેથી ચરીત્રના ધર્મમા પોતે મમતા આસક્તિ
 અને વાસનાઓથી પરિભ્રમ પામતો નથી જ્ઞાતીનો આત્મા પોતાના
 ધર્મમા મગ વચન અને કાયાનું વીર્ય પરિભ્રમાવે છે અને શરીરના
 ધર્મોમા નિર્વેપ ગદી અન્તરથી નિશ્ચય રહે છે મરેલા મનુષ્યના મહદાને
 કોઈ છાર પહેચે, કોઈ પૂરે, કોઈ લાત મારે, અને કોઈ અગ્નિ મૂંઢેતો

તેને જેમ હર્ષ નથી, તેમ જ્ઞાની મન વાણી અને કાયાને પોતાથી ભિન્ન માનીને તેઓના ધર્મમા ચમલાવે રહે છે અને શરીરના ધર્મોમા હર્ષ શોક ધારણ કરતો નથી જ્ઞાની આવી ઉત્તમદશાનો અનુભવ કરીને મન વાણી અને કાયાની ચચળતાના ફોજને પોતાનામા માનતો નથી, તેથી તે પોતાને નિશ્ચલતાના શિખરે લાવી મૂકે છે આત્મા અને શરીરના ધર્મો જુદા હોવાથી, કદી ગમે તેવી સ્થિતિરતાથી બનેતું ઐક્ય થતું નથી જ્ઞાનીએ પોતાના આત્માને ધ્યાનના તાપવડે સુકા નાળી-યેગની પેઠે બનાવવા પ્રયત્ન કરવો, કે જેથી મન-વાણી અને કાયાના ધર્મોની અસર પોતાનાપર થાય નહિ અને અધ્યાત્મવડે આગળનો માર્ગ પ્રકાશિત થાય શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓને લયસમાધિના ઉત્તમ માર્ગ બતાવે છે

શ્લોક

યાવત્ પ્રયત્નલેશો યાવત્ સકલ્પકલ્પના કાપિ ।

તાવન્ન લયપ્રાપ્તિસ્તાવન્નવસ્ય કાલુ કથા ॥

(યોગશાસ્ત્ર)

જ્યાંસુધી પ્રયત્નનો લેશ છે અને જ્યાંસુધી સકલ્પની ઢોઈપણુ કલ્પના છે, ત્યાંસુધી લયની પ્રાપ્તિ નથી તો તત્ત્વની સી વાત કરવી ? એકજ વસ્તુ પરચિત્તને ઓટાકતા ચિત્તનો લય થાય છે આત્માના શુષ્ણોમા રમણુતા કરવાથી અને આત્માના શુદ્ધોપયોગે સ્થિર થઈ જવાથી, લયની પ્રાપ્તિ થાય છે આત્માને આત્મારૂપે ભેઈ રહો અને ઢોઈપણુ સકલ્પ મનમા ન આવવા દો, આવી રીતે એક કલાકપર્યંત રહેતા લયસમાધિની દિશાતુ આપોઆપ ભાન પ્રગટશે, અને અન્તિમ સંતોષની અનુભવ આખી આપોઆપ જણાશે મનના સકલ્પવિકલ્પનો લય થઈ જાય એવી ઉપરની ટંચી છે શરીર, મન, વાણી અને આ સઘળું જગત્ તે સર્વમાથી ચિત્ત ઉઠી જાય, અને એક આત્મામા સ્થિરતા થાય તો લયસમાધિના પ્રવેશમા પ્રવેશ થશે ચિત્તલયના સ્પૃહ અને સૂક્ષ્મ અનેક ઉપાયો છે, તેનું કથન કરતા એક મોટો ગ્રન્થ થઈ જાય તેથી વિશેષ જિજ્ઞાસુએ શુરની પાસે જ્ઞાન મેળવીને ચિત્તલયના ઉપાયોમા પ્રવૃત્ત થવું મનમા આખું જગત્ એકસરખું વસ્તુ-રૂપાવે ભામે છે ત્યારે, ઔદાસીન્ય પ્રવૃત્તિ પ્રાપ્ત થઈ ગણાય છે લયની પ્રાપ્તિ થતા ઔદાસીન્યદશામા પ્રવેશ થાય છે દીવગીર થતું વા વિપયોપર દ્વેષ ધારણ કરવો એવો ઉદાસીભાવ ગ્રહણ કરવાનો નથી, અન તો હર્ષ, શોક, ભય, લાભ, આદિ મોહવૃત્તિઓવિના, વસ્તુને

વહિરન્તશ્ચ સમન્તાત્-ચિન્તાચેષાપરિચ્ચુતો યોગી ।

તન્મયભાવ પ્રાપ્ત કલયતિ મૃદામુન્મત્તીમાયમ્ ॥ ૨૫ ॥

(યોગશાસ્ત્રે ચતુર્થિ કલાપક)

એકાન્ત પવિત્ર રમ્ય પ્રદેશમા સુખાસને બેસી, પગના અશુકાથી મરતકના અન્નભાગપર્યન્ત સમગ્ર અવયવોને ગિથિય કરી, કાન્તરૂપને ભેતો, મનોહર વાણીને સામળતો, સુગંધીઓને સુંઘતો, રંગરનાદને ચાખતો, મૃદુભાવોને સ્પર્શતો, અને મનની વૃત્તિયોને નહિ વારતો છતો, ઔદાસીન્યભાવમા ઉપયુક્ત અને નિત્ય નિપયાગક્રિયવિનાનો અને બાહ્ય તથા અન્તરચેષ્ટા ચિન્તાથી રહિત થએલો યોગી, પોતાના સુદૃઢ દનર્થ પના તન્મયભાવને પ્રાપ્ત વર્ધ અત્યન્ત ઉન્મત્તીભાવને પારપુ કરે છે

અધ્યાત્મજ્ઞાનવિનાયુ સર્વ જ્ઞાન ખરેખર વરવિનાની જાન જેતુ છે

પવના ગુણના સગદિ જૂઠા જવ નહિ જાતમ પિચ્છાના ।

વરવિના કયા જાન તમાસા-લુણ વિણ મોજનકુ જ્ઞાના ॥

બલજ્ઞ દેશમેં વાસ હમારા ॥

(સ્વગત)

આત્મજ્ઞાનવિનાયુ બપુવુ, ગપુવુ, આદિ સર્વ સસાર હેતુબૃત છે વરવિનાનો જાનનો તમાસો જેમ શોભાલાયક થતો નથી, તેમ આત્મ જ્ઞાનવિનાના સર્વ જ્ઞાનનો આડખર પોતાના આત્માની શોભા માટે વતો નથી લુણવિનાયુ ભોજન જેમ લુણ લાગે છે, તેવી રીતે અધ્યાત્મજ્ઞાનવિનાના પુસ્તકો પણ જ્ઞાનિઓને નિરસ લાગે છે સર્વ રસનો રાજા શાતરસ છે અધ્યાત્મજ્ઞાન એ શાન્તરસનો સાર છે અધ્યાત્મજ્ઞાનવિના રસાવિરાજ શાતરસને કોઈ પ્રાપ્ત કરી શકતુ નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનવિના ખરો શાતરસ પારખી શકતો નથી, તેથી મુગ્ધ, કૃત્રિમ શાતરસને ખરો શાતરસ માની લેછે, માટે શાતરસનો મહિમા જણાવનાર એવા અધ્યાત્મજ્ઞાનની ઉપાસના કરવી જોઈએ અધ્યાત્મ જ્ઞાનથી પોતાના આત્માને શરીરથી જુદો પાડી શકાય છે કલિકાલ સવજ્ઞ જૈનધર્માદ્વારક, પૂજ્યત્રી હેમચન્દ્રાચાર્ય યોગશાસ્ત્રના બ્યારમા પ્રકાશના છેવટે, અધ્યાત્મજ્ઞાનપર પોતાની દૃષ્ટિ ફેરવે છે, ત્યાં તેઓત્રી અધ્યાત્મ સખન્ધી નીચેપ્રમાણે લખે છે

શ્લોક

પ્રયાગાત્માન કાયાત્ પૃથક્ જ વિચાત્ સદાત્માનઃ ।

અમયોર્મંદ જ્ઞાતાત્માનિશ્ચયે ન સ્પર્શેત્ યોગી ॥

(યોગશાસ્ત્ર)

સ્થિતિ, ઉત્તમ દેના પ્રાપ્ત થતા બનવા યોગ્ય છે. ગ્રામ, પચવર્ણી માટી ખાય છે તોપણ પશુભનગક્રિપ્રભાવે તે પચવર્ણી માટી ઉત્ત્ત્વલ-પણે પરિપુરે છે, એ પ્રમાણે ઉત્ત્ત્વનીભાવને પામેલા સ્નાનીઓ માટે અવધોયુ ઉત્ત્ત્વનીભાવને પામેલા સ્નાનીઓ ઇન્દ્રિયોદ્ધાર પદાર્થો ત્રહાનુ વરવા આગ્રહિ ધારાનુ કરતા નથી ઇન્દ્રિયોદ્ધાર ઇષ્ટાનિષ્ટ નિયોના સમન્ધમા આનતા હર્ષ વા રોકથી રહિત વધને, તેઓ સામ્યભાવે રહે છે અને સુદ્ધ અધ્યત્તસાયને ધારણ કરે છે આની દેનામા તેઓ રહે છે ત્યારે તેમને આત્મતત્ત્વનો સાક્ષાત્કાર થાય છે શ્રીમદ્ કવિકાવચર્ચક હેમચન્દ્ર પ્રભુ આ સમન્ધમા યોગસાક્ષમા જણાવે છે કે,—

મૃદ્ધતિ પ્રાણાણિ સ્વાનિ સ્વાર્નીદ્રિયાણિ નોરુખ્યાત્ ।

ન સત્ત્વ પ્રવત્તયેદ્વા પ્રકાશતે તત્ત્વમચિરેણ ॥ ૨૬ ॥

(યોગશાસ્ત્ર)

પોતપોતાના વિષયોને ત્રહાનુ કરતી એવી ઇન્દ્રિયોને ન રોકવી, વા તેમને ન પ્રવર્તવાની (પોતે તટસ્થ દૃષ્ટા તરીકે સામ્યભાવે દેખ્યા કરતુ) આની સ્થિતિમા રહેતા અલ્પકાળમા તત્ત્વપ્રકારા, અર્થાત્ આત્મતત્ત્વનો સાક્ષાત્કાર અનુભવ વાય છે મન સમન્ધી નીચે પ્રમાણે તેઓશ્રી જણાવે છે

ચેતોઽપિ ચત્રવત્ પ્રવત્તે નો તત્ત્વસ્તો વાર્ય ।

અધિકીભવતિ વારિતમવારિત શાન્તિમુપયાતિ ॥ ૨૭ ॥

મદ્મત્તોદિનાગો વાર્યમાણોપ્યધિકીભવતિ યદ્વત્ ।

અભિવારિતસ્તુ કામા હલ્ખ્યા શામ્યતિ મનસ્તદ્વત્ ॥ ૨૮ ॥

(યોગશાસ્ત્ર)

મન પણુ જ્યા જ્યા વિષયોમા પ્રવર્તતુ હોય તે તે ઠેકાણેથી તેને પાણુ વાળતુ નહિ, કારણુ કે તે તે વિષયોમાથી વારવા મારેલુ નિત પોતે તેમા અવિક પ્રવૃત્તિ કરે છે, અને તેને નહિ વારનાથી પોતાની મેળે શાન્ત થઈ જાય છે જેમ મદોન્મત્ત હાથીને વારવા જતા તેમા તે નિરોપ પ્રેરાય છે, અને જ્યારે તે નાગને રોકવામા નથી આવતો ત્યારે તે પોતાની મેળે નિયોને પામી જાત બને છે, તેમ નનને પાણુ વિષયોથી પાણુ હલાવતા તેમા અવિક પ્રવૃત્તિ કરે છે અને ન વારનાથી પોતાની મેળે અન્તે યાત્રીને જાત બને છે

આ ત્રાનુ રોકોનો ભાવાર્થ અતિ ગંભીર અને સુદ્ધ છે આમાન્ય વાળકોનો અધિકાર આમા નથી, તેમજ આ ત્રાનુ રોકોનો સમન્ધ

ઉન્મત્તીભાવવાળા સ્વોદોની સાથે ઘટે છે. ઉન્મત્તીભાવને પ્રાપ્ત કરનાર અધિકારી શ્રવણી દત્તા, શ્રીમદ્ દૃઢ્યમા લાગીને નિઃશ્ચિતકર્મના ઉદયે તેમની અન્તરમા થતી દશાનો અનુભવ કરીને, આનન્દોના આધારે આ નાપુ સ્વોદોની બીના જાણવી છે નિઃશ્ચિત ભોગવણી કર્મ, કોઈને દોષતા નથી નદિયે પુ, આપાદાચાર્ય, આદ્રકુમાર વગેરેને ભા ॥ વધી કર્મે દોષતા નથી એક વખત, અપ્રાપ્ત વિષય છતે ત્યાંની જેડુ મન દેખાય છે અને વિષયો પ્રાપ્ત થતા નિઃશ્ચિતકર્મના ઉદયે મન ભોગી અને જે નિઃશ્ચિતકર્મોના ઉદય ભોગવ્યાવિના ધૂટકો થતો નથી, નદિયે ભોગ મનને ઘણ વાંડુ તોપાલ અને નિઃશ્ચિતકર્મ ભોગવ્યાવિના ધૂટકો થયો નહિ ઉન્મત્તીભાવને પ્રાપ્ત થએલા પાનિયોને નિઃશ્ચિતકર્મના ઉદય થયો દોષ તે વખતે, તેમણે સમભાવે ભોગવવા ભેદ્ય એકાસીન્યમાનવડે નિઃશ્ચિતકર્મના ઉદય ભોગવતા હરે વા સોજી રહિત થઈને મનને ત્યાં કરવું, એવો ભાવ શ્રીમદ્ હેમચંદ્ર પ્રજુના રહોકનો હોય તેમ જણાય છે પાચ ઇન્દ્રિયો અને છઠ્ઠા મનવડે વિષયોને ગ્રહણ કરી રામય છે ઇન્દ્રિયો અને મનથી દૂર થએલા આત્માની, ઉન્મત્તીભાવદશા હોય છે, તેથી તે પાચ ઇન્દ્રિયો અને મનરાજની વિષયોને રૂધતો નથી અને પ્રવર્તવતો નથી, અને એવી જ્યારે તેની સ્થિતિ થાય છે તે વખતે, આત્મા પોતે પોતાને ઇન્દ્રિયો અને વિષયોથી ભિન્ન દેખે છે તેને ઇન્દ્રિયો અને વિષયોમાં થએલી મહારાપણની વૃત્તિ રહેતી નથી, તેમજ તેથી આત્મા પોતાનાથી અન્ય એવી ઇન્દ્રિયો અને તેના વિષયોમાં, કુદરત આકર્ષી તૃપ્તિની દૃષ્ટિથી એકાસીન્યભાવમાં રહે એ બનવા યોગ્ય છે ઇન્દ્રિયો અને તેના વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિથી રહિત પરિવૃત્તિવાળા આત્માની દત્તા તે વખતે એક પ્રકારની હોય છે તેની દશાનો જેતો પરિપૂર્ણ અનુભવ કયા હોય છે તેવા યોગીઓ, આ સ્વોદોના દૃઢ્યગમ્ય ભાવને અવગોળી શકે છે જે જ્ઞાનીઓ આની ઉન્મત્તતામાં રહીને ઇન્દ્રિયો અને ઇન્દ્રિયોના વિષયોની પ્રવૃત્તિમાં તટસ્થ દૃષ્ટિથી વર્તનારા થાય છે, તેઓ ઉપર્યુક્ત સ્વોદોનો ભાવ અવગોળી શકે છે આની ઉન્મત્તીની દશામાં પ્રવર્તનારા યોગીઓ ઇન્દ્રિયો તથા તેના વિષયોને રૂધતા નથી - એવી સ્થિતિ, કેવા પ્રકારની હશે તેના આ ઉન્મત્તીઓજ સારી રીતે નિવાર કરી શકે

આ સ્વોદોનો અથ ઘણું નબીર અને અમુક અપેક્ષાએ હોવા સમજે છે; તેની જગ્યા તેના પરિપૂર્ણ નિયોજ કાઢવા સમર્થ નથી આ સમજ આગળનારે ઉપયોગી નથી, માટે તે પ્રમાણે પ્રવર્તવું નહિ, કારણ કે તેના બંધ થયેલા નબીર છે મનને શતવાજ પ્રયાસ કરવો

મનને વિષયોપ્રતિ જમાડેવામા આવે તો કદિ તેનો પાર આવે નહિ મન તો માકડા જેવું છે, જમે તેટલા વિષયોપ્રતિ જાય તોપણ તે કદિ સાત થતુ નથી, માટે મનને વિષયોપ્રતિ દોડતા રૂઢી રાખવુ, એવો અનારો અગત અભિપ્રાય છે શ્રીમદ્ હેમચન્દ્ર પ્રભુના શ્લોકનો અર્થ ઉન્મત્તનીભાવસાધક જીવોને અમુક અધિકારપરત્વે ઉપયોગી હોય ! વા અન્ય હોય ! તેનો ભાવ તો શ્રીમદ્ના કૃદ્યમા રહ્યો, પણ અમારે આ સ્થળે એટલું કહેવાનું છે કે, બાળજીવોને તો ઉપરના શ્લોકો કાયા પારા જેવા થઈ નડે, તે માટે અન્ય શાસ્ત્રોમા જણાવ્યું છે કે, “અપાત્ર શ્રોતાઓને અધ્યાત્મજ્ઞાન આપવું નહિ ”

ઉન્મત્તીદશાવાળા જ્ઞાનીઓની આત્મદશા ઉચ્ચ પ્રકારની હોય છે તેથી તેઓ માટે જે કંઈ લખવામા આવ્યું હોય તે સર્વે ગુરુગમપૂર્વક સમજવા જેવું છે, કારણ કે ગુરુગમવિના સમ્યગ્જ્ઞાન થઈ શકતું નથી આત્માની ઉચ્ચ દશા કરવા માટે ઔદાસીન્યભાવનું વારંવાર સેવન કરવું જોઈએ ઔદાસીન્યભાવથી આત્મા પોતાના સ્વરૂપમા પરિણામ પામે છે અને તેથી પોતાના આત્માનો પ્રકાર પોતે-આત્મા દેખી શકે છે ઔદાસીન્યભાવમા આ કાલમા સદાકાલ રહેવું એ બનવા યોગ્ય નથી, તોપણ ઔદાસીન્યભાવનાનું અવલંબન કરવા પ્રયત્ન કરાય તો અન્તે તે તરફ ગમન કરી શકાય આત્માના ધર્મનું સમ્યગ્જ્ઞાન અને શ્રદ્ધા વધાથી પરભાવ પરિણમન ટળે છે અને સ્વધર્મ પરિણમન થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓએ મનને સ્થિર કરવા તરફ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ ઉપાધ્યાય કહે છે કે, ‘ જવલગ આવે તહિ મન ઠામ, તવલગ કદ ક્રિયાસવિગુની, યુગાપ્તરચિત્રામ ॥ જવલગ ॥ મનને સ્થિર કરવાના શ્રી હેમચન્દ્ર પ્રભુએ ઉપાયો નીચે પ્રમાણે દર્શાવ્યા છે

શ્લોક

યદિયથાવત્રયત સિદ્ધીભવતિયોગિનશ્ચલચેત ।

તર્હિતયાતત્રતતઃ કથચિદ્વિષાલચેતૈવ ॥ ૨૯ ॥

બનયાયુસ્વાપ્નાસ વિવધાનસ્થાતિલોભવિષેન ।

અમુલ્યમસ્થાપિતદણ્ડ દ્વયસૈયમાધયતિ ॥ ૩૦ ॥

(યોગશાસ્ત્ર)

અપારે, જેમ, જ્યાં, જેનાથી, યોગીનું ચપલ ચિત્ત સ્થિર થાય ત્યારે, તેમ, ત્યાં, તે જાથી, કોઈ પણ રીતે ચિત્તને ચલાવતું નહિ. આ યુક્તિએ અભ્યાસ કરનારનું મન અત્યંત નયન્ય હોય તોપણ અનુવીના અન્યાની ઉપર સ્થાપિત દંડનીવડે સ્થિરતાને પામે છે.

ઉન્મનીભાવનાના રોડોની સાથે ઘટે છે. ઉન્મનીભાવને પ્રાપ્ત કરનાર અધિમરી જીવોની દશા, શ્રીમદે દૃદ્યમા લાગીને નિકાચિતકર્મના ઉદયે તેમની અન્તરમા થતી દશાનો અનુભવ કરીને, આનમોના આધારે આ ત્રણ રોડોની ખીના જપ્તાવી છે નિકાચિત લોગાવણી કર્મ, કોઈને છોડતા નથી નદિરેપુ, આપાઢાચાર્ય, આદ્રકુમાર વગેરેને લોગાવણી કર્મ છોડ્યા નથી એક નખત, અપ્રાપ્ત વિષય છે તે ત્યાગી જેવું મન દેખાય છે અને વિષયો પ્રાપ્ત થતા નિકાચિતકર્મના ઉદયે મન લોગી બને છે નિકાચિતકર્મોનો ઉદય લોગાવણીના છૂટકો થતો નથી, નદિરેપુ મનને ઘણું વારું તોપણ અન્તે નિકાચિતકર્મ લોગાવણીના છૂટકો થયો નહિ ઉન્મનીભાવને પ્રાપ્ત થએલા જ્ઞાનિયોને નિકાચિતકર્મનો ઉદય થયો હોય તે વખતે, તેમણે સમભાવે લોગાવણી જોઈએ ઔદાસીન્યભાવવડે નિકાચિતકર્મનો ઉદય લોગાવણી હરે વા ચોક્કથી રહિત થઈને મનને શાન્ત કરવું એવો ભાવ શ્રીમદ્ હેમચંદ્ર પ્રભુના રોડોનો હોય તેમ જપ્તાય છે પાચ ઇન્દ્રિયો અને છઠ્ઠા મનવડે વિષયોને ગ્રહણ કરી સમય છે ઇન્દ્રિયો અને મનથી દૂર થએલા આત્માની, ઉન્મનીભાવદશા હોય છે, તેથી તે પાચ ઇન્દ્રિયો અને મનસબન્ધી વિષયોને રૂધિતો નથી અને પ્રવર્તેતો નથી, અને એવી જગ્યાએ તેની સ્થિતિ થાય છે તે નખતે, આત્મા પોતે પોતાને ઇન્દ્રિયો અને વિષયોથી ભિન્ન દેખે છે તેને ઇન્દ્રિયો અને વિષયોમા થએલી મહારાપાણીની વૃત્તિ રહેતી નથી, તેમજ તેથી આત્મા પોતાનાથી અન્ય એવી ઇન્દ્રિયો અને તેના તેના નિયંત્રણ, કૂટરથ સાક્ષી તરીકેની દૃષ્ટિથી ઔદાસીન્યભાવમા રહે એ બનવા માં છે ઇન્દ્રિયો અને તેના વિષયોમા પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિથી રહિત પરિપતિના આત્માની દશા તે વખતે આર પ્રકારની હોય છે તેની દશાનો જોરો પરિપૂર્ણ અનુભવ કર્યો હોય છે તેવા યોગીઓ, આ રોડોના કૃત્ય ૧૨૧ ભાવને અનુભવી રહે છે જે જ્ઞાનીઓ આવી ઉન્મનીદશામા રહીને ઇન્દ્રિયો અને ઇન્દ્રિયોના વિષયોની પ્રવૃત્તિમા તરથ દૃષ્ટિથી વર્તનારા થાય છે, તેઓ ઉપર્યુક્ત રોડોનો ભાવ અવલોધી રહે છે આવી ઉન્મનીની દશામા પ્રવર્તનારા યોગીઓ ઇન્દ્રિયો તથા તેના નિયંત્રણે રૂધિતો નથી-એવી સ્થિતિ, જેવા પ્રકારની હોય તેના આનમજ્ઞાનીઓ સારી રીતે વિચાર કરી રહે

આ રોડોનો અથ ઘણો નજીર અને અમુક અપેક્ષાએ હોવો સમને છે, તેથી અમે તેના પરિપૂર્ણ નિયંત્રણ કાઢવા સમર્થ નથી આ રોડો જાન્યેને ઉપયોગી નથી, માટે તે પ્રમાણે પ્રવર્તવું નહિ, ગરબુ કે તેના બાન ઘણો નજીર છે મનને જીતવાજ પ્રયાસ કરવો

મનને વિષયોપરિતિ જવાદેવાના આવે તો કદિ તેણે ખર સુરે નહીં
 મન તો માન્ય લેતું છે, અને તેટલા વિષયોપરિતિ થાય તે. પ્રત્યેક
 કદિ ગાત્ર તત્તુ નથી, માટે મનને વિષયોપરિતિ દેવ. ત્રીજી રૂપમાં જે
 અમારો અતિ અભિપ્રાય છે શ્રીમદ્ ભુવનકાંડ ૨૦મું સ્કન્ધ
 અ. ઉન્મત્તીભાવશાનક હોયને અમુક અવિચારનાને કે. એવી દેવ
 વા અન્ય હોય. તેનો બાવ તો શ્રીમદ્ ભુવનકાંડ ૨૦મું સ્કન્ધ
 આ અથળે એટલું જોવાનું છે કે, આગલોયને તો કે. એવી દેવ
 પાસ લેવા વડી રહે, તે માટે અન્ય રૂપમાં જોવાનું છે કે. અન્ય
 ઓતાઓને અધ્યાત્મજ્ઞાન આપવું નહીં.

ઉન્મત્તીભાવશાનક રૂપમાંથી અ. એવી દેવ પ્રત્યેક દેવ કે
 તેથી તેઓ માટે લે કદિ અમરનાં અમુક દેવ તે. એવી દેવ
 મનજવા લેતું છે, એવી દેવ અમરનાં અમુક દેવ તે. એવી દેવ
 નથી. આત્માની ઉન્મત્તી દેવ એવી માટે અ. એવી દેવ
 કેવલ એવી દેવ. એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ
 પશિમુન પાને છે અને તેથી એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ
 દેવી રહે છે એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ
 બનના એવી નથી, એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ
 એવી તો અન્ય તે એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ
 ગુણ અને એવી એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ
 પશિમુન અ. એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ
 એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ
 તથા કદિ એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ
 એવાના શ્રી ભુવનકાંડ ૨૦મું સ્કન્ધ એવી દેવ એવી દેવ

શ્રીમદ્ ભુવનકાંડ ૨૦મું સ્કન્ધ
 શ્રીમદ્ ભુવનકાંડ ૨૦મું સ્કન્ધ
 શ્રીમદ્ ભુવનકાંડ ૨૦મું સ્કન્ધ
 શ્રીમદ્ ભુવનકાંડ ૨૦મું સ્કન્ધ

(૯૯)

અ. એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ
 એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ
 એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ
 એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ એવી દેવ

મનની સ્થિરતા તથા દૃષ્ટિજયની પણ આવશ્યકતા છે, માટે તે પણ પ્રસંગોપાત્ત દર્શાવે છે

ત્રિ સૂત્રાદાન્ટિ સહીના યત્રકુપચિત્સ્થાને ।

તત્રામાદ્યમ્યૈર્વ જનૈર્વિલયમાપ્નોતિ ॥ ૩૧ ॥

સવગ્રાપિપ્રસૂતા પ્રત્યગ્મૂતાજનૈ જનૈરદિષ્ટિ ।

પરતત્ત્વામલમુકુરે તિરીક્ષતે ક્ષારમનાત્માનમ્ ॥ ૩૨ ॥

(યોગશાસ્ત્ર)

પ્રથમ, દૃષ્ટિ નિસ્સરીને ગમે તે સ્થાનમાં લીન થએલી હોય છે ત્યાં, સ્થિરતા પામીને ત્યાંથી હળને હળવે વિલય પામે છે, અર્થાત્ ત્યાંથી પાછી હુઠે છે, એમ સવન દેલાયલી અને ત્યાંથી પશ્ચાત્ હુઠેલી દૃષ્ટિ, પરમતત્ત્વરૂપ નિર્ભન આદર્શમાં આત્માવડે આત્માને દેખે છે. યુગ તેઓથી મનોજયની કુચી દર્શાવતા છતાં કહે છે કે,

ઔદાસીન્યનિમગ્ન પ્રયત્નપરિવર્જિત સતતમારમા ।

ભાવિતપરમાનન્દ કચિદ્વપિ ન મનોભિયોજયતિ ॥ ૩૩ ॥

કરણાનિવાધિતિષ્ઠ યુપેક્ષિતચિત્તમારમાજાતુ ।

પ્રાક્ષોત્તરોભિનિજે કરણાન્યપિનપ્રવતન્તે ॥ ૩૪ ॥

નાત્માપ્રવૃત્તિમનો નમન પ્રેરણતિર્વાર્હિકરણાભિ ।

ઝમવમ્મદર્વાર્હિ સ્વયમેવ વિનાશમાપ્નોતિ ॥ ૩૫ ॥

(યોગશાસ્ત્ર)

નિરન્તર ઔદાસીન્યમાં નિમગ્ન થએલ અને પ્રયત્નરહિત અને ભાવિત પરમાનન્દ આત્મા કોઈપણ ઠેકાણે મનને બેઠેલો નથી આ પ્રમાણે આત્મા પ્રવર્તેલાથી, આત્માવડે ઉપેક્ષા કરાયલું મન કોઈ વખત ઇન્દ્રિયોને આશ્રય કરતું નથી, અને આની દશામાં મનના આશ્રયવિના ઇન્દ્રિયો પણ નિજ નિજ વિચરેલાં પ્રવર્તેલી નથી જ્યારે આત્મા પોતે મનને પ્રેરતો નથી અને મન જ્યારે ઇન્દ્રિયોને નિપયત્રિત પ્રેરતું નથી, ત્યારે બેથી બ્રહ્મ થએલ સ્વયમેવ વિનાશ પામે છે આ પ્રમાણે મનને જય કરવાથી જે દશા થાય છે તે દર્શાવે છે

નોદમવમેસમન્તાત્ સકલવિલયસયતોપાતે ।

મિષ્કલમુદેતિતત્ત્વ નિર્વાતસ્થામિદીપત્ ॥ ૩૬ ॥

(યોગશાસ્ત્ર)

જ્યારે તરફથી મનના રાગદ્વેષરૂપ વિકલપસંકલપથી મન નહ થએ હોય, રાગવિનાશ સ્થિર રહેલા દીપકની પેઠે નિષ્કલંક આત્મતત્ત્વનો પ્રગલ્ભ થાય છે મનની આની દશા કરના માટે અત્યન્ત પ્રયત્ન કરવાની

જરૂર છે રાત્રી દિનમ મનને સ્થિર કરના માટે લક્ષ રાખવાની જરૂર છે “મન સાંધ્યુ તેણુ સઘળુ માંધ્યુ એહ વાત નવિ ખોટી.” મનને વરા કરવું એ કઈ બાળકનો ખેલ નથી, મનની ચપળતા માકડાના પ્રતા ઘણી વિશેષ છે મૂળ તો મનરૂપ મર્કટ અને તેને મોહરૂપ દારૂ પાવામા આવ્યો હોય અને તેને વિપયોરૂપ દાપરાઉપર ફેદવાતુ મળે અને તેમા મિલ્યાત્વરૂપ વૃથિજ કરડચો હોય, તો પછી કુંદકુંદા કરવામા બાકી કેમ રાખે? અર્થાત્ ચોરાશીલાખ જીવયોનિયોમા કુંદકુંદા કરવામા બાકી રાખે નહિ “મન एव मनुष्याणां कारण बन्धमोक्षयो ॥ यत्रैवालिक्रिता कान्ता तत्रैवालिक्रिता मुक्ता ॥” શ્રીમન્મુનિમુન્દરસૂરિ મહારાજ સ્વરચિત અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમના ચિત્તદમનાધકારમા સસાર-બંધનનો મૂળ હેતુ મન છે, એમ જણાવતા છતાં લખે છે કે-

સુસાયદુ લાયચનૈવદેવા નચાપિકાલ મુહનોઽરયોવા ।

ભવેત્પરમાનસમેવજન્તો સસારચક્રમ્ભમૈકદેતુ ॥ ૪ ॥

(અન્ કલ્પદ્રુમ)

આત્માને સુખ અને દુઃખને માટે સાક્ષાત્ દેવતાઓ થતા નથી કાંઈ પણ જીવને સુખ દુઃખ આપના સમર્થ થતો નથી, તેમજ મિત્રો અને શત્રુઓ પણ સુખ દુઃખ આપના સમર્થ થતા નથી પરંતુ ગ્રાહીને ગસારચક્રમા પરિભ્રમનાનો એક મૂળ હેતુ મનજ છે મનવડે ગ્રાહીને સુખ દુઃખ થાય છે મનના વરામા પડેલો આત્માજ પોતે સ્વર્ગ અને નરક છે રાગદ્વેષાત્મક મનના સંકલ્પો અને વિકલ્પોના ઉપર કર્મબંધનો આધાર છે મનોનિગ્રહ થયો હોય તો સર્વ સિદ્ધ થયું, એમ જણાવતા છતાં શ્રી મુનિમુન્દરસૂરિ કહે છે,

વશમનોયસ્યસમાહિતસ્યાત્ કિંતસ્યકાર્ય નિયમૈયમૈશ્વ ।

હવ મનો વસ્યસદુર્વિકલ્પૈ કિંતસ્યકાય નિયમૈયમેશ્વ ॥ ૫ ॥

(અન્ કલ્પદ્રુમ)

જેતુ મન સમાધાનત હોઈને પોતાના વશમા વર્તે છે, તેને પશ્ચાત્ યમનિયમથી શું? તેમજ જેતુ મન દુર્વિચ્છલોથી હણાયુ છે તેને પણ “યમનિયમથી શું?” યમનિયમ પામીને મનને વરા કરવાની જરૂર છે મનમાં રાગદ્વેષના વિચ્છલપસંકલ્પની પરપરાઓ વહેતી હોય તો યમ અને નિયમથી કાર્યસિદ્ધિ થતી નથી, માટે મનને વશ કર્યાવિના મુક્તિ જવાનો એકે અન્ય મહાન્ ઉપાય નથી મનને વશ કરનાથી મર્વ ગર્વો સિદ્ધ થાય છે સહસ્રાવધાની શ્રી મુનિમુન્દરસૂરિ મનોનિ-ગ્રહપિના દાનાદિ ધર્મોત્તુ વ્યર્થપણુ નીચેપ્રમાણે જણાવે છે

દાન, શ્રુતશ્રાવન, તપોચનાદિ વૃધામનોનિગ્રહમન્તરેણ ।

કવાયચિ તાકુલતોઽશ્વતથ્ય પરોઽદિયોગોમનસોવસત્ત્વમ્ ॥ ૬ ॥

(અન્ કલ્પદ્રુમ)

દાન, શ્રુતશ્રાવન, ધ્યાન, તપ, પૂજા વગેરે સર્વે ધર્મોપદાનો મનો નિગ્રહનિના વૃથા છે કવાય, ચિન્તા અને આકુલતાથી રહિત એવા મનનું વનપણુ એજ પરમ યોગ છે મનમાથી ભય, ચોક, ચિન્તા, રાગ, દ્વેષ, વાસના, નિન્દાપરિપુતિ, ઈર્ષ્યા, ક્રોધ, અહંકાર, કષ્ટ, અહિંસા, પુદ્ગલા વગેરે દોષોને કાઠી નાખીને મનને નિર્ભય બનાવવું એજ મોટો યોગ છે મનની નિર્ભયતા કરવી એજ પરમ યોગ જો સાધ્ય ન થાય તો, યોગની ક્રિયાઓનું નું ? અર્થાત્ ધર્મના અનુદાનો પાપુ મનની નિર્ભયતાએ ફક્ત માપસ સમર્થ થાય છે મનોનિગ્રહ જો ન થાય તો દાન કરવું, ભાપુ, ભાપુ, તપશ્ચર્યા કરવી, પૂજા કરવી વગેરે નકામા છે ઉત્તમ ધર્મોપદાનો સાથે મનને નરા રાખતા રાખવું જોઈએ, તેમજ મનના શુદ્ધ પ્રિધિધાનથી ધર્મોપદાનો આવરણ જોઈએ સર્વ ધર્મક્રિયાઓનું ફળ મનોનિગ્રહ છે મનને વશ રાખવું એજ રાજયોગ છે અને તેજ સહજયોગ છે, મનને વશ કરવાથી મોક્ષ મળે છે, એમ શ્રીમદ્ મુનિશ્રુતરસદિ દર્શાવે છે

જ્ઞો ન મુક્તયૈ ન તપોદ્વિભેદ ન સપ્તમોનાપિ દમો ન મૌનમ્ ।

ન સાવનામ પવનાદિકલ્પ ક્લિત્વેકમન્ત ક્રણસુદાન્તમ્ ॥ ૭ ॥

(અન્ કલ્પદ્રુમ)

જાપ કરવાથી મોક્ષ મળતો નથી, તેમજ જો પ્રકારના તપ કરવાથી તથા સપન, મ મોન ધારણ, અથવા પવનાદિકની સાધના પાપુ મોક્ષ આપવા અમથ થતી નથી, જિન્ટુ મારી રીતે દમોનુ એવું એકલું મન જ મોક્ષ આપવા નકિમ્માન થાય છે

મનને શુદ્ધ કરવાથી મોક્ષ મળે છે તપના કરનારાઓના તાબે મન જો ન થાય તો તપથી તેઓ મોક્ષ મેળવવા શક્તિમાન થતા નથી. જાપના જાપના મનુષ્યોના મનમા જો ક્રોધ, માન, માયા, લાભ, વૃદ્ધિ, ઈર્ષ્યા વગેરે છે તો તે જાપથી કેવી રીતે મુક્તિ મળી ને ? અર્થાત્ મુક્તિ મળી શકે નહીં મનમા ઉત્પન્ન થનારી, અને રહેલી એવી મને પ્રમાણની વાસનાઓ જ સસારના બંધનબૂત છે મનમા રહેલી સર્વ પ્રમાણની વાસનાઓ દળી જતા મોક્ષ મળે છે મનને વશ કરવાથી મુક્તિવસ્થા ચેતાના હાવમા આવે છે મનમા ઉત્પન્ન થએલી સર્વ વાસનાઓમાથી નાગપાણી ભાવના નહીં નાખે અને તેઓને કહે

કે તમે મારાથી ભિન્ન છો, તમારે અને મારે કંઈ સબંધ નથી આ પ્રમાણે તમે વાસનાઓ પ્રતિ સજ્જો ઉચ્ચારશો એટલે વાસનાઓનું બળ ઘટશે અને તેઓ મરી જશે આપણે વાસનાઓને ઉત્પન્ન કરીએ છીએ અને તેનો નાશ પાનું આપણે આત્મબળથી કરી રહીએ છીએ મનમા જે જે અશુભ વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે તેઓને હટાવના આત્મ પ્રદેશમા મહા યુદ્ધ આગળ પડે છે, અને તેમા સ્વશક્ત્યનુસારે વિજય પ્રાપ્ત થતો જાય છે મનોનિગ્રહ કરવાથી ચાર ગતિમા અવતાર લેવાની પરપરા ટળે છે, માટે મન વશ કરવાની અત્યંત આનંદપ્રદ સ્ત્રીકરવામા આરે છે શ્રી મુનિસુંદર મહાગણ મનોનિગ્રહથી મોક્ષ નીચે પ્રમાણે દર્શાવે છે

યોગસ્યદેતુર્મનસ સમાધિ પરિદાનતપસઃશ્રવણ ।

તપશ્ચમૂલશિવશમેવહ્યા મન સમાધિમજતત્ત્વકયશ્ચિત્ ॥ ૧૫ ॥

(જન્મ કલ્પહ્રમ)

મનની સમાધિ, યોગનું કારણ છે યોગ એ તપનું ઉત્કૃષ્ટ સાધન છે અને તપ, શિવ સુખ વેવડીનું મૂળ છે તે માટે હે છન ' કોઈપણ રીતે મનની સમાધિ રાખ ' મનની સ્થિરતા વિના સમાધિ પ્રાપ્ત થતી નથી અધ્યાત્મજ્ઞાન વિના મનને સ્થિર કરવાની ભાવના ઉત્પન્ન થતી નથી મનને સ્થિર કરવાના અસખ્ય યોગો છે જે જે નિમિત્તે મન સ્થિર થાય તે તે નિમિત્ત અવલગન કરી આત્માનો અનુભવ પ્રકાશ ખીનવેલો ભોઈએ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રપ્રભુ ઔદાસીન્યભાવવડે મનનો જય કરવાની કુચીઓ ખતાવે છે અને તેઓ મનને તાબામા રાખવાથી અનેક લખિનયો પ્રકટ થનારું જણાવે છે આચાર્ય શ્રીહેમચંદ્રપ્રભુ ઉન્નમનીભાવની વિશેષ મહત્તા પોતાના અનુભવે જણાવે છે

કવલીવચાવિષ્ણુ કાલેન્દ્રિયપત્રકામન કદા ।

ધમનસ્કપ્લેદ્યે નશ્યતિ સવપ્રકારેણ ॥ ૪૦ ॥

(યોગશાસ્ત્ર)

અપણ હિન્દ્રિયરૂપ પત્રોવાળી અને મનરૂપ સ્ફટવાળી અવિધારૂપ દેળ, અમનસ્કતારૂપ કળ દેળે છતે સર્વ પ્રકારે નાશ પામે છે દેળને ફેળો થયા બાદ તેને કાપી નાખવામા આરે છે કારણ કે તેમા ફેળો આત્મી રાક્ષતા નથી અવિધારૂપ દેળ ખરેખર અમનસ્કતારૂપ ફળ દેખ્યા પછી નષ્ટ થાય છે અવિધાનો નાશ કરવો હોય તો અમનસ્કતાની પ્રાપ્તિ કરવી એમ શ્રીમદ્નો અનુભવ છે અમનસ્કતાનો ઉદય થતા કેની દતા થાય છે, તે હેમચંદ્રપ્રભુ નીચેપ્રમાણે જણાવે છે

વિશિષ્ટમિદ્વપ્તુમિવોદ્ધીનમિવપ્રહીનમિવકાય ।
 ધમનસ્કોદયસમય યોગીજ્ઞાનાત્સત્કલ્પમ્ ॥ ૪૨ ॥
 સમદૈરિન્નિયમુજ્ઞૌ રહિતેવિમનસ્કનવમુધાકુળં ।
 મત્તોઽનુભવનિયોગી પરામૃતામ્બાદમસમાનમ્ ॥ ૪૩ ॥
 રેચકપૂરકકુમ્ભકકારખ્યાસક્રમવિનાઽપિસ્રલુ ।
 સ્વયમેવનદ્યતિમર્ત્વ વિમનસ્કેસલઽચ્ચલેન ॥ ૪૪ ॥
 ચિરમાદિવપ્રયત્નૈરપિ ધર્તુયોદિશક્યતતૈવ ।
 સત્ય મનસ્કેતિષ્ઠતિ સસમીરક્ષાત્કળાદેવ ॥ ૪૫ ॥
 ચાતેઽખ્યાસંસ્પિરતા મુદયતિવિમલેષનિષ્કલેષત્વે ।
 મુકહવભાતિયોગી સમૂહમુન્મુલિતશ્વાસ ॥ ૪૬ ॥

(યોગસાધ)

અમનસ્કતાના ઉદય સમયે યોગી, બિખગર્હ ગયુ હોય, અથવા
 યોગી ગયુ હોય, ઉડી ગયુ હોય, કે વિલય પામેલાની જેઠે પોતાની સાથે
 રહેલા શરીરને બાંહે છે સાસણ કે શરીર છતાં બાંહે પોતાની પાસે
 શરીર નથી, એવી તેની દર્યા થઈ બાંહે છે અમનસ્કદશા પ્રકટે
 છતે થોડીને શરીરનું જ્ઞાન રહેતું નથી, અર્થાત્ તેની અનધૂત દર્યા
 થાય છે દુનિયાની દૃષ્ટિએ તે ગાદા જેવો માણુમ પડે છે, કારણ કે
 સાસારિક વિવેકની સાથે અને આગારિક બવહારની સાથે તેના મનના
 સબન્ધ દબવાથી તેને બાહ્યનો વિવેક રહેતો નથી, તેથી દુનિયા એમ
 બારો છે કે, આ જ્ઞાનવિનાનો ધર્મ નથી છે વસ્તુતઃ વિચાર કરવામાં
 આવે તો તેને શરીરનું જ્ઞાન ન રહેનાથી શરીરની પણ સૃષ્ટિ રહેતી
 નથી તેનું મન બાહ્ય પદાર્થોની સાથે જે વખતે સબન્ધનાળુ હોતું
 નથી તે વખતે બાહ્યમાં તેને વિવેક રહેતો નથી અમનસ્ક દશાવાળો
 યોગી અન્તરમાં લક્ષ્યની રહે છે તે આત્મમસ્ત વા અવખરામ
 રહેવાય છે જેને શરીર છતાં શરીર નથી એવું બાંહે છે, તેવા યોગીને
 બાહ્ય પદાર્થમાં પ્રેમ વા દેવની વૃત્તિ સ્ફુરતી નથી

નદો મત્ત ઇન્દ્રિયરૂપ સર્વોવિનાના ઉન્મનીભાવરૂપ નીન અમૃતાના
 કુંડમાં નક્ષે યજ્ઞેષ્ઠ યોગી, અસમાન ઉત્કૃષ્ટ એવા તરનામૃતાના સ્નાદનો
 અનુભવ કરે છે

અમનસ્કતાની વા ઉન્મનીભાવની પ્રાપ્તિ થએ છતે, દેવક પૂરક
 કુંભક અને આસનના બહ્યાસકંઠમરિના પાપુ-પ્રયત્નવિના અરેખર પવન
 સ્વરમેત ના પામે છે ઉન્મનીભાવમાં આવેલા યોગીને પ્રાપ્તિયામ વા
 આસનના અનુકંમની પણ મરેક્ષા રહેતી નથી પવનનો નાશ કરવા માટે
 યોગના બાંહે એ અનુકંમે બહ્યાસ કરે પડે છે ઉન્મનીભાવ દશાના

ઉદય પહેલા અનુક્રમે અભ્યાસ કરવાની સુરમ્ભર્પૂર્વક અવગ્થા છે, પણ ઉન્મનીભાવ થયા પશ્ચાત્ તે વાયુનો સહેજે અવરોધ થાય છે, આ વાત અનુભવીઓ જાણી રહે છે ચિરકાલ પર્યન્ત પણ ધારેલા પ્રયત્નોરહે જે વાયુ ધારી શકતો નથી, તે વાયુ ખરેખર ઉન્મનીભાવ પ્રાપ્ત થયે છતે તતક્ષણ રૂધાઈ જાય છે ઉન્મનીભાવમા રહેવાનો અભ્યાસ કરનારા યોગીઓને સહેજે આ બાબતનો અનુભવ આવે છે યત્નયત્નનોયાતિ તત્રત્તત્ત સમાધય ઉપરોક્ત બાબત અનુભવમા મૂડીને, તેની ખાત્રી કરવી જોઈએ ઉન્મનીભાવ પ્રાપ્ત થતા વાયુ પોતાની મેજે સ્થિર થઈ જાય છે પ્રહ્લગન્ધમા ચિત્ત રાખવાથી નાસિકાદ્વારા વહેતો વાયુ બધ પડતો હોય એવું જણાય છે જ્યારે મન ડોઈ પણ વિષયમા જતુ નથી અને મરેલાના જેવું થઈ જાય છે, ત્યારે પોતાની મેજે લય પામે છે અને તેની ગાયે વાયુનો પણ અવરોધ થાય છે

આ બાબતના અભ્યાસમા સ્થિરતા પ્રાપ્ત થયે છતે નિર્મલ અને નિષ્કલ તત્ત્વ ઉદય પામે છતે, મૂળથી ન્યાય ઉન્મૂલન કરી યોગી મુક્ત વ્યવેશની પેઠે રોજે છે શ્રીમદ્ હેમચન્દ્રપ્રભુ પોતાનો અનુભવ આ પ્રમાણે જણાવે છે આ ઉપરથી જણાય છે કે તેમનો ઉન્મની-ભાવસખન્ધી ઘણો અભ્યાસ હરો તેઓ આ બાબતમા ઘણા ગભીરનાદથી રાનુભનને પ્રગટ કરી જણાવે છે ઉન્મનીભાવ પામેલા યોગીની અવસ્થા શ્રીમદ્ નીચેપ્રમાણે જણાવે છે

જે યોગી જાત્રત્ અવસ્થામા સ્વસ્થ છે તે લયાવસ્થામા ઉઘેવાની પેઠે રહે છે તે આયોદ્ભાવ રહિત એની લયાવસ્થામા યોગી ખરેખર ચિદ્વના શુભથી કાઈ હીનતા પામતો જણાતો નથી લયાવસ્થાની દશામા રહેલા એવા આ સસારમા ગરીરે છતા અતારીરે એવા સિદ્ધના સુખનો અનુભવ કરીને અન્તે ચિદ્વપણુ પ્રાપ્ત કરે છે જેના મનમા મુક્તિના સુખનો નિશ્ચય ન થતો હોય તેણે લય સમાધ પ્રાપ્ત કરીને તેનો નિર્ણય કરવો લયાવસ્થામા મુક્તિના સુખનો અનુભવ ભાસે છે લય સમાધિની પ્રાપ્તિ માટે સુરમ્ભર્પૂર્વક અધ્યાત્મરાશ્ત્રો અને યોગશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરી નિસંગાવસ્થા વારણ કરવાની જરૂર છે લયસમાધિમા ચિત્તનો લય વાય છે ચિત્તના વિવેક સંકલ્પનો નાશ થયા મિના આત્માના સહજ સુખનો નિશ્ચય થતો નથી શ્રીમદે, લયસમાધિનો અનુભવ પ્રાપ્ત કર્યા છે એવું તેમના આ રહેલા રચોકથી માણમ પડે છે લયાવસ્થામા બાહ્ય વસ્તુઓનું ભાન રહેતુ નથી, મનનો બાહ્ય વસ્તુઓની ગાયે સખન્ધ હોતો નથી ત્યારે, આત્મા ઉપર ઉપરના સુપુસ્થાનકે ચઢીને આત્માની અનન્ત શુદ્ધિ

વિશિષ્ટમિવન્નુદમિવોદ્ગીનમિવપ્રલીનમિવકાય ।

અમનસ્કોદયસમય યોગીજાનાત્યસત્કલ્પમ્ ॥ ૪૨ ॥

સમદૈરિન્દ્રિયમુગ્ધૈ રહિતેવિમનસ્કનવમુધાકુળ્લે ।

મમોઽનુભવતિવાગી પરામૃતાસ્વાદમસમાનમ્ ॥ ૪૩ ॥

રેચકપૂરકકુમ્ભકકરણામ્યાસક્રમવિનાઽપિસત્ત્વ ।

સયમેવનદયતિમહત્ વિમનસ્કેસત્યઽયત્નેન ॥ ૪૪ ॥

વિરમાદિવપ્રયત્નૈરપિ ધર્તુયોદિદ્રશ્યતનૈવ ।

સત્ય-મનસ્કેતિદૃષ્ટિ સસમીરણવલ્લભાદેવ ॥ ૪૫ ॥

ચાતેઽધ્યાસસ્થિરતા મુદયતિવિમલેષભિષ્કલેષત્ત્વે ।

મુકદ્વભાતિયોગી સમૂલમુન્મૂલિતશ્વાસ ॥ ૪૬ ॥

(યોગશાસ્ત્ર)

અમનરકતાના ઉદય સમયે યોગી, વિખરાઈ ગયું હોય, અથવા બળી પડ્યું હોય, ઉડી ગયું હોય, કે વિવચ પામેલાની જેમ યોગીના સાચે રહેલા સારીરને બાળુ છે. સારારા કે સારીર છતાં જાણે યોગીના પાસે સારીર નથી, એની તેની દલા થઈ જાય છે. અમનરકદલા પ્રકટે છતે યોગીને સારીરનું જ્ઞાન રહેતું નથી, અર્થાત્ તેની અવધૂત દલા થાય છે. દુનિયાની દૃષ્ટિએ તે નાશ જેવો માલુમ પડે છે, કારણ કે સારારાકે વિવેકની સાથે અને સારારાનું બનદારની સાથે તેના મનના સમન્ધ ટળવાથી તેને બાલને વિવેક રહેતો નથી, તેથી દુનિયા એમ જાણે છે કે, આ જ્ઞાનવિનાનો થઈ ગયો છે. વસ્તુતઃ વિચાર કરવામાં આવે તો તેને સારીરનું જ્ઞાન ન રહેનાથી સારીરની પણ રપૂછા રહેતી નથી. તેનું મન બાધ પદાર્થોની માથે જે રખતે સમન્ધનાનું હોતું નથી તે વખતે બાલમાં તેને વિવેક રહેતો નથી. અમનરક દશાનાં યોગી અન્યરમાં લપટીત રહે છે. તે આત્મમસ્ત વા અવખરામ કહેવાય છે. જેને સારીર છતાં સારીર નથી એવું જાણે છે, તેવા યોગીને બાલ પદાર્થમાં પ્રેન ન દેતી વૃત્તિ સ્ફુરવી નથી.

મદોનત ઇન્દ્રિયરૂપ સર્વોપનિનાના ઉન્મત્તીભાવરૂપ તપીત અમૃતના ફૂંકમાં મગ્ન થયેલા યોગી, અગમાન કિંકૃષ્ટ એવા તરવામૃતના સ્નાદનો અનુભવ કરે છે.

અમનરકતાની વા ઉન્મત્તીભાવની પ્રાપ્તિ થયે છે, રેચક પૂરક ફૂંક અને આસનના અભ્યાસક્રમવિના પાતુ-પ્રયત્નરિના ખરેખર પવન સ્વરમેવ નાશ પામે છે. ઉન્મત્તીભાવમાં આવેલા યોગીને પ્રાણાયામ વા આસનના અનુક્રમની પણ અપેક્ષા રહેતી નથી. પવનનો નાશ કરવા માટે યોગીને અનુક્રમે અભ્યાસ કરવો પડે છે. ઉન્મત્તીભાવ દશાના

ઉદય પહેલા અનુક્રમે અભ્યાસ કરવાની ગુરુગમપૂર્વક વ્યવસ્થા છે, પણ ઉન્મનીભાવ ધ્યા પશ્ચાત્ તો વાયુનો સહેજે અનરોધ થાય છે, આ વાત અનુભવીઓ જાણી ગયે છે ચિરકાલ પર્યન્ત પણ ધારેલા પ્રયત્નોડે જે વાયુ ધારી શકતો નથી, તે વાયુ ખરેખર ઉન્મનીભાવ પ્રાપ્ત થયે છતે તતક્ષણ રૂધિર્ જાય છે ઉન્મનીભાવમા રહેવાનો મહત્તમ કરનાગ યોગીઓને સહેજે આ બાબતનો અનુભવ આવે છે યજ્ઞયજ્ઞમનોયાતિ તથતત્ત સમાધય ઉપરોક્ત બાબત અનુભવમા મૂકીને, તેની ખાતરી કરવી જોઈએ ઉન્મનીભાવ પ્રાપ્ત થતા વાયુ પોતાની મેજે સ્થિર થઈ જાય છે બ્રહ્મરન્ધ્રમા ચિત્ત રાખવાથી નાસિકાદ્વારા વહેતો વાયુ બધ પડતો હોય એવું જણાય છે જ્યારે મન કોઈ પણ વિષયમા જતું નથી અને મરેલાના જેવું થઈ જાય છે, ત્યારે પોતાની મેજે લય પામે છે અને તેની સાથે વાયુનો પણ અવરોધ વાય છે

આ બાબતના અભ્યાસમા સ્થિરતા પ્રાપ્ત થયે છતે નિર્મલ અને નિષ્કલ તત્ત્વ ઉદય પામે છતે, મૂળથી શ્વાસનું ઉન્મૂલન કરી યોગી મુક્ત થએવાની પેઠે શોભે છે શ્રીમદ્ હેમચન્દ્રપ્રભુ પોતાનો અનુભવ આ પ્રમાણે જણાવે છે આ ઉપરથી જણાય છે કે તેમનો ઉન્મની-ભાવસખન્ધી ઘણો અભ્યાસ હશે તેઓ આ બાબતમા ઘણા ગંભીરનાદથી સ્વાનુભવને પ્રગટ કરી જણાવે છે ઉન્મનીભાવ પામેલા યોગીની અવસ્થા શ્રીમદ્ નીચેપ્રમાણે જણાવે છે

જે યોગી જાત્રત્ અવસ્થામા રનસ્થ છે તે લયાવસ્થામા ઉઘેલાની પેઠે રહે છે તે શ્વાસોશ્વાસ રહિત એવી લયાવસ્થામા યોગી ખરેખર સિદ્ધના શુભથી કાર્ડ હીનતા પામતો જણાતો નથી લયાવસ્થાની દળામા રહેલા એવા આ સસારમા સરીરિ છતાં અસરીરિ એવા સિદ્ધના શુભનો અનુભવ કરીને અન્તે સિદ્ધપણુ પ્રાપ્ત કરે છે જેના મનમા મુક્તિના શુભનો નિશ્ચય ન થતો હોય તેણે લય સમાધિ પ્રાપ્ત કરીને તેનો નિર્ણય કરવો લયાવસ્થામા મુક્તિના શુભનો અનુભવ ભાવે છે લય મમાધિની પ્રાપ્તિ માટે ગુરુગમપૂર્વક અધ્યાત્મશાસ્ત્રો અને યોગશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરી નિઃસંગાવસ્થા ધારણ કરવાની જરૂર છે લયસમાધિમા ચિત્તનો લય થાય છે ચિત્તના નિકલ્પ સંકલ્પનો નાશ થયા નિના આત્માના સહજ શુભનો નિશ્ચય થતો નથી. શ્રીમદે, લયગમાવિનો અનુભવ પ્રાપ્ત કર્યો છે એવું તેમના આ રહેવા રહોકથી માનુષ પડે છે લયાવસ્થાના બાહ્ય વસ્તુઓનું જ્ઞાન રહેતું નથી, મનનો બાહ્ય વસ્તુઓ પી આવે સખન્ધ હોતો નથી ત્યારે, આત્મા ઉપર ઉપરના ગુણગુણને ચઢી આત્માની અનન્ત ગુણી ગુણિ,

કરે છે અને આત્મા પોતે અનન્ત ગુણ વિશુદ્ધ અધ્યવસાયને ધાગ્યુ કરે છે જેમ જેમ સમદેશાત્મક મન મરતુ બાંધ અને આત્માના શુદ્ધ અધ્યવસાય થતા બાંધ છે તેમ તેમ આત્માનું સુખ પ્રગટવા કરે છે, તેનો અનુભવ આત્મા પોતે બાંધી શકે, અન્યોને તે દરાની પ્રાપ્તિ વિના ક્યાથી અનુભવ આત્મા શકે? લયાવસ્થાના રહેલા યોગીઓ જાગતા પણ નથી અને ઉંઘતા પણ નથી એની, લયાવસ્થાની દશા રહે છે, તેને આચાર્ય હેમચંદ્ર પ્રભુ જણાવે છે—

જાગરણસ્વપ્નશુષો જગતીતલ્લર્વાર્લિન સદાલોકા ।

તત્ત્વવિદોલ્ભયમગ્ના નોગામતિશેરતનાઽપિ ॥ ૪૮ ॥

મવતિલ્લુપ્તશ્ચમાય સ્વપ્નવિષયમહશ્ચજાગરણે ।

પૃથ્વરદ્વિતીયમત્તાલ્લાનદમયમચસ્થિતતત્ત્વમ્ ॥ ૪૯ ॥

(યોગશાસ્ત્ર)

આ પૃથ્વી ઉપર વર્તનારા લોકો સત્ બ્રહ્મ અને સ્વપ્નાવસ્થા વાળા હોય છે પણ તત્ત્વનો-લયમા મગ્ન થયેલા યોગીઓ, જાગતા પણ નથી અને સ્વપ્ન દશાવાળા થતા પણ નથી જાગતું અને તેનો અનુભવ તો જાનારા અને ઉઘનારા સર્વ લોકોને હોય છે, પણ જાગવાની અને સર્વદા ઉંઘવાની અવસ્થાથી ભિન્ન એની લયસમાધિની અવસ્થાનો અનુભવ તો કોઈને યોગીઓ કરી શકે છે જાગવા અને ઉંઘવાની અવસ્થાના ખરા સુખનો અનુભવ થતો નથી જાગવાની અને સ્વપ્નની દશા તો વારા-રતી આવ્યા કરે છે જાગવા ઉપર રૂચિ થાય છે અને અર્ચિર પણ થાય છે સ્વપ્ન ઉપર રૂચિ થાય છે અને અર્ચિર પણ થાય છે જાગતું અને સ્વપ્ન દશા કરતા ભિન્ન એની લયસમાધિની દશામા રહેવાથી જે સુખ થાય છે તેની રૂચિ કદાપિ ટળતી નથી કહે છે, “નાનેવ દોષ તે જાગે ભાર્ગવોષ હોય તે જાશે” લયસમાધિમા આત્માના સહજ સુખનો સાગર પ્રગટે છે—ત્યાં હું ખરું પણ સ્વપ્ન આવતું નથી સરીર છુટે વા રહે તેની પણ પરવા રહેતી નથી જે સુખનો અનુભવ સ્વાત્ લીલા પશ્ચાત્ સસાર છુટે છે તેને કોઈ પણ બાધી શકતો નથી જે લયસમાધિની અવસ્થામા રહેનાર આત્મારૂપ શહેનશાહ અનખ પુરૂષ પાંચ છે જે દશામા રહેનારને આત્માનું ખરું સ્વરૂપ અનુભવાય છે મોહની સર્વ પ્રકૃતિયો શાન્ત થઈ હોય તે અવસ્થામા મોહના અભાવે આત્માનું સુખ આત્માને વેદાય એમા કાઈ પણ આશ્ચર્ય નથી ત્યાં પ્રાપ્તિ નથી, ભક્તિ નથી, વેદ નથી, હું નથી, કે તું નથી, ત્યાં જે છે તે આનંદ છે આનંદ આનંદમય પોતે પોતાને અનુભવે છે આની લયસમાધિ એ સહજ સુખલબ્ધિ છે

આની લયસમાધિ એ મોટામા મોટો ચમત્કાર છે આવી લયસમાધિ એ વીરપ્રભુના હૃદય સુખની વાનગી છે આવી લયસમાધિ એ રાષ્ટ્રોવિનાશ દિવ્ય પુસ્તક છે આવી લયસમાધિ એજ આત્મામા રહેલુ અમૃત છે લયસમાધિમા જે છે તે પોતેજ છે, બાકીનું બીજું કંઈ નથી સ્વપદશામા ખરેખર શૂન્યભાવ થાય છે, અને જાત્રત અવસ્થામા જાગ્યા પશ્ચાત્ પચેન્દ્રિયોના સ્વ સ્વ વિષયોનું ગ્રહણ થાય છે આ બે દશાને ઓળંગીને લયાવસ્થામા આનન્દમય તત્ત્વ રહેલું છે લયાવસ્થાનો શ્રીમદ્ને અનુભવ થયો છે, તેથી તે શ્લોકોમા સ્વાનુભવ ઉભરાઓ કાઢીને લોકોનું ધ્યાન ખેંચવા નીચેપ્રમાણે કહે છે

શ્લોક

કર્માણ્યપિદુ લક્ષ્મી નિષ્કર્મત્વસુખાવિવિત ॥
ન તત પ્રવતેતકમ નિષ્કર્મત્વેસુલભમોક્ષે ॥ ૫૦ ॥

(યોગશાસ્ત્ર.)

ક્રમો દુ ખને માટે છે અને નિષ્કર્મપણુ એ સુખને માટે છે, એમ તમે જાણ્યું તો નિષ્કર્મસાધ્ય સુલભ મોક્ષના અર્થે શા માટે હે જગત્ના જીવો ! તમે પ્રયત્ન કરતા નથી ? શ્રીમદ્ કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્ર-પ્રભુએ જાગરથી આ ઉપદેશ જગત્ના લોકોને દીધો છે જે જે અશે પરમાવક્રિયારહિત થયું તે તે અશે મોક્ષ છે જે જે અશે વાસનાથી રહિત થયું તે તે અશે મોક્ષ છે એક હાથને ઘણી દોરડીઓ વીટવામા આવી હોય, તેમાથી જેટલી દોરડીઓ ખમેડવામા આવે તેટલી દોરડીઓથી હાથ મુક્ત થએલો ગણી શકાય છે જે જે અશે કર્મની ક્રિયાઓથી મુક્ત થવાય, અર્થાત્ કર્મની ક્રિયાથી નિષ્કર્મ થવાય તે તે અશે આત્માની મુક્તિ થાય છે આવતો, હાલતો, અને દોડતો જીવ, સમયે સમયે સાત વા આઠ કર્મ બાધે છે માટે મન, વાણી અને કાયાના યોગની ક્રિયાઓથી રહિત થવાય તો આત્માની મુક્તતા ખીવતી જાય અને સંપૂર્ણ કર્મનો ક્ષય થયે છતે, આત્મા સંપૂર્ણ સુવર્ત થઈ સિદ્ધશિલાની ઉપર સિદ્ધ જુદા પરમાત્મા તરીકે વિરાજમાન થાય નિષ્ક્રિયાવસ્થાથી મુખે લભ્ય મોક્ષ છે લયાવસ્થામા આ બાબતનો અનુભવ આવે છે અને તેથી નિષ્ક્રિયાવસ્થા પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન થાય છે નિષ્ક્રિયાવસ્થામા સત્ય સુખનો આગર પ્રગટે છે નિષ્ક્રિયાવસ્થાથી આનંદ ખુમારી જેણે આપી છે, તેજ નિષ્ક્રિયરૂપ પોતાનું સુદૃઢસ્વરૂપ પ્રગટ કરવા-લયસમાધિની અવસ્થામા રહેવા-પ્રયત્ન કરે છે ઉન્મત્તીભાવથી લયાવસ્થા સાધ્ય થાય છે લયાવસ્થાથી

નિષ્ક્રિયાવસ્થાના મુખનો સાક્ષાત્કાર અનુભવ થાય છે. લયાવસ્થા દ્વારા ઉત્તમ નિષ્ક્રિયાવસ્થાના મુખનો અનુભવ કરીને, શ્રી હેમચંદ્ર પ્રભુ લોકોને આ દત્તાત્રેયા આવવાને સમોષે છે ધર્મોદ્ધારક શ્રી હેમચંદ્ર પ્રભુએ અમુકાશે લયાવસ્થાદ્વારા નિષ્ક્રિયાવસ્થાનો, સત્ય મુખાનુભવ લીધો છે તેથીજ, તેઓ કૃદ્યના ખરા ભાવને ખુલા સખ્દોમાં જ પાત્રી આગળ નીચેપ્રમાણે બહાર કરે છે

સોક

મોહોઽસ્તુમાસ્તુયદિવા પરમાત્મ-સ્તુવેદસસલ્લ

વસિષ્ઠિચિહ્નસુદાનિ પ્રતિમાસન્નેનચિહ્નિદિવ ॥ ૫૧ ॥

(યોગસાગ્ર)

મોક્ષ થાઓ વા ન થાઓ—(જમે ત્યારે મોક્ષ થાઓ) પણ ધ્યાન દ્વારા મોક્ષનો પરમાનન્દ તો ખરેખર અમારાવડે અહીં ભોગવાય છે જે પરમાનન્દની આગળ દુનિયામાં યનારા સકલ મુખો ! બંને કઈ તે મુખજ નથી એવા પ્રતિ ભાસે છે શ્રી હેમચંદ્ર પાતાના કૃદ્યનો ખરેખરો રસ આ રંગમાં મૂકી દીધો છે દુનિયાના પચેન્દ્રિય વિષય મુખો અને આત્મિક મુખની તુલના આ રંગમાં કરવામાં આવી છે દુનિયાના મુખોની પેલીપાર રહેલું એવું આત્માનું નિત્યમુખ જોઈ અનુભવ પુ હોય તે આવા ઉદ્ધારો કાઢવા સમર્થ થાય છે મોક્ષનો પરમાનન્દ તો અમારાથી વેદાય છે, એમ શ્રીમદ્ભુત મુક્તાન્કથી કથન થાય છે મોક્ષનો પરમાનન્દ વેદાય છે એ તો નિશ્ચય છે અને તેના કથનાર કલિકાલસર્વેશ્વ શ્રી હેમચંદ્ર પ્રભુ છે એમનો આત્મા મોક્ષના પરમાત્મ દનો અમુક દશાએ ભોક્તા બન્યો છે તેમના જેવા મહાપુરુષ મોક્ષનો પરમાનન્દ ખરેખર ઉન્મત્તીભાવ, અને લયાવસ્થાથી દોઢાવે એમાં કાંઈ અતિલયોક્તિ નથી આ ઉપરથી ચિહ્ન થાય છે જ, અધ્યાત્મ અને યોગસાગ્ર દ્વારા આત્મામાં ઉડા ઉતરેલા મહાત્માઓ, દુનિયાના મુખને તૃણવત્ ગણીને માત્રાના મુખમાં સદાકાલ મસ્ત બને છે અમૃત આસ્વાદ્ય પથ્યાત્ કોણ દારા પીનાતુ મન કરે ? તેમજ લયાવસ્થાથી મોક્ષનો પરમાનન્દ ખરેખર ગરીરે જીવતા છતાં જે મહાત્માઓ ભોગવે છે, તે મહાત્માઓ દુનિયાના ક્ષણિક મુખથી દૂર રહે અને જે માટે તેઓની પ્રવૃત્તિ ન થાય એમાં કાંઈ પણ આશ્ચર્ય નથી સરીરમાં રહેતા છતાં પણ લયાવસ્થાથી સરીરાતીત ઇન્દ્રિયાતીત, (મનથી અમાલ) એવા મોક્ષનો પરમાનન્દ મેળવે હોય તો ઉન્મત્તીભાવ અવસ્થામાંથી પ્રાપ્તિ કરો ! મોક્ષનું મુખ કેવું છે ? તેના પ્રશ્નો પુછી

નમો કાંઈક તજીને લયગમાધિના માર્ગે પડે, એટલે પોતાની મેળે મોતનું મુખ લોગની રાજરો, એમા જરા માત્ર રાજ નથી મોટા મોટા મુનિવરોએ લયગમાધિનો આશ્રય લઈ મોક્ષનો પરમાનન્દ અનુભવ્યો છે વ્યાવસ્થાથી મોક્ષનો પરમાનન્દ સાક્ષાત્ લોગવાને અને તેથી પોતાના ભગ્યપણાની ખાત્રી થશે, તેમજ થોડા ભવમા મુક્તિની પ્રાપ્તિ થશે લયાનસ્થામા મોક્ષનો પરમાનન્દ લોગવતા મુક્તિના મુખની પૂર્ણવદ્ધા યાય એટલે, આત્માના ભગ્યપણાનો નિર્ણય યાય એમા શું માર્ગ? લયાનસ્થામા મુક્તિના મુખનો અન સાક્ષાત્કાર થતાથી સસાર અને મુક્તાવસ્થામા અમાનતા ભાસે છે આ બાબતનો નિશ્ચય આવી દલામા ચઢેલા મુનિવરોના હૃદયમા ભાગે છે આખી દુનિયાનું સાધ્યખિન્દુ મુખ છે, કારણ કે આખી દુનિયાના મનુષ્યો મુખને માટે રાત્રી દિવસ બધી ધમાલ કર્યા કરે છે, પણ તેમને જે મુખ મળે છે તે ક્ષપિત દોષથી તેમને શાન્તિ મળતી નથી અને સસારમા મુખ મેળવના પ્રતિક્ષણ વિશેષ વિરોધ પ્રયત્ન કર્યા કરે છે તેમના શરીર ઘસાર્થ બળ છે, અને રાત્રી માટી ભેગુ મળી જઈને માટી થઈ જાય છે, તો પણ દુનિયાના મનુષ્યો ખરા નિત્ય પરમાનન્દના લોગી બની શકતા નથી, પણ જે તેઓ શ્રીમદે કયેલી એની લયગમાવિ તરફ પ્રવૃત્તિ કરે તો શ્રીમદના આત્માની પેઠે મોક્ષનો પરમાનન્દ અન લોગવી શકે શ્રીમદ્ શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિ આ પ્રમાણે પોતાને થતા મોક્ષના પરમાનન્દનો ઉભરો બહાર કાઢીને હો સદાકાલ લયાનસ્થામા થતા મુખનો ઉપદેશ આપતા છતાં, નીચેપ્રમાણે પોતાના મન મિત્રને શિખામણુ આપે છે

॥ શ્લોક ॥

મધુ ન મધુરનેતા શીતાસ્તિવસ્તુહિન્યુતે-

રમૃતમમૃતનામૈવાસ્યા ફલેતુમુધામુધા

ત્વલમમુનાસરભેજ પ્રસીદસતેમન

ફલમવિકલ્પવ્યવૈતત્વ પ્રસાદમુપેયુષ ॥ ૫૨ ॥

(યોગશાસ્ત્ર)

આ લયાવસ્થાદ્વારા થતા પરમાનન્દની આગળ મધુ તે મધુર નથી, ચન્દ્રમાની વાતિ તે સ્તીતળ કાતિ નથી, અમૃત તે નામ માત્ર અમૃત છે અને મુધાતો કોગટ છે, માટે હે મનમિત્ર ! આ દુનિયાના પ્રયાસથી સર્જે મારા ઉપર તું પ્રગત્ત થા ! કારણ કે લયાવસ્થાદ્વારા નિર્દોષ મહાજ મુખરૂપ કળ મેળવતું તે તારા પ્રસન્ન થવા થકીજ મળી શકે તેમ છે મનમાથી અનેક પ્રકારના દોષો નીકળી જવા અને આત્મામિમુખ મનન થતું, એજ મનની પ્રસન્નતા છે આત્માના

જોગ થાય છે બાહ્ય વસ્તુઓના સમઘર્ષિના ચોતાની મેળે ચોતાના
માથી ઉદભવેલા મુખને ચોતાનો આત્મા અનુભવે છે સુદનયથી
આત્મા ચોતાના શુદ્ધભાવનો ઝાંઝા અને છે આત્મા ચોતાના સ્વરૂપમાં
રમે અને કયાથોનો રોધ કરે, તેજ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિથી સત્ય તપ
અપુાય, એમ ઉપાધ્યાય નીચેપ્રમાણે કહે છે

યત્રોષ કયાવાણાં પ્રહમ્બાનચિનસય

જાત-યતત્તપ શુદ્ધ મવશિષ્ટશુદ્ધનમ્ ॥ ૧૫૧ ॥

(અ-સાર)

જ્યાં વસાવેનો રોધ થાય અને પરમાત્માનુ યાન થાય, તેજ શુદ્ધ
તપ અવમોઘવુ, બાકીતો લાઘાઁ ગાાય આ પ્રમાણે કથીને શુદ્ધ
તપ કરવા માટે ઉપાધ્યાય, જીવેને મા । દર્શાવે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી
તપ ને કરાય છે તેનાથી આત્મશુદ્ધિ નીચેપ્રમાણે દર્શાવે છે

અજ્ઞાતીતપસાગમ્-કોટિમિ કમવપ્રયેત્

અન્તજ્ઞાતતપોયુક્તવક્ષણેનૈવસદ્દેત્ ॥ ૧૬૧ ॥

જ્ઞાનયોગમત્પ શુદ્ધ મિત્યાદુમુનિપુજ્ઞવા

તત્તોશ્ચિકાષિતસ્વાપિ કમગોયુજ્યતેક્ષય ॥ ૧૬૨ ॥

(અપ્યાત્મસાર)

અજ્ઞાની, જન્મ કોટિઓવડે-તપથી ને કર્મ કાય જરે, તે કર્મને
જ્ઞાન-તપયુક્ત જ્ઞાની એક ક્ષણમાં ફર કરે છે, માટે જ્ઞાનથી ।
તપ કુદ છે, કારણ કે જ્ઞાનથી । તપથી નિકાશિત કર્મનો કાય થાય
છે અધ્યાત્મ જ્ઞાનપૂર્વક તપ કરવાની મહત્તા ને દર્શાવી છે તે મનન
કરવા થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનવિના અજ્ઞાનીઓના કર્મો ચિત્તની
શુદ્ધિ કરવા સમજ થતા નથી, તે નીચેપ્રમાણે દર્શાવે છે

અજ્ઞાનિનાંતુવાક્રમ ન તત્તશ્ચિત્તોષનમ્

યોગાદેહતપાભાવાદ્ મ્હે-ગાદિશ્વકર્મવત્ ॥ ૧૬૮ ॥

(અપ્યાત્મસાર)

અજ્ઞાનીઓના ને કર્મ છે તેથી ચિત્તની શુદ્ધિ થતી નથી, કારણ
કે મેઘાદિઓએ કરેલા કર્મની પેઠે, જ્ઞાન યોગાદિનો સદ્ભાવ તેમાં
હોતો નથી જ્ઞાનઅર્થિત વૈરાગ્યને અધ્યાત્મજ્ઞાનની સ્થિતિ થાય છે
અને તેથી અધ્યાત્મજ્ઞાની ક્રિયાનુક્રમોવડે કર્મનો નાશ કરે છે દુષ્ટ
અર્થિત અને મોહગર્ભિત વૈરાગ્યથી અનન્તગણે ઉત્તમ એવો જ્ઞાન
અર્થિત વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત કરેલો ભોધએ જ્ઞાનઅર્થિત વૈરાગ્યથી અધ્યા
ત્મજ્ઞાન જરૂરી થાય છે જ્ઞાન અર્થિત વૈરાગ્યને કદાચદ હોતો નથી

કદાનહનારાથી જ્ઞાન ગર્ભિત વૈરાગ્યની માહુમ પડે છે, તે સખન્ધી યશો-
વિજય ઉપાધ્યાય નીચે પ્રમાણે લખે છે

સ્વસગચાપવાદેપિ વ્યવહારેયનિશ્ચયે
જ્ઞાનેકર્મજિવાયચેત્તદાજ્ઞાનગર્ભતા ॥ ૩૫ ॥
સ્વાગમેન્યાગમાયાના સત્ત્વેવપરાર્દકે
તાવતાપ્યુધ્વત્વચે સ્તદાજ્ઞાનગર્ભતા ॥ ૩૬ ॥
નયેપુસાર્થસત્ત્વે મોઘેપુપરચાલને
માપ્યસ્વ્યયદિનાયાત નતદાજ્ઞાનગર્ભતા ॥ ૩૭ ॥
જ્ઞાનયાગમિકાર્થોનાં યૌક્તિકાનાચયુક્તિત
નસ્યાનેયોજકસ્વચે સ્તદાજ્ઞાનગર્ભતા ॥ ૩૮ ॥
ગીતાર્થસ્ત્વૈવૈરાગ્ય જ્ઞાનગર્ભતત સ્થિત
સ્વચારાદગીતસ્યા વ્યભીષ્ટતસ્યત્રિષ્ટયા ॥ ૩૯ ॥

(અધ્યાત્મસાર)

ઉત્સર્ગ માર્ગમા, અપવાદ માર્ગમા, વ્યવહાર માર્ગમા, નિશ્ચય
માર્ગમા, જ્ઞાન નયમા, અને ક્રિયા નયમા, જો કદાચહુ હોય તો સમ
જનુ કે, તેને જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય નથી સ્વાગમેમા અન્યાગમેમા
અર્થોતુ જાણુ, —જેમ પરાધની સખ્યામા અન્ય સખ્યાતુ સમાર્થ જવા
પાડુ થાય છે તદ્રત્ અવગોધતુ સ્વાગમેતુ તેટલુ જ્ઞાન પામીને પાડુ
અણુધપણુ રહુ તો સમજનુ કે જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થયો નથી
પીતપીતાના સ્વાર્થમા સર્વ નયો સત્ય છે સાર્થ સત્ય એવા નયોમા
પર નયોની અપેક્ષાએ તો નિષ્કલપણુ છે, એવુ જાણુવા પ્રતા પાડુ
જો માધ્યસ્થ ન આબ્યુ તો સમજનુ કે જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યપણુ પ્રાપ્ત
થયુ નથી આગમિઃ અર્થોતુ આજ્ઞાવડે અને યુક્તિવડે શિર્ષ થાય તેઓતુ
યુક્તિથી સ્વાનમા જોડવાપણુ ન આબ્યુ તો સમજનુ કે, જ્ઞાનગર્ભિત
વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થયો નથી ગીતાર્થનેજ જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય હોય છે
પણુ અજ્ઞાનીને જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય હોતો નથી તો પણુ અગીતાયેને
ગીતાર્થની નિષ્ઠાએ જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય કહેવય છે ગીતાર્થને જ્ઞાન
ગર્ભિત વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે અને તેમા અધ્યાત્મ જ્ઞાન દરે છે,
અધ્યાત્મના બળથી સમ્યક્ત્વવતો સસારની સર્વ બાહ્ય જાતોથી ન્યારા
રહે છે, તે માટે એક કહેવત આવી છે કે—

સમક્રિતવન્તાજીવતા—કર્તૃદુષ્પ્રતિપાલ

પણનન્તરથીન્યારારહે એવાયજેલાયેપાલ ॥ ૧ ॥

સમ્યક્ત્વવત શ્રવે ગૃહસ્થાવાસમા રહીને કુટુંબની પ્રતિપાલના કરે છે, પણ અન્તરથી ન્યારા રહે છે જેમ ધાવમાતા અન્યના બાળકોને ધવસાવે છે-રમાડે છે, પણ તેઓને પોતાના માનવી નથી, તેમ સમ્યક્ત્વવત ગૃહસ્થો પણ અન્તરથી ન્યારા રહીને સાસારિક કાર્યો કરે છે અન્તરથી ન્યારા રહીને સાસારિક કાર્યો કરવા એ અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિવિના બની શકે તેમ નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિવિના અન્તરથી ત્યાગ દશા આવી શકે નહિ અને અન્તરથી ત્યાગદશા પ્રાપ્ત થયા વિના બ્રાહ્મણી ત્યાગદશા પણ સાર્થક થઈ શકે નહિ અધ્યાત્મસારમા નીચેના શ્લોકોમા જે દશા વર્ણવી છે, તે અધ્યાત્મજ્ઞાનવિના ન બની શકે

સેવતેઽસેવમાનોઽપિ સેવમાનોનસેવત

કોઽપિપારજનોનસ્યા છન્નૂપરજનાનપિ ॥ ૨૫ ॥

અતપ્તમહાપુણ્ય વિપાકોપહિતધિયા

મર્માદાતમ્યૈરાગ્ય ચોષમાનાવિહન્યતે ॥ ૨૬ ॥

દાપ્યન્નસ્યપાશ્ચાન્તી-નૃત્યગુહ્યા પ્રવૃત્તય

યોગિનોનૈવવાધાયૈ જ્ઞાનિનોલોકવસિત ॥ ૨૭ ॥

(અધ્યાત્મસાર)

કોઈક, વિષયોને બ્રાહ્મણી નહિ એવતો હતો પણ અન્તરથી સેવે છે, અને કોઈક અધ્યાત્મપરિપાતિવાળો શ્રવ બ્રાહ્મણી ભોગો સેવતો હતો પણ અન્તરથી સેવતો નથી પરજનોને આપતો હતો કોઈ પરજો ઈ રાકતો નથી, તેમ ગૃહસ્થાવાસમા રહેલા તીર્થંકરાદિ શ્રવે, ભોગાલક્ષી કર્મના ઉદયથી શરીરને આહારાદિ પરવસ્તુનું દાન આપે છે તેથી, તે પરજક વસ્તુના દાન બની રાકતા નથી તીર્થંકરો ગૃહસ્થાવાસમા પર્ભથી આરણીને તીર્થંકર પદવી આદિને ભોગવે છે તોપણ તેઓ અન્તરથી ન્યારા રહી રહે છે કાષ્ઠના ચન્નની પૂતલીઓની પોંડે લોકમા રહે ૨, જ્ઞાનયોગીની પ્રવૃત્તિઓ ટોચ છે, તે યોગીને બન્ધન માટે દોતી ૧થી યોગી પ્રારબ્ધ કર્મોની પ્રવૃત્તિઓમા આસક્તિમા ધારણ કરતો ૧થી તે પોતાનામા હુ કરે છુ, હુ ભોગવુ છુ, એવો અહમાન ધારણ કરતો નથી, તેથી તે બ્રાહ્મ જગતની સાથે મમત્વના પરિણામરૂપ બન્ધનથી બધાતો નથી અને મમત્વની કટપના વિના તે પોતાના આત્માને ધનમા નાખી રાકતો નથી પોતાનો આત્મા કેવી દશામા વર્તે છે તેહ અધ્યાત્મજ્ઞાનીને સ્પષ્ટ લાન થાય છે, તેથી તે પોતાની ઉન્નવદગ્ધનો મા પોતાના હાથે ખુલ્લો કરે છે અને તેમા પોતે પ્રવૃત્તિ કરતો રહે છે ગૃહસ્થાવાસમા રહેલા અને વ્યકવર્તિ

પરની ભોજનતા એવા તીર્થકરોની વૈરાગ્ય દત્તા દેખતા, તેઓ બાહ્ય કરતા અંતરથી ઘણા ન્યારા દેખાય છે તેમની એવી દશાનુ મૂળ માર્ગ બરેબર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે “ભૂતો શિવ” બનાવી દેવો એ અધ્યાત્મજ્ઞાનની નકલ છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી મનુષ્ય પોતાના આત્માને દિવ્યાકારમાં બદલી નાખે છે

આ જગતમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનની પરિણતિનિના શાન્તિનો માર્ગ સોધવામાં આવે તો કદિ, ખરી શાન્તિનો માર્ગ પ્રાપ્ત થઈ સડે નહિ. પોતાના આત્માને ઓળખો, પોતાના આત્માતરફ લક્ષ રાખો, પોતાનો આત્મા તુ કહે છે તે સાંભળો, પોતાનો આત્મા કેવો છે તેનાગુણથી મૂખ હોઈ ઉતરીને વિચાર કરો, શુદ્ધગમ લેઈને પોતાના આત્માની ખરી શાન્તિનો ગમ સ્વાદો, પશ્ચાત્ તમે અધ્યાત્મજ્ઞાનને વારવાર સ્તવગો મોહતા જોરથી અને અજ્ઞાનથી જે જાણોછો તેમાં ભૂલ કરો જે અને અધવારમાં પ્રવેશ કરો છો, પણ મોહની પ્રકૃતિયોને હકોની ધરા અધ્યાત્મના પ્રકાશમાં આવો, તેનાથી મત્વનો આપોઆપ નિર્ણય કરી નકરો મનુષ્યો સુખતુ સ્વરૂપ સમન્વ્યાવિના પ્રવૃત્તિમાં નેના ખા બનીને અજ્ઞાનની પેઠે રાત્રી દિનસ-મન, વાણી અને ગયાને ગણત કરીને હુ ખ ઉભુ કરે છે જેને સુખ થાય છે, જેમાં સુખ પ્રકટે છે, જેવરે સુખ પ્રકટે છે, તેનો પરિપૂર્ણ નિચાર કરમે નથી અને ગાડરીયા પ્રસાહની પેઠે બાહ્યપદાર્થોની પ્રાપ્તિની ધમાલમાં ગડ્ડા-વૈતર કરી કરીને સુખ પ્રાપ્ત કરવું છે. અને સુખ થતુ નથી તોપણુ તેમનિતેમાં ડુખમાંડે-દોરડુ છે, એમ કગવાથી ખરી શાન્તિ, ખરો આનંદ, ક્યાથી મળી સડે? ચારે ખડતા મનુષ્યો તરફ દષ્ટિ ફેરવો, પૈનાદાર અને નગીબ ઉપર દષ્ટિ ફેરવો, મદાકાળ ઢોલુ હૃદયથી મુખી છે તેનો વિચાર કરો “જેતુ પિંડે તેતુ બ્રહ્માંડે” જેતુ તમને બાહ્યથી ફલિતુક ડુખ ગાય છે તેતુ આખી દુનિયાના જીવોને બાહ્ય પદાર્થોથી ફલિતુક ડુખ ગાય છે, એમ નક્કી માનશે તમને સહજનુખમાં વિત કરનાર મોહ અને અજ્ઞાન છે મોહ અને અજ્ઞાન બ્યામુધી છે ત્યાનુ’ની, નિચ નુખપ્રાપ્તિમાં તે વિદ્ય ક્યાંમિના રહેશે નહિ, એમ ખાતરીથી મનીને અજ્ઞાન મોહ વગેરે દોષોથી બચાવનાર એના અધ્યાત્મજ્ઞાનના ગની થશે અધ્યાત્મજ્ઞાનની પરિણતિનુ બળ પ્રતિદિન વધતુ વધ છે અને તે નિત્યનુખની ખાતરી કમળીને, આત્માને પોતાના ધર્મની દૃઢ પ્રતીતિ કરાવીને પોતાની કુર્ અદા કરે છે, તેથી આત્મા પોતાનુ પરામર્તતત્વ પ્રકટ કરી સડે છે અધ્યાત્મજ્ઞાન અને યોગજ્ઞાનથી પર-માત્માની દા પ્રાપ્ત થાય છે,

અધ્યાત્મજ્ઞાનથી યોગજ્ઞાનમાન પ્રાપ્તિ થાય છે. યોગમાર્ગમાં દહેશ્વર ગદેરાને માટે અધ્યાત્મજ્ઞાન લેઈએ અધ્યાત્મજ્ઞાનવિનાના હક યોગીઓ મેહુના માર્ગમાં ચડી જાય છે, અને તેઓના ઘટ્ટપથથી વાગતાના સંક્રમ ખીજો નહીં થતા નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનવિનાના યમ, નિયમ, તપ, જપ વગેરે હકયોગથી આત્મબળ વધશે, પણ તેનો દુર-પયોગ થઈ જશે તામલી તાપસ હકયોગ હોતો, તપ આપનારા યોગીઓના ચરિત્ર સચીએ છીએ તો પ્રાય તેઓ હકયોગીઓ દંખાય છે કામલુ દુમપ મારપ મેહુન ઉન્ચાટન-અને સ્તબ્ધ વગેરે મનપ્રયોગ કરનારાઓનો મોટો ભાગ પ્રાય અધ્યાત્મજ્ઞાનવિનાનો દોષ છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન એ મોક્ષનો રાજમાર્ગ છે અને અધ્યાત્મજ્ઞાન વિનાનો એકનો હકયોગ. તે તો-મોવા પાસેના પર્વતના ફડી માર્ગમાન છે (તેપર નડતા પગ ખાલી જાય તો ઝાંધામાં પડાય છે.)

ખરે જો યોગમાર્ગ છે તેનો લેઈ, ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ખુલ્લો થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાન પશ્ચાત્ યોગમાર્ગનું અનુબળ કરવાની જરૂર છે. યોગમાર્ગ છે તે ખરેખર ચારિત્રમાર્ગ છે જૈનશાસ્ત્રોમાં યોગમાર્ગના અસંખ્ય લેહો ખતાવ્યા છે યાનક અને સાધુના આચારો એ યોગમાર્ગ છે સાધુધર્મની ક્રિયાઓ અને આવકર્ષનની ક્રિયાઓ એ યોગના માર્ગ છે મન, વાપી અને કાયાનું બળ ખીવવીને તેવું મોક્ષની આશંકના કરવી તે યોગનો મૂળ ભાર છે. મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે યોગબળની આવશ્યકતા સ્વીકારવામાં આવી છે. વજ્રપક્ષ નારાયણ સંઘપુત્રિના મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી, તેમાં પણ ખાસ યોગનો મહિમા અનબોધાય છે. હકયોગ, મનયોગ, ભક્તિયોગ અને લયયોગ વગેરે યોગના ઘણા લેહો છે, તેનું વિરોધ વર્ણન અમ્મદાસ યોગદાસક નામના નાનકાથી વાચક હકયોગસખન્ધી શ્રીમદ્ હૈમચ દ્રવરિ, શ્રી જિનદત્તનૃરિ, વગેરે આચાર્યોએ ઘણું સાદું વિવેચન કર્યું છે જૈનોમાં હકયોગની ત્રિકા પણુ પૂર્વથી ચાલી આવે છે ઉપધાનની ક્રિયાઓ અને ચેતોદ્ધવહનની ક્રિયાઓમાં, તેમજ પ્રતિષ્ઠા વગેરેની ક્રિયાઓમાં હકયોગની ઘણી ક્રિયાઓ જુદા જુદા રૂપે દેખાતી આવે છે. હકયોગની ક્રિયાઓને પૂર્વના આચાર્યો સાધના હતા. સ. ૧૭૩૭ ની સરકારી વિધિમાન એવા અને મહાસમય વિદ્વાન હૈમચુપ્રક્રિયા, કંદપ નૃન સુમેનિકા ટીકા અને લોખ્પાગ વગેરે અનેક ગ્રંથના કર્તા થ

यिनयनिनयल उपाध्याय पलु छठयोगना सञ्जन्धी उउ ज्ञान धरानता
हता ज्येभ निश्चय थाय छे तेजोश्री नीचेप्रभासे छठयोगसञ्जन्धी
पहुनु गान करे छे

पद पचीनासु (राग आशावरी)

साधुभाइसोहेजैनकारागी, जाकीसुरतमूलधुनलागी ॥ साधु० ॥ टेक ॥
सोसाधुअष्टरमसुजगदे, दूनबाधेधर्मशाला,
सोऽहसद्वकाधामासाधे, जपेअजवामाला साधु० ॥ १ ॥
गगायमुनामध्यसरसति, अघरबहेजलधारा,
करीयज्ञानमगनहुइबटे, तोल्याकमेदलभारा साधु० ॥ २ ॥
बापभयतदज्योतिविराजे, बकनालप्रहेमूला,
पश्चिमदिसाकीलडकीसोलो, तो बाजेअनहदतुरा साधु० ॥ ३ ॥
एवभूतकाभरममिराया, छडामादिसमाया,
विनयप्रभुमुज्योतिमिछि जब, फिर ससार न भाया साधु० ॥ ४ ॥

पद पहेलु (राग भैरव)

योगानन्दभादकरसतो अरण्युतिलयलायोरे यो० ॥ टेक ॥
अन्तरपदचक्रसोघनकरके बकनालकरभावो यो० ॥ १ ॥
चन्द्रसूरज भारगजुगवजकर मुपमनपरबाइजानो,
कुभक रेचकपूरकभावे प्रत्याहारप्रमाणो यो० ॥ २ ॥
धारणाध्यानसमाधिसप्तम आसरोधकरतानो,
भनुपमअनहदधुनीअनुयोगे सोऽहसोऽहगानो यो० ॥ ३ ॥
मो-हरोऽह रटना रटना नवतिधिसयमभायो,
आनानन्दपरमात्मरोचि, देखत हरप्रकहायो यो० ॥ ४ ॥

पद चौधु (राग भैरवा)

गानमदङ्कगतपरमअरण्यविभावोरे ॥ गगन० ॥ टेक ॥
चदकहुतो चद नमिरमु, तरणिपणनज्जभावोरे, गगन० ॥
वलसिखाबिनदीपननिरसु, जगमगरचिमुखदायोरे गगन० ॥ १ ॥
घनसमीरपरमुपवपाधि, रहितरचिरदरसायोरे, गगन० ॥
सबजगत्यासीपांचहिजाते, एणनहिभावरभावोरे गगन० ॥ २ ॥
पडितयोगीसपलेयाके, मित्रहृष्टपखलपटायोरे, गगन० ॥
आपहिमिरलेभापहिजाने, सहजसमाधिजगायोरे गगन० ॥ ३ ॥
एववरधरकीआमनामेटी, सहजरूपपरसायोरे, गगन० ॥
निधिमयमहाज्ञानन्दयोगी, ज्यातिनिरसहरसायोरे गगन० ॥ ४ ॥

શ્રીમદ્ વિનયવિજયશ્લોકના પંચીતમા પદથી અને જ્ઞાનાનન્દના
 પદેવા અને ચોથા પદથી, જૈનશાસ્ત્રોમા યોગીની પ્રક્રિયાઓ કેટલી
 બધી મરસ છે તે માલકનને અવગોધી શરૂશે શ્રી વિનયવિજયોપા
 ધ્યાય તો એટલામુવી કહે છે કે, હે સાધુઓ ! તેજ જૈનધર્મને રાગી
 છે કે લેની મુગ્ધા ખરેખર મૂનદ્વારમા લાગી છે આધારચક્રને મૂલ
 દ્વાર કનનામા આવે છે મૂનદ્વારમા મુરતા લાગનાથી ચિત્તની મલી
 નતા રજે છે તેવો સાધુ, યોગી દગાનને આત્માની પગ્માત્મતા પ્રકટ
 કરવા માટે, અષ્ટમર્મે અને તેની એકમો અશુભન પ્રકૃતિઓની સાથે
 યુદ્ધ કરે છે, અને શૂન્ય ધર્મશાળા બાધે છે શૂન્ય ધર્મશાળાનો ભાવ
 એવો નીકળે છે કે, જે દશામા સદ્વેશના નિકટપચકટપનો અભાન હોય,
 અર્થાત્ સદ્વેશના નિક પચપથી શૂન્ય એના ચિત્તને શૂન્ય ધર્મશાળાની
 ઉપમા, યોગની મેલીએ આપનામા આવે છે નિર્વિકલ્પદશા એજ
 શૂન્ય ધર્મ માલ અવગોધરી શૂન્ય ધર્મશાળા બાધનાનો ઉપદેશ કરીને
 એમ જાણવવામા આયુ છે કે, યોગી સદ્વેશથી શૂન્યચિત્તનડે યોગના
 મામા માળ વધી રાકે છે અને તે સમ્પારના મોહક પદાર્થોથી
 લેપાતો વા મધાતો નથી મનમાથી સદ્વેશ દૂર હઠાવીને ખરો સાધુ
 યોગી, ગોડહ ગજના ધામા સાથે છે યોગીની એવી-ધાના સાધવાની
 રીતિ હોય છે જ એટલે અમખ્યાત પ્રદેશમા સત્તાએ રહેલું પરમા
 ત્મપણુ તે, કુહુ, તેવિના બાકીના સાસારિક પર્યાયોરૂપ હુ કદી-
 અસ્તિભાવે નથી સ એટલે પરમાત્મા તેજ, અહ એટલે હુ હુ —
 હુ પોતે પરમાત્મા હુ મારામા સત્તાએ પરમાત્મપણુ રહુ છે અને તે
 અજ યડ રાકે તેમ છે, માટે સો હ (પરમાત્મા) હુ સોજ એટલે હુ,
 તે સત્તાએ રહેલા પરમાત્મભાવથી અભિજ હુ-એમ કહેનાથી, બાકીનું
 શરીર-ધન-નોરે સર્વે કુ નથી એવો ખુલ્લો અર્થ પ્રતીત થાય છે સોડહ
 રાજદનો આ પ્રમાણે અથ અવગોધીને દ્રવ્યાર્થિક અને પર્યાયાર્થિક નયની
 અપેક્ષાએ આત્માનુ ધ્યાન ધરતુ દ્રવ્યથી આત્મા અમખ્ય પ્રદેશરૂપ
 નિત્ય છે અને જ્ઞાનાદિ પર્યાયની અપેક્ષાએ આત્મા અનિત્ય છે દ્રવ્યની
 અપેક્ષાએ નિત્ય અને પર્યાયની અપેક્ષાએ અનિત્ય, એવો સ એટલે
 તે આત્મા તે, જહ એટલે હુ હુ, તેવિના મન્ય તે હુ નથી દ્રવ્યની
 અપેક્ષાએ હુવરૂપ અને પર્યાયનયની અપેક્ષાએ ઉત્પાદ અને વ્યવરૂપ
 એવા આત્મારૂપ હુ હુ એ ગોહ રાજદનો અર્થ ૨૫ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ
 અને ભાવની અપેક્ષાએ મત અને પરદ્રવ્ય પરસ્પર પરકાય અને પર-
 ભાવની અપેક્ષાએ અમત-એવો આત્મા, તેજ હુ હુ, એવો સોહ
 રાજદનો આ છે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ વ્યાપ્ય અને જ્ઞાનાદિપર્યાયની

અગ્રેષ્ઠાએ વ્યાપક એટલે વિશુ એવો આત્મારૂપ હુ પરમાત્મા હુ, એવો મોહ રાખદનો અર્થ છે. ડ્રગની અગ્રેષ્ઠાએ ગુણ અને ગુણુથી અભિન્ન, તથા પર્યાયાર્થિકનયની અગ્રેષ્ઠાએ ડ્રગચિત્ ભિન્ન એવો જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર અને વીર્યમય હુ આત્મા હુ, એવો સોહ રાખદનો અર્થ છે કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન તથા હાથિકચારિત્ર આદિ જેના ગુણો છે એવો પરમાત્મા તે હું હુ, એવો સોહ રાખદનો અર્થ છે. ઉપર્યુક્ત મોહ રાખદવાચ્ય મારો આત્મા તેજ હુ હુ, તેનિના બાકીના જડ ધર્મોમા મારાપણ નથી, એવો દૃઢ નિશ્ચય કરીને માધુયોગી મોહ રાખદનો ધાગો સાધે છે અને તેનો અજપાલપ જગે છે જે જાપ વાણીથી જપવો ન પડે અને સ્વાભાવિક રીત્યા શ્વાસોચ્છ્વાસથી સોડલ તરીકે ઊઠે છે, તે જપ્યાવિનાનો જાપ થાય છે, માટે તેને અજપાલપ તરીકે કહે છે અજપાલપની નિધિ ગુરુગમથી ધારવી જોઈએ મેનોનાકની પેઠે સુરતાને ત્યા ઠરાવ્યાવિના અજપાલપ થાય છે, તે વધ આત્માની સ્થિરતા માટે થતો નથી અજપાલપની સાથે સુરતાનો સબન્ધ રાખનામા આવે છે તો ત્રણ ચાર માસમા યોગી, મનની દરોને ફેરવી નાખે છે અને દિન્ય પ્રદેશમા પોતાના મનને લેઈ જાય છે, તથા ઘણા નિકલ્પસકલ્પોને રોધના સમર્થ થાય છે અજપાલપથી માધુયોગી શાન્તિ પ્રાપ્ત કરે છે અને મનને પોતાના તાબામા રાખવા સમર્થ થાય છે, તથા સકલ્પની સિદ્ધિસન્નિભુજ ગમન કરે છે માધુયોગી અજપાલપની આ પ્રમાણે જપમાલા ગણે અને અન્ય ગુ કહે ને દર્શાવે છે ડાખીનાસિકાને ગળા કહે છે અને જમણી નાસિકાને યનુના કહે છે. ઈંદ્ર અને પિંગલા એ બે નાસિકાઓ ગાયે વડે છે તને મુખમુખા કહે છે અને યોગની પરિભાષાએ તે ગગ્ગરતિ કથાય છે ઈંદ્ર પિંગલા અને મુખમુખાની ઉપર જલધારા વટે છે દ્રોણ તેને અમૃતધારા કહે છે ખેચરી મુદ્રા વરનાર તે અમૃતખિન્દ્રુઓને પ્રાપ્ત કરે છે ડાખી અને જમણી નાસિકાનો વાયુ તથા મુખમુખાનો રોધ થતા માધુયોગી બ્રહ્મરન્ધ્રમા પ્રવેશ કરે છે, અર્થાત તે પરમાત્મજ્ઞાનમા પ્રવેશ કરે અને ત્યા સમતારૂપ અમૃતધારામા આવી કરીને ગમ્મ ગમે છે ખરેખર બ્રહ્મરન્ધ્રમા સ્થિરતા થતા આત્મન્દાગત્ત્વાગતો અનુભવ પ્રકટે છે આત્મખન્દુઓ આત્માના ગુહ્ય ગુણો પૈકી એક શ્રુત્વનાં લીન થઈ જાય, અર્થાત પોતાના આત્માના અગ્રમય નદીમા ખરેખર બ્રહ્મરન્ધ્રમા છે, તેજ આત્મા હુ હુ, એવા ઉપયોગનાં કાલકાના કલા કોપર્યન્ત સ્થિર વા લીન થઈ જાય, એટલે “અપર પદં ન જાતા” એનો અર્થ “પોતાને પ્રાપ્ત કરી નહોતા. ઈંદ્ર પિંગલા અને મુખમુખા”

છે અને ને દેખાય છે, એમ જ્ઞાનાનન્દ યોગી કથીને એક દર્શાવે છે કે, પાન તત્ત્વ આપા જગતમા આપી રહ્યા છે, તેનાથી ભિન્ન આત્મ તત્ત્વની જ્યોતિ ઝળકી રહી છે પરિત અને હઠવાદીઓ ત્યા આગળ યાત્રી જાય છે તેઓ પોતાના પદ્મમા લપટાઈ ગયેલા છે બાહ્યના પરિણામ અક્ષયતીત, તદ્વતીત એની આત્મજ્યોતિની આગળ કંઈ બાકી રાખતુ નથી, અર્થાત્ તેઓ આત્માની જ્યોતિને પ્રાપ્ત કરવાને નાખ્દ ના તક ગાત્રોથી મમય થતા નથી ગનનમરુપમા આત્માની નિર્મળ જ્યોતિને આત્મા પોતેજ દેખે છે અને પોતે જાણે છે તેથી તેની અન્યને (તે દગામા નહિ આવનારને) સમજાવુ આપી શકાતી નથી, તેમજ તેને તેની પ્રતીતિ થતી નથી જેને સમાધિમા આત્મજ્યોતિના દગન થાય છે તેજ આત્માનો સાક્ષાત્કાર જરી શકે છે અને તેનાથી થતા અનન્તશુભ સદ્બનન્દ ભોગની શકે છે આત્માની સમાધિમા આત્માની જ્યોતિના દર્શન થતા ઘર ઘરની આગા ભ્રમણા ટળી જાય છે અને એક પોતાના આત્મામા દૃઢ વિશ્વાસ રહે છે બાહ્યના સર્વ વાસનાઓના બંધનો પોતાની મેળે છૂટી જાય છે હિમાલયના ખરકના દગનાઓને કડ અગ્નિ સળગાવીને પિંજાળી શકાય નહિ, પરંતુ જ્યારે વૈશાખમાગમા દૂરનો અલ્પ તાપ પડે છે ત્યારે તે જલદી ઓગળી જાય છે, તેમાણે આત્માના અસખ્ય પ્રદેશોમા સખન્ધ પામેથી મોહની વામનાઓને બચારા-ન્યાય વા અન્ય ધર્મશાસ્ત્રોના અકયાસે, અને સ્વાધ્યાસમાત્રથી હુમલી શકાતી નથી, પણ સમાધિદારા-આત્માની જ્યોતિના દર્શનથી અને આત્મમમાધિમા સરવાર રમણના કરવાથી, મોક્ષ, અપાન નોરે કર્મજન્ધનોનો તરિત ક્ષય કરી શકાય છે અને પોતાના આત્માની સુકાદશાનો આનન્દ-ખરેખર દેહમા છતાં મુક્તની પેઠે-બોલી શકાય છે પાતાનન્દયોગી કહે છે કે, “સમાધિમા આત્મ જ્યોતિના દર્શન કરીને હું તો હર્ષ પામ્યો છું”

આ પ્રમાણે થતા જનવો (ઓએ) અધ્યા મજ્ઞાનથી યોગમાર્ગ પ્રાપ્ત કરીને આત્મજ્યોતિના દર્શન કર્યા છે અને આત્માના સદ્બનન્દના મોક્ષ થયા છે અધ્યાત્મમાત્રથી યોગમાર્ગ પ્રવેશ કરનારાઓ કદિ મોહના મમનોમા દસાતા નથી, અને પામેથી ભુમિત્ત સ્થિર કરીને આજીવન મમય થાય છે યોગમાર્ગથી બ્રહ્મ થયેલો મનુષ્ય, પુનઃ ન રમવાના મેનનાને પ્રાપ્ત કરે છે, કારણ કે તેના હૃદયમા પેવા મેનના સર સો પાછા વેને યોગના માપર લાવી મૂકે છે તે સખન્ધી એક કહેણી છે કે,

દુહો

મત્તરીજ વલટે નહિ, જાવે જુગ અનન્ત ।

રચનીચ ઘર અવતરે, અન્ત સન્તકો સન્ત ॥ ૧ ॥

હાગવદ્ગીતાના યોગાધ્યાયમા કહ્યું છે કે, “યોગબ્રહ્મ સ્વર્ગમા જાય છે અને ત્યાંથી તેવા પવિત્ર જ્ઞાનીઓ, હૃદયમા અહસ્થોના ઘેર ઉત્પન્ન થાય છે અને અન્તે પુનઃ યોગમાર્ગને પામી, -ગુરુ અને આમત્રી પ્રાપ્ત થીને સર્વ બન્ધનથી મુક્ત થાય છે” આર્યાર્તમા પૂર્વ યોગમાર્ગતુ દરેક રત્નો સારી રીતે અનુભવન કરતી હતી હાલ યોગમાર્ગના સેવનવિના આર્યાર્તની અપ્રોગતિ થએલી અનુભોપાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાન પામીને યોગમાર્ગમા આગળ વધી શકાય છે

અધ્યાત્મજ્ઞાનથી યોગપર્વતની શ્રદ્ધાશુદ્ધિમા મહેજે પ્રવેગ વાય છે, માટે યોગીઓએ અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિપૂર્વક યોગમાર્ગમા પ્રવેશ કરવો એમ અમારાથી મૂચના કરાય છે અને તેના રાજદ્વેષના પ્રસંગોમા અધ્યાત્મજ્ઞાનથી યોગી પોતાના વિચારોમા અડગ અને શુદ્ધાવ્યવસ્થાપાળો રહી શકે છે જેમ જેમ શુદ્ધાધ્યવસ્થાપતી વૃદ્ધિ થાય છે તેમ તેમ અનુભવકર્મની નિર્જેરા થાય છે અને અનુભવકર્મનો બન્ધ પડે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી, હુ આત્મા છુ એવો અનુભવ વતા ચારિત્રયોગમાર્ગમા પ્રવેગ થાય છે ચારિત્રયોગની ઉપામના કરતા અધ્યાત્મજ્ઞાનની પરિપક્વતા થાય છે મહામુનિયો જણાવે છે કે, “બાહ્ય અને અભ્યન્તર ચારિત્ર પામતા શુદ્ધાત્મજ્ઞાનનો રમ્ય પ્રકટે છે સદાચારો પાળવાથી અધ્યાત્મજ્ઞાનનો શુદ્ધ ભાવ પ્રકટે છે ”

આગમોના યનાપુ વાચન અને મનનથી મત્યાધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રકટે છે પચમહાનતધારી મુનિયોના હૃદયમા ખરેખર આવો ઉત્તમ અધ્યાત્મભૂતરસ રેણુ છે, અને તેથી તેઓ જગતના જીવોને તારવા માટે સમર્થ થાય છે, તેમજ પરમાત્મપદ પામના માટે સમર્થ થાય છે ગૃહસ્થો તો મુનિરાજોની સેનાથી પોતાના અધિકારપ્રમાણે-અમુકારો અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે વ્યવહારનય અને નિશ્ચયનયને જેઓ માને છે તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનની ખરી દગા પ્રાપ્ત કરી શકે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આત્માની ઉન્નતવૃદ્ધિ પામે છે અન્ય દર્શનીઓ, એટલે વેદાન્તજ્ઞાનીઓ વગેરે પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનની મહત્તા દર્શાવે છે

બામમાન રચિન વિદ્વિ-શરીર રમ્ય મેવ ચ, ।

શુદ્ધિ તુ સારથિ વિદ્વિ-મન પ્રમહમેવ ॥ ૧ ॥

દ્વિદ્રિયાણિ હવાનાહુર્વિપર્યાસ્તેષુ ગોચરાન્, ।
 આત્મદ્રિય મનોયુક્ત મોક્ષ ત્યાહુમનીષિન્ ॥
 વસવવિજ્ઞાનવાન્ ભવત્યયુક્તેન મનસા સદા, ।
 તસ્યેદ્વિયાણ્યવશ્યાનિ દુષ્ટાશ્ચા દૃવ સારયેઃ ॥
 યસ્ય વિજ્ઞાનવાન્ ભવતિ યુક્તન મનસા સદા, ।
 તસ્યેદ્વિયાણિ વશ્યાનિ સદશ્ચા દૃવ સારયે ॥

કઠ૦

ભાવાર્થ.—શરીરરૂપી રથ છે, અને તેમાં બેસનાર આત્મા રથી
 કે બુદ્ધિરૂપી સારથિ બાપુ અને મનરૂપ લગામ બાણ ઇન્દ્રિયોરૂપી
 અશ્વો છે અને બાકી પૌદ્ગલિક વિશ્યોરૂપ પ્રદેશ છે ઝુનો, ઇન્દ્રિય
 અને મનયુક્ત આત્માને ભોક્તા કહે છે જેમ દુષ્ટ અશ્વો સારથીને
 અધીન થતા નથી, તેમ જે મનુષ્ય જ્ઞાની નથી તથા એકાગ્ર ચિત્ત
 વૃત્તિમાન નથી, તે ઇન્દ્રિયોને વશમાં કરી શકતો નથી જેમ ઉત્તમ
 અશ્વો પોતાના સારથિના તાબે રહે છે તે પ્રમાણે જે જ્ઞાની છે અને
 ક્ષેપમાં મન ભેડે છે તેના તાબામાં ઇન્દ્રિયો રહે છે

અદ્યત્તમસ્પર્શમરૂપમધ્યમસ્તથાગ્રસ્ત નિત્યમગ્નઃ સર્વથા યત્ ।
 ધનાદ્યનન્ત મહત્ પર ધ્રુવ નિષારય તન્મૃત્યુમુક્તાદમમુખ્યતે ॥ કઠો૦ ॥

તદ્વત્તિ તત્ત્રેવતિ તદ્દરે તદ્દન્તિકે

તદન્તરસ્ય સર્વસ્ય તદુ સર્વસ્યાસ્ય વાહ્યત્ ॥ દ્વિંશ૦ ॥

યસ્ય સર્વાણિ ભૂતાન્યાત્મ-યેવાનુપર્યયન્તિ ।

સર્વભૂતેષુ ચાત્માન તત્તો ન વિહગુપ્સતે—

(વેદાન્તશાસ્ત્ર)

૨૧૦૮, ૨૫૨, ૩૫, ૨૨, ગન્ધ અને વિનાશરહિત-નિત્ય અનાદિ
 અને ત અહકારથી પર, હ્રુવ એવા આત્માનો અનુભવ કરનાર મનુષ્ય,
 મૂલના મુખમાંથી મૂકાય છે તે આત્મા ચલ છે, અને તેજ આત્મા
 અચલ છે અજાનીઓથી દૂર છે અને જ્ઞાનીઓની પાસે છે તે
 સર્વ દેહોના અન્તરમાં રહે છે અને બહાર છે પર્યાયાર્થિક નયની
 અપેક્ષાએ આત્મા એક શરીર ત્યજીને અન્ય શરીર ધારણ કરે છે,
 માટે તેની અપેક્ષાએ ચલ કહેવાય છે વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ
 કામણ શરીરની સાથે આત્મા પણ એક ભવમાંથી અન્ય ભવમાં ચાલે
 છે માટે ચલ કહેવાય છે આત્માના જ્ઞાનાદિ પર્યાયોનો ઉત્પાદ વ્યય
 થયા કરે છે તેની અપેક્ષાએ, આત્મા ચલ કહેવાય છે પર્યાયાર્થિક
 નયની અપેક્ષા ચલણ કરનામાં ન આવે અને એકલી દ્રવ્યાર્થિક નયની

અપેક્ષા ગ્રહણ કરીને કહેવામાં આવે તો આત્મા અચલ છે દરેક વસ્તુઓ મૂળ દ્રવ્યરૂપે અચલ છે અને પર્યાપની અપેક્ષાએ ચલ છે “આત્મા દ્રવ્યપણે અચલ ન માનવામાં આવે તો તે ધૂન ઠરે નહિ, અને ધ્રુવતાવિના આત્મા સત્ ઠરી શકે નહિ” એ ઉપનિષદનો અને-કાન્તદષ્ટિથી અર્થ ગ્રહણ કરવામાં આવે તો આત્મામાં ચલત્વ અને અચલત્વ સિદ્ધ થાય છે એકાન્તનાદથી વેદાન્તીઓ પણ એનો અર્થ સમ્યગ્દષ્ટિવિના બરાબર કરી શકે નહિ સમ્યગ્દષ્ટિથી અનેકાન્તાર્થ ગ્રહણ કરનાર વસ્તુને સમ્યગ્ જાણી શકે છે જે મનુષ્ય સર્વ પ્રાણીઓને પોતાના આત્મામાં દેખે છે અને સર્વ પ્રાણીઓમાં પોતાના આત્માને દેખે છે તે જાની છે, અને તે કોઈનો તિરસ્કાર કરી શકતો નથી, એવો આત્મજ્ઞાની મુક્ત થાય છે સર્વ પ્રાણીઓને પોતાના આત્માની તુલ્ય સમજનાર જ્ઞાની, સર્વ પ્રાણીઓમાં પોતાના આત્માને દેખે છે એમ અવલોકન, તેમજ જે પોતાના આત્માતુલ્ય સર્વ પ્રાણીઓને દેખે છે તે કોઈપણ પ્રાણીનો તિરસ્કાર કરવા પ્રેરાતો નથી અને તે કોઈ પ્રાણીના તિરસ્કાર પાત્રભૂત બનતો નથી સર્વ પ્રાણીઓમાં ભિન્ન ભિન્ન આત્માઓ છે જેનું પોતાના આત્માને મુખદુ ખ થાય છે તેનું અન્ય પ્રાણીઓના આત્માઓને પણ મુખદુ ખ થાય છે, એવું અધ્યાત્મજ્ઞાનથી જાણવામાં આવે છે ત્યારે, સર્વ પ્રાણીઓની દયા કરી શકાય છે, -સર્વ જીવોની યતના કરી શકાય છે એવી ઉત્તમ દશા પ્રકટતા પોતાનું અનુભવિતવનાર ઉપર પણ વેરભાવ પ્રગટતો નથી

અન્ય દર્શનીઓ પણ તેમના મત પ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાનને માન આપે છે જેનો સ્વાદ્વાદની અપેક્ષાએ અધ્યાત્મજ્ઞાનને સ્વીકારે છે એકાન્તદષ્ટિથી અધ્યાત્મજ્ઞાનો જે રચાય છે તે સમ્યક્તત્ત્વભાવને ઉત્પન્ન કરના સમર્થ યતા નથી સ્વાદ્વાદદષ્ટિથી રચાયેલા અને લખાયેલા અધ્યાત્મશાસ્ત્રોથી સમ્યક્ષણે આત્મતત્ત્વ સમજાય છે અને તેથી વ્યવહાર અને નિશ્ચયનય પ્રમાણે આત્મતત્ત્વનું આરાધન થાય છે બાહ્યદષ્ટિથી અવલોકતા જે દુનિયાના પદાર્થો આનન્દમય લાગે છે તેજ પદાર્થો ખરેખર અધ્યાત્મદષ્ટિથી અવલોકતા નિસ્સાર લાગે છે પદાર્થોનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ તો અધ્યાત્મદષ્ટિથી અવલોકાય છે

અધ્યાત્મજ્ઞાનથી પોતાના આત્માને મોક્ષમાર્ગપ્રતિ લેઈ શકાય છે ઉપરપ્રમાણે દર્શાવેલા વિચારો આદિ-અનેક શાસ્ત્રીય વિચારોથી અધ્યાત્મજ્ઞાનની આનંદયકતા સિદ્ધ થાય છે શ્રીમદ્ યજુરોપનિષદજી ઉપાધ્યાયના પૃથ્વીમાથી નીચેપ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાનની ઉત્તમતાના ઉદ્ગારો નીકળે છે

का तापरमुधाम्वादा-यूना यज्ञायते सुख ।
 त्रिदु पाश्चैतदध्यात्म-शास्त्रस्वादसुखादधे ॥ ९ ॥
 अ यत्तमशास्त्रसमूह-सतोपसुखशास्त्रिन ।
 गणयन्ति न राजान न धीद नाऽपि वासवम् ॥ १० ॥
 य किल्लादिक्षिताध्यात्मशास्त्र पाण्डित्यमिच्छति ।
 उद्दिष्टपत्यगुलीपणु सम्बहुमफललिप्सया ॥ ११ ॥
 दम्भपवतदभालि सौहार्दाबुधिच द्रमा ।
 अध्यात्मशास्त्रमुत्ताल-मोहजालवनानल ॥ १२ ॥
 अध्यात्मसमुत्थ स्थावापचौर पलायते ।
 अध्यात्मशास्त्रसौभाग्ये नस्यात्कञ्चिदुपप्लव ॥ १३ ॥
 येषामध्यात्मशास्त्रार्थ-तत्त्व परिणत हृदि ।
 कदाचविषयायशःश्लेषा न कर्हिचिन् ॥ १४ ॥
 निदुष कामचण्डाल पण्डितानपि पीडयेत् ।
 याद् नाध्यात्मशास्त्राध, बाधयोधकृपाभवेत् ॥ १५ ॥
 विषयलिसमा तृष्णा, वर्धमाना मनोवन ।
 अध्यात्मशास्त्रद्वाराण छिन्तिपरमपय ॥ १६ ॥
 वनयन्मधनदास्थ्ये, तेजोष्वा तेजलमरौ ।
 दुरापमाप्यतधन्यं, कलाकध्यात्मवाक्यम् ॥ १७ ॥
 वदन्वशास्त्रविद्वत्त, रसमध्यात्मशास्त्रवित् ।
 भाग्यभृद्भोगमाप्नोत, वहतेष्वदनन्तर ॥ १८ ॥
 भुञ्जाराजानहस्तास्त्र, विकाराभिनया परे ।
 अध्यात्मशास्त्रनिज्ञास्तु, वदन्त्यविकृतक्षणा ॥ १९ ॥
 अध्यात्मशास्त्रहमादि, मवितादागमोद्ध ।
 भूयानगुणरत्नानि, प्राप्य तत्रिषुधैर्नहिम् ॥ २० ॥
 रसाभोगावधि कामे, सद्भुज्यभोजनावधि ।
 अध्यात्मशास्त्रसयाया, रसानिरवधि पुन ॥ २१ ॥
 कुतश्च यत्तवस्त्र, गव-वरविकारिणी ।
 एनिरद्विर्मेलीभाव, मध्यात्ममधभेषजात् ॥ २२ ॥
 धनेनापुत्रदारादि, ययाससारदृश्य ।
 तथापाण्डित्यरत्नानां, शास्त्रमध्यात्मवज्रितम् ॥ २३ ॥
 अध्यात्मवदध्यात्म, तास्त्रभा यपुन पुन ।
 भनुष्यस्तदर्थम्, दयोयोग्यस्यकस्यचित् ॥ २४ ॥

સાધાર્થ—કાન્તાના અધરામૃતના આસ્વાદથી યુવકોને જે મુખ
 ધાપ છે તે મુખ તો અધ્યાત્મશાસ્ત્રસ્વાદથી થનાર મુખરૂપ ગમુદ્રની
 પાસે એક મિન્દુગમાન છે અધ્યાત્મશાસ્ત્રોના વાચન, શ્રવણ, મનન
 અને પરિશીલનથી ઉત્પન્ન થનાર સતોષસુખમા મસ્ત બનેલા મહા-
 ભાઓ, રાજા ધનદ અને ઇન્દ્રને પણ હિસાબમા ગણુતા નથી કેઈ
 પણ કંપટશક્તિની ઇચ્છાએ આગળી હતી કરે છે પણ તે જેમ
 અર્થ જાય છે, તેમ જે મનુષ્યે અધ્યાત્મશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો નથી
 અને પારિત્ય ઇચ્છે છે તે પણ અર્થ થાય છે દભરૂપ પર્યત ભેદવાને
 માટે વજ્રસમાન, મૈત્રીભાવનારૂપ સાગરની વૃદ્ધિ કરવા ચદ્રસમાન, મોહ-
 ભરૂપ અને બાજવા અગ્નિસમાન, અધ્યાત્મશાસ્ત્ર છે અધ્યાત્મશાસ્ત્રથી
 ઉત્પન્ન થનાર અધ્યાત્મજ્ઞાનને જેટલી ઉપમાઓ આપનામા આવે
 તેટલી ન્યૂન છે અધ્યાત્મશાસ્ત્રનું સૌગન્ધ્ય પ્રવર્તે છે, ધર્મનો માર્ગ
 સ્વસ્થ જાય છે ધર્મમાર્ગમા પ્રવર્તતા મોહના મુલકોનું પ્રાણલય ચાલતું
 નથી અને મોહમુલકોનું કસાયલા ઉપદ્રવોના પણ નાશ થાય છે
 પાપરૂપ ચાર તો પલાયન કરી જાય છે જે મનુષ્યોના હૃદયમા અ-
 ધ્યાત્મનાશ્વ પરિણામ પામ્યું છે, તેઓને કપાયરિપયાવેન કલેશ કદાપિ
 દોતો નથી અધ્યાત્મશાસ્ત્રોનું વાચન શ્રવણ એ એક જુદી વાત છે
 અને અધ્યાત્મશાસ્ત્રોપ્રમાણે હૃદયનું, અધ્યાત્મભાવે પરિણમતું થતું
 એ એક જુદી વાત છે અધ્યાત્મશાસ્ત્રો વાચીને અધ્યાત્મપરિપુતિવાળું
 હૃદય કરનામા આવે છે તો અધ્યાત્મની મહત્તાના હૃદયમા અનુભવ
 આવી રહે છે અધ્યાત્મશાસ્ત્રો ખરેખર હૃદયમા અધ્યાત્મપરિણુતિ
 ઉત્પન્ન કરાવે છે અને ન્યારે હૃદયમા અધ્યાત્મપરિપુતિ પ્રગટે છે ત્યારે,
 વશો અને વિપયોના આવેશ અને તે સખન્ધી કલેશ મન્દ પડતો પડતો,
 સંવેદ્ય પ્રગટે કલેશ ટળે છે કપાયો અને વિપયોના આવેશોને ટાળવા
 હોય તો અધ્યાત્મશાસ્ત્રો કહે છે કે, અમારી ઉપાસના કરો અને અ-
 ધ્યાત્મનિચારોને હૃદયમા ભરી દેઈને હૃદયમા ખૂબ હેઠા, અધ્યાત્મ
 જ્ઞાનના સરકાર પાલો

જે અધ્યાત્મશાસ્ત્રના અર્થ બોધરૂપ ચોક્કાની કૃપા ન હોય તો
 નિર્લેપ કામરૂપ ચડાવ, એ ખરેખર, પરિતોને પણ પીડે છે અને તેઓને
 પીતાના દાસ બનાવે છે અધ્યાત્મશાસ્ત્ર એ સૂર્યના પ્રગટારૂપ છે,
 ત્યા અંધકારમા ઉત્પન્ન થનાર કામ ચડાવ આવી રાજતો નથી અધ્યા-
 ત્મશાસ્ત્રથી હૃદયમા ઉત્પન્ન થએલી શુદ્ધ પરિણુતિના બળ આગળ
 જાનતા પિત્રો દડી રાકતા નથી મનરૂપ વનમા વૃદ્ધિ પામનારી
 વૃણારૂપ નિરવલિને, મરુપિયો-અધ્યાત્મશાસ્ત્રરૂપ દાતરણવડે છેદી

નાખે છે તૃષ્ણારૂપ વિષની વહિનું ઉત્પત્તિસ્થાન મન છે અને તે અજ્ઞાનરૂપ વાયુથી ધોવાય છે દરેક પ્રાણીને અજ્ઞાનાવસ્થામાં અનેક પ્રમાણની તૃષ્ણા પ્રાપ્ત છે અને તે પ્રતિફલ્પ વધતી જાય છે સાગરનો અન્ત આવે છે, પણ તૃષ્ણાનો પાર આવતો નથી તૃષ્ણા એ સસાર પ્રવૃત્તિચક્રની જનની છે તૃષ્ણાની વિષવહિના ફળો પણ વિષમય હોય છે અને તેમાંથી વહેતો એમો રસ પણ વિષરૂપ હોય છે જેના દ્વંદ્વમાં તૃષ્ણારૂપ વિષનથી નથી, એના મહાપુરૂષના દ્વંદ્વની સંસ્કૃતિથી જીવ પ્રકારની હોય છે, જેના દ્વંદ્વમાં તૃષ્ણારૂપ વિષનથી નથી તેને કોઈની સ્પૃહા નથી અને તેની આગળ કોઈ, દુનિયાનો અંક વર્તિ-ધંદ્ર-વંદ્ર-પણ મહાન નથી મનુષ્યનું સારીર ઘસાય છે, કૃષ્ણ કેશ ટળીને ચેત કેત થાય છે પણ અજ્ઞાનચોને તૃષ્ણા ટળતી નથી સત્તા, પદવી, અને ધન વગેરેની તૃષ્ણાઓનો કદી અન્ત આવતો નથી અને તૃષ્ણાનો નારા યથાવિના સતોત્ર પ્રાપ્ત થતો નથી, અને સતોત્ર-નિના ખરા સુખની આત્મા રાખની એ તો અર્થ છે ગરીબ વા ધનવતને તૃષ્ણાના વિષપ્રવાહમાં વહેતા કદી સુખની ઝાખી થતી નથી તૃષ્ણાનો માદર ખરેખર અજ્ઞાનાવસ્થામાં થાય છે અજ્ઞાની મનુષ્યો સુખની લાવચે તૃષ્ણાને દેવીની જેઠ પૂજે છે અને તૃષ્ણારૂપ હોળીમાં પોતે પતંગી-બાની જેઠ બળીને ભસ્તીભૂત વઈ જાય છે તૃષ્ણાનો નારા કદી બાહ્યદૃષ્ટિથી ધનાનો નથી જ્ઞાની પુરૂષો જાણાવે છે કે, તૃષ્ણારૂપ વિષનથી જીવન કરતું હોય તો અધ્યાત્મશાસ્ત્રરૂપ દાતરંગને નહિપુ કરે અને તેવો તૃષ્ણાનથીને છેતી નાખે

વનમાં ઘર, દુષ્ટી અવસ્થામાં વન, અધિકારમાં પ્રકાર, અને મરદેરામાં જેમ જવ પ્રાપ્ત થતું હુર્લભ છે, તેમ શ્રીમદ્ યશોવિજય ઉપાધ્યાય કહે છે કે 'આ કલિયુગમાં અધ્યાત્મશાસ્ત્રની પ્રાપ્તિ થવી તે પણ હુર્લભ છે'

આ કલિયુગમાં પાપપ્રવૃત્તિમય અને પાપમય પ્રવૃત્તિવડે સાધ્ય થતી એવી ક્ષણિક બાહ્યોત્પત્તિ અથ, દુનિયા પાપમય પ્રવૃત્તિશાસ્ત્રોને લખે છે, વાચે છે, ભાષે છે અને તે તાત્કાલીન ઉપારસના કર્યા કરે છે અને તેના પાપપ્રવૃત્તિમયશાસ્ત્રોને પ્રકટાવવા માટે લેખકોને ઉત્તેજન આપે છે જ્યાં ત્યાં બાહ્યપ્રવૃત્તિના ભાષાકાર થયા કરે છે અને તે તરફ લોકોની-પાપકેન્દ્રિયોની અને મનની-પ્રવૃત્તિ સપ્તદિવસ થયા કરે છે, એવું અનુભવમાં આવે છે મનુષ્યો પાપમય પ્રવૃત્તિઓના હેતુઓમાં ઉત્તતિનો માર્ગ છે એવું બાહ્યદૃષ્ટિથી દેખીને, જાણ્યોની જેઠ બાહ્યપ્રગતિમાર્ગમાં

દોષ્યા કરે છે અને તેમા ન રસ હતા રસ માનીને 'કૃત્તર હાડકા
 વૂટે છે તેની પેઠે,' ભ્રાતિથી મથ્યા કરે છે જે નથી તેને પોતાનું
 કલ્પીને અન્ય દુષ્ટતાના પ્રાણે સુસીને પોતાના આત્માને સાન્નિપાતિ-
 કની પેઠે સુખ આપવા મથ્યા કરે છે પ્રવૃત્તિમય સાત્ત્વના વાચનમા
 લોભે આખો ખોઈને ચરમા ધારણુ કરે છે, અને મનની માથાકૂટ કરીને
 મનને ચન્દ્રની પેઠે પ્રવર્તવા કરે છે રૂઝાદરસ આદિ-જેમા છે એવા
 અશુભ રમવાળા સાત્ત્વેનું અવ્યયન કરીને, દુનિયા સ્વપ્નગુખની મોજને
 અવલની, કાપુમા દુખના નિ સાસા નાખે છે, તોપણુ વિપના કીડાની
 પેઠે પાપમય પ્રવૃત્તિસાત્ત્વમાજ સુખ સોધ્યા કરે છે શ્રીમદ્ યશોરિ
 જયજી ઉપાધ્યાય કહે છે કે, આ કવિકાવમા જાણવેલા દૃષ્ટાંતોની પેઠે
 અધ્યાત્મતાત્ત્વની દુર્લભતા છે. અધ્યાત્મતાત્ત્વની પ્રાપ્તિ યવી દુર્લભ છે,
 તેમજ અધ્યાત્મતાત્ત્વો તરફ રૂચિ યવી પણ દુર્લભ છે અધ્યાત્મતાત્ત્વો
 મમજવા દુર્લભ છે, તેમજ અધ્યાત્મતાત્ત્વોને સમન્વવનારા મહાપુરૂષો
 પણ વિરલા છે અધ્યાત્મતાત્ત્વની પ્રાપ્તિ યવી એ ઈ મામાન્ય વાત
 નથી. અલ્પકાળમા મુક્તિ જનાર આત્માને અધ્યાત્મતાત્ત્વની પ્રાપ્તિ
 થાય છે અને તેની અધ્યાત્મતાત્ત્વમા થકા થાય છે, તથા તે પ્રમાણે
 તેનું વતન થાય છે બાહ્યતાત્ત્વો કરતા અધ્યાત્મતાત્ત્વોની સખ્યા અલ્પ
 છે બાહ્યતાત્ત્વોથી ધૂમકેતુઓની પેઠે લોભેના અવ્યુદય તથા અમ્ત થાય
 છે આત્મનની વૃદ્ધિ કરનાગ સાત્ત્વોની ઉત્પત્તિ તો સહેજે થાય છે અને
 તે તરફ પ્રવૃત્તિ પણ સહેજે થાય છે અધ્યાત્મતાત્ત્વો તો તીર્થરૂપ છે
 અને તેની ઉત્પત્તિ ખરેખર તીર્થકરોથી થાય છે અને તેનાથી થતો
 ઉદય સદાગલ કાયમ રહે છે અધ્યાત્મતાત્ત્વોથી શાન્ત રસ પોપાય
 છે, શાન્ત રસ ખરેખર સર્વરમ્ભના રાજ છે તેનું પાત કરનારાઓ
 ખરેખર અમર થાય છે જે સુખ સદા રહે છે એવા સુખને, અ-
 ધ્યાત્મતાત્ત્વના ઉપાસકો પામે છે તેઓના મનમાથી પાપના વિચારો
 રજવા માંડે છે અને કૃદ્યવ્રત ભારતક્ષેત્રમા, દયારૂપ ગજાનદીનો પ્રવાહ
 પહેલા માંડે છે, તેથી તેઓ પોતાની ખરી પવિત્રતા પ્રાપ્ત કરીને
 તીર્થરૂપ પોતે બને છે અને પોતાના સમાગમમા આનનારાઓને પણ
 તીર્થરૂપ બનાવે છે

ચાર લેદ અને અન્ય તાત્ત્વના જાણનારાઓ બાહ્યપ્રવૃત્તિથી
 કોરા પામે છે અને આનન્દરસને તો અધ્યાત્મતાત્ત્વેતાઓ પામે છે
 સાન્યતાથી ભોગને તો પામે છે અને રસભરતો ચન્દનનો ભારજ
 ઉંચરી બાજુ છે અધ્યાત્મતાત્ત્વના સહનન્દરમ્ પડખાતો તવી
 બાહ્યતાત્ત્વોનું જ્ઞાન આપનારા તાત્ત્વોથી ખરો આનન્દરસ પડખાતો

નથી બહોતેર કળાના સાશ્વતો અભ્યાસ કરવામા આવે તોપણ, અધ્યાત્મજ્ઞાનવિના આનન્દ મળવાનો નથી સત્યાનન્દરસની દિશા દરોપ નાગ અધ્યાત્મશાસ્ત્રોનું પરિશીલન એજ ખરેખર કર્તવ્ય છે હોમ વગેરે અનેક કામો કરવાથી કઈ આત્માનો ખરો આનન્દ અનુભવાતો નથી

ભુવનનું આસ્માન તેમજ હસ્તમુખના વિકાર આદિ નાટક-અભિનયો કઈ સત્યમુખની દિશા દરોનતા નથી, તેમજ હાસ્યાદિ ચેષ્ટાશાળા ભોળી પૂરો વિકારજન્ય આનન્દ ભોગનવા પ્રયત્ન કરે છે અને મુખાદિની વિકારજન્ય ચેષ્ટાઓ કરે છે પણ તેમા તેઓ અન્તે કંઈયે છે અને સત્યમુખથી દૂર રહે છે અધ્યાત્મશાસ્ત્રવેત્તાઓ તો અમુઆ દિની વિકાસિક ચેષ્ટાવિના જાણે છે ભોળીની વિકારચેષ્ટાઓમા તેમને જ્ઞાન્તિ લાગે છે અનવિકાર ચેષ્ટાજન્ય મુખ તો એક ક્ષણમાત્ર જાણે છે અને અન્તે હંતુ ન હંતુ થઈ જાય છે નાટક વગેરેમા પ્રેક્ષકોને આનન્દ આપનારી અનેક ચેષ્ટાઓ વાય છે, તથાપિ અધર્મ્યન્ત પ્રેક્ષકોને અને નાટકીયાઓને સત્યમુખ વચેલું જાણતું નથી મૂઢ જીવો તેની વિચારિ-સાગારિક ચેષ્ટાઓમા મૃગજલની પેઠે મુખની જ્ઞાન્તિ ધારણ કરી મનથી દોડ્યા કરે છે અને અન્તે અજનનવસ્તનની પેઠે નિષ્ફળતાને દેખે છે, હતા હાર્યા જી હારી જમાણ રમે તેની પેઠે વારવાર તેમા તે તેમા વિધાના ક્રીડકની પેઠે રામ્યા મામ્યા રહે છે તૃનારિક રસની ચેષ્ટાઓથી સત્યાનન્દ કોઈને પ્રાપ્ત થયો નથી અને થનાર નથી, માટે અધ્યાત્મશાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરીને સત્યમુખની શોધ કરીને તેમા મસ્ત બનતું એજ લેખકનું હાર્દ છે

કામમા જે રસ પડે છે તે ભોગનતા મુધી મધુર જણાય છે, તેમ જમતા મુધી ઉત્તમ ભોજનમા રસ પડે છે, પણ અધ્યાત્મશાસ્ત્ર સેવાથી ઉત્પન્ન થનાર આનન્દરસની તો મનધિજ નથી દુનિયામા સર્વ પ્રકારના કામિક જન્યતાઓ સત્યમુખ દેવા સમર્થ થતા નથી. વિશેષાવશ્ય કમા, સામારિક જાણેથી ખર મુખ રહેતું નથી, તે વિષે નીચે મુજબ દર્શાવું છે

નમ્ર પ્રેત્ત્વાવિદ્ ક્ષણ્વીરુપવૃક્ષતામ્ ।

માત્રાયાસેતસનાદ્ર મ મુચ્છી રમતે કિંતુ ॥ ૧ ॥

અંશુક્યમાત્રમવસાદ્યતિપ્રતિષ્ઠા ।

હિંમતિઃ સ્વપરિપાકનરૂચિરેવ ॥

નાતિથમાપગમનાય યથા ધમ્માય ।

રાઘ્ય સ્વદક્ષણતવૃન્દસિવાતપત્નમ્ ॥ ૨ ॥

મુક્તા ધિય સકલકામદુષાસ્તત કિં ।
 મુગ્ધીણિતા પ્રણયિન મ્બધનૈસ્તત કિં ॥
 દત્ત વદ શિરસિ વિદ્વિપતા તત કિં ।
 કલ્પસ્થિતતનુમૃતાતનુમિસ્તત કિં ॥ ૩ ॥
 દ્વિત્યનર્મિજિદપિ સાધનસાધ્યનાત ।
 સ્વમેન્દ્રજાલસદૃશ પરમાર્થશૂન્યમ્ ॥
 ભલ્યન્તનિવૃત્તિકરયદપેતવાધ ।
 તદ્મહાવાન્ઘ્રતજના યદિ ચેતનાસ્તિ ॥ ૪ ॥

(વિશેષાવશ્યક)

આ રસોક્તિનો ભાગ્યે હૃદયમાં મનન કરીને ધારનામાં આવે તો,
 અધ્યાત્મશાસ્ત્રોએ દર્શાવેલ સત્યમુખની દિશામાં આત્માનુ ગમન થાય
 વિષયનુ મુખ તે પરમાર્થથી ભેદા દુ ખજ છે

વિસયસુહૃદુલ્લસિય, વુક્તપડિયારભોતિગિચ્છન્વ
 ત સુહૃદુલ્લસિયારભો, નજવયારોવિનાતચ ॥

(વિશેષાવશ્યક)

વૈષયિક મુખ તે વસ્તુત દુ ખજ છે, કારણ કે તે દુ ખના પ્રતિ-
 નરૂપ છે માટે દુઃખ અર્થ આદિની ચિકિત્સાની પેઠે વિષયપદાર્થોમાં
 મુખનો ઉપચાર છે અને ઉપચાર તે વસ્તુત સત્ય હોતો નથી
 ઔપચારિક વિષયમુખ તે વસ્તુત મુખજ નથી, અર્થાત્ દુ ખરૂપજ
 છે અધ્યાત્મભાવમાં રમતા એવા મુનિને સત્યમુખ અહીંઆ થાય છે

સિર્જિતમદમદનાનાં, વાકુકાયમનોવિકારરહિતાનામ્-
 વિનિવૃત્તપરાશાનામિદૈવ મોક્ષ સુવિહિતાનામ્ ॥ ૧ ॥

(વિશેષાવશ્યક)

જેઓએ કામ, અને અલકારનો જય કર્યો છે, અને વાત્સી કાય
 અને મનના વિકારરહિત થઈ જેઓએ પરની આશાઓને દૂર કરી છે,
 એવા મુવિહિત મુનિયોને શરીર છતાં આ મોક્ષ છે

જે સસારમાં આનન્દ માનનાર છે તે દેહ અને ઇન્દ્રિયોની પેલી-
 પાર રહેલું આત્મિકમુખ દેખના તથા અનુભવવા સમર્થ થતો નથી
 પુણ્યથડી જે મુખ થાય છે તેના ઝરતા આત્માનુ સહજમુખ ભિન્ન
 છે, માટે મુક્તિમાં ખરેખર દેહ અને ઇન્દ્રિયદ્વારા ભોગવાતા એવા
 પુણ્યજન્ય મુખથી ભિન્ન-નિત્ય અને સ્વાભાવિક મુખને, સિદ્ધપરમાત્મા
 ભોગવે છે ૭ અને અનુભવથી સિદ્ધ થાય છે કે,

અધ્યાત્મતાત્ત્વજ્ઞ આનન્દરસની અવધિ નથી જેઓ અધ્યાત્મશાસ્ત્રદ્વારા આત્માના અનુભવમા ઉઠા ઉતરી ગયા છે તેઓ અધ્યાત્મ-મુખની ત્હેરીયો અનુભવે છે, અને તેઓને આત્મહુખની પ્રતીતિ થાય છે, તેથી તેઓ બાહ્ય શક્તિ, સત્તા, અને પદવી વગેરેની ઉપાધિથી મુક્ત થઈ સતીંગના સ્થિત આત્માના ધ્યાનમા મસ્ત થાય છે અને દુનિયાના ભાવોને નિષ્ઠા દેખે છે અધ્યાત્મતાત્ત્વ કયે છે કે, “હે દુનિયાના મનુષ્યો! તમે અમારી પાસે આવો, અમે તમારા નિવિધતાપોને હરીને નિરવધિ મુખમા મક્ક કરી દેઈશું ” અમારામા શ્રદ્ધા રાખો

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી કહે છે કે, કુતર્કનાળા તાત્ત્વોના સર્વસ્વ ગર્વજનરની વિકારવાળી અનેથી એવી દૃષ્ટિ તે ખરેખર અધ્યાત્મઅનુભવ ઔરધના પ્રયોગથી નિર્ભવ બને છે બ્યાકરપુ અને કેવલ ન્યાયતાત્ત્વો વગેરેના અભ્યાસીઓ ગર્વ ધારપુ કરે છે અને તેઓ વિવાદોમા કોતર ફવને પ્રાપ્ત કરે છે અન્ય તાત્ત્વોના અભ્યાસથી પરિતો અભિમાન ધારા કરે છે અને તેઓની દૃષ્ટિમા રાદ્વેષની મલીનતા રહે છે સરવભાવ અને સર્વ જીવોની સાથે ગુરુપ્રેમ અને સર્વમા આત્મદૃષ્ટિ ધારા કરવી ઇત્યાદિ પુરોષી, બાહ્યતાત્ત્વોના વિદ્વાનો દૂર રહે છે અને તેથી તેઓની દૃષ્ટિમા નિકાર રહે છે બાહ્યપદાર્થો, બાપાઓ અને કુતર્કના અભ્યાસી પરિતોની દૃષ્ટિની મલીનતાનો નાશ કરનાર ખરેખર અધ્યાત્મતાત્ત્વો છે અધ્યાત્મશાત્ત્વો કયે છે કે, દૃષ્ટિમા રહેલી રાગદ્વેષની મલીનતાનો અમે નાશ કરના સમર્થ છીએ અહુકારનો નાશ કરીને મનુષ્યોને પોતાના આત્માતુ અમે બાન કરાવીએ છીએ, માટે દુનિયાના લોકો! તમે પોતાની દૃષ્ટિની નિર્મલતા પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છતા હો તો અમારી પાસમા આવો અને અમારામા રહેલું અપૂર્વ યોગ્ય અનુભવો અમારામા આવેલા અપૂર્વભાવોવડે તમારા પ્રત્યને રંગો, અને પથાતુ જીવો કે અમારામા કેટલી મહત્તા છે? મોટા મોટા વિદ્વાનોએ અમારો આગ્રય લીધો છે અને તેઓ પોતાના આત્માને દેખવા સમર્થ બન્યા છે જેઓના દોષ હરનાને ઇન્દ્રો પણ સમર્થ નથી, તેવા દુષ્ટ જીવોને પણ અમેએ મોક્ષ આપ્યો છે, એમ અધ્યાત્મશાત્ત્વો પોમગીને કહે છે તુમે આથી સમજી શકશો કે અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખર પ્રત્યમા પરિપુરવાથી દૃષ્ટિની નિમલતા થાય છે

“ ધનરતોને જે ન પુન, સ્ત્રીઓ આદિ સસારની વૃદ્ધિ અર્થે થાય છે, તેમ પાદિ ના અહારમા આવેના વિદ્વાનોને અધ્યાત્મવિનાના તાત્ત્વો સસારની વૃદ્ધિ અર્થે થાય છે ” શ્રીમદ્ પૂજ્ય યશોવિજય ઉપાધ્યાયજી આ કથન ખરેખર ભાષા અને તર્કના પરિતોને મનન કરવા

યોગ્ય છે ખરેખર વિદ્યાનો મદ વિદ્યાનોને થાય છે—ગૌતમસ્વામી
જેવા ગાપુધરોને પણ પૂર્વ વિદ્યાનો મદ થયો હતો સિદ્ધમેન દિવાક
રને પણ પૂર્વ વિદ્યાનો મદ થયો હતો ધનિકોને ધનનો મદ થાય
છે, તપસ્વીઓને તપનો મદ થાય છે, ક્રિયાવાદીઓને ક્રિયાનો મદ
થાય છે 'તપતુ અણર્જુ ક્રોધ છે અને વિદ્યાતુ અણર્જુ અહકાર છે
અધ્યાત્મજ્ઞાન જેમા નથી એવા શાસ્ત્રો સસારમા અભિમાનની વૃદ્ધિ
કરાવે છે અને તેથી મસારની વૃદ્ધિ થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનવિનાના
શાસ્ત્રોના અભ્યાસથી ચર્ચા, અહતા, ખડન મડનમા અહકાર અને
કપટકલાની વૃત્તિ પ્રગટે છે અને તેથી વિદ્યાનુ પોતાના આત્માને શાંતિ
આપવા સમર્થ થતો નથી ભલે સાધુ હો વા ગૃહસ્થ હો, પરંતુ
અધ્યાત્મજ્ઞાનકારક શાસ્ત્રોના અભ્યાસવિના કદી તે મુક્તિ મમ્મુખ
થવાનો નથી અધ્યાત્મશાસ્ત્રોના પઠનપાઠનથી આત્મામા સદ્ગુણો પ્રાપ્ત
કરવાની ઇચ્છા પ્રગટે છે અને દુર્ગુણોનો નાશ કરવા અત્યંત પ્રયત્ન
થાય છે અધ્યાત્મશાસ્ત્રો એ દિવ્ય પ્રકાશ છે, એ પ્રકાશને એકાન્ત
જગવાદી-મનુષ્યરૂપ લુપક ન દેખે તેમા અધ્યાત્મજ્ઞાનનો દોષ નથી,
કિન્તુ તેની દૃષ્ટિનો દોષ છે અધ્યાત્મશાસ્ત્રોના પ્રકાશમા ખરેખર દિવ્ય
પુરુષો રહી શકે છે અને તેઓની દિવ્ય દૃષ્ટિ ખીલે છે, માટે અધ્યાત્મ-
શાસ્ત્ર ભણના યોગ્ય છે અને વારંવાર અધ્યાત્મશાસ્ત્રગત ભાવો ભાવવા
યોગ્ય છે

અધ્યાત્મશાસ્ત્ર વારંવાર ચિંતવન કરવા યોગ્ય છે, અધ્યાત્મજ્ઞા-
નીઓએ તેનો અર્થ ઠોઈ યોગ્યને દેવો જોઈએ દુનિયામા અધ્યાત્મ-
જ્ઞાનસમાન કોઈ હિતકારક અન્ય નથી શ્રીમદ્ યશોવિજયજીને જ્ઞાન
ઉપર અત્યંત રાગ હતો દ્રવ્યાનુયોગમા સદાજાલ તેમણે મન રમણ
કરતું હતું દ્રવ્યાનુયોગના ચિંતવનને તેઓ અન્તરક્રિયા માનીને તેમા
રમણતા કરતા હતા તેઓ જ્ઞાનની ઉત્તમતા સમ્બંધી કથે છે કે—

વાદ્યક્રિયાહેં વાહિરયોગ—અન્તરક્રિયા દ્રવ્યઅનુયોગ ।

વાદ્યદીનપણ જ્ઞાનવિશાલ—મલો કલ્હો મુનિઉપદેશમાલ ॥

(ઉપદેશમાલ)

ગાથા

નાનાહિઓ વરતર—દીળોચિહુ પવચણ પમાવતો ॥

નયદુઠ્ઠર કરિતો મુહુવિ અપ્યાગમો પુરિસો ॥ ૧ ॥

(ઉપદેશમાલ)

બધ છે કૃષ્ણચિત્રક મૂલના જેવા આત્મતત્ત્વજ્ઞાતા મુનિવર હોય છે તે દુનિયાના પ્રનાહમા તપુતા નથી રાગદ્વેષના પ્રનાહના સામા તેઓ વહે છે અને રાગદ્વેષનો છેદ કરે છે ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાનવિના આવી અપૂર્વ નકિત અન્યત્ર સભવી શકે નહિ અધ્યાત્મજ્ઞાન ચિત્રાવેલીના મમાન છે, અધ્યાત્મજ્ઞાન એ ભાવ ચિત્રાવેલી સમજવી આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપમા રમણુતા ડરવી, એજ મત્ય-મોક્ષમાર્ગ છે તે સમન્ધી નીચેપ્રમાણે સાતી છે

ગાયા

નિધ્યયમગ્નો મુત્સ્તો વવહારો પુણ્ણકારણો ધુત્તો ।

પદમો સવરરૂવો જાસવદેવ તનો ધીનો ॥

(જાગમસારગત ગાયાયા)

નિશ્ચયમાર્ગ તેજ મોક્ષમાર્ગ છે વ્યવહાર છે તે પુણ્યનુ કારણ છે નિશ્ચયનય છે તે સ્વરૂપ છે અને વ્યવહારનય છે તે આત્મવહે-તુરૂપ છે વ્યવહારનય આદરના યોગ્ય છે નિશ્ચયનયની સાધ્યદષ્ટિ ગખીને વ્યવહારથી પ્રવૃત્તિ કરની આત્માસમન્ધી શ્રીમદ્ હેમચન્દ્રસૂરિનુ નીચેપ્રમાણે વ્યન છે

ય પરમાત્મા પરજ્યોતિ પરમ પરમેષ્ઠિના ।

આદિત્યવર્ણાત્મસ પરસ્ત્રાદામનન્તિયમ્ ॥ ૧ ॥

સર્વે યેનોદમૂત્યન્તે-સમૂહા ક્લેશપાદપા ॥

(વીતરાગસ્તોત્રે)

નયમગપમાણેર્હિ-જો અપ્પા સાયવાયમાવેણ ।

જાણહ મોરકસરૂવ-સમ્મદિઠીઓ સોનેઓ ॥

(જાગમસારગત ગાયાયા)

આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમન્ધી અનેક શાસ્ત્રોમા વિવેચનો મળી આવે છે સાત નય અને મહાભગીપૂર્વક સ્વાદ્વાદદષ્ટિએ આત્માનુ સ્વ-રૂપ તેઓ અન્યોધે છે તેઓ મોક્ષસ્વરૂપ બાણે છે, અને તે સમ્યક્-દષ્ટિ અન્યોના અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનાર મનુષ્ય સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરે છે સ્વાદ્વાદભાવે આત્મતત્ત્વને અવ્યોધનુ એ ધારવા કરતા ઘણુ દુર્વેષ છે અધ્યાત્મજ્ઞાનમય આગમોનો બહુ વર્ષપર્યન્ત અભ્યાસ ડર-વાથી અધ્યાત્મજ્ઞાનમા પરિપુમાય છે, માટે બાળજીવોએ જીતાર્થ મુનિ વરોની સેના કરીને આત્મતત્ત્વનુ જ્ઞાન મેળવના પ્રયત્ન કરવો શુરની આજ્ઞાપ્રમાણે વર્તનાથી અધ્યાત્મનો અનુભવ આવે છે સિદ્ધાન્તોના જ્ઞાતા એવા અનુભવી શુરની નેવાથી અધ્યાત્મજ્ઞાન મળે છે તત્ત્વ-મન્ધી શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય નીચે મુજબ કથે છે.

તે કારણ ગુરુચરણબાધીન-સમય સમય રૂપ યોગે છીન ॥

સાધુ જે કિરિયામ્યવહાર-તદિજ એમ મોટો આધાર ॥

(ગુણપવાવસર)

તેની પ્રાપ્તિઅર્થે ગુરુચરણબાધીન થઈને સમયે સમયે અધ્યાત્મ દ્રવ્યાનુયોગમાં લીન થતું જોઈએ શ્રીમદ્ યોગોવિજયજી ઉપાધ્યાય પિતાના તપાસીને મર્યાદામાં ગળીને ગુરુની આજ્ઞાપ્રમાણે પતનિ અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં મસ્ત બન્યા હતા તે સ્વયં કહે છે કે, સાધુની કિયાનો આધાર તેજ અમારે મોટો આધાર છે આ ઉપરથી બન્ન બધુઓએ સમજવું કે, વ્યવહારમાં જે બાંધપૂરક બાબતી અનુસરી અન્તરમાં નિર્ગપ દુષ્ટિવડે સ્વસ્વરૂપમાં રમાતા કરી દ્રવ્યાનુયોગનો ચાતા સારી પ્રીતાશ્રમા મહા પ્રીતાર્થ છે દ્રવ્યાનુયોગ નવો છે તે સમ્યગ્ અધ્યાત્મજ્ઞાનને અવ બોધે છે દ્રવ્યાનુયોગ જ્ઞાનથી દરેક દાનસાળાઓ આત્માને દેરી રીતે માને છે અને તે કયા કયા નયની અપેક્ષાએ ગત્ય છે વા તેમાં કઈ અપેક્ષાવિના બૂન રહે છે તે જાણાય છે, માટે દ્રવ્યાનુયોગ જ્ઞાનમાં ઉઠા ઉતરીને અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં સ્થિર થતું એ / સમ્યગ્જ્ઞાનો મમ્યગ્ ઉપાય છે આત્મતત્ત્વની સ્વાદ્વાદમારે પ્રતીતિ થરી એ સમ્યક્દર્શન છે અને આત્માના શુદ્ધધર્મની પ્રાપ્તિ અને તેમાં સ્થિરતા એજ વસ્તુત આરિત્ત ાપાય છે બન્નજીવોએ અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિઅર્થે પ્રતિદિન જ્ઞાનની આરાધના કરી જ્ઞાનની મારાધના કરનાથી આત્માના પુણે પ્રમટ કરના રૂચિ થયે, હેય, જોય અને ઉપાદેયનો રિવેક થશે જ્ઞાનથી બરતાદિક સસારસમુદ્ર તરી ાયા શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય કૃદ્યના સરસોદ્ધ ૥૨ ૩૫ જ્ઞાનમાં આત્મ્યનો રસ નીચેપ્રમાણે પદમાં ઉતારે છે

પદ સદસદમુ

(રાગ આશાવરી)

ચેતન મોહકો સગ નિવારો-જ્ઞાન સુધારસ ધારો ॥

॥ ચેતન ॥ ૧ ॥

મોહ મહાતમમલ દૂરે-ધરે સુમતિ પરકાસ ॥

મુક્તિપથ પરગટ કરે-દાપક જ્ઞાનવિલાસ ॥

॥ ચેતન ॥ ૨ ॥

પાત્રી જ્ઞાનમગન રહે-રાગાદિકમલ ધાય ॥

ચિત્ત રદાસ કરણી કરે-કમલપદ નહિ હોય ॥

॥ ચેતન ॥ ૩ ॥

છીન મયો વ્યવહારમેરે-યુક્તિ ન રપજે કોય ॥

જ્ઞાનમયો પ્રસુપદ જપેરે-સુગતિ કહાસે હોય ॥

॥ ચેતન ॥ ૪ ॥

પ્રસુ સમરો પૂજો પઢારે-કરો વિવિધ વ્યવહાર ॥

મોક્ષસરસી આત્મારે-જ્ઞાનગમન નિરધાર ॥

॥ ચેતન ॥ ૫ ॥

- જાનકલા ઘટઘટ વસેરે-જોગ જુગતિકે પાર ॥
 નિજનિવ કલા વધોત કરેરે-મુગતિ હોય સસાર ॥ ॥ ચેતન ॥ ૬ ॥
- બહુવિધ ક્રિયાક્રેતસુરે-શિવપદ ન હદે કોય ॥
 જાનકલા પરકાસસો-સદૃષ મોક્ષપદ હોય ॥ ॥ ચેતન ॥ ૭ ॥
- અનુભવચિન્તામણિરતન-જાકે હૃદય પરકામ્ય ॥
 સો પુનીત શિવપદ હદેરે-દહે ચતુર્ગતિ ઘાસ ॥ ॥ ચેતન ॥ ૮ ॥
- મહિમા સમ્યગ્જ્ઞાનકી-અરુચિ રાગપલ્લ જોય ॥
 ક્રિયા કરત ફલ જુગતે-કર્મવન્ધ નહિ હોય ॥ ॥ ચેતન ॥ ૯ ॥
- ભેદજ્ઞાન તર છો મલો-જય લેં મુક્તિ ન હોય ॥
 પરમચોતિ પરગટ જિહા-તિહાં વિકલ્પ નહિ કોય ॥ ॥ ચેતન ॥ ૧૦ ॥
- ભેદજ્ઞાન સાડુ મયો-સમરસ નિર્મલ નીર ॥
 ધોવી અતર જાતમા-ધોવે નિજગુણ ચીર ॥ ॥ ચેતન ॥ ૧૧ ॥
- રાગ વિરોધ વિમોહ મહીરે-પ્રહિ જાત્રવ મૂલ ॥
 પ્રહિ કરમ પઢાયક-કરે ધમકી મૂલ ॥ ॥ ચેતન ॥ ૧૨ ॥
- જ્ઞાનસ્વરૂપી જાતમા-કરે જ્ઞાન નહિ ઓર ॥
 દ્રવ્યકર્મ, ચેતન કરેરે-પ્રહ વ્યવહારકી ઘોર ॥ ॥ ચેતન ॥ ૧૩ ॥
- કર્તા પરિણામી દ્રવ્યછે રે-કર્મરૂપ પરિણામ ॥
 કિરિયા પરજયકી કિરેરે-વસ્તુ એકત્રય નામ ॥ ॥ ચેતન ॥ ૧૪ ॥
- કર્તા કર્મ ક્રિયા કરે-ક્રિયા કર્મ કરતાર ॥
 નામભેદ બહુવિધ મયે રે-વસ્તુ એક નિરધાર ॥ ॥ ચેતન ॥ ૧૫ ॥
- એક કર્મ કર્તવ્યતા-કરે ન કરતા વોય ॥
 તેસં જસ સત્તાસધિ-પ્રક્રમાવકો હોય ॥ ॥ ચેતન ॥ ૧૬ ॥

જ્ઞાનની મહત્તાસખન્ધી આ પ્રમાણે સ્વસમય અને પરસમયમાં અનેક સાક્ષીઓ મોલુદ છે તેનો અત્ર નિસ્તાર કરવામાં આવે તો ઉપાદ્યાત બદલાઈને એક અન્ય ગ્રથ થઈ જાય દ્વિગુણરશાઓમાં પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનસખન્ધી વર્ણન છે શ્રી વીરપ્રભુની પદપર-પરાએ સુવિહિત આચાર્યોદ્ધારા પ્રવર્તેતા શ્વેતાબર જૈનશાસ્ત્રોમાં વ્યવહાર અને નિશ્ચયની સૌથી જેની સરસ વર્ણનવાળા આવી છે તેવી અન્યત્ર દેખાતી નથી જૈનશ્વેતાબરમાન્ય આગમોમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનનું વ્યન એવી રીતે કરવામાં આવ્યું છે કે, જેથી કોઈ પણ મનુષ્ય વ્યવહાર અને નિશ્ચય એ જે નયથી બ્રહ્મ ન થાય અને જૈનશાસનની સદાકાય ઉન્નતિ થયા કરે

અધ્યાત્મજ્ઞાનની હાલ દુનિયામાં કેટલી બધી આનંદપ્રકાશ છે અને અધ્યાત્મજ્ઞાનથી જાતને કેટલો બધો લાભ થાય છે તે ઉપર્યુક્ત નિયામોથી મુક્ત વાચકો સમ્યક્ અવગોષ્ઠી રાકશે. અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રાપ્તિથી આવકના નતો વા સાધુના વ્રતોદ્ધારા મોક્ષમાર્ગનું આગધન જરી રાકાય છે. આવકના ગુણો અને સાધુના ગુણો ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આત્મામાં પ્રગટે છે. ઉપરઉપરની ગુણુસ્થાનઙ્ગભૂમિમાં પ્રવેશ કરવાને અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આત્માનો વીર્યોદ્ધાર વૃદ્ધિ પામે છે અને આત્મા, પોતાના શુદ્ધધર્મમાં રમણતા કરે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનથી રજેગુણ અને તમોગુણો મોહની વૃત્તિને હટાડતો હતો પોતાના શુદ્ધધર્મમાં આત્મા રમ્ય ખેરે છે અને સનરભાનમાં દૃઢ રહીને સમયે સમયે પૂર્વે બાધના કર્મની નિર્જરા કરે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આત્મા પોતાના શુદ્ધધર્મથી અન્ય ભાનને પરિહરના પ્રયત્ન કરે છે.

અધ્યાત્મજ્ઞાનથી કારાસામગ્રીના ચોરો કોઈ ભય્ય જીવ અટપ બનમાં મુક્તિપદ પ્રાપ્ત કરે છે. વજ્રરૂપસહનનો સ્વામી કોઈ ભય્ય જીવ પૂર્વે સામગ્રીનો અધ્યાત્મમાં રમણતા કરતો હતો તે બનમાં મુક્તિપદ પ્રાપ્ત કરે છે.

અધ્યાત્મજ્ઞાનથી વૈરાગ્યભાન જનતો રહે છે અને તેથી બાહ્ય તથા અંતર તપની આરાધના સારી રીતે કરી રાકાય છે, તથા સર્વ જીવોની સાથે ક્ષમાપના કરી ગકાય છે, અને પડાનંદપ્રકાશ સારી રીતે આરાધના કરી ગકાય છે. વૈરાગ્ય ધનિના ત્યાગ દડી રાકતો નથી અને અધ્યાત્મ જ્ઞાનિના ખરેખરો વૈરાગ્ય હૃદયમાં જનત થઈ રાકતો નથી. ઉપગમ, સનર અને નિવેદ્ય મુક્તિપદ પ્રાપ્ત થાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનિના ઉપગમભાન વારી રાગતો નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ભૂતકાલમાં અનેક જીવો શુદ્ધધર્મસાથ વારણ કરીને મુક્ત થયા. વર્તમાનકાળમાં મહા નિદેહકૃષ્ણમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનથી અનેક જીવો મુક્તિપદ પામે છે અને ભવિષ્યમાં અનેક જીવો મુક્તિપદ પામશે. “અધ્યાત્મજ્ઞાનથી નાપુ ચાર વા સાત આઠ બનમાં જીવો, મુક્તિપદ પ્રાપ્ત કરી રાકે છે” એ એક અધ્યાત્મજ્ઞાન ગુણુ પ્રાપ્ત થયો તો અન્ય ગુણુ પોતાની મેળે આત્મામાં પ્રાપ્ત થાય છે. આત્માના પચાસેની શુદ્ધિ તેજ પરમાત્મદશા કહેવાય છે. જેમ મ ન પદાર્થનું આધાર આગર છે તેમ સકલ ગુણોના આધારભૂત અધ્યાત્મજ્ઞાન છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આત્મામાં ગુણોનો આનિર્ભાવ થાય છે, એમ નિશ્ચય શ્રદ્ધા ધરીને બન્યજીવોએ અધ્યાત્મજ્ઞાનની આરાધના કરવી.

અધ્યાત્મજ્ઞાનના નામે ડેટલાક લોકો આજીવિજીવૃત્તિ ચલાવીને સ્વાર્થ માથે છે, તેવા ખોટા ડોળઘાહુ અધ્યાત્મીઓથી ચેતતા ગહેતુ અધ્યાત્મ એતુ નામ પોકારનારાઓ વાપા છે પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનના ઉડા પ્રદેશમા વિચરનારા વિરવા હોય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનના ન્લોડો-પદો વગેરે બોલીને વા ભાપુવીને જેઓ પોતાનો ઉદગનિર્વાહ કરે છે તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનનો દુરુપયોગ કરનારાઓ બાલુના અધ્યાત્મજ્ઞાનના અભ્યાસ મમયે હૃદયમા અધ્યાત્મજ્ઞાન નહિ પરિપુર્નવાથી જીવોમા એજદમ ગુણો ન દેખી સકાય તેથી કોઇની ટીકા-(નિન્દા) કરવી નહિ કેટલાક લોકો તરફથી અધ્યાત્મજ્ઞાનિયોની નિન્દાસખન્ધી નીચે પ્રમાણે રલોઝાર્વચરણુ ભાપુવામા આવે છે

“ કલાવધ્યારિમનો ભાન્તિ ફાલુને ચાલકા યથા ”

કવિયુગમા, કાલ્યુનમાસમા જેના બાળકો ગોભે છે તેવા અધ્યાત્મિયો શોભે છે જે લોકો આ પ્રમાણે બોલીને અધ્યાત્મજ્ઞાનિયોને એકીબવાળે વગરતપાસે નિન્દે છે તેઓ ભૂલ કરે છે તેમની સામે ડેટલાક અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ એમ કહે છે કે —

“ કલૌ કિવાજઢા ભાન્તિ ફાલુને ચાલકા યથા ”

કલિમા ક્રિયાથી એકાન્તે જડ બનેલા મનુષ્યો કાલ્યુનમાગમા બાવકોની ક્રિયાચેષ્ટાની પેઠે શોભે છે

આના પરસ્પર એકબીજા ઉપર આરોપ કરનાથી કંઈ આત્માતુ કલ્યાણ થતુ નથી અધ્યાત્મજ્ઞાન અને ચતક્રિયા એ બેથી મુક્તિ થાય છે જ્ઞાનક્રિયામ્બા મોક્ષ । સમ્યગ્દશનજ્ઞાનચારિત્રાણિમોક્ષમાગ ॥ ઇત્યાદિ સૂત્રોનરે અનેકાન્તનાદની સિદ્ધિ થાય છે અનેકાન્તવાદી જેન હોય છે અને તે કદી એકાન્તનાદમા પડતો નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનના નાઓ, એ અધ્યાત્મજ્ઞાનથી, મુખ્યપણે મોક્ષમાર્ગ જાણુવે છે અને જોપુપણે ક્રિયાની આવરયકતા સ્વીકારે છે ક્રિયાપ્રતિપાદક નાઓ મુખ્યપણે ક્રિયાથી મોક્ષ જાણુને છે પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનની આનન્દ્યજ્ઞતાને જોપુપણે સ્વીકારે છે યત્સમયે અધ્યાત્મજ્ઞાનનુ વર્ણન કરનામા આવે તત્કાલમયે અધ્યાત્મ જ્ઞાનનુ મુખ્યત્વૃત્ત્યા વર્ણન કરતુ એવો નિયમ હોનાથી અત્ર અધ્યાત્મ જ્ઞાનની મુખ્યતાના નિયમમા તેપ્રમાણે વર્ણન કરનામા આવ્યુ છે, એમ તાત્પર્યદ્વારક સાદારો ગહેજે સમજી નરજે

ખરી રીતે સતત ચરાની ઇચ્છા હોય તો અધ્યાત્મજ્ઞાનની આરાધના કરનાની જરૂર છે સર્વ પ્રજાગની પરતપતાની બેરીઓને તોડી

નાખીને સત્ય સ્વતંત્ર મુખને આપનાર ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે,
તેસમન્ધી ઉપાધ્યાય કહે છે કે—

શ્લોક

સર્વં પરવશ દુઃસ-સર્વમાત્મવશ મુક્ત ॥

પ્રત્યક્ત સમાસેન-ચક્ષણ મુક્તદુઃસયો ॥ ૧ ॥

નાદ પુત્રહાવાના-કૃતા કારયિતા ન ચ ॥

નાનુમતાપિ ચેત્યાત્મ-જ્ઞાનવાન્ લિપ્યત કથમ્ ॥ ૨ ॥

(અધ્યાત્મોપનિષદ)

૧ જોઈથી પરવસ્તુઓના વળમા રહેવું એજ દુઃખ છે પરવ
સ્તુઓમા અહુતિની આસક્તિથી મધાવું એજ દુઃખ છે, પાવ ઇન્દ્રિ-
યોના વિપયોમા આસક્તિથી બધાઈ જવાથી મનુષ્ય અન્તરની બેડીમા
પડે છે અને તે અન્તરથી દુઃખી રહે છે પરપુરુષવસ્તુઓના તાબે
વળાથી કદિ કોઈ નુખી થયો નથી એક પરમાત્માના પપુ તાબે
રહેનાથી આત્માનું ખરું મુખ પ્રગટતું નથી ચારે બાજુએ લાખો
વસ્તુઓ દોષ અને પુરુષમા આત્મા રહે તે છતાં, પુરુષમા આસ-
ક્તિમાનથી જો મધાવાનું નથી થતું તો પરવશતા પ્રાપ્ત થતું નથી
કે પાએની શુભ વસ્તુઓમા ઇષ્ટભાવ ધારણ કરવાથી અને મનની માન્ય
તાથી કે પાપની અશુભ વસ્તુઓમા અનિષ્ટ કટપના થવાથી પરવશતા
પ્રાપ્ત થાય છે જે મનુષ્ય જડ પદાર્થમા ઇષ્ટ અને અનિષ્ટ કટપનાથી
બધાઈને તેમા પરવળ થતો નથી તે મનુષ્ય આ સસારમા છુનનું
જ્ઞાની મોટિમા પ્રવેશ કરવા સમર્થ થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાની પરવશ
તાના બધેને છેદે છે અને શુભ અધવસાયોની બાજુનો નાશ કરીને
દુઃખનું પ્રગટાવે છે અધ્યાત્મજ્ઞાની પોતાનામા પરવશતાની બેડીને
કે પતો નથી અને તેથી દુઃખી પપુ વતો નથી જે મનુષ્ય પરવશ
રહે છે તેને સ્વપ્નમા પણ મુખ મળતું નથી જેના વળમા રહે છે
તે વસ્તુઓ ખરેખર આત્માની કિમ્મત આવી રાકેના સમર્થ થતી
નથી અને ઉવટી તે વસ્તુઓની મમતાથી આત્માની આનન્દદશા આ-
વહિત થાય છે, આની સ્થિતિ અનબોધ્યા પૃથાત્ કયો જ્ઞાની પરવ-
શતા ધારણ કરવા ઇચ્છા કરે ? અનબત કોઈ જ્ઞાની પરવશતારૂપ
દુઃખોપાર્તિ પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છા કરે નહિ અજ્ઞ મનુષ્યો સુખની બુદ્ધિએ
પરવસ્તુની પરવશતામા ફગાઈને અન્તે હાવવરાળ કરે છે અને નિરાશા
યુક્ત દુઃખના ઉદ્ધારથી અન્તે પોતાની બ્રાતદશાનું અર્થ ન જાણે છે
ફુનિયામા ઉઠી વખતે નિરાશા પરવશતા અને દુઃખના ઉદ્ધારો બહિરૂ

કાઠીને મરનારાઓએ જીવનાગઓને પોતાનો અનુભવ આપ્યો છે, તથાપિ દુનિયાની આખ ઉઘડતી નથી, અને નજીવી-તુચ્છ વસ્તુઓની મમતા અને તેની આમંત્રિ ધરીને દુનિયા શુભામ જેવી બનીને-મુખના ચાળા ગારાની પેઠે કરી બતાવે છે દુનિયામા દરેક મનુષ્યને અમુક વસ્તુઓની ગરીરાદિ ચરક્ષણમાટે જરૂર રહે છે અને તેથી તે પ્રાપ્ત કરી પડે છે, પણ તેથી એમ ન માની લેવું જોઈએ કે, તે વસ્તુઓમાજ મુખ રહ્યું છે વા તેના તાબે પોતાને રહેવું જોઈએ પરજીવવસ્તુઓના તાબે આત્માને રહેવું જોઈએ કે ? પરવસ્તુઓના તાબે વધારીને મુખ થતું હોય તો મૂઠ જીવોને વિરોધત મુખ થવું જોઈએ, પણ એવું અવલોકાતું નથી અતએન અનાસક્તિભાવ ધારીને મનુષ્યોએ પરવશતાની બેડી તોડીને આત્મામાજ સહજ મુખ માનીને પોતાના તાબેજ પોતે રહેવું જોઈએ અને દુનિયાને પણ સ્વવશતાએજ મત્યમુખનો ખરો માર્ગ છે એમ ઢોલ પીટીને જાણવું જોઈએ આપણને સ્વવશતામા મુખ લાગે છે અને તેની સાક્ષી પોતાનું હૃદય આપે છે, ત્યારે આપણે તમાટે દુનિયાને પણ તે મત્યમાર્ગ ન બતાવે જોઈએ ? અવશ્યત બતાવે જોઈએ પ્રવૃત્તિમાર્ગના ઉપાગમ બનીને દુનિયાના લોકો એનઆરામ ભોગવવાની વસ્તુઓને વધારના મયે છે અને રાત્રીદિવસ રામભભારવહનવૃત્તિને મેલ્યા કરે છે, તથાપિ તેઓને વાસ્તવિક મુખ થતું નથી અને કુદરતી નિયમોનો ભંગ કરીને ગરુડિકાપ્રનાહમા પડી અન્યોને તેમા પોતે પાડે છે જ્ઞાનિપુરુષો આવી તેમની દના અવલોકીને તેમને ખરી સ્વતંત્રતા દર્શાવવા અને તે પ્રાપ્ત કરાવવાના ઉપાયો બતાવે છે બાહ્યદેશો પપ્પુ જોનાય છે કે, સ્વતંત્ર પ્રજા આગળ વધતી નય છે અને લાવસાધી પરવસ્તુઓના આધીન થનારી પ્રજા ખરી સ્વતંત્રતા અનભોધના શક્તિમાનૂ યઈ રાહતી નથી

ખરી સ્વતંત્રતામા તો આત્મા પોતાના તાબેજ પોતે હોય, અને તેમા આનન્દના ઉભરાસિવાય અન્ય કંઈ દેખાતુંજ વા અનુભવાતુંજ નથી બાહ્યની સ્વતંત્રતા અને આત્માની વાસ્તવિક સ્વતંત્રતામા આકાર અને પાતાળ જેટલો અન્તર છે વપ્પા પુત્રો, ઘણી સ્ત્રીઓ, ઘણું ધન, સત્તા અને પદવીઓના માયિક અવકારો વગેરેની પ્રાપ્તિથી ખરી સ્વતંત્રતાનો ગંધ પણ પ્રાપ્ત થતો નથી

ઇન્દ્રિયો ના ગરીરના તાબે રહીને ઇન્દ્રિયો અને ગરીરદ્વારા મુખ લેનાના વિચારો અને આચારોમા સ્વાતંત્ર્ય નથી સ્વાભાવિક મુખ

તો ઇન્દ્રિયો-મન અને નરીરના તાબામાં નથી, અને તે દેહ અને ઇન્દ્રિયસેન્દોની દૃષ્ટિપથમાં આવતું પણ નથી સ્વાભાવિક આનંદરમની ધારાનો અમૃત જ્યાં વહે છે તેનામાં, અને તેના તામે જેઓ રહે છે તેઓ દુનિયાની બાંધદૃષ્ટિએ ઉંઘતા છતાં અતઃથી જનત ધર્મને સુખરૂપ સ્વયં ભાગે છે અને સુખના ભોક્તા સ્વયં અને છે સ્વપ્નજુદ્ધિધારક મનુષ્યોની જુદ્ધિ ખરેખર આત્મ સ્વયં નતાના ઉચ્ચ પ્રદેશમાં પ્રવેશી રાકતી નથી અને તેથી તેને તો દર્શના દર્શિની રમત જેવી બાહ્યવસ્તુઓમાં પરવશતાએ સુખ ભોગ વડાનું મન થાય છે અને તે અન્તરથી તેમાં આસક્ત બનીને પોતાના નુકસાને જીવી રાકવાને સમય બની રાકતો નથી બાહ્ય શ્રુતિસાદિ રસોએ ગાયના લોહો બાલરસોના ભોગી બનીને પરવશ અને છે, અને બમાળથી પોતાને માને છે કે અમે સતત બનીએ બીએ માતાથી જુદા રહેવાનું કર્યું, પિતાની તાબેદારી છોડી દીધી, તેમ જુદા થઈ અને જુદી દુઃખ કરીને પુનઃ એમ માને છે કે, મારા પિતાથી દૂરીને હું સ્વતંત્ર થયો ' પણ જેમ જેમ ઉપાધિના તાબે તે થતો જાય છે તેમ તેમ તેને માનુષ પડે છે કે, હું પરતનજ થતો જાઉં છું પણ જેટલી વસ્તુઓ કરતા વિશેષ વસ્તુઓની વૃદ્ધિ વડતા, મનુષ્ય, પ્રતિષ્ઠાના ચત્રોએ બનીને સાન્નિધ્યનિકની દલા જેવી પોતાની દલા રહે છે અને તેથી દલ છતાં વિકલ જેવો બનીને પરતન થાય છે આની પરતનતા ટાળવી હોય તો અધ્યાત્મચાનને હૃદયમાં પરિપુર્ણ રાખી અને તેટલા ઉપાયો ચોખ્ખે અને પશ્ચાત્ સ્વયં વિવેકદૃષ્ટિથી ખરે સ્વતંત્રતાનો ખ્યાલ કરી રાકશે.

આત્માના નતમાં થતું એજ સુખનું લક્ષણ છે; એમ એકના સિદ્ધાન્તનાથી એનો અને આત્માના વતમાં રહેવા શક્તિથી પ્રયત્ન કરો, કે જેની આપોઆપ સુખના સાગરરૂપ ભાસશે. આત્મનું થતું હોય તો પ્રથમ એસ મારામ માટે કટપાત્રથી વસ્તુઓમાં થતું આસક્તિને વિષયત્વ ત્યજ દો, અને બાહ્યવસ્તુઓ મળતા મળતા મારૂં એમાં કંઈ જતું નથી વા આવતું નથી એવો દૃઢભાવ ધારો, એટલે આત્મવત થવાને લાયક બની રાશો. ઇન્દ્રિયોદ્ધામ ત્રહાતા વિષયોમાંથી દુઃખ અને મારૂં એવો પ્રત્યય થાય છે તેને ત્યજ દો એટલે આત્મવત થવાના અધિકારી બની શકો. દેહોની ચામડામાં સુખત્વજુદ્ધિનો ત્યાગ કરીને એક આત્માને સુખના ભાગર માનીને તેના સંસ્પર્શ બેસો એટલે આત્મવતતાના દ્વારબાજળ આવે ઉભા રહેજો જે જે વસ્તુઓ ઘણા પાણી હોય અને તેના મ

આસક્તિના કીટક જેવો આત્મા બનતો હોય તો, તે તે વસ્તુઓમા કલ્પા-
 યતુ ઈષ્ટત્વ ત્વજી દો, એટલે આત્મવશતાના આસનઉપર વિરાજવા
 તત્ત્વિમાન થઈ શકે. બાહ્યપદાર્થો દેખતા, ઝરતા, ભોગવતા છતાં
 તેમા હુ અને મુખત્ત ને મોહથી થાય છે તેને હડાવી દો એટલે
 સ્વવશતાને પોતાનામા સ્થાપન કરીને પોતે પરમાત્મદેવ બનવા શક્તિ-
 માન થશે. શુદ્ધ નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ આત્માનો જન્મ વા મરણ
 નથી એમ દૃઢ વિશ્વાસ રાખીને આત્મામાજ આત્મભાવ રાખીને જન્મ-
 મરણની અપેક્ષાવિનાવ તો, દેખો અને બોલો એટલે પોતાની વાસ્તવિક
 આત્મનરતાનો ખ્યાલ આવશે. ડો પિપ્પુ જડ વસ્તુમા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને
 ભારથી પ્રતિબધ રાખ્યાવિના વર્તનામા આને છે એટલે આત્મવશતાની
 અવાકિંજ્ઞતાનું ભાન થાય છેજ આત્મવશતાના ઉંડા અનુભવમા ઉતરવું
 હોય તો બાહ્યરૂપે હુ નથી અને બાહ્ય દર્શ્ય ને કઈ છે તે હુ નથી એના
 દિવ્યભાવને ખીવવો. આત્મનરતાથી સહજમુખનું ભાન રહે છે
 અને હુ ખનો વિપાક દૂર રહે છે આત્મવશતા પ્રાપ્ત કરવી હોય છે
 તો સર્વ પ્રકારની વાગ્ધનાઓને જ્ઞાનાસિદ્ધિ પશ્ચમા બાળીને ભસ્મ
 કરની પડે છે તુલ્ય અને અતુલ્ય વાગ્ધનાઓમાથી પોતાનું
 મમત્વ અને છનત્વ દૂર કરી દો એટલે આત્મનરતા તુ છે તેનો
 ખ્યાલ સ્વયમેન આપશે પોતાના આત્માનું સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્ત કરવાની
 પ્રથમ કુચી એ છે કે, આત્માને આત્મદ્રવ્યરૂપેજ દેખવો અને તેમા
 જડનો સમન્ધ છતાં જડને ભિન્નજ અવલોકવું હુ આત્મા હુ અને
 હુ મારી ક્રિયા કરૂં છું અને જડનસ્તુ, ખરેખર જડની ક્રિયા કરે છે; આ
 પ્રમાણે ભેદજ્ઞાનદષ્ટિની સિદ્ધિ કરીને આત્મા અને આત્માના ગુણોનું
 અભેદપણે ચિન્તવન કરવું આત્મા અને આત્માના ગુણોની ઐક્યભાવે
 આત્મામાજ રમણતા કરવાથી અને પુદ્ગલનો સમન્ધ છતાં પૌદ્ર-
 વિજ્ઞભાવમા અહરુતિ ન માનવાથી આત્માની સત્ય સ્વતંત્રતા ઝળકી
 ઉઠે છે આની સત્યાત્મવશતાની ઝાખીનો અનુભવ કરનારા મહાત્માઓ
 દુનિયામા છતાં દુનિયાથી નિર્લેપ રહે છે કાંસ્થપાત્ર અને કમળપત્રને
 જેમ જડનો લેપ લાગતો નથી તેમ ખરી આત્મવશતાના મુખભો-
 ગીઓને પરમોહભાવનો લેપ લાગતો નથી બાહ્યથી મનુષ્ય જદિ
 ખરે સ્વતંત્ર બની શકતો નથી બાહ્યથી શરીરમા રહ્યો છતો પણ
 અન્તરથી આત્મવશ પ્રાપ્ત કરનાર જ્ઞાની સહજમુખની ખુમારીનો સદા
 ભોગી બને છે આત્માની સત્યાત્મવશતા અવબોધતા એકબતની અલમ
 સ્તદ ॥ પ્રાપ્ત થાય છે, અને તેથી તેની મન, વાણી અને કાયાની સ્વતંત્ર

ચેષ્ટાઓ દુનિયાને જુદી ભાગે ॥ અથવા તેની બાહ્યચેષ્ટાઓ ફક્ત ભોગ્ય પ્રારબ્ધથી થાય છે છતાં અન્તરથી તેને ચેષ્ટાઓમા પણ અહતનાભિમાન રહેતું નથી જ્ઞાનીની બાહ્યચેષ્ટાઓમા પણ આત્મવશતાનું કિરણ પ્રકાશતું માનુષ પડે છે આના આત્મવત્તી જ્ઞાનીઓની દરમિયાને પારખવામા નિદાનો જીવચાપ ખાઈ જાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાન ના જનનમા હિંદિમ વગાડીને કહે છે કે, હે દુનિયાના લોકો ! તમારે ખરી આત્મવશતાનું મુખ પ્રાપ્ત કરવું હોય તો મારી મેવા કરો મારી ઉપાસનાને શ્રદ્ધાપૂર્વક કરનામા આવશે તો આત્માની સત્ય સ્વતંત્રતાનું મુખ પ્રાપ્ત કરી શકશો પરંતુ એ દુખ અને આત્મવશ એ મુખ, એમ મુખ-નુખનું લક્ષણ અવબોધીને આત્મામા સત્ય સ્વસત્તા પ્રગટાવવી જોઈએ, અને એજ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓનું જીવનકર્તવ્ય છે

આત્મવશતાથી મનુષ્યો સંતોષી બને છે અને દુનિયાના શ્રેય અર્થ પાતાની લક્ષ્મીનો સુપયોગ કરી ને છે આત્મવશતા એજ મુખમય જીવન અનુભવના પથાત્, કયો મનુષ્ય અનેક પ્રાપ્તિઓનો નાગ થાય એવા આપારોનો અશાન્તિનું વાતાવરણ ફેલાવવા પ્રયત્ન કરી શકે ? આત્મવશતારૂપ સંન્યાસિનું એટલુંબધું બળ છે કે જળની ઉપર તાર જેમ તરી શકે છે તેમ પોતે ઉપાસિની ઉપર ચલી શકે છે, અર્થાત્ ઉપાધિના નીચે તે દબાઈ જતો નથી સ્તીમરો જલધિઉપર પુરપાટ ચાલી જાય છે પણ તેને જલનો આધ થતો નથી, તદ્વત્ જ્ઞાનીઓ આત્મવશતારૂપ સ્તીમરવડે સગ્ગરસમુદ્રના રાગદ્વેષ કલોલો ઉપર ધઈને મુક્તિનગરીપ્રતિ ચાલ્યા જાય છે

દુખના મૂળભૂત પરવશતા અને મુખના મૂળભૂત સ્વતંત્રતાનું સ્વરૂપ અવબોધીને આપણે ખરી સ્વવશતા પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ ખરી સ્વવશતાને પ્રાપ્ત કરવા માટે આગમોને આજી કરીને પ્રયત્ન કરો આગમોના આધારે ખરી સ્વવશતા પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરનાની જરૂર છે સાર્વધેયોગે વિકલ્પસકલ્પના પરંતપણુમા જેઓ જીવન ગાળે છે તેઓ રાજાઓના રાજાઓ અને ઈન્દ્રો હોય તોપણ ખરી સ્વવશતાના ભોગી બન્યા નથી એમ જ્ઞેતા જોઈ જાતનો વિરોધ આવતો નથી આત્મવશ થવાના ઉપાયોનો પ્રતિક્ષણ અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે જે જે વખતે જે જે કાર્યો કરનામા આવે તે તે સમયે તે તે કાર્યો કરતા હું આત્મવશ છું પણ પરંતુ થતો નથી, એવો દંઢ સકલ્પ કરવો, તેમજ પરવશરૂત્તિ વહેલી દોષ તો તેને અટકાવવા પ્રયત્ન નો આસક્તિવિના આત્માને આધવા સમર્થ થતા નથી

હુ આત્મા છું, પરભાવ એ મારો ધર્મ નથી, સ્વભાવ એજ મારો ધર્મ છે, પરભાવરૂપ પરતન્નતાને હુ ઇચ્છતો નથી અને તેથી હુ ન્યારો છું, મારે એતુ પ્રયોજન નથી, એવો શુદ્ધભાવ ધારણ કરીને અધિકારપરત્વે કાર્ય કરનાથી અન્તરમા તીવ્ર સંકલેશ થતો નથી અને ક્ષણે ક્ષણે આત્માના પરિણામની અનન્તગુણી શુદ્ધિ થાય છે શુભાનુભ પરિણામથી રહિત અને શુદ્ધાધ્યવસાયમા રમતો એવો આત્મા, પોતાની ખરી સ્વતંત્રતાનો ભોગી બને છે-અવયોગેષર્મ, પરિણામે રમ્ભ અને ક્રિયાદ કર્મ, આ ત્રણ કહેવતોનો ગુરુગમપૂર્વક અનુભવ પ્રાપ્ત કરનામા આવે તો આત્માના પરિણામની શુદ્ધિકારા સત્યનશતા પ્રાપ્ત કરવામા ખરેખરો ઉત્સાહ પ્રગટી ગરો આત્માના પરિણામની જેમ જેમ શુદ્ધતા થતી જાય છે તેમ તેમ ઘણા કર્મોથી આત્મા મુક્ત થતો જાય છે તે ભવમા સિદ્ધ થનારા જીવોને સત્તામા અન્ત સાગરોપમ કોટી કોટિ સ્થિતિ વાળા કર્મોનો સદ્ભાવ છે રક્ષ-વિશેષાવશ્યકે ॥ તત્ત્વસિદ્ધિકાનામપિ નિવર્તનમસાયામત્ત સ્વામરોચ્યકોટીકોટિસ્થિતિકલ્પકર્મણ સન્નાવાત્ । તત્ત્વસિદ્ધિક્ષાપિ સત્તાયામસરવેયમ્ભવાર્જિતકર્મણ સન્નાવાત્ ॥ તે ભવમા સિદ્ધિપદ પ્રાપ્તનાર જીવને પણ સત્તામા અસખ્યાત ભનાર્જિત કર્મોનો સદ્ભાવ છે, આટલા ખર્ચા અમખ્યેય ભવના ઉપાર્જિત કર્મોને આત્માથી ધ્યાની, આત્માના શુદ્ધાધ્યવસાયવડે ખપાવીને મુક્ત થાય છે.

આત્માનો શુદ્ધાધ્યવસાય એજ આત્માની ખરી સ્વતંત્રતા છે આત્માના શુદ્ધાધ્યવસાયથી અણકર્મોનો ઉપક્રમ થાય છે દીર્ઘકાલ ભોગવવા યોગ્ય કર્મોને પણ આત્મા ખરેખર ઉપક્રમયોગે સ્વરૂપકાલમા પ્રદેશોદયથી ભોગવી લે છે અધ્યાત્મયોગથી આત્મા ક્ષણે ક્ષણે પોતાના પરિણામની શુદ્ધિ કરે છે અને તેથી ઉપરઉપરનું શુભસ્થાનક પ્રાપ્ત કરે છે જેમ જેમ તીવ્રસંકલેશ ટળતો જાય છે તેમ તેમ ઉપરઉપરનું શુભસ્થાનક પ્રાપ્ત થતું જાય છે તીવ્રસંકલેશની જેમ જેમ મંદતા થાય છે તેમ તેમ અનુભવકર્મોનો મંદ રમ્ભ પડે છે અને શુભ કર્મોનો ઉત્કૃષ્ટ રસ થાય છે ચિત્તમા મોહની પ્રબળતાથી તીવ્રસંકલેશ પ્રગટે છે તીવ્રસંકલેશની મંદતા જેમ જેમ કરવામા આવે છે તેમ તેમ કર્મોથી આત્મા હવકો થતો જાય છે જેમ જેમ આત્માનો શુદ્ધ પરિણામ વૃદ્ધિ પામે છે તેમ તેમ આત્માની ખરી સ્વતંત્રતાનો અનુભવ મનાવડ પ્રગટે છે અને તે વેદનામા આવે છે પાંચમા કર્મત્રયમા શ્રીમદ્ દેવેન્દ્રસરિચ તીવ્રસંકલેશ અને આત્માના અધ્યવસાયની શુદ્ધિ સમન્વી એક સરળ વિવેચન કરે છે કે, જેનું મનન કરતા આત્માના નિમ્નમા કેવી ગીતે વર્તતું અને કર્મોને કેવી ગીતે લગતું તેનો ન્યાય

તેની મિ તેવી પ્રાસંગિક ચેષ્ટાઓથી અધ્યાત્મજ્ઞાનનો બોધ મળ્યા કરે છે, આવો જે કોઈ મુનિવર હોય તદ્દ્વારા અધ્યાત્મજ્ઞાનનું પુનરુજ્જયન થાય છે, અર્થાત્ કહેવાતું કે તેવા અધ્યાત્મજ્ઞાની મુનિવરવડે અધ્યાત્મજ્ઞાનનો દુનિયામાં પુનરુદ્ધાર થાય છે આવા મુનિવરોની અધ્યાત્મજ્ઞાન ફેલાવવામાટે આનંદચક્રતા સિદ્ધ કરે છે

જ્યારે જ્યારે જૈનધર્મ પાળનારાઓમાં એકાન્ત જડ ક્રિયાનાદનો ગાડરીયો પ્રવાહ વધી પડે છે અને આત્માના જ્ઞાનને દાબી દેવાના આવે છે તે વખતે અધ્યાત્મજ્ઞાનના અભાવે જૈનોમાં રાગદ્વેષનું જોર વધવા મડિ છે ધમકિયાઓમાં મતમતાતર પડે છે અને લોઢો કપા-યની ઉદ્ધીરણ કરીને ધમાધમ કરી મૂકે છે, તેના વખતે અધ્યાત્મજ્ઞાન રૂપ પુષ્કરાવર્ત મેઘરડે જગતમાં શીતનતા પ્રસરાવનારા અધ્યાત્મ જ્ઞાનીઓ પ્રગટે છે, અને તેઓ અધ્યાત્મબોધરૂપ મેઘની વૃષ્ટિ કરીને જૈનધર્મ પાળનારાઓને શાન્તિ સમર્પે છે જ્યારે જ્યારે જૈનધર્મ પાળનારા જૈનોના મોટા ભાગમાં શુષ્ક જ્ઞાન વધતું જાય છે અને જ્ઞાન-પ્રભાવે આચારોમાં કંઈ નથી દેખાતું ત્યારે શુદ્ધસર્વેન ધર્મ પાળનારા ક્રિયાયોગી મુનિવરો પ્રગટી નીકળે છે અને તેઓ શુષ્કજ્ઞાનીઓને હઠાવી દે છે, અને શિથિલાચારનો નાશ કરીને ક્રિયોદ્ધાર કરી જૈન તાસનની રક્ષા કરે છે જેમ જ્ઞાનમાર્ગમાં શુષ્કતા આવવાનો સભવ છે તેમ ક્રિયામાર્ગમાં, અર્થાત્ ધર્મના અનુષ્ઠાનોમાં શિથિલતા આવવાનો સભવ છે જ્યારે અધ્યાત્મજ્ઞાનને ગૌપ્યપદ આપવામાં આવે છે ત્યારે શુષ્કક્રિયાજડવાદ ધવાના હેતુઓ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેથી તીક્ષ્ણ વૈરાગ્યપ્રવાહ હૃદયમાં વહતો નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનનો પપ્પુ ધપ્પુ વર્ષોના પરિશીલનવિના પરિપાક થતો નથી, તેથી અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં પરિપક્વતા જનવ પ્રાપ્ત કર્યાવિના શુષ્કતા પ્રાપ્ત થવાનો પ્રસંગ આવે છે પ્રાયે ચતકતા અન્તરે અધ્યાત્મજ્ઞાનમાર્ગ અન્તે ક્રિયામાર્ગનો ઉદ્ધાર કરનારા મુનિવરો પ્રગટી નીકળે છે, આચાર્યશ્રીના હાથે ક્રિયોદ્ધાર થાય છે મુનિવદ્રસૂરિ, જાન્વદ્રસૂરિ, આનંદવિમલસૂરિ વગેરે મુનિયોએ ક્રિયાની શિથિલતાને હમવવા જે ઉત્તમ ચારિત્ર પાળ્યું છે તેનો ખ્યાલ કરવો મહામુશ્કેલ છે ક્રિયોદ્ધાર કરનારી જ્યારે જરૂર પડે છે ત્યારે (તે કાવમાં) ચારે તરફથી ક્રિયોદ્ધારના અવાજો સભળાય છે અને તે વખતમાં તેવી ઉત્તમ આમત્રીધારક આચાર્ય પ્રગટ થાય છે અઢારમ સત્તમાં આચાર્ય પોતે ખાસ ક્રિયોદ્ધાર કર્યો નથી પણ, તપાનઅનિચ્છસાખામાં પન્યાસશ્રી સત્યાવિજયજીએ ક્રિયોદ્ધાર કર્યો છે તેઓ શ્રી નિજયસિદ્ધસૂરિ અને શ્રીવિજયપ્રભસૂરિની આજ્ઞામાં હતા અઢારમ

(૧૩૬)

જાતકમા મોટા મોટા વિદ્વાન સાધુઓ ઘણા હતા, તેથી તે સમયમા જ્ઞાનની ઝાહોઝવાલી હતી, કિન્તુ અધ્યાત્મજ્ઞાન તરફ સાધુઓતુ ઘણું લક્ષ નહોતુ તેમજ ક્રિયામા પણ શિથિલતા આવી ગઈ હતી અને આચાર્યો-ગીતાર્યોમા પ્રાય કઈક શિથિલતા, તથા ગચ્છ કલેશવડે સ્ફુચિતતા, વગેરે દોષો પ્રગટી નીકળ્યા હતા તે વખતે મુખ્યતાએ અધ્યાત્મજ્ઞાનમાર્ગના ઉદ્ધાર તરીકે શ્રીમદ્ આનન્દધનજી અને જ્ઞાન ક્રિયા માર્ગના ઉદ્ધારક તરીકે ઉપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયજી પ્રગટ્યા

- આત્મા નથી ત્રીતિતલથી અપકીર્તિને અપુતો નથી,
લોકો મને એ શુ કટે । ત્યા નક્ષત્રે દેતો નથી,
ફરતો ફરે જમવનિયે અવધૂતયોગી થે ખરે,
ડહા મદો સ્મરણના અવળની ધનિયો કરે ૧૩
- હડપૂત કહી પિઝારતા તે લક્ષ્મી લેતો નથી,
પૂલે જનો કે ભાનથી ત્યા હરને ધગતો નથી,
અવલારના ભેદો ઘણા ત્યા કવેશને કરતો નથી,
લાગી લગનવા આત્મની ખીજી કશુ ભેતો નથી. ૧૪
- અભિમાન ના બહુચાતપ્ત મોટાઈ મન ધરતો નથી,
કુપથ કે પાખડ તેમા લક્ષને દેતો નથી,
વૈરજ નથી ઝેરજ નથી કરણ જનતપર થે રહી,
નિજ આત્મની શુદ્ધિ કરે સ્થિરતા ધરી અન્તરૂવહી ૧૫
- ફરતો ફકીરી વેપમા સ્નાતજ્યથી રાખદો કહે,
એકાત જે અવહારીઆ ખજા ધરો કરતા રહે,
કીધા અનુભવ આત્મનો તે અધ પેઠે ના વહે,
આનન્દધન તુજ દીલના આશય ઘણા તુજમા રહે ૧૬
- આનન્દની ઘેનજવિરે આખો ઘણી ઝળકી રહી,
આનન્દની ખાુ ઉમિયો રાખદાવિરે ઝળકી વહી,
નિજશુદ્ધ સત્તા ધ્યાનતો પરભાવને ઉન્હેદતો,
તુ આત્મભાવે આત્મને કરવા અનુભવમા જતો ૧૭
- અધ્યાત્મની વાતો કરે અધ્યાત્મની દણિ ધરે,
નિજદેહ આપઅણુમા અહો । અધ્યાત્મરસ ભાવે ભરે,
અધ્યાત્મનુ પાત્રજ બની અધ્યાત્મને ફેલાવતો,
કાયા અને વાણી હૃદય અધ્યાત્મમા રેવાવતો ૧૮
- અધ્યાત્મરસની ભાવના આવારમાલી વાળીને,
પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગો સભા પરભાવવૃત્તિ ટાળીને,
વિકારતા જે જે ત્હને તેના ઉપર કરણુ કરે,
નિજ આત્મવત્ સૌને ગણી આચારથી એ આચરે ૧૯
- ધાધળ ધમાધમ કરેસથી ફરે રહી ધ્યાનજ ધરે,
જેનેતરોની આધમા મધ્યસ્થભાવે સચરે,
આત્માર્થવપુ રીઝે નહીં વિકથા વિપયને વારતો,
દોષ હ વરો મૂકીને ડાલો અહી શુભ ધારતો ૨૦

નરજોતણા મદો વિષે તુ મૌનધારી મ્હાલતો,
 આપેશ્વરદેખીને સાચા હૃદયથી ચાલતો,
 ચર્ચા કરે ઝઘણ કરે તેના ઉપર કરણા વહે,
 આત્માર્થની ઇચ્છા ઘણી તજનારથી ન્યારો રહે.

૨૧

તુ ભેદના ભરકાવિયે જનલતો નહી સમતા ધરી,
 આને હૃદયમા ઝર્મ તે સમભાવથી વેદે નળી,
 જિનદેવની ભક્તિવિયે તન્મય બની ગાતો ફરે,
 નિજનપ્રદેરો લઈને નિજ આત્મનુ ધ્યાનજ ધરે

૨૨

તુ ધોર જનવમા રહી પરમાત્મના ધ્યાને વહી,
 વીતાવતો કાલજ ઘણો ઉપસર્ગે દુણેનો સહી,
 જીવ્યાતણી ઇચ્છા નથી તે રાત્રાન્તરમ અતર લહો,
 ખેરે હૃદયના ખેલને તે ખેલમા ઇશ્વર રહો

૨૩

જે ભેદથી ખેદજ થતો એ ભેદને લે ના વહો,
 નિજ આત્મભાવે સર્વને દેખી અભેદી થૈ રહો,
 આખી ખરી અનુભવમુધા, જોતા જરીએ નહિ મળ્યા,
 અનુભવિતમાહી બેઠળે આનન્દકલ્પોનો ઘણા

૨૪

ઉન્મત્ત એ મૂઠો કહે તુ દેખતો અન્વો ખરે,
 દુનિયા બિચારી ખાવરી તુજ દિલ દેખે કયા અરે,
 ત્હારા હૃદયના તારમા ભણુઠાર પ્રભુના નામના,
 એ નામ ચોહ નામનુ ભાયા પણ જ્યા કામ ના

૨૫

ભાયા ભણીને પડિતો ભાયાવિયે ઝઘણ કરે,
 ચર્ચા કરે ખેદજ કરે માની બની ફરતા કરે,
 એ રાષ્ટ્રિદેવની વાણીમા આનન્દ રમ નહિ જોમીઓ,
 એ જાદથી ન્યારો ખરો આનન્દરસ તુ પામીઓ

૨૬

નર્યો ભણીને તડંગા એ તર્કથી કર્કશ બન્યા,
 એ તડંગા ઝઘણવિરે મમતા અને માનજ ભણ્યા,
 એ તડંગાહિ યુક્તા ભય ખેદને તકા ઘણી,
 એ તર્કની ગતિ ન્યા નહિ આનન્દરસ લીયો છણી

૨૭

જોજ ઘણા નરજોતણા જે શુદ્ધિ નાના રૂપતા,
 આખી અહો નિજ માન્યતા પરમાન્યતા દેલ્યાપતા,
 રીયો કરે નાચાયને ચપી રહે ના નેમથી,
 કિન્તિ રૂપા એ દેખીને ત માર લીધો પ્રેમથી

૨૮

- સાચા કૃદ્યથી વારસો આપ્યો અમારા હાથમા,
ઉપકાર લ્હારો બહુ થયો સન્તોતપ્પા શુભ સાથમા,
એ વારસાને ભોગવી આનન્દ પામે સ્થાનીઓ,
એ વારસામા ભક્તિને અધ્યાત્મરસની વાનીઓ ૪૫
- ને ને પ્રસંગે ઉપજી ઉદ્ધાર મીઠી વાનીઓ,
ઉદ્ધાર એ સાપેક્ષ દૃષ્ટિથી વિચારે સ્થાનીઓ,
અસ્થાનીઓ સમજે નહિને શબ્દથી ડઘડા કવે
આશય ઘણા સમજે નહાં તે બ્રાન્ત થૈ મિથ્યા લવે ૪૬
- તુ આગમોની માન્યતામા પૂર્ણશ્રદ્ધા રાખતો,
તુ આગમો આગળ કરી સાપેક્ષ વચનો ભાખતો,
નમિનાથની સ્તવનાવિષે પચાળી તેં માની ખરી,
તુ સાતુવેરે સચયોં વ્યવહાર શ્રદ્ધા તેં ધરી ૪૭
- વ્યવહારને નિશ્ચયવિષે તુ પૂર્ણ શ્રદ્ધાવાન છે,
તુજ આશયોને બાધુતા તે ધર્મમા શુદ્ધતાન છે,
જિનવાણીના અનુસારથી, જે પદ લ્હારા ભાવતો,
તે વીરનો સેવક બનીને મુક્તિપન્થ સધાવતો ૪૮
- શુભ પ્રેમ ભક્તિથી બધાં પદોજ સાકર સેવડી,
સદ્ગુણુ મુખ મુનધથી મ્હેંકી રહ્યા, ન્યમ વેવડી,
શુભ કૃષ્ણચિતન ભક્તિરાધા મેળ તેનો મેળવ્યો,
ત્હેં ભાવવશે સ્થાનથી શુભલગ્ન ઉત્સવ જાઝ થો ૪૯
- પરિણામ ઉજ્જવલ ધારવાને લક્ષ્ય તં દિલમા ધર્યું,
સમતા સરોવર ઝીલીને આનન્દથી હેડું ભર્યું,
શુભ ધ્યાનના ગિરિપર ચઢી આનન્દમા લીનજ થતો,
ઉચ્ચાશય દૃષ્ટિવડે તુ સર્વને અવલોકતો ૫૦
- તુ ચિત્તમા શુભ દિવ્યસૃષ્ટિની કરે રચના ભલી,
એ જ્ઞાનના એકતાનમા આનન્દ લ્હારો લીછળી,
કરુણામયી મુર્તિ ધરી રહે જનતાના પ્રાણીઓ,
શુભ ઉચ્ચજીવન બાદીને મ્હેં ચિત્તમાહી આણીયો ૫૧
- શુભ ભાવથી મેં સપ્રતિ પ્રત્યક્ષ ચેઠે સસ્તવ્યો,
પવ્યોવડે દિલ પેસીને અન્તરગુણોએ મ કબ્યો,
ઉદ્ધારથી અન્તરતણા ચારિત્રની સ્તવના કરી,
બુદ્ધ્યબિધ આનન્દઘનદશા મુજ ચિત્તપટમા ચિતરી ૫૨

શ્રીમદ્ આનન્દવન જીવનચરિતની રૂપરેખા.

શ્રીમદ્ આનન્દવન મુનિરાજવુ જીવનચરિત કોઈએ લખેલું ઉપવબ્ધ થતુ નથી, તેમજ કોઈએ લખ્યું હોય એમ શ્રવણગોચર પણ થયું નથી. શ્રીમદ્ આનન્દવનનુ જીવનચરિત, તેમના સખન્ધી ચાલતી કહેણીઓ (કિન્દુસ્તાનો) અને તેમના બનાવેલા સ્તવનો અને પદોમા નિકળેલા કૃદયના ઉભરાઓથડી આલેખી શકાય.

શ્રીમદ્ની જન્મભૂમિ ક્યા અને કઈ હતી અને તે કોનાત્યા જન્મ્યા હતા તેના નિર્ણય થઈ શકતો નથી તેમની જન્મભૂમિ કેટલાક મારવાડ જણાવે છે કેટલાક હિન્દુસ્થાન જણાવે છે કેટલાક ગુજરાત જણાવે છે અને કેટલાક ગદીયાવાડ જણાવે છે. ભાષાના રાજદોવડે જન્મભૂમિનો નિર્ણય થાય છે, એમ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી ભાષાશાસ્ત્રીઓ જણાવે છે એક મનુબ્ય એકજ ભાષામા જઈ લખે તો તેવડે તે અમુક દેશનો છે એવા નિર્ણયના અનુમાનો ઉપરથી મળવ પ્રતીતિ લાવી શકાય, કિન્તુ એક મનુબ્ય ચાર પાંચ ભાષા ઉપર કાણુ ધરાવતો હોય અને તે દરેક ભાષામા સારી-રીતે લખી શકતો હોય, ત્યારે તેના જીવનચરિતના અભાવે ક્યા દેશનો છે, એવો નિર્ણય લાવવા અનુમાનો કરના પડે અને તેમા ઘણો પ્રયાસ કરતા અમુક મતે અને અમુક અમે મદિગ્ધતા રહે એમ માનવુ અને મચ્ચવહુરવુ એ, અમુક અમે સત્ય ગપી શકાય.

શ્રીમદ્ની રચેલી ચોવીશી અને પદો છે, તેમાથી જે આધ કરે તેના અનુમાને જન્મદેશના નિર્ણય ઉપર આવી શકાય. શ્રીમદે પહેલી ચોવીશી રચી એમ કેટલાક અનુમાનોથી સમાવના કરી શકાય છે તે સમયમા આવતી એવી ગુજરાતી ભાષાના રાજદોમા તેમણે ચોવીશી રચેલી છે તે સમયના ગુર્જર ભાષાના સાક્ષરોએ જે ગુજરાતી ભાષાના રાજદો વાપર્યો છે તે રાજદો, શ્રીમદ્ના કૃદયની સ્ફુરણાસાથે પરિપુત થયા છે તત્ સમયમા ગુર્જર દેશમા ઘણા સાધુઓ વિચરતા હતા, તેથી અમુક સાધુના સમાગમમા આવતા વૈસાન્યથી તેમણે દીક્ષા ગ્રહી હોય અને પશ્ચાત્ કારપુ પ્રસંગે પ્રથમ ભગવાનની સ્તવના કરી હોય અન્ય દર્શનીય વિદ્વાનો જણાવે છે કે, પહેલા સગુણની સ્તવના થાય છે અને અધ્યાત્મજ્ઞાનમા ઉંડા ઉતર્યોબાદ નિર્ગુણ સ્તવના થાય છે આની પ્રાય શૈલી જૈન વિદ્વાનોમા દેખાતી નથી તથાપિ, કદાપિ તે અનુમાન ઉપર આવીએ તો ગુર્જર દેશના હોનાથી તેમણે પહેલી ગુર્જર ભાષામા ચોવીશી રચી અને પશ્ચાત્ હિન્દુસ્થાન, મારવાડ વગેરે દેશના લોકોના ઉપયોગાર્થ તેમનાથી, ત્રજ ભાષામા આત્મા

અને સુમતિ વગેરે પાત્રના ઉન્નાસનય પદો બન્યા હોય ગુર્જરદેશ માથી મારવાડ અને મેવાડ તરફ તેમનો નિહાર થતા તે તરફના વિદ્વાનોની પેઠે તેમણે હિન્દુસ્થાની—મિશ્રિત ભાષામાં, પદોના ઉદ્ઘારો કાઢ્યા હોય એવું અનુમાન કરી શકાય છે

જૂની પ્રતિઓમાં, ચોવીસીમાં લખાયેલા રાખડોમાં કેટલેક સ્થાને ફેરફાર થયો હોય એમ લાગે છે ગુર્જરદેશમાં તે સમયમાં ઘગગધુ થએલા કેટલાક રાખડો તેમની ચોવીસીમાંથી નીચેપ્રમાણે નીચળી આવે છે

- ૧ રૂપભદ્રેવ સ્તવન—આહુ સમાર્થ મેળો કામનઠાય
- ૨ અણ્ણતનાથ—જિનતણે નયપુ કરી જ્વેવતા જોઈએ પવાય આગમેકરી જ્વે નયણુતપો નિહાળતું
- ૩ સભવનાથ સ્તવન—ધુર રહે લહિ પહેલી સાધશુ
- ૪ અભિનદન સ્તવન—તરસિયે દરિસપુ દોહિયુ કિમ ધીઠાઈ રહતો સીજે
- ૫ પદ્મજીસ્તવન—બાતર વાજશે વાધશે
- ૬ વદ્રમજ સ્તવન—ભગતિ તિમ કિરિયા
- ૭ સુવિનિનાથ સ્તવન—ક્રીજે ઉલટ જઈએ સુણીજે
- ૧૦ શીતલનાથ સ્તવન—પદનેતીરે
- ૧૧ શ્રેયાગનાથ સ્તવન—કિરિયા સાથે છોરે રઠ મોરે આદર જોરે લખાસી
- ૧૨ વામુપૂજ્ય સ્તવન—મનાવી વસ્તુનતે
- ૧૩ ત્રિમલનાથ સ્તવન—જિનતણે ગીલતી
- ૧૪ અનતનાથ સ્તવન—મોહિલી દોહિલી છાર પર લીપણુ
- ૧૫ ધર્મનાથ સ્તવન—દૂકડી એકપખી પરવડે
- ૧૬ શાન્તિનાથ સ્તવન—મુજ કહુ આપણે
- ૧૭ કુચુનાથ સ્તવન—આહુ હટકયુ કાલો સાલો અચરિજ
- ૧૮ અરનાથ સ્તવન—હાયડી એકપખી
- ૧૯ મહિનાથ સ્તવન—તાટી રીસાલી પરખી વિચરામા
- ૨૦ સુનિમુનત સ્તવન—દિને છડી મડી
- ૨૧ નમિનાથ સ્તવન—તકીએ દેજે
- ૨૨ મેમિનાથ સ્તવન—સનપપુ ઓને કુણુ એહવુહતુ રે હાડતા

પદોમા ગુજરાતી રાખ્દો.

૫૬ ૬ મુ—માહરો બાલુરો સીને તારી

૫૬ ૧૬ મુ—પ્રભુ આવરો

૫૬ ૧૭ મુ—કોણ વેણુ બોલે છે

૫૬ ૧૮ મુ—કોય હોય

૫૬ ૨૧ મુ—સનાતન ને કહુ રે

૫૬ ૨૫ મુ—વાતલડી અન્તરગતની

૫૬ ૩૩ મુ—રહુ

૫૬ ૬૮ મુ—એક પખો મે કોઈ ન દેખ્યો કોઈવું ને ને ત્રીધુ
ને ને કરાવ્યુ

૫૬ ૪૯ મુ—દેહરી મારી

૫૬ ૫૪ મુ—હાટડું મારું માણેકચોકમારે

૫૬ ૭૧ મુ—પચ પ્રકારનો દરશનના પરમાગમયત્રી મુજ

૫૬ ૯૦ મુ—ભેનતા એકે નહીં ત્રીધુ દીધુ મીઠું બોલે દૈયુ લીધુ

૫૬ ૯૧ મુ—વારોરે કોઈ રમવાનો બૂઠા બોલી ફાગટ ખાશો ગાળ

૫૬ ૯૬ મુ—મૂડી નેહનો તમારી

૫૬ ૧૦૫ મુ—પ્રગટ કરો

શ્રીમદ્દના હિન્દુસ્થાની પદોમા પાલુ ગુજરાતી રાખ્દો ઉપર
લખ્યાપ્રમાણે દેખવામા આવે છે હિન્દુસ્થાનમા જેનો જન્મ થયો
હોય તે ગુજરાતી ભાષાના ઘરગથુ રાખ્દો વાપરી શકે નહિ કદાપિ
મારનાક દેરામા જન્મ થયો હોય. એમ માનીએ તો ચાક્રસ
એમ ન થી શકાય કે તેઓ આવો ગુર્જર ભાષાના રાખ્દોનો પ્રયોગ
કરી શકે જો તેઓ મારનાકના હોત તો ગુર્જર ભાષામા-મારવાડી
રાખ્દોના મિશ્રપુ વિનાની-ચાવીશી લખી શકે નહિ એમ અનુમાન
કરાય છે ગુર્જર ભાષાના ઘરગથુ રાખ્દો વાપરવા તે ગુર્જર દેરામા
જન્મવિના થની શકે નહિ એમ અનુમાન કરાય છે માગવાડ દેરામા
જન્મ હોય અને ગુર્જર દેરામા દીક્ષા ગ્રહણાનન્તર ઘણા વર્ષપર્યન્ત
રહીને જો ચાવીશીની રચના કરી હોય તો શ્રીમદ્દની રચનામા ગુર્જર ભાષાના
ઘરગથુ રાખ્દોની જેઠ મારવાડી ઘરગથુ રાખ્દોનો પ્રયોગ આત્માવિના
રહેત નહિ તેથી ગુજરાતી ભાષાના ઘરગથુ રાખ્દોના પ્રયોગથી તે ગુજરા-
તના હતા એમ ગિદ્ધ થાય છે શ્રીમદ્દની દીક્ષાગ્રાદપાપુ પ્રથમ ગુર્જર દેરામા
વિશેરત નિચરયુ થયુ હોય એમ લાગે છે પ્રથમ ચાવીશીની રચના તેમજો

ઉકારણે કરી હોય એમ જણાય છે, અને તેથી તેઓ ગુર્જર દેશના જન્મ્યા હોય એમ કહેતા વિરક્તતા પ્રતિપાદક અનુમાનોને અનકાન મળતો નથી, શ્રીમદ્ ઉત્તગવસ્થામા અનેક કારણોથી મારવાડ તરફ વિચર્યા હોય એમ લાગે છે હવેના વિચારોથી ગુર્જર દેશમા તેઓનો જન્મ થયો હોય તેમ અનુમાનોવડે નિર્ણય થાય છે જ્યાંસુધી મારવાડ વગેરે દેશના તેઓ દોષ એવા ઝાઝસ પુરાવાઓ ન મળે ત્યાંસુધી ભાષા વગેરેના અનુમાનોથી ગુર્જર દેશમા તેઓનો જન્મ માનવામા અમારું રિત દોષાય છે તેઓ કાઠીયાવાડ દેશમા જન્મ્યા હતા એમ કોઈ, કોઈ સંબંધના આધારે કહે તો તે પણ વિચાર યોગ્ય કરતો નથી, કારણ કે આર ગાઉએ ઓલી બદવાય આ નિયમના અનુસારે કોઈ સંબંધ ખાસ કાઠીયાવાડમા બોલાતો આવી ગયો હોય તો તે તેમને કાઠીયાવાડમા વિહાર હોવાથી બની તરફે તેમ છે, તેથી તે કઈ કાઠીયાનાં જૂમિમા જન્મ્યા હોય એમ કંઈ ગણાય નહિ અદારમા સૈકાની ગુર્જરાતી ભાષાના નખોડે કરતા, તે સમયના કાઠીયાવાડના ખાસ ધરગથુ શબ્દો કેટલાં જ છુદા હતા એમ જૂની પ્રતિયોના આધારે જ્યાંસુધી સિદ્ધ ન થાય ત્યાંસુધી, અમુક શબ્દો તો કાઠીયાવાડનાજ શ્રીમદ્ના સ્તવનોમા છે એમ કહી, કાઠીયાવાડના તેઓ વતની હતા એમ સિદ્ધ કરી સકાય નહિ કાઠીયાવાડ પણ ગુર્જરાતમા ગણાય છે કાઠીયાવાડ અને ગુર્જરાતમા ગુર્જર ભાષાનો વ્યવહાર પ્રવર્તે છે અદારમા સૈકાના કાઠીયાવાડ અને ગુર્જરાતના લેખકોની જૂની પ્રતિયોના આધારે તે વખતના ગુર્જરાત અને કાઠીયાવાડના ધરગથુ શબ્દોનો નિર્ણય કરી સકાય તે સૈકાના અને વર્તમાન સૈકાના ધરગથુ શબ્દોમા કેટલાં ફેરફાર થયો છે તેનો સારાસરો જે તપાસ કરે તો ભાષાની ઉત્ક્રાન્તિ અથ ઘણો પ્રકાર પાડી તરફે હવે મૂળવિષય તરફ વળીને કથવાવું કે, ભાષા શબ્દોવડે પણ તેઓ ગુર્જર દેશના હતા એમ કહેવામા દલીલપૂર્વક કોઈ વિરોધ સામે ટકી શકતો નથી અદારમા સૈકાની ગુર્જર ભાષાની જૂની લખેલી કૃતિયો અમારા વાચવામા આવી છે તેમા તે સમયના ગુર્જરાતી ધરગથુ શબ્દો જે અન્ન સાક્ષર જૈનપરિતો અને જૈનેત પાત્રિતો લેખમા વાપરતા તેવાજ શ્રીમદે વાપરેલા છે, માટે તે ગુર્જર દેશમા જન્મ્યા હોય એમ માની સકાય છે આ સંબંધની વિશેષ ચકેરવામા આવે તો એકમન્ય થઈ જાય, અતએવ મહેપથી આપ્રમા વિચારો જણાવીને શ્રીમદ્ની દીક્ષા વગેરે સંબંધી વિચાર કરવા આવે કે શ્રીમદ્ કેષ બાતના અને કયા કુળમા જન્મ્યા હતા તે નિર્ણય થઈ શકે તેમ નથી.

શ્રીમદે જ્ઞાન અને વૈગવ્યયોગે કોઈ તપાગચ્છીય મુનિવરપાસે સાધુ
ત્રતની દીક્ષા અગ્નીકાર કરી હતી અદ્વારમા સૈકાના પૂર્વભાગમા તેમનું
પૂજ્ય તત્ત્વ આદુનિયામા વિદ્યમાન હતું તેઓ શ્રીમદ્ યશોવિજય-
ચંદ્ર ઉપાધ્યાયના સમયમા વિદ્યમાન હતા શ્રીમદ્ યશોવિજયજીના
દેહોત્સર્ગ પશ્ચાત્ તેઓત્રી જીવ્યા હશે કે કેમ ? તત્ સબન્ધી કોઈ
આધાર મળી આવતો નથી

તેઓશ્રીએ તપાગચ્છમા દીક્ષા અગ્નીકાર કરી હતી અને તેમનું
નામ લાભાનન્દજી હતું તેમનું ચિત્ત વૈરાગ્ય અને અધ્યાત્મજ્ઞાનમા
ગ્ગાયદુ ગદેતું હતું તેઓશ્રી સ્વભાવે શાન્ત અને નિરપૃહ હતા મ-
ધ્યસ્થદૃષ્ટિથી સત્યનો આદર કરવામા સદાકાલ તત્પર રહેતા હતા
તેમણે જૈન શ્વેતાચર અને દિગ્ગજર માર્ગના અનેક શાસ્ત્રો વાંચ્યા હતા
પન્થાગ સત્યવિજયજીની પેઠે તેમણે પીતલચંદ્ર ધારપુ કયો હોત તો
પણિત જિનહૃદયગપ્તિ વગેરે વિક્ષાનો તે વખતમા વિદ્યમાન હતા તેથી
તે બાબતને પ્રસંગોપાત્ જણાવત તેમજ યતિની જુની પદ્ધતિમા
પણુ તત્ સબન્ધી ઈશારો કયો હોત પોતાના ગુરૂની પેઠે તેઓ તપા-
ગચ્છની સમાચારી પ્રમાણે સાધુધર્મની આવશ્યકાદિ ક્રિયા કરતા
હતા ગચ્છભેદની તંકશારોથી તેઓ દૂર રહીને, અધ્યાત્મજ્ઞાનપડે
પોતાના આત્માની સુદ્ધિ કરના પ્રયત્ન કરતા હતા તેમના વખતમા તપા-
ગચ્છમા પણુ શ્રી વિજયદેવસૂરિયી દેવસૂરિ (દેવસૂર) અને વિજયજ્ઞાનન્દસૂરિયી
જ્ઞાનન્દસૂરિ (જ્ઞાનસૂર) એવા બે મોટા સંજ્ઞક પદ્ધતિ પદ્ધતિ હતા
સાગરગચ્છનું પણુ તે વખતમા ઘણું જોર હતું શ્રીયશોવિજયજી
ઉપાધ્યાયે અને ત્રીવિનયવિજયજી ઉપાધ્યાયે રાંદેરમા સાગરગચ્છનો
આશ્રય લીધો હતો પછી તેઓને દેવસૂરિના પદ્ધતિ લેવામા આવ્યા હતા,
એવો ઈશારો યતિની જુની મોટી પદ્ધતિમા લેવામા આવે છે આ
ઉપરથી અવબોધારો કે તત્સમયમા મોટા મોટા વિક્ષાનોમા પણુ અનેક
કારણોથી ઈર્ષ્યા, ખટપટ, ક્રિયાચાર મન્તવ્ય, લેદરલેગ વગેરેનું ઉત્થાન
થયું હોય એમ લાગે છે શ્રીમદ્ યશોવિજયજીને પણુ સૂરિ અને
યતિયો તરફથી અમુક સ્તવન બનાવતા ઉપાધિ યઈ હતી અને તેમને
અદ્વાર દિવસ સૂરિની નજર તળે ઉપાધ્યયની કોટડીમા રાખ્યા હતા
એવું કિંદન્તીથી પરપરાએ સામળવામા આવેછે, પણુ સત્ય તો સર્વજ્ઞ
જાણે શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી અદરથી શ્રીસત્યવિજયજીના પક્ષી હતા
તેમના ઉપર પણુ વિરુદ્ધ વિચારધાગ્ગેએ ઉપદ્રવ કયો હોય એમ
લાગે છે, અને તેથી તેઓએ તત્ સમયે સખેન્દર પાર્શ્વપ્રભુના દર્શન
કરી નીચેપ્રમાણે હૃદયનો ઉભરો બહાર નાંદયો છે એમ સમજાય છે.

ઉદ્ધારણે કરી હોય એમ જણાય છે, અને તેથી તેઓ ગુર્જર દેશના જન્મ્યા હોય એમ કહેતા વિરુદ્ધતા પ્રતિપાદક અનુમાનોને અવગણ મળતો નથી. શ્રીમદ્ ઉત્તરાવસ્થામાં અનેક કારણોથી મારનાડ તરફ વિચર્યા હોય એમ લાગે છે ઉપરના વિચારોથી ગુર્જર દેશમાં તેઓનો જન્મ થયો હોય તેમ અનુમાનોવડે નિર્ણય થાય છે જ્યાંસુધી મારવાડ વગેરે દેશના તેઓ હોય એવા ચોક્કસ પુરાવાઓ ન મળે ત્યાંસુધી ભાષા વગેરેના અનુમાનોથી ગુર્જર દેશમાં તેઓનો જન્મ માનવામાં અમારું ચિત્ત દોરાય છે તેઓ કાઠીયાવાડ દેશમાં જન્મ્યા હતા એમ કોઈ, કોઈ નષ્ટના આધારે કહે તો તે પાપુ વિચાર યોગ્ય કરતો નથી, કારણ કે બાર ગાઉએ બોધી બદલાય આ નિયમના અનુસારે કોઈ શબ્દ ખાત્ર કાઠીયાનાડમાં બોલાતો આવી ગયો હોય તો તે તેમને કાઠીયાવાડના વિહાર હોવાથી બની ગયે તેમ છે, તેથી તે કઈ કાઠીયાવાડ ભૂમિમાં જન્મ્યા હોય એમ કંઈ સંકાય નહિ અદ્વારમાં સૈકાની ગુજરાતી ભાષાના શબ્દો કરતા, તે સમયના કાઠીયાવાડના ખાત્ર ધરગથુ શબ્દો કટલાક ભુલ્યા હતા એમ ભૂની પ્રતિયોના આધારે જ્યાંસુધી સિલ્લ ન થાય ત્યાંસુધી, અચુક શબ્દો તો કાઠીયાવાડનાજ શ્રીમદ્ના સ્તવનોમાં છે એમ કહી, કાઠીયાનાડના તેઓ વતની હતા એમ સિદ્ધ કરી ગયા નહિ કાઠીયાવાડ પપ ગુજરાતમાં ગયા છે કાઠીયાવાડ અને ગુજરાતમાં ગુર્જર ભાષાનો અવધાર પ્રવર્તે છે અદ્વારમાં સૈકાના કાઠીયાવાડ અને ગુજરાતના લેખકોની ભૂની પ્રતિયોના આધારે તે વખતના ગુજરાત અને કાઠીયાવાડના ધરગથુ શબ્દોનો નિર્ણય કરી સંકાય તે સૈકાના અને વર્તમાન સૈકાના ધરગથુ શબ્દોમાં કેટલો ફેરફાર થયો છે તેનો સાક્ષરો જો તપાસ કરે તો ભાષાની ઉત્ક્રાન્તિ અર્થે ઘણો પ્રકાર પાડી તકે હવે મૂળવિષય તરફ વળીને કથનાતુ કે, ભાષા શબ્દોવડે પતુ તેઓ ગુર્જર દેશના હતા એમ કહેવામાં દલીલપૂર્વક કોઈ વિરોધ સામે ટકી શકતો નથી અદ્વારમાં સૈકાની ગુર્જર ભાષાની ભૂની લખેલી કૃતિયો અમાગ વાચવામાં આવી છે તેમાં તે સમયના ગુજરાતી ધરગથુ શબ્દો જે અન્ય સાક્ષર જૈનપરિતો અને જૈનેતર હિતો લેખમાં વાપરતા તેવાજ શ્રીમદે વાપરેલા છે, માટે તે ગુર્જર દેશમાં જન્મ્યા હોય એમ માની સંકાય છે આ સખન્ધની નિરોધ ચર્ચા દેશમાં આવે તો એકમત્ય થઈ જાય, અતએન સક્ષેપથી આપ્રમાણે લેવારો જણાવીને શ્રીમદ્ની દીક્ષા વગેરે સખન્ધી વિચાર કરવામાં આવે છે શ્રીમદ્ કઈ જાતના અને જ્યાં ફૂળમાં જન્મ્યા હતા તેનો નિર્ણય થઈ શકે તેમ નથી.

ક્રિક ખટપટ જાગી હોય ! ઇત્યાદિ અનેક કારણો જોતા અઢારમા સૈકામા મુનિયોમા ખટપટ જાગી હોય એમ મિદ્ધ થાય છે મતભેદ કયેશથી અને કુસપથી ગુપુરામનો નાશ થાય છે અને દોષદષ્ટિ દુર્ગુ-પુનો-પ્લેગની પેઠે જ્યા ત્યા ફેલાવો થાય છે અને તેથી મધમા અવ્યવસ્થા, અગાન્તિ અને અવનતિના ચિન્હો દેખાવ આપે છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ આના-અઢારમા સૈકામા વિધ માન હતા તેમના સમકાલીન શ્રીચશોવિજયજી ઉપાધ્યાય, શ્રીવિન-યવિજયજી ઉપાધ્યાય, શ્રીમાનવિજયજી ઉપાધ્યાય, શ્રીલાનપુયવિજય-ગણિ, શ્રીનિજયદેવસૂરિ, શ્રીવિજયપ્રભસૂરિ, શ્રીજ્ઞાનવિમલસૂરિ, શ્રીસત્ય વિજયજી પન્થાગ, શ્રીવિજયરત્નસૂરિ, શ્રીનિનહર્નનગિ, શ્રીરાજમાગર સૂરિ, શ્રીસકલચંદ્રજી ઉપાધ્યાય, શ્રીનિજયમિહસૂરિ નગેરે મુનિવરો હતા અન્યદર્શનીયોમા તેમના સમાનકાલીન પ્રેમાનન્દ કવિ હતા

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ ધમપાવસ્થામા ઘણા ગચ્છના સાધુઓનો પરિચય કર્યો હતો આગમોનો તેમણે અભ્યાસ કર્યો હતો તર્કશા-સ્ત્રોમા અને અવકાર શાસ્ત્રોમા તેમણે આતુર્ય મેળવ્યું હતું પદોમા નિરૂપી જ્ઞાની મુખેલી દશાને તેમણે અધ્યાત્મમા ઉતારી છે તે ઉપ-રથી સમજાય છે કે, તેઓશ્રીએ અવકાર શાસ્ત્રમા દક્ષતા મેળવી હતી

પૂર્વભવના સરગરયોગે તેમણે અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોત્ક્રમ મન ગયું અને અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોમા તેમનો આત્મા ઈર્ષ્યો ગચ્છભેદની ક્રિયાઓની તક-રાશેથી તેઓ કટાણેલા હતા તેથી તેઓને અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોદ્ધાર આન-ન્દરસ લેનામા વિશેષ રૂચિ પ્રગટવા લાગી

શ્રીમદ્ના હૃદયમા એજ વિચારો યના લાગ્યા કે-કર્મનન્થ કમ્મપયડી, પચસનહ, નગેરે ગ્રન્થોમા કર્મેણુ મરૂપ શ્રીમદ્નો વેશ એ અને શાસ્ત્ર સાર દષ્ટિ દર્શાવ્યું છે તે કર્મની સાથે, અનાદિકાવથી આત્માનો સંયોગ થયો છે તો હવે કેમ અને કયા ઉપાયોવડે સમાર-માથી બેલા મુક્ત થનાય ? રાગદ્વેષ જ સમાગ્ત મૂલ કારણ છે સાધુ થયા બાદ આત્માના ગુણોની સાધના કરવાની છે સાધુ થયા બાદ પણ જો શામન રક્ષા ખટપટોમા પડવામા આવે તો આત્માનો સુદ્ધ ધર્મ સાધી શકાય નહિ, એની શ્રીમદ્ના હૃદયમા વૈરાગ્યભાવના વહેવા લાગી શ્રીમદ્ના મનમા એવા વિચારો પ્રગટવા લાગ્યા કે રાગ-દ્વેષના સંયોગોથી વિમુક્ત એના સાધુઓ અપ્રમત્ત દરાને વરી અધ્યાત્મરમમા ઝીલી રહે છે ગગદ્વેષના સંયોગોની અસર તેની આસપાસના પ્રાણીઓ ઉપર થયાવિના રહેતી નથી માગ આત્માનું

અવ મોહી દૂંસી બાયબની શ્રીસત્વેશ્વરપાસજિનેસર મરે તુ દક
ધની ॥ અવ૦ ॥ ૧ ॥ કોપાનલ રૂપજાવત દુર્જન, મધત વચન
થરની। નામ જપુજલધાર વિહાં તુજ, ધારુ તુ જ હરની-ઇત્યાદિ

શ્રીમદ્ કથે છે કે, સુખેશ્વર પાર્શ્વનાથ । મારા ઉપર એવી આવી
બની છે કે સરણુમાટે તુજ એક મારો ધણી દેખાય છે વચનરૂપ
અરણિ કાણને મથીને દુર્જનલોકો કોપરૂપ અગ્નિ ઉપજાવેછે આવી
દરામા તારા નામરૂપ જાપની મેઘધારાજ કુખ હરનારી લાગે છે
આ ઉપરથી અવયોકતા તે સમયમા જૈનાચાર્યોમા-સાધુઓમા પાણુ
અક્રિયા મન્ત્ર-વરોરમા ખટપટો ઉઠેલી હોય । એમ લાગે છે
પણ જૈનશાસનની રક્ષા અર્થ સકલ સધનો એકસરખો વિચાર
હતો

શ્રી સત્યવિજયજી પન્થાસે ક્રિયોદ્ધાર ક્યો તે વાત તે વખતના
શ્વેતામ્બરી યતિયોને સર્વથા સમ્મત હોય એવું પ્રાય જણાતું નથી
શ્રીસત્યવિજયજી શ્રીનિજ્યસિંહસૂરિને આચાર્ય માનતા હતા અને
સકલચક્રને ઉપાધ્યાય માનતા હતા, તેથી તેમની પરપરામા
સવેગીપક્ષમા હાવપાવ અમદાવાદમા અમુક ઉપાશ્રયના સાધુઓ
ઘેઈ સાધુને નીક્ષા આપતા પરપરાની રીતિપ્રમાણે આચાર્યશ્રી
વિજયસિંહસૂરિજી સકલચક્રજી ઉપાધ્યાય એ જે નામ બોલી પશ્ચાત્ વર્તમાન
સમયના પન્થાસ, શુરે, શ્રાવક અને શ્રાવિકાનું નામ દેછે મૂળ નિયમ
એવો છે કે દીક્ષા આપતી વખતે વિધમાન એવા પોતાના ગચ્છના
આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયનું નામ લેવામા આવે છે, તે નિયમનો ત્યાગ
કરીને વિજયસિંહસૂરિ અને સકલચક્ર ઉપાધ્યાયનું નામ લેવામા આવે
છે તે ઘણું નથી સવેગીઓમા ચાલી આવેલી પરપરા હાલ પણ
દેખાય ॥ અને તે પરપરાના આધુરૂં શ્રીસત્યવિજયજી-શ્રીવિજય
શાખાના સવેગીઓમા હોય એમ લાગે છે શ્રીસત્યવિજયજીના સમ
યમા શ્રીનિજ્યસિંહસૂરિ પશ્ચાત્ શ્રીવિજયપ્રભસૂરિ વિધમાન હતા,
તેમ છતાં શા કારણથી વિજયપ્રભસૂરિનું નામ ન લેવામા આવ્યું હશે ?
કેટલાક કારણોથી એમ માનવામા આવે છે કે, શ્રીવિજયસિંહસૂરિના
દેહોત્પત્તિ પશ્ચાત્ શ્રીનિજ્યદેવસૂરિએ પોતાની પાટે શ્રીવિજય
પ્રભસૂરિને સ્થાપ્યા તે વખતે, અન્તરમા કેટલાકોના મનમા પક્ષભેદ
રસો હોય તેમજ શ્રીસત્યવિજયજીએ પીતવચ્ચથી ક્રિયોદ્ધાર ક્યો એ
વાતમા પક્ષભેદ પન્થાથી, વા આચાર્યની માન્યતામા પક્ષભેદ પડ્યાથી

અનન્ત સુખ રહ્યું છે એમ આગમોના જ્ઞાનવિના અવબોધી શક્તા નથી, આ પ્રમાણે તેમના ઉદ્ધાર જાણવાથી તેમની જગતના જીવે ઉપર ઘણી કડપા હતી તેનો ખ્યાલ આવે છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીની જેમ જેમ જ્ઞાનદશા વધતી જઈ તેમ તેમ તેઓશ્રી શૃહસ્થની સ્પૃહાથી દૂર રહેવા લાગ્યા હતા. શૃહસ્થોના મત પ્રમાણે આશીને દીક્ષામાં દૂષણ લગાડવું ત્યાંમ અને એ નાત તેઓ પગદ કરતા નહોતા એ વખત આવશ્યક ધ્યાનાવસ્થા. ક્રિયા કરતી અને પ્રતિવેષનક્રિયા બાદ શાસ્ત્રોત્ત વાચન, મનન, સ્મરણ, પૃચ્છા વગેરેમાં પોતાનો જીવનમાત્ર વ્યતીત કરતા લાગ્યા શુરૂદ્ધમાં રહીને શુરૂની પરપરાને સારી રીતે હેતુપૂર્વક જાણી લીધી અને અવહાર માર્ગ છે તેનાથી જૈનધર્મ ટકી રહેવાનો છે એમ તેમણે અનુભવ કર્યો આચાર્યો ઉપાધ્યારો વગેરે જૈનધર્મના નાયકો અને રક્ષકો છે તેના તાઆમાં રહીને અન્યસાધુઓએ પચાચાર પાળવો જોઈએ, એમ તેઓની તે મનસ્વી દૃઢ ઝડા હતી જમે તેવો ધ્યાની સાધુ હોય તો પપુ ગચ્છના નાયક આચાર્યની આજ્ઞા તેણે પાળવી જોઈએ, એમ તેઓ જાણતા હતા અને ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયા કરનારો સાધુ કદી આચાર્યથી મોટો હોઈ શકતો નથી એમ તેઓ અવબોધતા હતા સાધુઓના ઉપરી આચાર્યની જરૂર છે એમ તેઓ જાણતા હતા આવી અન્તરમાં તેમણે ઝડા ધારી હતી કોઈની સ્પૃહાથી આગમના અને આચાર વિરૂદ્ધ તેઓ વદતા વા કરતા નહોતા ઘણા કાળ તેઓ ધ્યાનમાં ગાળતા હતા પૂર્વમાં સાધુઓની જેઠે વનચુરમાં સ્મરનાન વગેરે સ્થાનોમાં કાર્યોત્સર્ગ કરીને ધ્યાન કરનાની અત્યંત રૂચિ થવા લાગી તેથી, તેઓ ઉપાશ્રયમાં પછુ રાત્રે ધ્યાનમાં આરૂઢ થતા હતા, અને ભયથી રહિત થવાય તેવી રીતે પોતાના આત્માતુ ધ્યાન કરતા હતા આવી વૈરાગ્ય ધ્યાન-દશા પ્રતિદિન વધવા લાગી

કિંનદતી પ્રમાણે એક વખત ગુજરાતના કોઈ રાહરમાં તેઓ શ્રી

પર્યુવપુત્ર વ્યાખ્યાન વાચતા હતા તે રાહરમાં એવો

વ્યાખ્યાન સુ-નિયમ બધાર્થ ગયો હતો કે, શેઠ આવે ત્યારે વ્યાખ્યાન મુજબ સ્પૃહા-નિરૂપ્તિ રૂપિ - રાત્ર થતું હતું સભા ભરાઈ જઈ હોય તો પપુ શેઠ અન્યાયામ

આવ્યાનના વ્યાખ્યાન વચાતુ ન હતું શ્રીમદે કહ્યપસૂનતુ વ્યાખ્યાન રાત્ર કર્યું ત્યારે ચેકની માતાએ કહ્યું, “કે મારો પુત્ર આવ્યા વિના વ્યાખ્યાન વાચી સકાશે નહિ.” શ્રીમદ્ આનન્દધનજી પાટ ઉપર થોડો વખત બેસી રહ્યા શેઠને ત્યાં સમાચાર કહેવરાવ્યા, ચેકતો મનમાં એમ

અત્પકાલમા કેટલાંક કરતુ અને સમદેવના સરોવરી મુક્ત થઇને
આત્માના ધ્યાનમા મસ્ત રહેતુ, એના વિચારોએ તેમના હૃદયમા પોતાનું
બળ અજમાવ્યું, પ્રમાદના સરોવરોપરિતિ ઔદાસીન્ય ભાવ પ્રગટ થયો
જે કોઈ આત્માથી મુનિવરો મળતા તેમની સગતિ કરના લાગ્ય
આગમોનો અને પૂર્વચાર્યોએ બનાવેના પુસ્તકોનો સાર પ્રાપ્ત કરના
તરફ તેમની દૃષ્ટિ લગી આગમોનો અભ્યાસ કરીને કથાઓની મદત
કરનાની જરૂર છે, તેમજ વિષયોને વિચરત ગણી પોતાના શુદ્ધ ધર્મમા
પ્રેમ ધારાનું કરવાની જરૂર છે એવું તેમના મનમા આનુ જેમ જેમ તે
વખતના સાધુઓમા શિષિવાચાર દેખાવા લાગે તેમ તેમ તેમને
નિન્દાને બદલે વૈરાગ્ય અને કરાભાવ વધવા લાગે સિદ્ધાન્તોના
મૂળ ઉદ્દેશ તરફ તેમનું લક્ષ ગયું દરરોજ હૃદયમા નિસંગતાના વિના
રૈનો વિશેષત જોશબેર પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો, અને તેથી અન્તરમા ઉત્પન્ન
થઇને કવૈશ કુખ આપનાર એવા મોહનો, પરાજય કરવાને માટે
અત્યંત તીવ્ર ઉપયોગ ધારાનું કરવા લાગ્યા નિત્યસદે, નકામી ચર્ચાઓ,
વિક્રમ્યો અને દુહસ્થનો અતિ પરિચય, ઇત્યાદિથી તેઓ દૂર રહેવા
લાગ્યા ગમ્મના સાધુઓની સામાન્ય તકરારોમા મીન રહેવા
લાગ્યા કોઈપણ જીવને મારાથી રાહો-કવૈશ ન ઉત્પન્ન થાય, એવો
હૃદયમા વૈરાગ્ય ભાવ પ્રગટાવવા લાગ્યા આ મોના જ્ઞાનનું ફળ એ છે
કે, ચારિત્રની અપ્રમત્તકરાએ આરાધના કરવી તેવા મનમા ગમ્મ
ભિમાનનુસિધી પરસ્પર વિતરણાદ કરનારાઓને દેખી તેઓ વિશેષ
વૈરાગી બન્યા જ્ઞાનીઓ આશ્રવના વા મોહના હેતુઓને દેખી વિશેષ
વૈરાગ્ય ભાવ ધારાનું કરે છે શ્રીમદ્ આનન્દધનજીની મુક્તિના તરફ
પ્રેમ લાતી લાગી અધ્યાત્મજ્ઞાનના સાચોનું હૃદયમા પરિણમન
થવાથી અધ્યાત્મજ્ઞાનની ખુમારી તેમને ચઢવા લાગી અધ્યાત્મજ્ઞાન
જેમ જેમ હૃદયમા પરિણમવા લાગુ તેમ તેમ હૃદયમાથી અધ્યા
ત્મતા વચ્ચે નીકળના લાગ્યા અને દુનિયાના લોકો ઉપર કરૂણા પ્ર
દવા લાગી બેઠો! જગતના લોકો કેવા મોહમા સપડાઈ ગયા છે
કે જેઓ પોતાના આત્માની તરફ દેખવા સમર્થ થતા નથી
પરમનિધાન પ્રગટસુલભાગલે, જગતલલ્લો હોવાય૦ જિનેસર૦ યોતિવિના જુઓ
જગદીસની, અબોઅષ પુલાય જિનેસર૦ ધમજિનેસર ગાઠ રગસુધર્મનાથ સ્તવના
શ્રીવીર પ્રભુની વાણીથી બનેવા આ મોમા શ્રુતજ્ઞાનની જ્યોતિ ઝળકી
રહી છે કે જે જ્ઞાનપ્રકાશવંદે પોતાના આત્માનું રૂ દેખાતું છે અહો!
જગતના લોકો કેમ આ મોની ઉપાસનાદ્વારા જ્ઞાનજ્યોતિ પ્રાપ્ત કરત
નથી? મનુષ્યો બહારના સુખ કલે છે પણ મનુષ્યના આત્મા

તેમની યોગ્યતા અને દૃઢ નિશ્ચય જાણીને કહ્યું કે “હુંને જેમ ચારિત્રમા વિશેષ રમણતા થાય તેમ કર” આ પ્રમાણે શુરુત વચન શ્રવણ કરીને તેઓ રજેહરપુ, મુહપતિ, ચોલપદ-કપડો તરપણી, પાત્ર વગેરે અલ્પઉપધિ રાખીને ગામોગામ વિચરવા લાગ્યા ક્ષુધાદિ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે શુદ્ધહાર, જલ ગ્રહણ કરતા હતા વૈરાગ્ય ભાવનાવડે પોતાના આત્માને ભાવી મોહના સુખટોને હરાવતા હતા કષાયોની મન્દતા કરવામા આત્મસામર્થ્યનો ઉપયોગ કરતા હતા મન વચન અને જાપાની શુભિનો વિશેષત અભ્યાસ કરતા હતા પાત્ર સમિતિવડે ચારિત્રની આરાધના કરતા હતા યોગ્ય જીવને લાભ આપવા માટે કોઈ વખત પ્રસંગોપાત્ત આત્મોદ્ધાર બહાર કાઢતા હતા ગામની બહાર રમશાન વા શૂન્ય યક્ષ મંદિર વગેરેમા રાત્રીના વખતમા પડી રહેતા હતા કોઈ બાનાની મઢિમા પણ એકાન્ત જગ્યાએ પડી રહેતા હતા કોઈ પન્દના કરતુ હતુ તો મનમા રતિ ધારણુ કરતા નહોતા કોઈ તેમની નિન્દા કરતુ હતુ તો તેના ઉપર દ્રેષ ધારણુ કરતા ન હતા આત્માના શુભોનો વિચાર કરવામા અન્તર્મુખવૃત્તિથી વર્તતા હતા આગમોતુ વારવાર ચિંતવન કરતા હતા

સાધુઓ અને શ્રાવકો તેમની એકલ વિહારીની દશા જોઈ કહેતા હતા કે, તમે એકલા કેમ વિચરો છો? સાધુને એકાકી

એકલ વિહારી
સખધે લોકોની
પૃચ્છાનો આ
ગમોના આ
ધારે ઉત્તર

વિચરવુ ન ઘટે. તેના ઉત્તરમા શ્રીમદ્ કહેતા હતા કે આગમોમા સાધુને એકલા વિચરવાનો નિષેધ કયો છે તે સાચી વાત છે, અને હુ તો તેપ્રમાણે વર્તી શકતો નથી માત્ર દૃષ્ટાન્ત લેઇને કોઈએ એકલા વિહાર કરવાને

માત્ર અનુકરણ કરવુ નહિ વ્યવહારનય અને નિશ્ચયનય પ્રમાણે જેઓ ચારિત્ર પાળે છે તેઓને ધન્ય છે આગમોના આધારે મારાથી ન વર્તાય તેમા મારો પ્રમાદ છે આ પ્રમાણે યોગ્ય ઉત્તર આપીને પોતાના ધ્યાનમા મસ્ત રહેતા હતા

શિષ્યપ્રશ્ન—આનન્દધનજી મહારાજે વ્યાખ્યાનમા શેકની સાથે બોલાવ્યાલી યયા બાદ સાધુનો વેષ ઉતારીને કફની પહેરી અને હાથમા તબુરો રાખ્યો એમ કેટલાક લોકો કહે છે તે સખન્ધી શુ સમજવુ?

ઉત્તર—હે શિષ્ય ! લોકોની કિંવદન્તીઓમા સર્વથા પ્રકારે સત્ય હોતુ નથી અમને ઘણા વૃદ્ધ અને અનુભવી સાધુઓનો પરિચય થયો છે તેમણે એવુ કયવુ હતુ કે, શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ સાધુનો વેશ છોડ્યો

માનતા હતા કે મારા ગયા વિના વ્યાખ્યાન વચાવાતુ નથી માટે ઉતા
 વળ કરવાની કઈ જરૂર નથી શેઠને જોડાવવાને વારવાર તેણે આવવા
 લાગ્યા પણ શેઠે વારજ લાગતા હતા. શ્રીમદ્ આનન્દધનજી
 અકળાયા અને શ્રોતાઓને કહેવા લાગ્યા કે હવે તો હું વ્યાખ્યાન વાત
 છું શ્રોતાઓએ કહ્યું, જરા વાગ કરો, શેઠને આવવા દો. “જો તમે
 વ્યાખ્યાન ચલાવશો તો શેઠના મનમાં ખોટું લાગશે” આનન્દધનજી
 મનમાં વિચાર કર્યા લાગ્યા કે આવી રીતે આરકોના પ્રતિબંધમાં
 આગમોથી વિરુદ્ધપાત્ર રહેવું એ યોગ્ય નજાય નહિ. આ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ
 થાને તો ટહુરથોના ગોરના જેવી સાધુની દસા યઈ ત્ય
 માતાપિતા વગેરેના પ્રતિબંધમાંથી છૂતીને આત્મકલ્યાણ કરવા સાધુ
 અનુસ્થા અગીકાર કરી અને આનમોના આધાર પ્રમાણે સૂત્ર સ્વાધ્યા-
 યકાળની દરકાર રાખ્યા વિના ટહુરથોની દરકાર રાખવી ! એ તો
 શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ ગણાય એમ વિચારના લાગ્યા બને તે શેઠને ખોટું લાગે
 અને તેના ઉપાશ્રયમાં વસતિદાન ન આપે, મારેતો આનમોના આધારે
 આવતું નેહંએ એવો દૃઢ સંકલ્પ કરીને તેઓશ્રીએ કલ્પમૂલતુ વ્યા-
 ખ્યાન તાર કર્યું વ્યાખ્યાનારંભના સમાચાર પેલા શેઠને અન્યોએ
 આપ્યા, તે સાંભળીને શેઠ ગુસ્સામાં આવી ગયા મારા ઉપાશ્રયમાં
 મારા ગયા વિના કેણું વ્યાખ્યાન વાચી શકે ? ઇત્યાદિ તે બોલતા બોલતા
 ઉપાશ્રયમાં આવ્યા અને શ્રીમદની પાડે આવી તે શેઠ બોલ્યા કે મારા
 વ્યાખ્યાવિના તમારાથી કેમ વ્યાખ્યાન ચાલી તમય ? શ્રીમદે કહ્યું કે
 આગમોમાં પ્રતિપાદન કરેલા સ્વાધ્યાય કાને મૂત્ર વાચતું નેહંએ તે
 પ્રમાણે મેં વ્યાખ્યાન આરંભ્યું છે શેઠ બોલ્યા કે મારા ઉપાશ્રયમાં તો નમે
 તેમ હોય પણ મારા વ્યાખ્યાવિના વ્યાખ્યાન વચાવ નહિ શ્રીમદે કહ્યું
 હે શેઠ ! મારે તો આનમોના આધારે સાધુ ધર્મ પાગવાની જરૂર છે,
 અન્યની દરકાર નથી હું તમારા જેવાના પ્રતિબંધથી માફ ચારિત્ર પ્રુટીએ
 લટકાવના છત્છતો નથી આ મોથી વિરુદ્ધ વતના હું છત્છતો નથી
 ટહુરથના પ્રતિબંધમાં હું રસાવાનો નથી આ પ્રમાણે સાંભળી શેઠે કહ્યું
 કે મારા ઉપાશ્રયમાં રહેનારે તો મારા કહેના પ્રમાણે વર્તવું પડશે,
 અન્યથા ઉપાશ્રયમાં રહેવું સાફ નથી આ પ્રમાણે શેઠનું ભારણ થયા
 બાદ શ્રીમદના મનમાં ઘણું લાગી આવ્યું અને કલ્પમૂલતુ વ્યાખ્યાન
 પૂર્ણ કર્યાબાદ તેઓશ્રી એના નિશ્ચયપર આવ્યા કે ટહુરથનો પ્રતિ-
 બંધ અને તેની દરકાર રાખ્યાવિના આગમનામ નિહાર કરવો,
 બિન ધરતું અને સાધુની ક્રિયાઓમાં તત્પર રહેવું પોતાના મનમાં
 ઉત્પન્ન થયેલા દૃઢ નિશ્ચયને તેમણે ગુરુ આગળ નિવેદન કર્યું ગુરુએ

તેમની યોગ્યતા અને દૃઢ નિશ્ચય જાણીને કહ્યું કે “હવે જેમ ચારિત્રમા વિશેષ રમણુતા થાય તેમ કર” આ પ્રમાણે ગુરુનું વચન શ્રવણ કરીને તેઓ રત્નેશ્વરજી, મુહુપતિ, ચાલુપદ-કપડો તરપણી, પાત્ર વગેરે અલપહુપિ રાખીને જામોગામ વિચરવા લાગ્યા કુધાદિ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે શુદ્ધાહાર, જલ મહણુ કરતા હતા વૈરાગ્ય લાવનાવડે પોતાના આત્માને લાવી મોહના મુભટોને હરાવતા હતા કષાયોની મન્દતા કરવામા આત્મસામર્થ્યનો ઉપયોગ કરતા હતા મન વચન અને કાયાની શુષ્કિનો વિશેષતઃ અભ્યાસ કરતા હતા પાપ સમિતિવડે ચારિત્રની આરાધના કરતા હતા યોગ્ય જીવને લાભ આપવા માટે કોઈ વખત પ્રસંગોપાત્ત આત્મોદ્ધાર બહાર કાઢતા હતા ગામની બહાર રમશાન વાનુન્ય યક્ષ મંદિર વગેરેમા રાત્રીના વખતમા પડી રહેતા હતા કોઈ બાવાની મઢિમા પણુ એકાન્ત જગ્યાએ પડી રહેતા હતા કોઈ વનના કરતુ હતુ તો મનમા રતિ ધારણુ કરતા નહોતા કોઈ તેમની નિન્દા કરતુ હતુ તો તેના ઉપર દ્રેષ ધારણુ કરતા નહતા આત્માના શુભોનો નિચાર કરવામા અન્તર્મુખવૃત્તિથી વર્તતા હતા આનમોણુ વારવાર ચિંતવન કરતા હતા

સાધુઓ અને આવકો તેમની એકલ વિહારીની દશા જોઈ કહેતા હતા કે, તમે એકલા કેમ વિચરો છો? સાધુને એકાકી વિચરણુ ન થયે તેના ઉત્તરમા શ્રીમદ્ કહેતા હતા કે આગમોમા સાધુને એકલા વિચરવાનો નિયેધ કર્યો છે તે માચી વાત છે, અને હુ તો તેપ્રમાણુે વર્તી શકતો નથી, માત્ર દુષ્ટાન્ત લેઈને કોઈએ એકલા વિહાર કરવાને માત્ર અનુકરણુ કરણુ નહિ બ્યવહારનય અને નિશ્ચયનય પ્રમાણુે જેઓ ચારિત્ર પાળે છે તેઓને ધન્ય છે આગમોના આધારે મારાથી ન વર્તાય તેમા મારો પ્રમાદ છે આ પ્રમાણુે યોગ્ય ઉત્તર આપીને પોતાના ધ્યાનના મસ્ત રહેતા હતા

શિષ્યપ્રશ્ન—આનન્દધનજી મહારાજે બ્યાખ્યાનમા ગેઠની ગાયે બોલાવાકી થયા બાદ ગ્રંથુનો વેષ ઉતારીને કફની પ્હેરી અને હાથમા તથુરો રાખ્યો એમ કેટલાક લોકો કહે છે તે સબન્ધી શુ સમજણુ?

ઉત્તર—હે શિષ્ય ! લોકોની કિંવદન્તીઓમા સર્વથા પ્રકારે સત્ય હોતુ નથી, અમને ઘણા પૃદ્ધ અને અનુભવી સાધુઓનો પરિચય થયો છે તેમણુ એણુ કંઈવુ હતુ કે, શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ સાધુનો વેશ છોડ્યો

નથી શ્રીમદ્ રતિચાગરજી મહારાજ કે જેમની ઉમ્મર સત્તોતેર વર્ષની
 હતી તેમણે પણ એવું કથન હતું કે, શ્રીમદ્ આનન્દધનજી અત્ય
 વચ્ચે રાખતા હતા અને જેન સાધુનાં વેરે ફરતા હતા શ્રીમદ્ મોહન
 લાલજી મહારાજજી વૃદ્ધ હતા તેમની સ ૧૯૫૭ ની સાવમા અમને
 સુરતમા મુલાકાત થઈ હતી તેઓશ્રી પપુ કહેતા હતા કે, તેઓ
 સાધુનાં વેરે વિચરતા હતા. સાધુનો વેષ તેમણે છોડ્યો ન હતો. શ્રીમદ્
 પન્થામ પ્રતાપવિજયજી તથા નેમના વૃદ્ધ ગુરુ શ્રી ગુમાનવિજયજીએ પણ
 મ ૧૧૪૬ ની સાવમા વિજયપુરમા અમને તે પ્રમાણે કથું હતું
 પન્થામ શ્રી હર્ષાનિમલજી પણ વૃદ્ધ હતા તેમને અમારે પુરુષ હતા,
 તેમણે પણ કહ્યું હતું કે તેઓ શુદ્ધઓમા ગામની બહાર ઘણું રહેતા
 હતા પણ સાધુનો વેષ ધારણ કરતા હતા હાલમા એટલે સ ૧૯૬૬
 ની સાલમા અમદાવાદમા નિરાજિત ખરતર ૧૨જા નિદાન મુનિરાજ
 શ્રી કૃપાચંદ્રજીએ પપુ કહ્યું હતું કે તેમણે સાધુ વેષનો ત્યાગ કર્યો ન
 હતો કોઈપણ પેઢાવધીમા તેમણે સાધુ વેષનો ત્યાગ કર્યો હોય એવો
 ઈશારો અન્યોક્તમા આવતો નથી શ્રીમદ્ આનન્દધનજીને જેમણે
 આખે દેખેલા છે એવા જ્ઞાનવિભવસરિજીએ તેમની ચોવીસી ઉપર
 રજો પૂર્યો છે, પણ આનન્દધનજીએ અમુક કારણોથી સાધુનો વેષ
 ત્યાગ કર્યો હતો એવો જરા માત્ર પણ ઈશારો કર્યો નથી નમિના
 યના સ્તવનમા જ્ઞાનસારજીએ સ્તવનનો અર્થ પૂરતા, શ્રીમદ્ આનન્દધનજી
 પોતે લોકોને 'જેનનો જદો છુ' અર્થેત જેન સાધુવેન ધારી છુ, એમ
 કથતા હતા એ તેઓએ જેન સાધુનો વેષ વગર હોત તો હ
 જેનનો જદો છુ એમ શી રીતે તેમના સબન્ધે કથી શકેત ? શ્રીમદ્
 આનન્દધનજીને જેન ધર્મની ટાટોહાડ અડ્ડા હતી આવકના જોનવાથી
 પોતાનો વેષ છોડી દે એવી બાલચેષ્ટા કહી તેઓ કરે જ નહિ
 કોઈ એમ અનુમાન કરે કે પેલા આવકે તેમની પાસેથી ઓંધો,
 (રજોહરપુ) મુહપતિ ખુચી લીધી હશે । આવુ પણ કોઈ કથે તો
 અસત્ય કરે છે, કેમકે તે વખતના આવકોની સાધુઓ ઉપર હાનના કરતા
 કરોડગણી અડ્ડા ભક્તિ હતી, તેથી તેઓ કદી એવુ મહાપાપ કરવા
 પ્રવૃત્તિ કરે નહિ, તેમ જ તે શેઠીસના હાથમા એની સત્તા ન
 હતી કે તે સાધુનો વેષ લેવા સમર્થ થાય આનન્દધન મહારાજને સાધુ
 ધર્મે ઉપર અત્યંત અડ્ડા હતી અને સાધુ વેન છોડવાને કોઈ યજ્ઞ
 ધારણ તેમને નહોતુ એમ સિદ્ધ થાય છે પોતે પોતાને સવેગ પ
 શ્રીમા નવુતા હતા, તેથી તેઓ સાધુનો વેષ ધારણ કરતા હતા

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી સાધુ વેપ ધારણુ કરતા હતા તત્સમધી બીજો સમય પુરાવો નીચેપ્રમાણે છે એક વખત શ્રી તપાગચ્છગગન દિનમપિ શ્રી વિજયપ્રભસૂરિ વિહાર કરતા કરતા મેડતા પાસેના ગામમા ગયા ત્યાં આનન્દધનજી મહારાજની મુલાકાત થઈ શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ તપાગચ્છના મહારાજ શ્રી વિજયપ્રભસૂરિને વદન કર્યું અને કહ્યું કે આપના જેવા શાસનરક્ષક સૂરિરાજની કૃપાથી હું મારા આત્માનું હિત સાધવા પ્રયત્ન કરું છું શ્રી વિજયપ્રભસૂરિજીએ શ્રીમદ્ આનન્દધનજીને એક નવો કપડો આપ્યો અને કહ્યું કે તમે તમારા આત્માના ધ્યાનમા સદાકાલ પ્રવૃત્ત થાઓ શ્રી વીરપ્રભુના વચનોના અનુસારે અપ્રમત્તપણે આત્માના ગુણો પ્રગટ કરવા પ્રયત્ન કરો શ્રી વિજયપ્રભસૂરિજી શ્રીમદ્ આનન્દધનજીની સરવતા દેખી બહુ આનન્દ પામ્યા આનન્દધનજીની ત્યાગ વૈરાગ્ય દશા જોઈને શ્રી વિજયપ્રભસૂરિ પાસે રહેલા સાધુઓ ખુશ થયા શ્રીમદ્ આનન્દધનજી ત્યાંથી અન્યત્ર નિહાર કરી ગયા તપાગચ્છના એક વૃદ્ધ વિદ્વાન અનુભવી યતિજી શ્રી મહિપતિજીજીએ આ વાત કરી હતી તેમજ અન્ય એક વૃદ્ધ યતિજીએ પણ આ વાત કરી હતી શ્રીમદ્ આનન્દધનજી યતિને વેપ ધારણુ કરતા હતા પણ અહ્યક્રિયકરણુ રાખતા હતા શ્રીમદ્ જ્ઞાન સાગરજી કે જેમણે સ ૧૮૬૬ ના ભાદરના શુદ્ધિ ૧૪ ના દિવસે શ્રીમદ્ આનન્દધનજીની બહોતેરી ઉપર ટંગેા પૂર્વે છે, તેમણે આનન્દધનજી સાધુ વેપ ધારણુ કરતા હતા એવું સ્પષ્ટ ટંકામા દર્શાવ્યું છે શ્રીમદ્ જ્ઞાનસાગરજી પણ વિકાનેરના રમશાન પાસે સુપડીમા સાધુના વેપ રહેતા હતા અને સાધુના વેપ પંચમહાવ્રતની આરાધના કરતા હતા શ્રીમદ્ કૃપાચંદ્રજી વગેરે કેટલાક નિદ્વાનો પાસેથી અમોએ એવું સંભળ્યું છે કે, જ્યારે આનન્દધનજી સગારી દશામા હતા ત્યારે અન્યધર્મના સાધુ એની સગતથી તથુરો લઈ ભજન ગાતા હતા આરી કિંદનતીથી કઈ એમ સિદ્ધ નથી થતું કે તે જૈન સાધુ થયા બાદ ગૃહસ્થની પેઠે વતના હોય ગૃહસ્થ દશાની જુદી વાત છે અને સાધુ દશાની જુદી વાત છે શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત કરીને પચ-મહાનતની આરાધના કરવાને સાધુ વેપ અગીકાર કર્યો હતો અને મરણ પર્વન્ત તે સાધુના વેપમા જ હતા તે દૃઢ મનના હતા જૈન ધર્મની આરાધના કરનામા સદાકાલ ઉજમાલ રહેતા હતા સાતનય સમ્પન્ન, ચાર નિરોપે, નવતત્ત્વને વિશેષત બાણુતા હતા.

ન્યા ત્યા કરતા હતા એક દિવસે, બે દિવસે, ત્રણ દિવસે વા તેથી પણ વધારે દિવસે ગોચરી વહોરના જતા હતા અને છુધાવેદનીય નિવારવાને અર્થે અને ગયમ સાધકાર્ય-શરીરની રક્ષામાટે આહાર જલ ગ્રહણ કરતા હતા બાળજીવો તો તેમની એવી દશા દેખીને બહુ જાણી જતા હતા અને તેમના સાધુપણાવિષે અનેક પ્રકારની વાતો કરતા હતા અન્ય સાધુઓ કરતા તેમની વિચિત્ર દશા જોઈને કેટલાક તો, તેઓશ્રી ઉન્મત્ત થઈ ગયા છે એમ કહેતા હતા કેટલાક બવહાર ધર્મને જાણનારા, 'આનન્દધનજી નિશ્ચયમા પડી ગયા છે' 'એ તો નિશ્ચયવાદી થઈ ગયા છે' 'એ તો બવહારને માનતા નથી,' એવું બોલતા હતા શ્રીમદ્ની પાસે બાળજીવો આવતા તેઓને શ્રીમદ્ કહેતા હતા કે, તમો! ઉપાશ્રયમા પધારનારા મુનિરાજોની સેવના કરીને તેમની પાસેથી '૨મું સામળો અને જૈનધર્મની આરાધના કરો તમને તમારા અધિકાર પ્રમાણે અન્ય મુનિયો ઉપદેશ આપશે-અન્ય સાધુઓ પાસેથી તેમની રવા કરી ધર્મગ્રહણ કરો, તેમના ઉપર પરિપૂર્ણ શ્રદ્ધાભક્તિ ધારણ કરો, આપ્રમાણે આનન્દધનજી કહેતા હતા

આગમોના સાતા, જૈનશાસન ધોરી પ્રભાવક-શ્રી યશોવિજયજી

ઉપાધ્યાયના
અધ્યાત્મ વ્યા
ખ્યાનનું શ્રવણ
અને પશ્ચાત્
આનન્દધનજી
જી અધ્યાત્મજ્ઞા
નવ્યાખ્યાન

ઉપાધ્યાયજી, આપુજી તરફ વિહાર કરતા કરતા ગયા તે કાલમા શ્રીમદ્ યશોવિજયજી સર્વસાધુઓમા બહુ-શ્રુત ગણાતા હતા, -તેમણે, આનન્દધનજી અધ્યાત્મજ્ઞાનમા હિડા ઉતરી ગયા છે અને અધ્યાત્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ આપનાર એકા છે એમ સામળજી હતું, શ્રી આનન્દધનજી આપુજીની આસપાસના પ્રદેશમા રહેતા હતા આપુજીના પ્રદેશમા આનન્દધનજીની અધ્યાત્મજ્ઞાનના અનુભવી

તરીકે પ્રશન્ના થઈ રહી હતી ઉપાધ્યાયજી શ્રાવકો પાસેથી તેમની પ્રશન્ના થવણ કરીને અધ્યાત્મજ્ઞાન સબન્ધી વ્યાખ્યાન દેવા લાગ્યા શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીનું વ્યાખ્યાન થવણ કરવા આસપાસના સાધુઓ અને ગૃહસ્થ જૈનો આવ્યા હતા તે વખતે ઉપાધ્યાયજીની અપૂર્વવિદ્વત્તાની પ્રશન્ના સર્વેન ફેલાયલી હતી શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ પણ ઉપાધ્યાયજીની વિદ્વત્તા અને સિદ્ધાન્ત પારગામીપણાની પ્રશન્ના સામળી હતી, તેથી તેઓ ચોતાના નજીક પ્રદેશમા આવ્યા છે એવું જાણી-એકલા તેમને મળવા સારૂ ચાલી નીકળ્યા, અને ઉપાશ્રયમા સાધુઓના સમુદાય ભેગા પોતે ભેઠા આસપાસના ગામોથી અનેક યતિયો આવ્યા હતા, તેમના ભેગા બેસવાથી તેમજ સામાન્ય સાધુ જેવા જણાયાથી ઉપા-
બ ઉ ૨૧

ધ્યાયજીએ આનંદધનજીને ઓળખ્યા નહિ ઉપાધ્યાયજી અધ્યાત્મજ્ઞાન સમન્ધી અસરકારક વ્યાખ્યાન કરવા લાગ્યા અને તકોથી અધ્યાત્મજ્ઞાન પરત્વે વ્યાખ્યાન કરવા લાગ્યા તેમણે અધ્યાત્મજ્ઞાનનું વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરીને સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ વગેરે માથું ધુણાવા લાગ્યા ઓતાઓના મુખપર આનંદની છાયા અને આખર આનંદના વિન્હ જણાવા લાગ્યા એકી અવાજે સભાએ જર્જનાથી કહ્યું કે 'વાહ! વાહ! આપના જેવો અધ્યાત્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ દેનાર કોઈ નથી' શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીએ આખી સભાના મનુષ્યો તરફ દૃષ્ટિપાત કરીને વ્યાખ્યાનની અસર ઓતાઓને કેટલી થઈ છે ઇત્યાદિ દેખી લીધું પેલા જીવેષધારી સામાન્ય સાધુ તરફ તેમની દૃષ્ટિ ગઈ અને તેમને વિરોધ આનંદ-હર્ષ થયો હોય એવું જણાયું નહિ, તેથી ઉપાધ્યાયજીએ કહ્યું કે-અરે વૃદ્ધ સાધો! તું અરાબર વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરું કે નહિ? અધ્યાત્મજ્ઞાનના વ્યાખ્યાનમાં તને સમજણ પડી કે નહિ? ઉપાધ્યાયજીના તેવા વચનના ઉત્તરમાં શ્રીઆનંદધનજી બોલ્યા કે, આપશ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન વ્યાખ્યાનમાં શાસ્ત્રોથી ઉત્તમ દક્ષત્વ જણાવે છે શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી પેલા વૃદ્ધ મુનિના ઉત્તરથી તેના મુખ સામું ભેઈ રહ્યા અને તેમની સાથે કેટલીક વાર્તા કરવાથી આ કોઈ જ્ઞાની છે એવો વિચાર થયો ઉપાધ્યાયજીએ પૂછ્યું તમારું શું નામ છે? તેના ઉત્તરમાં તે આનંદધન છે એવું ઉપાધ્યાયજીએ અનુમાનવડે જાણી લીધું અને તેમને, પોતે જે રોગથી અધ્યાત્મજ્ઞાનની વ્યાખ્યા કરતા હતા તેણે વર્ણન કરવા માનપૂર્વક કહ્યું શ્રીમદ્ આનંદધનજીએ ઉપાધ્યાયજીના અત્યંત નહીં અધ્યાત્મ રોગોણું વ્યાખ્યાન કરવા માંડ્યું એક રોગીનું વ્યાખ્યાન કરતા નવું કલાંક થઈ ગયા ઓતાઓની મહત્તીમાં શ્રીમદ્ આનંદધનજીના વ્યાખ્યાનથી આનંદની છાયા છવાઈ ગઈ આનંદધનજીના, નાભિમાંથી તન્મયપણે પરિપુર્ણ પામીને જે નાખદો નીકળતા હતા, તેણે ઉપાધ્યાયજી અરાબર ધ્યાન રાખતા હતા અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં જેણે ચિત્ત પરિણમી યુ છે એવા શ્રીમદ્ આનંદધનજીના શબ્દોમાં વૈરાય અને જ્ઞાનની એવી ઉત્તમ છાયા છવાતી હતી, કે જે અકૃત્રિમપણે દેખાતી હતી અને તેથી ઉપાધ્યાયજીને પણ અસર થઈ હતી, અને તેઓપણ આનંદની ઘેનમાં આવી ગયા હતા ઉપાધ્યાયજીએ આનંદધનજીની સ્તુતિ કરી અને તેમના પ્રતિ પૂજ્યભાવથી દેખવા લાગ્યા કેટલાક વખત સુધી આનંદધનજીની સાથે અધ્યાત્મજ્ઞાનની ગોટ્ટી કરી, અને ત્યારથી ઉપાધ્યાયજીના હૃદયમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનની ઉડી અસર થઈ 'ઝવેરી હીસને પારખી સકે છે' એ વાત યોગ્ય છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી આવાઓના-વૈરાગીઓના મઠોમા ઉતરતા હતા પર્દસ્ત્રીના લોકો તેમનીપાસે આનવા લાગ્યા તેમની ક્રિયાગુણનામા વિશેષ પ્રવૃત્તિ ન દેખવાથી કેટલાક લોકો તેમને ક્રિયાલોપક કહેવા લાગ્યા કેટલાક કહેવા લાગ્યા કે એ તો ભગત ભૂત જેવો છે કેટલાકતો કહેવા લાગ્યા કે તેમણે ચિત્ત રૂટડી ગયું છે કેટલાક કહેવા લાગ્યા કે આનન્દધનજી વ્યવહારમા નથી કેટલાક જ્ઞાનીઓ કહેવા લાગ્યા કે આનન્દધનજીને વ્યવહાર ધર્મક્રિયા વગેરેની પૂર્ણ શક્તિ છે, તે સવેગ પક્ષી છે, અને વ્યવહાર ક્રિયાનો કોઈને નિષેધ કરતા નથી અને અન્ય કંઈ છે તેની પોતે અનુભવના કંઈ છે, પણ પોતે કરી નાકતા નથી કેટલાક યતિયો તેમને મહાત્માની પુરૂષ માનવા લાગ્યા કેટલાક યતિયો કહેવા લાગ્યા કે, આનન્દધનજી ખરેખર સાધુવેવે સવિમ્ન પક્ષધારક છે “દુનિયા બહુમુખી છે” આનન્દધનજી લોકોના પારિચયમા ઘણું ન અવાય તેવીરીતે વર્તતા હતા આખુજની શુદ્ધ ઓમા રહેવા લાગ્યા અને આત્માની સમાધિમા સહજ સુખ ભોગવવા લાગ્યા રાગદ્વેષના સંયોગો ન થાય એવું સ્થાન, મુદિતુ દુઃખરતી સૌન્દર્ય, પૃથ્વીની શોભા, અને શાન્ત ભાવના રહે એવા અનુકૂળ બાહ્ય સંયોગો અને આંતરિક ચિત્તની સ્થિરતા-જ્ઞાનદશા-ધ્યાનદશા એ બધી સામગ્રી મળતા આનન્દધનજી અવર્ણનીય આનન્દસાગરમા ઝીલતા હતા જન્મ જરા-મરણ દેહ ઇત્યાદિમા અહુ મમત્વ અને ભયત્વની વૃત્તિને તેમણે ઘણી શિથિલ કરી હતી મરણ એ વસ્તુત પોતાનું નથી, એવા દૃઢ ભાવમા રંગાર્થ જવાથી-શરીર છતાં જાણે શરીર નથી એવા ભાનમા તેઓ અખંડાનન્દની ટહેરીયો લેતા હતા આવી તેમની ધ્યાન દશામા તેમને ખાણતું ભાન શૂલાયુ હતું

શ્રી યશોવિજયજીના મનમા આનન્દધનજીને મળવાની ઇચ્છા થઈ

શ્રીકૃપાળ્યા
યજ્ઞ અને આ
નન્દધનજીનો
મેળાપ

તેઓ આખુજ પવૈતપર તીર્થના દરોન કરી આવાઓને આનન્દધનજીના સમાચાર પૂછવા લાગ્યા કોઈ આવાએ કહ્યું કે, એક જતિ અમુક શુદ્ધમા છે ઉપાધ્યાયજીએ એ તરફ ગમન કર્યું શ્રીમદ્ આનન્દધનજી શુદ્ધમાથી ધ્યાન ધરીને બહાર નીકળ્યા હતા અને આનન્દથી આત્માને ગાતા

ગાતા ફરતા હતા એટલામા ઉપાધ્યાયજી ત્યાં આવી પહોંચ્યા આનન્દ-ધનજી સામા જઈ હૃદયોદ્ધારનો ગાનયત્રી-ધોષ કરીને ઉપાધ્યાયજીને બેટયા, તે વખતે આનન્દાવેશમા આવી જઈને ઉપાધ્યાયે આનન્દ-ધનજીની સ્તુતિ કરી

श्रीयशोविजयजीए करेली आनन्दधनजीनी स्तुतिरूप अष्टपदी

पद पहेलु

(राम कान्हो)

मरग चलत चलत गात, आनन्दधन ध्यारे ॥
 रहत आनन्द भरपूर भा० ॥
 ताको सरूप मूप त्रिहु लोक्य न्यारो
 बरसत मुखपर नूर ॥ १ ॥
 सुमति सखीके संग, निवसित दोरत ॥
 करहु न होतही दूर
 जसविजय कहे सुनो आनन्दधन,
 हमतुम मिले हनूर ॥ २ ॥ इति

पद धीनु

आनन्दधनको आनन्द सुजसही गावत ॥
 रहत आनन्द सुमता संग आन० ॥
 सुमति सखी ओर न मळ आनन्दधन,
 मिल रहे गगतरंग आन० ॥ १ ॥
 मन मजन करके निमळ कीबोहे चित्त,
 तापर लगायो हे अचिहट रंग ॥
 जसविजय कहे सुनतही देखो,
 सुख पायो बोत नभग आन० ॥ २ ॥

पद श्रीजु

(राम नायकी ताल चपक)

आनन्द कोर नही पावे, जोइ पावे सोइ आनन्दधन ध्यावे ॥ आ० ॥
 आनन्द करि रूप कोन आनन्दधन आनन्दगुण कोन कृपावे ॥ आ० ॥ १ ॥
 सहज सतोष जानवुण प्रगटत, सब दुविधा मिट जावे ॥
 जस कहे सोही आनन्दधन पावत, अतरज्योत जगावे ॥ आ० ॥ २ ॥

पद चोधु

(राम ताल चपक)

आनन्द कोर नही पाया-आनन्द आनन्द
 इतिमरति दोर संग कोय बरजित, बरयने हरि

કોડ આનન્દધન છિદ્રહી પેલત-નસરાય સગ પડી આયા ।

આનન્દધન આનન્દરસ જીલત-દેલતહી જસગુણ ગાયા ॥ આ૦ ॥ ૨ ॥

પદ પાંચમું (રાગ નાયકી)

આનન્દ કોડ હમ દેલલાવો આ૦ ॥

કહા દૂલત તુ મૂલ પછી, આનન્દ હાટ ન ચેલાવો ॥ આ૦ ॥ ૧ ॥

પૂસી દશા આનન્દસમ પ્રગટત-તાં સુલ બલપ છલાવો ॥

જોઈ પાપે સોઈ કડુ ન કહાવત-સુજસ ગાયત તાકો વધાવો ॥ આ૦ ॥ ૨ ॥

પદ છઠું (રાગ કાનડો તાલ રૂપક)

આનન્દકી ગત આનન્દધન જાણે ॥ આ૦ ॥

વાઈ સુલ સહજ બચલ બલપપદ, વા સુલ સુજસ ચલાને ॥ આ૦ ॥ ૧ ॥

સુજસ વિલાસ જન પ્રગટે આનન્દરસ, આનન્દ અક્ષય રાજાને ॥ આ૦ ॥

પૂસી દશા જય પ્રગટે ચિત્ત અતર, સોહિ આનન્દધન વિઠાને ॥ આ૦ ॥ ૨ ॥

પદ સાતમું

પૂરી બાજ આનન્દ ભયો મેરે તેરો મુલ નિરલ નિરલ રોમ રોમ કીલલ ભયો
બગોબગ ॥ પૂરી૦ ॥

શુદ્ધસમજણ સમતારસ કીલત, આનન્દધન ભયો અન્તરગ ॥ પૂરી૦ ॥ ૧ ॥

પૂસી આનન્દદશા પ્રગટી ચિત્તઅન્તર, તાકો પ્રભાવ(પ્રવાહ) ચલતનિર્મલગ ॥

વાહી ગગલમતા દોલ મિલરહે, જસવિજય સીતલતાકે સગ ॥ પૂરી૦ ॥ ૨ ॥

પદ આઠમું

આનન્દધનકે સગ સુજસહી મિલે જય, તય આનન્દસમ ભયો સુજસ,

પારસ સગ હોહા જો ફરસત, કચન હોતહી તાકે કસ ॥ આ૦ ॥ ૧ ॥

ધીરધીર જો મિલરહે આનન્દ, જસ સુમતિસરીકે સગ ભયોહે પ્ફરસ ॥

ભય લપાઈ, સુજસવિલાસમયે સિદ્ધસ્વરૂપ લીયે ઘસમસ ॥ આ૦ ॥ ૨ ॥

શુભાશ્રય ભૂતિરૂપ શ્રીયરોવિજયજી ઉપાધ્યાયજીએ આનન્દ
ધનજીની જે સ્તુતિ કરી છે અને તેમા આનન્દધનનો આત્મા, કે જે
આનન્દના ધન અર્થાત્ અમૂલ્યમા રમતો હતો, તેની સાથે સુમતિનો
અનન્ધ સરસરીતે વર્ણવ્યો છે પ્રિય આનન્દધનજી માર્ગમા આવતા
આવતા આતા હતા, તેથી ઉપાધ્યાયે તેનુપનુ દિગ્દર્શન કર્યું છે

આનન્દધનજીના મુખપર આનન્દની હાથા હવાયથી દેખાતી હતી તે વખતે “જસકિજય કહે સુનો જાન-દધન હમ મુમ મિલહતર” આ વાક્યનો ઉચ્ચાર કરતા બન્નેની કેની દગા થઈ હશે! તેજુ આનન્દચિત્ર ખરેખર મજ્જોથી કેવી રીતે આવેખી રહાય? ચરોત્રવિજયજી કહે છે કે, મેં આનન્દમા મસ્ત આનન્દધનજી છે એમ સાબળ્યું હતું, પણ અંત તે રૂબરૂમા તે પ્રભાતે દેખ્યું, અને તેથી હું બહુ અભગ મુખ પામ્યો આના ઉદ્ગારો કાઢીને તેઓશ્રી, સાતુદરાની આનન્દ ખુમારીનો અને પવિત્રતાનો જગતને જ્ઞાન કરાવે છે આનન્દજી કઈ હાટ નથી આનન્દ કઈ વાટમા કે ઘાટમા નથી જે આનન્દના ધનભૂત આત્માને ધ્યાવે છે તેજ આનન્દ પામે છે “જસ કહે સાહો જાનન્દધન પાવત, અમ્તરજ્યોત જગાવે” ઉપાધ્યાય શ્રીયગોવિંદજી કહે છે કે, આત્માનો આનન્દતો આત્માનું ધ્યાન કરીને, આનન્દધનજી પામે છે—અને આત્માની અનુભવ જ્યોતિ પ્રગટાવે છે દેટનાક આનન્દધનજીના છિદ્ર દેખતા હતા અને આનન્દધનજીની નિન્દા કરતા હતા તે વાતને પ્રાટ કરતા હતા અને આનન્દધનજીની સ્તુતિ કરતા હતા, ઉપાધ્યાયજીએ “કોવ જાનન્દધન છિદ્રહી વેલત જસરામ સગ વડી બાવા, જાનન્દધન જાન દરસ કીલત વેલતહી જસગુનાવા” આ જે ઉદ્ગારો કાઢ્યા છે તે ઘણા મહીર અને ઉચ્ચ જ્ઞાન ભરપૂર છે આથી ઉપાધ્યાયજીના હૃદયમાંથી ઉઠતા શબ્દ તરંગોની લહેરીયોવડે, તેમના આત્માની ગુણગુણ શીતલતા, ફેરફાર બધી રૂબી હરો તેનો જ્ઞાન આવે છે આનન્દધનજીના સમાન પોતાની દરાને, ઉપાધ્યાયે “જસી દસા જાન-દસમ પ્રગટત, તુ મુલ મહલ છપાયો” ઇત્યાદિ સ્તુતિ-શબ્દોવડે પડી છે આનન્દદરાને આનન્દધનજી બાહ્યી મહે અન્ય મનુષ્યો તો તેમજ હૃદય કયાથી અવબોધી શકે? એમ વદતા હતા ઉપાધ્યાયજી—“જાન-દકી ગત જાન-દધન જાને” “જસી દસા જય પ્રગટે વિષ્ણુ-તર, મોહિ જાન દધન વિહાને ॥ આભ ॥” આ પ્રભાતે હૃદયોદ્ગારને પ્રગટ કરે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનના ઉડા પ્રદેશમાં વિવરીને જેણે આત્માનું ધ્યાન ધર્યું છે અને આનન્દની ખુમારી લીધી છે એવો પુરૂષ ખરેખર આનન્દધનજીને વસ્તુતઃ ઓળખી શકે છે ઉપાધ્યાયજીએ આનન્દધનની દશાને બાહ્યી હતી કારણકે આનન્દધનના આનન્દ ઉભરાઓ વાળા હૃદયની ઠેક પાસે તેઓ જવા હતા આનન્દધનજીનું શાન્ત પ્રસન્ન-આનન્દીમુખ દેખતા શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીના હૃદયમાં આનન્દ પ્રનટ્યો અને પોતાના આત્મામાં શીતલતા પ્રાપ્તી, એજ જ્ઞાનને—તેઓ, “પરી જાન જાનન્દ મયો મેરે તરો મુલ નિરલ નિરલ રોમરોમ શીતલ મયો જગો જગ ॥ પરી ॥” આ પ્રમાણે,—હૃદયોદ્ગારોથી ત્રા દોહારા બહાર કાઢે છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીની અધ્યાત્મદરાનો રત્ન શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયના હૃદ-
યમા રગાર્થ ગયો હતો અને તેપણુ આનન્દધનજી સમાન બની ગયા
હતા, અર્થાત્ તેઓ પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનના અત્યંત રમિડ બની ગયા
હતા, -તેજ ભાવને આનન્દધનજીને મળતા, ઉપાધ્યાયજી આપ્રમાણે
“આનન્દધનકેસગ મુજમહી મિલે જવ, તવ આનન્દસમ મયો મુજસ, પારસસગ
હોહા જો ફરસત, કચન હોતહી તાકેકસ” હૃ-યોદ્ધાગ્રાં નાદીને આનન્દધનની
સંગતિથી પોતાના વિચારો પણ અધ્યાત્મરૂપે થયા એમ દર્શાવે છે
આનન્દધનજીની સંગતિથી શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી અધ્યા-
ત્મજ્ઞાન તરફ વલણ થયું અને અધ્યાત્મ રંગ લાગ્યો એમ સિદ્ધ ઠરે છે,
શ્રીમદ્ યશોવિજયજીએ આનન્દધનજીની અગતિ પશ્ચાત્ અધ્યાત્મ-
જ્ઞાનના ગ્રન્થો રચનાનું કાર્ય આગળ્યું -અધ્યાત્મસાર, અધ્યાત્મોપનિષદ,
જ્ઞાનસાર અને પદો વગેરેમા શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીએ અધ્યાત્મજ્ઞાનનો રમ
પૂર્ણ છે, કે જે ગ્રન્થો વાચતા, ભવ્ય જો આનન્દમા લીન થઈ જાય
છે ઉપાધ્યાયજીએ શ્રી આનન્દધનજીની સ્તુતિ કરી તેની રીતે શ્રી
આનન્દધનજીએ પણ શ્રીમદ્ યશોવિજયજી વાચકની સ્તુતિની અપ-
પદી બનાવી છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીના ગુણોના રામવડે તે

ઉપાધ્યાયજી
ની શ્રીઆનન્દ
ધનજીએ કરેલી
સ્તુતિરૂપ અપ-
પદી

મની અપપદી હૃદયોદ્ધાગ્રાં રચી છે ઘણા જૈનો તર-
ફથી શ્રીઆનન્દધનજીએ ઉપાધ્યાયની અપપદી રચી
છે એનું શ્રવણ કર્યું છે નિબંધુરવાળા તા મુગ્ધ
સરૂપચદે અમને જણું હતું કે, મેં સુરતમા મ ૧૯૪૫ની
માર્ચ લગભગમા આનન્દધનજીએ ઉપાધ્યાયજીની રચેલી

અપપદી નાચી છે એમોએ સુરતમા તપામ કર્યો હતો પણ અમને
હોય લાગી નથી એ અપપદીમા ઉપાધ્યાયના ગુણોનું વર્ણન છે -ઉપા-
ધ્યાય ગ્રીતાર્થ અને આગમોના આધારે ચત્યોપદેગક છે, ઉપાધ્યાયમા
ઘણી લઘુતા છે, ગુણાનુગતમા રગાયવા હૃદયવાળા છે, જૈનગાયનના
રક્ષક-પ્રવર્તક અને પૂર્વપ્રેમી છે, જૈનગાયનનો ઉદય કરામાટે પરિ-
પૂર્ણ આત્મબોધ આપનારા છે, વ્યવહાર અને નિશ્ચય નયથી જૈનધર્મ
પ્રવર્તક છે, જૈન ગાયનની હૃદયમા હિંદી દાઝ ધારણ કરનારા અને
નિરાવકષ્ટિ વારણ કરનારા છે, વૈરાગ્ય અને ત્યાગમા તત્પર રહેનાર
અને આત્માના ગુણોને પ્રગટ કરાની પરિપૂર્ણ ઇચ્છાવાળા છે, ગુરુ-
કૃણાસમા રહીને કૃદ્ધોને અનુસરી જૈનધર્મ પ્રવાનગમા અત્યંત રાગ
ધારણ કરનારા છે, ઇત્યાદિ ઉપાધ્યાયના અનેક ગુણોની સ્તુતિ કરી છે

શ્રીમદને અને ઉપાધ્યાયજીને અત્યત ગાઢ પ્રેમ હોવાનું નીચે
પદ સાક્ષી પુરે છે કારણ કે, પોતાના હૃદયનો ઉભરો સત્યમિત્રની
આગળ પ્રગટ કરી શકાય છે આ ગ્રન્થમા પ્રગટ થયેલ ૧૦૮ પદો
ઉપરાંત આ પદ હોનાથી અત્ર તે ભાવાર્થસહ આ લેખવામા આવે છે

પદ

નિરજનપાર મોયે કેસે મિલશે ॥ નિરજન૦ ॥

કૂર વેલુ મેં દરિયાકુશર, ઝવીવાદર નીચે જમીયુ તલે ॥ નિરજન૦ ॥ ૧

ધરતીમેં ઘડુતા ન પિછાનુ, અગનિ સહુતો મેરી દેહી જલે ॥ નિર૦ ॥ ૨

નામ દશન કહે જસ મુર્ગો ચાતા યેહી મિલે તો મેરો કરો દલે ॥ નિર૦ ॥ ૩

ભાનાર્થ—શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ અને ઉપાધ્યાય શ્રીમદ્
યશોવિજયજી બન્ને ભેગા થયા ઉપાધ્યાયજીને શ્રીમદ્ પર પૂજ્યભાવ હતો
શ્રીમદ્ આનન્દધનજી પણ ઉપાધ્યાયજીને ગીતાર્થ ધર્મરક્ષક તરીકે બહુતા
હતા આનન્દધનજી કહે છે કે, કર્મરૂપ અજનની રહિત-પરમાત્મારૂપ
ચુદ્ધ મિત્રનો મેળાપ મને ક્યારે થશે? શરીરદિરહિત નિરાકાર પરમા
ત્માની પ્રાપ્તિ અહો! મુજને કેવી રીતે થશે? હું જો દૂર દેખું છું તો દરિયા
અને કુંગર દેખું છું, અને જો આકાશમા ઉચ્ચ નિહાળું છું તો વાદળા
દેખાય છે અને નીચે જમીનતલ દેખાય છે, પણ નિરજનપરમાત્માની
પ્રાપ્તિ થતી નથી અરૂપી જોના પરમાત્મસ્વરૂપનો મેળાપ થતો નથી
અહો! કેવા ઉપાયથી નિરજન મિત્ર મળશે? જો ધરતીમા પેસીને
જોઈ છું તો ત્યાં પણ નિરજનપરમાત્મ દેવ દેખાતા નથી કેટલાક પરમાત્મ
મિત્ર મેળવવાને પમામિત્ર માનન કરે છે, જો હું અગ્નિને સહુ છું તો
મારી દેહ બળે છે, ઘણું દુઃખ અહુ છું પણ નિરજનપારનો મેળાપ થતો
નથી, તેથી પ્રભુની પ્રાપ્તિ માટે પમામિત્રાધન વગેરે ક્રિયાકૃષ્ટ પણ
ઉપયોગી જણાતું નથી માટે હવે કયો ઉપાય કરું કે જેથી નિરજન
પરમાત્મ મિત્રની પ્રાપ્તિ થાય? “આત્મા તે પરમાત્મા છે” આત્માની
આત્મારૂપે સ્થિતિ થવી તે નિરજનપારનો મેળાપ કહેવાય ॥ શ્રીમદ્
આનન્દધનજી મહારાજ કહે છે કે, હે યશોવિજયજી! અમારી વાર્તા
આવા પ્રકારની સામળો—નિરજનપાર મળે તો જ મારો બવબમણ
રૂપ ફેરો ટળે નિરજનપાર મળ્યા વિના ચતુર્ગતિરૂપ સસારફેરો ટળ-
વાનો નથી પ્રમાદના સ્થાનકો ઘણા છે આત્મારૂપ નિરજનની પ્રાપ્તિ
થવી એ કઈ સામાન્ય વાત નથી સર્વ વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ કરી શકાય
છે, પણ નિરજન પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિ ત્વી મહા દુર્લભ છે ભાષાની
વિદ્વતાથી આ ન્યાયની કઈસ યુક્તિઓની કેટલીક ડોટીઓથી-ચુદ્ધ કરવાથી

નિરજનયારના દર્શન થતા નથી, તેમજ તેનો મેળાપ પણ થતો નથી નિરજનયારના મેળાપ માટે તો અનુભવજ્ઞાનની આવશ્યકતા છે હે યશોવિજયજી ! નિરજનયાર મળ્યા વિના સ્થિરતા થવાની નથી હું તો નિરજનયારના મેળાપમા ઉપયોગ રાખું છું

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી પોતાના મિત્ર યશોવિજયજીને કહે છે કે, રાગદ્વેષરહિત નિરાકાર પરમાત્મ પ્રભુની પ્રાપ્તિ વિના મને એન પડતું નથી મારો આત્મા તેજ પરમાત્મારૂપ છે પણ રાગદ્વેષનો સંપૂર્ણ નાશ થયા વિના નિરજન-નિરાકાર-જ્યોતિસ્વરૂપ પરમાત્માનો આવિર્ભાવ થતો નથી ઝમ્મના સંબંધે આત્મારૂપ પરમાત્માનું સાકારપણું છે, પણ કર્મોના સંબંધ વિઘટતા આત્મારૂપ પરમાત્માનું નિરાકારસ્વરૂપ પ્રગટ થાય છે રજ્જેશુણુ-તમેશુણુ અને સર-નશુણુ રહિત પરમાત્મા છે પરમાત્માનો કોઈ મિત્ર વા દુશ્મન નથી પરમાત્મા કોઈને મુખદુઃખ આપવાનો ન્યાય આપતા નથી, તેમજ કોઈને સ્વર્ગમા મોકલવાનું કરતા નથી, તેમજ કોઈને નરકમા મોકલવાનું કૃત્ય કરતા નથી પરમાત્માને ઇચ્છા વા દ્વેષ નથી પરમાત્માને દિવ્ય શરીર વગેરે કોઈ જાતનું શરીર નથી કર્મેરૂપ અજનથી રહિત એના પરમાત્માની પ્રાપ્તિ એજ મુખ્ય સાધ્યવસ્તુસ્થાન છે પરમાત્મા પોતાના રૂપે સત્ છે અનતજ્ઞાનમય છે અનતદર્શનમય છે અને અનત આનંદમય છે આત્મા પોતે મૂલ-સ્વરૂપે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રમય છે આત્માનું આવું નિરજન પરમાત્મત્વ પ્રાપ્ત કરવું એજ કર્તવ્યમા કર્તવ્ય છે આત્માનો ધર્મ ખરેખર આત્મામા સમાયો છે આત્માના ધર્મની પ્રાપ્તિ માટે જીવતા ધરતીમા દરાર્થ જવાની જરૂર નથી આત્માની પરમાત્મ દશા થયા પશ્ચાત્ જન્મ, જરા અને મૃત્યુના હું ખો રહેતા નથી આત્માની પરમાત્મતા પ્રગટયા પશ્ચાત્ પુનઃ સસારમા જન્મ લેવો પડતો નથી આત્માની પરમાત્મતા પ્રગટયા બાદ કોઈપણ જાતના હું ખનો સંબંધ થતો નથી ઉત્તમ પરમાત્મ દશા વા નિરજન દશાની પ્રાપ્તિની ઇચ્છા જેના હૃદયમા વ્યાપી રહી છે તે આસન્નભવ્ય જીવ અવખોધવો

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના મનમા પરમાત્માની પ્રાપ્તિના ઉભરાઓ પ્રગટયા હતા, અને તેઓએ નિરાકાર પ્રભુનું ધ્યાન ધરવાની યોગ્યતા અમુકાશે પ્રાપ્ત કરી હતી, તેથી તેઓ નિરજનયારના વિરહના ઉદ્ગારો કાઢી શક્યા છે જે હૃડયોગીઓ, જીવતા પૃથ્વીમા દરાર્થ જીવુ એને સમાધિ માને છે તેનું શ્રીમદે ખડન કર્યું છે ધરતીમેં ગદ્ગદ તા ન વિહાવું ધરતીમા ગળી જતા નિરાકાર પરમાત્માને હું ઓળખી શકતો નથી, ઇત્યાદિ ઉદ્ગારોવડે તેમણે જ્ઞાનસમાધિની સિદ્ધિ કરી છે અગતિ સદ્ગુ તો

મેલી દેહી જલે એ શબ્દોવડે, તેમણે પરમાત્માની પ્રાપ્તિ માટે કેટલાક લોકો પ્રયાશિસાધન વડે અજ્ઞાન કષ્ટ સહન કરે છે તેની નિષ્ફળતા દર્શાવી છે નિરાકાર પરમાત્માની પ્રાપ્તિ અર્થે અગ્નિમા દેહને બરબીબૂત કરવાની કઈ જરૂર નથી શરીર બળવાથી કઈ કર્મ બળી જતા નથી, એક શરીર બરબીબૂત થાય છે, તો પાપુ અન્યબાનમાં કર્મના ચોરે અન્યશરીર પ્રાપ્ત થાય છે વીતરાગ ધર્મની પ્રાપ્તિ વિના અજ્ઞાન કષ્ટ ક્રિયાઓથી મુક્ત થઈ શકાતું નથી સાકાર વસ્તુમાં નિરાકાર પરમાત્માનો આરોપ કરીને વિરજનની ભક્તિ કરવાથી વિરજનની પ્રાપ્તિ થાય છે

પોતાના આત્મામાં વિરજન પરમાત્મા ધ્યેયરૂપે સ્થિર રહે છે તો, જે આનન્દ થાય છે તે આનન્દનું વર્ણન કરી શકાતું નથી વિરજન પરમાત્માને કોઈ સ્વામી તરીકે ધ્યાવે છે, અને કોઈ ઉચ્ચકોટીના મહાત્મા મિત્ર તરીકે ધ્યાવે છે શ્રીમદે વિરજન પરમાત્માને પોતાના મિત્ર કહીને તેની પ્રાપ્તિ ઇચ્છી છે સર્વથી ઉચ્ચ કોટીના ગએલા અને અભેદ ધ્યાનમાં આરૂઢ થએલા ધ્યાનીઓ, પરમાત્માને સોડહસોડહ એવા ભાવથી ધ્યાવે છે અને ધ્યાતા તથા ધ્યેયતા ધ્યાનના અભેદરૂપ પ્રાપ્તિ સોડહસોડહ એવો ભાવ તેમના હૃદયમાં સ્ફુરણમાન થાય છે શબ્દમાત્રથી ધ્યાન ધરનારાઓ કઈ ઉચ્ચકોટીના ધ્યાની ગણી શકાતા નથી. સોડહ શબ્દ વાચ્યભાવમાં જ જેઓ લીન થઈ ગએલા છે અને જેઓ સોડહ શબ્દ વાચ્યાર્થે જે ગળદાલીન છે તેના અનુભવમાં લીન થએલા છે અને જેઓ ધ્યાનમાં વિરજન પરમાત્મારૂપ પોતાના આત્માને ધારીને, તેની સાથે સિદ્ધ પરમાત્માની એકતા કરી શકે છે અને અભેદ રસમય ધ્યાન ધ્યાઈ શકે છે, તેઓ વિરજન પરમાત્માને પોતાના રૂપ તરીકે ઓળખી શકે છે તેમજ તેઓ નિરજનમિશ્રની પ્રાપ્તિ ઇચ્છે છે વિરજન પરમાત્માને મિત્ર તરીકે માનવા તો આખી દુનિયા ઇચ્છે છે, પણ પરમાત્માના મિત્ર બનવાની ચો ચતા માટે તેમણે હૃદય તપાસવામાં આનંદ આકાશ જેવડું મીઠું જાણ્યું વિરજન પરમાત્માને સ્વામી કહેનાર વા વિરજન પરમાત્માને મિત્ર કહેનાર વા વિરજન પરમાત્માને પોતાના રૂપ નણનાર મનુષ્યે, પોતાનામાં તે તે શબ્દવાચ્ય ભાવાર્થની ચો ચતા પ્રગટાવવાની જરૂર છે પરમાત્માને સ્વામી કહેતા પહેલા પોતાનામાં સેવકપણું કેવા પ્રકારનું પ્રગટ્યું છે તેનો આત્મસાક્ષીએ નિચાર કરવામાં આવે તો, સેવકપણું પોતાનામાં પ્રગટાવવાના સદ્-ગુણો તરફ લક્ષ બળ નિશકાર પરમાત્માને મિત્ર કહેતા પહેલા, પરમાત્માના મિત્ર બનવામાં પોતાનામાં કેટલા ગુણો પ્રગટ્યા છે તેનો

યદિ વિચાર કરનામા આવે તો, પોતાના અધિકારની સમજણ પડે અને પરમાત્માના મિત્ર બનનામા શો લાભ છે તેની સમજણ પડે જેને પોતાનો મિત્ર કરના ઇચ્છા હોય તેના જેવા શુભો પોતાનામા પ્રગટાવવા ભેઈએ મમાનદલાવિના મિત્રો તે ખગ મિત્રો નથી દુનિયામા, મનુષ્યોના મિત્ર બનવામા પણ સદ્ગુણો અને આત્મભોગની જરૂર પડે છે, તો પરમાત્માને મિત્ર કથતા પહેલા પરમાત્માને ઓળખી શકવામા ન આવે તો પરમાત્માની મિત્રતા તે, નામની મિત્રતા અવબોધથી દુનિયાના મિત્રો થવા માટે પણ સર્જનો કહે છે કે,
 “મિત્ર પેસા કીજીઈ જૈસે શિરકે બાલ, કાંટે કટાવે પિલુ કટેતોય ન છોડે પ્યાલ ૧
 મિત્ર પેસા કીજીઈ જૈસી તનકી ડાવ, મેદમાવ નહિ ચિત્તમેં યુકરૂપ હો જાય ” ૨

ઇત્યાદિથી અવબોધી ગકાય છે કે, દુનિયાના મિત્ર બનવું તે પણ અશક્ય છે તો પરમાત્માના મિત્ર રી રીતે બની શકાય ? નિરજનપરમાત્માને નિરજનભાવનાએ મિત્ર બનાવી શકાય સાગર વસ્તુઓમા ઇષ્ટાનિષ્ટત્વ, બુદ્ધિની કલ્પના ઉડી જાય અને સિદ્ધપરમાત્માના ધ્યાનવડે પોતાને ગમે અને સિદ્ધપરમાત્માની સાથે પ્રેમધૂન લાગતી હોય, તેવી દશામા સિદ્ધપરમાત્માને મિત્ર કરી ગકાય છે કલિયુગમા ધ્યાનની અભિવાપાવાળાઓએ સિદ્ધપરમાત્માને મિત્ર કહેતા પહેલા-પોતાની મિત્ર તરીકેની પોતાનામા યોગ્યતા પ્રગટાવની ભેઈએ, તેમજ પરમાત્મા હું છું એવા ભાવથી મોડહુ રાખવાચ્ચાર્યનું ધ્યાન ધરતા પહેલા, પોતાની યોગ્યતાનો વિચાર કરવો ભેઈએ

શ્રીમદ્ આનન્દધનણએ નિરજન સિદ્ધપરમાને મિત્ર તરીકે સમોધ્યા છે ખરેખર તેમનામા સિદ્ધપરમાત્માની મિત્રતા કરવાની યોગ્યતા હતી, તેથી જ સહુને તેમના હૃદયમાથી નિરજન મિત્રના વિરહના ઉદ્ગારો નીકળ્યા છે તાત્પર્યે ખેંચીને એવા કૃત્રિમ ઉદ્ગારો કાઢનારા પરમાત્માના ધ્યાનના અધિકારી થયા હોય ! એમ કહી શકાય નહિ પરમાત્માનું ધ્યાન ધરતા પહેલા દુર્ધ્યાનનું સ્વરૂપ અવબોધવું ભેઈએ દુર્ધ્યાન અને સુધ્યાનનું સ્વરૂપ સમજવામા નથી આવતું ત્યાં સુધી, દુર્ધ્યાનને પણ ધ્યાન કથી ગકાય છે અને તે દુર્ધ્યાનથી પરમાત્મ પદની પ્રાપ્તિ યઈ શકતી નથી દુર્ધ્યાનને હકાબ્યા વિના પરમાત્માના સુધ્યાનમા સ્થિરતા યઈ શકતી નથી સદ્ગુરુઓ દુર્ધ્યાન અને સુધ્યાનનું સ્વરૂપ સમજાવી શકે છે, અને તેથી પ્રભુના નામ ધારી-આખી દુનિયાના ભક્તોમા દુર્ધ્યાન અને સુધ્યાનવાળા કયા છે તેનો નિર્ણય યઈ શકે છે અને તેથી દુર્ધ્યાનીઓના ક્ષમા ફસાનાવું થતું નથી જૈનશાસ્ત્રોમા દુર્ધ્યાનનું અનેક રીતે વર્ણન કરનામા આવ્યું છે સામાન્ય

રીતે દુધ્યાનના પ્રેરક સ્થાનક દર્શાવવામા આવ્યા છે દુધ્યાનથી ધ્યાન કરનારાઓ ખત્રી જાય તે માટે દુધ્યાનના અન પ્રેરક સ્થાનકો દર્શાવવામા આવે છે

દુધ્યાનના ૬૩ સ્થાનોનું સ્વરૂપ

ત્રિપદિધ્યાનસ્થાનાનિ, ઉત્પન્ન-યાત્રીરૂપાં ।

તત્ત્વરૂપલિખામિ વૈ દ્વિતીયપ્રકીર્ણસૂત્રત્ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—“આર્તધ્યાન અને ચૈદ્રધ્યાનથી ઉત્પન્ન થયેલા પ્રેરક ધ્યાનના સ્થાનકો છે, તેનું સ્વરૂપ-બીજા પ્રકીર્ણ સૂત્રથી અગ્રે લખ્યું છે”

આતુર પ્રત્યાખ્યાન નામના પ્રકીર્ણક સૂત્ર (પચત્રામૂન)મા “અત્રાપુ જાણે” ઇત્યાદિ પાઠ છે તેમા દુધ્યાનના પ્રેરક સ્થાનકો ગણાવ્યા છે

- ૧ અજ્ઞાનધ્યાન—“અજ્ઞાન જ કલ્યાણકારી છે તેમા વ્યાખ્યાન વાંચવું, ભાનુનું, ભાપાવવું વિગેરે આચારસેના અભાવ છે” એમ મનમા વિચારવું, તે અજ્ઞાનધ્યાન કહેવાય છે તે નાન-પચમીની કથામા કહેવા વસુદેવાચાર્ય કયું હતું, માટે તેનું દુધ્યાન ધ્યાવતું નહીં
- ૨ અનાચારધ્યાન—અનાચાર તે દુષ્ટાચાર-દોષયુક્ત આચારપુ તે સખન્ધી ધ્યાન તે કૌંકણ સાધુએ ક્ષેત્રમા અગ્નિ સળગાવવા-રૂપ કયું હતું, તથા દેવતા થયેલા સિખ્ય કહેવા નહીં આવવાથી ચારિત્રનો ત્યાગ કરવાને ઇચ્છતા, આપાદસૂરિએ તે ધ્યાન કયું હતું
- ૩ કુદર્શનધ્યાન—બૌદ્ધાદિક મિથ્યાદર્શનનું ધ્યાન, તે મુરખશ્રાવકે કયું હતું
- ૪ ક્રોધધ્યાન—કુલવાણક, ગેશાલક, પાવક, નમુચિ, અને શિવભૂતિ વગેરેએ કયું હતું
- ૫ માનધ્યાન—ભાડુબલિ, મુશ્મચકી, પરશુરામ, હઠથી આવેલા સમમદેવ વગેરેએ કયું હતું
- ૬ માયાધ્યાન—અન્યને છેતરવારૂપ માયાધ્યાન-આપાદભૂતિ મૂનિએ લાડુ વહોરવા માટે કયું હતું
- ૭ લોભધ્યાન—સિંહ કેસરીયાલાડુના ઇચ્છક સાધુએ કયું હતું
- ૮ રાધધ્યાન—રાગ તે અભિષ્વગમાત્ર સમજવો, તેના કામરાગ,

એહરાગ અને દષ્ટિરાગ એ ૫ પ્રકાર છે તેમા વિષ્ણુ-
શ્રીના ઉપર વિક્રમયત રાજને કામરાગ થયો હતો દામ-
ત્રકના મગરાતુ-પોતાના પુત્રનું મરણુ સામળીને એહરાગને
લીધે હૃદય ફાટી ગયું હતું, અને કપિલને દષ્ટિરાગ (દર્શનનો
રાગ) થવાથી બ્રહ્મદેવલોકમાથી આવીને પોતાના મતના
ગગથી પોતાના શિષ્યોને 'આસુરે રમસે' ઇત્યાદિ કહ્યું
હતું આ ૫ પ્રકારના રાગતુ ધ્યાન કરવું તે રાગધ્યાન
જાયુ

- ૯ અપ્રીતિધ્યાન—અપ્રીતિ એટલે અન્ય ઉપર દ્રોહનો અધવસાય
અથવા દ્વેષ -તે ધ્યાન ચત્રની રાત્રઆત કરાવનારા મધુપિંગલ
અને પિંપલ વિગેરેને યજુ હતું, તથા હરિવશની ઉત્પત્તિમા
વીરકદેવને યજુ હતું
- ૧૦ મોહધ્યાન—વાસુદેવના શબને ઉપાડીને છમાસ મુઘી કરનારા
બલભદ્રને યાજ છે તે સમજવું
- ૧૧ ઇન્દ્રધ્યાન—ઇન્દ્ર એટલે મનમા ધારેલો લાભ મેળવવાની
ઉત્કૃષ્ટ અભિલાષા, તેનું ધ્યાન તે ઇન્દ્રધ્યાન તે એ માસા
મુવાર્જના અર્ધા કપીલને ગોટિ મુવાર્જના લાભમા પપુ ઇન્દ્રાનો
અત આભો નહોતો તેની જેમ સમજવું
- ૧૨ મિથ્યાધ્યાન—મિથ્યા એટલે નિર્પર્યસ્ત (અવળી) દષ્ટિપણુ
તેનું ધ્યાન તે મિથ્યા ધ્યાન તે જમાવિ, ગોવિંદ વિગે-
રેએ કર્યું હતું
- ૧૩ મૂર્છાધ્યાન—મૂર્છા એટલે પ્રાપ્ત થયેલા રાજ્યાદિક ઉપર અત્યત
આસક્તિ, તેનું ધ્યાન તે મૂર્છાધ્યાન તે પુત્રોને ઉત્પન્ન થતા
જ મારી નાખનાર, અથવા ખોડ ખાપણુવાળા કરનાર
કનકદેવ રાજને યજુ હતું
- ૧૪ રાકાધ્યાન—રાકા એટલે સરાય કરવો તેનું ધ્યાન તે આ-
પાદસૂરિના અવ્યક્તવાદી શિષ્યોને યજુ હતું
- ૧૫ કાક્ષાધ્યાન—એટલે અન્ય અન્ય દર્શનનો મોહયત્રી આગ્રહ
અર્થાત્ કાક્ષા, તેનું ધ્યાન તે કાક્ષાધ્યાન તે, હે કપિલ !
ત્યાપપુ ધર્મ છે અને અહા મારા મતમા પણ ધર્મ છે એમ
બોલનારા મરીચિને યજુ હતું
- ૧૬ શૃટીધ્યાન—એટલે આહારાદિકને વિષે અત્યત આકાક્ષાનું
ધ્યાન તે મયુરાવાસી મયુસૂરિને તથા નતનો ત્યાગ કરનાર
ફરીક રાજને યજુ હતું

- ૧૭ આશાધ્યાન—એટલે પારકી વસ્તુ મેળવવાની અભિલાષાનું ધ્યાન, તે નિર્દય ગ્રાહણના પાથેય પ્રત્યે પાથેયવિનાના મૂલ દેવને થયું હતું
- ૧૮ તૃપ્તિધ્યાન—તૃપ્તિપરિગ્રહના ઉદયથી ઉત્પન્ન થયેલી પીડા, તે પીડાએ કરીને થતું જે ધ્યાન તે તૃપ્તિધ્યાન આ ધ્યાન સાધુની સાથે જતા માર્ગમાં તૃપ્તિ પીડાએવા છુદ્ધક સાધુને થયું હતું
- ૧૯ શુદ્ધાધ્યાન—શુદ્ધાના પરવશપણથી થતું ધ્યાન તે શુદ્ધાધ્યાન તે સજગૃહનગરના ઉદ્યાનમાં આવેલા લોકોને મારવા તૈયાર થયેલા દ્રમકને થયું હતું
- ૨૦ પથિધ્યાન—એટલે અત્પ્રકાશમાં ઇષ્ટસ્થાને પહોંચવાનું ધ્યાન તે ધ્યાન પોતનપુરના માર્ગને શોધતા વલ્કલચિરિને થયું હતું
- ૨૧ વિપ્રમર્શધ્યાન—ઘણા વિકટ માર્ગનું ધ્યાન તે સનતકુમારને શોધનાર મહેન્દ્રસિંહને અથવા બ્રહ્મદત્તને શોધનાર વરધનુંને થયું હતું,
- ૨૨ નિદ્રાધ્યાન—એટલે નિદ્રાને સ્થાન થયેલાનું ધ્યાન તે ધ્યાન સ્થાનાર્જિનિદ્રાએ પાડાનું મારા ખાનાર, હસ્તિના દાત ખેંચી કાઢનાર, તથા મોદકના અભિલાષી સાધુને થયું હતું
- ૨૩ નિદાનધ્યાન—એટલે બીજા ભવમાં સ્વર્ગની અથવા મનુષ્ય પણાની સમૃદ્ધિ મેળવવાની ઇચ્છાથી નવ પ્રકારના નિંદાણા કરના સખન્ધી ધ્યાન તે નદિયેપુ, સમૃત્તિ અને દ્રીપદી વિગેરેને થયું હતું
- ૨૪ સેહધ્યાન—સેહ એટલે મોહના ઉદયથી પુત્રાદિકને વિષે થતી પ્રીતિવિશ્લેષ તે ધ્યાન મરુદેવા, સુનદા, અને અર્હંતકની મોહને થયું હતું
- ૨૫ કામધ્યાન—કામ એટલે વિષયનો અભિલાષ, તેનું ધ્યાન તે કામધ્યાન તે હાસા, અને પ્રહાસાદેવીએ દેખાડેલા વિષયસુખના લોભથી કુમારનદિ સોનીને થયું હતું, તથા સવણને થયું હતું
- ૨૬ અપમાન ધ્યાન—અપમાન એટલે પરચુપુની પ્રશસા, સાભળીને થતી ઈર્ષ્યા અથવા ચિત્તની કલુષતા (મલીનતા) તેનું ધ્યાન તે અપમાન ધ્યાન તે બાહુ અને સુબાહુની પ્રશસાને

નહિ સહન કરનાર પીઠ અને મહાપીઠને તથા સ્થૂલ-
ભદ્રની પ્રશસાને સહન નહિ કરી રાકનાર સિંહચુકાવાસી
મુનિને યથુ હતુ

૨૭ કલહધ્યાન—એટલે કલેશ કરાવનારુ ધ્યાન તે રૂકિમણી
અને સત્યભામાના સબન્ધમા તથા કમલામેલાના દશાતમા
નારદને યથુ હતુ

૨૮ યુદ્ધધ્યાન—એટલે શત્રુના પ્રાણવ્યપરોપણના અધ્યવસાયરૂપ
ધ્યાન તે હક્ષ તથા વિહક્ષ નામના બધુના વિનાશ માટે
શેડા રાજાની સાથે યુદ્ધ કરનારા કોપિકને યથુ હતુ

૨૯ નિયુદ્ધધ્યાન—પ્રાણના અપહારરૂપ અધમ યુદ્ધરહિત યદિમુદ્ધિ
વગેરેથી જે જ્ય મેળવવો તે નિયુદ્ધ કહેવાય છે, તેનુ ધ્યાન
તે નિયુદ્ધ ધ્યાન તે ધ્યાન બાહુબળી તથા ભરત રાજાને
યથુ હતુ

૩૦ સગધ્યાન—સગ એટલે ત્યાગ કર્યો છતાં પણ ફરીથી તેના
સયોગની અભિલાષા, તેનુ ધ્યાન તે સગધ્યાન તે રાજમતી
પ્રતિ રથનેભિને તથા નાગિલાપ્રતિ ભવદેવને યથુ હતુ

૩૧ સમ્રહધ્યાન—અત્યત અતૃપ્તિવડે ધનાદિકનો સમ્રહ કરવાનુ
ધ્યાન તે સમ્રહધ્યાન તે મમ્મણુ એછીને યથુ હતુ

૩૨ બંધારધ્યાન—પોતાના કાર્યના નિર્ણય માટે રાજાદિક પાસે
ન્યાય કરાવવો તે વ્યવહાર કહેવાય છે, તેનુ ધ્યાન તે વ્યવ-
હારધ્યાન તે જે સપત્નીઓને પોતપોતાનો પુત્ર ઠરાવવા
માટે યથુ હતુ

૩૩ કંપવિક્રયધ્યાન—લાભને માટે અલ્પ મૂલ્યવડે નધારે મૂલ્ય-
વાળી વસ્તુ ખરીદ કરવી તે કંપ કહેવાય છે, અને ઘણુ
મૂલ્ય લઈને અલ્પ મૂલ્યવાળી વસ્તુ વેચવી તે વિક્રય કહેનાય
છે તે કંપનિકંચનુ ધ્યાન આશીરીને કપાસ આપનાર
વપિરને યથુ હતુ

૩૪ અનર્થદુઃધ્યાન—એટલે પ્રયોજન વિના હિંસાદિક કરવાનુ
ધ્યાન તે અત્યત ઉન્નમત્તપણુને લીધે દ્વેષાચન મુનિને કષ્ટ
આપનાર સાબ વગેરેને યથુ હતુ

૩૫ આભોગધ્યાન—આભોગ એટલે જ્ઞાનપૂર્વક આપાર, તેનુ
ધ્યાન તે આભોગધ્યાન તે ગ્રાહણના નેત્રો ધારીને વડચુદાનુ
મઈન કરનારા બ્રહ્મદત્ત ચક્રીને યથુ હતુ

- ૩૬ અનામોનધ્યાન—અન.તો ॥ એટલે અત્તન વિરનરહુ, તેથી થતુ ધ્યાન તે અનામોન-અન. તે પ્રત્યક્ષને થયુ હતુ
- ૩૭ રૂપધ્યાન—રૂપ તે દેહ તે અપચા માટે થતુ ધ્યાન તે રૂપધ્યાન
- ૩૮ વૈરધ્યાન—એટલે નાતાપિતાદિકના વચથી અથવા રાજ્યતા અપહારથી થતુ ધ્યાન તે પરમુચ્ચન તથા મુલને થયુ હતુ, અને નુદર્શનના ઉપર દાનરાનવાળી બાળી થયેલી અભયારાણીને થયુ હતુ
- ૩૯ વિતર્કધ્યાન—વિતર્ક એટલે રાજ્યાદિક મહત્ત્વ કરવાની ચિંતા, તેતુ ધ્યાન તે નદરાબતુ રાજ્ય હોવાની હઠાવાળા ચાલુક્યને થયુ હતુ
- ૪૦ હિસાધ્યાન—એટલે પાડા વિશેની હિસા કરવાતુ ધ્યાન તે રૂવામા નાખેલા કાઉસોકરિકને થયુ હતુ
- ૪૧ હાસ્યધ્યાન—હાસ્ય કરવાતુ ધ્યાન મિત્ર સહિત ૫૭૩૬ આચાર્ય થતુ હાસ્ય કરનાર શિષ્યને થયુ હતુ
- ૪૨ પ્રહાસધ્યાન—પ્રહાસ તે, ઉપહાસ, નિંદા અથવા સ્તુતિરૂપ તેહુ ધ્યાન તે પ્રહાસધ્યાન તે 'હિ નૈમિત્તિકમુનિ' કુ તમને વદન 'કે છુ' એ પ્રમાણે વાર્તિક મુનિપ્રત્યે મરકરીમા બાલતા ૫૭૩૭ વોત રાબને થયુ હતુ
- ૪૩ પ્રદેષધ્યાન—અતિદેષવાળુ ધ્યાન તે પ્રદેષ ધ્યાન કમડને તથા શ્રી મહાવીરસ્વામીના કાનમા ખીચ નાખનાર ગોપને થયુ હતુ
- ૪૪ પરપધ્યાન—પરપ એટલે અતિ નિપુર કર્મ તેતુ ધ્યાન તે પરપધ્યાન તે મહાદત્ત પુન ઉપર નુનલી રાણીને તથા શુભાકુ બાર્ડ ઉપર મણિરથને થયુ હતુ
- ૪૫ ભયધ્યાન—ભય એ મોહની અત્યંત રહેલી નોકવાય પ્રકૃતિ છે તે ધ્યાન ૧૪ મુકુમાવને ઉપસર્ગ કરનારા સોમિલ મારકાને થયુ હતુ
- ૪૬ રૂપધ્યાન—આદ્યૌદિકમા જે બેતુ તે રૂપ કહેવાય છે, તેતુ ધ્યાન તે રૂપધ્યાન અને તે એ પ્રકારતુ છે સ્વરૂપધ્યાન અને પરરૂપધ્યાન "તેમા માફ રૂપ સાફ છે" એમ જે મા નડું તે ૨૫ રૂપધ્યાન મનતકુમારને થયુ હતુ, અને પરરૂપધ્યાન ચૈતન્ય રાબતુ વિન આજખેવ ફલક (પાટીયુ) બેઇને મુખ્યેષા અને ચેતપાને થયુ હતુ

- ૪૭ આત્મપ્રત્યાધ્યાન—પોતાની પ્રતિસા કરાવવાનું ધ્યાન, તાક-
તાવ મત્રીના મુખથી પોતાની જનિતાની પ્રતિસા કરાવવા
છંદનનાર વરચિત્તે થયું હતું, તથા કેતાવેરયાને પોતાની
કળાકુગળતા બતાવનાર રથકારને થયું હતું
- ૪૮ પરનિદાધ્યાન—તે કુરંગડ પ્રત્યે ચાર સાધુને થયું હતું
- ૪૯ પગર્હાધ્યાન—પારડી ગર્હ એટલે અન્ય જનો પામે પરના
છતા વા અછતા દોષ પ્રગટ કરના તે આ ધ્યાન મધ્યસમક્ષ
દુર્ભવિકા પુષ્પમિત્રની ગર્હ કરનાર ગોષ્ઠમાહીવને થયું હતું
- ૫૦ પરિગ્રહધ્યાન—ધનધાન્યાદિક પરિગ્રહ નવો મેળવવાનું ધ્યાન
અથવા નવેલી સમૃદ્ધિને પાછી મેળવવાનું ધ્યાન તે પરિગ્ર-
હધ્યાન તે ધ્યાન ચારદત્તને થયું હતું તથા મુનિપતિ સાધુ
નિહાર કરતા તેનો રોધ કરનાર કુચિક એછીને થયું હતું
- ૫૧ પરપરિવાદધ્યાન—અન્યના અછતા દોષો અન્યજન પાસે
પ્રગટ કરવા તે, પરપરિવાદ કહેવાય છે તેનું ધ્યાન તે
પરપરિવાદધ્યાન તે મુખદા પ્રત્યે તેની સામુ તથા નપુ-
દને થયું હતું
- ૫૨ પરદૂષણધ્યાન—પોતે કરેલા દોષનો ખીલ નિર્દોષ પ્રાણી
ઉપર આરોપ કરવો તે પરદૂષણ કહેવાય છે તે સખન્ધી
ધ્યાન તે પરદૂષણ ધ્યાન તે પતિની હત્યારૂપ પોતાના
દોષને ભદ્રક વૃષભ ઉપર આરોપણ કરનાર જિતદાસની
જીતે થયું હતું
- ૫૩ આરભધ્યાન—આરભ તે ખીનને ઉપદ્રવ કરવો તે સખન્ધી
ધ્યાન તે આરભધ્યાન તે કુરુક અને ઉકુરુકમુનિને તથા
દ્વિપાયન રૂપિને થયું હતું
- ૫૪ સરભધ્યાન—સરભ એટલે નિપયાદિકનો તીવ્ર અભિલાષ તે-
સખન્ધી ધ્યાન તે સરભધ્યાન તે માતાના ઉપરોધથી નત પાળતા
છતા પણ વિપયની અભિલાષાનાળા લુલ્લંકુમારને થયું હતું
- ૫૫ પાપધ્યાન—પર શ્રી સેવન વિગેરે પાપકર્મનું અનુમોદન
એટલે તેવે પ્રસંગે ‘આણે આ કીક કર્યું’ એમ જે બોલવું
તે પાપ કહેવાય છે તેનું ધ્યાન તે પાપધ્યાન તે “આ
લોની બ્રમરણુ રાજને ધન્ય છે” ઈત્યાદિ અનુમોદન કરનારા
લોકોને થયું હતું
- ૫૬ અધિકરણધ્યાન—પાપની ઉત્પત્તિના કારણરૂપ જે અધિકરણ
બ ૨૩

તે સખન્ધી ધ્યાન તે અધિકરણધ્યાન તે બાપી કૂપાદિક કરા
વવાના તત્પર થયેલા નન્દમપિંજરને થયું હતું

૫૭ અસમાધિ મરણધ્યાન—‘આ અસમાધિવડે મરણ પામો’
એવું અસમાધિ મરણધ્યાન સ્કન્દકાચાર્ય પ્રત્યે હુલ્લક સાધુને
પહેલો યત્ન પીલતા અભવ્ય એવા પાલક પુરોહિતને થયું હતું

૫૮ કર્મોદય પ્રત્યયધ્યાન—કર્મના ઉદયને આશ્રીને થયેલું ધ્યાન
તે કર્મોદય પ્રત્યયધ્યાન તે પ્રયત્ન શુભપરિણામ છતાં
પછીથી ઢોઈ પણ અશુભ કર્મના ઉદયથી અનુભવ પરિણામ
વાળા થયેલા નિષ્ણુને—અતઃકાળે થયું હતું

૫૯ સદ્ગિૃહૌરવધ્યાન—રાજ્ય ઔચર્ય વગેરે સમૃદ્ધિવડે પોતાની
ઉત્કૃષ્ટાર્થે જૌરવતા(મોટાઈ)નું ધ્યાન તે સદ્ગિૃહૌરવધ્યાન
તે દસાપુંભદ્રને થયું હતું

૬૦ રસજૌરવધ્યાન—જિલ્હા ઇન્દ્રિયવડે મહણ કરાતા રસ
(ભોજન)ની જૌરવતાનું ધ્યાન તે રસજૌરવધ્યાન અર્થાત્
“મારી રસવતી (ભોજન)મા જેવો રસ છે તેવો ખીજની
રસવતીમા શું હોય?” એવું અભિમાનપૂર્વક જે ધ્યાન, તે
જળના દણ્ડામા કહેલા જિતરાનું રાજને સુખુદ્ધિમની પાસે
પોતાની રસવતીના રસની પ્રશંસા કરતા થયું હતું

૬૧ સાત જૌરવધ્યાન—સુખના ઝવેનું ધ્યાન એટલે ‘હું જ
સુખી છું’ એવા અભિમાનવાળું ધ્યાન ઘણું જીવોને થાય છે

૬૨ અવિરહધ્યાન—અવિરહધ્યાન એટલે પુત્રાદિકનો વિરહ ન
થાઓ એવું ચિંતવન આ ધ્યાન “જે પુત્રનો વિરહ ન થાઓ”
એવી ભુદ્ધિથી આ સાધુઓ માસ ખાય છે, માટે તે રાક્ષસ
જેવા છે, તેથી તેની પાસે જવું નહીં, એમ કહી તે પુત્રોને
છેતરનાર ભૃગુપુરોહિત તથા તેની સ્ત્રી યશાને થયું હતું,
તેમ જ દેવતાએ પ્રતિજ્ઞા કર્યા છતાં પણ વારંવાર મતનો
ત્યાગ કરનાર મેતાર્યને થયું હતું

૬૩ અમુક્તિમરણધ્યાન—મુક્તિ તે મોક્ષગતિ, તેથી રહિત તે
અમુક્તિ, એટલે સસારના સુખની અભિલાષા, તેવડે મરણ
પામવાનું જે ધ્યાન તે ‘અમુક્તિમરણધ્યાન’ કહેવાય છે
તે “મુક્તિને વિદ્ય કરનાર આ નિયાણું ન કર” એમ ચિત્ર
નામના પોતાના ભાઈ સાધુએ વારંવાર નિવારણ કર્યા છતાં
પણ ‘ચક્રવર્તીની સપત્તિનો અનુભવ કર્યોવિના હું મુક્તિની

પણ ઇચ્છા કરતો નથી' એવા ત્રીન અશુભ ભાવથી નિચાણુ કરનારા સમ્મતિ મુનિને થયું હતું

“મિત્રાદુષ્ટત આપવા લાયક આ, ત્રેસઠ દુર્ધ્યાનના સ્વરૂપને સાબળીને વિવેકી પુરૂષોએ અનેક પ્રકારના કર્મોનું બંધન કરાવનારા સર્વ દુર્ધ્યાનોનો-તત્ત્વમાર્ગમા પ્રવૃત્તિ કરતા સર્વથા ત્યાગ કરવો”

દુર્ધ્યાનના ત્રેસઠ સ્થાનકોમા ચિત્ત ગમન કરે તે પહેલા, મનને તેથી પાછું હઠાવીને નુભધ્યાનમા સ્થિર કરવું ધ્યાન કરનારાઓએ આ ત્રેસઠ દુર્ધ્યાનને અહિતકારી માનીને તેનાથી દૂર રહેવા સદા પ્રયત્ન કરવો. ધ્યાન ધરતા પહેલા કયા અશુભ ધ્યાન સ્થાનકોમા માફ મન જાય છે તેનો વિચાર કરીને, તેનાથી દૂર રહેવા ત્રીન ઉપયોગ અને દૈવ સંકલ્પ ધારણ કરવો. શ્રીમદ્ આનન્દધનજી ત્રેસઠ દુર્ધ્યાનોનું સ્વરૂપ જાણતા હતા, તેથી તેઓ સુધ્યાનમા રમપુતા કરના પ્રયત્ન કરતા હતા અને સુધ્યાનના યોગે હૃદયના ઉભરારૂપ પદો જાતા હતા

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના પદનો ભાગ્યે સમજીને ભવ્ય જીવોએ પરમાત્માની પ્રાપ્તિ માટે, ધર્મધ્યાનવડે સિદ્ધપરમાત્માની ઉપાસના કરવી, એ જ તેમના પદમાથી પોતાના અધિકાર પ્રમાણે સાર આકર્ષવાનો છે

શ્રીમદ્ યશોવિજયજીની સાથે વાર્તાવાપ કરતા જેઓ નિરજન યાર-ને મળવાનો હૃદયપ્રેમ ઉભરો બહાર કાઢે છે, તેવા શ્રીઆનન્દધનજીના આત્માનું અનુકરણ કરવું જોઈએ

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ આધ્યાત્મિક રસને પોતાના ઉદ્દગારોમા જીવતો જણાવ્યો છે અને તેનો ગગાપ્રવાહની જેમ પ્રવાહ પ્રવહાવ્યો છે. શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ નિરજનવાર એ પદમા પરમાત્માનો જે મેળ ઇછ્યો છે તે હૃદય આગળ ખડો થાય છે, અને તેમની આત્મદશાનું વારવાર સ્મરણ થાય છે

આધ્યાત્મિક જ્ઞાનરમ એજ અમૃતરસ છે અને તેનું પાન કરવું તે વિષુધોના જ ભાગ્યમા લખાયું છે. જ્ઞાની પુરૂષો અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ અમૃતરસનું પાન કરે છે અને તેનો લાભ, ઉદ્દગારોદ્વારા અન્યોને આપે છે. જ્ઞાની પુરૂષોના હૃદયમા સર્વ સમાઈ જાય છે. તેમનું જ્ઞાન કોઈ રીતે માપી શકાતું નથી

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ અધ્યાત્મ પદોનો ગગાપ્રવાહ વેહવરાવીને ઉચ્ચધમ વિચારરૂપ ભુવનમા દુનિયાને લાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે

આ ગ્રન્થમા પ્રગટ થવા ઉપરાંતના શ્રીમદ્ના નામથી ગવાતા અન્ય નજી પદો હાલ સાબળવામા આવ્યા છે તેનો અન ઉતારો કરવામા આવે છે

પદ ૧

(રામ આજ્ઞાવરી)

જન ચલો સગ હમારે, કાયા જન ચલો સગ હમારે,
 ઘોંચે ઘઘોત યજ્ઞ કરી રાણી, કાયા જન ચલો ॥ ૧ ॥
 સોચે કારણમેં જીવ સહારે, ચોટે જૂઠ અપારે,
 ચોરી કરી પરનારી સેવી, જૂઠ પરિગ્રહ પારે કાયા ॥ ૨ ॥
 પદ આશ્રુપણ મુઘા ચૂબા, અશ્નપાન નિલ્ય ન્યારે
 પર વિને શ્વરમ તેવિ સુન્દર, તે સથ મલકર ઢારે કાયા ॥ ૩ ॥
 જીવ મુળો યા રીત બનાવિ, કહા કહલ વારવારે,
 મેં ન ચલુમી તવિ સગ ચેતન, પાપપુણ્ય દો હારે કાયા ॥ ૪ ॥
 જિનવર નામસાર મજ આતમ, કહા મરમ સસારે,
 સુગુદલ્લખ પ્રતીત મયે સથ, જાનન્દલ્લખ ઉપગારે કાયા ॥ ૫ ॥

આ પદમાં ચેતન મરતી વખતે કાયાને પોતાની સાથે આવવા માટે અનેક યુક્તિયોથી પ્રયોગે છે, તેના પ્રત્યુત્તરમાં કાયા કહે છે કે, હે ચેતન ! મારી અનાદિકાલથી એવી રીત છે કે, તુ એક ભવથી અન્ય ભવમાં ગમન કરતા સાથે ગમન કરતી નથી હે ચેતન ! તારી સાથે મારા સખન્યે તે કહેણુ પુણ્ય અને પાપ એ બે સાથે આવશે, અને તેથી તુ પરભવમાં પુણ્ય પાપના યોગે શુભાશુભ શરીર ધારણ કરીને મુખદુઃખ ભોગવીશ આ જન્મમાં જિનવરતુ નામ રાત્ય છે શુશુર વચનથી આત્મધર્મની પ્રતીતિ થાય છે, માટે આનન્દલ્લખ કહે છે કે, તે સર્વ ઉપકાર મુગ્ધનો છે

પદ ૨

(વિહાગ)

કન્થ ચતુર દિલ જ્ઞાની-હો મેરો કન્થ ચતુર દિલ જ્ઞાની ।
 જો હમ વહેની સો તુમ કહેની, પ્રીત અધિક પીઠાવી કન્થ ॥ ૧ ॥
 એક ગુદકાં મહલ વનાયો તામે જ્યોત સમાની ।
 દોષ ચોર દો જુગલ મહેલમ, ઘાત કષ્ટ નહિ જાનો કન્થ ॥ ૨ ॥
 પાંચ બદ તિન ત્રિયા જો મંદિરમેં, રાજ્ય કરે રાજધાની ।
 એક ત્રિયા સથ જગ વશ કીનો, જ્ઞાનસદ્ગ વશ આની કન્થ ॥ ૩ ॥
 ચાર પુરુષ મંદિરમેં શૂંઝે, કબહુ ત્રિપત ન આની
 દશ બસલી એક બસલી યુજે, યુજે વશ જ્ઞાની કન્થ ॥ ૪ ॥
 ચર ગતિમેં રહતા વીટે, કમકી ક્રિયહુ ન જાણી
 આનન્દલ્લખ દસ પદકુ યુજે, યુજે મલિક જન પ્રાણી કન્થ ॥ ૫ ॥

તજ મન કુમતા કુટિલકો સગ

જાકી સગત કુબુદ્ધિ અપજત હે, પદત મજનમે અગ ॥ તજ૦ ॥ ૧ ॥

કૌવેકુ કયા કપુર સુગાવત, આનહી ન્દાવત ગગ ।

હરકુ કીનો અગગા લેપમ, મર્કટ આમૂષણ અગ ॥ તજ૦ ॥ ૨ ॥

કહા મયો વયપાન પિલાવત, વિપદુ ન તજત મુજગ ।

આનન્દધન પ્રમુ કાલી કાવલીયાં, ચલત ન દુજો રગ ॥ લવ૦ ॥ ૩ ॥

શ્રીમદે આ પ્રમાણે આ બે પદમા પાપુ અધ્યાત્મરસનો પ્રવાહ વહે ન-
રાયો છે તજ મન કુમતા કુટિલકો સગ એ પદમા, આત્માને નહિ માનનાર
હુમતિ-કુટિલજનોની મગતિનો ત્યાગ કરવાની હિતગિફા જાણી છે
હુમતિકુટિલ મનુષ્યોની સગતિથી પ્રભુના ધર્મથી બાળાવે બ્રહ્મ થાય
છે કુસગતિથી જમેતેવા મનુષ્યની બુદ્ધિ બગડે છે નાસ્તિક મનુ-
ષ્યોની મગતિથી મહાન અનર્થ થાય છે, માટે જૈન સાશ્વોમા હુમતિવાળા
અને કુટિલ મનુષ્યોની સગતિનો ત્યાગ કરવાની હિતરિક્ષા દર્શાવી
છે કાલી કાવલીને ખીલે રગ ચઢતો નથી, એમ શ્રીઆનન્દધન
ઉપદેશે છે, તેનો ભાનાર્થ-શક-કુટિલ જનોના મનમા સન્તના ઉપ-
દેશની અસર થતી નથી, એમ અનુભવમા આવે છે-નાસ્તિક બુદ્ધિથી
કાલી કાવલીની પેઠે જેના હૃદય પાપકર્મથી કાળા ચર્ધ ગયા છે તેના
હૃદય ઉપર ધર્મનો શ્રેત રગ ચઢી નકતો નથી દુર્ભવ્ય અને અભવ્ય
પ્રાણીઓને ધર્મની વાત રૂચતી નથી તેઓની કુતર્કવાળી હુમતિથી
તેઓની પાસે ખેસનારને પ્લેગના જતુની પેઠે ખરાબ અસર થાય છે

દુર્ધ્યાનથી અને કુમનનિથી શુભધ્યાનમાથી બ્રહ્મ થવાય છે, માટે
અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓએ શ્રીમદ્દના પદનો વિચાર કરીને નાસ્તિક-શક
મનુષ્યોથી દૂર રહેવું જોઈએ

ધ્યાન કરનારા યોગીઓએ યોતાનામા યોગ્ય શુભો પ્રગટાવવા
મદાકાલ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ જો યોતાનામા યોગ્ય શુભો નથી હોતા
તો ધ્યાનની ધારા વહેતી નથી અને અધ્યાત્મરસનો સ્વાદ અનુભવાતો
નથી નીચેના ત્વેદોથી વ્યાનીની યોગ્યતા અને ધ્યાનીને વતુ સુખ
અનુભવી શકાય તેમ છે

શ્લોક

જિતેન્દ્રિયસ ધીરસ પ્રજાન્તસ સ્થિરાક્ષન

સ્થિરાક્ષનસ નાસામ ન્યક્ષત્રેન્સયોગિન ॥ ૧ ॥

શ્રીમદ્ વિદે દિવદન્તી એવી સાબળવામા આવે છે કે, તેમને વચન

વચનસિદ્ધિ સિદ્ધિ પ્રગટ થઈ હતી જે મનુષ્ય, વચન સમિતિનું સમ્યક્
પરિપાલન કરે છે અને વચોશુભિમા વિશેષકાળ રહે છે

તેમજ નાભિકમવમા ધ્યાન ધરી પરાભાષામા કલાકોના કલાકો પર્યન્ત
લીન થઈ જાય છે તેને વચનસિદ્ધિ પ્રગટ છે જે ધ્યાની વા સમાધિકારક
પુરુષ, કદિ સાપને દેતો ન હોય, કોઈનું શુદ્ધ કરવામા જેને સ્ક્રમ
પરાભાષામાથી અશમાનની પપુ સ્કુરપ્પા ન થતી હોય અને હૃદય
તથા વાણીમા એક્ય ધારપુ કરતો હોય, તેમજ પરાભાષાની સત્ય
સ્કુરપ્પાને વેખરીમાથી બહાર કાઢવા ઉપયોગપૂર્વક અભ્યાસ એવતો
હોય છે તે આત્મધ્યાની મનુષ્ય, વચનસિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ થાય છે

એક વખત શ્રીમદ્ ભેદપુર પાસેના હુમરોની શુદ્ધાઓમા ધ્યાન
ધરતા હતા અને પામેના ગામરાઓમા ગોવરી લેવા બહાર આવતા
હતા ભેદપુરના રાણાની પટ્ટરાણીને અને રાજાને કેટલાક દિવસથી
અણબનાવ થયો હતો રાણીએ રાજાને વરા કરવા અનેક ઉપાયો કર્યા

પણ રાજાને વશ કરી શકી નહિ કોઈ મનુષ્યે રાણીને
કહ્યું કે જે આનન્દધનજી મહાત્માની કૃપા થાય તો
તાજી કાર્ય સિદ્ધ થાય રાણીના મનમા એ વાતની શ્રદ્ધા
થઈ અને તે પોતાના રસાલા સાથે આનન્દધનજીના દરબાન

ગરવા ચાલી આનન્દધનજી બ્યા રહેતા હતા તે સ્થાનની શોધ મળી
અને તેણે શ્રી આનન્દધનજીના દરબાન કર્યા કેટલાક દિવસપર્યન્ત રસાલા
સાથે દરબાન ગરવા આગવા લાગી એક દિવસે તેણે પોતાની વાત
પ્રગટ કરી, અને કહ્યું કે મહાપુરુષ! મારા ઉપર કૃપા કરીને કોઈ યત્ન
કરી આપો કે જેથી રાજાનો નારા ઉપર ખ્યાર નાય આનન્દધનજીએ
કહ્યું, લાન પત્ર રાણીએ પત્ર આપ્યો તેમા આનન્દધનજીએ લખ્યું કે
“રાજારાણી દો મિલે સમ આનન્દધનજી કયા” રાણી લખેલો કાગળ યત્નરૂપ
માનીને ઘેર લઈ ગઈ અને પોતાના માદણીયામા ઘાટ્યો, તે દિવસથી
રાજાની પ્રીતિ રાણીના ઉપર વધવા લાગી અને રાજા જાણે રાણીના
વશમા થઈ નયો હોય એમ થયું એક દિવસ અન્ય રાણીઓએ રાજાને
કહ્યું કે, પટ્ટરાણીએ તો આનન્દધનજી પાસે યત્ન કરાવી આપને વરા
કર્યા છે રાજાએ કહ્યું, એ બાબતની હું તપાસ કરીશ એક દિવસ
કળાનડે પટ્ટરાણીના માદણીયામાથી પેલો ‘યત્ન’ કાઢી રાજા વાચવા
લા યો અને તેમા દેખી આશ્ચર્ય પામ્યો, અને આનન્દ
ધનજીની આત્મદશા

જોધપુરના રાજાને પુત્ર ન હતો તેના મનમાં રાજ્યભાદીના વારસા
મળ્યાની વારવાર ચિન્તા રહેતી હતી દિવાન અને કારભારીઓ જાણતા

હતા કે રાજાને પુત્રની ચિન્તા રહે છે પ્રધાનની સાથે
રાજાને પુત્ર વાતચિત કરતા રાજાએ એક દિવસ પોતાના મનમાં

પ્રાપ્તિ રહેલી ચિન્તાનો પ્રકાર ક્યો પ્રધાને કહ્યું કે, પુત્ર થવો

એ પૂર્વભવના સરકાર ઉપર આધાર રાખે છે જૈનચિંતિતરીકે પ્રસિદ્ધ એવા

આનન્દધનજી મહારાજ મહાયોગી-અમલ્કારી પુરૂષ છે તેની સેવાભક્તિ

કરવાથી લાભ થાય એમ આશા રહે છે જોધપુરના રાજાએ પહેલા

અનેક બાનાઓ-મનવાદીઓ અને વૈદ્યો વગેરેનો આ આખત માટે સમન્ધ

રાખ્યો હતો છેવટે હવે પ્રધાનના કથન ઉપર વિશ્વાસ મૂકીને આન-

ન્દધનજીની સેવાભક્તિ કરવાનો ખરા અન્ત નરહુની શ્રદ્ધાથી નિશ્ચય

કર્ષો શ્રદ્ધા વિના મન-પત્ર અને ઔષધીઓનો પ્રભાવ જણાતો નથી

શ્રદ્ધા વિના મહારાજાની સેવા કરવાથી ફલમિદ્ધિ થતી નથી શ્રદ્ધા

ભક્તિ વિના મહારાજાઓની આતરડીનો આશીર્વાદ લેઈ શકાતો નથી

પોતાના આત્માનું સમર્પણ ક્યો વિના અન્યના આત્માનું આશીર્વાચન

શ્રદ્ધા શકાતું નથી મહારાજાઓને વૈયાવૃત્ય, ભક્તિ, સેવા, ઉપાસના-વિનય

વગેરેથી પોતાના કરી શકાય છે, તેમજ પ્રસન્ન કરી ને તેમના

દૃઢ્યનું સર્વસ્વ લેઈ શકાય છે જોધપુરના રાજાએ આનન્દધનની ખરા

અત કરપુથી સેવા કરી અન્તે-સેવાભક્તિના પ્રતાપે રાજાની રાણીને

પુત્રરત્નની પ્રાપ્તિ થઈ રાજાઓના માનથી શ્રીમદ્ કદિ દુલ્હાઈ જતા

નહોતા, તેમજ તેમનામાં શુ છે તે અન્યને જણાવતા નહોતા

"હાયો ચણો વાગે ઘણો" કાસાના બેવી સુવર્ણમાં ધનિ પ્રગટતી નથી

"હીરામુણે ના કદે કાલ હમારા મોલ" તેમ, મહા પુરૂષો પોતાના શુણોનું

પ્રાકટ્ય કદિ પોતાના મુખે કરતા નથી મેકતાના રાજાએ પણ શ્રીમદ્

આનન્દધનજીની સેવાભક્તિ કરી હતી શ્રીમદ્ના પરિચયથી મેકતાના

રાણાનો જૈનધર્મપ્રતિ રાગ થયો હતો શ્રીમદ્ આનન્દધનજી પોતાની

પૂજા કદિ છંદતા ન હતા જૈનશાસનની સેવા કરનારાઓની સદા

પ્રતિભા કરતા હતા

પન્થારા શ્રી સત્યવિજયજી ક્રિયાપાત્ર અને આત્માર્થી પુરૂષ હતા

પોતાની યથારાક્તિએ સાધુની ક્રિયાઓ કરવામાં પ્રયત્ન શીલ રહેતા

હતા આનન્દધનજીની સાથે તેઓ ઘણા વર્ષ પર્યન્ત

વનવાસમાં રહ્યા હતા અને અધ્યાત્મજ્ઞાનીની મનતિનો

લાભ લીધો હતો શ્રીમદ્ આત્મારાજજી મહારાજ પણ

જણાવે છે કે 'શ્રી સત્યવિજયજીએ કેટલાક વરે આનન્દ

ઘનજીની સાથે વનમા વાસ કરીને ચારિત્ર પાળ્યું હતું ક્રિયોદ્ધાર
 કરનારમા ત્યાગ અને વૈરાગ્યનું ઘણું બળ હોય છે તે, તે ક્રિયોદ્ધાર કરવા
 સમર્થ થાય છે બસે બને વર્ષના અન્તરે પ્રાય ગ્રન્થમા શિયિલતાનો
 પરિહાર કરીને ક્રિયોદ્ધાર કરવા કોઈ સમર્થ પુરૂષ ઉત્પન્ન થાય છે—ઘણા
 ગ્રન્થોમા આવું પ્રાય દેખવામા આવે છે ક્રિયાના ઉદ્ધારક તરીકે
 પન્માસ સત્યવિજયજી વિજય સાખામા પ્રસિદ્ધ થયા છે શ્રી સત્ય-
 વિજયજી વગડામા—ગામની બહાર દેવકુળ વગેરેમા પ્રાય મારવાડ અને
 મેનાડ દેશમા શ્રી આનન્દધનજીની સાથે વિશેષત વિવર્ધ્ય હતા તેઓ
 વૃદ્ધાવસ્થા યતા અને જઘાબલ ક્ષીણુ યતા સહેરમા વાસ કરવા
 હામ્યા શ્રી સત્યવિજયજી આગમના જ્ઞાતા હતા ગામોગામ વિહાર
 કરતા હતા અનેક જીવોને પ્રતિબોધ દેતા હતા શ્રીમદ્ આનન્દધનના
 પરિચયથી તેમનામા આત્મબળ ખીલ્યું હતું જૈનશાસનની પ્રભાવના
 કરનારાઓ ઉપર આનન્દધનજીનો કેટલો બધો રાગ હતો તે આ
 ઉપરથી જાણી શકાય છે ધર્મક્રિયાની શુભાચરાત્મથી જૈન ધર્મની
 પ્રભાવના કરી શકાય છે વૈરાય અને ત્યાગ વિના એકલા જ્ઞાનથી
 કદિ ક્રિયોદ્ધાર કરી શકાય નહિ શ્રીમદ્ આનન્દધનજીની પાસે રહેવાથી
 શ્રી સત્યવિજયજીમા ઘણા શુભો પ્રાપ્ત થતા હતા અને તેથી તેમના ચારિત્ર-
 સખન્ધી લોકોમા ઉચ્ચાભિપ્રાય બધાયો હતો. શ્રી તપા ૧૨૭ સાગર-
 શાખામા વૈરાજી-ત્યાજી, ક્રિયોદ્ધારક શ્રી નેમિસાચરજી મહારાજની પણ
 ક્રિયામા અત્યંત ઉમ્મતા હતી શ્રીમદ્ આનન્દધનજી ખરેખર શુભાનુ-
 રાગની ભૂતિ—અને ઉદાર આશયધારક હતા અકુચિત દૃષ્ટિથી ન પ્રવર્તેડ
 એવો તેમનો આન્તર અભિપ્રાય હતો—જેણે પરિપૂર્ણ આગમોનો
 અભ્યાસ કર્યો હોય અને જેણે શુરકુવમા વાસ કરીને અનેક સાધુ
 ઝોના પરિણામ અને આચારોનો અનુભવ લીધો હોય, તેમ જેણે ફોન
 અને કાલમેદે ચારિત્ર અનુષ્ઠાનો પાલવામા સામુદાયિક કાયદાઓની
 આવશ્યકતાનો ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી અનુભવ કર્યો હોય, રથવિર
 સાધુઓની વર્તમાન દશાનો જેણે પૂર્ણ અનુભવ લીધો હોય, ચારિત્ર
 પામીને જેણે—પોતાની જાતિથી સાધુના આચારવિચારના અનેક દેશમા
 પરિભ્રમણ કરી અનુભવો મેળવ્યા હોય, જેની ઘણા વર્ષ ચારિત્ર
 પાળતા પારિણામિક ભુદ્ધિ થઈ હોય, ઉત્સર્ગ અને અપવાદ માર્ગના
 ચારિત્રનું જેણે દ્રવ્ય,—ક્ષેન—કાલ—ભાવ, ભેદે સારી રીતે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું
 હોય, સાધુઓ અને સાધ્વીઓની વર્તમાન કાવમા ચારિત્ર પાળવામા
 કેટલી યોગ્યતા છે તેનો એકની અપેક્ષાએ અને સામુદાયિકની અપે-
 ક્ષાએ અનુભવ કર્યો હોય, આગમોથી અવિરુદ્ધ અને જૈનશાસનની

આરાધના થાય એવી-શૂતકાલમા યજ્ઞેલી અનેક ફેરફારવાળી સમા-
ચારીઓનો જેણે હેતુઓપૂર્વક પૂર્ણ અભ્યાસ કર્યો હોય, જૈનાગમથી
અને વર્તમાનકાલથી અવિરુદ્ધ તેમ જ વર્તમાનકાલની રાક્ષિથી અવિરુદ્ધ
અને વર્તમાનકાલમા પ્રવર્તાવવા યોગ્ય સમાચારીના દ્રવ્યાદિક હેતુઓથી
અવિરુદ્ધ એવી સાધુ સાધીની સમાચારી સખન્ધી, જેની પૂર્ણ અને
ધર્મથી અવિરુદ્ધ એવી દૃષ્ટિ ખીલેલી હોય છે તેવો-ગીતાધર્મનિવર, જૈન
શાસન ચલાવવા સમર્થ થાય છે અને તે વર્તમાનકાલમા સાધુઓનો નાશ
ન થાય એવા ઉદ્દેશે અને આચારે ઉત્સર્ગથી અને અપવાદથી સાધુઓ
અને સાધ્વીઓની રક્ષા કરીને જૈનધર્મ પ્રવર્તાવવા સમર્થ થાય છે, ઈત્યાદિ
બાબતોપર શ્રીમદ્ની અને પન્થાસ સત્યનિજયજીની ચર્ચાઓ ચાલતી હતી

જૈનશાસનની ઉત્પત્તિ અર્થે ઉપાધ્યાય અહર્નિશ અનેક વિચારો

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય કરતા હતા જૈનધર્મનો ફેલાવો કરના માટે અનેક
ધ્યાયજનું કારણોની જરૂર રહે છે બાલના અનેક ઉપાયો કર-
વૃદ્ધિની વાથી જૈનધર્મની પ્રભાવના કરી શકાય છે જૈનશાસ-
ત્રાપ્તિ અથ શ્રી નમા અષ્ટપ્રભાવકોના ચરિતો વિશ્વમાન છે તે ઉપરથી
આનન્દપત્ર નમા જૈનધર્મનો પ્રચાર કરવાનો ખ્યાલ આવે છે બાળજીવો
પાસે આવા નમન

પ્રાય જ્યાં ચમત્કાર ત્યાં નમસ્કાર કરે છે જ્યાં ચમત્કાર
દેખે અને જ્યાં કષ્ટ સ્વાર્થ મિદ્ધ થતો હોય, એવા ધર્મમા બાળજીવો
પ્રવેશ કરે છે જગતમા જાનીઓ યોગ્ય હોય છે અને પ્રાય અજ્ઞાની
બાળજીવો ઘણા હોય છે જીવહારના હેતુઓને અનવજ્યા નિના
જૈનધર્મનો ફેલાવો થતો નથી મણિમત્ર ઔપધીઓનો અર્થિત્ય પ્રમાન
હોય છે તે જ ધર્મ પાળનાથી મળે તે ધર્મમા અસ-બાળજીવો આખો
મીચીને પ્રવેશ કરે છે આત્મિક સુખ મળે વા ન મળે અર્થોત્ બાલસુખના
કારણો સત્તા ધન વગેરે જ્યાં મળતું હોય તે ધર્મ તરફ દુનિયા મહેજે વળે
છે દ્રવ્યાનુયોગના ઝેકલા બોધોપદેશથી જૈનો વધે એવો નિયમ નથી
બાળજીવોને તો બાલસુખની લાલચ આપીને જૈનધર્મ-રથિત આત્મસુખ
તરફ વાળી શકાય છે અજ્ઞાનના જમાનામા મત્ર-તત્ર જત્ર બાલ
ધામધૂમ-ધન પ્રાપ્તિના હેતુઓ વગેરે-બાલનિમિત્તોથી મનુષ્યો જૈનો
બને છે, યત્રાત્ર વસ્તુતત્ર જાણતા ખરેખર જૈનો બને છે પ્રીસ્તિ
મીસનરીઓ પપુ આજ યુક્તિઓથી પ્રીસ્તિ ધર્મ વધારવા માટે
જ્યાં ત્યાં તનતોડ મહેનત કરી રહ્યા છે, અને પમો વગેરે સુખના સાધનો
વગેરેના નિમિત્તે લાખો હિન્દુઓને પ્રીસ્તિ ધર્મમા વરલાવવા સમર્થ
થયા છે શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયના મનમા એક દિવસ એવો
વિચાર આવ્યો કે, બે મારી પાસે સુવર્ણસિદ્ધિ હોય તો લાખો કરોડો

મનુષ્યોને જૈન બનાવવા સમર્થ થાઉં ધનવિના મનુષ્યોની ધર્મમા
 શ્રદ્ધા ભાનભક્તિ રહેતી નથી શ્રીમદ્ આનન્દધનજી પાસે સુવર્ણસિદ્ધિ
 હતી રૂદન્તી વગેરે વનસ્પતિયોના યોગથી સુવર્ણ થાય છે, તેમ જ યોગના
 બળથી સુવર્ણસિદ્ધિ થાય છે શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયના મનમા એવો ભાવ
 થયો કે, જો મને સુવર્ણસિદ્ધિ મળે તો લાખો કરોડો શ્રાવકો બનાવીને
 જૈનધર્મનો ઉજ્જાર કરી એકવાર સર્વપું આર્યદેશને જૈનમય કરી દઉં
 ઉપાધ્યાયજીના મનમા “સવિજીવ કરે રાસનરસી” એવી સદ્વિચારની
 ભાવના-સાગરની ભરતી પેઠે વધવા લાગી નુભાધવસાયમા પ્રવર્ત
 વાથી અનુભવ કર્મનો નાશ થાય છે અને પુણ્યનો બધ થાય છે સર્વ
 જીવોને તુ ધર્મી બનાવું, આવી ઉચ્ચભાવનાથી જીવો તીર્થંકરની પદવી
 પ્રાપ્ત કરે છે ઉપાધ્યાયજીના મનમા તર્ક થયો કે, શ્રીમદ્ આનન્દધનજી
 પાસે સુવર્ણસિદ્ધિ છે તો તેમની સેવા-બહુ માન કરું તો તે સુવર્ણસિદ્ધિ
 આપે આવા વિચારથી તેઓ આનન્દધનજીની સેધ કરવા લાગ્યા
 મેડતાના પાસેના જગવમા તેઓ છે એવો પત્તો લાગવાથી ઉપાધ્યાયજી
 ત્યા પવાયા અને મેડતામા પધારાની વિશ્વસિ કરી શ્રીમદ્ આનન્દ
 ધનજીનો શ્રી ઉપાધ્યાય ઉપર શુદ્ધ પ્રેમ હતો, તેથી ઉપાધ્યાયના આશ્રયથી
 તેમની સાથે ચાલવા લાગ્યા ચાલતા ચાલતા માર્ગમા એક ઠેકાણે
 આનન્દધનજી માતર કરવા બેઠા માતર (મૂન) કરવાના ઠેકાણે તે
 તો બેસી રહ્યા અને અન્તરમા હંડા ઉતરી ધ્યાન કરવા લાગ્યા
 ઉપાધ્યાયજી-વાર થવાથી અકળાવા લાગ્યા, પણ કરે શું ? મનમા
 તેઓ વગરાના યોગીની આવી દશાનો ! ક્યોનો કઈ વિચાર કરવા લાગ્યા
 એક કલાક થયો તોપણ આનન્દધનજી ઉઠ્યા નહિ, તેથી ઉપાધ્યાયજીને
 હાસ્ય આન્યુ-તેથી તે આકુ મુખ રાખી કંઈક હસ્યા, ત્યારે આનન્દધનજી
 પાપુ હસવા જેવું કરવા લાગ્યા ઉપાધ્યાયજીના મનમા વિચાર થયો કે,
 આનન્દધનજીનું હસવા જેવું મુખ કારણવિના કેમ થયું ? તેથી તેમણે
 તે માટે શ્રી આનન્દધનજીને પ્રૂઠ્યુ ઉત્તરમા શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ,
 જેવી રીતે તું હસ્યો તેવી રીતે હું હસ્યો, એમ કહ્યું, આવું વચન શ્રવણ
 કરી ઉપાધ્યાયજી શરમાઈ ગયા ઉપાધ્યાયજીના સંકેત પ્રમાણે મેડતામા
 ઠાઠમાઠ પૂર્વક સઘે પવરામણી કરી શ્રીમદ્ આનન્દધનજીનું આ બા
 બનપર ૭૬ લક્ષ ન હતું સર્વ લોક ગયા બાદ ઉપાધ્યાયજીએ કહ્યું કે,
 સાહેબજી મારી આટલી બધી સેવાનું કારણ એ છે કે “જૈનરાસનની
 પ્રભાવના માટે સુવર્ણસિદ્ધિની જરૂર છે, અને આપની પાસે સુવર્ણસિદ્ધિ
 છે તેથી કૃપા કરીને મને તે-સુવર્ણસિદ્ધિ આપો” ઉપાધ્યાયના કથન
 પશ્ચાત્ કેટલોક વખત શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મૌન રહ્યા અને છેવટે

મુદ્રાથી કહ્યું કે—મારા મનમાં તે આપવાની ઇચ્છા હતી, પણ તેથી તે મળે તેમ નથી “માગે તેથી આવે” આ પ્રમાણે કથીને આનન્દધનજી વનમાં ગયા ઉપાધ્યાયજીએ નિચાર કયા કે જેવી પતા શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી અને આનન્દધનજી નિષ્કામ જેવા અને શુદ્ધિથી વર્તનારા હતા, તેથી કોઈના મનમાં આ અનાવધી ની ગાઠમાં અરામાત્ર હાની આવી નહિ

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના સમયમાં ગ્રેમ લક્ષણા લક્ષિતો મારવાડ બુજરાત વગેરે દેશમાં હિન્દુઓમાં ઘણો પ્રચાર થયો હતો. પાર્શ્વ મારવાડમાં થયા બાદ, ભરથરી લોકોએ શ્રીરાખાના અનાન્દધન અને રાધાના ભજનો ગાઈને, મારવાડમાં વૈષ્ણુ પ્રભુની ભગવતિ પતી સ્પીર વગેરેના પદો અને તુલસીદાસના પદોનો પ્રચાર તમારવાડ અને હિન્દુસ્થાનમાં થયો હતો.

જેનોમા પદો (પદ્યો) ગાવાની ઇચ્છા સ્ફુરતી આવી હતી હિન્દુસ્થાની ભાષામાં આત્મા અને તેની કુમતિ તથા કુમતિ એ બે શ્રીઓના પાન અનાવીને, શ્રીમદે અધ્યાત્મજ્ઞાનના એવા સરસ પદો હૃદયના ઉદ્દગારરૂપ રચ્યા કે, જે પદોના ગાનથી ગાનારાઓને અત્યંત આનન્દ મળવા લાગ્યો અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ શ્રીમદ્ના પદો સામળીને અધ્યાત્મપદરૂપ આનન્દ-વરમાં ઝીલવા લાગ્યા શ્રીમદ્ બધાં જ અધ્યાત્મના તાનમાં આવી જતા પોતાની મેળે પદોને લલકારતા અને સહજાનન્દ રસમાં લદખદ જતા આત્માનુ ધ્યાન અને આત્મગમાવિમાં રમણુતા વરતા હુદીના બકાથી અકૃત્રિમ હૃદયોદ્દગારોના પ્રવાહ ખરેખર રાખદોદ્ધાર પ્રવહે અને તે જાણે દિવ્ય જ્ઞાનગગાને ઝનતો પ્રનાહ હોય તેવો દેખાય શ્રીમદ્ના પદોમાં તેવી શુભલી ભાષાની ગાખી જણાય છે હુદીના મરા નિના અકૃત્રિમ ઉદ્દગાર નીકળતા નથી જૈન ચૈતાબર માર્ગમાં ની પદ્ધતિથી હૃદયના ઉદ્દગારોને ભાષાદ્વારા બહાર કાઢવાની રીતિની રચના તેમનાથી થઈ છે શ્રીમદ્ના પૂર્વે એની પદો રચવાની રીતિ હતી—આનન્દધનજીની મદરચનાનુ અનુકરણ શ્રીમદ્ યશોનિજ્યજી પાધ્યાય શ્રી વિનયનિજ્યજી ઉપાધ્યાય તથા જ્ઞાનસારજી વગેરેએ કર્યું અને હાલ પણ તે પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ આવુ છે શ્રીમદ્ આનન્દધનજી સત્યના ની હતા પદપાતનિના વસ્તુતત્ત્વનો આગમો અને શુદ્ધિયોગદે નિચાર વરતા હતા પણ જૈનોને તેમના વચનની પ્રતીતિ હતી તે સમયમાં મંડોની ગામાન્ય ચર્ચાઓએ પદપાતનુ ગાણુ રૂપ લીધુ હતુ દરેક

ગચ્છનાજો સાધુ, પોતાના ગચ્છમા ધર્મ છે અને અમારો જ ગચ્છ ખરેખરો આગમોના આધારે=જિનાસા પ્રમાણે વર્તે છે, એમ કથીને અન્ય ગચ્છના દોષો કાઢીને સ્વગચ્છનું સ્થાપન કરતો કેટલાક શ્રાવકો આવી દશા દેખીને સસયમા પડ્યા અને કોઈ પ્રામાણિક જ્ઞાનિની શોધ કરવા લાગ્યા

ઘણા જૈનોના મનમા એમ આવ્યું કે, આનન્દધનજીને ગચ્છનો

જિનાસા પ્ર
માણે વમાપ
દેશા શ્રી ઉપા
ધ્યાયજી

પક્ષપાત નથી જૈનાગમોના અને અનેક સુવિદિત આચાર્યોના ગ્રન્થો તેમણે વાંચેલા છે તેથી તેમની પાસે આપણે ગમન કરીને ખુલાસો મેળવવો જોઈએ. તેઓ

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીની પાસે ગયા અને વિનય વદના કરીને પ્રામાણિક ગીતાર્થવક્તા લાલ કોપુ છે? તે સબન્ધી પ્રશ્ન કર્યો શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ કહ્યું હાવમા ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી સર્વ સિક્કાન્તોના જ્ઞાતા અને ઉપદેશક છે અવહારમા અને નિશ્ચયમા તેમની બરાબર દૃષ્ટિ પહોંચે છે તેમની પાસે વ્યાખ્યાન સામળીને ખુનાસા કરો અન્યગચ્છોમા પણ ગીતાર્થો હશે, પણ પરિચય વિના જણાય નહિ સાધુઓએ ગચ્છક્રિયાના ભેદોની ઉદ્દીરણા કરીને-કલેશ કરી આત્મકલ્યાપમા પોતાના હાથે વિજ્ઞ ન નાખવું જોઈએ સાધુઓએ ગચ્છમા રહી વ્યવહાર અને નિશ્ચય નય પ્રમાણે આઠી આત્માના શુદ્ધ ધર્મમા લક્ષ રાખવું, કિન્તુ ગચ્છ રાજથી અન્યગચ્છપર ઇર્ષ્યા ન કરવી જોઈએ રાગદ્વેષનો નાશ કરવા માટે સાધુના સમુદાય અને સમાચારી નિરોધરૂપ ગચ્છનો આશ્રય કરવાની જરૂર છે, કિન્તુ કષાયોની ક્ષીપુતા એજ સાધ્યખિન્દુ અવખોધવાતું છે, ઇત્યાદિ શ્રીમદ્ આનન્દધનજીનો ઉપદેશ અવળું કરીને આવકોના મનમા આનન્દ થયો શ્રીમદ્ની અધ્યાત્મદશામા રમણતા છતા બાળજીવોને તેમના અધિકાર પ્રમાણે, યો ય પુરની સૂચના આપતા અને પોતાના શુદ્ધધર્મનું ધ્યાન કરવામા નિયત ઉપયોગી રહેતા હતા શ્રીમદ્ના પરિચયથી યશોવિજય ઉપાધ્યાયની ઉત્તરાવસ્થા અધ્યાત્મજ્ઞાનની રમણતામા અને અધ્યાત્મજ્ઞાનના પુરસ્કો લખનામા બતીત થઈ હતી

શ્રીમદ્ એક વખત વિહાર કરતા મેડતામા પધાર્યો-ત્યા એક શેઠની

સતી યનારીને
બોધ

યુનાન પુરી રાડી હતી તે પોતાના પતિની ચિતામા બળી જવા માટે તૈયાર થઈ, તેનામા સત્ (સતિત્વ) આવ્યું તે મેડતાની બહાર સતીના વેચે નીકળી શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મનની બહાર રમણાન તરફ એક ઠેકાણે બેઠા હતા પેલી

ગેત્રી પુત્રી ત્યાં થઈને નીકળી શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના મનમાં તેને ઉપદેશ દેવાની એકદમ સ્ફુરણ થઈ શ્રીમદ્ પેલી સતીની પાસે ગયા અને કહેવા લાગ્યા કે, હે શેઠની પુત્રી ! તારા પતિને ઓળખ્યા વિના તું ગેત્રી સાથે બળી મળવા પ્રયત્ન કરે છે ?

શેઠપુત્રી—મારો સ્વામી-ચિતામાં બાળવાને દુઝા લેઈ જવામાં આવે છે તે-આજ જ મરી ગયો છે, માટે તેને ભેટના કુ તેની પાછળ જવા તૈયાર થઈ ગઈ છું.

આનન્દધન—શેઠની પુત્રી ! તારો પ્રિયતમ સ્વામી, શરીર છે કે શરીરમાં રહેલો આત્મા છે? જો તું શરીરને પ્રિયતમ સ્વામી ધારી તેને ભેટવા જતી હોય તો તે અયુક્ત છે કારણ કે શરીર તો જડ છે અને ક્ષણવિનાશી છે શરીર કોઈનું થયું નથી અને થવાનું નથી શરીર સંપ્રદાયથી ઉપજ્ય છે જેનો ઉત્પાદ છે તેનો નાશ છે શરીરની ઉત્પત્તિ હોવાથી શરીરનો નાશ થાય છે શરીર ઈશ તારા પ્રેમને સમજી શકતું નથી, માટે શરીર તો સ્વામી ગણાય નહિ જો તું શરીરમાં રહેલા આત્માને સ્વામી માનતી હોય તો શરીરમાં રહેલો આત્મા તો પોતાના જર્મના અનુસારે પરબનમાં ગયો, તેના શરીરની સાથે બળી જવાથી બિન્ન કર્મયોગે બિન્ન ગતિ-અવતાર થવાથી તેને ભેટવાનું કાર્ય થયું હશે જ છે, માટે હવે તું કોને ભેટીત ?

શેઠપુત્રી—હું સ્ત્રી છું અને મારો પતિ દેવલોકમાં ગયો છે, માટે હું પણ તેની ચિતામાં બળી ભસ્મ થઈ મારા પતિ પાસે જવાની.

આનન્દધન—તારા શરીરમાં રહેલો આત્મા સ્ત્રી છે કે તારા શરીર સ્ત્રી છે? તું તો આત્મા છે શરીરના બ્યવહારથી તું સ્ત્રી ગણાય છે તારો પતિ દેવલોકમાં ગયો એવો કેવળી વિના કોણ નિર્ણય કરી શકે? તું ખરા પતિને અને તેના પ્રેમને ઓળખવા માટે સમર્થ થઈ નથી, તેથી તું બ્રાહ્મિણી પડી ખરા પતિની ભક્તિ કરી શકતી નથી.

શેઠપુત્રી—ખરો પતિ કોણ અને તેની ખરી સ્ત્રી કોણ ?

આનન્દધન—ખરો પતિ પ્રત્યેકના શરીરમાં રહેલો આત્મા છે અને આત્મારૂપ સત્યપતિની શુદ્ધ ચેતનારૂપ ખરી સ્ત્રી છે તારા શરીરમાં તારો આત્મા એજ-સત્તાએ ખરો પતિ છે અને શુદ્ધધર્મવાળી મતિરૂપ સુમતિ એજ શરીરમાં રહેલા આત્માની ખરી સ્ત્રી છે, બાકી શરીર અને હાડકાઓમાં પતિ અને સ્ત્રીપણુ ધારવું એ બ્રાહ્મિ છે.

શેઠપુત્રી—તમારું કથન સાચું છે પરંતુ પર આત્મા તે પોતાનો પતિ કેમ ન ગણાય ?

આનન્દધન—તારીરધારી એવો પરનો આત્મા ભિન્ન છે અને પોતાનો આત્મા ભિન્ન છે અન્ય પ્રિયતમ તે કદિ પોતાનો પ્રિયતમ થઈ શકતો નથી સત્તાએ પરમાત્મરૂપ પોતાનો આત્મા તેજ પ્રિયતમ જાનત છે અને તેની શુદ્ધ ચેતના તેજ સત્ય પ્રિયતમા જાનતા છે પરમાત્મા જે રૂપભદ્ર ભગવાન કે જે અદ્વર્તથી રહિત-શુદ્ધબુદ્ધ પરમાત્મા થયા તેજ આપણા આત્મામા રહેલી ચેતનાના નિમિત્તાકારપણે પતિ માનવામા આવે તો આત્માની શુદ્ધતા થાય તમાર વ્યવહારથી મનાયલા પતિયો અને સ્ત્રીઓમા પતિત્વ અને સ્ત્રીત્વનો સખન્વ વસ્તુત અવયોક્તા પ્રાન્તિરૂપ ઠરે છે

શેઠપુત્રી—આપણ કહેવું મત્ય છે અને પરમાત્મા શ્રી રૂપભદ્ર ભગવાન તેજ શુદ્ધચેતનાના સ્વામી છે એમ મને સમજાય છે, પણ તે શીઝવાથી માફ તું બધાપુ યાય ?

આનન્દધન—પરમાત્મા શ્રી રૂપભદ્રેવને રાગ અને દ્વેષ નથી તેમની, શુદ્ધ પ્રેમભક્તિ અને ધ્યાનથી ઉપાસના કરવાથી આપણો આત્મા કે જે સત્તાએ રૂપભદ્ર સમાન છે તે પોતાના શુદ્ધ શુભો પ્રગટ કરીને પરમાત્મા બને છે, એજ સ્વકલ્યાણ અને એજ નિમિત્તાનુભવની અપેક્ષાએ શીઝ અવબોધવી

શેઠપુત્રી—પરમાત્મારૂપ સ્વામીને કેની રીતે મળાય ? તેના માટે તપ જપ અને અગ્નિ વગેરેનું સેવન કરવું બેઠાંએ કે કેમ ?

આનન્દધન—શેઠપુત્રી ! હું જે બધું છું તે તું એકાન્ત ચિત્તથી સામળ આપણો આત્મા તે સત્તાએ પરમાત્મા છે અને તેની શુદ્ધ ચેતના સ્ત્રી પણ આત્માની પેઠે અરૂપી છે રૂપભદ્ર પરમાત્માને સ્વામીરૂપ વારીને તેની સેવા કરવાની આવશ્યકતા છે આ પ્રમાણે ઉપદેશ દેતા દેતા, શ્રીમદ્ આનન્દધનજી રૂપભદ્રેવ પરમાત્માની પ્રેમ ભક્તિ સેવામા તહીન થઈને, હૃદયના ઉદ્ગારરૂપ સ્વકૃત સ્ત્રીસીમાઈ પ્રથમ સ્તવન બોલવા લાગ્યા

॥ રૂપમદેવ સ્તવનમ્ ॥

રૂપમગ્નિનેશ્વર પ્રીતમ માહરો રે, જોર ન ચાહુ રે કત
રીન્ધો સાદ્દિવ સગ ન પરિહરે રે, માગે સાદિ બનવ રૂપમ ॥ ૧ ॥

પ્રીત સગાઈ રે જગમાં સહુ કરે રે, પ્રીત સગાઈ ન કોય
પ્રીત સગાઈ રે નિરુપાધિક કહી રે, સોપાધિક ધન સોય રૂપમ ॥ ૨ ॥

કોઈ કન્તકારણ કાષ્ટમક્ષણ કરે રે, મઝડુ કન્તને ધાય
 ૫ મેઢો વહીવ નવિ સમવે રે, મેઢો ઠામ ન ઠાય રૂપમં ॥ ૩ ॥
 કોઈ પતિરક્તન બિલિ ઘણુ તણ કરે રે, પતિરક્તન તનતાપ
 ૬ પતિરક્તન મ નવિ ચિત ધર્યું રે, રક્તન ધાતુ મિલાપ રૂપમં ॥ ૪ ॥
 કોઈ કહે લીલા રે અલ્લ અલ્લતણી રે, છલ પૂરે મન બાદ
 દોપરહિતને લીલા નવિઘટે રે, લીલા દોપવિલાસ રૂપમં ॥ ૫ ॥
 ચિત પ્રસન્ન રે વૃજનફલ કબુ રે, વૃજા અરુણિત પૂઢ
 કપટરહિત યદ્ બાતમ અરપણા રે-જાનન્દધન પદ રેહ રૂપમં ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ—શુદ્ધચેતના કહે છે કે, વસ્તુત્ત શુદ્ધનિશ્ચયનયથી અવલો-
 કતા મારા પ્રિયતમ સ્વામી શ્રી રૂપભ જિનેશ્વર છે હું તેમનાવિના
 અન્યને ઇચ્છતી નથી તે સાહેબ મારા ઉપર રીઝ પામે તો, (આ-
 ત્માની પરમાત્મદત્તારૂપ રીઝ પામ તો) પરમાત્માની સાથે મુક્તિમા
 સાદિ અનનમાભામે નહું

જગત્મા મર્વ લોકો પ્રીતિની સગાઈ કરે છે પણ કોઈ પ્રીતિની
 સગાઈ નથી જે પ્રીતિ સગાઈથી ઉપાધિ થાય, તે પ્રીતિ મગાઈની
 વિશ્વત અટપ છે જેમા કોઈ ભતની ઉપાધિ ગહે નહિ એવી ખરી
 પ્રીતિની મગાઈ હોય છે, એવી ખરી સગાઈ તો આત્મારૂપ પરમાત્મા
 ની જ હોય છે, બાકી આત્મારૂપ પરમાત્મા વા રૂપભદ્રેન વિના
 બાહ્ય પદાર્થોની પ્રીતિસગાઈ તો ઝર્મની વૃદ્ધિ કરાવનારી હોવાથી
 પાતાદિક ધનનો નાશ કરનારી છે જગત્, પ્રીતિની સગાઈ કરવા લક્ષ
 ગમે છે કિન્તુ ખરી પ્રીતિ અવબાધે તો સહજનન્દનો લાભ દેનારી
 શુદ્ધ પ્રીતિ જ બાધી તકે પરમાત્માની સાથે શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરનામા
 આવે તો તેથી આત્માના જ્ઞાનાદિ ચુપરૂપ ધનની પ્રાપ્તિ થાય રહે
 શુભી પ્રેમ અને તમોશુભી પ્રેમ પુદ્ર છે, માટે તે બે પ્રેમનો ત્યાગ
 કરવાની જરૂર છે અત્વશુભી પ્રેમ પણ શુદ્ધ ભેદ્ય સત્ત્વશુભી શુદ્ધપ્રેમ-
 ને પરમાત્મસ્વામિની ઉપાસના કરવાની જરૂર છે ક્ષેધ માન માયા પોભ
 સ્વાર્થ દ્વેષ અને ઇર્ષ્યા વગેરે દોષો જેમા નથી એવા શુદ્ધપ્રેમથી પરમાત્મ-
 સ્વામિની સાથે સગાઈ બાધી નકાય છે પરમાત્માના સ્વરૂપમા
 તક્ષીન થઈ જવાની રૂચિ તેજ શુદ્ધપ્રેમ ગણાય છે શુભોના પ્રેમને
 શુદ્ધપ્રેમ કહે છે પરમાત્મા શુદ્ધ હોવાથી તેમની પ્રેમવક્ષણા સેવાની
 ઉપાસના કરવાથી પોતાની શુદ્ધિ થાય છે

કોઈ પોતાના કન્તની પ્રાપ્તિ માટે કાષ્ટ ભક્ષણ કરે છે, અર્થાત્
 અગ્નિમા બળીને ભદ્રમ થઈ જાય છે તે મનમા ધારે છે કે દોડીને

સ્વામીને મળશું, પણ એ મેળો કરનારુ સ્થાન નથી ગરીબની અપેક્ષા એ બાલના સ્વામી છે તે વસ્તુત શુદ્ધનિશ્ચય દૃષ્ટિથી અવલોકતા સ્વામી નથી સતી સ્ત્રીઓ વગેરે અગ્નિમા બળી શરીરને ભસ્મીભૂત કરે છે, પણ તેથી તે એક સ્થાને ઠરીને શાંતિપૂર્વક બેસી શકતી નથી, કારણ કે રાગાદિ પ્રતિબંધથી જન્મ જરા અને મૃત્યુની પરપરા કરવી પડે છે સ્વામિની પ્રાપ્તિમાટે હિમાળો ગળનાર, પર્વત ઉપરથી ઝપાપાત કરનાર, અને કાશીનું કરવત મૂકાવનારાઓ પણ, ખરા સ્વામિને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી ખરા સ્વામીની પ્રાપ્તિ અર્થ હિમાળો ગળવો વગેરેની આનંદપ્રકા સિદ્ધ ઠરતી નથી

કેટલાક લોકો પતિરજનાર્થ અત્યંત તપ કરે છે, પણ પતિને રજન કરી શકતા નથી, અને તેઓ રક્ત તનને તપ આપે છે, એવું પતિરજન મેં ચિત્તમા ધાર્યું નથી બાલ તનતાપથી પતિનું રજન કરી શકતું નથી રજ ધાતુનો શુદ્ધાર્થ જે મિલાપરૂપ થાય છે, એવી રીતે અન્તરૂમા શુદ્ધધર્મના રજન વાતુની ધાતોધાતે પરમાત્માની સાથે મળનાથી રજનની સિદ્ધિ થાય છે પરમાત્મસ્વામિને અન્તરૂથી મળી શકાય ॥ રજનધાતુના વાસ્તવિક સ્વરૂપથી પરમાત્માને રીડવી શકાય શરીર-મન અને વાત્સીની ક્ષણિગ્ બેધાઓનું પરમાત્માની સાથે મેળ થઈ શકે નહિ શરીર વાત્સી અને દ્રવ્યમન તો જક છે જકડવડે પરમાત્માની સાથે રગાઈ શકાય નહિ—નેતન પોતે પરમાત્માની સાથે રગાઈ જાય, અર્થાત્ શુદ્ધધર્મમા મળી જાય તરીરમા રહેલો આત્મા તેજ પોતાની રમખુતારૂપ રજનતાવડે પરમાત્માની સાથે મળી શકે આત્મામા સત્તાએ પરમાત્મત્વ રહ્યું છે તે અન્તરૂની શુદ્ધરમખુતાવડે મેળવી શકાય વસ્તુત આત્મા એજ સત્તાએ પરમાત્મા છે અને તેની સાથે મળનાનો ઉપરોક્ત રજન માર્ગ છે પરમાત્માના શુદ્ધસ્વરૂપની સાથે આત્માનું તન્મય બની જવું એજ ખરૂં રજનપાત્ર છે એવી રીતે શુદ્ધરજનપાત્રના થોડે પરમાત્મસ્વામીને પ્રાપ્ત કરી શકાય છે

કેટલાક તો એમ કહે છે કે, “આ જગત્ ખરેખર પરમાત્માની લીલા છે પરમાત્મા લીલાને અથ જગત્ રચે છે અલખ એવા પરમાત્માની અલખ લીલા છે, તેનો પાર આવે નહિ જગતના બનાવનાર એવા પરમાત્માની ભક્તિ કરીએ તો મનની લક્ષ આશાઓ પૂરાય વા મનમા લક્ષ્મી આશાઓ પૂરાય ” આવી રીતે કોઈ પરમાત્મસ્વામીને માને છે પણ વસ્તુત નન્વદૃષ્ટિથી અવલોકતા સદૃષ્ટિએ એવા પરમાત્મા લીલા પણ સિદ્ધ ઠરતી નથી

રાગદ્વેષરૂપ દોષરહિત પરમાત્માને, જગત્ રચવા આદિની લીલા ઘટતી નથી જ્યાં એની લીલા છે ત્યાં રાગદ્વેષરૂપ દોષનો વિલાસ હોય છે, માટે ત્યાં પરમાત્મરૂપ સ્વામિપણુ ઘટતુ નથી કર્મથી રહિત એના ચિદ્ગુણ પરમાત્મસ્વામીમા મૃદ્ધિર્જલ્પ આદિની વલ્પના કરનામા આવે તો તેમા પરમાત્મત્વ રહે નહિ ચિદ્ પરમાત્મા અનતશુણના આધાર છે અને તે રાગદ્વેષરહિત છે અવધ નિરજન, અરૂપી, અકર્તા, અલોકતા, અલેખી, નિરુભગી અને બાધારહિત એના સિદ્ધપરમાત્મા તેજ સત્ય-સ્વામી છે, એમની સાથે ગુદ્ધપ્રેમમા મસ્ત બનીને મેળાપ કરવો જોઈએ

પરમાત્મા શ્રી રૂપભદ્રેન એ જ સત્ય પ્રિયતમ કાન્ત છે એમતુ પૂજન ખરેખર આત્માના ભાવથી થાય છે ચિત્તની પ્રસન્નતા એજ પૂજનરૂપ છે પ્રભુપૂજનથી ચિત્તની પ્રગ્નતા થાય છે આત્મામા સહનનન્દના ઉભરાઓ પ્રકટે છે મનનો બાન ખડાય નહિ અને પરમાત્માની સાથે મન લાગી રહે, તેજ અખણિત પૂજા અવબોધથી સર્વ પ્રકારના કપટોનો ત્યાગ કરીને પરમાત્મસ્વામીને પોતાના આત્માનું સમર્પણ કરતુ એજ પરમ પ્રભુના મેળનો ખરો ઉપાય છે પરમાત્મ સ્નામિને પોતાનું સ્નાર્પણ કરતુ એજ ભાનપૂર્ણતુ ખરૂં ઈર્ત્ય કાર્ય છે શ્રીમદ્ આનન્દધનજી ક્યે છેકે, પરમાત્મરૂપ સ્નામિના પદની પ્રાપ્તિને ઉપદેશોપાય જ સત્ય છે આનન્દના સમૃદ્ધિત એવા પરમાત્મસ્નામિને મળવુ એજ ખરો મેળ છે અને એજ ખરો પ્રિયતમસ્નામી છે, એમ અન્તરૂમા અન્યાર

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના ઉપદેશથી પેલી-રોઠપુત્રીની અન્તરૂ મધુ ખુલી ગઈ અને બ્રાન્તિનો તારા થનાથી સત્ (સત્ત્વ) કે જે બાહ્ય ગરીરની ભસ્મ કરના માટે પ્રવર્યુ હતુ તે ટળી ગયુ, અને તે શ્રીમદ્ આનન્દધનજીની ભક્તશ્રાવિજ બની, અને તે શ્રીમદ્ના આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનો દેવાવો કરના લાગી, આ દન્તકથા સાંભળવા પ્રમાણે લખી છે

શ્રીમદ્ની ચોવીસી સળની એક દન્તકથા સાંભળનામા આવી છે અને તે નીચે મુજબ છે શ્રીમદ્ એક વખત શત્રુ પાત્રીથી સળ ન્યારિદેલી જયપર્યવસ-જિનના દર્શન કરવા ગયા હતા તેમની પાછળ શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી અને શ્રી જ્ઞાન વિનવનુદિ એ બે મુનિવરો ગયા શ્રીમદ્ આનન્દધનજી એક જિન મન્દિરમા પ્રભુની ભાનસ્તવના કરનામા લીન થઈ ગયા હતા ઉપાધ્યાયજી અને જ્ઞાનવિમલજી છાનીમાની રીતે શ્રીમદ્ના બાણુવામા ન આવે એવી રીતે

સ્વામીને મળશું, પણ એ મેળો કરવાનું સ્થાન નથી શરીરની અપેક્ષા એ બાલના સ્વામી છે તે વસ્તુત શુદ્ધનિશ્ચય દૃષ્ટિથી અવલોકતા સ્વામી નથી સતી સ્ત્રીઓ વગેરે અગ્નિમા બળી શરીરને ભસ્મીભૂત કરે છે, પણ તેથી તે એક સ્થાને ઠરીને સાતિપૂર્વક બેસી શકતી નથી, કારણ કે સગાદિ પ્રતિબંધથી જન્મ જરા અને મૃત્યુની પરપરા કરવી પડે છે સ્વામિની પ્રાપ્તિમાટે હિમાળો ગળનાર, પર્વત ઉપરથી ઝપાખાત કરનાર, અને કાશીનું કરન્ત મૂકાવનારાઓ પાણુ, ખરા સ્વામિને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી ખરા સ્વામીની પ્રાપ્તિ અર્થે હિમાળો ગળવો વગેરેની આવરયકા સિદ્ધ ઠરતી નથી

કેટલાક લોકો પતિરજનાર્થ અત્યંત તપ કરે છે, પાણુ પતિને રજન કરી શકતા નથી, અને તેઓ ફક્ત તનને તાપ આપે છે, એવું પતિરજન મેં ચિત્તમા ધાર્યું નથી બાલ તનતાપથી પતિનું રજન કરી શકાતું નથી રજ વાતુનો યુદ્ધાર્થ જે મિવાપરૂપ થાય છે, એવી રીતે અન્તરૂમા યુદ્ધધર્મના રજન ધાતુની ધાતોધાતે પરમાત્માની સાથે મળવાથી રજનની મિદ્ધિ થાય છે પરમાત્મસ્વામિને અન્તરૂથી મળી શકાય છે રજનનાતુના વાસ્તવિક સ્વરૂપથી પરમાત્માને રીડવી શકાય શરીર-મન અને વાત્સીની ક્ષણિક બેધઓનડે પરમાત્માની સાથે મેળ થઈ શકે નહિ શરીર વાણી અને દ્રવ્યમન તો જડ છે જડવડે પરમાત્માની સાથે રંગાર્થ શકાય નહિ—ચેતન પાતે પરમાત્માની સાથે રંગાર્થ જાય, અર્થાત્ શુદ્ધધર્મમા મળી જાય શરીરમા રહેલો આત્મા તેજ પોતાની રમધુતારૂપ રજનતાવડે પરમાત્માની સાથે મળી શકે આત્મામા સત્તાએ પરમાત્મત્વ રહ્યું છે તે અન્તરૂની શુદ્ધરમધુતાવડે મેળવી શકાય વસ્તુત આત્મા એજ સત્તાએ પરમાત્મા છે અને તેની સાથે મળનાનો ઉપદેશક રજન માર્ગ છે પરમાત્માના શુદ્ધસ્વરૂપની સાથે આત્માનું તન્મય બની જવું એજ ખરૂં રજનપણું છે એવી રીતે શુદ્ધરજનપણુના થોડે પરમાત્મસ્વામીને પ્રાપ્ત કરી શકાય છે

કેટલાક તો એમ કરે છે કે, “આ જગત્ ખરેખર પરમાત્માની લીલા છે પરમાત્મા લીલાને અર્થે જગત્ રચે છે અલખ એવા પરમાત્માની અવખ લીલા છે, તેના પાર આવે નહિ જગતના બનાવનાર એવા પરમાત્માની ભક્તિ કરીએ તો મનની લક્ષ આશાઓ પૂરાય વા મનમા લક્ષેલી આશાઓ પૂરાય ” આવી રીતે કોઈ પરમાત્મસ્વામીને માને છે પણ વસ્તુત તત્ત્વદૃષ્ટિથી અવલોકતા સૃષ્ટિકર્તા એવા પરમાત્મા સિદ્ધ ઠરતા નથી અને તેમની લીલા પણ સિદ્ધ ઠરતી નથી મારણ

સગતિ કરીને અધ્યાત્મજ્ઞાન મેળવ્યું હતું. શ્રી આનન્દધનજીના અધ્યાત્મ વિચારોની તેમના ઉપર સારી અંચર થઈ હતી. શ્રી જ્ઞાન-વિમલસૂરિજીનો શ્રી ઉપાધ્યાયજી તથા શ્રી સત્યવિજયજી સાથે પણ સારો સબન્ધ હતો. અમોએ વૃદ્ધ યતિયોના મુખે સાંભળ્યું છે કે, શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિ, શ્રી ચરોત્રવિજયજી ઉપાધ્યાય અને શ્રી સત્યવિજયજી, એ ત્રણેયે મુરતમાં શ્રીસૂરજમરન પાર્શ્વનાથના દેરાસરમાં ક્રિયોદ્ધારનો વિચાર કર્યો હતો અને તેમણે ઢાલિકાનું આરાધન કર્યું હતું. એ ત્રણની ત્રિપુટી ગણાતી હતી, ગમે તેમ હોય પણ તે સૈકામાં એ ત્રણેના પુરપાચે ઘણો હતો. એમ તો કદાચિના આવે તેમ નથી. શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના સ્તનનો ઉપર શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિજીએ ટબો પૂર્યો છે. શ્રી આનન્દધનજીના સ્તવનોનો આશય બાપુવા માટે, શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિજીએ મુરતમાં નૃયમકંઠ પાર્શ્વનાથના દેગચરમાં છ મામપર્યન્ત ધ્યાન ધર્યું હતું અને પશ્ચાત્ તેમના સ્તવનોનો અર્થ લખ્યો છે. શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિજીનો શ્રીમદ્ ઉપર અત્યંત રાગ હતો. ઉપાધ્યાયકૃત યોગદષ્ટિની આઠ સંજ્ઞાઓ ઉપર પણ ખભાતમાં દોરી મેવજી ઉદ્દેરપુના હેતે જ્ઞાનવિમલસૂરિજીએ ટબો પૂર્યો છે. ઉપાધ્યાયકૃત ચાલીસ પિસ્તાલીસ ગ્રન્થો ઉપર જ્ઞાન-વિમલસૂરિજીએ ટબો પૂર્યો છે. એમ સાંભળનામાં આવ્યું છે, પણ અધ-પર્યન્ત તે પ્રમાણે ગોધ કરતા જપ્તાતુ નથી. ઉપરની એ કિંવદન્તીમાં શુ સત્ય છે તે જ્ઞાની બાણે અદારમાં શતજના મોટા મોટા સાધુનરોને પણ શ્રી આનન્દધનજી ઉપર અત્યંત રાગ હતો.

શ્રી આનન્દધનજી અધ્યાત્મજ્ઞાની હતા તેમની પ્રતિમા પૂજનની માન્યતા હતી અને તે આગમોના આધારે સિદ્ધ કરી બ-
 નિનપ્રતિમા પૂજનની માન્યતા તાનતા હતા. સાવચન ધ્યાનમાં પ્રતિમાની આવશ્યકતા સિદ્ધ કરે છે. આદારનું ધ્યાન જ્યો પશ્ચાત્ નિરાકાર ધ્યાનની યોગ્યતા આવે છે. શ્રીમદ્ના સમયમાં પ્રતિમા-
 ત્થાપનોનું ભેર દેશાતું હતું. શ્રી આનન્દધનજી મધ્યસ્થ અને અધ્યા-
 ત્મજ્ઞાની, વેરાળી, ત્યાગી અને સત્યવક્તા હોનાથી તેમના વચન ઉપર અન્ય ધર્મનાજાઓની પણ પ્રતીતિ હતી. જૈનશાસ્ત્રોમાં પ્રતિમાના પાઠો છે. શ્રી આનન્દધનજીએ શ્રી સુપિધિનાથના સ્તવનમાં પ્રતિમા પૂજનનિધિને શાસ્ત્રોના આધારે દર્શાવી છે.

॥ સુપિધિનાથ સ્તવન ॥

(રામ કેદારો)

સુપિધિ જિણેસર પાવ નમીને-શુભકરણો પમ કીજે રે,

નાતિષળો વલટ બગધરીને-પ્રહ રઠી પૂજીજે રે

સુપિધિ ॥ ૧ ॥

છુપાઈને, તેમની ચોવીશી સામજીવા લાગ્યા અને યાદી કરતા ગયા શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ રૂપભદ્રેવથી આરણીને બાનીસમા શ્રીનેમિનાથપર્યન્ત તીર્થકરોની સ્તવના કરી, એટલામા તેમણે કારપુ પામી પાછળ જોયુ તો ઉપાધ્યાય અને જ્ઞાનવિભવસૂરિને દીઠા, તેથી તેમની ખુટીમાથી નીકળતા ઉભરાઓ સડોઆઈ ગયા અને તે ત્યાથી નીકળી ગયા તેથી શ્રી પાર્શ્વનાથ અને મહાવીરસ્વામિના સ્તવન બન્યા નહી આ કિંવદન્તી જેવી થવપુ જોનર થઈ કે તેવી અનુલખવામા આવી છે શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીનામા એટલી શક્તિ હતી કે, એક હજાર રલોડોને અનુક્રમે ચિત્તની પ્રસન્નતાએ બાવીશ સ્તવનોના ઉભરા કાઢી રાકે એમા કઈ આશ્ચર્ય નથી કેટલાક કહે છે કે, જ્યાં જ્યાં આનન્દધનજી નિચરતા ગયા અને જ્યાં જેવા પ્રભુની ભક્તિસખન્ધી વિચારે આન્યા તે સ્તવનના ઉભરાઓ તરીકે બહાર કાઢ્યા અમારો અગત અભિપ્રાય આ સખન્ધી એવો છે કે, તેઓ જે જે કોણે ગયા ત્યા પ્રસંગોપાત્ત પ્રભુ ભક્તિના ઉભરાઓવડે-ભિન્ન ભિન્ન પ્રભુની સ્તવનાવડે, તેમણે ચોનીનીની રચના કરી

અઢારમા સૈકાના જૈન કરિયોમા શ્રી જ્ઞાનવિભવસૂરિનુ નામ પ્રખ્યાત છે જ્ઞાનવિભવમૂર્તિએ રાસા-ચોનીલી-ચોયો-સંગતયો

શ્રીમદ્ જ્ઞાન
વિભવસૂરિનો
શ્રી આનન્દધ
નજીસાથે સ
ખ ધ

દેવવદન-શ્રી સિદ્ધાચવના હજારો સ્તવનો વગેરેની રચના કરી છે શ્રી જ્ઞાનવિભવસૂરિજી ચો ૥૭૫૨મા પ્રવીણુ હતા પાટામા તેમણે, ઉપાસરા પાસેના મોટા લીંબડાને સર કારી સિપાઈઓ પાડતા હતા,-તે કોઈ રીતે માનતા ન

હતા,-તે શ્રી જ્ઞાનવિભવસૂરિએ ચમત્કાર બતાવીને લીંબડાનુ રક્ષણુ કર્યું હતુ જ્ઞાનવિભવસૂરિના આવક નેમિદાસ હતા તેમણે-સં ૧૭૬૬ મા ચૈત્ર શુદિ પાવનના દિવસે ધ્યાનમાવા બનાવી-છે, તેમા નેમિદાસે અન્તમગલમા નીચે પ્રમાણે લખ્યુ છે—

સંવત રસજનુમુનિજ્ઞાનીમિત-માસમધુવદ્બરહપણે,
પચમી દિવસે પિત્ત વિકસે, હાહો હીહા જિમ મુલે ॥ ૧ ॥

ધીજ્ઞાનવિભવસૂરિ ગુરુકૃપા લહી-તામ વચન આધાર,
ધ્યાનમાલા વમ રચી નેમિદાસે વતધાર ॥ ૨ ॥

શ્રી જ્ઞાનવિભવસૂરિજીએ શ્રી આનન્દધનજીને પૂજ્ય માની, તેમની

સ્તનનના અક્ષરોમા શ્રીમદે મુર્વાસિદ્ધિ જોડવી-છે-અમારૂં તો એવું
મન્ત્રવ્ય છે કે, મન વશ થાય તો આત્મા તેજ પરમાત્મરૂપ બનીને
ચુનવુંની પેઠે શોભી નકે છે

શ્રીમદ્દે ઉપાધિ નમતી ન હતી ધામધૂમ અને ધમાધમથી
અવગ રહીને આત્માની ખરી શાન્તિ પ્રાપ્ત કરના માટે
સત્ય શાન્તિ
ની પ્રાપ્તિ અર્થે
તીવ્ર પ્રેમ
શ્રી શાન્તિનાથના સ્તનનમા ખરી શાન્તિના ઉપાયો
તેમણે જણાવ્યા છે, અને તેની ખરી ગાન્તિ મેળવવા માટે
તેઓનું ખાત્ર લક્ષ હવું શ્રીમદ્ દ્રવ્યથી ગાન્તરથજોમા રહીને ભાવ
શાન્તિની પ્રાપ્તિ માટે આત્માના ગુણોમા ગમપુતા કરતા હતા જ્યાં કોઈને
પોતાનાથી અકચિ થાય વા પોતાને જ્યાં અશાન્તિ લાગે ત્યાં તેઓ રહેતા
ન હતા તેઓ ભાનશાન્તિની પ્રાપ્તિ માટે અન્તરમા ઉપયોગ ધારણ
કરીને દ્રવ્યશાન્તિ સ્થજોમા-અપ્રતિબદ્ધપણે નિચરતા હતા અને રહેતા
હતા અધ્યાત્મશાન્તિની પ્રાપ્તિ માટે શ્રીમદે દર્શાવેલા શાન્તિના ઉપાયો
ખાસ મનન કરનાથોન્ય છે અને આદરવાથોન્ય છે જેનાગમે અને
ઉત્તમ સાધુઓથી ખરી શાન્તિનો જગતમા પ્રચાર થાય છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીની અધ્યાત્મજ્ઞાન સળન્ધી તીવ્ર રૂચિ હતી તે
સાથે એટલું પપુ જોનાની જરૂર પડે છે કે, તેઓ ગુપ્ત-
આત્મજ્ઞાનપર
તીવ્ર રૂચિ
વિનાના નામઅધ્યાત્મીઓને અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓમા ગણુતા
નહોતા "જાતમ જ્ઞાની ધ્રમણ કહાવે-ધીજા તો દ્રવ્ય લિંગી રે"

આ તેમના ઉદ્ગારો શુ નૂચરે છે, તે વાચકો સ્વયમેવ અવજોધી
મકમે જે માનુઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનને તિરસ્કારી કાઢે છે તે લોકોને તેઓત્રી
દ્ર-પરિગી જોને ઉપાવલ આપે છે અને અધ્યાત્મજ્ઞાન તરફ પ્રવૃત્તિ વા
રૂચિ કમનના મજોધે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનનો જેણે આનન્દગચ્છ સનાથો છે
એવા-શ્રીમદે, અધ્યાત્મ હૃદયની વીણુમાથી અનેક મૃદુ-મિષ્ટ મુસ્વરો
કાઢીને આપણા ઉપર અતુલ ઉપચાર કર્યો છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીની આન્તરિઃ દશા સ્વચ્છ અને પરમાત્મ-
પ્રેમથી રંગાયલી હતી આત્માના શુદ્ધપ્રેમમા મસ્ત રહેતા હતા
આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણોની અસ્તિતા અને આત્મામા પરદ્રવ્ય ગુપ્ત-
પર્યોયોની નાસ્તિતા એ જેના વિચારમા તેઓ મરગુલ થઈ જતા હતા
નિશ્ચયનયથી આત્મધર્મની શુદ્ધ દશા વર્ણુનામા આવે છે તેના ઉપર
તેમનો ખાત્ર પ્રેમ હતો આત્માને ધ્યાવનામા જ અને આત્માનો અગુ
બન રસારનાદ લેવામા તેઓશ્રી એક ચિત્તથી ધ્યાન ધરતા હતા,
ભ ઉ ૨૬

દ્રવ્યભાવ ગુચિભાવ ધરીને-દરેકે દેહરે જહુપ રે,
દહતિગ પળ બહિગમ સાચવતાં, પદ મના ધુરિ બહુયે રે સુવિધિ ॥ ૨ ॥

કુસુમ બક્ષત વર વાસ સુગધો, ધૂપદીપ મનસાચી રે,
ભગપૂજા પળ મેદ સુખી પમ, ગુરુમુલ બાગમ આપી રે સુવિધિ ॥ ૩ ॥

પદ્મ પલ દોય મેદ સુખાજે, બન તરને પરપર રે,
બાળા પાલન ચિત્તપ્રસન્ની, મુગતિ મુગતિ સુરમન્દિર રે સુવિધિ ॥ ૪ ॥

કુલ બક્ષત વરપૂપ પદ્મો, ગપ જૈવેષ પલ જલ મરી રે,
ભગ ભદ્રપૂજા મલી મહાવિધ, માવે મવિકુ ગુમગતિ વરી રે સુવિધિ ॥ ૫ ॥

સત્તરમેદ ણકપીત પ્રકારે, અંતર રાત મેદે રે,
ભાવપૂજા યદુવિધ નિરપારી, દોહન દુગતિ હેદે રે સુવિધિ ॥ ૬ ॥

ગુરિયમેદ પદ્મિવતી પૂજા, ઝપદમ રીણ સયોગી રે,
ચઢા પૂજા હમ ચત્તરગ્ગસયને, માલી કેવલ મોગી રે સુવિધિ ॥ ૭ ॥

પમ પૂજા બહુમેદ સુખીને, સુખદાયક ગુમ કરના રે,
મવિકુ જીવ કરસો સે કહેસો, માન-વધન પદ ધરણી રે સુવિધિ ॥ ૮ ॥

દ્રવ્યપૂજામા આવકનો જ અધિકાર છે આનકને
આનસ્તનનો અધિકાર છે અને સાધુ મહારાજ તો ભાવનારૂપ અધિકારી
આવસ્તવના અધિકારી છે મુનિવર આનપૂજાને આત્માનારૂપ અધિકારી
ગટારે છે સર્વ સાવધકર્મથી નિવૃત્ત થએલા મુનિવરો આયોનાના મુખે પ્ર
અધિકાર દર્શાવે છે પૂજના સર્વ બેદોનુ શ્રીમદે વ વગે ને આવપૂજનો
મા પ્રણેત્ર કું છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી એમ પ્રધાને છે કે, મન લીધે વત પ્રવાધી જ
મુક્તિ સીમા મળે છે ગુભાગુભાધ્યવ રીતે સાચોત્ર નથી મન
છે મન એજ બન્ન અને મોક્ષનુ વાર લીધે છે મનના કુના
ગુભ પરિપુષ્પ એજ વમનુ વારપ છે મુખે પતના થતા શ્રાવણ
અધ્યવસાયો બે ટળે તો આત્મા તે પરમ પુરુષ આત્મરૂપ થઈ
પારાને એકની ઔસાધના મયોગે મારનાથી જેમ મુનિવરો આત્મરૂપ થઈ છે
તેમ મનરૂપ પારાને મારતા આત્મા તે પરમાત્મરૂપ સુવર્ણતાન નત
જે છે મનને વત કરવા માટે તેઓ દરરોજ અભ્યાસ કરતા હતા,
એક તેમણે બનાવેલા સત્તરમા કુંડનાથના સ્તવન ઉપરથી સિદ્ધ થાય
છે "મન સાધ્યુ તજે સઘકુ સાધ્યુ" ઇત્યાદિ ગિદ્ધાન્ત તેમણે દર્શાવે છે
મનની કપી સ્થિતિ થાય છે તે તેમણે શ્રી કુંડનાથ સ્તવનમા સારી
રીતે વર્ણવ્યું છે આકરપુ ન્યાય આદિ શાસ્ત્રોનો મહ્યારસ કરવો સહેલ
છે, પણ મનને વશ કરતુ મુરડે છે કેટલાક કહે છે કે, કુંડનાથના

ગચ્છના મેદ ઘડુ તયળ નીહાલતા,
તત્ત્વની વાત કરતાં ન છાજે
ઝડર મરણાદિ નિન કાર્ય કરતા યકા,
મોદ નહીયા કલિકાલ રાજે-ધાર૦ ॥ ૨ ॥

(અનન્તનાય સ્તવન)

આ નાથામા શ્રીમદ્ તે સમયના ગચ્છોના સાધુઓને મત-
ભેદ-ઉદ્દીરણા કરીને-કવેલ ન કરવા સળન્ધી ડપાવબ આપે છે
અને કહે છે કે, ગચ્છના બહુ ભેદ આખે દેખાય છે ગચ્છોની તક-
મરો કરે છે અને તત્ત્વની વાત કરતા લગ્ન પામતા નથી ઉદરનિ-
ર્બોધરૂત્તિ કરતા છતા મોહે નડેલા કવિકાવમા વર્તે છે આમા એવુ
નથી કહ્યું કે ગચ્છો એ આગમોથી વિરુદ્ધ છે ક્ષત્ર તેમનો કહેવાનો
આગમ્ય એ છે કે, સાધુઓએ ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છના મતભેદની, -ક્રિયાઓ
આદિની કલેશચર્ચા કરીને આત્મહિત ના ચૂકવુ ભેદએ ગચ્છમા સાધુ-
ઓએ આત્મહિત કરવા વસવુ ભેદએ, કિન્તુ ગચ્છની ભિન્નક્રિયાની માન્યતા-
ભેદે અસહિષ્ણુતાથી ઈર્ષ્યા કલેશ-નિન્દા, અને ખડનના શુભવિવાદ આદિમા
પ્રવેશ કરી સમાધિરૂપ ચારિત્રમાર્ગથી દૂર ન રહેવુ ભેદએ તેમણે પિતૃ-
બુદ્ધિથી તે નાવમા કેટલાક સાધુઓને ઠપકો આપ્યો છે પણ ગચ્છનુ ખડન
કયું નથી ઉપદેશમાલામા કહ્યું છે કે, “આત્મહિતકારક એવા ગચ્છને છોડી
ને સાધુ એકયો વિહાર કરે છે તે ચારિત્ર બ્રહ્મ યાય છે” સર્વ સૂત્રમા
શિરોમણિ એવા કલ્પસૂત્રમા કહ્યું છે કે, શ્રી વીરપ્રભુને “પુનાવસ
ગળહરા નવગળા હોખ્યા” અગીયાર ગણધર અને નવ ગચ્છ યથા શ્રી
વીરપ્રભુના સમયમા નવ ગચ્છ હતા, તો હાલ ગચ્છો હોયએમા શુ આશ્ચર્ય?
ગચ્છ કહો, સમાજ કહો, મડળ કહો, ગણુ કહો, એ સર્વ એકાદ્યવાચિ
રાહડો છે સાધુઓના આચારની બવસ્થા ખરેખર ગચ્છથી રહી તાકે છે
ગચ્છાચારપયત્રામા ગચ્છના આચારો સળન્ધી ઉત્તમ રીતે વિવેચન
કરનામા આન્યુ છે ગચ્છાચારપયત્રાની ટીકા શ્રી આનન્દપ્રિમલસૂરિના
સિખ્ય શ્રી વિજયપિમલે કરી છે, તે અમોએ વાચી છે તેમા, સાધુઓ અને
સાધ્વીઓના આચારનિચાર સળન્ધી સાદુ વિવેચન કરનામા આન્યુ છે
ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છોમા ન્યાયે શિયિલતા પ્રગટે છે અને તેના આગેવાનો
ન્યાયે રાગ દ્વેષ કલેલ પ્રમાદ અને ખડનખડનના ટટા ઝનડા વગેરેમા પડી
જાય છે ત્યારે, તેઓને-આનન્દધનજી જેવા પુરુષો, કિપાલબ આપે તેથી કઈ
પત્યાગીદ્વારા સિદ્ધ થતા ગચ્છનુ ખડન થઈ શકે નહિ કોઈ, કોઈને ઠપકો
આપે છે ત્યારે કયે છે કે, અમુક કૂળનો થઈને કૂળથી વિરુદ્ધ થઈને વર્તે
છે અને મોટી મોટી વાતો કરતા લાજતો નથી? એ પ્રમાણુ ઠપકો

તે સખન્ધી પોતાના હૃદયોદ્ગાર, શ્રી અરનાથના સ્તવનમાં નીચે પ્રમાણે કાઢ્યા છે

શુદ્ધાત્મ અનુભવસદા, સ્વસમય ણ્દ વિલાસરે ।

પરબદી છાદ્યા જેહપદે, તે પરસમય નિવાસરે ધરમ ॥ ૨ ॥

વર્ણન જ્ઞાન ધરણ યકો, બલલ સરુપ બનેકરે,

નિરવિકલ્પ રસ પીજિયે, શુદ્ધનિરજન પુરે ધરમ ॥ ૫ ॥

પરમારપ પય જે કહે, તે રજે પુક તતરે,

શ્વવહારે લલ જે રહે, તેહના ભેદ બનન્તરે ધરમ ॥ ૬ ॥

શ્વવહારે કલે લોહિલા, કાહ ન આવે હાયરે,

શુદ્ધનય ધાપના સેવતાં, નવીરહે કુચિધા સાધરે ધરમ ॥ ૭ ॥

આ વાક્યોથી જાણ્ય છે કે-શ્રીમદ્ની શુદ્ધ નિશ્ચયનય કથિત, આત્માના શુદ્ધધર્મમાં અત્યંત રૂચિ હતી અને તેઓ આત્માના શુદ્ધધર્મમાં જ મસ્ત હતા તેઓશ્રી પોતાના હૃદયના ભાવને બહાર કાઢવામાં-ગાંઠ રિપાપ્રવાહમાં તપાતા બાળશ્વેના રાષ્ટ્રોદ્ધતી બહીતા નહતા જ્ઞાનની ઉત્તમ દશાએ તેઓ પહોંચેલા હોવાથી આત્માના શુદ્ધધર્મમાં જ રહેતા, તેની જ ધૂનમાં અલમસ્ત બન્યા હતા

શ્રીમદે પોતાના આત્મામાં જ ખરી શાન્તિ અવબોધીને પોતાના

આત્માને નમસ્કાર કર્યો છે

પોતાના આ
ત્માને નમ
સ્કાર

મહો મહો કુ મુજને નમુ, નમો મુજ નમો મુજરે,

અમિત ફલ દાન વાતારની, જેહને મેદ થઈ મુજરે શાન્તિ ॥

“અમિતફલ દાનદાતાર એવા પરમાત્માની તુજને શાન્તિરૂપ ભેટ થઈ, માટે આનન્દધનરૂપ પોતાના આત્માને નમસ્કાર થાઓ” આત્મા તેજ પયપરમેષ્ઠિરૂપ છે એવું શાઓમાં દેખવામાં આવે ૥ પોતાના આત્માને નમસ્કાર કરીને પોતાના આત્માની પૂજ્યતા, ઉચ્ચતા અને તેજ સત્તાએ પરમાત્મા છે એવું તેમણે જણાવ્યું છે, તેમજ આત્માજ ભાવશાન્તિનો ભંડાર છે એવું દર્શાવ્યું છે

શ્રીમદ્ સખન્ધી કેટલાક-કે જેઓએ શુરકુલવાસનો તથા જૈના

શ્રીમદ્ની જ
અઘની માન્યતા
અને આગમો
ની માન્યતા

મમ બવહારનો અનુભવ નથી લીધો તેઓ-કથે છે કે,

આનન્દધનશ્વરે અઘનું ઉત્પાપન કર્યું છે આમ વદતા

રાઓ શ્રીમદ્ના રાષ્ટ્રોદ્ધતો આશય સમજ્યા વિના, અઘનના ખડન માટે જે સ્તવનનો પુરાવો રજુ કરે છે તેજ સ્તવનના પુગવાથી શ્રીમદ્ની ગચ્છમાન્યતા ચિદ્ધ કરે છે

૫ પોતાલીસ આગમ ૬ ૧ મૂલસૂત્ર તથા ૨ ત્રિવૃત્તિ ૩ માપ્ય ૪ વૃર્ણિ ૫ ટીકા
૬ પચાગી જાળવી

હાલ જે આગમો રહ્યા છે તેના અનુસારે અને અવિરૂદ્ધપણે
ઉપદેશ દેનાર પુરૂષ અલપકાવમા મુક્ત થાય છે શ્રીમદ્દના હાડોહાડમા
અને નસોનસમા અને રૂવે રૂવે જૈનાગમોની શ્રદ્ધા-માન્યતાનો ચાલમજી
રૂઝ લાગ્યો હતો મૂત્રોના અનુસારે ચારિત્ર ન પાળી શકનારાઓ
પણ તે સૂત્રોના અને અન્યોના આધારે દેશના દે છે તે આગ-
ધક કથાય છે

રાકાવાદી—આનન્દધનજીએ, બીજા અને ચોથા ભગવાનના સ્તવનમા
આગમોના આધારે ચારિત્ર કોઈ પાળી શકતું નથી, તેમજ
આગમોમા કોઈની શુરૂગમ નથી એમ જણાવ્યું છે અને
શ્રીનમિનાથના સ્તવનમા મુશુર નથી એમ જણાવ્યું છે તેથી
એમ લાગે છે કે, હાલ કોઈ આગમોના આધારે ચારિત્ર
પાળતું હોય તેમ જણાતું નથી, તેમજ તેમને કોઈ સૂત્રના
અનુસારે મુશુર જણાયા નહિ, તો પછી આકાલમા ચારિત્ર
પાળનાર કોણે કોઈ શકે ? તેમજ કોણે મુશુર હોય ?

મુશુર—રાકાનાદિન ! શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના સ્તવનોનો અર્થ, શુરૂ-
કૃપવાસમા રહીને જણે-શુરૂગમપૂર્વક વાયાં છે તેવાઓને તો
તેમના વચનોમા વિરોધ જણાતો નથી તેઓશ્રીએ શ્રી અજિ-
તનાથના સ્તવનમા પ્રભુનો માર્ગ દર્શાવ્યો છે તે નીચે મુજબ

અજિતનાથસ્તવન ॥

પન્થદો વિદ્યાલુ રે વીજા જિન તળોરે, અજિત અજિત ગુણધામ,	
જે હેં જીત્યારે લેળ હુ જીતીયોરે, પુરુષ કિશ્યુ મુજનામ	પન્થદો ૦ ૧
ચરમ નયળ કરી મારગ જોવતા રે, મૂરયો સમલ સંસાર,	
જેળે નયળે કરી મારગ જોરૂપરે, નયળ તે વિશ્વ વિચાર	પન્થદો ૦ ૨
પુરુષ પરપર અનુમથ જોવતાં રે, અન્ધોઅન્ધ પુલાય,	
વસ્તુ વિચારે રે જો આગમે કરી રે, ચરણ ધરણ નહિ ઠાય	પન્થદો ૦ ૩
તક વિચારે રે વાદ્ય પરપારે, પાર ન પહોંચે કોય,	
નમિમતે વસ્તુ વસ્તુ ગતે કહે રે, તે વિરલા જગજોય	પન્થદો ૦ ૪
વસ્તુ વિચારે રે વિશ્વ નયન તળો રે, વિરહ પદ્યો નિરધાર,	
તરતમ જોગેરે તરતમ વાસના રે, વાસિત વોધ આધાર	પન્થદો ૦ ૫
કાલ દન્ધિ લહી પન્થ નીહાલશુ રે, ૬ આશા અવિલવ,	
૬ જન જીવે રે જિનજી આજો રે, આનન્દધન મત અય	પન્થદો ૦ ૬

આપનારનો આશય એવો નથી કે, તુ ખરાબ રીતે વર્તે છે તેથી તમારૂં ફળ જ નથી શિશોદિયા ક્ષત્રિય વત્તા ઉત્પન્ન થએલાને કોઈ ક્ષત્રિય કહે કે “અરે તુ શિશોદિયાવગને ન લખાવ” એનો અર્થ એવો નથી કે તારો શિશોદિયાવત્ત ખોટો છે પરંતુ તેનો અર્થ એવો છે કે, તુ શિશોદીનાવશમા ઉત્પન્ન થયો છે તેથી શિશોદીયેનશ લાગે અને તેની હલકાઈ થાય એના કૃત્ય ન કર તદ્દત્ અત્ર પશુ આનન્દધનજનો પણ એવો અભિપ્રાય છે કે ગચ્છના ભેદોથી કવેશ કરીને અને પ્રમાદી બનીને જે સાધુઓ તત્ત્વની વાતો કરે છે તે ગચ્છને શોભાવી શકતા નથી, તેમજ આત્માનુ હિત કરી શકતા નથી અને તેઓ મોહના તાબે થાય છે આ ઉપરથી સ્પષ્ટ સિદ્ધ થાય છે કે, તેઓએ સૂત્રનિરૂદ્ધ કર્યું નથી શ્રી અનન્તનાથના સ્તવનમાજ તેઓ કથે છે કે —

પાપ નહિ કોઈ જસૂર ભાષણ કિલ્લો, ધમ નહિ કોઈ જગસૂર સરીલો
સૂત્ર નજુસાર જે ભવિક કિરિયા કરે, તેહનો શુદ્ધ ચારિત્ર પરલો ॥ ધાર૦ ॥

પિસ્તાલીશ આ મો એ સૂત્ર ગણાય છે સૂત્રોના અનુસારે સુવિહિત પૂર્વાચાર્યોએ નિર્ચુકિત-વૃત્તિ ભાષ્ય ગૂણ વગેરે કરી દોષ છે તે પણ સૂત્રરૂપ ગણાય છે તેમજ સૂત્રોના અનુસારે રચાયેલા પ્રામાણિક અર્થો-પ્રકરણો વગેરેનો પણ સૂત્રના અન્તર્ભાવ થાય છે સૂત્રોથી વિરૂદ્ધ ભાષણ કરતુ તે ઉત્સૂન ગણાય છે “ઉત્સૂન ભાનુ સમાન કોઈ જગત્મા મહાન પાપ નથી” શ્રી વીરપ્રભુથી ઉતરી આવેલા એવા સૂત્રો સરખો કોઈ શ્રુતસાનરૂપ મહાન ધર્મ નથી આ કનિયુગમા શ્રી વીરપ્રભુના આગમોનો આધાર છે શ્રીમદ્ આનન્દધનજ કથે છે કે, સમપ્રતિવિધમાન સૂત્રોસમાન અન્ય કોઈ શ્રુત ધર્મ નથી પિસ્તાલીશ આગમોના નામ નીચે પ્રમાણે છે—

૧ આચારાંગ ૨ સુવદાંગ ૩ ઢાળાંગ ૪ સમવાચાંગ ૫ નગવત્તી ૬ શાતાધર્મ
કથા ૭ ઉપાસકદર્શાંગ ૮ અતગદ્વદાંગ ૯ અનુચરોવવાહ દશાંગ ૧૦ પ્રથમ વ્યાકરણ
૧૧ વિપાક ૫ અગીભાર અગતયા ૧૨ દષ્ટિવાદ અગ, ક જમાં ચરદ પૂવા હતા તેનો
હાલ વિષ્ણુદ ૪યો છે, તથા ચાર ઉપાંગ ૧ ઉચ્ચવાહ ૨ રાયપસેળી ૩ જીવાભિગમ
૪ પદ્મવળા ૫ જડુદીપપદ્ધતિ ૬ ચદ્વપદ્ધતિ ૭ સુરપદ્ધતિ ૮ કપ્પીઆ ૯ કપ્પવિહસિયા
૧૦ પુષ્કિયા ૧૧ પુષ્કલુલીના ૧૨ નિહિદિશા ૫ ચાર ઉપાંગ જાણવા, અને
૧ ક્યવહાર સૂત્ર ૨ વૃદ્ધકલ્પ ૩ દશાશ્રુત સ્કથ ૪ નિદીય ૫ મહાનિદીય
૬ જીતકલ્પ ૫ ઉ છેદ પ્રય, તથા ૧ ચૌસરણ ૨ સચારા પયસો ૩ તદુલ વેચાલીયા
૪ ચદાચિત્રય ૫ ગણિવિજ્યા ૬ દેવિંદુઓ ૭ વીરયુઓ ૮ મપ્પાચાર ૯ જોતિકરદ
૧૦ આવરપદ્ધતિ ૫ દગ પયસાનો નામ તથા ૧ આવરયક ૨ દશ વૈકાલિક
૩ વચરાધ્યયન ૪ ઓષનિયુક્તિ ૫ ચાર મૂલસૂત્ર તથા ૧ નદિ ૨ અનુયોગદ્વાર

વીરા હજાર વર્ષપર્યન્ત વર્તશે, તેથી હાલ આગમો અને પરપરા એ બે વડે તરતમ યોગે ચારિત્ર છે અને સાધુઓ છે અને તેનડે મોક્ષનો પન્થ વહે છે આ પ્રમાણે અર્થ કરતા કોઈ જાતનો વિરોધ રહેતો નથી અને તેવો અર્થ તેમના હૃદયનો છે, એમ અમે તેમની વાણીવડે સિદ્ધ કરીએ છીએ હવે ચોથા અભિનન્દનના સ્તવનથી આગમવાદમા ગુરુગમ કોઈની નથી તે વાતનું સમાધાન કરવા, સ્તવન લખનામા આવે છે

અભિનન્દનજિનસ્તવન ॥

અભિનન્દન જિન દર્શન તરસીયે, દરશન દુલ્ભ દેવ, મતમત મેદે રે જો જઈ પુછીય, સહુ બાપ અહમેવ	અભિનન્દન૦ ૧
સામાન્યેકરી દરિશણ દોહેલુ, નિરણય સકલ વિશેષ, મદ્દેં ઘેર્યો રે ભાંધો કેમ કરે, રવિશસિ રૂપ વિલક્ષ	અભિનન્દન૦ ૨
હેતુ વિવાદે હો ચિત્ત ધરી જોડ્યે, અતિ દુરગમ નયવાદ, આગમવાદ હો ગુરુગમકો નહી, પ સવલો વિપવાદ	અભિનન્દન૦ ૩
ઘાતિ દુગર આઢા અતિ ઘણા, તુજ દરિશણ જગનાથ, ધીઠાઈ કરી મારગ સધરુ, સગૂ કોઈ ન સાવ	અભિનન્દન૦ ૪
દરશણ દરશણ રટતો જો ફરુ, તો રણ રોજ સમાન, જેહને પીપાસા હો અમૃત પાનની, કિમ ભાજે વિપપાન	અભિનન્દન૦ ૫
તરસ ન આવે હો મરણજીવનતળો, સીજે જો દરિશણ કાજ, દરિશણ દુલ્ભ મુલ્ય કૃપાયકી, આનન્દધન મહારાજ	અભિનન્દન૦ ૬

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ અભિનન્દન પ્રભુના સ્તવનમા દર્શન અર્થાત્ સમ્યક્ત્વના સખન્ધી સામાન્ય રીતે વિચારો જણાવ્યા છે પોતાના જ સમ્યક્ત્વ સખન્ધી નિચારો દર્શાવવામા આવે છે અને કોઈ વખત સામાન્ય જનસમાજના હૃદયની શકાઓને અનુસ્થાન આપીને, પ્રભુની સ્તવનારૂપે વિચારો દર્શાવવામા આવે છે આમા “હેતુ વિવાદે હો ચિત્ત ધરી જોડ્યે, અતિ દુગમ નયવાદ। આગમવાદ હો ગુરુગમકો નહિ, પ સવલો વિપવાદ” શકાવાદીને જહેવાનો માર્ગ મળે છે કે, “હેતુનિવાદે જો ચિત્તમા વિચાર કરીએ છીએ તો અતિ દુર્ગમ એવો નયનાદ છે અને આગમનાદમા તો ગુરુગમ નથી, એ સખળ વિપવાદ છે જહેવાનો તાત્પર્યાર્થ એ છે કે, આગમવાદ અર્થાત્ સિદ્ધાન્તવાદમા કોઈને ગુરુગમ નથી, તેથી એમ સિદ્ધ કરે છે કે ગુરુગમ વિના તે વખતમા સિદ્ધાન્તોના અર્થ કરનારા હતા, તો આજનાલની તો શી વાત કરવી ?” શકાવાદીની શકાનું સમાધાન નીચેપ્રમાણે કરવામા આવે છે

આ સ્તવનની ઝીછ જાયામા તને રાકા પડી છે તે એ છે કે, “પુરુષપરપરાએ લે માન લેવામા આવે છે તો આધળાની પાછળ અન્ધ જમન કરતો માણસ પડે છે આ ભોના આધારે લે મોક્ષ માર્ગનો વિચાર કરવામા આવે છે તો પણ ચૂક-સાતુ ઠેકાણુ નથી વા ચારિત્ર ધારણુ કરનાતુ ઠેકાણુ નથી” શકાવાદિનું આવે અર્થ કરીને તુ મનમા એમ નિશ્ચય કરે છે કે, હાલ આ ભોના આધારે ચારિત્ર ધારણુ કરી શકાતુ નથી ! આવી તારી રાકા ખરેખર આનમોથી વિરુદ્ધ છે અને તે અયોગ્ય છે શ્રીમદ્ના આરાધને યરાખર નહિ બાધુ વાધી તને એ રાકા યદ્ય છે શ્રીમદ્ તો એમ કથે છે કે, આનમો અને દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાન ભાવે પૂર્વાચાર્યોથી વાલતી આરેની ચારિત્રમાની પરપરા એ બેયકી મોક્ષમા છે લે બેમાથી એક-આનમોને ન માનવામા આવે તો એકલી પરપરાએ શુ યાય ? તે સખન્ધી પોતે શ્રીમુખે કહે છે કે “પુરુષ વરવર જનુમ્બ જોવતાં રે બંધોમય પ્રજ્ઞાય” લે પુરુષ પરપરાના એકલા અનુભવે દેખીએ તો અન્ધ ને અધ દોરે તેવુ દેખાય છે અને જિત કલ્પો-જિત વ્યવહાર પરપરાને છોડી એકના આગમે મોક્ષ માર્ગને દેખીએ તો ચારિત્ર ધારણુ કરનાતુ ઠેકાણુ નથી સારાત કે પુરુષપરપરા જિતકલ્પ વ્યવહાર અને આનમોવડે મોક્ષમા ભૂત એવા ચારિત્રની આરાધના કરી શકાય લે આ પ્રમાણે અર્થ ન માનવામા આવે તો, ભગવતીસૂત્ર અને કલ્પસૂત્ર વગેરે સૂત્રોમા જણાવ્યું છે કે “શ્રીવીરતુ શાસન એકવીત હજાર વરપર્યન્ત સાધુ સાધ્વી આનક અને આવિકાથી આલશે” એમા નિરોધ આવે અને નિયમતો એવો છે કે, સૂત્રો અન્યો પરપરા અને વિવિધાનગીતાર્યો એ સવના અભિપ્રાયથી અવિરુદ્ધ એવુ વચન આગમોના સાતાએ વડે શ્રીમદ્ તો આ ભોના પૂર્ણ શ્રદ્ધાતુ હતા અને તેથી તે સૂત્ર અને પરપરા વિરુદ્ધ બોનેજ કેમ ? એમણે સૂત્રોને તો માન્ય કર્યા છે તેથી તેમના હૃદયને આરા પતો એવો ધ્વનિ પ્રગટ કરે છે કે, એકાન્ત આગમ વા એકાન્ત પરપરાથી ચારિત્રરૂપ મોક્ષપથ ચાલી શકે નહિ, અનેકાન્તપણે એટલે આગમો અને સુવિહિત પરપરાએ જ ચારિત્રરૂપ મોક્ષપન્થની સિદ્ધિ થાય છે, અને એજ વાતને તેઓ “તરતમ યોગ રે તરતમ વાસના રે, વાસિત સોષ આધાર” એ વાક્યથી જણાવે છે તરતમયોગે વાસિતબોધ આધારે-તરતમયોગે હાલ ચારિત્ર પામી શકાય છે તેમજ પાળી શકાય છે હાલ તેનો આધાર છે એમ જણાવે છે હાનના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાવ અને ભાવ પ્રમાણે સાધુપણુ છે, ચારિત્ર છે હાલ બકુશ અને કુશીલ એવા બે પ્રકારના ચારિત્રીયા વર્તે છે અને તે ભગવતી સૂત્રના આધારે એક-

“ શ્રુત અનુસાર વિચારી ચોલુ, સુગુર તથા વિધિ ન મિલે રે,

કિરિયા કરી નવિ સાધી શકીયે, ૫ વિપવાદ ચિત્ત સ્પષ્ટ રે ” પદ્ય ૦ ॥ ૧૦ ॥

શ્રીમદે શ્રુતના અનુમારે-તેવા પ્રજારના સુગુર મળતા નથી એવું જણાવ્યું છે, તેમજ શ્રુતના અનુમારે ક્રિયા કરીને મોક્ષમાર્ગ સાધી શકાતો નથી તેમ જણાવ્યું છે, તેથી એમ લાગે છે કે તેમને કોઈ સુગુર દેખ્યા ન હોવા જોઈએ, અને શ્રુતાનુસારે ક્રિયાવડે મોક્ષમાર્ગની આધના સાધી શકાતી ન હોય એવો તેમણે નિશ્ચય કર્યો હોય તેમ લાગે છે, માટે તે સખન્ધી રાકાનો પરિહાર કર્યો.

સુગુર-શિષ્ય ! શુરૂદ્ગણનામમા રહીને જેણે સિદ્ધાન્તોના અને અધ્યાત્મ ગ્રન્થોના અભ્યાસ કર્યા છે એના મહાશાનીઓજ, શ્રીમદ્ આનન્દધનના આત્મો કે જે નસ્તુત સિદ્ધાન્તોથી અવિરોધી છે, તેને જાણના સમયે થાય છે શ્રીમદ્ આ ગાથાની પૂર્વની-આઠમી ગાથામા જે સિદ્ધાન્ત દર્શાવે છે તે જો જાણવામા આવે તો, તે શ્રુત અનુસારે જે જોઈએ છે તેનો ભાવાર્થ અનુબોધી રાકાય, તે માટે આઠમી ગાથા અન વખનામા આવે છે.

ધૂરળી માધ્ય સૂત્ર નિયુક્તિ, રૂત્તિ પરપર અનુભવ રે ॥

સમય પુરુષના જગ કલાં ૫, જે છેદે તે દુરભવ્ય રે પદ્ય ૦ ॥ ૮ ॥

સિદ્ધાન્તરૂપ પુરૂષના છે અગ છે પૂર્વધરકૃત છૂટક પદની આખ્યાને ન્યાયી કહે છે સૂત્રોક્તાર્થને ભાષ્ય કહે છે ગણધરાદિકૃત સૂત્ર કહેવાય છે ભદ્રપાદુ રનામી આદિ પૂર્વધરોએ સૂત્રોપર નિર્ધુક્તિ કરેલી છે સૂત્રો ઉપર વિગેય અર્થનાળી વૃત્તિ વા રીકા અવબોધવી, અને શુર-ઓની પરપરાએ આવેલો એવો અનુભવ, એ છે અગોમાથી કોઈપણ અગતુ જે છેદન કરે તે દુર્ભવ્ય જણાવે, આમ કથનારા શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ પોતાની પૂર્ણ શ્રદ્ધાનો ખ્યાલ આપ્યો છે સૂત્રની રીકા ન માને તો તે દુર્ભવ્ય સૂત્રોપર શુરપરપરાએ આવતો આવેલો જે અનુભવ તેને પણ જે છેદે તે દુર્ભવ્ય, ઇત્યાદિ કથનારા શ્રીમદ્ને શ્રુતના અનુમારે તે કાલમા સુગુર ન દેખાય ! એ તો આજના કુઝુમનત અગત્ય અનુબોધવું શ્રીમદ્ને કથનાનો અભિપ્રાય એવો છે કે, સિદ્ધાન્તોના અનુમારે વિચારી જોતા-પૂર્વના જેવા સુગુરો દેખાતા નથી, કારણ કે તેમા સઘયણ હાલ નથી, તેમ જ પડતો કાલ છે હાલ તો બહુશ અને કુશીલ એ જે પ્રકારના નિર્ગ્રન્થ શુરો વર્તે છે અને દ્રવ્ય, લેન, કાળ અને ભાવાદિકની અપેક્ષાએ-તરતમયોગે શુરો ગણાય છે.

“ આગમનાદે હો ગુરુગમ કો નહીં ” એ વચન કોઈ કોઈ બાબતોની અપેક્ષાએ અવબોધવું અથવા સકાશીલ મનુષ્યોના મનમાં દર્શનસાબંધી આગમોના આધારે નિર્ણય કરવામાં આગમ વાદે હો ગુરુગમ કો નહીં એવો વિચાર આવે છે અને તેથી તેઓને એ સખળ વિપવાદ લાગે છે અથવા આગમોનો પરિપૂર્ણ-પરપરા સૌરીએ-ગુરુગમ પ્રવાહે-પરિપૂર્ણ અર્થ કરનાર ગુરુની પરિપૂર્ણ ગુરુગમ હાવ જોઈએ તે પ્રમાણમાં જોવામાં આવતી નથી તરતમ ભેદે આગમવાદમાં ગુરુગમવાળા ગુરુઓ મળી શકે પણ ગણધરોની પેઠે પરિપૂર્ણ ગુરુ મવાળા ગુરુઓ તો આ કાવમાં મળી શકતા નથી, તેથી ભિન્ન ભિન્ન ગણધરોની-આગમોમાં કથેવા અમુક તત્ત્વો બાબતે-ભિન્ન ભિન્ન માન્યતા ઉભી થએલી છે આગમોમાં પરસ્પર કોઈ કોઈ બાબતોમાં વિરોધ પાડો આવે છે તેથી તેના પરિહાર કરવા માટે પૂર્વના ગણધરો અને તેમના શિષ્યોની પેઠે-પૂર્વધારી ગુરુઓની મળેલી, હાલના કાલના ગુરુઓમાં ગમ નથી, તેથી-પૂર્વધરોના અભાવે જોઈએ તેટલી પરિપૂર્ણ સકા ટાળે એના ગુરુઓની ગુરુગમ ન હોનાથી-ખેદ થાય છે, એમ એમના કહેવાનો આરાય લાગે છે આ પ્રમાણે તેમના આશય પ્રમાણે પૂર્વધરોની પેઠે હાલ આગમનાદમાં પરિપૂર્ણ ગુરુગમવાળો કોઈ ગુરુ નથી, પણ પૂર્વધરોની અપેક્ષાએ ન્યૂન એવા તરતમ યોગે-પરપરાએ ગુરુગમને ધારણ કરનારા ગુરુઓની ગુરુગમતા તેમના વખતમાં હતી, તે તો સહેજે સિદ્ધ થાય છે ગણધરો અને પૂર્વધરોના ગુરુગમપણાનો હાલ વિરહ છે તેથી કેટલીક બાબતોમાં શકાતું જોઈએ તે પ્રમાણે સમાધાન થતું નથી, તેથી સત્ય જોઈએ ગમ્ય વગેરે વાક્યો આચાર્યો કથે છે, અને તેથી યોગતાને તેમણે તે બાબતમાં ખેદ દર્શાવે છે શ્રીમદ્દના સમયમાં અને આ સમયમાં આગમવાદમાં તરતમયોગે ગુરુગમતા છે ગણધરોની પેઠે પરિપૂર્ણ ગુરુગમતા નથી એવું અવબોધ્યાથી સકાનો પરિહાર થાય છે અને તેથી શ્રીમદ્દને આગમોના વાદમાં તરતમયોગે ગુરુગમતા હતી અને તે વખતના મહા ગીતાર્યોને પણ તરતમયોગે ગુરુગમતા હતી એમ સિદ્ધ થાય છે આ પ્રમાણે યથામતિ કથી સકાય છે, તેના ખરો નિર્ણય તો કેટલી જાણે તે સખંધી વિરોધ અજ્ઞાણ પાડી શકાય એવું ભવિષ્યમાં જણાશે તો દ્વિતીયાવૃત્તિમાં જણાવનામાં આવશે વિશેષ ખુલાસો ગીતાર્યોને પુછી કરવો

સમવાદી—હે સદ્ગુરો ! આપે સ્તવનની કડીઓના અર્થ કથાને મારા હૃદયનું સમ્યક્સમાધાન કર્યું છે, પરંતુ એકવીસમાં નમિ નાથના સ્તવનમાં—

“ શ્રુત અનુસાર વિચારી બોલુ, સુગુર તથા વિધિ ન મિલે રે,

કિરિયા કરી નવિ સાધી શકીયે, ૫ વિપવાદ ચિત્ત સચલે રે ” પદ ૦ ॥૧૦॥

શ્રીમદે શ્રુતના અનુસારે-તેવા પ્રકારના સુગુર મળતા નથી એવું જણાવ્યું છે, તેમજ શ્રુતના અનુસારે ક્રિયા કરીને મોક્ષમાર્ગ સાધી શકાતો નથી તેમ જણાવ્યું છે, તેથી એ ન લાગે છે કે તેમને કોઈ સુગુર દેખ્યા ન હોવા બેઘએ, અને શ્રુતાનુસારે ક્રિયા કરે મોક્ષમાર્ગની સાધના સાધી શકાતી ન હોય એવો તેમણે નિશ્ચય કર્યો હોય તેમ લાગે છે, માટે તે સખન્ધી શકાનો પરિહાર કરશે.

સુગુર—શિષ્ય ! ગુરૂક્ષણના સમા રહીને જેણે સિદ્ધાન્તોનો અને અધ્યાત્મ ગ્રંથોનો અભ્યાસ કર્યો છે એવા મહાજ્ઞાનીઓજ, શ્રીમદ્ આનન્દધનંજના આશયો કે જે વસ્તુતઃ સિદ્ધાન્તોથી અતિરેખી છે, તેને જાણવા સમર્થ થાય છે શ્રીમદ્ આ જ્ઞાતાની પૂર્વની-આઠમી જ્ઞાતાના જે સિદ્ધાન્ત દર્શાવે છે તેને જાણવામાં આવે તો, તે શ્રુત અનુસારે જે બોલ્યા છે તેનો ભાવાર્થ અવબોધી શકાય, તે માટે આઠમી જ્ઞાતા અત્ર લખનામાં આવે છે.

ચૂરણી આવ્ય સૂત્ર ત્રિવૃક્તિ, વૃત્તિ પરપર અનુભવ રે ॥

સમય પુરુષનાં જગ કહ્યા ૫, જે છેવે તે દુરભવ્ય રે પદ ૦ ॥ ૮ ॥

સિદ્ધાન્તરૂપ પુરુષના છ અંગ છે પૂર્વધર્મકૃત છૂટક પદની આખ્યાને ચાપુ કહે છે મૂળોક્તાર્થને ભાવ્ય કહે છે ગણધરાદિકૃત સૂત્ર કહેવાય છે બદ્રખાતુ સ્નામી આદિ પૂર્વધરોએ સૂત્રોપર નિર્ધૃક્તિ કરેલી છે સૂત્રો ઉપર વિરોધ અર્થનાળી વૃત્તિ વા ટીકા અનબોધવી, અને ગુરુઓની પરપરાએ આવેલો એવો અનુભવ, એ છ અંગોમાંથી કોઈપણ અંગનું જે છેદન કરે તે દુર્ભવ્ય જાણવો, આમ કથનારા શ્રીમદ્ આનન્દધનંજએ પોતાની પૂર્વ શ્રદ્ધાનો ખ્યાલ આપ્યો છે સૂત્રની ટીકા ન માને તો તે દુર્ભવ્ય સૂત્રોપર ગુરુપરપરાએ આવતો આવેલો જે અનુભવ તેને પાપ જે છેદે તે દુર્ભવ્ય, ઇત્યાદિ કથનારા શ્રીમદ્ને શ્રુતના અનુસારે તે કાલમાં સુગુર ન દેખાય ! એ તો આકાશ કુસુમવત અસત્ય અવબોધનું શ્રીમદ્ને કથવાનો અભિપ્રાય એવો છે કે, સિદ્ધાન્તોના અનુસારે વિચારી ભેતા-પૂર્વના જેવા સુગુરો દેખાતા નથી, કારણ કે તેવા સઘથપુ હાજ નથી, તેમજ પડતો કાલ છે હાલ તો બહુશ અને કુશીલ એ બે પ્રકારના નિર્નય ગુરુઓ વર્તે છે અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવાદિકની અપેક્ષાએ-તરતમયોગે ગુરુઓ ગણાય છે

પૂર્વના જેવા અધુના-તથાવિધ સુચરઓની જોગવાઈ મળતી નથી, પણ વર્તમાન દ્રવ્યાદિક અપેક્ષાએ બહુશ અને કુશીલ નિર્નય સુચરઓની-તરતમયોગે જોગવાઈ મળે છે પૂર્વધર આદિ સુચરઓના અભાવે જોઈએ તેવી રીતે આગમોના આધારે રાકાઓનું સમાવાન થતું નથી તેના ખેદ તેમણે દર્શાવ્યો છે, પણ વર્તમાન કાલમા તરતમયોગે બહુશ અને કુશીલ નિર્નયો વર્તે છે અને તે સુચરઓ જાણાય છે તેના તેમણે નિષેધ કર્યો નથી કારણકે વર્તમાનમા વિદ્યમાન એવા બહુશ અને કુશીલ નિર્નય એ બે પ્રકારે સુચરઓનું પ્રતિપાદન આગમોમા તેમજ ચૂર્ણાદિક બાહ્ય વગેરેમા કર્યું છે, અને પચાગીને જે ઉચ્છેદે તે તો દુભય છે એમ શ્રીમુખે-સ્વયં જણાવે છે, તેથી “શ્રુત મનુસાર વિચારી બોલુ, સુગુર ઘયાવિધિ ન મિલે રે” એ નાકયનો એવો અર્થ મહાપુ કરવો કે, શ્રુતના અનુસારે તેના પ્રકારના-કે જે પૂર્વકાલમા હતા તેવા સુચરઓની હાન જોગવાઈ મળતી નથી, પણ વર્તમાનકાલમા તરતમયોગે ભગવતીસૂત્ર વગેરેના પાઠ પ્રમાણે બહુશ અને કુશીલ નિર્નયોની-તરતમયોગે સુચરપણાની જોગવાઈ મળે છે અઢારમા શ્લોકમા વિદ્યમાન સાધુઓમા તે કાલ જ્ઞાની અને બહુશ કુશીલ નિર્નયની અપેક્ષાએ, સુચરત્વ હતું અને તતકાવાનુસારે સુચરત્વયોગ હતો, એમ સાક્ષોના આધારે અને શ્રીમદ્ના વચનાનુસારે પણ સિદ્ધ કરે છે

શ્રુતઅનુસાર વિચારીને જોતા, વા વિચારીને બોલું છું તો, તથાવિધ (જેવા સાક્ષોમા કથા છે તેવા) સુરની જોગવાઈ મળતી નથી અને (જેવીરીતે જોઈએ તેવીરીતે) આગમોના આવાર વીનાની ક્રિયાવડે મોક્ષમાર્ગે આરાધી રાકાતો નથી એમ સઘળે એટલે સર્વત્ર સુચરની જોગવાઈ સર્વને મળતી નથી, તેથી મઘળાઓને ખેદ રહે છે, એમ પણ અપેક્ષાએ ભાવાર્થ આકર્ષી શકાય

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી પોતાની જે દશા વત છે તેમા અધિકતા કરાવનારા એના સુરનો પોતાને જોગ મળતો નથી એમ કથી ચિત્તમા ખેદ દર્શાવે છે તેમને સિદ્ધાન્તોનો બોધ ઘણો હતો, તેમ જ અધ્યાત્મ જ્ઞાનમા તથા દ્રવ્યાનુયોગમા ઘણા ઉંડા ઉતરી ગયા હતા, તેથી તેમને અપૂર્વ અપૂર્વ અભિનન શ્રુતજ્ઞાન અને અધ્યાત્મજ્ઞાનમા અભિનન અનુભવ આપીને, આગળ નઢાવે એવા-તથાવિધ સુરની જોગવાઈ મળી નથી, એમ ઉપર્યુક્ત ચરણનો અર્થ અનબોધવો તેમની જ્ઞાનદરા અને અનુભવદરાના કરતા આગળની દશા પ્રાપ્ત કરાવનાર ગુરુ તેમને મળ્યા નથી, એટલું માન ઉપરોક્ત નાકયમાથી હાઈ નીકળે છે, પરન્તુ તેમના કરતા તરતમયોગે સિદ્ધ ક્ષયોપશમચારિત્ર ધારણ કરનારા બહુશ

તે કુશીલ નિર્ઋન્ય મા'ગ્યોની નેગવાઈ તો હતી, એટલે તેથી એમ
 નહીં થાય છે કે, તેમણે પોતે જે જ્ઞાન ધ્યાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું તેનાથી
 વધિક જ્ઞાન ધ્યાન સમાધિમા આગળ ચઢાવનાર ગુરૂની નેગવાઈ હતી
 હિ, પરંતુ તેમના કરતા ભિન્ન ક્ષયોપશમચારિત્રાણા સાધુઓ તો તે
 લભા હતા, અને એ બાબતનો તો તેમના કોઈપણ વચનથી નિરોધ
 તો નથી એ ઉપરથી સાર એટલો નીકળે છે કે, તે વખતમા આન-
 નદધનશ્રુતિ જૈનાગમોના અનુસારે-બકુશ કુશીલ અને નિર્ઋન્ય ગુરૂઓ
 દેખ્યા હતા, પણ પોતાની જે દશા હતી તે દશામા આગળ ચઢાવે
 એના ગુરૂની શ્રુતના અનુસારે નેગવાઈ, તેમને-આગળની અનુભવદ-
 શામા પ્રવેશ કરવા માટે-મળી નહિ શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય
 ગેરેમા બકુશ કુશીલ નિર્ઋન્યની અપેક્ષાએ ગુરૂપણુ હતું અને તે
 તો તેમને મળ્યા હતા, પરંતુ પોતાને ધ્યાનસમાધિનો જે અનુભવ
 થયો હતો તેમા આગળ ચઢાવે એવા ગુરૂને નેગ 'મને મળતો નથી'
 એમ તેમણે ગાયુ છે સાધુઓ અને સાધ્વીઓ વિના જૈનશાસન હોતુ
 નથી તે કાવમા પોતાની આગળની દશાનો અભિનવ અનુભવ આપે
 એવા ગુરૂ મને મળતા નથી અને મારાથી ચાગિની પ્રતિલેખનાદિ ક્રિયા
 શ્રુતજ્ઞાનાનુસારે યથાયોગ્ય કરી રાકાતી નથી, તેથી મારા સઘળા મનમા
 એટલે ચિત્તના અણુઅણુમા, અર્થાત્ ચિત્તના સઘળા ભાગમા ઘણોજ
 ખેદ થાય છે, એમ આનન્દધનશ્રુતિ સૂચવ્યું છે, આ પ્રમાણે તેમના
 હૃદયતુ અને તેમના પદોતુ ધ્યાન ધરતા પિસ્તાલીશ આગમ, પચાગી
 અને પરપરાથી અપિરૂદ્ધ તથા પ્રાય તેમના હૃદયના આશયથી અવિરૂદ્ધ
 એવો ઉપર્યુક્ત અર્થ અમારા હૃદયમા સ્ફુર્ત્યો છે તે લખ્યો છે વિશેષ તો
 ગીતાર્થ મુનિવરો-આચાર્યો અને ઉપાધ્યાયો વગેરે બહુશ્રુત કયે તે અર્

શ્રીમદ્ના વચનોમા બીજા-ચોથા અને એકવીસમા સ્તવનની
 કૃતિઓમા જે રાકાવાદીએ નિરોધ દર્શાવ્યો હતો તે ઉપર્યુક્ત વચ-
 નોથી દૂર કર્યો ગુરૂની પરપરા અને આગમોમા મધ્યસ્થભાવ ધારણ
 કરીને સત્યાર્થ ગ્રહણ કરવા તત્પર થવું અનેકાન્ત નયવાદસૌલીએ પૂર્વો
 અને આગમોના લોપ થતા હાલ જે આગમો રહ્યા છે તે સખન્ધી
 નિચાર કરી સત્ય તત્ત્વ ગ્રહણ કરવા પ્રયત્ન કરવો આગમોમા પરસ્પર
 જ્યા વિરોધ દેખાય ત્યા જ્ઞાનીના વચનાનુસારે ગમાધાન પ્રાપ્ત કરવા
 લક્ષ્ય દેવું, પણ નારિતકતા લાગવી નહિ અગીયાર અગોના ઘણા પાઠો
 વિચ્છેદ થઈ ગયા છે, અને જે છે તે અમૃતના કુડ છે અમૃતસાગરમાથી
 અમૃતની પ્રાપ્તિ કરીને રોન ટાળી રાકાય, તેમ અમૃતના કુડમાથી
 અમૃત શરીરને રુખ પ્રાપ્ત કરી રાકાય છે, માટે શ્રી વીરપ્રભુની વાણીને

વીરની ઘેઠે ભક્તિથી પૂજવી, માનવી અને વીરપ્રભુના વચનો ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા ધારણ કરવી શ્રી આનન્દધનજી મહારાજને આગમની પૂર્ણ શ્રદ્ધા-માન્યતા હતી, તેમજ ગ્રંથની માન્યતા હતી, એમ પ્રસંગોપાત્ત સિદ્ધ કર્યું.

શ્રીમદ્-‘ક્રિયા કરી નવિ સાધી રાજીએ’ એ વચન બોલીને એમ શાપન કરે છે, કે તથાનિધ શાસ્ત્રોક્ત ક્રિયા કરી શકાતી નથી અને શાસ્ત્રોક્ત કર્યોવિના ચારિત્ર સાધી શકાતું નથી તેઓશ્રી વ્યવહાર પ્રતિક્રમણ પ્રતિલેખનાદિ ક્રિયાઓ શાસ્ત્રોના જ્ઞાન પ્રમાણે યથાતથ્ય જેવી ભેદજે તેની રીતે ન કરી શકતા હોય એવું લાગે છે વા સાબળવાપ્રમાણે વ્યવહાર પ્રતિક્રમણાદિ ક્રિયાઓ પહેલાં વા વનમા વિહાર કર્યા બાદ તેમનાથી આગમોમા જ્ઞાપ્રમાણે ન કરાતી હોય ! તેનો ખેદ દર્યાં યો હોય એમ લાગે છે, ગમે તેમ હોય તોપણ તે પોતાની વાસ્તવિકદશા વર્ણવીને સવેગપાક્ષિકભાનધારક બનીને સત્યો પદેશતાવડે આરાધકપણાને આગળ કરીને મુક્તિમાર્ગમા અડગ રહી પ્રવૃત્તિ કરે છે.

તેઓશ્રી સરેગપક્ષી હતા સરેગપક્ષીના જે લક્ષણો ભેદજે તે સરેગપક્ષી તેમનામા હતા, એમ સરેગપક્ષીના લક્ષણ આગમોમા આધારે અનલોકતા દેખાય છે કર્યું છે કે,

માવજજોગ વિરમણાજો, સન્નુવમો જહ્ન ધમ્મો ।

ધોમો સારગધમ્મો, તદ્ધજો સવિગપલપહો ॥ ૧ ॥

(ઉપદેશ રત્નાકર)

શ્રીમદ્ યશોવિજયજી સવેગપક્ષી સાધુ સખન્ધે કયે છે કે

તેહવા ગુણ ધરવા બળધીરા, તોપણ સૂણુ માણી ।

જિનરાસન શોભાવે તપણ, સુવાસવેગ વાતી ॥ ધન્ય૦ ॥ ૮ ॥

જે મુનિરાજ, સાનુઓના પૂવામા ગુપ્ત ધારવાને અગમરૂં હોય, તોપણ-જે શુદ્ધ પ્રશ્નક હોય અને દેશના પ્રમુખ ગુણોએ જિનરાસનને શોભાવે છે તે, ગુદ્ધ સરેગપક્ષિક અનરોધવા યવ

સવિગપલિયાણ, લણમયેય સમાસબજો મળિય ॥

ઓસલ્લચરણકરણાવિ, જણ વમ્મ વિસોદતિ ॥ ૧ ॥

સુદ્ધ સુસાહુધમ્મ, કહહ નિદ્ધ ય નિયયમાયાર ॥

મુતવસ્તિયાણપુરજો, હોદ્ધ ડ સમ્યામરાયણિજો ॥ ૨ ॥

(ઉપદેશમાલા ॥)

સદ્દેશા બનુમોદનકારણ, ગુણથી સયમકિરિયા ॥

મ્પદારો રહિયા લે પરણ, જે નિશ્ચયનવદરિયા ॥ ધન્ય૦ ॥ ૯ ॥

તત્ત્વની શ્રદ્ધા અને ગુણવત્તાની પ્રતિષ્ઠા કરી-છેત્યાદિક ગપમની ક્રિયા છે તે, સર્વેગપક્ષમાં રહેલાઓને હોય છે કરે, કરાવે અને અનુમોદે તે ગર્વને સરખુ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે ગર્વેગપક્ષીઓ શુદ્ધ ઉપદેશ આવે છે અને ચારિત્રક્રિયાઓ કરનારા સાધુઓની અનુમોદના કરે છે, તેથી તેમણે પણ તે ક્રિયાઓ ભાવથી સ્પર્તા છે એમ ગિદ્ધ ઠરે છે અતઃ એવ, ગર્વેગપક્ષી પણ ભાવથી ક્રિયાપાત્ર ઠરે છે સ્ત્ર વ ।

સદ્ગુણ જાળનાળ, મોચળ કારણ ગુણા પરેમિ જે ॥

ગિદ્ધયચ્છહારવિવ, તેસિં કિરિયા ભવ ભાવા ॥ ૧ ॥

(સમ્મતિતદ્વર્તતા ॥)

શુ કરકારથી પણ બધિકા, જ્ઞાનગુણ હમ તેહો ॥

ધર્મદાસગણિ વચ્ચને છહિયે, જેહને પ્રવચન નેહો ॥ ધન્ય ० ॥ ૧૦ ॥

સુવિદિત ગચ્છક્રિયાનો ધોરી, શ્રીહરિભદ્ર કહાય ॥

પદ્ધ ભાવ ધરતો તે કારણ, મુજ મન તદ્દ મુહાય ॥ ધન્ય ० ॥ ૧૧ ॥

(સાગ્રાપુમે જાયાનુ સ્તવન)

હું કરનારથી થાય એવી ધર્મની કષ્ટક્રિયાના કરનારા ગાધુઓને અલ્પાગમના ગ્રામી હોય તો શા ખપમા આવે । અર્થાત્ ખપમા આવે નહિ ધર્મક્રિયાઓનું કષ્ટ યોગ્ય કરતા હોય અર્થાત્ પ્રતિયેખન-પ્રતિક્રમણ નિહાળ્યાદિ ક્રિયાઓનું જેઓને કષ્ટ અલ્પ હોય તોપણ જ્ઞાનગુણો તેઓ કષ્ટક્રિયા કરનાર સાધુથી અધિક છે, એમ ધર્મદાસગણિએ ઉપદેશભાષામાં કથ્યું છે સુવિદિત ગચ્છક્રિયાના ધોરી શ્રી-હરિભદ્રમૂર્તિ સર્વેગપક્ષની ભાનનાને ધારણ કરતા હતા માટે મારા મનમાં તે રૂચે છે, એમ ઉપાધ્યાયજી જણાવે છે

માળાહિઓ વરતર, હીણો વિહુ પવ્વચળ વખાવતો ॥

નયદુકર કરતો, સુહુચિ મપ્પાગમો પુરિસો ॥ ૧ ॥

(ઉપદેશભાષા)

ધર્મદાસગણિને પ્રત્યક્ષપર અત્યંત સ્નેહ હતો તે જ્યે છે કે “જ્ઞાની એના સર્વેગપક્ષિજો ક્રિયા ન કરતા હતા વા હીનક્રિયા કરતા હતા પણ શુદ્ધ ચારિત્રીયાઓની પ્રગતિ કરતા એના, અને જિનશાગમની પ્રભાવના કરતા હતા જ્ઞાનગુણો, ક્રિયા કરનારથી અધિક કહા છે” ઉપાધ્યાય ગર્વેગપક્ષના ભાવને ધારણ કરનાર હતા તેપ્રમાણે, સર્વેગપક્ષધારી દ્રવ્ય-અનહાર પ્રતિક્રમણાદિ ક્રિયા કરવામાં શ્રુતના અનુસારે યથાતથ્ય પોતાનામાં અગ્રાધકપાત્ર માનનાર અને ધ્યાનસમાધિમાં મગ્ન રહેનાર જ્ઞાની સાધુવેદધારી, શ્રી આનન્દધનજીને આગમો ઉપરધણો

રનેહ હતો આજમોના આધારે શુદ્ધોપદેશ દેનારા હતા-અધ્યાત્મજ્ઞાન
વા દ્રવ્યાનુયોગ જ્ઞાનરૂપ નિશ્ચયનયના દગ્ધિયા હતા, તેથી તે શ્રી
સવેગપાક્ષિક ભાવધારક હતા શ્રીમદ્ પોતે આજમોના આધારે ધર્મ-
સંબંધી બોલતા હતા પોતાનામા શુપુની ન્યૂનતા દેખતા હતા અને
આ મોના આધારે શુદ્ધોપદેશ દેઈને તથા ગુસાધુની પ્રશસા કરીને,
ભાવથી ચારિત્રક્રિયાને સ્પર્શતા હતા, માટે તે સવેગપાક્ષિક હતા
એમ સિદ્ધ કરે છે આત્માના શુદ્ધધર્મનું તેઓ ધ્યાન ધરતા હતા
અને પરપરિપુતિને ટાળતા હતા, તેથી તેમની દત્તા ઉચ્ચ હતી એમ
સિદ્ધ થાય છે અજ્ઞાની સાધુ, ધર્મની ક્રિયાઓ કરતો હતો પણ
અધાય છે કથુ છે કે—

પરપરિણતિ પોતાની માને, ઘરલે આરતધ્યાને ॥

વધ મોક્ષ કારણ ન પિછાણે, તે પહિલે ગુણઠાણે ॥

ધન્ય તે મુનિવરા રે જે ચાહે સમભાવે ॥

જે પરપરિપુતિને પોતાની માને છે અને આર્તધ્યાનમા વર્તે છે તથા
અન્ધમોક્ષનું કારણુ અવબોધતો નથી તે પહેલાં મિથ્યાત્વ શુષ્કઠાણે
શ્રીમદ્ આનન્દધનજી જેના મહાપુરુષ અને સિદ્ધાન્તજ્ઞાની અધ્યા-
ત્મજ્ઞાની અનુભવી યુગાનુરાગી અને સવેગપક્ષીની, શ્રી ઉપાધ્યાયે સ્તુતિ
કરીને પોતાની સવેગપાક્ષિક ભાવના કેવી પ્રબલ હતી તે દર્શાવી આપ્યું
છે સાધુનો વેષ હોય અને સાધુની ક્રિયા ન કરતો હોય છતાં, ઉપર્યુક્ત
શુપુનિશિષ્ટ યુગાનુરાગી અવેગપક્ષી હોય છે તે, અલપકાલમા મોક્ષ પ્રાપ્ત
કરે છે માયાની સંજ્ઞાનયમા ઉપાધ્યાયજી તે સંબંધી જણાવે છે કે,

કુસુમપુરે ઘરસઠને ॥ સુજો ॥ હઠ રક્ષા સવિમ્ભ ॥ ગુણ ॥

ઊપર તસ બીજો રહ્યો ॥ સુજો ॥ મુક્તરૂપણ સુગુણજ ॥ ગુણ ॥

વમી પુલ નિ દા કરે ॥ સુજો ॥ બીજો ધરે ગુણરાગ ॥ ગુણ ॥

પહેલાના મલ દુસ્તર કહ્યા ॥ સુજો ॥ બીજાને કેવલ ત્યાગ ॥ ગુણ ॥

કુસુમપુર નગરમા એક શેઠના ઘેર બે સાધુ આગ્યા હતા એક
ક્રિયાપાત્ર દર્શી હતો, તે પેલા ક્રિયા ન કરનાર સાધુની નિન્દા કરતો હતો
અને બીજો ક્રિયા ન કરનારો પેલા ક્રિયા કરનારની પ્રશસા કરતો હતો
કોઈ જ્ઞાનીને પુછતા પેલા નિન્દા કરનાર અને ક્રિયા કરનારના દુસ્ત
રભાન કહ્યા અને ક્રિયાથી મોઝળા પણ સુલીની પ્રશસા કરનાર સાધુને
ત્યા ॥ કહ્યો આ ઉપરથી સમજવાનું કે સવેગપાક્ષિકની ભાવના ધારણુ
કરીને જે આતુઓ-કે જે શ્રુતના અનુસારે યથાતથ દ્રવ્યથી તથા ભાવથી
ચારિત્ર પાળવાને અશક્ત છે તેઓ ખરેખર અન્ય સાધુઓના શુભોની

પ્રશસા કરે છે તો, અલ્પભવમા મુક્તિ પામે છે અને જેઓ ક્રિયાને દભ
ધારણુ કરી અન્ય સાધુઓની નિન્દા-કુચલીથી હેવના કરે છે તેઓ ઘણા
ભવ ભમે છે શ્રીમદ્ આનન્દધનજી જેવા અધ્યાત્મજાની અને
આત્માના શુદ્ધધર્મમા હંડા ઉતરેલા મહાસવેગપાક્ષિકની જેટલી પ્રશસા
કરીએ તેટલી ન્યૂન છે એમના સવેગપણાનું સદાકાલ ધ્યાન હોય !

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી સવેગપાક્ષિકભાવના ધારક હતા અઢારમા
શતકમા ઉપાધ્યાયને મહાગીતાર્થે જ્ઞાનનામા અમારો
ઉપાધ્યાયનો અગત અભિપ્રાય છે તેવા વૈરાગી ત્યાગી મુનિરાજ
સવેગપક્ષભાવ પોતાનામા શુણ્ણની ન્યૂનતા દેખે છે અને અન્ય જે
કોઈ ચારિત્રીયામા શુણ્ણ હોય તેની પ્રશસા કરે છે તે શતકના કેટલાક
અન્ય મુનિનરો પપુ ઉપાધ્યાયવત્ સવેગપક્ષની ભાવનાને ભાવતા હતા
ઉપાધ્યાય ચારિત્ર પાળતા છતાં પોતાને માટે નીચે મુજબ લખે છે

શ્લોક

અવલયેષ્ટાયોગ, પૂર્ણધારાસહિષ્ણવશ્ચવય ॥

અવત્યા પરમમુનીના, તદ્વીયપદ્વીમનુસરામ ॥ ૨૧ ॥

સિદ્ધાતતદ્ગાના, જ્ઞાસાનાં ચ મુપરિચય જ્ઞવત્યા ॥

પરમાલમ્બનમૂતો, દશનપક્ષોયમસ્યાક ॥ ૨૨ ॥

ત્રિધિકથન વિધિરાગો, વિધિમાર્ગસ્થાપન વિધેરિષ્ટા ॥

અવિધિનિપેષદ્ધેતિ, પ્રયચનમત્તિ પ્રસિદ્ધાન્ત ॥ ૨૩ ॥

અધ્યાત્મભાવનોજ્વલ-ચેતોવૃત્તોચિત્ત દિત્ત કૃત્ય ॥

પૂર્ણક્રિયામિલાપ, શ્વેતિદ્વયમાત્મશુદ્ધિકર ॥ ૨૪ ॥

દ્વયમિદ્શુભાનુવધ શક્યારમશ્ચશુદ્ધપક્ષ ॥

અદિતોવિપયય પુનઃ, રિત્યનુભવસગત પન્થર ॥ ૨૫ ॥

(અધ્યાત્મસાર ।)

જ્ઞાનાર્થ—અમો સાધુના પૂર્વે ચારિત્ર સખન્ધી ક્રિયાચારોને પાળી
રાકનારા નથી અમે ભક્તિવડે પરમમુનિયોની પદવીને અનુસરીએ
છીએ સિદ્ધાંતો અને તેના અગમ્યસાચોનો મક્તિપ્રમાણે સારો
પરિચય છે એજ પરમાવળન જૂત અમારો દર્શન પક્ષ છે તેઓ
પોતાને ચારિત્રપક્ષી ન જાણાવતા દર્શનપક્ષી જાણાવે છે વિવિત્ત કથન,
વિધિપર રાગ, વિવિમાર્ગનું સ્થાપન, વિવિની ઇચ્છા અને અવિધિને

શ્રીમદે અત્યન્ત લક્ષ દીધુ છે તેઓ મિદ્ધાન્તોના ક્ષયોપરામી મુનિવર હતા નયોની અપેક્ષાએ તત્ત્વોનો બોધ કરનાર વિરલા મનુષ્યો હોય છે નૈગમ સમ્રાટ અવતાર સજ્જસૂત્ર શબ્દ સમભિરૂઢ અને એવજૂત એ સાત નય છે દ્રવ્યાસ્તિક અને પર્યાયાસ્તિક નયનો સાત નયના સમાવેશ થાય છે અને સાત નયોનો દ્રવ્યાસ્તિક અને પર્યાયાસ્તિક એ બે નયના સમાવેશ થાય છે

દ્વિક્રિયસવવિદ્ધો, સત્તનયસયાદ્યવતિ ઇમેવ ॥

અષ્ટોવિધ બ્રાણસો, પચેવ સયા નવાણ મુ ॥

(વિશેષાવશ્યક ।)

નૈગમાદિ એકેવ નયના સાત નત ભેદ ગણુતા સાત નયના ગ્રાતસો ભેદ થાય છે, તેમજ અન્ય રીતિએ પાચસો ભેદ થાય છે શબ્દ સમભિરૂઢ અને એવજૂત એ ગણુત એક શબ્દનયની નિવક્ષા કરવામા આવે તો પાચ મૂલ નય થાય, તેથી તેના પાચસો ભેદ થાય છે સામાન્યગ્રાહી નૈગમનો સનહમા અતર્ભાન કરનામા આવે અને વિશેષગ્રાહી નૈગમનો વ્યવહારમા અન્તર્ભાન કરનામા આવે તો મૂલ ૭ નય થાય છે અને તેના છસો ભેદ થાય છે જ્યારે સમ્રાટ અવતાર અને સજ્જસૂત્ર એ ગણુ અર્થનય વિનક્ષાય છે અને એક શબ્દનય પર્યાયાસ્તિક નય તરીકે વિનક્ષાય છે ત્યારે, મૂલ ચાર નય થાય છે અને તેના ચારસો ભેદ થાય છે જ્યારે નૈગમાદિ ચાર નય છે તે દ્રવ્યાસ્તિક તરીકે વિનક્ષાય અને ગણુ શબ્દનયો એક પર્યાયાસ્તિક તરીકે વિનક્ષાય છે ત્યારે, મૂલ બે નયના બેનો ભેદ થાય છે “ શરૂદસોઽસત્તવાતાનવા મવતિ ” ઉત્કૃષ્ટવી અસખ્યાતા નય હોય છે જાવન્તો વચનવહા તાવન્તો ષા નવાવિસદામો । ત વચન પરસમયા સમ્મત સમુદિયા સ વે ॥ જેટલા વચનમા ા છે તેટલા નયો છે, જેટલા નયો છે તેટલા એકાન્તે પરતીધિક સિદ્ધાન્તો છે અને સમુદિત તથા સ્થાત્શબ્દવાહિત ધ્યેયા તે સર્વે નયો જિનશામન બાનને પામે છે

શ્રીમદ્વુ ઉપર પ્રમાણે સ્વ અને પરદર્શન સખન્ધી જ્ઞાનસામર્થ્ય કથ્યુ શ્રીમદ્ આનન્દનજના સ્તવનોનડે તેમના ગુણોની દિશાડ મિચિત વર્ણન કરવામા આવ્યુ, હવે તેમના પદોનડે તેમના ગુણોડ આન્તરિક હૃદયચારિત્ર તપાસીએ

શ્રીમદે પાચમા પદમા પ્રત્યેક વસ્તુમા દ્રવ્યગુણુપર્યાય હોય છે, તથા ઉત્પાદન્ય અને ધ્રુવ્યુક વસ્તુ સાત કહેવાય છે, તેની દષ્ટાન્ત ને સમજાવુ આખીને આત્માની ઉપાદેયતા સખન્ધી ઉત્તમ ઉદ્ધારો કાઢ્યા છે

શ્રીમદે સાતમા પદમા યોગનો અનુભવ મર્ત્યવીને યોગજ્ઞાનનો

શ્રીમદ્ગુરો ! દુનિયાને પરિચય આપ્યો છે તેમણે યોગના અનેક
જ્ઞાન સાત્રો અવલોક્યા હતા અને યોગસમાધિનો અ
વ્યાખ્ય કર્યો હતો આત્માને મન્યાનીની ઉપમા આપ-
વામા આવી છે અને નરીરને મકની ઉપમા આપી છે તેની એમ
અનુમાન કરી નકાય છે કે, તેમણે મન્યાનીઓના મકોમા નામ વ્યા
હોવા ભેદએ અને ત્યા પ્રગ્નોપાત્ત યોગના નિચારોની ધૂનમા ને
ધૂનમા યોગના ઉદ્ધારો પદ તરીકે બહાર કાઢ્યા હોય હકયોગ સમા-
ધિનો તેમણે અવ્યાયયોગે અનુભવ કર્યો છે એમ નિશ્ચય કરાય છે
યોગસમાધિ પ્રાપ્ત કરીને તેમણે લોકોને પ્રગ્નોપાત્ત-અમુક ચમત્કા
રોના ધામભૂત એવો પોતાનો આત્મા છે એવો ખ્યાલ બાવનાના વાર-
ણોને સ્થાન આપ્યું છે સાતમા પદમા સહજગમાવિતુ સ્વરૂપ
આલેખ્યું છે અને તેની ગાયે અજપાન્તપ કે જેને યોગીઓ જાણે છે
તેનું તેમણે દિગૂહરીત કર્યું છે

આઠમા પદમા અધ્યાત્મજ્ઞાનનો, સુમતિ આદિ પાત્રોનડે સ્નાનુ-
ભવ પ્રગટ કર્યો છે તે ખરેખર મનનીય છે નવમા પદમા પાપુ
અધ્યાત્મના ઉદ્ધારો છે દસમા પદમા પાપુ આધ્યાત્મિક પાત્રોના
ઉદ્ધારોનડે સ્નાનુભવરમને રાષ્ટ્રોદ્ધાર પ્રગટ કર્યા છે અગ્નીયારમા
પદમા આધ્યાત્મિક પાત્રોદ્ધાર આત્મા અને મોહનું યુદ્ધ દર્શાવીને
પોતાના આત્મામા પ્રગટતી દનાનો ખ્યાલ આપ્યો છે બારમા
પદમા અધ્યાત્મદષ્ટિએ અન્તરૂમા રાધા અને કુષ્મન્તના ચોપાટની રમત
કેવી રીતે રમાય છે તેનો આલેખ્યું ચિતાર આપ્યો છે તેરમા પદમા
આધ્યાત્મિક અન્તરપાત્રોના નિચારો દર્શાવીને આત્માની દલાતું ઉચ્ચ
જ્ઞાન કરાવ્યું છે ચઉદમા પદમા અન્તરૂમા રહેલા પાત્રોના નિચારોને
દર્શાવ્યા છે અને સમતા આદિનું શ્રેષ્ઠત્વ દર્શાવ્યું છે મમતાએ આ
ત્માને શિખામણો આપી છે તેનું સ્વચ્છ ચિત્ર દોરવામા આવ્યું છે
પંતરમા પદમા જ્ઞાનરૂપી જ્ઞાનનો અન્તરૂમા પ્રગટ થતા, જે દલા વાય છે
તેના ઉદ્ધારો દેખવામા આવે છે સોળમા પદમા મમતા પોતાને ઘેર
ચેતનસ્વામિની આવનાની રાહ જોઈ બેઠી છે તત્સજ્જની ઉદ્ધારો છે
સમતાને આત્મપતિયર જેટલો અધો પ્યાર છે તેનો સ્પષ્ટોલેખ કરવામા
આવ્યો છે મમતાના વાક્યોમા શુદ્ધ પ્રેમરસ હવકાઈ જતો માવુમ પડે
છે સત્તરમા પદમા અન્તરૂમા રહેલી સ્ત્રી પોતાના સ્વામીને, પુત્રને નહિ
ધમકાવવા સજ્જની ઉપાવળ આપ્યો છે અઠારમા પદમા ચેતનની સ્ત્રી
રીસાત્પી છે તેને મનાવવા માટે આત્માને સુમતિએ ઉપદેશ આપ્યો

છે, તેમાં બાળ સ્વભાવી રીતે શિષ્યાગાનુના સંબંધો વડે મનાવના સંબંધી ઉપાય-કુચીઓ દર્શાવી છે. જ્યોત્સ્નાના પદમાં આધ્યાત્મિક પાત્રોને દૃઢતા ઉપા અનુભવરૂપે રચેલા અવ્યયોદી નકાશ છે વીગમ પદમાં પણ આધ્યાત્મિક પાત્રોની ઉચ્ચતા સમન્વી અનુભવવાનવડે કૃદ-ચોદનારોને સંબંધો વડે કથ્યા છે તેમને સાસારિક વસ્તુઓનું વિસ્તાર જ્ઞાન હતું, કે જે નૃકમ આન્તરિક પાત્રોમાં પણ વસ્તુઓદ્વાગ નિર્દેશ છે, તેનું જેમ જેમ મનન કરવામાં આવે છે તેમ તેમ તેમનો ખરો અભિનવભાવ ઝળકેતો જાય છે.

એકનીશમાં પદમાં આત્માની નિરાતની સંબંધી ઉદ્ધારોના ઉભ આત્માની રાજ્યો માનુષ પે છે-આ પદ સંબંધી એક દિવદન્તી નિશાની નીચે મુજબ છે.

એક વખત શ્રીમદ્ વિમલેશ્વરી બહાર કુમરના પાત્રોના પ્રદેશમાં પડી રહ્યા હતા. નિકાનેરમાં તે વખતે ઘણા નરના સાધુઓ રહેતા હતા અને અન્યદર્શની નિદાનો પણ તે વખતે ત્યાં ઘણા રહેતા હતા. અન્યદર્શની નિદાનોના મનમાં એક વખત એવો વિચાર થયો કે જો આ એક આનન્દધનજી નામના યોગી છે અને તે પામની બહાર રહે છે આત્મજ્ઞાનમાં તે ઉપા ઉતર્યા છે અને તેઓ ધ્યાનગ્રામીમાં રહે છે માટે તેમને મળીને ખરાખોટાની પરીક્ષા કરી જોઈએ પડિત બ્રાહ્મણો ભેગા થઈને આનન્દધનજીની પાસે ગયા અસર પામી પડિતો પૈકી એક પડિતે પૂછ્યું કે, પડિતજી આત્માની નિશાની શી છે તે જણાવશો? તો આપ આત્મજ્ઞાની હો. દરેક મતરાજા, આત્માને જુદા જુદા ધમનાળો માને છે માટે તેમાં ખરું શું છે તે કૃપા કરીને જણાવશો. શ્રીમદે પડિતની પૂછનાના ઉત્તરમાં " નિગાની કહા ઘણા રે-તેરો મહાવ જગોષ્ઠ રૂપ " એ પદ સ્ફુરણપૂર્વકે ગાયું અને તેના ભાનાર્થ કથીને અનુભવજો પડિતોને સાપેક્ષતાની દૃષ્ટિએ આત્મતત્ત્વની ઝાંખી કરાવી.

બાવીસમાં પદમાં આગમના આધારે તારાકાર્વવાદનો પૂર્વપર વિચાર કરતા તેમને જે અનુભવ પ્રગટ્યો છે તે સંબંધોદ્વારા જાતના કલ્યાણાથ બહાર કાઢ્યો છે, તે ખરેખર મનનીય છે તેવીશમાં પદમાં અનુભવકનિકાનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે. બાવીસમાં પદમાં શુદ્ધ ચેતના ચોતાના મેનાપી આત્માનો મેળાપ થયે છે અને તે શું કહે છે તે સંબંધી ઉદ્ધારો છે. પચ્ચીસમાં પદમાં આત્માનો જે પ્રત્યક્ષ નિરૂદ્ધ છે તેના યોગે તેમણે કૃદચોદ્વાર કાઢ્યા છે, આત્માનો વિગ્ધ ખમાતો નથી.

તે સખન્ધી કાઢેલા ઉઢારોવડે શ્રીમદ્ના હૃદયમા તે સખન્ધી શું થતું
 હશે તેતુ અનુમાન થઈ નહીં હોયશમા પદમા પોતાની સાનસખન્ધી
 હથુતાનુ ચિત્ર આલેખેતુ અનલોકવામા આવે છે સત્તાવીશમા પદમા
 સમજ્યાવિના પડ્દર્શનીઓ પ્રભુને બપ બપે છે તે સખન્ધી ખેદ
 જણાવ્યો છે અને પરમાત્માને ઓળખીને ધ્યાવનાની સૂચના કરેલી
 બેવામા આવે છે

અઠ્ઠાવીશમા પદમા આશા સખન્ધી નિચારો જણાવ્યા છે અને
 આરાનો ત્યાગ કરીને આત્માનુભવમૃતરસતુ પાન કર-
 આશા અને વાનો અમરરૂપ દર્શાવ્યો છે આ પદ સખન્ધી એક
 દત્તકથા એવી દત્તકથા શ્રવણ કરવામા આવે છે કે-એક વખત

શ્રીમદ્ મારવાડમા વિચરતા હતા ત્યા અધાનકનાસી જૈનો વસતા હતા,
 તેમજ શ્વેતાબર મૂર્તિ પૂજક જૈનો વસતા હતા-આનન્દધનજી ગચ્છની
 ક્રિયા કરતા નથી, સ્થાપનાચાર્ય રાખતા નથી, અને એકવા ફરે છે, તેઓ
 વ્યવહારમાર્ગથી ભ્રષ્ટ થયા છે, એવા નિચારો ત્યા પ્રેલાઈ ગયા હતા, અને
 કેટલાક વ્યવહારમાર્ગમા એકાન્ત ચુસ્ત જૈનો આનન્દધનજીને ધિક્કારતા
 હતા એક વખત શ્રીમદ્ અઠ્ઠમ (૮૫ ઉપનામ)ના પારણે ખરા બપોરે
 આહારપાણી વહોરવા ગયા ગૃહસ્થોને ત્યા તેઓ આહારપાણીની
 આરાએ ફર્યા પપુ ગમે તે કારણોથી-દેવયોગે આહાર મળ્યો નહિ,
 તેથી આનન્દધનજી પાછા ગામની બહાર આવ્યા અને આહારપાણીની
 આરામા લપટાયલા એવા પોતાના આત્માને ઉદ્દેશી નીચે પ્રમાણે
 સમોધવા લાગ્યા કે-આશા ભીરનકી કયા કીજે, જાનસુધારસ પીજે ॥ બાશાળા
 નદરૂત દ્વાર દ્વાર લોકનકં, વૂઠર બાશાધારી ॥ માતમબનુમવ રસકં રસિયા,
 રતરે ન રૂઘવુ સુમારી ॥ ઇત્યાદિ નિચાગેવડે પોતાના આત્માને ધ્યાનસ
 માધિમા લયલીન કરી દીધો

ઓગણીતમા પદમા પોતાનુ નામ વા રૂપ નથી તે સખન્ધી
 ઉઢારો છે તે પદ સખન્ધી એક વૃદ્ધ યતિ પામેથી
 નામ રાખ એનુ સાબળનામા આ-ચુ હતુ કે, એક વખત આનન્દ-
 નાર ધનજી મારવાડના દોઈ ગામમા નિહાર કરીને ગયા હતા
 ત્યા એકાન્તસ્થાનમા રહીને આત્મધ્યાન ધરતા હતા તે જામના શ્રાવકો
 તેમની પાસે આવતા હતા એક વખત તે જામના શ્રાવકોએ
 શ્રીમદ્ આનન્દધનજીને વિનંતિ કરી કે સાહેબ ! આપની પાછળ આપનુ
 નામ રહે તે માટે એક શિષ્ય કરો શિષ્ય આપનુ નામ ગખરો-
 આપની પાછળ આપના નામની યાત્રી માટે શિષ્ય કરો શ્રીમદે આન-

કોનું બોલવું એકનાર થનાપુ કર્યું, પશ્ચાત્ તેના ઉત્તર તરીકે હૃદયના ઉદ્ધારરૂપે તાપ્દો બહાર કાઢીને શ્રાવકોને જ્ઞાન્ત કર્યા તે વખતે “ જલ્પુ નામ દમાતા રાજે ” એ પદની રચના થઈ નામ અને રૂપથી ભિન્ન એવા આત્માની ધૂનમા મસ્ત બનેલા મહા પુરુષને નામરૂપનો મોહ વ્યાપી હોય ? તે ઉપર્યુક્ત ઉદ્ધારનાળુ પદ નાનવાથી માણુમ પડે છે

ત્રીગુણ પદમા ગમતા અને મમતાના વિચારોનું કથન છે ગમતા અને મમતા મળ્યન્ધી સાડ પ્રિયેચન જરવામા આન્યુ છે એકત્રીશમા પદમા આધ્યાત્મિક પાત્રોની પ્રિયેચના સળન્ધી ઉદ્ધારો છે બત્રીસમા પદમા આધ્યાત્મિક પાત્રના ઉભરાઓ સળન્ધી ઉદ્ધારો છે તેત્રીશમા પદમા સમતાના આત્મસ્નામિપ્રતિ શુદ્ધ પ્રેમના ઉત્તમોદ્ધારોનો રસ ઝળકી રહ્યો છે ચોત્રીસમા પદમા આધ્યાત્મિક પાત્રના શુદ્ધપ્રેમર સના ઉભરાઓના ઉદ્ધારો હૃદયમા હડી અસર કરનારા જાણુમ છે પાત્રીશમા પદમા સમતાના નિરહંત્ર બના ઉદ્ધારોનું સ્પષ્ટીકરણ છે છત્રી શમા પદમા આધ્યાત્મિક પાત્રના વિરહંત્ર મોદ્ધાર છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ સાહત્રીસમા પદમા, ભાનથી યોગી અવસ્થા

મારે કેની રીતે ધરવી જોઇએ ? તેની ઇચ્છા કરીને ભાવથી

મારે ભાવથી
કેવો જોગી વે
પ્હેરો જો પ્રિય
જોઇએ

ખરી યોગીની અવસ્થા પ્રાપ્ત જરવાના ઉદ્ધારો જાણુમા છે-

લોકમા દ્રવ્યથી યોગીનો વેપ જે દેખાય છે તેનો અન્ત

રૂમા ભાનથી વિતાર આપ્યો છે અન્યદરાનીઓ યોગીનો

વેપ પ્હેરે છે, પરન્તુ ત્રીમદે કયેલા એવા યોગીના શુભો

ધારણુ જે તો તેમણુ કલ્યાણુ ધાય મોહમલ્લનો નાન કરે છે તેજ

ખરો યોગી છે આ પદસમન્ધી એવી દિવદન્તી સાબળનામા આત્રી

છે કે, એક રખત શ્રીમદ્ આણુજીપર વસતા હતા તે વખતે એક યો

ગીનો આનન્દધનજીપર રાજ થયો અને તેણે શ્રીમદ્ને કથ્યુ ૪ તમે

અમારા જેવો યોગીનો વેપ પ્હેરો, તે વખતે શ્રીમદે ભાનયોગીવેષના

વિચારોના ઉભરાઓથી રસિક પદ જાઈને યોગીને આનન્દી કરી દીધો હતો

અકત્રીસમા પદમા શ્રીમદે લોકવ્યવહારમર્યાદાના બધનમા આ

ત્માએ ન બધાણુ જોઈએ એવું, મસ્તદશામા મસ્ત થઈને ઉદ્ધારોથી

જાણુ યુ છે જોગપુચાલીશમા પદમા આધ્યાત્મિક કવન પાત્રનું ચિત્ર

ખડું કરીને, તેના દ્વારા જે જે ઉભરાઓ બહાર કાઢ્યા છે તે મનન

કરવા યોગ છે ચાલીસમા પદમા આધ્યાત્મિક પતિપર રત પત્રીનો જે

શુદ્ધ પ્રેમ છે તેણુ વર્ણન કર્યું છે એકતાલીસમા પદમા આધ્યાત્મિક

કવનના વિરહોદ્ધારોનો નિતાર આપ્યો છે બેતાલીશમા પદમા શ્રીમદે

પોતાની અમરતાનો ખ્યાલ આપ્યો છે, શ્રીમદ્ અધ્યાત્મધ્યાનસમા

નિમા અદ્વૈતરૂપે વર્ધિ જયા હોય અને તે વખતે આત્માના શુદ્ધ વીર્યા-
 દ્વાસ વૃદ્ધિપરિણામ થોગે—“ જન દમ નમર મયે ન મરે ” એવા ઉદ્ધારો-
 નીકળ્યા હોય એમ ભાગ થાય છે તેતાલીરામા પદમા આત્મા અને આ-
 ત્માની સ્ત્રી એ બે પાત્રોની દશાનુ વર્ણન કરનામા આવ્યું છે, તે વર્ણન
 ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાન ધ્યાનના ઉડા પ્રદેશમાની ધ્વનિથી પ્રગટ્યુ હોય એમ
 ભામે છે ચુમ્માલીરામા પદમા સુમતિ પોતાના આત્મસ્વામીને પોતાની
 ખરી ભાનદશાથોગે ને ને જ્યે છે તેનો ચિતાર શ્રીમદે આપ્યો છે
 પીસ્તાલીરામા પદમા શ્રીમદે મઝાનુ આધ્યાત્મિક ચિત્ર, ખરેખર હૃદયો
 દ્વારોથી ચિતર્યુ છે અને મોહચબ્દની ને ને વ્યુ છે તે ખરેખર તે
 દરાએ થોગ્ય જ થાયુ છે છેતાલીરામા પદમા આત્માનુ મોહગતના
 લરકરની સાથે અન્તરમા ને ચુદ્ધ વાય છે તેનો ચિતાર આપ્યો છે
 શ્રીમદે અન્તરમા મોહરાજની સાથે ચુદ્ધ વ્યુ હતુ તે વખતે આત્માની
 ક્ષયોપશમમાને છત થઈ હતી એવો ધ્વનિ તેમાથી નીકળી રાકે કે

મુડતાલીરામા પદમા શ્રીમદના આધ્યાત્મિક કવચની વાર્તાનો ઉલ્લેખ
 કરવામા આવ્યો છે અડતાલીરામા પદમા પક્ષપાત અને નિરપ રજ-
 પાની વૃત્તિનો ધાર્મિક વિચારો સબન્ધી આન્તરિક ચિતાર આપ્યો છે
 એગણુપચાસમા પદમા શ્રીમદે આત્માનો મેળાપ ઇચ્છ્યો છે તે ખરેખર
 અન્તરમા ઉડી અસર કરે છે આ પદમા આત્માની ખરી દશા વર્ણવે
 છે અને તેની પ્રાપ્તિ ઇચ્છી છે પચાસમા પદમા આધ્યાત્મિક-પ્રવચનો
 ઉડો અનુભવ ચિતાર આપ્યો છે એકાવનમા પદમા બાહ્ય જ્ઞાનધનના
 વિચારોનો આન્તરિક સ્ત્રીમા આરોપ કરીને આન્તરિક જ્ઞાન પાનની
 ભાનરૂપે ભાદરના માગમા ને દરા થાય છે અને તેનાનો ને ને ચુદ્ધ-
 પ્રેમરમે ને સદ્વિચારો ઉદ્ભવે તેનો આમેલુખ વિચાર આપ્યો છે,
 બાવનમા પદમા આનન્દધનરૂપે સર્વત્ર આનન્દના ધનરૂપ નાત્માની
 ભાવના-ખરી રીતે આધ્યાત્મિકદૃષ્ટિથી ભાની છે રેપનમા પદમા આત્મા-
 રૂપ કૃષ્ણનુ ગાન કર્યુ છે પોતાનુ, અહોરાત્રી આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણની સાથે
 દીન ભાની રહ્યુ છે એનુ નાઈને, આનન્દના ઉભગ ખદાર દિશા છે, તેવી
 વાચકો શ્રીમદની દરાનો ખ્યાલ કરી નહો

શ્રીમદે ચોપનનુ પદ શ્રી અમદાવાદમા રહીને આત્મિક-ધર્મ
 આપારના ઉદ્ધારોનડે રચ્યુ છે એમ મરબોધાય છે અમદા-
 વાપાર અને ગાણકચોક્કું ૬૧૨૬
 રમા રાતકમા અમદાવાદની શ્રોત્રીવાથી વધવા પામી
 હતી જૈનધર્મના અનેક નવ્વના આચાર્ય અમદાવાદમા
 આવતા હતા ગુજરાતમા તે વખતે, પાટણ, વરુનગર, અમદા-
 વાદ, ખભાત, ધોળકા, નિબપુર, પાદગ અને નવાર વોરે સદેરોમા જ

ઘણા સાધુઓ રહેતા હતા ચોપનમાં પદમળાન્ધી એક એવી દન્તકથા
 સામળવામાં આવી છે કે શ્રીમદ્ આનન્દધનજી અમદાનાદમાં ગોઈ ઉપા
 યયમાં રહેતા હતા તે વખતમાં કેટલાક આનંદોની એવી શ્રદ્ધા થઈ હતી
 કે શ્રી આનન્દધનજીપાસે ચમત્કાર ॥ શ્રીમદ્ પાસે એક ગરીબ શ્રાવક
 આવતો હતો તેના મનમાં એવો વિચાર હતો કે, શ્રીમદ્ આપાર કર
 વામાં કર્મ ચમત્કાર બતાવે તો હું મારૂં દેવું ચૂકાની નાખું અને આપારના
 પ્રતાપે મુખી થઈ એક વખત શ્રીમદ્ આનન્દધનજી એકાન્તમાં બેઠા
 હતા તે વખતે પેલા આનંદો અનસર પામીને સેવાનો મૂળ ઉદ્દેશ
 પ્રગટ કરીને હૃદયનો ખુલાસો કર્યો પેલા શ્રાવકની આગળ શ્રીમદ્
 આનન્દધનજીએ આત્માના ખરા આપારનું સ્વરૂપ જણાવ્યું આત્માની
 પાસે બ્રહ્મધર્મની મૂલ રક્ત ઘોડી છે અને કર્મરૂપ વ્યાજ ઘણું છે ઇત્યાદિ
 આધ્યાત્મિક ઉપદેશ આપ્યો અને તે વખતે આધ્યાત્મિક ઉદ્ગારોથી
 પોતાના આત્માને ઉદ્દેશીને “મૂઠ્ઠો વોઢો માફ વાજ્ઞો ઘણોરે, કેમ કરી
 વીધોરે જાય” ઇત્યાદિ શબ્દોનડે પદની રચના કરી અને તેમાં બાણથી અમ
 દાવાદના માણુકચોકને અ તરૂના માણુકચોકમાં ઉતારી ત્યાં ધનની ટુકાન
 માવ્યાનો ઉપયોગ દીધો પેલા ગરીબ શ્રાવકને તેની સંસારનું વ્યાપારમાંથી
 ફળ મળ્યું હોપનમાં પદમાં આધ્યાત્મિક પતિ અને પત્નીનું ચિત્ર આબેહુબ
 ચિતર્યું છે અને સ્ત્રીના મુખે આત્માના ચમળાન્ધી જે ઉદ્ગારો કઢાવ્યા છે
 તે વારંવાર વાંચના યોગ્ય અને નિવારના યોગ્ય છે તથા તેનો ઉપાદેય
 ભાગ આરના યોગ્ય છે મતાનનમાં પદમાં શ્રીમદે અપૂર્વ ખેલ ખેલ
 નારા આત્માનું માહાત્મ્ય વર્ણવ્યું છે પરદર્શનો સમળાન્ધી શ્રીમદે પોતાના
 વિચારો જણાવીને આત્માને પ્રાપ્ત કરના યોગ્ય, સિદ્ધસ્થાન છે એમ
 હૃદયદક્ષિણી જણાવીને, આત્માની-સ્વસ્વરૂપે ચનાની લીન રૂચિ દર્શાવી
 છે અકાવનમાં પદમાં વિરહિણી સમતાના વિરહોદ્ગારો પોતાના
 આત્મસ્વમી પ્રતિ દર્શાવ્યા છે, તેનો તેમણે આબેહુબ ચિતાર આપ્યો છે,
 ખરેખર શ્રોતાઓને અને વાંચકોને તે ઉડી અસર કરી શકે છે

ઓ ૧૫સાકમાં પદમાં ચમતા પોતાના સ્નામિની સાથે ખરો પ્રેમ
 ધારીને તથા ખરા રૂપમાં આવીને અને વેાકવાજ-મયાદાનો ત્યાગ કરીને
 અન્તરૂમાંથી ઉભરાઓ બહાર કાઢે છે, એ ઉભરાઓ શ્રીમદ્ના હૃદ
 યમાં પ્રગટ્યા હતા તેથી-નાચકો એ ઉભરાઓથી, શ્રીમદ્ આત્માના
 ચુલોની પ્રાપ્તિમાં ખરા રૂપમાં આવી ત્યાં હતા એમ સહેજે
 અવબોધી નકરે

સાકમાં પદમાં અન્તરૂમાં આત્માની સ્ત્રીએ આત્માનો નિશ્ચય કર્યો
 છે અને તેથી તેને હવે પોતાના પતિને ત્યાં અન્યત્ર-જ્યાં ત્યાં ભટકવાની

ભ્રાન્તિ ટળી છે, એવા ઉદ્દગારો ઝળકી ઉઠે છે એકસઠા પદમા આધ્યાત્મિક કલત્રદશાના ઉદ્દગારોમા સુદ્ધ પ્રેમરસ છલકાઈ જાય છે એવું અનુભવમા આવે છે બીસઠમા પદમા આંતરિક કલત્રનો વાર્તાલાપ સમ્યગ્ રૂપમા છે

ત્રેસઠમા પદમા વ્રજનાથની સ્તુતિ કરવામા આવી છે શ્રીજિનેશ્વર ભગવાન્ તેજ ખરેખરા વ્રજનાથ છે શ્રીમદ્ આનન્દધનજી વ્રજદેશમા અને કાશી તરફ ગયા હોય એમ લાગે છે વ્રજનાથમા ગયા હોય અને ત્યાં વ્રજનાથને દેખ્યા હોય તે વખતે ખરેખરા વ્રજનાથ શ્રીજિનેશ્વર ભગવાન્ છે એમ ધારીને વ્રજનાથના નામે શ્રીજિનેશ્વરની સ્તુતિ કરી હોય એમ લાગે છે કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીજૈનશાસનોદ્ધારક શ્રીહિમચંદ્રાચાર્ય જ્યારે પ્રભાતપાટપુમા સૌમનાથ મહાદેવના મંદિરમા ગયા હતા તે વખતે કુમારપાવના અનુરોધથી શ્રીજિનેશ્વરને ખરા મહાદેવ માનીને મહાદેવના નામે જિનદેવની સ્તુતિ કરી હતી, તે પ્રમાણે શ્રીમદ્ આનન્દધનજી વ્રજનાથ એવું જિનેશ્વરનું નામ હૃદયમા ધારીને સ્તુતિ કરી માસે છે શ્રીમાનતુમસરિજી ભક્તામરસ્તોત્રમા જિનેશ્વર દ્યા અને પુરુષોત્તમના નામે સ્તવે છે યત્

૧ વિદુષાર્ચિત્તદુદ્ધિયોધાત્ ।

૨ સિમુચનત્રયશકરત્વાત્ ॥

૩ શિવમાગવિધેવિધાનાત્ ।

૪ ભગવન્ પુરુષોત્તમોઽસિ ॥

ની પેઠે શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ વ્રજનાથના આત્માની સ્તુતિ કરી છે બીસઠમા પદમા આત્મા છે તે ખરેખર હૃદયમા ઉતારવા ॥ આત્માની સમતા સ્ત્રીની વિરહદશાનું આગેહુખ પદમા શ્રીમદે અપૂર્ણ સુદ્ધ પ્રેમરસ રેડયો છે તે વિરહનો આગેહુખ ચિતાર દર્શાવ્યો છે દાસપદ્મીનથી શ્રીમદ્ને બાહ્ય મમત્વ ટળી ગયું હોય છે સડસઠમા પદમા શ્રીમદે ઉદાગ્ભાવથી મમ્યગ્ અર્થ ગ્રહણ કરવાથી ભજના યોગ્ય છે અનેકાન્તદર્શનમા સર્વ દેવના નામે પણ સજ્જન આત્માના અભિમુખ થાય છે, તેથી

જેનદર્શનમા નામનો આગ્રહ નથી એમ સાપેક્ષ દૃષ્ટિથી જણાવીને,
દરેક દેવતા નામનો ખરો અર્થ કેવી રીતે લેઈને તેના નામને માનવું
તેની દિશા દર્શાવી છે

શ્રીમદે અડસઠમા પદમા સાધુની સગતિથી સહજનનન્દ મળે છે
એવો સિદ્ધાંત પ્રતિપાદન કયા છે દુનિયામા સર્વ કરતા
સાધુસતિ સાધુસમતિ શ્રેષ્ઠ છે સર્વ દેવો, સાધુની સગતિ ઇચ્છે છે
સાધુની સાતિથી મોક્ષ મળે છે સાધુની સગતિથી જે કર્મ
પ્રિય પ્રાપ્ત થાય છે તે જીલ્લ જરાથી યતુ નથી પચમકાલમા ખરેખર
આત્મજ્ઞાની સાધુઓની ગતિ તેજ તરનાનો ઉપાય છે શ્રીમદ્ આનન્દ
ઘનશ્યમે સાધુઓપર ઘણો પ્રેમ હતો સન્તોની સેનાવિના તત્તની પ્રાપ્તિ
નથી શ્રીમદે સાધુની ગતિ સમન્ધી હૃદયના જે ઉભરાઓ કાઢ્યા છે
તે પ્રગસનીય મનનીય અને આદરણીય છે અમોએ પણ શ્રીમદ્ના
આશયાનુસારે પદ ઉપર યથાશક્તિ નિવેચન કર્યું છે

શ્રીમદ્ને સાધુસગતિથી આત્મજ્ઞાનનો લાભ મળ્યો છે, એમ તેમના
ઉદ્ધારોથી સ્પષ્ટ અવબોધાય છે સાધુઓ ધર્મની રક્ષા કરનારા છે અને
મોક્ષમાર્ગ દેખાડનારા છે તેમના વચનો આગમોના અનુસારે છે, તેથી
શ્રીમદ્ના વચનોને અમોએ આ પદના ભાવાર્થમા ટાઢી બતાવ્યા છે
તેમા જૂર્ણભાવ્યસૂત્રનિર્વૃત્તિ એ વાક્યને બદલે અનુપયોગથી સૂત્ર ને
જૂર્ણભાવ્યનિર્વૃત્તિ એવું લખાઈ ગયું છે તેનો મુદ્દારો ઉપર પ્રમાણે
કરીને વાચકો વાચશે, એવી બનામણ કરવામા આવે છે તેમ
શ્રીમદ્ના સ્તનનોમા પરસ્પર વિચાર વિરોધ અને આગમનો વિરોધ
ટાળવા માટે આ પદના ભાવાર્થમા લખાયેલી જાથાની સાક્ષીઓને
અમોએ પ્રસ્તાવનામા પ્રસંગોપાત્ત લખી છે તેથી, વાચકોએ વિષયપરત્વે
સેદ જાણીને પુનર્રક્તિદોષની આશંકા કરની નહિ

અગણોત્તરમા અને સિત્તેરમા પદમા આધ્યાત્મિક પાત્રો સમન્ધી
ઉદ્ધારો કાઢ્યા છે એકોત્તરમા પદમા સિદ્ધના એકનીરા સુણોતુ
શ્રીમદે જીવી રીતે વર્ણન કર્યું છે બહોત્તર તોતર સુખોત્તર પચોત્તર અને
છાતેરમા પદમા શ્રીમદે અધ્યાત્મના ભિન્ન ભિન્ન અધ્યવસાયે ભિન્ન ભિન્ન
ઉભરાના પદાર્થ ઉદ્ધારો કાઢ્યા છે

સતોત્તરમા પદમા શ્રીમદે પોતાની, પ્રભુની સાથે લય લાગી છે
તેની જાખી જાણી છે અકોત્તરમા પદમા શ્રીમદે 'હું જગતનો ગુરુ
હું અને હું જગતનો સિદ્ધ હું' એવા સાપેક્ષ દૃષ્ટિના ઉદ્ધારો કાઢ્યા

છે ઓગતીઅંશીમા અને ઔશીમા પદમા અધ્યાત્મના ઉદ્ગારોની રેલ-
 છેવ થએલી જાણ છે એકાશીમા પદમા મોહ જાપવડે આત્માનું
 ધ્યાન જરનાના વિરેક ઉભરાઓનું મોંદર્ય અનલોચન છે બ્યાસીમા
 પદમા શ્રીમદે શ્રીપાર્થનાથની અદ્ભુત જૈલીવી સ્તુતિ કરેલી છે, તેનું
 વર્ણન છેન્દ્યાશીમા પદમા નિરપૃહ દેશનું આવકારિક ગળદોવડે સ્વરૂપ
 વર્ણવ્યું છે ચોરાલીમા પદમા શ્રીમદ્નું જિનેશ્વરની સાથે શુદ્ધ પ્રેમતાન
 ના પુ છે તે સખન્ધી ઉભરાઓ છે પચાશી છાશી સત્તાશી અઠ્ઠાશી
 ન યાશી તેનું એનાણું બાણું અને ત્રાણુંમા પદમા અધ્યાત્મશૈલીએ ભિન્ન
 ભિન્ન અધ્યવસાયોનડે ભિન્ન ભિન્ન પાત્રોદ્ધારા આત્માના ઉદ્ગારોનો
 પ્રવાહ વહેવરાવ્યો છે ચોરાણુંમા પદમા આધ્યાત્મિક કલનપાત્રના ઉદ્ધારો
 છે પચાણુંમા પદમા પ્રભુમા ચિત્ત કેની રીતે રાખવું તે સખન્ધી
 ઉદ્ધારોનો પ્રવાહ વહેવરાવ્યો છે છત્રુમા પદમા આધ્યાત્મિક હૃદયો
 ડારો છે સત્તાણુંમા પદમા વૈરાગ્યનો અદ્ભુત રસ વહેતો અનલોચાય
 છે અઠ્ઠાણુંમા અને નવાણુંમા પદમા ગૂઢ આધ્યાત્મિક રોહીએ અધ્યા-
 ત્મજ્ઞાનના વિચારોના ઉદ્ધારો કાઢ્યા છે

નવાણુંમા પદમા આધ્યાત્મિકશૈલીએ અવળી વાણીદ્વારા અધ્યાત્મ-
 જ્ઞાનના વિચારોને જાહેર કર્યા છે સોમા પદમા વૈરાગ્યરસનું શીતલ ઠરણું
 પ્રગટાવ્યું છે, ખરેખર તે વૈરાગ્યરમના શીતલ ઝરણું ચેતનાની રમણુતાના
 જ્ઞાનથી હૃદયમા જે રાન્તિ પ્રગટે છે તેનું વર્ણન કરી જાગ્ય તેમ નથી
 એકરો એકમા પદમા શ્રી રૂપમદેવની સ્તુતિના ઉદ્ધારો છે આ પદ તેમણે
 પોતાની અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રારભાવસ્થામા રચ્યું હોય એમ લાગે છે
 એકરો બેમા પદમા પોતાના આત્માને, શ્રીમદે વૈરાગ્ય રાખ્દોનડે પ્રભુની
 ભક્તિ કરવા ઉપદેશ આપ્યો છે એકરો ત્રણમા પદમા વૈરાગ્યગમના
 ઝરણુનો પ્રવાહ વહેતો આવુંમ પડે છે એકરો ચારમા પદમા આ-
 ત્માની સાથે લાવેલી નુરતાનું આન્તરિક પાત્રોવડે વર્ણન કરવામા
 આવ્યું છે એકરો પાંચમા પદમા વૈરાગ્યના માહાત્મ્યસખન્ધી ઉદ્ધારોનું
 ખરેખર સ્વરૂપ અવલોકવામા આવે છે એકરો છમા પદમા
 આધ્યાત્મિક નેત્રીએ ઉદાસ ભાવના થવાનું કારણ શું છે તે સખન્ધી
 ઉદ્ધારો છે એકરો સાતમા પદમા આત્માની આન્તરિક વસતસતુત્ય
 ઉભરાઓ જેવા હૃદયમા પ્રગટ્યા છે તેના બાહિર કાઢેલા છે શ્રીમદ્દેવના
 આત્મામા કેવી વસતસતુ પ્રગટી હતી તેનું અનુમાન ખરેખર આ પદ
 વાચકથી કરી રાગ્ય તેમ છે એકરો આઠમા પદમા શ્રી પાર્થનાથની
 શ્રીમદે સ્તુતિ કરેલી છે તેના વાસ્તવિક ચિતાર દેખાના આરે છે
 શ્રી પાર્થનાથની સ્તુતિનું આ પદ એક ધાકામા સ ૧૬૫૫ ની સા-

લભા લખાયથી પ્રતીક શ્રી ક્રાન્તિનિબંધનાથી પ્રતિભાથી ઉતારી લીધું છે એકશે ને નવમું “ નિરંજનવાર માણ કેમે મિલેમે ” એવું મથાળાવાળું પદ પાટાવાળા સોજક હરિનાલની પાસેથી ઉતારી લેવામાં આવ્યું છે અને તે આ ચરિત્રનિબાનમાં પ્રગટ થયું છે આ પ્રમાણે શ્રીમદે મૃદયના ઉભરાઓથી ગાઓલા અકૃત્રિમ પદોના ભાવની સામાન્ય પ્રકારે સંક્ષેપથી દિગ્માત્ર સ્તુતિ કરવામાં આવી છે તે પદોપર લખેલા ભાવાર્થથી વાચકોને વિશેષ અરબોધ થશે એમ સમાવના કરવામાં આવે છે

શ્રીમદ્ના બે ચાર પદો કળીર અને સુરદાસના પદોની સાથે મળતા આવે છે, એમ કેટલાક વિદ્વાનો કહે છે અહીં શ્રીમદ્ના ચાર પદોની સખ્યા લીસમું પદ-સહસ્રકમું પદ-અઠ્ઠાણમું-અને નવાણમું આ ચાર સખન્ધી શકા રહે છે એમોએ તો નિર્ણયસાગર પ્રેસમાં છપાયેલા પદોની ચોપડીમાં એકશે ને સાત પદો વાળ્યા અને તેમાં એ ચાર પદો છાપેલા હોવાથી ઉપયુક્ત ચાર પદો શ્રીમદ્ના રચેલા છે એવું જાણીને તે પદોપર જૈનાગમ રીતીએ ભાવાર્થ લખ્યો છે કળીરના અને સુરદાસના સર્વ પદો છપા યેવા હોય એવું પુસ્તક અધર્પર્યન્ત અમારા વાચવામાં આવ્યું નથી કળીર અને સુરદાસના છાપેલા પદોમાં આ ચાર પદો હોય તો તે સખન્ધી શકા કરવાનું કારણ મળી શકે કદાપિ માને કે સુર દાસ અને કળીરના પદોવાળી ચોપડીમાં એ ચાર પદો મળી આવે તોપણ આનન્દધનના ઠેકાણે કળીર અને સુરદાસનું નામ આપી આનન્દધનના પદો કળીર અને સુરદાસના ભક્તોએ પોતાના ગુરૂના નામથી ફેરવી નાખ્યા હોય તો તેમાં બાધક અનુમાન કયું સાનું છે તેનો ઘણી ચોધકદૃષ્ટિથી તપાસ કર્યા વિના કેમ એકદમ નિર્ણય કરી શકાય ? આ સખન્ધી એમોએ ઘણી ચોધકદૃષ્ટિથી તપાસ બનાવી નથી

કિંવદન્તી પ્રમાણે શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ એક શેઠની સ્ત્રીને સતી થતા વારી હતી અને તે શેઠની સ્ત્રી, શ્રીમદ્ આ નન્દધનજી પાસે મારવાડના કોઈ ગામમાં અભ્યાસ કરવા આવતી હતી શ્રીમદ્ આનન્દધનજીની પાસે તે ઘણો વખત રહેતી હતી અને અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અનુભવ લેતી હતી અને તેવડે પોતાના આત્માને ઉચ્ચ કરતી હતી કેટલાક દ્વાપદદૃષ્ટિથી દેખનારા લોકોએ શ્રીમદ્ની એવી ખોટી અફવા ફેલાવી કે, શ્રીમદ્ને

હતી સ્ત્રી માથે આરો વ્યવહાર છે શ્રીમદે વૈકુન્ઠસ્થાને જીતી હતી
 થી તેમના મનમાં આવી ખોટી અફસ સામળવાથી જરામાત્ર ખોટું
 નહિ અને ઉલટા ધર્મના નિશેષત આરૂઢ થયા કેટલાક એકાન્ત
 નદારપક્ષી જડ લોકો શ્રીમદને હલકા પાડવા ધૂત-પાખડી વગેરે
 ખોટાથી ગાલીપ્રદાન કરવા લાગ્યા, તોપણ શ્રીમદના મનમાં જરામાત્ર
 યોધુ આવ્યું નહિ શ્રીમદ પઠિપૂર્ણ બાલુતા હતા કે આત્માના ગુણોને
 આત્માની સાક્ષીએ એવીને મોક્ષ મેળવવાનો છે, કઈ દુનિયાના
 સર્વશ્રેષ્ઠથી મોક્ષ પમાતો નથી.

કિંવદન્તી પ્રમાણે શ્રીમદ આનન્દધનજી એક વખત મેડતા વા
 અન્ય કોઈ ગામમાં ગયા હતા અને ત્યાંના રાજાની
 માનની બે બે પુત્રીઓ તે વખતે વિગવા યઈ હતી રાજાની બે
 વિધવા પુત્રી બોને બાપ પુત્રીઓ દરરાજ રૂદન કર્યા કરતી હતી ઘડીમાત્ર
 પાણુ રૂદન કર્યાનિના રહેતી નહોતી રાજાએ હાલરો
 ઉપાયો કર્યા પણ બે પુત્રીઓનો કોઈ રીતે શોક ટળ્યો નહિ રાજાએ
 અન્ય લોકોના મુખથી માલજ્યુ કે શ્રીમદ આનન્દધન સિદ્ધપુરુષ છે
 તે કોઈપણ ઉપાયે પુત્રીઓના શોકને દૂર કરવો રાજાએ શ્રીમદ આન-
 ન્દધનજીને વિનંતિ કરી અને પોતાની બે પુત્રીઓને શ્રીમદની પામે
 મોડની શ્રીમદે હૃદયમાં દયા લાવીને બે પુત્રીઓને ખરા આત્મકનામીનુ
 મંત્રપ મર્મજાન્યુ, તેમજ સસારની અગાધ-ક્ષણભગુરતા સમજવી
 તેમના ઉપદેશથી રાજાની બે પુત્રીઓનો શોક ટળ્યો તેથી તેઓ શ્રીમ-
 દની પામે ધર્મનો ઉપદેશ વિરોધ થનાણુ કરવા લાગી અને શ્રીમદની
 નેના કરવા લાગી શ્રીમદના આધ્યાત્મિક ઉપદેશની બે પુત્રીઓને
 એટલી બધી અસર થઈ કે તેથી રાજાની પુત્રીઓ નિયમનાસનાને ભૂલી
 નર્મ અને ધર્મમાં લયલીન બની ગઈ. રાજાની બે પુત્રીઓના પતિવ્રથથી
 દુર્જન લોકોએ એવી ખોટી અફસ ફેલાવી કે, શ્રીમદનો રાજાની
 બે પુત્રીઓ સાથે આરો વ્યવહાર છે આ વાત નામોનામ ફેલાઈ
 જવાથી રાજાના કાને નઈ એક દિવસ આ બાબતનો નિશ્ચય કરવા
 રાજા તથા ગામના આગેવાન લોકો શ્રીમદની ખાનગી ચર્ચા બેવા
 લાગ્યા, શ્રીમદે તે વખતે અદ્ભુત ઉપદેશ આપ્યો અને અગ્નિમાં બે-
 હસ્ત રાખીને અદ્ભુત ચમત્કાર દર્શાવ્યા કે બેથી લોકોનો મનપ ટળ્યો
 અને શ્રીમદના આશિષપર પૂર્ણ વિશ્વાસ પ્રગટ્યો રાજાએ શ્રીમદના
 પામાં પડીને પોતાનો અપરાધ ખમાવ્યો આ કિંવદન્તીમાં સુ મત્ય
 છે તેનો નિર્ણય વાચકોએ જરી લેવો

શ્રીમદ આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનો ઉપદેશ દેતા હતા અને આધ્યાત્મજ્ઞાન-

શ્રીમદ્ને હ
રના નહિ દે
વાનો હુઈનો
નો પ્રયત્ન

માર્ગમા સચરતા હતા, તેથી એકાન્ત ક્રિયાને માનનારા સાધુઓએ એવો ઉપદેશ કયા કે, શ્રીમદ્ નિશ્ચયવાદી છે, તે લોકોની શ્રદ્ધા ઉઠાવી દે છે, માટે કોઈએ તેમને રહેવાને ઉપાશ્રય આપવો નહિ, જૈનોએ તેની પાસે જવું નહિ, આવા ઉપદેશની અસર બાળ જીવોને થઈ અને તેથી આનન્દધનજીને કેટલેક ઠેકાણે ઉતરવાને ઉપાશ્રય પાપુ જૈનો આપતા નહિ આનન્દધનજી નિશ્ચયવાદી છે એની કિંવદન્તી ફેલાવાથી અસર જૈનો આનન્દધનજી પર દ્રેષ કરના લાગ્યા અને અનેક પ્રકારના કઠિન રાખદો કહેવા લાગ્યા શ્રીમદ્ આનન્દધનજી લોકોના રાખદો સહન કરવા લાગ્યા અને મઠો મઠીઓ વગેરેનો આશ્રય લેઈ ચારિત્ર પાળના લાગ્યા પૂર્વમુક્તચારી મહાપુરુષ શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ અસર લોકોએ કરેલા પરિપહો સહન કર્યા શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ જૈનાનુભવ દૃષ્ટિવડે આત્માના ગુણો પ્રકટાવવા જે જે પરિપહો સામા આવતા હતા તેને સદા તેથી તેમનો આત્મા, સાધુના આન્તરિક ચારિત્ર્યની ઠેકલી બુધી ઉન્ન કોટિપર હતો તેની કઈક ઝાંખી જપ્તુઈ આવે છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી આનન્દી સ્વભાવના હતા અને તેઓ, સાધુપણમા જે નિર્ભયતા જોઈએ તે દરમા આરૂઢ થયા હતા લોકોના બકવાદથી તેઓ ખીલીતા નહીં જૈન યેતાબર શાસ્ત્રોમા કયેલી એવી ધ્યાનદશામા ભયથી સુક્ત થઈને પ્રવેશ કરતા હતા ભયથી નિમુક્ત થઈને તેઓ ઘોર જગવમા વાસો કરતા હતા સિંહ વગેરે શુદ્ર પ્રાણીઓની શુદ્ધમા જઈને વાસ કરતા હતા રાત્રીના વખતમા સ્મશાનમા કાઢી સગા ધ્યાને રહીને નિર્ભય દશામા આગળ વધતા હતા શરીર આદિતુ મમત્વ દળ્યા વિના નિર્ભયપણુ પ્રાપ્ત થતુ નથી શ્રીમદ્ ત્યાગ અને વૈરાગ્યદશામા દરરોજ આગળ વધતા હતા અને સાત પ્રકારના ભયથી રહિત પોતાના આત્માને ભાનતા હતા હુનિયા પોતાની નિન્દા કરશે એવા પ્રકારના સકલપને તેઓ મનમા લાવતા નહોતા પોતાના આત્માની સાક્ષીએ વીતરાગ વચનોને યથારત્ક્રિયા આરાધવા તત્પર રહેતા હતા પોતાના વિચારો અને આચારોમા શ્રીમદ્ નિર્ભય હતા અસર લોકો તેમને સતાવતા હતા તોપણુ શ્રીમદ્ અસર લોકોપર કડપણના ધારા કરતા હતા અને પોતાના આત્માને સાન્તરસથી પોપીને ઉન્ન બનાવતા હતા

શ્રીમદ્ના પરિચયમા આવનાર શ્રીમદ્ યતોવિજયજી ઉપાધ્યાય

શ્રીમદ્ના પ
રિચયમાં આ
વર્ણનાઓને
લાત

અને શ્રી સત્યવિજયજી પંચાગ વગેરેને અધ્યાત્મજ્ઞાનનો
સારો લાભ મળ્યો હતો શ્રીમદ્ના પરિચયમાં આવ
નારાઓની મધ્યસ્થદૃષ્ટિમાં વધારો થતો હતો અને ધર્મા-
ધમવૃત્તિથી તેઓ પાછા હકેતા હતા શ્રીમદ્ના પરિચ-
યમાં આનનારાઓને શ્રીમદ્ના સાંત વિચારોની અસર

થતી હતી શ્રીમદ્ના સમન્ધી વિરૂદ્ધ અભિપ્રાય ધારણ કરનારા કેટલાક
મનુષ્યો શ્રીમદ્ના પરિચયમાં આવતા પોતાના ભૂલ ભરેલા વિચારોને
ખદલતા હતા અને શ્રીમદ્ના ભક્ત બની જતા હતા શ્રીમદ્ આનન્દ-
ધનજી મહારાજ વૈરાયભાને જે જે ગળેડો ઝટેતા હતા તેની અમર
પાસે આનનારાઓપર થયા વિના રહેતી નહોતી વક્તાના પ્રમાણિક-
પણાના નિશ્ચય વિના શ્રોતાને ઉપદેશની અમર થઈ શકતી નથી વક્તાના
વિશ્વાસ વિના વક્તાના ગળેડો ખરેખર શ્રોતાને સારી અસર કરી શકતા
નથી, પરંતુ નિપરીત અમર થવાનો તો મનવ છે શ્રીમદ્ જૈનશાસ્ત્રોના
આધારે ઉપદેશ આપતા હતા તેમના ઉપદેશના અધિકારી ઉચ્ચ
કોટીના હોવા હતા ચોમાગામાં કુરાઓની કિંમત સમજી શકાતી
નથી, પણ ચોમાનુ વીત્યાબાદ શીયાળો અને શીયાળા કરતા ઉંડાળામાં
કુરાઓની ઉપયોગિતાની કિંમત સમજી નકાય છે, તે પ્રમાણે આન
ન્દધનજીની હરે ઉપયોગિતા અને ઉત્તમતા વિશેષતઃ અવબોધી શકાય છે

શ્રીમદ્ આત્મિક વિચારોમાં લીન રહેતા હતા તેઓશ્રી આધ્યા-

શ્રીમદ્ના પ
રિચયમાં આ
વર્ણ

ત્મિક પદોના જાનના મરણુવ હતા દુનિયા પોતાને
માટે નુ કહે છે તેની તેઓ કાજજી રાખતા નહોતા
સુક્તિની આરાધનામાં, દુનિયાના દોરની અભિપ્રાયોની
જરૂર નથી કોઈ શ્રીમદ્ પાસે આવીને કહેતુ કે તમારા

મનન્ધી અમુક મનુષ્ય અમુક વિચારો ધરાવે છે-અમુક મનુષ્યો તમારા
મનન્ધી અમુક જોને છે તોપણ શ્રીમદ્-આ પ્રમાણે વદનારા મનુ
ષ્યોના રાખેડો સાબળના-વક્ષ દેતા નહોતા, અને તે પ્રમાણે જોવનારા-
ઓને કહેતા હતા કે, તમે તમારૂં આત્મિકકલ્યાણ કરો તુ કોઈની વાત ગા-
ભળના નવરો નથી અને કોઈ જમે તે કહે તે સમન્ધી લક્ષ દેનાની મારી
હતી નથી. દુનિયાના અભિપ્રાયો સાબળના અને તે સમન્ધી ઉત્તરો
આપતા તેનો પાર આવતો નથી દુનિયામાં મારા મનન્ધી સારો અભિ-
પ્રાય બધાવવાની ઈ-છા માટે મારો જન્મ નથી પણ આત્માના ગુરૂ
ધર્મના રનાવના કરવા માટે મનુષ્યજન્મ છે લોકોના અભિપ્રાયો પોતાના
મનન્ધી કેરા છે તેના લક્ષ રાખ પ્રશ્ની આત્મિક નાકિયો વધતી નથી,
માટે આત્મસાક્ષીએ વીતરા

જ્ઞાને યથાતથિ આત્મધર્મને

પદ્મપ્રભુના સ્તવનથી જણાઈ આવે છે પ્રભુની સાથેનું પોતાનું અન્તરૂ ટળશે એમ શ્રીમદ્ને નિશ્ચય થવાથી “ગુરુ મુખ મન્તર મન્તર માત્રસે રે, વાઙ્મય મગલ તૂર” ॥ એવા ઉદ્ધારો બહાર કાઢ્યા છે શ્રીમદ્ના દૃઢ્યના ઉભરાઓમા તેમની આધ્યાત્મિક દશા અને ભક્તિ ઝળકી ઉઠે છે જ્ઞાની પોતાની કૃતિયોમા પોતાનું દૃઢ્ય કયા, કેની રીતે ખાતી કરે છે તે અનુભવી જનો, કૃતિયો વાચીને કહી દે છે “નાતમષો આઘાર” એ વાક્યમા એ પ્રત્યય મરાઠી બ્યાકરપુનો છે, તે પ્રત્યય છઠ્ઠી વિભક્તિનો છે તેથી શ્રીમદ્ મરાઠી ભાષા જાણતા હતા અને તેમનો દક્ષિણમા વિહાર પપુ થયો હોય, એમ સમજે છે શ્રીમદ્ આનન્દધનની પેઠે ઉપાધ્યાય પપુ સવેગ પદ્મની ભાવના ભાનતા હતા

શ્રીમદે ચોવીશીમા તીર્થકરોના ગુણોની વાસ્તવિક સ્તુતિ કરી છે પ્રભુને ઉદ્દેશીને અનેક પ્રકારે સ્તવના કરી શકાય છે શ્રીમદે તીર્થકરોની કરેલી વાસ્તવિક સ્તુતિ પ્રભુની આગળ પોતાના દોષોને દર્શાવી, પ્રભુની આગળ ક્ષમા માનવી તે સ્વદોષ પ્રકટન સ્તવના કહેવાય છે પ્રભુની આગળ તેમના કહેલા ઉપદેશવડે ઈર્ષ્ય સ્તુતિ કરવી તે ઉપદેશલક્ષના કહેવાય છે બોદમા શ્રીઅનન્તનાથના સ્તવનમા ઉપદેશમય સ્તવના દેખવામા આવે છે અધ્યાત્મસ્તવના વિચારોવડે પ્રભુની સ્તવના કરની તે અધ્યાત્મસ્તવના કહેવાય છે શ્રીશ્રેયાસ નાથના સ્તવનમા અધ્યાત્મનો સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે મનને વશ કરવા અને મનનું સ્વરૂપ વર્ણવવાના આશયથી જે સ્તવના કરવામા આવે છે તે આસ્પતરિક સ્તવના કહેવાય છે શ્રીકુધુનાથના સ્તવનમા મનસબન્ધી વિચારો દર્શાવીને કુધુનાથની સ્તવના કરવામા આવી છે શાસ્ત્રોમા કહેલા દર્શનભેદ હેતુનયો અને દર્શનાભેદ હેતુનયો વડે, શ્રીમુનિમુક્ત અને નમિનાથની સ્તવના કરવામા આવી છે રાજ મલીએ આપેના પ્રેમતિલોપાવલગર્ભિત સ્તવના તેમણે શ્રીનેમિનાથની કરેલી છે સેવાના વાસ્તવિક ઉદ્ધારમય વિચારોવડે તેમણે શ્રીસંભ વનાયની સ્તવના કરેલી છે સામાન્યરીતે કહીએ તો તેમણે શ્રીતીર્થકરોની વાસ્તવિક સ્તુતિના પ્રદેશોમા વિચરવા સ્વાભાવિક પ્રયત્ન કર્યો છે તીર્થકરોએ કહેલા ગુણોને ઉદ્દેશીને જે જે પ્રકારની ઉદ્ધારમય વચનો વડે-સ્તુતિ કરવામા આવે છે, તે વાસ્તવિક વર્ણના કહેવામા આવે છે, તે સબન્ધી અધ્યાત્મસારમા શ્રીયશોવિજયજી નીચેપ્રમાણે કયે છે

શરીરરૂપલાવણ્યવપ્રચ્છન્નધ્વજાદિભિ

ર્વાર્જિતૈર્વાત્તિરાગસ્ય વાસત્ત્વી નોપવર્ણના ॥ ૧૨૪ ॥

વ્યવહારસ્તુતિ સેવ વીતરાગાધ્મર્વર્તિનામ્ ।

જ્ઞાનાદીના ગુણાના તુ વર્ણના નિશ્ચયસ્તુતિ ॥ ૧૨૫ ॥

(અધ્યાત્મસારે આત્મનિઘયાધિકાર)

શરીર, રૂપ, લાવણ્ય, વપ્ર, છત્ર, અને ધ્વજાદિવડે શ્રીવીતરાગ દેવની વર્ણના કરવામા આવે છે તે, શ્રીવીતરાગ પ્રભુની વાસ્તવિક ઉપવર્ણના નથી, તે તો ઔપચારિક બ્વહાર સ્તુતિ છે, અને જે વીતરાગ પ્રભુના જ્ઞાનાદિક ગુણોની વર્ણના છે, તે વાસ્તવિક વર્ણના સ્તુતિ, વા નિશ્ચય સ્તુતિ છે શ્રીમદ્દિનાથના સ્તવનમા શ્રીમદે પ્રભુની વાસ્તવિક સ્તુતિ જરૂરી છે તે વાચકોને સ્પષ્ટરીતે અવબોધાય છે વાસ્તવિક સ્તુતિને શ્રીઉપાધ્યાયજી દક્ષાન્તથી નીચેપ્રમાણે જણાવે છે,

પુરાદિવર્ણનાદ્ રાજા સ્તુત સ્વાદુષ્ચારત

તત્ત્વત શૌચગામ્ભીર્યધૈર્યાદિગુણવર્ણનાદ્ ॥ ૧૨૬ ॥

(અધ્યાત્મસાર)

નગર વગેરેના વર્ણનથી રાજાની સ્તુતિ કરવી તે ઉપચારથી સ્તુતિ કથાય છે, અને રાજાના શૌર્ય-ગામ્ભીર્ય અને ધૈર્ય વગેરે ગુણોથી, રાજાની સ્તુતિ કરવી તે તત્ત્વથી (વાસ્તવિક) સ્તુતિ કહેવાય છે શ્રીમદ્દના સ્તવનોમા વાસ્તવિક સ્તુતિના વિચારોના અમૃત ઝરણા વહ્યા કરે છે પ્રભુના વાસ્તવિક ગુણોને અવબોધ્યાવિના પ્રભુની વાસ્તવિક ઉપવર્ણના થતી નથી

શ્રીમદે રચેલા પદોમા, આત્માના ગુણોની પ્રાપ્તિનાટે આત્માના ગુણોને ઉદ્દેશી, વાસ્તવિક-આધ્યાત્મિક ઉપવર્ણના અવલોકવામા આવે છે શ્રીમદ્દના પદોમા સ્વયમ્ભયની દૃષ્ટિની વિશાવતા અવલોકવામા આવે છે

શ્રીમદે અનેક રાગોમા પદો રચ્યા છે, તે ઉપરથી જાણી શકાય છે કે, તેમને રાગ રાગત્વીનુ સાદ્ જ્ઞાન હતુ, તેમજ

શ્રીમદ્દત્ત સ
ગીત જ્ઞાન

તેઓ ઉચ્ચ ગર્વેયા હતા શ્રીમદ્ ગૃહસ્થાવાસમા અનેક ગર્વયાઓના સમાગમમા આવ્યા હતા અને તેમની પા-

સેથી સંગીતનો સારીપેઠે અભ્યાસ કર્યો હતો ગૃહસ્થાવાસમા તે સમયના અનેક વાજાઓને તેઓ વગાડી જાણતા હતા સંગીત સાહિત્ય પ્રદેશમા તેઓ વિચર્યો હતા નવરસને તેઓ આત્મામા ઉતારી જાણતા હતા સંગીતજ્ઞોનીસાથે ગૃહસ્થાવાસમા સ્પર્ધામા ઉતરતા

હતા કબીરના ભજનોના રા । કરતા શ્રીમદ્ના રાગો જુદા પ્રકારના માત્રુમ પડે છે શ્રીમદે મૂળ રાગરાગત્રીઓમા હૃદયના ઉભરાઓ કાઢ્યા છે શ્રીમદ્નીસાથે ભોજકોનો ઘણો પરિચય હતો શ્રીમદ્ના પદો ઉપર હાવ પાપુ ભોજકોને ઘણો પ્રેમ છે ભોજકો દેશોદેશ શ્રીમદ્ના પદો ગાઇને શ્રીમદ્ની ઝીર્તિ વિસ્તારે છે

શ્રીમદ્નો સ્વભાવ મળતાવડો અને આનન્દી હતો તેમના ચહેરા પર ગાથીર્વની છાયા છનાયતી રહેતી હતી ગમે તે શ્રીમદ્નો સ્વભાવ મનુષ્યોનીસાથે ભેદભાવ રાખ્યાવિના અધ્યાત્મ વાર્તાઓ કરતા હતા, તેથી તેઓનીપાસે અન્યદર્શનીઓ ઘણા આવતા હતા અને જૈનો કરતા અન્યદર્શનીઓ તેમને બહુમાન આપતા હતા અને તેમની ભક્તિ કરતા હતા તેમનામા મત સહિષ્ણુતા નામનો ગુપ્ત ખીલ્યો હતો તેઓ સરવસ્વભાવથી અન્યોને પ્રિય થઈ પડ્યા હતા કોઈની સાથે કવેશ કરતા નહોતા તેમને દેખતાજ આ વૈરાગી મહાત્મા છે એવું લોકોને જણાતું હતું હૃદયના દયાળુ અને સાચા બોલા હતા કોઈનાથી તેઓશ્રી ભય પામતા ન હોતા અને સત્ય બોલતા અનેક હુ બો આવી પડે તેની દરકાર રાખતા ન હતા તેઓશ્રી મનાના પૂલવાની ઇચ્છાથી રહિત હતા એકલા રહેતા છતા અન્તરૂમા તેમનું તાન લાગવાથી પર્વતો અને ગુફાઓમા પણ ખુશીથી રહેતા હતા ધામધૂમ અને ધમાધમની પ્રવૃત્તિથી તેઓ વિરહ્ન હતા

વિકાનેરમા દિલ્હીના બાદશાહનો શાહબંદો, એક વખત આબોયો હતો, તે શાહબંદો હિન્દુ સાધુઓ અને યતિયોને સતાવતો હતો એક વખત શ્રીમદ્ને સાધુઓએ કહ્યું કે અમારી શાહબંદો રસ્તામા જતા મરંકરી ગયે છે માટે કઈ કૃપા લાવી બનતું કરો શ્રીમદ્ આનન્દધનજી વિકાનેરની બાહિર ન્યા શાહબંદાનો સુગમ હતો તેની આસપાસ ફરવા લાગ્યા પેલો શાહબંદો ઘોડાપર બેસીને ફરવા જતો હતો, તેણે મેલામેલા દૃઢ યતિની મરંકરી કરી શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ ગળું, 'બાદશાહકા બેટા ખુદ રહે' એટલું કહ્યું પશ્ચાત્ત પેલો શાહબંદો ઘોડાને ચલીવવા લાગ્યો પણ ઘોડો તત્સુમાત્ર પણ આગળ ચાલી શક્યો નહીં બીજા ઘોડેસારો આવી પહોંચ્યા, તેમણે ઘણા ઉપાયો કર્યા પણ ઘોડો ત્યાંથી હાલી ચાલી શક્યો નહિ શ્રીમદ્ તો ઘોડાને ઠેકાણે ચાલ્યા નયા હતા શાહબંદાના મિત્રોએ શાહબંદાને કધ્યુ કે, ત્યાંથી ઘોડો હાવતો ચાલતો નથી કોઈ કારણ જાણતા હોવ તો કહે શાહબંદાએ કહ્યું કે હું બીજું કઈ કારણ

જાણતો નથી પણ એક સેનકની મેં મરકરી જરી હતી તેણે મને કહ્યું કે “વાદસાહક એટલું સદા રહે” આટલું તેણે બોલેલું હું બાહ્ય હું સાહજ-જાદના મિત્રો વગેરેએ જાણ્યું કે ખરેખર એ સેવકએ જઈ કહ્યું છે સાહજજાદના મિત્રોના કહેવાથી નિકાસરના રાત્રીએ એવકએને પુચ્છાવ્યું નતે ખરા સમાચાર મળ્યા કે, એ કામ તો આનન્દધનનું લાગે છે, માટે તેમની પાસે જાઓ રાત્ર વગેરે ખોળ કરતા કરતા શ્રીમદ્ આનન્દધનની પાસે આવ્યા, અને શ્રીમદ્ આનન્દધનજીને ઘણી આજીજી કરી. શ્રીમદે કહ્યું કે બાદસાહક એટલું, સન્તમાધુઓ સતાતા હે એાર ઉસડી મરકરી કરતા હે તો ઉમકીભિ મરકરી હોને ઉસમેં કયા આશ્ચર્ય હે’ સાહજજાદએ કપ્પુવ જ્યું કે હું માધુ સેનકએને છેડીગ નહિ શ્રીમદે સાહજજાદને કહેવરાવ્યું કે “બાદસાહક એટલું ચલેગા” આ પ્રમાણે સાહજજાદને રાજદો સમજાવ્યા કે સાહજજાદનો ઘોડો ચાલવા લાગ્યો સાહજજાદો આવો ચમત્કાર દેખી ખુશી થયો અને તેણે શ્રીમદના દર્શન કર્યા અને જ્યુ આનન્દધન તો આલીયા હે. શ્રીમદને, સાધુમન્તોને ઉપદ્રવ ટાળના માટે સાહજજાદને આવો ચમત્કાર દેખાડવો પડ્યો

એક વખત શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મારવાડના એક ગામકામાં કોઈ જરીબ વાણિકને ત્યાં ફેરવાક દિનસ રહ્યા હતા એક વખતે તે ઘરનો વાણિયો મહાયિતાતુર ચહેરે શ્રીમદની આજળ આંસીને વદન કરી બેઠો અને હું ખથી તેની જાતી ભરાઈ જવાથી રોવા લાગ્યો શ્રીમદે રોવાનું કારણ પૂચ્છ્યું પેલા વાણિયાએ પોતાની હું ખની વીતક પાત્ર કથી. શ્રીમદે પેના વાણિયાને કહ્યું કે તારી પાને લોહુ દોષ તો લાન પેલા વાણિયાએ એક ચેરીઓ લાની શ્રીમદને આપ્યા પ્રત કાલમા શ્રીમદ્ જ્ઞેવા વિહાર કરી ગયા પેનો વાણિયો શ્રીમદ્ ન્યા બેઠો હતા ત્યાં જઈ લેના વાગ્યો તો શ્રીમદ્ ત્યાં દેખાય નહિ શ્રીમદ્ બેઠો હતા ત્યાં પોતાનો એક ચેરીઓ દેખના લાગ્યો પણ લોહાનો ચેરીઓ દેખાયો નહિ, પણ તેના ડેકારો એક સોનાનો ચેરીઓ દેખાયો પેલા વાણિયાએ પુરાનો ચેરીઓ લીધો અને દેડું ટાળી પુખી થયો તે મનમા પશ્ચાત્તાપ કરવા ગાગ્યો કે અરેરે’ મેં આનન્દધનજીને લે મળુ લેનાનું લોહુ આપ્યું હોત તો કંટનું બધું નુરપું ચઈ જાત સારાત કે શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કોઈનું હું ખ દેખીને તેને ઉપકાર કરના અને તેટલું કરના હતા શ્રીમદ્ પોતાના આત્મામાં રમખુટા કરતા હતા હતા અન્યોને પ્રતોષાત ઉપકાર કરના ચૂકતા નહતા, એ તેમના વિનારો

અને કિંવદન્તીઓથી સિદ્ધ થાય છે પરોપકારાય સર્તા વિમૂલયઃ પરોપ
કારાયે સન્તોની વિશ્વતિયો છે

શ્રીમદે ગુર્જરભાષામા ચોવીશીની રચના કરીને ગુર્જરદેશના મધુ

શ્રીમદે કરેલી ગુર્જરભાષાની સેવા અને તે મનો ઉપકાર કરનાર અને ઉચ્ચ નિચારોથી જગતને સ્વરસમાન દિવ્ય કરવાના વિચારોને અર્પનાર, શ્રીમદ્ અધ્યાત્મકવિ તરીકે ગુર્જર સાક્ષરોમા અધ્યપર્યન્ત પ્રથમ પદ ભોજવે છે અને ભવિષ્યમા પણ ભોજવશે તેમણે ગુર્જરભાષાના ઉપાસકોપર જે ઉપકાર કર્યો છે તે તેમના નામની સાથે તેમની ચોવીશી જ્ઞ્યાયુધી આ પૃથ્વીતલમા હશે ત્યાંયુધી ગુર્જરભાષાના ઉપાસકોને યાદ રહેશે અધ્યાત્મજ્ઞાનવડે નિવૃત્તિમાર્ગમા પરાયણ છતાં પણ ગુર્જરભાષાદ્વારા તેમણે સેવાધર્મ સ્વીકાર્યો છે એ કઈ સામાન્ય બાબત નથી તેમના મુખમાથી ગુર્જરભાષાના ઉચ્ચ શબ્દો નીકળેલા છે તેથીજ તેઓશ્રી સરકૃત ભાષાના અપૂર્વ વિદ્વાન હતા એમ સ્તવનો અને પદોમા વાપરેલા શબ્દોપરથી સિદ્ધ થાય છે શ્રીમદે ચોવીશીમા જૈનાગમ સિદ્ધાંતોનો સાર ઉતારી દીધો છે તેથી તેમનો જોડનો ઉપકાર માની શકવામા આવે તેટલો ન્યૂન છે હાલમા ગુર્જરભાષાની ખીલવણી અર્થે ગુર્જરસાહિત્ય પરિષદના અગ્રગણ્ય સાક્ષરો અથાગ પ્રયત્ન કરે છે તેઓએ ગુર્જરભાષા સાહિત્યદૃષ્ટિથી નરસિંહમહેતા પ્રીતમ પ્રેમાનન્દ અખો અને સામળભટ્ટ વગેરેના કાવ્યોને આદરથી વધાવી લીધા છે અને પૂર્વના ગુર્જરભાષાના હિન્દુ કવિયોને સાદે માન આપ્યું છે, એમ બૃહત્કાવ્યદોહન વગેરે ગ્રન્થો જોવાથી માત્રુમ પડે છે ગુર્જર ભાષાની ખીલવણી કરનાર પ્રસિદ્ધ સાક્ષરવર્ચ્સ રા રા કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ, તથા રા રા રાપુછોડભાઈ ઉદયરામ, પ્રો આનન્દશંકર તથા રા રા નરસિંહરાવ ભોળાનાથ વગેરે સાક્ષરબુદ્ધિઓને સૂચના છે, તેઓ પદ્ધતિમાન્ય જૈન અધ્યાત્મજ્ઞાની કવિશ્રી આનન્દધનજીને ગુર્જરભાષા સાહિત્યોપકારકદૃષ્ટિથી ઉપકારક ગણી તેમની ચોવીશીને ગુર્જરસાહિત્યપરિષત તરફથી ધન્યવાદ અને આવકાર આપશે ગુર્જર ભાષાના બીજ તરીકે જૈન કવિયો છે એમ ગુર્જરભાષાના સાહિત્યની ઐતિહાસિકદૃષ્ટિથી પણ હવે એ વાત સિદ્ધ થઈ છે અને ભવિષ્યમા પરિપૂર્ણ સિદ્ધ થશે એમ આશા રાખવામા આવે છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી અને ઉપાધ્યાયજીના કાર્યો જુદા જુદા પ્રકારના હતા એમ અપેક્ષાએ કથી શકાય તેમ છે શ્રીમદ્ આનન્દધનજીનો સન્તકોટીમા મમાવેશ થાય છે, અને શ્રીમદ્ યરોવિજયજી ઉપાધ્યાયનો જૈન શાસનરૂપ રાજ્યના રક્ષક તરીકે સેનાધિપતિની કોટીમા મમાવેશ થાય છે શ્રીમદ્ આનન્દધનજી ગચ્છની નિશા વિના રહેતા હતા અને

શ્રીમદ્ આન
દનજી અને
ઉપાધ્યાયજીનો
મુખબંદો

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી ગચ્છની નિશામા રહીને જૈન શાસનની પ્રભાવના કરતા હતા પોતાના આત્માતુ હિત સાધતા હતા જૈન શાસન રક્ષકનો ઈન્કાબ શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી ધારણ કરવા યોગ્ય થયા, અને શ્રીમદ્ આનન્દધનજીનો નિવૃત્તિમાર્ગપગથી હતા અને તેઓતુ, વિશેષતઃ અન્તરમા રમણતા કરવા માટે લક્ષ હંતુ શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયે જૈનધર્મની રક્ષા કરવામા કમર કસીને મહેનત કરી હતી અને એકશો ને આઠ સંસ્કૃત ભાષામા ગ્રંથો લખ્યા હતા જૈન શાસનની પ્રભાવના માટે ઉપાધ્યાયજીએ પ્રબલ પુરુષાર્થ કર્યો છે અને જીવનતુ સ્વાર્થે કરનામા કંઈ બાકી રાખ્યું નથી શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીતુ કાર્ય ખરેખર ઉપાધ્યાયજી વિના અન્ય કોઈ કરી શકે નહિ તેતુ હંતુ ઉપાધ્યાયજીની કાર્ય કરવાની દિશા ન્યારી હતી અને શ્રીમદ્ આનન્દધનજીની કાર્ય કરવાની દિશા ન્યારી હતી અદારમા શતકમા ઉપાધ્યાયજીએ જૈન શ્રેતાખર કોમની જે સેના બળની છે તેવી સેના અન્ય કોઈએ બાંધી નથી એમ કહીએ તો તેમા કંઈ અતિશયોક્તિ જણાતી નથી ઉપાધ્યાયજીને પોતાને જૈન કોમના ગ્રાધુઓ (યતિયો) તરફથી પણ ઘણું પેઠું પડ્યું છે તેમની કિમ્મત પાછળથી થઈ છે શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ અધ્યાત્મમાર્ગને ખુલ્લો કરીને ભારતક્ષેત્રમા શાન્તરસની નદી પ્રવાહી છે, અધ્યાત્મને જહેનારા તો ઘણા મળી આવે પણ અધ્યાત્મની મૂર્તિ બાંધીને અધ્યાત્મરસ વહેનરાવવો એ સામર્થ્ય તો ખરેખર શ્રી આનન્દમાનજી વિના અન્યત્ર તે સૈકામા દેખાયું નથી આત્મામાં આત્મના વતસ ! રહેવાતુ દુશ્વળ ખરેખર અદારમા સૈકામાં આનન્દમાનજીને ગાતાકંઈ તેતુ, અન્યત્ર મળી નકે તેમ નથી-નિવૃત્તિમાનમાં આનન્દમાનજી પ્રમાણ તે કાલમા અન્ય કોઈ ન હતુ અધ્યાત્મજ્ઞાનદશામાં આનન્દમાનજીની પ્રમાણ અધ્યાત્મરસિક તે સૈકામા તેમના વિના અન્ય કાઈ મૂર્તિ ! હા શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ જે અમલોરો બતાવ્યા છે તેમ અમલોરો પાત્ર અન્ય કોઈ તે શતકમા નહોતું વેરાની ત્યાગી અને સારીરમભત્તનો ત્યાગ કરી વનમા વસનાર તે મૂર્તિની જેટલી પ્રશરણ કરીએ તેટલી ન્યૂન છે અનેક અપવાદ આવી લોકોએ ચઢાવેલા આજને પણ

તેમજ પોતાને મળેલી શક્તિયોનો દુરુપયોગ કરતા નહતા પોતાનામાં અનેક શક્તિયો પ્રગટી છે એમ જોઈને જાણુ ન દેતા નહતા સાગરની પેઠે જભીર બની-રત્નની પેઠે-ચમત્કારોને, અન્યોને ખાસ કારણવિના જાણુવા દેતા નહતા જગતને ચમત્કારો બતાવીને જાહેરમાં મોટા મનાવાનો તેમના મનમાં લેશમાન પણ સકલપ પ્રગટતો નહતો લોકૈષણ અને અલ્પવૃત્તિથી નિવૃપ રહેવા સદા આત્મજ્ઞાનનો ઉપયોગ ધારણ કરતા હતા

વૈરાય અને ત્યાગિની આત્માનુહિત સાધી શકાતુ નથી શ્રીમદ્ આનન્દધનજીમાં ઉત્તમ પ્રકારનો વૈરાગ્ય હોતો શાસ્ત્રોના વૈરાગ્યના ૪૫ ભેદ બતાવ્યા છે ૧ હુ ખગર્ભિત વૈરાગ્ય ૨ મોહગર્ભિત વૈરાગ્ય અને ત્રીજો જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય હુ ખગર્ભિત વૈરાગ્યમાં સમામમાંથી અધીરા પુરુષોની પેઠે પુનઃ સસારમાં આવવાની ઈચ્છા કરે છે હુ ખગર્ભિત વૈરાગ્ય એ શુદ્ધ ન્યાયગ્રન્થો તથા વૈદક શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરીને આશ્વિકા ચનાવે છે પણ તેઓ રામનદીરૂપ સિદ્ધાંત પદ્ધતિને જાણી શકતા નથી હુ ખગર્ભિત વૈરાગ્ય એ ગ્રન્થના ખડ ખડ બોધથી અહંકારરૂપ જરમીને ધારણ કરેછે-તેઓ સમતામૃત નિર્જરણુને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી હુ ખગર્ભિત વૈરાગ્યમાં સાધુનો વેષમાન ધારણ કરનારા હોય છે ધરમાં અજ્ઞાનમાં દુર્લભ છે અને દીક્ષા લેવાથી લાકવા મળે છે, આત્મ હુખર્ભિત વૈરાયનુ લક્ષણ છે પરમાર્થને જાણુવાવિના સકંટો અને હુ ખગર્ભિત મુક્તિ યવા ગાઢરીયા પ્રવાહની પેઠે હુ ખગર્ભિત વૈરાગ્ય એ ઉપર ઉપરના સાધુપણને ધારણ કરેછે સિદ્ધાંતોને અનુલબ્ધીને વિરુદ્ધાર્થ ભાષણ કરનારા મોહગર્ભિત વૈરાગ્યવાળા એ હોય છે મોહગર્ભિત વૈરાગ્યવાળા એવાનુ કુશાલોમાં રહાપણુ હોય છે મોહગર્ભિત વૈરાગ્યમાં સ્વચ્છેદતા, કુતર્ક અને ગુપ્તતાની સ્તવનાનો ત્યાગ હોય છે મોહગર્ભિત વૈરાગ્ય સાધુઓ પોતાની બઝાઈ કરે છે, તથા અન્ય મનુષ્યોનો દ્રોહ કરે છે મોહગર્ભિત વૈરાગ્ય સાધુઓ કલહ લઝાઈ ટાળ કરે છે અને અનેક પ્રકારના કપટથી પોતાનુ જીવન ગુજારે છે મોહગર્ભિત વૈરાગ્યમાં પાપોને ઢાંકે છે અને શક્તિની બાહાર ક્રિયાનો આદર કરે છે ગુણનો રાગ ન કરવો, પોતાના ઉપર અન્યોએ કરેલા ઉપકારને જુલી જવો, ઈત્યાદિ મોહગર્ભિત વૈરાગ્યના લક્ષણ હોય છે તત્ત્વના જાણુ એવા સ્વાદ્યાદીને જ્ઞાનર્ભિત વૈરાગ્ય હોય છે જેનો વિચાર પુર હોય છે અને જેની શુદ્ધિ પોતાના અને પરના શાસ્ત્રોમાં

પ્રવર્તેતી હોય છે તેને જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય હોય છે જ્ઞાનનું કંઈ વિરતિ છે વસ્તુને વસ્તુસ્વભાવે ઓળખવી અને આત્માના શુદ્ધધર્મને પ્રાપ્ત કરવાની રૂચિ, ઇત્યાદિ જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યનું લક્ષણ છે સાતનયો અને તેના પ્રભેદોવડે આત્માદિ તત્ત્વોનું જ્ઞાન કરવું અને આત્માનું આન્ત-ગિક સફળચારિત્ર પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છા કરવી એ જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યનું લક્ષણ છે એજન્તવાદ અર્થાત્ કદાચરૂપી દૂર હોય, નયોની સાપેક્ષતાએ તત્ત્વોને જાણનાર હોય, ઉત્તર્જ અને અપવાદમા, વ્યવહારમા અને નિશ્ચયમા, જ્ઞાનમા અને ક્રિયામા જેઓને સાપેક્ષશુદ્ધિ હોય છે તેઓ જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગી છવે જાણવા સૂક્ષ્મદષ્ટિ, મધ્યસ્વભાવ, સર્વેન હિતનું ચિંતનન, ઇત્યાદિ જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યના લક્ષણ છે અન્યનું અનુભ-નિન્દાદિ વદવામા મૂક, (મુગો) કોઈના દોષ દેખવામા આધળો અને કોઈના દોષ સામળવામા ખહેરો, તેમજ સફુલોને ઉત્પન્ન કરવામા ઉત્સાહી, એવો જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગી હોય છે અદેખાઈ રહિત, શાન્ત, અહકારરહિત, પ્રપચ જાળથી રહિત, દયાળુ, ચિદાનન્દ સ્વભાવમા રમનુ, અધ્યાત્મ-જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ, ઇત્યાદિ જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગી સાધુના લક્ષણ છે શ્રીમદ્ આનન્દધનજીમા જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ હતા એવું તેમની ચોવીશી, પદો અને તેમના ચરિતપરથી અવબોધાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનની મૂર્તિ એવા શ્રીમદ્મા જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય અને ત્યાગાદિ યુક્તો હતા તેમના યુક્તો પ્રાપ્ત કરવા વાચકોએ લક્ષ દેવું જોઈએ

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ વૃદ્ધાવસ્થા થતા વનનાગુનો ત્યાગ કરીને મેડતામા વાસ ન્યો હતો વૃદ્ધાવસ્થામા તેમણે શ્રીમદ્ આનન્દધનજીની વૃદ્ધાવસ્થા આત્મધ્યાનમા જીવન ગાળ્યું હતું અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ભક્ત અનેવા તેમના ભક્તોએ તેમની સેવામા ખામી રાખી ન હતી મેડતામા તે જે ઉપાશ્રયમા રહ્યા હતા તે ઉપા-શ્રય પણ શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના નામથી ઓળખાતો હતો હાલ તે ઉપાશ્રય પડી ભાગેલી હાલતમા પાયાની અસ્તિતાવાળો દેખાય છે મેડતામા ચોરાશી ગચ્છના ઉપાશ્રયો હતા ધર્મસાગરજી ઉપાધ્યાયે એક વખત મેડતામા ચોમાસું કર્યું હતું

શ્રીમદ્મા જન્મ અનુમાનથી વિચારતા સત્તરમા સતકમા થયો હોય એમ જાણાય છે શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય-જીના પૂર્વે તેમનો જન્મ હોવો જોઈએ તેમના જન્મ-કાલમા શ્રી હીરવિજયસૂરિ અને દીક્ષાસમય વખતે શ્રી વિજયદેવસૂરિ, વિજયતિલકસૂરિ, શ્રી વિજયઆન-

શ્રીમદ્મા સમ-યમા યજ્ઞેલા સૂરિયો

સૂરિ, શ્રી રાજસાગરસૂરિ શ્રી વિજયસિંહસૂરિ, શ્રી વિજયપ્રભસૂરિ અને શ્રી વિજયરત્નસૂરિ નગેરે આચાર્યો હતા જેથી ધારી શકાય છે કે, ઘણા સૂરિયો અને સાધુઓનો તેમણે સમાગમ કયા હશે અને તેમના સમાગમમાં પણ ઘણા સૂરિયો તથા સાધુઓ આયા હશે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી જ્યાસુધી જ્યાનુ બળ હતું ત્યાસુધી ગામની

શ્રીમદ્
આનંદધનજી
નો સ્થિતિવાસ
અને અતિમ
ઉપદેશ

બહાર, દેવકૂલ અને શુક્લજી નગેરેમાં રહ્યા, પણ જ્યારે તેઓશ્રી વૃદ્ધ થયા અને જઘાબળથી ક્ષીણ થયા ત્યારે, મેં હતાં એક ઠેકાણે આવડોની ભક્તિથી રહ્યા હતા તેઓશ્રી ઉપાશ્રયમાં એકાન્તમાં ધ્યાન ધરતા હતા તેમને કોઈ કંઈ પૂછતું હતું તો તેને તેના અધિકાર પ્રમાણે સમજાવતા

હતા તેઓશ્રી આત્માના શુદ્ધરૂપમાં કલાકોના કનાકોપર્યન્ત લીન થઈ જતા હતા તેઓશ્રી તરીરમાં હતા તરીરથી રહિત એવી નિ સન દરાનો અનુભવ કરતા હતા તેમની મુલાકાત લેના આવનાર સાધુઓને આત્માની શુદ્ધતા કરવા સમન્ધી કહેતા હતા મેંહતામાં તેઓ તરીરની વૃદ્ધતાથી રહેતા હતા, પરંતુ-તેમ છતા જનના સગમાં ઘણા આવતા ન હતા તેમનો છેવટનો ઉપદેશ એ હતો કે “આ જગતમાં મોહને છતીને આત્માની શુદ્ધતા પ્રાપ્ત કરવી સાધુઓએ પરને રાજ, દ્વેષ, નિન્દા, અને અભ્યાખ્યાન આદિ દોરો છતવાનો ઉપદેશ આપવો, તેમ તે ઉપદેશ પ્રમાણે પોતે ચાલીને જગતને બતાવી આપતું સસારમાં કોઈ અમર રહ્યું નથી અને કોઈ અમર રહેનાર નથી સસારરૂપ સમુદ્રમાં તરંગની પેઠે ચક્રવર્તિયો વોરે મૃત્યુ દત્તા પામ્યા અનન્ત એના સસારનો પાર પામવા માટે વીતરાગના વચનોનું શરૂ કરતું રાગદ્વેષરૂપ મહા શત્રુ એના ઘેરામાંથી છૂટવું અને આત્માના પ્રદેશમાં રમવું એજ મોક્ષનો માર્ગ છે જે મોહને છતવાને સાધુવેષરૂપ ધર્મયોદ્ધાનો વેષ પહેરવામાં આવે છે તે વેરને અગીકાર કરી મોહના તાબામાં ન આવતું બોધ્યે સર્વ પ્રકારના ભય, અને સર્વ પ્રસારના સગનો ત્યાગ કરીને પરમાત્માની સેવા ભક્તિમાં એજાતન બનવું બોધ્યે તરીરના અણપર પણ મમત્વ ભાવ રાખવો એ મોક્ષપ્રાપ્તિમાં નિષ્ઠ છે જે બોવાતું છે, જે અનુભવવાતું છે તે સર્વ આત્મામાં શ્રી સર્વજ્ઞોએ જે મોક્ષમાર્ગ બતાવ્યો છે તે રાગદ્વેષરહિત માર્ગ છે એ માર્ગમાં જેટલું ગમન કરાય તેટલું કરતું પુન પુન સસારમાં જન્મ ન વાય એવી લીન વૈરાગ્ય દત્તા ધારણ કરવી રાગાદિ દોરોનો ત્યાગ તેજ ખરો ત્યાગ છે રાગાદિ દોષના ત્યાગી એના ત્યાગીની સેવા કરવી વૈરાગ્ય દશાથી પોતાના આત્માને ભાવી નિમલ કરવા દરરોજ પ્રયત્ન કરવો સસારમાં શાન્તિનો માર્ગ એક નિર્વૃત્તિ છે

ત્યા ગુણ હોય ત્યાથી તે ગુણ લેવો ગુણીનો સગ ધારણ કરવો આત્માના
 શુદ્ધધર્મને જાણીને તેનો ઉપયોગ રાખવો આત્માના શુદ્ધધર્મમા રમ-
 ખુતા કરવી ડોઢના અવગુણ સામી દષ્ટિ દેવી નહિ, વા તેણે કયન કરતું
 નરિ કર્મરૂપ દોષથી સર્વ દુનિયા દોષી છે, એનાથી જે દોષરહિત
 થના પ્રયત્ન કરે છે તેજ ખરો મુમુક્ષુ છે અને તેજ વીતરાગનો ધર્મ
 આરાધવા સમર્થ થાય છે આધુ યર્ધને મદ્યુજ્જોમા પ્રવૃત્તિ કરવી એજ
 જ્ઞાન પામ્યાનો સાર છે આ સમારસમુદ્રની ગેલીપાર જતું એ ધારવા
 કરતા ધણું મુરજેલ છે પ્રમાદોના વગમા જે પડે છે તે પોતાના
 આત્માને સમર્થ બનાવી રાકતો નથી આતમયો અને તેના ભેદોથી
 સ્વાદ્વાદપણે વીતરાગનયનોને જાણી રાગદ્વેષની મન્દતા થાય એવી રીતે
 ધર્મની આરાધના કરીને વીતરાગના માર્ગમા આગળ વધવું જીવે
 અનેક તરીકે અને અનેક નામો ધારણ કર્યા પણ તે સર્વ મિથ્યા છે,
 કારણ કે તેથી આત્માનો મોક્ષ થયો નહિ જે જે રીતે પ્રવર્તનાથી
 રાગદ્વેષ ઘટે અને આત્મામા ગાનિત, અને આનન્દ વગેરે મદ્યુજ્જો ઉત્પન્ન
 થાય તે તે રીતે પ્રવૃત્તિ કરવી “જ્ઞાન દષ્ટિથી ધર્મને દેખી શકાય છે” એમ
 માનીને ખીતાયે મદ્યુજ્જની એના કરવી અને જ્ઞાનદષ્ટિ ખીનના યથા-
 શક્તિ પ્રવૃત્તિ કરની જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રાદિ અનંતગુણોના સ્વામી,
 એના આત્માના ધ્યાનમા લય લીન રહેવું એજ સસારમા ચાર છે”-ઇત્યાદિ
 ભક્તજનોને ઉપદેશ આપી તેમણે આત્મધ્યાનમા ચિત્ત દીધું અને
 નિનાશી ધાતુથી બનેલું ઔદારિક તરીક તેમણે છાડ્યું તેમનો આત્મા
 અન્ય ગતિમા આગળની શુદ્ધદશા પરિપૂર્ણ પ્રાપ્ત કરનાના મયોગોની
 સામગ્રી જ્યાં હતી ત્યાં ગયો તેમના ભક્તોએ તેમના તરીકની સમજો-
 ત્સનપૂર્વક દાહક્રિયા કરી અને રોકાતુર બન્યા જ્ઞાનીના વિરહથી ડોને
 શોક ન થાય ? આનન્દધનની બાહ્ય તરીક મૂર્તિ ગઈ તે પાછળથી
 ડોઢના દેખનામા ન આવી તેમનો અક્ષરદેહ હાલ વિદ્યમાન છે
 અને તે તેમણે સ્મરણ કરાવે છે દુનિયાના શ્રીમદ્ની વૃત્તિયો હયાત
 રહી અનન્ત એના સસારસાગરમા તરીક ધારીએ બુદ્ધિની પેઠે
 ઉપજે છે અને નિપુને છે કોનો શોક ? કોનો દેહ ? હે સર્વેત્રપ્રભો !!!
 એક લોક તારણ મને હો

શ્રીમદ્નો દહોત્સાં કિંવદન્તીએના આધારે મેડતામા વયો

મેડતાના શ્રી
 મદ્નો દેહો
 ત્સને અને સ્વ
 ગનમન

જણાય છે કારણ કે ત્યાં તેમના નામની એક જૂની દેરી
 છે તેમના સ્વનામન પશ્ચાત્ તેમની પાછળ તેમના
 ભક્ત શ્રાવકોએ તે દેરી યાદીને ખાટે કરેલી છે અને
 તે હાલ પણ નિદ્યમાન છે અધ્યાત્મજ્ઞાનના રગિડો

તેમની દેરીના દર્શન કરવા જાય છે કેટલાક જૈનો કહે છે કે, શ્રીમદ્ આનન્દધનજી સ્વર્ગમાં ગયા છે અને કેટલાક કહે છે કે તેઓ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉપજ્યા છે કેટલાક કિંવદન્તીના નીલભવે મુક્તિ પુરાવાના આધારે એમ જાણે છે કે શ્રીમદ્ દેવલોકમાં ગયા છે અને તેઓ મહાવિદેહક્ષેત્રમાં જન્મી કેન્દ્રી થઈ મુક્તિપદ પામશે શ્રીમદ્ની અધ્યાત્મદત્તા અને તેમનો જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય લક્ષમાં લેતા તેઓ નીલ ભવમાં મુક્તિ જાય એમાં કંઈ આશ્ચર્ય જણાતું નથી શ્રીમદ્ના મનમાં વૈરાગ્ય રસની ઘણી રાક્ષિ હતી અને તેથી તેમણે તરતમયે જ કપાયની મન્દતા કરી હતી, તેથી તેઓ નીલ ભવમાં મુક્તિ જાય તો તેમાં કંઈ વિરોધ જણાતો નથી નિવૃત્તિ માર્ગમાં પરાયણ એના અને અધ્યાત્મભાવમાં સદાકાલ રમણતા કરનારા શ્રીમદ્ આનન્દધનજી નીલ ભવમાં મુક્તિપદ પામશે એમ દન્ત કથાઓથી શ્રદ્ધા કર્યા પ્રમાણે અત્ર લખનામાં આગ્ય છે

શ્રીમદ્નું આત્માની ઉપાસના તરફ અત્યંત લક્ષ હતું પરમા

ભક્તિ ભક્તિ કરનામાં તેઓ સદાકાલ મગ્ન રહેતા હતા ભારવાડ વગેરે દેશમાં તે કાલમાં વેળામાં ધર્મમાં

નીરાખાઈના ચરિત તથા ભજન વગેરેથી રાધાકૃષ્ણની ભક્તિનો ઘણો પ્રચાર થયો હતો શ્રીમદે આત્માને કૃષ્ણ અને સુમતિને રાધાની ઉપમા આપીને તથા સુમતિને કૃષ્ણની ઉપમા આપીને અનેક રીતે આત્મપ્રજ્ઞા જ્ઞાન કર્યું છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના સમયમાં આગમોના જ્ઞાતાઓ એવા મહા

શ્રીમદ્ના સમયની રિયતિ વિકાસો હતા અને તેઓ જૈનેતર વિકાસોની સાથે ધર્મચર્યા કરવામાં કદિ પાછા પડતા નહોતા સામાન્ય વર્ગમાં એકાન્ત ક્રિયાજીવનનું વિશેષ હતું અને ગન્ડોના કલહો

આચાર્ય અને મુનિયોમાં પ્રાય કુસંપ ઈર્ષ્યા અને ક્રિયાનું શૈથિલ્ય થયું હતું અધ્યાત્મજ્ઞાનપર મોટા ભાગે લોકોની રૂચિ અલપ હતી અને તેથી કેટલાક જૈનો તો અધ્યાત્મજ્ઞાનપર તિરસ્કાર બતાવતા હતા એતાબર જૈનોમાં જોઈએ તે પ્રમાણે સખ નહોતો જૈનોની ધર્મપ્રતિ પૂર્ણ શ્રદ્ધા હતી તે વખતમાં સવેળી પીતવસ્ત્રધારી પક્ષ નીકળ્યો હતો આચાર્યનું જોર ઘણું હતું પણ તેમના વધી પડેલા ધામધૂમોના આડબરોથી લોકોનું લક્ષ ત્યાં નીચે વૈરાગી સાધુઓ તરફ ખેંચાતું હતું અદ્વારમુ સતત સામાન્ય દૃષ્ટિથી નિવારીએ તો જ્ઞાનના ઉદયવાણું હતું જોગણીશમુ સતત દર્શનના ઉદયવાણું હતું જોગણીશમાં સતતમાં સિદ્ધાચલ વગેરે ઠેકાણે ઘણા

જિનમંદિરો થયા છે અને તીર્થયાત્રાઓના જૈનોએ ઘણા સઘો દાઢ્યા છે

શ્રીમદ્દના સમયની સ્થિતિનો વિચાર કરીને આપણે આ શતકમા શાન અને ક્રિયા એ બેનડે જૈનધર્મની આરાધના કરવી જોઈએ જ્ઞાનક્રિયામ્વામોક્ષ એ મૂળતુ સ્મરણ કરીને જ્ઞાનક્રિયાનો આદર કરવો જોઈએ કુસપ્ત, કલેરા, ઇર્ધ્યા-ધમાધમ અને પરસ્પરની નિન્દાને દેશવટો આપવો જોઈએ વીશમા શતકમા સ્વ અને પરતુ ગ્રેય સાધી

રાકાય એવા અનુકૂલ સંયોગોનો સદુપયોગ કરીને પ્રમાદદરાને પરિહરવી જોઈએ વીશમા શતકમા શાન્તિનો સમય પામીને જૈનોએ દ્રવ્ય અને ભાનથી જૈનધર્માન્નતિ કરના પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

વીશમા શતકના પ્રારંભકાવમા સિધ્ધિવતાનો નાર કરનાર અને સાધુઓના ઉત્તમ આચારોને આચારમા મૂકીને બતાવનાર કિરોદ્ધારક શ્રી નેમિસા ૧૨૭ વૈરાગી, ત્યાગી, શ્રી નેમિસાગરજી મહારાજ થયા, તેમણે શુભરાત વગેરે દેશમા વિહાર કરીને શ્રી સત્યવિજય-જીની પેઠે કિરોદ્ધાર કરી જૈનશાસનની ઉન્નતિ કરી, તથા ક્રિયામા સિધ્ધિલ, આરમ્ભી એવા યતિયોનું જોર તેમણે હઠાવ્યું અને પોતાની પાછળ સૂચની પેઠે આર્યોવર્તમા સત્યાચારનો પ્રકાશ કરનાર શ્રીમદ્ રવિસાગરજીને સિત્તેરમી પાટે સ્થાપન કરીને સ ૧૬૧૩ ની સાવમા સ્વર્ણલોકમા ગયા શ્રી રત્નિમાગરજી મહારાજે શુભરાત દેશમાં વિહાર કરીને શુકતાલીલા વર્ષપર્યન્ત સયમ પાળીને લાખો જૈનો અને જૈનેતરોને ધર્મેનોધ આપ્યો સાધુના આચારોમા તેઓ શ્રી પરિપૂર્ણ દદ હતા જ્ઞાન અને ક્રિયાના બળનડે તેમણે સાગરમધ્યાક્ષના આધુઓ અને સાધ્નીઓને ચારિત્રમાર્ગમા ઉત્તુક્ર કરીને નમ્મ્હનો ભાર સારી રીતે વહન કર્યો તેમના સાધુઓ તે વખતમા યોગ હતા શ્રી આત્મારામજી મહારાજે પ્રત્યાગ કરી હતી કે તમારી પેઠે ચારિત્રની ક્રિયાઓ કરનારા અત્પ સાધુઓ છે પરમપૂજ્ય શ્રી રવિસાગર ગુરુએ મને (બુદ્ધિ-સાગરને) પૂર્ણ ભાવે ધર્મની હિત તિક્ષ્ણઓ આપી હતી સત્તોતેર વર્ષની ઉંમરે તેમણે સ્વર્ગગમન મેસાપામા થયું મહાવૃદ્ધ રવિસાગરજી ગુરુની એવાથી મને ઘણો અનુભવ મળ્યો છે તેમની પાછળ છોકોતેરમી પાટે ક્રિયાપાત્ર ચારિત્ર નૃપમણિ, શાન્તમુર્તિ, ભદ્રજ, શ્રી સુખસાગરજી મહારાજ હાલ ચારિત્ર પામીને સ્વપરતુ કલ્યાણ કરીને ભારત દેશને

પવિત્ર કરતા હતા વિચરે છે તપાનચ્છમા રમઘાટકના પ્રવર્તન હરે
મહારાજની કૃપાથી, બહોતેરી વા અઠોતરીની રસ્તાવના અને આનન્દ
ઘનચરિત મારાથી લખાયું છે “ ઐ શાન્તિ ”

(કબાલિ)

પદો તહારા ચા સાચ્યા, વિચારીને ઘણી વેળા,	૧
અમોએ હાઈ ખેંચ્યું ને, કયાતુ નહિ કથ્યાથી તે	
રચ્યા ને આતયોથી તે, કય તે આતયો જાણુ,	૨
અરે તે સર્વ ના જાણુ, કયચિત્ આશયો જાણુ	
અપેક્ષાઓ કઈ લેઈ, કયા ઉદ્દેશથી ગાયુ,	૩
બધુ ના જાણુતો એવું, કયુ હુ ભાવ શી રીતે	
અમારા આશયો જાણુ, ઉઠે છે કાળ પામીને,	૪
જમાનાતુ તક્ષવતને, હૃદય અન્તર પડે છે એ	
જિનામમના અનુસારે, તમારા આતયો મર્વે,	૫
કરી નિશ્ચય હૃદયમાહી, કયુ ભાવાર્થને પ્રેમે	
તમારૂં ધ્યાન ત્રીધુ મહેં પદો ધ્યાયા તમારા મહેં	૬
કયા સયમ હૃદય લેના, ધરી ભક્તિ હૃદય પેઠો	
હૃદયનો માર લીધો મહેં, સમાવિમા જરી ભક્તિ,	૭
બને છે ભક્તિથી ધાર્યું, રચ્યો ભાનાર્થ એ રીતે	
હૃદયમા ધ્યાન ધારીને, પદોનો ભાવ મેં ગાયો,	૮
તમારા આશયો ના યા, અરે તેની ક્ષમા માયુ	
અમારા દીવમા આ યા, જમાનાના અનુસારે,	૯
અરે તે આશયો પૂર્ણ, જગતુ દીલમા એવું	
ભવે તે સત્ય હોકે ના, અમારી ભક્તિએ ખેંચ્યો,	૧૦
તમારો ભાવ એવું એ, કયુ હુ ભક્તિના ભાવે	
બહો તહારા હૃદય રસનો, જગતને લાભ મળવાને,	૧૧
રચ્યો ભાવાર્થ ઉપયોગે, રહી ખામી ક્ષમા કરને	
પડે ને ભૂવ ભક્તિમા, જણે નહિ ભૂવ સન્તો એ,	૧૨
કરીને દીલને મોટું, સહે છે ભૂવ ભક્તોની	
અમારી ભક્તિના ભાવે, યયુ થોડુ ગણી મોટું,	૧૩
કૃપા કરશે હૃદય વરશે, ગુણુગુણગથી જોશે	
મળ્યા સયો । પામીને, વિચારી ને લખ્યા મેં એ,	૧૪
અધિકારી પરત્વે એ, નથી સૌ સર્વના માટે	

લખ્યુ સૌ સર્વના માટે, અવસ્થાના અધિકારે,	
અગેશાએ પદોમાહી, લખ્યા એ ભાવમાહી છે.	૧૫
અગેશાએ વિષય કોઈ, કદી એ જોણુ મુખ્ય જ એ,	
લખ્યુ સ્યાદ્રાદદષ્ટિએ, ઘણા આશય હૃદય સખી.	૧૬
લખાતુ નહિ હૃદય સઘળુ, ઘણુ બાકી રહી જાતુ,	
વિચારી અન પાણુ એવુ, ધરો આશયનિયે દષ્ટિ	૧૭
નથી પારિત્ય દર્શાવ્યુ, યથા જાણ્યુ લખ્યુ તેવુ,	
ધરીને હસની દષ્ટિ, લખ્યાનો સાર ખેંચી લ્યો	૧૮
ભુલે લેખક બહુયો ભૂલે, કુખે તારો ચરચો પડતો,	
ભુલે નહિ કેવલજ્ઞાની, ભુલાયુ દરગુજર કરશે	૧૯
રૂચે નહિ સર્પને સરખુ, રૂચિ ભેદે રૂચે જૂઠું	
ગમે નહિ તો અધિકારી, નથી આના વિચારો એ	૨૦
દયા લાવી હૃદય ઝાઝી, ઉપાડ્યો એક ગેંગાને,	
બગીચામા મુક્યો ભમરે, બધા દેખાડીયા પુષ્પો	૨૧
બગીચામા ફરીને સૌ, નિહાળી વૃક્ષ-નદિવચો,	
મઝા તેને પડી નહિ કંઈ, નિહાળ્યુ સ્થાન વિદ્યાનુ	૨૨
જણાવ્યુ ત્યા ઉતરવાનુ, રૂચે છે એ મહને ચિત્તે,	
ગયો વિદ્યાવિષે રાચી, અધિકારી હતો તેના,	૨૩
જીવે છે કાગડો આદા જીવે છે દુર્જનો દોષો,	
કચે જે દુગ્ધમા પૂરા, પય પાનજ ફણી પેડે.	૨૪
અધિકારે રૂચે કીધુ, અધિકારે રૂચે વાચ્યુ,	
અધિકારે રૂચે જોયુ, પરીક્ષા છે અધિકારે	૨૫
ભક્ષી છે સન્તની દષ્ટિ, મહે સાફ તજે ખોડુ,	
જીએ છે એત બાજીને, તજીને દૃષ્ટુ બાજીને	૨૬
રૂચે છે સન્તને સાફ, તજે છે દોષની દષ્ટિ,	
અહો એ સજ્જનો સાચા, ભલુ કરતા અવેળા તે	૨૭
ખુશી યાતા ખરૂ દેખી, ચરે છે મોતિનો આરો,	
ખરા એ હસ ગપવાના, ધરે છે દષ્ટિની શુદ્ધિ.	૨૮
ખરૂ જોના ખરૂ લેવા, ખરાને એ ખરૂ કહેવા,	
ખરા તે સન્ત લોકો છે, અધિકારી પદોના એ	૨૯
પદોનો ભાવ વાચીને, ખુશી યાતા ગુણો ગાતા,	
ખરાને તે ખરૂ કહેતા, ધરે છે મોન દોષોમા,	૩૦
ઘણા જમીર મનના તે, સુધારે જીવને પ્રેમે,	
હૃદયના આશયો, વિચારે લેખ્યભાવાર્થા,	
લ ૭ ૩૨	

અપેક્ષાએ ઘણું જે જે, લખ્યામાહી રહ્યું બાકી,
 અપેક્ષાઓ ગ્રહી તે તે, વિરોધી ભાનને ટાળે
 વિરોધી ભાન જે લાગે, વિચારે અન્યદષ્ટિથી,
 અપેક્ષાઓ ગ્રહી બીજી, વિરોધો ટાળતા સન્તો
 કમ્યુ પ્રસ્તુતમા બીજી, અપેક્ષાએ પ્રસંગે છે,
 નથી પુનરુક્તિના દોષો, કથાતુ આત્મમાહી ત્યા
 પ્રસંગોપાત કહેવાયુ, જરૂરી બાળતો માટે,
 કરાતી મુખ્યતા તેની, કથાસુ જે વિષય હેતે
 રહ્યા જે જોણુ વિષયો તે, પ્રસંગે મુખ્યતારૂપે,
 મવાતા ગીત વરઘોડે, ચઢેવાના તથા અહિંયા
 થયો બ્યવહારમા જ્ઞાની, અવિકારી થયો તે અહિં,
 પ્રયોજન મુજિતુ જાણે, અનન્તર આત્મની જોવિ
 પરપર મુક્તિજ્ઞ નહીં, મિત્યારક લેખકોને એ,
 તથા વાચક અને શ્રોતા, ખરી શાન્તિ લહે પ્રેમે

(મદાકાન્તા)

જાણો ચિત્તે નયન નિરખી, શુદ્ધ અધ્યાત્મ વાણી,
 ભાવો તેના હૃદય ધરીને, આત્મશુદ્ધિ કરી દયો
 ધ્યાની ભાવી હૃદયઘટમા, એહ ભાવાર્થ કીધો,
 આત્મારામી સતત થઈને, તત્ત્વનો સાર લીધો
 પામે શાન્તિ જગત સઘળું, આત્મની જ્યોત જાગે,
 વાની પ્રેમે સરસ પદનો, ભાવ ચિત્તે નહીને,
 દેખાઓ સૌ હૃદય પ્રાપ્ત્યુ, શુદ્ધ આચારમાહી
 નહિસિદ્ધિ પ્રગટ કમવા પૂર્ણ ચિત્તે પ્રકાશે
 રાત્રી માત્રી પરમજિનના જોધમા નિત્ય જીલો,
 વૈરાગી થે અનુભવ કરી મોહને પૂર્ણ પીવો
 ઉલ્લોગી થે સતત મનથી શુદ્ધ અધ્યાત્મ ધારો,
 આચારોનો પરિચય કરી, શુદ્ધ આચાર પાળો
 સાપેક્ષાએ સકલ સમજી, ત્યાગી દો પદપાતો,
 એકાન્તે તો વનન વદતા, પામશે ખૂબ લાભો
 જ્ઞાનીઓને જમ સહુ પડે, વાત એકાન્ત ત્યાગે,
 સ્વાદાદી ન સુરમમ લટી, ચિત્તમા નિત્ય જાગે
 મુકાતા ના વિષય મુખમા, ધામધૂમે ન રીજે,
 જીહ્વ એક સકલ તણને, કર્મપર ખૂબ ખીજે,

(૨૫૧)

ખીલે રીલે નહિ નહિ ઢી, ઉચ્ચ આધ્યાત્મ પામે,
 આધ્યાત્મે એ સકલઘટના, આત્મમા શુદ્ધ જામે
 આત્માનન્દી સહજ ચુપચી, યોગીનો યોગ એવો,
 જ્ઞાનધ્યાને સહજ રિનને, પ્રેમાઓ નિત્ય મેવો,
 આધ્યાત્મીઓ સુખ ચુપ લહો, ઉન્નતિ માર્ગ સાધો,
 ભુદ્ધયજ્ઞિ સહચુપ ઘટ ધરી, ધર્મમા નિત્ય વાધો

૪૩

૪૪

ૐ શાન્તિ ૩ સનત ૧૯૬૯ પોત વદિ ૫

અમદાનાદ ઝવેરીવાડો,

पदाङ्क

पृष्ठ

१२ कुतुब्दि कुत्ता कुटिलगति० (खेले चतुर्गति चोपर०)

२५

४९ कचन घरणो बाहरे, मुने कोई मिलावो०

१४५

१ क्या सोच उठ जाग बाजरे०

१

२५ नयारे मुने मिलस महारो सत सनेही०

६७

४६ चतन चतुर चोगान छरीरी०

१३४

५५ चेतन आपा कैसे रहोई०

१६२

८० चेतन ! सुखातमकु ध्यावो०

३४८

८१ चेतन ऐसा ज्ञान विचारो०

३५२

८९ चेतन सकल वियापक होइ०

३८६

१७ छोराने वपु मारे छे रे०

४१

७ जग आशा जर्जरकी० (भवधू क्या सोचे तन मरुमें)

१३

७८ जगत गुरु मरा मं नगतका चेरा०

३४६

३ जीष जाने मेरी सफल घरीरी०

५

४५ ठगोरी भगोरी एगोरी जगोरी०

१३१

३९ तरसकी जइ दइ को दइकी सबारीरी०

११३

३७ ताजोग चित्त छाड रे बाहाला०

१०५

१०७ तुम ज्ञानविभो फूली यसन्त०

५३५

४४ तेरी हु सरी हु पत्नी कहुरी०

१३०

९२ हरिसन ग्राम जीवन मोह दीने०

४००

१९ हुलहनारि तु बडी भावरी०

४७

३४ देखो आळी नटनागरको सांग०

९८

५७ देखो एक अपूरय सेला०

२०४

९ नाव निहारो आप बतासी०

१८

१९ निसादिन जोर सारी चाटडी०

३७

२१ निसानी कहा बतारु रे०

५३

३२ निडुर भये वपु णसे, पिया तम०

९२

८३ निरुद्धदेन खोहामणो०

३५५

९४ निराधार केम मूडी०

४०८

१० परम नरम मति और न आवे०

२०

३१ पिया बिनु सुख उख भूकी हो०

११९

४७ पियविन निगदिन छर छरीरी०

१३९

६२ पीया बिन मुधमुध सूदी हो०

२३४

६९ प्रीतकी रीत नहीं हो प्रीतम०

पदाङ्क		२४
५८	प्यार भाव मिछो कही येने जात०	२२८
७६	प्यारे मान जीवन धू लागे जान०	२२९
८२	मनु तोमरा भवर न कोइ०	२५४
८८	पूरीये आगो खर नही०	२८४
१०३	मनु भजत मरा दीछ रात्री०	५०८
५६	बाबुरा भयला जोर किन्तु कर०	१९३
१००	बेहेर बहेर नही भाव भरार०	५०३
५१	भाइकी रति काँगीर नही०	१५०
७३	भाछ छोपा हु रतु गुम भय होपा०	२१३
१०१	मनु प्यारा मनु प्यारा, रीतमनु मनु०	१०५
३८	भयला मरनागरम् जोरा हो०	१०६
४८	भायरी गुन बिहारा किन्ही न गुहा०	१२८
३३	मिछारी भाव मिछाये १०	९४
४०	माइको लाग कतको १, माइको छाये छोड०	११६
३४	मुने महारो कब मिछते, मनभेगु०	९१
९३	मुन महारा माइकीयान मछपारी कोड०	४०१
५४	मूछको मोहो भाइ व्याजको धनार०	११९
१०८	मेरे प मनु पाहीण०	५१३
१५	मेरे घर खान भानु भयो भोर०	३१
२३	मेरी गु मेरी गु काँही छरी०	१२८
५२	मेरे भाव भानुपन तान भानुपन०	११४
६१	मेरीगु गुमले चुइहा०	२३२
७२	मेरे माही मारीगु गुन एक बाव०	३१०
५९	मोह पोख केरी हुँछको०	२५१
७४	मा कुनुदि कुमरी कीन जाउ०	३१३
९०	मा गुछला क्या दितपाता०	४४६
६०	राम कहा रहेमान कहा काउ०	२८३
६१	रामरीयारी तारा कला० (विद्या वि १ कीन मिटा १०)	२०९
१८	रीतानी भाव मयायोरे०	४३
२	रे परिपारी पाउरे, मय परिप यत्राय०	३
७५	छाउन विन भरो कुन हवाल०	३२०
८४	छागी छान हमारी जिनराज गुनत गुम्योरे भ०	२९०
३३	मजनायछ गुनाथ विन, हाथो हाथ विछायो०	२०१

पदाङ्क	शृङ्खला
८५ वारी हु बोलहे मिठठ०	३६३
९१ वारो रे कोइ परघर रमवानो छाल०	३९८
३६ वारे नाह सग मेरो०	१०३
२२ विचारा कहा विचाररे०	५७
८७ विचक्री वीरा सझो न परे०	३७७
८६ सल्लणे साहेब आवगो मरे०	५७१
६६ साधु भाइ अपना रूप जब देखा०	२८२
६८ साधु सङ्गति बिनु कैसे पर्ये०	२८६
५३ सारा दिल लगा है बसी वारेसू०	१७
३० साधु भाइ समता रङ्ग रमीज०	८३
७ सुहागण जागी अनुभव प्रीति०	७
७७ हमारी छय लागी प्रभू नाम०	३४४
१०८ हठीली आर्या टक न मट०	५०९
नीचना चार पद चरित विभागमा तेनी साथे जणायेका पृष्ठोमा छे	
१०९ निरजन वार मोये कैसे मिल्य०	१६८
११० अथ चहो सग हमारे, काया०	११०
१११ क-य चतुर दील ज्ञानी०	"
११२ तज मन कुमता कुटिलके सग०	१८१

શ્રીમન્મુનિરાજ શ્રીયુદ્ધિસાગરજીકૃત, શ્રીઆનન્દધનપદસંગ્રહ ભાવાર્થ.

પદ ૧

(રાગ પેલ્લવલ)

કયા સોવે ઉઠ જાગ ઘાઝ રે કયા૦ ॥

અજ્જલિ જલ જ્યુ આયુ ઘટતહે

દેત્ત પહોરિયાં ઘરિય ઘાઝ રે. કયા૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—હે ચેતન ! જાગત ત્યા અરે મુર્ખ, ભોળા, તુ શુ મોહનિ-
દ્રાથી ઉઘે છે ! અજલિમા રહેવા જલની જેઠે આયુષ્ય ઘટે છે પહેર-
ગીરે ઘડીઆલ ઉપર વખત જપ્તાવનાને ટકોરા મારે છે, અને તેથી
તારે સમજનાતુ કે આયુષ્ય ક્ષણે ક્ષણે ઘટે છે, ગયુ આયુષ્ય કદી પાછુ
આવવાતુ નથી ચિન્તામણિ રત્ન કરતા અતિ દુર્લભ મનુષ્યભન મળ્યો
છે, દરા દૃષ્ટાન્તે દુર્લભ એના મનુષ્યજન્મને મોહઉઘમા વ્યતીત કરવો
તે તને ઉચિત નથી તુ એમ ધારતો હોઈશ કે, સસારમા હુ શરીર-
વડે અમર રહેવાનો હુ આમ ધારતુ પણ બિલકુલ અયોગ્ય છે કારના
કે, સસારમા જમે તે ગતિમા અવતાર લેવો પડે તો પણ ત્યા આયુ-
ષ્યની નિયમા છે આયુષ્ય ક્ષણે ક્ષણે અરે છે, અને ગમે તેવુ શરીર
ધારણુ કરનામા આવે તો પણ તેનો અન્તે ક્ષય થયા વિના રહેતો
નથી તુ એમ જાણતો હોઈશ કે, માત્ર શરીર તો વજ જેવુ છે, તેથી
અને કોઈ જાતનો ભય નથી આમ પણ ધારતુ યોગ્ય નથી કારણ કે
જમે તેવુ વજ જેવુ શરીર હોય તો પણ આયુષ્યનો તો ક્ષય થયા-
વિના રહેતો નથી મરણના ભયથી કોઈ પાતાળમા ખેસે તો પણ કાળ,
તેને છોડતો નથી કરોડો ઉપાયો કરો તો પણ પાપીના પરપોરાની

પેઠે દેવતાઓ જેવાના શરીરો પણ ધૂટી બન્ય છે માટે હવે હે આત્મન!
જાનતુ થા ! જાનતુ થા ! ઇન્દ્ર જેવા દિવ્ય શરીરધારીઓ પણ શરી
રને છોડી અન્ય જાતિમાં આલ્યા બન્ય છે તે જાણવું છે

ઇન્દ્ર ચન્દ્ર નાગેન્દ્ર મુનીન્દ્ર ચલે,
કોણ રાજાપતિ સાહ રાઝ રે ॥
મમત મમત મવજલધિ પાયકે,
મંગલત મજનવિન માઝ નાઝ રે. કયાં ॥ ૨ ॥
કહા ચિલ્લ કરે અર ચાઝ રે,
તરી મવજલનિધિ પાર પાઝ રે ॥
જાનન્દધન ચેતનમય મૂરતિ,
શુદ્ધનિરજ્જન દેવ ધ્યાઝ રે કયાં ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ.—સાગરોપમ આયુધ્યવાળા, વૈમાનિક દેવતાઓના
રનામી ઇન્દ્ર, તેમજ જ્યોતિર્લોકના મહાન દેવતા ચન્દ્ર, બ્રુવનપતિના
ઇન્દ્ર નાગેન્દ્ર, અને મુનિપરોના ઇન્દ્ર તીર્થંકર જેવા પણ શરીર છોડીને
ચાલે છે ઇન્દ્રાદિક ધણા ભૂતકાળમાં ગયા, અને ભવિષ્યમાં ધણા
જરો કોણ રાજા, કોણ ચક્રવર્તિ, કોણ બાદશાહ, શાહ અને કોણ
રાણ્યો, મૃત્યુની આગળ હીસાખમા છે ? અર્થાત્ ઇન્દ્ર, અને તીર્થંકર
જેવાઓના શરીરો પણ આયુધ્યના ક્ષયે ધૂટી બન્ય છે, તેવાઓનું પણ
મૃત્યુના આગળ કંઈ પણ ચાનતુ નથી તો હે ભોળા, મૂઢ તારા જેવાઓ
મૃત્યુના આગળ કરી પણ ગણતરીમાં નથી એમ નિશ્ચય ગમજ
સમારમાં પરિશ્રમપુ કરતા કરતા મનુષ્યના અનંતારમાં પ્રભુની ભક્તિ

૧ જ મ અને પ એ પણ નખરવાળી પ્રતિષ્ઠામાં મગલનંતમગતિસુ માઝ
નાઝ રે એપ્રમાણે પાઠ ॥ તે અમને ચોચ લાગે છે સસારરૂપ સમુદ્રનો કાઠો
પામવાને માટે ભાવન્ટની ભક્તિરૂપ નાવને અવલગી લે ભ્રમરાન્ટી ભક્તિરૂપ
નાવવડે સસારસમુદ્રની પેલી પાર વહિય

૨ જ ક મ અને પ નખરની પ્રતિષ્ઠામાં શુદ્ધનિરજ્જન દેવ ધ્યાઝને બદલે
શુદ્ધ નિરજ્જન દેવ માઝર એવો પાઠ છે જા પાઠ અમને ચોચ લાગે છે આન દનો ધન
માં છે એવા શુદ્ધ નિરજ્જન પરમાત્મદેવને હે ચેતન ! તુ જા ! અથવા શ્રીમાન
કહે છે કે આન મન ચેતન્યભૂતિરૂપ નિરજ્જન દેવને હું જાણ છું પરમાત્મદેવનું
જાન કરીને પરમાત્માના શુભોમાં તહીન થાઝ છું

રૂપ નાવ (આગબોટ) સસારમાગરનો પાર પામવાને માટે મળી છે તેનો ઉપયોગ કરી લે સસારમાગર તરના માટે પ્રભુભક્તિરૂપ નાવમા કેમ બેસતો નથી નવધાભક્તિનું સ્વરૂપ જાણુ અરે ભોળા ! હવે કેમ વિવળ કરે છે ? પ્રભુની ભક્તિરૂપ નાવથી સસારસમુદ્રનો પાર પામ સસારમાગર તરવાની સામગ્રી પામીને હવે કેમ પ્રમાદ કરે છે આનન્દનો ધન જેમા છે એવી શુદ્ધ નિરજન ચૈતન્યમય મૂર્તિનું ધ્યાન ધરી લે હે ચેતન ! તારા શુદ્ધસ્વરૂપને ઝોળખી તેનું ધ્યાન ધર, અર્થાત્ તું પોતાની સનાદિ રક્તિયોનું ધ્યાન ધર એમ શ્રીઆનંદધનજી પોતાના આત્માને કહે છે

પદ ૨.

(રાગ વેલાવલ ઇક્તાલા)

રે ઘરિયારી વાડ રે, મત ઘરિય વજાવે ॥

નરસિર નાંધત પાઘરી, તુ ક્યા ઘરિય વજાવે, રે. ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—હે ભોળા ઘડીયાલી ! તું ઘડીને વગાડીશ નહીં કારણ કે પુરૂષો તો ઘડીના ચોથા ભાગનું સૂચન યાય અને વૈરાગ્યની અસર રહે તે માટે મસ્તકપર પા ઘડી બાંધે છે, અને તેથી તે એમ સૂચવે છે કે, જગત્તમા પા ઘડીના જનનનો પપુ વિચારા નથી, કોઈ પોતાને અમર માની લેશે નહીં મનુષ્યોના માથે કાળ ભમે છે, તે કાળ, મનુષ્યોના પ્રાણનું અપહરણ કરતા પા ઘડીનો પપુ નિવળ લગાડનાર નથી, માટે ચેતનુ હોય તો ચેતી લે પા ઘડીનો પપુ ભરસો નથી એમ પુરૂષો માથે પાઘડી ધાલીને હરતાફરતા, ખાતાપીતા, ચીટામા, સખામા, અને ઘરમા વગેરે સર્વન મનુષ્યોને ચેતાવ્યા કરે છે માટે હે ઘડીયાલી ! તારે ઘડીયાલ વગાડવાનું હવે કઈ પપુ પ્રયોજન નથી. શ્રીમદ્ આનન્દધનજી આ પ્રમાણે જાણને એમ હાર્દ પ્રકાશે છે કે આ જગત્તમા પા ઘડી જનનનો પપુ ભરસો નથી ઘડી ઘડી કરતા આયુષ્ય આલ્યુ જાય છે કોણ જાણે કઈ વખતે, જ્યાં, કેવી સ્થિતિમા, પ્રાણ નીકળી જશે તે મનુષ્યો જાણી રાકતા નથી. માટે મૃત્યુપૂર્વે ધર્મસાધન કરી લેવું જોઈએ. હે આત્મન ! તું ચેતી લે હું ઘડીયાલીના દષ્ટાવડે તને કાળની ચાદી દેવરાત્રી હું માટે હવે ક્ષણમાન પપુ પ્રમાદમા ગાળ નહીં શ્રીમદ્દાનીરક્ષામીએ જીતમને કશું હતું કે, હે જીતમ ! તું ક્ષણમાન પપુ પ્રમાદ કર નહીં શ્રીમાન આનન્દધનજી પપુ વીરપ્રજુના ઉપદેશને મૂંઢપમા તાને રાખવાને આ પ્રમાણે જાણને પોતાના આત્માને ચેતાવે છે.

કેવલ કાલ ફલાકલે, વૈ તુ અકલ ન પાવે ॥

અકલ કલા ઘટમેં ઘરી, મુજ સો ઘરી માવે, રે. ॥ ૨ ॥

આતમ ઝનુખવ રસમરી, યામે ઔર ન માવે ॥

આનન્દધન અવિચલ કલા, વિરલા કોઈ પાવે, રે. ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી ઘડીયાલીને કહે છે કે, હે ઘડીયાલી ! તુ જલનો વાટકો ભગીને ઘડીતુ માન કરે છે તે દક્ષ બાહ્યકા લને બાણુવાની કવાને તુ કળી તકે છે મુહૂર્તાદિ કાળ માપવાની અનેક પ્રકારની કળાઓને અનેક પુરૂષો બાણુ છે પણ અન્તરમા જે કાળ માપવાની અકલકળા છે તેને તુ પામી શકતો નથી આત્મામા અન તશુણુનો ઉત્પાદ, અને વ્યય યાય છે સમયે સમયે અનતશુપુ હાનિ વૃદ્ધિ થયા કરે છે અપુરૂ લધુશુણુથી પરશુપુ હાનિ વૃદ્ધિ આત્મામા પરિ પુમે છે, તેથી અકળકળાને હે ઘડીયાલી ! તુ પામી શકતો નથી મને તો આત્માના જ્ઞાનાદિ જુલોનુ ઘડીયાલ રૂએ છે શરીરમા રહેલા આત્મામા એવી અકળકળા છે એવા પ્રકારની ઘડીયાલને હુ ઇચ્છુ છુ અન્તરની ઘડીયાલ ન્યારી છે, આત્માનો અનુભવરસ તેવડે તે ભરી છે, આત્માના અનુભવરસ વિના તેમા અન્ય માર્ગ તકતુ નથી તેની કળા અવિચલ છે, અર્થાત્ ચૈતન્યશુપુ ઘડીયાલની કળા કદી બાહ્યઘડીયાલની પેઠે ચલાયમાન થતી નથી, માટે અન્તરની ઘડીયાલ એક છે તેમા આનન્દનો ઘન (સમૂહ) બાપી રહ્યો છે બાહ્યઘડીયાલમા આનન્દ જ છુતો નથી માટે હે ઘડીયાલી ! તુ બાહ્યની ઘડીયાલ છોડીને અન્તરની જ્ઞાનાદિશુપુવિરિષ્ટ ઘડીયાલમા પ્રેમ ધારણુ કર અનુભવ રસવડે તે

૧ મ અને ૧ પ્રતોમા પાઠાન્તર—

મેં મેરે પિયાસે રંગ રમુ મત રવન ઘડાવે, રે

જે તે છાઝ ત દિયે ઘરીવારે પાપી,

સો તનુ છાગે મેરદ દુ સરીરે સતાપી રે

ચેતના કયે છે કે હે ઘડીયાલી ! હુ મારા ચેતનસ્વામિની સાથે રમે રમુ છું માટે તુ રાત્રી ધરાગણ નહિ રે બાહ્ય ધગયાલી પાપી ! તેં જેટલા ઘડીયાલપર ધાવ દીધા તેટલા મારા શરીરમા લાગ્યા ॥ હુ ખીયારીને તે સતાપી ॥ હે ઘડીયાલી ! તારી બાહ્ય ઘડીયાલના વાગવાથી મારા ચેતનસ્વામી બાહ્ય દૃષ્ટિથી ભગ્ન થાય છે અને તેથી મારો સ્વ જોડી દે છે તેથી મને અત્યવ દુઃખ યાય છે માટે કૃપા કરીને બાહ્ય ઘડીયાલ વગાગણ નહિ કારણ કે અમારો અન્તરમા શુદ્ધપર્યાયની વર્તનારૂપ ઘડીયાલ વાગ્યા કરે છે

ભરેલી છે અને અનત આનંદથી ભરેલી છે, તેની અકળકળા છે હે આત્મરૂપ ઘડીયાલી ! તુ ત્હારી મહાજમૂળ આનંદરૂપ ઘડીયાલને વગાડ, તેમા તને મુખ છે એમ શ્રીઆનંદધનજી મહારાજ કહે છે ૩

પદ ૩

(રાગ વેલાવલ)

જીય જાને મેરી સફલ ધરીરી.

મુત વનિતા ધન યૌવનમાતો, ગર્ભતળી વેદન વિસરીરી. જીય૦ ॥૧॥

સુપનકો રાજ સાચ કરી માચત, રાચત છાંહ ગગન વદરીરી ॥

આહ અચાનક કાલ તોપચી, ગ્રહેગો જ્યુ નાહર ધકરીરી જી૦ ૨

ભાવાર્થ.—મોહદષ્ટિથી દેખનાર જીવ એમ જાણે છે કે આજની ઘડી મારી સફળ છે પુનઃ સ્ત્રી, ધન અને યૌવનમા મદોન્મત્ત થ-એલ જીવ બાદ પુત્રાદિ વસ્તુઓમા અહુતા અને મુખબુદ્ધિ ધારણ કરીને મનમા ખુશ થાય છે મનમા જાણે છે કે અહો ! મારો અન-તાર સફળ છે, મને સગારમા કેટલું બહુ મુખ છે ? પણ મૂર્ખ જીવ, પોતાને જાહેમા થએલી વેદનાને ભૂલી જાય છે માતાના ઉદરમા નવ માસ પર્યંત અત્યંત સહન કરેલું હું ખૂં તેમજ બાહિર નીકળતા થએલું અત્યંત હું ખૂં ભૂલી ગયો અહો ! જીવની કેવી અગાનદશા ? અહો કેવી બ્રાતદશા થઈ ? જાહેની વેદના ભૂલી ગયો એટલાથીજ માત્ર બસ થતું નથી પણ તે સ્વનના શબ્દસમાન બાહ્યવસ્તુઓની તકિને પણ સત્ય માને છે અહો કેવી બ્રાન્તદશા ? તેમજ તે ગગનમા થએલી વાદળીયોની છાયામા ઉભો રહી ખુલી થાય છે ગગનની વાદળીયોની છાયા સમાન શાતા વેદનીય છે અને તાપ સમાન અશાતા વેદનીય છે શાતાયોને મળેલો પુનઃ ધનાદિ સમ્બંધ તે ગગનની વાદળીની છાયા સમાન છે શાતારૂપ વાદળીને નિખરતા વાર લાગવાની નથી, ઘડીમા જતી રહે છે છતાં મૂઢ જીવ, શાતાવાદળીની ક્ષણિક છાયામા આનંદ માને છે એ કેવી બ્રાતદશા ? પોતાને મળેલા વૈભવમા તન્મય બની રહે છે પણ જો કાળ તોપચી એનામા આવી પહોંચ્યો તો બકરીને નાહર (નાર) જેમ પકડી લે છે તેમ તને પકડી લેશે જો કાળ આવી પહોંચ્યો તો પછી તારૂં બકરી નાહરના દશ્યત પ્રમાણે કઈ

૧ સુપનકો રાજ સાચકરી માચત, રાચત છાંહ ગગન વદરીરી આ પાઠને ઠેકણે અતિદિ અપેત કહ્યું છેવત નાહિ પકરી ટેક હારિલ લકરીરી એવો પાઠ ચાર પ્રતિયોમા છે તેથી તે સ્થાનમા તેવો અર્થ અવગણાયો

પપુ આલવાનું નથી દુનિયામાં લેગી કરેલી સર્વ વસ્તુઓ પડી રહેશે અને તારે એકબુ જુ પડશે માટે હે શુભ ! તુ દુનિયામાં પોતાની સફળ ધડી માને છે એ તારી ભૂલ છે એમ સમજ

અંતિહિ ઝચેત કહ્યુ ચેતત નાહિ, પકરી ટેક હારિલ લકરીરી ॥

આનન્દધન હીરો જન છાડી, નર મોહો માયા કકરીરી, જીય૦ ॥૩॥

ભાનાર્થ.—તુ અત્યંત જડ જેવો ચેતના છતાં બ્રાત દશાથી થઈ ગયો છે અને જરા માન ચેતી શકતો નથી ગદ્ગદ પુચ્છ પકડનારની પેઠે તુ પરવસ્તુઓની મમતાને મૂકતો નથી હારિલ નામનું પપ્પી પોતાની પાખવટે નાનું લાકડું પકડી લેછે તો શુભતા મુખી તે મૂકતું નથી તેમ તુ પપુ હારિલપપ્પીની પેઠે ધનાદિક પરવસ્તુને અજ્ઞાનથી પોતાની માની લેછે અને શુભતા મુખી ધનાદિક ઉપરથી મમત્વનો ત્યાગ કરી તેનાથી દૂર થતો નથી અહો ! તારી આ કેવી અજ્ઞાન બ્રાતદરા ? અહો ! દુનિયા હારિલપપ્પીની પેઠે પરવસ્તુને મમતાથી નહીં કરે છે અને તેમાં ગચ્છીમાંથી રહે છે આનન્દધનજી મહારાજ કહે છે કે આનન્દનો ધન જેમાં છે એવો આત્મારૂપ હીરો છાડીને મનુષ્ય, માયારૂપ કાકરીમાં મોહ પામ્યો છે આત્મારૂપ હીરામાં અનંત જ્ઞાન અને અનંતશુભ રહ્યું છે, પપુ તેને અજ્ઞાની શુભો ગ્રહપુ કરી શકતા નથી, અને સસારના પુનો વગેરે પરિનાર તથા ધનાદિક પદાઓને રૂઢિરૂપે માની તેમાં મોહ પામે છે મનુષ્યભવના અમૂલ્ય એવા આસોમ્મ્યામને માયારૂપ કાકરીની પ્રાપ્તિ માટે મનુષ્યો ગુમાવે છે અને પોતાના અમૂલ્ય આત્મારૂપ હીરાને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી માયારૂપ કાકરીથી દેવેન્દ્રો, અને ચક્રવર્તિયો વગેરેને કદાપિ શુભ મળ્યું નથી અને કદી મળનાર નથી માયારૂપ કાકરાને મૂર્ખ શુભો ભલે રત્ન તરીકે સ્વીકારે પણ માયારૂપ કાકરો તે કાકરોજ છે અહો ! અધ્યાત્મદષ્ટિના વિરહે મનુષ્યો માયારૂપ કાકરીમાં મોહ પામી વ્યર્થ જન્મ ગમાવે છે એમ શ્રીમાન્ આનન્દધનજી જણાવે છે

૧ સુપનકો રાજ સાચ કરી માચત, રાચત છાહ ગયન વદરીરી, આનન્દધન હીરો જન છારી, નર મોહો માયા કકરીરી જીય૦ ॥ ૩ ॥

આવો પાઠ મ પ ક. અને સ્વ નખરવાળી પ્રતિઓમાં છે અર્થ તેનો તેપ્રમાણે કરી લેવો.

(૭)

પદ ૪

(રાગ વેરાવલ)

સુહાગણ જાગી અનુભવ પ્રીત. સુહા૦ ૧

નિન્દ અજ્ઞાન અનાદિકી, મિંટમર્દ નિજ રીત. સુહા૦ ૧

ઘટ મદિર દીપક કિયો, સહજ સુજ્યોતિ સરૂપ ॥

જાપ પરાઈ આપહી, ઠાનત વસ્તુ અનુષ. સુહા૦ ૨

ભાવાર્થ.—આત્મા, શુદ્ધ ચેતનાને કહે છે કે, હે સાંભાગ્યવતી ! મને તારાપર અનુભવજ્ઞાનપ્રીતિ જામત્ થઈ છે તાથી અનુભવપ્રીતિ જામત્ થઈ છે ? તેના ઉત્તરમાં કહેવાતું કે, અનાદિજાળથી લાગેલી અજ્ઞાનનિદ્રા હવે ટળી ગઈ છે અને પૂર્વની ભારી પ્રવૃત્તિ અજ્ઞાનમય હતી તે હવે ટળી ગઈ છે હવે હું જામત્ થયો છું તેથી હે શુદ્ધચેતને ! તારા ઉપર ખરેખરા અનુભવથી પ્રીતિ લાગી છે તુજ માટે સત્ય હિત કરનાર છે એમ જામત્ થતા અનુભવ આવ્યો છે, માટે તારા ઉપર મને સ્નાભાવિકરીત્યા પ્રીતિ થાય છે હવે મેં શુદ્ધ ધર્મની રીતિ અહીં કરી છે હવે મારી શુદ્ધધર્મ રીતિપ્રમાણે ચાલીશ

ચેતન પોતાના અનુભવ મિત્રને કહે છે કે, હે મિત્ર ! પશ્ચાત્ મેં હૃદયમદિરમાં નિવેદજ્ઞાનરૂપ સ્નાભાવિક વ્યોતિવાણી દીપક વર્ધ્યો આત્મા કહે છે કે, હે અનુભવ ! જ્ઞાનરૂપ દીપકવડે મેં પોતાને અને પર જડ વસ્તુઓને ભેદ પરખી લીધો મેં જેને ડોળી ઉપમાં ન અપાય એની પોતાની શુભાદિ વસ્તુઓને પોતાની જાણી અને તેની વ્યવસ્થા કરી મારી વસ્તુઓને મેં મારી જાણી અને પરવસ્તુઓને પરતરીકે જ્ઞાનદીપથી જાણી, તેથી હવે હું ઠેકાણે આવ્યો

કહા દિશ્વાતુ ઔરકુ, કહા સમજાઉં મોરા।

તીર જચૂક હે પ્રેમકા, લાગે સો રહે ઓર સુહા૦ ૩

નાદવિહુદ્ધો ગ્રાણકુ, ગિને ન વૃણ મૃગલોચ ॥

આનન્દધનપ્રમુ પ્રેમકી, જકથ કહાની કોચ. સુહા૦ ૪

ભાવાર્થ.—આત્મા કહે છે કે, હે શુદ્ધચેતને ! તારી સાથે મારો પ્રેમ બધાયો તે પ્રેમનો અનુભવ જે જાણે છે તેજ જાણે છે અનુભવ-

૧ મરી મરીની જરીત એવો પાડ છે વગ અનાદિજાળની અજ્ઞાનરૂપ નિદ્રા મરી ગઈ અને પોતાના શુદ્ધ ધર્મની રીતિ અહીં કરી એવો અર્થ લેવો

વજ્ઞાનપ્રીતિ ત્હારી સાથે જે થઈ છે તે કોને દેખાડી શકુ અને તેનો ખ્યાલ મૂર્ખને શી રીતે જાણી શકુ? અનુભવજ્ઞાનપ્રીતિ કઈ અતુથી દેખાતી નથી, વાહ્યથી પણ અનુભવપ્રેમનું સ્વરૂપ કંઈ શકાતું નથી અનુભવપ્રેમનું ચૂકે નહીં એવું તીર છે તે જેને લાગે તે સ્થિર થઈ જાય છે મહેને તારા અનુભવપ્રેમનું તીર લાગ્યું છે તેથી હું સ્થિર થઈ ગયો છું અન્યોને પણ અનુભવજ્ઞાનપ્રેમનું તીર લાગશે ત્યારે તેઓ જાણશે એ વાત દેખાડી શકાય નહીં તેમ મૂર્ખને સમજાવી પણ શકાય નહીં આત્મા કહે છે કે, હે શુદ્ધચેતના ત્રી! ત્હારા અનુભવપ્રેમના બાપુથી જેના દૃઢ ઘાયલ થયા છે તે સ્થિર થઈ જાય છે તે નાત અનુભવપ્રેમીજ જાણી શકે અનુભવજ્ઞાનપ્રેમ જેને લાગ્યો છે તેની દગા તેજ જાણે છે તેમ છતાં એક બ્યાનહારિક વિષય પ્રેમનું દશાત આપીને ચેતનજ જાણાવે છે કે નાદ (સ્વર)મા આસક્ત થએલો મૃગ પોતાના પ્રાપ્તને એક તુપુખલા સમાન પણ ગણતો નથી ગાયન સામજનામા એકતાન અનેહુ હરપુ પોતાના પ્રાપ્તને પણ કોઈ નાશ કરે તેની પરવા રાખતું નથી તેમજ જેને અનુભવજ્ઞાન પ્રીતિ હે ચેતના! ત્હારી સાથે લાગી છે તે દુનિયામા કોની દરકાર કરે? અર્થાત્ દુનિયાને દિસાખમા ગણે નહિ ચેતન કહે છે કે હે ચેતને! મહેને તારી આગળ તન, ધન, મન, અને પ્રાણ, આદિ સર્વ વસ્તુઓ ધૂળ જેની લાગે છે માટે હવે હું તારા પ્રેમમાજ લયલીન થઈ જાઉં છું આનંદનો ધન એવો આત્મારૂપ સ્વામી કહે છે કે, હે ચેતને! ત્હારી સાથે થએલા અનુભવપ્રેમની ડોર્ અકથ કથા છે કે જેની વાત અન્ય આગળ થઈ શકતી નથી, એમ આનંદધનશુ શુદ્ધચેતનાની સાથે લાગેલા પ્રેમના ઉદ્ગાર કાઢે છે

પદ ૫

(રાગ બાસાવરી)

અરધૂ નટનાગરકી વાજી, જાણે ન વામણ કાજી. અરધૂ૦ ॥
ધિરતા એક સમયમેં ઠાને, ઉપજે વિળસે તરહી ॥
ઊલટ પલટ ધ્રુવસત્તા રાસે, યા હમ સુની ન કવહી જવધૂ૦ ॥ ૧ ॥
એક અનેક અનેક એક ફુની, કુહલ કનક સુમાવે ॥
જલતરદ્ર ઘટમાટી રવિકર, અગનિત તાહિ સમાવે અરધૂ૦ ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ — તરીસ્વ નગરમા રહેના આત્મારૂપ નારિક નટની બાજુ આશ્રયકારી છે અવધૂત આત્માની બાજુને વેદના પારગામી

૧ સમાવે એવો પણ પાઠ કેટલીક પ્રતોમા છે

ગ્રાહણ અથવા કુરાનનો પૂર્વ અજ્ઞાતી એવો કાશ પપ્પુ સમ્યગ્ જાણી શકતો નથી આત્માની બાહ્ય સ્વરૂપ વર્ણવે છે, આત્મામા જે સમયમા ધ્રુવતા છે તેજ સમયમા જ્ઞાનાદિ પર્યાયોનો ઉત્પાદવ્યય થાય છે, આત્માના જ્ઞાનાદિ પર્યાયોનો સમયે સમયે ઉત્પાદવ્યય થાય છે પપ્પુ આત્મા પોતાની દ્રવ્યરૂપ સત્તાને તો ધ્રુવ (સ્થિર) રાખે છે ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવમય આત્માની વાત શ્રીઆનંદધનજી કહે છે કે, કોઈ વખત સાક્ષી નહોતી દ્રવ્યત્વની અપેક્ષાએ આત્મામા એકપણ રહ્યું છે અને પર્યાયોની અપેક્ષાએ આત્મામા અનેકપણ રહ્યું છે આત્માઓ વ્યક્તિની અપેક્ષાએ અનન્ત છે, માટે તે વ્યવહારની અપેક્ષાએ આત્માઓ અનેક કહેવાય છે તે આત્માઓની બે સમૂહનયની અપેક્ષાએ નિવક્ષા કરીએ તો અનેક આત્માઓ પપ્પુ આત્મતત્ત્વતિની અપેક્ષાએ એક કહેવાય છે અને જાતિની અપેક્ષાએ એક આત્મા પપ્પુ વ્યવહારની અપેક્ષાએ ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિરૂપ આત્માઓ હોનાથી અનેક કહેવાય છે દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ જે સમયમા આત્મામા એકપણ રહ્યું છે તેમાજ પર્યાયની અપેક્ષાએ તેજ સમયમા અનેકપણ રહ્યું છે આત્મ દ્રવ્યમા અનેક જ્ઞાનાદિ ગુણો રહ્યા છે તેથી એક એવો આત્મા, પર્યાયો વડે અનેકરૂપે કહેવાય છે અને અનેક પર્યાયો પપ્પુ એક આત્મામાજ રહે છે માટે તે આત્મારૂપ હોનાથી એક છે આત્મામા એક, અનેક, ભિન્ન, અભિન્ન, નિત્ય, અને અનિત્ય, આદિ અનેક ધર્મો રહ્યા છે આત્મામા દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાયની અપેક્ષાએ ધ્રોવ્ય, ઉત્પાદ, અને વ્યય કહેવાય છે, આત્મામા જે સમયમા અન્ય પર્યાયનો ઉત્પાદ છે તેજ સમયમા પૂર્વપર્યાયનો વ્યય છે અને તેજ સમયમા આત્મસત્તાનું ધ્રોવ્ય છે આ પ્રમાણે આત્મામા સમયે સમયે અનતધર્મોનો ઉત્પાદવ્યય થાય છે અને સમયે સમયે સત્તારૂપ ધ્રોવ્ય હોય છે જે સમયમા નિત્ય છે તેજ સમયમા અનિત્ય છે, ઇત્યાદિ આત્માનું સ્યાદાદપ્રમાણે આશ્ચર્ય કારી સ્વરૂપ છે તેનું અન્ય એકાત દર્શનમા આત્માનું સ્વરૂપ કથ્યુ નથી આત્મામા ઉત્પાદવ્યય થાય છે તેને દદ્યાત દ્વારા જાણારે છે કનક- (સુવર્ણ)ના અનેક આકારો બને છે કુંડલ ભાગીને કેયૂર બનાવવામા આવે છે ત્યારે કુંડલ આકારનો વ્યય અને કેયૂરઆકારનો ઉત્પાદ થાય છે અને સુવર્ણપણું તો બેમા હોય છે, તે માટે સુવર્ણત્વની અપેક્ષાએ ધ્રોવ્ય એમ ત્રણ અનુભવમા આવે છે જલતરંગોમા પપ્પુ પૂર્વ- તરંગાકારનો વ્યય અને અન્ય તરંગાકારની ઉત્પત્તિ અને જલત્વ તો બેમા ધ્રુવપણું ગ્રહેલું દેખામા આવે છે મૃત્તિકાનો ઘટ આકારરૂપે ઉત્પાદ અને તેને ભાગી નાખીએ તો શક્ય (શિકરા)રૂપે ઉત્પાદ અને

ઘટપર્યાયનો વ્યય અને મૃત્તિકાના પરમાપુઓનું દ્રવ્યત્વની અપેક્ષાએ
 સ્થિરપણ (ધ્રો ય) એમ મૃત્તિકામા ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રોય છે સૂર્યના
 ગિરણોમા પણ ઉત્પાદ વ્યય અને ધ્રુવતા આ પ્રમાણે અનુભવમા આવે
 છે, આના અગણિત દષ્ટાંતો છે તેવડે આત્મામા ઉત્પાદ વ્યય અને
 ધ્રો ય સિદ્ધ ઠરે છે

હૈ નાંહી હૈ વચન ઝગોચર, નયપ્રમાણ સત્તમંગી ॥

નિરપરક હોય લરે કોઈ વિરલા, ક્યા દેસે મત જગી જ૦ ॥૩॥

સર્વમયી સરવગી માને, ન્યારી સત્તા માવે ॥

જાનન્દયનપ્રભુ પચન સુધારસ, પરમારય સો પાવે જ૦ ॥ ૪ ॥

ભાનાર્થ. — આત્મામા ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રુવતા, એક અને અનેક આદિનું
 સ્વરૂપ દર્શાવીને હોને આત્મામા સમજાવી, નય અને પ્રમાણ પણ ઘટાવે
 છે સ્વાત્ બલિ, સ્વાત્ નાસ્તિ, સ્વાત્ અવક્ષ્યમ્, સ્વાત્ અસ્તિ નાસ્તિ, સ્વાત્ અસ્તિ
 અવક્ષ્યમ્, સ્વાત્નાસ્તિ અવક્ષ્યમ્, સ્વાત્ અસ્તિનાસ્તિ યુગપત્ અવક્ષ્યમ્ પૃ સત્
 ભ પિતૃ વિરોધ સ્વરૂપ અસ્મદાયકૃત જાતમગ્ધાગ્રમયમાથી જોઈ લેવું નૈગમ,
 સનહ, વ્યવહાર, રૂબરૂ, રાષ્ટ્ર, સમભિરૂઢ અને એવબૂત આ સાત
 નવવડે આત્માનું અને આત્મામા રહેલા ગુણોનું સ્વરૂપ અવબોધવું જોઈએ
 આ સાત નયોનું વિશેષ સ્વરૂપ, સમ્મતિતર્ક નયચક્ર, આગમસાર તથા
 અસ્મદાયકૃત આત્મપ્રજ્ઞા નયમાથી જોઈ લેવું આત્માના ધર્મોનું સમ-
 ભ પિથી, સાત નયથી અને પ્રત્યક્ષ તેમજ પરોક્ષપ્રમાણથી સ્વરૂપ
 સમજવામા આવે છે ત્યારે આત્મારૂપ નાગરિક નટની કળાનો અદ્ભુત
 દેખાડ અનુભવનામા આવે છે આત્મામા આત્માના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને
 જ્ઞાનની અપેક્ષાએ આત્મનર્મની બલિતા છે પણ પુદ્ગલદ્રવ્યના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર,
 કાલ અને જ્ઞાનની અપેક્ષાએ આત્મામા પુદ્ગલદ્રવ્યની નાસ્તિતા છે તે
 પણ અપેક્ષાએ નવન જોવાર એટલે અનકાલ્ય છે એક સમયમા
 આત્મામા સ્વરૂપ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને જ્ઞાનની અપેક્ષાએ જ્ઞાનાદિનું
 અસ્તિત્વ છે અને તેજ સમયમા પરદ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને જ્ઞાનની અ-
 પેક્ષાએ નાસ્તિપણ છે એક સમયમા અસ્તિત્વ અને નાસ્તિત્વ રહ્યું છે તેમા
 પણ કથચિત્ અપેક્ષાએ અસ્તિત્વ અવક્ષ્ય ય છે અને તેમા કથચિત્ અપે-
 ક્ષાએ નાસ્તિત્વ અનકાલ્ય છે તેમા કથચિત્ અપેક્ષાએ અસ્તિત્વ અને નાસ્તિત્વ
 યુગપત્ અનકાલ્ય છે આત્માના અનન્તધર્મોમા સમજાવી ઘટી શકે
 છે નિઃસ્વરૂપમા નય ઘટતા નથી પણ સમજાવી તો સિદ્ધ પરમાત્માના
 ધર્મોમા પણ ઘટે છે, કેઈ એકાત્મત્વરૂપ પક્ષનો ત્યાગ કરીને અનેક

ન્તવાદરૂપ અપેક્ષાપાતનાદ સ્વીકારીને જે આત્માનુ સ્વરૂપ દેખે છે તે તેને આત્મજ્ઞાન થાય છે પણ કોઈ નિરના મનુષ્યો આ પ્રમાણે મક્ક ભગી, સાત નય અને ચાર પ્રમાણથી આત્માનુ સ્વરૂપ જાળખી રાહે છે, આત્મામા એકાત્મ્ય સ્વીકારના મતનો કદાચ મનુષ્ય, ખરેખર આત્માનુ આનુ અનેકાતનયકથિત સ્વરૂપ કયાથી દેખી નહે ? અવશ્યત તે દેખી રાગતો નથી અનેકાતનાદી આત્માને તે તે નયોની અપેક્ષાએ મરે જ્ઞાનાદિ ધર્મમય માને છે અને સાત નયોની અપેક્ષાએ પડેદર્શન જે જે એકેક નયથી આત્માના એકેક અંગ ગણાય છે તેનો પાપુ આ- દ્વાદર્શનની અપેક્ષાએ આત્મામા સમારેન થાય છે “પડેદર્શન જિત- અંગ ભણીને” ઇત્યાદિ નમિનાથના સ્તવનમા કહેલી વ્યાખ્યા સમજીને આત્મામા ઉતારથી અનેકાતનાદી આત્માને અપેક્ષાએ ભિન્ન ભિન્ન નય- કથિત સર્વ ધર્મ અંગમય માને છે પુરુષવદ્યથી પોતાના આત્માની સત્તા ન્યાયી (ભિન્ન) ભાવે છે જ્ઞાનદર્શન અને ચાત્રિ પર્ચાયોની અપેક્ષાએ આત્મામા સર્વ ગમાય છે આખી દુનિયાનો જ્ઞાન, દર્શન અને ચાત્રિના પર્ચાયમા ગમારેન થાય છે ત્રિરોસાવરચક્ર ત્રયમાથી આ સાત ભેડેલી આત્મામા સર્વ જગત ગમાય છે એમ અનેકાતનાની અપેક્ષાએ જાણે છે તોપણ પોતાની આત્મગત્તા અન્યદ્રવ્યોથી ભિન્ન નિવારીને પોતાના હૃદયસ્વરૂપમા રમપુતા કરે છે શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહાગજ કહે છે કે આનન્દનો સમૂહ એના સર્વજ્ઞ પીતંગજ પ્રભુની નાટીરૂપ અમૃત- રસ પરમાર્થને કોઈ વિરલા અનેકાતનય જ્ઞાન મનુષ્યો પામે છે શ્રીમાન આનન્દધન, દ્રવ્યાનુયોગના મહાગીતાર્થ હતા, તેથી તેમણે આટલાજ પદમા દ્રવ્યાનુયોગને અનુભવ ઉદ્દગાથી પ્રકાર્યો છે

પદ ૬

(સાચી)

આતમ ખનુમર રસિકજો, જજર સુન્યો વિરતત ॥

નિર્વેદી વેદન કરે, વેદન કરે અનત ॥ ૧ ॥

(રાગ સામગ્રી)

મહારો વાલુહો સન્યાસી, દેહદેવલ મઠવાસી, મ૦ ॥ ૧ ॥

ઈડા પિંગલા મારગ તજ યોગી, મુલમના ઘરવાસી ।

વ્રહ્મરધ્રમધિ આસન પુરી વાલુ, અનહદતાન ગજાસી, મ૦ ॥૨॥

યમ નિયમ આસન જયકારી, પ્રાણાયામ અભ્યાસી,

પ્રત્યાહાર ધારણાધારી, ધ્યાન સમાધિ સમાસી, મ૦ ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ.—આત્માનુભવ રસિકનું આશ્ચર્યકારક વૃત્તાત છે પુરૂષ વેદાદિના ઉદયથી રહિત એવો નિર્વેદી આત્માનો અનુભવ કરે છે ને તે આત્માના અનન્ત મુખનું વેદન કરે છે વસ્તુવિચારતપ્યાવતે, મન પામે વિ સરામ, રસસ્વાદત મુચ અનુભવે, અનુભવ તાકો નામ ॥ ૧ ॥ આત્માનુભવી નિર્વેદી છતાં (આજી પુરૂષાદિ વેદના ઉદયરહિત છતાં) અનન્ત મુખનો અનુભવ કરે છે ॥

શ્રીમાન્ આનન્દધનજી કહે છે કે મારો આહારો આત્મારૂપ તા ન્યાસી દેહરૂપ દેનજમા વાસ કરનારો છે અથવા દેહ મઠમા મારો આત્મારૂપ સન્યાસી વસેછે ઇંદ્ર (ઇન્દ્રી નાસિકાનો સ્વર-ચંદ્રસ્વર) પિંડા (જમણી નાસિકાનો સ્વર-મૂર્ચસ્વર) એ બે નાડીઓના સ્વરનો ત્યાગ કરીને મુખમુખા (બે નાસિકામાથે વહે છે તેને મુખમુખા કહે છે) ના ઘરમા વાસ કરે છે યોગિયો મુખમુખા નાડી ચાલતા પ્રભુનું ધ્યાન ધરે છે, શ્રી આનન્દધનજી મુખમુખા નાડી ચાલતા ધ્યાનમા પ્રવેશ કરીને તેનો અનુભવ જપ્તાવે છે મુખમુખામા ધ્યાન ધરીને બ્રહ્મરન્ધ્રમા આમન જમાન્યુ અર્થાત્ આનન્દધનજીના આત્મારૂપ યોગીએ બ્રહ્મરન્ધ્રમા જઈ સ્થિરતા કરી તે બ્રહ્મરન્ધ્રમા સ્થિરતા થવાનેમાટે યોગના અષ્ટ અંગોની જરૂર છે તે પપ્તુ જપ્તાવે છે, યમ, નિયમ, આરામ, પ્રાણાયામ, પ્રત્યા હાર, ધારણા ધ્યાન અને સમાધિ આ પ્રમાણે યોગનો અનુક્રમ અગપૂર્વક અભ્યાસ કરનાર બ્રહ્મરન્ધ્રમા અનહદ તાન અનુભવે છે અને સમાધિની પ્રાપ્તિ કરીને આત્મિક મુખ ભોગવે છે, યોગના અષ્ટ અંગોનું વિશેષ સ્વરૂપ નક્ષત્રીયકૃત યોગદીપક નામના ગ્રન્થથી લેવાની ભલામણ કરીએ છીએ, અન તો સક્ષેપમા સ્વરૂપ લખ્યું છે આનન્દધનજીએ યોગમા ઈશ્વર બ્રહ્મરન્ધ્રમા સ્થિરતારૂપ સમાધિ અનુભવીને આ ઉદ્દગાર કાઢ્યા છે

મૂલ ઉત્તર ગુણ મુદ્રાધારી, પર્યકાસનવાસી ॥

રેચક પૂરક કુમક સારી, મન હ્રદિય જયકાસી ॥ મં ॥૪॥

સ્થિરતા જોગ યુગતિ અનુકારી, આપોઆપ વિમાસી ॥

આતમ પરમાતમ અનુસારી, સીજે કાજ સમાસી ॥ મં ॥૫॥

ભાનાર્થ.—રાગને ઇંદ્ર અને દ્વેષને પિંગલા અધ્યાત્મમાર્ગની અ પેક્ષાએ કહેવામા આવે છે રાગ અને દ્વેષના મારી તજીને સમતારૂપ મુખમુખાના માર્ગમા ન્યારે આત્મા આવે છે ત્યારે બ્રહ્મરન્ધ્રમા (અનુ ભવ સોનદશામા) આત્માની સમાધિને અનુભવ થાય છે અને તેથી આ ત્મસ્વરૂપમા અનહદ તાન અર્થાત્ અત્યંત હદ વિનાનો આનન્દરસ ઉત્પત્ત થાય છે, આમ પપ્તુ અધ્યાત્મમાર્ગની અપેક્ષાએ અર્થ કરી શકાય છે

શ્રીમાન આનંદધનજી યોગસમાધિ પામવાને માટે આત્મરૂપ બા-
હુડાને કહે છે મૂલગુણ, જ્ઞાનાદિ અને ઉત્તર ગુણ, વિનય ભક્તિ
વગેરેને ધારણ કરના, તથા મુદ્રાઓને ધારવી યોગમાર્ગમા મુદ્રાઓનું
સારી રીતે વર્ણન કર્યું છે મૂલગુણ (પચમહાનત) ઉત્તરગુણ
(ચરણકરણસિત્તરી) મુદ્રા, પર્યંકાસન, અને સિદ્ધાસન વગેરેની જરૂર પડે
છે આનંદધનજી પર્યંકાસને બેસી સમાધિ કરતા હતા એમ આ લેખથી
સ્પષ્ટ સમજાય છે રેચક, પૂરક અને કુંભક એ ત્રણ પ્રકારના પ્રાણ-
યામ કરના મનને જીતીને પ્રત્યાહાર કરવો સ્થિરતારૂપ સમાધિયોગની
યુક્તિઓને આદરની અને પોતાના ગુરૂ સ્વરૂપનો નિચાર જરવામા આવે
તો આત્મા તે પરમાત્મપદને અનુસરે છે અને શુદ્ધસ્વરૂપ સિદ્ધકા-
ર્યની મિદ્ધિ થાય છે એમ આનંદધનજી યોગસમાધિનો અનુભવ કરીને
ઉદ્ગાર કાઢે છે યોગસમાધિ પામનાના જે જે ઉપાયો છે તેનો અન-
અનુભવ ઉદ્ગારથી સ્પષ્ટ ઉદ્ગ્રેખ કર્યો છે અક્ષરીયકૃત યોગદીપક નાથ
વાચતા આ પદનો સારી રીતે અનુભવ થશે એમ બાળી અન સક્ષે
પથી અર્થની દિશા જણાવી છે

પદ ૭

(સાચી)

જગ આશા જજીરકી, ગતિ ઉલટી કુલ મોર ॥

જકર્યો વાવત જગતમેં, રહે છટો ફક ઠોર ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—જગત્મા અનેક પ્રકારના ઇષ્ટ મનાયલા પદાર્થોની આ-
શારૂપ બેડીની જગત્ મર્યાદા નિરૂદ્ધ ઉલટી ગતિ છે કારણ કે આશા
રૂપ બેડીથી બધાયલો પ્રાણી ચઉદ રાજલોકરૂપ જગત્મા પરિભ્રમણ
કરે છે અર્થાત્ આશારૂપ બેડીથી બધાયલો જન, ચાર ગતિમા દોડે
છે અને જો આશારૂપ બેડીથી છૂટે છે તો એક મુક્તિરૂપ સ્થાનમા
સ્થિર થાય છે જગત્મા લોભાની બેડીથી જકડાયલો પ્રાણી ન્યા ત્યા
દોડી શકતો નથી અને એક ઠેકાણે રહે છે ન્યારે લોભાની બેડીથી
છૂટે ગાય છે ત્યારે જગત્મા મનુષ્ય દોડી તકે જે આશારૂપ બેડી
ખરેખર લોભાની બેડીથી જુદાજ પ્રકારની છે—તે ઉપર જણાવી દીધું
છે શ્રીમદ્ આનંદધનજી કહે છે કે આશારૂપ બેડીથી ચારાગી લાખ
જીવયોનિના જીવો જગત્મા દોડ્યા કરે છે, જગત્મા આશા સમાન
અન્ય કોઈ બંધન નથી મનુષ્યો અનેક પ્રકારની આશાથી સસારમા
ન્યા ત્યા દોડ્યા કરે છે, આશાથી પ્રવૃત્તિમાર્ગનું ચક્ર રાત્રી દીવસ
મનુષ્યો ચલાવ્યા કરે છે મધુબિંદુની આશાએ સમારી જીવો ગુરૂમ-

હોગળના ઉપદેશને પણ હૃદયમાં ધારણ કરી શકતા નથી મનુષ્યો આગાના ઉપાસક બની સન્તોષદેવની ઉપામનાને ભૂલી જાય છે જ્યાં- સુધી આરારૂપ દાનનન અગ્નિ, મનમાં મળ્યા કરે છે ત્યાંસુધી આત્માને ખરેખરી નાતિ મળતી નથી જે જે પદાર્થોની આશા ધરવામાં આવે છે તે તે પદાર્થો ક્ષણિક હોવાથી આશા કરતી વ્યર્થ છે આગાથીજ સર્વ પ્રકારના દુઃખો ઉદભવે છે માટે આરાનો ત્યાગ કરીને સતોષશુભને ધારણ કરવો કે જેથી આત્માનું ખરૂં સુખ પ્રાપ્ત થાય

(રાગ આઘાવતી)

અવધૂ વ્યા સોવે તન મઠમં, જાગ વિલોકન ઘટમં ॥ અ૦ ॥

તન મઠકી પરતીત ન કીજે, ઢહિ પરે એક પલમં ॥

હલચલ મેટ સરર લે ઘટકી, ચિન્હે રમતા જલમં ॥ અ૦ ॥ ૧ ॥

મઠમં પચમૂતકા વામા, સાસાધૂત સવીસા ॥

ઝિન ઝિન તોહી છલનકૂં ચાહે, સમજે ન ગૌરા સીસા ॥ અ૦ ॥ ૨ ॥

જ્ઞાનાર્થ.—હે અવધૂત આત્મન! તું તનુમઠમાં કેમ હજી સુધી મમત્વનિદ્રાથી મુઠ્ઠા છો આત્માના ઉપયોગે જાગીને હૃદયમાં જો, આત્માના સુદ્ધસ્વરૂપને જો જોને પોતાના સ્વરૂપને દેખ શરીરરૂપ મઠ ક્ષણિક છે, વિનાશી છે માટે તેની પ્રતીત (વિશ્વાસ) કરવો નહીં જોઈએ કારણ કે એક પવનમાં આયુષ્ય ખૂટતા શરીર નષ્ટ થઈ જાય છે માટે મનમાં ઉઠતી રાગદ્વેષની ચલનતા (હવચલ) ને મટાડીને તું પોતાના સુદ્ધસ્વરૂપની ખમર લે અર્થાત્ તું પોતાનું સુદ્ધસ્વરૂપ વિચાર આત્મારૂપ ઘટમાં સમતારૂપ જલ ભર્યું છે તેથી સમતાજનમાં આત્મા રમે છે, એવા લક્ષણથી આત્માને જાણવો તનુરૂપ (શરીરરૂપ) મઠમાં પૃથ્વી, અપ્પ, તેજસ, વાયુ અને આકાશ એ પચભૂતનો વામ છે, અને આગો આત્મારૂપ પૂર્ત ખનીસ તનમઠમાં છે, તે કાણે કાણે આત્માને છળવાનો પ્રયાસ કરે છે પચભૂત અને ખનીસ શરીરરૂપ મઠમાં રહે છે અને કાણે કાણે આત્માનો છળ કરે છે ત્યારે તેમાં કેમ ઉઘડુ જોઈએ ? અવધૂત ન ઉઘડુ જોઈએ આ પ્રમાણે તનુમઠની દશા છે છતાં મૂર્ખ શિષ્ય સમજી શકતો નથી અને તનુમઠની મમતા રાખીને પોતાના આત્માના સુદ્ધસ્વભાવે જાગ્રત થતો નથી હે આત્મન! તું જાગ્રત થા ! અને પચભૂતોથી ચેતતો રહે અધ્યાત્મની અપેક્ષાએ પાંચ ઇન્દ્રિયરૂપ જૂતો અને મોહરૂપ માયાવિનાનો ખનીસ તનુમઠમાં છે માટે હે આત્મન! તું આ પ્રમાણે જાણીને હવે કેમ હવે છે ? હવે તો ચેત-

આના પ્રસંગે તને ઉઘડુ ઘટતુ નથી, ત્યારા નિરપર પચપરમેશ્વર
પચપરમેષ્ટિ છે તેતુ સ્મરણ કર કે જેથી ભૂત અને ખનીતતુ ઈ પણુ
થાને નહીં, તે બતાવે છે

શિરપર પંચ વસે પરમેશ્વર, ઘટમેં સૂછમ મારી ॥

આપ જમ્યાસ લલ્લે કોઈ વિરલા, નિરસે ધૂકી તારી ॥ અ૦ ॥૩॥

આજા મારી આસન ઘર ઘટમેં, જજપાજાપ જપાવે ॥

જાનન્દયન ચેતનમય સૂરતિ, નાથ નિરજ્જન પાને ॥ અ૦ ॥૪॥

ભાવાર્થ.—તારા મસ્તકપર પચપરમેશ્વર વસે છે, મસ્તકના મધ્યભા-
ગમા અક્ષરંદ્ર છે ત્યાં ધ્યાનનડે આત્માની સ્થિરતા થાય છે ત્રીમહ
હેમચન્દ્ર ત્યાં ધ્યાનતુ સ્થાન બતાવે છે તેમજ અન્ય આચાર્યો પણ દર્શાવે
છે અક્ષરંદ્રમા આત્માના અસંખ્યાન પ્રદેશો આપી ગટેલા છે ત્યાં
આત્માના પ્રદેશોરૂપ આત્માજ છે નિશ્ચયનયથી આત્મા પોતે અરિ-
હત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, અને સાધુ એ પચપરમેષ્ટિરૂપ છે ન્યા-
યુધી પરમેષ્ટિના ગુણ પ્રગટયા નથી ત્યાંયુધી સત્તાએ આત્મા પચપર-
મેષ્ટિરૂપ ગણાય છે અને ગુણો પ્રકટતા આરિભાવે પચપરમેષ્ટિરૂપ બને છે
આત્મા મરીગ્યાપદ હોવાથી પણ નિરપર વસે છે અને તે પચપરમેષ્ટિરૂપ
છે માટે શિરપર પચપરમેશ્વર વસે છે એમ નિશ્ચયનયથી કહેનાય છે
શિરપર આત્મામા સાધુપદતુ ધ્યાન ધરતા સાધુના ગુણો પ્રગટે છે અને
તેથી તે સાધુ કહેનાય છે શિરપર અક્ષરંદ્રમા ઉપાધ્યાય પરમેષ્ટિતુ સ્વરૂપ
પોતે ત્રિચારી ઉપાધ્યાયરૂપ બને છે શિરપર આત્માજ પોતે આચાર્ય-
રૂપ પોતાતુ ધ્યાન કરીને જાણવડપે પ્રકટે છે નિરપર આત્મામા
અરિહતતુ ધ્યાન વરતા ધાતિર્મનેા ક્ષય કરીને આત્માજ અરિહત થાય
છે અને આત્માજ સિદ્ધરૂપ પોતાને ધ્યાનને મઝલ કર્મનેા ક્ષય કરીને
પોતેજ સિદ્ધરૂપ બને છે આત્માજ પચપરમેષ્ટિરૂપ છે તે અત્ર જ-
ણાવ્યું છે અને તેતુજ શિરપર અક્ષરંદ્રમા પચપરમેષ્ટિન દર્શાવ્યું, અને
તે જણાવીને કહે છે કે હૃદયમાથી ત્યાં જવાની સુરતાજ એજ શુદ્ધો-
પયોગતારૂપ બારી છે આવેા અર્થ અવ્યાત્મમાર્ગની અપેક્ષાએ કરવેા
યોગમાર્ગની અપેક્ષાએ હૃદયમાથી નિરપર આવેલા અક્ષરંદ્રમા જના
માટે સુપુમ્ણાનાડી, બકનાવરૂપ બારી છે ત્યાં થઈને અક્ષરંદ્રમા જવાય
છે અર્થાત્ હૃદયથી અક્ષરંદ્ર સુધી જવાને સુપુમ્ણાનાડીરૂપ બારી છે
તેમા આત્માને ઉપયોગ રાખીને ઠેક અક્ષરંદ્ર સુધી આત્માના ઉપ-
યોગે થકતુ હૃદયથી એમ સુપુમ્ણાનાડીમા ધ્યાન કરતો કરતો અક્ષ

હારાજના ઉપદેશને પણ હૃદયમાં ધારણ કરી શકતા નથી મનુષ્યો આત્માના ઉપાસક બની સન્તોષદેવની ઉપાગમનાને ભૂંધી જાય છે ત્યાં મુખી આશારૂપ દાસાનવ અન્નિ, મનમાં સળગ્યા કરે છે ત્યાંમુખી આત્માને ખરેખરી શાંતિ મળતી નથી જે જે પદાર્થોની આગા ધરવામાં આવે છે તે તે પદાર્થો ક્ષણિક હોવાથી આના કરવી વ્યર્થ છે આશાથીજ સર્વ પ્રકારના રૂપો ઉદ્ભવે છે માટે આત્માને ત્યાગ કરીને સન્તોષગુણને ધારણ કરવો કે જેથી આત્માનુ ખરૂં મુખ પ્રાપ્ત થાય

(રાગ આશાવરી)

અનધૂ કયા સોવે તન મઠમેં, જાગ વિલોકન ઘટમેં ॥ અ૦ ॥

તન મઠકી પરતીત ન કીજેં, ઢહિ પરે એક પલમેં ॥

હલચલ મેટ સગર લે ઘટકી, ચિન્હે રમતા જલમેં ॥ અ૦ ॥ ૧ ॥

મઠમેં પવભૂતકા વામા, સાસાધૂત સર્વસા ॥

ઝિન ઝિન તોહી છલનઠૂં ચાહે, સમજે ન ગૌરા સીસા ॥ અ૦ ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ.—હે અવવૃત્ત આત્મનૃ! તુ તનુમઠમાં કેમ હજી મુખી મમત્વનિદ્રાથી મુર્છિ રહ્યો છે આત્માના ઉપયોગને જાણીને હૃદયમાં જો, આત્માના ગુહ્યોપયોગો જાણીને પોતાના સ્વરૂપને દેખ શરીરરૂપ મઠ ક્ષણિક છે, નિનાશી છે માટે તેની પ્રતીત (વિશ્વાસ) કરવો નહીં જોઈએ કારણ કે એક પલમાં આયુષ્ય ખૂટતા શરીર નષ્ટ થઈ જાય છે માટે મનમાં ઉઠતી રાગદ્વેષની વ્યવજતા (હવચલ) ને મટાડીને તુ પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપની ખબર લે અર્થાત્ તુ પોતાનું શુદ્ધસ્વરૂપ વિચાર આત્મારૂપ ઘટમાં સમતારૂપ જલ ભયુ છે તેથી સમતાજલમાં આત્મા રમે છે, એવા લક્ષણથી આત્માને જાણવો તનુરૂપ (શરીરરૂપ) મઠમાં પૃથ્વી, અપ્પ, તેજસ, વાયુ અને આકાશ એ પચભૂતનો વાસ છે, અને આસો મ્હાસરૂપ ધૂત ખનીમ તનમઠમાં છે, તે જાણે ક્ષણે આત્માને છળવાનો પ્રયાસ કરે છે પચભૂત અને ખનીસ શરીરરૂપ મઠમાં રહે છે અને ક્ષણે ક્ષણે આત્માને છળ કરે છે ત્યારે તેમાં કેમ ઉઘડુ જોઈએ? અવખત ન ઉઘડુ જોઈએ આ પ્રમાણે તનુમઠની દશા છે છતાં મૂર્ખ સિધ્ધ સમજી શકતો નથી અને તનુમઠની મમતા રાખીને પોતાના આત્માના શુદ્ધસ્વભાવે જાગૃત થતો નથી હે આત્મનૃ! તુ જાગૃત થા! અને પચભૂતોથી ચેતતો રહે અધ્યાત્મની અપેક્ષાએ પાંચ ધન્દ્રિયરૂપ ભૂતો અને મોહરૂપ માયાવિનાનો ખનીસ તનુમઠમાં છે માટે હે આત્મનૃ! તુ આ પ્રમાણે જાણીને હવે કેમ ઉઘે છે? હવે તો ચેત

વિષયમાં અનુભવજ્ઞાન આપતું નથી એવું આત્માનું અનુભવજ્ઞાનરૂપ પુણ્ય કઈક જુદાજ પ્રકારનું છે

ચેતનારૂપ સ્ત્રી, અનુભવને ઉદ્દેશીને કહે છે કે હું અનુભવ ! તું ત્હારા આત્મારૂપ સ્વામીને કેમ જગાડતો નથી ? મમતાની સંગતિથી તે બકરીના ગળામાં રહેલા સ્તનમાંથી શું દૂધ દોહી શકશે ? અર્થાત્ કદાપિ બકરીના ગળામાં રહેલ સ્તનમાંથી દૂધ કાઢી શકાતું નથી તેમ તારો સ્વામી આત્મા, મમતારૂપ કુલટાના સંગથી કદાપિ મુખ પામવાનો નથી હું અનુભવ ! મારા ઉપર તું આ પ્રમાણે હેંઠવાથી ખેદ બાવીશ નહીં કારણ કે તુંજ મને જણાવે છે કે મમતાના સંગે ચેતન, મુખ પામી શકતો નથી તું પોતે એમ જાણે છે અને હું પણ તને કહું છું તેથી તું કદી મારા ઉપર કોપાયમાન થા નહીં ! તને ઘણું હેંઠવાથી કદાપિ અશુભી સર્પન્યાય પ્રમાણે ખેદ થાય એમ લાગે-કોઈ મનુષ્ય કોઈને શિખામણ આપે છે ત્યારે આગળી ઉચી વરીને શિખામણ આપે છે પણ નારનાર શિખામણ આપવાથી અશુભી સર્પના જેવી લાગે છે તેને અશુભીસર્પદત્તન ન્યાય કહે છે—દક્ષિણદેશમાં સર્પો ઘણા ઝેરી હોય છે સર્પના સામી જે મનુષ્ય અશુભી કરે છે તેને સર્પ કરડે છે તેની રીતિ દક્ષિણમાં જોવામાં આવે છે તેવો અશુભીસર્પન્યાય પણ અત્ર લાગુ પાડી શકાય વાગ્યાર મારા સ્વામીને શિખામણ દેવાથી તેઓ મારા ઉપર ક્રોધી બની જાય એમ પણ સમ્ભવ રહે છે તેણે હું અનુભવ ! તારામાં અપૂર્વ શક્તિ છે તેથી તું ચેતનને મ નાવીને ઠેકાણું લાવ !

औरनके संग राते चैतन, चैतन आप बतावे ॥

जानन्दघनकी सुमति आनदा, सिद्ध सरूप कहावे अ० ॥३॥

ભાવાર્થ.—હું અનુભવ ! આત્મારૂપ સ્વામી અન્ય મમતાના સંગમાં રાતે છે તે પોતાની મેળેજ પરભાવરમણતાથી બતાવી આપે છે, જો તેને આનન્દવાળી સુમતિની સ્મૃતિ હોત તો આવી તેમની દત્તા થાત નહીં સુમતિની સંગતિ જો આત્મા કરે તો આનન્દનો ધન અને સિદ્ધસરૂપમય કહેવાય આનન્દઘનની સુમતિ, આનન્દસ્વભાવવાળી છે માટે મમતાની સંગતિનો ત્યાગ કરીને સુમતિનો સંગ આત્મારૂપ સ્વામી કરે, એમ હું અનુભવ ! તું આત્મારૂપ નાથને કેમ કહેતો નથી અને તેને કેમ જગાડતો નથી, અલગત ત્હારે આત્મારૂપ સ્વામીને જગાડવા જોઈએ સુમતિના સંગથી આત્મા પોતાના સુદ્ધસરૂપને અવગોળી શકે છે અન્ય પુરૂષભાવમાં ચેતન રાચી માચીને રહે છે

રન્ધ્ર કે જે સિરપર ધ્યાનસ્થાન આવેલું છે ત્યારુધી આત્મા આવે છે ત્યારે આત્માનો પ્રકાર વધતો જાય છે, અને કોઈ વિરવા સ્યાદ્વાદ જ્ઞાનિયો આ પ્રમાણે ચેતાના શુદ્ધ આત્માશ્વાસથી ચેતાના આત્માને ત્યાં ધ્રુવના તારાની પેઠે સ્થિર દેખે છે આશાનો નાશ કરીને હૃદય રૂપ ધરમા સ્થિર ઉપયોગ આસન જે આત્મા લગાવે અને વેખરી વાણી મિના, સ્વભાવે જે હસ હસ શબ્દ ઉઠે છે તેનો અથવા મોહ રાજ્જનો જાય જરે અથવા આત્માના ગુહ્યોપગોગરૂપ અજ્ઞાનપને જે કોઈ ચેતી જાયે તો આનંદધનજી મહારાજ કહે છે કે તે આનંદશમૂહ જેમા છે એવી ચૈતન્યભૂતિરૂપ નિરજન પરમાત્મદેવને પામે છે

પદ ૮

(સાતી)

જાતમ જનુભવ ફૂલકી, નવલી કોડ રીત ॥

નાક ન પકરે વાસના, કાન ગ્રહે ન પ્રતીત ॥ ૧ ॥

(રાગ પન્ચાશી અથવા સારંગ)

જનુભવ નાયકુ કયુ ન જગાવે,

મમતા સગસો પાવ જાગલ, યન તેં દૂધ દુહાવે ॥ જ૦ ॥ ૧ ॥

મૈરે કહેતેં ચીજ ન કીજે, તુ એસીહી સીસાવે ॥

વહોત કહેતેં લાગત એસી, અગુલી સરપ દિસાવે ॥ જ૦ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ.—આત્માના અનુભવજ્ઞાનરૂપ પુષ્પની કોઈ ભુદા પ્રકારની રીત છે ત્યારપુ કે નાસિકાને તેની વામ આવતી નથી અને કાનમા તેનો અસાજ કોઈ રીતે મળજાતો નથી આજપુષ્પમા વાસ અને રાજ્જ એ બેની પ્રતીત જે ઇન્દ્રિયોને ચેતપોતાની રક્તિદ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે આત્માનું જે અનુભવજ્ઞાનરૂપ પુષ્પ છે તે તો ભુદા પ્રકારનું છે ત્યાં પ્રાણેન્દ્રિય અને ઝોન્દ્રિયનો વ્યાપાર ચાલી શકતો નથી, તે કહેવાથી એમ જણાવું કે, અનુભવજ્ઞાનરૂપ પુષ્પની પ્રતીતિ ખરે ખર પચ્છન્દ્રિયોદ્વારા થતી નથી અનુભવજ્ઞાનરૂપ પુષ્પની કોઈ મુગની લેના જાય તો નાકથી મુઠી સડે નહીં, આખથી દેખી સડે નહીં શબ્દો દ્વારા અનુભવજ્ઞાન ખરેખર અન્યને સમજાવી શકતું નથી, કારણ કે શબ્દોની પાપુ ચેતીપાર અનુભવજ્ઞાન છે, જેને તે થાય છે તે જાણે છે અને અનુભવજ્ઞાન થયું છે એમ અન્યને રાજ્જોદ્વારા કહેવાથી અને અન્ય સાંભળે તોપણ તેને અનુભવજ્ઞાન કઈ રાજ્જોના અવપુથી પ્રકટતું નથી અર્થાત્ કર્ણના

હે સ્વામિન્ ! મારૂં કહ્યું માની આપતું મૂળ સ્વરૂપ ત્રિવારે આપતું મહા-
કાળ બહુ ઇચ્છનારી હું છું તેથી મારા વિના આપને શિખામણુ કોણ
બતાવશે ! મારી વિશ્વસિનો સ્વીકાર કરો, અને આપની ખરી સ્ત્રીનો
મેળાપ કરો તેમજ સમ્યગ્જ્ઞાન આદિ પોતાના સગથીઓનો મેળાપ
કરો, અને મમતાને છડો પોતાની સ્ત્રીરૂપ નિજજનનો મેળાપ, દૂધમા
પતાસાની પેઠે વિશેષ મિષ્ટ, મુખકારક અને તન્મયપણુ કરનાર
ઠે માટે હે સ્વામિન્ ! મારા મેળાપથી આપને ખરૂં મુખ મળશે અને
પરમાનન્દ પદની પ્રાપ્તિ થશે દૂધમા પતાસું તુર્ત મળી જાય છે તેમ
હે નાથ ! મારો અને તમારો સ્વભાવ દૂધમા પતાસાની પેઠે તુર્ત મળી
જાય છે, અર્થાત્ મારો અને તમારો એક સુદૃઢ સ્વરૂપ સ્વભાવ છે, મારી
અને આપની એક સ્વરૂપ પરિપુતિ છે આપશ્રીની સાથે મારો સ્વ-
ભાવ તુર્ત મળી શકે છે માટે હે નાથ ! આપ આપની મતિથી વિચાર
કરો તો મારા ઉપર આપનો અત્યંત પ્રેમ થશે, અને તેથી આપ
અનન્તશુભભોગી થશે

મમતા દાસી અહિત કરિ હરવિધિ, વિવિધભાવિ સતાસી ॥

આનન્દધન પ્રમુ, વિનતિ માનો, જૌર ન હિતુ સમતાસી ॥નાથ૦॥૩॥

ભાવાર્થ.—હે આત્મન્ ! મમતાદાસી અનેક પ્રકારે આપતું અહિત
કરનારાળી છે અનાદિકાળથી આપ તેની મનતિમા રહ્યા પણુ અપ્રાપ્તિ-
પર્યંત તેના સગથી સત્ય મુખ પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી અને મમતાના
સગથી ભવિષ્યમા પણ કદાપિ સત્યમુખ પ્રાપ્ત કરી શકવાના નથી
મમતાના સગથી આપ જન્મ, જરા, અને મૃત્યુના અનેક દુષ્કો પુન
પુન ચતુર્ગતિરૂપ સસારમા મહો છે અને અધુના પણ આપની ટેવી
દતા થઈ છે તે હે ચેતન ! આપ સારી પેઠે જાણો છો હે ચેતન ! નક્કી
સમજ્યો કે મમતા અનેક પ્રકારની ભ્રાતિથી આપને સતાપશે માટે
હવે હે આનન્દના ધનજીત ચેતન ! મારી શિખામણુ માનો કે સમતારૂપ
આપની સ્ત્રીની પેઠે બીજી મમતા વગેરે દાસીઓ હિત કરનાર નથી સમ-
તાના સરખી આપની ખરી હિતકાંક્ષ સ્ત્રી કોઈ નથી એમ તમે મનમા
વિચારશો તો જણાશે, એમ આનન્દધનજી મહારાજ કહે છે તેઓ
પોતાના આત્માને કહે છે કે,—હે ચેતન ! તું મમતા દાસીની સગતિ
ત્યાગીને સમતાનો સગ કર હે ચેતન ! આની ઉત્તમ વિશ્વસિ માન
એમ પોતેજ પોતાના આત્માને પ્રભાવીને મમતાસગમા પ્રેરે છે પો-
તાના આત્માને મમતાના સગમા રાખવા માટે પોતાના આત્માને
આનન્દધનજી જે શિક્ષા આપે છે તે ખરેખર અપૂર્વ છે, આવી તેમની

તે તેમનાથી થતી પરભાવની ચેષ્ટાથી પોતેજ બતાવી આપે છે, પણ આનન્દસ્વભાવવાળી સુખતિની સંગતિ કરે તો ખરેખર તે શિદ્ધશુદ્ધ પરમાત્મા થાય ચેતનની આનન્દસ્વભાવવાળી સુખતિ છે માટે તે ખરી સ્ત્રી છે અને મમતા છે તે આનન્દસ્વભાવવાળી નથી સુખતિનો અને તેમની અન્ય સ્ત્રી મમતાનો નુ ખમય સ્વભાવ છે, એમ માફાત કેવલીએ જણાવ્યું છે અને તે અનુભવમા આવે છે, માટે હે અનુભવ ! તુ મહારા આત્મસ્વામિને મારી સર્વ હકિકત જણાવ ! મારા સ્નામી મૂળ સ્વભાવે તો સરસ છે અને તેમને શાન્તપણે સમન્તવામાં આવે તથા તેમના અનુભવમા સર્વ હકીકત હાવવામા આવે તો, ખરેખર તે સમ્યક્ત્વ આદિ ગુણો પામીને શિદ્ધશુદ્ધ પરમાત્મા થાય સુખતિ અને મમતાના સંગથી નળનેલી કર્મભયનીનતા દૂર થતા મારા સ્નામીની સર ખામણી નહુ ભુવનમા કોઈ કરી શકનાર નથી એમ નિશ્ચય છે અને તે ત્રણ ભુવનના નાથ થઈને સમયે સમયે અનન્ત મુખ ભોગવી શકે છે, માટે હે અનુભવ ! મારી વાત તુ સ્નામીના નળે ઉતાર

પદ ૯

(રાગ સારંગ)

નાથ નિહારો ખાપ મતાસી, વચક શઠ સચક શી રીતે ॥

સોટો પાતો સતાસી ॥

॥ નાથ૦ ॥ ૧ ॥

આપ વિગૂચન જગત્તી હાંસી, સિયાનપ કૌન ઘતાસી ॥

નિજજન સુરિજન મેલા એસા, જૈસા દૂધ પતાસી ॥ નાથ૦ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ.—હે વિદાનન્દમય ચેતન ! તમે પોતાની શુદ્ધશુદ્ધિથી પોતાનું સ્વરૂપ જુવો એમ શુદ્ધચેતના આત્માને જહે છે હે આત્મસ્વામિન ! યદિ તમે પોતાનું શુદ્ધસ્વરૂપ વિચારશે તો વચનારી, હુન્ની, મમતા કેની રીતે આપને છેતરીને આપનું જ્ઞાનાદિક ધન ભક્ષાપુ કરવા બોલું ખાતુ ખતવે છે તે સ્વયમેવ અવજોષી શકશે

સમતા—પોતાના આત્મારૂપ સ્વામીને વિશેષત ઉપાનભ આપતી કહે છે કે,—હે સ્વામિન ! મમતાની સંગતિથી જગત્મા આપનું વગોવણ થાય છે ને, જગત્ તમારી હાસી કરે છે જ્યાસુધી હે સ્વામિન ! આપ મમતાના સંગમા રહેશે ત્યાસુધી તમને શાપુપણ (દક્ષપણ) કોણ બતાવશે ? તેમજ મારા વિના આપને તાણુપણ કોણ જણાવશે ? મમતા કદી આપને સારી સિખામણ આપનાર નથી આપ જ્ઞાની છે તેથી પોતાની મેળે વિચારી જોયો તો સત્યતત્ત્વ જાણશેજ

એના ગુણોથી હું ખુશ થાઉં છું મારો સ્વામી ગુણોનો બધો રોહણાચલ પર્વત હોય તેવો છે રોહણાચલ પર્વત જેમ રત્નોની ખાણ ગણાય છે તેવીજ રીતે મારો સ્વામી જ્ઞાનદર્શન અને ચારિત્રાદિક ગુણોની ખાણ છે અને મારા સ્વામીની શુભ પચમગતિ છે, એને ચતુર્ગતિરૂપ સસારમા પશ્ચિમપુ કરતું નમતું નથી પણ હે શ્રદ્ધે ! મારા સ્વામીને ભમાવનાર કુમતિ છે તેથી તે આવે ગુણુવત છતાં પણ મારી પાસે આવી રાકતો નથી

શુદ્ધચેતના કહે છે કે હે શ્રદ્ધે ! હું આ પ્રમાણે મારા સ્વામીને ગાઉં છું, મારી પાસે આવવાને અનેક પ્રકારની વિશ્વસિ કરૂં છું તોપણ આત્મસ્વામી મનાયા મનાતા નથી ત્યારે હવે હું શું કરૂં ? આ તો મૂળ વસ્તુની કિંમતથી જગતની કિંમત વધી બંધ તેની પેઠે થાય છે તાત્પર્યથી કે મૂળ વસ્તુની કિંમત કરતા જગતની કિંમત વધે તો તે વ્યાપારમા ફાયદો નામ નહીં તે પ્રમાણે હું મારા સ્વામીને મનાવવાને અનેક પ્રયત્નો કરૂં છું પણ સ્વામી માનતા નથી ત્યારે આવા વ્યાપારમા મને રોઝ ફાયદો છે ? અલબત્ત સ્વામી માનતા નથી તોપણ મનાનાના વ્યાપારમા કંઈ ફાયદો નથી હે શ્રદ્ધે ! હવે હું શું કરૂં ? કોઈ વિશ્રેષ્ઠ પરસ્પરનો પ્રેમ કરાવનારી દલાલેપુ દૂતી નથી દૂતીનું કાર્ય સદેશો લેઈ જવાનું છે અને પરસ્પર મેળ કરાવી આપવાનું છે પણ તેવી દૂતી જણાતી નથી હે શ્રદ્ધે ! નિચક્ષુ કોઈ દૂતી હોય તો મારા પ્રેમની ખાત્રી મારા સ્વામીને કરાવે કુમતિનો પ્રેમ ભૂલે અને ક્ષણભંગુર છે તથા તેનો પ્રેમ પ્રિયમય હું ખકારક છે, એમ જણાવીને મારા શુદ્ધ મુખકારક પ્રેમની મારા સ્વામીને ખાત્રી કરાવી આગે એવી દૂતીની જરૂર છે જાય હઘારો અપની કહા એતે, વિરહજાર નિસ મોહી સંતાવે ॥

एती सुनी आनन्दघन नावत, और कहा कोउ डुड बजावे ॥५०॥३॥

ભાનાર્થ.—શુદ્ધચેતના પોતાની સખી શ્રદ્ધાને કહે છે કે હે શ્રદ્ધે ! મારા સ્વામીના સળધમા દૂતીને ચકળ બીના સમજાવવી તેમા પોતાની ન્તઘ ઉવાડના જેવું થાય છે તેથી મારી હું ખકયા ન્યા ત્યા કરની મને અધુક્ત લાગે છે મારા પતિના દોષ અન્ય બધો તે ઠીક નથી હવે હું શું કરૂં ? મારા અસખ્યાત પ્રદેશરૂપ ઘરમા સ્વામી આવતા નથી અને સ્વામિની વાત અન્યની આગળ કહેતા પોતાની ન્તઘને ઉઘાડની પડે છે એમાથી એકપણ વાત બનતી નથી, હવે હું શું કરૂં ? ક્યા બહુ ? મારા હું ખની વાત કોની આગળ કરૂં ? હે શ્રદ્ધે ! મારા આત્મરૂપ સ્વામી મારા ઘેર પધારતા નથી તેથી રાત્રીના વખતમા નિરહરૂપ

ઉત્તમ ભાવનાવટે તેઓશ્રી સમતાને સારી રીતે ધારણુ કરી રોકે અને અન્યભવમા પણ સમતાની ઉત્કૃષ્ટ દશાને પામે તેમા ઝઘ પાપુ આશ્ચર્ય નથી ખરેખર વસ્તુત વિચારી જોઈએ તો મમતાના સગથીજ અણદરા પાપગ્રસ્થાનકોને સેવવામા આવે છે સર્વ પદાર્થમાથી મારાપણાની જો કલ્પના ઉડી ગઈ તો નામ અને રૂપની ઉપાધિથી પણ કંઈ આત્માને ટુપ થતુ નથી જેમ જેમ મમત પરિણામ ઘટે છે તેમ તેમ સમતાના પરિણામ વધે છે કોઈ પણ વસ્તુમા અહતની સૂક્ષ્મ કલ્પના પણ ન ઉઠે તો ખરેખર આત્મા સમતાને પરિપૂર્ણપણે ધારણુ કરી રોકે આત્મા પોતાના મૂળ સ્વભાવનો ઉપયોગી થઈને વિચારે તો તેને સમતાના સમાન અન્ય કોઈ મુખ્યપ્રદા સ્ત્રી જાણાય નહિ મમતા આત્માને ચતુર્ભુજીના પરિભ્રમણુ કરાવનાના સ્વભાવવાળી છે, ત્યારે મમતા આત્માને મુક્તિમા લેઈ જનાના સ્વભાવવાળી છે મમતા મનની વ્યવજતા કરાવીને આત્માને તાતિ આપી સકના સમર્થ થતી નથી ત્યારે સમતા મનને સ્થિર કરીને આત્માને શાંતિ આપે છે માટે સમતાનો આદર કરવો જોઈએ આપણે દરરોજ સમતાની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ મમતાના વિચારો જે જે વખતે આવે ત્યારે તે તે વખતે સમતાના વિચારો કરી મમતાનો નાશ કરવો

પદ ૧૦

(રાગ ટોડી)

પરમ નરમ મતિ ઔર ન ખાવે ॥ પરમ૦ ॥
મોહન ગુન રોહન ગતિ સોહન, મેરી વૈરન એસેં નિદુર લિસાવે ॥૫૦૧॥
ચેતન ગાત મનાત ન એતે, મૂલ વસાત જગાત વઢાવે ॥
કોડ ન દૂતી દલાલ વિસીઠી, પારસી પ્રેમ સ્વરીદ પનાવે ॥૫૦૧॥૨॥

ભાવાર્થ.—શુદ્ધચેતના પોતાની સખી શ્રદ્ધાને કહે છે કે હે શ્રદ્ધે ! મારો આત્મારૂપ સ્વામી મારી પાસે આવી સકતો નથી તો કારણથી નથી આવતો ? જેમ શ્રદ્ધાએ પ્રશ્ન કર્યો તેના ઉત્તરમા શુદ્ધચેતના કહે છે કે મારી વૈરિણી અને નિદુર (દયાના પરિણામશૂન્ય કઠોર હૃદયવાળી) કુમતિ મારા ચેતનસ્વામીને એની જુરી શિક્ષાથી બ્રમાવે છે કે જેથી તે મારી પાસે પ્રયાપ કરી આવી સકતા નથી શુદ્ધચેતના પોતાની વાત આગળ બનાવીને કહે છે કે એ ગઘળો દોર કુમતિનો છે મારા સ્વામીનો મૂળ સ્વભાવ એવો નથી મારા સ્વામીની તો પરમદયાળુ શુદ્ધિ છે, અને તે તો પોતાના સકળ ગુણોનો મને આર્પણુ કરે છે

એના ગુણોથી હું ખુશ થાઉં છું મારો સ્વામી ગુણોનો જાણે
 શેહલાયવ પર્વત હોય તેવો છે શેહલાયવ પર્વત જેમ રત્નોની ખાખુ
 ખાખુ છે તેવીજ રીતે મારો સ્વામી જ્ઞાનદર્શન અને ચારિત્રાદિક ગુણોની
 ખાખુ છે અને મારા સ્વામીની ગુણ પચમગતિ છે, એને ચતુર્ગતિરૂપ
 સસારમા પશિભ્રમણ કરતું ગમતું નવી પાપુ હે શ્રદ્ધે ! મારા સ્વામીને
 ભમાનનાર કુમતિ છે તેથી તે આવો ગુણુનત છતાં પણ મારી પાસે
 આવી ગયેલા નથી

ગુહ્યચેતના કહે છે કે હે શ્રદ્ધે ! હું આ પ્રમાણે મારા સ્વામીને
 ગાઉં છું, મારી પાસે આવવાને અનેક પ્રજાગ્ની વિરૂપિ કહી છું તોપણ
 આત્મસ્વામી મનાયા મનાતા નથી ત્યારે હવે હું શું કરું ? આ તો મૂળ
 વસ્તુની કિંમતથી જગાતની કિંમત વધી જાય તેની જેઠ થાય છે તાત્પર્યથી
 કે મૂળ વસ્તુની કિંમત કરતા જગાતની કિંમત વધે તો તે વ્યાપારમા
 ફાયદો થાય નહીં તે પ્રમાણે હું મારા સ્વામીને મનાવવાને અનેક
 પ્રયત્નો કરું છું પણ સ્વામી માનતા નથી ત્યારે આવા વ્યાપારમા મને
 શો ફાયદો છે ? અવગત સ્વામી માનતા નથી તોપણ મનાવના
 વ્યાપારમા હાઈ ફાયદો નથી હે શ્રદ્ધે ! હવે હું શું કરું ? ડોર્ નિશ્ચય
 પરસ્પરનો પ્રેમ કરાવનારી દવાલેપુ ફૂલી નથી ફૂલીનું કાર્ય મદરો લેઈ
 જવાનું છે અને પરસ્પર મેળ કરાવી આપવાનું છે પણ તેવી ફૂલી
 જલાતી નથી હે શ્રદ્ધે ! વિચક્ષણુ કોઈ ફૂલી હોય તો મારા પ્રેમની ખાત્રી
 મારા સ્વામીને કરાવે સ્મૃતિનો પ્રેમ જૂઠો અને કાપુભશુર છે તથા
 તેનો પ્રેમ વિષમય હું ખકારક છે, એમ જાણીને મારા ગુહ્ય ગુપ્તકા-
 રક પ્રેમની મારા સ્વામીને ખાત્રી કરાવી આપે એવી ફૂલીની જરૂર છે
 જાણ ઉપારો અપની કહાણે, વિરહજાર નિસ મોહી સતાવે ॥

ઘણી સુની આનન્દધન નાનત, ઝૌર કહા કોઝ કુંડ રજાને ॥૫૦॥૩॥

સાવાર્ય.—ગુહ્યચેતના પોતાની સખી બ્રહ્માને કહે છે કે હે શ્રદ્ધે !
 મારા સ્વામીના સમ્બધમા ફૂલીને ચકળ ખીના સમજાવતી તેમા પોતાની
 જાણ ઉપારના જેવું થાય છે તેથી મારી હું ખકારા જ્યાં ત્યાં કરતી
 મને અચક્ષણુ લાગે છે માગ પતિના દોષ અન્ય જાણે તે ઠીક નથી
 હવે હું શું કરું ? મારા અગમ્યાત પ્રદેશરૂપ ઘરમા સ્વામી આવતા
 નથી અને સ્વામીની વાત અન્યની આગળ જોતા પોતાની નધને ઉધા-
 રી પડે છે એમાથી એકપણ નાત બનતી નથી, હવે હું શું કરું ? જ્યાં
 જ્યાં ? મારા હું ખની વાત જોની આગળ કરું ? હે શ્રદ્ધે ! મારા આત્મ-
 રૂપ સ્વામી મારા ઘર પધારતા નથી તેવી રાત્રીના નખતમા નિરહરૂપ

જાન્યુર્ય (લપટ) આવીને મનને સતાપે છે વિરહજ્વરને ખબર પડી
 ગઈ છે કે, મારો પતિ, માત્ર ઘેર આવતો નથી તેથી તે મને સઘળી
 રાત્રીમાં સતાપે છે સ્નામી નથી આવતા તેથી આખી રાત્રી મને
 વિરહજ્વર પીડા કર્યા કરે છે સ્નામીના વિયોગથી સ્ત્રી રાત્રીમાં વિરહ
 સતત રહે છે આતુ માત્ર દુઃખ જલ્દી કોઈ મારા સ્વામીની સાથે મેળ કરાવી
 આપનાર જણાતુ નથી તે કુમતિના સગમાં મઘળુ જીવન વ્યર્થ ગુમાવે
 છે આવી મારી વાત સાંભળીને પપુ જો આનન્દધનરૂપ ચેતન મારી
 પાસે ન આવે તો પછી શુ ઢોલ વગાડવો? શુદ્ધચેતના કહે છે કે,
 સ્નામીના વિયોગે પરભાવ, રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન વગેરે દુણે મને દુઃખ
 આપે છે, જો મારા સ્નામી કુમતિનો સગ છોડીને ઘેર આવે તો કોઈ
 દુષ્ટેથી મારો પરભાવ થાય નહીં આટલી આટલી વાત સાંભળીને
 પપુ હવે જો મારા સ્નામી ઘેર ન આવે તો શુ કરું? હુ હુ ખને હવે સહન
 કરી શકતી નથી હવે તો અન્ય કોઈ ઢોલ વગાડે તો જીવી વાત ! ! મારી
 નિતક વાત ગાનાથી કર્મ વળે તેમ લાગતુ નથી આ પ્રમાણે શ્રીમદ્
 આનન્દધનજી મહારાજ, શુદ્ધચેતનાએ ચેતનને વિનંતિ કરી છે તે અન્તરના
 અનુભવજ્ઞાનના ઉદ્ગારોને કાઢી પોતાની આન્તરિક સ્થિતિ પ્રકટ કરે છે

‘પદ ૧૧

(રાગ માલકોશ-વૈભવલ યોગ)

આતમ અનુમવ રીતિ વરીરી

આતમ૦ ॥

મોર બનાઈ નિઝરૂપ નિરૂપમ,

તિચ્છન રુચિકર તેગ ધરીરી ॥

આતમ૦ ॥ ૧ ॥

ભાનાર્થ.—શુદ્ધચેતનાની નિઝાત સાંભળીને આત્મા સચેતન થયો
 અને જાગીને જોયું તો માનુષ પદ્ય કે અરે હુ મોહરાજની મેદી કુમ
 તિના નશમાં પડ્યો છુ અને આ તો મોહરાજ મારી સફિનો નાશ
 કરવાના પ્રયત્નો કરે છે, માટે હવે તો મારે દુષ્ટોનો નાશ કરવો જોઈએ
 આવો આત્માએ વિચાર કર્યા અને તેણે પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપના અનુ
 ભવની રીત વરી

શુદ્ધચેતના કહે છે કે હે શ્રદ્ધે ! તું મારા સ્વામીની આકૃતિ તો
 દેખ હવે તો તે અસવરૂપમાં આવ્યા છે તેઓશ્રીએ ઉપમા ન આપી

૧ શ્રીવીરવિજયજી પંચાસની પ્રતિમા સાખીનો કહે છે તે નીચેપ્રમાણે

આતમ અનુમવરસકયા, પ્યાલા અઝવ વિચાર

અમલી ચાલ વિહા મરે, ઘુમે સવ સસાર ॥ ૧ ॥

શક્ય એવો નિશ્ચય એવા નિશ્ચયનો મોર-મોંઠ (માઠ) પોતાના મસ્તક-
પર ધારણ કર્યો છે પોતાનું રૂપ હુ કદી બદલીશ નહીં એમનાં જ પો-
તાના રૂપનો મોઠ મસ્તકપર ધારણ કર્યો છે અને પોતાના સ્વરૂપની અનુ-
યાયી થએલી જે તીક્ષ્ણ રૂચિ તે રૂપ શત્રુ મસ્તક વિચ્છેદ કરનારી તીક્ષ્ણ
તરવારને ધારણ કરી છે, આ વખતની મહારા સ્વામીની શોભા અપૂર્વ
બની છે કોઈ મનુષ્ય લગ્નપ્રસંગે સ્ત્રીને વરવા બાય છે તે વખતે
મારનાં દેગ વગેરેના મસ્તકે મોંઠ ધારે છે મારા આત્મરૂપ સ્વામીના
મસ્તકે મોંઠ ભેદને એમ નિશ્ચય થાય છે કે કેવળ જ્ઞાનરૂપ લક્ષ્મી
સ્ત્રીને, જાણે પ્રાપ્ત કરવાનો વેષ હોય એવો નિશ્ચય થાય છે પોતાના
રૂપનો મોંઠ ધારણથી એમ લાગે છે કે હવે તે કદી જ્ઞાન્તિના પદ-
વાના નથી, તેમજ આત્માએ પોતાના શુદ્ધધર્મપ્રાપ્તિરૂપ રૂચિ તરવારને
ધારણ કરી છે તેથી એમ લાગે છે કે હવે તો તેઓ મોહરાત્રીના
શૈલ્યને છેદી નાખવાનાજ મોહરાત્રી અને ધર્મરાત્રીનું શુદ્ધસ્વરૂપ વાચન
હોય તો જસદીયકૃતપરમાત્મવર્ણન નન્ય વિલોકવો શુદ્ધ ચેતના કહે છે
કે મારો આત્મરૂપસ્વામી આટલુંજ કરીને બેસી રહ્યો નથી હવે
તો તે ખરા રૂપ ઉપર આવી ગયો છે તે કઈ અન્ય શત્રુને હિસાબમા
ગણે તેમ જણાતું નથી પોતાના બળઉપર શુદ્ધ કરવાના શુદ્ધ સદ-
લ્પથી તે અન્ય યાત્રુ શુદ્ધના સામે સને છે, તે હવે હુ જણાવુ છું

टोप सबाह शूरको बानी, एक तारी चोरी पहिरीरी,

सत्ता थलमें मोह बिदारत, ऐऐ सूरिजन मुह निसरीरी ॥आतम०॥२॥

ભાવાર્થ.—શુદ્ધચેતના કહે છે કે હે શરદે! મારા સ્વામીએ
સમતારૂપ ટોપ (તિરસ્કાપુ)ને મસ્તકપર ધારણ કર્યો છે દુર્મનોના
ગણોથી ધ્યાનરૂપ મસ્તકનું રક્ષણ કરવા માટેજ તેણે તિરસ્કાપુ મ-
સ્તકપર ધાર્યું છે અને પરપરિપુતિ ત્યાગરૂપ અક્ષયરૂપ દુર્ભેદ
કવચ (સત્રાહ)ને અસખ્યાત પ્રદેશરૂપ શરીરપર ધારણ કર્યું છે લો-
ભાદિ રાત્રીઓના બાણોથી દુર્ભેદ કવચ, આત્મયોદ્ધાના શરીરનું રક્ષણ
કરે છે તેમજ દ્રવ્યગુણપર્યાયનું જે ધ્યાનમા ઐક્ય બાસે છે એવી
ઐક્યરૂપ એક તારવાળી ચોરી (અનરખા)ને ધારણ કરી છે એક
તારવાળી ચોરી પહેરી છે તેથી એમ સમજવું કે હવે રાત્રીની સાથે શુદ્ધમા
એકતાનવાળા યતુ આત્માને મોહરાત્રીની સાથે શુદ્ધ કરવાનું છે તો
પોતાના ઉપયોગની એકતાનતા થવી ભેદથી પોતાના ઉપયોગની
એકતાનતા થનાથી અન્યન લક્ષ્ય જતું નથી આવા ઉદ્દેશથીજ તેમણે
એક તારી ચોરી પહેરી હોય તેમ જણાય છે પોતાના સ્વરૂપમા

એકતાન થએલા મહારા આત્મારૂપ સ્વામી મોહરાજની સાથે યુદ્ધ
 કરવાને યુદ્ધ ભૂમિમા આ-આ અને ન્યા મોહરાજની સત્તા હતી
 ત્યાજ તેને પોતાના વીર્યથી તરવાર-ડે છેદી નાખ્યો એ મોહનીય કર્મ
 સર્વ કર્મના બળવાન છે, તેનો નાશ કરતા સર્વ કર્મનો નાશ થાય છે
 દરામા ગુપ્તસ્થાનકે પર્યંત મોહનીયકર્મ હોય છે આત્માએ શૂર
 વીરતા ધારણ કરીને, લાજ જોઈને, મોહનો નિ-ઝેદ કર્યા તેથી તેનું
 પરાક્રમ જોઈને શૂરાઓના મુખમાથી ઐ ઐ આહા આ કેતુ પરાક્રમ!
 આ શું કર્યું? કેવો બળવાન આત્મા ચોક્કો ॥ એવી ધ્વનિ પ્રગટ થઈ
 શૂરાઓએ આત્માની પ્રતિજ્ઞા કરી શુદ્ધચેતના કહે છે કે જે સ્થિરતા
 નામની બીજ સખી! જે તો ખરી! આ કેતુ મારા સ્વામીનું પરાક્રમ
 હવે જે તે મોહનો નાશ કરીને તુ પ્રાપ્ત કરે છે તે હું તને જણાવું છું

કેવલ કમલા અપચ્છરસુદર, ગાન કરે રસ રગ ભરીરી,
 જીત નિશાન વજાઈ વિરાજે, આનન્દધન સર્વગ ધરીરી ॥ આત્મ ૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ — હવે તે શત્રુનો છેદ કરીને મારા સમુખ આવવા
 લાગ્યા ક્રમતિ તો મૃત્યુ પામી હવે તો તે મારા સમુખ એકસ્થિર
 એકાગ્રતાનથી આવવા લાગ્યા, બારમા ગુપ્તસ્થાનકની ભૂમિ ઉલ્લંઘીને
 તેરમા ગુપ્તસ્થાનકની ભૂમિમા પ્રવેશ કરતા શુદ્ધચેતના કે જેને કેવલ
 જ્ઞાનરૂપ લક્ષ્મી સ્ત્રી કહે છે તે જ હું છું અને હું મારા સ્વામીને ભેટી પડી
 અને તેઓશ્રીની સાથે મારો સાદિ અનંતમા ભાગે સમધ થયો મારી
 મુલાકાતની ખાતર જિતના કકા વ ॥ ૩ ૥ શુદ્ધચેતના કેવલ જ્ઞાનરૂપ લક્ષ્મી
 છે તે કહે છે કે આનંદનો ધન એવા મારા સ્વામીના અસખ્યાત પ્રદે
 શરૂપ શરીરને ધારણ કરનારી હું થઈ તેરમા ગુપ્તસ્થાનકથી ચતુર્દશમા
 ગુપ્તસ્થાનકમા જવાય છે અર્ધઉત્તર અને લૂ એ પાંચ ઝડપે અક્ષરના
 ઉચ્ચારણ કાળ જોટવો ચતુર્દશમ ગુપ્તસ્થાનકનો કાળ છે ત્યાં તેટલો
 કાળ રહીને આત્મા સિદ્ધિયુક્ત પરમાત્મા થાય છે સપ્તર્ષિ પ્રકારે કર્મ
 શત્રુનું ઉન્મૂલન કર્યા બાદ સિદ્ધાત્મા કેવલ લક્ષ્મી સાથે રહે છે એક
 સમયમા જગતમા રહેલા સર્વ પદાર્થોને જાણે છે કેવલ જ્ઞાન
 લક્ષ્મીવડે સમયે સમયે સિદ્ધાત્મા અનંત સુખ જોાવે છે તે જન્મ,
 જરા અને મૃત્યુના હું ખથી મુક્ત થયા હોય છે શુદ્ધ ચેતના કહે છે કે
 જે સ્થિરતા સખી! મારા સ્વામીની ઉત્તમ દત્તા અને સમયે સમયે થતું
 અનંત સુખ, નવું ભુવનનું સ્વામિત્વ અને અનંત ગુપ્તરૂપ પરિકર
 આવી સાહેબી અન્ય કોઈ ઠેકાણે દીઠી કે અનુભવી નથી, તેમજ સાબળી
 પણ નથી મારા આનંદના સમૃદ્ધભૂત આત્માએ મને પ્રદેશે પ્રદેશે

ધારણ કરી છે, હવે મને આનંદનો પાર નથી, મુખની અપાર લીલાને હું હવે લોગલુહુ આ પ્રમાણે શ્રી આનંદધનજી ચેતના અને આત્માની શુદ્ધ દસા વર્ણવે છે

પદ ૧૨

(સાહી)

કુચુદ્ધિ કુચજા કુટિલગતિ, સુચુદ્ધિ રાધિકા નારી;
ચોપર સેલે રાધિકા, જીતે કુચજા હારી. ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—રાગ દ્વેષના સ્વભાવથી કુચુદ્ધિ ધારણ કરનારી અને જેની વડા થાય છે એવી કુચ્છ દાસી છે—અને સુચુદ્ધિ ધારણ કરનારી રાધિકા નારી છે અને ચોપાટ ખેલે છે તેમા સુચુદ્ધિરૂપ રાધિકા જીતે છે અને કુચિરૂપ કુચ્છ હારે છે અન્તરાત્મરૂપ કૃષ્ણ છે તે ધારણરૂપ દ્વારિકામા વાસ કરે છે ચારિત્રરૂપ ગુહેવનો પુત્ર છે આકાશની પેઠે નિવસ હોવાથી આકાશ સમાન તે રોજે છે તે સદુપદેશરૂપ શખને ધારણ કરે છે, ધ્યાનરૂપ ચક્રને તે હૃદયમા ધારણ કરે છે, મોહરૂપ સમુદ્રના ઉપર ગમ્મ બચરૂપ સર્પને જીતી તેના ઉપર સમતારૂપ લક્ષ્મીની સાથે પાડે છે, એના શ્રીકૃષ્ણની સુચુદ્ધિરૂપ રાધિકા ખરી સ્ત્રી છે કૃષ્ણને ફરસાવનાર કુચુદ્ધિરૂપ કુચ્છની સાથે રાધિકા ચોપાટ રમે છે અને અનેક પ્રકારની કળાઓ કેળવીને દાન નાખે છે ચોપાટરૂપ દાવ નાખતા અન્તે ધર્મથી જય થાય છે ચતુર્ગતિરૂપ ચોપાટ છે દેવગતિ, મનુષ્યગતિ, તિર્યચ અને નારકી આ ચતુર્ગતિરૂપ ચોપાટપર સર્પ જીવે કુચુદ્ધિના પ્રેરેલા અનન્તકાળથી પશ્ચિમમણ કરે છે ચતુર્ગતિરૂપ ચોપાટપર એક સ્થાને સ્થિર થઈને ઠરતા નથી, અને કર્મના યોગે જન્મ, જરા અને મૃત્યુના દુખને ધારણ કરે છે જરામાત્ર પણ સહજશાન્તિનો અનુભવ કરી રહતા નથી કુચુદ્ધિથી ચોરાશી લાખ જીવોનિમા જવાના પાયા પડે છે અને સુચુદ્ધિથી મુક્તિરૂપ ઘરમા પ્રવેશ થાય તેના પાયા પડે છે ચોપટને ચોરાશી ખાના હોય છે અને સસારમા પણ ચોરાશી લાખ જીવોનિ હોય છે આત્મા મોગદીની પેઠે દુર્બુદ્ધિના યોગે ચાર ગતિમા પરિભ્રમણ કરે છે, નાટે ચોપટને ચસારની ઉપમા આપી વસ્તુસ્વરૂપ આગળના પદમા દેખાડામા આપશે અન્તે સુચુદ્ધિરૂપ રાધિકા જીતે છે અને દુર્બુદ્ધિરૂપ કુચ્છ હારે છે સુચુદ્ધિથી આત્મા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે મારે આત્માએ સુચુદ્ધિને સસારરૂપ ચોપટની બાજુ જીતી લેની ભેદ છે

સેલે ચતુર્ગતિ ચોપર, પ્રાની મેરો સેલે,

નરદ ગજિફા કૌન ગિનત હૈ, માનેન લેસે શુદ્ધિવર. પ્રા॥૧૧

ભાનાર્થ.—આ ચતુર્ગતિરૂપ ચોપાટપર મ્હારો આત્મસ્વામી ખેલે છે દરેક સસારી જીવો ચતુર્ગતિરૂપ ચોપાટને ખેલી રહ્યા છે, પણ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિ થયા વિના કેવી રીતે અન્તરથી મુખ્યુદ્ધિ અને દુર્બુદ્ધિની પ્રેરણા ચોપટ ખેલાય છે તે બાહ્યદૃષ્ટિધારક જીવો સમજી શકતા નથી બુદ્ધિ માનુકચિત ચતુર્ગતિરૂપ ગજીફા આગળ બનાવેલો ગજીફો કશી ગણતરીમાં લેખાતો નથી નરદ, (સોગઠા—) ગજીખા (પાના)ને કયા આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિવાળા વિદ્વાનો અન્તરના ચોપાટ આગળ ગણતરીમાં ગણી શકે વાર ? અલબત્ત કોઈ પણ હિસાબમાં ગણી શકે નહિ ચતુર્ગતિરૂપ ચોપટને આત્મજ્ઞાનિયો સારી રીતે ખેલી શકે છે અને ચાર ગતિમાં આત્મા પરિભ્રમણ ન કરે તે માટે તેઓ પૂરતું લક્ષ્ય આપે છે દુર્બુદ્ધિના યોગે રાગ અને દ્વેષના પ્રપચમાં આત્મા ફસાય છે દુર્બુદ્ધિના યોગે મોહના ઘેનમાં ઘેરાય છે અને મર્વ પ્રકારના પાપકૃત્યોને આવરે છે સન પ્રકારના આશ્રયના હેતુઓને દુર્બુદ્ધિના યોગે આદરવાના આવે છે દુર્બુદ્ધિથી આત્મા જે વસ્તુઓ પોતાની નથી તેને પોતાની માનીને અનેક પ્રકારની ઉપાધિઓને વેઠે છે દુર્બુદ્ધિથી ધર્મના ઉપર અપ્રીતિ થાય છે અને અધમના ઉપર પ્રીતિ થાય છે પોતાના આત્મસમ્બંધ અન્યોના આત્માઓ ઠે પાપ દુર્બુદ્ધિના યોગે અન્ય આત્માઓ ઉપર વૈરની બુદ્ધિ પ્રાપ્ત છે અને અન્ય આત્માઓનું બુદ્ધ કરના પ્રવૃત્તિ થાય છે અનેક પ્રકારના કપટોના ભેદોની ઉત્પત્તિ કરાવનાર દુર્બુદ્ધિ ઠે દુર્બુદ્ધિના યોગે આત્મા દેવશુક અને ધર્મને હીસાબમાં ગણતે નથી અને આત્મા પોતે ચેતન છતા જડની જેઠે આવરણ કરે છે દુર્બુદ્ધિ મોહની અઢીનીત પ્રવૃત્તિઓમાં આત્માને -સાવરાની પ્રેરણા કરે છે દુર્બુદ્ધિથી આત્મા પોતાના ઉપકારીઓનું પાપ બુદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરે છે દુર્બુદ્ધિથી પ્રેરાએવ આત્મા સાત નરકોમાં વારંવાર જમન કરીને અસાધ્ય દુઃખોને ભોગવે ઠે દુર્બુદ્ધિથી આત્મા જડનાદીઓના મતને અનુસરી નાસ્તિક બનીને પુણ્ય અને પાપની માન્યતાની શ્રદ્ધા કરતો નથી. દુર્બુદ્ધિના યોગે આત્મા પાખડની તીરામાં ચુટતાન અને છે ચતુર્ગતિના ચોરાશી નકડાના પરિભ્રમણ કરાવનાર કુબુદ્ધિ છે, એમ શ્રી ગદ્યકરના ઉપદેશથી આત્મા સમ્યક્ પ્રકાર જાણે છે ત્યારે તે અન્તરના

સગારબાજી જીતના માટે પ્રયત્ન કરે છે વિવેકદષ્ટિથી શુદ્ધસ્વરૂપનો ઉપયોગ રાખીને ચેતના કયે છે કે મારો ચેતનસ્વરૂપી ચોપટની બાજી ખેલે છે, દુર્બુદ્ધિના પ્રપચોનો નાશ કરે છે અને સહજ લાભની પ્રાપ્તિરૂપ રસથી રસીલો બની સસારબાજી જીતવાજી લક્ષ્ય આપે છે

રાગ દોષ મોહકે પાસે, જાણ વનાઈ હિતકર ॥

જેસા દાવ પરે પાસેકા, સારી ચલાવે સ્વિલકર. પ્રા० ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ.—અનાદિગળથી રાગ, અને દ્વેષના પાશાને આત્માએ સ્વયં હિતકર બાણીને બનાવ્યા છે અને જેવા પાશાના દાવ પડે છે તથા ખેલ રમનાર કર્મખેલાડુ સ્વયં ચોગટીને ચલાવે છે પરવસ્તુમા ઇષ્ટપાપુની બુદ્ધિથી ગ્રાહ્ય તે રાગ બાપુવો પરવસ્તુપર અનિષ્ટ પરિપામ થાય છે તેને દ્વેષ કહે છે મિથ્યાત્વના ઉદયે જ્ઞાન પાપુ અજ્ઞાનરૂપ ગાપાય છે દર્શનમોહનીયના સદ્ભાવે ચારિત્ર પાપુ કર્મનો નાશ કરવા સમર્થ થતુ નથી અજ્ઞાનના સમાન અન્ય કોઈ શત્રુ નથી અગાની પરુના આત્મસમાન છે અજ્ઞાનથી આત્મા પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપ સમ્મુખ થઈ રાકતો નથી આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના મુક્તિમાર્ગપ્રતિ પ્રયાપુ થતુ નથી આત્મામા જે જે અશે તીવ્ર, તીવ્રતર, તીનતમ, મદ, મદતર, મદતમ, પશિષ્ટામની ધારાએ રાગ અને દ્વેષ વાય છે તે પ્રમાણે કર્મરૂપ ખેલાડી ચતુર્ગતિરૂપ ચોપટપર આત્માને ફેરવે છે રાગ દ્વેષ અને અજ્ઞાનના પાશામા ત્યામુધી આત્મા સબધવાળો છે ત્યામુધી તે સદાકાળ સગાર ચોપટપર પશિષ્ટમપુ કર્યા કરે છે પરવસ્તુમા ઇષ્ટબુદ્ધિથી રજાતુ તેને રાગ કહે છે રાગની દગાનો એકદમ નાશ થઈ રાકતો નથી, તેમજ દ્વેષપરિપુતિનો પાપુ એકદમ નાશ થતો નથી રાગદ્વેષનો નાશ કરના માટે આત્મતત્ત્વજ્ઞાનની આવરણગતા છે જે જે વસ્તુઓપર રાગ અને દ્વેષ થાય તે તે વસ્તુઓતુ સૂક્ષ્મસ્વરૂપ વિચારવાથી રાગ અને દ્વેષ મન્દ પડે છે રાગ અને દ્વેષનો નાશ કરવા માટે કાણે કાણે આત્માનો ઉપયોગ રાખરો જે વખતે આત્મા પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપનો ઉપયોગ ધારણ કરે છે તે વખતે રાગ અને દ્વેષ પ્રગટી રાકતો નથી રાગ અને દ્વેષપડે આ સસારની બાજી સદાકાલ ચાલ્યા કરે છે રાગ અને દ્વેષના બળપડે સસાર છે ચોરાશી લાખ જીવોનિમા પરિષ્રમણ કરાવનાર રાગ અને દ્વેષ છે, માટે સસારરૂપ ચોપટની બાજી જીતવી હોય તો રાગદ્વેષને જીતના નોંધએ, એમ અન્તરમા સમજતુ

બન પ્રાપ્ત થાય છે અને તેમા પપ્પુ મટાદુર્લભ સમ્યક્ત્વરત્નરૂપ ભાવ
 નિરેકની દૃષ્ટિરૂપ પાઉં આને છે, તેા ચારાશી લાખ શ્રવયોનિમય સસાર
 ચતુર્ગતિરૂપ ચોપાટનો પાર આવે છે અને આત્મા, મોક્ષરૂપ ઘરમા
 સહેલાઈથી પ્રવેશ કરી ત્રિભુવનનિજથી બનીને અનતમુખનો સમયે
 સમયે ભોગ કરે છે શ્રીમદ્ આનંદઘનજી મહારાજ કહે છે કે હે પ્રભો
 સમ્યક્ત્વનિરેકદૃષ્ટિરૂપ પાઉને દેખાડો કે જેથી ચતુર્ગતિરૂપ સસાર નો
 પાટને જીતીને જાણ ઉઠીએ અર્થાત્ અનન્ત આનંદ પ્રાપ્ત કરીએ
 સમ્યક્ત્વનિરેકદૃષ્ટિરૂપ વિવેકની જો પ્રાપ્તિ થાય તેા આનંદનો ઘન
 અને સામર્થ્યનારક એવો આત્મા તે પરમાત્મરૂપ બનીને બાજી જીત્યો
 બાજી જીત્યો ।' એમ જાણ ઉઠે છે આવી આધ્યાત્મિક ચોપાટની રમત
 મમધમા હડા ઉતરવાથી વિગેર અનુભવગાન થાય છે અને બાહ્યની
 બાજી જીતવા કરતા અન્તરની બાજી જીતવામા વિશેષ લક્ષ્ય રહે છે
 અને દેનડુડની ભક્તિથી અન્તે બાજી જીતાય ■

પદ ૧૩

(રાગ સારંગ)

અનુભવ હમ તો રાવરી દાસી ॥ અ૦ ॥

જાઈ કહા તે માયા મમતા, જાનુ ન રહાંકી વાસી ॥ અ૦ ॥ ૧ ॥

ભાનાર્થ.—સમતા કહે છે કે હે અનુભવ । તુ આત્મરાજની દાસી
 તુ આત્માની સાથે માયા અને મમતા નામની સ્ત્રીઓ છે તે ક્યાથી
 આની, ક્યાની રહેવાસી છે, તે તુ જાણુતી નથી છેતરનાની પ્રકૃતિને
 માયા કહે છે મારાપણુની શુષ્કિને મમતા કહે છે માયા સકલ જ
 જતના પ્રાણીઓને પોતાના વશમા કરે છે માયા પોતાના સામર્થ્યથી
 જીવોને ચતુર્ગતિમા ભટકાવે છે માયાએ જગતજીવોની સજ્જિત ભક્ષણ
 કર્યું છે મનુષ્યો પોતાના મુખાર્થે માયાને સેવે છે પણ માયાના ધો
 પોતેજ દુખમા ફસાય છે મનુષ્યો માયાના હેતુઓને સેરી જન્મ,
 જરા અને મૃત્યુના દુખસા રમા જુડે છે માયારૂપ મમુદ્રને તરવો
 મહા મુદ્ગેડ છે માયાથી પૂર્વ કોઈ મનુષ્ય મુખી થયા નથી, વર્તમા
 નમા મુખી નથી, અને ભવિષ્યમા મુખી થનાર નથી જે મનુષ્યો
 માયાના દાવ રચીને ધર્મની સાધના કરે છે તે ફલમા નિપજુ સમ્મેલન
 કરે છે માયા, આત્મિકમુખની નિરોધી છે મોહની પ્રૌઢ પરાક્રમ ધર
 નારી માયા નામની દાસી, મનુષ્યોને પોતાની ઇચ્છાપ્રમાણે નવાવે છે
 મમતા પણ મોહરાજની પુત્રી છે જગતના સર્વ જીવો મમતાના

પ્રપચ્ચમા કરાયા છે અનાદિજાળથી પરિગ્રહ સસા શ્રવેને લાગી છે વનસ્પતિ પણ મમતાના યોગે પત્રોવડે રંગોને આચ્છાદન કરે છે મમતાથી શ્રવે માત્ર તાર કરે છે મમતાના યોગે શ્રવે પ્રાણનો નાર કરે છે, રૂવે છે, કુટે છે અને હાયનરાજ કરે છે મમતાના યોગે મનુષ્યો સ્વનમા પણ મુખ પામી શકતા નથી મમતાના વશમા પડેલા પ્રાણીઓ અનેક પ્રકારની બ્રાન્તિને ધારણ કરે છે મમતા મનુષ્યોના હૃદયની જાનાદિક સદ્ધિને કાલી ખાય છે હે અનુભવ ! માયા અને મમતા એ બે દુષ્ટાઓ ચેતનસ્વામીને જગાવીને દુખ આપે છે એ બેના વશમા પડરાથી મારા સ્વામીને કદી સહજમુખ પ્રાપ્ત થનાર નથી એમ હું તમને જણાવું છું

રીજ પરે વાંકે સંગ ચેતન, તુમ વયું રહત ઉદાસી ।

વરજ્યો ન જાય એકાંત કતકો, લોકમેં હોવત હાસી ॥અબીશી

ભાવાર્થ.—મમતાને અનુભવ જણાવે છે કે હે સમતે ! ચેતનને માયા અને મમતાની સાથે આનંદ પડે છે તેથી તે માયા અને મમતાનું કુળ અને સ્થાન, તમે જે જાણુનાની ઇચ્છાજ કરતા નથી સાગર, સોલજી, અને દ્રાક્ષા, આદિ મધુર પદાર્થો કરતા જેને જેના ઉપર રજ લાગે છે તેને તે વસ્તુ વધારે મિષ્ટ-પ્રિય લાગે છે માટે ચેતનને પણ માયા અને મમતાની સંગતિથી ભ્રમયોગે આચ્છાદ ઉદભવે છે અત્યેન તેની સંગતિમા રહે છે તેથી તે સમતે ! તુ કેમ ઉદાસ થાય છે ? અનુભવનું આનંદ ભાવપુ શ્રવણ સ્ત્રીને મમતા કહે છે કે, હે અનુભવ ! મારાથી આત્મપતિનો એકાંત સમ્બંધ ત્યજી રાકાતો નથી હું પતિનતા સ્ત્રી છું નહીં જીવનના પદાર્થો જે આત્માના કેવલજ્ઞાનમા એકમયમા ભાસે છે તેના ઉત્તમ આત્માની હું સ્ત્રી છું હું કદાપિજાળે સંગદ્વેષાદિ દુષ્ટ કે જે મારા પતિને ભયોભયમા અનતદુખના દેનાર છે તેને આહતી નથી તેની સંગતિ પણ કરતી નથી, તેથી જગત્મા મારી ઉત્તમ પ્રતિષ્ઠા ગણાય છે હમણી હુમને ડોડીને કદાપિ કાનનો સમય કરે નહીં, હુમ વિના હસણી શરી રહે નહીં, તેમ મારા પતિ વિના હું ગદી ગકતી નથી તેઓ મહેને ડોડીને માયા અને મમતાની સાથે રહે છે તેથી લોકમા તેમની તથા મારી હામી થાય છે, અને હું પૃથ્વીમા જેસી જાહે એનું મન થાય છે હું નિયામા મારી બારી દસાથી ડોને મુખ દેખાડું ? જેને માથે પડે છે તેજ જાણે છે હે અનુભવ ! હમે મહેને બીવકૂલ મારા પતિ વિના ગમતું નથી લોકમા હાસી થનાથી બહુ લજ્જા આવે છે, મારો અને મારા ચેતનસ્વામીનો એકાંત સમ્બંધ છે, મારો અને તેમનો સમ્બંધ એક

રસભૂત છે ઘટથી ઘટનુ રૂપ બિન નથી તેમ મારાથી મારા સ્વામી
 બિન્ન નથી અમારો બેનો એકાત સમ્બન્ધ છતાં સ્વામિનાથ મમતાના
 સગમા રગાર્થ ગયા તેમા બેની હાસી યાય છે, કારણ કે જગત એમ
 કહે કે અહો એકાતસમ્બન્ધ હતો અને કેમ ભેદ પડ્યો? એમ કહીને
 લોકો હાસી કરે તેમા મારી અને તેમની શોભા નથી

સમજત નાંહિ નિઠુર પતિ પત્ની, પલ એક જાત છમાસી ।

આનન્દધન પ્રથુ ઘરકી સમતા, અટકલી જૌર લખાસી ॥૨૦૨

ભાવાર્થ,—હે અનુભવ ! મારો પતિ મારી દરમિયાને સમજી શકતો
 નથી. માયા અને મમતારૂપ કુવટા સ્ત્રીઓના પાશમા પડીને કીર્તિ, વન,
 પ્રતિષ્ઠા, સુખ અને વીર્યાદિ સર્વ શક્તિઓનો નાશ કરે છે અને દુ ખના
 પાશમા સપડાયા અને સપડાય છે, તેની પાપુ મારા પતિને સમજાવ
 પડતી નથી દયાહીન દૂર (નિઠુર) પતિ કઈ પાપુ મારી વાત લક્ષ્યમા
 લેતા નથી, કે અરે સતી સ્ત્રીને પતિના નિરહે એક પલ પરા છ માસ
 સરખી લાગે છે મમતાની આવી નિરૂપ્તિ અનુભવે સાબળી તેથી
 તેણે અનુમાનથી જાણ્યું કે આત્માની ખરી સ્ત્રી સમતા છે માયા અને
 મમતા ખરી સ્ત્રીઓ નથી અને સમતા તેજ ખરી સ્ત્રી છે માયા અને
 મમતા જૂઠી સ્ત્રીઓ છે એમ નિશ્ચય કર્યો આનન્દધનજી મહારાજ કહે છે
 કે, આનન્દના સમૂહરૂપ આત્માની ખરી સ્ત્રી સમતા છે, બીજી જૂઠી છે
 એમ અનુભવના સમયે આત્માએ જાણ્યું ત્યારે તેણે પોતાની ભૂલ કપુલ
 કરી અને સમતાની નિરૂપ્તિપર પૂર્ણ નિશ્વાસ આપ્યો સમતાના લક્ષણથી
 અને તેના ગુણ પ્રેમથી આનન્દધનપ્રભુએ જાણ્યું કે આજ ઘરની ખરી
 સ્ત્રી છે આત્માએ પોતાના જ્ઞાનથી સમતાને પોતાની સ્ત્રી તરીકે જાણી
 લીધી એટલે હવે સમતાને આનન્દનો પાર રહ્યો નહીં સમતાએ પો
 તાના અન્ત કરવાના પ્રેમથી આત્માને પોતાના પ્રતિ ખેંચી લીધો આ
 ત્માએ ત્યારે સમતાને પોતાની જાણી ત્યારે હવે મમતાના તરફ કેમ
 પ્રેમ વારાપુ ઝરી સકે? અવગત તે પ્રેમ ધારણ કરી સકે નહીં આત્મા
 પોતાની સ્ત્રી સાથે રહીને અર્થાત દરેક કાર્ય સમતાને સુદયમા રાખીને
 કરવા લાગે અને તેથી તે સહજ નિર્ભય આનન્દનો ધન (સમૂહ)
 ભોગવવા લાગે અને તેથી તે આનન્દધન એવું પોતાનું નામ સદૈવ
 કરવા લાગે આ પ નો ભાવાર્થ સુદયમા ઉતારી પ્રત્યેક આત્માઓએ
 સમતા એ પોતાની ગુણ પરિણતિ છે એવો નિશ્ચય કરી સમતા ધારણ
 કરના પ્રયત્ન કરવો

અનુભવ તૂં હૈં હેતુ હમારો, અનુભવ૦ ॥

આય ઉપાય કરી ચતુરાઈ, જૌરકો સગ નિમારો ॥અનુ૦૧૧॥

ભાવાર્થ.—સમતાએ અનુભવના હૃદયમા આત્માની હુ ખરી પતિનતા સ્ત્રી હુ એમ ઠસાચુ અને અનુભવે તે વાત કબુલ કરી, ત્યારે પુન સમતા કહે છે કે, હે અનુભવ ! મારા આત્મપતિની સાથે મેળાપ કરાવનામા તુ મને પુછ હેતુ છે, તારા વિના ડોઈ મને આત્મપતિની સાથે મધ કરાવનાર નથી તુ અનુભવ નામને યથાર્થ ધારણુ કરે છે, આત્માને પાપુ હુ તેની ખરી સ્ત્રી હુ એમ અનુભવ કરાવનાર તુ છે માટે મારે તો જે કઈ હૃદયુ હોય તો તે તને કલેશ, માટે હે અનુભવ ! તમે માગ આત્મસ્વામિની પ્રાપ્તિને મમે તે ઉપાય વા મમે તે ચતુર્ગઈ કેળવો અને માયા, મમતા, આના, દુમતિ, વગેરે અન્ય સ્ત્રીઓનો મન ટાળો અને મારા સખરમાજ આત્મા રહે એમ કળા કેળવો હે અનુભવ ! મારા સ્વામીને માયા આદિ દુષ્ટ કુલટા સ્ત્રીઓપર પ્રેમ ન રહે, તેઓમા નુખની શુદ્ધિ ન રહે, તેઓની ચાલ ખરાબ બાને, તેઓએ તેમને દુષ્ણ આપ્યુ અને તેમણે ધન લુટી લીડુ ઇલાદિ અર્થે વાત, તેમના લક્ષ્યમા આવે, એમ તમે મારા સ્વામીને મમનવો તમારા સમજાવ્યાથી મારા સ્વામીને સ્વર્ગીય ખરી સ્ત્રીનો અનુભવ આનને, માટે જે જે રીતિથી તેમના હૃદયમા મારાપર ખરો પ્રેમ પ્રગટ થાય તે તે રીતિથી મારા સ્વામીને તમે મમનવો અને કુલટાના પાનમાથી મારા સ્વામીને છોડવો અનુભવમા અનોકિઝ આમર્થ્ય રહુ છે એવુ જાણીને સમતા, અનુભવને પાતાલ પૃતાત જપાવે છે, અને તેથી તે અનુભવને આમ વિસ્રપ્તિ કરે છે સમતા અને આત્મા એ બેનો સાક્ષાત્ પ્રત્યક્ષ મમ્બન્ધ કરારી આપ નાજ અનુભવ છે કેવલજ્ઞાનનો અનુભવજ્ઞાન એક લઘુ બ્રાતા છે ડોઈ પણ તત્ત્વનો અનુભવ થયા વિના રસ ઉત્પન્ન થતો નથી સમતા ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે અનુભવજ્ઞાન પ્રગટે છે, માટે અનુભવજ્ઞાન પ્રાપ્તિ હૃદય હોય તેણે પ્રથમ મમતાને પ્રગટ કરની, કે જેથી અનુભવને મળી શકાય.

તૃષ્ણા રાંડ માઢરી જાદ, કહા ઘર કરે સવારો ।

શઠ ઠગ કપટ કુટુમ્બી પોસે, મૈનમેં વ્યુ ન વિચારો ॥અનુ૦૨

શુદ્ધિનો નારા થાય છે અને પોતાની શુદ્ધચેતના પ્રગટે છે અને તેથી બનેના વિરહ ભાગે છે શુદ્ધચેતના અને ચેતનની નિરહદશામાં હું ખના સાગરો પ્રકટે છે, સાત પ્રકારના ભયનું હું ખ ઉત્પન્ન થાય છે, જન્મ જરા અને મરણના ભયથી હૃદય ધડકે છે, જરામાં પપુ શાંતિ મળતી નથી, આધળાની પેઠે અગમ્યસ્થાનમાં પપુ ગમન કરવું પડે છે અનુભવી કહે છે કે, હવે તો હૃદયમાં જ્ઞાનસૂર્યનો પ્રભાત થવાથી શુદ્ધચેતના અને ચેતનનો સમ્બન્ધ થયો, બન્નેનો વિરહ ભાગતા આન દનો ઉભરો ઘટમાં પ્રગટે છે

ફેલી ચિહુ દિસિ ચતુરા માવ રુચિ, મિથ્યો મરમ તમ જોર ॥

ઝાપકી ચોરી આપહી જાનત, ઝૌરે કહત ન ચોર ॥ મેરે ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ — જ્ઞાનરૂપ સૂર્યનો હૃદયમાં ઉદય થવાથી ચારે દિશાએ ચતુર શુદ્ધધર્મરમણુ ભાનરૂચિરૂપ પ્રકાશનો ફેલાવો થયો, અને મિથ્યાત્વ ભ્રમરૂપ અન્ધકારનું ભેર ટળ્યું, તેથી પોતાનામાં રહેલા શુભોત્તર દર્શન થયું, નિવેકદષ્ટિવડે સર્વ પદાર્થો જોવા રૂપમાં છે તેવા રૂપમાં સમ્યક્પણુ જોયા જડપદાર્થો જડના લક્ષણરૂડે ભિન્ન જણાયા અને આત્મા પોતાના જ્ઞાનાદિ લક્ષણરૂડે ભિન્ન દેખાયો પરજડવસ્તુઓમાં અનાદિકાળથી અજ્ઞાન ભ્રાંતિથી આત્મા અહ અને મમત્વભાવને ધારણ કરે છે જડવસ્તુમાં ઈષ્ટત્વ અને અનિષ્ટત્વરૂપ ભ્રાંતિને ધારણ કરી નાહક શુખ અને દુઃખની કલ્પના કરી પોતાના આત્માને પોતે — મૂર્ખ હવ, જળજળમાં નાખે છે અજ્ઞાનાવસ્થામાં આત્મા પોતેજ આકાશમાં ચાનવાથી પોતાનો શત્રુ બને છે, તેમજ પોતેજ પોતાના શુભોનો ચાર બને છે આત્મા પોતેજ પોતાનો અન્તુ છે, અને પોતેજ પોતાનો ઉદ્ધાર કરે છે, આત્મા પોતેજ ચતુર્વિતિરૂપ સસારમાં પોતાની ભૂલથી પરિભ્રમણ કરે છે હાડકામાં લોહી નહીં હોવા છતાં જ્ઞાન તેને ચૂને છે અને પોતાનું લોહી હાડકામાં પડે છે તેને આખીને ઝોમ માને છે કે હું હાડકામાંથી રક્ત ચૂસું છું તેમજ જ્ઞાન આરીસામાં પોતાના પ્રતિબિમ્બને દેખી બેરે છે અને તેથી ભય પામી પ્રસારે નાશી જાય છે પિંહની ચુમમાં સિંહ, મેઘની ગર્જનાને અન્ય સિંહની ગર્જના માની પોતાની મેળે માથું પછાડી મરણ પામે છે, તેમ આત્મા ભ્રાંતિથી પોતાના શુભોનો પોતેજ ચાર બને છે અને અજ્ઞાનરૂપ ભ્રાંતિથી પોતાના શુભોનો સ્વયં નારા કરનારો બની પોતેજ પોતાનો શત્રુ બને છે પોતાની કલ્પિતો અજ્ઞાનદશામાં પોતેજ હુપાવનાર હતો તેથી પોતે ચાર હતો, પણ કોઈ અન્ય ચાર નહોતો ઝોમ હૃદયમાં જ્ઞાનરૂપ સૂર્ય પ્રગટ થતા જણાયું

અમલ કમલ વિરુચમયે મૂતલ, મંદ વિપય શશિ કોર ।

આનન્દવન એક વલ્લભ લાગત, જૌર ન લાસ કિરોર. ॥ મેરે ૦ ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ.—અનુભવી કહે છે કે જ્ઞાનમૂર્તિ પ્રભાત થતા નિર્મલ હૃદયકમલનો આત્મભૂમિમા નિકાસ થયો, અને પૌંચ ઇન્દ્રિયોના ત્રેવીસ વિષયરૂપ ચન્દ્રની કાન્તિ ઝાખી થઈ ઝઈ સૂર્ય ઉગતા ચન્દ્રની કાન્તિ ઝાખી થઈ નય છે, તેમ જ્ઞાનરૂપ સૂર્ય પ્રગટતા વિષયરૂપ ચન્દ્રની કાન્તિ ઝાખી થાય છે, અર્થાત્ અધ્યાત્મજ્ઞાનદશા પ્રગટ થતા વિષય બુદ્ધિની મન્દતા પડે છે અને વિષયો વિપસરખા લાગે છે, વિષયોમા સુખની બુદ્ધિ બિલકૂલ રહેતી નથી કમલે સૂર્યની સાથે સખધ બાધ્યો છે તેથી જલથી ઉપત્ત થયું છે, તો પણ તેનાથી નિર્લેપ રહીને સૂર્યનો ઉદય થતા કમલ પોતે નિઃસિત થાય છે, મૂર્ચ ઘણો દૂર છે તો પણ તેના પ્રકારના અશને ગ્રહીને પોતાનું નિઃસિતપણું દર્શાવે છે આકાશમા રહેલો ચન્દ્ર ઝાખો થઈ નય છે તેમ જ્ઞાનરૂપ સૂર્ય ઉગ્યાથી હૃદયમા હૃદયોદ્ધામરૂપ આનન્દનો પ્રકાશ ખીલે છે, અને જ્ઞાનરૂપ સૂર્યની સાથે હૃદયકમલ પોતાના સત્ય અખધને આનન્દરૂપ વિકસિતપણાથી જાગ્રાવે છે અધ્યાત્મજ્ઞાન થતા હૃદયમા આનન્દનો પાર રહેતો નથી આત્મા પોતાના યુદ્ધસ્વરૂપમા પ્રવૃત્તિ કરે છે, એટલે બાહ્ય જડ વસ્તુઓમા મુખ અગર હુ ખપ્રદત્ત જણાતું નથી, તેથી શરીરાર્થિ બાહ્યની લાખ કરોડ વસ્તુઓ પણ વલ્લભ લાગતી નથી શ્રીમદ્ આનન્દવન અનુભવી કહે છે કે હરેતો જ્ઞાનરૂપ સૂર્યનો પ્રકાશ થવાથી બાન્તિ ટળી, તેથી એક આનન્દનો સમૂહબૂત આત્માજ ખારો લાગે છે આવા શ્રીમદ્ના ઉદ્ગારો તેમને જગત્માની કોઈ વસ્તુઓ વલ્લભ લાગતી નહોતી અને એક આત્માજ વલ્લભ લાગતો હતો એમ લેખકના હૃદયમા બાસ પાડે છે.

પદ ૧૬

(રાગ મારુ)

નિશદિન જોડં તારી વાટડી, ધેરે આચોરે ઢોલા ॥ નિશ૦ ॥

મુજ સરિયા તુજ લાખ હૈ, મેરે તુહી અમોલા. ॥ નિશ૦ ॥ ૧ ॥

ભાનાર્થ.—સમતા કહે ટકે, હે ઢોલા, હે ખ્યાસ આત્મસ્થામિન ! હું તમારી રાત્રી દિવસ વાટડી (રાહ) બેઈ છું હે મારા પ્રિય સ્થામિન ! હવે રૂપા જીને તમે મારા ઘેર આવો મારા સરિખી તમારે લાખો સ્ત્રીઓ છે અને મારે તો જેનું મૂલ ન થાય તેવા તમે એક જ ડો. આત્માના સમાન જગત્મા કોઈ આનન્દનું ધામ નવી છવ, અછવ,

પુણ્ય, પાપ, આશ્રય, સનર, નિર્જરા, બધ અને મોક્ષ આ નવ તત્ત્વ
મા પપુ જીવની પ્રથમ જાણના છે, ધર્મોસ્તિકાય, અધર્મોસ્તિકાય, આમ
શાસ્તિકાય, પુણ્યલાસ્તિકાય, કાવ અને ચેતનાસ્તિકાય એ છ દ્રવ્યોમા
ચેતન દ્રવ્ય, ચેતના શક્તિ-રૂડે મર્મ દ્રવ્યોને જાણે છે અને દેખે છે
ચેતનવિના કોઈ દ્રવ્યને જાણી શકાય નહીં અને દેખી શકાય પણ નહીં
અનેક પ્રકારના પુણ્ય અને પાપનો કર્ત્તા આત્મા છે પુણ્ય અને પાપનો
મોક્તા પણ આત્મા છે, ધર્મધ્યાનાદિ-રૂડે પુણ્ય અને પાપનો ક્ષયકર્તા
પણ આત્મા છે આત્માની સમભિરૂઢનયવડે પ્રાપ્તિ તેરમા ગુણસ્થાનકમા
થાય છે આત્માને પોતાના વરમા આનંદનો માર્ગ પ્રથમ ગુણસ્થાનકથી
છે, ગુણસ્થાનક ચઉદ છે તેના નામો નીચે મુજબ છે ૧ મિથ્યાગુણ
સ્થાનક, ૨ સાસ્વાદન ગુણસ્થાનક, ૩ મિથ્ય ગુણસ્થાનક, ૪ અવિરતિસમ્યક્ષિ
ગુણસ્થાનક, ૫ વેસાવિરતિ, ૬ સવવિરતિ, ૭ અપ્રમત્ત, ૮ નિવૃત્તિ ગુણસ્થાનક,
૯ અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાનક, ૧૦ સૂક્ષ્મસપરાય, ૧૧ ઉપસાન્ત ગુણસ્થાનક, ૧૨ ક્ષીણ
મોહ ગુણસ્થાનક, ૧૩ સયોગિકેવલી ગુણસ્થાનક અને ૧૪ બયોગી કેવલિ
ગુણસ્થાનક આ ચઉદ ગુણસ્થાનક છે તે મુક્તિનો માર્ગ છે મુક્તિરૂપ
મહેશ્વના ચઉદ પદ્મથી છે, ગુણસ્થાનકમા રહેલી સમતારૂપ શ્રી પો
તાના ચેતનરસામીની ગુણસ્થાનકરૂપ વાટથી રાહ જુવે છે અને પોતાના
ત્યા પધારવાની વિનિમિત્ત કરે છે

जवहरी मोल करे लालका, मेरा लाल अमोला ।

ज्याके पटतर को नहीं, उसका क्या मोला. ॥ निश० ॥ २ ॥

જાનાર્થ.—જવેરી, લાલ માણેજની કિંમત વરે છે, પણ મારા
આત્મપતિ લાવની તો કિંમત જ વતી નથી માટે તે અમૂલ્ય ગણાય
છે જવેરી આત્મમાણેજની કદી કિંમત કરી શકતો નથી, તેથી મારા
સ્વામીની મહત્તાનો પાર રહેતો નથી માણેક વગેરેને તો શરીરપર
ધારણ કરનામા આવેછે, તેમજ લાવ માણેક વગેરેને છાતી વિગેરે પર
આશ્રયજીમા વારણ કરનામા આવે છે પણ હૃદયમા ધારણ કરી
શકાય નથી તેથી પટતર રહે છે, પણ મારો આત્મલાલ તો હૃદયમાજ
રહેતો હોવાથી કોઈ જાતનું પટતર નથી, તેથી જેનું હૃદયથી પટતર
(આત્મ) ન હોય તેનું શું મૂલ્ય? અર્થાત્ તે અમૂલ્ય ગણાય છે
નિયામા હૃદયથી પટતર નહિ રાખનારા મિત્રો પણ દુર્વલ છે અને
અમૂલ્ય ગણાય છે બાલમાણેજની એકસરખી કિંમત હોતી
તેઓનું તેજ પણ માણેક પ્રતિ બિન લિજ હોય છે

આત્મારૂપ માણેકના તેજનો પાર નથી અને તે હૃદયથી ભિન્ન ન
 હોનાથી તેની કોઈ જગત્માં કિંમત આડી રાડતુ નથી આત્માના
 અનન્ત ગુણો છે, આત્માના એકેક સ્નાદિ ગુણની પણ કિંમત થઈ
 શકતી નથી ત્યારે અનન્ત ગુણુ ધામ (આશ્રમ) એના આત્માની
 દિમ્મત થઈ રહે નહીં એ યથાતથ્ય છે સમતા કહે છે કે આત્મ-
 રૂપ સ્વામીની માથે મારે કોઈ ભત્તર અન્તર નથી, આત્મારૂપ સ્વામી તો
 હૃદયમાં જ રહે છે અને જે હૃદયમાં રહે તેના ઉપર મપૂર્ણ પ્રેમ રહે છે
 જેનામાં સહુજ અનન્ત સુખ રહું તે એવા મારા ચેતનવાવ અમૃત્ય
 છે એમના ઉપર અમૃત્યનાર વાગી ભડિ હુ માગ લાવની જગત્માં
 બલિહારી છે

પય નિહારત લોચને, દ્રગ લાગી અહોલા ।

જોગી સુરત સમાવિ મૈં, મુનિ ધ્યાન જ્ઞકોલા. ॥ નિશં ॥૩ ॥

ભાવાર્થ.—સમતા કહે છે કે હે સ્વામિન્ ! હે મારા લાવ ! મારી
 આખે આપના પગને ભેટી બેઠી છું આપના ચરપુઝમલના દર્શન
 કરવાની અહોલ દષ્ટિ યઈ છે આપને આનનાની વાટમાં આપના
 પાદતુ દર્શન કરવામાટે એક સ્થિર દષ્ટિ રાખીને બેઠા કંઠ છું જેવી
 યોગી સમાધિમાં સ્થિર સુરતા રાખે છે અને એક માધ્ય વસ્તુના ઉપયોગ
 વિના અન્યવસ્તુએને દેખતો નથી, તેમ મારી નજર તારાપર ફરી
 છે અને હૃદયમાં તુહિ તુહિ વધા કરે છે દ્વિતીય દશાન્તથી જણાવે છે, જેમ
 મુનિતુ મન ધ્યાનમાં ઝડોવે છે અર્થાત્, જે વસ્તુનું ધ્યાન કરે છે તેમાં
 ને તેમાં જ વળચુ રહે છે, તેમ તે લાવ ! હે આત્મસ્વામિન્ ! મારી દૃષ્ટિ
 પણ તમારાપર તેની જ લાગી રહી છે જ્યાં વેગુ ત્યાહિ તુહિ તુહિ, માળવતિ
 ઘણ પ્રેમ વિશ્વોત્તી સોજહ, સોજહ, સોજહ, સોજહ, ઇત્યાદિ આપજ મારી
 આપના લક્ષ્યરૂપ યઈ પડ્યા છો હે આત્મસ્વામિન્ ! આપના ચરણમાં
 મારી સ્થિર દૃષ્ટિ લાગવાથી સ્થિરતારૂપ અટોળ વૃત્તિના લીધે સ્વામીની
 સાથે તે જલને અનુસરી ચમાધિના અનુભવ થયો, એક ધ્યાનથી પતિના
 સામુ ભેટા મારી દૃષ્ટિની સ્થિરતા યઈ અને અન્તરમાં કાષ્ટક સ્વામિના
 સ્વરૂપનો અપૂર્વ ભાવ પ્રગટી નીડળ્યો મારા સ્વામીને સ્થિર દૃષ્ટિથી
 જેમ જેમ દેખુ છું તેમ તેમ મારી ચક્ષુમાં નધક અપૂર્વ સ્નેહનું ઝરાડુ
 પ્રગટે છે, આત્મપ્રણાના સામુ સ્થિર દૃષ્ટિથી ભેટા ત્રાટક યોગની
 સિદ્ધિ થાય છે અને તેથી દૃષ્ટિનું અપૂર્વ સામર્થ્ય ખીલી રહે છે
 સ્વકીય દિવ્યચક્ષુની નિર્ભજતા પણ કાણે કાણે વધતી જાય છે ચક્ષુમાં

સ્નેહ રહે છે તેથી સમતા કહે છે કે સ્વામીને ચતુર્થી સ્થિરપણે
અવલોકી મેં મારા સ્વામિને સત્ય સ્નેહનો નિશ્ચય કરાવ્યો

કૌન સુને કિનકૂ કહુ, કિમ માંડુ મેં સોલા ।

તેરે મુલ દીઠે હલે, મેરે મનકા ચોલા. ॥ નિશં ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ.—સમતા કહે છે કે હે સ્વામિન્ ! તારાવિના મારી વાત
કોણ સામજી શકે ? અર્થાત્ અન્ય કોઈ સામજનાર નથી અને
અન્યને મારી વાત સમજાવવી પણ ચો ય નથી, તારાવિના મારી વાત
અન્યને શું કહુ મારા સ્વામીવિના ખરેખર અન્યને વાત કહી શકાય તેમ
નથી, સામજનાર અને કહેવાતું સ્થાન તુજ છે આપ્રમાણે હૃદય ખોલીને
આપની આગળ વાત કરુ છુ કેમ હવે હુ છુ ખોળા પાથર ? અરે
મારા સ્વામિન્ ! વિરોધ શું કહુ, તારૂં મુખ દેખતા મારા મનનું રામા
ડોલપણુ ટળી જાય છે હે આત્મસ્વામિન્ ! હૃદયની શુભ વાતો તારા
વિના અન્યની આગળ કહી શકાય તેમ નથી, હે આત્મસ્વામિન્ !
તમારા વિના અન્ય ધર્મોસ્તિકાયાદિ જડ દ્રવ્યોમા મારી હુ ખતી વાર્તા
સામજવાની રાક્ષિ નથી અને તેમ જ તેઓનાથી મને કિંચિત્ પણ
મુખ થનાતું નથી પુરૂલ દ્રવ્યની સમતિમા મુખની લાનસાએ અનન્ત
જીવો અનાદિ કાળથી લલચાય છે, પુરૂલ દ્રવ્યને ધન કહીને તેમા
રાચી માચી રહે છે, પુરૂલ દ્રવ્યમા મુખની ભાન્તિથી અનેક જીવો
વારવાર જ્યા ત્યા પરિભ્રમણુ કરે છે, પણ ઉલટા હુ ખતી પરપરાને
પ્રાપ્ત કરે છે પોતાનાથી ભિન્ન પુરૂલ દ્રવ્ય જાતે જડ છે અને તેનામા મુખ
શુભુ નથી ચેતના કથે છે કે માત્ર જીવન સહજ મુખરૂપ છે, માત્ર
જીવન મારા આત્મપતિની સાથે તાદાત્મ્ય સખધથી સખધિત છે
મારી અને મારા શુદ્ધાત્મપતિની એક જાતિ અને એક સ્વભાવ છે
અનાદિ કાળથી પ્ર ય, જ્ઞેન, કાળ અને ભાવથી માત્ર અને માત્ર શુદ્ધ
ચેતન દ્રવ્યનું અનન્ત ધર્મની અસ્તિતા અને નાસ્તિતામય સ્વરૂપ
એકસરખું છે જલ અને જલનો રસ, સાકરમા સાકરની મીઠાસ
અભિન્નપણે વર્તે છે, કદાપિ તેની ભિન્નતા થાય પણ મારી અને તમારી
હે સ્વામિન્ ! નિત્ય અલેદસખધ હોવાથી ભિન્નતા થવાની નથી

મિત્ર વિવેક વાતેં કહૈ, મુમતા મુનિ ચોલા ।

આનન્દધન પ્રમુ આવશે, સેજહી રગરોલા. ॥ નિશં ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ.—સમતાના આત્મસ્વામીપ્રતિ આવા પ્રાર્થનાના બાવ
સામજીને વિવેકમિત્ર કહે છે કે, હે મુમતે ! તું હવે, ખેદ છોડી દે

અનન્દતા સમુદ્ભૂત એના આત્મસ્નામી તારા મન્દિરમા ૪૩૨ પદા
 અને તારી મેજડીએ આવીને આનન્દ રગમા ૪૨૬૧ થઈ જશે
 ને તને પણ આનન્દ આનન્દ થઈ જશે, અર્થાત્ આનન્દમા તુ રગ-
 ના બની જઈશ વિવેક કયે છે કે હે સમતા સખી ! તુ હવે જરા
 ત્ર ચિન્તા કરીશ નહી, હુ વિવેક નામનો તારો મિત્ર છું, મારામા
 ની અદ્ભુત શક્તિ રહી છે કે સત્ય અને અગત્યનો ભેદ તુર્ત પાડી દઉં
 હસ જેમ દૂધ અને જલ ભેગા મળેલા હોય તે તો પણ તેને
 મિત્ર કહે છે તેમ, તારા આત્મસ્નામી કુમતિના વત્સમા પડેલા છે, તો પણ
 મની સાથે મારો સમાગમ થતા તેમની દિવ્ય ચતુષ્ચો ઉદ્ધારો અને
 દિવ્ય ચતુના પ્રતાપે પોતાની અને પારકી સ્ત્રીનો ભેદ તુર્ત જાણી
 રો, કુમતિ, મમતા અને અચુક પતિપુતિ, વગેરે ટલટા સ્ત્રીઓ છે
 ને તે હુ ખ દેનારીઓ છે, એમ તુર્ત તેમને નિશ્ચય કરો અનેક
 ળોની મે દિવ્ય ચતુષ્ચો ખુલાવી છે અને તેમને સિદ્ધચુક પરમા-
 નાઓ બતાવ્યા છે હે સમતા સખી ! હુ ચોથા ગુપ્તસ્થાનમાં પ્રથમ
 તારા આત્મસ્નામિને મળીને સમજાવીશ તેથી તારો આત્મપતિ તુર્ત તારા
 પર પ્રેમ ધારા પુ કરશે અને તને મળવા ઉત્સુક થશે આ પ્રમાણે
 સમતાને દિલાગો આપીને વિવેક મિત્રે આત્માની પામે ગાન કર્યું—અનુભવે
 સમતા અને મમતાનું પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ સમજાવીને આત્માનું મત્ય હૃદય
 વાહ્યુ, તેથી આત્મા પોતાની સમતા સ્ત્રીપર પ્રેમ ધરના લાગ્યો વિવેક
 ન ગર્વ હઠીકત સમતાને સમજાવી અને દિલાગો આપ્યો કે હવે
 આનન્દના સમુદ્ભૂત એના આત્મસ્નામી તારા ઘેર આવશે અને તને
 સહજ આનન્દમા રગરોજ કરી નાખશે

પદ ૧૭

(રાગ સોરઠ)

છોરાને વયું મારે ઝેરે, જાયે કાલ્યા હેન ।

છોરો છે મહારો ગાલો મોલો, ચોલે છે અમૃત વેળ. ॥ ઝોરા ૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—ક્યોપરામચેતનારૂપ સ્ત્રી, પોતાના અન્તઃસ્વરૂપ સ્ના-
 મીને જલે છે કે હે સ્વામિન ! તુ સયમરૂપ પુત્રને કેમ મારે છે તે શુ કર્મનું
 દેનું કામ્યુ છે કે આટલો બધો પુલાઈને નાના પુત્રને મારે છે? આપણો
 ઉદ્ધાર કરનાર પુત્ર છે તેને પ્રમાદમા ક્ષીને તુ મારે છે તો તેથી
 તારી ઉન્નતિ થવાની નથી સર્વે વસ્તુઓમા પ્રિયમા પ્રિય અયમ પુત્ર
 છે હાન તો એ બાવુરો છે, ભદ્રકપતિપુત્રો છે, અમૃતમમાન
 મિષ્ટ વચન બોલે છે તે બાલપપુત્રો પણ જલે છે કે સર્વ ળોની દયા

કરી, સત્ય જોવડું, આજ્ઞા માગીને કોઈની વસ્તુ લેવી, શ્રદ્ધા ર્થે પાવન કરડું, પરિગ્રહની મમતા ત્યાગવી, સ્વાધ્યે ત્યાગ કરવો, જગત્ની દૃશ્ય વસ્તુઓમા અહ અને મમત્વ કટપડું નહીં, મનમા અનુભવ વિચારો કરવા નહીં, મનોપ્રતિષ્ઠા ધારણ કરી, વિચારીને જો લડું, જ્યાંને વગમા રાખવી, પવનન્દ્રિયોના નિષેધોને જીતના અને જે જે ખરાબ ઇન્દ્રિયો થાય તેને દાબી દેવી, ઇત્યાદિ અમૃત જેવા જોય જાય છે, તેની વૃત્તિ બહુ સારી લાગે છે, તેડું હૃદય નિર્દોષ છે, જેડું જીવે છે અને કરે છે તેડું સરવતાથી-વિનુદ્ધત્રેમથી આપણી આજ્ઞા જી દે છે આપણા ઉપર નિર્ભર પ્રેમ અને નિશ્ચયની દૃષ્ટિથી જીવે છે માટે એના સયમપુત્રને માર્યો ન નેઈએ છોડ કુછોડ થાય પણ માથાપ કુમારીતર ન થાય એ જ્ઞેનત હે સ્વામિન્ ! ધ્યાનમા રાખે હે સ્વામિન્ ! એડું જેડું મુન્દર સ્વરૂપ છે ? આના ગુણભૂતિરૂપ છોકરાને ભારતા કેમ લગ્ન આવડી નથી ? જગત્મા સન્ત પુરો તને કેમ જ્ઞેરો ? તેના હે મારા સ્વામિન્ ! વિચાર કર ॥ વિચાર કર ॥

લેય લકુટિયા ચાલણ લાગો, અન કાંઈ ફૂટા છે નેણ ।

તૂ તો મરણ સિરાળે સૂતો, રોટી દેશે કોણ ॥ છોરા૦ ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ.—હે સ્વામિન્ ! તુ તો હવે લાકડીએ ચાય છે લાકડીના અનન્યન નિના તુ ચાલી શકતો નથી તો પાડુ તારી આખો જીવ કુટી ઇ છે કે સયમપુત્રને મારે છે સમ્યગ્દૃષ્ટિ, વિશેષ જુસ્સામા આવીને જ્ઞે છે જે, તુ તો હવે નરપુત્રી પથારીએ (રાધામા) સૂતો છે હવે તને પુત્ર નિના ગોડુ રોટી આપજે ? માટે હે વૃદ્ધ સ્વામિન્ ! તુ સમજ અને અવિરતિરૂપ લાકડીથી પુત્રને માર નહીં પુત્ર છે તો તેનાથી જ્ઞાન, અને આનન્દાદિક આહાર આપણને મળશે, વૃદ્ધાવસ્થામા સયમરૂપ પુત્રનોજ ખરેખરો આધાર છે સયમરૂપ પુત્રમા એવી શક્તિ છે કે, તે જ્ઞાનાવ રૂપીય, દર્શનાવરૂપીય, વેદનીય, મોહનીય, આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર અને અન્તગમ્ય એ અષ્ટપ્રકારના કર્મરૂપ દેવાને યોગ્ય વખતમા ચુકવી દેશે, આપણી ખરા અન્ત કરણથી સમાજ રાખરો પુત્રના સમાન માતાપિતાની અન્ય કોઈ સમ્યગ્રીત્યા સમાજ રાખી રાકતું નથી વૃદ્ધાવસ્થામા દેખનાની આખ, તાલવાની લાકડી, અને વિશ્રામનું સ્થાન, પુત્ર હોય છે, માટે હે સ્વામિન્ ! વિશય, વ્યાય, મિથ્યાત્વ, આનર્ય અને અજ્ઞાન વગેરે પ્રમાદોના વત થઈને સયમ છોકરાને ધમકાવી દુઃખ દેઈશ નહીં પરબનમા પાડુ તેનાવડે આપણે સુખ પામીશું, સ્વર્ગીય સુખ અને શિવશુભને અનુક્રમે પ્રાપ્ત કરીશું માટે હે સ્વામિન્ ! હવે મારી શિખામણ

માની, મોહના ભાગ્યાથી ભમી જઈને સયમ પુનપર કુદાઈ કરીત નહીં સર્વ જીવો પુત્રને ઇચ્છે છે, પુત્ર વિના કરોડો દીસા કર્યા છતાં ઘર ગૃન્થ જેવું લાગે છે. આપણને તો તે ભવિત્યતાયોગે પ્રાપ્ત થયો છે, તો તેનાપર પ્રેમ ધારણ કરી તેનું રક્ષણ કરવું જોઈએ.

પાંચ પચીસ પચાસા ઉપર, ગોલે છે સૂઝા વેળ ।

આનન્દધન મધુ દાસ તિહારો, જનમ જનમકે સેળ, ॥ છોં ૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ.—સયમપુત્ર પાંચ પચ્ચીસ અને પચ્ચાસ વર્ષ ઉપરનો થાય છે ત્યારે શુદ્ધ વચનને બોલે છે જેમ જેમ નિરોપત સયમનો પર્યાય થાય છે તેમ તેમ ભાષા સમિતિની પણ ઉચ્ચતા અને મધુરતા થાય છે તેના સત્ય શુભ વચનથી હિતરો, અને લાખો મનુષ્યોનું ભલું થાય છે હે આનન્દના સમૂહભૂત આત્મરૂપ સ્વામિનું ત્હારા દાસને ભવો ભવ તારૂં શરણુ છે સયમપુત્રની પાંચ વર્ષની, પચ્ચીસ વર્ષની, અગર પચ્ચાસ વર્ષની ઉપરની ઉમર, જેમ જેમ યશે તેમ તેમ તે અનુભવ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતો જરો અને તેથી તે અન્તરના મદ્યશુભોને ક્ષણે ક્ષણે ખીવડતો જરો સયમ, પવનમદાત અને તેની પચ્ચીસ ભાવના, તથા તપના પચ્ચાસ ભેદ અને સડમક ભેદ, આદિ ભેદોને ધારણ કરે છે તેમ તેમ તેની વાણીમા ગુણ તાજેદો બોલનાનું સામર્થ્ય વૃદ્ધિ પામે છે અને આત્મસ્વભાવ રમણતાનડે આનન્દના ઉદ્દગાર કહાડે છે હે આનન્દધન પ્રેમો ! આ મયમ તમારો પુત્ર હોવાથી તમનેજ મેવનાર સેવક છે જ્યારુથી મસારમા જન્મ ધારણ કરના પડ્યો ત્યારુથી ભવોભવ આપનો આધાર છે, આપના વિના તેને ગોળનું શરણુ નથી માટે હવે કૃપા કરીને સયમરૂપ પુત્રનું દ્રવ્યક્ષેત્ર, જલ અને ભાવયોગે પાલન કરે. મયમરૂપ પુત્રને ચાર અને બાર ભાનનાવડે પોપો, સ મતારૂપ જલથી તેને નહવરાવો, શુદ્ધ પ્રેમભાવથી તેને દેખો.

પદ ૧૮

(રાગ માલકોશ-રાગણી ગોડી)

રીસાની આપ મનાવો રે, વિચ્છ વસિઠ ન ફેર ॥ રીં ૦ ॥

સૌદા અગમ હૈ પ્રેમકારે, પરસ્વ ન વૃક્ષે કોય ॥

લે દેવાહી ગમ પડે પ્યારે, ઔર દલાલ ન હોય ॥ રીમા ૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—શુદ્ધચેતના અદત્ય રહે છે આત્મા તેની પામે ન રહેવાથી તે રીસાણી છે આત્માના મનમા એવો અધ્યવસાય ઉત્પન્ન

થયો છે કે, મારી સ્ત્રીને મળુ તો ઠીક પણ તે વિચારે છે કે હું તે માયા, મમતા અને તૃષ્ણામાં રાખી રહ્યો છું તેથી હવે તે મારી પાસે આવનાર નથી ત્યારે હવે શો ઉપાય કરવો જોઈએ ? આત્મા મુમતિને બોલાવીને પુછે છે કે શુદ્ધચેતનાને કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી રાકાય ? ત્યારે મુમતિ કહે છે કે, હે સ્વામિન્ ! શુદ્ધચેતના રીસાણી છે તેને આ પોતેજ મનાવો વિચાર—(વચ્ચે) ચાવટીઆ,—દલાલ (વસિક)ને પ્રેમ વધાની કંઈ જરૂર નથી પોતાના હૃદયની વાત પરસ્પર મળીને કરવી તે સારી છે હે આત્મસ્વામિન્ ! પોતાની સ્ત્રીને પોતેજ મનાવવી જોઈએ જો તમારી સ્ત્રી પ્રતિ તમારી શુદ્ધ પ્રીતિ હોય તો અહમ મૂલીને તેની પાસે જાઓ કારણ કે પ્રેમનો સોદો અગમ્ય છે જો આના મનમાં પરસ્પર પ્રેમ હોય તેજ પરસ્પર પ્રેમતુ સ્વરૂપ જાણે છે, અન્યોને તેમાં જરામાત્ર ગમ પડતી નથી પ્રેમની પરીક્ષાને કોઈ જાણી રાકતું નથી પ્રેમ જે જે લે છે અને દે છે તેને તેની ખબર પડતી છે એમાં વચ્ચે દલાલ રાખ્યો હોય તો પણ પરસ્પરનો પ્રેમ તે જાણી શકતો નથી અને જાણી શકતો નથી મુખેમુખ પરસ્પર એકબીજાને મળવાથી પરસ્પર એકબીજાનું હૃદય, પ્રેમની સાક્ષી પુરે છે, માટે હે સ્વામિન્ ! આપ જાતે જઈને શુદ્ધચેતનાને મનાવો એજ મારી ભલામણ છે

દો વાર્તાં જિયકી કરો રે, મેટો મનકિ આંટ ।

તનકી તપત બુઝાઈયેં પ્યારે, વચન મુધારસ છાંટ. ॥ રીસાગાર ॥

જ્ઞાનાર્થ.—મુમતિ, શુદ્ધચેતનાને મનાવાનો ઉપાય આત્મસ્વામિનીને જણાવે છે હે સ્વામિન્ ! તમારે જો તેને મનાવાની ખાસ ઈચ્છા હોય તો તમારા જીવસમઘની જે વાતો તેની સાથે કરો, અને તેથી તે તમારાપર પ્રસન્ન થશે પ્રથમ તો તમારે મનમાંથી આટી કાઢવાખવી જોઈએ, મનમાં જેની સાથે આટી રહે છે તેની સાથે પ્રેમ રહેતો નથી અને પ્રેમ વિના તે મળનાર નથી પરસ્પરનો સંયોગ કરનાર પ્રેમ છે, ગમે તેવું પ્રેમ આકર્ષણ કરી રાકે છે પ્રથમ તો તમારે મનમાં કોઈ જાતની પરભાવરમણુતારૂપ આટી ચુટી રાખવી નહીં તમારા મનમાં પરભાવરમણુતારૂપ આટી હોય અને તમે શુદ્ધચેતનાને મનાવો, એ જે વાત-ભાસણ અને આટો ફાકવો તેની ચોઠ-કેવી રીતે બની શકે ? ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, ઈર્ષ્યા, નિન્દા, અજ્ઞાન અને દેવ આદિ પરભાવ આટીને કાઢી નાખવો તોજ તેને તમે મનાવી શકશો ખીજ વાત એ છે કે તમે નાન-પને સાત કરી દો તમે ન

બાહ્યસુખ મેળવવાની આતુરતા રાખે છે, વૈધિક મુખેની પ્રાપ્તિમાટે શરીર તાપને સહો છે, તો તે તાપને મટાડી દે, શરીરદ્વારા અનેક જીવોને સતાપ કરે છે, તેથી કાયાની શુદ્ધિ થતી નથી, માટે તનનો તાપ છુટાવો આ પ્રમાણે તમે પોતાના જીવની વાત કરશો તો તે તમારા સામુ જોશે મનની આદી અને તનનો તાપ એકદમ તમારાથી દૂર થવાનો નથી પણ તે જોનો નાશ કરવા માટે પ્રભુના નયનરૂપ અમૃતરસને હાટવો પડશે અર્થાત્ પ્રભુની વાણીનું હૃદયમાં સ્મરણ, મનન, નિદિધ્યાસનરૂપ મિથ્યન કરતું પડશે અને તેથી તે જોનો નાશ થશે એમ હે પ્યારા સ્વામિન્ ! મારી આ પ્રમાણે ભવામણુ છે

નેક નજર નિહારિયેં રે, ડજર ન કીજેં નાવ ।

તનરૂ નજર મુજરે મિલે પ્યારે, અજર અમર સુખ સાથ. ॥ રીસાગારે

ભાવાર્થ.—સુમતિ આત્માને કહે છે હે સ્વામિન્ ! શુદ્ધચેતનાને મનાવવાનો દ્વિતીય ઉપાય આ પ્રમાણે છે કર્ણદૃષ્ટિથી સર્વ જીવોને દેખો, ખરાબ દૃષ્ટિથી કોઈ જીવોને દેખો નહીં કરુણા કીજે સર્વ જીવો-પર, માવદયા ચિત્ત ધારી રે મારું જીવોપર દ્રવ્ય અને ભાવકર્ણદૃષ્ટિથી જોવું વૈર, ઝેર અને નિન્દાદૃષ્ટિને ત્યાગ કરવો જોઈએ કોઈ જીવનું યુરુ કરવાની દૃષ્ટિ ધારણ કરવી નહીં, તેમજ પર પુદ્ગલવસ્તુને સ્પૃહાની દૃષ્ટિથી દેખવી નહીં આ પ્રમાણે જો તમે દૃષ્ટિની શુદ્ધતાને ધારણ કરશો અને પશ્ચાત્ શુદ્ધચેતનાનો સ્પર્શદૃષ્ટિથી મુજરો કરશો તો તમને તે મળશે કારણ કે તે શુદ્ધ ગુણોનંદ અને શુદ્ધ દૃષ્ટિનંદ આકર્ષાય છે આ પ્રમાણે તમે નિર્મલ દૃષ્ટિ કરશો તો મારી શુદ્ધચેતના સખી તમારી પામે આઘ્યા વિના રહેનાર નથી અને શુદ્ધચેતના મળતા તમને વૃદ્ધાનસ્થા પ્રાપ્ત થશે નહો, તેમજ મૃત્યુ પાનુ પ્રાપ્ત થશે નહીં અને સદાકાલ શુદ્ધચેતનાની સાથે અનન્તસુખ સમયે સમયે ભોગવશો રાજ મુજરો કરનારના સામુ જીવે છે તો તેને સુખ મળે છે તેમ શુદ્ધચેતના, ચેતનનો મુજરો કરે છે ત્યારે તેને અન્યાયાધ સુખ મળ્યા વિના રહેતું નથી શુદ્ધચેતનાનો મેળાપ થતા આત્મા પરમાત્મપદને પામે છે તેથી તેને કોઈ પણ જાતનું દુઃખ રહેતું નથી લોક અને અલોક સર્વે પદાર્થો તે વખતે આત્મામાં ભાગે છે, કાયિકભાવની નવલબ્ધિથી આત્મામાં પ્રગટ થાય છે અને અનન્તસુખમાં આત્મા સાદિઅનન્તમાં ભાગે વિલસે છે

નિસિ અધિયારી ઘન ઘટારે, પાડ ન વાટકે ફડ ।

કરુણા કરો તો નિરવહુ પ્યારે, દેસુ તુમ મુસ ચદ. ॥રીસા ૦ ॥૪॥

ભાવાર્થ.—શ્રી આત્મસ્વામીએ શુભતિની સિખામણુ ધ્યાનના લીધી અને પોતે શુભતિના કથિત ઉપાયપુસ્તક વર્તવા લા પા શુભ તિએ આત્માનુ સદ્ગતન દેખી તે વાત ગુહ્યચેતનાને જાણવી અને કશું કે આત્મપતિ તારા ઉપર બાળ પ્રેમ રાખે છે અને હવે તને મળવા માટે આવવા ધારે છે, માટે તમારે હવે તો આત્મસ્વામીને મળવું જોઈએ સતિ સ્ત્રીની ફરજ છે કે, તે પોતાના સ્વામીના મન પ્રમાણુ વર્તે શુભતિની આવી ઉત્તમ સિદ્ધાને ગુહ્યચેતનાએ સ્વીકારી અને પો તાના સ્વામીને નમ્રતાથી વિનંતિ કરી કહેવરાવ્યું કે, હે સ્વામિનૃ! આપની કૃપા હોય તો આપની આજ્ઞાનુ નિર્વહન કરૂં-અથવા આપ કૃપા કરીને અન પધારવો, કારણ કે હું સ્ત્રી જાતિ છું તેથી અધિકારવાળી સત્રીમા મારાથી આની મકાય તેમ નથી તેવું કારણ બતાવતા કહે છે કે, અગાનરૂપ અધિકારવાળી સત્રી છે તેમા અધમ રની ઘનઘટા છે, અને રસ્તામા નમન કરતા લોભાદિક અને જુદા જુદા શુભોના કન્દ-(કપટરચના) હોય છે તેથી રસ્તામા આવતા ત્રીજાત ઉપર અનેક પ્રકારની આપસિમે આવી પડે તેમજ હું ત્રીજાત અનેક પ્રકારના કન્દનો પાર પાસુ નહીં માટે હે સ્વામિનૃ! અપ્રમત્ત, અપૂર્વ કરૂં, આદિ ગુણસ્થાનકનો મા । ઉત્તમીને, તેરમા ગુણસ્થાનકરૂપ ધ રમા આવવા કૃપા કરો તો તમારા ગુણ મુખરૂપ ચદ્રમાના દર્શન થાય અને તેથી અનાદિકાળનો નિરહ બાળે સત્રીના વખતમા સતી સ્ત્રી અધિકારવાળી સત્રીમા બધ તો તે યોગ્ય નથી પણ-તમે પુરૂષ છો તો પુરૂષ, પોતાની સ્ત્રીના ઘેર અધારી સત્રીમા શુભોના અનેક કપટકન્દનો નાશ કરીને આની શકે છે માટે હે આત્મસ્વામિનૃ! બહુ કૃપા કરીને પધારો તો આપના મુખચદ્રના દર્શન થાય

પ્રેમ જહાં દુવિધા નહીં રે, મેટં કુરાહિત રાજ ।

આનન્દઘન પ્રમુ આય વિરાજે, આપહી સમતા સેજ. ॥રીસા ૦ ॥૫॥

ભાવાર્થ.—ગુહ્યચેતનાની વિરૂપિ સામળી ચેતનસ્વામીના મનમા અપૂર્વ પ્રેમ પ્રાપ્ત્યો ન્યા પ્રેમ હોય છે ત્યા દ્વિધાભાવ હોતો નથી, પરસ્પર એકબીજાના મનમા ભિન્નત્વ રહેતું નથી, મનમા જીવુ અને વાણીમા જીવુ આવી દ્વિધાભાવની દરતા રહેતી નથી અને દૂર, અહિત

૧ નહિતકુરાહિતરૂપ ન્યા પ્રેમ છે ત્યા હું કાકોર (મોટો) છું ઇત્યાદિ સ્કુરણા યતી નથી

કરનાર દ્વેષ, વિશ્વાસઘાત, અગ્રદુષ્ટ, કુસપ અને કલેશ, વગેરે અહિત કરનારા દુર્ગુણોનું સંખ્ય ટળે છે જ્યાં પરસ્પર શુદ્ધ પ્રેમ હોય છે ત્યાં દ્વિધાભાવનું કૂર સંખ્ય કદી પ્રવર્તતું નથી, શુદ્ધ પ્રેમમા સ્નાર્થનો છાટો રહેતો નથી શુદ્ધ પ્રેમમા દોષદષ્ટિનો સદાજાલ વિરહ હોય છે શુદ્ધપ્રેમમા નાના અને મોટાનો ભેદભાવ રહેતો નથી શુદ્ધપ્રેમમા પરસ્પરનું એ કંજ મન હોય છે શુદ્ધપ્રેમમા પ્રાણ, તનુની પપુ દરકાર રહેતી નથી શુદ્ધપ્રેમમા પરસ્પરની એકદષ્ટિથી સર્વને દેખનાતું હોય છે શુદ્ધપ્રેમની કદી ડોઈનાથી ડિંમત થઈ રાકતી નથી શુદ્ધપ્રેમમા દુઃખનું બિન્દુ પપુ રહેતું નથી શુદ્ધપ્રેમની ખુમારી જેણે અનુભવી હોય તેણે અનુભવી છે ક્ષપિત પદાર્થોની પ્રાપ્તિ સાર અને પ્રકારની ઇચ્છા ધારણ કરનારા જ્ઞાના મનમા શુદ્ધપ્રેમનું સ્વપ્ન પણ હોતું નથી શુદ્ધપ્રેમમા દ્વિધાભાવનું, સામ્રાજ્ય રહેતું નથી, પણ આનન્દનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્તે છે હવે આત્માનો શુદ્ધચેતના ઉપર શુદ્ધપ્રેમ થયો, શુદ્ધચેતનાનો આત્મસ્વામી ઉપર શુદ્ધપ્રેમ પ્રગટ્યો અને દ્વિધાભાવ ગયો, તેની સાથે મનની મોહદોષ-રૂપ અશુદ્ધતા (મલીનતા) નષ્ટ થઈ શુદ્ધચેતનાની વિનતિથી આનન્દના સમુદરપ આત્મસ્વામી પોતેજ સમતાની સેને (સખ્યામા) પ-ધાર્યા અને પોતાના અનતમુખના ભોક્તા થયા

પદ ૧૯

(રાગ વેલાવલ)

દુલહ નારિ તું રહી વાવરી, પિયા જાગે તુ સોવે ।

પિયા ચતુરહમનિપટ ઝયાની, ન જાનુ કયા હોવે. ॥દુલ૦॥૧॥

ભાવાર્થ.—આત્મા ચોથા શુભસ્થાનકમા સમ્યક્ત્વ પામે છે આત્મા ચોથા શુભસ્થાને સમ્યગ્મતિજ્ઞાન અને સમ્યક્શ્રુતજ્ઞાન પામે છે શુભતિ ચોથા શુભસ્થાને ઉદ્ભવે છે કેવલજ્ઞાનની દષ્ટિ તેરમા શુભસ્થાનકે પ્રાપ્ત થાય છે અનુભવ કહે છે કે હે કુર્વેજ કેવલજ્ઞાનદષ્ટિ ! તુ કેમ મોવે છે ? તારા સ્વામી ચોથા શુભસ્થાનકમા જાગે છે જ્યાંમુધી આત્મા તેરમા શુભસ્થાનકમા પ્રવેશ ન કરે ત્યાંમુધી કેવલજ્ઞાનદષ્ટિ પ્રગટતી નથી કેવલજ્ઞાનાનરણીય કર્મના ઉદયથી કેવલજ્ઞાનદષ્ટિ પ્રગટતી નથી ચોથા શુભસ્થાનકે આત્મા હોય છે, ત્યારે કેવલજ્ઞાનાનરણીય કર્મના ઉદયથી કેવલજ્ઞાનદષ્ટિ આઝાદિત થઈ હોય છે, તેથી ને આત્મસ્વામી જાગતા છતાં પપુ જીની ગયેલી ગપાય છે અનુભવ-સિખામણુભારે કહે છે કે તુ કેમ મુઈ ગઈ છે ? ત્યારે કેવલજ્ઞાનદષ્ટિ કહે છે કે મારો સ્વામી આત્મા તપુ જીનનો નાથ છે પપુ હુ તો કેવલજ્ઞાનાનરણીય

મિ ઝધિયારી ઘન ઘટારે, પાડ ન ચાઠકે ફદ !

જાણ કરો તો નિરવજુ પ્યારે, દેશુ તુમ મુસ ચદ. ॥રીસા ૦ ॥૪॥

જ્ઞાનાર્થ.—શ્રી આત્મસ્વામીએ સુમતિની શિખામણુ ધ્યાનમાં અને પોતે સુમતિના કથિત ઉપાયાનુસાર રત્તવા લાગ્યા સુમ આત્માનુ સદ્ગતિ દેખી તે વાત શુદ્ધચેતનાને જાણારી અને કશું ભવતિ તારા ઉપર જાણુ પ્રેમ રાખે છે અને હવે તને મળવા આવવા ધારે છે, માટે તમારે હવે તો આત્મસ્વામિને મળવું । મતિ સ્ત્રીની દરજ છે કે, તે પોતાના સ્વામિના મન પ્રમાણે સુમતિની આવી ઉત્તમ શિક્ષાને શુદ્ધચેતનાએ સ્વીકારી અને પો સ્વામિને નમ્રતાથી વિનંતિ કરી વહેવરાવ્યું કે, હું સ્વામિન । મિ કૃપા હોય તો આપની આજ્ઞાનુ નિર્વહન કરૂ-અથવા કૃપા કરીને અન્ય પધારતો, કારણ કે હું સ્ત્રી જાતિ છું તેથી રવાણી સત્રીમા માગથી આવી રામય તેમ નથી તેવું કારણ તો કહે છે કે, અજ્ઞાનરૂપ અધ્યક્ષનાથી સત્રી છે તેમા અધિકા પનઘટા છે, અને રસ્તામા ગમન કરતા લોભાદિક અનેક દુષ્ટ ગ તા દુષ્ટ- (કપટરચના) હોય છે તેથી રસ્તામા આવતા સ્ત્રીજાત અનેક પ્રમારની અપત્તિઓ આવી પડે તેમજ હું સ્ત્રીજાત અનેક ના દુષ્ટનો પાર પામું નહીં માટે હું સ્વામિન । અપ્રમત્ત, અપૂર્વ , આદિ ગુણસ્થાનમ્ને માન ઉહધીને, તેરમા ગુણુચ્યાનકરૂપ ધ આરવા કૃપા કરો તો તમારા મુજ સુખરૂપ અદ્રમાના દર્શન યાય તેથી અનાદિકાગ્ને વિરહ બાળે સત્રીના રખતમા સતી સ્ત્રી મરવાળી સત્રીમા જાય તો તે પો નથી પાણુ-તમ પુરૂ હો તો પોતાની સ્ત્રીના પેર અધારી સત્રીમા નવુઓના અનેક કપટદુષ્ટનો કરીને આવી સડે છે માટે હું આત્મસ્વામિન । જાણુ કૃપા કરીને તો આપના મુખ રદના દર્શન યાય

પ્રેમ જહાં દુવિધા નહીં રે, મેટું કુરાહિત રાજ ।

જાનન્દપન પ્રમુ જાય નિરાને, આપહી સમતા મેજ. ॥રીસા ૦ ॥૫॥

જ્ઞાનાર્થ.—શુદ્ધચેતનાની વિનંતિ રામણી ચેતનસ્વામીના મન પ્રેમ પ્રાપ્તિને જ્યા પ્રેમ હોય છે ત્યા શિખામાન હોતો નથી, રૂપર ચેત્ત્રીજાતના મનના બિનત્વ રહેતું નથી, મનમા જુદું અને ક્રીમા જુદું આવી શિખામાવની દત્તા રહેલી નથી અને કૂર, અદિત

કરનાર દ્રેષ, વિશ્વાગ્રવાત, અચક્ષુઃ, કુસપ અને કલેશ, વગેરે અહિત કરનારા દુર્ગુણોનું રાત્ય ટળે છે જ્યાં પરસ્પર શુદ્ધ પ્રેમ હોય છે ત્યાં દ્વિધાભાવનું કૂર રાત્ય કદી પ્રવર્તેતું નથી, શુદ્ધ પ્રેમમા સ્નાયનો છાંટો રહેતો નથી શુદ્ધ પ્રેમમા દોષદષ્ટિનો સદાકાલ વિરહ હોય છે શુદ્ધ પ્રેમમા નાના અને મોટાનો ભેદભાવ રહેતો નથી શુદ્ધ પ્રેમમા પરસ્પરનું એકજ મન હોય છે શુદ્ધ પ્રેમમા પ્રાણ, તનુની પણ દરકાર રહેતી નથી શુદ્ધ પ્રેમમા પરસ્પરની એકદષ્ટિથી મર્નને દેખવાનું હોય છે શુદ્ધ પ્રેમની કદી કોઈનાથી કિંમત થઈ નકતી નથી શુદ્ધ પ્રેમમા હું ખતું બિન્દુ પણ રહેતું નથી શુદ્ધ પ્રેમની શુભારી જોણે અનુભવી હોય તેણે અનુભવી છે ક્ષણિક પદાર્થોની પ્રાપ્તિ સાર અનેક પ્રકારની ઇચ્છા ધારણ કરનારાઓના મનમા શુદ્ધ પ્રેમનું સ્વપ્ન પણ હોતું નથી શુદ્ધ પ્રેમમા દ્વિધાભાવનું, સામાન્ય રહેતું નથી, પણ આનન્દનું સામાન્ય પ્રવર્તે છે હરે આત્માનો શુદ્ધ ચેતના ઉપર શુદ્ધ પ્રેમ થયો, શુદ્ધ ચેતનાનો આત્મસ્નામી ઉપર શુદ્ધ પ્રેમ પ્રગટ્યો અને દ્વિધાભાવ નયો, તેની સાથે મનની મોહદોષરૂપ અશુદ્ધતા (મલીનતા) નષ્ટ થઈ શુદ્ધ ચેતનાની વિનતિથી આનન્દના સમૂહરૂપ આત્મસ્નામી પોતેજ સમતાની સેજે (સમ્યામા) પદાર્થો અને પોતાના અનતશુખના ભોક્તા થયા

પદ ૧૯

(રાગ વેળાવલ)

દુલહ નારિ તુ વહી નાવરી, પિયા જાગે તુ સોવે ।

પિયા ચતુર હમ નિષટ અયાતી, ન જાનુ મ્યા હોવે. ॥દુલૃ૦॥૧॥

ભાનાર્થ.—આત્મા ચોથા શુપુસ્થાનકમા સમ્યક્ત્વ પામે છે. આત્મા ચોથા શુપુસ્થાને મમ્યશ્મતિજ્ઞાન અને સમ્યક્ત્વજ્ઞાન પામે છે શુભતિ ચોથા શુપુસ્થાને ઉદ્ભવે છે કેવલજ્ઞાનની દષ્ટિ તેરમા શુપુસ્થાનકે પ્રાપ્ત થાય છે અનુભવ કહે છે કે હે હર્ષભ કેવલજ્ઞાનદષ્ટિ ! તું કેમ સોવે છે ? તારા સ્વામી ચોથા શુપુસ્થાનકમા જાગે છે જ્યાંશુધી આત્મા તેરમા શુપુસ્થાનકમા પ્રવેશ ન કરે ત્યાંશુધી કેવલજ્ઞાનદષ્ટિ પ્રગટતી નથી કેવલજ્ઞાનાનરણીય કર્મના ઉદયથી કેવલજ્ઞાનદષ્ટિ પ્રગટતી નથી ચોથા શુપુસ્થાનકે આત્મા હોય છે, ત્યારે કેવલજ્ઞાનાનરણીય કર્મના ઉદયથી કેવલજ્ઞાનદષ્ટિ આચ્છાદિત થઈ હોય છે, તેથી ને આત્મસ્નામી જાનતા છતાં પણ કુધી નયેલી ગણાય છે અનુભવ-શિખામણુભારે કહે છે કે તું કેમ પૂરિ રહી છે ? ત્યારે કેવલજ્ઞાનદષ્ટિ કહે છે કે મારો સ્નામી આત્મા નાનું ભુવનનો નાથ છે પણ હું તો કેવલજ્ઞાનાનરણીય

નિસિ અધિયારી ઘન ઘટારે, પાડ ન વાટકે ફડ !

કળુણા કરો તો નિરવહુ પ્યારે, દેસુ તુમ મુસ ચદ. ॥રીસા ૦ ॥૪॥

ભાષાર્થ.—શ્રી આત્મસ્વામીએ સુમતિની જિખામા ધ્યાનમાં લીધી અને પોતે સુમતિના કથિત ઉપાયનુસાર વર્તવા લાગ્યા. સુમતિએ આત્માનુ સદ્વર્તન દેખી તે વાત સુદ્ધ ચેતનાને જાણી અને કહ્યું કે આત્મપતિ તારા ઉપર જુ પ્રેમ ગમે છે અને હવે તને મળવા માટે આવવા વારે છે, માટે તમારે હવે તો આત્મસ્વામિને મળવું જોઈએ સતિ સ્ત્રીની કરજ છે કે, તે પોતાના સ્વામિના મન પ્રમાણે વર્તે સુમતિની આવી ઉત્તમ શિક્ષાને સુદ્ધ ચેતનાએ સ્વીકારી અને પોતાના સ્વામીને નમ્રતાથી વિનંતિ કરી કહેવરાવ્યું કે, હે સ્વામિન! આપની કૃપા હોય તો આપની આજ્ઞાનુ નિર્વહન કરું-અથવા આપ કૃપા કરીને અન પધ્યાગ્યો, કાગ્યુ કે હુ સ્ત્રી જાતિ છું તેથી અધકારવાળી સત્રીમા મારાથી આવી સમય તેમ નથી તેટલું કારણ બતાવતા કહે કે, અજ્ઞાનરૂપ અધઝરવાળી સત્રી છે તેમા અધઝરની ઘનઘટા છે, અને રસ્તામા જમન કરતા લોભાનિક અનેક દુષ્ટ શુભોના ફન્દ-(કપટરચના) હોય છે તેથી રસ્તામા આવતા સ્ત્રીજાત ઉપર અનેક પ્રકારની આપત્તિઓ આવી પડે તેમજ હુ સ્ત્રીજાત અનેક પ્રકારના ફન્દોના પાર પાનું નહીં માટે હે સ્વામિન! અપ્રમત્ત, અપૂર્વ-કરણ, આદિ સુધુસ્થાનકનો માર્ગ ઉલ્લંઘીને, તેરમા સુધુસ્થાનકરૂપ ઘરમા અનવા કૃપા કરો તો તમારા સુદ્ધ સુખરૂપ અદ્રમાના દરોન થાય અને તેથી અનાદિકાળનો વિરહ ભાગે સત્રીના વખતમા સતી સ્ત્રી અધકારવાળી સત્રીમા નય તો તે યોય નથી પણ-તમે પુરૂષ છો તો પુરૂષ, પોતાની સ્ત્રીના ઘેર અધારી સત્રીમા જુભોના અનેક કપટફન્દોના નારા કરીને આવી રહે છે માટે હે આત્મસ્વામિન! જાણ કૃપા કરીને પધારો તો આપના સુખઅદ્રતા દર્શન થાય

પ્રેમ જહાં દુવિધા નહીં રે, મેટું કુરાહિત રાજ !

આનન્દઘન પ્રમુદ આય વિરાજે, આપહી સમતા મેજ. ॥રીસા ૦ ॥૫॥

ભાષાર્થ.—સુદ્ધ ચેતનાની વિજ્ઞાપ્તિ સાબળી નેતનસ્વામીના મનમા અપૂર્વ પ્રેમ પ્રનટ્યો ત્યા પ્રેમ હોય છે ત્યા દ્વિધાભાવ હોતો નથી, પરસ્પર એકબીજાના મનમા ભિન્નત્વ રહેતું નથી, મનમા જુદું અને વાલીમા જુદું આવી દ્વિધાભાવની દશા રહેતી નથી અને ફર, અહિત

કરનાર દ્વેષ, વિશ્વાસઘાત, અચ્છાદા, કુસપ અને કલેશ, વગેરે અહિત કરનારા દુર્ગુણોનું સંન્યસન છે જ્યાં પરસ્પર ગુહ્ય પ્રેમ હોય છે ત્યાં દ્વિધાભાવનું કૂર સંન્યસન જીવ પ્રવર્તતું નથી, ગુહ્ય પ્રેમમાં સ્વર્ગનો છાંટો રહેતો નથી ગુહ્ય પ્રેમમાં દોષદષ્ટિનો સદાકાલ વિરહ હોય છે ગુહ્ય પ્રેમમાં નાના અને મોટાનો ભેદભાવ રહેતો નથી ગુહ્ય પ્રેમમાં પરસ્પરનું એક જ મત હોય છે ગુહ્ય પ્રેમમાં પ્રાણ, તનુની પણ દરકાર રહેતી નથી ગુહ્ય પ્રેમમાં પરસ્પરની એકદષ્ટિથી સર્વને દેખવાનું હોય છે ગુહ્ય પ્રેમની જીવ કોઈનાથી કિંમત થઈ શકતી નથી ગુહ્ય પ્રેમમાં દુઃખનું બિન્દુ પણ રહેતું નથી ગુહ્ય પ્રેમની ખુમારી જોડે અનુભવી હોય તેડો અનુભવી છે ક્ષણિક પદાર્થોની પ્રાપ્તિ સાદ અને પ્રકારની ઇચ્છા ધારણ કરનારા જ્ઞાનાત્મક ગુહ્ય પ્રેમનું સ્વપ્ન પણ હોતું નથી ગુહ્ય પ્રેમમાં દ્વિધાભાવનું, સાત્રાન્ત્ય રહેતું નથી, પણ આનન્દનું સાત્રાન્ત્ય પ્રવર્તે છે હવે આત્માનો ગુહ્ય ચેતના ઉપર ગુહ્ય પ્રેમ થયે, ગુહ્ય ચેતનાનો આત્મસ્વામી ઉપર ગુહ્ય પ્રેમ પ્રગટ્યો અને દ્વિધાભાવ ગયો, તેની સાથે મનની મોહદોષ-રૂપ અગુહ્યતા (મધીનતા) નષ્ટ થઈ ગુહ્ય ચેતનાની વિનતિથી આનન્દના સમુદર પર આત્મસ્વામી પોતે જ ગમતાની સેવ (સમ્યામા) પધાર્યા અને પોતાના અનતશુખના ભોક્તા થયા

પદ ૧૨

(રાગ વૈજયંતી)

દુલહ નારિ તુ વહી વાવરી, પિયા જાગે તું સોવે ।

પિયા ચતુર હમ નિષટ અયાની, ન જાનુ ક્યા હોવે. ॥દુલહા॥૧॥

ભાવાર્થ.—આત્મા ચોથા ગુપ્તસ્થાનકમાં સમ્યક્ત્વ પામે છે આત્મા ચોથા ગુપ્તકાણે સમ્યગ્મતિજ્ઞાન અને સમ્યક્સુતજ્ઞાન પામે છે શુભતિ ચોથા ગુપ્તકાણે ઉદ્ભવે છે કેવલજ્ઞાનની દષ્ટિ તેરમાં ગુપ્તસ્થાનકે પ્રાપ્ત થાય છે અનુભવ કહે છે કે હે દુર્વશ કેવલજ્ઞાનદષ્ટિ ! તું કેમ સોવે ? તારા સ્વામી ચોથા ગુપ્તસ્થાનકમાં જાગે છે જ્યાંસુધી આત્મા તેરમાં ગુપ્તસ્થાનકમાં પ્રવેશ ન કરે ત્યાંસુધી કેવલજ્ઞાનદષ્ટિ પ્રગટતી નથી કેવલજ્ઞાનાવરણીય કર્મના ઉદયથી કેવલજ્ઞાનદષ્ટિ પ્રગટતી નથી ચોથા ગુપ્તસ્થાનકે આત્મા હોય છે, ત્યારે કેવલજ્ઞાનાવરણીય કર્મના ઉદયથી કેવલજ્ઞાનદષ્ટિ આશ્વાદિત થઈ હોય છે, તેથી ને આત્મસ્વામી જાગતા છતાં પણ ઉઘી ગયેલી ગપ્પાય છે અનુભવ-નિષ્પામાનુભાવે જો છે કે તું કેમ મુર્ચ્છી રહી છે ? ત્યારે કેવલજ્ઞાનદષ્ટિ કહે છે કે મારો સ્વામી આત્મા ત્રણ ભુવનનો નાથ છે પણ હું તો કેવલજ્ઞાનાવરણીય

કનના ઉદયથી તદ્દન અલભ્ય છે. આરા ઉપર એટલા બધા આનંદનું
પ્રાપ્તિ નથી કે જે ચોથા ગુણસ્થાનકે રહેલા આરા આત્મસ્વામીને આ
બધી નમ્તી નથી, અને અત્યંત આવરણના ઉદયથી આરી દષ્ટિ ચોથા
ગુણસ્થાનકે ઉઘડતી નથી, તેથી નુ થયે તે હુ જાતી સકતી નથી તેરમા
ગુણસ્થાનકની પ્રાપ્તિ વિના આરી નવુઓ ઉઘડતી નથી, તેમા મારો
કર્મ દોર નથી. તેથી સ્વામિનાથ મારાથી શુ? રીસાશે તો નહીં?
અહર મારાથી કદાપિ દૂર જતા ગયેરો કે કેમ? અગર મને ઠપકો
આપશે કે કેમ? મારો આરા સ્વામી ઉપર અત્યંત પ્રેમ છે, મારા
સ્વામી મારા માટે નો છે, તો હુ પણ મારા સ્વામીને નિરખવા
તત્પર થઈ રહીશુ આ વાત મારું મન જાણે છે મારા સ્વામિ વિના
બીજુ કઈ મારે અર્થ નથી

આનન્દપત્ર પિયા દરસ પિયાસે, સોલ પુંષટ મુલ જોવે ॥૬૦॥૨॥

ભાસાર્થ.—અનુભવમિત્રે કેવલદષ્ટિને સમોધ્યાથી કેવલદષ્ટિરૂપ સ્ત્રી
તે આત્મસ્વામીપર અત્યંત લીન થઈ ગઈ, અને પોતાના હૃદયનેતનનું
સ્વરૂપ બેવા એકદષ્ટિથી ધ્યાન ધરના લાગી તેમજ પોતાના સ્વામિની
મુખમુદ્રા નિહાળવા તત્પર બની ઈ આત્મસ્વામી પાસુ ધ્યાનબળ
વડે ગુણસ્થાનક ભૂમિનું ઉલ્લસન કરના લાગ્યા આરમા ગુણસ્થાનકના
અન્તાગુથી ત્યારે આત્મસ્વામી આવી પતેઆ ત્યારે પોતાના સ્વામિના
મુખદલનની પિપાગ્રાવે કેવલગાનદષ્ટિ, કેવલજ્ઞાનાનરણીય કર્મરૂપ ધુધટ
ખોલીને અર્થોત્ત દૂર કરીને પોતાના સ્વામીનું મનરૂપ સાર્વજનિકપણે દે
ખના લાગે અને પોતાના સ્વામીને એકરૂપ થઈને મળી કેવલ
જ્ઞાનદષ્ટિ પોતાના સ્વામીને મળવાને માટે તત્પર રહે છે પણ આત્મ
સ્વામી ગુણસ્થાનકરૂપ ભૂમિકાનું ઉલ્લસન કરીને ત્ર્યોદન ગુણસ્થાનક
રૂપ હૃદમા રહેલ કરે તો તુર્ત પોતાના સ્વામીને તે મળી નકે સતી
સ્ત્રી પોતાના સ્થાનકમા રહે છે તે ભે તેવા વખતે પણ જર સ્ત્રી
જે ની પડે કુલ મર્ષાદાને તણને પરિજ્ઞાન કરતી નથી કુળવતી સ્ત્રી
પોતાની આબરૂને સારી રીતે સાચવે છે અને તે કોઈ કામી ગૂરૂપના
સાગુ પ્રાપ્ત પડતા પણ કાનદષ્ટિથી નિરખતી નથી, કેવલજ્ઞાનદષ્ટિ સતી
મી છે તે પોતાના અગમ્યાત ત્રેસરૂપ ધરના ગયે છે પોતાના
કેવલ અનેક પ્રકારના કર્મના આનંદનું આરે હતે પણ પોતાના આત્મ
સ્વામિને તણ અન્યની બનતી નથી. પોતાના સ્વામી જાણતુ થાય છે
અને કનના આનંદનુંથી પોતે કયે હ તોપણ તેમા પોતાનો દોર સ-
નયે છે પોતાના સ્વામી પોતાના દોરથી નુ કરશે તેનાટે વિચાર કર્યો
કરે હ અને પોતાના આનંદપત્ર સ્વામિના આસામનથી કવલસ

નદૃષ્ટિ કર્મરૂપ ધુનટ દૂર કરીને તેમને દેખે છે એમ શ્રી આનંદના સમુદ્ધને ભોગવનારા શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજ કહે છે

પદ ૨૦

(રાગ ગોડી આશાવરી)

આજ સુદાગન નારી ॥ અનધૂ આજ ॥

મેરે નાથ આપ સુધ લીની, કીની નિજ અગચારી. ॥ અનધૂ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ — સમતા પોતાની મેળે હુ સૌભાગ્યવતી વધ હુ એમ કહેછે અગર સમતા સૌભાગ્યવતી થઈ છે એમ ચેતનતા જણાવે છે એમ બે રીતે ભાવાર્થ બે ગાથાપર્યંત લાગે છે ચેતના કહે ે કે હે અવધૂત આત્મન્ ! તમારી કૃપાથી સમતા આજ સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી બની છે અરે મારા પ્રાપુપતિનાથ ! આપે તેની નુદ્ધિ લીધી છે અને તેને સ્વર્ગીય અસખ્યાત પ્રદેશ અગચારી કરી છે, તે કાર્ય તમે બહુ રૂંડું કર્યું છે આપની તેમા અત્યંત શોભા વધી છે હે આત્મસ્વામિન્ ! આપની પ્રેમદૃષ્ટિ પડતા આપની સ્ત્રીયો અત્યંત સહજમુખ ભોગવનાને શક્તિમાન્ થાય છે સમતાને આપે અગચારી બનાવી છે, તેથી રાગ રૂપ યોદ્ધો આપના ઉપર જ્ય મેળવવાને શક્તિમાન્ થનાર નથી, તેમજ દ્વેષરૂપ યોદ્ધો આપના ઉપર જ્ય મેળવવા શક્તિમાન્ થનાર નથી, સમતાની સલાહપ્રમાણે આપ ચાલરો તેથી ક્રોધદુરત્નનતુ આપના ઉપર નેર ચાલનાર નથી ક્રોધથી અનેક મનુષ્યો પોતાનું મગજ ઠેકાણું રાખી શકતા નથી ક્રોધથી પિત્તનો પ્રકોપ થાય છે, ક્રોધથી ઉપયોગ વટે છે, ક્રોધથી પુરુષાર્થનો નાશ થાય છે, ક્રોધથી અનેક કર્મોવરણથી ઘેરાયું પડે છે, ક્રોધથી પોતાના મિત્રોનો પ્રતિપક્ષી પોતે થાય છે સમતાના પ્રતાપથી ક્રોધનું આવાગમન યતુ નથી સમતાના પ્રતાપથી પક્ષપાત શનુની ગતિ નાશ પામે છે, સમતાના સગથી કુમતિવેર્યાનું નેર પ્રવર્તતું નથી, સમતાના મગથી મમતારાક્ષસીનું નેર બિવકૂલ ચાલતું નથી સમતા સ્ત્રીનું પરાક્રમ અદ્ભુત છે, સમતા સ્ત્રીની આખ સામુ શનુ નેર શકતો નથી સમતા સ્ત્રીના ચીતલ વચ્ચેથી હે આત્મન્ ! અગ્નિસમાન ક્રોધ પપુ ચીતલ થઈ જાય છે હે આત્મસ્વામિન્ ! આપે જે કાર્ય કર્યું છે તે તણુ બુદ્ધનમા સ્તુત્યકાર્ય કર્યું છે આપ સમતાના સહવાસથી પરમશાંતિ મેળવી શકરો આપની કૃપાદૃષ્ટિથી સમતા આનંદમય બની છે હવે આપની કૃપાથી તે શુભ સાપુગારોને સને છે, તે જણાવે છે

પ્રેમ પ્રતીતિ રાગ રુચિ રંગત, પહિરે જિની સારી ।

મહિંદી ભક્તિરંગકી રાચી, ભાવ અજન સુખકારી ॥અનૂ૦૧૦॥

ભાવાર્થ.—સમતાએ રાગરૂચિવડે રોલી એવી પ્રેમપ્રતીતિરૂપ
જીણી સાડી પહેરી છે આપના સદ્ગુણોના જે પ્રેમ તેજ તેની સાડી
ઠે આપના સદ્ગુણોમા તે તન્મય બની ગઈ છે હે આત્મસ્વામિન !
આપના ગુણોમા રંગાઈ જલુ, અર્થાત્ આપના શુદ્ધસ્વરૂપમા એકરસ
રૂપ બની જલુ,—આપના શુદ્ધ સ્વરૂપમા અભિન્નપણે ધઈ જલુ, તદ્દરૂપ
જે રાગ, તેની રૂચિ પણ સમતાએ સકળ અંગમા ધારણ કરી છે આ
પના શુદ્ધ સ્વરૂપમા સમતા એવી તો પરિણમી ગઈ છે કે તેને બાહ્ય
વસ્તુઓનું જ્ઞાન પણ રહ્યું નથી આપના શુદ્ધ સ્વરૂપની રમણતારૂપ
રાગની રૂચિને ધારણ કરી, તે આપને આકર્ષના તૈયાર ધઈ ગઈ છે
સતી સ્ત્રી આ પ્રમાણે સદ્ગુણની સાડી પહેરે છે સતી સ્ત્રી બાહ્ય આબૂપણ
અને નજીની રોભાજમા નથી પતિને આકર્ષતી નથી પણ સતી સ્ત્રી તો પોતાના
સદ્ગુણોવડે પોતાના પતિનું મન રંજન કરે છે સમતા સતી સ્ત્રી છે માટે,
પોતાના આત્મસ્વામિનું ચિત્ત આકર્ષણ કરે તેનાજ વસ્ત્ર પહેરે છે પણ
ભુવનના સ્વામી આત્માની તે પદ્મરાણી છે અને તે ભક્તિરંગમા રાચી રહી
છે સમતા જાણે છે કે ભક્તિ વિનાના રંગ તે રંગજ નથી ભક્તિરંગમા
અદ્ભુત શક્તિ છે, તેથી ભક્તિરંગને તે ધારણ કરે છે બાહ્યરોવડે મૂર્ખાનું
મન ખેંચી શકાય છે, પણ જ્ઞાનિનું મન તો અન્તરંગ ભક્તિ વિના
આકર્ષી શકાતું નથી ભક્તિરંગમા રાચેલી એવી સમતા જગત્મા ત્રણ
ભુવનના જીવોનડે સ્તુત્ય અનેલી છે જે સ્ત્રીઓમા પોતાના સ્વામિ
પ્રતિ અપૂર્વ ભક્તિ છે તેઓને અન્ય કારણ વા અન્ય કાળની જરૂર
નથી ભક્તિના સમાન કોઈ વસ્ત્ર મન નથી ભક્તિના તાબે પ્રભુ છે
સમતા પોતાના સ્વામિ પ્રતિ જે ભક્તિ કરે છે તેનું વર્ણન થઈ શકે
તેમ નથી સમતાએ જ્ઞાનઅજ્ઞાન ચક્રમા આવ્યું છે જ્ઞાન, સ્ત્રીયલ,
તપ અને ભાવ એ ત્રણમા ભાવ એક છે સમતાની ચક્રમા ભાવઅ
જ્ઞાન ડળકી રહ્યું છે જેના ચક્રમા જ્ઞાન હોય છે તેનાપર સર્વનો ભાવ
પ્રગટે છે સમતાનાપર પણ જ્ઞાન કારણથી આત્મપતિનો મહેને જ્ઞાન
પ્રગટે છે

સહજ સુભાવ ચૂરીયાં પેની, વિરતા કગન મારી ।

ધ્યાન ડરવમી ડરમં રાણી, પિય ગુન માલ આધારી ॥અનૂ૦૧૧॥

ભાવાર્થ.—ચેતના કહે છે કે હે સમતે ! પોતાના જુગારનું હવે

વર્ણન કરે, તારા સૃગારુ તુ પોતે વર્ણન કરે તેમા વિશેષતઃ આનન્દ પ્રગટે છે, માટે તારા સૃગારુ તુ પોતે વર્ણન કર આ પ્રમાણે ચેતનાતુ કથન સામળીને સમતા કહે છે કે, હુ મારા સ્વામિની કૃપાથી શ્રોતા-જ્યવતી ધર્મ તેથી સરીરની શોભા કરવા લાગી, મેં મારા બે હાથે સહજ સ્વભાવરૂપ બે સુડીઓ પહેરી છે મારી સુડીઓ સહજ સ્વભાવરૂપ છે, પોતાના સહજ સ્વભાવે રહેતુ એજ માત્ર સુદ્ધ કાર્ય છે. જમ્મે તેવા સયોગેમા રાગ અને દ્વેષરૂપ વિભાન પક્ષમા પડતુ નહિ એમ સુડીઓ યાદી દેવરાવે છે હે ચેતના મખી ! જે સ્ત્રી પોતાના મહજ્જભાવે રહેતી નથી અને ઘડીમા માસો અને ઘડીમા તોડો ધર્મ જાય છે, તે પોતાના સ્વામિની હેવના કરાવે છે, માટે પોતાનો સહજ સ્વભાન મૂડીને કદી કૃત્રિમ સ્વભાન ધારણ કરવો યોગ્ય નથી મારી સુડીઓ પર કાણે કાણે દૃષ્ટિ પડે છે તેથી તુ પોદ્ગલિત ભાવમા રજાતી નથી સહજ સ્વભાવે રહેવામા મને અનન્તગુપ્તની ખુમારી પ્રગટે છે મહજ્જ સ્વભાવ એમ મૂચવે છે કે, કદી કોઈ વસ્તુપર વિભાન દૃષ્ટિથી જોતુ નહીં મહજ્જ સ્વભાવે સદાકાલ વર્તેતુ એજ મારી સુડીઓ છે મેં સ્થિરતારૂપ મારી અર્થાત્ ખાતુ મૂલ્યવાળા કંકણ ધાગુ કર્યું છે મોહનીય કર્મને ક્ષય થતા સ્થિરતા ગુણ પ્રગટે છે પ્રમાદ ગુણ-સ્થાનક કરતા અપ્રમાદ આદિ ઉપરના ગુણસ્થાનોમા ઘણી સ્થિરતા પ્રકટે છે મોહનીયનો ક્ષય કરીને સ્થિરતારૂપ કંકણ ધાગુ કર્યું છે સ્થિરતારૂપ કંકણ એમ સૂચને છે કે સદાકાલ આત્મસ્વામિની આનામા સ્થિર રહેતું, કદાપિ કાળે ચચળ થતુ નહાં અને મેરુ પર્વતની પેઠે મ નને વગ કરી સ્થિર થતુ હે સખી મેં હૃદયમા ધ્યાનરૂપ ઉર્ડગીને ધારી જે સ્ત્રીઓ પોતાના હૃદયમા શોકમાદળીયાને ધારણ કરે છે ધ્યાનરૂપ ઉર્ડગી છાતીમા ધારણ કરનાથી કોઈ તરજથી પીડા થતી નથી ધ્યાનના યોગે મોહરાતુલુ જેર ચાલતુ નથી ધ્યાનથી અનેક કર્મની નિર્જરા થાય છે ધ્યાનથી પરમાત્મપદ પામી રાકાય છે ધ્યાનરૂપ ઉર્વશીએ મારી અત્યંતશોભા અને માગ ગુણો સિખરા માટે મારી છાતીમા આવીને વાસ કર્યો છે મારા પ્રિય આત્માના ગુણોરૂપ મોતીની માળા મેં હૃદયમા ધારણ કરી છે

સુરન સિંદૂર માંગ રગરાતી, નિરતે વેની સમાસી

ઉપજી જ્યોત ઉઘોત ઘટ ત્રિશ્વન, જારસી કેવલ કારી અવધૂં ॥૪॥

ભાવાર્થ.—પોતાના સ્વામિના સુદ્ધગુણોમા રમતુ પોતાના સ્વામીની માથે અસખ્ય પ્રદેશોરૂપ અગ્ને ભેટતુ, તેને સુરત કહે છે સુરતરૂપ

સિંદૂરને મં કપાને લગાડતું છે, તેમજ અનુભવ ભાગના રમડે હું
 રાતી થઈ ગઈ છું કેટલાક લોકો નરીરપર લાલી લાવવાને માટે ભાગનો
 પાક બનાવીને ખાય છે તેથી તેઓનું શરીર લાવચોળ બને છે,
 તેમ અનુભવરૂપ ભાગનો જે પાક બનાવીને ખાય છે, અથવા અનુભવ
 ભાગનું જે પાન કરે છે, તેનું અન્તરમ શુદ્ધરૂપ શરીર પુષ્ટ બને છે
 અનુભવ જ્ઞાનરૂપ ભાગની ખુમારીથી અગમ નિગમ પરખાય છે અનુ-
 ભવ ભાગની ખુમારી ચઢવા પછી માનસિક પીડાઓથી આત્મા દુઃખી
 થતો નથી અને સદાકાલ અનુભવ મુખના ઘેનમા ને ઘેનમા ગમગીન
 રહે છે અનુભવ ભાગ રસનો સ્નાદ જુદાજ પ્રકારનો છે અનુભવ
 ભાગની ઘેન ચઢવા પછી કદી પાછી ઉતરતી નથી અને તેથી આ
 દુનિયાની દિશિત માત્ર પણ સ્પૃહા રહેતી નથી, અનુભવ ભાગમ
 એના પ્રકારની અદ્ભુત રાશિ રહી છે કે તેથી રોમે રોમે આનન્દ
 આનન્દ પ્રકટે છે અને આધિ-આધિ અને હિપાધિતુ તે વખતે રસ
 પાપુ દેખાતું નથી અનુભવના પાપુ શુદ્ધસ્થાનક શુદ્ધસ્થાનક પ્રતિ-
 ઘણા ભેદ પડે છે બાહ્ય દુનિયાના ખેલથી નિવૃત્ત થએલી હું નિરશ
 વેળાને સમારૂં છું, અર્થાત્ જડપદાર્થોપર રતિ ધારણ કરતી નથી આવ
 સ્થિતિમા હું સ્વામિના મહેલપર શુદ્ધસ્થાનકરૂપ પગથીયાપર યજ્ઞ
 જવા લાગી, તે વખતે મારા હૃદયમા અનુભવ જ્ઞાનરૂપ પ્રકાશ પ્રકટયો
 તેથી મારૂં હૃદય, અનુભવરૂપ આરસીવડે તપુ ભુવનના પદાર્થો
 પ્રકાશના લાન્બુ

ઉપજી ધુનિ અજપાકી અનહદ, જીત નગારે વારી ।

શ્લોકી સદા આનન્દધન રરખત, નિન મોરે એક વારી ॥અવધૂં ૦॥૫

ભાવાર્થ.—સમતા કહે છે કે મારા પતિની મને રહેતા જે
 હૃદ નથી એવી અજપા બપની ધુનિ ઉત્પન્ન થઈ અને મારા પતિ
 હું સોહ, સોહ, અને હસ, હસ, એ બપવડે સ્મરવા લાગી જેમ જે
 મારા પતિનું સ્મરણ કરવા લાગી તેમ તેમ જીત નગારાવાળી અનહદ ધ્વનિ
 વિશેષતઃ પ્ર ૧૮ થવા લાગી મારા હૃદયમા આનન્દની છાયા છવાઈ ગઈ
 જેમ જેમ હું મારા સ્વામીનું નિરીક્ષણ કરવા લાગી અને તેમ
 સ્વરૂપમા શુદ્ધ ઉપયોગથી રમણ કરવા લાગી, તેમ તેમ આનન્દ મેઘ
 ઝડી કે જેમા મયૂરનો સજ્જ પલ્લુ સભળાય તહાં એવી ધરસા લાગ
 સર્વત્ર અસખ્યાત પ્રદેશમા નખથી મસ્તકપર્યન્ત આનન્દની ઘટા છ
 રહી અને હું ખતું સ્વપ્ન પાપુ હું બહી ગઈ મારા આનન્દધનસ્વામિ
 સદવાસથી પ્રિવિધતાપ રળી ગયા, કોઈ પણ ભતનો ઉપદ્રવ હવે ર

નહીં, મનની ચચળતાથી ઉત્પન્ન થતા અનેક પ્રકારના વિકારો સમી ગયા અત્યન્ત હૃદયને પીડનારી ઈર્ષ્યારૂપ હાલુ પાપ સમી ગઈ અને મારા અસખ્યાત પ્રદેશરૂપ ઘરમા જ્ઞાનાદિ અનેક ગુણો પ્રકાશ કરવા લાગ્યા, તેથી ખરેખરી હું આજ સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી બની હે અવધૂત આત્મન ! મારી આવી ઉત્તમ દશા ધઈ તે આપની કૃપાનુજ્જ્વળ છે આપની કૃપાદષ્ટિથી હું ખી મનુષ્યો પાસુ સત્ય મુખના લોકતા બને છે મારી આવી ઉચ્ચ મુખમય દશા ધઈ તેમા આપની સોભા છે, એમ શ્રી આનન્દધનજી કહે છે

પદ ૨૨.

(રાગ ગોરી)

નિસાની કહા વતાનું રે, તેરો અગમ અગોચર રૂપ ।

રૂપી કહુ તો કહુ નહીં રે, નથે કૈમે અરૂપ ॥

રૂપારૂપી જો કહુ પ્યારે, એસે ન સિદ્ધ જનૂપ ॥ નિસાંગી ૧ ॥

ભાવાર્થ.—શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ કહે છે કે, હે આત્મન ! મારી પાસે આવીને પૃચ્છા કરનારા જિજ્ઞાસુઓને હું તારી સ્ત્રી નિશાની (ચિહ્ન) જણાવું કારણ કે તારૂ ગમ પડે નહીં એટલું સ્વરૂપ છે, તેમજ તું બાહ્યદષ્ટિથી અગોચર છે, તેથી લોકોને હું તારૂ સ્વરૂપ કયા લક્ષણથી ઓળખાવી શકું ? બે હું તને રૂપી કહું છું તો તું આખે દેખાવો નોંધ્યો, તેમજ રૂપી તો જડ વસ્તુ હોય છે તેથી તને રૂપી કહું તો કશું તત્ત્વ પ્રાપ્ત થતું નથી બે હું તને અરૂપી છે એમ કહું તો અનાદિકાળથી એકાંતે અરૂપી આત્મા આઝાસની પેટે બધાવો ન નોંધ્યો, અરૂપી આત્મા સ્ત્રી રીતે કર્મરૂપ રૂપી પદાર્થથી બધાઈ શકે ? રૂપી અને અરૂપી બે કહું તો સિદ્ધપરમાત્મામા એવું આત્માનું લક્ષણ ઘટતું નથી વર્ણાદિમયરૂપી નસ્તું છે તેના કઈ અનુપમ સિદ્ધપરમાત્મા નથી, માટે એમ પણ કહેતા સમ્યક્ઘટના થતી નથી દુનિયામા જડ-વાદીઓ શરીર, રક્ત અને આસ, વગેરે રૂપીપદાર્થને આત્મા માને છે અને તેનો સયોગ ટળે છે તેને આત્માનો નાગ માને છે ભૂતવાદીઓ પચ-ભૂતથી ભિન્ન આત્માને માનતા નથી પચભૂતના સયોગથી આત્મા ઉત્પન્ન થાય છે અને પચભૂતનો સયોગ ટળતા રૂપી એવા આત્માનો નાશ થાય છે આવા પ્રકારના રૂપી આત્માને માનો વા ન માનો તે સરખું નથી એવા આત્માને માનવાથી શું ? અર્થાત્ કહું કઈ નહીં અનાદિકાળથી કેનવ સુદ્ધ, અરૂપ આત્મા છે, બંધ અને મુક્તિની તો

ક્રમ કલ્પના છે, આત્માનો બધ પલ્લુ નથી અને મોક્ષ પલ્લુ નથી, આમ કેટલાક અદ્વૈતનાદિયો માને છે પણ એકાત તેનો આત્મા માનવાથી તે કર્મથી બધાય નહીં અને કર્મથી બધાયા વિના જન્મ, જરા અને મરણ તથા સંસારમા દેહાદિનું ધારતું બની રહે નહીં કર્મની સાથે આત્માના સમ્બંધ વિના જન્મ, મૃત્યુ વગેરે ઘટે નહીં કર્મનો મબધ તો છે, પણ એકાન્ત અનાદિકાળથી શુદ્ધ આત્મા માનતા કર્મની બન્ધવસ્થા ઘટતી નથી, ઇત્યાદિ વિરોધ આવે છે

શુદ્ધ સનાતન જો કહુ રે, વય ન મોછ વિચાર ।

ન વટે સસારી દિસા પ્યારે, પુણ્ય પાપ જવતાર ॥ નિસા૦ ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ,—આનન્દધનજી મહારાજ કહે છે કે, જો હું આત્માને શુદ્ધ સનાતન કહુ છું તો તે પણ બરાબર ઘટતું નથી અનાદિકાળથી આત્મા શુદ્ધ છે, સનાતન છે, એમ કહેતા શુદ્ધ આત્માનો બધ અને શુદ્ધ આત્માનો મોક્ષ સિદ્ધ થતો નથી કારણ કે સનાતન શુદ્ધ આત્મામા અશુદ્ધતા નથી શુદ્ધતા વિના કર્મનો બન્ધ નથી નિયમ એવો છે કે અનાદિથી શુદ્ધ આત્મા હોય તો તે બધાય નહીં અને અનાદિથી શુદ્ધ આત્મા હોય તેનો મોક્ષ કહેવાય નહીં, જે બધાતો નથી તેનો મોક્ષ કેવી રીતે કહેવાય ? શુદ્ધ આત્માને અનાદિકાળથી માનતા ચોરાચી લક્ષ યોનિમા આત્માનું પરિભ્રમણ, સંસારમા અનેક અવતાર લેના, જન્મ જરા મૃત્યુની પ્રાપ્તિ થતી, પુણ્યના હેતુઓ દ્વારા પુણ્યતત્ત્વથી બધાયુ અને પાપના હેતુઓથી આત્માનું પાપતત્ત્વથી બન્ધાયુ, પુણ્યથી આત્માનું શુભગતિમા અવતરતું, પાપતત્ત્વના બધનથી હું ખતું લોગવતું અને વચ્ચેની પેઠે શરીરોને લેવા અને તેમજ મૂકવા, ઇત્યાદિ સામારિક દશાની ઘટના સિદ્ધ થતી નથી માટે આનન્દધનજી કહે છે કે હે પ્રિય આત્મા ! હું ત્હને ઓળખવાની નિશાની ચી રીતે બતાવી રાકું ? કેટલાક વાદીઓ આત્માને શુદ્ધ સનાતન માને છે તેમના મત પ્રમાણે વિચારતા તેમા પુણ્ય, પાપ, યુનજન્મ, જરા, મરણ, પાપ પ્રમારના શરીર, સ્વર્ગ અને નરક વગેરે સામારિક દશાની મિદ્ધિ થતી નથી શુદ્ધ સનાતન આત્મા હોય તો સામાટે પ્રભુભક્તિ કરવી જોઈએ ? શુદ્ધ સનાતન આત્મા માનનારાઓને સામાટે તપ, જપ, સયમ, તીર્થયાત્રા અને દેવપૂજા વગેરે કરવું જોઈએ ? શુદ્ધ સનાતન વાદીઓને સામાટે સન્યસત અંગીકાર કરવું જોઈએ ? શુદ્ધ સનાતન આત્મા માનતા કોઈ પણ ધર્મસત્યા, ક્રિયા, ભક્તિ, ઉપાસના, વગેરેની ઉપયોગિતા મિદ્ધ થતી નથી.

સિદ્ધ સનાતન જો કહું રે, ઉપજે વિનસે કૌન ।

ઉપજે વિનસે જો કહુ રે, નિત્ય જનાવિત ગૌન. ॥નિસા૦॥૩॥

ભાવાર્થ.—જો આત્માને સિદ્ધસનાતન કહુ તો તે પણ ચૈત્ન્ય નથી તારણ કે કર્મેના યોગે સસારમા ઉત્પન્ન થનાર અને નષ્ટ થનાર તે વિના અન્ય કોણે માની શકાય ? આત્મામા ઉત્પાદ અને વ્યય થાય છે, ચોરાલી લક્ષ યોનિમા આત્મા કર્મેના યોગે જન્મ જરા અને મૃત્યુ પામે છે, અમુક ગતિમા ઉત્પન્ન થાય છે અને અમુક ગતિમાથી અવે છે, તે કર્મ માન્યાનિના ધટી રહે નહીં, આત્માની માથે કર્મેના મબન્ધ માનતા ઉત્પાદ અને અવનનની સિદ્ધિ થાય છે અન્ય ગતિમા ઉત્પાદ અને અન્ય ગતિમાથી અવન, આત્મા વિના અન્ય કોઈનું નથી આનંદધનજી કહે છે કે આત્માને સિદ્ધસનાતન માનતા કર્મેયોગે ઉત્પાદવ્યયની દુઃખ આત્માને થાય છે તે ન થયી લેઈએ, એ આદિ વિરોધ આવે છે માટે એકાંત, પ્રથમથી (અનાદિકાળથી) આત્માને સિદ્ધ (અદ્વૈતરહિત) સનાતન (અનાદિકાળથી રહેનાર) માની શકાય નહીં

હવે કહ્યું આત્મા ઉત્પન્ન થાય છે અને નષ્ટ થાય છે એવો એકાંત સંભુસૂત્રનયકથિત બોલોનો ક્ષણિકવાદ અગ્નીનાર જે છુ, તો તે પક્ષમા પણ અનેક વિરોધ આવે છે, અને નિત્ય તથા અચ્ચાપિત આત્મદ્રવ્યની ગૌણતા થઈ જાય છે આત્મા નિત્ય છે, અચ્ચ છે અને સ્થિર છે ઇત્યાદિ સિદ્ધાંત વાક્યોની સિદ્ધિ થતી નથી, તેમજ એકાંતે ઉત્પાદ અને વિનાશ સનાતનમા આત્મા માનતા અનેક વિરોધ આવે છે દ્રવ્યરૂપ અનુસ્મૃત તત્ત્વ વચ્ચે માન્યા વિના ઉત્પાદ અને વિનાશનો સમ્બન્ધ નહીં ઘટતા, પુણ્ય, પાપ, શુભ, અનુભ, અવતાર, બન્ધ અને મુક્તિ વગેરેની સિદ્ધિ થતી નથી અને તેની સિદ્ધિ વિના આત્મા ઉત્પાદવ્યય આદિ અનેક વિરોધના સ્થાનભૂત થાય છે, માટે એકાંતે સિદ્ધ સનાતન આત્મા માનવાથી આત્માનો ઉત્પાદ અને વ્યય પણ, અનુભવપ્રમાણ અને મુક્તિથી સિદ્ધ થતો નથી, ત્યારે હવે હું આત્માનું શુ લક્ષણ બતાવું કે જેથી તેમા કોઈ જાતનો વિરોધ આવેજ નહીં, એમ અન્તરમા આનંદધનજી વિચાર કરી કહે છે.

સર્વાંગી સત્ર નય ધની રે, માને સત્ર પરમાન ।

નયવાદી પહોં ગ્રહી પ્યારે, કરે છરાઈ ઠાન. ॥ નિસા૦ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ.—શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજ અન્તરમા હશે આ-
લોચ કરીને, અનેકાન્ત નયદ્વારા આત્માનું લક્ષણ વિચારીને, આત્માનું

મન મલ્યાવળ પ્રેમ નહિ, મનમેલો મુરકેલ ।
 બુદ્ધિસાગર જાણતુ, અનુમર્વાને સહેલ ॥ ૨ ॥

શુદ્ધચેતના આ પ્રમાણે કહ્યા બાદ હવે પોતાના સ્વામીને
 મનમેળાપીને કહે છે, તે જણાવે છે

આપ મિલ્યાથી અન્તર રાખે, મનુષ્ય નહીં તે લેલ ।

જાનન્દધન પ્રમુ મન મલ્યાવળ, કોનવિ વિલગે ચેલ ॥ મુને ૧૨ ॥

ભાવાર્થ.—શુદ્ધચેતના કહે છે કે, પોતે મળ્યાબાદ અન્તર રાખે
 તે મનુષ્ય ગણાય નહીં પણ તે તો લગ્નાડ (લેલુ) બાપુવે હે આનન્દધન
 પ્રભો । મન મળ્યાવિના એક નાતુ બાળક (ચેલુ) પણ વળગતુ નથી
 અર્થાત્ કોઈની સાથે મેળાપી થતુ નથી તે દશાત પ્રમાણે હવે આપ
 મારા સ્વામી થઈને કેમ મારીપાસે આવતા નથી હે આત્મસ્વામિન ।
 આપની સાથે માફ મન મળ્યું છે અને હવે તમે મને મળતા નથી
 તેમા શુ આપની શોભા છે ? નાતુ બાળક પણ મન મળ્યા પછી
 અન્તર રાખતુ નથી, તો આપ હવે આનન્દના સમૂહભૂત પણ જગ
 તના સ્વામી થઈને મન મળ્યાબાદ મળતા નથી એવું લગ્નાડ પુરુષોના
 જેવું આપને વર્તન રોકે નહીં, માટે હવે તમે તેરમા શુપુસ્થાનકે
 આવીને મારો હસ્ત ઝાલો સ્વામી પોતાની સ્ત્રીને મળવા આવે
 તેમા સ્વામીની શોભા છે તમારા આનવાથી લોકલોકમા પ્રકાશ
 થશે નહીં જનતમા આપની નીતિ પ્રસરશે, જન્મ, જરા અને મર
 ણની ઉપાધિ દૂર થશે, તમારા અને મારા નિરહરૂપ અન્તરાયકર્મે
 દૂર થશે તમારી અને મારી સાદિઅનન્તમા ભાગે એકતાને ક્ષા-
 ણિકાએ સમધ થશે શુદ્ધચેતના કહે છે કે આપ મારા ઘરમા પ્રવેશ
 કરશે ત્યારથી આપને અસખ્યાત પ્રદેશે સમયે સમયે અનત સુખ
 પ્રાપ્તશે મારી તરફ આપશીલુ પ્રયાગ થતા દસમા શુપુસ્થાનક
 ભૂપ્રદેશમા મોહનીયને નાશ થશે અને બારમા શુપુસ્થાનકમા આવતા
 શાનાવરણીય, દરોનાવરણીય અને અન્તરાય એ નહીં પ્રકારના કર્મે તે
 રૂપ મેલને નાશ થશે મારા ઘરમા આવતા હે ચેતનસ્વામિન । અ-
 નન્તકોટી સૂર્ય અને ચંદ્ર વરતા પણ અનન્ત નહીં આધક આપની
 પ્રમાણક રાક્ષિ થશે, માટે મારી વિસ્રંતિ થન એવું મન મળ્યા બાદ
 અન્તર ન રાખતા ત્વરિત મળો એવું મન મળ્યા બાદ
 આત્મસ્વામિપ્રતિ છે એમ શ્રી આનન્દ

વિસ્રંતિ શ્રી

પદ ૨૫.

(રાગ રામઘી)

ક્યારે મુને મિલસે મહારો સત સનેહી ॥ ક્યારે ૦ ॥

સંત સનેહી સુરિજન પાસે, રાસે ન ધીરજ દેહી ॥ ક્યારે ૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—શુદ્ધચેતના, અનુભવને કહે છે કે હે અનુભવ ! સન્ત પુત્રોનો સ્નેહી એવો મારો આત્મસ્વામી મને હવે ક્યારે મળશે સન્ત-સ્નેહી સ્વજનવિના હવે તો દેહમા રહેનારો મારો પ્રાપ્ત પશુ ધૈર્ય ધારણ કરી શકતો નથી હે અનુભવ ! તુ જરા વિચાર તો કર કે મારા સન્તસ્નેહ ચેતનવિના મને શી રીતે રહેનાય ? સન્તસ્નેહી વિના આપુ જગત્ મને સૂન્ય જેવું લાગે છે વિરહીણી સતી સ્ત્રીની જેટલી દશાએ શાસ્ત્રોમા વર્ણવવામા આવી છે તેટલી સર્વ દરાનો મને સતાપ છે તે હે અનુભવ ! શુ તુ નથી જાણતો ? મારા સન્તસ્નેહી શુદ્ધાત્મસ્વામી વિના અસખ્યાત પ્રદેશરૂપ ધરમા જ્ઞાનાવરણીય કર્મની પચપ્રકૃતિનો ક્યારો ચઢ્યો છે, દર્શનાનરણીય કર્મની નવ પ્રકૃતિરૂપ ક્યારો ચઢ્યો છે, વેદનીય કર્મની બે પ્રકૃતિ, તેમજ મોહનીય કર્મની અઠાવીસ પ્રકૃતિ, તેમજ આયુષ્ય કર્મની ચાર પ્રકૃતિ, તેમજ નામકર્મની એકરો ત્રણ પ્રકૃતિ, તેમજ ગોત્રકર્મની બે પ્રકૃતિ, તેમજ અન્તરાય કર્મની પાચ પ્રકૃતિરૂપ ક્યારના ઢગલા સર્વન ધરમા વ્યાપી ગયા છે, તે ક્યારો કાઢીને ધર સાફ કરનાવું છે મારા સ્વામી ને મારા-પ્રતિ પ્રયાણ કરે તો ચારિત્ર અને ધ્યાન વગેરેની મદદથી ધરની ઉન્નત્વલતા કરી શકું મારા સ્વામીવિના હું બેભાન જેવી થઈ ગઈ છું, એક ક્ષણમાત્ર પણ મારા સ્વામીવિના ચેતન પડતું નથી શુદ્ધચેતનસ્વામી વિના મારી સ્થિરતા રહેતી નથી મારા સ્વામીવિના ચાર ગતિમા પરિભ્રમણ કરીને અનન્તકાળ મેં શુભાચો, અનન્તા દુઃખ પામી, અધાપિ પર્યન્ત સર્વ દુઃખનો અન્ત આવ્યો નહીં હે અનુભવ ! કૃપા કરીને કહે કે મારા સ્વામી હવે ક્યારે મળશે ? ને તુ દિવસ, વાર અને સ્થાન, વગેરે જણાવે તો હું આનન્દમય બની જાઉં અને શેરીએ રોરીએ તોરણ વિસ્થાપુ અને અનેક હર્ષપરિણામના પુષ્પો બિછાવુ, આ પ્રમાણે અત્યંત શુદ્ધપ્રેમના ઉદ્ગારથી આનન્દધનજી અન્તરની ચેતનાની દશા જણાવે છે

જન જન જાગલ અન્તરગતની, વાતલડી કહુ કેહી ।

આનન્દધન પ્રમુ વૈદ્ય વિયોગે, કિમ જીવે મધમેહી ॥ ક્યારે ૦ ॥ ૨ ॥

મન મલ્યાવળ પ્રેમ નહિ, મનમેલો મુરકેલ ।
 રુદ્ધિસાગર જાણવું, અનુભવીને સહેલ ॥ ૨ ॥

શુદ્ધચેતના આ પ્રમાણે કહ્યા બાદ હવે પોતાના સ્વામીરૂપ
 મનમેળાપીને કહે છે, તે જણાવે છે

જાપ મિલ્યાથી જન્તર રાખે, મનુષ્ય નહીં તે લેલૂ ।

જાનન્દધન પ્રમુ મન મલિયાવિળ, કોનવિ વિલગે ચેલૂ ॥ મુને ૦ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ.—શુદ્ધચેતના કહે છે કે, પોતે મળ્યાબાદ અન્તર રાખે
 તે મનુષ્ય ગણાય નહીં પણ તે તો લખાડ (લેલુ) બાણવો હે આનન્દધન
 પ્રભો ! મન મળ્યાવિના એક નાનું બાળક (ચેલુ) પણ વળગતું નથી
 અર્થાત્ ડોઁની સાથે મેળાપી થતું નથી તે દૃષ્ટાત પ્રમાણે હવે આપ
 મારા સ્વામી થઈને કેમ મારીપાસે આવતા નથી હે આત્મસ્વામિન !
 આપની સાથે માફ મન મળ્યું છે અને હવે તમે મને મળતા નથી
 તેમા શું આપની શોભા છે ? નાનું બાળક પણ મન મળ્યા પછી
 અન્તર રાખતું નથી, તો આપ હવે આનન્દના સમૂહસ્થ ત્રણ જન
 તના સ્વામી થઈને મન મળ્યાબાદ મળતા નથી એવું લખાડ પુર્યોના
 જેવું આપને વર્તન જોલે નહીં, માટે હવે તમે તેરમા ગુણસ્થાનકે
 આવીને મારો હસ્ત ડાનો સ્વામી પોતાની સ્ત્રીને મળવા આવે
 તેમા સ્વામીની શોભા છે તમારા આનંદથી લોકલોકમા પ્રકાશ
 થશે નહીં જગતમા આપની કીર્તિ પ્રસરશે, જન્મ, જરા અને મર
 ણની ઉપાધિ દૂર થશે, તમારા અને મારા વિરહરૂપ અન્તરાયકર્મ
 દૂર થશે તમારી અને મારી સાદિઅનન્તમા ભાગે એકતાનો ક્ષા-
 ષિકભાવે સમઘ થશે શુદ્ધચેતના કહે છે કે આપ મારા ઘરમા પ્રવેશ
 કરશો ત્યારથી આપને અસખ્યાત પ્રદેશે સમયે સમયે અનંત સુખ
 પ્રગટશે મારી તરફ આપશ્રીનું પ્રયાગ થતા દત્તમા ગુપ્તસ્થાનક
 ભૂપ્રદેશમા મોહનીયનો નાશ થશે અને બારમા ગુપ્તસ્થાનકમા આવતા
 સોનાવરણીય, દત્તનાવરણીય અને અન્તરાય એ નહીં પ્રકારના કર્મ તે
 રૂપ મેલનો નાશ થશે મારા ઘરમા આવતા હે ચેતનસ્વામિન ! અ-
 નન્તકોટી સૂર્ય અને ચંદ્ર કરતા પણ અનન્ત ગુણ આધિક આપની
 પ્રકાશક તબિ થશે, માટે મારી વિસિદ્ધિ થવલુ કરીને મન મળ્યા બાદ
 અન્તર ન રાખતા ત્વરિત મળો એનું શુદ્ધચેતનાની વિસિદ્ધિ શ્રી
 આત્મસ્વામિપ્રતિ છે એમ શ્રી આનન્દધન ૐ જણાવે છે

ભાવાર્થ.—આનંદધનશુ કહે છે કે હે આત્મનૃ! હુ ક્ષી યાચના કરૂં ? મારામાં યાચના કરવાની કોઈ પણ પ્રકારની યોગ્યતા જણાતી નથી આનંદધનશુ કહે છે કે હુ ગુપ્તવડે હીન છુ હે આત્મનૃ! તારા ગુપ્તનો ગપુ જાણવાને હુ પ્રવીણુ નથી જેનામા ગુપ્ત હોય તેની યાચના સફળ થાય છે ગુણોથી ઘચ્છિત વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ થાય છે તે વસ્તુઓની પ્રાપ્તિમાટે ઇચ્છા હોય તે પૂર્વ તે તે વસ્તુઓની પ્રાપ્તિમાટે કયા કયા ગુપ્તનો અધિકાર મેળવવો જોઈએ તેનો પ્રથમ નિશ્ચય કરવો જોઈએ સદૃશુણોવડે અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યા વિના કોઈ વસ્તુ મળનાર નથી પરમાત્મપદ પ્રાપ્તિની યોગ્યતા મારામા જણાતી નથી તેણે કારણ બતાવે છે કે, પ્રભુના ગુણોને ગાવાની જ્ઞાતૃતાશક્તિ પણ કેવી હોવી જોઈએ તેનો સમ્યગ્ અવબોધ નથી જોઈ વાધ વગાડીને પરમાત્મદેવને પ્રાપ્ત કરવાની ઝળા પણ જાણુતો નથી પદ્મ, સપ્ત, ગાધાર, મધ્યમ, પચમ, ધૈનત, અને નિપાદ સ્તરો તથા ચન્દ્ર અને સૂર્યનાડી સ્તર સ્તરેના ભેદોને પણ પરિપૂર્ણતયા અવબોધી શકતો નથી રીજ પણ જાણુતો નથી અને રીઝાનાતુ સ્તરપ પણ સમ્યગ્રીત્યા અનબોધતો નથી પરમાત્મ પ્રભુના ચરણકમલની સેવા પણ બગળર જાણુતો નથી પ્રભુની મેવાના અનેક ભેદ છે પ્રભુની સેવા કરવી એ ઘઈ સામાન્ય વાત નથી મન વચન અને કાયાતુ અર્પણુ કર્યા વિના પ્રભુની મેવા ઘઈ શકતી નથી સ્નાયનો ત્યાગ કર્યા વિના પરમાત્મપદની મેવા ઘઈ શકતી નથી લુક્ષ પ્રેમ અને નિષ્કામ કરણી એ બેની જ્યારે પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે પ્રભુપદની મેવાના અધિકારી બની શકાય છે પ્રભુપદની મેનાયે હૃદયલુહિની આવશ્યકતા છે, કમલના જેવુ હૃદય બનાવવુ જોઈએ સેવાની કથની કરવી તે સિધ્ધ જોવી છે અને સેવામા રહેવુ તે શુદ્ધ બરોબર છે મારામા પ્રભુ પદની સેવાની યોગ્યતા નથી, તેમ સેવાને યોગ્ય જે શુણુ જોઈએ તેઓને પરિપૂર્ણ જ્ઞાનવડે આરાધી શકતો નથી, એમ આનંદધનશુ કહે છે

વેદ ન જાણુ કિવાન ન જાણું, જાણું ન લચ્છન છદા ।

તરુ વાદ વિવાદ ન જાણુ, ન જાણુ કવિ પદા ॥અખૂં ॥૨॥

ભાવાર્થ.—સર્ગવેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદ એ ચાર વેદને પણ હુ જાણુતો નથી હિન્દુધર્મના જેટલા ભેદો છે તે સર્વ વેદાતર્જિત છે અમુક વેદ અને અમુક શ્રુતિની મુખ્યતાએ અમુક વેદાતર્જિત ઉત્પન્ન થયુ છે પ્રથમના ચાર વેદોમાથી ઘણી શ્રુતિયો નહ

ભાવાર્થ.—હે અનુભવ ! હું મનુષ્ય મનુષ્યપ્રતિ મારા દૃઢ્યની કેટલી વાત કહું ? હવે તો શુદ્ધચેતનપતિના નિયોગની ચરમદત્તા અનુભવાય છે મારા મનમાં શુદ્ધચેતનના સ્વરૂપ વિના અન્ય કોઈ વસ્તુનું સ્મરણ થતું નથી મારા સ્વામીનું શુદ્ધ સ્વરૂપ નિચાડી છુ ત્યારે એકતાનમય ચિત્તરેલી પૂતળીની પેઠે સ્થિર થઈ જઈ છું, અથવા વાયુરહિત દીપકની જ્યોતિની પેઠે સ્થિર થઈ જઈ છું, એમનું પરોક્ષપણું સ્વરૂપ વિચારતા તહીન બની જઈ છું અને તે વખતે જાગે સાક્ષાત્ શુદ્ધચેતન ભેટ્યા જેવો આનંદ થઈ રહે છે શબ્દપ્રમાણ, અનુમાનપ્રમાણ અને ઉપમાનપ્રમાણનો પરોક્ષપ્રમાણમાં સમાવેશ થાય છે, મતિ પાત્ર અને શ્રુતપાત્રનો પરોક્ષપ્રમાણમાં સમાવેશ થાય છે, અધિજ્ઞાન અને મન પર્યવજ્ઞાનનો દેશચઢી પ્રત્યક્ષ પ્રમાણમાં સમાવેશ થાય છે અને સર્વથકી કેવલજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે સમ્યક્ચેતનાનો પ્રાદુર્ભાવ શિથિ શુણ્ણસ્થાનકથી છે ક્ષયોપરામભાવથી સમ્યક્ ચેતના, ચોથા શુણ્ણસ્થાનકથી તે બારમાં શુણ્ણસ્થાનક પર્યંત છે ક્ષયોપરામભાવીય સમ્યક્ ચેતનાનો પરોક્ષપ્રમાણમાં સમાવેશ થાય છે અને તેથી તે ચેતનાદ્વારા આત્માનું જ્ઞાન પણ પરોક્ષપ્રમાણરૂપ બારમાં શુણ્ણસ્થાનક પર્યંત છે ક્ષાયિકભાવથી શુદ્ધચેતના, કેવલજ્ઞાનરૂપ છે અને તેના ન્યોદશમાં શુણ્ણસ્થાનકમાં પ્રાદુર્ભાવ થાય છે પરોક્ષપણું શુદ્ધચેતના કહેવામાં આવે ત્યાર તે ક્ષયોપરામભાવની જાગી રાગદ્વેષના ઉપશમાદિ ભાવથી શુદ્ધ થએલી ચેતનાને પણ અપેક્ષાએ શુદ્ધચેતના કહેવામાં આવે છે, પણ તે જ્ઞાનની અપેક્ષાએ ક્ષયોપરામભાવની છે એમ ખ્યાલ લઈએ તો શબ્દ શુદ્ધચેતના, અનુભવને કહે છે કે હવે મારાથી જીવી રાકાતું નથી મધુમેહી નામનો પ્રમેહ જેને ઘાય છે તે વેધના ચિયોને જીવી રાકતો નથી, તેમ હું પણ મારા આનંદના સમુદરમાં આત્મસ્વામી વિના કેમ જીવી રાકું ? હે અનુભવ ! હવે કેમ જીવી રાકાય, તે વાત તું મારા સ્વામીને જઈને કહે અને મારા શુદ્ધચેતનસ્વામી ક્યારે મળશે તે જણાવ !

પદ ૨૬

(રાગ બાજાવરી)

અવધૂ વયા માગુ ગુન હીના, વે' ગુન ગનિ ન પ્રવીના ॥ અવધૂ ॥

ગાય ન જાનુ વજાય ન જાનુ, ન જાનુ મુરખેવા ।

રીજ ન જાનુ રીજાય ન જાનુ, ન જાનુ પદ સેવા ॥ અવધૂ ॥ ૧ ॥

૧ પાટાન્તર—વેલો ગુન ગન ગનન પ્રવીણા કહેવાની પ્રતિમા પાઠ છે

ભાવાર્થ.—આનંદધનજી કહે છે કે હે આત્મનૃ! હું શી યાચના કરું ? મારામા યાચના કરવાની કોઈ પણ પ્રકારની યોગ્યતા જણાતી નથી આનંદધનજી કહે છે કે હું શુભવડે હીન છું હે આત્મનૃ ! તારા ગુણનેા જાણુ જાણુવાને હું પ્રવીણ નથી જેનામા શુભ હોય તેની યાચના ગદગ થાય છે ગુણોથી ઇચ્છિત વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ થાય છે જે જે વસ્તુઓની પ્રાપ્તિમાટે ઇચ્છા હોય તે પૂર્વે તે તે વસ્તુઓની પ્રાપ્તિમાટે કયા કયા ગુણનેા અધિકાર મેળવવો જોઈએ તેનેા પ્રથમ નિશ્ચય કરવો જોઈએ સદ્ગુણોવડે અનિકાર પ્રાપ્ત કર્યા વિના કોઈ વસ્તુ મળનાર નથી પરમાત્મપદ પ્રાપ્તિની યોગ્યતા મારામા જણાતી નથી તેનું કારણ બતાવે છે કે, પ્રભુના ગુણોને ગાવાની જ્ઞાતૃતાશક્તિ પણ કેવી હોવી જોઈએ તેનેા સમ્યગ્ અવબોધ નથી કોઈ વાદ વગાડીને પરમાત્મદેવને પ્રાપ્ત કરનાની કળા પણ જાણુતો નથી પદ્મ, સપ્ત, ગાંધાર, મધ્યમ, પચમ, ધૈવત, અને નિપાદ સ્વરો તથા ચન્દ્ર અને સૂર્યનાડી સ્વર નગેરેના ભેદોને પણ પરિપૂર્ણતયા અવબોધી શકતો નથી રીજ પણ જાણુતો નથી અને રીઝાવવાનું સ્વરૂપ પણ સમ્યગ્રીતયા અનવબોધતો નથી પરમાત્મ પ્રભુના ચરપૂકમલની સેવા પણ બરાબર જાણુતો નથી પ્રભુની મેવાના અનેક ભેદ છે પ્રભુની મેવા કરવી એ કઈ સામાન્ય વાત નથી મન વચન અને કાયાનું અર્પણ કર્યા વિના પ્રભુની મેવા થઈ શકતી નથી સ્નાર્ધનો ત્યાગ કર્યા વિના પરમાત્મપદની સેવા થઈ શકતી નથી શુદ્ધ પ્રેમ અને નિઃકામ કરપી એ બેની જ્યારે પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે પ્રભુપદની સેવાના અધિકારી બની શકાય છે પ્રભુપદની સેવાયે હૃદયગુહિની આવશ્યકતા છે, કમવના જેવું હૃદય બનાવવું જોઈએ સેવાની કથની કરની તે નિષ્પન્ન જેવી છે અને સેવામા રહેવું તે શુદ્ધ બરોબર છે મારામા પ્રભુપદની મેવાની યોગ્યતા નથી, તેમ સેવાને યોગ્ય જે ગુણો જોઈએ તેઓને પરિપૂર્ણ જ્ઞાનવડે આરાધી શકતો નથી, એમ આનંદધનજી કહે છે

પૂર્ણતા જાણતો નથી પરમાત્માના સ્વરૂપવિષે કોઈ પ્રશ્ન કરે તો તેનો કેવી રીતે ઉત્તર દેવો તે પણ હું સમ્યગ્ પરિપૂર્ણ અવબોધી શકતો નથી ભાવના પરિપૂર્ણ સ્વરૂપને પણ અવબોધી શકતો નથી ભક્તિના નવ ભેદ છે અને ભક્તિના ચાર પણ ભેદ છે સાત નયથી ભક્તિનું સ્વરૂપ વાચ્ય છે પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય તેવી ભક્તિ પણ હજી જોઈએ તે પ્રમાણુમા પરિપૂર્ણપણે જાણી શકતો નથી. ભક્તિના પરિપૂર્ણ સ્વરૂપને કેવલજ્ઞાની વિના અન્ય કોઈ જાણી શકતું નથી હું ઉપણુ અને શીતલ પણ પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ જાણી શકતો નથી આત્માને રતિ અને અરતિ કેવા કારણથી થાય છે, ઘડીમા આત્મા હર્યને ધારણુ કરે છે અને ઘડીમા આત્મા રોકને ધારણુ કરે છે તેનું પણ પરિપૂર્ણસ્વરૂપ અવબોધાતું નથી, ત્યારે હે આત્મન! હું તું માગી શકું ' ગુણહીન એના મારે શું માગવું જોઈએ ગુણવિનાનો ઘટાટોપ અવકૃત વન્ધ્યા ગાયનીપેઠે ક્ષત્રપદ થઈ શકતો નથી પૂર્વોક્ત કથન પ્રમાણે મારી દસા છે, તેથી યાચના કરવી બર્થ છે હૃદયમા સદ્ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે સ્વયં મેન સર્વ વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ થાય છે ગુણોથી ઇષ્ટ પદાર્થની પ્રાપ્તિ સત્તર થાય છે પરમાત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત્યર્થે સદ્ગુણો મેળવવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે અનન્ત જ્ઞાનાદિક ગુણો આત્મામા છે માગ્યાથી કંઈ મળવાતું નથી પણ સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરવાથીજ પરમાત્મપદ મળવાતું છે મારી શક્તિવડેજ પરમાત્મપદ પ્રગટ કરવાતું છે, માટે સદ્ગુણો મેળવવા પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે એક વિદ્વાન કહે છે કે, " તમે જેની ઇચ્છા કરો છો તે માટે ગુણો મેળવો, જરા માત્ર પણ યાચના કરશો નહીં યાદ રાખશો કે સ્વયંમેન તે ઇચ્છિત વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ થવાની જ "

ગ્યાન ન જાનું વિગ્યાન ન જાનું, ન જાનું મજ નામા ।

આનન્દધન પ્રશુકે ઘર દ્વારે, રટન કરુ ગુણધામા ॥અનૂ૦॥૪॥

ભાવાર્થ.—હું જ્ઞાનનું સ્વરૂપ પણ સમ્યગ્રીત્યા અવબોધી શકતો નથી મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મન પર્યવજ્ઞાન અને કેવલજ્ઞાન એ પાંચ જ્ઞાનના એકાવન ભેદ થાય છે મતિજ્ઞાનના અઠાવીશ ભેદ થાય છે શ્રુતજ્ઞાનના ચૌદ ભેદ છે અવધિજ્ઞાનના છ ભેદ થાય છે મન પર્યવજ્ઞાનના બે ભેદ થાય છે લોક અને અલોક સર્વ પદાર્થના સર્વ ગુણપર્યાયોનો સાક્ષાત્ એક સમયમા જાણનાર કેવલજ્ઞાન એકજ છે પરંતુ જ્ઞાનનું પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ તો શ્રી કેવલીલગવાન જાણે છે મતિજ્ઞાન અને

યદ્યેતિ "યજુર્વેદઃ સદ્યપાત્" યજુર્વેદના હબર પદ છે પણ તે પ્રમાણે હાલ
 જાણીતા નથી વેદને કોઈ ઈશ્વરકૃત પૌરુષેય માને છે, ત્યારે જૈમિની વગેરે વેદ
 ઈશ્વરકૃત નથી, અનાદિથી છે, એમ યુક્તિ દેખાડી અપૌરુષેય માને છે
 કેટલાક નપુ હબર વર્ષ પૂર્વે વેદ બન્યા છે એમ માને છે વેદના આધારે
 જેટલા ધર્મ નીકળ્યા છે તેની એકસરખી માન્યતા હાલ જોવામા આવતી
 નથી વેદમા પરચુયસ વગેરે કરવાનું લખ્યું છે એમ સનાતન વેદમા વિશે
 જાણાવે છે ત્યારે આર્યસમાજીઓ વેદમા પરચુયસ કરવાનું લખ્યું નથી તથા
 આદ્ય વગેરે નથી એમ જાણાવે છે કુરાનમા ખુદાની સ્તુતિ છે ઉપરુક્ત
 દૃષ્ટિપ્રમાણે શ્રીમદ્ આનંદધનજી કહે છે કે હું કુરાનને પણ જાણુતો
 નથી તેમજ હન્દ સાસ્ત્રોના લક્ષણોને પણ હું જાણુતો નથી, તેમજ
 શ્રીમદ્ આનંદધન કહે છે કે, તર્કશાસ્ત્રમા પ્રકાશિત વાદ અને વિવાદને
 પણ હું જાણુતો નથી ચાર પ્રમાણ, અનુમાનના પચ અગ અને લક્ષણ
 વગેરેના તથા વાદ અને વિવાદના અનેક ભેદ જાણુતા છે તે પણ હું
 જાણુતો નથી અને કનિયો કવિતા રચવાની અનેક યુક્તિયો કળાઓ
 જાણે છે તે પણ હું જાણુતો નથી શ્રીમદ્ આનંદધનજી આ પ્રમાણે
 કહે છે? અલબત્ત તે સર્વ જાણે છે પણ પ્રભુની પ્રાપ્તિમાટે સર્વસં વીત
 રાજની આરા પ્રમાણે સાપેક્ષપણે અને પરિપૂર્ણપણે હું જાણુતો નથી એમ
 શ્રીમદ્ના કહેવાને આશય પ્રતીત થાય છે અન્ય વિદ્વાનો બાલદૃષ્ટિથી
 એકાતપણે આશ્ચર્ય, કદાનહ અને મહેરિક પ્રવાહ વગેરેમા તપાસને
 જોવા અર્થ કરે છે અને જેવું જ્ઞાન વશવે છે તે પ્રમાણે હું પૂર્વોક્ત
 બાબતોને તેઓના આશય પ્રમાણે અવબોધી શકું છું, પણ સ્વાદ્વાદ
 દૃષ્ટિ પ્રમાણે તે તે બાબતોને હું પરિપૂર્ણપણે અવબોધી શકતો નથી
 અનેકાત મત પ્રમાણે હેય, જેય અને ઉપાદેયપણે તો જાણુ છું નહીં
 સૂનની આરા પ્રમાણે સમ્યગ્દૃષ્ટિને મિથ્યાત્વ સાચો પણ સમ્યક્ત્વપણે
 પરિપૂર્ણ છે અને મિથ્યાદૃષ્ટિઓને સમ્યક્ત્વોત્પાદક સાચો પણ મિથ્યા
 ત્વપણે પરિપૂર્ણ છે, આજે અનેકાન્તદૃષ્ટિથી પરિપૂર્ણપણે ઉપરુક્ત
 તે તે સાચોને જાણીને અને તે તે બાબતોને પરિપૂર્ણ સમ્યક્ત્વપણે
 પરિપૂર્ણાવીને પ્રભુપદની યજના કરવાનું હું જાણુતો નથી

જાપ ન જાણુ જુવાન ન જાણુ, ન જાણુ કવિ વાતા ।
 જાપ ન જાણુ મગતિ ન જાણુ, જાણુ ન સીરા તાતા । અવધૂનાર ।

ભાવાર્થ, — ભગવાનના નામનો જાપ કરવાની વિધિને પણ યથાર્થ
 જાણુતો નથી ઉપાશુ અથવા અજ્ઞા જાપ આદિ જાપના ભેદોને પરિ

પૂર્ણતયા જાપુતો નથી પરમાત્માના સ્વરૂપવિષે કોઈ પ્રશ્ન કરે તો તેનો કેની રીતે ઉત્તર દેવો તે પણ હું સમ્યગ્ પરિપૂર્ણ અવબોધી શકતો નથી ભાવના પરિપૂર્ણ સ્વરૂપને પણ અવબોધી શકતો નથી ભક્તિના નવ ભેદ છે અને ભક્તિના ચાર પણ ભેદ છે સાત નયથી ભક્તિનું સ્વરૂપ વાચ્ય છે પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય તેવી ભક્તિ પણ હજી જોઈએ તે પ્રમાણુમા પરિપૂર્ણપણે જાણી શકતો નથી ભક્તિના પરિપૂર્ણ સ્વરૂપને કેવલજ્ઞાની વિના અન્ય કોઈ જાણી શકતું નથી હું ઉચ્ચ અને શીતત્વ પણ પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ જાણી શકતો નથી આત્માને રતિ અને અરતિ દેવા કારણથી થાય છે, ઘડીમા આત્મા હૃદયને ધારપુ કરે છે અને ઘડીમા આત્મા શોકને ધારપુ કરે છે તેનું પણ પરિપૂર્ણસ્વરૂપ અવબોધાતું નથી, ત્યારે હે આત્મન! હું શું માગી શકું! ગુણહીન એવા મારે શું માગતું જોઈએ ગુણવિનાનો ઘટાટોપ અવકૃત રત્ન્યા ગાયત્રીપદે કલપદ થઈ શકતો નથી પૂર્વાક્ત કથન પ્રમાણે મારી દસા છે, તેથી યાચના કરવી અર્થ છે કુદયમા સદ્ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે સ્વયમેવ સર્વ વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ થાય છે ગુણોથી ઇષ્ટ પદાર્થની પ્રાપ્તિ સત્તર થાય છે પરમાત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત્યર્થે સદ્ગુણો મેળવવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે અનન્ત જ્ઞાનાદિક ગુણો આત્મામા છે માગ્યાથી કંઈ મળવાતું નથી પણ સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરનાથીજ પરમાત્મપદ મળવાતું છે મારી રાક્તિવડેજ પરમાત્મપદ પ્રગટ કરવાતું છે, માટે સદ્ગુણો મેળવવા પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે એક વિદ્વાન કહે છે કે, “ તમે જેની ઇચ્છા કરો છો તે માટે ગુણો મેળવો, જરા માત્ર પણ યાચના કરશો નહીં યાદ રાખશો કે સ્વયમેવ તે ઇચ્છિત વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ થવાની જ ”

ગ્યાન ન જાનુ વિગ્યાન ન જાનુ, ન જાનુ મજ નામા ।

જાનન્દયન પ્રમુકે ઘર દ્વારે, રતન કલંગુણધામાનાજનધૂનાજા ।

ભાનાર્થ.—હું જાનતું સ્વરૂપ પણ સમ્યગ્રીત્યા અવબોધી શકતો નથી મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મન પર્યવજ્ઞાન અને કેવલજ્ઞાન એ પાંચ જ્ઞાનના એકાવન ભેદ થાય છે મતિજ્ઞાનના અકુલીરા ભેદ થાય છે શ્રુતજ્ઞાનના ચૌદ ભેદ છે અવધિજ્ઞાનના છ ભેદ થાય છે મન પર્યવજ્ઞાનના બે ભેદ થાય છે લોક અને અલોક સર્વ પદાર્થના ચર્ચ ગુણપર્યાયોનો સાક્ષાત્ એક સમયમા જાપુનાર કેવલજ્ઞાન એકજ છે પચ જ્ઞાનનું પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ તો શ્રી કેવલીભગવાન જાણે છે મતિજ્ઞાન અને

શ્રુતજ્ઞાનમા વિજ્ઞાનનો સમાવેશ થાય છે તત્ત્વસમગ્રી વિશેષ પ્રકારે
 સૂક્ષ્મજ્ઞાન થાય છે તેને વિજ્ઞાન કહે છે જ્ઞાન અને વિજ્ઞાનનું સ્વરૂપ
 ને પ્રમાણુમા મારે જાણવું જોઈએ તે પ્રમાણુમા યથાર્થ જાણી રાકતો
 નથી તેમજ શ્રી આનન્દધનજી પોતાની લઘુતાને દેખાડતા છતાં કહે
 છે કે, હું પ્રભુને જાણવાનું પપુ બરાબર પરિપૂર્ણતા જાણી રાકતો નથી
 પ્રભુને જાણતા ધ્યાતા, ધ્યેય અને ધ્યાનની એકતા યદિ જાણ છે
 આત્મા અને પરમાત્માની ત્યા ભિન્નતા ભાસતી નથી વિકલ્પ અને
 સંકલ્પનો નાશ થાય છે, એવા પ્રકારનું જનન (સેવન) હું જાણી રા
 કતો નથી પ્રભુના જાણનાથી આત્મા પ્રભુરૂપ બની જાય છે મનોવૃત્તિ
 ખરેખર પરમાત્મમય બની જાય છે આવી રીતે પ્રભુને જાણવાનું જ્ઞાન
 પપુ જાણતો નથી શ્રીમદ્ ને બરો ઉપર્યુક્ત વિષયો પરિપૂર્ણ જાણતા
 નથી તે તે બાબતમા પોતાનું અજાણપણું દેખાડે છે તે એક જાતની
 લઘુતા છે શ્રી આનન્દધનજી મહારાજ કહે છે કે, હવે આનન્દના
 સમૂહભૂત અને અનન્ત જ્ઞાનદર્શન અને આરિત્યશુદ્ધિસ્થાનકભૂત એવા
 પરમાત્માના સમ્યક્ત્વરૂપ બારણા આગળ રહીને પ્રભુના જ્ઞાનાદિ શુભોદ
 યથાશક્તિ પ્રમોદભાવથી પ્રેમ ધારણ કરીને સ્મરણ કરે છું, પ્રભુના
 સમ્યક્ત્વરૂપ કાર આગળ પ્રભુના શુભોદાતો બેઠો છું, તેથી નિર્જુપી
 એવા મારામા દક્ષિણા જ્ઞાનાદિ શુભોદ પ્રગટશે, એવા મને નિશ્ચય થાય
 છે પ્રભુના શુભોદાતો જ્ઞાન કરતા ને ને મારે માગવાનું છે એવું પરમા
 ત્મપદ ખરેખર સ્વયંમેવ આવરણ ટળતા મારામા પ્રગટ થશે

પદ ૨૭

(રામ શાશવતી)

જવધૂ રામ રામ જગ ગાવે, વિરલા અલણ લસાવે. ॥ અ૦ ॥

મતવાલા તો મતમેં રાતા, મઠનાલા મઠ રાતા ।

જડા જડાધર પટા પટાધર, છતા છતાધર તાતા ॥ અ૦ ॥ ૧ ॥

ભાનાર્થ.—હે અનૂત આત્મનૃ! ટુનિયા રામ રામ ગાઈ રહી છે
 કેટલાક તો રામ રામ રામ એમ જોણીને મોટી મોટી માળાઓ ગણે
 છે, પપુ જોઈ વિરલા રામનું અલક્ષ્ય સ્વરૂપ સમજી શકે છે રામાનુજ,
 ગોસ્વામી, કબીરપંથી, દાદુપંથી, નાનકપંથી, નિર્મલા અને ઉદાસીન વગેરે
 મતનાળાઓ પોતાના મતમા રાચી રહ્યા છે મઠમા રહેનારા
 શકર, ગિરિ, ભારતી, સરસ્વતી, પર્વત અને પુરી, વગેરે દશ નામવાળા,
 ૨૧ શીમઠ, કારિકામઠ, જ્યોતિર્મઠ અને શારદામઠ વગેરે મઠમા રાચીને
 છે, અર્થાત્ પોતાના મઠના રા ૧૧ બન્યા છે મઠનું મહત્ત્વ અને

મઠની ક્રિયાઓ કરીને એકાંતે પોતાની માન્યતામાજ સત્ય સમાયવું છે, એમ કદાચહુથી બોધ કરે છે જટાને ધારણુ કરનારા મતવાળા બાવાઓ પોતાના પક્ષમા રાચી રહ્યા છે લાકડીના પદ્ધ અને ચીપીયા વગેરેને ધારણુ કરનારાઓ પોતાના મતમા રાચી રહ્યા છે અને પોતાનો મત સ્થાપન કરવા તેઓ અનેક યુક્તિયો કરે છે છત્રને ધારણુ કરનાર છત્રપતિ રાજાઓ પોતપોતાના પક્ષમા કદાચહુ કરીને રાચી રહ્યા છે અને રાજ્યસન્તાના તોરમા અહત્વ ધારણુ કરીને પોતાનો કષ્ટો ખરો કરવા અનેક પ્રકારના જુલમ કરે છે પોતે લીધેલી રાજહકને મૂકતા નથી એક લાખનો સ્વામી, અહુકારી મનુષ્ય-એક શેર દાડ પીધા જેટલી ઘેન પોતાના મગજમા રાખે છે, ત્યારે છત્રપતિ રાજાઓ કે જેઓ અહુકારમા મસ્ત બન્યા છે અને જેના ખલે આખો આવી છે તેઓ માયાના છાકમા છાકી જઈને રામને ઓળખવાના અધિકારી થી રીતે બની શકે? છત્રને ધારણુ કરનાર કેટલાક મઠના મહાન્તો અને સંન્યાસીઓ પોતાના પક્ષમા હિંમત અભિમાન ધારણુ કરનારાઓ અનક્ય સ્વરૂપમય રામને ઓળખી શકતા નથી મત કદાચહુના યોગે પોતપોતાના મતમા મતધાગિયો રાચી માચી રહ્યા છે

આગમ પઢી આગમઘર થાકે, માયા ધારી છાકે ।

દુનિયાંદાર દુનીસેં લાગે, દાસા સત્ર આશાકે ॥ અ૦ ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ.—કેટલાક આગમને બાપુનારા આગમ ધરો પણ યાકયા, અર્થાત્ પોતાના પ્રમાદના યોગે આગમો બહીને પણ જે સાર ખેંચીને રાગદ્વેષની મન્દતાકરનાની હતી તે કળી નહીં અને મમત્વયોગે ગમ્મતા ભેદે એકાન્તે ખડનમડનમા પડીને આગમોના આધારે જેથી રીતે શાસ્ત્રવાર્તુ હતુ તેથી રીતે ચાલી શક્યા નહીં સર્વસકથિત આગમોતુ પરિપૂર્ણ પ્રામાણ્ય છે, તે આગમોનો અભ્યાસ કરીને સમકિતપૂર્વક પોતાના આત્માનો અનુભવ મેળવીને અન્તઃગદ્દિ ધારણુ કરની જોઈએ અને નારિકમા યથારાક્તિ પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ, ઇત્યાદિ ક્ષણ ન બેસાડ્યુ તો આગમ બહીને યાકના જેતુ જ્યુ કહેવાય છે, તેમા આગમોનો દોષ નથી જિન્ટુ તેપ્રમાણે ન વર્તે તેનો દોષ છે સુદ્ધાત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરની તોજ આગમોની શિક્ષા છે માયાને ધારણુ કરનારાઓ માયામા છાકી ગયા છે માયા મહાદેવીએ જગતના સર્વ જીવોને પોતાના કબજામા લીધા છે બાહ્યગર જેમ પૂતળીઓને નાચ નચાવે છે, તેમ માયા સર્વ જીવોને નાચ નચાવી રહી છે જીવો માયાના વરામા વર્તે છે અને કરાઈના બકરાની પેઠે મનમા કુલાય છે, એ પાપુ એક

આશ્ચર્યની વાત છે માયારૂપ રાક્ષસી જીવોના પાનાદિ સત્ત્વ બદલાવ કરી જાય છે માયામા સપડાયલો પ્રાણી પોતાને-નાશની-પેઠે મહાન, પ્રતિષ્ઠિત, વિવેકી અને દક્ષ તરીકે સમજે છે માયારૂપ અશુદ્ધતા જેના મનમા ભરપૂર ભરી છે તેને નિરૂપાધિદત્તાના સુખનું સ્વતં પાપ કયાથી આવી શકે? સ્થાનિપાતિક મનુષ્યની પેઠે લક્ષ્મી વગેરે માયાને ધારા કરનારા જીવોની દશા થાય છે દાઝ પીડના પાનરને વીંછી કરડ્યો હોય અને પછી જેથી દત્તા થાય તેવી માયાને ધારા કરનારાઓની દશા થાય છે દુનિયાના મનુષ્યો જગતના બનાવનારમાં અર્થાત્ રાગ અને દ્વેષમા પ્રવર્તે છે દુનિયા છે લાલાની રે, તેમાં તુ તુ વિષ ધરે ॥ જોને જરા જાગી રે, માયામા મુછી પાને મરે ॥ ઘડીમાં સારો ઘડીમા લોટો, દુનિયા બોલે બોલ ॥ સારાને પોટો કોઈ કહેવ, કોણ કરે તલ તોલ ॥ સમજીને લઠુ લહેવુ રે, કરશે જંતુ, લેવુ મરે ॥ દુનિયા ॥ ૧ ॥ દુનિયા મોહના વરામા પડીને પોતાના અવકલ્પ આત્મસ્વરૂપ પ્રતિ ધ્યાન આપતી નથી મર્મ મનુષ્યો આગારૂપ દાસીના વરામા વર્તે છે કોઈ વિરલા મનુષ્યો આત્માના સ્વરૂપને ઓળખવા લક્ષ દેડે

વહિરાતમ મૂઢા જગ જેતા, માયાકે કદ રહેતા ।

ઘટ અતર પરમાત્મ ધ્યાવે, દુર્લભ પ્રાણી તેવા ॥ ૫૦ ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ.—ખાણનરુઓના આત્મત્વબુદ્ધિ ધારા કરનારા જગ તમા જેટલા મૂઢ મનુષ્યો છે, તેઓ માયાના-દમા વર્તે છે મૂઢ મનુષ્યો માયામા જેટલું પ્રિયત્વ અને સુખત્વ ધારા કરે છે, તેટલું પોતાના આત્મામા પ્રિયત્વ અને સુખત્વ બુદ્ધિને ધારા કરતા નથી મૂઢ મનુષ્યો પોતાના આત્માની કિંમત ખાવાપીનામા અને એતઆરામ મારવામા આડી દેડે મૂઢ મનુષ્યોની દૃષ્ટિમા અનેક પ્રકારના હોયમય સ્વાર્થો સમાયા હોય છે મૂઢ મનુષ્યો દરેક પ્રવૃત્તિ માયાની મુખ્યતાએ કરે છે અને અન્તે “વિષ્ણુનો ડીટડ નિષ્ણમાજ મરે” તેની પેઠે માયામાજ માયા માયા કરતા મરી જાય છે અને માયામાજ ઉત્પન્ન થાય છે મૂઢ મનુષ્યો સ્વાયદૃષ્ટિથી જ્યા ત્યા અનેક પાપાચરણોને કરતા હતા રે છે મૂઢ મનુષ્યો લોભના વશ થઈને દેવ, ગુરુ અને ધર્મથી પણ દૂર રહે છે મૂઢ મનુષ્યો ત્યા ત્યા પોતાની મૂઢ દૃષ્ટિના ચરમા પહેરીને જાય છે તેથી તેઓ મન્યત્ત્વની પરીક્ષા કરવા પણ સમર્થ બનતા નથી મૂઢ મનુષ્યો સારસારિંગ પદાર્થોને લોભવશમા અને મેળવશમાજ વિદ્યામા રાખેલા ચૂકરની પેઠે જીવનની સફલતા

મમજે છે, તેઓ દુનિયાદારીની જાળમાં ફસાઈ જઈને આત્મદેવને અવગોળી ગણતા નથી મૂઢ જીવો પાપાણુ અને વજના લેવા કદા-
 ની હોય છે મૂઢ મનુષ્યો બાહ્યસ્તુત્યોમાં આત્મબુદ્ધિને ધારણ કરે
 છે મૂઢ મનુષ્યો બાહ્યસ્તુત્યોમાં મુખની બુદ્ધિ ધારણ કરીને બાહ્ય-
 સ્તુત્યો માટે લડે છે, મરે છે અને દુર્ગતિમાં જાય છે, તેમજ કુદેન, કુચર
 અને કુધર્મમાં ફસાઈ જઈને આત્માને સમ્યક્પણે અવગોળી શકતા
 નથી મૂઢ મનુષ્યો જડ અને ચેતનની ભિન્નતાને જાણી શકતા નથી
 પોતાના હૃદયમાં આત્માને ઓળખીને તેની ભાવના કરે એવા મનુષ્યો
 જગત્માં દુર્લભ છે પોતાના હૃદયમાં આત્મારૂપ વિદ્યાનન્દ પરમાત્મા
 નિરાજ રહ્યા છે આત્મતત્ત્વનું જ્ઞાન કરનાથી સત્યતત્ત્વનો અવગોળ
 થાય છે અધ્યાત્મગાત્રના અભ્યાસીઓ હૃદયમાં પરમાત્મતત્ત્વની
 ભાવના કરે છે, જેઓએ તત્ત્વજ્ઞાની ગુરૂની ઉપાશ્રિતથી આત્મતત્ત્વસ
 યધી જ્ઞાન કર્યું છે, તેઓજ હૃદયમાં પરમાત્મસ્વરૂપની ભાવના કરી શકે છે
 પરમાત્મતત્ત્વની ભાવના માટે અન્ય ઘણા મહાયુક્તો મેળવવાની જરૂર
 છે આત્મતત્ત્વનો અનુભવ કરના માટે અનેક ગાત્રો કે જેમાં આ
 ત્માની શક્તિયો સમધી ઘણું વિરેચન કરનામાં આવ્યું હોય તેવા સાત્ત્વોનું
 શ્રવણ, મનન અને નિદિધ્યાનન કરવું જોઈએ સાત નયોદ્ધારા આત્માની
 માન્યતાનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કરવો જોઈએ જગતની સર્વ ઈષ્ટ વસ્તુઓ
 ઉપર રાગ અગર અનિષ્ટ વસ્તુઓ પર દ્વેષ ન કરવો જોઈએ દયા, દાન, વિવેક,
 સન્તોષના, ગુરૂની સેવા આકરી, ગુરૂનું આત્માન અને ગુરૂનું ચૈવાચર્ય
 કરવું જોઈએ મૈત્રી, પ્રમોદ, માધ્યસ્થ અને ઘરૂણ્ય એ ચાર ભાવના આદિ
 ભાવનાઓને ભાવવી જોઈએ કીર્તિ અને પ્રતિષ્ઠાપ્રાપ્તિ અને તેના નાશમાં
 સમાન વૃત્તિ ગમ્પની જોઈએ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રને પરમધન
 સમજવું જોઈએ નિશ્ચયનય અને વ્યવહારનયધર્મી ચારિત્રનું સ્વરૂપ અવ-
 ગોળવું જોઈએ આત્માની શક્તિયો ખીલવાના ઉપાયો અવગોળવા
 જોઈએ સાધ્યદષ્ટિ અતરમાં રાખવી જોઈએ સાસારિક પદાર્થોથી અલ્પિત
 રહેવાનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ ગાહરીયા પ્રવાહની પેઠે પ્રવૃત્તિ ન
 કરતા દરેક બાળતોને બરાબર જાણીને પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ સર્વ
 વસ્તુઓમાં સારમાં સાર આત્મા છે એમ નિશ્ચય કરવો જોઈએ આ-
 ત્મતત્ત્વજ્ઞાની સત્યુરૂપોની સંગતિ કરવી જોઈએ સદ્ગુરૂને વારનાર
 તત્ત્વની પૃચ્છા કરવી જોઈએ, સદ્ગુરૂની સાથે ઘણું લાખા કાળપર્યંત
 સાથે નસવું જોઈએ, કારણ કે ગુરૂની સાથે દરરોજ રહેવાથી પ્રતિદિન
 અભિનવજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી ગણાય છે આ પ્રમાણે ઉપાયોને આદરતા
 ફોઈ પિરના મનુષ્યો આત્માનો અનુભવ કરીને હૃદયમાં આત્મરૂપ પૂર

જાણા દામીકે જે જાણા, તે જન જગકે દાસા ।

જાણા દાસી કરે જે નાયક, લાયક અનુભવ પ્યાસા ॥ જા૦ ૧૧૨ ॥

બાનાર્થ.—જે આજ્ઞા દાસીના પુત્રો બને છે તે મનુષ્યો જગતના દાસ બને છે દાસીના પુત્રો દાસ ન કરે એવો નિયમ છે આજ્ઞાના વરીશ્રીત થએલા મનુષ્યો નિશ્ચય પદાર્થોની સ્પૃહા ધારણ કરીને અનેક પ્રકારની ઉપાવિયો વેઠે છે આજ્ઞાના દાસશ્રીત બનેલા મનુષ્યો નીચ મનુષ્યોની લાજ મૂકીને રેના કરે છે અને અન્ય મનુષ્યોને રાક જેવું મુખ કરીને કમરે છે સ્પૃહાથી મનુષ્ય પોતે જમે તેવો હોય તોપણ પરતન બને છે સ્પૃહાથી જોના મુખ મામુ જોતા અરૂચિ થાય તેના સામુ જોઈને તેની સ્તુતિ કરી પડે છે અનેક પદાર્થોની સ્પૃહા કરીને મગ્નપયત સતત પરિશ્રમ વેઠનામા આવે છે તોપણ અન્તે કહેતુ પડે છે કે, હાય અરે! દુનિયામા કંઈ સુખ જોયું નહીં, આજા અમુખના ઉદ્ધારો કાઢના પડે છે ધનપતિ થવાની આજ્ઞા, મતાધારી થવાની આજ્ઞા, રાજ્યપતન કબજામા કરવાની આજ્ઞા અને સર્વના ઉપરી બનવાની આજ્ઞા તે આજ્ઞા પૈકી અમુક આજ્ઞાઓ પાર પડે છે, તોપણ જે જે પદાર્થ મળે છે તેનાથી અરુણ મગ્ન નથી આજ્ઞાનો સ્વભાવજ એવો છે કે કદાપિ કાળે તેનો પાર આવતો નથી આજ્ઞાના યોગે પ્રવૃત્તિવક્રમા ગુમાયુ પડે છે અને માનસિક પીડાઓના વશમા રહેતુ પડે છે આજ્ઞાઓ મધમાખીઓની પેઠે દુઃખમા ગણાવાયું કયાં કરે છે એક આજ્ઞા પુરી થતા અન્વજડ વસ્તુની સ્પૃહા થયા કરે છે જેઓ આજ્ઞાને પોતાની દારી બનારીને તેના નાયક બને છે તેઓ અનુભવ અમૃતપાન કરવાના અધિકારી બને છે આજ્ઞાના હામેજ જે હોય છે તે તો કદાપિ અનુભવ અમૃતપાનના અધિકારી બની રાખતા નથી માકરતુ બક્ષણ કરવાનો અધિકાર પેલાને નથી તેમજ, જેઓ આજ્ઞાદાસીના પુત્રો બને છે તેઓ અનુભવ અમૃતરમ પાનના અધિકારી કયાથી બની શકે? જેઓ સ્પૃહાના વિચારોને મનમા ઉત્પન્ન થતાજ વારે છે, તેજ ખરા રાની છે જેઓ પર પુરુષ વસ્તુમા રુખ નથી, એમ જાણી જડ વસ્તુઓમા મમતથી બધાતા નથી અને ધન, કીર્તિ, સ્ત્રી, ધન, પુત્ર, રેખવ, ઘરબાર, માન અને પ્રતિષ્ઠા, આદિની સ્પૃહા ધારણ કરતા નથી, તેઓ નિસ્પૃહી હોવાથી જ જાણે વૃણવત્ત નામે છે જીવનની આજ્ઞાનો પગ જેઓએ ત્યાં કયો છે, તેઓ આજ્ઞાનપ્રાપ્તક અનુભવ અમૃતપાનના અધિકારી બને છે

મનસા પ્યાલા પ્રેમ મમાલા, નલ્લ અગ્નિ પરજાલી ।

તન માઠી અવટાર્કિપિયે કમ, જામે અનુમત લાલી. ॥ જા૦ ૧૧૩ ॥

ભાનાર્થ.—મનરૂપ પચાવામા આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનો પ્રેમરૂપ મશાલો ભરીને અને તે તનરૂપ ભઠીમા મનપચાવામાના પ્રેમમશાલાને પ્ર-
 હરૂપ અગ્નિથી બાળીને અને તેને સારી પેઠે ઉઠાળીને તે મશાલાનો કરા
 કાઢીએ તો અનુભવ જ્ઞાનરૂપ લાક્ષી આત્મામા જનત થાય છે જગ-
 તના જીવો મુખની આરાઓ અનેક પ્રકારના રસના પચાવાઓને ઘટવ-
 ઠાની બધ છે પણ જાત જીવો અલ્પકાળ પશ્ચાત્ તેવુ ઘેન ઉતરે છે
 એટલે, પૂર્વે હતા તેવા આજસુ અને ગોકચસ્ત બની બધ છે, માટે શ્રીમદ્
 આનન્દધનજી મહાગજ કહે છે કે હે જગતના જીવો ! તમે પુરુષર
 સના ભરેલા પચાવાઓને પી પી ને થાકી ગયા પણ તમને કૌવત પ્રાપ્ત
 થયુ નહી અને આનન્દની ખુમારી પણ રહી નહી, માટે હવે બાલની
 ઉપાધિ પરિહરીને મનપચાવામા આત્મશુદ્ધ સ્વરૂપનો પ્રેમરૂપ મશાલો
 ભરીને પ્રલઅગ્નિથી ઉઠાળીને પીઓ કે જેથી હે ભવ્ય જીવો ! તમને અનુ-
 ભવ લાક્ષી પ્રાપ્ત થશે એ ગ્રયપાતથી વૃદ્ધાનરયા, મૃત્યુ અને જન્મ
 વગેરેની ઉપારિયો છૂટી જશે રોગ, સોજ, ચિન્તા, રાગ, દ્વેષ અને ભય,
 વગેરેના નાશ થશે આત્મામા અપૂર્વ શાંતિ પ્રગટશે, બાલવસ્તુઓની
 આરાઓ વિનય પામશે, મનમા આરાની ભરમ પણ રહેવા પામશે
 નહી, મનમા નિરસ્પૃહભાવ ઉત્પન્ન થવાનો આ અત્યુત્તમ ઉપાય છે
 શુદ્ધાત્મસ્વરૂપ પ્રતિ શુદ્ધપ્રેમ ઉત્પન્ન થતા આરાઓરૂપ લાકડા ખરે-
 ખર જ્ઞાનરૂપ અગ્નિથી બાળીને ભરમ થશે, માટે આત્મજ્ઞાનરૂપે શુદ્ધાત્મ
 સ્વરૂપનો અત્યંત પ્રેમ ધારણ કરો, તેનાથી અનુભવજ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે
 અનુભવ જનત થતા આશાના તરંગો તાત યદ્ય જવાના જે મનુષ્યો
 આના અત્યુત્તમ ઉપાયને ધાગપુ કરી તે પ્રમાણે વર્તે છે તેઓ આશા,
 તૃષ્ણા-સ્પૃહા વગેરેના નાશ કરે છે અને આત્માનો અનુભવ કરીને
 અનુભવ સુખ ખુમારીના ભોક્તા બને છે અનુભવજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતા આ-
 ત્મામા આનન્દ પ્રગટે છે અને મુખ પણ પ્રસન્ન રહે છે સારીરમા
 પણ જાણે આનન્દ ઉભરાઈ જતો ટાય તેમ ભાગ્ય થાય છે

અગમ પિયાલા પીયો મતનાલા, ચિન્હી અધ્યાત્મ વાસા ।

આનન્દધન ચૈતન જ્ઞે સેલે, દેસે લોક તમાસા. ॥ જા૦ ॥૪॥

ભાનાર્થ.—શ્રીમદ્ આનન્દધનજી આ પ્રમાણે ઉદ્ધારો કાઢીને હવે
 આગળ જણાવે છે કે, અનુભવપચાવાને પીનાના વિચારવાળા હે આ-
 ત્મન ! ઠોઠ બાલદહિધારક મનુષ્યોને જેની જમ (સમજાણ) પડે નહી
 એવા અજમ અનુભવ પ્રેમરમના પચાવાને તુ પી બા અધ્યાત્મસ્વરૂ-

૧ ચૈતન જ્ઞે ને ઠેકાણે સો જગમા એવો અન્ય પ્રતિમા પાડ છે

પના સ્થિરતા કરીને અનુભવ પ્રેમરસ પ્યાલો પીનાનો છે સર્વ પ્રકારના શાસ્ત્રોમા અધ્યાત્મસાત્ત્વ ઉત્તમ છે સર્વ પ્રકારના જ્ઞાનમા અધ્યાત્મજ્ઞાન ઉત્તમ છે અધ્યાત્મજ્ઞાન કરી વિષદે ભવ મીય મીત, સત્યધર્મ તે જ્ઞાન છે, નમો નમો જાનવા રીત ॥ શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા કથ્યુ છે કે, ભવનાળય સુખી હોઈ આત્મજ્ઞાનને મુનિપાત્ર પ્રાપ્ત થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનના શાસ્ત્રો વાચીને પણ તેમા સ્થિરતા કરની જોઈએ આત્મામા શુદ્ધ ઉપયોગ થી રમપુતા કરવી જોઈએ અધ્યાત્મજ્ઞાનવડે અનમ એવા અનુભવ પ્યાવાતુ સ્વરૂપ જ્ઞાતીને અનુભવ પ્રેમરસ પ્યાવાને હે ચેતન ! તુ ખીલ તેથી આત્મજ્ઞાનો સમૂહભૂત ચેતન પોતાના સ્વરૂપમા ખેલશે, અર્થાત્ હૃદય મારો અનુભવપ્રેમરસની પ્રમાણી જોટલી બધી ચકશે કે તે આત્માના અસખ્યાત પ્રદેશે વ્યાપી જશે અને તેના પ્રતાપે અન્તે દિય જ્ઞાનરાજિ ખીલશે અને તેથી લોકમા રહેલા સર્વ પદા ધોનું નાટક દેખાશે માટે હે આત્મન ! તારે તો અનુભવ પ્રેમરસ પ્યાવો પીવો જોઈએ જમતમા અધ્યાત્મયોગીઓ આવા ઉત્તમ પ્યાલાને પીરા સમર્થ થાય છે આવો પ્યાલો પીતા કોઈની સ્મૃતિ રહેતી નથી શોક, રાગ, ચક્રાન્તિ અને ઇન્દ્રોની પણ પરવા રહેતી નથી બાહ્ય પદાર્થો કે જે બાહ્યદૃષ્ટિ દેખતા સુદર લાગે છે પણ અનુભવજ્ઞાનના યોગે અન્તરદૃષ્ટિ થતા તેમા કંઈ સાર દેખાતો નથી અનુભવરસ પ્યાલાના પીનારાઓ દુનિયાના સવ તમાસા દેખે છે અને પોતાના સ્વરૂપની હૃદયમા આત્મજ્ઞાન રહે છે દેહ છતા પણ મુક્તિના સુખનો અનુભવ કરે છે શ્રીમદ્ આત્મજ્ઞાનજી કહે છે કે અનુભવ પ્રેમરસ પ્યાલો પીધા પછી ચેતન જીવાજ પ્રકારે ખેલીને દુનિયાને તમાસારૂપ દેખે છે

પદ ૨૯

(રાગ બાજાવરી)

અવધૂ નામ હમારા રાણે, સો પરમ મહારસ ચારે ॥ અવધૂં ॥
 નહીં હમ પુરુષા નહા હમ નારી, વરન ન માત્ર હમારી ।
 જાતિ ન પાતિ ન સાવન સાધક, નહીં હમ લગ્ન નહીં મારી ॥ ૧૦ ॥ ૧ ॥

ભાનાર્થ.—પિતાનું નામ પુત્ર રાખે છે, પિતા પુત્રને મૃત્યુ વખતે કહી બચ છે કે હે પુત્ર ! તુ મારું નામ રાખજે પોતાનું નામ રાખવા પુત્રોની જરૂર છે અને તદ્વચ વૃદ્ધાનસ્થામા પણ કેટલાક પુત્રો લસ કરે છે શ્રીમદ્ આત્મજ્ઞાનજી સિવાય કરે છે કે મારે તો કોઈ શિષ્ય તરીકે પણ નથી, તારે મારું નામ કોણ રાખશે ? તત્સમબધી અન્તરમા

ઉંડા આલોચ કરીને કહે છે કે, અમોને ડોઈ જોળખવાને વિરલા સમર્થ થાય છે નિશ્ચયનયથી અમારૂં અનધૂત સ્વરૂપ છે દુનિયાની બાહદૃષ્ટિમા ન આવે એવું સ્વરૂપ છે અમારા મૂળ સ્વરૂપને જોળખીને અમારૂં જે નામ રાખે છે તે પરમ આનન્દરૂપ મહારસને આસ્નાદે છે પિતા વગેરેના નામને રાખનારા પુત્રો પરમ આનન્દ મહારસને આસ્નાદી રાકતા નથી, તે તો બિચારા દુખિયા, રોકી, ભય અને ઉપાધિમા ફસાઈ જએવા દેખાય છે શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી અધ્યાત્મજ્ઞાનમા ઉંડા ઉતરીને અમારૂં નામ સાર્યજ રાખનારાઓ તો ક્ષણે ક્ષણે પરમ આનન્દરૂપ અમૃતરસને આસ્નાદે છે શ્રીમદ્ આનન્દધન કહે છે કે, મને કોઈ, પુરૂષ તરીકે જાણુશો નહીં કેમકે હું પુરૂષ નથી, અમુજ સરીરના અવયવોથી પુરૂષ જાણાય છે અને અમુક સરીરના અવયવોથી જગત્માં નારી જાણાય છે હે મનુષ્યો ! યાદ રાખો કે હું પુરૂષ વા સ્ત્રી નથી જ્યામુધી હું પુરૂષ અગર હું સ્ત્રી હું એવો અહભાન પ્રગટે કે રહે ત્યામુધી આત્માના શુદ્ધધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી અનહારમા પુરૂષ વા સ્ત્રી એમ રાખદો બોલવામા આવે પણ અન્તરથી પુરૂષ ના સ્ત્રીત્વ ધર્મનો અહભાન પ્રગટવો ન જોઈએ, એવી દશા જેને પ્રગટ થઈ છે તે અમારૂં નામ રાખી રહે છે આગળ વધીને તેઓશ્રી જણાવે છે કે અઠાર વર્ણ આદિ દુનિયામા બાહદૃષ્ટિથી જોટલી વર્ણ અને જાતિ કહેવાય છે તદ્દરૂપ હું નથી બ્રાહ્મણ, વૈશ્ય, ક્ષત્રિય અને સૂદ્ર એ ચાર જાતિઓ સરીર ઉપર રહે છે, તે હું નથી હું કોઈ પક્ષિમા નથી હું બાહદૃષ્ટિથી આધન વા સાધક નથી, તેમ હું હવે અગર ભારે નથી

નહીં હમ તાતે નહીં હમ સીરે, નહીં દીર્ઘ નહીં છોટા ।

નહીં હમ માઢ નહીં હમ મગિની, નહીં હમ વાપ ન વેટા. ॥ અ૦ ॥૨॥

જ્ઞાનાર્થ.—હું આત્મા ઉબ્ધુ પણ નથી અને શીત પણ નથી ઉબ્ધુ એ પુદ્ગલનો પર્યાય છે અને શીત પણ પુદ્ગલનો પર્યાય છે પુદ્ગલરૂપથી આત્મા ભિન્ન છે આત્મામા ઉબ્ધુપણુ અને શીતત્વ રહેતું નથી પુદ્ગલરૂપમા લઘુત્વ અને મહત્વ, સ્કયોની અગૈશાએ ગાણાય છે પુદ્ગલથી આત્મા ભિન્ન હોવાથી તેમા ન્હાના અને મોટાનો સખધ ઘટતો નથી હું કોઈનો બ્રાતા પણ નથી અને હું આત્મા કોઈની જેન પણ નથી હું આત્મા કોઈનો બાપ પણ નથી અને હું આત્મા કોઈનો બેટો પણ નથી અરૂપી અગમ્ય પ્રદેનમય હું આત્મા હું આત્મા કોઈના મૂળ રૂપને પેદા કરવાને ગતિમાન નથી તેથી તે અન્ય આત્માનો પિતા પણ નથી જેટલાક મનુષ્યો પિતાના અલ્પમા લીન રહે છે

અને પોતાનામા પિતાનું અહત કલ્પીને વ્યર્થ અનેક પ્રકારની ઉપા
 નિયો, ગોઝ, ચિન્તા અને રા. ૧૦૨૨થી હુ ખી યાય છે, આત્મા કોઈને
 પિતા નથી સાસારિક સમધોને ખરા માનીને મૂળ સ્વરૂપ આત્મા
 જુને છે અને તેથી રાગ અને દ્વેષના ક્ષયાય છે પુત્રોની ઉપર મોહ
 ધારાનું કરે છે, તેથી આત્મા પોતાનું મૂળ સ્વરૂપ નિહાળી રાકતો નથી
 આત્માને કોઈ ઉત્પન્ન કરનાર નથી, તેથી આત્મા કોઈને પુત્ર નથી,
 છતાં મોહના ચો આત્મા પોતાને અમુકનો પુત્ર કલ્પે છે અને તેથી
 પોતે બ્રાતિના વરામા પડે છે, પિતાની ઉપર મમતા રાખીને પોતાનું
 મૂળ સ્વરૂપ શોધી લેતો નથી હુ અમુકનો પુત્ર છું, અમુક મારો
 પિતા છે, તેમના અન્યોના સમધથી ભિન્ન છું એમ સકુચિત દૃષ્ટિથી
 તે જનતાના સર્વ પ્રાણીઓને પોતાના આત્મવત્ માની રાકતો નથી
 પોતાને પોતાના હુંજ સ્વરૂપે ઓળખતો નથી, તેથી જાતના પદાર્થોમા
 અહ અને મમત્તનથી આત્મા બધાય છે આત્મા કોઈને સહોદર બ્રાતા
 નથી, શરીરના સમધથી અમુકને બ્રાતા કલ્પવો અને શરીરના સમ
 થી અમુકને ભગિની કલ્પવી એ પણ વસ્તુત વિચારતા બ્રાતિ છે
 પોતાના આત્મવત્ સર્વ આત્માઓ છે તરીર અને શાંતિ વગેરેના
 આરોપથી આત્માને બરાબર અવબોધી રાકતો નથી બાહ્યદૃષ્ટિ ધારકો
 તરીર આદિને આરોપ આત્મામા કરે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ આત્મા-
 ને જ આત્મરૂપે અનમોધે છે, તેથી તેઓ આનન્દધનનું નામ રાખી
 રાકે છે બાહ્યવસ્તુઓ જક છે, તેથી તેમા આત્માનું કંઈ પણ નથી
 તેઓ ઉપર કયા પ્રમાણે આત્માનું સમ્યક્ સ્વરૂપ જાણે છે તે
 આનન્દધન સ્વરૂપ અનબોધના સમર્થ થાય છે

નહી હમ મનસા નહી હમ શબ્દા, નહી હમ તરણકી ધરણી ।
 નહી હમ મેલ મેલધર નહી, નહી હમ કરતા કરણી ॥ અવધૂ ॥ ૦૩ ॥

ભાનાર્થ.—શ્રીમદ્ આનન્દધનનું નીચે પ્રમાણે અવબોધે છે હુ
 નથી મનના બે ભેદ છે ૧ દ્રવ્યમન, અને બીજું ભાવમન
 યમન, વૈષ્ણવનું બનેલું છે અને નિચારમય ભાવમન છે દ્વાદશમા
 પુસ્તકના પર્વત ભાવમન છે અને દ્રવ્યમન તો ત્રયોદશમા પુસ્ત
 કના પ્રમાણે હોય છે પાંચ અણુતરતિમાનના દેવતાઓના પ્રક્ષેપોના
 તર શ્રી કેવલિભાગના દ્રવ્યમનને અમુક અક્ષર સત્ત્વરૂપે પરિપુમા
 ને આપે છે દ્રવ્યમનથી આત્મા ભિન્ન છે જેમ જેમ મનોદ્રવ્યની
 જતા થતી જાય ૭ તેમ તેમ ઉત્તમ ગુણ લેત્યા નગટે છે અને ભા
 મન પણ ઉચ્ચ પ્રમાણે થાય છે મનમથી વિશેષ જાણનાની

હોય તેણે વિરોધાવશ્યક, તત્ત્વાર્થ, તથા અસદીયકૃત પરમાત્મ-ત્વોત્તિ વગેરે અન્યો વાચના અન્ય સામળવા રાખે પણ જક છે કેટલાક “શબ્દગુણમાકાશમ્” રાખે, આકાશનો ગુણ છે એમ કહે છે પણ તે ચોખ્ખો નથી સ્વાદ્વાદરજાકરાવતારિકા અને સમ્મતિતત્ત્વ વગેરેમા રાખે, આકાશનો ગુણ નથી એમ અનેક પ્રમાણોથી બતાવ્યું છે દેહીકોન વગેરેમા રાખેદોની એક સ્થાનથી અન્યત્ર ગતિ થતી પ્રત્યક્ષ જોનામા આવે છે, માટે અરૂપી એના આકાશનો રાખે ગુણ નથી આકાશ અક્રિય છે અને રાખે તો ગતિ કરે છે માટે તે પુદ્ગલદ્રવ્ય સ્વરૂપ છે, એમ અવગો-ધનું સચિત્ત, અચિત્ત અને મિત્ર એમ ઉપાધિ ભેદથી રાખેદના ત્રણ પ્રકાર થાય છે રાખેવર્ગપાત્ર વિશેષ સ્વરૂપ વિરોધાવશ્યકમા છે તેમજ તેણે કિંચિત્ સ્વરૂપ અસદીયકૃત તત્ત્વચિન્દુમા છે પુદ્ગલદ્રવ્યરૂપ રાખે હોવાથી રાખેથી ભિન્ન આત્મા છે આત્માનો વાચક રાખે છે તેથી રાખે પણ અપેક્ષાએ બ્રહ્મ કહેવાય છે જ્ઞાનવશ્ચ એ નાનથી વેદા-તિયો રાખેને માને છે અને પૂજે છે રાખે એ ભાવશ્રુતનું કાગળ હો-વાથી દ્રવ્યશ્રુતરૂપ છે અને ભાવશ્રુતની કારણતાથી જોના પણ રાખેરૂપ શાસ્ત્રને નમે છે અને પૂજે છે પણ અન્ય કહેવાતું એ છે કે રાખેરૂપ આત્મા નથી, માટે રાખેવૃન્દથી ભિન્ન આત્મા છે એમ નિશ્ચય કરવો ધારા જોનાપર ઉગે છે એવી પૃથ્વી પણ હું આત્મા નથી, તેમજ વે-પથી પણ હું ભિન્ન હું, વેપને ધારણ કરનાર તો ગરીર છે, પણ હું આત્મા વેપને નિશ્ચય ધારણ કરતો નથી, તેમજ બાહ્યવસ્તુઓનો હું કર્તા નથી અને કર્તૃ-ક્રિયા તેથી પણ હું (આત્મા) ભિન્ન છે

નહી હમ દરસન નહીં હમ પરસન, રસ ન ગધ કહ્યું નહીં ।

આનન્દધન ચેતનમય મૂરતિ, સેવક જન રલિ જાહી ॥અગાધા॥

ભાનાર્થ.—હું દર્શન નથી, સાત નયમાથી એકેક નયને (એકાંતે) માનીને જે દર્શન ઉત્પન્ન થયા છે તદ્દરૂપ હું નથી સત્ત્વહિ એકેક નયથી ઉત્પન્ન થએલા દર્શનો તે આગરમા ઉઠેલા તરંગો જોના છે તરંગોનો આગરમા અમારેત થાય છે પણ આગરનો તરંગમા સમાવેત થતો નથી આત્મરૂપ આગરના અન્ય દર્શન તે બિન્દુરૂપ છે, માટે તેમા સમૂહ આગરરૂપ આત્માનો સમાવેત થાય નહીં અનેકાન્ત દર્શનરૂપ આગરમા અન્ય સર્વ દર્શનોનો સમાવેત થાય છે, માટે એકાન્ત એકેક નયથી ઉત્પન્ન થએલ દર્શનો તે સમૂહ આત્મારૂપ નથી કાળો, અને પીલો વગેરે રંગ તે હું આત્મા નથી ભારે, હલકો, ઉપાડ, સીત, સીંગો, હુણો, મુનાળો અને બરમટ એ આક પ્રકારના અર્પણ છે, તેથી આત્મા ભિન્ન

છે, માટે સ્પર્શ તે હુ આત્મા નથી મીઠ, કઠવો અને આમન, વગેરે રહો
 છે તે પુત્રવદ્રવ્યના પર્ચાય છે તે જડ છે તેથી હુ આત્મા બિન્ન હુ
 સુરભિ અને અસુરભિ એ બે પ્રકારનો જન્મ છે, એ બે પ્રકારનો જન્મ
 તેપણ હુ આત્મા નથી જન્મરૂપ જડ વસ્તુથી આત્મા બિન્ન છે તેથી
 જન્મરૂપ પરવસ્તુમા મુખબુદ્ધિ ધારણ કરવી તે ચોન્ય નથી ને ને દૃશ્ય
 પદાર્થો દેખાય છે તેમા હુ-આત્મા-કોઈ પણ રીત્યા નથી શ્રીમદ્ આ
 નન્દધનજી મહારાજ કહે છે કે, ચૈતન્યની મૂર્તિમય અને આનન્દનો
 સમૂહશ્વત આત્મા છે, એજ મારૂ રનરૂપ છે, એની રીતે મને ને જોળખે
 છે તેજ મારૂ નામ રામે છે અને એવા આત્માને જોળખનારા મેનકો
 આનન્દધનરૂપ આત્માની બનિહારી બન્ય છે, અર્થાત્ તેના મેનકો
 આત્માની ઉપાસનારૂપ બનઈઆ લેટે આત્માનું રનરૂપ અત્યત સૂક્ષ્મ છે
 વ્યવહાર અને નિશ્ચયનયથી આત્માનું રનરૂપ સમજીને જોઈએ બાહ્ય
 ને ને પદાનામા અહત અને મમત્ત ધાય છે તે મોહના યોધી ધાય
 છે બાહ્યવસ્તુઓમા આત્મા નથી પૂર્વોક્ત બાહ્યપુરુષાદિ આકારોમા
 આત્મત્વનો આરોપ માનીને નેઓ અહત અને મમત્તવાનને ધારણ
 કરે છે તેઓ આત્મરનરૂપને જોળખી નકતા નથી આત્માના ચૈત
 ન્યાનન્દ ગુણોને નેઓ જોળખે છે, તેઓ અમારૂ નામ ગખે છે એમ
 શ્રી આનન્દધનજી કહે છે

પદ ૩૦

(રાગ આઘાવરી)

સાધો માર્દ સમતા રઝ રમીજે, અનધૂ મમતા સઙ્ગ ન કીને ॥સા॥
 સપતિ નાહીં નાહીં મમતામેં, મમતામા મિસ મેટે ।
 છાટ પાટ તજી લાણ રડાઉ, જન્ત રાસમેં લેટે. ॥સા॥૧॥

ભાનાર્થ.—હે સાધુપુરુષો ! બન્ધુઓ ! સમતાના સગમા રમણ
 જોઈએ હવે મમતાનો સગ ન કરવો જોઈએ મમતાભાવમા
 ખરી લક્ષ્મી નથી મમતામા રમવાથી કાળાશ લાગે છે લાખો
 રૂપૈયાના વા સોનૈયાના કમાનાર અન્તે ખાટલા, પાટલા અને ઘર
 ખાર, વગેરેનો ત્યાગ કરીને ચાલ્યા ગયા અને તેઓના સારીરની
 રમતાનમા રાખ યઈ ઈ મહાન વક્રન્તિ રાજાઓ, વગેરે મનુષ્યો
 આશ્વા ગયા પણ તેઓની સાથે સામારિક વૈભવ ગયો નહીં શ્રીયશો
 વિજય ઉપાધ્યાય અધ્યાત્મસારમા લખે છે કે—

॥ છેલ્લું ॥

વિપયે કિં પરિત્યક્તૈર્જાગર્તિ મમતા યદિ,
ત્યાગાત્ કન્નુરુમાનસ્ય મુજ્જ્ઞો નહિ નિર્વિષ ॥ ૧ ॥

કષ્ટે નહિ ગુણગ્રામ પ્રગુણીકુરુતે મુનિ,
મમતા રાક્ષસી સર્વે મક્ષયત્યેકહેલયા ॥ ૨ ॥

વ્યાપ્નોતિ મહતી ભૂમિં ચટ્ટીજાત્રથા ચટ,
તથૈકમમતાવીજાત્ પ્રપન્નસ્યાપિ કટપના ॥ ૩ ॥

જો હૃદયમા મમતા જાત છે તો વિપયોના ત્યાગરહે નુ ? કાચ-
ળીના ત્યાગમા નથી ચર્પ કરી નિર્વિષ થતો નથી મુનિ મહાપ્રયત્ને
ગુણોના ચમૂહને ભેગો કરે છે પણ મમતા રાક્ષની જો વળગે છે
તો એક ક્ષણમા નમા મુનિના સર્વ ગુણોનુ ભક્ષણ કરે છે, ત્યારે તે
ગૃહસ્થમા, ગુપ્ત ઉત્પન્ન થવા દે નહીં એમા નુ રહેવું ? વડના બીજથી
ઉત્પન્ન થએલો વડ જેમ મોટી ભૂમિને વ્યાપ્ત કરે છે, તેમ એક
મમતા બીજની કટપનાથી અન્ય ચર્પ કટપનાઓ મનને વ્યાપ્ત
થાય છે એક ન્હાના બાળકથી તે વૃદ્ધપર્યંત ચર્પ મનુષ્યોના હૃદયમા
મમતા વ્યાપીને રહે છે જે વસ્તુ કદાપિકાળે મુખની આપનારી નથી,
તે વસ્તુમા પણ મમતાવત મુઝાય છે અને તેના ઉપરથી મુઝી ઉતારી
ચકતો નથી મનુષ્યોની દૃષ્ટિમા મશીનતા લાવનારી અને અનેક મનુ-
ષ્યોમા પરસ્પર મુદ્દ કગવનાર મમતા છે દેવની મમતા, જાતિની
મમતા, ગામની મમતા, ગાંધ્યની મમતા, દુદુબની મમતા, પુત્રની મમતા,
પુત્રીની મમતા, ઘરદાટની મમતા, ગાડીવાડીલાડીની મમતા, તારીરની
મમતા અને પરિત્રહની મમતા એમ અનેક પ્રકારે મનુષ્યોના હૃદયમા
મમતાનો ઉત્પાદ થાય છે એક નિર્લેવ વસ્તુની મમતા ધારણ કરીને
મૂર્ખ હોવા અનેક પ્રકારના દુષ્ટોને ભોગવે છે મમતાવત જો આ-
ધજાની પેઠે વિવેકદૃષ્ટિથી કર્મ પણ દેખી રાક્ષતા નથી મમતાના નિચા-
રોથી કલુસાધિપણ વૃદ્ધિ પામે છે મમતાના નિચારોથી આત્માઓ
હૃદયમા મમતાના સંસ્કારોની વૃદ્ધિ કરે છે અને તેથી પરભનમા પણ
દુષ્ટ થાય છે

ધન ધરતીમેં ગાંઠે વૈરે, ધૂર આપ મુલ્ય લ્યાવે ।

મૂપક સાપ હોયેગા જાણર, તાતેં જલજ્ઞી કહાવે ॥ સા૦ ॥૨॥

ભાવાર્થ.—મૂર્ખ મનુષ્યો ધનનુ રક્ષણ કરવા ધનને જમીનમા
દાટે છે અને તે દાટેલા વાગાનુના મુખ ઉપર ધૂળ વાળે છે શ્રીમદ્
આનન્દધનજી કહે છે કે, તે ધનના ઉપર ધૂવ વાળતા નથી, પણ

સ્વક્રીય વદનપર ધૂળ નાખે છે કારણ કે ધનની પ્રાપ્તિ માટે અનેક પાપ કર્મોના સચય કરે છે અને તે પાપનો લોકતા જમે તે ગતિમા પોતે બને છે અને જમીનમા દાટેલા ધનના ભોગનનારાઓ તો પ્રાય અન્ય મનુષ્યો બને છે, તેમજ દાટેલા ધનની મૂર્છા રહેવાથી, ધનમા નાસના ગ્રહે છે, તેથી તે જીવને મૃત્યુ પામીને ધનના ઉપર કંદર, સર્પ અને ખીચી, વોરેના અનુભવો ગ્રહપુ કરીને રહેવું પડે છે અને અનેક પ્રકારના દુઃખ ભોગવના પડે છે, માટે બાહ્ય ધન તે અલક્ષ્મી છે બાહ્યધનથી કોઈ પુખ્તી થયો નથી અને ભવિષ્યમા કોઈ મુખી ધનાર નથી નમતાવાળો મનુષ્ય અનેક પ્રકારના પાપ કરે છે શ્રીઉપાધ્યાયે અધ્યાત્મ સારમા કહ્યું છે કે —

॥ શ્લોક ॥

મમત્વેનૈવ નિ શઙ્કમારમ્માદો પ્રવર્તતે ।

કાલાકાલસમુત્થાયી ધનલોભેન ધાવતે ॥ ૧ ॥

સ્વયં યેષાં ચ પોષાય સ્વિચ્છતે મમતાવશ ।

શ્વામુષ્ણ ચ તે નસ્યુત્ત્રાણાય શરણાય ચ ॥ ૨ ॥

મમત્વેન વહનલોકાન્ પુષ્પાલેકોઽર્જિતેર્ધનૈ ।

સોઢા નરકદુ પાના તીયાણામેઠ્ઠ યતુ ॥ ૩ ॥

મમતાધોદિ યન્નાસ્તિ તત્પશ્યતિ ન પશ્યતિ ।

જાત્યન્ધસ્તુ યદસ્ત્યેતદ્રેવ ક્લેશનયોર્મહાન્ ॥ ૪ ॥

મૂઢ મનુષ્ય મમતાવડે રાકારહીત થઈને હિંસા આદિ પાપના આરભમા વર્તે છે કાલ વા અકાલમા ઉઠીને ધનના લોભવડે દોડે છે પોતે જેઓના પોષણમાટે મમતાવત્તથી ખેદાતુર થાય છે તે લોકો આ ભવમા અને પરભવમા પણ તેના રક્ષણમાટે થતા નથી મમતાવડે ઘણા લોકોને એક મનુષ્ય પેદા કરેલા ધનવડે પોતે છે અને તીવ્ર પાપના ઉદયથી તે નરકમા જાય છે, ત્યારે નરકમા એકલો મહાદુ ખોને ભોગવે છે, બીજાઓ આવીને તેમા ભા । લેતા નથી, મમતાવડે અન્ધ થએલ મનુષ્ય જે ખરી વસ્તુ નથી, અર્થાત્ જે નથી તેને દેખે છે અને જે છે તેને દેખતો નથી જાત્યન્ધતો દેખી શકતો નથી, પણ તે જે વસ્તુ નથી તેને દેખી શકતો નથી જાત્યન્ધ કરતા પણ જે મમતાવડે અન્ધ થએલ છે તે વિચેરત અન્ધ છે શ્રીઉપાધ્યાયે બનવાન્ દેખનાર કોણ છે તે સમજી કહે છે કે —

॥ શ્લોક ॥

મિત્રા પ્રલેષમાત્માનો વિમિત્રા પુદ્ગલા અપિ ।

શૂન્ય સસર્ગ ક્લેશો ય પશ્યતિ સ્વ પશ્યતિ ॥ ૧ ॥

પ્રત્યેક આત્માઓ ભિન્ન છે અને પુદ્ગલા પણ ભિન્ન છે પુદ્ગલો તે આત્મા નથી અને આત્મા તે પુદ્ગલ નથી, એના ન્યારા કૃત્ય છે. એનો મત્તધ સૂન્ય છે, એમ જે દેખે છે તેજ ખરો દેખનાર જાણવો. ધતુરા અને મદિગનો પાની તે નખતે જેમ ખરાનો ખ્યાલ કરી શકતો નથી, તેમ મમતાવત પણ સત્ય દેખી શકતો નથી

સમતા રતનાગરકી જાઈ, અનુભવ ચંદ સુમાઈ;

કાલકૂટ તર્જી ભાવમેં શ્રેણી, આપ અમૃત લે આઈ. ॥ સા. ૧૦ ॥ ૩ ॥

ભાનાર્ય,—ભાનરાનરૂપમસુદ્રની સમતા પુત્રી છે અને અનુભવરૂપ તે સમતાનો ભાતા છે કાલકૂટ વિષ તથા પોતે સમતા અમૃતને લેઈ આવે છે સમતાની આવી અપૂર્વશક્તિ છે કે જે વિષને તથા પોતે અમૃતનું આર્યપુ કરે છે અને અમરપદ પ્રાપ્ત કરવા માટે અમૃતનો સમ્રહ કરે છે, માટે સમતાની જેટલી પ્રતિષ્ઠા કરીએ તેટલી ઓછી છે સમતાથી જે ઘડીમા કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે સમતાની પ્રાપ્તિ થતા અનુભવ સહેજે આવે છે સમતાની આની અપૂર્વદશા પ્રાપ્ત કરનામાટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ ત્રીમહ્યશો વિજય ઉપાધ્યાય ભગવાન સમતાનું રૂપ આ પ્રમાણે વર્ણવે છે

॥ શ્લોક ॥

કિં દાનેન તપોમિર્વા યમેશ્ચ નિયમેશ્ચ કિમ્,
એકેષ સમતા સેન્યા તરિ સસારચારિધો ॥ ૧ ॥

આશ્રિત્ય સમતામેકા નિર્વૃત્તા મરતાદય,
નહિ કષ્ટમનુષ્ઠાનમભૂતેષા તુ કિચ્ચન ॥ ૨ ॥

ક્ષણ ચેત સમારુપ્ય સમતા યદિ સેવ્યતે,
સ્યાત્તદા સુખમયસ્ય ચદ્વક્તુ નેધ પાર્યતે ॥ ૩ ॥

કુમારી ન યથા વેતિ સુખ દયિતમોગજમ્,
ન જાનાતિ તથા લોકો યોગિના સમતાસુખમ્ ॥ ૪ ॥

બન્યલિઙ્ગાદિસિદ્ધાન્તામાધાર સમતૈવ દિ,
રક્તત્રયફલપ્રાપ્તે યથા સ્યાદ્ ભાવજૈનતા ॥ ૫ ॥

એકસ્ય વિપયો ય સ્યાત્ સ્વાભિપ્રાયેણ પુષ્ટિકૃત્,
અન્યસ્ય દ્વેષતામેતિ સ ષ્વ મતિમેદત્ ॥ ૬ ॥

વિકટપકટિપત તસ્માદ્વ્યમેતન્ન તાત્ત્વિકમ્,
વિકટપોપરમે તસ્ય દ્વિત્યાદિવદુપક્ષય ॥ ૭ ॥

દાનવડે શું? તપવડે શું? યમોવડે શું? નિયમોવડે શું? એક સમતાજ સસારસમુદ્રમા વહ્યા, ખ્યાન છે એક સમતાને અગીકાર કરીને

ભરત અને કુરુગડુ વગેરે મુક્ત થયા, તેઓને કિંચિત્ પણ અનુક્રાન કદ
 થયું નહોતું ચિત્તને ક્ષાપવાર ખેચીને જો સમતા સેનાય તો એટલું બધું
 સુખ થાય છે કે તે અન્યની આગળ કહેતા તેના પાર આવી શકે તો
 નથી કુમારી જેમ દયિત લોગજન્ય સુખને જાણતી નથી તેમજ લોકો
 પણ ચોંટાળેલા મનના થતું સમતાનું સુખ જાણી શકે તો નથી અન્ય
 વિગાદિનું સિદ્ધ થએલાઓને સમતાજ આધારભૂત છે સમતા
 વડે રક્ષાથીની પ્રાપ્તિપૂર્વક ભાન જૈનતા પ્રાપ્ત થાય છે સમ્યક્ત્વવિના
 સમતાની પ્રાપ્તિ થતી નથી એકને જે વિષય પોતાના અભિપ્રાયવડે
 પુષ્ટિ કરનારો લાગે છે તેજ વિષય અન્યને મતિ લેદથી દ્વેષકારક
 લાગે છે એક વસ્તુ ઉપર એકને ગમ થાય છે અને એકને તેજ વસ્તુ
 પર દ્વેષ થાય છે તેથી ગમજનાનું કે રાગદ્વેષ અને દ્વેષદ્વેષ એ જે મતિની
 કલ્પનાથી કલિપત છે તાત્ત્વિક દષ્ટિથી જોતા કોઈ વસ્તુ સુખકર નથી
 અને કોઈ વસ્તુ દુઃખકર પણ નથી રાગદ્વેષને નિકલ્પક્ષય થતા સર્વને
 એકમરૂપી સમાનતા પ્રગટે છે આવી ઉત્તમ સમતામા હે સાધુઓ!
 રમતુ જોઈએ અને મમતાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ સમતામા સહજ
 સુખ સમાય છે

લોચન ચરન સહમ ચતુરાનન, હનતેં મનુત હરાઈ,

આનન્દધન પુરુષોત્તમ નાયક, હિતકરી રૂઠ લગાઈ ॥ સા૦ ॥૪॥

ભાનાર્થ.—જેને આખો મહમ છે અને જેને પાદ પણ હજારો
 છે અને જેને ચાર સુખ છે એના મોહને દષ્ટીને સમતાદૃષ્ટ લક્ષ્મી
 બાળ્ય પામી મોહદૃષ્ટ રાક્ષસની આવી વિચિત્ર આકૃતિને દેખી
 કોણ બચ ન પામે? મોહ ગદ્ય સદાકાલ સમતાને દુઃખ દેવા પ્રયત્ન
 કરે છે અને તે સમતાનું હરા કરવા હનરો આખોથી દોષ્યા કરે
 છે અને હજારો વરોધથી આપ્યા કહે છે સમતા પણ જાણી જાય છે
 કે મોહ રાક્ષસ મારો નાશ કરવા ઈશ્ર જોયા કરે છે અને મારા ઉપર
 તે અન્તરથી દ્રેષ રાખ્યા કરે છે એમ તેને નિશ્ચય થયો અને તેથી
 તે ભય પામી, ત્યારે સમતાની આવી અવસ્થા દેખીને આનન્દના
 ગમ્મુક્ત અને મક્કન ઝર્મનો દાન કરનાનું પુરુષાર્થ જોમા છે એવા
 સર્વ પુરુષોમા ઉત્તમ પુરુષોત્તમે, સમતા લક્ષ્મીને પોતાના કંઠમા લ
 આવી દીધી, અર્થાત્ સમતાનો સ્વીકાર કર્યો એમ શ્રીઆનન્દધન
 મહારાજ કહે છે ઉત્તમ સહજ સુખની પ્રાપ્તિ મમતાથી થાય છે
 મમતાથી અનેક ભરમા કરેલ કર્મોના ક્ષય થાય છે સમતાથી અનેક
 ભય છોડા ભૂતમાળમા મુક્ત થયા, વતમાનમા મહાવિદેહ દોષમા

ય છે અને ભવિષ્યમાં અનેક મનુષ્યો સમતાપટે સુખિષ્ટ રહેશે સમતા નહોતી સમતા ખરી છે । એમ બોલવા માન્ય છે કે સમતા પ્રગટતી નથી, પણ આત્મા અને જડ વસ્તુઓને વિવેક પ્રેરે કરી હૃદયની શુદ્ધિ કરવાની જરૂર છે દરેકને પોતાને કેટલાક પ્રયત્ન પદાર્થો વાગતા હોય અને પોતાને કેટલાક અપ્રિય પદાર્થો વાગતા હોય, તે સખધી વિચાર કરીને પ્રિય અને અપ્રિયત્વપદ્ધતિ ન પ્રાપ્તિ થાયે જ્ઞાનપૂર્વક માનસિક અભ્યાસ કરવાની આશયક્ષતા છે અંગના પ્રયત્ન દેખનાતી તથા નિન્દા કરવાની વૃત્તિને હાવની જોડે એ સમતા પ્રેરે આત્માતુ શુદ્ધ ચાલિત મમતાને તેને પ્રાપ્ત કરવા મધ્યસ્થ હિને ખીવવનાની જરૂર છે મમતા એજ આત્માનો મનુષ્ય શુદ્ધ મે છે, એમ મમતાને દરેક વાચક કરતા, બેસતા, ઉડતા, આવતા અને જાત કરતા, અન્તરમાં મમતાનો પરિપૂર્ણ વાગે જોડે એમ શ્રી માનન્દધનજી પોતાને તથા સાનુઓને ઉપદેશ છે

પદ ૩૨

શીલન

કિંતુ જાન મતે હો પ્રાન નાય,

इत आप निहारो घर की साथ० ॥ कि० ॥ १ ॥

ભાવાર્થ.—એતના કહે છે કે, હે પ્રાનનાથ ! તમે ન પ્રમાણ અને સુક્તિમાર્ગ એ બે માર્ગ જાનુને કેમ ન પ્રમાણ પ્રતિ પ્રાપ્ત કરે છે ? આરાગ કે તમે સામાનિક માર્ગની કેમ અભિસાધ કરા છે ? હ આત્મા સમામિત ! તમે મોક્ષમાર્ગ પ્રતિ નમન કરીને આપત્રીના મહાજ મુખ દરવાજા કુટુબને દેખો, આત્માનો વિરેચન પ્રગટ થતાં ધનના આપ્રમાણે સ્વચીય સ્વામાને મત્ય અને અમત્ય માર્ગનું અવગત અનનાદિક, નાનિક રિક માર્ગ અનેક પ્રકારના સકટોથી ભરેલો છે નાનિક માર્ગના માર્ગે જોડે જરા માન પાડુ સહજ સાન્નિ પ્રાપ્ત કરી નકતા નથી મમાર બળતા અક્ષિ સમાન છે મમાર ઇન્દ્રિયની નાયા મમાન ક્ષાત્રુબદ્ધ છે સમારના માગ જોડે અનાદિકાળથી નમ । કરેછ, પાડુ માર્ગે જડ સમારના રહીને મુખ પામ્યો નથી અને પાનવારો નથી, મામ મમાર, સ્વાપના સમાર, દ્રવ્ય મમાર અને મામ મમાર, એ માર મમાર છે. અતુર્ગતિરૂપ સમારમાં આદ્ય અન્યા પરિબ્રમે છે, કિન્તુ એક સ્થાનમાં કરી મુખ પ્રાપ્ત કરી નકતા નથી. મોક્ષ

જાની રાજધાનીભૂત સસારનો ત્યાગ કરીને અનેક જીવોએ ભાગવત દીક્ષા અગીકાર કરી, જ્ઞાની પુરુષો અગાર એના સસારના માર્ગોને ત્યાગ કરીને ધર્મમાર્ગનું નહાણું કરે છે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, ઈર્ષ્યા, કંપેશ, હિંસા, જૂઠું, ચોરી, બ્યભિચાર, ઝીર્તિવાદ, પરિનહ નિપયજ્ઞુક્તિ, નિન્દા અને મિથ્યાત્વ, વગેરે સર્વ સસારના માર્ગ છે મનોદહ, વચનદહ, કાયદહ, આર્તધ્યાન, રોદ્રધ્યાન અને કૃષ્ણાદિત્ત અનુભવ વેદ્યા એ સસારના માર્ગ છે અનુદ્ધ પરિપુતિ તરફ પ્રયાણ કરે છે, તેને ત્યાગ કરીને સુખ ધર્મરૂપ પોતાના ઘરમાં આવીને સ્વકુટુંબને હે ચ તન । તમે દેખો

उत माया काया कर न जात, पहु जड तुम चेतन जग विख्यात ।
उत करम भरम विष वेली जग, इत परम नरम मति मेलि रग ॥कि॥२

ભાનાર્થ.—હે ચેતન સ્વામિન । તેણી તરફ કાયાની માયારૂપ સ્ત્રી કોણ જાતમાં છે ? અર્થાત્ માયા તરફ તમે જાઓ છો પણ માયા ઉત્તમ જાતિની સ્ત્રી નથી માયાની જાત કાંઈ હિંસાળુમાં નથી માટે માયારૂપ ની ન જાતની સ્ત્રી સાથે તમારે સગ કરવો જોઈએ નહીં હે આત્મપ્રભો । તમે ચેતન એ અને માયા તો જડ છે માયાદિનો પરિવાર સર્વ જડ છે જ્ઞાનાદિ શુભુદય વાપ્તુદિમય વસ્તુને જડ કહે છે પૌદ્ગલિક વસ્તુઓમાં કંઈ પણ શુભ નથી જડ વસ્તુઓ કંઈ તમને ચઢાતી નથી પણ તમે ઉલટા જડ વસ્તુઓની ઇચ્છા કરો છો જડ વસ્તુઓના અનેક માત્રીક ધર્મ ગયા અને ભવિષ્યમાં તેના અનેક મા લોક ધરો તોપણ જડ વસ્તુઓ જદાપિ કોઈની ભૂતકાળમાં ધર્મ નથી અને ભવિષ્યમાં ધનાર નથી ચેતનને જડની સહિતિ કરવી એ કોઈ પણ રીતે અશક્ય નથી કાનડાનો સહ કરનારો હસ જોમ શોભા પામતો નથી, તેમ જડનો સહ કરનાર ચેતન કદી શોભાપાત્ર બનતો નથી હે પ્રાણનાથ । માયાની તરફ કર્મજાતિરૂપ વિષવહ્ની બળ છે, તેથી માર્સારિક મોહમાયા તરફ પ્રવૃત્તિ કર્યો તો પાનાવરડીયાદિક અનેક પ્રમારના કર્મને અહણુ કર્યો, કર્મની બ્રમણમાં પડેલા તમે ચતુરશીતિ લક્ષ જીવોનિમાં વારવાર પરિબ્રમણુ કરો એ કર્મની ફાસી મહા દુખદારી છે, કર્મરૂપ નિષવહ્નીના અનુભવ -જોતુ આસ્વાદન કરીને આપ મહા દુખના લોકમાં બનતો જો આલ્મી તરફ અર્થાત્ સમતા કહે છે કે મારી તરફ પધારશો તો ઉત્તમ નિર્મલ મતિના મેળાના રગમાં ગીત ધરો અને મહાજ નિર્મલ આત્મિક શુભ પ્રાપ્ત કરી રાકરો હે

આત્મસ્વામિનું ! મારી તરફ પધારવાથી આપની નિર્મલ શુદ્ધિ થશે
આપ શ્રી પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરી શકશો હે આ-
ત્મસ્વામિનું ! તે તરફ આપ શ્રી જમન ન કરો રૂપા ઝરીને આપના
મૂળ વર તરફ પધારો

ઉત્ત કામ રૂપદ મદ મોહ માન, इत केवल जनुभव अमृत पान ।

अलि कहे समता उत्त दुःख अनत, इत खेले आनन्दघन वसत. कि ३

ભાવાર્થ.—હે આત્મસ્વામિનું ! તમે મસાર પ્રતિ જમન કરશો
નહીં તેણી તરફ કામ નામનો મહા લુટારો રમે છે તે સર્વ પ્રાણીઓને
વિષયનાસનાની લાવચ્છા સુખની ભ્રાંતિ દેખાડીને ઠગે છે મનુષ્યોના
દૃઢ્યને તે બાળીને ભસ્મ કરે છે પુરૂષ ભોગવવાની ઇચ્છાને સ્ત્રીવેદ
કહે છે સ્ત્રી ભોગવવાની ઇચ્છાને પુરૂષવેદ કહે છે બંનેને ભોગ
વવાની ઇચ્છાને નપુસક વેદ કહે છે પહેલા શુભુસ્થાનકથી તે નવમા
શુભુસ્થાનક પર્યંત પુરૂષ, સ્ત્રી અને નપુસકવેદનો ઉદય હોય છે નવમા
શુભુસ્થાનકના અન્તે તે ટળે છે વેદોદયરૂપ કામથી રાજાઓ, ચક્ર-
વર્તીઓ, અને ઇન્દ્રો પણ મુઝાય છે વિષયનાછાના ત્યાગરૂપ બ્રહ્મચર્યની
પ્રાપ્તિ ડોર્ નિરવા મુનિઓને થાય છે ક્ષયાથી બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરી
રાકાય છે, પણ વેદ અભિવાધાના ત્યાગરૂપ માનસિક બ્રહ્મચર્યનું પાલન
કોઈ વિરવા યોગિયો કરી રાંઠે છે કામના કદમા અનેક પ્રાણીઓ
-સાચા છે જામ જમે તેના બ્રહ્મચારીઓની લાજ લુટે છે હે આત્મ-
સ્વામિનું ! તમે સસારપન્થમા જમન કરો તો કામના રેગમા સપકાશો
અને તેથી આપ દુઃખાગારમા પ્રવેશ કરીને દુઃખી થશો મસારપન્થ
તરફ કપટનું અત્યંત બળ છે સર્વ પ્રાણીઓને કપટ પોતાના વશમા
રાખે છે અને અત્યંત દુઃખ અર્પે છે અષ્ટપ્રકારનો અહમ્કાર પણ તમને
અત્યંત પીડા કરને, મોહના મમાન ડોર્ પ્રબળ દુઃખ દેનાર નથી
મોહ કેનરીસિંહમમાન જગતમા છે મોહનો નાન ચતા મરનો નાશ
થાય છે મોહના -દમા આપ ફમારો તો કંઈ છૂટવાના નથી સાસા-
રિક માર્ગ તરફ પૂજા મલકા અભિવાસરૂપ માન નામનો અરિ રહ્યો
છે માન પૂજાની લાવચ્છામા આપ શ્રી ફમારો તો કદી ખરૂં મુખ દેખી
શકનાના નથી તેથી સમતાની સખી ચૈતના કહે છે કે હે પ્રાણુનાથ !
મસારપન્થ તરફ અનન્ત દુઃખ રહ્યું છે અને મુક્તિમાર્ગ તરફ તો મદા
કાજ નાન સત્ય છે અને તેનડે આનન્દનો સમૃદ્ધ પ્રાપ્ત થાય છે, માટે
અમારી તરફ હે આત્મનું ! પધારો એમ શ્રી આનન્દઘન કહે છે

નિઠુર મયે મ્યુ એસેં, પિયા તમ૦ ॥ નિઠુ૦ ॥

મેં તો મન વચ કમ કરી રાઝતી, રાઝતી રીત અનેસેં૦ ॥ નિઠુ૦ ॥ ૧ ॥

ભાનાર્થ.—તુમતિ પોતાના આત્મસ્વામીને કહે છે કે હે મારા પ્રિય ! તમે એના કેમ નિઠુર, (દયાહીન) બની ગયા છો ? હે તુમ એતનસ્વામિન ! કેમ મારા સામી દૃષ્ટિ પાપુ કરતા નથી ? હું મન વચન અને કાયાનડે તમારી છું તમારી પ્રાપ્તિ માટે ઈર્ષ્યાસમિતિ, ભાયાસમિતિ, એરાધ્યસમિતિ અને આદાનભક્તનિરોધનાસમિતિને ધારણ કરું છું તેમજ મનોપ્રાપ્તિ, વચનપ્રાપ્તિ અને કાયાપ્રાપ્તિને વારણ કરું છું તમારી પ્રાપ્તિ માટે પણ મહાનતને પાણુ છું તમારી પ્રાપ્તિ માટે મૈત્રી, પ્રમોદ, માધ્યસ્થ અને કારણ એ ચાર પ્રકારની ભાવના મનમા ભાણુ છું મનમા હે સ્વામિન ! તમારું ક્ષણે ક્ષણે સ્મરણ કરું છું મારા મનમા તમેજ છે મારા મનમા તમારા વિના અન્ય રાગ દ્વેષાદિને પ્રવેશ કરવા દેતી નથી સ્વપ્નામા પાણુ હે સ્વામિન ! તમેજ ભાસો છે જમે તેવા હું ખના સયોગમા તમારા વિના અન્યનો આધાર કદાપિ હું મનથી પાણુ ઇન્દ્રિયાની નથી હે મારા પ્રિય સ્વામિન ! મારા મનમા આપની આજ્ઞાને ધરી છે, તેથી મારું મન આપણું કરું છે તેમજ વાલીના પાપુ તમારા વિના અન્યનું રક્ત નથી નાણીકપ તણુરાથી આપના પુરોણ ધૂનમા રહીને જાન ક્યો કરું છું પરા, પ રચન્તી, મધ્યમા અને ત્રૈભરાં એ ચાર પ્રકારની ભાસ પાપુ આપનીજ કરી દીધી છે કાયા યોગનડે પાપુ આપનેજ અનુસરાય છે તેમ છતાં હે સ્વામિન ! કેમ તમ હવે દયા કરીને દર્શન દેતા નથી શું હજી પાપુ સ્વામિની મેવા બલ્લવનામા કઈ ખામી છે ? એ મારી પામે છતું તે નવ મ તો આપણું કરું છે, માટે હવે દયા લાવી દર્શન આપો

ફૂલે ફૂલે મમર કેસે માઝી રી મરત હુ, નિવહે પ્રીત વ્યૂ એમેં ।

મેં તો પિયુ તે એસી મિલી જાલી, કુસુમ વામ સગ જૈસેં૦ ॥ નિઠુ૦ ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ.—તુમતિ કહે છે કે હે સ્વામિન ! હું કુસુમ પ્રતિ ભ મરો ભમરી (ફેરો) ખાઈને જેમ ભમે છે, તેમ તમારા પુરોણી સુગંધી લેવા ભમુ છું તેમ છતાં હે સ્વામિન ! તમે કેમ દર્શન આપતા નથી આમ કરવાથી તમારી અને મારી પ્રીતિ શી રીતે નથી રોકે ? તુમતિ પોતાની બહેન સમતાને કહે છે કે હે સખિ ! હું તો સ્વામીને કુસુમને

જેમ વાગ્ય મળે તેમ મળી છું. દુઃખ અને દુઃખની વાસ એ બે
જુદા નથી તેમ હું પણ માગ પાનિને એવી રીતે મળીને રહું 'હું અ-
ર્થાત્ માગ આમીના ધ્યાનમાં તરીકે બની છું. માગ સ્વામીરૂપ
દ્રવ્યમાં રહેલા ગુણપર્યાયોરૂપ અંગોનું ધ્યાન ધર્યો કંઈ છું. મારા સ્વા-
મીમાં રહેલા પ્રત્યેક ગુણોનું એક સ્થિતિ ઉપયોગથી અમરપુ જરૂર છે.
માગ સ્વામીના ગુણોમાં એવી લીન બની ગઈ છે એક ક્ષણમાં
પણ બાહ્યમાં લક્ષ્ય દેવું એ મને રૂચતું નથી. માગમાં રહેલી રમણ
તારૂપ લોહચુબક સંજ્ઞાને માગ આમીને આકર્ષે છે. ગરણ કે આ-
કર્ષણનકિ વિના આમીનું મન ખેંચી જનાતું નથી. માગી મારા સ્વામી
ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસથી પ્રીતિ છે. તે મારા સ્વામીનો મારાપર ભાવ
ધરાવે એમ નિશ્ચય મિદ્ધાત છે. સ્ત્રીના મનમાં સ્વામી ઉપર પૂર્ણ
પ્રેમ હોય છે. તે જ આમીનું મન આકર્ષણ નક્કિ માનવાય છે. પોતાના
સ્વામીનું પૂર્ણ ભાવથી આરાધન કરનારી સ્ત્રી પોતાના સ્વામીને પ્રાપ્ત
કર્યો વિના રહેતી નથી. શુદ્ધ પ્રેમભાવ જેવો ગરુડન અને આકર્ષણ
મન ઝાંઝ નથી, એવો મેં નિશ્ચય કર્યો છે. તેથી જ હું મારા સ્વામીના
ગુણોની સાથે તન્મયતાથી પગિપુમી છું.

ઐંટી જાન કહા પેરે ઐંટી, નીર નિવહિયેં મૈસેં ।

ગુન અવગુન ન વિચારો આનન્દધન, કીજિયે તુમ તેસૈં ॥ નિં ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ.—જેમાંએ (પાણીએ) એકું જરૂર નીર જાણીએ છીએ
તોપણ તેથી નિર્વાહ કરવો પડે છે. એટલું જાણીને હું સ્વામિનું ।
તમે માગમાં ગુણ છે અને અનગુણ છે તેનો વિચાર ન કરો. તમે
મને નમે તેની પણ પોતાની જાણીને માત્ર નિર્વાહ કરો, અને આપની
સાથે નદાજળ ગળેા હું સ્વામિનું । આપ તો સાગરની જેઠે ગભીર
છો. આપ મર્મ નાતોને પોતાના હૃદયમાં સમાવી રાંકો છો. તેથી
માગ ગુણ અને અનગુણનો વિચાર કર્યો વિના મારો સ્વીકાર કરો.
પાર્થમિણિના સમ્બન્ધથી લોહ જેમ ચુનાઈ બની જાય છે, તેમ હું પણ
આપના સમ્બન્ધથી શુદ્ધ કેવલ ચેતનારૂપે બની જઈશ પાપાનું જે ના બંધ ।
પણ જાણિયોની સમતિથી જ્ઞાની બને છે. સત્સંગતિઃ કથય કિં ન વશતિ
યુક્તા ઉત્તમ પુરૂષોની સમતિ કહો કે શું કરી રાકતી નથી હું સ્વામિનું ।
આપ જેવા છો તેથી મને આપ કરવાને સમર્થ છો. આપ ની અનન્ત
નક્કિ છે. હું આત્મસ્વામિનું । આપના અસખ્યાત પ્રજ્ઞા છે. આત્મ
સ્વામિના એકેક પ્રદેશે અનન્ત જ્ઞાન, અનન્ત શુભ અને અનન્ત સર્વ આદિ
અનન્ત ગુણો છે. આપના અનન્ત ગુણો અનિતિભાવે રક્ષા છે અને

આપનામા અનન્તગુણો નાસ્તિભાવે ગદ્યા છે એક જડ વસ્તુ
અન્ય જડ વસ્તુને પોતાની સગતિના સામ્યથી પોતાના જેવી બનાવી
શકે છે આપ તો ચેતન છે, આપની શાક્ટ જેવી કોઈની ના પુ લુવનમા
શક્તિ નથી માટે હવે કૃપા કરીને મારો સ્વીકાર કરીને મને આનન્દ
ધનભૂત આપના જેવી બનાવો એમ સુમતિ કયે છે એ પ્રમાણે
પોતાના હૃદયોદ્ધારને શ્રી આનન્દધનજી કહે છે

પદ ૩૩

(રામ મોડી)

મિલાવી જાન મિલાવોરે, મેરે અનુભવ મિઠડે મિચ ॥ મિ० ॥

ચાલક પીડ પીડ રહેરે, પીડ મિલાવન જાન,

જીવ પીવન પીડ પીડ કરે પ્યારે, જિહ નિક્ક જાન ઇ જાન ॥ મિ० ॥ ૧ ॥

ભાષાર્થ—અમતા પોતાના પ્રિય અનુભવ મિત્રને કહે છે કે, હું
મેલાવી (મેલાવ કરાવી આપનાર) તમે આવીને મારા સ્વામીની સાથે
મેલાવ કરાવી આપો અમતા પ્રાપ્ત થાય તોપણ અનુભવજ્ઞાનવિના
આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થતી નથી અનુભવજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાટે પિસ્તા
લીશ આ ભવોરે જિનાગમેનો પુરુષને અભ્યાસ કરવો જોઈએ
સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ કર્યોમાદ આત્માનુ ધ્યાન ધરવું જોઈએ આત્મા
ધ્યાન કરતા કરતા આત્મસમાધિ પ્રાપ્ત થાય છે અને પશ્ચાત્ આત્માનુ
ભવજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે અનુભવજ્ઞાનવિના આત્માનો મેલાવ થતો નથી
માટે અમતા અનુભવમિત્રને નિસંતિ કરે છે સમતા પોતાના હૃદયન
વાત અનુભવને જણાવે છે મેઘરૂપ પ્રિયતા મામુ દેખીને પપૈયો પપૈ
પિંડ પિંડ, (પ્રિય પ્રિય) એના નજરો રટવા કરે છે પ્રિય એવા મેલા
મેલાવીને લાવવામાટે તે પિંડ પિંડ બોલ્યા કરે છે, તેમ મારો અવશ્ય
પપૈયો પોતાના નુદાત્મરૂપ સ્વામીને ઘેર લાવવામાટે પિંડ પિંડ, (પ્રિ
પ્રિય) એના નજરો રટવા કરે છે મારા સ્વામી તે મેઘની ઉપમા
વારણુ કરે છે અને મારો અનુ પપૈયાની ઉપમાને ધારણુ કરે છે
જેમ પપૈયાને મેઘથી પ્રેમ લાગ્યો છે અને મેઘના સયોગથી આનન્દ
પામે છે તેમ મારો અવશ્ય પપૈયો આત્મારૂપ મેઘની પ્રાપ્તિમાટે સદા
કાન તેવું સ્મરણુ કર્યો કરે છે અને આત્મારૂપ મેઘની પ્રાપ્તિ થ
પરિપૂર્ણ આનન્દને ધારણુ કરે છે હું અનુભવ ! હું સદાકાન આસે
સ્ફુર્તે મારા આત્મસ્વામીનો જાપ જ આ કરું છું અને મારા મનમા થ
જાપ દેખીને આસોન્દ્રાસ પણ હસ એવા નજરથી મારા હસ સ્વામી

જાપ જપનાં નિખરે હોય તેમ જપનાં છે મારા જપની અસર જડ
એવા શ્વાશ્વાસને થઈ પાપ હે અનુભવ ! મારા આત્મસ્વામી હજી
મને મળ્યા નથી હવે તું શું કરે ?

દુઃખિયારી નિસદિન રહુરે, ફિરુ સવ સુધ બુધ મોય,

તન મનકી કરહુ લહુ પ્યારે, કિસે દિલાઉ રોય ॥ મિં ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ.—મમતા હો છે કે હો અનુભવ ! હું રાત્રી દિનસ હું ખી-
યારી, હું ખને ધારપુ કરી રહું છું અને મારા તન મનની શુદ્ધિ તથા મારી
બુદ્ધિને તજી જ્યાં ત્યાં ફર્યા કરું છું હવે આવી મારી સ્થિતિ કેને
ફેદન કરી દેખાડુ ? હે અનુભવ ! તું સર્વે મારી સ્થિતિ જાણે છે
તાગી આગળ માફ હું ખ કહેનાથી તું મારા સ્વામીને મેળની આગે
તેમ છે તારા ઉપર મારો પૂર્ણ વિશ્વાસ છે તું અતિ ગભીર છે અને
મારા મનમા અને તનમા થતી વિયોગની પીડને તું ચારીગેઠે અનુભવે છે
તાગ સમાન જગતમા કોઈ હું ખનો નાગ કરનાર નથી તારી અનુ-
ભવશક્તિ વર્ણન થઈ શકે તેમ નથી તારા દર્શનવિના કોઈ પાપ
આત્મસ્વામીને મળવા સમર્થ થતો નથી તારાવિના કોઈને અનન્ત
નુખ પ્રાપ્ત થયું નથી અને ભગિન્યમા ચનાર નથી હે અનુભવ ! તું
અમારો પૂર્ણ વિચારી છે માટે હવે ગમે તેમ કરી મારા આત્મસ્વા-
મીને સાક્ષાત્ મેળની આપ, અનન્ત શક્તિના સ્વામી વિના મને કોઈ
પાપ કેનાં મુખ થતું નથી હે અનુભવ ! તું મળ્યો છે તેથી હવે
આત્મા રહે છે કે મારા સ્વામી ખરેખર તારા કહ્યું માનશે શ્રુતસાન
સાચોનું ધણા કાળપર્યંત નેવન કરતા હે અનુભવ ! તારા દર્શન થાય છે
તાગ મેળાપથી મારો હૃદય તને હું ખની વાત જ્યાર તૈયાર થયો છે
હે અનુભવ, પોતાના સ્વામીવિના મને જરાવાર પાપ જપ વળતો
નથી ઉઠતા, બેગતા, ખાતા અને પીતા અતમાન પાપ ચિત્ત ઠરતું નથી
હે અનુભવ ! હું ખીયારી છીના આવી રીતે ક્યાસુધી દિનસ જાય ?
તે તું સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી વિચાર !

નિસિ અધારી મુંહિ હસેરે, તારે દાત દિસાય;

માદો કાદોમેં કિયો પ્યારે, અસુજન ધાર વહાય ॥ મિં ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ.—હે અનુભવ ! અધારીરાની પોતાના મુખના તારા રૂપ
દાતને દેખાડીને મને હવે છે અધારી રાની કહે છે કે અરે મૂર્ખા ! તું
અકપક્ષી પ્રીતિને કેમ ગણુ કરે છે ? તું પોતાના પતિને માટે આદ-

કેવા પ્રકારનો છે અને તે કેવી રીતે ધારણ કરવો, તે યોગિરાજ જણાવે છે. સમકિતરૂપ દોરી અને શીવરૂપ લગોટી ધારણ કરે છું અને તે દોરી વચ્ચે વચ્ચે ધુલી ધુલી જાઉં, સમકિતના સડગઠ બોલરૂપ લગાડું છું અને તત્ત્વરૂપ ગુફામાં પ્રવેશ કરીને ત્યાં સ્થાનરૂપ દીપક પ્રકટાવું છું અને તત્ત્વરૂપ ગુફામાં ચેતનરૂપ રત્નનો પ્રકાશ ખીલવું છું ચેતનરૂપ રત્નને કર્મરૂપ મેલ લાગેલો છે, તેને હું દૂર કરું છું આત્મા રત્નની જેઠ પ્રમતા છે રવપર લાગેલી મલીનતાનો જેમ નાશ થાય છે, તેમ આત્માના અસખ્યાત પ્રદેશો સાથે લાગેલી કર્મપ્રકૃતિયોનો પણ નાશ થાય છે રત્ન પાર્થિવ વસ્તુ છે, તેથી તેનું મૂલ્ય ઠરે છે, પણ આત્મા, પાવ તત્ત્વની પેલી પાર છે અને તે આત્મરૂપ રત્ન પણ કાવમાં નિત્ય રહે છે, માટે તેની કિંમત થઈ શકતી નથી પાર્થિવ રત્ન ક્ષણિક સુખ આપવા સમર્થ થાય છે, પણ પાર્થિવ રત્ન, પોતે સુખ સ્વીકારે છે, તે જાણી શકતું નથી આત્મારૂપ રત્ન નિત્ય સુખ આપે છે, અર્થાત્ તે અનન્ત સુખનો સ્વયં સાતા તથા ભોક્તા બને છે અને અનન્ત સુખને પોતાના અસખ્યાત પ્રદેશમાં ધારણ કરે છે, તેથી આત્મારૂપ રત્નનો પ્રકાશ કરવાનો યોગ હું તત્ત્વગુફામાં બેસી ધારણ કરું છું

અષ્ટકર્મ કહેલી ધૂની, ધ્યાન અગન જલાલ,
ઉપરામ છનને મસ છળાડ, મલીમલી અગ લગાડે, વાહાલા ॥ તા. ૦૨

ભાનાર્થ — જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આ-સુખ, નામ, જોત્ર અને અતરાય એ બધાં કર્મ છે, એ બધાં કર્મનું આત્માના પ્રદેશની સાથે ક્ષીર નીરવત્ બધાવું, આત્માના પ્રદેશોની સાથે કર્મનું ચોંટવું, તેને બધાં કહે છે કર્મનું ઉદયમાં આવવું અને આત્માને વિપાકનો અનુભવ કરાવવો તેને ઉદય કહે છે કર્મને ખેંચીને ઉદયમાં લાવવા તેને ઉદીરણ કહે છે કર્મનું આત્માના પ્રદેશોની સાથે પડી રહેવું તેને સત્તા કહે છે બધાં, ઉદય, ઉદીરણ અને સત્તા, એ ચાર પ્રકારે કર્મ બધાય છે પ્રકૃતિબધ, સ્થિતિબધ, રસબધ અને પ્રદેશબધ, એ ચાર પ્રકારે કર્મનો બધ થાય છે કાષ્ટ જેમ અગ્નિથી બળીને ભસ્મીભૂત થાય છે તેમ અષ્ટકર્મરૂપ કાષ્ટને ધ્યાનરૂપ અગ્નિથી બાળી તેની ધૂણી કહાડું છું અને ઉપરામરૂપ આવણીથી તેની ભસ્મને છાલીને, તે ભસ્મને ભેગી કરીને મારા બે જોણું છું, અર્થાત્ આવા પ્રકારની ભસ્મને મારા આ મા જોણીને અન્તરની યોગદત્તાને ધારણ કરું છું ઉપરામ આવરૂપ આવણીથી કર્મની ભસ્મ, સમ્યક્પરો આવળી શકાય છે ધ્યાનરૂપ અગ્નિથી કર્મરૂપ કાષ્ટ બળીને ભસ્મ થાય છે ધ્યાનના ચાર ભેદ

છે આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન, તેમા આધના બે ધ્યાન ત્યાગ કરવાયોગ્ય છે, માટે આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનનો ત્યાગ કરીને ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાનને ધ્યાનિષ્ઠ અને તે ધ્યાનવડે કર્મને બાળી ભસ્મ કરુંછુ મારા મનને દુ એક ધ્યેય વસ્તુમા સ્થિર રાખુંછુ રાગ અને દ્વેષનો ત્યાગ કરીને, આત્માનુ ધ્યાન ધરીને, અન્તરંગયોગ ભૂમિકામા પ્રવેશ કરુંછુ તત્ત્વચુકામા મિદ્ધ થવાને શિક્ષાસન લગાવી આગ્રમાણે યોગમાર્ગને ચેડુ છું

આદિ ગુરુકા ચેલા હોકર, મોહકે કાન ફરાડ,

ધર્મ શુક્લ દોય મુદ્રા સોહે, ઋણનાદ રજાડ રે, વાહાલા. ॥તા॥૩॥

ભાનાર્થ — ધર્મની આદિ જગ્યાથી મર્વે તીર્થજરો આદિકર-તે તે તીર્થની અપેક્ષાએ-મનાય કે, તેથી નમુચ્ચુનસૂત્રમા બાહ્યગણ એવો પાઠ કરે તીર્થજરો સાધારણપણે લાગુ પડે એવા વિશેષણરૂપે મૂકયો છે તીર્થજરો આદિકર છે, તેઓ તીર્થજગણાય છે અને ગુરુઓની પરપરાની અપેક્ષાએ તે ગુરુ પલુ જણી રાકાય કે તેઓની આજ્ઞા માનીને મોહના જાન ફાડીરા, અર્થાત્ મોહનો નાન કરીરા (વ્યવહારની અપેક્ષાએ દીક્ષા આપનાર ગુરુ જણાય છે આ આધ્યાત્મિક પદ કે તેથી અધ્યાત્મ નયની અપેક્ષાએ ભિન્ન અર્થ કરવામા આવે તો તેથી વ્યવહાર ધર્મ ઉત્પાદનની આરાજા કંઠી નહીં, કારણ કે વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ વ્યવહાર ગુરુ મત્ય છે અને નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ નિશ્ચય ગુરુ મત્ય છે) મર્વે ગુણોની આદિમા સમ્યક્ત્વ ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે સમ્યક્ત્વના દેનાર ગુરુ આધનુક જણાય છે, તેમની આજ્ઞામા રહીને કર્મનો નાન કરીરા સર્વે ગુણોમા મત્યામત્યનો નિર્ણય કરનાર વિવેક ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે, તે વિવેકગુણવડે સર્વે ધર્મજાર્યો કરી રાકાય છે, માટે તે પલુ આધનુક નિશ્ચયથી ગણાય છે, તેમ યોગીઓના ગુરુ આદિનાથ જણાય છે મત્યેન્દ્ર, ગોગમ્બ, વગેરે યોગીઓ પોતાના ગુરુ તરીકે આદિનાથને માને છે જૈનજાત્રમા કપલદેવને આદિનાથ કહે છે, યોગીઓના ગુરુ આદિનાથ છે અને તે અષ્ટાદશ દોપરહિત આદિનાથ તે શ્રીકપલદેવ આગ્રી છે, માટે તે પલુ પૂર્વોક્ત અપેક્ષાએ ગુરુ છે, તેમનો આગ્રધારકરકર સિદ્ધ થતીને, મોહમહામહના જાન ફાડીરા ધર્મ અને ગુરુક દ્યાનરૂપ બે મુદ્રાને બે કણુમા ધાગલુ કરવાથી બે જાન ગોભે છે, કર્ણારૂપ ગૃનનાદ બલ્લનવાળી સર્વ મનુષ્યોના મુદ્દ-યમા દ્યામાવને ઉત્પન્ન કરાય છે, ગરુડયજ્ઞાવનારૂપ નાદવડે આત્માની દ્યાપૃત્તિ ખાવે છે અને પરમાત્મદેવની અન્તરમા પ્રસન્નતા

પ્રગટે છે, અર્થાત્ આત્મા તે પરમાત્મારૂપે બને છે, માટે હું આવી
ચોગની દશાને ધારણ કરવા ઇચ્છુ છું

इहविध योग सिंहासन पैठा, मुगति पुरीकु ध्याऊ रे,
आनन्दधन देवेन्द्रसें जोगी, नहुर न कलिमें आउ रे, वाहाला ता. ॥४॥

ભાવાર્થ — આ પ્રમાણે યોગસિંહાસનપર બેસીને હું મુક્તિપુરીનું
ધ્યાન ધરું છું ચમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણ,
ધ્યાન અને સમાધિ, એ ચોગના આઠ અંગ મળ્યાં છે યોગસિંહાસનમાં
બેસીને યોગના અંગ સેવ્યાથી અનેક પ્રકારની લબ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરી
શકાય છે યોગના અંગ સમ્યગ્ગૃહીત્યા મેનનાથી અઘ્રાવીશ લબ્ધિઓ
પૈકી અમુક લબ્ધિઓની પ્રાપ્તિ થાય છે પચમ આરામ પાવું કેટલીક
લબ્ધિઓની પ્રાપ્તિ થાય છે શ્રીમદ્ હેમચન્દ્રાચાર્ય યોગશાસ્ત્રમાં યો
ગના અંગોનું સારી રીતે નર્ણન કર્યું છે, તેમજ શ્રીહરિભદ્રસૂરિએ
(આદ્યેષુ સુખાધીશ અન્ય બનાવનાર પૂર્વચાર્ય) યોગબિંદુમાં યોગનું
ખાતુ સદૃશ રચ્યું વર્ણવ્યું છે શ્રીહરિભદ્રસૂરિએ યોગદૃષ્ટિસમુચ્ચય
અન્યમાં યોગની દૃષ્ટિઓ સારી રીતે વર્ણવી છે શ્રીમદ્વિદ્યાનન્દજી
એ વિદ્યાનન્દ રત્નોદયમાં યોગનું સ્પષ્ટરીત્યા સ્વરૂપ વર્ણવ્યું આ
નન્દનો ધન એવો આત્મા કહે છે કે, દેવેન્દ્રની પેઠે હું યોગસિંહાસનમાં
ઘડીને ખાવાર કલિયુગમાં ન આવું એવી રિયતિને પ્રાપ્ત કરું, એવું
શ્રીમદ્ આનન્દધનજી યોગદશાની અભિવાયા વરાવે છે યોગદશાન
વર્ણનનાજી નીચેનું પદ પણ વિચારીને યોગમાં પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ

યોગ પદ

मनमोक्षा जगलकेरी हरणीने ए राग

जोगी यहने अलख हुआवा रे, सोइहमोइहपरमप्रभुभ्याउ रे जोगी०
उदासीनता कथा पहरे, वैराग्यनी मभूति चोळावु रे जोगी० ॥१॥
दयाभावनी चाखडीओ घरु, शीलप्रतनो लमोट लगाउ रे जोगी० ॥२॥
सर्वत्यागरूप शीर्ष मुडावु, प्रभुधारणा सुप्पर घराउ रे. जोगी० ॥ ३ ॥
ध्यानदहने प्रेमे धारु, पवनपावडी उपयोग लावु रे जोगी० ॥४॥
अन्तर आत्मप्रदेशे विचरु, दयागगमां खाने मुहाउ रे जोगी० ॥५॥
अस्तिनामिष परप्रक्षमा, नखाड जाखु हु समाउ रे जोगी० ॥६॥
अनुभव अमृतमिक्षा मागु, हुतो धूणी समयनी जगाउ रे जोगी० ॥७॥

અન્તરજાતમપરમાતમની, એક્યભાવના ભાગ ઘુંટાવું. જોગીં ॥૮॥
મનપ્યાલામાં ભરીને પીતાં, દેસુ ઝલટી આંખે સુખપાવું. જોગીં ॥૯॥
“બુદ્ધિસાગર” યોગમહોદય, પામી નિશ્ચય નિર્ભય ચાઉં. જોગીં ॥૧૦॥

યોગદલાની ભાવના સાનિપુર્યોજ ધારણ કરે છે યોગના ખરેખર
અંગો ધારણ કરનાની ભાવના શ્રીમદ્ આનંદધનશ્રી ભાવે છે

પદ ૩૮

(રાગ મારુ)

મનસા નટ નાગરમું જોરી હો મં

નટ નાગરમું જોરી સહી હમ, ઔર સનસો તોરી હો ॥ મં ॥ ૧ ॥

જ્ઞાનાર્થ,—બુદ્ધ ચેતના કહે છે કે, હે સમતા સખી ! મેં તો
માતા ચેતન સ્વામીના મળ-ધનીજ એકાન્તે ઇચ્છા ધારણ કરી,
મેં મારા બુદ્ધ ચેતન સ્વામિની સાથે પ્રીતિ બાધી છે મારા
મનમાં તેનો દૃઢ નિશ્ચય થયો છે, નટનાગર અર્થાત્ નાગરીઝામા
નટ જેમ ચતુર હોય છે, તે જેમ અનેક પ્રકારના ખેલ ખેલે છે,
તેમ મારો નટનાગર એવો આત્મા અનેક પ્રકારના ખેલ ખેલે છે
મેં મારા બુદ્ધ ચેતન પરમદેવની સાથે પ્રીતિ બેઠી છે અને અન્ય જડ
પદાર્થોની પ્રીતિ હે સખી ! મેં તોડી છે, કેમકે સામાનિક પદાર્થોમાં મુખ્ય
બુદ્ધિ ધારણ કરીને અધ્યાપિપર્યત્ મેં તે પદાર્થોમાં અત્યંત રાગ ધારણ
કર્યો, જડ પદાર્થોમાં ઈષ્ટ બુદ્ધિ ધારણ કરીને અનેક જીવોની સાથે
કેવેલા કર્યો, જડ પદાર્થોમાં રાગ ધારણ કરીને અનેક જીવોના પ્રાણો
નો મેં નાશ કર્યો, મુનર્ક, રૂપ, ભોલી, હીરા, ધરબાર, વજ્ર અને પાન, આદિ
જડ પદાર્થોની પ્રાપ્તિ માટે અનેક મનુષ્યોનું દારાત્ન કર્યું, જેની અદરના
જીવો પિતાનો પ્રાણ ત્યાં કરીને ગયા છે એના ભોલિ વગેરેના હાર
ધારણ કર્યો અને તેમાં આગ્રજતા ધારણ કરી, પાપ અશમાન મુખ્ય
મનુષ્ય નર્ક, દારૂક ધનરૂપ માનેલા પદાર્થો લ્યાના ત્યાં પડતા રહ્યા,
કોઈપણ પદાર્થ પરમન્યામાં ગાયે આન્યા નહીં આશ્ચર્ય છે કે, ધનાદિક
પદાર્થો માટે મનુષ્ય રૂવે છે, પાપ મનુષ્યો માટે ધનાદિક જડ પદાર્થો
ગેતા નથી ધનાદિક માટે મનુષ્યો પ્રાણ ખુરે છે, પાપ મનુષ્યોનાટે
ધનાદિક પદાર્થ હર્ષે સોજ બેમાનુ કશું કાર્ય કરતા નથી, એમ મને
અનુભવ નિશ્ચય થયો છે, તેથી સર્વ પદાર્થો પર થતા પ્રીતિના મળ-
ધને તોડી નાખ્યો અને તેથી કોઈપણ જડ પદાર્થની હવે ઇચ્છા કે

મમતા થતી નથી, હવે ફક્ત એક ગુરુ ચેતનપર દૃઢ પ્રીતિ ઉપજી છે મારા ચેતન સ્વામી છે તેજ ગુણના સાગર છે, એમ અનુભવ થયો છે

લોક લાજનું નાદી કાન, કુલ મરયાદા છોરી હો,
લોક પટાઉ હસો મિરાનો, જપનો રુદ્ધ ન કોરી હો ॥મ૦॥૨॥

ભાષાર્થ — ગુરુચેતના કહે છે કે, હવે સમતા ગમી ! હવે લોક-લગ્નનું અનમાન પલુ કાઢ (કાર્ય) નથી, લોકની તાજ રાખીને કયામુખી થેલી રહેતું ? કેમકે લોકની તાજ રાખવામા આવે છે તો, આત્મસ્વામિની પ્રીતિનો સખન્ધ પરિપૂર્ણ બળથી સકાતો નથી હવે મારે અને દુનિયાને મેળ આવે તેમ જાણતું નથી મારે આત્મસ્વામિની સાથે પ્રીતિ છે, ત્યારે લોકોની દુનિયાના જડ પદાર્થોનીગણે પ્રીતિ છે મારે સહજ ગુણ ધારાનું કરવા ઇચ્છા છે, દુનિયા તો કૃત્રિમ મુખમા રાખીમાની રહી છે મને સતસ્વરૂપમા રમાવાની વાલાગી છે, લોક તો અસતના લય વાદ છે કુ નિમલ થવા પ્રયત્ન કરતું, દુનિયા મનીનતાની રૂઢિમા ઘસણતી જાય છે મારે અન્તરદષ્ટિથી અન્તરનું આત્માત્મ્ય નિરખવાનું છે, દુનિયા બાહ્યદષ્ટિથી બાહ્યસાત્ત્વ્ય નિરખે છે મારી દષ્ટિ લોકથી નિરુદ્ધ છે અને લોકનું નર્તન મને વિરૂદ્ધ લાગે છે, દબાઈ દબાઈને લોકની દષ્ટિ પ્રમાણે બાહ્યથી આજ મુઠ્ઠી વતન ચલાવું પલુ હવે અન્તરથી લોક વિરુદ્ધ મારું મન કાર્ય વર્ષા કરે છે જે લોકને ઈડ નથી, તેને કુ ઈડ લાગે હું, માટે એવું પરસ્પર વિરુદ્ધ મારે તથાને મેં તો સવ સનતો પરિત્યાગ કરી, મારા આત્મસ્વામિનીગણે પ્રીતિ જોડી અને લોક-લગ્નનું ત્યાગ કર્યું, તેમજ અનાદિકાળથી પરભાવ સખન્ધ વર્તનરૂપ કુળમથાલને છોડી છે, અર્થાત્ મારા ચેતનસ્વામિની પ્રીતિ રમણતામા નિમ્ન કરનારી કુળમથાલથી કઈ પણ ગુણ પ્રાપ્ત થવાનું નથી એવું જાણી મેં સત્ય આત્મસ્વામિના પ્રેમનો મારું પકડવો છે મારાથી અસનન્ધી એના સાગ્રાગિનિ મારેમા ઇમન કરનારા અને મુક્તિમાર્ગ તરફ અશ્વિ ધારાનું કરનારા લોક હોડો, ગમે તે જાણે, મારી મરકરી કરો, તો પણ હવે હું પાડી હડવાની નથી હું બાલુકા કે દુનિયા પારકી વાત કરવામા ઘસી પૂરી હાથ છે, પારકાની વાત કરવામા રાત્રી અને નિવસ લાગે છે, પણ દુનિયા પોતાના સ્વામીની વાત કોઈની આનંદ જરામાન પણ દહેલી નથી, અર્થાત્ પારકાને સર્વ કહેવા દોડે છે, પણ પોતાની વાત કહેતા અવકાશ છે આની દુનિયા અને તે ધારે પણ મારે આત્મસ્વામિના પ્રેમથી પુરું પડવાનું નથી

માત તાત અરુ સજ્જન જાતિ, વાત કરત હૈ મોરી હો;
 ચાસે રસ કયું કરી છૂટે, સુરિજન સુરિજન ટોરી હો. ॥ મ૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ — શુદ્ધ ચેતના કહે છે કે, મારી માતા તથા પિતા અને સ્વ
 જન જાતિ, મને બાહ્ય જડ પદાર્થોમાં વલચાવી સમારમાં રાખવાને માટે
 ભોળી ભોળી વાતો કરે છે, અર્થાત્ નાના બાળકને સમજાવના જેવી વાતો
 કરે છે તેઓ એમ જાણે કે, શુદ્ધ ચેતનાને આપણે બાહ્ય દુનિયાના
 ખેતોમાં લલચાવી આપણા સખન્ધમાં રાખીશું, પણ હું તો સર્વ પ્રકારની
 વાતોને અવગોળું, તેથી બાહ્ય જડ પદાર્થોમાં રાગ અને દ્વેષ
 ધારણ કરીને ફસાઈ જઈ તેમ સ્વતંત્રતા પાડી કોઈએ આગા રાખની
 નહીં જડ પદાર્થો વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શનાળા છે, જડ પદાર્થોમાં
 ત્રણ કાલ જડતા બાધી રહી છે પુદ્ગલ દ્રવ્યના અનેક પ્રકારના પર્યાયો
 ધરા કરે છે શરીર, વાણી અને મનના પુદ્ગલ સ્વરૂપ પણ અનેક આ-
 કારોને ધારણ કરે છે અને પાત્ર ઇન્દ્રિયોદ્ધારા ગ્રાહ્ય જડ પદાર્થો અનેક
 પ્રકારના આકારોને ભવિષ્ય કાલમાં ધારણ કરશે, તેના જડ પદાર્થોને
 અનન્ત કાળપર્યંત અનુભવ્યા, આખ્યા, પણ તેનાથી નિત્ય મુખની ગંધ
 પણ આવી નહીં, પણ મારા ચેતન સ્વામિના પરિચયમાં હું જેમ જેમ
 આવના લાગી તેમ તેમ, હું કઈં નિત્ય મુખની જાખી અનુભવના
 લાગી અસખ્યાત પ્રદેશી એવા ચેતન સ્વામિનો અનુભવ જેમ જેમ
 વધતો ગયો તેમ તેમ, મારા હૃદયમાં આનન્દનો સાગર પ્રગટવા
 લાગ્યો મારા આત્મસ્વામિસાથે સ્થિરોપયોગે સ્થિર થઈ ત્યારે, અનન્ત
 મુખની જાખીનો સાક્ષાત્કાર થયો અર્થાત્ અપૂર્વ આનન્દરમ્ભનો સ્વાદ
 અનુભવવા લાગી હવે મેં આનન્દરૂપ અમૃત રસ આખ્યો છે
 સન્તજનોના ટોળેટોળા મળીને જે આનન્દ અમૃતને આસ્વાદે છે,
 તેવો આનન્દરસ-અમૃતરસ મેં શુદ્ધ ચેતનની સંગતિથી આસ્વાદ્યો
 છે કરોડો દેવતાઓ છોડાનવા આવે તો પણ, હવે મારા પતિનો સંગ
 છૂટે નહીં હવે તો મારા શુદ્ધ ચેતન પતિના સમાગમમાં સદાકાલ
 લયલીન રહેવાની

औरहनो कहा कहानत औरपैं, नाही कीनी चोरी हो,
 काछकड़यो सो नाचत निवहे, और चाचर चर फोरी हो ॥ म० ॥ ४॥

ભાનાર્થ — શુદ્ધ ચેતના કહે છે કે, હે સમતાસખી ! અન્યની વાત
 અન્યને તો માટે ખીલતી પાસે કહેવરાવવી જોઈએ ? તેમ મારી વાત

અન્યોને હુ શા માટે કહું ? કેમકે મારા હૃદયમાં જેવો અનુભવ પ્રગટ્યો છે, તેવો અનુભવ અન્યોના હૃદયમાં જ્યાંસુધી પ્રકટયો નથી, ત્યાંસુધી તેઓ મારી વાતને અન્ત કરાવુથી ચીકારી રહે નહીં, પણ જે સત્ય છે તે જનમાં ચીતે જાગે છે સત્ય મેં ત્યાં જમે તેવા પ્રસંગે સત્ય તરીકે બાસ્વાવિના રહેતું નથી, અસત્યના ઢગલાઓમાં પણ સત્યનો અણુ પ્રકાશ કર્યાવિના રહેવાનો નથી ધુનડો સૂર્યને ન દેખે તેમાં કઈ સમ ખાવાની જરૂર નથી સાકર ખાવાથી જળી લાગે, પણ જો સાકરને ખાધી નથી તે જળી ન માને, તેથી કઈ સમ ખાવાની જરૂર રહેતી નથી ન જે મારા ચેતનસ્વામિનો સમન્ધ કર્યો છે, તેમાં કોઈની મેં ચોરી કરી નથી સ્વામી એ પ્રકારના છે, દ્રવ્ય સ્વામી અને દ્વિતીય ભાનસ્વામી અન્ય ગરીરધારી જીવને અન્યજન સ્વામી તરીકે કહે છે, સ્ત્રીઓ પુરોને જગત વ્યવહારમાં સ્વામીતરીકે કહે છે, પણ તેવા પ્રકારના સ્વામિનો તો ક્ષણિક સમન્ધ ટળી જાય છે દ્રવ્ય સ્વામીઓ તરીકે અનેક જોયે થયા, પણ તેથી નિત્ય સુખ પ્રાપ્ત થયું નહીં દ્રવ્યસ્વામિઓને શરીરસમન્ધથી ધારણ કરવામાં આવે છે, સસારમાં અનેક જીવો દ્રવ્યસ્વામિઓના સમન્ધ કટપીને અન્તે નિરાશ થયા, એકેક જીવની સાથે અનેકવાર દ્રવ્યસ્વામિના સમન્ધોને ધારણ કર્યો, પણ સ્વપ્નના સ્વામિની પેઠે ક્ષણિક સ્વામિની બાજુ, સત્ય સુખ આપવા સમર્થ થઈ નહીં શુદ્ધચેતના કહે છે કે, આત્મારૂપ સ્વામી તે ભાવ સ્વામી જાણાય છે, આત્મસ્વામિનો સમન્ધ નિત્ય સહજ સુખ અર્પે છે, માટે મેં તો આત્મસ્વામિની સાથે અખન્ધ જોડ્યો તે કદાપિ કાળે છોડવાની નહીં કાંઈ કહ્યો તે નાચીને નિભાવવો જોઈએ, અર્થાત્ ક્ષીણેલો વેપ ભજનવો જોઈએ, વાચરની ચર અર્થાત્ ચઢતાના લોકોની ચરને (વાતને) મેં ટાડી નાખી, અર્થાત્ દુનિયા શુ કહેશે તે મારે જોવાય નથી, મારે તો મારા શુદ્ધ ચેતનસ્વામીના સમન્ધમાં લયલીન થનાય છે

ગ્યાન સિંધુ મયિત પાર્શ્વ, પ્રેમ પીયૂષ કટોરી હો,
મોદત જ્ઞાનન્દયન પ્રમુ શશિધર, દેસત દષ્ટિ ચક્રોરી હો ॥મગા॥૫૥

ભાવાર્થ — શુદ્ધચેતના કહે છે કે, હે સમતા સખી ! મેં જ્ઞાનસિંધુ મયન કર્યું અને તેમાંથી પ્રેમામૃતને કાઢી તેની કટોરી ભરી અને જ્ઞાનન્દયનસ્વામીરૂપ ચદ્રમાને દેખી દક્ષિરૂપ ચક્રોરી પ્રમુદિત થઈ અને તે પ્રેમામૃત કટોરીનું પાન કરવા લાગી તાત્પર્યથી કે શ્રુતજ્ઞાનરૂપ સિન્ધુનું મયન કર્યું ત્યારે, તેના સારમાં મહાપુ કર્યું કે આત્મામાં રમખાટા કરવી, સર્વ જડ વસ્તુઓનો પ્રેમ અસત્ય છે, આત્માના ઉપર પ્રેમ ધારણ કરવાથી

બાહ્ય વસ્તુઓનો પ્રેમ છૂટે છે અને આત્મામાં આનન્દ અમૃતરમની ખુમારી પ્રગટે છે જગતમાં આત્માવિના કોઈપણ વસ્તુપર પ્રેમ કરવો ઉચિત જણાતો નથી, કેમકે જડવસ્તુઓના પ્રેમથી ઉત્પન્ન થતાં દુઃખ પ્રગટે છે, માટે આત્માપર પ્રેમ ધારણ કરવો તેજ ખરેખર ઉચિત છે શુદ્ધ ચેતનની દૃષ્ટિરૂપ ચક્રોરી તે આનન્દધન એવા ચન્દ્રને દેખી અત્યંત હર્ષ ધરે છે શુદ્ધચેતનાની દૃષ્ટિ ખરેખર ક્ષણે ક્ષણે આત્મામાં લાગી રહી છે ચક્રોરી ચન્દ્રના સામી દૃષ્ટિ ધારણ કરીને અમૃત પાન કરે છે, તેમ શુદ્ધચેતના પણ આત્માને દેખીને આનન્દરૂપ અમૃતનું પાન કરે છે શુદ્ધચેતના પોતાના આત્મપતિનું સ્વરૂપ નિહાળે છે, અનુભવે છે અને ક્ષણે ક્ષણે અનન્ત કર્મની નિર્જરા કરે છે શુદ્ધ ચેતના નીન કર્મ આનવા દેતી નથી અને પ્રાચીન કર્મનું પરિશાદન કરે છે શુદ્ધચેતના પોતાના આત્મસ્વામીના અસખ્યાત પ્રદેશોમાં વાસ કરીને સ્વામીના અગને નિર્મલ કરે છે પોતાના સ્વામિની મહાનતા ટાળીને બારમાં યુગ્મસ્થાનકના અન્તે તેમને શુદ્ધ, બુદ્ધ, પરમાત્મા બનાવે છે સાદિ અનન્ત જાળપર્યંત ક્ષાયિક ભાવે શુદ્ધચેતના આત્મપ્રભુની સાથે સિદ્ધસ્થાનમાં રહે છે, એમ શ્રીઆનન્દધનજી પોતાના ઉદ્દગારોથી જણાવે છે

પદ ૩૯

(રાગ જય જયવતી)

તરસકી જઈ દહ કો દહકી સવારીરી,

તિલ્લણ કટાક્ષ છટા લાગત કટારીરી ॥ તર૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ — શુદ્ધચેતના કહે છે કે, હે મમતા સખી ! મારા શુદ્ધચેતનપતિ મારા ઘેર આવતા નથી, પણ કુમતિ, મમતા અને તુષ્ટા વગેરેને ત્યાં વારનાર જાય છે અને અશુદ્ધ પરિપુતિના ઘેર પડી રહે છે મારા પતિ મારૂં કહેવું કઈ પણ હીસાબમાં ગણતાર નથી મારા ચેતનસ્વામી પોતાનું શુદ્ધસ્વરૂપ જાઢ નિદ્રામાં ઉઘી ગયેલાની જેમ જીલી ગયા છે હે મમતા સખી ! હું સ્નામિ વિરહરૂપ તુષાથી જનલી જાડ છું ગરીબના ઉપર વળી દૈનની સ્વારી ચઢી આવે છે, તેમ કર્મ પણ એનું ઉદયમાં આવ્યું છે કે, તે મારા સ્વામીને મારા ઘર પ્રતિ આવતા વારે છે, મારા ચેતન પતિની બુદ્ધિમાં ફેરફાર કરે છે દુઃખ થયા ઉપર જેમ ઝમ લગાવવો તેના જેવી મારી અવસ્થા થઈ છે કર્મની સ્વારીએ મારા ઉપર ઘેરો ઘાલ્યો છે, અર્થાત્ મને ચારે તરફથી ખીડે છે મારી શુદ્ધતાને હરી લીધી હોય તેવું

યયુ છે હે સખી ! તીફુ કટાશની છટા, મને સ્વામિના વિથેને હૃદયમાં
કટારી મારી હોય અને જેવું હું ખયાય, તેવું હું ખ બલ્યન કરે છે સ્વામિના
પ્રેમવિના મુખના કારણે પપુ મને હું ખરૂં પરીપુમ્યા છે સતોપ,
વૈરાય, વિનય અને વિવેક, વોરે મારા સ્વામિના મિત્રો પછુ મને શાન્તિ
આપવા સમર્થ થતા નથી હવે હું શું કરું ? હે સમતા સખી ! મન
વચન અને કાયાએ હું મારા સ્વામિની આજ્ઞા ઉઠાવવા તત્પર થઈ છું,
તેમ મારામાં જે કંઈ ભૂલ આવી હોય તો, મારા સ્વામિની આજ્ઞા પ્રમાણે
પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા તૈયાર થઈ છું હે સમતા સખી ! હવે તો તું મારા સ્વામિને
સમગ્રવીને મારા ઘેર લાવ' કારણ કે પ્રમત્તદત્તા ટાળીને અપ્રમત્તદશાવડે
મારા સ્વામિની આજ્ઞા ઉઠાવના હું તત્પર બની છું મારા સ્વામી મારા
સ્થિરતારૂપ ધરમા આ-ચારિના મને કોઈ પપુ રીતે ચેન પડનાર નથી
અનન્ત ગુણોની અસ્તિતા અને અનન્તગુણોની નાસ્તિતારૂપ ધર્મ
મારા સ્વામીમા રહ્યો છે મારો આત્મસ્વામી વ્યવહારતથાવડે અનેક
રૂપ ॥ અને નિશ્ચયનથાવડે એકરૂપ છે

સાયક લાયક નાયક, પ્રાનકો પહારીરી,

કાજર કાજ ન લાજ વાજ, ન કહુ વારીરી. ॥ તર૦ ॥ ૨ ॥

બાનાર્થ — શુદ્ધ ચેતના કહે છે કે, હે સમતાસખી ! મારો આત્મ
નાથ આવા પ્રસંગે મારી આજ્ઞાને પૂર્ણ કરતો નથી, તેથી તે બાલુ-
સમાન લાગે છે, હૃદયમાં લાગે બાલુ બાલુ જેમ પ્રાણનો અપહાર કરે છે,
તેમ મારો શુદ્ધ ચેતન સ્વામી પપુ આના ટાળે અને મળતો નથી,
તેથી બાલુની પેઠે પ્રાણાપહારક બન્યો છે હવે મને કાળજીનું પ્રયોજન
જણાતું નથી, કાળજીનું કાર્ય સુખાનુસ્થામાં હોય છે હવે લાજની પણ જરૂર
નથી હે સમતા સખી ! સ્વામિને મળવાની અત્યંત ઇચ્છા હતી થઈ
છે જ્યાં ત્યાં મને સ્વામિનું જ મનન થાય છે ચતુર્થ ગુપ્તસ્થાનકથી
ચેતનાની શુદ્ધિ થતી જાય છે ચોથા ગુણકાણા કરતા પાંચમા ગુણ
સ્થાનકમાં ચેતનાની અનન્ત ગુણી વિશેષ શુદ્ધિ થતી જાય છે પાંચમા
ગુણસ્થાન કરતા છઠ્ઠા ગુપ્તસ્થાનકમાં ચેતનાની અનન્ત ગુણી વિશેષ શુદ્ધિ
થતી જાય છે છઠ્ઠા ગુણકાણા કરતા સાતમામાં ચેતનાની અનન્ત ગુણી
વિશેષ શુદ્ધિ થાય છે, એમ ઉપર ઉપરના ગુપ્તસ્થાનકમાં ચેતનાની વિશેષ
પ્રકારે શુદ્ધિ થતી જાય છે ચેતના પોતાના આત્મસ્વામીનું વારવાર
સ્વરૂપ વિચાર્યું કરે છે આઠમા ગુણકાણાથી દસમકાણાનો તથા
શુદ્ધ ધ્યાનનો આરંભ થાય છે શુદ્ધ ધ્યાનમાં શુદ્ધ ચેતના પોતાના

ચેતન સ્વામીની સાથે એકતાનો અનુભવ કરે છે, તેપણુ તેરમા ગુણુ-સ્થાનકની પ્રાપ્તિ વિના પોતાના ચેતન સ્વામીને સાક્ષાત્પણે મળી શકતી નથી, તેમ પોતાના ચેતન સ્વામીને સાક્ષાત્પણે પ્રાપ્ત કર્યા વિના ચેતના ઠરીને ઠામ બેસી શકતી નથી પોતાના સ્વામીનો સાક્ષાત્ સબન્ધ થયા વિના ચેતનાના ઉપર્યુક્ત ઉદ્ગારો નીકળેછે મોહનીયકર્મના ઉદયથી ચેતન ઉપરના ગુણુસ્થાનકમા ચઢીને પાછા પડી જાય છે, તેથી તેમનો વિરહ થયાથી ચેતનાની આવી દશા થઈ છે, એમ ચેતના પોતાના ઉદ્ગારોને જણાવે છે

મોહની મોહન ઠગ્યો, જગત ઠગારીરી;

દીજિયે આનન્દધન, દાહ હમારીરી. ॥ તર૦ ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ — ગુહ્યચેતના કહે છે કે, હે સમતાસખી ! મોહ પમાડનારા એના મારા ચેતન સ્વામીને, ઠગારી એવી મોહિનીએ ઠગ્યો છે મોહિની સર્વ જીવોને જડ વસ્તુઓમા મુઝાવીને પોતાના કબજામા રાખે છે ત્રણુ ભુવનમા મોહિનીનુ જોર વ્યાપી રહ્યું છે મોટા મોટા મુનિયોને પણ મોહિની હેઠળ પાડે છે મોહિની સર્વ જગતને ઠગે છે દુનિયા આધળી થઈને મોહિનીના પાશમા ફસાઈ જાય છે રપુસગ્રામમા કરોડો મનુષ્યોનો નાશ કરનારા એવા યોદ્ધાઓ પણ, મોહિનીના દાસ બનીને મોહિનીને પગે લાગે છે જગતના લોકો મોહિનીના પારામા ફસાઈ જઈને પોતાનુ ગુહ્ય સ્વરૂપ અસ્વીકવા સમર્થ બની શકતા નથી મોહિનીના પેટમા અજ્ઞાન જીવો ડીસની પેઠે પરભાવરૂપી વિદ્યા બુધી રહ્યા છે જગતના લોકો દેખતી આખે પણ આધળાની પેઠે મોહિનીના સગમા મુખ માની પ્રાપ્તિના પાલુ નાશ કરે છે અનાદિ કાળથી લાગેલી એવી મોહિની પોતાનુ સમગ્ર બળ વાપરીને જીવોને પુતળીની પેઠે મચેન્દ્રિય વિષયનાટકમા નચાવે છે જગતની મોહિનીના પારામા ફસાએવા જીવો, જડચત્રની પેઠે ઉઠે છે, બેસે છે, ખાય છે અને પીએછે મોહિનીના તાબામા જગતના સર્વ જીવો છે, તેનામા એવી ધંદ્રજળ શક્તિ છે કે, લોકો સત્યને અસત્ય કરી માને છે અને અસત્યને સત્ય તરીકે માને છે હે આનન્દવન ચેતન સ્વામી ! આપ હવે મોહિનીની માયાજળને તોડી નાખો અને મારા હૃદયમા આપના પરોક્ષપણુથી વિયોગરૂપ દાહ ઉત્પન્ન થયો છે માટે, પુષ્કરાવર્ત મેઘસમાન એવુ આપનુ દર્શન ધો, કે જેથી મારા હૃદયનો દાહ શાન્ત થાય અને આનન્દની છાયા છવાઈ જાય, એમ શ્રી આનન્દધનજી કહે છે.

ઉધરાણીના લેખી છે-કયની કયે સહુ કોઈ, રહેણી મતિ દુર્લભ હોઈ,
જય રહેનીના ઘર પાવે, તથ કયની લેલ નાવે ॥ કયની તો ઘણું કરે છે, પપુ
જ્ઞાનાદિ ગુણોનડે આત્માની ઉચ્ચ મહાનર્તનરૂપ રહેણીને તો કોઈ વિરલા
પામે છે સદ્વર્તનની પ્રાપ્તિ યથાવિના કયની લેખે આનતી નથી શુક,
રામતુ નામ જાણે છે, પપુ તેનો પરમાર્થ જાણતો નથી પડારીના પ્રકારની
રમોઈની વાતો કરવામા આવે તોપણ ખાધાવિના શું ? નાતુ બાળક
રસોઈના ભેદના નામ જાણતો નથી તોપણ રસોઈ આસ્વાદીને તૃપ્તિ પામે
છે બદીજન ભાટ ચારપુ વગેરે ચુરમા કડમા આવે છે, પણ તેઓ લાગઈ
માથી ભાગી જાય છે, શુરાઓજ નસ્તક કપાવે છે કહણીનો જગત મહુરી
રહણી હે થરી હહુરી, કહેણી સાફરસમ મીઠી, રહણી મતિ છાગે મનીઠી ॥ કયની
તો જગતની મહુરી સમાન છે અને રહેણી તે બદી હહુરી છે
કયની તો સાકર સમાન મીઠી લાગે છે, પણ ભોટયા પ્રમાણે વર્તતુ
તો અનિષ્ઠ લાગે છે મુખજ્ઞાની બનીને મોટી મોટી સાચોની વાતો કર-
વામા આવે, તેમજ સભાઓમા લાખા લાખા હાથ કરીને લાખા લબક
ભાષણ કરવામા આવે, તોપણ કઈ રહેણી આવ્યા વિના આત્મ
સ્વામિની પ્રાપ્તિ થતી નથી આનકના નત અને સાધુના વ્રત અગીકાર
કરીને આત્માના ગુણોનો નકાર કરવા માટે, આત્મ સ્વભાવમા રમણુતા
કરી સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરવા, દુર્ગુણો ટાળવા, જ્ઞાન ધ્યાનની પ્રાપ્તિ
કરવી અને આત્માના સદ્ગુણો ખીલવીને બેલે નિરૂપાધિક સુખ
ભોગવુ આત્મજ્ઞાનવડે આત્માની પ્રાપ્તિ માટે, અણગ યોગની સાધના
કરવી તે, રોકડા નાણાની પેઠે રોકડો ધર્મ છે, અથવા તેજ આત્મસ્વામીની
પ્રાપ્તિશ્રુત ધર્મ છે પર ભવમા અર્થોત દેવ વોકમા વિષય સુખ ભોગ-
વવા માટે જે કરનામાં આવે છે તે, ઉધરાણી સમાન છે, માટે રોકડા
નાણાની પેઠે આત્મસ્વામીની પ્રાપ્તિના વિષયોગમા વર્તવુ આત્માનુ સહજ
સુખ પ્રાપ્ત કરવા માટે, જ્ઞાન ધ્યાનમા રમણુતા કરવી એ રોકડો
ધર્મ છે

કવ વિના મતિ મારી, અહવાડાની ચોક,

ધોકેં છુ આનન્દધન, અવરને ટોકે, ॥ મી૦ ॥ ૪ ॥

ભાનાર્થ — સમગ્ર પોતાની શ્રદ્ધાસખીને કહે છે કે, મારા શુદ્ધાત્મ
સ્વામીને પ્રાપ્ત કર્યા વિનાની મારી મતિ અહવાડાની બોક જેટલી છે,

૧ લોક એવો પણ પાકાન્તર છે તેનો અર્થ એવો છે કે હું અવરને ધક્કો મારી
મારી લઈ છું અને ચેતનને નમસ્કાર કરું છું

અર્થાત્ બાહ્ય દુકી છે અહનાડાની બોકમા ચોડું જલ રહી રહે છે, તેમ અહવાડામા પણ કુવાનું પાણી રેડનામા આવે છે, તેથી અહનાડાનું જલ પણ ખુટી જાય છે, અર્થાત્ અહવાડાની બોકનું પાણી કયા મુઘી પહોંચી રહે? તે પ્રમાણે આત્મસ્વામીને પ્રાપ્ત થયા વિનાની, અર્થાત્ આત્માનું સ્વરૂપ જેના વડે પ્રાપ્ત થાય છે, એવા અનુભવ જ્ઞાન વિનાની મતિ તે અહનાડાની બોક પેઠે દુકી છે આત્મા પ્રત્યક્ષપણે પ્રાપ્ત થતા કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે કેવલ જ્ઞાનવડે લોક અને અલોકનું એક સમયમા જ્ઞાન થાય છે જગતના સર્વ પદાર્થો શ્રી કેવલજ્ઞાનવડે એક સમયમા ભાગે છે, આવા ક્ષાયિકભાવના કેવલજ્ઞાનનો પાર પામી શકતો નથી પદોક્ષપણે આત્માની પ્રાપ્તિરૂપ જે અનુભવ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, તે અનુભવવિનાના જ્ઞાનના કરતા ઉચ્ચ છે જે બુદ્ધિવડે આત્માની પ્રાપ્તિ થઈ નથી, તે બુદ્ધિ ખરેખર અહનાડાની બોક પેઠે દુકી છે આત્મા જેનાથી જણાય છે, એની ક્ષુતબુદ્ધિનો વા મતિનો પાર આવતો નથી પાતાલી દુનાનું જલ જેમ ખુટતું નથી, તેમ આત્માના સ્વરૂપને પ્રાપ્ત થએલી બુદ્ધિનો પણ અન્ત આવતો નથી પ્રતિદિન આત્મજ્ઞાનતો વૃદ્ધિ પામ્યા કરે છે, આત્મજ્ઞાનનો પાર પામી શકતો નથી બાહ્ય જડ વિધાના મોટા મોટા પ્રોફેસરો અને તોપણ, અગાઉ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થનારું નથી આત્મજ્ઞાન વિના બાવહારિક જ્ઞાનથી કદી આત્મસ્વામીની પ્રાપ્તિ થવાની નથી આત્માનું સમ્યક્ સ્વરૂપ ઓળખાય અને આત્મસ્વામીની પ્રાપ્તિ થાય, તેજ જ્ઞાનની આવન્ય તા છે, દુનિયાની બુદ્ધિયોની ભારે જરૂર નથી સમતા કહે છે કે, અનન્દનો સમૂહ જેમા છે એના આત્મસ્વામિ વિના અન્ય સર્વ અહિતકર, દુષ્કર, ઉપાધિકર, લાગે છે, એક રક્ત આત્મસ્વામિ મને મુખકારી લાગે છે, માટે તેને હું નમુ છું અને બીજાને તરડોડું છું, અર્થાત્ આત્મસ્વામી વિના સર્વ અહિતકર લાગે છે, એજ આત્મામાજ સમપૂતા કરની તેજ એક-મુખકારી-લાગે છે, એમ શ્રી આનન્દધનજી કહે છે

પદ ૪૧

(રાગ માર)

પિયા મીનુ શુદ્ધ શુદ્ધ શ્રૂલી હો.

જાંસ લગાઈ દુઃખ મહેલકે જરુએ શ્રૂલીહો ॥ પિયા ૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ — સમતા કહે છે કે, હે ચેતને મારા આત્મપતિ વિના હું શુદ્ધતા શુદ્ધતા, શ્રૂલી ગઈ છું પતિના વિયોગથી મારી આન્તરિક દશા

ઉધરાણીના જેવી છે-કયની કયે સદુ કોઈ, રહેણી મતિ તુલેમ હોઈ, જવ રહેનીકા ધર પાવે, સવ કયની હેસ આવે ॥ કયની તો ઘણા કરે છે, પણ જ્ઞાનાદિ ગુણોનડે આત્માની ઉચ્ચ સદ્વર્તનરૂપ રહેણીને તો કોઈ વિરના પામે છે સદ્વર્તનની પ્રાપ્તિ યથાવિના કયની લેખે આવતી નથી શુક, રામનુ નામ જાણે છે, પણ તેનો પરમાર્થ જાણતો નથી પડરીગ પ્રકારની રમોઈની વાતો કરવામા આવે તોપણ ખાધાવિના શુ ? નાનુ બાળક રસોઈના લેદના નામ જાણતો નથી તોપણ રસોઈ આરનાદીને ટૂંકિ પામે છે બદીજન ભાટ ચારણુ વગેરે યુદ્ધમા કડખા જાવે છે, પણ તેઓ લડાઈ માધી ભાગી જાય છે, સુરાઓજ મસ્તક કંપાવે છે કહણાતો જગત મનુરી રહણી દે વધી દહુરી, વહેણી સાકરસમ મીઠી રહણી મતિ જાગે બનીઠી ॥ કયની તો જગતની મજુરી સમાન છે અને રહેણી તે બદી હજુરી છે કયની તો સાકર સમાન મીઠી લાગે છે, પણ જોડ્યા પ્રમાણે વર્તેડુ તો અનિષ્ઠ લાગે છે યુષ્કસાની બનીને મોઢી મોઢી શાઓની વાતો કરવામા આવે, તેમજ સભાઓમા લાખા લાખા હાથ કરીને લાખા લવક ભાષણ કરવામા આવે, તોપણ કંઈ રહેણી આવ્યા વિના આત્મ સ્વામીની પ્રાપ્તિ થતી નથી આવકના નત અને સાધુના વ્રત અગ્રિકાર કરીને આત્માના ગુણોનો પ્રકાશ કરવા માટે, આત્મ સ્વભાવમા રમણુતા કરી સરગુણો પ્રાપ્ત કરવા, દુશુણો ટાળના, જ્ઞાન ધ્યાનની પ્રાપ્તિ કરવી અને આત્માના સદ્ગુણો ખીવવીને અતે નિરૂપાધિક સુખ ભોગવવુ આત્મજ્ઞાનવડે આત્માની પ્રાપ્તિ માટે, અણગમ પોની સાધના કરવી તે, રોકડા નાપાની પેઠે રોકડો ધર્મ છે, અથવા તેજ આત્મસ્વામીની પ્રાપ્તિજીત ધર્મ છે પર ભવમા અર્થાત્ દેવ લોકમા વિષય સુખ ભોગવવા માટે જે કરવામા આવે છે તે, ઉધરાણી સમાન છે, માટે રોકડા નાણાની પેઠે આત્મસ્વામીની પ્રાપ્તિના ઉપયોગમા વર્તેડુ આત્માનુ સહજ સુખ પ્રાપ્ત કરવા માટે, જ્ઞાન ધ્યાનમા રમણુતા કરવી એ રોકડો ધર્મ છે

કત વિના મતિ મારી, અહવાહાની ચોક,

ધોકે ઘુ આનન્દધન, જવરને ટોક, ॥ મી૦ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ —સમતા પોતાની અન્ધાસખીને કહે છે કે, મારા શુદ્ધાત્મ સ્વામીને પ્રાપ્ત કર્યા વિનાની મારી મતિ અહવાહાની બોલ નેટલી છે,

૧ લોક એવો પણ પાશાન્તર છે તેનો અર્થ એવો છે કે હુ અવરને ધક્કો મારી કાઢી દઉં છું અને એવળને નમસ્કાર કરું છું

આપે છે તેટલું હું ખ, અન્ય કોઈ આપના સમર્થ નથી સ્નેહીઓ સ્નેહનું સ્વરૂપ બાપી ગરે છે ગર્ભિણી સ્ત્રી ગર્ભની પેદાના અનુભવ કરી શકે છે, પણ બન્યાસ્ત્રીને ગર્ભિણીના હું ખનો અનુભવ થઈ શકતો નથી પતિ વિયોગી સ્ત્રી પતિ વિયોગી સ્ત્રીના હું ખનો અનુભવ બાપે છે પ્રેમમય પતિનું સ્વરૂપ જે બાપે છે તે સ્ત્રી, પતિના વિયોગથી અત્યંત હું ખી થાય છે શુદ્ધચેતનપતિ પર પ્રેમ થયા બાદ શુદ્ધ ચેતનના વિયોગથી મિત્રદૂલ્લભમતું નથી, મારે પણ એનું થયું છે, તેથી હે મમતે ! હરે એટલું કહું છું કે, કોઈ એક જરૂરી નહીં એકિન્ન સ્નેહની કિમ્મત આકી ગરે છે શુદ્ધ ચેતના પ્રેમના યોગે આ પ્રમાણે કહે છે પ્રિય પ્રેમી વિયોગી સ્ત્રીના આના ઉદ્દગામે નીકળે તે ચેતનાએ પોતાના સ્નામીનું સ્વરૂપ ઝોળખ્યું ત્યારે તેને શુદ્ધાત્મપતિપર પ્રેમ પ્રગટ્યો આત્મા ઉપર પ્રેમ તો પ્રગટ્યો, પણ પરોક્ષ દગામા સાક્ષાત્ આત્મસ્નામી દેખાતો નથી, તેથી સ્મૃતિરૂપ ઝરૂખામા બેસી ચેતના, આત્માને સાક્ષાત્ દેખનાની ગહ બેઠી રહી તે ચેતના એટલા બધા સ્થિર ઉપયોગમા રહીને દેખે છે કે, તેને થાડા લાગે છે સાક્ષાત્ આત્માને દેખનાના અભાવરૂપ વિયોગથી ચેતના યુર્યા કરે છે અને તે સમતાને પોતાની સ્થિતિ જાણે છે ચેતનાને પરોક્ષ ભાવેસ્નેહ થાય છે, પણ તેરમા શુદ્ધસ્વાનંદની પ્રાપ્તિ વિના આત્મા સાક્ષાત્ દેખાતો નથી, તેથી એક ક્યાં છતાં પણ શુદ્ધસ્વાનંદના અભાવે દર્શન થતા નથી, માટે દર્શનના અભાવે હું ખ થાય છે, તેથી તે પોતાના બળાથે બહેર કરે છે

પ્રીતમ પ્રાણપતિ વિના પ્રિયા કેસેં જીવે હો,

પ્રાન પવન વિરહાદશા શુયગમ પીવે હો. ॥ પિયા૦ ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ — શુદ્ધચેતના કહે છે કે, મારા શુદ્ધચેતનરૂપ પ્રિય પ્રાણપતિ વિના હે મમતે ! હું તેની વલાથી ની રીતે છતી શકું ? મારા પ્રાણ મારા પતિ છે, મારા આનોચ્છ્વાસ પણ મારા સ્નામી છે, મારી આખો અને પાખો મારા પ્રાણપતિ છે સતી સ્ત્રીઓનું સર્વસ્વ તેમનું નથી પણ તેમના સ્નામીઓનું છે સતી સ્ત્રીઓ પોતાનું સર્વસ્વ પોતાના પ્રાણપતિનું માને છે, તેઓ પોતાના પ્રાણ પણ એના નમન્દમા બેઠે છે કે, પોતાના પતિની સાથે એકરમરૂપ થઈ જાય છે, તેથી પતિના વિયોગે પ્રાણ રહે નહીં એમ બને છે હે મમતે ! મારા આત્મપતિના નિરહે, વિરહ દગારૂપ મર્ષ, પ્રાણ પનનું પાન કરી જાય છે મારાશ કે નિરહ દગાથી પ્રાણનો નાશ થાય છે, માટે હરે હું છતી શકું તેમ નથી જગ-

જુદા પ્રકારની વર્ધ પડી છે શુદ્ધ ચેતન પતિના વિશે ।મા મારા મ
 દેવમા મને જમતુ નથી, તેથી મહેલના ઝરખે બેસીને આખ લગાવીને
 આત્મપતિને બેવાને માટે ઝૂર હુ અધુમાથી અધુની ધાર વહા કરે
 છે આત્મપ્રિય વિના મતી સ્ત્રીને કોઈ પણ ઠેકાણે ચેન પડતુ નથી
 પોતાના પતિ વિના મતી સ્ત્રી અન્ય પતિના સાતુ પ્રાપ્તાતે પણ ભેટી
 નથી સતી સ્ત્રીતુ ચિત્ત પોતાના સ્વામીમાજ લાગેલુ હોય છે સતી
 સ્ત્રી પોતાના સ્વામીની આસા મસ્તકપર વડાવે છે અનન્ત દુ ખો અને
 અનન્ત ઉપારિયો આવી પડે છે, તેપણ સતી સ્ત્રી પોતાના સ્વામી
 વિના અન્યને તાબે થતી નથી સતી સ્ત્રી પોતાના સ્વામીતુ પ્રાપ્તુન્તે
 પણ વચન ઉલ્લઘતી નથી સતી સ્ત્રીને પોતાના સ્વામી વિના અન્ય કોઈ
 બહાણે નથી સતી સ્ત્રીતુ મન સ્વામી વિના બેબાન દશામા રહે છે
 સતી સ્ત્રી પોતાના સ્વામીતુ ઘર મૂડીને અન્ય ઘરમા પ્રવેશ કરતી નથી
 મતી સ્ત્રી જમે તેના દુ ખી દનાવાળા પોતાના સ્વામીને પસદ કરે
 છે સતી સ્ત્રી સ્વામીના યુખે સુખી થાય છે અને સ્વામીના દુ ખે
 દુ ખી થાય છે પુણ ચેતના કહે છે કે, હે મમતે ! મારા જેવ
 સતીસ્ત્રી, ઝરખે જઈ સ્વામીની એક સ્થિત દટિથી વાટ ભેઈ
 જીવન ગાળે છે, પણ સ્વામી દેખાતા નથી, તેથી કેટલુ દુ ખ થાય તે
 તો તુ વિચાર કર ! સતી સ્ત્રીતુ હૃદય કેવુ હોય છે, તે સતી સ્ત્રીજ જાણે
 છે, તો હે મમતે ! તુ સતી સ્ત્રી છે, તુ મારી સખી છે, તેથી સતી સ્ત્રી
 પતિ વિના કેની રીતે ડૂરીને દીવસ ગાળે છે એ વાત તુ સારી રી
 જાણે છે, માટે તુ કહે કે, હુ ઇવે શુ કર ? અન ત સહિના સ્વામી
 એના શુદ્ધચેતન પતિના દર્શન વિના એજ સણુ બળ છે તેપણ વ
 જેવો દુ ખકર લાગે છે, માટે હવે હુ શુ કર ?

હસતી તનહુ ગિરાનીયાં, દેસી તનમન હીજ્યો હો

સમજી તવ ઇતી કહી, કોઈ નેહ ન કીજ્યો હો. ॥ પિયાગી

સા-સર્થ —મમતા કહે છે કે, હે ચેતન ! હુ પહેલા પતિવિયો
 સ્ત્રીઓની બેચેન દશાને દેખીને તેમજ, પતિ વિયોગી સ્ત્રીઓના રૂદન
 અવગોષીને હુ હસતી હતી, પતિ વિયોગી સ્ત્રીઓને દેખીને હુ એમ કહે
 હતી કે, અરે ! તમો કેમ દુ ખી યાચો છો ? કેમ આડા જેવી બની ગયે
 દેખાઓ છો ? એ પ્રકારે તેમની વિયોગી ચેષ્ટાઓ દેખીને હુ મ
 મનમા હસતી હતી, પણ જ્યારે હવે હુ પતિ વિયોગીની દશાને અનુ
 કુલારે એટલુ દુ કુ હુ કે યોગ્ય રીતે કર્યો નહીં રહેના સમન્ધે જેવો
 અણભવ થયો હોય છે તેઓ કહે છે કે, સેહીનો વિયોગ જેટલુ દુ

આપે છે તેટલું દુ ખ, અન્ય કોઈ આપના ગમન નથી સ્નેહીઓ સ્નેહનું સ્વરૂપ બાપી શકે છે ગર્ભિણી સ્ત્રી ગર્ભની વેદનાનો અનુભવ કરી નકે છે, પણ વન્ધ્યાસ્ત્રીને ગર્ભિણીના દુ ખનો અનુભવ થઈ શકતો નથી પતિ ત્રિયોગી સ્ત્રીજ પતિ ત્રિયોગી સ્ત્રીના દુ ખનો અનુભવ બાળે છે પ્રેમમય પતિનું સ્વરૂપ જે બાળે છે તે સ્ત્રી, પતિના ત્રિયોગથી અત્યંત દુ ખી વાય છે ગુહ્યચેતનપતિ પર પ્રેમ થયા બાદ ગુહ્ય ચેતનના ત્રિયોગથી બિવદ્ધ ગમનું નથી, મારે પણ એવું થયું છે, તેથી હે સમતે ! હવે એ ટલું કંડુ છું કે, કોઈ એક કરગો નહીં સ્નેહિત સ્નેહની કિમ્મત આઢી શકે છે ગુહ્ય ચેતના પ્રેમના યોગે આ પ્રમાણે કહે છે પ્રિય પ્રેમી ત્રિયોગી સ્ત્રીના આના ઉદ્ગારો નીકળે છે ચેતનાએ પોતાના સ્વામીનું સ્વરૂપ ઓળખ્યું ત્યારે તેને ગુહ્યાત્મપતિપર પ્રેમ પ્રગટ્યો આત્મા ઉપર પ્રેમ તો પ્રગટ્યો, પણ પરોક્ષ દશામા સાક્ષાત્ આત્મસ્વામી દેખાતો નથી, તેથી સ્મૃતિરૂપ ઝડપામા એમી ચેતના, આત્માને સાક્ષાત્ દેખવાની શક બેઈ રહી છે ચેતના એટલા બધા મિથર ઉપયોગમા રહીને દેખે છે કે, તેને થાક લાગે છે સાક્ષાત્ આત્માને દેખવાના અભાવરૂપ ત્રિયોગથી ચેતના ઝુક્યા કરે છે અને તે ગમતાને પોતાની મિથિતિ જાણાવે છે ચેતનાને પરોક્ષ ભાવેસ્નેહ થાય છે, પણ તેરમા ગુપ્તધ્યાનની પ્રાપ્તિ વિના આત્મા સાક્ષાત્ દેખાતો નથી, તેથી એક ક્યાં છતાં પણ ગુપ્તધ્યાનના અભાવે દર્શન થતા નથી, માટે દર્શનના અભાવે દુ ખ વાય છે, તેથી તે પોતાનો બળાથો બહેર કહે છે

પ્રીતમ પ્રાણપતિ વિના પ્રિયા કૈસેં જીવે હો,

પ્રાન પનન વિરહાદશા શુર્યગમ પીવે હો. ॥ પિયા૦ ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ — ગુહ્યચેતના કહે છે કે, મારા ગુહ્યચેતનરૂપ પ્રિય પ્રાણુ-પતિ વિના હે ગમતે ! હું તેની નાણી સી ગીતે છું ની શકું ? મારા પ્રાણુ મારા પતિ છે, મારા આસોચ્છાત્રમ પણ મારા સ્વામી છે, મારી આખો અને પાખો મારા પ્રાણુપતિ છે સતી સ્ત્રીઓનું ગર્વસ્વ તેમનું નથી પણ તેમના સ્વામીઓનું છે સતી સ્ત્રીઓ પોતાનું સર્વસ્વ પોતાના પ્રાણુપ-તિનું માને છે, તેઓ પોતાના પ્રાણુ પાણુ એવા ગમન્ધમા બેઠે છે કે, પોતાના પતિની સાથે એકરસરૂપ થઈ જાય છે, તેથી પતિના ત્રિયોગે પ્રાણુ રહે નહીં એમ બને છે હે સમતે ! મારા આત્મપતિના વિરહે, વિરહ દશારૂપ સર્પ, પ્રાણુ પનનનું પાન કરી જાય છે સારાશ કે વિરહ દશાથી પ્રાણુનો નાશ થાય છે. માટે હવે હ છૂલી શકું તેમ નથી જાણું.

તમા પાપ ધાતુ દક્ષત સાચામાં તથા સાંભળનામાં આ પા છે કે, પતિના નિરોધે ઘણી સ્ત્રીઓ મા પ્રાપ્તિનું આત્મિક નષ્ટ છે અન્તરના પાપુ નિવારીએ તો ગુણવેતન પતિનિના, શુદ્ધવેતનાના ચતુર્વિધ પ્રાપ્તિ રહી નકતા નથી ગુણ વેતના અને શુદ્ધવેતન કદાચિ કાળે પુણ્ય અને પુણ્યની વાસ, તેમજ મહિના પ્રાપ્તિ પેઠે જુદા પડી રાખતા નથી. શુદ્ધ વેતન રસમી જેમ જેમ અગ્રજ્યાત પ્રદેશરૂપ ઘરપ્રતિ પ્રયાત કરતા જાય છે અને મોઝા ગુણુસ્થાનકથી ઉપગના પ્રાપ્તિસ્થાનકની જમિ ઉપગતા જાય છે, તેમ તેમ શુદ્ધવેતનાના ચેતનપરૂપ પ્રાપ્તિ બજારના ચતા જાય છે અને શુદ્ધ વેતનાનું માન વળતુ જાય છે, શુદ્ધ વેતનાને આનન્દનો પાર રહેતો નથી, પાપ વ્યાપ્તિ શુદ્ધ વેતન રસમી પોતાની સ્ત્રીને દર્શન આપે નહીં ત્યાગુરી શુદ્ધવેતના મતી, ખરેખર આ પ્રમાણે પતિના નિરોધથી અન્તરમા નિરોધ દેવાને જાણે તે પાપ છે આત્મરક્ષાનીના ત્રિયોગથી શુદ્ધ વેતનાના પ્રાપ્તિ કાળે કાળે નીકળે છે, તેને નિરોધ દેવારૂપ મપ પીર છે, એમ અન્તરમા જોતા જાણે શુદ્ધ વેતના કહે છે કે, હે સમતે ! હવે હું આ જા નથીને કમક કમુ હું તે તુ સામજ

શીતલ પલા કુમકુમા, ચદન કહા લાને હો,

જનલ ન વિરહાનલ પેરે, તનતાપ મદારે હો. ॥ પિયા ॥ ૪ ॥

લાનાર્થ — ગમતાએ લાંબુ કે, અહો ! શુદ્ધ વેતનાના પ્રાપ્તિ નીકળવા માટે છે, તેને મૂલ્ય આવે છે, તેની આખો ઠેકાણો-નિયમ જાણતી નથી, હવે શું કરવું ? મામ વિચાર કરતા તેને હજી આત્મિક કે, શીતળ ઉપચાર કરવાથી કઈક શુદ્ધ વેતનાને શાન્તિ વગરો એમ નિશ્ચય કરીને સમતાએ જળ છાટેના પખાથી પવન નાખવા માટે છે અને મરીરે બાવના વદનનો વેપ કરા બાવના વદન ગમે તેના તાપને શાન્ત કરે છે સર્વ પ્રકારના વદનમા ઉત્તમોત્તમ બાવના વદન ગણાય છે કુમકુમ આદિથી તેના નગીરને શીતળ કરવા અનેક પ્રકારના પ્રયત્ન કરે, પાપ શુદ્ધ વેતનાને જરા માત્ર શાન્તિ વળી નહીં, ઉત્તરુ શીતળ ઉપચાર હેતુઓથી વગરે તાપ થવા લાગે અને હૃદય બગવા લાગુ અને આરોગ્ય પાપુ ઉપા નીકળવા લાગે સમતા તો વિચારમા પડી ગઈ અને પૂજના લાગે કે, હે સમી ! શીતળ ઉપચાર તને કેમ ગુણ કરી રાખ્યા નથી ? ત્યારે શુદ્ધ વેતના કહેવા લાગે કે, હે સમી ગમતા ! આ કઈ અનન (અનિ) નથી, પાપુ આ તો પતિના ત્રિયોગરૂપ વિરહાનન છે, અનનની પેઠે તને તાપ વધારનાર માત્ર મા નિરહાનન નથી, પાપુ આ વિરહાનન જુદા પ્રકાર

રનો છે, તેથી હે મખી ! તેં કરેના નીતોપચાર હિલટા સરીરનો તાપ વધારે છે શુદ્ધ ચેતના સ્ત્રીની આત્મપતિનિના જે દગા ધાય છે, તે બસાબર અત્ર વર્ણવી છે શુદ્ધ ચેતનાની શાન્તિ બાહ્યોપચારથી થતી નથી પોતાના આત્મપતિની પ્રાપ્તિ નિના શુદ્ધ ચેતનાને આનન્દ મળતો નથી

ફાગુનચાચર ડરુનિશા, હોરી સિરગાની હો,

મેરે મન સરદિન જરે, તન ચાસ ઉડાની હો. ॥ પીયાં ॥૫॥

ભાનાર્થ — શુદ્ધચેતના કહે છે કે, હે સખી મમતે ! ફાગુનુ ગુદી પૂર્ણિમાની એજ રાત્રીએ ઘેરીયાઓ હોળી મળનાવે છે ગુજરાત અને મારાડ દેશમાં આ રીનાજ ધોળા પ્રચલિત છે મારનાડમાં તો હોળીનું એક મોટું પર્વ જણાય છે, પરંતુ મમા જએના મનુષ્યો પાપુ પ્રાય માર વાડમાં હોળીના ટાંગે ઘેર જાય છે એ ત્રાપુ ચાર રસ્તા જ્યા ભેગા થતા હોય, જ્યા મોટા મોટા ચોરા ટોય, ત્યા ઘેરીયાઓ વાકડા ઉચડી લાવીને હોળી સળગાવે છે અને તેથી મોટા મોટા ભડકાઓ ધાય છે, તે હોળીની ભસ્મ લેઈને મૂઢ મનુષ્યો પોતાના ગરીરે લગાવે છે, કોઈ કપાળે લગાવે છે કેટલાક હોળીની રાખ ઘેર લેઈ ધાન્યના ડોઠારમાં પ્રક્ષેપે છે સમતા કહે છે કે, ફાગુપુ માગની પૂર્ણિમાએ તો ઘેરીઆઓ એક રાત્રીનીજ હોળી સળગાવે છે, પણ મારા મનમાં તો સર્વ રાત્રી અને દિવસમાં પતિના નિયોગરૂપ હોળી મળના કરે છે અને સરીર, રત્ન આદિને બાળીને ભસ્મ કરે છે મારી આ કેવી દુર્દેશ થઈ છે મારું મન ચિન્તારૂપ હોળીથી બળ્યા કરે છે અને તેથી બળતી અત્તિમાં પડેલા મનુષ્યની પેઠે મને છુનતા છતા પણ, અનન્તગણ દુખ ધાય છે, આવી મારી દુખદસ્તાથી નિરોધ વખત છુની નહ તેમ હરે જણાતુ નથી શુદ્ધચેતના આ પ્રમાણે પોતાની આન્તરિક સ્થિતિ સમતાને જણાવે છે સ્વામીનિના શુદ્ધ ચેતનાની આની દગા લેઈને, મમતાએ શુદ્ધ ચેતનને સર્વ હડીત જણાવી અને શુદ્ધ ચેતનને ખૂબ ઉપાવબ આપ્યો અને કહ્યું કે, સતી સ્ત્રીને દુખ આપતુ એમાં તમારી ઈર્ષ્યા પણ સોભા વધતી નથી પોતાની સ્ત્રીને મૂકીને તૃપ્તિ આદિ, વેશ્યા સ્ત્રીઓના ઘેર જતુ એમાં તમને ઈદી ગુખ મળનાર નથી, એમ સમજાવ્યાથી શુદ્ધ ચેતન બોધ પામ્યા પશ્ચાત્ શુ બન્યુ તે આગળ જણાવે છે

સમતા મહેલ મિરાજહે, વાળીરસ રેજાહો,

વલિ જાઉ જાનન્દધન પ્રશુ, એસે નિદર ન વ્હેજાહો. ॥ પીયાં ॥૬॥

ભાનાર્થ — સમતા કહે છે કે પૂર્વાક્ત દરાને શ્રવણ કરી, શુદ્ધ ચેતન પતિ શુદ્ધ ચેતનાના મહેલમા બિરાજ્યા અર્થાત્ પધાર્યા, તે વખતે વાણી રમના રેજાઓની શોભા ડરામા આવી શુદ્ધ ચેતનાની સાથે શુદ્ધ ચેતનનો મનના થયો તે વખતે શુદ્ધ ચેતનની અમૃતમય વાણી શોભના લાગી સમતા પોતે ચેતનની સ્ત્રી છે, તે આત્માની સાથે અમૃતમય પ્રદેશરૂપ મહેલમા બિરાજી એમ ચેતના કહે છે, એવો પણ અર્થ નીચે છે આત્મપતિના વચનો પ્રસન્ન કરીને સમતા આનન્દમય બની ગઈ પોતાના સ્વામીના સખન્ધે પોતાની સફલતા માનવા લાગી મમતાના સખન્ધે ચેતનની શોભામા અનતગતો પધારો થયો સમતાના થોગે આત્મપતિને મર્વે જીરોપર એક સરખી દૃષ્ટિ વહેવા લાગી અને સર જીરોની સારે અનાદિજાળથી ગારેલા વૈરજેર ટળી ગયા સમતા ના થોગે આત્મપતિની તાપુ લોકના જીરો સ્તુતિ કરના લાગ્યા અને આત્મામા નાનાદિ વેશવનો અનતગતો પધારો થયો, આત્મામા ક્ષાપિ કભાવે શુભો પ્રાપ્ત થવા સમતા સ્ત્રી, પોતાના સ્વામીના ઓવારણા લેધને, તેમજ ઉપાનમ આપીને કહેના લાગી કે, હવે સ્નામિનું તમે પૂરેની પેઠે નિહર થરો નહી, ક્ષાપિકભાવે સમતાની પ્રાપ્તિ થયાબાદ આત્મા પરમાત્મ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરે છે, તેથી પશ્ચાત્ પરમાત્મા સમતાનો ત્યાગ કરતા નથી, માટે સમતાનો ઉપાવબ યોગ્ય છે આનન્દના સમૂહભૂત એવા છે સ્નામિનું અને કદી છોડરો નહી, એમ શ્રી-આનન્દધનજીએ સમતા સમન્ધ દરા-થો

પદ ઠર

(રાગ સારંગ જનવા આશાવરી)

જર હમ અમર મયે ન મરંગે જ૦

યા કારન મિન્ધ્યાત દીયો તજ, વયુકર દેહ ધરંગે. ॥ જ૦ ॥ ૧ ॥

ભાનાર્થ — શ્રીમદ્ આન દધનજી મહારાજ, ક્ષયોપશમભાવથી કહે છે કે, હવે મેં મારા આત્માનું સ્વરૂપ ઓળખ્યું મારો આત્મા અમર છે કર્મના થોગે મરણ છે, પણ વસ્તુતઃ આત્માનું તો મરણ નથી હું આજમુખી એમ જાણુતો હતો કે, હું આત્મા મરું છું, પણ પિસ્તાલીત આગમ, નિર્ગુ, ભાષ્ય, નિર્યુક્તિ, દીપ, અને પરપરા તથા જ્ઞાનવટે જોતા સ્પષ્ટ જણાયું કે, આત્માતો દ્રવ્યપાતે નિત્ય છે આત્માના અસખ્યાત પ્રદેશનાથી એક પ્રદેશ પણ ટળતો નથી-અરતો નથી જોજી નેન છિદત્તિ શશ્વજિ, નેન દહતિ પાવક નવંત ક્ષેદયલાપો, ન શોષયતિ મારુત ॥ ૧ ॥ ભગ-નૃસીંહ ॥

આત્માના અસખ્ય પ્રદેશોને ગ્રહી શકતું નથી આત્માના અસખ્ય પ્રદેશોને અત્રિ બાળી ગકતો નથી આત્માના અસખ્ય પ્રદેશો જલથી મિત્તતા નથી અને યાત્રુ તે પ્રદેશોને ચોપની શકતો નથી અનન્તકાળ ગયો અને અનન્તકાળ જશે તો પાપુ, માગ અસખ્ય પ્રદેશોમાંથી એ પાપુ પ્રદેશ ન્યૂન થયાનો નથી એક શરીર દોડીને અન્ય શરીરમાં જતું પડે છે અને તે વખતે પ્રાપ્તો વિચાર થાય છે, તેને મૃત્યુ જહેવામાં આવે છે હું તો આત્મા છું અને એક શરીરને દોડી અન્ય ગતિમાં અન્ય શરીર ધારૂ છું, હું તો દ્રવ્યરૂપે જેવો છું તેવો ને તેવો રહું છું, તેથી મારૂં મરણ તો થતું નથી મારૂં મરણ થયું એમ જુ તો તે ઘટતું નથી, કારણ કે અસખ્યાત પ્રદેશોના અને ચેતન્યનો સર્વથા નાશ થતો નથી અન્ય ગતિમાંથી મનુષ્યની ગતિમાં આવ્યો તો પાપુ, પ્રથમ આરભમાં સ્તનપાન પ્રવૃત્તિ સહારૂ ચેતન્યને માથે લેઈ આવ્યો હતો, તેથી હું આત્મરૂપે પાપુ કાલમાં નિધિમાન છું, માટે હવે અમરરૂપ પોતાના આત્માને નિશ્ચયનયથી મેં જાણ્યો તેથી હું અમર થયાનો હું તો હું આત્મા મરૂં છું એવી જ્ઞાન્તિને અધ્યાત્મજ્ઞાનદ્વારા તથા દર્શના જન્મ અને મરણના હેતુઓ, મિથ્યાત્વ, અનિશ્ચિત્તિ, ક્ષાય અને યોગ છે, તેમાં મિથ્યાત્વબુદ્ધિના હેતુઓનો મેં ત્યાગ કર્યો છે, તો હું કેમ દેહોને ધારણ કરીશું? અર્થાત્ મિથ્યાત્વ હેતુઓ જતા અન્ય મરણના હેતુઓ પાપુ જવાનાજ મિથ્યાત્વ ગયા બાદ અન્ય મરણના હેતુઓ પાપુ યોગ કાળમાં-અદ્ય બન્યા નહીં યઈ જાય છે, માટે હવે અમે અમર થયા છીએ કારણમાં નિશ્ચય કરીને આનન્દધનજી જહે છે કે, અમે અમર એવા આત્માને દેખ્યો માટે અમર થયો કહેમણેકે એવું શ્રી મહાવીર પ્રભુના વચનરૂપ, વ્યવહારનયની માન્યતાને સ્વીકારીને, તે આ પ્રમાણે બોલે છે

રાગ દોસ જગત્ત કરત હૈ, इनको नास करेंगे,

मर्यो अनंत कालत प्राणी, सो हम काल हरेंगे ॥ अ० ॥ २ ॥

ભાનાર્થ, —શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ કહે છે કે, રાગ અને દ્વેષ એ બે જગત્માં બન્ધન છે, માટે અમે રાગ અને દ્વેષનો નાશ કરીશું હજી મારામાંથી રાગ અને દ્વેષ ગયા નથી, પાપુ હવે તો સમતાવડે રાગદ્વેષનો નાશ કરીશું રાગદ્વેષને ત્યાગવિન મુક્તિનો પદ નાહિ, કોટીકોટી જપતપ કરે, સવે મફારજ વાદ ॥ ૧ ॥ રાગ ને રીસા દોય રહીસા એ તુમ દુ સમા રીસા, જવ તુમ ઉનકુ દુર કરીસા તવ તુમ શિરસા રીસા ॥ જાપના મહાત્માઓએ પોકાર કરીને કહ્યું છે કે, મર્મ જીવોને અગારમાં બાંધનાર રાગ અને દ્વેષજ છે સરસ-

રેમા લ્યા ત્યા રાગ અને દેવમા ફસાયવા પ્રાણીઓ નજરે પડે છે
 રાગ અને દેવની રાખીમા સર્વે જીવો વટકાય છે અને તેથી અનન્ત
 મૃત્યુને પામે છે જાતના પદાર્થમા ઈટલ અને અનિષ્ટત્વની સુધ્ધિ
 જીવો મનમા રાગ અને દેવને ધારે છે કોઈ નખત રાગદના ઉત્પન્ન
 થાય છે અને કોઈ વખત દેવદત્તા ઉત્પન્ન થાય છે, કમરૂપ અત્તિની
 માડીમા રાગદેવનું અણન છે અને તેમા જીવ મુક્તાઈર છે આજ-
 કી રાગ અને દેવથી હેગન થયો, પણ હવે તો હું રા. અને દેવને
 રા કરીરા રાગ અને દેવના થો અનન્ત કાળથી પ્રાણી મયો
 હું હવે તો અમે કાનને હરણુ કરીશુ રા. દેવ અને અના-
 થી આત્મા પરસ્પરમા આત્મત્વની પ્રાપ્તિ ધારણુ કરીને કપાયોના
 રામા થાય છે અને તેથી કર્મના થો સગીરો વારણુ કરે છે અને
 રાશી લક્ષ જીવોનિમા પરિભ્રમણુ કરે છે, માટે હવે મારે ગ. અને
 ની જરૂર નથી હે રા. દેવ. હવે તમે ફર થાઓ. હવે તમે પો-
 તુ સામગ્ય અજ્ઞાનના સમર્થ નથી રાગ અને દેવનો નાન કરના હું
 મો થયો છું, હવે દરેક વખતે રા. અને દેવ થરો નહાં એવો હું ઉપ-
 ન રાખીના મારા મનની તુલ્કિ કરનાને હું આત્મોપયોગમા રમીરા
 ને કાળનો નારા કરીરા, એમ શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે

દેહ વિનાસી હુ જમિનામી, જપની ગતિ પકરેંગે,
 નાસી જાસી હમ થિર વામી, ચોરે હંદ નિચરેંગે. ॥ જ૦ ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, દેહ તો વિનાશી છે
 જાણે દેહમા હાનિ વૃદ્ધિ થયા કરે છે દેહમાથી કેટલાક પુરુષો
 છે અને કેટલાક નવા દેહમા આવે છે ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક,
 સ અને કાર્મ. એ પાંચ પ્રકારના નરીર છે પાંચ પ્રકારના દેહો-
 પા. જાણે જાણે ફેરફાર થયા કરે છે તરીરો વિનાશી છે અને હું
 મા તો અવિનાશી છું આત્મા ના કાનમા દ્રવ્યરૂપે એકગરબો
 છે આત્માના અસખ્યાત પ્રદેસો છે અને તે અવિનાશી છે, તેથી
 વિનાશી ચૈતન્યમય આત્મા છું દેહમા અને વાણીમા ઉત્પન્ન થતો
 વાધ્યાસ અને મમતાધ્યાગનો ત્યાગ કરીને અમે અમારી (શુદ્ધ
 ની) ગતિને પકડીશુ અમારા ગુણ ચૈતન્ય સ્વરૂપનેજ અમે નહાં
 પુરુષથી ભિન્ન અમારૂં સ્વરૂપ જે છે તેનેજ અમે નહાં કરીનું
 પ્રકૃતિયોથી ભિન્ન અમારૂં સાનાદિ સ્વરૂપ છે, તેજ હું છું એમ
 કરીને, અમારા ગુણ ચૈતન્ય સ્વરૂપમા રમણુતા કરીશુ જેથી
 આત્મદ્રવ્યથી જે ભિન્ન છે તે નષ્ટ થશે અસખ્યાત પ્રદેસોમા

લાગેલું આ પ્રકારનું કર્મ ના સ્વભાવનાનું છે, તે નામી જશે (દૂર થશે) અને (હું) આત્મા તો સ્થિરતા રૂપમાં વાચ જરીગ અમરજ્યાત પ્રદેશોમાં અનન્ત ગુણોની સ્થિરતા કર્મના નાનપડે કરીશ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગને ટાળી આત્માની શુદ્ધતા કરીશ પણ મહાનત દીક્ષાપડે સર્વ વિરતિરૂપ આગિત અગ્નિદાર કરીને, સકલ કર્મનો ક્ષય કરીશ અને કર્મનો અમર ન ટાળીને જ્ઞાનાદિ ગુણોની સ્થિરતા કરીશ હું પોતાના સ્વરૂપે સ્થિર થઈ ગઈ અને કર્મને ટાળી સ્વચ્છ શુદ્ધ થઈને નીજીસા, અર્થાત્ શુદ્ધ, શુદ્ધ, નિરજન, નિરાકાર, પરમાત્મા સ્વરૂપે થઈશ, એમ શ્રી આનન્દવનજી મહારાજ કહે છે

મર્યો જનન્તવાર વિન સમજ્યો, જન સુખ દુઃખ વિસરેંગે,
જાનન્દધન નિપટ નિકટ અક્ષરદો, નહીં સમેર સો મરેંગે ॥૪૦॥૪॥

ભાવાર્થ — આત્મા પોતાનું સમ્યક્ગત્યા સ્વરૂપ અનબોધ્યાનિના અનન્તનાર મર્યા આત્માના અપાનથીજ આત્મા બાહ્યવસ્તુઓમાં ભાડે તાર કરીને અનાદિગણથી પરિભ્રમણ કરે છે જ્ઞાન્તિના યોગે આત્મા એક જાણ મનુષ્યની પેઠે જ્યાં ત્યાં પરિભ્રમણ કરે છે અને પગવસ્તુને પોતાનામાં આરોપ કરે છે દુઝડો જેમ આગીસામાં પોતાનું પ્રતિબિંબ દેખીને જ્ઞાન્તિના યોગે પ્રતિબિંબની સાથે યુદ્ધ કરે છે અને પોતાની જ્ઞાન્તિથી પોતેજ દુખી થાય છે, તેમ આત્મા પણ પરવસ્તુમાં મમત્વની જ્ઞાન્તિથી અને પોતાના જ્ઞાનનિના, અન્તનાર જન્મ જરા અને મૃત્યુ પામ્યો, હવે તો પોતાના આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ જણાયુ ગાતા વેદનીય અને અગાતા વેદનીય એ બેથી સામારિક ગુપ્ત અને દુખ થાય છે, પણ હવે તો ગુપ્ત અને દુખને બૂલીશુ ગાતા અને અગાતાનો ઉદય આવે છતે તેમાં હું લેપાઇશ નહીં માન, અપમાન, લાભ, અવિતર્ય અને મરણના પ્રમગોમાં યથાનજિત આત્મોપયોગમાં રહીને મનપર મોહના આરોગોને આનંદ નહિ દહિ હવે તો બાહ્યનો સર્વ પ્રપચ મારાથી બિન્ન છે, એવો નિશ્ચય કરીને મારા આત્માને સમન્તાવડે લાવીશ હવે હું પિણ્ડસ્થધ્યાનમાં પ્રવૃત્તિ કરીશ અને હવે અર્થાત્ ચેતનનું ધ્યાન કરીને અજસમર પદ અનસર આવે પ્રાપ્ત કરીશ આ સમયમાં તો મુક્તિની પ્રાપ્તિ નથી, પણ અલ્પભવમાં અમર થઈ મુક્તિમાં ગાદિ અનન્તમાં ભાગે સદાકાળ સ્થિર રહીશ શ્રીમદ્ આનન્દ-ધનજી કહે છે કે, પિંડમાં વારવાગ ઉત્પન્ન થતા નિપટ, તદ્દન નિકટ (પામે રહેવ) એમાં હવે એ બે અક્ષરથી બોલે બે ચેતન, તેને બે મરણ કરશે નહીં તેજ મરણ, કારણ કે બે ચેતનનું મરણ કરશે નહીં તે રાગ

દેવતા પાસમા ચપલગે અને તેથી તે ચમ્પારમા ભમગે આનન્દધનજી
કહે છે કે, શામેલ દ્વારદ્વારા ઉઠતા એવા હમ નાજદ વાચ્ય આત્માનું
ધ્યાન-સ્મરણ કરીએ છીએ, તેથી અમે તો અલપભાગમા અમર થઈએ

રાગ ટોની પદ પ્રતાલીચમુ

મેરી તુ મેરી તુ કાહી હરેરી, મેરી
કહે ચેતન સમતા મુનિ આસર, ઔર દૈદ દિન જૂઠ લરેરી મેરી ॥૧॥

ભાવાર્થ — આત્મા, પોતાની ત્રી સમતાની નિશ્ચિતિ શ્રવણ કરીને તેને
કહે છે કે, તુજ ભારી ખગી ત્રી છે હવે હું તારા ઉપર કદી ક્રોધ કરનાર નથી
હે સમતે! તુ સામાટે કરે છે આટલા દીનસપર્થનું મમતાના ઘેર કૂતરાની
પેઠે પડી રહ્યો હતો અને તેની હન્દ્રજળનિધાયી હું અભિત થયો હતો
પણ હવે જાત્રા થયો છું ચેતન કહે છે કે, હે સમતા! આખર મમતા
દોઢ દીનસ લડીને થાકરો, અર્થાત્ અલપભાગમા મમતાનું ભેર ટળગે
મમતા હવે ભારી પામે આનશે તો પાપ હવે હું તેની ચન્મુખ ભેનાર
નથી એમ તેવા ઉપાયોથી મમતા મને લગવાનું તો પણ હવે હું તેના
કહેવાથી લગવાઈ જવાનો નથી પરવસ્તુમા મારાપણની શુદ્ધિને
મમતા કહે છે, આદ્યમા પડેલા પ્રતિમિમની પેઠે પરવસ્તુઓ ક્ષણિક
છે સ્વમમા ભાસતા પદાર્થો જેમ પોતાના થતા નથી, તેમ પરવસ્તુ
ઓમા આત્મા પોતાનાપણું કંઈ છે પણ, તે નસ્તુત સત્ય નથી
આત્મા સમ્યક્ત્વ પામીને ચમચ્ચ ગયો કે, મમતા એ અશુદ્ધ પરિપુતિ
છે મમતા હું ખ દેનારી છે, માટે મમતાની આન્તિ તજની ભેઠએ
મમતાનો છાંયનો લેવો પણ મુખજાગી નથી મમતા છેનટ દોઢ દીવસ
લડીને દૂર થઈ જવાની છે હવે હે મમતે! હું તારાથી કદી દૂર થનાર
નથી, એમ ખાતરી ધારણ કર

एती तो हु जानु निहचे, रीचीपर न जराउ जरेरी,
जर जपनो पद जाप सभारत, तर तेरेपर सग परेरी ॥ २ ॥

ભાવાર્થ — એટલું તો હું નિશ્ચય જાણું છું કે, રીચીપર (પીતળ
પર) સાનું નન જડનાનું કાર્ય કોઈ કહેરી કરે નહીં જ્યારે પોતાનું
શુદ્ધ પદ પોતે આત્મા સભારે છે, ત્યારે ખરેખર આત્માથી તારા પ્રમ
ગમા પડાય છે આત્મસ્વામી સમતાને કહે છે કે, જ્યારે હું પોતાનું શુદ્ધ
સ્વરૂપ સભારું છું ત્યારે, દેહ, વાણી અને મનથી હું ભિન્ન છું એમ
સત્ય ભારે છે જે જે દત્ત્ય પદાર્થો જાતમા મુખ હેતુબૂત મનાયલા
છે, તેમા ખરેખર મુખ નથી, એમ ભેઉં છું હું અને મારું એના

પ્રકારની અહતા અને મમતાની ભાવનામાં પણ જરામાત્ર રાગિનિ નથી બાલ પદાર્થોની પ્રાપ્તિમાં અનેક પ્રકારના સંકલ્પ અને નિકલ્પ કર્યા, પણ બાલ પદાર્થોની પ્રાપ્તિથી કિંચિત્ પણ નુખ ભાસ્તુ નહીં બાલ દુનિયામાં પ્રતિષ્ઠા, કીર્તિ, વિન્તારવાને અનેક પ્રકારની ઉપાધયો વેદી અને બુદ્ધિ પ્રમાણે અનેક પ્રકારના કીર્તિવર્ધક આચરણો આચર્યા, પણ તેથી જરામાત્ર નિત્ય આનંદ પ્રાપ્ત થયો નહીં સ્વપ્નમાં ભાગ્યેથી દુનિયામાં કોણ સદાજાળ રહેનાર છે? જગતમાં સર્વ લોકોની આગળ પોતાના મુખાર્ય અનેક પ્રકારનું બુદ્ધિચાતુર્ય દેખાડ્યું, પણ સર્વ લોકોને એકચરખો ભાસ થયો નહીં, એના આ જગતમાં કોણ પુરૂષ સમજીને મમતાના વરામાં પડી રહે? અવશ્યતે કોઈ પણ પડી રહે નહીં મમતા સ્ત્રી કાચી છે અને જૂઠી છે, તેમજ દુખની દેનારી છે, એમ નિશ્ચય થતા કયો સત્યજ્ઞાતા મનુષ્ય, મમતાના પાશમાં દૂધાઈ જાય? હવે તો માફ શુદ્ધ સ્વરૂપ મેં બરાબર જાણ્યું, તેથી હું સમતો ! હું તારા સમ્બન્ધમાં આવ્યો છું અને હવે તને કંદાપિ છોડનાર નથી, એમ નિશ્ચયથી જુદું છું

જૌસર પાઈ અયાતમશૈલી, પરમાત્મ નિજયોગધેરી,

શક્તિજગાવે નિરુપમ રુપકી, આનન્દધન મિલી કેલિ કરેરી. ॥

મેરી૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ—આત્મા પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ અવબોધીને, અવસર પામી અધ્યાત્મ નેહીને જાતા થયો, ખરેખર આત્માને તુર્ત મુક્તિમાર્ગમાં પ્રવેશ કરાવનારી અધ્યાત્મ સૈલી છે જડને જડપણે ઓળખાવનારી અને આત્માને આત્મપણે ઓળખાવનારી અધ્યાત્મ સૈલી છે અનેક પ્રકારની વિદ્યાનો અભ્યાસ કરીને વિદ્વાન બનેલા મનુષ્યો, ત્યામુધી અધ્યાત્મ નેહીને જાણતા નથી ત્યામુધી, તેમની અન્ય વિદ્યાથી દાડને પીનારા મર્દેટની પેઠે મનમર્દેટની અચળ દસા રહ્યા કરે છે જેઓ બાલ પરિણતિમાં રાચી-માચી રહ્યા છે, તેઓ અધ્યાત્મ સૈલીથી યરાદ મુખ રહે છે, તેઓના મનમાં અધ્યાત્મ સૈલીની જથ માત્ર પણ પ્રવેશતી નથી પથમ જાણમાં અધ્યાત્મ સૈલીનો રાગ થયો પણ દુર્લભ છે આત્મા પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ ઓળખીને નિજશક્તિ પ્રગટાવી, પોતાનામાં સત્તાએ રહેલું પરમાત્મપદ છે, તેના યોગને ધારણ કરવા લાગ્યો દેય સ્ત્રેય અને ઉપાદેયનો વિવેક કરીને અન્તર દષ્ટિ ધારણ કરના લાગ્યો પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપમાં ઉપયોગ રાખીને સ્થિર થતા લાગ્યો બાલ દત્તાના મનમાં જે જે નકલ્યો પ્રગટવા લાગ્યા તેને ચારા લાગ્યો મમતાના કુવિચારોનો મનમાં સચાર થતા તેઓનો ક્ષય-કરવા લાગ્યો અને બાલ જગત દેખતા છતા

પણ નહીં દેખના એવી સ્થિતિને ધારણ કરના લાગ્યો પાતાના નુક
શુભોની શક્તિયોને સમતાનાયોને પ્રગટાવના લા યો અને આનન્દનો
સમૂહભૂત એવો શુદ્ધાત્મા સમતાનીસાથે એક સ્થિર ઉપયોગના રમ
ણુતારૂપ ક્રીડા કરવા લાગ્યો, અર્થાત્ સ્વક્રીડ સહજ નુદાનન્દને ભોગ
વવા લાગ્યો, એમ શ્રી આનન્દધનશ્રી આત્મા અને સમતાતુ સ્વરૂપ
હૃદયના અનુભવથી જણાવે છે

પદ ૪૪

(રાગ ટોરી)

તેરી હું તેરી હુ ઈતી કહુ રી, इन घातमें दगौ तु जाने,
तौ करवत काशी जाय ग्रहु री ॥ तेरी० ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ — સુમતિ શ્રી પોતાના આત્મપતિને કહે છે કે, હે શુદ્ધ
ચેતન ! હું તારી હુ, હું તારી હુ ! ! કદાપિ તું અન્યની યવાની નથી અને
આ આખતની વાર્તામાં તું બે દગો બાણે તો હું કાશી જઈને મારા
સિરપર કરવત મુકાવી પ્રાપ્તો ત્યાં જ એવ કથી સુમતિ પોતાને અપૂર્વ
પત્નીપ્રેમ અને સ્વામીનિશ્ચયની પ્રતિષ્ઠા કરે છે અને પોતાના સ્વામીને
કદાપિ દગો ન દઈ એમ નિશ્ચય કરી જણાવે છે આત્માને સુમતિ
અનેક પ્રકારના વિચારોથી ભરખાવે છે પવક પલકમાં આત્મામાં અ
નેક-હિંસા, ભૂક, ચોરી અને વ્યભિચાર, આદિ કુરિચારોને સુમતિ પ્રગ
ટાવવા પ્રયત્ન કરે છે, પણ સુમતિ પોતાના સ્વામીને સિખામણ
આપીને, હિંસા આદિના કુરિચારોને આવતા અટકાવે છે સુમતિના
અનેક પ્રકારના દાવપેચોને સુમતિ બાણી લે છે અને સુમતિના
દાવપેચો ખરાબ છે, એમ આત્મસ્વામીને જણાવે છે ચારિત્ર મોહનીયની
પ્રકૃતિયોના ઉછાળામાં આત્મા ભળી ન જાય, તેમજ સુમતિ કાણે કાણે
આત્માને વિવેક કરાવે છે અને આત્માને અહિતરૂપ દગો દેવાતુ ડોર્ધ પણ
કૃત્ય સુમતિ યવા દેતી નથી પોતાના સ્વામીને પોતાના પ્રાપ્તની પેઠે
બળવે છે સુમતિ સતિ સ્ત્રી હોનાથી આત્માના સનુઓના દાડવાથી, કુદી
જઈને દગો કરે તેથી નથી સુમતિને સુમતિના બલુની અસર થતી
નથી તેમજ સુમતિની પ્રત્ય બળને તે કાણુમાં તોડી દે છે સુમતિ
કહે છે કે, હે આત્મન ! હું તારી સ્ત્રી હુ, માટે તું હવે મારો પરિપૂર્ણ
વિશ્વાસ ધારણ કરીને મારી નિખામણ પ્રમાણે આવ

वेद पुरान कितान कुरानमें, आगमनिगम कहू न लहुरी,
वाचाफोर सिखाइ सेवनकी, मैं तेरे रसग्न रहुरी ॥ तेरी० ॥ २ ॥

મેંરે તો તું રાજી ચહિયે, જૌરકે વોલ મેં લાખ સહુરી,
આનન્દધન પિયાવેગે મિલો પ્યારે, નહીંતો ગગતરગ વહૂરી. ॥ તેરી ૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ — રૂઝ, યજુર, સામ અને અથર્વવેદ એ ચાર વેદ, તેમજ ભાગવત, માર્કંડેય, શિવપુરાણ, વિષ્ણુપુરાણ, વગેરે અઢાર પુરાણ, તેમજ દિગ્ગંધરી જૈનોએ આદિનાથ વગેરેના રચેલ પુરાણ, તેમજ અન્ય કિતાબો અને મહામદ પેગંબરનું રચેલું કુરાન, વગેરે ગ્રંથો અને નિગમમા હું બરાબર સમજતી નથી, તેમ રાષ્ટ્રથી પણ ભિન્ન એવું ત્હારા સખન્ધી અનુભવજ્ઞાન તેથી લેઈ રાકતી નથી મુમતિ કહે છે કે, તું શાસ્ત્રોવડે પ્રાપ્ત છે, પણ શાસ્ત્રો વાચીને પણ અનુભવ દૃષ્ટિ ખીલવાવિના તને પ્રાપ્ત કરી શકાતો નથી તને સેવવાની શિખામણની વાચાને તે અમુક અપેક્ષાએ જણાવે છે, પણ અનુભવ જ્ઞાનની દૃષ્ટિ વિના ત્હને પ્રાપ્ત કરી શકાતો નથી, આગમો વાચીને ત્હારા સ્વરૂપનો અનુભવ કરવો જોઈએ શાસ્ત્રો તો ત્હારા સ્વરૂપની દિશાને દેખાડે છે, પણ અનુભવજ્ઞાનવિના ત્હારા સ્વરૂપનો નિર્ધાર થતો નથી, તેથી હવે તો હું તારા સ્વરૂપના શુદ્ધ રસરગમા લીન બનીને રહીશ, કેમકે ત્હારા સ્વરૂપમા મને આનન્દ પડે છે ॥ ૨ ॥ મુમતિ કહે છે કે, હે આત્મ સ્વામિન! ત્હારે તો એજ તું રાજી હોય એટલે બધું તું મારાપર રાજી છે તો અન્ય લાખો મનુષ્યોના અનેક પ્રકારના માર્મિક શબ્દોને સહન કરીશ “ રાજારાજી રાજી તો ક્યા કરે મીયા કાજી ” એ કહેવત અનુસારે હે આત્મન! તું સદાકાળ મારા ઉપર રાજી હોય તો, કરોડો દુરમનોત્તર પણ કઈ આવવાતું નથી, કર્મની પ્રકૃતિયોરૂપ તારુઓ અન્તે પરાજય પામીને તારી પૂઠ છોડી દેશે હે આનન્દના ધનભૂત બહાલા આત્મસ્વામિન! હવે તો જલદી મને મળો હવે ક્ષણમાત્ર પણ તમારો નિયોગ સહન થતો નથી હવે તો વિશ્વસિ કરવામા આક્રી રાખી નથી અને હવે જો તમે નહીં મળશો તો પ્રાપ્તો ત્યાગ કરીને જગા નદીમા સારીરને વહન કરાવીશ, અર્થાત્ તમારી પ્રાપ્તિ માટે હું મારો પ્રાણલોગ આપીશ, એવો ધ્વનિ નીકળે છે, માટે હવે હે સ્વામિન! જલદી મળો, એમ શ્રીઆનન્દધનજી કહે છે

પદ ૪૫

રગ ટોહી

ઠગોરી મગોરી લગોરી જગોરી મમતા માયા આત્મ લેમતિ,
જનુમવ મેરી ઔર દગોરી. ॥ ઠગોરી ૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ — આત્માની પાછળ લાગીને જ્ઞાનાદિ રૂઢિને ચોરનારા હે

મમતા અને માયાદિક ઠગો ! તમે ભાગી જાઓ, હવે તમારું કંઈ પણ ચાલવાનું નથી આજમુઘી હે ઠગો ! તમેજો જે દુષ્ટ આચરો ! સેવ્યા છે અને અન્યના ગળા કાપ્યા છે, તે હવે કંઈ મારાથી છાતું નથી હે ઠગો ! તમે એમ વિચારતા હશે કે, આત્મા તો ઘેનમા પડ્યો છે, તેમજ નિદ્રામા ઉઘી ગયો છે, તેથી આપણને કોણ પુછનાર છે ? પણ આવી મિથ્યા કલ્પનાને દૂર કરો, હવે તો મારા આત્મપતિ જ્યાં છે અને તે પોતાનું પરાક્રમ સ્ફોરવા વિના રહેનાર નથી આત્મા ખેલાન દશામા માયા અને મમતાની બુદ્ધિ ધારણ કરીને તેઓની સાથે ક્યોં હોતો, પણ હવે તે જાગ્યો છે શુદ્ધ દૃષ્ટિથી મત્ત્ય અને અસત્યની પરીક્ષા કરવાને સમર્થ થવાય છે હવે તો તેઓ જડના ધમને જડ તરીકે જાણે છે અને ચેતનના ધર્મને ચેતન તરીકે જાણે છે, અર્થાત્ પોતાના ધર્મને અને પરના ધર્મને ઓળખવા શક્તિમાન થયા છે, હવે તેમની આખમા હે ઠગો ! તમે કાંઈ આજી જાઓ તેમ જણાતું નથી મારો તુલ્ય ચેતન સ્વામી અનંત શક્તિનું ધામ છે, સિદ્ધ પરમાત્માને બધું છે હે ઠગો ! તે તમારો મૂળમાથી નાત કર્યોવિના રહે તેમ જણાતું નથી, માટે હવે વેલાસર મૂઠી વાળીને ભાગી જાઓ, હવે હું તમને ચેતાહુ છું સુમતિ કહે છે કે, મારો સ્વામી અનંત થતા હવે હું ઉત્સાહનાળી અને નિર્ભય બની છું, તેથી હવે તમે હો કરાવનાર શક્તિમાન થવાના નથી, આ પ્રમાણે વિવેક દૃષ્ટિવાળી સુમતિ, ઉદ્ધારો કહાડે છે અને પોતાની બેદૃષ્ટિને અપુણ્ય ખાસ કરાવે છે

બ્રાત્ર ન તાત્ર ન માત્ર ન જાત્ર ન, ગાત્ર ન વાત્ર ન લાગત્ર ગોરી,
મૈરે સત્રદિન દરસન પરસન, તાન સુધારસ પાનપયો(ગો)રી ॥

ઠગોરી ॥ ૨ ॥

સાનાર્થ — સુમતિ કહે છે કે, હવે તો મને બ્રાત્ર-તાત્ર-મા જાતિ, અને મનનીય શરીરની પણ વાત કરની હે સુમતે ! સારી જ્ઞાનતી નથી હવે તો મારા પતિના સ્વરૂપમા હું લયલીન થઈ ગઈ છું હવે મને સર્વ દીવસ આત્મપતિનું દર્શન અને તેમને સ્પર્શ કરે તો સ્પર્શન અને તેમની સાથે લીન થઈ જતું તે તાનરૂપ અમૃતરસ તેમા નર-કવ થઈ જતું તેજ ગમે છે દુનિયાના કોઈ પણ પદાર્થમા મારું ચિત્ત લાગતું નથી. સુમતિ કહે છે કે, સમતે ! મને મારા આત્મસ્વામીના અનંત જ્ઞાન વિશિષ્ટ સ્વરૂપમા લીનતા થઈ જાય છે મારા સ્વામીના ગુણો વિચારી છું ત્યારે આનન્દમય બની જઈ છું ત્યારે મારા સ્વામીના ગુણોનું સ્વરૂપ વિચારતા વિચારતા, ધ્યાતા, ધ્યાન અને ધ્યેય એ ત્રણની એક ત્રણ એક તાન થઈ જાય છે ત્યારે આનન્દરૂપ અમૃતરસનું પાન કર

હુ અને તે વખતે અનુભવ દરિયાના યોગે મારી અપૂર્વ સ્થિતિને અનુ-
ભવુ છુ, તથા તે વખતે જગત્ છતાં પણ જગતનું ભાન ભૂવાય છે અને
સ્થિરોપયોગમાં આવિ, વ્યાવિ અને ઉપાધિના દુ ખની જવ પણ જપ્તાતી
નથી તેના પ્રસંગે હુ બાહ્યુ રુ કે, અહો મારા અનન્ત જ્ઞાનાદિ ગુણનિશિષ્ટ
આત્મસ્વામીના સખન્ધમાજ માત્ર અમૂલ્ય જીવન છે અને તેમની સાથે
સ્વરૂપરમપુતારૂપ તન્મય દશા કરીને રહેતુ તેજ ઈષ્ટમા ઈષ્ટ કર્તવ્ય સમ-
ભવ છે સહજ નિત્ય પુખની ખુમારી આત્મામાં રમાપુતા કરનાથીજ
ઉત્પન્ન થાય છે આત્મા અને હુ એકરૂપ છુ, આતુ એવ્ય થતા ઘણા
કર્મના આનરોગુ ટળે છે અને અપૂર્વ દર્શન ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી
આત્મસ્વામી સખન્ધ સહજપણે રહે છે, એમ સુમતિ પોતાની સખી
સમતાને કહે છે

પ્રાનનાથ વિછરેકી વેદન, પાર ન પામુ જયાગ ધગોરી,

આનન્દધન પ્રમુદર્શન ઔઘટ, ઘાટ ઉતારન નાવમગોરી ॥

ઠગોરી૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ — સુમતિ કહે છે કે, હે પ્રાણનાથ ! તમારા નિરહની વેદ
નાનો હુ પાર પામી શકતી નથી, કારણ કે નિરહરૂપ હુ ખસાગરનો
કાઠો દેખાતો નથી અને તેના ઉડાપણનો પણ પાર નથી, માટે હે
આનન્દના સમૂહભૂત આત્મનુ ! હવે જાત્રી દર્શન આપો ! પ્રત્યક્ષપણે
દર્શન આપો, પરોક્ષપણે પણ અનુભવયોગે તમાગ દર્શન થાય છે, પણ
તેમા હજી આવરણુ જપાય છે આધળો હસ્તના સ્પર્શનડે મનુષ્યને
જાણે અને ડોડ દેખતો આખનડે સાક્ષાત્ મનુષ્યને જાણે, તેટલો
પરોક્ષાનુભવ અને પ્રત્યક્ષમા ફેર છે સાક્ષાત્ પ્રત્યક્ષ આત્માનુ દર્શન
આ કાળમા નથી, તોપણુ ભાનના તો તેની નર્તે છે, તેથી સુમતિ પાણુ
સાક્ષાત્ આત્માના દર્શન કરવાની પ્રાર્થના કરે છે સુમતિ કહે છે કે,
અનુભવ દર્શન અને અનુભવ સ્પર્શન કરતા પ્રત્યક્ષ દર્શન અને પ્ર-
ત્યક્ષ તન્મયતારૂપ સ્પર્શન, અનતપુણુ અગ્રિક છે, માટે હે આનન્દધન
આત્મનુ ! સાક્ષાત્ દર્શન આપો અને પતિનો સાક્ષાત્ દર્શનનો વિયોગ
તે રૂપ હુ ખસાગર ઉતરવાને, જિનાગમરૂપ નાનની માનણી કરુ છુ તે
સ્વીકારો જિનાગમરૂપ નાનમા બેસીને વિયોગરૂપ હુ ખસાગર ઉતરીને
હે પ્રભો ! તમારા દર્શન કરવાની અત્યન્ત ઉત્કાંઠાને હુ ધારણુ કરુ છુ,
એમ ત્રી આનન્દધન મહારાજ પોતાના હૃદયમા અધ્યાત્મતત્ત્વનુ
ધ્યાન કરીને કહે છે —

ચેતન ચતુર ચોગાન લરીરી ॥ ચેતન૦ ॥

જીવલે મોહરાયકો લસકર, મિસકર છાડ અનાદિ ધરીરી ॥
ચેતન૦ ॥ ૧ ॥

ભાષાર્થ — આત્માની અનન્ત શક્તિ છે, આત્માની શક્તિનો કદાપિ પાર આનનાર નથી, આત્મા મોહરાજની સાથે રૂપમા લડીને તેને હરાવે છે, મોહરાજનું લરકર પપુ નહા જબર છે, મોહનીય કર્મની અકા-વીશ પ્રકૃતિયો છે, મોહનીય કર્મના જે ભેદ છે, ૧ દર્શનમોહનીય અને બીજી ચારિત્રમોહનીય, તેમા દર્શનમોહનીયના ૪૫ ભેદ છે સમ્યક્ત્વ મોહનીય, મિશ્રમોહનીય અને મિથ્યાત્વમોહનીય જે સમ્યક્ત્વમા મુઝાવે છે તેને સમ્યક્ત્વ મોહનીય કહે છે જેમા અન્તર્મુદ્ધર્ત પર્યંત જૈનધર્મ પર રૂચિ પપુ નહા અને દ્વેષ પપુ નહા તેને મિશ્રમોહનીય કહે છે જીવને અજીવ માનવો, ધર્મને અવમ માનવો, આદિ દશ પ્રકારનું મિથ્યાત્વ છે તેને મિથ્યાત્વ મોહનીય કહે છે ચારિત્ર મોહનીયના પચ્ચીસ ભેદ છે, અનતાનુબન્ધિ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ, અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ માન, માયા અને લોભ, તેમજ પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ, તેમજ સજ્જનનના ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ, એ સોળ કથાય જાપુષા, તેમજ હામ્ય, ગતિ, અરતિ, ભય, રોક, ડુંગચ્છા, તથા સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ અને નપુસકવેદ એ નવનો કથાય, સર્વ મળીને ચારિત્ર મોહનીયની પચ્ચીસ પ્રકૃતિ, તથા દર્શન મોહનીયની ૪૫ ભેગી કરતા, મોહની અકાવીશ પ્રકૃતિયોરૂપ યોજનાઓ આત્માની સાથે અનાદિ કાળથી યુદ્ધ કરે છે યુદ્ધ ચેતના પોતાના સ્વામીને કહે છે કે, હવે તું મોહના લરકરને પોતાની અશુદ્ધ પરિપુતિરૂપ કાળીમાને તજીને જીતી લે, હવે તું પોતાનો સમય રૂમાવીશ નહા બન્ધ, ઉદય, ઉદીરણ અને સત્તા માથી મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિયોને ઉઘારી નાખ હે સૂરવીર! હવે રૂપ-મેદાનમા ખરૂં સૂરાતન દેખાડી દે, હવે કેમ વાર લગાડે છે

નાગી કાઢલે તાઢલે દુશ્મન, લાગે કાચી દોય ધરીરી,
અચલ અનાધિત કેવલમનસુફ, પાવે શિવદરગાહમરીરી ॥

ચેતન૦ ॥ ૨ ॥

ભાષાર્થ — હે ચેતન! તું મ્યાનમાથી જ્ઞાનરૂપ તરવાર કાઢીને દુષ્ટ મોહનૃપના મુઠટોને માર, કેમકે પોતાના લગુઓની જે ઉપેક્ષા કરે છે અને સમય પામીને તેનો નાન કરતો નથી તે મૂર્ખ ગણાય છે અને તેને ધાનું

ખમ્બુ પડે છે પોતાના દુરભનોતુ સહ્ય ગમે ત્યાંથી ચોધીને કાઢી નાખતુ જોઈએ હે ચેતન ! મોહ ગતુએ આપણુ છુટ કરવામા બાકી રાખી નથી, હવે તો દુરભનોતે મારી હઠાવ પોતાતુ ખરૂં સૂરાતન કોરવીને તેની માથે લડતા, કાચી બે ઘડીમા તુ મોહ રાતુનુ નિકદન કરી નાખીરા શૂરવીર યદ્ય મોહ ગતુનો નાત કયાંથી કદાપિ સમયે, ચલે નહીં એની અને કદાપિ કાળે જેને કોઈ પણ પ્રકારની બાધા થવાની નથી એવી અને સર્વ દુનિયાના પદાર્થોને એક ગમયમા જાણે છે એવુ કેવલજ્ઞાન જેમા છે, એની દર્શન ચારિત્રાદિ અનન્ત શુભોન્નડે ભરેલી, રિવદગ્ગાહ (મુક્તિ)ને તુ પામી રાકે, એમા જરામાત્ર પણ આશ્ચર્ય નથી, માટે હે ચેતનસ્વામિન ! હવે તમે તૈયાર થાઓ હે ચેતનસ્વામિન ! તમે સજ્જતીય એવા સસારી આત્માઓની સાથે લડાઈ જરો નહીં હે સ્વામિન ! તમે જે દેખો એ તે તમારા દુરભનો નથી, પણ દુરભનો તો અન્તરમા રહ્યા છે, માટે અન્તરમા રહેવા મમતાદિ રાતુઓનો સ્વકીય જ્ઞાનથી નાશ કરો. ભૂતકાળમા અનેક જીવો મોહરાતુને હઠાવીને મુક્ત થયા અને ભવિષ્યમા યરો તમારી રાક્ષિનો ખ્યાવ કરો. ગતુના તા-બામા રહેતુ એ બીજતુ લક્ષણ છે પોતાના સજ્જતીય એવા કોઈ પણ આત્માઓ ઉપર દ્વેષ કરવો વા તેઓતુ છુટ કરવા પ્રયત્ન કરવો, તે અધ-માધમતુ લક્ષણ છે તમારા જેવા બહાદૂરે તો હવે, મોહનો સત્યજ્ઞાન તરવારથી નાશ કરવો જોઈએ હવે વાર ન લગાડો, મોહનો ક્ષય કરો. પોતાના કુટુબ સમાન અન્યોની માથે લડાઈ કરે છે તે મૂર્ખજ છે, તે આગળ હવે જાણવે છે

और लराइ लरे सो नगरा, सूर पठाडे नाउ जरिरी,

धरम मरम कहा बुजे न औरे, रहे आनन्दघन पद पकरीरी ॥

चेतन० ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ —સૂરો ખરા રાતુને બાધમા ઘાવીને પગડે નહીં અને અન્યથા અન્યની માથે લડાઈ કરે તો તે મૂર્ખ ગણાય છે અન્યો પોતાના સત્ય મર્મેનો મર્મે જાણી શકતા નથી, માટે હે આત્મસ્વામિન ! તુ હવે મોહ રાતુને મારી નાખ બાહ્ય મુદ્દો તો જીવો અનાદિ કાળથી કરે છે અને તેથી તેઓ ચતુર્જિતિરૂપ નસારમા વારનાર પરિભ્રમણ કરે છે મનુષ્યો પોતાની જાતિનાઓને રાતુઓ તરીકે જ્ઞેય છે, પણ વસ્તુત તેઓ રાતુ નથી, પણ તેઓની અદર રહેવા રાગ અને દ્વેષ રાતુઓ છે પોતાની અદર રાગ દ્વેષાદિ રાતુ રહ્યા છે ત્યામુધી, અન્ય જીવોને રાતુભૂત માનનામા આવે છે, પણ પોતાનામાથી રાગ દ્વેષાદિ રાતુઓ જતા રહે છે ત્યારે, કોઈ

પાપુ જીવોપર શત્રુપાત્રની બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થતી નથી પોતાનામા ભય રહ્યો હોય છે ત્યાંથી બાહ્યમા ભયના હેતુઓ દેખાય છે, પાપુ પોતાનું કૃદ્ધ નિર્ભય થતા બાહ્યમા ભયના હેતુઓ ભાસતા નથી અન્ય મનુષ્યો વગેરેને શત્રુઓ તરીકે જાણનારા અન્તરમા રહેલા રાગદ્વેષાદિ શત્રુઓ છે, માટે સમજવાનું કે અન્યના ઉપર શત્રુ બુદ્ધિ કેમ કરી જોઈએ, તેમજ જોના ઉપર શત્રુ બુદ્ધિ ધારણ કરીએ છીએ, તે વસ્તુત શત્રુઓ નથી ખરા શત્રુઓ તો મોહના રાગાદિ ચુબટા છે, તેનો જે જ્ઞાન દર્શન અને આગિતવે નારા કરે છે, તેજ ખરેખરો દુરનીર છે પોતાના ખરેખર શત્રુઓને જાણનાર આત્મા સત્ય ધર્મનું રહસ્ય જાણે છે અને તેથી તે બાહ્ય શત્રુઓને શત્રુ તરીકે નહીં માનતા, અન્તરમા રહેલા રાગ દ્વિને શત્રુ સમજીને તેનો નારા કરવા રૂપ, સ્વધર્મને પ્રહાર કરે છે અને તેથી તે પોતાનું આનન્દસમૃદ્ધિનું હૃદયસ્થાન તેને પકડીને રહે છે, અર્થાત્ આત્મા પોતાના શુદ્ધાનન્દ સ્વરૂપમા રમણતા કરે છે અને સકલ કર્મનો ક્ષય કરે છે, એમ હૃદય ચેતના પોતાના સ્વામિની શ્રી વીરતા જાણાવે છે અને પોતાના સ્વામીને કર્મનો ક્ષય કરવા ઉત્સાહ આપે છે, એનું શ્રીમદ્ આનન્દધનજી સ્વકીય કૃદ્ધયોગારથી ગાય છે

પદ ૪૭

(તાળ ટોચ)

પિય વિન નિશદિન, શ્રુ સ્વરીરી પિય,
લહુડી વડીકી કહાની મિટાઈ, દારતે આસે કવન ટરીરી. ॥

પિયં ॥ ૧ ॥

ભાનાર્થ — સમતા બ્રહ્માને કહે છે કે, હું મારા આત્મપતિની મોટી સ્ત્રી છું અને મમતા નાની સ્ત્રી છે તેમ છતાં મારા ચેતનામી મારી તરફ પ્રેમ દૃષ્ટિથી નિરખતા નથી મમતાએ મારા સ્વમીને અને પ્રપચાથી એવા બ્રમિત કયાં છે કે, મારા નિર્મમત્વ દ્વારન આજી પાપ તેઓ આવી શકતા નથી અને તેથી હું મારા સ્વામીને આરોપે રહી નિરખ્યા કરું છું, પાપુ મારા સ્વામી દેખાતા નથી કુમતિ પોતાના પ્રમત્તરૂપ ધરમા ભરમાવીને લઈ જાય છે અને મુચ્છારૂપ મદિરાનું પાન મારા સ્વામીને કરાવે છે મિથ્યાત્વરૂપ ધતુરાનું પાણુ ભક્ષણ કરાવે છે અને અનિવેકરૂપ ગાબળની ચડમો ભરીને આપે છે, તેથી મારા સ્વામીનું ભાન ઠંકાણે રહ્યું નથી મારા સ્વામીને ધરમા લાવવાને માટે અનેક પ્રકારની યુક્તિઓ રચી છું, પાપુ તે મારે ભર મવવા દેતી નથી, મારા સામું જોઈને તે અત્યંત દ્રેષ કરે છે, મમતા, રિપયની વાસનાઓથી મારા સ્વામીને લગવા યા કરે છે કેઈ પાપુ રીતે મારા સ્વામી મારા

મારણે આવે એમ હું ઇચ્છા કરું છું અને રાત્રી દિવસ આરામ વડે અનેક પ્રકારના વિચાર કરતી ક્યારની ડુસ્યા કરું છું હવે તો માત્ર મન સ્થિર રહેતું નથી મારામાં કોઈ જાતનું દુઃખ દેખાતું નથી, તેમ છતાં મારા આત્મરૂપ સ્વામી કુમતિના નામમાં પડી ગયા છે, તેથી હું અહર્નિશ બળ્યા કરું છું

પદ ભૂલન તન મૌન ન જોડે, માવેન ચોક્કી જરાડ જરીરી,
શિવકમલા આલી સુખ ન ઉપાવત, કૌન ગિનત નારી અમરીરી.

પિયં ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ — શરીર ઉપર વસ્ત્ર અને દાગિનાને જગનાર ધારણ કરું છું તો તે બિવકુલ ગમતા નથી, તેમજ જડન જડેલી ચોક્કીવાળા દાગિના પહેરું છું તો તે પણ બિવકુલ ગમતા નથી અને મુક્તિ સ્ત્રીરૂપ સખી, પતિના વિરહે મુખ ઉત્પન્ન કરી શકતી નથી, તો દેવતાની સ્ત્રી-ઓની તો ગણતરીજ નથી? કે તે મને મુખ આપી શકે? હે શ્રદ્ધા! મને નહીં જુનનમાં કોઈ પણ ઠેકાણે, કોઈ જરા માત્ર પણ મુખ આપી શકે એમ લાગતું નથી પતિવિનાની હું એકલી અબળા કયા જઈ શકું? મને મારા પતિવિના ઘરમાં કે બહાર સર્વેન ચેન પડતું નથી મનમાં અનેક પ્રકારના વિચારો આવીને પાછા ચરી જાય છે દુઃખ પતિવિયોગરૂપ ચાર માત્ર પ્રાપ્તરૂપ ધન ક્ષણે ક્ષણે હરણ કરે છે જગતના જોડલા દશ્ય પદાર્થો છે તે સર્વ દશ્ય પદાર્થો જડરૂપ હોવાથી તેઓ મને મુખ આપી શકતા નથી અને સત્ય મુખના ઉપાયો પણ બતાવી શકતા નથી આખું જગત જડની નગતથી જડ જેવું બની ગયેલું દેખાય છે, તેથી તે મારા જેવી હું બિચારીની ખબર પણ વ્યાથી પુછી શકે? મારા શુદ્ધાત્મ સ્વામીવિના કોઈ પણ મને શોભા આપી શકતું નથી, તેમજ મારી પ્રતિષ્ઠામાં વધારો કરી શકતું નથી અસા મનુષ્યો બાહ્ય પ્રવૃત્તિની ધમાલમાં આધજાની પેટેયન તન (જસા ત્યા) અહર્નિશ રાત્રી માત્રી રહ્યા છે કેટલાક પડિતો કહેનાય છે તે પણ શબ્દ સૃષ્ટિની રચનામાં અને તેની લીલામાં તન્મય બની ગયા છે, તેથી તેઓ પણ મારા સ્વરૂપને જાણી શકતા નથી ચૈતન્ય વાદનો અસ્વીકાર કરનારા નાસ્તિકો તો મારા સ્વરૂપની ગંધ પણ જાણતા નથી, તેથી તેઓ મને કયાથી ઓળખી શકે? મારા શુદ્ધાત્મપતિ વિના વસ્ત્ર અને આભૂષણોની શોભા કોને દેખાડું? ઉલટી વસ્ત્રાભૂષણની શોભા હું ખમા વધારો કરે છે કેમકે શુદ્ધાત્મ પતિના વિરહે અખાનું સાધનો પણ બિવકુલ ગમતા નથી.

સાસ ડસાસ વિસાસ ન રાણે, નિણદ નિગોરી મોર લરીરી;
 ઔર તમીન ન તપત ચુઝાવત, આનન્દધન પીગુપ જરીરી. પિયબારી
 બાવાર્ય — શુદ્ધચેતના સખી શ્રદ્ધાને કહે છે કે, હે બહેન ! કુમતિ
 આસોઝ્દાસનો નિશામ પણ માગે રાખતી નથી અને મારા પ્રતિ મારા
 પતિને એજ આસોઝ્દાસ પણ છુટો મુકતી નથી, કારણ કુમતિ જાણે છે કે,
 જો હું આત્માને કાપુ માન પણ છુટો મુકીશ તો પછી મારા સર્વે દાવ
 પેચો નિબંધ જવાના કેમકે તે કુમતિના અમજવવાથી તેની પાસે
 આલ્હો જશે, તેથી તે મારા ઉપર અત્યંત દ્રેષ રાખે છે અને મારા પતિને
 મારા ઉપર વિશેષ અરૂચિ થાય તેમ ભરમાવવામા બાઝી રાખતી
 નથી વળી મારી સાથે સગરના પહોરમા નડુરી લડી પણ ખરી અને
 મને ખુબ ધમકાવી, તો પણ મારા સ્વામી કાંઈ પણ બોલ્યા નહીં, તેથી
 મને બહુ દુઃખ વાગુ અને તેથી મારા શરીરમા એટલો બધો તાપ
 વધી ગયો છે કે, તેને મટાડવાને કોઈ પણ વૈદ્ય શક્તિમાન જણાતો નથી
 હવે તો એકજ ઉપાય છે કે, મારા આનન્દના મમૂહમૂત આત્મસ્વામી
 અનુભવ કૃપા દહિરૂપી અમૃતને વરમાવે, તો મારા શરીરને તાપ ઓલ
 વાય અને પરિપૂર્ણ શાંતિ થાય મારા આત્મસ્વામીની જો મારા ઉપર
 કૃપા હોય તો મને કોઈ પણ દુઃખ આપવાને સમર્થ થતો નથી મારા
 આત્મસ્વામીની કૃપાદષ્ટિ થતા અત્યંત સ્થિરતા વધે છે, અને સહજ
 સુખની ધારા વર્ષે છે અને તેથી એક ક્ષાપ્તમા અનંત કાળના દુઃખો
 ભૂતી જવાય છે મારા સ્વામીની અમીમય દષ્ટિની વૃદ્ધિ થતા સહજ
 આનન્દની છાયા છવાઈ જાય છે હે સખી ! તું ચતુર છે, માટે તારી
 આગળ શુ વિશેષ કહું ! તું સર્વ સમજે છે

પદ ૪૮

(રાગ માર જગલો)

માયહી મુને નિરપક્ષ કિણહી ન મુકી ॥ નિરપક્ષ ॥ માય૦ ॥
 નિરપક્ષ રહેવા ધણહી જૂરી, ધીમે નિજમતિ ફૂકી ॥ માય૦ ॥૧॥

બાવાર્ય — સમ્યક્ત્વમતિ કહે છે કે, હે વિદ્યા માતર ! મને પક્ષ-
 પાત વિનાની કોઈએ સૂતી નથી કોઈએ મને નિરપક્ષ રહેવા દીધી
 નથી જિનેશ્વર સર્વજ્ઞ મહાવીરના વચનાનુસારે નિરપક્ષ રહેવા હું
 ધણ જૂરી, મેં ઘણા કાકા માર્યા, પણ પક્ષચાળાઓએ પોતાની સ્વચ્છ
 નેતાવાની બુદ્ધિથી મારૂ સ્વરૂપ વિન મિશ્રિત અગતી પેટે કરી નાખ્યું
 તાએમા રહેલી ધર્મ વિદ્યાથી સમ્યક્ત્વમતિ ઉત્પન્ન થવી જોઈએ પણ

જગતના લોકો દૃષ્ટિ સગવાળી મતિ ધારણ કરીને, પોતાનો પક્ષ જૂઠો હોય છે તોપણ તેનું સમર્થન કરે છે દાખલા તરીકે વિચારો કે આ જગત અનાદિકાળનું છે, તેનો કોઈ બનાવનાર નથી, બનાવનાર પ્રયોજન પણ સિદ્ધ થતું નથી, રાગ અને દ્વેષરહિત સિદ્ધ પરમાત્મા કદી કોઈ વસ્તુને બનાવતા નથી, તેમજ સિદ્ધ પરમાત્માઓ પુનઃ અવતાર લેઈ શકતા નથી, છતાં કેટલાક તે તે પક્ષધારક કૂલમા જન્મેલાઓ, પક્ષપાતવડે પોતાનો અસત્ય સિદ્ધાન્ત સ્થાપન કરના યુક્તિયો રચે છે યજ્ઞમા પશુહોમ વગેરેથી હિંસા-પાપ થાય છે, છતાં પક્ષપાત બુદ્ધિથી પોતાનો કદાચ હોડતા નથી તેમજ કેટલાક ઇશુખ્રીસ્તના પંથને સ્વીકારે છે અને કદાચ બુદ્ધિથી ઇશ્વર જગતનો બનાવનાર નથી છતાં માને છે કેટલાક અનેક પ્રકારની સત્ય યુક્તિયો જાણતા છતાં પણ ચાર્વાક અર્થાત્ જડવાદનો માર્ગ ત્યાગતા નથી કેટલાક દારૂ અને માસ વગેરે પદાર્થોને ખાનારાના કૂળમા જન્મેલા હોવાથી, ચંચેલી પક્ષપાત બુદ્ધિને ધારણ કરી તેનીજ હુયુક્તિયોથી પુષ્ટિ કરે છે દાદુપથી-નાનકપથી વગેરે એકાન્ત વાદીઓ, સ્વપક્ષ રાગ દૃષ્ટિથી સાચું બતાવ્યા છતાં પણ દૃષ્ટિરાગના બળથી અસત્ય સિદ્ધાન્તોને પણ સત્ય તરીકે સ્વીકારે છે

યોગીયેં મલીને યોગણ કીની, યતિયેં કીની યતની ॥

મગતેં પકડી મગતાળી કીની, મતવાલે કીની મતની. ॥માય૦ ॥૨॥

ભાવાર્થ —સમ્યક્ત્વ મતિ કયે છે કે, હે જનની ! એકાન્તમતધારક યોગિઓએ જેના ઘડને મને યોગમાર્ગરૂપે પરિપુર્યાવી, અર્થાત્ તેઓએ મને પોતાના વશ કરી યોગિની તરીકે બનાવી દીધી ઇન્દ્રિયોને કબજામા રાખનાર એવા બૌદ્ધ ધર્મના યતિઓએ મને તેમના પંથમા ખેંચીને યતણી બનાવી દીધી જૈનના સાધુઓને યતિ કથનામા આવે છે, પણ તેઓનું અત્ર ગ્રહણ કરવું નહીં, ગરબુ કે તેઓ તો અનેકાન્તવાદને ધારણ કરે છે, અનેકાન્તવાદમા પક્ષપાત નથી, જૈનયતિઓ દરેક વસ્તુઓને અપેક્ષાએ માને છે, તેથી જૈનના સાધુઓ સર્વજ્ઞ જિનેન્દ્રની આજ્ઞાનુસારે સત્ય સિદ્ધાન્ત સ્વીકારતા હોવાથી તેઓ વસ્તુતઃ નિષ્પક્ષપાતી છે જૈનના સાધુ સરખા બૌદ્ધના સાધુઓ કેટલાક વેપાદિના અશે દેખાય છે, તેથી શ્રીમદ્ આનન્દધનજી તેમને યતિ કયે તે સત્ય છે મતિ કહે છે કે, નરસિંહ, કબીર વગેરે ભક્તોએ મને પકડીને પોતાની ઇચ્છિત ભક્તિમા મારો ઉપયોગ કરીને, પુત્રાણી બનાવી દીધી ભક્તિમાજ મોઢા છે,

માધુ યવાની જરૂર નથી, જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની આવશ્યકતા નથી, આમ
એકાન્તે અજ્ઞ ભક્તિના સિદ્ધાન્તને માની અન્યતુ ઉત્થાપન કરી ભક્તોએ
મને પક્ષપાતમા ખેંચીને તેમની ભક્તાણી બનાવી દીધી તેમજ વૈષ્ણવ
આદિ મતને માનનારાઓએ મને ખેંચીને પોતાના તાબામા લેઈ, તે
તે મતની મતલી બનાવી દીધી સાકર, રૈખાવ વગેરે મતવાળાઓ પોત
પોતાના મતની પુષ્ટિ કરવામા મતિનો ઉપયોગ કર્યો કરે છે અને તેઓ
યુક્તિઓની શોધમા પક્ષપાતની મતિને ખેંચી લેઈ જાય છે પૂરના મતોત્
દલન વરીને કેટલાક, નવીન મતોને કુમતિથી પ્રગટ કરે છે, જેથી દુનિ
યાના લોકો પણ તેમા ફસાઈ જાય છે ખરેખર પ્રભુ મહાનીર જિનેશ્વર
કમિત ધર્મનો ત્યાગ કરીને અજ્ઞાની છવો અન્ય મતોમા ફસાય છે

કેળે સુસી કેળે લૂંચી, કેળે કેસે લપેટી ॥

एक पगो में कोइ न देख्यो, वेदना किणही न मेटी. ॥ माय०॥३॥

જ્ઞાનાર્થ — મધ્યસ્થ મતિ કહે છે કે, હે ધર્મવિદ્યા માતર ! કેવું તો
મારો ત્યાગ કર્યો અજ્ઞાનવાદીઓ કહે છે કે, મતિ અર્થાત્ જ્ઞાનજ હુ ખ
કારક છે, માટે જ્ઞાનનો ત્યાગ કરવો જોઈએ અને અજ્ઞાનનો પક્ષ સ્વીકાર
વો જોઈએ અજ્ઞાનવાદી કહે છે કે, જ્ઞાનથી તારુ મિત્રનો ભેદ માત્રમ
પડે છે તેથી હુ ખ ઉપજે છે, જ્ઞાનથી સત્ય અને અસત્યતુ જ્ઞાન થાય
છે તેથી ત્યજ ઉપર રા । અને અસત્યપર દ્વેષ ઉત્પન્ન થાય છે, માટે
મતિ (જ્ઞાન) તેજ અરાગ છે જ્ઞાનથી ધમ અને અધર્મ જણાય છે,
તેથી ધર્મપર રા । અને અધર્મપર દ્વેષ ઉત્પન્ન થાય છે, અર્થાત્ જ્ઞાનથી
જગત્મા કચેશ-હુ ખ ઉપજે છે, માટે જ્ઞાનનો ત્યાગ કરવો જોઈએ, આમ
અજ્ઞાનવાદી પોતાનો પક્ષ સ્વીકારીને મતિનો ત્યાગ કરે છે પણ વ
સ્થુત અજ્ઞાનવાદી પક્ષપાતવારી મતિથીજ પોતાનો પક્ષ જમાવે છે
અને મને પછી મૂકી દેવાતુ જણાવે છે અજ્ઞાનવાદીને પુછવામા
આવે કે તુ અજ્ઞાનની પુષ્ટિ કરે છે તે જ્ઞાનથી કરે છે કે અજ્ઞાનથી કરે
છે ? ઉત્તરમા તે કહેશે કે જ્ઞાનથી જસ જ્ઞાનથી અજ્ઞાનનો પક્ષ સિદ્ધ
કરીને જ્ઞાનનેજ પુન ઇચ્છાનો ઉપદેશ દેવો એ પક્ષપાતજ છે મતિ
કહે છે કે કેટલાક લોકોએ મને લુચી, મને દિગ્ગ મિત્ર કરી નાખી
અથવા કેટલાક લોકો એકાન્તે લોચમાજ ધર્મ માની અન્ય જ્ઞાન, સમતા
વગેરેમા ત્યાગ કરે છે, તેઓની એકાતે લોચ યુદ્ધિ યવાથી તેમણે
તેનારૂપે મને પરિણુમાવી કોઈ ચો ધીઓએ કેતમા જગાને લપેટવાની
પક્ષપાત યુદ્ધિમા મને ખેંચીને મને પણ કેસમા લપેટી દીધી અર્થાત્
જટાભૂટ મારાપુ કરીને તેમા મને માનનાની યુદ્ધિરૂપે મને પરિણુમાવી

કેટલાક બાવાઓ એકાન્તે મિથ્યાત્વના યોગે એમજ માને છે કે, લાખી જટા રાખી તેમા જગાને લપેટી રાખવાથી મુક્તિ મળે છે આવા મુર્ખ લોકો પણ મતિને મિથ્યાત્વમા ખેંચીને પોતાના કેશમા લપેટે છે બાહ્ય દષ્ટિધારક મિથ્યાદર્શનીઓમા નિરપક્ષ સ્વાદ્વાદૃષ્ય એક સત્ય પક્ષ ધારણ કરના કોઈ દીઠો નહીં, તેથી તેઓથી ભારી વેદના ટળી નહીં

રામ મળી રહીમાન મળાઈ, અરિહંત પાઠ પઠાઈ ॥

ઘરઘરને હું ધધે વલગી, અઠગી જીવ સગાઈ. ॥ માય૦ ॥ ૪ ॥

ભાનાર્થ —મતિ ગેરે છે કે, હે વિધાજનની! રામના નામનું ભજન કરનારાઓએ મને રામમા જોડી રામનો પાઠ ભણાવ્યો રામ એહી, રામાનન્દી નગેરે પન્થના સાધુઓ તથા ભક્તો રામરામ જપ્યા કરે છે રામરામ જપનારાઓ પોતાનો પક્ષ તાલીને પ્રભુના અન્ય નામ જપવામા ધર્મ માનતા નથી કૃષ્ણ અને હરિનું નામ જપનારાઓ પોતાના પન્થમા રાચે છે, માચે છે અને શિવનું નામ પણ દેતા પાપ માને છે શિવનું નામ ભજનારાઓ અન્યનું નામ દેતા અરિહંતને ધારે છે, તે પણ મને પક્ષપાતમા તાણે છે અરિહંત જપનારાઓ મને અરિહંતનો પાઠ પઢાવ્યો, અરિહંતનો પાઠ ભણુતા અનેક ભવના પાપ ટળે છે અરિહંતના સમાન જગતમા કોઈ અન્ય દેવ નથી, અરિહંત ભગવાનનો ઉપદિષ્ટ ધર્મ સમાન અન્ય કોઈ ધર્મ નથી અરિહંત એ રાજદનો અથપૂર્વક જાપ કરતા સકલ કર્મનો હાથ થાય છે, પણ મરીચિની પેઠે જે ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણ કરીને જે જૈનધર્મમા નિન્દવો થઈ પન્થ કાઢે છે, તે મહા પાપ ઉપાર્જન કરે છે શ્રીમદ્ આનન્દધનન્યએ કહ્યું છે કે, પાપ નહિ કોઈ ઇત્સૂત્રમાપણજિસો ધમ નહિ કોઈ જગસૂત્રસરીઓ ॥ સૂત્રઅનુસાર જે મનિક ભિરિયા કરે, તેહનો શુદ્ધચારિત્ર પરસો ॥ ધાર૦ ॥ જગતમા જિનેશ્વરના આગમો વિરૂદ્ધ ઉત્સૂત્ર ભાષણ કરવું તેના સમાન કોઈ પાપ નથી અને જિનકથિત આગમોના અનુસારે ઉપદેશ દેવો તેના સમાન કોઈ ધર્મ નથી પિસ્તાલીશ આગમો વગેરેના અનુસારે ઉપદેશ દેવો જોઈએ ઉત્સૂત્ર ભાષણ કરનારાઓ, અરિહંતનો સત્ય પાઠ ભણુતા મને કદાચહમા ખેંચે છે, તેઓ ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણવડે મને કુયુક્તિ કદાચહના પક્ષમા ખેંચે છે નામમાત્રનો જાપ કરનામા આવે અને વસ્તુસ્વરૂપ સમજવામા ન આવે તેમજ ઉત્સૂત્ર ભાષણ, કદાચહ, વગેરે દોષને સેવવામા આવે તો અરિહંત પાઠમા રૂપાયલી મતિને, સમ્યગ્ અનેકાન્ત જ્ઞાનતા અભાવે પક્ષમા ખેંચાઈ લેઈ જવાય એમ બનવા યોગ્ય ધારીને, શ્રીમદ્ આનન્દધનન્ય

આ પ્રમાણે ઉપદેશે છે ઉત્સવ બાપુ કદાચહ જોનામા નથી, એવા મનુષ્યો મુક્તિની શુદ્ધિથી અકપબોધ છતાં પણ અરિહતનો પાઠ ભણી મુક્ત થાય છે મહાપુરુષના ઉદયે અરિહતનું નામ સાબળવામા તથા જપવામા આવે છે અરિહત પાઠ પદાર્થનો અર્થ અમારી શુદ્ધિ પ્રમાણે કર્યા છે, તેનો ખરો અર્થ અનુભવમા આવતો નથી. કેટલીક જૂની પ્રતોમા આ પદ દેખનામા આવતુ નથી, તેથી આ પદ આનન્દધન કૃત છે કે અન્યકૃત છે તેનો હાવના વિચારનુસારે નિર્ણય થતો નથી તત્ત્વ જ્ઞાનિ ગમ્યમ્ મતિ કહે છે કે, અનેક પન્થરૂપ ધરધરને ધધે હાગી છુ સર્વ પન્થવાળાઓ અને તેમના પન્થમા જેમી જઈ મારાથી પોતાનું કાર્ય કરે છે, પણ તેથી મારા ચેતન સ્વામી અને મારી સગાઈ નતી નથી, તેમજ મુક્ત દશા થતી નથી

કેળે તે થાપી કેળે ઉથાપી, કેળે ચલાવી કિણ રાણી ॥

કેળે જગાડી કેળે સૂઝાડી, કોઈનું કોઈ નથી સાચી ॥ માયગીની ॥

ભાનાર્થ — મતિ કહે છે કે, હે વિદ્યામાતર! અને કોઈએ સ્થાપન કરી, કેટલાકે ઉત્થાપી, કેટલાકે પોતાના મત સ્થાપનમા અને અનેક પ્રકારના પક્ષનાદમા પ્રવર્તીથી અને કેટલાકે અને સમ્યક્ ઉપયોગમા ન લીધી, કેટલાકે સિયર રાખી, કેટલાકે અને સદાકાળ ભક્ત રાખી, કેટલાકે શૂન્યદશા એજ મુક્તિ છે એવું માની અને સુઝાડી, અર્થાત્ શૂન્યવત્ કરી નાખી, કેટલાકે શૂન્યપદામા મુક્તિ માને છે તે પન્થવાળાઓ કહે છે કે મુક્તદશામા જ્ઞાન રહેતુ નથી, તેમના મતમા મતિનું સુવાં પણ જાણુ કેટલાક અનેક પ્રકારના ર્ક કરના અને અનેક મુક્તિયોથી લીધેલા પક્ષનું મક્કન કરતુ અને અનેક પ્રકારની મુક્તિયોથી વિપક્ષનું ખડન કરતુ, એજ કાર્યમા મારો ઉપયોગ કરે છે કેટલાક રાગદ્વેષના યોગે પોતપોતાના પક્ષમા મારો ઉપયોગ કરે છે એકેક વસ્તુમા અપેક્ષા એ અનન્ત ધર્મ રજા છે, તેનો કેટલાક એકાન્ત વાદિયો સ્વીકાર કરત નથી. ફળ હોદ મિચ્છત એકાન્તે મિથ્યાત્વ હોય છે જ્યાં એકાન્ત વાદ નથી, તે એકાન્ત વાદ કથાય છે અનન્ત કેવલજ્ઞાનવત શ્રીવી પ્રભુએ જન્મતમા સર્વ વસ્તુઓમા હોવા અનન્ત ધર્મોને જણાવવાને એકાન્ત વાદની પ્રરૂપણા કરી છે સાત નવપૂર્વક વસ્તુતત્ત્વનો વિચાર કયા વિના, વસ્તુનું સમ્યક્ સ્વરૂપ અવગોચારું નથી શ્રી મહાપી કથિત જૈન ધર્મમા કોઈ પણ બ્રાહ્મણનો વસ્તુ ધર્મમા પક્ષપાત નથી અન દાનોમા તે એકાન્તગદ હોવાથી રાગદ્વેષ યોગે અને તેઓ પક્ષપાતમ ઝેર છે, એમ મતિ કહે છે અન્ય દશનો-પન્થો, જડવાદ વગેરે

કોઈનું કોઈ સાક્ષી નથી મને જે નિલુ છે તેની સાક્ષી કોઈ નથી,
મારી વિતરનાતી હું પોતે બાણુ છું, એમ મતિ કથે છે

ધીંગ દુર્બલને ઠેલીજે, ઠીંગે ઠીંગો વાજે ॥

અવલા તે કેમ વોલી ચક્રિયે, વહ યોદ્ધાને રાજે ॥ માય૦ ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ—મતિ કહે છે કે, હે નિધામાતર ! કોઈ સર્વ બાબતોમાં બળવાન હોય છે તે દુર્બળને, મને પક્ષમાં લેઈ હુગવે છે બળવાન યુક્તિવાળો નિર્બળને હરાવે છે સરખે સરખા હોય તો પરસ્પર સા-
આર્થ કરીને ચરખા ઉતરે છે જે પન્થવાળા અનેક પ્રકારની યુક્તિયો કરે છે અને મતિને પક્ષમાં તાણી અનેક પ્રકારના સાધાર્થ, વાદવિવાદો કરે છે, તેના પન્થવાળાઓ અન્ય નિર્બળ પક્ષવાળાઓને હરાવે છે ખ્રીસ્તિઓ, વેદાન્તિયો, આર્યમહાશયો, બૌદ્ધો અને મુગ્ધમાનો પોતા-
પોતાના ધર્મનો પક્ષ વિસ્તારવાને માટે અનેક પ્રકારની યુક્તિયો કર્યો કરે છે પોતાના પક્ષમાં મને ખેંચી અનેક પ્રકારના મડન ખડન કર્યો કરે છે એકાન્તવાદરૂપ પક્ષપાત વિનાના અનેકાન્તવાદ બાળુનારા ખરા જૈનો મને સમ્યક્ પક્ષપાત રહિતપણે ધારણ કરે છે દુનિયામાં જૈનધર્મ સમાન અન્ય કોઈ ધર્મ નથી જૈનધર્મના પ્રવર્તેગે, આચાર્યો, સાધુઓ વગેરે ગમ્મ ક્રિયાના ભેદે સકુચિત દષ્ટિ નારપુ કરીને લાભમાં કેટલાક પરસ્પર ચર્ચાઓ કરે છે એક વખત જૈનધર્મ પાળનારની સખ્યા ચાલીરા કરો હતી હતી જૈનો અનેક પ્રકારના સાધુ અને અનેક પ્રકારની ભાષા-
ઓનો અભ્યાસ કરીને, અન્યોને જૈનો બનાવતા હતા જેનશાઓનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કર્યોનિના જે નામમાં નથી જૈનો કથાય છે, તે જૈન-
ધર્મને બાણી પણ શક્તા નથી અને જૈનધર્મની વૃદ્ધિ પણ કરી શક્તા નથી અને જૈનધર્મનું આરાધન પણ કરી શક્તા નથી જેનો લાભો અને કરોડો રૂપૈયા અન્ય માર્ગોમાં વાપરે છે, તેથી જૈનધર્મનો ઉદ્ધાર થતો નથી જૈનશુરકુલો અને સાધુ પાઠશાલાઓ વગેરેમાં લાભો અને કરોડો રૂપૈયા વાપરનામાં આવશે તો જૈનોની અને જૈનધર્મની જગતમાં અસ્તિતા રહેશે મતિ કહે છે કે, ઉત્તમ એના જૈનધર્મ સિવાય સર્વત્ર મને એકાન્ત પક્ષમાં મોહ યોદ્ધાએ ખેંચી હું અબળા છું તે મોહરૂપ બળવાન યોદ્ધાના રાજ્યમાં શું બોલી રાકું? મોહની આગળ માંડ શું ભેર ચાલી શકે? મતિ કહે છે કે, મોહનડે એકાન્ત વાદીઓમાં મારી ખરાબ દશા થઈ

જે જે કીધું જે જે કરાવ્યું, તેહ કહેતી હું લાજુ,

થોડે કહે ઘણું પ્રીછી લેજો, ઘરશુ તીરથ નહીં વીજુ. માય૦ ॥ ૭ ॥

ભાવાર્થ. — મતિ કહે છે કે, હું જનની ! મોહયોદ્ધાના વરમા યએના એકાન્તવાદીઓએ જે જે મિથ્યા આચરણ કર્યું અને જે જે મિથ્યા મન, વાણી અને કાયાની પ્રવૃત્તિ કરાવી, તે કહેતા હું લગ્ન પામું છું સામારિક કાર્યોમાં પ્રવૃત્તિના વિચારો મારી પાસે મનુષ્યોએ એવા અનુભવ કરાયા કે તેનું વર્ણન કરતા મને લગ્ન ઉત્પન્ન થાય છે મોહ રાત્રીએ મારી પાસે ક્રોધથી અશુભ વિચારો કરાયા, માનથી અશુભ વિચારો કરાયા, માયાથી અશુભ વિચારો કરાયા, વેભથી અનુભવ વિચારો કરાયા, ઈર્ષ્યાથી અશુભ વિચારો કરાયા, નિન્દાથી અશુભ વિચારો કરાયા, હિંસાના વિચારો કરાયા, અસત્ય વદવાના વિચારો કરાયા, સ્તેષકર્મના વિચારો કરાયા, બિભિચારના વિચારો કરાયા, પશ્ચિમહના વિચારો કરાયા, નિશ્ચયવાતના વિચારો કરાયા, કુદેવ, કુશુદ અને કુધર્મની માન્યતાના વિચારો કરાયા, વિષયનારાગના વિચારો કરાયા અને માન-પૂલ, કીર્તિ વગેરે અનેક પ્રકારના પાપ વિચારો મારી પાસે કરાયા, એન જનતમા સર્વ જીવોને, મોહ પોતાના તાબામાં લીધા છે મોહરાત્રીએ સસાર નાટક રચીને સર્વ જીવોને પાત્રરૂપે બનાવીને નચાવે છે, મને પણ ખેંચીને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે પ્રવર્તીવે છે હું જનની ! તમે ઘોડી વાત કરતા ધણુ સમજી લેશો ઘરમકી અન્ય તીર્થે મોહું નથી, તમે મારી મા છો તેથી આપ પૂજ્યા હોવાથી આપની આગળ મારી કર્મકથા કથુ છું મારો સ્વામી જે ચેતન છે તે મારું તીર્થ છે, પણ તેની પ્રાપ્તિ થાય તેમ એકાન્તવાદીઓની આવી પ્રવૃત્તિથી જપ્ત નથી

આપ વીઠી રહેતાં રીસાવે, તેથી જોર ન ચાલે ॥

જાનન્દયન વહાલો વાંદડી જાલે, તો વીજી સઘલ પાલે.

॥ માય૦ ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થ — મતિ કહે છે કે, હું અણપ્રવચન માતર ! પોતાના હું ખની વાત પોતાના મનુષ્યને કહેવાથી ફાયદો છે, તેમ છતાં પોતાના જ મનુષ્યો રીસાય તો તેથી જોર ચાલી શકતું નથી મતિ કહે છે કે, મારો જાનન્દનો ધનશ્ચત આત્મસ્વામી જે મારો હાથ ઝાને તો ખીજી સઘળી વાત પાલવે પોતાના સ્વામિની કૃપાવિના કોઈ પણ કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી કેટલાક રાગથી મને રાગના પક્ષમાં ખેંચે છે કામરાગ, રોહિણી અને દુષ્ટિરાગ એ ત્રણ પ્રકારના રાગમાં લોકો ફસાઈ બંધ છે રાગથી મનુષ્ય, જાતિઅધ કરતા વિશેષ અધ અને છે શ્રીમદ્ યજુર્વિજય ઉપાધ્યાય જનવાન, કહે છે કે, જાતિઅધનો રોષ

ન આકરો, જે નવી દેસે રે અથ, મિથ્યા દષ્ટિરે તેહથી આકરો, માને અર્થ અનય-
 નતિઅધનો દોષ આડરો નથી, કારણ કે તે અશુભિના પદાર્થને દે-
 શડતો નથી, મિથ્યા દષ્ટિ જીવ તો તેથી પણ બહુ અધ છે, કારણ
 અર્થને પણ અનર્થ માને છે સત્યને અસત્ય માને છે ધર્મને અધ-
 માને છે દ્વેષ ધારનારાઓ પણ મતિને વિપરીત માર્ગમા ખેંચે
 દ્વેષી જીવો મત્ય ધર્મને જાળખી શકતા નથી દ્વેષના યોગે મનુષ્યો
 સારમાર્ગે તરફ ઘમઝાય છે દ્વેષના યોગે મનુષ્યો ન કરવાનું પાપાચર્ય
 કરે છે દ્વેષના યોગે મનુષ્યો નયોની અપેક્ષાએ સત્યતત્ત્વને ઝઢી શક-
 નથી રાગદ્વેષના યોગે મનુષ્યો પોતાની મતિને પદ્મપાતમા તાણે
 અનુભવીઓ આ બાબતને સમ્યક્ અવબોધી રાકે છે આનન્દ
 આત્મા જો કૃપા કરે તો મને, એટલે મતિને સમ્યક્રૂપે પરિપુમા
 રાગે આત્મા જો પોતાના સ્વરૂપમા પરિપુમે છે તો મતિને સમ્યક્
 દષ્ટિરૂપે પરિપુમાવીને તેના મકલ કલેશોને હરે છે અદ્વ પ્રવચન
 માતાની આગળ સર્વે સર્વ પન્થોમાથી બમીને આવેલી અ-
 જૈનદર્શનમા અનેકાન્ત પક્ષ દેખી સ્થિર થએલી, મતિ આ પ્રમા-
 પોતાનું હૃદય ખાલી કરે છે સુદ્ધચેતના તે જનનીરૂપ છે અ-
 સમ્યગ્મતિ તે પુત્રીરૂપ છે, સમ્યગ્મતિ પોતાની જનની સુદ્ધચેતન
 ઉપર્યુક્ત વચનોવડે નિઃસિ કરે છે, એમ પક્ષાતર અર્થદ્વારા અવબોધ
 રાગ અને દ્વેષથી જે મતિને ધર્મમા પરિપુમાવે છે તેનાથી મતિ
 આનન્દ પડતો નથી રાગ અને દ્વેષ રહિત આત્મામા મતિને પા-
 પુમાનનાથી આત્મામા અનત સુખ પ્રગટે છે મતિ, સુદ્ધચેતના
 માતાને કહે છે કે, જો મારો હાથ અનન્તાનન્દધનરૂપ આત્મા
 તો અન્ય અનેક પ્રકારના હુ ખને હુ સહન કરી શકું આત્મા
 મતિનું અવસ્થાન થાય એમ સુદ્ધચેતનાની આગળ મતિ કહે છે, એ
 આનન્દધનજી જપાવે છે

પદ ૪૯

(રાગ સોરઠ)

કવન વરણો નાહ રે, મુને કોઈ મિલાવો ॥ કં૦ ॥

અજન રેણ ન આણ ન માવે, મજન શિર પડો દાહ રે ॥

મુને કોઈ૦ ॥ ૧

ભાનાર્થ — સમતા કહે છે કે, મારો સ્વામી, કયન સમાન વા-
 વાળો છે, તેના પ્રકારના મારા સ્વામીને અરે ! કોઈ મારા હિત ક

નારાઓ મેળવી આપો કરોડો મણુ કાષ્ટનડે ચેતાવેલી અગ્નિમા યુનર્પુ
નાખવામા આવે છે તો તેવુ વાન તેવુ ને તેવુ રહે છે અને યુવર્પુનો
નાશ થતો નથી, તેમ આત્માની પણ તેવીજ સ્થિતિ છે ત્રણ કાલમા
આત્મદ્રવ્યનો નાશ થતો નથી આત્માની સત્તા કચનની પેઠે નિર્મલ
છે પણ કાલમા આત્મદ્રવ્યનુ સ્વરૂપ ફરતુ નથી મારા આત્મસ્વા
મિની આખમા અજનની રેખા નથી અને અજન પણ તેમને આખમા
ભાવતુ નથી. મારા સ્વામિની ચમુઓ જુદાજ પ્રકારની છે અને
તેમની આખનુ તેજ પણ જુદાજ પ્રકારનુ છે મારા સ્વામિની
આખોવડે સર્વ પ્રકારની વસ્તુઓ દેખાય છે મારા સ્વામીને જ્ઞાન
કરવુ ગમતુ નથી, કારણ કે બાહ્યજ્ઞાનની તેમને કંઈ પણ આનંદ-
કતા નથી, તેથી જ્ઞાનના શિરપર દાહ પડે, અર્થાત્ જ્ઞાનનુ નામ પાતુ
ન રહે, એમ કહેવાનો આશય પ્રતીત થાય છે મારા સ્વામી સત્તાએ
નિર્મલ છે, તેઓ બાહ્ય શરીરોની પેઠે બાહ્ય જ નથી જ્ઞાન કરતા નથી
બાહ્ય જ્ઞાનથી બાહ્ય મનનો નાશ થાય છે, અર્થાત્ બાહ્ય જ્ઞાન કરના-
રાઓ આત્માની શુદ્ધિ કરવા સમર્થ થતા નથી કશું છે કે,

શ્લોક

સમતા નદી સયમતોય પૂળા, સત્યાવહાશીલ તદાવયોર્મિ ॥
તનાભિષેક કુર પાકુપુત્ર, ન ચારિણા શુદ્ધયતિ ચાન્તરાત્મા ॥ ૧ ॥

શ્રીકૃષ્ણ કહે છે કે, હે પાકુપુત્ર ! સમતા નદી છે અને તે સયમ
જલથી પૂર્ણ છે, સત્ય પ્રનાહનાળી છે, વહી તે શીલતટવાળી છે, દયારૂપ
ઉર્મિવાળી છે, તેમા તું જ્ઞાન કર અન્તરાત્મા જલવડે સુદ્ધ થતો નથી,
આત્માને બાહ્યજ્ઞાનની જરૂર નથી, એવો મારો શુદ્ધ ચેતનસ્વામી કોઈ
મેળવી આપો કારણ કે સ્ત્રીની શોભા સ્વામીથી છે

કૌન સેન જાને પર મનકી, વેદન વિરહ અયાહ ॥

ધર ધર ધૂજે દેહડી મારી, જિમ વાનર મરમાહ રે ॥

મુને ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ — સમતા કહે છે કે, મારા શુદ્ધ ચેતન સ્વામિના વિર-
હથી મને અથાગ (જેનો પાર ન પમાય તેટલી) વેદના થાય છે મને
જે પતિવિરહની વેદના થાય છે તેને કુજ બાણી શકું છું પરના
મનના આત્મો અન્ય સ્ત્રી રીતે બાણી શકે ? બાણીને જે પ્રસવ
સમયે તેના મનમા જે વેદના થાય છે, તેને વન્ધ્યા સ્ત્રી સ્ત્રી રીતે

જાણી શકે? તે પ્રમાણે મારા મનમાં જે વેદના થાય છે, તેને અન્ય સ્ત્રી રીતે જાણી શકે મારી દગા જેવી જેઓની દસા થાય છે તેજ મારા મનની વેદનાને કદાપિ-કોઈકે અશથી-અનુભવનાડે અવબોધવા સમર્થ થઈ શકે આત્મસ્વામીનો પ્રેમ ખરેખર મારા મનની વિચિત્ર દગા કરે છે મારા સ્વામિના વિરહથી અને તેમના અત્યંત સ્મરણથી મારી દેહવતા થરથર ધ્રુજે છે કેવી રીતે ધ્રુજે છે તે બતાવે છે, જેમ કોઈ વાનર ભ્રમિત થયો હોય અને વાનર યૂથથી છૂટા પડ્યો હોય તે જેમ થરથર ધ્રુજે છે, તેમ હું પણ આત્મપતિના વિયોગે થરથર ધ્રુજુ છું અરે! મારી આની દસાથી શું પરિણામ આવશે તે અમજાતું નથી, માટે અરે! કોઈ સન્ત-ઉપકારી હોય તેઓ મારા સ્વામીનો મેળાપ કરી આપે દયાળુ પુરોહિત સદાજાળ અન્યોના હું ખડા ટાળવા પ્રયત્ન કરે છે આ પણ ભાવપ્રાણુરક્ષણ કરવારૂપ ભાવદયાતુ કાર્ય છે, માટે કોઈ સન્તો ભાવદયા લાગીને મારા આત્મસ્વામીનો મેળાપ કરી આપો મેળાપ કરાવી આપનારનો ઉપકાર કદાપિકાળે હું ભૂલીશ નહીં સન્ત પુરોહિત અનેક પ્રકારના હું ખ વેઠીને પણ અન્યોત્તુ પ્રેમ કરે છે મારો શુદ્ધ ચેતન સ્વામી જે મેળવી આપે તેના હું ઉવારપા લઉં અહો! કોઈ ઉપકારી ઉપકાર કરો! કરો!!

દેહ ન ગેહ ન નેહ ન રેહ ન, માવે ન દૂહા ગાહા ॥

આનન્દઘન વાલો વાંદડી જાલે, નિશ દિન ઘરુ ઉમાહા રે ॥

મુને૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ — સમતા કહે છે કે, મારા સ્વામીના મેળાપવિના મને દેહ (શરીર) ગમતી નથી, કારણ કે દેહમાં વસવાતુ મુખ્ય પ્રયોજન એ છે કે સ્વામીનો મેળાપ થાય સ્વામિવિના ઘરમાં રહેવું પણ ગમતું નથી પતિ વિયોગી સ્ત્રીને ઘર પણ સ્મશાનની પેઠે શોક, અર્થાત્ ચિન્તા ઉત્પન્ન કરાવે છે મારા શુદ્ધ ચેતનવિના દેહ અને ઘરની શોભા પણ કોઈ કામની નથી મારા સ્વામિવિના કોઈનાપર એક પ્રગટતો નથી જગતમાં જે પ્રિય લાગે છે તેનાપર એક પ્રગટે છે મારા શુદ્ધચેતન સ્વામિવિના હવે મને કોઈ પ્રિય લાગતું નથી કૃત્રિમ પ્રેમ તે પ્રેમ નથી, કૃત્રિમ એક તે એક નથી સત્યપર પ્રેમ થયા પછી તે કોટી ઉપાયોથી પણ છૂટતો નથી આત્મા અનતશુષ્કનો મહારાગર છે અને તે પોતાનો સ્વામી છે, એમ જાણતા અન્ય વસ્તુઓપરથી એક ઉતરી જાય છે, એમ અત્ર અવબોધવું મારા સ્વામિ વિના

અન્ય કોઈ વસ્તુની શોભા હવે મને રૂચતી નથી બાહ્યની સર્વ શોભાઓ ક્ષણિક છે, બાહ્યની કોઈ પણ વસ્તુની મદા એકસરખી શોભા રહેતી નથી કોઈના સરીરની શોભા પણ એકસરખી રહેતી નથી બાહ્યની શોભાથી કોઈ નિત્ય સુખી થયું નથી અને ભવિષ્યમાં થનાર નથી મારા સ્વામિભિના મને દુઃખ અને ગાથાઓનું ગાન કરવું તે પણ રૂચતું નથી મારા સ્વામિભિના દુઃખ અને ગાથાઓનું ગાન તે ખરેખર અરણ્યમાં પોક મૂકવા બરોબર લાગે છે હવે તો એક જ વિચારમાં લીન થઈ ગઈ છું અને તે એ જ શુદ્ધ વિચાર આવ્યો છે કે, આનન્દને સમૂહમૂત એવો મારો આત્મસ્વામી મારો હાથ ઝાલે તો મારો બેઠો પાર થઈ જાય, એવા મનોરથો કર્યા કરું છું, એમ શ્રી આનન્દદાસજી કહે ॥

પદ ૫૦

(રાગ ધન્યાશ્રી)

અનુભવ પ્રીતમ કૈસે મનાસી ॥ અં ॥

છિન નિર્વન સઘન છિન નિર્મલ, સમલરૂપ વતાસી ॥

અનું ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ — સમતા મનમાં ઉડો આવોય કરીને કહે છે કે, હું અનુભવ મિત્ર ! મારા શુદ્ધ ચેતન સ્વામી કેવી રીતે મનાય અને મારા ઘેર આવી શકે ? કારણ કે મારાથી રીસાયલો ચેતન વિભાવ દશામાં રમે છે ક્ષણભાતમાં સાસારિક દશામાં નિર્ધન થાય છે અને પુણ્યના થોડા સાસારિક દશામાં ક્ષણવારમાં ધનવાન બની જાય છે સાસારિક દશામાં ક્ષણનારમાં પુણ્યોત્પાદક શુભ એવા નિર્મલ પરિણામને ધારણ કરે છે, અર્થાત્ પાપરૂપ મન જેની અદર નથી એના શુભ પરિણામને ધારણ કરે છે શુભ પરિણામથી પુણ્યનો બન્ધ થાય છે અને અશુભ પરિણામથી પાપનો બન્ધ થાય છે પ્રસન્નચદ્રરાજર્ષિએ અતર્મુહૂર્તમ મનમાં અનુભવ પરિણામ ધારણ કરીને સાતમી નરક યોગ્ય પાપદલિકા ગ્રહણ કર્યો તદુલીયો મત્સ્ય મનમાં અનુભવ પરિણામને ધારણ કરીને સાતમી નરકમાં છે અશુભ પરિણામની અપેક્ષાએ શુભ પરિણામ માં આત્મા અશુભ પરિણામરૂપ દ્વેષરૂપ પરભાવતા થોડો આત્મિક અને શાતા અને અ

શાતાની ચેષ્ટાને કરે છે સર્ગગતિમા તે પુણ્યના ઉદયથી દેવલોકના સુખ ભોગવે છે, તેમ નરક ગતિમા પાપના ઉદયથી દુઃખ ભોગવે છે કોઈ વખત શુભ અને કોઈ વખત અશુભ પરિણામને ધારણ કરે છે અપ્રત્યક્ષ રાગદ્વેષની પરિણતિને અશુભ પરિણામ કહે છે અને પ્રત્યક્ષ રાગદ્વેષની પરિણતિને શુભ પરિણામ કહે છે, શુભ અને અશુભ પરિણામ અર્થાત્ વિષમદશા છે, તેથી મારો સ્વામી સમદશારૂપ મારા ઘરમા આવી શકતો નથી

छिनमें शक्र तक्र फुनि छिनमें, देखु कहत अनासी ॥

विरज न विच आपा हीतकारी, निर्धन झूठ खतासी ॥

अनु० ॥ २ ॥

ભાવાર્થ—ક્ષપુમા મારો સ્વામી દેવતાનો રાજા ઇન્દ્ર અને છે અને ક્ષણુમા તકે (છાશ) પીનારો ભરવાડ અને છે અને ક્ષપુમા અનેક પ્રકારની આશાને ધારણ કરનારો થાય છે અને હે અનુભવ ! જ્યારે હું એતુ શુદ્ધ રૂપ દેખું છું ત્યારે તો તે અનાથી (આશાવિનાનો) દેખાય છે મારો શુદ્ધ ચેતન વસ્તુત નિસ્પૃહ છે, પણ અશુદ્ધ પરિણતિ સ્ત્રીના પાશમા ઉપર્યુક્ત દશાને પ્રાપ્ત કરે છે આવી આત્માની સ્થિતિ દેખીને પચ તરીકે વચ્ચે પડવાની કોઈને (વિરજન) જરૂર નથી, કારણ કે આત્માનો હિતકારી આત્માજ છે આત્માનો શત્રુ આત્મા છે, તેમ આત્માનો મિત્ર આત્મા છે આત્મા પોતાની મેળે પોતાનો ઉદ્ધાર કરે છે અને પ્રમાદથી આત્મા પોતાનેજ નરકમા પાડે છે આત્માજ દેવતા છે, આત્માજ નારડી થાય છે, આત્માજ તિર્યચ થાય છે અને આત્માજ મનુષ્ય થાય છે કર્મથી આત્માજ ભમનાર છે અને કર્મનો નાશ કરી આત્માજ શિવ બુદ્ધ-સિદ્ધ થાય છે, માટે મારો સ્વામી જાત્રત થતા પોતાનુજ હિત કરનાર છે, એમ મને નિશ્ચય છે હાલ તો તે અશુદ્ધ પરિણતિના યોગે નિર્ધન બની જૂઠા ખાતા ખતવે છે, પણ જ્યારે દુઃખના પાશમા ફસાશે અને અનેક પ્રકારની પીડાઓ થશે ત્યારેજ તે અશુદ્ધ પરિણતિના ઘરમાથી છુટીને મારા ઘેર આનવાનુ મન કરશે અદ્યાપિ પર્યંત તેણે વિવેકદષ્ટિથી પોતાની જાતનો નિચાર કરી જોયું નથી, તેથી તે સસારમા અશુદ્ધ પરિણતિની સાથે અનેક પ્રકારના મોજ શોખ મારે છે ધન-ધાન્ય, ઘરખાર અને કુટુંબ, વગેરે પરવસ્તુમા રાચી માચી રહે છે, ખોટા ખાતા ખતવે છે, પણ દેવ ચૂકવતા અનેક પ્રકારના દુઃખ ભોગવશે ત્યારેજ મારા સ્વામિની બુદ્ધિ ઠેકાણે આવશે

તોહી તૂ મૈરો મૈહિ તુ તેરી, અન્તર કાહેં જનાસી ॥

જાનન્દધન પ્રથુ આન મિલામો, નહિ તર કરો ધનાસી ॥

જનુ ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ — ઉપયુક્ત દશાને ધારણ કરનાર હે આત્મન! તુ જમે તેવો છે તો પપુ તુ મારો ॥ સ્વભીની દુ ખી અને નિઝન અવસ્થાના પપુ સતી સ્ત્રી પોતાના સ્વાભીનો ત્યા ૧ કરતી નથી સતી સ્ત્રી સ્વાભીની માથે જમે તેવા સયો પોમા પતિ સાથે ૨ ખ બોનવે છે, છતાં પોતાના પતિને સત્ય મારે બતાવે છે પોતાનો પતિ ક્રોધ કરે, રીઝ કરે, તરડાડે, અને અપમાન કરે તોપણ સતી સ્ત્રી પૂર્વોક્ત ક્રોધ વગેરેના બોલને સહન કરે છે અશુદ્ધ પરિપુતિરૂપ વેશ્યાના કદમા ફરીને સ્વાભી, કદાપિ સ્ત્રીતુ મુખ ન ભુલે અને પોતાની સ્ત્રીતુ ધુરૂ ધરૂ છે તોપણ સતી સ્ત્રી પોતાના સ્વાભીપર ઓધુ લાવતી નથી અને પોતાના સ્વાભીતુ ધુરૂ ધરૂતી નથી-ઉલટી પોતાની આતુરીવડે પોતાના સ્વાભીને સત્ય શુભ છે, અસત્યનો ત્યાગ કરાવે છે પોતાના સ્વાભીતુ ઈષ્ટ ચિંતવે છે, સ્વકીય સ્વાભીને જમે તેમ કરી સત્ય મારે બતાવે છે અને સ્વકીય શુદ્ધ પ્રેમથી સ્વકીય સ્વાભીતુ આકર્ષે કરે છે આ પ્રમાણે સતીતુ કર્તવ્ય કુ સમજી હુ, તેથી તુ મારો તે મારો છેજ અને હે ચેતન સ્વામિન! તમારી કુ હુ, તમારાવિના કુ કોઈ અન્યની-મારા મરી-રની સાખ ધઈ બપ તોપણ-યવાની નથી, માટે હે મારા સ્વામિન! તુ મારા અને તારા રચ્ચે કેમ અન્તર (લેહભાવ) જણાવે છે તને મારાવિના ચાલે તેમ નથી અને મને તારાવિના ચાલે તેમ નથી આ પોતે તો એકરૂપ ધકનેજ રહેવાતુ છે, એવો આપણો મૂળ સ્વભાવ છે તેથી તેમ ક્યાવિના છૂટકો નથી આ પ્રમાણે મમતા અનુભવના દંખતા પોતાના આત્મસ્વાભીને કહે છે અને અનુભવને કહે છે કે, જાનન્દના સમૂહભૂત એવા આત્મપ્રભુનો મેળાપ કરી આપો હે અનુભવ ૧ જો તને મેળાપ ન કરાવી આપો તો ધનાસી કરો, અર્થાત્ વદાય થાઓ તમારૂં કાર્ય તમે ન બનવો તો મારી સાથે રહેવાતુ શું કારણ છે ? બલબલ મારૂં કામ કરી આપો.

પદ ૫૧

(શ્રાવ ધમાલ)

માદુકી રાતિ કાતિસી વહે, છાતીય છિન છિન છિના ॥

માદુ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ — બાદરવા માસની રાત્રી વાદળાની ઘોર ઘટાથી બહુ

કાળી હોય છે પતિવિયોગિની સ્ત્રીને પોતાના પતિવિના ભાદરનાની રાત્રી કાતીના સમાન લાગે છે ગુજરાતમાં આનંદુ વદની રાત્રી જે હોય છે તેને મારવાડમાં ભાદરનાની રાત્રી કહે છે સમતાને પોતાના આત્મપતિની ભાદરનાની રાત્રીરૂપ વિભાવદશા તે એક છાતી (હૃદય) ચીરવાને માટે કાતી હોય તેવી લાગે છે અને મારી છાતીના તિવ તિવ જેવડા કડકા જરી નાખે છે એક વેરિત્તી જેવું કાર્ય કરે તેવી ભાદરવાની રાત્રીરૂપ કાતી માફ જાળવું કાપવાનું કાર્ય કરે છે મારા આત્મપતિવિના મારા હૃદયના કંકડા થઈ જાય છે સમતા કહે છે કે, આવી મારી વિભાવ દશારૂપ રાત્રી સ્થિતિ કરે છે ઈષ્ટ વિયોગ, અનિષ્ટ સંયોગ, રોગચિંતા અને અશ્રદ્ધાચરૂપ મેઘની ઘટાઓ, વિભાવ દશારૂપ રાત્રીમાં ચઢી હોય છે હિંસાનુબન્ધી રૌદ્રધ્યાન, મૃપાનુબન્ધી રૌદ્રધ્યાન, સ્તેયાનુબન્ધી રૌદ્રધ્યાન અને પરિવ્રહાનુબન્ધી રૌદ્રધ્યાન એ ચાર રૌદ્રધ્યાનના પાયારૂપ જ્યાં અત્યંત કાલિમા રહી છે, એની વિભાવ દશારૂપ રાત્રી છે, જ્યાં શાંતા અને અશાંતાવેદનીયની વૃદ્ધિ થયા કરે છે વિભાવરૂપ રાત્રીમાં ઈર્ષ્યારૂપ વિદ્યુત્ત ચમકે છે આવી ભયંકર રાક્ષસી રાત્રી મહા દુઃખ દેવાવાળી છે સમતા કહે છે કે, આવી ભાદરવાની ભાગ્યગતિરૂપ કાતી મારી છાતીના કંકડા કરી નાખે છે, હવે મને બિયરૂલ ચેન પડતું નથી આત્મપતિ વિયોગિની એવી મારી દરોને દેખી કોના મનમાં દયા ન ઉત્પન્ન થઈ શકે? અલબત્ત દયાળુઓના મનમાં દયા ઉત્પન્ન થયાવિના રહે નહીં

પ્રીતમ સગ છત્રી નિરસકે હો, પીડ પીડ પીડ કીના ॥

વાહી ત્રિચ ચાતક કરે હો, પ્રાનહરે પરવીના ॥ માદુ ૦ ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ — પ્રીતમ (બહાવા) એવા આત્મસ્વામીની, સર્વ પ્રકારના અન્યનથી પરિપૂર્ણ એની મૂર્તિ કોઈ વેળા નિરખીને પ્રિય પ્રિય રાખ્દને ઉચ્ચાર કર્યો જે જેનું ધ્યાન કર્યું કરે છે તેને તેના સ્વરૂપને ભાસ થાય છે સમતા પણ આત્મસ્વામિનું ધ્યાન ધર્યાં કરે છે, તેથી તેને આત્મપ્રભુની મૂર્તિનું અર્થાત્ આત્મસ્વરૂપનું દર્શન થાય તેમાં આશ્ચર્ય નથી સમતાના યોગે હયોપશમભાવે આત્માનું દર્શન થાય છે અને તેથી પોતાના સ્વામીના સ્વરૂપને સમતા દેખે છે નવપદની પૂજામાં પણ કશું છે કે પ્રકૃતિ સાતને વપશમે ક્ષય જે હોવે, તિહાં આપ રૂપે સદા આપ જોવે શ્રીમદ્ યતોવિજય ઉપાધ્યાયના વચનાનુસારે પણ પોતાના સ્વરૂપને દેખી રાજાય છે સમતા પોતાના આત્મસ્વામીનું અનુભવ જ્ઞાનથી દર્શન કરી શકે છે, એમ અનુભવમાં આવે છે હવે સમતાના ઉદ્ધારો જાણવામાં આવે છે. સમતા કહે છે કે, હે સ્વામિન! તમારી

લગાવુ છું તેથી જાગૃતદત્તા થાય છે અને તેથી મારા સ્વામીનો ઉપ
 યોગ ગઢે છે અને તેથી વિભાવદશારૂપ રાત્રીમા સ્વામીના નામસ્મરણ
 ઉપયોગથી એક મોટું અવલમ્બન મળે છે અને અતરમા નિદ્રાનુ જોર પાપુ
 રજો છે વિભાવદશારૂપ રાત્રી ઘટતી જાય છે છેવટ ઘટતા ઘટતા
 બિલકુલ પીતી જાય છે અને તેથી અરુણોદયરૂપ અનુભવ જ્ઞાન પ્રગટે
 છે અનુભવજ્ઞાનરૂપ અરુણોદય પ્રગટતા અધાર છુપાઈ જાય છે અને
 પશ્ચાત્ કેવલજ્ઞાનરૂપ સૂર્યનો પ્રપંશ પડતા અધારાતુ નામ માન પણ
 રહેતુ નથી આની રીતે કેવલજ્ઞાનરૂપ સૂર્ય કે જેનાથી લોકાલોકનો
 સાક્ષાત્ ભાસ થાય છે, તેનો ઉદય થતા આનન્દના સમૂહભૂત એવા
 પરમાત્મા સ્વામી તે સમતાના ઘેર આવીને તેને પોતાની માની
 માનપૂર્વક મળ્યા વિભાવ દશારૂપ રાત્રીના ચોજે આત્મપતિ પોતાની
 સ્ત્રીને બરાબર દેખી શકતા નહોતા, પણ કેવલ જ્ઞાનરૂપ સૂર્યને
 ઉદય થતા તુર્ત સમતાને મળ્યા ચોથા ગુપ્તસ્થાનકમા મતિજ્ઞાન અને
 સ્તુતજ્ઞાન હોય છે અને અવધિજ્ઞાન પણ ચોથા ગુણકાણે ટોચ છે
 સાતમા ગુપ્તસ્થાનકમા મન પચવજ્ઞાન પ્રગટે છે દરામા ગુપ્તસ્થાન
 પર્યંત લોકોનો ઉદય હોય છે, તેથી મોહુનીય કર્મની અપેક્ષાએ દરામ
 ગુપ્તસ્થાનક પર્યંત વિભાવદશારૂપ રાત્રી છે ઘાતી કર્મની અપેક્ષાએ
 બારમા ગુણસ્થાનક પર્યંત વિભાવ દશારૂપ રાત્રી કથાય છે બારમ
 ગુણસ્થાનકથી તેરમા ગુપ્તસ્થાનકમા જતાજ, કેવલજ્ઞાન સૂર્ય પ્રગ
 ધાય છે મતિજ્ઞાન અને સ્તુતજ્ઞાનની પકડવાને અનુભવજ્ઞાન કયે
 સમતાને તેરમા ગુપ્તસ્થાનકમા પરમાત્મ સ્વામીનો સાક્ષાત્ મેળા
 ધાય ॥ શ્રીમદ્ આનન્દધન કહેછે કે, સમતાને પૂર્વોક્ત દશારૂ
 પરમાત્મ પ્રભુ મળ્યા

પદ ૫૨

(રાગ જય જય વતી)

મેરે પ્રાન જાનન્દધન તાન જાનન્દધન ॥ એ આંકળી ॥
 માત જાનન્દધન તાત જાનન્દધન,
 ગાત જાનન્દધન જાત જાનન્દધન ॥ મેં ॥ ૧ ॥

ભાષાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે હવે તો મને હૃ
 યામા કોઈ પણ વસ્તુ પોતાની ભાસતી નથી જડ વસ્તુઓમા
 મિશ્રકુલ ગુણગુણિ ભાસતી નથી, હવે તો એક આનન્દનો સમૂહ
 આત્માજ પ્રિય લાગ્યો છે આનન્દધન આત્મા તેજ હવે મારો પ્રાપ્ત

નિર્ધાર્યા છે સ્પર્શ રમ ધ્રાણુ-ચતુ-અને શ્રોતેન્દ્રિય એ પાત્ર ઇન્દ્રિયો તેમજ મન-નચન અને કાયબલ એ ત્રણ બલ, તથા શ્વાભોદ્ધામ અને આયુષ્ય, એ દગ પ્રાણુવડે, શ્વે જગત્મા શ્વે છે, પપ્પુ એ દશ પ્રાણુ ક્ષણિક છે, માટે એ ખરા પ્રાણુ નથી ખરો પ્રાણુભૂત તો મારો આનન્દનો સમૂહભૂત આત્મા છે, એમ મેં હવે નિશ્ચય કર્યો છે આજમુધી બાલતાનમા હુ પ્રેમ ધારણ કરતો હતો, પપ્પુ હવે તો સમજ્યો કે મનવડે જે તાન ઉત્પન્ન થતુ હતુ તે હુ નથી હવે તો ભાવતાન આનન્દધન આત્માજ છે એમ નિશ્ચય કર્યો છે સારીસદ્ધિને ઉત્પન્ન કરવામા મહા-થીભૂતને હુ માતા માનતો હતો, પપ્પુ હવે તો ચેત્યો અને જાણ્યુ કે જગત્મા જન્મના સખને અનેક માતાઓ કરી પપ્પુ, કોઈ મત્યમુખ આપવા સમર્થ થઈ નહીં, મત્ય માતા કદાપિ નષ્ઠ થતી નથી હવે તો આનન્દધન આત્મા તેજ માત્રી માતા છે એવો નિશ્ચય કર્યો તેમજ શરીરના અખન્ધે સગારમા ભમતા અનેક પિતાઓ કર્યા પપ્પુ, કોઈ પિતાએ જન્મ જરા અને મૃત્યુના હુ ખથી માત્ર રક્ષણ કર્યું નહીં અને કોઈ પિતાએ નિત્ય મુખ આપ્યુ નહીં આત્મામા અનન્ત મુખ છે અને તે પરમાત્મા થઈ રાકે છે માટે મારો પિતા આનન્દધન આત્માજ છે, એવો મેં નિશ્ચય કર્યો છે જાત અર્થાત્ શરીર પપ્પુ અમખ્ય પ્રદેગરૂપ આનન્દધન આત્મા તેજ માત્ર છે, એવો મેં નિશ્ચય કર્યો કે સગીરના પંચ ભેદ છે, તેવા પોદ્ધિવિદ શરીરો અનેક ધારણ કર્યા પપ્પુ કોઈ જડ નરીર સત્ય મુખ આપનાને સમર્થ થયુ નહીં, માટે હવે સારીરની ભમતાનો ત્યાગ કર્યો છે અને આત્માના અમખ્ય પ્રદેરો તેજ ત્રણ કાવના નિત્ય હોવાથી, તથા અનન્ત મુખોદ્ધિભૂત હોવાથી તે અસખ્ય પ્રદેગોને મેં માત્ર જ્ઞાન સ્વીકાર્યું છે ચાર પ્રકારની બ્રાહ્મણાદિ જાતિનો ત્યાગ કરીને મેં આત્માને જ જાતિ તરીકે માન્યો છે, કારણ કે તે આનન્દનો સમૂહભૂત છે

કાજ આનન્દધન સાજ આનન્દધન,

સાજ આનન્દધન લાજ જાનન્દધન ॥ મેં ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ — હવે મારે સર્વ પ્રકારના કાર્યરૂપ આનન્દધન આત્મા છે આત્માવિના હવે મારે કોઈપણ બાહ્યકાર્યતુ પ્રયોજન નથી અના દિકાળવી સસારમા પશ્ચિમપુ કરતા કરતા બાહ્યના અનેક કાર્યો કર્યા પપ્પુ સહજહુખની પ્રાપ્તિ થઈ નહીં, તેમજ બાહ્યદષ્ટિના કાર્યોથી ઘણા હુ ખ વેઠવા પડ્યા મરણના છેલ્લા શ્વાભોદ્ધાસપર્યંત શ્વે બાલના કાર્યોમા ચિત્ત રાખે છે, તેથી બાહ્ય પદાર્થોમા જેવા જેવા પ્રકારની વાસનાઓ રહી હોય છે, તેવા તેના પ્રકારના અવતારો પુન

ધારણ કરવા પડે છે અને તેથી જન્મમરણના પ્રવાહમાં જીવો સદા કાળ વહ્યા કરે છે બાહ્યના સન કાર્યમાંથી લક્ષ્ય હકારીને જ્ઞાનાદિ અનંત ગુણગુણ કાર્યમાંજ પુ આત્મા છુ એમ મેં નિશ્ચય કર્યો છે

સર્વ પ્રજાને જે દુનિયામાં બાહ્ય સાજ કહેવાય છે, તે બાહ્ય સાજ આત્મિક સુખ અર્પણને સમર્થ થતો નથી હવે તો આત્માજ મર્મ પ્રકાશનો સાજ મેં ધાર્યો છે અને તે અનંત આનંદનો મહાસાગર છે આત્માવિના અન્ય સાજનું મારે મમત્વ નથી, એમ આનંદધનજ પોતાના મનમાં નિશ્ચય કરે છે

દુનિયામાં જે લાજ (લગ્ન) ગણાય છે તે ખરેખરી લગ્ન નથી, કારણ કે દુનિયાની લગ્નમાંથી સત્યસુખ અનુભવાતું નથી દુનિયાની લગ્ન અનેક કારણોથી ઉત્પન્ન થાય છે અને તે દેશ, કુળ, ધર્મ, આચાર પ્રમાણે જુદી જુદી હોય છે, અર્થાત્ તેમાં કશું કંઈ તત્ત્વ નથી હવે આનંદ આત્માજ લાજ છે એમ નિશ્ચય કર્યો છે આત્માવિના કોઈ અનંત સુખભોગરૂપ લાજનું રક્ષણ કરવા સમર્થ નથી, માટે લગ્નરૂપ પણ આત્માજ છે

આમ આનંદધન ગામ આનંદધન,

નામ આનંદધન લામ આનંદધન ॥ મેં ॥ ૩ ॥

હારાર્થ — હવે મારે બાહ્ય આમ (અમ) પર મમત્વ કરવાની જરૂર નથી બાહ્ય આમથી દુનિયાનું જીવન વહે છે બાહ્ય આમ અર્થાત્ મેઘથી વૃષ્ટિ થાય છે અને તે દુનિયાને જીવડે છે, પણ સદાકાલ તે સુખ આપવા સમર્થ થતો નથી મારો આનંદસમૂહજીત આત્મા ખરેખર આમજીત છે, તેમાં ઉપસમ અમૃતધન રહ્યો છે, તેની પ્રાપ્તિ યથાબાદ જન્મમરણના દુખ રહેતા નથી, માટે સત્ય અભરૂપ મારો આત્માજ છે એમ મેં નિશ્ચય કર્યો છે બાહ્ય દુનિયાની રીતિપ્રમાણે ગામ (ગર્ભ) કહેવાય છે, તે પણ સત્યસુખના પ્રદાતા નથી, તેનાથી તો દુખનોજ અનુભવ થાય છે મારો આત્માજ ગર્ભરૂપ છે, ગર્ભમાંથી જેમ પ્રાણીઓ બહાર નીકળે છે તેમ મારા આત્મામાંથી અનંતસુખ પ્રગટે છે, માટે આત્માજ ગર્ભરૂપ છે નાભિરૂપ મારા આત્માજ છે બાહ્યની નાભિ તે ખરેખરી નાભિ નથી, કારણ કે બાહ્ય નાભિથી કોઈ પણ જીવને અધાપિપર્યંત સહજસુખ મળ્યું નથી આત્માના આઠ રૂચક પ્રદેશ નાભિકમલના સ્થાનમાં રહે છે અને તેને આઠ પ્રકારના કર્મ અનાદિકાળથી લાગતા નથી તેથી નાભિકમલના સ્થાનમાં રહેલા આઠ રૂચક પ્રદેશ, શિષ્ટપરમાત્માના પ્રદેશો સમાન નિર્મલ છે તે રૂચકપ્રદેશોજ ખરેખરી નાભિરૂપ છે

અને તે રૂચકપ્રદેશરૂપ નાભિ તેજ આનન્દધનરૂપ મારો આત્મા છે નાભિકમળમા આઠ રૂચકપ્રદેશોનું ધ્યાન ધરતા આત્મજ્યોતિનો પ્રકાશ થાય છે અને આત્મા સમાધિસુખનો અધિકારી બને છે કર્મનું અપવર્તન થાય છે અને ઘણા કર્મોની નિર્જરા પાપુ થાય છે, માટે આઠ રૂચકરૂપ નાભિ તેજ મારો આત્મા છે, એમ મેં નિશ્ચય કર્યો છે બાહ્ય પદાર્થોના લાભ તે ખરેખરા લાભ નથી, ઝરણુ કે બાહ્યના લાભો ક્ષણિક છે અને ખરા સુખને આપનાર નથી આત્માના જ્ઞાન, દર્શન અને આત્મિકાદિ સદ્ગુણોનો લાભ તેજ ખરેખરો લાભ છે અને તે લાભ આત્મારૂપ છે, એજ લાભ ખરો છે એમ શ્રીમદ્ આનન્દધનજી નિશ્ચય કરે છે

પદ ૫૩

(રાગ સોરઠ મુલ્તાની)

॥ નરરાગિણી ॥ સહેલી ॥

સારા દિલ લગા હૈ, વંસી વારેસૂ ॥

વસી વારેસુ પ્રાન પ્યારેસૂ ॥ સા૦ ॥

મોર મુકુટ મકરાકૃત કુહલ, પીતાંર પટવારેસૂ ॥ સા૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—શ્રીમદ્ આનન્દધનજી પોતાના આત્માને કૃષ્ણરૂપ માનીને તેના ગુણો ગાય છે શ્રીમદ્ કહે છે કે, શામ્ભોચ્ચાસ પ્રાણુદ્વારા સોહમોહક શબ્દની વાસણી બલ્લવનાર આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણની સાથે મારૂ દીલ લાગ્યું છે, અથવા સમાધિ લાગતા પહેલા મગજમા અનહદ ધ્વનિ સભળાય છે તે, અનહદ ધ્વનિરૂપ વાસણીને વગાડનાર આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણની સાથે મારૂ દીલ લાગ્યું છે કેવલ કુભક પ્રાણુ ચામની ગિદ્ધિ થતા અન્તરમા વાસણીના શબ્દ જેવા ઝીપ્પા સ્વરનું શ્રવણ થાય છે અને તેના વગાડનાર આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ છે તેની સાથે મારૂ દીલ લાગ્યું છે શ્રીમદ્ કહે છે કે, તે અન્તરમા બસી વગાડનાર પ્રાણુચત્રી પણ પ્યારો આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ છે તે આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ કેવો છે તે બતાવે છે જેણે વિવેકરૂપ મોહ ધારણ કરેલો છે, તેમજ જેણે ક્ષમારૂપ મુકુટને પોતાના મસ્તકે ધાર્યો છે, ક્ષમારૂપ મુકુટથી આત્માનું રક્ષણ થાય છે અને મોહના શસ્ત્રોથી શ્રુતજ્ઞાન ઉપયોગરૂપ મસ્તકનું (મગજનું) રક્ષણ થાય છે આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણે ધર્મરૂપ મકરાકૃતિ કુહલને પહેર્યો છે, તે એમજ સૂચવે છે કે મકર, (મગર) જેમ શહાડુ કરેલી વસ્તુને છોડતો નથી, તેમ આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ, પોતે ધારણ કરેલા જ્ઞાનાદિ ગુણોને તજનાર નથી આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ પોતાના હૃદય

સ્વરૂપની ટેકને કદાપિકાળે હવે તજનાર નથી એમ જણાય છે શ્રીકૃષ્ણ પીતાબર વસ્ત્ર ધારણ કરે છે, તેમ આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ શીવસ્વરૂપ પીતાબર વસ્ત્રને ધારણ કરે છે, તે આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણને બાહ્ય લોભોની તીવ્ર ગમતી નથી બાહ્ય સ્ત્રીઓની સાથે તેને ખેલ કરવાનું મન થતું નથી આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણને હૃદયન ભોગનું યોગ્યન જણાતું નથી આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ બાહ્યતા યુક્તે કરતા નથી આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ, અન્તરમા રહેલા મોહાદિનો તારા કરે છે, માટે એવા આત્મા કૃષ્ણની સાથે રાત્રી અને દીવસ નાદ નન વાગી રહે છે

ચંદ્ર ચક્રોર મયે પ્રાન વર્ષયા, નાગર નદ ફૂલારેમ્ ॥

इन ससीके गुन गद्रप गारे, आनन्दघन उजीयारेम ॥

સાં ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ — આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ, તે શીતલ સમતાનો પ્રકાશ કરે છે તેથી તે ચન્દ્રરૂપ છે તેની આગળ હું ચક્રોર જેવો થયો છું આત્મારૂપ કૃષ્ણ તે ખરેખર મેઘના સમાન છે અને તેની આગળ મારો ભાન પ્રાપ્ત તે પર્વેયાની પેઠે આવરણ કરે છે નગરના લોકોને મારો આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ આનન્દ આપે છે, તેમ અનેક પ્રકારના ધર્મના ઉપદેશનું નાગરિક લોકોને સત્ય યુષ્ઠ દેખાડે છે હું સમતા સખી ! આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણના ગુણો મોટા મોટા મહાર્થોરૂપ ગાધર્મો ગાયા કરે છે આનન્દઘનરૂપ આત્મા તે શ્રીકૃષ્ણ છે, તે પોતાના ગુણોવડે પ્રકાશી છે, તેની સાથે મારું નિત્ય લાગ્યું છે પોતાના ગુણોને જે કર્મથી ખેંચીને પોતાનામાં લાવે એવા આત્માને કૃષ્ણ કહે છે અચાત્મરૌલીધી આના પ્રકારના શ્રીકૃષ્ણને જેઓ માને છે, તે અચલ સિત્તરૂપ અચ્યુતધામમાં પ્રવેશ કરે છે આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણપર નીચેનું પદ મનન કરના લાયક છે

पद

(हरे मने हरिनाम ३ नेह लग्यो ए राग)

रमजो रगे कृष्णजी रगमां रे राखी, गणी मायाने तमे काखी रे ॥ रमजो० ॥

भक्तव्य प्रदेसी आवक्षत्रमां, सुमति वशीदाना जाया ॥

विवेकनन्दना तनुज सोदाया समता वज्र देखे आया रे ॥

॥ रमजो० ॥ १ ॥

स्मिरता रमणता राधा ने लक्ष्मी, तेहना प्रेममां रगावा ॥

भारणा द्वारकामां वास कया रदो, धरण वसुदेव राया रे ॥

॥ रमजो० ॥ २ ॥

भाव दया दयकीना रे छोर जाकाश वपमाथी काका ॥

अनुभवदष्टि मोरहीना नादे, कथ लागी स्टकाला रे ॥

॥ रमजो० ॥ ३ ॥

સાત નયોના વાચ્યોની મટકી, વેચે મહીયારણ સારી ॥
 ક્ષયોપશમ જ્ઞાનવૃત્તિ આહીરણ, આત્મજ્ઞાન વધિ ધારી રે ॥ ૪ ॥ રમજો ॥ ૪ ॥
 નાદ જ્ઞાનદષ્ટિ લકુટીથી માગી, જ્ઞાન અમૃતદહી ચાહ્યુ ॥
 ગિર્વાણીના ધારી ગિરધારી, જ્ઞાનીષ્ઠ ભાવથી ય આહ્યુ રે ॥ ૫ ॥ રમજો ॥ ૫ ॥
 આત્મધ્યાનનો રાસ રમાડીને, આનન્દવૃત્તિયોને બાપે ॥
 રાગદ્વેષાદિક મોટા જે રાક્ષસ, તેહને મૂલમાંથી કાપે રે ॥ ૬ ॥ રમજો ॥ ૬ ॥
 નિશ્ચય વિષ્ણુ વ્યવહારે કૃષ્ણ, અવતારી જીવ પોતે ॥
 આત્મ કૃષ્ણ ને આત્મ વિષ્ણુ, યીજે શીવને તુ ગોતે રે ॥ ૭ ॥ રમજો ॥ ૭ ॥
 અધ્યાત્મથી કૃષ્ણ છે આત્મ, બૌદ્ધિક જલધિ નિવાસી ॥
 પરભાવ નાગરાજ જીતીને ઉપર, પોઝ્યા છે વિષ્ણુવિલાસી રે ॥ ૮ ॥ રમજો ॥ ૮ ॥
 નિજગુણ કત્તા પરગુણ હુત્તો, આત્મ કૃષ્ણ કહેવાયો ॥
 સમજ્યાવિન તાણ તાણા કરીને, અન્તરભેદ કો ન પાયો રે ॥ ૯ ॥ રમજો ॥ ૯ ॥
 આત્મ કૃષ્ણને આવોને ગાવો, લેશો માનવમવ રહાવો ॥
 શુદ્ધિસાગર હરિ આત્મરાયા, અન્તરદષ્ટિથી ધ્યાવો રે ॥ ૧૦ ॥ રમજો ॥ ૧૦ ॥

આનન્દધન આત્માજી શ્રીકૃષ્ણ છે એમ આનન્દધનજી કહે છે

પદ ૫૪

(રાગ પ્રમાતી આશાવરી)

રાતહી રમીને અહિયાથી આવિયા ॥ એદેશી ॥
 મૂલડો યોડો માઈ વ્યાજડો ઘણોરે, કેમ કરી દીધોરે જાય ॥
 તલપદ પૂજી મેં આપી સઘલીરે, તોહે વ્યાજ પુરુ નવિ યાય ॥
 ॥ મૂં ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ કહે છે કે, અહો
 કર્મની કેવી નિચિત્ ગતિ છે મૂળ આઠ પ્રકારના કર્મ છે અને તેની
 એકશો અઠાવન પ્રકૃતિયો છે એકનાર પાપકર્મ કર્યું હોય છે તે દરાગણ્ય
 નિપાક આપે છે, જેથી કર્મ થકી નિપાકોદય વખતે અન્યકર્મો બધાય
 છે અને તે પ્રમાણે કર્મની પરપરા વધે છે મૂળકર્મ અલપ હોય છે અને
 તે કર્મની પરપરારૂપ વ્યાજકર્મ ઘણું થાય છે, મૂળકર્મ વિપાકોદયમા
 આવે છે તેને ભોગવનામા આવે છે અને તેને ભોગવીને મૂળકર્મ
 ચૂકવતા પહેલાં તો તેનું વ્યાજરૂપ પરપરા કર્મ તો ઘણું વધે છે
 હવે કેમ કરી કર્મરૂપ દેવુ માગથી આપી શકાય? મેં મારી સર્વ
 શક્તિવડે સર્વ પૂજી ચૂકવી તોપણ પરપરા કર્મ વૃદ્ધિરૂપ વ્યાજ પુરૂ થતુ
 નથી કર્મને વિપાકોદય ભોગવતા આત્મા મુઝાય છે અને તે રાગદ્વેષના

મુઝાય છે તેથી નવીન કર્મ આધે છે રાજદેવના યોગે કર્મ બધની સ્થિતિ વૃદ્ધિ પામે છે મન વચન અને કાયાના યોગ થકી પ્રદેશબધ અને પ્રકૃતિ બધ પડે છે સાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય અને અન્તરાય એ ચાર કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રીશ કોણકોડી સાગરોપમની છે મોહનીય કર્મની સિત્તેર કોણકોડી સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે નામકર્મ અને ગોત્રકર્મની વીસ કોણકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે અને આયુષ્ય કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તેત્રીસ સાગરોપમની છે બાર મુદ્ગર્તની જઘન્ય સ્થિતિ ત્રીસ વેદનીય કર્મની છે નામ કર્મ અને ગોત્રકર્મની જઘન્ય સ્થિતિ આઠ મુદ્ગર્તની જાપુષી બાકીના પાચ કર્મની અન્તર્મુદ્ગર્તની જઘન્ય સ્થિતિ જાપુષી અશુભ પાપ પ્રકૃતિનો રસ લાંબકાના રસની પેઠે કઠવો જાવો અને સુભ પુણ્ય પ્રકૃતિનો રસ શેવડીના રસની પેઠે મિષ્ટ જાપુષો કર્મની સ્થિતિ અને રસ સબન્ધી વિરોધ વ્યાખ્યાન કર્મત્રયમાધી જોઈ લેવું

વ્યાપાર માગો જલવટ ધલ વટ્ટે રે, ધીરે નહીં નિસાની માય ॥
 વ્યાજ છોડાવી કોઈ સદા (કાંધા) પરઠવે રે, તો મૂલ આપુ
 સમ સ્વાય ॥ મૂ० ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, પ્રમત્ત આદિ દશાના થો અને પૂર્વભરત કર્મના ઉદયથી ધર્મનો વ્યાપાર ભાગ્યે સુત અને ચારિત્રધર્મ તે થનવટ અને જવ ભાગેના વ્યાપાર સમાન છે સુત અને ચારિત્રવિના ધર્મરૂપ ધનની વૃદ્ધિ થતી નથી ધર્મધનની વૃદ્ધિ માટે આગમોરૂપ સુતનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ, તેમજ જિનેન્દ્ર કથિત ચારિત્રધર્મ અહંપુ કરવો જોઈએ તાળસ્તફલ વિરહ, જ્ઞાનસ્વ ફલ વિરતિ ॥ જ્ઞાનતુ ફળ વિરતિ છે જ્ઞાનનો અભ્યાસ કરીને જ્ઞાની બન્યા પશ્ચાત્ ભાગવતી દીક્ષા અપીકાર કરવી જોઈએ અને અપ્રમત્ત યોગથી ચારિત્ર પાળતુ જોઈએ સુતધર્મ અને ચારિત્રધર્મમા પ્રમાદ કરનાથી બે માર્ગો વ્યાપાર પડી ભાગે છે અને વ્યાપાર પડી ભાગવાથી નિર્ધનાવસ્થા આવી જાય છે અને કોઈ સદ્સુર મહારાજ અર્ધા, વિનય, વિવેક વગેરે ગુણોની ચોખ્ખતાવિના સુતધર્મ અને ચારિત્રધર્મને ધીરતા નથી, અર્થાત્ યો યતા આચારવિના કોઈ સદ્સુર ધર્મધનને ધીરી શકતા નથી પ્રમાણિકપણની નિરાની માગીને વ્યાપાર કરવા ધર્મનાજી ધી રનામા આવે છે કોઈ સત્યરૂપ મુનિરાજ, કર્મની પરપરાની વૃદ્ધિરૂપ જા છોડાવીને કર્મના ગાંધા પરઠવે તો, મૂળ રકમ સમ ખાધને

આપુ સારાશ કે કોઈ અતિશય ધારક મુનિ ગુરુવર્થ કૃપાદષ્ટિ કરીને
એવો બોધ આપે કે, જેથી પૂર્વકર્મ ભોગવ્યા પશ્ચાત્ નવીન પરપરા
વૃદ્ધિરૂપ વ્યાજ થાય છે તેનાથી મારો છૂટકો થાય પૂર્વકૃત કર્મના
વિપાકોદય ભોગવતા નવીન કર્મ બધાય નહીં એવી દશા કરાવી આપે
મૂળ કર્મના કાધા કરી આપે તો સર્વ કર્મને ભોગવી કર્મનું દેહુ સર્વથા
નૂકલુ એમ પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કથુ છુ

હાટહુ માંહું રહા માણક ચોકમાં રે, સાજનીયાંનુ મનહુ મનાય ॥

આનન્દધન પ્રમુશેઠ શિરોમણિ રે, વાહડી જ્ઞાલજોરે આય ॥

॥ મૂ० ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધન કયે છે કે, આ પ્રમાણે કોઈ
મુનિરાજ કર્મના કાધા કરી આપે અને વ્યાજ દોડાવે તો વિવેકરૂપ
માણેકચોકમા ધર્મનું મહાન હાટ (દુકાન) માડુ અને ક્ષમા, માર્દવ
આજ્ઞા, મુક્તિ (નિર્લોભતા) તપ, સયમ, સત્ય, શૌચ, અકિંચનતા અને
શ્રદ્ધાચર્યરૂપ સ્વજનોનું મન મનાવીને મારો વ્યાપાર શરૂ કરૂ શ્રીમદ્
આનન્દધનજી મહારાજે દીક્ષા અગીકાર કરી હતી, તેથી તેઓશ્રી
કહે છે કે, આરિત્રમા વિશેષ સ્થિર થાઈ અને સિદ્ધાન્તોના વિશેષત
અભ્યાસ કરૂ, પ્રમાદ દશા ટાળીને અપ્રમત્ત ગુણુઠાણે રહુ, જ્ઞાન દર્શન
અને આરિત્રની રૂઝી રીતે આરાધના કરૂ, નવીન કર્મ બાધુ નહીં અને
પૂર્વકૃત કર્મની નિર્જરા કરૂ વૈરાગ્ય ભાવનાવડે સર્વ ગુણોની પુષ્ટિ કરૂ,
ઉત્સૂન પ્રરૂપણા ન થાય અને જૈનાગમો પ્રમાણે સમ્યક્ પ્રરૂપણા
રૂપ પ્રમાણિકપણાની વૃદ્ધિ કરીને, શ્રુતધર્મ અને આરિત્ર ધર્મની આરા-
ધના કરૂ શ્રી વીરપ્રભુનું ચતુર્વિધ સઘરૂપ શાસન એકધીશ હજાર
વર્ષ પર્વત ચાલશે એમ નિશ્ચય છે સાધુરૂપ ગુરૂનો કદી નાશ થવાનો
નથી સાધુરૂપ ગુરૂ યથાવિના પટકાયની રક્ષા યઈ શકતી નથી, માટે
સાધુપાપામા મારે સમ્યક્ પ્રકારે ધર્મ ધનનો વ્યાપાર વૃદ્ધિ પામે તેમ
વર્તવું જોઈએ, એમ તેમના કૃદયની ભાવના હોય તેમ લાગે છે શ્રીમદ્
આનન્દધનજી કહે છે કે, આનન્દના ધનભૂત એવા ત્રપ્તુ જીવનના સ્વામી
સર્વ પ્રકારના ધર્મમા શ્રેષ્ઠ શિરોમણિ એવા, હે તીર્થંકર પરમેશ્વર ! તમે
મારી બાહ્ય આવીને ઝાલો, અર્થાત્ મને ધર્મ વ્યાપારમા સહાય કરો
અને મને ક્ષાયિક ધર્મ સદ્ધિથી ભરપૂર આપના જેવો શ્રેષ્ઠ બનાવો,
હુ આપનું અવલજન લઉંછુ

ચેતન આપા કૈસે લહોઈ, ચેતન ।

સત્તા એક અલહ અનાધિત, હહ સિદ્ધાન્ત પલ જોઈ. ॥ ચેતન ॥ ૧ ॥

અન્વય અરુ વ્યતિરેક હેતુકો, સમજ રૂપ ભ્રમ છોઈ ।

આરોપિત સર્વ ધર્મ ઔરહે, આનન્દધન તત સોઈ. ॥ ચેતન ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ.—પોતાના આત્મસ્વરૂપને કેવી રીતે પામી શકાય? ચેતન પ્રશ્ન કરીને કહે છે કે, આત્માને આત્મરૂપે અનુભવ્યાવિના આત્મ તત્ત્વની પ્રતીતિ થતી નથી, માટે આત્માની સત્તા એક છે, આત્મા અખંડ છે, આત્માના અસાધ્યતા પ્રદેશ છે, આત્માના એક પ્રદેશનો પણ કંદી નાશ થયો નથી અને થવાનો નથી, આત્માની સત્તા કંદી ખડિત થતી નથી, આત્માના ચેતન્ય ધર્મની સત્તાનો કંદી બાધ થતો નથી, એમ સિદ્ધાન્તોના પક્ષથી આત્મા સત્તામાં રહેલું સ્વરૂપ બાબતુ બેઠએ કર્મમન્થ, તત્ત્વાર્થસૂત્ર, વિશેષાર્થક, આચારાગ અને બ । વતીસૂત્ર વગેરે સિદ્ધાન્તોથી આત્મા સમ્યક્ સ્વરૂપ અવબોધી શકાય છે વચ્ચે સત્ત્વે વચ્ચે સત્ત્વ બાધ્ય વદમાવે વદમાવ વ્યતિરેકા જેના સ્વથી જેતુ સત્ત્વ હોય તે અન્વય હેતુ બાબતુ અને જેના અભાવે જેનો અભાવ હોય તેને વ્યતિરેક હેતુ કહે છે આત્મા અસ્તિત્વ છે જ્ઞાનતુ અસ્તિત્વ છે, જ્યાં આત્મા નથી ત્યાં જ્ઞાન નથી—જેમ જડ છે, આત્મા છે, આત્મા કર્મનો કર્તા છે અને આત્મા કર્મનો ભોક્તા છે તેમજ આત્મા કર્મનો સહકારી છે, આત્મા કર્મથી મુક્ત છે, તેથી મોક્ષ છે અને મોક્ષના ઉપાય છે, આ છે બાબતોપર વિશેષ વિચાર કરી આત્મા સ્વરૂપ ધ્યાવતા આત્માનો અનુભવ આવે છે આત્મા જ્ઞાન થતા બહિરાત્મબુદ્ધિનો નાશ થાય છે અને અંતરાત્મત્વ પ્રગટે છે બાહ્યશાની ભ્રમણા ટળે છે અને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરવા સતત ઇચ્છા પ્રાટે છે અને આત્મા પોતાનામાં પરમાત્મપણું સત્તાએ રહ્યું છે તેને દેખે છે

॥ શ્લોક ॥

અવિદ્યાતિમિરર્ષ્વસે, દ્વિતાવિદ્યાજનસ્યુષા ।

પર્યન્તિ પરમાત્માનમાત્મન્યવ દિ યોગિન ॥ ૧ ॥

યોગિયો અવિદ્યારૂપ અધકારનો નાશ થયો છે અને વિદ્યારૂપ

અંજનથી સ્પર્શિત થએલી દૃષ્ટિવડે, પોતાના આત્મામાજ પરમાત્માને દેખે છે શરીર, મન અને વાહી વગેરેને પોતાના માનવા તે તો આરોપમાત્ર છે આત્માવિના સર્વ જડ વસ્તુઓ પોતાની નથી પોતાનું શુદ્ધસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ કહે છે કે, આનન્દનું ધનરૂપ આત્મતત્ત્વ તેજ સત્ય છે, માટે આત્મદૃષ્ટિથી આત્માને નિહાળવો જોઈએ

પદ ૫૬

(રાગ ધન્યાસી)

વાલુડી અગ્નિ જોર કિચ્ચુ કરે, પિંડડો પરચર જાય ।

પૂરવદિસિ પશ્ચિમદિશિ રાતડો, રવિઅસ્તગત થાય ॥ ગાહ્ય ૦ ॥૧॥

ભાવાર્થ —સમતા સ્ત્રી પોતાના સ્વામિના મિત્ર એવા વિવેકને કહે છે કે, હે વિવેક ! તું વારંવાર કહે છે કે, તું પોતાના સ્વામિને અવિરતિ સ્ત્રીના ઘેર કેમ જવા દે છે ? કેમ વારંવાર નથી ? તો તેના ઉત્તરમા કહેવાનું કે હું હજી નાની છું, તેથી હું તેમની આગળ શું જોર કરી શકું ? મારા સ્વામિ આગળ મારું કંઈ કંઈ ચાલતું નથી, મહેને જે હું ખ પડે છે તે હું જ જાણું છું

મારું હું ખ કોઈનાથી દેખ્યું જાય તેમ નથી, દુનિયામા પ્રકાશક સૂર્ય પણ ઉગતી વખતેજ મારું હું ખ દેખીને અને મારા સ્વામિની નિપુરતાને દેખીને, લાલચોળ બની જાય છે સૂર્ય દુનિયાને ભલામાટે પ્રકાશ આપે છે કોઈ અનીતિથી આવે છે તો તે સહન કરી શકતો નથી સત્યનો પક્ષ લેનાર આખી દુનિયા છે તો દુનિયાની ચક્ષુભૂત એવો સૂર્ય પણ મારું હું ખ અને પતિની અનીતિ દેખી લાલચોળ બને તેમા શું આશ્ચર્ય ? પ્રાતઃકાલમા સૂર્યે પોતાની રક્ત પ્રભા જણાવીને સૂચ્યું કે હે ચેતન ! તું અનીતિનો માર્ગ ત્યજીને પોતાની સ્ત્રીના ઘેર રહે, હવે હું ઉગ્યો છું એટલે તું પણ અજ્ઞાન નિદ્રાનો ત્યાગ કરીને—જાગ્રત થઈ—પોતાની ખરી સ્ત્રીના ઘેર જ, એમ સૂર્યનું સૂચન ખરેખર વાસ્તવિક હતું, તો પણ ચેતને હિસાબમા ગણ્યું નહિ સૂર્ય છેડ આયમવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો તોપણ ચેતને પોતાનું કંઈ માન્યું નહિ, એમ જાતીને ક્રોધથી જાણે લાલચોળ બન્યો હોય, એવો સૂર્ય પણ મારું હું ખ દેખીને અસ્તગત થયો

સમતા કહે છે કે, હે વિવેક ! મારા પતિ મહેને મૂકીને અન્યના પર આસક્ત થાય છે તેમા તેમનીજ હાનિ છે. જગતમા મોટા મોટા

પુરૂષો અન્ય સ્ત્રીપર આસક્ત થવાથી રાવપુત્રી પેઠે નહિ થયા છે રાવપુત્ર સમાન કોઈ બળવાન નહોતો, પણ પોતાની સ્ત્રી છતાં અન્ય (સતી સીતા) પર આસક્ત થવાથી અન્તે સર્વ હાર્યો

જે પુરૂષ અન્ય સ્ત્રીની ખુબસુરતીમા મોહ પામીને, અનીતિના માર્ગે આવે છે તેની ખુબારી થવાવિના રહેતી નથી જેવું કર્મ કરવામા આવે છે તેવું ક્ષણ પામવામા આવે છે પાપકર્મ કરીને કોઈ પુણ્યવતુ ક્ષણ ભોગવનાર નથી લીંબડો વાળીને કોઈ આગ્રક્ષણનો આરનાદ કરી શકતો નથી, મુજ જેવા રાજાએ પરસ્ત્રીની સાથે દોસ્તી બાધી તેથી તે અન્તે ઘેર ઘેર ભિક્ષા માગવાનું મહાદુષ્ણ પામ્યો અને તેના શરીરનો નાશ કરવામા આવ્યો અને તેની જોપરીપર કાગડાની ચાચો પડી -ઈત્યાદિ વાત જાપુષી હોય તેને ભોજપ્રબંધ વગેરે અન્યો જેવા તેમજ ધવળ શેઠે શ્રીપાલની સ્ત્રી ઉપર ખરાબ દૃષ્ટિ ધારણ કરી તેથી, તે અન્તે દુષ્ખના સાગરમા પડ્યો અને મરણ પામ્યો કરણ યેલાએ પોતાના મરીની સ્ત્રીપર વિષયસંગ ધારણ કરીને અનીતિનો માર્ગ લીધો, તેથી તેણે શુભર દેશનું રાજ્ય શુભાનુ અને તેની સ્ત્રીને અહ્લઉદ્દીન બાદશાહે પોતાની બેગમ કરી, જે રીતે કરણ યેનાના અપકૃત્યથી શુભર દેશ પરતન્ત્ર થયો કૌરવોએ પાંડવોની સ્ત્રી દ્રૌપદીના ચીર તપાળ્યા અને પરસ્ત્રીની લાજ લેવા ધારી ત્યારથી, ભારત દેશ ક્ષયકર મહાભારત યુદ્ધનો સંકટ પાંડવોના મનમા થયો અને અન્તે બીએ પોતાની પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે દુઃલાસનનો નાશ કર્યો અને સંકળ કૌરવો રણુમા નાશ પામ્યા, ભારત દેશની પડતીના લક્ષ્મણ આરભાયા સિંહરાજે સણૂા રાખેનારની સ્ત્રી શાપુકદેવીના પર મોહ ધર્યો તેથી અન્તે તે આપ પામ્યો અને તેની હુદ્દશા થઈ મુસનમાન બાદશાહોએ પારકી સ્ત્રીઓનાપર જીલમ ગુજાર્યો તેથી તેઓની પડતી થઈ મરાઠાઓ પણ પરસ્ત્રીના ક્દમા ફસાના લાગ્યા તેથી, તેઓનો અસ્ત થના લાગ્યો પરસ્ત્રીનો સંગ કરીને કોઈએ અઘાપિ પર્યંત સુખ લીધું નથી અને કોઈ વેશે પણ નહીં

જે પુરૂષ પરસ્ત્રીના ઘરમા પ્રવેશ કરે છે, તે પોતાની પ્રતિજ્ઞા અને નીતિનો ભંગ કરે છે, તેથી તેઓ સત્ય સુખ પામવાને શક્તિમાન થતા નથી લૌકિક શાઓમા પણ કંઈ છે કે, ઇન્દ્ર સરખા પણ પરસ્ત્રીના પ્રેમથી આપ પામ્યા અને અશાન્તિના ખાડામા ઉતર્યો જે દેશનો અને જે રાજ્યનો અસ્ત થનાનો હોય છે તેમા પરસ્ત્રી આસક્ત હોય લાગુ પડે છે જે ધર્મ આપી દુનિયામા ફેલાયેલો હોય છે તે ધર્મના નેતાઓમા પણ અભિચાર દોષ ઉદ્ભવે છે તો, તે ધર્મની પાપમાલી યાય છે પરસ્ત્રીઓના પાસમા ફસાવાથી દેવતાઓમા લશઈ

થાય છે અને તેથી મહાન ઉત્પાદ થાય છે પુરુષનો ઉત્તમ ધર્મ એ છે કે, તેણે પરસ્ત્રીના ઘરમા કામાસક્ત ભાવથી પ્રવેશ કરવો નહિ

સમતા વિવેકને કહે છે કે, હે વિવેક ! તમે મારા દષ્ટાન્તપર ખ્યાલ કરો, જેના ઉગનામાત્રથી મનુષ્યો જાગ્રત થાય છે અને દેશમા આનન્દ ફેલાઈ રહે છે, એવો સૂર્ય પણ પોતાની પૂર્વદિશારૂપ સ્ત્રીને ત્યાગ કરીને પશ્ચિમદિશારૂપ પરસ્ત્રીમા રાતડો એટલે આસક્ત થાય છે ત્યારે તેનો અસ્ત થાય છે, આખી દુનિયામા આ દષ્ટાન્ત પ્રત્યક્ષ છે સૂર્ય સરખાની પણ પશ્ચિમદિશારૂપ પરસ્ત્રીના સખન્ધથી અસ્તદશા થાય છે તો અન્યતુ શુ કહેવું ? સૂર્યની આગળ અન્ય શા હિંસાખમા છે ? માટે હે વિવેક ! મ્હને મૂઝીને ચેતનસ્વામી અવિરતિના ઘેર જાય છે અને તેનાપર આસક્ત થયા છે તેનું કળ શુ આવરો ?

અવિરતિ સ્ત્રીની સગતિથી માસાદિ અભક્ષ્ય પદાર્થોનું ભક્ષણ કરવાની ટેવ પડે છે, તેમજ દારૂ આદિ અગ્રેય પદાર્થોનું પાન થાય છે હિંસા, અસત્ય, સ્તેય, વ્યભિચાર, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, લાચ અને વિશ્વાસઘાત વગેરેથી નહિ નિરામ પામવું તેને અવિરતિ કહે છે અવિરતિ પરિણતિના સગમા રહેવાથી ઉપર્યુક્ત દોષોનો મનમા ઉદ્ભવ થાય છે અને તેથી કર્મરૂપ મલીનતાવડે આત્મા અશુદ્ધ બને છે અવિરતિની સગતિથી-જડ વસ્તુઓમા મુખની બ્રાન્તિ થવાથી-જડમા મમતાદિથી બન્ધન થાય છે અવિરતિ પરિણામથી જગતના સર્વ જડપદાર્થોને અનન્તકાળમુધી ભોગ-યા અને અનન્તકાળપર્યંત ભોગવવામા આવશે તો પણ, કદી સત્યમુખની પ્રાપ્તિ થઈ નથી અને ભનિષ્યમા થનાર નથી અવિરતિના ઘરમા પ્રવેશનાર ત્વરિત દુખને પ્રાપ્ત કરે છે પતિની બહાલી સ્ત્રી અર્થાત્ પતિનતા સ્ત્રી, પોતાના પતિ અને પોતાનામા ભેદ દેખતી નથી, તેથી તે સદાકાલ પતિને કલ્યાણ કર માર્ગ દેખાડે છે વિવેકને સમતા કહે છે કે, મ્હારે પણ ગમે તેની પતિની દુઃખદશામા પણ પતિનેજ સર્વસ્વ માની, તેમના પ્રતિ શુદ્ધ-ભાવે વર્તવાની ફરજ છે અને તે હું બંધનુ છું

સમતા પોતાના ચેતન સ્વામિના મૂળ સ્વભાવનું કથન કરે છે અને તદ્વારા સ્વામિ માહાત્મ્યનું ગાન કરી પોતાના આત્મપતિને જાગૃતિની સૂચના કરતી છતી તે જણાવે છે કે,

પૂનમસસીસમ ચેતન જાણિયે, ચન્દ્રાતપ સમ માણ ।

વાદલમર જિમ દલચિતિ આણીયે, પ્રકૃતિ અનાવૃત જાણ. ॥

વાલુ૦ ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ — પૂર્ણિમાના ચંદ્રસમાન આત્મા બાપુવો અને ચંદ્રની ન્યોત્તરના સમાન પ્રકાશક જ્ઞાનરૂપ ભાનુ બાપુવો, જ્ઞાનને અન ભાનુ કથીને ઉપમા આપી છે પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર સમ્પૂર્ણ કલાથી વિરાજીત હોય છે વાદળના સમૂહની પેઠે કર્મફલની સ્થિતિ બાણુવી, આત્માને કર્મ લાગેલા છે તો પણ આત્માનો મૂળ સ્વભાવ તો શુદ્ધ નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ અનાવૃત (અનાચ્છાદિત) છે

પૂર્ણિમાના ચંદ્રને ચારે તરફથી વાદળોનો સમૂહ ઢાકી દે છે તોપણ, ચંદ્રનો ઝાંખો ઝાંખો કિંચિત્ પ્રકાશ પડે છે ચંદ્રનો મૂળ સ્વભાવ અનાવૃત છે, તેથી તે વાદળાથી રહિત થાય છે ચંદ્રની ચારે તરફ વાદળા ફરી વળે તોપણ ચંદ્રના પ્રકાશનો વસ્તુત નાશ થતો નથી, ફક્ત પ્રકાશના ઉપર આવરણ આવવાથી તિરોભાવે પ્રકાશ રહે છે તે પ્રમાણે આત્માના અસખ્યાત પ્રદેશોને જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મ અનાદિકાળથી લાગેલા હોય છે, તેથી આત્માનો જ્ઞાનપ્રકાશ આચ્છાદિત થાય છે, અર્થાત્ આત્માનું જ્ઞાન તિરોભાવે હોય છે જેમ જેમ કર્મના આનરણુ ટળે છે, તેમ તેમ જ્ઞાનનો આવિર્ભાવ થતો જાય છે સસારી આત્માનું લક્ષણ નીચે પ્રમાણે બાપુનું

॥ શ્લોક ॥

ય કતા કર્મભેદાન્ના, ભોક્તા કર્મમ્પલસ્ય ચ ।

સસર્જ્ય પરિનિર્વાતા, સ જ્ઞાત્મા નાન્યલક્ષણ ॥

જે કર્મનો કર્તા છે અને કર્મફલનો ભોક્તા છે, ચતુર્જાતિમા જે ભમનાર છે અને જે કર્મપટલનો પરિનિર્વાતા છે તેજ આત્મા બાણુવો આત્મા કહેા, જીવ કહેા, પ્રાણી કહેા વા સર્વ કહેા ઇત્યાદિ શબ્દો ચેતનને કહે છે મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગવડે આત્મા કર્મનો કર્તા અને છે આત્મા કર્મનો કર્તા છે જેમ કથવાથી, સાખ્યવાદનો-આત્મા જે કર્મનો કર્તા વસ્તુત છેજ નહિ તેનો-પરિહાર કર્યા જ્યારે સાખ્યનો આત્મા કર્મનો કર્તા નથી ત્યારે તે કર્મનો ભોક્તા પણ ન ઠરે એ સ્વાભાવિ છે સાખ્યનો મત માનનારાઓનું તપ, જપ, શિખામુકન અને સન્યાસગ્રહણ વગેરેનું સાર્થકપણ સિદ્ધ ઠરતું નથી, કારણ કે જ્યારે આત્મા કર્મનો કર્તા તથા ભોક્તા નથી, ત્યારે તેને કુપ પણ ન થતું બોધ્યે અને ધર્મક્રિયાઓ પણ ન કરવી બોધ્યે, ઇત્યાદિ વિરોધો આવે છે, અર્થાત્ વ્યવહાર નયનડે કર્મનો કર્તા તથા ભોક્તા આત્મા માનવો બોધ્યે ત્યારે જ ઉપર્યુક્ત સર્વ વાતની સિદ્ધિ

યાય છે સાખ્યવાદમા પ્રકૃતિને કત્રી માનવામા આવે છે પણ આત્માથી ભિન્ન એવી પ્રકૃતિનો આત્માની સાથે સબન્ધ થયાવિના, શરીરતુ ધારણુ, જન્મ અને મરણુ વગેરેના સબન્ધમા આત્મા આવી રહે નહિ અને તેથી પુણ્ય પાપ વગેરેનો પણ આત્માની સાથે સબન્ધ ન ઘટવાથી આત્માની પૂર્વે નિર્મલતા અને પશ્ચાત્ પણ નિર્મલતા સિદ્ધ ઠરવાથી તપ, જપ અને વ્રત, વગેરેની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી આત્માનીસાથે કર્મ કહો વા પ્રકૃતિ કહો વા માયા કહો, તેનો સબન્ધ યાય તોજ મુખ દુ ખનો કર્તા તથા ભોક્તા આત્મા સિદ્ધ ઠરી શકે આત્માની સાથે કર્મનો સબન્ધ અનાદિ કાળથી છે, આત્મા નિત્ય છે અને તે અનાદિ અનત છે આત્માની સાથે અનાદિ કાળથી કર્મ લાગ્યા છે વેદાન્તીઓ પણ આત્માને નિત્ય માને છે અને પ્રારબ્ધ, સચ્ચીયમાન અને ક્રિયમાણુ એ ત્રણ પ્રકારના કર્મ માને છે, તે વિષે ભગવદ્ગીતામા પ્રતિપાદન કર્યું છે આત્માનીસાથે કર્મનો સબન્ધ માન્યાવિના હિત્યત્વ, નીત્યત્વ, મુખ અને દુ ખ, વગેરે ઘટી શકતુ નથી, યુરોપ અને અમેરિકા દેશમા પણ કર્મનો સિદ્ધાન્ત મનાવા લાગ્યો છે કર્મવિના આત્માનો પુનર્જન્મ સભવતો નથી બૌદ્ધો પણ અમુક અપેક્ષાએ કર્મવાદને સ્વીકાર્યાવિના રહેતા નથી જીવોને ઈશ્વરે કર્મ લગાડ્યા એમ તો કોઈ રીતે મિદ્ધ થતુ નથી ઈશ્વર રાગ અને દ્વેષરહિત છે તેથી તે કોઈને કર્મ લગાડવાની જાગ્રદમા પડતો નથી કર્મનો કર્તા આત્મા છે, એમ અનેક રીતે સિદ્ધાન્ત સિદ્ધ થાય છે અદ્વૈતવાદિયો સર્વત્ર નશ્વર મહાનેહ નાનાસ્તિ કિન્ન આ શ્રુતિવડે પ્રક્ષવિના કશું કંઈ નથી એમ સિદ્ધ કરે છે, તો પણ તેઓને અસત્ એવી માયાનો સ્વીકાર કરવો પડે છે અને પ્રારબ્ધાદિ કર્મનો પણ સ્વીકાર કરવો પડે છે અદ્વૈતવાદીને પણ માયા કહો કે, કર્મ કહો તે તેને માનણુ પડે છે પૌરાણિકો પણ કર્મતુ નીચે પ્રમાણે પ્રતિપાદન કરે છે

॥ શ્લોક ॥

યમા યથા પૂર્વકૃતસ્ય કર્મણ ફલ નિધાનસ્યમિવાવતિષ્ઠતિ ।

તમા તથા તપ્પ્રતિપાદનોષ્ઠતા, પ્રદીપદસ્તેવ મતિ પ્રવતતે ॥

યદ્યત્ પુરાકૃત કર્મ, ન સ્મરન્તીહ માનવા ।

તદિદ્ પાણ્ડવએષ્ઠ, દૈવમિત્યભિધીયતે ॥ ૧ ॥

મુદિતાન્યપિ મિત્રાણિ, સુકુદ્રાચૈવ શત્રવ ।

ન હિ મે તત્ કરિષ્યન્તિ, વપ્ત પૂર્વકૃત ત્વયા ॥ ૨ ॥

પુરાણોમા આ પ્રમાણે કર્મને પ્રતિપાદન કરનારા ઘણા શ્લોકો

આવે છે જૈન શાસ્ત્રોના સમન્ધમાં આવેલા બ્રાહ્મણોએ પુરાણો રચ્યા છે, તેથી તેઓએ કર્મનો સિદ્ધાન્ત સ્વીકાર્યો છે, એમ કેટલાક આર્ય સમાજીઓ કહે છે, જો કે જૈનેતર દર્શનકારીઓએ કર્મનો સિદ્ધાન્ત માન્યો છે તો પણ ખુલ્લે ખુલ્લું કહેવું પડે છે કે, જૈનદર્શનમાં જેવું કર્મનું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું છે તેવું અન્ય દર્શનના વિદ્વાનોએ વર્ણવ્યું નથી જૈન શાસ્ત્રોમાં લખેલું કર્મનું સ્વરૂપ વાચવામાં આવે તો તેનો પૂર્વ અભ્યાસી એવા ઉદ્ધાર કાઢશે કે, કર્મનું આવું સ્વરૂપ વર્ણવનાર સર્વજ્ઞ હોવો જોઈએ અને તે કર્મનું સ્વરૂપ શ્રી મહાવીરે પ્રતિપાદ્યું છે, તેથી તે કેવલજ્ઞાની છે એમ માનવાની આપોઆપ ફરજ પડેલી. શ્રી કેવલજ્ઞાની મહાવીરપ્રભુએ, જે કર્મનું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું તેનો અનુભવ બરાબર થાય છે શ્રી મહાવીરપ્રભુના વખતમાં થનાર ગૌતમપ્રભુકે પણ પોતાના ભક્તોને કહ્યું હતું કે “इत एकवस्तौकल्प शब्दा मे पुरुषो हव तेन कमविपाकेन पावे विदोस्मि भिक्षव ” હે ભિક્ષુકો ! અહીંથી એકાલ્પમા ભવમાં મેં શક્તિવડે પુરૂષને હણ્યો હતો, તેથી આ ભવમાં મારો પન પ્રિધાયો છે, આવા ગૌતમ પ્રભુજીના વાક્યથી પણ કર્મની થીઅરી સર્વ મનુષ્યોને માન્યાવિના ઢૂંટકો થવાનો નથી કર્મનો સિદ્ધાન્ત માન્યાવિના પુનર્જન્મનો સિદ્ધાન્ત ટકી શકતો નથી, જૈનશાસ્ત્રોમાં પ્રતિપક્ષીઓની સેંકડો દલીલો તોડીને કર્મસિદ્ધાન્તનું સમર્થન કર્યું છે જૈન શાસ્ત્રોમાં કથ્યા પ્રમાણે આત્માનું સ્વરૂપ માન્યાવિના કર્મનો સિદ્ધાન્ત સિદ્ધ કરતો નથી.

કર્મ પુરૂષસ્વરૂપ છે તેથી તે મૂર્ત છે, મૂર્ત એવું કર્મ આત્માને ઉપધાત કરવા સમર્થ થાય છે “मणायतपवाहेन ” પ્રનાહવડે કર્મ અનાદિકાળનું.

પ્રત્ન—આત્માની સાથે અનાદિકાળથી કર્મનો સંયોગ છે ત્યારે તેનો વિયોગ કેવી રીતે થાય ?

ઉત્તર—અનાદિ સંયોગ છતાં પણ જેમ કાચ્યન અને ઉપલનો (માટીનો) વિયોગ દેખનામાં આવે છે, તેમ આત્માની સાથે લાગેલા કર્મનો પણ સમ્યક્ જ્ઞાનાદિ સામગ્રીવડે વિયોગ થાય છે અનાદિકાળથી બીજા માથી અકુર અને અકુરમાંથી બીજા થવાનો સમન્ધ ચાલ્યો આવે છે, છતાં બીજને બાળી નાખવામાં આવે છે તો, તેમાંથી પશ્ચાત્ત અનાદિથી આવતો આવેલો અકુરજનન ધર્મસ્વભાવ વિનાશ પામે છે, તે પ્રમાણે આત્માની સાથે અનાદિકાળથી કર્મ લાગેલું છે છતાં પણ આત્મજ્ઞાનાદિ સામગ્રીવડે અનાદિ કર્મપ્રવાહનો નાશ થાય છે

કર્મબન્ધના ચાર ભેદ છે, પ્રકૃતિબન્ધ, રિચિતિબન્ધ, રસબન્ધ અને પ્ર-

દેશબંધ સ્થિતિરસ અને પ્રદેશના સમુદાયને પ્રકૃતિબંધ કહે છે અધ્યવ-
સાયનહે ગ્રહપુ કરેલ કર્મદશિકની સ્થિતિ, અર્થાત્ તેના કાવનો નિયમ
તેને સ્થિતિબંધ કહે છે કર્મપુરુષોના ગુણાશુભ અથવા ઘાતી અઘાતી
ને રસ તેને અનુભાગ અથવા રસબંધ કહે છે સ્થિતિ તથા રસની
અપેક્ષાવિના કર્મપુરુષોના દલિકતુ નહીં કરવું તેને પ્રદેશબંધ કહે
છે કશું છે કે પ્રકૃતિસમુદાય સ્વાત્, સ્થિતિ કાલાવધારણ અનુભાગો રસ પ્રોક્ત
પ્રવેશો વલસચ્ચ ॥ ૧ ॥ એ ઉપર્યુક્ત ચાર પ્રકાર મોદકના દષ્ટાન્તથી
અવબોધવા

મોદકનું દષ્ટાન્ત

વાતરોગના નાશમાટે બનાવેલા મોદકમા વાયુને હરવાનો સ્વભાવ
(પ્રકૃતિ) રહ્યો હોય છે પિત્તરોગ નાશક દ્રવ્યથી બનેલા મોદકમા
પિત્તનો નાશ કરવાનો સ્વભાવ રહ્યો હોય છે કફરોગ નાશક દ્રવ્યથી
બનાવેલા મોદકમા કફનો નાશ કરવાની પ્રકૃતિ હોય છે ગોઈ મોદક
એક દીનસ રહે છે, ગોઈ બે દીનસ રહે છે અને કોઈ મોદક એક
માસ પર્યંત પપુ રહે છે ગોઈ મોદક ત્રીજો હોય છે, કોઈ મોદક
કરો હોય છે, કોઈ મોદક મિષ્ટ હોય છે, તેમ કર્મનો રસ પપુ અન-
બોધનો કોઈ મોદક પાશેરનો હોય છે, કોઈ મોદક અર્ધશેરનો હોય
છે અને કોઈ મોદક શેરનો પપુ હોય છે, તેમ કર્મસ્કંધમા પપુ ન્યૂના
ધિક્ય બાપુવું

અષ્ટ પ્રકારના કર્મમા કોઈ કર્મ જ્ઞાનને આચ્છાદન કરે છે અને
કોઈ કર્મ દર્શનનું આચ્છાદન કરે છે જ્ઞાનનું આચ્છાદન કરે છે તેને
જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહે છે દર્શનનું આચ્છાદન કરે છે તેને દર્શનાવરણીય
કર્મ કહે છે અવ્યાબાધ મુખનું આચ્છાદન કરે છે તેને વેદનીય કર્મ
કહે છે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ અને ક્ષાયિક ચારિત્રનું આચ્છાદન કરનાર
કર્મને મોહનીય કર્મ કહે છે મોક્ષની સાદિ અનન્ત સ્થિતિનું આચ્છા-
દન કરનાર કર્મને આયુ કર્મ કહે છે આત્માના અરૂપી ગુણનું આચ્છા-
દન કરનાર કર્મને નામકર્મ કહે છે આત્માના અશુદ્ધ લઘુ ગુણનું
આચ્છાદન કરનાર કર્મને ગોત્રકર્મ કહે છે આત્માના વીર્યનું આચ્છા-
દન કરનાર કર્મને વીર્યાતરાય કહે છે અષ્ટ કર્મનો અનુક્રમ જણાવે છે

જ્ઞાનનું આચ્છાદન યથાથી દર્શનનું આચ્છાદન થાય છે, દર્શનનું
આચ્છાદન યથાથી જ્ઞાતા અને અજ્ઞાતા વેદાય છે, જ્ઞાતા અને અજ્ઞાતા
વેદતા મુખાવું થાય છે તેથી મોહનો ઉદય થાય છે, મોહના ઉદયથી
આયુષ્ય બધાય છે, આયુષ્યનો બંધ વથાથી નામ કર્મ કે જ્ઞેનાથી રૂપી-

પણુ પ્રાપ્ત થાય છે તે દરમિયાને ધારણ કરતી પડે છે, નામકર્મથી સરી રતો સબન્ધ ધારણ કરતા ઉચ્ચ વા નીચકૃણના અનતાર ચવારૂપે ગોત્ર કર્મ પ્રાપ્ત થાય છે અને ઉચ્ચ વા નીચ અવતારોમા ઉપવસ્તુઓની પ્રાપ્તિ વગેરેમા વિષ્ણુ કર્મ આવીને ખડું થાય છે, તેથી ગોત્ર કર્મ પશ્ચાત્ અતરાય કેન જાણુવું

એક સમયમા મિથ્યાત્વાદિ પરિણામ થોગે આત્મા સાત આર આઠ કર્મને બાધે છે કર્મતુ સ્વરૂપ અત્ર વિશેષ પ્રકારે વર્ણવવામા આવે તો કર્મની વ્યાખ્યાનોજ એક મહાન્ત્ર મન્થ બની જાય, પણ અન્ય કર્મ મન્થ વગેરે ન્થોમા તેતુ વિશેષ સ્વરૂપ કથવામા આવ્યું છે, માટે અત્ર વિરોધ વખવાની જરૂર રહેતી નથી

કર્મના સમન્વયથી જીવો ચોરાતી હસ જીવોમાં પરિભ્રમણ કરે છે અને ત્યાં કર્મનો ઉદય ભોગવવો પડે છે મિથ્યાત્વ, અપ્રિરતિ, ક્રોધ અને યોગથી કર્મ બધાય છે, માટે મિથ્યાત્વાદિનો નાશ કરવા પ્રયત્ન કરવો

કર્મ જમે તેતુ બજાવાનું છે અને તે આત્માના મુછોનો ઘાત કરે છે, તો પપુ તેનો નાશ કરીને અનેક જીવો મુક્તિપદ પામ્યા, મહા પિદે હમા પામે છે અને પામજો સગાડી જીવો કર્મના વગમા છે તોપણ તેઓ સદ્ગુરુ થઈ બોધ પામીને કર્મને છૂટવા સમર્થ બને છે કર્મના વિપાકો ભોગવતા સમતા રાખવાની ખાસ જરૂર છે જન્મ જરા અને મરણના દુ ખને વિસ્તારનાર કર્મ છે ચાર ગતિમા પરિભ્રમણ કરાવનાર કર્મ છે, પણ તે કર્મ ઉદયમા આવે ત્યારે દીન ન બનવું જોઈએ કર્મનો વિપાક ભોગવતી વખતે આર્તધ્યાન અને ચૈત્રધ્યાન કરવાથી નવીન કર્મની પરપરા વૃદ્ધિ પામે છે જીવો કર્મ બાધતી વખતે ઉપયોગ ન રાખે અને ભોગવતી વખતે રહે તેથી શું વળે ? કર્મ બાધતી વખતે ચેતવાની ખાસ જરૂર છે

રાગ અને દ્વેષ એ ભાવ કર્મ છે, દ્રવ્ય કર્મનો નાશ કરવો હોય તો ભાવ કર્મનો નાશ કરવો જોઈએ રાગ અને દ્વેષથી જે કર્મ બધાય છે તેમા રસનો બધ પડે છે મન વચન અને કાયાથી કર્મ બધાય છે, પપુ રાગ દ્વેષની પરિપુતિવિના ચીકણા કર્મ બધાતા નથી જે જે કર્મ કરવામા આવ્યા હોય તેનો પશ્ચાત્તાપ કરવાથી બાધેલા કર્મ પપુ ટળી જાય છે, પ્રતિક્રમણની આપરંપરતા તે માટે સ્વીકારવામા આવી છે રાગી માણીને જીવો નિકાચિત કર્મ બાધે છે નિકાચિત કર્મના પછુ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ આદિ ભેદ પડે છે, ઉત્કૃષ્ટમા ઉત્કૃષ્ટ જે નિકાચિત કર્મ સામ્યુ હોય છે, તે ભોગવ્યા વિના છૂટકો થતો નથી કોઈની આખે

હરકત કરવામા આવે છે તો પરભવમા તે હરકત કરનારની આખે કોઈ જાતનો રોગ થાય છે શ્રીમહાવીરસ્વામીએ પૂર્વ ભવમા ગયા-પાલકના કાનમા તપાવેલું સીસું રેડાવ્યું હતું, તેથી શ્રીવીરપ્રભુના ભવમા જોયે તેમના (પ્રભુના) કાનમા ખીના માર્યા જે જે પ્રકારનું જે જે નિમિત્તે અન્યને દુઃખ થાય એવું કર્મ કરવામા આવે છે તો તેનું ફળ પણ કર્તાને જમ્મે તે ભવમા પ્રાય તેવી રીતે ભોગવવું પડે છે કોઈના પગને છેદનામા આવે છે તો, આનતા ભવમા તે પગ છેદનારના પગ છેદાય છે કોઈને આજ ચડાવવામા આવે છે તો, સીતાની પેઠે આજનું દુઃખ ભોગવવું પડે છે કોઈને નીચ કહેવામા આવે છે તો, તેનું ફળ પણ નીચ થઈને ભોગવવું પડે છે જેવો આઘાત તેવો પ્રત્યાઘાત એ નિયમ કર્મમા પણ જોવામા આવે છે, અર્થાત્ જેવા કર્મ કરવામા આવે છે તેવા ભોગવના પડે છે

ઘાતી અને અઘાતી એવા કર્મના બે ભેદ છે ઘાતી કર્મનો નાશ કરતા અઘાતી કર્મ સ્વયંભેવ ટળી જાય છે ઘાતી કર્મમા પપુ મોહનીય કર્મ બળવાન છે ગર્વ કર્મમા મોહનીય કર્મ સભસમાન છે મોહનીય કર્મનો નાશ થતા સર્વ કર્મનો નાશ થાય છે મોહનીય કર્મનો નાશ કરનાની ખાસ જરૂર છે ક્રોધ, માન માયા અને લોભ તેના સોળ ભેદ છે તવ નોકપામ અને મિથ્યાત્વ એ મોહનીય કર્મના ભેદ અવબોધવા મોહનીય કર્મનું એટલું બધું બળ છે કે મોટા મોટા ઇન્દ્રાદિઓને પણ ધ્રુજવી દે છે કર્મ બળવાન છે છતાં આત્માના ગુણ બળથી તેનો નાશ થાય છે ઉદ્યમથી કર્મનો નાશ થાય છે ઉદ્યમનડે જ્યારે ત્યારે પપુ કર્મને જીતી રાક્ષસ છે કર્મ જડ છે અને આત્મા ચેતન છે ચેતન પોતાના સ્વરૂપમા રમખાતા કરે તો કર્મ નષ્ટ થયાવિના રહેતું નથી ચંદ્રતત્ત્વના આરાધનનડે સર્વ કર્મનો નાશ થાય છે જ્યારે ત્યારે પપુ કર્મનો નાશ કર્યાવિના આત્માને ખરૂં ગુણ પ્રાપ્ત થવાનું નથી વિષય લાવસાઓને પ્રથમ હુલાનની જોઈએ જ્ઞાન દર્શન અને આદિત્રની આરાધના કરનાથી કર્મ ટળના લાગે છે અને આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણો પ્રગટના લાગે છે શ્રી મહાવીર પ્રભુએ બાર વર્ષપર્યંત ધ્યાન ધર્મ ત્યારે મોહનીય કર્મનો નાશ કર્યો, એકદમ કઈ કર્મ નષ્ટ થતું નથી પ્રથમ સદ્ગુણો પામેથી તત્ત્વોનું સ્વરૂપ સમજવું જોઈએ કેટલાક લોકો કર્મમા લખ્યું હશે તેમ થશે, એમ માની લેઈને ઉદ્યમ બિવદ્ધ કરતા નથી, તેઓ જાણે કર્મના દાગ બની ગયા હોય તેમ દેખાય છે કેનલજ્ઞાનવિના જ્યાં કર્મનો ઉદય છે તે જાણી શકાતું નથી, માટે ઉદ્યમ કરવો જોઈએ ઉદ્યમ કર્યાવિના કર્મનો ઉદય છે કે નહિ તે જાણી

શકાતું નથી કર્મમા લખ્યું હશે તેમ થશે એમ બોલીને બેસી ન રહેડું
 બેઠાંએ શ્રી મહાવીરસ્વામી કર્મમા લખ્યું હશે તેમ બોલીને બેસી રહ્યા
 નહોતા, તેઓ શ્રી તો માધુ થઈને ઉદયમા તક્ષીન બન્યા હતા ઉદયમથી
 ઉત્કૃષ્ટમા ઉત્કૃષ્ટ ભાગે બાધે ના ભોગાનથી કર્મસિવાય, બાકીના ઘાતી કર્મનો
 નાશ થાય છે શુભ પરિપામથી અનુભ કર્મનો નાશ થાય છે સુખમા ।
 અને દ્વેષ સહચારિ પરિપામને શુભ પરિપામ કહે છે અને અશુભ રાગ
 અને દ્વેષ સહચારિ પરિપામને અશુભ પરિપામ કહે છે અનુભ પરિપામને
 ટાળવાને માટે શુભ પરિપામના હેતુઓને અવલમ્બવાની જરૂર છે
 અને શુદ્ધ પરિપામ કરવાને માટે શુદ્ધ પરિપામના હેતુઓને અવલ
 મ્બવાની જરૂર છે વૈગેરે, હિંસા, ભૂઠ, ચોરી, ભય, ક્રમ, ચિન્તા અને શોક,
 વગેરેના નિવારોને અનુભ પરિપામ કહેવામા આવે છે ભય શોક, વૈર,
 અને ગુસ્સાના વિચારથી શરીરની પ્રકૃતિ બગડે છે, કેમકે મનને અને
 નજીરને અત્યંત નિકટ અબન્ધ છે મનમા ઉત્પન્ન થએલા ખરાબ નિચા
 રના પરિપામની અસર શરીરપર થયાવિના રહેતી નથી, તેમજ તરી
 રપર થયેલી અસરથી વાયુ, પિત્ત અને કફના વિદારો થાય છે અને
 તેથી અનેક રોગોની ઉત્પત્તિ થાય છે રોગોત્પાદક કર્મની ઉદીરણા
 કરનાર તથા વાયુ, પિત્ત અને કફની વિષમતા કરનાર ખરેખર-ગુસ્સાના
 શોકના તથા-ભયના અનુભ નિચારો છે ગુસ્સાના, વૈરના, ભયના, શોકના
 ખરાબ નિચારો, રોગો તથા માનસિક દુઃખજ ઉત્પન્ન કરીને બેસી
 રહેતા નથી, પણ તેઓ તો આત્માને પણ કર્મથી ભારે કરે છે અને
 તેથી આત્મા ભરિખ્યમા અનેક અવતાગે ધારણ કરે છે, તથા જન્મ,
 જરા મરણના દુઃખ પામે છે અનુભ પરિપામોથી અશુભ કર્મની
 ઉદીરણા પણ થાય છે, તેથી અનુભ નિચારો કોઈરીતે પેતાના આત્માનું
 તથા અન્યોના આત્માનું શ્રેય કરી શકતા નથી ભય, શોક, હિંસા અને
 ગુસ્સા વગેરેના અનુભ પરિપામથી તે ખરાબ નિચારોનાળા હૃદયમા
 સૂક્ષ્મ સસ્કારો પડે છે અને તેથી ભરિખ્યકાવમા તીકના ઘડાની પેઠે
 તે કુચિચારો પ્રગટી નીકળે છે અને તેથી આત્માની અધોગતિ
 થાય છે, માટે અનુભ નિચારોના પરિપામોને તો હૃદયમા ઉત્પન્ન
 થતાજ વારવા બેઠાંએ શુભ નિચારોના પ્રસાદને ગંગા નદીની પેઠે
 હૃદયમા વહેવરાવવો પ્રાપ્ત બલ તો ભને બલેથી પણ અશુભ વિચા
 રોને તો હૃદયમા પ્રગટ થવા દેવા નહિ, એવો દૃઢ ચક્રત્વ કરીને તે પ્રમાણે
 વર્તવાથી માનસિક કુચિચારો બધા થતા શુભ પરિપામની વારા હૃદ
 યમા વહે છે અને તેથી અનુભ કર્મ (પાપકર્મ) પણ પુણ્યના ફલરૂપે
 મે છે અને શુભ કર્મ વિપાકની ઉદીરણા થાય છે, અર્થાત્ અનુભ

કર્મવિપાકની ઉદીરણા થતી નથી અત્યંત ઉચ્ચ વેગવાળા શુભ વિચારના પ્રવાહથી અશુભ કર્મ પાપુ શુભ કર્મરૂપે પરિપુરે છે અને અશુભ કર્મની નિર્જરા થાય છે, તેમજ અશુભ કર્મનું અપવર્તન થાય છે અને શુભ કર્મ માટે ઉદ્વર્તનરૂપ કરી રાકાય છે શુભ પરિપુરણમાથી શુદ્ધ પરિપુરણમા પ્રવેશ કરવામાટે, સમતાની પ્રાપ્તિ કરવી જોઈએ સમતાની પ્રાપ્તિથી શુદ્ધ પરિપુરણમા ધારણ કરી રાકાય છે, માટે ભવ્ય જીવોએ શુભ પરિપુરણમા રાખી અનુક્રમે આગળ વધવું એકદમ શુદ્ધ પરિપુરણમા શિખરપર ચડના માટે કુદરો મારવાથી સમતાનું શિખર પ્રાપ્ત થશે નહિ અને શુભ પરિપુરણમા પગથીયા પાણી મહાપુ કરી રાકાશે નહિ દયા, પ્રેમ, ભક્તિ, સાધુએવા, ગુરુવદન, તીર્થયાત્રા, મુપાત્રદાન, આદિ ધર્મોનુષ્ઠાન વગેરે શુભ કૃત્યોને સ્વાધિકાર પ્રમાણે સેવવાની ખાસ જરૂર છે જે મનુષ્ય શુભ પરિપુરણમા યાને શુભ રાગાદિના પરિપુરણમા કે, જે પુણ્યને ઉત્પન્ન કરે છે તેને પાપુ ધારણ કરના શક્તિમાન થયો નથી અને રાત્રી દિવસ અશુભ પરિપુરણમા અને પાપારભના કૃત્યોને કર્યા કરે છે, તેવા મનુષ્ય શુભ પરિપુરણમાને ઘોડી એકદમ શુદ્ધ પરિપુરણમા ધારણ કરવા શક્તિમાન થતો નથી પ્રથમતો, પ્રેમ, શ્રેષ્ઠ, પદોપકાર, દયા, દાન, દેનગુરુની ભક્તિ અને સર્વનું શ્રેય કરવાના મુવિચારો કરવા જગતના ભવામાટે શુભ પ્રવૃત્તિ કરવી જગતના જીવોને પોતાના આત્મ સમાન માનીને તેઓને આત્મદૃષ્ટિથી દેખવા અને રિપુઓને પાણી આત્મદૃષ્ટિથી જોવા, કે જેથી સત્તનશુભની ભાવના ખીલવા માકશે અને પરમાર્થવૃત્તિ થવાથી સ્વાર્થના વિચારોનો સ્વયમેવ નાશ થશે આત્માને આત્મરૂપે અને જહને જહરૂપે દેખવાની વિવેકશક્તિ પ્રાપ્ત થતા શુદ્ધ પરિપુરણમાની ધારાને પ્રાપ્ત કરવા ચેતનનો અવિકાર પ્રગટે છે અને અન્તે શુદ્ધ પરિપુરણમાથી, સકલ કર્મનો ક્ષય થાય છે, માટે અષ્ટ કર્મનો નાશ કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરનારે ઉપર્યુક્ત ઉપાયો પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરવી આત્મારૂપ ચન્દ્રના ઉપર કર્મરૂપ વાદળ લાગેવા છે, છતાં તેને ઉપર્યુક્ત ઉપાયોથી હઠાવી રાકાય છે, એમ સમતાએ વિવેકને જપ્તનું જો આત્મા ઉપર્યુક્ત જ્યેષ્ઠી મારી શિખામણ માને તો, નિરભ (નાદળવિનાના) ચન્દ્રના પ્રકાશની પેઠે પ્રકાશિત થઈ શકે, પણ તેમને હે વિવેક ! તમારા જેવા સમન્તેવે તો જ સમજી શકે મારા સ્વામિજી મારી શિખામણ ત્યજીને મહાઈ ઘર છોડીને પરધેર એટને, અવિરતિના ઘેર ભરે છે, તેમા તેમનું કોઈપણ રીતે શુભ થઈ શકતું નથી, પાપુ પોતાની ઘણી દાનિ થાય છે તે નીચે મુજબ પરધરમમતા સ્વાદકિયોલહે, તન ઘન યૌવનહાણ ।

દિનદિન દીસે અપયસ વાઘતો, નિજજન ન માને કાંણાનાં ૦ ॥૩॥

ભાનાર્થ — સમતા વિવેકને કહે છે કે, આત્મસ્વામી પરધેરમા નિષય બુદ્ધિથી પરિભ્રમાય કરતા કયો સ્વાદ લહે છે ? અલબત્ત કોઈ પણ સત્યનુબનો સ્વાદ આખી શક્તા નથી તન, ધન અને યૌવનની હાનિ થાય છે, પ્રતિદિનસ અપયસની જગતમા વૃદ્ધિ થાય છે અને મ્વજનો પણ તેનું કથન માનતા નથી

જગતમા વ્યાવહારિક દૃષ્ટિથી જોતા આ બાબતના સાક્ષાત્ હબરો પુરાવા નજરે પડે છે જે પુરો પોતાની સ્ત્રીની હિત શિક્ષાનો ત્યાગ કરીને આનની પેઠે નિર્ભજ થઈ પરધેર ભ્રમતા ભમે છે અને પરસ્ત્રી સ્ત્રીના કદમા કસાય છે, તેથી તે કોઈ ભતવું લુપ્ત પામી શકતા નથી તેઓ પરસ્ત્રીઓના ગુલામ બને છે અર્થાત્ પરસ્ત્રીઓના રાગી બનીને તેઓ પતિધર્મને જલાજલિ આપે છે

પતિયો સ્ત્રીઓને કહે છે કે, તમારે સ્ત્રીના ધર્મ સમ્યગ્રીત્યા પાળવો જોઈએ, ત્યારે પુરોએ પોતાનો પતિધર્મ કેમ બરાબર ન પાળવો જોઈએ ? અર્થાત્ પાળવો જોઈએ પતિ જે અન્ય સ્ત્રીની પાસે જાય તો તેમા કંઈ નહિ અને સ્ત્રી અન્ય પુરુષની પાસે જાય તો તેને ઘરમાથી બહાર કાઢવી, આ તો નીતિથી જોતા અન્યાયજ્ઞ કહી ચકાય જે પુરો અન્ય સ્ત્રીઓના ઉપમા લુપ્ત બને છે તે ખરેખર અસાની છે તેઓ પોતાના આત્માને અધર્મના ખાશમા ઉતારે છે પોતાની સ્ત્રીને જેમ પતિવિના અન્યના ઉપર નિષયાભિલાષની વૃત્તિથી જોડ મુક્ત નથી, તેમ પુરુષને પણ પોતાની સ્ત્રીવિના અન્ય સ્ત્રી ઉપર વિષયાભિલાષની દૃષ્ટિથી જોવું થાય નથી જે પુરો પોતાની સ્ત્રીઓને કોષવડે મારે છે કૂટે છે અને તેઓનું છુર કરવા પ્રવૃત્તિ કરે છે, તેઓ કદી કનેગ રહિત અવસ્થા ભોગવી શકતા નથી અને તેઓ કદી પોતાની સ્ત્રીઓનું પણ ધર્મરૂપ શ્રેય કરવા સમર્થ થતા નથી

પુરો પોતાની સ્ત્રીઓને મૂકી અન્યને ઘેર ભટકે છે તેથી તેઓ અન્તે નષ્ટ થાય છે મોગ મોટા બાદગાહો પણ પરસ્ત્રીના પાશમા ફસાઇને અન્તે મહા દુષ્ટ થયા, મુસલમાનોનું દિલ્લીનું ગળ્ય પ્રાય તેવા કારણથી બાબુ ગયુ પુરુષ, જે લક્ષ્મી વખતે પ્રતિષ્ઠા કરે તે પરસ્ત્રીના સગી થયાથી નબાવી શકતો નથી પરસ્ત્રીના સગી મનુષ્ય, સદા સોમા વિનય નેહો બની જાય છે અને તેથી તે વીર્યના નાશ કરે છે અને તેથી તે પોતાનું તરીર ગામથ્ય અર્થે ગુમાવે છે, અર્થાત્ અનેક પ્રકારના રોગોને બોલાવે છે પરસ્ત્રીસગિ વ્યભિચારીઓને અનેક પ્રકારના રોગ થાય છે અને તેથી તેઓ ચારી દીનમ ખીડતા પડી રહે

છે પરસ્ત્રીનો સગ કરનાર મૂઢ બાલુવો પરસ્ત્રીનો મગી સરીરની ક્ષીપુતા કરે છે અને આયુષ્યની દોરી ટુંકી કરે છે પરસ્ત્રીનો સગી પોતાની સ્ત્રીના પ્રેમથી ભ્રષ્ટ થાય છે, છેવટે સત્યથી ભ્રષ્ટ થાય છે અને તેથી ઉત્તરોત્તર સહયુજોના પગથીયાથી નીચે ઉતરે છે “ જે મનુષ્ય એક પાપ કરે છે તે અન્ય પાપ પાપ કર્યાવિના રહેતો નથી ” પરસ્ત્રીનો સગી મનુષ્યોના ઘાત પાપ કરે છે પરસ્ત્રીનો સગી આખતુ તેજ ઘટાડે છે અને હૃદયને કાળુ બનાવે છે, તેમજ અમત્ય વદીને, વાપ્પીને અપ-વિત્ર બનાવે છે પરસ્ત્રીનો સગી મનુષ્ય, સત્યના પ્રકાશથી દૂર રહે છે અને અજ્ઞાનરૂપ અધકારમા પ્રવેશ કરે છે પરસ્ત્રીનો સગી, વિષયવાસનારૂપ દુષ્ટ રાક્ષસીઓનો શુભામ બને છે અને તે બ્રહ્મતેજને ધારપુ કરના શક્તિમાન થતો નથી પરસ્ત્રીનો સગી પુરૂષ, અનેક કુવિચારોના તાબે થાય છે અને તે અભક્ષ્ય ભક્ષાપુ અને અગ્રિયતુ પાપુ પાન કરે છે પરસ્ત્રીનો સગી પુરૂષ, પોતાના સન્તાનોને પાપુ નિર્બંધ બનાવે છે અને ગ્રામ પોતાની ભવિષ્યની પ્રજાને પાપુ પોતાના ખરાબ વિચારોના વારસો આપતો બને છે પરસ્ત્રીનો મગી પુરૂષ-કામનો દાસ બનીને-બિહાય ભેડીને વેરવાઓને નમસ્કાર કરે છે અને પોતાના અમૂલ્ય પુરૂષ જીવનને ધૂળમા રગદોળે છે પરસ્ત્રીનો સગી પોતાની અમૂલ્ય કાયાનો અકસ્માત નાશ કરે છે પરસ્ત્રીનો મગી પુરૂષો દુનિયામા અનેક કુવિચારો કરીને મનોવર્ગપુને ખરાબ બનાવે છે અને તેથી તેઓના સમાજમા આવનારને પાપુ તેઓના જેવા કુવિચારોની અસર થાય છે

જેઓ પરસ્ત્રીના કટાક્ષો મહન કરવાને શક્તિમાન થતા નથી, અર્થાત્ કટાક્ષથી બચતા નથી, તેઓ પોતાના ઘરતુ શ્રેય કરના શક્તિમાન થતા નથી જેઓ હૃદયમા પરસ્ત્રીની છબી રાખે છે, તેઓ અન્તરમા અત્રાન્તિને ધારપુ કરે છે જેઓ પરસ્ત્રીના રૂપમા મોહ પામે છે તેઓના ઉપર મોહ રાજની ધાડ આવે છે જેઓ પરસ્ત્રીને દેખી વિકારી બની બને છે, તેઓ જગતના લોકોના ઉપદ્રવ હરવાને શક્તિમાન બની શક્તા નથી જેઓ પરસ્ત્રીઓને દેખવામાજ અને તેઓને ભોગવામાજ પ્રયત્નવાન છે, તેઓનાથી જગતતુ તેમજ પોતાતુ ભલુ થઈ તકતુ નથી જે પરસ્ત્રીપર થતી અશુભ વિષયવાસનાને તાબે રાખવા સમર્થ થયો નથી, તે પોતાતુ તથા પોતાના કુટુંબતુ અને જગતતુ કલ્યાણ કરવા સમર્થ થતો નથી જે પોતાની મનોવૃત્તિથી પરસ્ત્રીઓના ભોગમા સર્વસ્વ માની લે છે, તે સર્વ પ્રકારના કલ્યાણથી દૂર રહે છે

જે દેશમા પુરૂષો ઘણા બ્યભિચારી થાય છે અને સાધુઓ, સન્યા-

સ્ત્રીઓ, પણ બ્રહ્મચર્યથી બ્રહ્મ થાય ॥ તે દેવની અધોદત્તા થાય છે અને તેવા દેશના તે વખતે ગોઈ મહાન દેસોદ્ધારક અથવા ધર્મોદ્ધારક પુરુષનો જન્મ થતો નથી અભિચારી પુરુષો અને વ્યભિચારી સ્ત્રીઓના પરસ્પરના સખન્ધમાંથી કોઈ મહા પુરુષના જન્મની આશા રાખવી તે ધર્મ છે વ્યભિચારી પુરુષના તરીર સત્તથી ઉત્પન્ન થનાર બાળકોમાં પ્રાય અદ્ભુત સામર્થ્ય પ્રગટી શકતું નથી વ્યભિચારી પુરુષોના ઉત્તમ વિચાર રહી શકતા નથી, તેથી તેઓ પોતાની સ્ત્રીની સાથે પપ્પુ કલેશ કરે છે, અને ધરમા કુસપ, અપ્રીતિ, ક્રોધ અને કવેતના બીજ વાવે છે અને તેથી તેવું કુળ પોતાને આખવું પડે છે વ્યભિચારી પુરુષોને અબળાઓ છતી લે છે તેવા પુરુષો દેશમાં ચોક્કાઓતું કાર્ય કરી શકતા નથી અને બહુ ચરાણના કાતકાની પેઠે પોતાની હીન સત્ત્વ દગાને પ્રગટ કરે છે વ્યભિચારી પુરુષોના શરીરો નિર્બળ થાય છે તેઓ ભય, ચિન્તા, બેદન, અવિશ્વાસ અને ક્રોધ વગેરે દોષોને વારંવાર સેવ્યા કરે છે, તેથી અશ્વિના સ્પર્શની પેઠે તેઓના રૂધિર અને વીર્ય બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે ભય-ચિન્તા અને અત્યત સતાપથી તેઓતું હૃદય ધબકે છે અકસ્માત ભયથી મળના સ્નાતતત્ત્વોના પરપોટાઓ ફાટી જાય છે અને તેથી તેઓ વિકળ બને છે વ્યભિચારી પુરુષો તનની હાનિ કરે છે, એટલુંજ નહીં પપ્પુ તેઓ ધનની પાતુ હાનિ કરે છે વ્યભિચારી સોદીઆઓ પરસ્ત્રીના મથી લાખો વા કરોડો રૂપેયાના ધૂઆધા કરી નાખે છે આશ્ચર્યકારક વાત છે કે, જે સોદીઆઓ પોતાના સહુરુપર જેવો પ્રેમ ધારણ કરી શકતા નથી, તેવો પ્રેમ તેઓ પરસ્ત્રીપર ધારણ કરે છે વ્યભિચારી સોદીઆઓ પોતાના વડેશ સહુરુજન, કરતા પરસ્ત્રીનો વિશેષત વિનય સાંભળે અને તેની જેવા ચાકરીમાં ચાકરની પેઠે પ્રવૃત્તિ કરે છે વ્યભિચારી રાજાઓએ પરસ્ત્રીના મગથી ગળ્ય ખોયા છે, વ્યભિચારી રાજાઓ પરસ્ત્રીના સપ્થી મસ્તક કપાયા છે, અર્થાત્ વ્યભિચારી રાજાઓ પોતાના દેશની ધૂળધાણી કરી છે વ્યભિચારી રાજાઓએ પોતાની પાછા સારા પુરુષોને પ્રાય ઉત્પન્ન કર્યો નથી વ્યભિચારી રાજાઓએ પોતા દેશને પરત્ત કર્યો છે વ્યભિચારી રાજાઓએ પરસ્ત્રી લાવ્યથી અનિતો મારો મહાપુ કરીને રૂધિરની નદીઓ વહેવગવી છે વ્યભિચારી રાજાઓ પોતાતું વીર્ય વ્યર્થ ગુમાવી દે છે અને તેથી તેઓ પોતાના મન જુદેવને વશ કરવા સમર્થ થતા નથી અને તેઓ સ્વદેશ અને પરદેશમાં રાખવા ઈચ્છા કરે છે એ કેવું આશ્ચર્ય છે! વ્યભિચારી રાજાઓ કોરો અને શહેનરાહો દુષ્ટ સ્ત્રીઓના હસ્તથી ગમે તે પ્રયોગે મૃત્યુ વીન થાય છે વ્યભિચારી રાજાઓ, ઠાકોરો અને ન્યાયાધીશો વ

પોતે અનીતિ આચરે છે તેઓ અન્યને સજા કરવા પ્રવૃત્તિ કરે છે તે પણ એક આશ્ચર્ય છે વ્યભિચારી રાજાઓ, વેશ્યા વગેરેના પોષક અને છે વ્યભિચારી રાજાઓ, ઠાકોરો, શેઠીઆઓ વગેરે સાધુ સન્ત, માખાપ વગેરેની સેવા મૂકીને પરસ્ત્રીઓની સેવા કરે છે જે સ્ત્રીઓની આમહીમા રૂવિરથી રક્તનાર્પણ વ્યાપી રહ્યો છે અને ઘણા દ્વારથી અશુચિ નીકળે છે તેના શરીરપર મોહ પામે છે, એજ તેઓની યુદ્ધિની પરીક્ષાની બલિહારી છે વ્યભિચારી રાજાઓ, રાણાઓ, ઠાકોરો, શેઠીઆઓ વગેરે પરસ્ત્રીના સગથી દારૂનું પાન કરે છે તેઓ દારૂની ઘેનમા અનેક પ્રકારની લવરી કર્યા કરે છે અને કોઈ વખતે તેઓ રસ્તામા જતા પડી જાય છે અને તેવા પ્રસંગનો લાભ લેઈ ફૂતરાઓ પણ, પોતાના કરતા મનુષ્ય યઇને પણ નીચ બનેલા પુરૂષોના મુખમા ઉચ્ચ ટાગ રાખી મૂતરે છે વ્યભિચારી પુરૂષો કેળવાયવા હોય તોપણ તેઓ કેળવણીને દૂરથી દે છે વ્યભિચારી પુરૂષો પોતાના ધનનો કુમાંગે વ્યય કરવા પાછી પાની કરતા નથી વ્યભિચારી પુરૂષો પોતાના કુટુંબની પણ દયા કરી રાકતા નથી અને કુલટા સ્ત્રીઓના ખીરસા તર કરે છે હિંદુસ્થાનમાથી વ્યભિચારનો જે દોષ જાય તો પશ્ચાત્ ઉત્તરિના પગથીયાપર પાદ મૂકી રાકાય પરસ્ત્રીવપટપણાનું દૂષણ યુવાવસ્થામા લાગે છે જેઓને શ્રદ્ધાચર્યની હૃદય કેળવણી આપવામા આવે છે, તેઓ પરસ્ત્રીવપટવદોષથી મુક્ત થાય છે

સર્વ દેશોમા શુરૂકૂળો વગેરેમા શ્રદ્ધાચર્યની કેળવણી, હૃદયમા પૂર્ણ અસર કરે એવી આપનામા આવે તો, ઘણા દોષોથી મનુષ્યો દૂર થઈ શકે અને તેઓ યુક્ત માર્ગમા પ્રવેશ કરી શકે જે પુરૂષો ગૃહસ્થાવાસમા પ્રવેશ કરે છે, તેઓને પુરૂષધર્મની પરિપૂર્ણ કેળવણી આપવામા આવતી નથી, તેમજ પુરૂષ અને સ્ત્રીના લગ્ન થાય છે ત્યારે પણ પુરૂષે કેવીરીતે વર્તવું અને સ્ત્રીએ કેવીરીતે વર્તવું તેની સમજણ બરાબર આપનામા આવતી નથી તે બૂવ ભરેલું છે શ્રાદ્ધાપુ વધિક વગેરે જ્ઞાતિયોમા તો બાલવયની હોળી સજગાવનામા આવે છે અને તેમા ત્રિય એના પુત્રોને તથા પુત્રીઓને હોમનામા આવે છે અને ધનનો ધૂમાડો કરીને એમ નૂતના કરનામા આવે છે કે “પોતાના દેશની પડતી અને ધર્મની પડતી માટે અમે પાક્યા છીએ” અહો! જ્યાં બાલવયની હોળીઓ સજગતી હોય! ત્યાં શરીરની અને મનની ઉત્તતિની આશા કયાથી રાખી શકાય? બાળલગ્નથી પુરૂષાચર્યની વૃદ્ધિ થતી નથી જે દેનમા બાળલગ્નનો પ્રચાર છે તે દેશ પરત્વ થાય છે જે દેશના મનુષ્યો વિષયવાસનાના મુખ ભોગવના એજ જીવંતીનું રૂળ માને છે,

તે દેશનો ઉદય થતો નથી જે દેશના મનુષ્યો બાળનમ્ને પુષ્ટિ આપે
 કે તે લોકો સુધામ બને છે જે દેશના મનુષ્યો બાલપપુમાજ સ્ત્રી
 મેનનમા પ્રવૃત્તિ કરે કે તે દેશના મનુષ્યો તન, ધન અને યૌન
 વગેરેનો નાશ કરે છે અને તેના મનુષ્યો દેશને શ્રાપ સરખા છે

પરસ્ત્રીવપટલ દોષમાથી સુવકર્ગ પ્રથમથીજ દૂર રહે તેમાટે, પુરૂષ
 જોએ તેમજ સ્ત્રીઓમા ખાગ ઉત્તમ શ્રદ્ધાચર્યની કેળવણી આપવી જોઈએ,
 શુદ્ધોને સુધાર્યા પૂર્વે સુવકર્ગને સુધારવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે
 ભવિષ્યની ઉન્નતિનું આ એક પગથીયું છે, માટે દરેક દેશમા પરસ્ત્રી
 પટપપુમાથી પુરૂષો દૂર રહે, એવી સરસ કેળવણી આપવી જોઈએ
 જે પુરૂષો ધર્માભિમાની અને દેશહિતેચ્છુ છે, તે તે પરસ્ત્રી સગથી
 દૂર રહે છે દુનિયામા જન્મીને વિષય સુખ ભોગવવામાજ મનુષ્ય
 જન્મની સાર્થકતા જોએ સમજતા નથી, તેવા ઉત્તમ પુરૂષો તે પોતા
 ના આત્માનું શ્રેય અને દુનિયાનું ભુત ધાય તેવા ઉપાયોમા પ્રવૃત્તિ કરે
 છે જોએ પરસ્ત્રીમા આસક્ત છે તેઓ સ્નાયી છે લગ્ન વખતે કરેલી
 પ્રતિજ્ઞાથી જોએ ભ્રષ્ટ થાય છે તેઓ અન્યને પણ ભ્રષ્ટ કરે છે, માટે
 તેના પુરૂષોને ઉપદેશ આપી સુધારવા જોઈએ

જે દેશમા સ્ત્રીઓ, ધાનક કેળવણી તેમજ, સારીરિક કેળવણીના
 રહસ્યો સમજવાને શક્તિમાન થઈ નથી અને વિષયભોગને હૃદયની
 સુખ્ય કર્તાન્ય સમજે છે, તેવી સ્ત્રીઓ, પોતે પણ પતિનતાના ધર્મને
 પાળી શકતી નથી અને પોતાના સમાગમમા આવનાર પુરૂષોને પણ
 લવચાની ભ્રષ્ટ કરે છે, તેવી અવમ સ્ત્રીઓ પોતે હીન અને નીચ બને
 છે અને અનેક પુરૂષોને પણ નીચ બનાવે છે

ધાર્મિક કેળવણી અને શ્રદ્ધાચર્ય તથા સારીરિક કેળવણી પામ્યા
 વિનાની બાળાઓ ત્યારે મોટી ઉમરની થાય છે અને પતિનત ધર્મથી
 પરદા સુખ ધાય છે, ત્યારે કેટલીક વખત તેઓ ફૂળ અને વર્મને દૂર
 મૂકીને વેશ્યાનો ધર્મ સ્વીકારે છે, અર્થાત્ નિર્નજન બનીને તેવી ભ્રષ્ટ
 વેશ્યા સ્ત્રીઓ દેશની અને ધર્મની પાયમાની કરનારે રાક્ષસીઓની
 ફરજ બજાવે છે કેટલાક દેશના રક્ષા કરનાર રાજાઓ તથા લક્ષ્મી
 મન્ત રોડીઓ આવી રાક્ષસી જેવી સ્ત્રીઓના પાશમા ફસાય છે,
 તેથી તેઓને માન આપીને ચાટના કૂતરાની પેઠે પોતાના અવતારને
 નીચ બનાવે છે, એવા રાજાઓ, ઠાકોરો અને લક્ષ્મીમન્તોથીજ દેશ
 અને વનની પાયમાલી છે

સ્ત્રીઓ જે
 પીને ઠંડા છે

અનકૂલ હોય અને પુરૂષોને બાધ
 કરી ભ્રષ્ટ થઈ શકે નહિ હિંદુ

સ્થાનમાં પ્રથમ સતી સ્ત્રીઓ ઘણી હતી, તેથી પૂર્વે દેરાની ચડતી હતી. બાલ્યાવસ્થામાં જ કન્યાઓને પતિવ્રતાની ઉત્તમ ધાર્મિક કેળવણી આપવામાં આવે તો વેશ્યાઓ અને કુવટા-પુશ્પલી સ્ત્રીઓનો ઘટાડો થાય અને સતીધર્મ પાળનારી સ્ત્રીઓની વૃદ્ધિ થાય દેશના અને ધર્મના આગેવાન પુરૂષોએ આ સૂચનાને લક્ષ્યમાં લેઈ બાલ્યાવસ્થામાંથી તેવી ઉત્તમ કેળવણી આપનારો પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

પારમાર્થિક કાર્ય કરનારા મહાત્માઓને ઉત્પન્ન કરવા હોય તો, ઉપર્યુક્ત સૂચના પ્રમાણે વર્તવાની ખાસ જરૂર છે.

જે પુરૂષો દારૂ અને માસના ભક્ષકો અને છે, તેઓ પરસ્ત્રીલપટ વિશેષતઃ અને છે દારૂ પાન કરનાર પુરૂષ, અભિચારના દોષમાં સપડાઈ જાય છે દારૂની લેજતમાં પુરૂષો અનેક પ્રકારના કુકર્મી અને છે દારૂથી વિપય વિકારને ઉત્તેજન મળે છે અને તેથી તેવા પુરૂષોને કુવટા સ્ત્રીઓ ફસાવી નાખે એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી પચ્ચીશ વયપર્યંત વા ડેવટમાં છેવટ વીસ વર્ષપર્યંત બ્રહ્મચર્યનું ગરક્ષણ કરીને બનહાલિક અને ધાર્મિક કેળવણીનો અભ્યાસ કરનાર આવે તો, ખરેખર અવિધ્યની પ્રજા મુદ્ધરે અને તેથી પરસ્ત્રીના ત્યાગી અને ધર્મનો ઉદય કરનારા પુરૂષો ઉત્પન્ન થઈ શકે હાલ મનમાં વિષયાભિલાષની ઉત્પત્તિ થાય તેવા નયોગો જ્યાં ચારે તરફ હોય, ત્યાં પુત્ર અને પુત્રીઓને રાખવામાં આવે છે તેથી, તેમજ તેઓને બાલ્યાવસ્થામાં પરણાવી દેવામાં આવે છે તેથી, તેઓના આત્માની તથા મનની અને શરીરની ઉન્નતિ જોઈએ તેવી દેખવામાં આવતી નથી આ પ્રમાણે અધોગતિના માર્ગમાં ઘસડાતા મનુષ્યનર્તનોને જો ઉદ્ધાર કરવામાં નહિ આવે તો, ખરેખર પ્રતિદિન મનુષ્યોના આયુષ્યની ઘટતી થયા કરશે, માટે હવે તો ભારતવાસીઓ તથા અન્ય દેશના મનુષ્યોએ ખાસ ચેતવાની જરૂર છે અને વ્યભિચાર નામના દોષને દષ્ટિમાં હાકી કાઢવો જોઈએ છે વ્યભિચાર દોષથી મનુષ્યોમાં ખુનગાર લડાઈઓ થઈ છે, અને થાય છે વ્યભિચાર દોષથી વૈર ઝેર અને કલેશની પરપરાઓ પ્રાપ્ત થાય છે.

પુરૂષો પરસ્ત્રીમાં આશક્ત થઈને તન ધનની હાનિ કરે છે, તે પ્રમાણે યૌનની પણ હાનિ કરે છે, તેટલાથી બસ થતું નથી પણ તેઓની પ્રજાની પણ હાનિ થાય છે, અર્થાત્ અવિધ્યની પ્રજાનું અહિત કરે છે, તેમજ પોતાની ખરાબ વાસનાના છાટાઓથી અન્યોનું પણ અહિત કરે છે તેવા પુરૂષો દયા, પ્રેમ, બ્રાતૃભાવ, ભક્તિ,

સરવતા, સક્તિ અને વિશ્વાસ વગેરે મહાગુણોના નાશ કરે છે અને દોષના સમૂહથી પોતાના હૃદયને કનડી બનાવે છે, પરબવમા પપુ તેઓ દોષના મસ્કારોને સાથે લેઈ જાય છે, તેથી વડના બીજાથી જેમ વડ પ્રગટે છે, તેમ દોષના સસ્કારોથી અવસર મળતા દોષો પ્રગટી નીકળે છે, માટે પુરુષોએ પરસ્ત્રીના સગમા રાત્રી ન બનતું લેઈએ, તેમજ સકલ દેસોમા પપુ સુરીવાજનો ફેલાવો કરવા પ્રયત્ન કરવો લેઈએ આ પ્રમાણે બાહ્ય જનતાના પુરુષો પરસ્ત્રીના ગરથી દુ ખી થાય છે અને પરસ્ત્રી લોગત્યાગથી તેજ પુરુષો ગુખી થાય છે, એમ જાણીને હવે સમતા, અધ્યાત્મદૃષ્ટિથી આત્મસ્નામિ સખન્ધી વિવેચન કરે છે

સમતા વિવેકને કહે છે કે, હે વિવેક ! આત્મસ્નામી પરનારીના અર્થાત્ અનિરતિના ધરમા પ્રવેશ કરે છે, તેથી પ્રથમતો પોતાના પ્રદેશોની મધીનતા કરે છે અને જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણોની હાનિ કરે છે અનિરતિપણામા મન પર્યવસાન અને કેવલજ્ઞાન પ્રગટી શકતા નથી, તેમજ અનત શુભ સદ્ગુણ પ્રગટી શકતી નથી, ઉલટું શુભતાનાદિને રૂઢિ પ્રાપ્ત થઈ હોય છે તે પપુ અવિરતિ નારીના ધરમા જવાથી નહ થઈ જાય છે અર્થાત્ આત્માના ગુણોની પુષ્ટિપ ચૌનન પપુ અનિરતિના ધરમા રમતા નહ થઈ જાય છે એકપૂર્વાઓ, આટાગકલગ્નિધારકો, મન પર્યવસાનીઓ અને અધીધારમા શુભસ્થાનકપર ચડેલા એવા આત્માની ચૌવ નાવસ્થાને પામેલાઓ, પપુ અવિરતિના ધરમા રમખુતા કરતા નીચેના શુભસ્થાનકમા આવે છે, તેથી તે શુભવૃદ્ધિરૂપ ચૌવનને હારી જાય છે, માટે હે વિવેક ! માર કહેવું તમે લક્ષ્મમા લેશો હે વિવેક ! મારા ચેતનસ્વામી અવિરતિ નારીના ધરમા જાય છે, તે બિલકૂલ અયોગ્ય છે અવિરતિનું સ્વરૂપ અને તેના નપચોને જો ચેતન જાણે તો તેના ધરમા જઈ શકે નહિ હે વિવેક ! હું અનિરતિનું સ્વરૂપ વર્ણવું છું તે કૃપા કરીને સામજો

“અવિરતિનું સ્વરૂપ”

હિંસા, અસત્ય, સ્તેય, અગ્રહ અને પરિગ્રહ આદિથી વિરામ ન પામવો તેને અવિરતિ કહે છે દારૂ અને માસાદિ વસ્તુઓથી વિરામ ન પામવું, તેમજ બાહ્ય વસ્તુઓના સોજથી વિરામ ન પામવું તેને અવિરતિ કહેવામા આવે છે અવિરતિથી હિંસા વગેરેના પાપકૃત્યો થાય છે અવિરતિ એજ આશ્રવણ ધર છે અવિરતિના પરિપ્લામથી સમયે સમયે કમ બધાય છે

અવિરતિની પ્રેરણાથી અનેક મનુષ્યો અનેક જાતની સાવધ પ્રવૃત્તિ કરે છે અવિરતિની પ્રેરણાથી કરોડો મનુષ્યો યુદ્ધ કરવામાં પ્રવૃત્તિ કરે છે. અવિરતિની પ્રેરણાથી મનુષ્યો જૂઠું બોલવાના પ્રયત્નને ત્યાગી શકતા નથી અવિરતિની પ્રેરણાથી મનુષ્યો અનેક પ્રકારના પાપચત્રોને બનાવે છે અવિરતિની પ્રેરણાથી મનુષ્યો જગતના સર્વ પદાર્થોને પોતાના કરના પ્રયત્ન કરે છે અવિરતિના પરિપામથી મનુષ્યો રાત્રી અને દિનમનો વિવેક રાખ્યા વિના, આહાર ભક્ષણમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે અવિરતિની પ્રેરણાથી મનુષ્યો વ્રત અને પ્રત્યાખ્યાનના ખરા સ્વરૂપને ધારણ કરી શકતા નથી, અર્થાત્ આચારમાં મૂઝી શકતા નથી અવિરતિ પરિપામથી મનુષ્યો કોઈ પણ પ્રકારના પદાર્થોની પ્રાપ્તિથી સન્તોષ પામતા નથી અવિરતિ પરિપામથી આરિત્ર માર્ગમાં પ્રવેશ થઈ શકતો નથી અવિરતિ પરિપામથી જાણેલું પણ આચારમાં મૂઝી શકાતું નથી, તેથી સમક્ષિત છતાં નતાદિક અવિરતિના અભાવે અવિરતિપણ કહેવાય છે અવિરતિથી દેવતાઓ આરિત્ર માર્ગ ગ્રહણ કરી શકતા નથી ત્રેપિક રાજા અવિરતિથી આરિત્ર માર્ગ ગ્રહણ કરી શક્યા નહોતા અવિરતિથી ઉત્તમ મોક્ષ માર્ગમાં પ્રબળ કારણીભૂત આરિત્રની સમુખ ગમન કરી શકાતું નથી અવિરતિથી પરભાવમાં રમણતા થાય છે અને તેથી આત્માની ઉચ્ચ દશા થતી નથી અવિરતિ દુખની ખાણ છે અવિરતિથી દુખની પરપરા ભયોભવમાં પ્રાપ્ત થાય છે અવિરતિપણુ જીવન ઉત્તમ ગણાતું નથી અવિરતિ પરિપુતિથી અનાદિકાળથી આત્મા દુખ પામ્યો અને જ્યાંમુઘી એના સમાગમમાં આત્મા વર્તેલો ત્યાંમુઘી દુખ પામશે કોઈ આત્મા અવિરતિની સંગતિથી મુખી થયો નથી અને થનાર નથી રાગ અને દ્વેષપર ભાવના ધરતી અવિરતિ છે, તેથી તે આત્માની ખરેખર શુદ્ધ પરિપુતિ નથી, અર્થાત્ વિભાવદશાથી ઉત્પન્ન થએલી પરિપુતિ છે અવિરતિની પાસે સત્યમુખનો બિન્દુ પણ નથી, તેથી અવિરતિની સંગતિ કરનારાઓ સત્ય મુખનો બિન્દુ પણ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી અવિરતિની સંગતિથી આત્મા પોતાના મૂલ સ્વભાવને ત્યાગીને વિભાવને ગ્રહણ કરે છે અવિરતિની સંગતિથી આત્માના ગુણોનો પ્રગટભાવ થતો નથી દુનિયા અનેક જાતની પાપપ્રવૃત્તિમાં મસ્તાન બનેલી છે અને તેથી તે સત્યમુખની આશા રાખે છે, તે શુ બનવાનું છે? અવિરતિએ દુનિયાના સર્વ જીવોને પોતાના વશમાં રાખ્યા છે અને તે જીવોને પરભાવમાં પ્રવૃત્ત કરાવ્યા કરે છે, અર્થાત્ તેઓને મુખની લાલચ દેખાડીને પોતાના તાબામાં રાખીને ગુલામ બનાવે છે અવિરતિના વતી જીવો લડે છે, મરે છે, રૂવે છે, કલેશ કરે

છે અને પોતાના સ્વાર્થમાટે અનેક પ્રાણીઓની હિંસા થાય તેવા કાર્ય કરે છે અવિગતિના ન્યાયા લોકો સસારમા નાચ્યા કરે છે અવિ રતિના ન્યાયા લોકો નાચે છે, એટલુજ નહિ પણ બિશુકોની પેઠે અન્યો તરફ યાચના કરીને પોતાને કળાય તરીકે જાણાવે છે અવિ રતિના વરાના રહેવા પ્રાણીઓ જન્મતમા સર્વ પ્રકારનુ દુખ પામે છે દેવટ નરક અને તિર્થચની ગતિમા મોકલનાર પણ અવિરતિ છે, અવિરતિમા મુખ માનનારા મનુષ્યો ખરાબગોરે લુટાય છે અને પર વસ્તુની ભ્રમણામા પોતાનુ સત્યમુખ કે, જે આત્મામા રહ્યુ છે તેને દેખી શકતા નથી અવિરતિની સગતિથી મનુષ્યો જન્મતનુ ભણુ કરવા સમર્થ થતા નથી અવિરતિની ગગતિથી મનુષ્યો પોતે ઉચ્ચશુભ્રુસ્થા નકપર નહી શકતા નથી અને અન્યોને પોતાના આત્માનડે પીડા કરે છે, માટે હે મિત્રેક ! મારો ચેતન અવિરતિના ઘેર રહી તન, ધન, અને યૌવનને હારે છે, તે મે તારી આગળ વર્ણુ મારા દનામિની આટલીજ છુરી દશા થાય છે તેમ નહિ, પણ તેના કરતા તેમની વિશેષ છુરી દશા થાય છે, તેને હવ સમતા જણાવે છે

કુલવટ છાહી ખવટલવટપડે, મન મેહુવાને ઘાટ ।

જાંધો જાંધો મિલે વેજળ, કોળ દેલાહે વાટ. ॥ વા૦ ॥ ૪ ॥

ભાનાર્થ —સમતા કયે છે કે, મારા ચેતનસ્વામી પોતાની કૂળવટ છાહીને મનરૂપ મેવા અર્થાત મેવાસીના ઘાટે જાય છે અને તેથી તે આરા અનજા માર્ગમા નહી જાય છે હુનરોમા રહેનાર નીચ મૂર્ખ જાતને મેવાસી જહે છે, તેને ચોરી કરવાની ટેવ હોય છે મેવાસી આરા અવજા માર્ગમા ચાને છે મેવાસીના ઘાટે ચઢેલો મનુષ્ય પણ તેન આથે જ્યા ત્યા આથે છે અને તેથી તે રાજમાર્ગથી દૂર રહે છે ચોર મેવાસી લોકો રાજમાર્ગમા જાય આદિ અનેક કારણોથી આરા શકતા નથી, તેમ અન મનને મેવાસીની ઉપમા આપવામા આવી મનરૂપ મેવામી અભિમાનરૂપ હુનરમા રહે છે અને તૃષ્ણારૂપ કોતરમ પડી રહે છે, તેમજ વૈભવરૂપ શિખરોપર વાગ કરે છે વિષયચ્છાદિ ચુકાઓમા મનમેવાસી પડી રહે છે હિંમ્યાભાવરૂપ આમહાને મનમેવામી શરીરપર ઓટે છે કૂરપરિણામરૂપ બાણના ભાથાને મનમેવામી ધારણુ કરે છે મનમેવાસી ક્રોધરૂપ કૃષ્ણતાને શરીરપર ધારણુ કરે છે મનુષ્યોના નતરૂપ ધનને મનમેવામી છુટી વે છે આર્તધ્યાનરૂપ તરવારને મનમેવામી ધર્મધ્યાનરૂપ મન્ત્રનો નાટ કરે છે, મનમેવાસી

કૃષ્ણ લેન્ધાઈપ કાળીકાનો ઉપાસક બને છે અને તેની આગળ સદા-
કાળ ઉભો રહે છે અને દુષ્ટાધ્યનસાયરૂપ પશુઓની પ્રાપ્તિમાટે પ્રાર્થના
કરે છે મનરૂપ મેનાસી ચચળતારૂપ ડાકલું વગાડે છે અને અન્ય
સુવિચારોને ભય પમાડે છે મનરૂપ મેનામી કલેશરૂપ મદિરાના
ખાલા પીએ છે અને દુર્ગતિરૂપ આડા અનળા માર્ગમા પરિભ્રમણ
કર્તા કરે છે મનરૂપ મેનાસી અગુહ્ય પશિલુતિની સાથે ખેલ ખેલ્યા
કરે છે અને આત્માઓના ઘરમા ચોરી કરે છે, તેમજ અજ્ઞાનરૂપ અગ
ધુમા જ્યા ત્યા સ્વેચ્છાએ આથડે છે મનરૂપ મેનામી વપટજળારૂપ
કાતીને ધારણ કરે છે મનરૂપ મેનામી આનારૂપ સુપદામા વાગ્ય કરે
છે મનરૂપ મેવાસી ધર્મ રાતના દેરામા હુટ ચલાવે છે મનરૂપ મેના
મીનો ઈર્ષ્યા, કલહ, ઉદ્વેગ આદિ પરિવાર છે મનરૂપ મેવાસી મદો-
ન્મત થઇને અગ્રહરૂપ સરોવરમા ઝીલ્યા કરે છે મનરૂપ મેવાસીની
કૂર દષ્ટિ છે અને તે ધર્મ ગજની પ્રજાને પળેળે છે મનરૂપ મેવાસી
દુષ્ટ ગર્વો કરનામા પાછીપાની કરતો નથી મનરૂપ મેવાસી જાતે
આધળો છે એટલે, સારાન કે તે મત્ય તત્ત્વને દેખી શકતો નથી, તેથી
મનમેવાસી, સત્યના માર્ગમા પ્રવેશ કરી શકતો નથી દુર્જનની પેઠે મન-
રૂપ મેવાસીની સગતિ કરતા કોઈ મનુષ્યે સહજ મુખ પ્રાપ્ત થયું નથી
અને ડોઈ કરનાર નથી મનમેવાસી દુર્જન છે, તેથી તેની સગતિ
અમત્ કહેવાય છે

જેવી સજ્જતિ તેવી અસર

જગત્મા કહેવત છે કે, જેવી સગત કરવામા આવે છે, તેવી
અગર થાય છે નુભ પદાર્થ કરતા અનુભ પદાર્થની પ્રિરોપ અને જલદી
અસર થાય છે એક હડકાયુ કૂતરૂ મનુષ્યને કરડે છે તેથી મનુષ્યને
પણ હડકવા હાલે છે અને હડકનાયો વચ્ચેના મનુષ્ય, અન્ય મનુષ્યને
કરડે છે, તો તેને પણ હડકનાયુ પ્રગટે છે, અર્થાત્ અન્ય અન્યને કરડ-
વાથી વિપની પરપરા ચાલે છે, તેમ વિપ આદિ પરમાણુઓની અગર આ
દશાન્ત પ્રમાણે જલદી થતી માલુમ પડે છે દૂધના ઘટમા દારૂ ભગ-
વામા આવે છે તો દારૂના પુદ્ગલોની પ્રિરોપ અસર થાય છે એક માણ
દુઃખમા એક રૂપૈયાભાગ વિર નાખનામા આવે છે તો દૂધના કરતા
ઝેરની અગર વિશેષ થતી જોવામા આવે છે તેવી રીતે નુભ પદાર્થોપર
અનુભ પદાર્થો પોતાની અગર કરના ચૂકતા નથી કસ્તુરીના ઘટમા
કસ્તુરીની સાથે અન્ય દુર્ગંધી પદાર્થ રાખવામા આવજો તો, કસ્તુરીને
દાખી દેઈ દુર્ગંધી પદાર્થ પોતાની દુર્ગંધી ફેલાવશે, તે પ્રમાણે નીચ

મનુષ્યોની મનતિથી આત્મા નીચ બને છે અસત્ સગતિથી મનુષ્યોનો પ્રવેશ થયાવિના રહેતો નથી મધેદાની સાથે થોડો બાધવામા આવશે તો ભૂકતા આવડશે નહિ તોપણ લાત મારનાની ટેવને તો શિખવાનો, કેમકે જડ પદાર્થો પણ પોતાની શક્તિની અન્ય પદાર્થોપર અસર કરે છે, તો અશુભ વૃત્તિધારક દુર્જનો અન્ય મનુષ્યોને કેમ ખરાબ અસર કર્યો વિના રહે? અલબત્ત ન રહે અસત્ જનની સગતિથી જે હાનિ થાય છે તેવી હાનિ અન્યથી થતી નથી અસત્ સગતિથી દુ ખની પરપરાઓ પ્રાપ્ત થાય છે અમત્ સગતિથી મુખુદ્ધિનો નાશ થાય છે અને દુર્બુદ્ધિની ઉત્પત્તિ થાય છે વનના વાસ થાય તો સાડ પાપુ અસત્ જનની સાતિ સારી નહી, કેમકે તેથી પોતાની ઉચ્ચ દશાનો નાશ થાય છે અસત્ જનની સગતિ અનાદિકાળથી કરનામા આવેલી છે, તેથી અસત્ જનની સગતિ કરતા અગમાન પણ મહેનત પડતી નથી પણ મુજબની સગતિ કરતા તો બનીરથ પ્રયત્ન કરવો પડે જેને ઉચ્ચ થકુ હોય તેને પોતાના કરતા નિશેષ ડુપ્પી હોય, તેની સગતિ કરતી જોઈએ ચાગીની સગતિ કરતા કદી ત્યાગી બની શકાતુ નથી, તેમજ જેને યોગની ઉત્તમ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરવી હોય તેણે યોગીની સગતિ કરવી જોઈએ, કેમકે જો તે યોગીને તણ બોગીની મગતિ કરશે તો યોગીની દલા પ્રાપ્ત કરી શકશે નહિ અન્યની સાતિ કરતી તેમા લાભો અને કરોડો વિચારો કરનાની જરૂર છે ઔપચો લેવામા જેમ ઘણી તપાસ કરવાની આવશ્યકતા છે, તેમ અન્ય મનુષ્યોની મગતિ કરવામા પણ અનેક વિચાર કરવાની જરૂર છે કેટલીક વખત બકરી કપાસ ખાવા લાયક છે અને ઉન ચૂકી આવે છે, તેની પેટે અન્યના ગુણો અને દોષોનો વિચાર ક્યાવિના અન્યની મગતિ કરનાથી, સદ્ગુણોના બદલે દોષ પાત્ર બનવાનો રખત આવે છે અન્યના આચાર અને વિચારથી અન્યની ઉત્તમતા વા નીચતા પારખી સમય છે હિન્દુસ્થાનના કેટલાક લોકો અન્ય દેશના મનુષ્યોની સગતિ કરે છે, પણ તેઓના ગુણુ લેતા નથી, પણ તેઓના અશુભ આચાર અને અભક્ષ્ય ભક્ષણુ વગેરે દોષોને ગ્રહણુ કરે છે નાના બાળકોને તો સારા આચારવાળાઓની સગતિ કરાવતી જોઈએ બાત્યાવસ્થામા વિચાર કરતા પણ પ્રથમ આચારની જરૂર છે બાળક પ્રથમ વિચારો કરતા આચારનુ અનુકરણુ કરે છે જેના દયા આદિ શુભ આચારો હોય, તેની સગતિ કરનાની જરૂર છે આચાર, વિચાર, સુધરવાનો આધાર મત્યજતિ ઉપર છે આચારમા જે મનુષ્યો હીન હોય છે, તેઓ અન્યને મદાવરણી બનાવી શકતા થી સદાચાર પાળનારની સાતિ કરવાથી સદાચાર ત્રિખી રાગાય છે

જુ નાચાર એ પ્રથમ ધર્મ છે જ્ઞાન પામવું કઈ સહેલ નથી સદાચાર
 પાળતા પાળતા જ્ઞાનની યોગ્યતા પ્રગટે છે મનુષ્ય જીવંતની કિમ્મત
 થતી નથી જો પ્રથમથી મનુષ્યને અમત જનની સગતિ થઈ તો તેની
 અમૃત્ય જીવંતની ધૂલધાણી થાય છે, માટે સત્સગતિ કરવાની ઘણી
 જરૂર છે મનુષ્યની ઉત્તતિ કરી જાણી, પીણી અને સારા વસ્ત્ર
 પહેરવામાત્રથી થતી નથી સદ્સગતિ યથામિના મનયોગ, વચનયોગ
 અને ઝાંચાના યોગની શુદ્ધતા થતી નથી જોગ્ય પદાર્થોને વાલાલાભ
 મળેથી વિવેક કરીને વાપરવાની જરૂર છે, તેમ અન્યની સગતિમાપણ
 લાભાલાભનો વિવેક ધારણ કરવાની અત્યંત જરૂર છે મન, વાણી
 અને ક્રયા ઉપર આગ્રી વા નકારી સોખતથી અગર થાય છે અસત
 સગતિથી અનન્તગણી હાનિ થાય છે, તેમ સત્ સગતિથી અનન્તગણી
 લાભ થાય છે અત્યંતગતિની કિમ્મત થતી નથી, અર્થાત્ મત્સગતિની ઉપમા
 આપવામા આવે એવો ડોર જગતમા પદાર્થ નથી શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ
 અને ધર્મની શ્રદ્ધાનાળા અને ધર્મના આચાર પાળનારા મનુષ્યોની સગતિ
 કરનાની ઘણી જરૂર છે શ્રીમહાવીર પ્રભુની સગતિથી અડકોશીયો સર્પ
 પાંડુ દેવોકમા ગયો, તેમજ શ્રીવીરપ્રભુની સગતિથી કરોડો મનુષ્યો
 અને કરોડો દેવતાઓ હિત પામ્યા શ્રીવીર પ્રભુની સગતિથી ગૌતમાદિ
 બ્રાહ્મણોને અપૂર્વ ધર્મલાભ પ્રાપ્ત થયો શ્રીવીર પ્રભુની સગતિથી ઓઢ
 હજાર સાધુઓ થયા અને એક લાખ અને એકલગણી હજાર તો મતધારી
 ઉત્તમ શ્રાવકો થયા, ઈત્યાદિ ઘણા જીવો સત્ય ગુણને જાળનારા થયા
 તેજ સમયમા જોનાલાની અસત્ સોખતથી લાખો મનુષ્યો ઉન્માર્ગમા પડ્યા
 અસત્ સગતિથી મનુષ્યો મારા ખાય છે, દારૂ પીએ છે અસત્ સગ
 તિથી કરોડો મનુષ્યો મિથ્યાત્વ દષ્ટિ ધારણ કરે છે અને મત્વ દેવ, શુદ્ધ
 ધર્મની નિન્દા કરે છે અસત્ મનતથી જૈનધર્મ પાળનારાઓના
 કૂળમા જન્મેલા ડેટલાક મુલકો, પોતાના ધર્મના આચાર અને વિચાર
 રથી ભ્રષ્ટ થાય છે અને મિથ્યાત્વ ધર્મમા પ્રવેશ કરે છે અસત્ સગ
 તિથી મનુષ્યો સગ દ્વેષની વૃદ્ધિ કરે છે અસત્ મનતિથી મનુષ્યો
 સત્યને અસત્ય માને છે અને અમત્યને સત્ય માને છે અસત્ સગ
 તિથી મનુષ્યની મુખુદ્ધિનો નાશ થાય છે અમત્ સગતિથી મનુષ્યો
 મોજ શોખ અને નિપયાભિવાપમા પ્રવૃત્તિ કર્યા કરે છે અસત્ સગ
 તિથી મનુષ્યો ધર્મને ઢોંગતરીકે માને છે અને નિપયોક્તેજક
 પદાર્થોમા ફસાઈ જાય છે અસત્ સગતિથી મનુષ્યો, સ્વાર્થના અને
 પરજીવોનો નાશ કરે છે એમ વિચારો, તેમજ આચારોને રોરો છે
 અમત્ મનતિથી આનમો તથા પૂજાર્થોના રચેલા સદ્-

અન્યોપર આરિતકતા પ્રગટતી નથી અસત્ સગતિથી મનુષ્યો હીન
કરોના તત્ત્વોની શ્રદ્ધા ધારણ કરી શકતા નથી અસત્ સગતિથી મનુ
ષ્યો છળ પાખડના આચારો અને વિચારો સેવે છે અસત્ સગતિથી
મનુષ્યો જૈનધર્મની નિન્દા કરે છે, સાધુઓની નિન્દા કરે છે દેવતા
તો મિથ્યાજ્ઞાનની (જન્વાદની) કેળવણી પામીને તપ, જપ, ધર્માદ્યાન
વગેરેના સાધુ પપુ જોતા નથી અસત્ સગતિથી કેટલાક પાપ અને
પુણ્યને પણ માનતા નથી અસત્ સગતિથી મનુષ્યો મોક્ષમાર્ગથી દૂર
રહે છે અસત્ સગતિથી પનુઓ અને પખીઓ પણ પાપમાર્ગને
પ્રવૃત્તિ કરે છે, તો મનુષ્યોનું તો શું કહેવું! મનુષ્ય ઉચ્ચ થશે વ
નીચ થશે તેનો અભિપ્રાય બાધવો હોય તો, તે સારા બગરખોર
આસ્તિક વા નાસ્તિક, મદાચારી વા બ્રહ્મચારી, મનુષ્યોમાથી કય
મનુષ્યોની સોબત કરે છે તેનો બરાબર ખ્યાલ કરવો આત્મવૃક્ષ પ
લીંબડાના વૃક્ષની મગતિથી બગડે છે લીંબડાના મૂળ અને આખા
મૂળનો સંયોગ થયો હોય અને લીંબડાનો રસ જો આખાની ટાંચ
ઓમા જતો હોય, તો આત્મની મધુરતામા ન્યૂનતા થયાવિના રહે
નથી પોતાની બુદ્ધિ અને સ્વાત્મ પુરુષાર્થનો અનુભવ કર્યાવિના ક
કૈવાલીઓનો સમાગમ કરવામા આવે છે, તો ખરેખર તેનાથી હા
થયાવિના રહેતી નથી અમત્ પુરુષ કરતા તેને સુધારવામા પોત
આત્મ સામર્થ્ય વિશેષ છે, એમ ખાતરી થતી હોય તો તેને સુધાર
બનતો પ્રયત્ન કરવો અમત્ મમાનમથી અજ્ઞાન છવો ઉલટા મા
ચઢી જાય છે સપ્રતિ સુધારાના નામે કેટલાક ધમના આચાર અ
શ્રદ્ધાથી ભ્રષ્ટ થાય છે, તેનું કારણ અસત્ મનતિ અને તેઓની અ
રિપકેન બુદ્ધિનું પરિપામ છે

વર્તમાનકાનમા લોકો બાપુનાની જેઠ ઉચ્ચ સ્વરથી અગત્ય બ
જોને છે, ભગવાંની જૂાવની જેઠે ભાષણો આપે છે, પપુ તેઓના આચ
તરફ જોવામા આવે તો ઝહેણી અને રહેણીમા આકારા અને પાતાવ જેટ
ફેરફાર નાનુમ પડે છે પચ્ચીશ વર્ષના અકેળવાયલા એક સામાન્ય મ
ખમા પ્રેમ, દેતાભિમાન, ધર્માભિમાન, પરોપકાર, દાન અને નીતિની રહે
અને પ્રભુપર જેવી શ્રદ્ધા હોય છે, તેથી એક કેળવાયના વન પૈકી કો
પ્રેનુઓટને પાપુ હોની નથી કેવલજ્ઞાનીના મુખમાથી નીકળેલા અ
ચારોના ઉપદેશ કરતા હાલના મનુષ્યો જે કંઈ કરે છે, તે પૂર્વ
આચારોપદેશ જેનું ન હોય તેમ બનવા યોગ્ય છે કરોજો વા લાખો ભાષા
વિવાસ્થાગમાથી મનુષ્ય, સદ્ગુણોવિના મહાન યર્થ શકતો નથી અસ
સાતિથી મનુષ્યો બાલ્યાવસ્થામાથી કુસરકારને મુદ્દયમા રથાપે છે અ

મોટી ઉમર થતા કુસસ્કારોને આચારમાં મૂકે છે, માટે બાલ્યાવસ્થાથી અસત્ મનુષ્યોની સોબત ન રહેવી જોઈએ કુસોબતની અગર બાળક ઉપર તુર્ત થાય છે, કારણ કે બાલક જેવું દેખે છે, સાબળે છે, તેવું કહે છે તેનામાં પરીક્ષા કરવાની બુદ્ધિનો વિવેક ન પ્રગટવાથી, ખરેખર તે તુર્ત જેના તેના આચારો અને વિચારોના આધીન થઈ જાય છે તે ઉપર એક દ્વંદ્વિય કહે છે પાદરા પામે એક નાનું ગામ હતું, ત્યાં એક ભિલ્લ રહેતો હતો, તેના ઘરમાં બે નાના બાળક હતા, ભિલ્લના ઘરની પામે એક દેવીની સ્થાપના હતી, પેલો ભિલ્લ દેવીની આગળ ફકડાને ભોગ આપવામાં છરાવડે કાપી નાખતો હતો, પેલા બે બાળકોએ તેવું આચરણુ જોયું, તેનામાં એક દિવસ ભિલ્લ નગરામાં ગયો હતો, પેલા બે બાળક દેવીના સ્થાનક આગળ ગયા તેમાંથી એક બાળકના મનમાં કઈંક રુકુરી આવ્યું અને તે ઘરમાંથી એક મોટો છરો લઈ આવ્યો અને તેના વરતા નાનું બાળક હતું તેના ગળામાં છરો માયો અને દેવીની આગળ પેલા બાળકને મારી નાખ્યું રહેવા દીધું, પશ્ચાત્ત વગરામાંથી ભિલ્લ આવ્યો અને તેની આગળ એક પેલો છરો મારનાર બાળક દેખાયો પેલા ભિલ્લે પૂછ્યું કે, નાનું બાળક કયા છે? ત્યારે તેણે કહ્યું કે, તેને માતાના પારાની આગળ માતાને ચઢાવ્યો છે ભિલ્લને સરાય થયો અને તેણે ત્યાં જઈ જોયું, તો બાળક મરેલું દેખ્યું પેલા છોકરાને પુચ્છ્યું-કેમ તું આ નાનું છોકરાને મારી નાખ્યો? ત્યારે તેણે કહ્યું કે બાપા તમે કુકડાને માતાના પાદે મારીને ચડાવો છો, ત્યારે મેં મારા નાનું બાળકને મારી નાખીને માતાની આગળ ચડાવ્યો, અર્થાત્ બાપા મેં પપુ તમારી પેઠે કામ કર્યું આથી તે બાળકનો પિતા બહુ રડ્યો, હું ખી થયો, “હાથના કર્યા હૈયે વાળ્યા” એ કહેવતની પેઠે તેવું થયું આ રીતે પોતાના ઘરમાં જે મોટા કહેવાય છે, તે જેવું આચરણુ કરે છે તેવું નાનું બાળક પપુ આચરણુ કરે છે હિંસાદિ દુર્ગુણી મનુષ્યોના ઘરમાં ઉછરેલા બાળકો પપુ બાલ્યાવસ્થામાંથીજ ખરાબ સસ્કારોને ગ્રહણ કરે છે જૈનના બાળકો જૈન ધર્મના સસ્કારને બાલ્યાવસ્થાથી ગ્રહણ કરે છે મોટી ઉમર થતા કદાપિ કોઈને અસત્ જનની સગતિ થઈ જાય છે તો, તે નાસ્તિક ને પાપી બની જાય છે, માટે જૈનોને બેહાથ જોડીને પ્રાર્થના કરવાની કે તમારા પુત્ર અને પુત્રીઓને ધર્મી બનાવવા હોય તો ઉત્તમ સાધુઓ અને સાધ્વીઓ વગેરેના સત્ સમાગમમાં રાખના. ઈગ્વીશ વિદ્યા ભણાવનામાં આવે તો પપુ, સાધુઓનો પરિચય રખાવવો અને ધર્મના પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરાવવો જો એ પ્રમાણે નહિ કરવામાં આવે તો અસત્ સગતિથી, ઉલટું પગિપુત્ર આવવાનું અને તમે પશ્ચાત્તાપ પામવાના,

પૂર્વનો અને વર્તમાનનો મુજબલો કરવાનું કાર્ય કરી સહેવ નથી મોઠા મોઠા
 પ્રોફેસરો પણ પૂર્વના આચારો અને વર્તમાનના આચારોનો મુકાબલો
 કરતા-સત્યનો સારાત્મક ખંચતા બેહોશ બની ગય છે, માટે જૂનાનો
 ત્યાગ અને નવાનો આદર કરતા અનેક વિચારો કરશે અને અને
 સત્યપ્રકાશની સનાહ લેશે હિંદુસ્થાનના લોકો વૈર, ઝેર, ઝેરા અને
 આળસનો ત્યાગ કરે અને દયા, ભક્તિ, દાન, મત્ત, મૈત્રીભાવ અને
 રેના વિચારોપર આવે તો ખરેખર તેઓ ધર્મ માર્ગમાં પ્રવેશ કરી
 રાકે જૈનોએ ધર્મસબંધી અન્યોને ઉપદેશ દેવો જોઈએ મુક્ત જૈનોને
 અન્યધર્મ સ્વીકારવાની હદ જરૂર રહેતી નથી, જૈનધર્મમાં નીતિ આદિ સર્વ
 સિદ્ધાન્તોનો અભાવેલ થાય છે અસત જૈનો જૈનધર્મથી ભ્રષ્ટ થાય તેમાં
 તેઓના હૃદયમાં રહેલા મજાનનો દોષ છે જૈનધર્મ સમગ્રી અનેક
 રાષ્ટ્રોનો ગુરુભથી અભ્યાસ થયાં નિના, માન કેળવવાપણાનો ફકો
 રાષ્ટ્રોને કેટલાક મનુષ્યો કુતમ કરે અને અસત સગતિના થોગે જૈન
 ધર્મથી ભ્રષ્ટ થાય, તેમાં તેઓનો પોતાનો દોષ છે, કારણ કે તેઓએ
 જૈન રાષ્ટ્રોનો ગુરુમપૂર્વક અભ્યાસ થયે નથી ધર્મના સિદ્ધાન્તો
 જેવા જૈન રાષ્ટ્રોમાં છે તેમાં અન્ય ઠેકાણે નથી અસત સગતિથી
 મનુષ્યો પ્રથમથીજ કુસરકારનાળા બની ગય છે, તેથી તેઓના હૃદયમાં
 કદાવહનો પ્રવેશ થાય છે અને પગાત તે સત્ય સિદ્ધાન્તોની માન્યતા
 સ્વીકારી શકતા નથી અસત સનતથી મનુષ્યો સત્યસિદ્ધાન્તોની તુલના
 કરવા સક્તિમાન થતા નથી અસત સગતિથી એકાન્તે જૂનું તે ઝેર જેવું
 પા જૂનું તે અમૃત જેવું, એમ સકુન્નિત દષ્ટિનરે જુદીજ જાતનો વિપરીત
 અર્થ મેળવી કરવામાં આવે છે, અર્થાત્ જાના જમાનામાં અને નવીન
 જમાનામાં સત્ય કેમ રૂપે છે તેને અસત સગતિથી પારખી શકાતું
 નથી અસત સગતિથી મનુષ્યો અનનતિના મામા ગમન કરે છે અને
 પોતાની ઘોર પોતાના પાથે જાહે છે અસત સગતિથી મનુષ્યો સ્વા
 ધના પ્રપચોમાં મસ્ત બનીને જગતના ભવામાં શુભ પ્રવૃત્તિ કરી શકતા
 નથી અસત સગતિથી મનુષ્યો આર્થિક લુપ્તથી માનસિક ઉન્નતિ કરી
 શકતા નથી અસત સગતિથી મનુષ્યો પોતાની અને પરની દયા કરવાને
 સક્તિમાન થતા નથી અસત સગતિથી મનુષ્યો દ્રવ્ય, દેન, કાળ અને
 ભાવને અનુસરી હિત અને અહિત માર્ગને જાણવા અમર્થ થતા નથી
 અસત સગતિથી મનુષ્યો ખાતું પીતું અને હોર મારનામાં મનુષ્ય
 જનનો સાર સમજે છે અસત સગતિથી મનુષ્યો મનની સાથે મૈત્રી
 ભાવ ધારા કરવાને સક્તિમાન થતા નથી અસત સગત કરવાથી
 મરો અને સ્ત્રીઓ મન, પાણી અને ગંધાથી લુભાય કરવાની રા

ક્ષિત્રે ગુમારે છે અને મન, વાણી તથા કાયાથી પાપમા પ્રવૃત્તિ કરે છે અસત્ મનતિથી મનુષ્યો અનિરતિ, ક્ષાયના આરે માર્ગે ચડે છે અને તેથી તેઓ આત્માને પગ્ગાત્મારૂપે બનાવી રાજતા નથી અસત્ સગતિથી મનુષ્યો અગુણ વિચારરૂપ વાતાવરણમા ઉદ્ધરીને અગુણ આચારોને મને છે અને તેથી અન્યોને પણ અગુણ માર્ગમા દોરે છે જગત્મા કુસગતિથી મનુષ્યો લડે છે, એજ ખીલતનો નારા કરવા પ્રયત્ન કરે છે, આ પ્રકારે અસત્ સગતિ બળતા અગ્નિની પેઠે આત્માઓના ગુણોને ભસ્મ કરે છે, માટે જે જે મનુષ્યોના સમાગમથી દુર્ગુણો ઉત્પન્ન થાય તે તે મનુષ્યોની સોબત ત્યાગવાની જરૂર છે

મનુષ્યોએ ભવિષ્યની ઉન્નતિ કરની હોય તો, બાહ્યાવસ્થાથી સત્મગતિના હેતુઓને પોતાની આગપાસ રચવા જે ઈએ અસત્ સગતિનો ત્યાગ કરીને સત્સગતિ કરવાની ઘણી જરૂર છે જે કોઈ ભૂત કાળમા મહાત્માઓ ધયા, વર્તમાનમા થાય છે અને ભવિષ્યમા થશે તેનું કારણુ ચત્ મનુષ્યોની મગતિ છે સત્પુરુષોની મગતિથી જગત્મા ધર્મોદ્ધારક મહાત્માઓ ઉત્પન્ન થયા છે સત્મગતિથી મનુષ્યો દયા, પ્રેમ, ભક્તિ, મૈત્રીભાવ, વગેરે સદ્ગુણોને ધારણુ કરવા શક્તિમાન થાય છે સત્મગતિથી મનુષ્યો મન, વાણી અને કાયાથી સત્કાર્યો કરનાર શક્તિમાન થાય છે સત્મગતિથી મનુષ્યો પાપના વિચારોને તજી દે છે અને કલ્યાણના વિચારોને અંગીકાર કરે છે સત્સગતિથી મનુષ્યો દુનિયામા ધર્મનો ફેલાવો કરી રહે છે સત્મગતિથી મનુષ્યો જગત્મા સર્વ જીવો પોતાના કુટુંબ સમાન માનીને તેઓનું બહુ કરવા પ્રયત્ન કરે છે સત્ મગતિથી મનુષ્યો પોતાની જીવંતી અમૃતરૂપ કરે છે આ જગત્મા સત્મગતિ છે તે સત્ય ધર્મનું મૂળ છે સત્સગતિથી મનુષ્યો પરમાત્માની પ્રાપ્તિ કરે છે સહજ મુખની પ્રાપ્તિ કરનાની ઇચ્છા હોય તેણે સત્સગતિ કરવી જે દેશમા સત્પુરુષોનો નિશેષત પ્રાદુર્ભાવ થાય છે, તે દેશના મનુષ્યો ઉચ્ચ માર્ગમા ગમન કરે છે અને તે દેશમાં શાન્તિ પ્રસરે છે રત્નેશુપ્ત અને તમોગુપ્તનો નારા કર્યો હોય તો ઈન્દ્રિયો ઉપર જ્ય મેળનનારા ત્યાગી સન્તપુરુષોની સગતિ કરવી તેણે સત્પુરુષના આનન્દને પ્રાપ્ત કરવો હોય તો સત્પુરુષોની મોખત કરની અસાનકર અધિકારને હકારી દેવુ હોય તો આત્મ જ્ઞાની સન્તપુરુષોની મોખત કરનાની અત્યંત જરૂર છે જ્યાંયુધી અસાનીઓના સમુદાયમા મનુષ્યો પડી રહે છે અને અસાનીઓની પુઠ પાછળ ગધેડાની પેઠે ચાલ્યા કરે છે, ત્યાંયુધી તેઓ સત્મગતિનું માહાત્મ્ય અનુભવી રાજતા નથી સત્મગતિનો લાભ મેળનનાર મોક્ષનો માર્ગ

પ્રુષો કરે છે અને દુર્ગતિનો માર્ગ રૂઢે છે, અર્થાત્ પાતે સસાર સમુદ્ર તરે છે અને કરોડો મનુષ્યોને તેનો લાભ આપતો જાય છે મત્પુર પોની સગતિ કરવી એ પ્રકાશમા રહેવા બરોબર છે સત્પુરુષો ખરે ખર દિવ્યદષ્ટિવારકો છે, માટે તેઓની ચગતિ કનારાઓ પેતાની હૃદય નતુ ખોલે છે સત્પુરુષોની સગતિમા બાવના ચદનની શીતવતા સમા ચક્ષી છે દુનિયામા જે જે ઉત્તમ શાસ્ત્રો અને ગ્રન્થો વિદ્યમાન છે તે સત્પુરુષોના હૃદયમાથી ઉત્પન્ન થયા છે સત્પુરુષો શાસ્ત્રોને બનાવે છે માટે સત્પુરુષોની સતિમા સર્વ શાસ્ત્રોનું રહસ્ય સમાયલું છે એમ અવબોધવું સત્સમાજમ સૂર્યની પેઠે મનુષ્યોના હૃદયોનો પ્રકાશ કરે છે મહાત્માઓ સાધુઓ, સંનિયો, ઉપાધ્યાયો, વગેરે સત્પુરુષો ગણાય છે સદ્ગુણોની સાળા ખરેખર મત્પુરુષજ છે સત્સગતિ કરનારાઓ સત્સગતિરૂપ ગગાનદીમા અનન્ત ભનટૂત કર્મમેવને ધ્રુવે ॥ અને શુદ્ધશુદ્ધ અવિ નાશી અને છે જેના તેજથી લોકલોક લાસે છે એવા આત્મતત્વનો સાક્ષાત્કાર કરવો હોય તો, પાની સાધુઓની સોબત કરનાની જરૂર છે આવક ધર્મેના અવિકાર પ્રમાણે આવકધર્મ અને સાધુધર્મના અધિકાર પ્રમાણે સાધુધર્મ પ્રાપ્ત કરનાની ઇચ્છા હોય તો, મહાત્મા મુનિ સદ્ગુરુના સેવક બનવું ભેઈએ

મનુષ્યમાનમા સદ્ગુણો અને દુર્ગુણો રહ્યા છે હાલમા કોઈનામા સર્વે ગુણો હોતા નથી, કેમકે કોઈનામા અમુક અલો દોષ વિશેષ હોય છે અને ગુણો યોગ્ય હોય છે, તેમ કોઈનામા સદ્ગુણો વિશેષ હોય છે અને દુર્ગુણો યોગ્ય હોય છે કોઈનો સદ્ગુણ લેવાય અને દુર્ગુણ ન લેવાય, એવી દશા જેનામા થઈ છે તેવો મનુષ્ય, ગમે ત્યાં જાય છે પણ સદ્ગુણોનેજ મહત્ત્વ કરી રાકે ॥ કેટલાક મનુષ્યો એવા હોય છે કે તેઓ જેના સમાગમમા આવે તેના દુર્ગુણોની તેના ઉપર અસર થાય છે, માટે તેવા પુરુષોએ તો મદ્ગુણી મનુષ્યોના સમાગમમા રહેવું ભેઈએ જેનામા ગુણાનુસંગથી એવી સક્તિ પ્રાપ્ત થઈ હોય કે, ગમે તેના ગુણોજ લઈ ગકે તેને, અર્થાત્ ખરી દશા પ્રાપ્ત થએલી હોય તેને, અન્યોને સુધારવા પ્રયત્ન કરવો અસત્ સગતિ બાજી જીવેએ તો કદી કરવી નહિ, એમ જગતમા બધાહાઠધર્મથી ઉપદેશ દેવામા આવે છે અને દુષ્ટ અને મનુષ્ય મનુષ્યોની સોબત સખન્ધી વિવેક દર્શવવામા આવે છે અને દુષ્ટ અપાના મનુષ્યોની સોબતનો ત્યાગ કરવો એમ સિદ્ધાન્ત પ્રતિ પાદવામા આવે છે

ગમતા કહે છે કે, દે વિવેક ! જનતાની સ્થૂંચ ભૂમિકામા પણ ને સુગતિ અને કુગતિનું રજ મળે છે, તો મારા ચેતનસ્વામી,

મનરૂપ મેવાસીની સોખતમા ચઢેલા છે તેથી કુસંગતિનું ફળ પ્રાપ્ત
 રેમા શુ આશ્ચર્ય ? મનરૂપ મેવાસી અનાચારી છે અને અન્ધ છે,
 ના સમાગમથી મારા સ્વામિને કોઈપણ જાતનો લાભ થવો મુશ્કેલ
 નરૂપ મેવાસી અધમમા અધમ છે, તેથી તેની સંગતિથી આત્મા
 મૂળરૂપ બૂલી જઈને બ્રાન્તિમા પડવાથી, તેની કિંમત
 કતો નથી મનરૂપ મેવાસીની સંગતિથી આત્મસ્વામી સત્યસુ-
 દ્ધર રહેવાના અધ એવા મનમેવાસી છે અને પોતે અજ્ઞાનથી
 એવા થયા છે, તો એવા એમાંથી કોણ સત્ય ધર્મનો માર્ગ દેખાડી
 મનરૂપ અધ મેવાસીનો દોરાયો ચેતન દોરાય છે અને તેથી તે ચતુ-
 રા વારવાર પરિભ્રમણ કરે છે, કારણકે આધર્મો અન્યને સુખરૂપ વાટ
 દેવા સમર્થ થઈ શકે નહિ આત્મા મોહ આવરણથી અન્ધ
 છે તેથી તે મનરૂપ મેવાસીની ઇચ્છાપ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે
 સંગતિથી આત્મા સદાકાલ સસારમા પરિભ્રમણ કરે છે અને
 મ જરા અને મરણના દુષ્પ્રો પ્રાપ્ત કરે છે

પોતાનો મૂળધર્મ શો છે, તેનો હે વિવેક ! મારા ચેતનસ્વામી
 કુલ નિચાર કરતા નથી, અધાને અધ મળે તો તેમાંથી કોઈને
 સત્ય માર્ગ દેખાડી શકે નહિ, તેમ મારા સ્વામી પણ મનરૂપ
 ના ઘાટમા જઈ ચડ્યા છે અને તેથી મનરૂપ મેઘના ઘોર અન્ધ-
 મા પોતાની જ્ઞાનરાક્તિ પ્રગટવાના અભાવે કંઈપણ જોઈ શકતા નથી
 માથી પોતે બહાર નીકળ્યા અને ત્યારબાદ મિથ્યાત્વરૂપ આડા અવળા
 ર્ગમા ચાલવા લાગ્યા અને તેથી તે બ્રાન્ત બની ગયા, તેવામા મન
 મેઘ ધમધોર ચડ્યો, બહુ અધારૂં થઈ ગયું, હવે તેમને તેવા સ્થાનમાંથી
 સમાર્ગમા જવાને, એવા વખતે કોણ વાટ દેખાડી શકે ? પોતાની
 ક્રિયાથી તો તે સત્યમાર્ગ પકડી શકે તેમ નથી, કેમકે અવિરતિરૂપ પર-
 ના ઘરમા જવાથી અજ્ઞાનરૂપ રાત્રીમા મન મેઘના ધમધોર અધકારથી
 તરફ જવું ? કયો સત્યમાર્ગ ? તે તેમને સુજાતુ નથી હવે તો હે
 વિવેક ! તુ દેખતો છે, માટે તેમને આવા પ્રસંગે સત્યમાર્ગ દેખાડે
 તેમની દત્તા સુધરે હે વિવેક ! કુળવટ છોડીને જે પરધેર ભમે
 , એવા પુરોહીની દુનિયાની સ્થૂંચ ભૂમિમા પણ તેવી બૂઝી દશા દેખ
 મા આવે છે

જનતામા જે પુરુષો કુળવટ છોડીને ઉન્માર્ગ ગમન કરે છે તે
 ખી યથાર્થિના રહેતા નથી પોતાની પવિત્રાર્થ જાળવવી હોય તેણે
 કુળવટનો ત્યાગ કરવો નહિ પોતાના શુદ્ધ ધર્મ પ્રમાણે ચાલવું અને
 પોતાની પવિત્રતા જાળવવી રહે અને પોતાની ઉત્તમ દત્તા રહે તે

પ્રમાણે ટેકથી વર્તેલુ, તેને ફૂળવટ કહેવામા આવે છે ઉત્તમ પુરુષ પ્રાપ્ત થાય તોપણ પોતાની ફૂળવટ છોડતા નથી જે મનુષ્યોમા જુદા જુદા હોય છે અને હૃદયના સૂન્ય હોય છે, તે અન્યના કહેવા પ્રમાણે દોષનાર્થ ન્તય છે અને પોતાના ફૂળને ટીન કરે છે નીતિ પ્રમાણે નક્કી કરીને પ્રમાણિકપણુ જાળવનારા મનુષ્યોના ચરિત્રો અને તેના નામો પુરુષોમા મુવર્ણના અક્ષરે લખાય છે ઉદ્દેષુગ્ના ગાણા પ્રતાપસિંહે તેવા મનુષ્યના પ્રસંગોમા પણ પોતાની ફૂળવટ છોડી નહિ તે સારું જ લોકોમા ભટકેલો, ખાવાના પણ સાગા પકયા, તોપણ પોતાની ઈર્ષ્યાબાદલાહને આપી નહિ, એવી તેની ફૂળવટ રીતિથી જ હવે ઉદ્દેષુગ્ના ગાણા તરીકે પ્રતાપસિંહની ઠીતિ સર્વે એકચરખી હનાઈ રહી મનુષ્યોમા પ્રથમ પ્રમાણિકતા આનવી જોઈએ વિક્રતા કરતા પ્રમાણિકતા કંગાઈ દર ને ઉચ્ચ છે, પ્રમાણિકતાની કિંમત પ્રમાણે કલ ધાર્યોવિના સમજાતી નથી પ્રમાણિકપણુ જાળવી રાખવું એ સામાન્ય મનુષ્યનું કાર્ય નથી મોટા મનુષ્યો કે જે પ્રમાણિકતાને અજાણે છે તેઓ પ્રમાણિકતાનું સરક્ષણ કરે છે જે મનુષ્ય, દયા, ભાતુભાવ, ખાર મત, ઉત્તમ મદાચાર અને પ્રાણી ધાતનો ત્યાગ, ઉત્તમ આચારો અને વિચારોને પાળે છે, તેનું ઉત્તમ ફૂળ ગણાય જે મનુષ્યો પ્રમાણિકતા રાખે છે તેની પાસે લક્ષ્મી હાય જોડીને છે, દેવતાઓ પણ તેને સહાય કરે છે

“સદ્ગુણોવી મનુષ્યો ફૂલવટધારક ગણી શકાય છે”

મનુષ્યો સદ્ગુણોવિના ફૂળવટવારક ગણી શકાતા નથી મનુષ્ય તરીકે ફૂળવટવિના ગણી શકાતો નથી જે સર્વ જીવોની કરે છે અને મોંસાદિ અભક્ષ્ય પદાર્થનું ભક્ષણ કરતો નથી તે ગણી નગાય છે મનુષ્યનો મૂળધર્મ એ છે કે, તેણે દરેક કાર્યનો મનનીપાથી વિચાર કરવા અને સત્ય માર્ગમા પ્રવૃત્તિ કરવી સર્વ જીવોને પોતાના આત્મા સમાન ગણી કોઈનું પણ ખુર પ્રયત્ન કરતા નહિ સર્વ જીવોની સાથે આત્મતત્ત્વ બુદ્ધિવડે એકજ ભવનું સર્વ જીવોના કલ્યાણમા પ્રવૃત્તિ કરવાથી સર્વ જીવોને પો કુટુંબ સમાન ગણી શકાય છે કોઈપણ પ્રાણીની હિંસા કરવાનો ઈડી દેવો જોઈએ કોઈ જીવનું મનવડે પણ ખુર દિતવનું મગારી જીવો કમના વશ છે, માટે મનની એક સરખી બુદ્ધિ હોતી આપણે પણ કોઈ વખત તે જીવોના ઠોકાણે હતા આપણે જ્યાં જીવોના સરખા હતા ત્યારે, તે નખતે ઉત્તમ મહાત્માઓ આ ર કરના કરના હતા અને કરના કરીને આપણને અનુદેશ

માથી મુક્ત કરના હતા હવે આપણે ઉચ્ચ થયા અને તે વખતે તુ મ્યાન
 નન્ય હોય એ રહણ કર્યું, તો હવે આપણે વખત આપ્યો છે, માટે આપણે
 આપણથી ન્યૂન સક્તિવાળા અને અપરાધી પ્રાણીઓપર કૃપા કરવી
 જોઈએ અને જનનીની દૃષ્ટિ ધારણ કરીને તેઓના દોષો ધોવા જોઈએ
 મનુષ્ય તરીકે આપણે યથા તેટલામાનથી ખુશી થવાનું નથી, પણ મનુષ્ય
 તરીકેની આપણે રહે બળપીડી નહિ તો, પોતાના આત્માનો મહાન
 અપરાધ ક્યો નાપાને બાબુ, પીડુ, પહેરસુ અને અનેક પ્રકારની મોઝમોઝ
 મારવી, એટલું કરવાથી ફક્ત મનુષ્ય તરીકે આપણે નહિવાના નથી, પણ
 પોતાની ધર્મરૂપ કૃળવટ સાંભળવાથી મનુષ્ય તરીકે નહિવાનું દયા
 આદિ સદ્ગુણોથી મનુષ્ય તરીકે નહિવાનો હક છે મર્વ જીવોની સાથે
 મૈત્રીભાવથી વર્તવું જોઈએ કોઈનું પપુ બુદ્ધ કરવા પ્રવૃત્તિ કરવી તે
 ખરેખર પોતાના આત્માનું બુદ્ધ કરવા પ્રવૃત્તિ કરી એમ અનિષેધનું.
 દુષ્ટી પ્રાણીઓને દુષ્ટમાથી મુક્ત કરવા માટે યથાયોગ્ય ઉપાયો
 આદરવા જોઈએ પોતાના સ્વાર્થ માટે પ્રયત્ન કરવો એટલામાનથી
 નહિ તમે જગતમા મનુષ્ય તરીકે નહિવાના નથી, પણ તમારી પામે જે
 સક્તિ હોય તે સક્તિથી જનતને લાભ આપીને પ્રાણીઓને ઉચ્ચ
 બનાવવા જોઈએ, તેમજ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને પોતાના આત્માની
 નક્તિયોનો પ્રકાશ કરવો જોઈએ પ્રત્યેક મનુષ્યોને સદ્ગુણોની કેળવણી
 આપવી જોઈએ અને સત્યગુણ તરફ ધાળના જોઈએ સર્વ મનુષ્યોને
 પોતાની જાત સમાન લેખી તેઓની સાથે પ્રેમથી વર્તવું જોઈએ
 પોતાના પ્રાણનો નાશ કરના તૈયાર હોય, એવા મનુષ્યોપર પણ દયા
 લાવી, અને ત્યામુઘી તેઓનું ભયું કરવા ચૂકવું નહિ આત્મા પરમા-
 ત્મારૂપ છે, એમ માનીને અણ પ્રકારના કર્મોનો ક્ષય કરવા રાગ અને
 દ્વેષની વૃત્તિઓને હમાનવી જોઈએ આ જનતમા મોજમોજ માટે
 ફક્ત મનુષ્ય જન્મ નથી, પણ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રાદિ અનેક
 સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરવા મનુષ્ય જન્મ છે, એમ જે વિવેક દૃષ્ટિથી વિચારી
 રહે છે, ત્યાગ કરવા લાયકનો ત્યાગ કરે છે, આદેય વસ્તુઓને આદરે
 છે અને સર્વ પદાર્થોને સાત નયનડે યથાર્થપાણે જાણે છે, શુદ્ધાચાર રહે
 છે, નિનયલુપ્તથી વર્તે છે, તેજ મનુષ્ય કહેવાય છે અને તેવો મનુષ્ય
 સત્યને સત્ય જાણી તે પ્રમાણે વર્તીને પોતાની કૃળવટ જાળવના સમર્થ
 બને છે અનેક પ્રકારની વાસનાઓના તાબે થએલ, પુરુષ અને સ્ત્રીઓ
 ભલે સરીરથી મનુષ્ય ગણાય, પરંતુ વસ્તુતઃ સદ્ગુણોવિના મનુષ્ય
 તરીકે નહિવાનો હક નથી જેનામા હિંસાની બુદ્ધિ છે, બુદ્ધ બોલવું
 એ તો ભાણવાવા ખરેખર છે અને જે ચોરીતો હાલતા ચાલતા કરે

ધરી જાય છે આ જાખતની સિદ્ધિના જનતમા ઘણા સ્થૂલ દષ્ટ છે જે વસ્તુઓ, કસ્તુરી, દૂધપાક, વગેરે સારી કહેવાય છે તે રમા ગયા બાદ પોતાનો સ્વભાવ તજીને અન્યરૂપે પરિણમે છે, તે વિદ્યારૂપ જનતા હસ્તમા પપ્પુ સખરાતુ નન યતુ નથી ના પોતાના રૂપે રહે છે ત્યામુધી મનવ હેતુબ્રહ્મતરીકે માનવામા છે, પપ્પુ તેના કાચના થતા કચરાની ટોપલીના સ્વાધીન કરામા છે નજ પોતાનારૂપે સ્વચ્છ રહે છે ત્યામુધી તેને તરીરનો મબન્ધ છે, પપ્પુ તે વજ્ર નિપરિણામને પામે છે તો તેને ફેંકી દેવામા છે દુધ પોતાના મૂળરૂપે રહે છે ત્યામુધી, તેને રૂપિયો સરખા પાવે છે, પપ્પુ જ્યારે તે વિકારથી ફાટી જાય છે ત્યારે તેને પર દેવામા આવે છે સૂર્ય પોતાના મૂળરૂપે દેખાય છે ત્યામુધી, તે તેનો સ્કાર કરે છે, પપ્પુ જ્યારે તે અસ્તગત થાય છે ત્યારે બહુ માન કરતા નથી અશ્વો પોતાનું કાર્ય જનવે છે તાવત જનત લોકો તેનો આદર કરે છે, કિન્તુ યદા તેઓ સ્વકીયરૂપને ત્યાગી દુધ નિપરિણામ પામે છે, તદા તેઓ આદર યોગ્ય થતા નથી દુધ પોતાના મૂળધર્મ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે અને નીતિનો ત્યાગ કર નથી, તાવત તેની ચોભા બની રહે છે, પપ્પુ જ્યારે તે નૃપતિનો ધ બૂલી જાય છે ત્યારે તેનો અસ્ત થાય છે સાધુ સ્વકીય મૂળધર્મ પ્રમાણે વત છે તાવત તેની ચોભા બની રહે છે, પપ્પુ પોતાના મૂળધર્મ ત્યાગ કરે છે ત્યારે તે સમદ્રેવના ખાણના પડીને બ્રહ્મ થાય છે મગ્ધ મગ્ધના રૂપે પ્રમાણે વર્તે છે તાવત, તે ચોભા પામે છે, અન્ય પશુ પખી કરતા તેનું નિરોધ મૂલ્ય ગણાતુ નથી

હે વિવેક ! જનતમા પણ આ પ્રમાણે ફરેક પદાર્થો પોતાના મૂળધર્મ પ્રમાણે વર્તે છે ત્યામુધી, તે તે વસ્તુઓની પોતાના સ્વરૂપ ચોભા રહે છે, ત્યારે આત્મા કે જે નપુ જીવનનો સ્વામી અને સિદ્ધિનો જાતા-સત્તાએ ગણાય છે, તે પોતાના મૂળ મૂળધર્મને તજીને અન્ય રા । અને દ્રેષમા સમણતા કરે, ત્યારે તેની ચોભા કયાથી રહે ? અજાત ન રહે આત્મા પોતાનો મૂળધર્મ બૂલે છે તે એક જાતનો ગુને કહે છે સામાન્ય મગ્ધો બૂલ કરે તેતો જનવા યોગ્ય છે, કિન્તુ આત્મા યદીને જડ જેવો બની જાય તેતો અયોગ્ય જ ગણાય અવિરતિ વરના જડ, પરવસ્તુઓની ધચ્છાઓ કર્યા કરવી, પરવસ્તુઓ કાળના કરીને તે તે વસ્તુઓની સિત્તુકની પેઠે યાચના કરવી, પર જોના હુ અને મહાર એવા નિશ્ચા અધ્યાસથી બધાર્થ જડુ, મૂળધર્મ નથી ખરેખર આત્માએ પોતાનો મૂળધર્મ વિસાર્યો

તેથી તેણે પોતાનું સહજ સુખ ગ્રાસ કર્યું નથી આત્મા પોતાનું જ્ઞાન ભૂલીને જડવસ્તુઓમાં ઝાઝવાના જલની જેઠે સુખ શોધે છે પણ મળતું નથી અને અન્તે હાથવરાળ કરી દુઃખી થાય છે ચતુર્જાતિના ચોરાશી લક્ષ બબરમા તે ભટક્યા કરે છે, પણ હજી તે હરાયાઢોરની જેઠે નિત્ય સુખના સમુખ થયો નથી આત્માએ પોતાનો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને શુદ્ધ ચીર્યાદિ મૂળધર્મ વિસાચો છે, તેથી તેમનું પુન્યપણુ જગતમા દેખાતું નથી ત્યામુધી તેઓ અસત-ક્ષણિક, જડ વસ્તુઓની પૂજા કરે અને તેના નોકર બને, ત્યામુધી તેમની પૂજા-ખાદુમાન-આદિ ન થાય તેમા શુ આશ્ચર્ય? હે વિવેક ! આ પ્રમાણે સર્વ વૃત્તાત ત્હારી આગળ કશું, હવે તને યોગ્ય લાગે તે કર । સમતાનું ઉપર્યુક્ત સર્વ વૃત્તાત સાભ-ળીને વિવેકે, આત્માની પાસે ગમન કર્યું અને આત્માને સર્વ સત્ય વૃત્તાત કશું અને તેથી શુ થયું તે અધુના જણાવે છે

વન્ધુ વિવેકે પીઝહો બુજવ્યો, વાર્યો પરધર સગ ।

જાનન્દધન સમતા ઘર આણે, વાધે નવનવરગ. ॥ગાલુડી ૦૧૫॥

ભાનાય.—સમતાના કથનથી વિવેક અધુએ આત્મસ્નામીને બોધ આપ્યો અને તેનો મૂળ યુક્ત ધર્મ સમજાવ્યો ખરેખર વિવેકમા સત્ય અને અસત્યનો ભેદ પાડવાની અને સત્ય ગ્રહણ કરાવવાની અપૂર્વ શક્તિ રહી છે વિવેકના સદુપદેશથી હેય, જેય અને ઉપાદેય તત્ત્વનું જ્ઞાન થાય છે દરેકનાદિ સર્વ શુભોમા પ્રથમ વિવેક પ્રગટે છે અહો ! વિવેકનું કેવું માહાત્મ્ય છે ? ગમે તેવા આત્માને પણ વિવેક, ક્ષણમા દેખાતો વાવે છે બોક્ષ માર્ગમા પ્રવૃત્તિ કરાવનાર વિવેક છે અસત્યથી આત્માને દૂર કરનાર વિવેક છે

જગતની સ્થૂલ ભૂમિકામા પણ વિવેકનું માહાત્મ્ય સર્વ લોકો સ્વીકારે છે અને લોકો કહે છે કે, વિવેક પ્રગટ્યાવિના મનુષ્ય તે મનુષ્ય તરીકે ગણાતો નથી વિવેકો વક્ત્રમો નિધિ વિવેક દશમે નિધિ છે વિવેક ત્રીજી આખ છે સસાર વ્યવહારમા વિવેકના, કલ્પના ભેદે જુદા જુદા પ્રત્યેક દેશોમા ભેદ પડી ગયા છે, તેપણુ વિવેકવિના કોઇને આવતું નથી દરેક ધર્મવાળાઓ અને દરેક દેશનાળાઓ પોતપોતાની બુદ્ધિપ્રમાણે વિવેકની કલ્પના કરેછે, તે ગર્વ કલ્પનાવાળા વિવેકમાથી ઉત્તમ વિવેકનો નિર્ણય કરી શકાય છે વિવેક નિના મૂલ્ય મદિરમા અધાર વર્તે છે અનેક પ્રકારની ઈર્ષીસ, સંસ્કૃત અને પ્રતીયન, આદિ ભાષાઓના પ્રોદ્દેસર બનો, પણ વિવેકવિના સત્ય સુખની પ્રાપ્તિ દુર્ભ છે એક નિદાન કહે છે કે, વિવેક નથી તેનામા

ધારપુ કરતા હતા હાથપપુ વિવેક દૃષ્ટિથી તે પ્રમાણે વર્તવામા આવે
તો ઉત્તતિક્રમમા આગળ પગલુ ભરી નકાય અને કરોડો મનુષ્યોના
આત્માઓને ઉન્નત કરી શકાય પૂર્વના જૈનો શાસ્ત્રોના તત્ત્વોને, ધનની
પેઠે હૃદયમા ધારપુ કરતા હતા અને તેઓ અવસરહ હતા તેથી
જૈનધર્મનુ રક્ષાપુ અને વૃદ્ધિના ઉપાયોને આખ આગળ ખસા કરી
રાકતા હતા પૂર્વના જૈનો સર્વ ક્રિયાઓને નિયમસર કરતા હતા, તેથી
તેમનુ શરીર તદુરસ્ત રહેતુ હતુ મતલબકે, ઉત્તતિ પોષક તત્ત્વોને
આખ આગળ ખસા કરનાર વિવેકદૃષ્ટિ છે

પદારથ્યક ક્રિયાની આનરથ્યકતા પપુ વિવેક દૃષ્ટિથી વિચારતા સત્ય
કરે છે આનરથ્ય, પ્રમાદ, કવેશ, કુમપ, નિન્દા અને સ્વાયં વગેરેથી કદી
પૂર્વકાળમા કોઈની ઉત્તતિ થઈ નથી અને વર્તમાનમા કોઈની થતી નથી,
તેમ ભનિષ્યમા કોઈની થનાર નથી, એમ વિવેક દૃષ્ટિથી સમજાય છે

સમાર ગમુદ્રમા વિવેક દૃષ્ટિ એક મોટી સ્તીમરના જેવી છે, તેને
જે પ્રાપ્ત કરે છે તે ઈષ્ટ સ્થાનમા જાય છે સસાર સમુદ્રમા વિવેક
દૃષ્ટિવિના થપ્પા મનુષ્યો ભુડે છે ઝીઝિમિના આખની શોભા નકામી
છે, નાઠનિના મુખની શોભા નકામી છે, પતિનતવિના સ્ત્રીની શોભા
નકામી છે, દાનનિના ઘરની શોભા નકામી છે, સત્યનિના છાંછાની
શોભા નકામી છે, ધર્મનિના પુષ્પની શોભા નકામી છે, તેમ વિવેક-
દૃષ્ટિનિના મનુષ્યની શોભા નકામી છે

સવ શાસ્ત્રો ન ભણાય તેનો શોક નથી, પપુ જો વિવેક પ્રાપ્ત ન
થાય તો શોક સમજવો મનુષ્યો શરીરકારથી સર્વે સરખા છે, પપુ
તેમા ઉત્તમ ગોપુ છે, તેતો વિવેકનિના પારખી શકાતુ નથી વિવેક
દૃષ્ટિધારકો સત્યનુષંગપ્રતિ જમન કરે છે અને કરોડો મનુષ્યોને ઉત્તમ
માર્ગ પ્રતિ વાળે છે વિવેક દૃષ્ટિથી મનુષ્યો સર્વ જગત્માથી મારતત્ત્વને
ખેંચી લે છે અને તેઓ જે કરે છે તેમા ઘણો લાભ થાય છે વિવેક
દૃષ્ટિથી મનુષ્યો સર્વ આનુયોની અપેક્ષાઓને સમજવા લાયક બને છે
અમુક દેશમા અમુકરીતે વર્તવુ અને અમુક કાળમા અમુકરીતે વર્તવુ,
અમુક મનુષ્યોની સાથે અમુકરીતે વર્તવુ અને અમુક દશામા અમુક
રીતિએ વર્તવુ વડેશઓની સાથે અમુકરીતિએ વર્તવુ, તેમજ સાનુકૂળ
અને પ્રતિકૂળ સથોગમા અમુકરીતિએ વર્તવુ, ઇત્યાદિ વિવેકથી સમજાય
છે અને તે માટે પ્રવૃત્તિ કરી તમય છે સર્વ કાર્યોમા વિવેકની જરૂર
છે વિવેકભુદ્ધિથી નીતિના સિદ્ધાન્તો સચવાય છે વિવેક દૃષ્ટિથી
જાતના વ્યાનહારિક કામદાઓ ઘડાયા છે ઉપસાહારમા કહેવાતુ કે
વિવેક દૃષ્ટિવિના ઉત્તતિક્રમનુ પાથીયુ પ્રાપ્ત થવુ હુવેભ છે વિવેક

દષ્ટિવિના દુનિયામા ઉત્તમ થઈ શકાતું નથી. દુનિયામા વિવેક એ સદાનો ભાનુ છે અને તે હૃદયની ઉન્નતિ કરે છે. દુનિયામા આ પ્રમાણે વિવેકની દગા છે, તે મહેલે સમજી શકાય છે હવે અન્તર વિવેકને કહેવું.

આત્માની મૂલ્ય જ્ઞાનાદિ સૃષ્ટિમા વિવેકની ખાસ જરૂર હોય એમા તું પૂછતું? કેમકે, વિવેકથી આત્મા પોતાનું ગુણ સ્વરૂપ જાણે છે હવે વિવેકે આત્માને કહ્યું કે, હે આત્મન! તારી સત્ય સ્ત્રીતો સમતા છે અને અવિરતિ તો તારી ખરી સ્ત્રી નથી, તેથી અર્થાત્ વિવેકે પરિપૂર્ણ સમતાનું અત્યવ્યક્ત સમન્વયુ તેથી, આત્માનું ભાન ઠેકાણે આવ્યું અને તેણે અવિરતિ સ્ત્રીની મંગતિ ઇચ્છી અને સમતાની સંગતિ પ્રાપ્ત કરવાની ગુણેન્દ્રિય દર્યાંની ચેતને કુમતિના પરભાનરૂપ ઘરમા જવાનો ભાવ તજ્યો અને તેલીના સામું ડીપણું ન લેવાની અને તેણીના લવચા-વ્યાથી નહિ મુઝાનની પ્રતિજ્ઞા કરી, અર્થાત્ સમતાની પ્રાપ્તિમાટે આત્માએ પોતાના ગુણેન્દ્રિયનરૂપનો ઉપયોગ ધારણ કર્યા, પોતાના મનમા ઉત્પન્ન થતા અગુભ નિચારોને હઠાવ્યા અને સમતાપર અત્યંત પ્રેમ ધાર્યો, આ પ્રમાણે મનતા સ્ત્રીની પ્રાપ્તિમાટે આત્માએ સુહૃદના અગ્નિકાર કરી આત્માએ આ પ્રમાણે કર્યું તે યોગ્ય નહીં તકાય, કારણ કે જગત્મા પણ પુરૂષને સ્ત્રીની પ્રાપ્તિમાટે પુરૂષ યોગ્ય ગુણો ધારણ કરવા પડે છે.

પુરૂષમા જ્ઞાન, પ્રેમ, ભક્તિ, પરોપકાર, દયા, સત્ય અને પુરૂષાર્થ આદિ સદ્ગુણો હોય છે તો, તેની યોગ્યતા પ્રમાણે તેને ઉચ્ચ સ્ત્રી મળે છે. જ્યારે પોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે ભૂડણી મળે છે ચકલાને પોતાના અવિચાર પ્રમાણે ચઢી મળે છે પૂર્વભન મળન્ધ, સ્નેહ અને સદ્ગુણો પ્રમાણે પુરૂષને સ્ત્રીનો મળન્ધ મળતો આવે છે મગારમા તો કદાપિ લાકડે માચ્છાની પેઠે થાય, પણ અન્તરમા તો આત્માની જ્ઞાનાદિગુણોની સપત્તિ ખીલે તેના ઉપર સમતા સ્ત્રીનો આધાર છે આત્મા, બાહ્ય દેહનો અર્થાત્ ગર્ભ દેહનો ત્યાગ કરે છે તો તે સમ-તાના ઘેર આની રહે છે અને સમતાને ભેટી રહે છે આત્માએ ઉત્તમ સુહૃદશા સ્વીકારી તેથી વિવેકે આનન્દના ધનભૂત એવા આત્માને સમતાને ઘેર આણ્યા અને તેથી બન્નેનો મેળાપ થયો મનતા અને આત્માનો એકરસરૂપ સળન્ધ થતા, આત્માને સહજ સુખના નવા નવા રંગો પ્રગટના લાગ્યા, અર્થાત્ ક્ષણે ક્ષણે મહજ સુખની પ્રમા-રીનો અનુભવ રંગ પ્રગટના લાગ્યો અને ક્ષણિક સુખની આનંદ ટળી સમતાના ઘરમા રહેવો આત્મા પોતાના આનન્દમા મ્હાલે છે ત્યારે તેને બાહ્ય સૃષ્ટિના દરશવિષયોનું ભાન હોતું નથી. સમતાના યોગ્ય

આત્માની દૃષ્ટિમા સમાનતા ભાસે છે ત્યારે સર્વ વસ્તુઓને સાદીમત
થઇને અપલોડી શકે છે ઉપરના ગુણસ્થાનકમા સમતાના યોગે એ
છે અને પોતાનું ગુણ અનન્તપીર્ય પ્રગટાવના પ્રયત્ન કરે છે જ્ઞાન
દર્શન અને ચારિત્ર ગુણોની ક્ષણે ક્ષણે અનન્ત વિદુહિ કરે છે સમ
તાના યોગે આત્મા, આત્મિ, વ્યાધ અને ઉપાધિના દુ ખોલુ સ્વતઃ સ્વથી
જન્ય છે અને પોતાના ગુણ વૈતન્યની-ચૌવન દર્યાને ખીવવે છે પ્રમા
દના સ્થાનકોથી અત્યંત ભિન્ન થઈ પોતાના અસખ્ય પ્રદેશોમા આનંદ
પ્રમારીનડે સ્થિર થાય છે પોતાના ગુણ સ્વરૂપ તરફ ઇમન નેતો
છતો, મમતાના વિગરોનો પ્રવચ કરે છે અને ગુણ કથનની પેઠે
પોતે નિર્ભય થાય છે અન્તગ્ની અસખ્યપ્રદેશરૂપ સ્ત્રીની અનેક
અપૂર્વ શક્તિઓને સાક્ષાત્ વેદે છે અને સનન વિષમ દૃષ્ટિની જે પૂર્વની
પ્રવૃત્તિ હતી તેને ફર કરે છે સમતાના સખન્ધમા આત્માના
મમતાના સમન્ધની ગુણ પ્રમારી અનુભવાતી નથી સમતાના મન જે
અનન્તકર્મની નિર્જેરા થાય છે સમતાના સખન્ધે આત્મા અન્તર સ્થિતો
કર્તા બને છે અને બાહ્ય સ્થિતો હર્તા બને છે સમતાનો સખન્ધ યતા
આત્મા પોતાના સ્વરૂપમા તહીન બને છે સમતાના યોગે આત્મા
પોતાનું આનંદમય ગુણ જીવન અમર કરે છે, અર્થાત્ તે બાહ્ય ભાવથી
મરે છે, પણ અન્તરથી સત્ય જીવનથી જીવે છે સમતા ગુણીયન છે
તેથી તે આત્માને પરમ શાન્તિ આપે છે શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહા
રાજ કહે છે કે, મમતાના ઘેર નેતાન આવતા અનુભવ મુખનો રમ
વડે છે અને નેતાન સંકાંકન સાથેત મુખનો લોકતા બને છે

નવના—(મા પદમા રામ દ્વેષયુક્ત મનને, મેવાસી । જોડ છે)

પદ ૫૭

(રામ જાણાવરી)

દેગોં જક અપૂરન સેતા, આપહી વાજી આપહી ધાજીગર ।
આપ મુઠ આપ ચેલા ॥ દેસોં ॥

ભાનાર્થ — શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજ,
આત્માનો દના થાય છે તે બતાવે છે સમતાના સખ-
ન્ધે જે ત્યારે અન્તર સ્થિતો જેવ આત્મા જેલે છે
જેલ છે તે વોકો ! આત્માનો અપૂર્વ ખેન જે
જાને માટે કેમ જ્યાં ત્યાં આપડો જે -
દખ્યો ત્યારે બાહ્ય ખેનપર પ્રેમ થ

ચાહ્ય છેલ કરતા અન્તરનો છેલ અપૂર્વ કેવી રીતે છે ?

જે ખેલ દેખનાથી અપૂર્વ આનન્દ પ્રગટે છે, તે અપૂર્વ ખેલ જોવાય છે બાળકોને નાનહા નાનહા રમકડાનો ખેલ અપૂર્વ આનન્દવાળો તે દરમિયાન ભાગે છે અને તેથી તેઓ તે દગામાં આનન્દથી છુટી શકે છે જરા મોટી ઉંમર થતા ખેલખેલ, વગેરે રમત ખેલવામાં યુવકોને અપૂર્વ આનન્દ મળે છે યુવાવસ્થામાં બાહ્યાવસ્થાના ખેલો નિસ્સાર ભાગે છે, પણ તે વખતે યુવાવસ્થાના ખેલો આનન્દપ્રદ દેખાય છે યુવાવસ્થામાં સ્ત્રીના ખેલ, નાટક જેવા ખેલ, કુસ્તીના ખેલ, લાથી યુદ્ધના ખેલ, પશુ પખીના ખેલ, વેરવાના નાચ, ઘોડાના ખેલ અને અનેક પ્રકારના તમાસા જોનામાં અપૂર્વ આનન્દ જણાય છે, જિનું વૃદ્ધાવસ્થા પ્રાપ્ત થતા યુવાવસ્થાના ખેલોમાં આનન્દ ભાસતો નથી, પણ જાણે યુવાવસ્થામાં છાકરવાદી જરી હોય તેણે લાગે છે વૃદ્ધાવસ્થામાં મુન્દર ચોનવન્તી સ્ત્રીઓમાં પણ અપૂર્વ આનન્દ ભાસતો નથી આ પ્રમાણે બાહ્યાવસ્થા, યુવાવસ્થા અને વૃદ્ધાવસ્થાના ભેદે દુનિયાના ખેલો અપૂર્વ ભાસનારા પણ નિસ્સાર લાગે છે અને તેમાં ઈર્ષ આનન્દપ્રદન જણાતું નથી, અર્થાત્ બાહ્ય પદાર્થોના અપૂર્વ ખેલો તે અમુક વયની અપેક્ષાએ હોય છે, પણ અમુક અવસ્થાએ તેમાં ઈર્ષ સાર જણાતો નથી જે વસ્તુઓપર પૂર્વ મન ચોટતું હતું અને તેમાં લયલીન થતું હતું, તેજ મન અન્યાવસ્થા યોગે, તેનામાં પ્રેમથી ચોટતું નથી જે વેરવાઓના ખેલો દેખનારને આનન્દપ્રદ લાગે છે, તેજ ખેલો ખેલનારી વેરવાઓને આનન્દપ્રદ લાગતા નથી તેને વળી અન્ય ખેલમાં આનન્દ લાગે છે બાહ્ય સ્ત્રિમાં કોઈ અપૂર્વ ખેલ નથી આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતા બાહ્ય પદાર્થોના ખેલોપર પ્રેમ રહેતો નથી બાહ્ય પદાર્થો અમુક વખતે અપૂર્વ લાગે છે, પણ તેના કરતા કોઈ અન્ય વસ્તુપર મન લાગ્યું તો પૂર્વના ખેલપર પ્રેમ રહેતો નથી રૂપેયો ન દેખ્યો હોય ત્યાંમુઠી પેગાપર પૂર્વ પ્રેમ હોય છે, પણ રૂપેયો પ્રાપ્ત થતા પેગાની અપૂર્વતા જણાતી નથી મોનામહોર દેખતા રૂપેયાની અપૂર્વતા ઈર્ષ હિંચાળમાં જણાતી નથી મોતિ, પત્તા અને હીરાની પ્રાપ્તિ થતા મુવર્તુ મહોરમાં અપૂર્વતા ભાસતી નથી રતની પ્રાપ્તિ થતા મોતિ વગેરેમાં અપૂર્વતા ભાસતી નથી, એમ ઉત્તરોત્તર ચડતી વસ્તુઓ મળતા તેઓનામાં પ્રેમ લાગે છે અને પૂર્વની વસ્તુઓપર પ્રેમ રહેતો નથી આ પ્રમાણે વિચાર કરતા નિશ્ચય થાય છે કે, બાહ્યની વસ્તુઓમાં એકસરખો પ્રેમ રહેતો નથી અને તે વસ્તુઓ આનન્દ દેનારી પણ હોતી નથી પ્રથમ ગરીબ મુખ્યને કોઈ સામાન્ય પદવી લેવામાં તે મનમાં બહુ પ્રેમ ઉપજે છે

અને તેથી વહીવટદાર અને ન્યાયાધીશની પદવીમા તેને અપૂર્વતા ભાસે છે, પણ ન્યારે તે પદવીને પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે તેમા તેને અપૂર્વતા ભાસતી નથી, પણ લોર્ડ વોરે પદવીઓપર અપૂર્વ ગ્રેમ પ્રગટે છે અને તેમા અપૂર્વતા ભાસે છે રાજની પદવી મળતા ચક્રવર્તિની પદવીમા અપૂર્વતા ભાસે છે, પણ ચક્રવર્તિની પદવી મળતા તેમા અપૂર્વ ગ્રેમ રહેતો નથી પ્રથમ ગરીબ અવસ્થામા એક લક્ષ્યાધિપતિની સોબત માટે મન ચોંટે છે લક્ષ્યાધિપતિયોની સોબત યતા કરોડાધિપતિયોની સોબતમા અપૂર્વ ગ્રેમ ભાસે છે અને તેઓની સોબત યતા રાજાઓની સોબત કરનામા મન લગચાય છે, પણ તેઓની સોબત યતા તેમા અપૂર્વતા કદપેથી હુતી, તેનો લોપ થઈ જાય છે પ્રથમ પોતાના જામ કરતા અન્ય જામ દેખવામા અપૂર્વતા સમજાય છે, પશ્ચાત્ત્ અમદાવાદ જેવું શહેર દેખવામા અપૂર્વતા ભાસે છે અને તેના કરતા મુબાઈ અને કનકતા જેવા મોટા શહેર દેખવામા આવે છે તો, અમદાવાદમા અપૂર્વતા ભાગતી નથી લડન અને પારીસ દેખતા મુબાઈ અને કનકતામા અપૂર્વતા અને અપૂર્વ ગ્રેમ ભાસતો નથી, તેમ ઇન્દ્રપુરી દેખતા લડન અને પારીસની અપૂર્વતા હૃદયમાથી ઉડી જાય છે, તેના કરતા પણ અન્ય કંઈ વિશેષ દેખવામા આવે છે તો તેની અપૂર્વતા ઉડી જાય છે, આ પ્રમાણે દૃશ્ય પદાર્થોમા ભાગતી અપૂર્વતા અવસ્થા ભેદે અને દૃશ્ય ભેદે બદલાતી જાય છે, માટે બાહ્ય કોઈ પદાર્થમા અપૂર્વતાની અવધિ કરતી નથી બાહ્ય પદાર્થોની એકતા પણ મન કંદિપત છે, તેથી તેની અવધિ જણાતી નથી રસવાળા પદાર્થો ઉત્તરોત્તર અપૂર્વ અપૂર્વ ભાસ્યા કરે છે, પણ અન્તે રસનાળા પદાર્થની અપૂર્વતા છેડામા છેડી અવધિએ પણ સત્ય કરતી નથી ભોજ્ય અને પેય પદાર્થોમા પણ પૂર્વના ભોજના પદાર્થોપર ગ્રેમ રહેતો નથી, તેમ અપૂર્વતા ભાસતી નથી અને ઉત્તરોત્તર ભોજ્ય પદાર્થોમા અપૂર્વ ગ્રેમ અને અપૂર્વતા ભાસે છે, પણ ઉત્તરોત્તર તે તે ભોજ્ય અને પેય પદાર્થોની પ્રાપ્તિ યતા અપૂર્વતા અને અપૂર્વ ગ્રેમ કપૂરના પરમાણુની જેમ વિવચ પામે છે દુનિયામા બાહિરના જે પદાર્થો પૂર્વે ન દેખ્યા હોય, તેનાપર બહુ ગ્રેમ રહે છે, પણ તે તે પદાર્થો દેખાયાબાદ તેમાની અપૂર્વતા મનમાથી ટળી જાય છે પ્રથમ મનુષ્યોને માન પૂતમા અપૂર્વ ગ્રેમ પ્રગટે છે, પણ ન્યારે આખી દુનિયા માન આપે છે અને સન્માન કરે છે, ત્યારે માનમા પણ અપૂર્વતા અને ગ્રેમ રહેતો નથી મનુષ્યને જો પુત્ર ન હોય તો પુત્ર પ્રાપ્તિમાટે અપૂર્વ ગ્રેમ વહે છે, વિનુ પદા પુત્રો-બહેના મન્તાનની જેમ ખૂબ થાય છે, ત્યારે ઉવટો અપૂર્વ ગ્રેમના ઠંકાળો જતાળો આવે છે કોઈપણ

બાહ્યવસ્તુઓ નથી દેખવામા આવે છે ત્યારે તેમા અપૂર્વતા અને પ્રેમ
 વૃત્તિ પ્રગટે છે, પણ જ્યારે તે દરરોજ દેખવામા આવે છે ત્યારે, તેમા
 કંઈ અપૂર્વતા ભાગતી નથી નાટકમા પ્રથમ જ્યારે કોઈ નવો ખેલ
 મૂકનામા આવે છે ત્યારે તે ખેલની અપૂર્વતા ભાગે છે, પણ જ્યારે
 દરરોજ તે ખેલ દેખવામા આવે છે ત્યારે, અરામાત્ર પણ અપૂર્વતા
 દેખાતી નથી મતલબકે બાહ્યવસ્તુઓના ખેલમા અપૂર્વતા ભાગે છે તે
 વખતઆગે ઉડી જાય છે મનુષ્યાગર ધાગપુ કરો તે પણ એજ જાતનો
 ખેલ છે બાહ્ય ખેલ જોવામા અને તેમાથી આનન્દ લેવા મનુષ્યો
 પ્રયત્ન કરે છે પણ અન્તે તેમા ફાનસ નથી અને આનન્દના ઠેકાણે
 હુ ખ દેખે છે જગતમા બાહ્ય ખેલોની સંલિપ્તતા છે, બાહ્ય તેવા ખેલોથી
 આનન્દ લેના મનુષ્યો પ્રયત્ન કરે છે, પણ તે આનન્દ ખરેખરો નથી
 બાહ્યવસ્તુઓ દ્વારા જે આનન્દ લેવો છે તે પરતપ્રતા છે અને વસ્તુત
 નિચારીએ તો માનુષ પડે છે કે, આનન્દ જડવસ્તુઓમાથી ઉત્પન્ન
 થતો નથી, માટે બાહ્યવસ્તુઓના ખેલને કદી અપૂર્વ ખેલતરીકે ગણી
 શકાય નહિ

બાહ્ય મૃદિમા, બાહ્ય વસ્તુઓનો આનન્દપ્રદ કોઈ અપૂર્વ ખેલ
 નથી, એમ જ્યારે સહેતુક સિદ્ધ કર્યું ત્યારે, અપૂર્વ ખેલ જ્યાં રહે છે ?
 અને તેનો ખેલનાર કોણ છે ? કોણ ખેલે છે ? અને કોણ ખેલાવે છે ?
 ઇત્યાદિ રહસ્ય સમજવાની અત્યન્ત આસત્યકતા છે, તેનું સમાધાન
 નીચે પ્રમાણે છે આત્માની અન્તર ગુણોની સૃષ્ટિનો અપૂર્વ ખેલ છે
 આત્માજ બાહ્ય છે અને આત્માજ બાહ્યગર છે આત્મામા
 સમયે ઉત્પાદ વ્યય થયા કરે છે અને દ્રવ્યપણે ધ્રોવ્ય વર્તે છે જ્ઞાન,
 દર્શન અને ચારિત્ર ગુણોનો અન્તરમા અપૂર્વ ખેલ થયા કરે છે
 ખેલ ખેલનાર આત્મા પોતે શુર છે અને પોતાને આજ્ઞા કરે છે અને
 તે પ્રમાણે સહગુણોની પ્રાપ્તિ માટે એક સ્થિર ઉપયોગમા વર્તે છે,
 માટે પોતેજ શિષ્ય છે શુરનું જે કાર્ય છે અને શિષ્યનું જે કાર્ય છે
 તે સ્વયં વ્યવહારમા તો બન્નેનું ભિન્ન ભિન્ન દેખાય છે, પણ અન્તરા-
 ત્મામા તો શુરનો ધર્મ પણ આત્મા બળવે છે અને શિષ્યનો ધર્મ
 પણ આત્મા બળવે છે બાહ્યમા તો શુર અને શિષ્યની ભિન્નતા વર્તે
 છે પણ આત્મામા તો શુર અને શિષ્ય આત્મા સ્વયં હોવાથી-બન્ને
 ભાવનું એક જ હોવાથી, શુકલ ધ્યાનમા પ્રવેશ થાય છે બન્નેનું જ્યાં
 એક જ ત્યાં નિશ્ચય છે અને લોહ પડે ત્યાં વ્યવહાર છે આત્મા ધ્યાતા
 છે, આત્માજ ધ્યેય છે અને આત્માજ ધ્યાનરૂપ છે આત્મા પોતાના
 શુદ્ધ સ્વરૂપને પૂજે છે માટે, સ્વયં શિષ્ય ગણાય એમા અધ્યાત્મની

અપેક્ષાએ કાઈ આશ્ચર્ય નથી આત્મા પોતેજ પૂજ્ય છે માટે તે અપેક્ષાએ ગુરૂ છે, આ પ્રમાણે અધ્યાત્મ દૃષ્ટિથી અન્તરમા અનુભવ કરવામા આવે છે તો અપૂર્વ ખેન જણાય છે અને તે અપૂર્વ ખેલ મહાકાવ એક રૂપે રહે છે અને તે મહાજ નિત્ય આનન્દપ્રદ છે, માટે અપૂર્વ કહેવાય છે શ્રીમદ્ આલો અપૂર્વ ખેવનો અન્તરમા અનુભવ કરીને અન્યને દર્શનાર્થે સમોદે છે અધ્યાત્મ દૃષ્ટિથી આત્મા ગુરૂ અને ચેયો છે, એવું જાણી અવતારથી ગુરુસિધ્ધનો ભાવ છોડવો નહિ દરેક વ્યવન અપેક્ષાવાળા છે

લોક અલોક વિષ્ણુ જાપ વિરાજિત, જ્ઞાનપ્રકાશ અફેલા ।

વાજી છાહ તહાં ચઢ વેઠે, જિહાં સિંધુકા (સિદ્ધકા) મેલા—
દેસો ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ — આત્માનો આવો અપૂર્વ ખેન ચિદ્ગત્મામા પાનુ પ્રથમથી ઉતારી રાકાય છે અને અપ્રમત્તાદિ ગુણુસ્થાનકે વડીને સિદ્ધ થયા, તેથી કારણ કાર્યભાવ તરીકે પપુ આત્મામા અપૂર્વ ખેનરૂપ અર્થ ઉતારી રાકાય છે સકલ કર્મનો ક્ષય કરીને નિર્મન-પરમ શુદ્ધ અનેવ આત્માને, સિદ્ધ કહેવામા આવે છે સિદ્ધ ભગવાન કયા રહે છે તે જણાવવામા આવે છે, લોક અને અલોકના વચ્ચે એટલે ખેના મધ્યમા સિદ્ધ ભગવાન, આપ અર્થાત્ પોતે વિરાજે છે લોકના અન્તે સિદ્ધપરમાત્માઓ છે અને ત્યાંથી આ જાળ અલોક શરૂ થાય છે આત્મા ત્રયોદશમ ગુણુસ્થાનકમા કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન પ્રાપ્ત કરે છે કેવલ જ્ઞાનરૂપે લોક અને અલોક સર્વ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે દરેક વસ્તુઓ દ્રવ્યરૂપે અનાદિ અનન્ત છે, કેવલજ્ઞાનમા તે તે વસ્તુ ઓ અનાદિ અનન્તરૂપે દ્રવ્યપણે હોવાથી તેનો અનાદિ અનન્તરૂપે ભાસ થાય છે પર્યાયરૂપે દરેક વસ્તુઓ સાદિસાત છે, માટે કેવલ જ્ઞાનમા તેઓ સાદિસાન્તરૂપે ભાસે છે કેવલજ્ઞાનરૂપ એકજ પ્રકાર તેરમા ગુણુસ્થાનકમા છે ક્ષાયિત્ત ભાવના કેવલજ્ઞાન વખતે, ક્ષયોપશમ ભાવનુ મતિજ્ઞાન વા શ્રુતજ્ઞાન હોતુ નથી એક કેવલજ્ઞાનમા લોકાલો કનો ભાસ થાય છે તેરમા ગુણુસ્થાનકમા કેવલી સર્વ ક્રિયાઓ કેવલ જ્ઞાનરૂપ પ્રકાશયોગે કરે છે કેવલજ્ઞાનીજ સર્વજ્ઞ કહેવાય છે શ્રી ચોવી રામા તીર્થેકર મહાવીર પ્રભુ કેવલજ્ઞાની હતા, તેથી તેમણે સત્ય ધર્મને ઉપદેશ આપ્યો છે અને તે પિસ્તાલીના આગમ વગેરે વાનવાથી સમ્યક્ રીત્યા અવળોધાય છે તેરમા ગુણુસ્થાનકમા ચાર ઘાતી કર્મ હોતા નથી કારણકે ચાર ઘાતી કર્મનો સર્વથા નાશ થવાથી, ત્રયોદશમ ગુણુસ્થાનક

પ્રાપ્તિ થાય છે, કિન્તુ ત્યા ચાર અઘાતીયા કર્મ વતે છે તેરમા ગુપુ-
સ્થાનકથી ચઉદમા ગુપુસ્થાનકમા જવાય છે કેવલજ્ઞાન થયા પશ્ચાત્ત
છેલ્લી વખતે ગુકવ ધ્યાનના-ચરમ બે પાયાનુ અનુક્રમે ધ્યાન કરવુ
પડે છે અને ચાર અઘાતિ કર્મનો નાશ કરવો પડે છે અવાતી કર્મનો
નાશ થતા ચઉદમુ ગુપુસ્થાનક પૂર્ણ થાયડે અને ચઉદમા ગુપુસ્થાનકનુ
ઉદ્ધવન કર્યા પશ્ચાત્ત આત્મા સિદ્ધ સ્થાનમા જાયછે-એક ગમયમા
ગિદ્ધ સ્થાનમા પહોંચ છે સિદ્ધસ્થાન, ચતુર્દશ રજ્જવાત્મક લોકના
અન્તે છે, પશ્ચાત્ત ત્યાથી અલોકની રાત્રઆત થાય છે શ્રી ઉત્તરાધ્યયન
નૂત્ર, ભગવતીસૂત્ર, આચારાગસૂત્ર વગેરે પિસ્તાલીંગ આનમોમા, લોકના
અગ્રભાગપર સિદ્ધ સ્થાન છે એમ પ્રતિપાદન કરનામા આવ્યુ છે
જૈનદર્શનમા આ પ્રમાણે ગિદ્ધસ્થાન કચ્ચુ છે અદ્વૈતવાદમા મુક્તિનુ
સ્થાન અન્ય કલ્પનામા આવ્યુ નથી સામ્યદર્શનમા મુક્તિનુ સ્થાન
અન્ય માન્યુ નથી બૌદ્ધ દર્શનમા પણ મુક્તિનુ સ્થાન અન્ય જણાવ્યુ
નથી કર્મથી મુક્ત થએલ આત્મા સિદ્ધ સ્થાનમા એક ગમયમા જાય
છે અને ત્યા સાદિ અનન્તમા ભાગે રહે છે એરડામાથી બીજા જીર્ધ
ઉછળે છે અને મલીનતા (માટી) દૂર થતા તુષિજા જેમ જલઉપર
આવે છે તેમ, કર્મનો નાશ થતા આત્મા ગિદ્ધસ્થાનને પ્રાપ્ત કરે છે,
એમ સર્વેન શ્રી મહાવીરપ્રભુએ મુક્તિનુ સ્વરૂપ બતાવ્યુ છે સિદ્ધ
સ્થાનમા અનન્ત ગિદ્ધો રહે ા જૂતજાવમા અનન્તશબ્દો કર્મોનો ત્યાજ
કરીને સિદ્ધ સ્થાનમા ગયા અને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાથી વર્તમાનકાળે
જાય છે અને ભવિષ્યમા અનન્ત હોવો કર્મનો ક્ષય કરીને મુક્તિ
સ્થાનમા જશે

મસારની બાજુ જે, રાગદ્વેષરૂપ ભાન કર્મ અને આદ્યા દ્રવ્ય કર્મની
બાજુને છોડીને આત્મા તે સ્થાનમા જાય છે જ્યા અનન્ત ગિદ્ધોનો
મેળાપ થાય છે ત્યા કેનલીઓ ચડી ગયા, અહો ! કેનુ આત્માઓનુ
સામર્થ્ય ? અહો કેવો અપૂર્વ જેવ ? જહા સિન્ધુકા મેવાના કરતા, જહા ગિ-
દ્ધકા મેવા એમ પાઠહોવો ઘટે છે, તેવો પાઠ મનમા વારીને ઉપર્યુક્ત અર્થ
ઝ્યો છે ગિન્ધુકામેલાના ભાવાર્થમા ગમજવાનુ કે, અનન્ત ગુપુના વારક
સિન્ધુસ્વરૂપ સિદ્ધાત્માઓ જ્યા છે ત્યા, જીવ અદ્ય કર્મને ક્ષય કરીને ગયો
અને પરમાત્મપદ પામ્યો, અર્થાત્ત પોતાનુ પરિપૂર્ણ સુદ્ધસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કર્યુ
અહો કેવી જીવની અલોકિક શક્તિ ! શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ આ
પ્રમાણે આત્માની શક્તિના અપૂર્વ જેવને, મનમા ભાની તેમા આનન્દ
પામીને અન્યોને પણ આવો જેવ દેખાડે છે ખરેખર આ જેવજ

સત્ય છે, કારણકે તેથી હું ખની પરપરા ટળે છે અને સત્ય મુખ પ્રાપ્ત
 થાય છે, માટે સર્વ ખેવ કરતા આ ખેન અપૂર્વ છે આવો, હે ભગ્યડો!
 ખેન ખેવો, કે જોથી અન્ય સસારના સર્વ ખેનો ખેવવાના બન્ધ પે
 બાહ્યના ખેનોનો પાર આવનાનો નથી અને તેથી ખરૂં મુખ મળવાનું
 નથી આવો-આત્માની પરમાત્મદત્તા થાય તેવો-ખેવ ખેવવાને
 શ્રાવકના પ્રત અંગીકાર કરના જોઈએ અથવા રાક્ષિ હોય તો સાધુના
 પચમહાનત અંગીકાર કરવા જોઈએ સાધુ યજ્ઞને પચાચાર પાળવા
 જોઈએ હાલના કાળમાં કવન અને કામિનીનો ત્યાગ કરવામાં આવે
 તો સાધુપણ સારી રીતે પામી રાકાય પૂર્વના મમય જેવું હાથ
 ચારિત્ર ન પાળી શકાય તેથી ચારિત્ર ન લેવું એમ કહી મનમાં નિશ્ચય
 કરવો નહિ સાધુ થનાથી ઘણી ઉપાધિયો દૂર કરી રાકાય છે, ચારિ
 ત્રના આચારમાં પ્રવૃત્ત થએન આત્મા દુનિયાથી દૂર રહી શકે છે અને
 ઉત્સર્ગ અને અપવાદ માં દ્રવ્ય, ક્ષેન, કાળ અને જ્ઞાનાનુસારે આત્માની
 ઉચ્ચતા કરી શકે છે, ચારિત્રના મુખનો અનુભવ ચારિત્ર લીધાવિના
 થતો નથી એ તેટલા નિકાન થાયો અને માનસન્માનથી તમારા
 આત્માને ધન્ય માનો, પણ ચારિત્ર પદ લીધાવિના નિરૂપાધ દશાના
 મુખનો અનુભવ જ્ઞાનનાર નથી અને આશ્રનના હેતુઓનો પરિહાર
 થનાર નથી ચારિત્ર નહણુ કર્યાથી અને સુરંગમપૂર્વક તત્ત્વજ્ઞાનનો
 અભ્યાસ કરનાથી, આત્માના અપૂર્વ ખેનનું જ્ઞાન થાય છે અને તેથી
 અન્તરમાં ઉતરી રામય છે આત્માની જ્ઞાનાદિ સૃષ્ટિના ખેનમાં ઉતરતા
 આજ સૃષ્ટિના ખેનો નિમય પામે છે કશું છ કે, અન્તરમાં જે ઉતરે
 છે તેવું બાહ્યમાં ચિત્ત ચાટવું નથી અન્તરની વાતો કરનામાં આવે
 તેટલા માનથી કઈ કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી, કેમકે કહેવું તે શુ છે અને કરવું
 તે શોવું છે અને તેનો અનુભવ લેવો એ રત્ન છે આત્માની વાતો
 જરીકરીને કં બેસાડનામાં આવે પણ જ્યાંમુઘી આત્માના સુષો પ્રાપ્ત
 કરના, ચારિત્રનો યથારાક્ષિ માં પકડનામાં ન આવે ત્યાંમુઘી શુષ્ક
 પાનીપણ છે જે સદાચારો જનના, તે આવા અપૂર્વ ખેનનો હૃદ
 યમાં ઉપયોગ રાખીને સેવના ઉપયુક્ત અપૂર્વ ખેલ વાચીને વાચકોએ
 તેવો ખેન અન્તરમાં પ્રાપ્તનવો જોઈએ અન્તરના ખેવમાં આનન્દનો
 મહાસાગર છે જ્ઞાની પુરો અન્તરના ખેનનો અભ્યાસ કરેછે બાળ
 શ્રવે બાલ વસ્તુઓમાં ખેન છે અને અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ અન્તરમાં
 ખેવે છે સાધુ વા શ્રાવકના અધિકાર પ્રમાણે, બાહ્યના કાય કરતા છતાં,
 પણ અન્તરનો અપૂર્વ ખેવ અત્યંત ઉત્સાહ ધારણ કરવો
 આત્માનો અન્તરનો અપૂર્વ ખેવ અત્યંત ઉત્સાહ ધારણ કરવો
 રત્નસ્વભાવે રહી ખેવવું,

પણ બાહ્ય પદ્ધર્ત્તનના નાદમા પડીને, રાગદ્વેષના ખરાબ ખેવમા ન પડવું,
એમ શ્રીમદ્ પોતાનો આગય પ્રગટ કરીને કહે છે

વાગ્વાદ સ્વટ નાદ સદ્ગુમે, કિસકે કિસકે ચોલા ।

પાદાણકો ભાર કાઢી ઉઠાવત, એક તારેકા ચોલાઃ ॥ દેસો ૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ — પદ્ધર્ત્તનરૂપ નાદથી ઉત્પન્ન થએલ વાળીનો વાદ સકલ
દર્શનોમા છે, એમા કોનું કોનું બાધીએ ? દર્ત્તનવાદરૂપ પાપાણુને
હે છવ ! તુ કેમ ઉઠાવે છે ? વસ્તુત ભેદએ તો એક તારના ચાવાની
પેઠે આત્મામા તે પદ્ધર્ત્તનનો સમાવેશ થાયછે, એકતારના તણુરા
માથી છ સ્વર નીકળે છે તેમ, આત્મામાથી પદ્ધર્ત્તન પ્રગટયા છે અને
અમ્યક્ત જ્ઞાન થતા તેમા સમાર્થ જાય છે

॥ શ્લોક ॥

ગૌતમશ્ચ કણાદશ્ચ, કપિલશ્ચ પતંજલિ ।

ઘ્યાસશ્ચ જૈમિનિશ્ચાપિ, દર્શનાનિ પદેયહિ ॥ ૧ ॥

ન્યાયદર્ત્તન, વૈરોષિકદર્ત્તન, સામ્યદર્ત્તન, યોગદર્ત્તન, વેદાન્તદર્ત્તન,
(ઉત્તર મીમાંસા) જૈમિનીયદર્ત્તન (પૂર્વ મીમાંસા) આ પદ્ધર્ત્તનના
વાદમા કોનું કોનું સત્ય ઠી નકાય ? એકેક દર્ત્તનના વાદરૂપ પત્થરના
ભારને મસ્તકપર શામાટે ઉપાડવો ભેદએ, દરેક દર્ત્તનો અમુક અમુક
નયની અપેક્ષાએ ઉત્પન્ન થયા છે, નવચક્ષમા કશું છે કે,—

॥ ગાથા ॥

જાવદ્વા વચનપદ્ધતાવદ્વાચેવ હુતિ નયવાયા ।

જાવદ્વા નયવાયા તાવદ્વાચેવ હુતિ નયવાયા ॥ ૧ ॥

જેટલા વચનના માર્ગ છે તેટલા નયવાદો છે અને જેટલા નય-
વાદો છે તેટલા વચન માર્ગો છે હુનિયામા જેટલા દર્ત્તનો છે તે સર્ત્તનો
ગમે તે નયોમા સમાવેશ થયાપિના રહે તો નથી અનેકાન્ત (જૈન
દર્ત્તન) મા સર્ત્ત દર્ત્તનનો સાપેક્ષાએ સમાવેશ થાય છે ન્યાય અને
વૈરોષિક દર્ત્તન અમુકરૂપે આત્માનુ અને પરમાત્માનુ અસ્તિત્વ સ્વીકારે
છે સામ્યદર્ત્તન પણ પુરૂષરૂપે આત્માનુ અસ્તિત્વ સ્વીકારે છે જૈનશા
સ્ત્રકારોએ પદ્ધર્ત્તનના નામ નીચે પ્રમાણે દર્શાવ્યા છે

॥ શ્લોક ॥

દર્શનાનિ પદેવાગ્ર, મૂલભેદવ્યપેક્ષયા ।

દેવતા સત્ત્વભેદેન, જાતમ્યાનિ મનીષિભિ ॥ ૧ ॥

સૌદ્ર નૈયાયિક સામ્ય, જૈન વૈરોષિક તથા ।

જૈમિનીય ચ નામાનિ, દર્શનાનામમૂન્યહો ॥ ૨ ॥

આ જગત્મા મૂલભેદની જ અપેક્ષાએ પડેદર્શન છે ઇષ્ટદેવ અને તત્ત્વ એ બે ભેદવડે પડેદર્શન મનુષ્યોએ બાપુવા બોધેલો ઔદ્ધર્શન, નૈયાયિકદર્શન, સામ્યદર્શન, જૈનદર્શન, વૈશેષિક દર્શન, જૈમિનિયદર્શન, એ પડેદર્શનના નામ બાપુવા હવે ઔદ્ધર્શનનું સ્વરૂપ કથે છે

તત્ર ચૌદમતે તાવત્, દેવતા મુગત કિલ ।
 ચતુષ્પામાય સત્યાનાં, દુ સાદીના પ્રરૂપક ॥ ૧ ॥
 દુ સ સતારિણ રુઢ્યા, સ્તે ચ પદ્ય પ્રકીર્તિતા ।
 વિજ્ઞાન યદના સજ્ઞા, સસ્કારો રૂપમેવ ચ ॥ ૨ ॥
 સમુદેતિ યતો લોકે, રાગાદીનાં ગણોઽસિલ ।
 ભાતમાત્મોયભાષાલય સમુદય સ ઉદાહત ॥ ૫ ॥
 ક્ષણિકા સચસસ્કારા, હત્યેય વાસનાયકા ।
 સમાગ દ્વદ વિજ્ઞેયો, નિરોધો મોક્ષ ઉચ્યતે ॥ ૬ ॥
 પદ્યન્નિદ્રયાણિ ગમ્દાયા, વિષયા પદ્ય માનસમ્ ।
 ધર્માયતનમેતાનિ દ્વાદશાયતનानિ ચ ॥ ૭ ॥
 પ્રમાણ દ્વેષ વિજ્ઞેયે, તથા સીગતદર્શને ।
 પ્રત્યક્ષમનુમાન ચ, સમ્યગ્જ્ઞાન દ્વિધા યત ॥ ૮ ॥
 પ્રત્યક્ષ કલ્પનાપોઢ -મધ્મા ત તત્ર બુદ્ધતામ્ ।
 ત્રિરૂપાણ્નિદ્રતો લિન્ગિ -જ્ઞાન સ્વનુમાનસશ્ચિતમ્ ॥ ૯ ॥
 રૂપાણિ પદ્યધર્મત્વ, સપદ્યે વિષ્ણુમાનતા ।
 વિષ્ણુ નાસ્તિતા હેતો -રેવ, ત્રીણિ વિભાગ્યતા ॥ ૧૦ ॥

મિથ્યાદૃષ્ટિના યોગે અનેકાન્તમાર્ગની શ્રદ્ધા થઈ નહિ કારણકે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે. યથાપ્રવૃત્તિકરણવડે જીવો ઘણી કર્મની સ્થિતિ ખપાવે છે, તો પણ સમ્યક્ત્વની દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થવી દુર્લભ છે. ગૌતમ બુદ્ધના મનમાં અનેક વિચારો થતા લાગ્યા આત્માનું સ્વરૂપ જોવા ઘણા વિચારો કર્યા અને તેમાં પોતાની મેળે તેણે નવો મિદ્ધાન્ત સ્થાપ્યો, પણ જો તેણે જૈનધર્મનું સહસ્ય અવબોધ્યું હોત તો નવીન પંથ જાહેર નહિ તેના મનમાં અનેક વિચારો આવતા લાગ્યા અને નહિ થતા લાગ્યા, તેથી તેણે એમ નિશ્ચય કર્યો કે આત્મા તે વિચારરૂપ છે, વિચાર ક્ષણે ક્ષણે ફરે છે, તેથી વિચારરૂપ આત્મા ક્ષણિક છે, એવું તેના મનમાં ખાસ બેસી ગયું, તેથી તે ઉપર તેણે અનેક યુક્તિયો ગોઠવી પ્રયાગમાં એક સિદ્ધાન્તનો નક્કી વિચાર કરી તેણે ઉપદેશ દેનાનું કાર્ય રાત્રે કર્યું તેના ઉપદેશથી ચારેનાં માના ઘણા લોકો તેના નિષ્ઠ થયા. શ્રી મહાવીર પ્રભુના મહાનકાવમાં તેણે પોતાના મતનો પ્રચાર કર્યો પૂર્વકાવમાં જૈન અને વેદ એ બે ધર્મ હતા, તેમાં ગૌતમ બુદ્ધના સ્થાપેલા ધર્મ વધારો જ્યાં, ત્યાંથી હિન્દુસ્થાનના લોકો ત્રણ ધર્મમાં વહેંચાઈ ગયા હવે બૌદ્ધદર્શનસંબંધી વિચાર કરનામાં આવે છે.

બૌદ્ધદર્શનમાં ચાર આર્ય સત્ય કહેનાય છે, દુઃખ, મરુદય, માર્ગ અને નિરોધ એ ચાર આર્ય સત્યનો પ્રરૂપ ગૌતમ બુદ્ધ છે.

સસારી જીવને દુઃખ વર્તે છે, સ્કંધોના પાંચ ભેદ છે, વિજ્ઞાન, વેદના, મજ્ઞા, મરુદર અને રૂપ, એ પાંચનું સ્વરૂપ ગ્રન્થોમાંથી જાણી લેવું જેનાથી રાગાદિનો મુક્ત મમૂહ પ્રગટે છે તેને આત્માત્મીય ભાવ રૂપ મરુદય આર્ય સત્ય કહે છે. નિપુત્તના તેજની પેઠે અથવા સન્ધ્યાના ગગની પેઠે સર્વ સસ્કારો ક્ષણિક છે, સર્વ વાગનાઓ પણ ક્ષણિક છે, એવી રીતે વિચારનું તેને માર્ગનામાં આર્ય સત્ય કહે છે. કર્મોથી મુકાવું તેને નિરોધનામાં આર્ય સત્ય કહે છે. પાંચ ઇન્દ્રિયો અને રાષ્ટાદિ પાંચ વિષયો તેમજ મન અને વર્ત્ત કરણી કરવાનું સ્થાન તે દેવશુરનું મન્દિર, એ ઉપયુક્ત બાર સ્થાનનો છે. બૌદ્ધદર્શનમાં પ્રત્યક્ષ અને અનુમાન એ બે પ્રમાણ છે, તેથી મરુદય જ્ઞાન પણ બે પ્રકારનું કથાય છે તર્ક અને નિતર્કથી રહિત તથા જ્ઞાન્તિથી રહિત પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ જાણવું ત્રણ રૂપથી અનુમાન પ્રમાણની મિદ્ધિ થાય છે. પક્ષપક્ષ, સપક્ષ અને વિષક્ષ, આ ત્રણ રૂપ જાણના યોગ્ય છે તેથી તેનું સ્વરૂપ બતાવે છે. પક્ષ ધર્મપણ એટલે, યના આ પરિત અગ્નિમાન છે કારણ કે અગ્નિ ધૂમ છે, અગ્નિના ધૂમ હોય નહિ, તેથી ધૂમના યોગે પર્યતમાં અગ્નિ છે એમ સિદ્ધ થયું, એ પ્રથમ પક્ષ ધર્મત્વ કથાય.

છે સપક્ષપાત એટલે સપક્ષમા દુતાપાત તે આ પ્રમાણે, જે જે ધૂમ વાન હોય છે તે તે અતિમાન હોય છે, આ રસોડામા વૂઝ છે તેથી ત્યાં અગ્નિ છે, તેમ આ પર્વત ધૂમવાન છે તેથી ત્યાં અગ્નિ છે, એ સપક્ષત્વ કથ્યુ વિપક્ષમા અદુતાપાત તે આ પ્રમાણે છે, જલાતપમા ધૂમ નથી માટે તે અતિમાન નથી, એમ અવબોધવું તે વિપક્ષપાત જાણવું આ પણ રૂપવડે અતુમાન પ્રમાણુ ગિરૂ ધાય છે અને તેથી સાધ્યની ગિરિ કરવામા આવે છે આ પ્રમાણે બૌદ્ધદર્શનનું સ્વરૂપ સામાન્યતઃ અવબોધવું

ગૌતમચુદ્ધે પોતાનો ધર્મ વિસ્તારનામાટે ધાનુ સાધુઓ અને સાધ્વીઓ બનાવી ગામોગામ અને રાદેરો નહેરૂ બૌદ્ધધર્મ પ્રસારના લા યો બૌદ્ધધર્મના આચાર્ય અન્યવચ્ચાની સાથે હરિક્ષાર્ક કરના લા યા પરોપકાર ડાળુને અને હાગિજ્જનને મુખ્ય કરીને તેઓએ ઉપદેશ આપ્યો, તેથી બાવળો પાણી પરોપકાર ડાળુનો લાભ લેઈને તે ધર્મમા દાખલ થયા લા યા કેટલાક સામાય રાજાઓએ તે ધર્મને સહાય આપી બૌદ્ધધર્મ ચાર વર્ષોના અનુક્રમ તોડી નાખ્યો અને તેઓ સકલ માનસ જાતને એકસરખી માનના લા ના બૌદ્ધધર્મીઓ વેદધર્મીઓને પોતાના ધર્મમા યશ્ન વોરેમા દોન બતાવીને ખેંચવા લાગ્યા અને પોતાના ધર્મની પ્રભુતા કરવા લા યા, પણ તેમના હાપ્તિક વાદના સામે માન જૈનધર્મીઓ બહાદુરીથી ઉભા રહ્યા અને તેથી બૌદ્ધોપરાજય પામ્યા જૈનધર્મના આચારો અને નિવારોએ બૌદ્ધોને પણ જૈનો બનાવ્યા, વેદધર્મીઓને પણ જૈનો બનાયા આર્ય મુહુરિત અને સપ્રતિ રાજના સમયમા, એટલે આજથી લગભગ આવીસે વર્ષ ઉપર જૈનધર્મ હિન્દુ સ્થાનની ચારે દિશાએ પ્રસાર્યો હતો જૈનસાધુઓ અને સાધ્વીઓના આચારો અને ઉપદેશથી દુનિયાનું લક્ષ્ય જૈનધર્મપ્રતિ ખેંચાયું હતું જૈનધર્મની સાથે હરિક્ષાર્ક કરતા બૌદ્ધધર્મ પાછો પડ્યો હતો, મલ્લના દીસરિના વખતમા બનેધર્મની વલ્લભીપુર ના રમા સિવાદિત્ય નૃપતિ સમક્ષ ચર્ચા ચાલી અને તેમા બૌદ્ધધર્મના આચાર્યો હાર્યો અને પરદેશ ગમન કરતુ પડ્યુ તથા તકરાચાર્યના વખતમા પણ બૌદ્ધોને ઘણું ખમવું પડ્યુ, તેથી હિન્દુસ્થાનમાથી બૌદ્ધધર્મે અન્યદેશમા પ્રયાણ કર્યું વેદાન્તીઓની સાથે જૈનાચાર્યો ઉભા રહ્યા, અર્થાત્ ધર્મશાસ્ત્રોની ચર્ચામા જૈનાચાર્યો જ યોની સામે ઉભા રહીને પોતાના ધર્મને ફેલાવવા લા યા દક્ષિણમા અને ગુજરાતમા ઘણા રાજાઓએ જૈનધર્મને માન આપ્યુ અને જૈન ધર્મને પાળનારા કુમારપાલ વોરે રાજાઓ થયા બૌદ્ધધર્મમા આત્માને હાપ્તિક માનસમા આવે છે હાળે હાળે આત્મા ઉપજે છે અને નવો

ઉત્પન્ન થાય છે ઔદ્ધર્મમાં સાધુઓને શુદ્ધ તરીકે માનનામાં આવે છે તેઓના સાધુઓ પીતનશ્ર ધારણ કરે છે અને તેઓ ભક્તોના બનાવેલા મહોમાં ગહે છે તેઓ પોતાના ધર્મનો ઉપદેશ આપના અત્યંત ઉદ્યમ કરે છે હાલ અડતાલીંગ ઝરોડ ઔદ્ધર્મ પાળનારાઓની ગમ્યા છે યુરોપદેશમાં ઔદ્ધર્મ દેલાના લાગ્યો છે જૈનોએ જૈન ધર્મનો નાશોનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કરીને પોતાના ધર્મનો દેવાનો કરના કમર કરાની લેઈએ ઔદ્ધર્મના તાલોમાં નાતબતનો લેદ નથી, તે પ્રમાણે જૈનનાઓમાં પણ જૈન ધર્મ પાળનામાં નાતબતનો લેદ નથી જૈન મનુષ્યોમાં માગ્યાહારનો પ્રચાર વધી પડ્યો છે અને તેથી તેઓ દયાના શિક્ષાન્ત ઉપર પાણી ફેંવના લાગ્યા છે ઔદ્ધર્મ અધાપિપર્યંત રાજકીય ધર્મ બની રહ્યો છે, ત્યારે જૈન ધર્મ હવે રાજકીય ધર્મ રહ્યો નથી, તેનું કારણ એ છે કે જૈનો પ્રાય વધુિક રહ્યા અને તેઓએ સકુચિત દષ્ટિ ધારણ કરી જૈનાચાર્યા પ્રમાદને તથાને નિગાવ દષ્ટિથી, હવે જૈન ધર્મ દેલાનામાં માટે પ્રયત્ન કરે તો, પુન જૈન ધર્મની જાહોજવાની થાય આત્મભોગ આપ્યાવિના અને જગતનાપર કરણ લાગ્યાવિના દુનિયામાં જૈન ધર્મનો વ્યાપી ફેલાવો થઈ શકે? બન કેટલુંક મૂળ નિપયથી દૂર જઈને કહેનામાં આવ્યું, છે પણ તે ખરેખર જૈન દર્શનને ઉપયોગી હોનાથી અપ્રા સંગિક ગણાશે નહિ, કારણ કે જૈન ધર્મમાં અર્વ ધર્મનો અવેક્ષાએ સમાવેશ થાય છે ત્યારે તેવા જૈન ધર્મના પ્રચારમાં જે કર્મ કહેવામાં આવે તે મર્મ અમૂલ્ય વાળ માટે જ હોઈ શકે હવે ન્યાયદર્શનનું કિચિત્ ૨૦૩૫ દર્શનવામાં આવે છે

॥ શ્લોક ॥

બક્ષપાદમતે દેવ સૃષ્ટિસહાર કૃષ્ણિવ ।
 વિભુર્નિલ્લેક સર્વજ્ઞો, નિત્યતુલિસમાધય ॥
 સરગાનિ ષોદશાઽમુગ્ર, પ્રમાણાદીનિ તથયા ।
 પ્રમાણ ચ પ્રમેય ચ, સદાયશ્ચ પ્રયોજનમ્ ॥
 દષ્ટાન્તોપ્યવ સિદ્ધાન્તોઽવયવાસ્તર્ક નિળયૌ ।
 યાવો જલ્પો વિતણ્ડા ચ, હેત્વાભાસા છલાનિ ચ ॥
 જાતયો નિમ્નહસ્થાનાન્યેપામેવ પ્રરૂપણા ।
 અર્થાપલ્લિષદેતુ સ્યાત્ પ્રમાણ તચ્ચતુર્નિધમ્ ॥
 પ્રલક્ષમનુમાનચોપમાન શાન્દિક તથા ।
 તન્નેન્દ્રિયાથ સમ્પર્કાલ્પમન્યમિચારિકમ્ ॥
 વ્યવસાયતમક જ્ઞાન, વ્યવદેશવિવર્જિતમ્ ।
 પ્રલક્ષમનુમાન છ, તત્પૂર્વ ત્રિવિધ ભવેત્ ॥

પૂર્વવધોપવચ્ચૈવ, દષ્ટ સામાન્યતત્ત્વપા ।
 તપ્રાચ કારણાત્ કાર્યમનુમાનમિહોદિતમ્ ॥
 રોહમ્બગવલમ્બાલતમાલામલિન રિવચ ।
 તૃપ્તિં-યમિચર-તીહ નૈવ પ્રાપ્યા પયોમુચઃ ॥
 કાયાત્ કારણાનુમાન યચ્ચ તષ્ઠેપવન્ મતમ્ ।
 તથાવિધનદીપૂરાન્મેધો તૃપ્તિં યથોપરિ ॥
 યચ્ચ સામા યતો દષ્ટ તદેવ ગતિપૂર્વિકા ।
 ગુપ્તિ દેશાન્તરપ્રાપ્તિર્યદા સૂર્યઽપિ મા તથા ॥
 પ્રતિદ્વવસ્તુસાધર્મ્યાદપ્રસિદ્ધસ્ય સાધનમ્ ।
 ઉપમાન સમાન્યાત્ યથા ગૌર્ગવયસ્રથા ॥
 જ્ઞાન્-દમાસોપવક્ષસ્તુ, માનમચ્ચ જનુર્વિધમ્ ।
 પ્રમેય વાત્સમયેદ્દાષ, ઉચ્ચીન્નિયમુપાદિષ ॥
 કિમેતદિતિ સદિગ્ધ પ્રત્યય સત્ત્વયો મતઃ ।
 પ્રવર્તતે યદધિરથા-જનુ સાધ્ય પ્રયોજનમ્ ॥
 દષ્ટાન્તસ્તુ ભવદપ, વિગ્રાદવિપયો નય ।
 નિદ્ધાન્તસ્તુ જનુર્ભદ્ સવત્-ગ્રાદિભેદહ ॥
 પ્રતિજ્ઞાદેતુ દષ્ટા તો-પનયાભિગમાસ્થયા ।
 ભવયવા પદ્ય તક્ક સદ્યયોપરમો ભવત્ ॥
 યથા કાકાદિસમ્પાતાત્, સ્થાણુના ભાગ્યમગ્ર દિ ।
 ઉર્ધ્વે સન્દેહતર્કાભ્યાં, પ્રત્યયો નિણયો મતઃ ॥
 ભાગ્યાર્થનિષ્ઠયો પક્ષપ્રતિપક્ષપરિગ્રહાન્ ।
 યા કથાભાસદેતુઃ સ્વાદ-સી વાદ ઉદાહૃત ॥
 વિભિચીયો કથા યા તુ, છલગ્રાસ્યાદિ વૂપણા ।
 સ જક્ષ્ણ સા વિતળદા તુ, યા પ્રતિપન્નમજિતા ॥
 હત્વાભાસા નમિદ્ધાયા, છલ વૂપો નવોદક ।
 જાતયો વૂપણાભાસા પક્ષાદિદુષ્યતે નર્યે ॥
 નિમહસ્થાનમારવાત, પરો યેન નિમહ્યતે ।
 પ્રતિજ્ઞાહાનિ સ યામ-વિરોધાદિવિભેદતઃ ॥

શ્લોક સાધાર્વ —અક્ષપાદ એટલે, જીતભારીના મતમા ત્ત્વ
 ઉપાદ તથા સહાર કરનાર ઈષ્ટદેવ રિવ (મહાદેવ) છે શિવને
 અર્થાત્ સર્વેના આપક માનવામા આવે છે તે નિત્ય છે, એક છે
 તે સ્વચ્છ છે અને નિત્ય પુદ્ગિનો આશ્રયસ્થત છે, તેમા પોડતરના
 વામા આવે છે પ્રમાણ, પ્રમેય, ચતુષ્, પ્રયોજન, દષ્ટાન્ત, સિદ્ધ

અવયવ, તર્ક, નિર્ણય, વાદ, જલ્પ, નિતકા, હેત્વાભાસ, સ્થવ, જાતિયો અને નિઃકલ્પસ્થાન, એ મોળ પદાર્થોને ગૌતમ પ્રતિપાદન કરે છે

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ, અનુમાન પ્રમાણ, ઉપમાન પ્રમાણ અને શાબ્દિક પ્રમાણ એ ચાર પ્રમાણ છે

તત્ત્વ ઇન્દ્રિયાર્થ સપર્કોત્પન્ન, અવ્યભિચારી અને વ્યવસાયાત્મક જ્ઞાન છે, તે વ્યપદેરા વર્જિત છે પદાર્થોની સાથે ઇન્દ્રિયોના સંયોગથી જે જ્ઞાન થાય છે તેને, પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ કહે છે

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ પૂર્વે જેને છે એવું અનુમાન પ્રમાણ ત્રણ પ્રકારે હોય છે ૧ પૂર્વગત નામનું અનુમાન પ્રમાણ ૨ શેષવત્ નામનું અનુમાન પ્રમાણ ૩ સામાન્યનામા અનુમાન પ્રમાણ તેમા એ ત્રણ ભેદો પૈકી કારણથી કાર્યનું જે અનુમાન થાય છે, તેને પ્રથમ પૂર્વગત નામનું અનુમાન અવબોધનું

ભ્રમર, મહીય, હસ્તિ અને સર્પ તથા તમાવ વૃક્ષ એ સર્વે રયામ કાન્તિવાળા જગત્મા વૃદ્ધિ વર્ષનાના કાર્યપ્રતિ વિશેષત પ્રવર્તે છે, પણ તે મેઘ સદૃશ નથીજ, અર્થાત્ વૃદ્ધિ નહિ કરનાર, અભ્રસમાન ભ્રમરાદિકો છે, કારણ કે બન્ને રયામનર્ણવાળા છે, માટે વૃદ્ધિ કરવારૂપ કારણે વાદળમા કાર્ય સિદ્ધિ થઈ અને ભ્રમરાદિકોમા વૃદ્ધિ નારણુ ન હોનાથી કાર્યની અસિદ્ધિ થઈ

કાર્યથી કારણનું અનુમાન કરવું તેને રોપનત્ અનુમાન માનેલું છે નદીના પૂરરૂપ કાર્યથી પર્વત આદિપર મેઘ યથો છે, એમ જાણવું તે શેષવત્ અનુમાન અવબોધનું જેની સૂર્યમા ગતિપૂર્વક દેશાન્તર પ્રાપ્તિ છે, તેથી પુરૂપને નિપે ગતિ પૂર્વક દેશાન્તર પ્રાપ્તિ છે, એવું જે અનુમાન કરવું તેને સામાન્યનામા અનુમાન કહે છે

અગ્નિઙ્ગ વસ્તુના સાપ્તર્મ્યથી અપ્રસિદ્ધ વસ્તુને સાધવી તેને ઉપમાન પ્રમાણ કહે છે જેમ જેવી ગાય છે તેવો જવય છે

આત્મપુરૂષના વાક્યને શાબ્દપ્રમાણ કહે છે પ્રમાણવડે જે ગ્રાહ્ય થાય તેને પ્રમેય કહે છે આત્મા, દેહાદિબુદ્ધિ, ઇન્દ્રિય સુખ, અને દુઃખ વગેરે પ્રમેય પદાર્થ છે

કેમ આ શું છે? એવા સદેહ પ્રત્યયને સરાય કહે છે જે આયિત્વથી પ્રવર્તે છે અને જે સાધ્ય છે તેને પ્રયોજન કહે છે

જે વિવાદવિષય ન હોય તે દષ્ટાન્ત કહેવાય છે સર્વતત્ત્વ, પ્રતિતત્ત્વ, અધિકરણ અને અનુકરણ એ ચાર ભેદવાળો સિદ્ધાન્ત છે

પ્રતિજ્ઞા તે સાધ્યપક્ષ, યથા પર્વતો વદિમાન્ જેમ આ પર્વત અગ્નિમાન્ છે એ પ્રતિજ્ઞા છે, હેતુ તે કારણ છે પર્વતો વદિમાન્ ખૂમાત્ અને ધૂમ હેતુથી પર્વતમા અગ્નિ સાધ્ય છે દૃષ્ટાન્તમા, રસોડું અથવા બોધક રસોડામા ધૂમાડો છે તેથી તે અગ્નિમાન્ છે, તેમ પર્વત પણ ધૂમવાળો છે તેથી અગ્નિમાન્ છે, એમ નિશ્ચય કરવો તેને નિગમ કહે છે આ પ્રમાણે અનુમાનના પાત્ર અનયનો છે સરાયનો નાશ લેનાથી યાચ તેને તર્ક કહે છે

સદેહ અને તર્કરૂડે પશ્ચાત્ જે પ્રત્યય, (પ્રતીતિ) યાચ છે તેને નિર્ણય કથે છે જેમ કાકાદિના બેસવાથી આ સ્થાપા (લાકડાતુ ટુંકું) છે તેવી પ્રતીતિ યાચ છે

આચાર્યશિષ્યયો પક્ષમનિપક્ષપરિગ્રહાત્ ।

યા કથામ્યાસદ્વતુ સ્વાન્વસી વાદ ઝડાહત ॥

આચાર્ય અને શિષ્યની પરસ્પર પૂર્વપક્ષ તથા ઉત્તરપક્ષના સવા દૃષ્ટી જે અભ્યાસ કારણિક કથા પ્રવૃત્તિ યાચ છે, તેને આચાર્ય વાદ કહેવો છે

વિજિગીષો કથા વાતુ, છલ્લાત્યાદિ દૂષણા ।

■ જલ્પ સા ચિત્તજ્ઞા મુ, યા પ્રતિપક્ષવર્જિતા ॥

વિશેષ છતનાની ઈચ્છા કરનારની છળ ભત્પાદિ દુષણ સહિત જે કથા હોય, તે જલ્પ કહેવાય છે, અને પ્રતિપક્ષરહિત જે કથા હોય તેને ચિત્તજ્ઞા વાદ કહ્યો છે

હૈવાભાસા બસિદ્ધા વાચ્છક વૃષો નવોદક ।

જાતયો દૂષણાભાસા વક્ષાદિર્નૂપ્યત્તે ન વૈ ॥

જે હેતુ ન હોય અને હેતુ સરખા દેખાય, તે હેતુનાભાસ કહેવાય છે, અસિદ્ધ આનિત વગેરે, નરીન જળવાળો આ દૂષ છે તેનો અર્થ નવ પ્રકારના જળવાળો એવો વિપરીત જે અર્થ કરવો તે છળ કહેવાય છે દૂષણાભાસ એટલે જે દૂષ ન હોય અને તે દૂષ સદૃશ દેખાય, છે તે દૂષણાભાસરૂપ ભતિઓ કહેવાય છે જે હેતુનાભાસાદિવડે સાધ્યપક્ષાદિ ફનિત થતા નથી

નિગ્રહસ્થાનમાલ્યાત, પરો યેન નિગૃહ્યતે ।

પ્રતિજ્ઞાદાનિસ-વાસવિરોધાદિવિભેદત્ ॥

જેવડે પ્રતિપક્ષનો યરાજ્ય કરાય છે, તેને નિગ્રહસ્થાન કહ્યું છે પ્રતિજ્ઞા, હાનિ, સન્યાસ, વિરોધાદિક ભેદથી તે નિગ્રહસ્થાન અનેક પ્રકારનું છે

હવે સાખ્યદર્શનનું નિવેચન કરાય છે

સારથા નિરીશ્વરા કેચિત્કેચિદીશ્વરદેવતા ।
 સર્વેષામપિ તેષાં સ્થા-ત્તસ્વાના પદ્મવિંશતિ ॥
 સત્ત્વ રજસતમશ્રેણિ, જ્ઞેય તાવદ્ગુણત્રયમ્ ।
 પ્રસાદતાપદેન્યાદિ-કાર્યલિઙ્ગક્રમેણ તત્ ॥
 ણ્તેષા યા સમાવસ્થા, સા પ્રકૃતિ કિલોચ્યતે ।
 પ્રધાનાચ્ચક્તશબ્દાભ્યા, વાધ્યા નિત્યસ્વરૂપિકા ॥
 તત્ સજ્ઞાયતે બુદ્ધિ-મહાનિતિ યથોચ્યતે ।
 બદ્ધકારસ્તતોઽપિ સ્થા-ત્તસ્માત્પોઽશકો ગણ ॥
 સ્પશન રસન ગ્રાણ, ચક્ષુ શ્રોત્ર ચ પદ્મમમ્ ।
 પદ્મ બુદ્ધીન્દ્રિયાણ્યત્ર, તથા કર્મેન્દ્રિયાણિ ચ ॥
 પાચૂપસ્થવચ પાણિ-વાદાલ્યાનિ મનસ્થયા ।
 બન્યાનિ પદ્મ રૂપાદિતન્માત્રાણીતિ પોઽશ ॥
 રૂપાક્તજો રસાદાપો, ગન્ધાદ્ગમિ સ્વરાક્તમ્ ।
 સ્પર્શાદ્વાયુક્તયૈવ ચ, પદ્મભ્યો ભૂતપદ્મકમ્ ॥
 ણ્ય ચતુર્વિંશતિતત્ત્વરૂપ, નિવેદિત સામ્યમતે પ્રધાનમ્ ।
 બન્ધસ્ત્વકક્તા વિગુણસ્તુ ભોક્તા, તત્ત્વ પુમાત્રિત્યચિદ્બ્યુપેત ॥
 પદ્મવિંશતિતત્ત્વગાનિ, સંખ્યયૈવ ભવમિત ચ ।
 પ્રધાનનરયોશ્ચાત્ર, વૃત્તિ પદ્મ-બયોરિવ ॥
 પ્રકૃતિવિયોગો મોક્ષ પુરુષસ્ય ચૈતતદન્તર જ્ઞાનાત્ ।
 માનવિતય ચાત્ર, પ્રત્યક્ષ લૈઙ્ગિક શાન્દમ્ ॥

કેટલાક સાખ્યો નિરીશ્વર છે ઈશ્વર જગત્નો કર્તા નથી એમ કેટલાક સાખ્યો માને છે-રાગદ્વેષ રહિત ઈશ્વરને જગત્ બનાવનાનું કંઈ પણ પ્રયોજન નથી કેટલાક સાખ્યો ઈશ્વરને દેવપણે માનનારા પણ છે અને પક્ષકારોને પંચવિંશતિ તત્ત્વ માન્ય છે

પ્રથમ તો સત્ત્વગુણ, રજ્જેગુણ અને તમોગુણ એ ત્રણ ગુણ બધાવા સત્ત્વગુણનું ચિન્હ પ્રગતતા છે પરિતાપ ઉપભોગ એ રજ્જેગુણનું ચિન્હ છે દીનતા, ક્રોધ પ્રમુખ તમોગુણના ચિન્હ છે, એ ત્રણ ગુણોની ગમાન અવસ્થાને ખરેખર પ્રકૃતિ કહે છે

પ્રકૃતિથી બુદ્ધિ ઉપજે છે, તે મહત્ તત્ત્વ કથાય છે બુદ્ધિ મહત્તરની અહંકાર ઉદ્ભવે છે અને તેથી મોળ પ્રકૃતિનો સમૂહ ઉદ્ભવે છે; તે જપાવે છે

સ્પર્શેન્દ્રિય (ત્વચા) રસેન્દ્રિય (જિહ્વા) ધાર્ણેન્દ્રિય (નાસિકા)
ચક્ષુરિન્દ્રિય (આંખો) અને પાંચમી શ્રોત્રેન્દ્રિય (કર્ણ) આ પાંચ
જ્ઞાનેન્દ્રિયો છે

સુદા, નિજ, વચન, હાથ અને પગ આ પાંચ કર્મેન્દ્રિયો બાહ્ય
તેમજ, મન અને અન્ય-રૂપ, રસ, ગંધ, રાગ અને સ્પર્શ એ પાંચ
તન્માત્રાઓ ઉપરુક્ત દત્તમા મેળવતા સોળતુ વૃન્દ થાય છે

રૂપમાથી તેજ, રસમાથી જલ, ગંધમાથી પૃથ્વી, રાગમાથી
આકાશ, સ્પર્શથી વાયુ, તેમજ પાંચ રૂપાદિ તન્માત્રાઓથી પચ્ચત્ત
ઉપજે છે આ રીતે સાખ્ય મતમા પ્રધાન એવું ચોવીશ તત્ત્વનું સ્વરૂપ
વર્ણનુ પચ્ચીરામુ પુરૂષતત્ત્વ, આત્મા છે પુરૂષતત્ત્વ અર્થાત્ આત્મા
અક્ષર છે, વિશુદ્ધ છે, પદ્મ સ્વરૂપ છે અને તે જ્ઞાનવડે સહિત તથા
નિત્ય છે સાખ્ય મતમા પ્રકૃતિ તથા પુરૂષ એ બેની વૃત્તિ પણ અને
અધની પેઠે છે, પ્રકૃતિના વિયોગથી મોક્ષ છે આ મતમા પ્રત્યક્ષ
અનુમાન અને શાબ્દ એ નાશુ પ્રમાણ છે

હવે જૈનદર્શનનું સ્વરૂપ કથે છે

જૈનેન્દ્રો દેવતા યત્ર, રાગદ્વેષવિવર્જિત ।
હતમોહમહામહ, કેવલજ્ઞાનદશન ॥
મુરાર્મુરેન્દ્રસમ્પૂર્ણ સદ્ગતાર્થપ્રકાશક ।
કૃત્તનકર્મક્ષયદૃશ્વા, સમાસ પરમ પદ ॥
જીવાર્જીવો તથા પુણ્ય, પાપમાધ્યસવરી ।
બાધો વિનિર્જરામોક્ષો, નવ તરવાનિ સમ્મત ॥
તત્ર જ્ઞાનાદિધર્મબો, મિશ્રામિશ્રવિવૃત્તિમાન ।
શુભાશુભ કમકર્તા, મોક્ષા સવકલસ્ય ચ ॥
ચૈત્ત્યલક્ષ્ણો જીવો, યત્રેતદ્વિપરીતવાન ।
નર્જીવ સમતારવાત, પુણ્ય સન્ક્રમપુદ્ગલ ॥
પાપ તદ્વિપરીત તુ, મિષ્ટાત્વાધાસ્તુ દેવવ ।
મલ્લેવધ સ વિનેય, બાધવો જિનશાસને ॥
સવરક્ષાચિરોધસ્તુ, બાધો જીવસ્ય કર્મણ ।
અન્યોઽન્યાનુગમાત્મા તુ, ય સવધો દ્વયોરપિ ॥
બદ્ધસ્ય કમળ શાટો, યસ્તુ સા તિર્જરા મતા ।
આત્મન્ટિકો વિયોગસ્તુ, દહાદેર્મોક્ષ ઉચ્યતે ॥
જ્ઞાનિ નવ તરવાનિ, ય ધ્રુવે સ્થિરાશ્વ ।
સમ્યક્વજ્ઞાનયોગેન, તસ્ય ચારિત્રયોગ્યતા ॥

તથા મન્યત્વપાકેન, યસ્ય તદ્વિતય મહેત્ ।
 સમ્યજ્ઞાનક્રિયાયોગા-જ્ઞાયતે મોક્ષમાજનમ્ ॥
 પ્રત્યક્ષ ચ પરોક્ષ ચ, દ્વે પ્રમાણે તથા મતે ।
 અનન્તધર્મક વસ્તુ, પ્રમાણવિષયસ્તિહ ॥
 અપરોક્ષતયાર્થસ્ય, ગ્રાહક જ્ઞાનમીદનમ્ ।
 પ્રત્યક્ષમિતરજ્ઞેય, પરોક્ષ પ્રહ્ણેક્ષયા ॥
 ચેનોત્પાદવ્યયધ્રોગ્ય-યુક્ત યત્તસદાપ્યત્ ।
 બનન્તધર્મક વસ્તુ, તેનોક માનગોચરમ્ ॥
 જૈનદશનસક્ષેપ, કલ્પેષ ગદિતોઽધુના ।
 પૂર્વાપરપરાધાતો, યત્ર ક્ષાપિ ન વિચિને ॥

રસોદાર્ય —જે દર્શનમા રાગદ્વેષરહિત અને જેણે મહા મોહમદ્ધ હુણ્યા છે અને જેણે કેવલ જ્ઞાન અને કેવલ દર્શન પ્રાપ્ત કર્યું છે, એના જિનેશ્વર દેવો છે એવું જૈનદર્શન બાણુવું તે જિનેશ્વરો સુરાસુરોના ઇન્દ્રોથી અપૂજ્ય છે અને વસ્તુના મયાર્થે ધર્મનો પ્રકાશ કરનારા છે અને તેઓ અતે મર્મ ધર્મનો ક્ષય કરીને શિદ્ધ સ્થાનમા બંધ છે અને ત્યાં સમયે મમયે અનન્તમુખ લોખવે જે મોક્ષ સ્થાનતું પૂર્વે વર્ણન કરનામા આન્યુ છે, માટે અત્ર વિસ્તાર કયો નથી

જૈનદર્શનમા નન તત્ત્વો છે તે જણાવે છે ૭૫, અશ્વ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રય, ગવર, નિર્જરા, બન્ધ અને મોક્ષ

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, અને વીર્યાદિ ગુણોથી ભિન્ન અને વ્યવિત્ અભિન્ન, સસારદશામા ગુણાગુણ કર્મજ્ઞાતી અને તેના ફલનો ભોક્તા એવો આત્મા જણાવે

ચેતના લક્ષણુ જેતુ છે, એવો આત્મા જે ચેતના લક્ષણુ જેમા નથી તેને અશ્વ કહે છે ગુણ કર્મ પુદ્ગલોને પુણ્યકહે છે અને તેનાથી વિપરીત અશુભ કર્મ પુદ્ગલોને પાપ કહે છે મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાય અને યોગ, એ ચારનરે ગુણાગુણ કર્મોતુ ગ્રહણુ થાય છે, માટે તેને આશ્રય કહે છે ગુણાગુણ કર્મોતુ જે જે ઉપાયોથી રોડતુ તેને સનર કહે છે ૭૫ અને કર્મોતુ ક્ષીર અને નીગની પેઠે પરસ્પર સખન્ધે મળી જતુ તેને બન્ધ કહે છે શરીર અને કર્મનો આત્માથી તદ્દન વિયોગ થવો તેને મોક્ષ કહે છે ઉપર્યુક્ત નન તત્ત્વોની જે સ્થિત રાશય મનુષ્ય, શ્રદ્ધા કરે છે, તે સમ્યક્ત્વ અને જ્ઞાનને પામે છે અને તેને ચારિત્રની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે, તેમજ સવ્યત્વના પરિપાકે

જેને એ ૫૫ રસ પ્રાપ્ત થાય છે, તે સમ્યગ્ જ્ઞાન અને ક્રિયાના યોગથી મોક્ષનું ભાજન બને છે

જૈનદર્શનમાં પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ એ બે પ્રમાણ છે અનધિ જ્ઞાન, મન પર્યવજ્ઞાન અને કેવલજ્ઞાનનો પ્રત્યક્ષ પ્રમાણના સમાવેશ થાય છે મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનનો પરોક્ષ પ્રમાણના સમાવેશ થાય છે જૈનદર્શનમાં અનન્ત ધર્મોત્તમક વસ્તુ હોય છે અને તે પ્રમાણમાં વિનયભૂત થાય છે દ્રવ્ય, શુદ્ધ અને પર્યોપથી દરેક પદાર્થોનો વિચાર કરાય છે

અપરોક્ષતાવડે પદાર્થોનું ૫૬૫૫ કરનાર જે અનધિજ્ઞાનાદિક જ્ઞાન તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ બલુવું અને અનુમાનાદિ ઈતર પ્રમાણથી બાકી રાખાય તે પરોક્ષજ્ઞાન બાલુવું

જેવડે ઉત્પાદ એટલે ઉત્પન્ન થયું, તથા એટલે નાશ થયું અને ક્ષોભ એટલે નિશ્ચય રહેવું એ, ૫૫ પ્રકારથી યુક્ત રાત્ર વસ્તુ, રાત્ર ઇચ્છાય છે તે વડે અનન્ત ધર્મોત્તમક રાત્ર વસ્તુ પ્રમાણ ગોચર કથેલું છે

આ પ્રમાણે પૂર્વોપર નિરોધરહિત જૈનદર્શનનો સંક્ષેપ કહ્યો.

હરે વૈશેષિક દર્શનનું સ્વરૂપ કથે ૭

દેવતા વિપદો મદો, નામિ નૈવાયિકં સમમ્ ।

વૈશેષિકાણાં તત્તેષુ, વિષયેઽસૌ નિદ્યુતે ॥

દ્રવ્ય ગુણસ્થાકમ, સામાન્ય ચતુર્ધકમ્ ।

વિશેષસમવાયીક, તત્ત્વપદ્મ ચ તત્ત્વતે ॥

તત્ર દ્રવ્ય મધમા, મૂજક તેજોઽનિલાતરિક્ષાણિ ।

કાલદિગામમનાસિચ, ગુણ પુન પદ્ધિવિશિષ્ઠા ॥

સ્પર્શરસરૂપા શા શબ્દ સંખ્યાવિભાગસયોગી ।

પરિમાણ ચ પૃથક્કથ, તથા પરત્વાપરત્વે ચ ॥

કુદ્ધિ સુપદુ સ્ત્રેષ્ઠા, ધમાધર્મપ્રયત્સરકારા ।

દ્રવ્ય અદ્યુત્તમે દ્રવ્ય વેગો ગુણા ણ્તે ॥

લક્ષેપાલક્ષેપાશાકુલનક પ્રસારણ ગમનમ્ ।

પદ્ધિચિ કર્મતત્પરાપરે દ્ર વૃત્ત સામાન્યે ॥

તત્ર પરે સત્તાલ્પ દ્રવ્યત્વાલ્પપરમયવિશેષસુ ।

નિશ્ચયતો નિત્યદ્રવ્યવૃત્તિરન્યો વિત્તિર્દિદ્ધ ॥

મ દ્વાયુત્તસિદ્ધાના માધારાધ્યત્તમાવાનાસ્ ।

સમ્યક દ્વ પ્રત્યય દ્વ સદ્ધિમવતિ સમવાય ॥

પ્રમાણ ચ દ્વિધામીર્ષા, પ્રત્યક્ષ લૈકિક તથા ।

વૈશોધિકમતસૈવ, મક્ષેષ પરિકીર્તિત ॥

શ્લોકાર્થ — વૈશેષિક દર્શનમા નૈયાયિકની જેટલે દેવ વગેરેની માન્યતા છે, પણ તત્ત્વોસાધનથી ભિન્નતા છે તે દર્શાવે છે દ્રવ્ય, ગુણ, કર્મ, સામાન્ય, વિશેષ અને સમવાય એ છ તત્ત્વ છે જોડે અભાવ નામનો સાતમો પદાર્થ માને છે દ્રવ્યગુણક્રમસામાન્યવિશેષ સમવાયા ભાવા સહ પદાર્થા इति સકસમ્રહે વક્તે તેમા દ્રવ્યના નવ ભેદ છે પૃથ્વી, જલ, અગ્નિ, વાયુ, આકાશ, કાલ, દિશ્વ, આત્મા અને મન એ નવ દ્રવ્ય છે સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ગન્ધ, ગુણ, સખ્યા, વિભાગ, સયોગ, પરિમાણ, પૃથક્ત્વ, પરત્વ, અપરત્વ, બુદ્ધિ, બુધ્ધ, દુષ્ણ, ઇન્દ્રિયા, ધર્મ, અધર્મ, પ્રયત્ન, અસ્કાર, દ્વેષ, મ્નેહ, શુચ્ચત્વ, દ્રવત્વ અને વેગ એટલા ગુણો છે ઉત્ક્રેષ્ણ, આત્મેષ્ણ, આકુચ્ચત્વ, પ્રચારણ અને ગમન એ પાંચ કર્મ છે પરત્વ અને અપરત્વ એ બે સામાન્ય છે ત્યાં સત્તાખ્ય પર સામાન્ય છે અને દ્રવ્યત્વાદિ અપર સામાન્ય છે અને અન્ત્યનૃત્તિ-વિશેષ પદાર્થ તો, નિશ્ચયથી નિત્ય-દ્રવ્યનૃત્તિવિશેષપણે બતાવ્યો છે

આ મતમા નિત્યગિદ્ધ એના આધારાધેયભૂત પદાર્થોના જે અબન્ધ એટલે મળતુ તે, મમવાય પ્રતીતિરૂપ કારણ કહેવાય છે

વૈશેષિક દર્શનમા પ્રત્યક્ષ અને અનુમાન એ બે પ્રમાણ છે વૈશેષિક મતનુ આ પ્રમાણે મક્ષેપથી વર્ણન કર્યું

હવે જૈમિનીય દર્શનનુ ૨૫૩૫ કહે છે

શ્લોક

જૈમિનીયા પુન પ્રાહુ સર્વજ્ઞાદિવિશેષત ।

દેવો ન વિચરેતે કોઽપિ યસ્ય માન વષો ભવેત્ ॥

તસ્યાદતીન્દ્રિયાર્થાના સાક્ષાદ્ દ્રષ્ટુરભાવત ।

નિત્યેજ્યો વેદવાક્યેભ્યો યથાત્ત્વવિનિશ્ચય ॥

બ્રહ્મ એવં પુરાકાર્યો વેદપાઠ પ્રયત્નત ।

તત્તો ધર્મસ્ય જિજ્ઞાસા કતવ્યા ધર્મ સાધની ॥

નોદના લક્ષણો ધર્મા નોદના તુ ક્રિયાપ્રતિ ।

પ્રવતકં વચ પ્રાહુ સ્વ કામોમ્નિ યથા યજેત્ ॥

પ્રત્યક્ષમનુમાન તુ શાન્દ ચોપમયા સહ ।

અર્થાપત્તિરમાવશ્ય પદ્મપ્રમાણાનિ જૈમિને ॥

તત્ર પ્રત્યક્ષમક્ષાણા સમ્પ્રયોગ સત્તાસતિ ।

આત્મનો બુદ્ધિજન્મેત્સ-નુમાન લૈકિક પુન ॥

શાન્દ શાશ્વત્વેદોત્થમુપમાન તુ કીર્તિતમ્ ।
 પ્રસિદ્ધાપ્તસ્ય સાધર્મ્યોદ્ગ્રસિદ્ધસ્ય માધનમ્ ॥
 દષ્ટાણુપપત્ત્યા તુ કસ્યાપ્યધસ્ય કલ્પના ।
 ક્રિયતે યદ્બલેનાસાવર્થાપતિરદાહતા ॥
 પ્રમાણપદ્ધત્ત્વં યત્ર વસ્તુરૂપેણ જ્ઞાયતે ।
 વસ્તુવસત્તાવબોધાર્ય તત્રાભાવપ્રમાણતા ॥
 જૈમિનીયમતસ્યાપિ સંક્ષેપોડય નિવેદિતાઃ ।
 ઇવ માસિકવાદાના કૃત સંક્ષેપકીર્તનમ્ ॥

જૈમિની દર્શનનાળાઓ અર્થોત્ પ્રમાણપદ્ધત્ત્વો કહે છે કે, સર્વસાદિ
 વિશેષથી કોઈ જગત્માં એવો કોઈ દેવ નથી કે, જેતુ વચન પ્રમાણ-
 બદ્ધ ગણાય કોઈ જગત્નો કર્તા નથી, તેમજ જગત્માં કોઈ સર્વજ્ઞ
 હિત્તર નથી, માટે અતીન્દ્રિય પદાર્થોને સાક્ષાત્ દેખનાના અભાવથી
 નિત્ય એવા વેદનાકથોથી ચતુર્થત્વનો નિશ્ચય થાય છે, તે માટેજ પહેલા
 પ્રયત્નથી વેદનો પાઠ કરવો નહિ વેદ, યજુર્વેદ, ર્યામવેદ અને અથર્વવેદનો
 અભ્યાસ કરવો અને તેથી ધર્મસાધન કરાવનારી ધર્મજિજ્ઞાસા કરવી

પ્રેરણા લક્ષ્યપુષ્પકા ધર્મ છે ક્રિયાપ્રતિ પ્રેરણા હોય છે સ્વર્ગની
 ઇચ્છાનાળો અતિવુ યજન કરે એ વચન ક્રિયાપ્રતિ પ્રવર્તક છે

પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, તખ્દ, ઉપમાન, અર્થોપત્તિ અને અભાવ એ
 છ પ્રમાણ જૈમિનીય દર્શનના છે

ઇન્દ્રિયોથી જે વસ્તુઓનું જ્ઞાન થાય છે, અર્થોત્ પ્રત્યક્ષ થાય છે,
 તેને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ કહે છે અને આત્માની બુદ્ધિપદે ઉત્પન્ન થએલને
 લૅગિક અનુમાન પ્રમાણ કહે છે

શાશ્વત, વેદોને તખ્દપ્રમાણ કહે છે પ્રતિજ્ઞા અર્થના માધમ્યથી
 અપ્રતિજ્ઞા અર્થોત્ સાધન કરતુ તેને ઉપમાન પ્રમાણ કહે છે

જે બળપદે દષ્ટાદિની અનુપપત્તિવડે કોઈપણ અર્થની કલ્પના
 કરવામાં આવે છે તેને અર્થોપત્તિ પ્રમાણ કહે છે

જૈમિનીય મતમાં વસ્તુપ્રમાણપદે, પાત્ર પ્રમાણ થાય છે અને
 વસ્તુની અગત્યના બોધના માટે તેમાં અભાવ પ્રમાણતા ગણાય છે

જૈમિનીય મતનો પાત્ર આ પ્રમાણે સંક્ષેપ વચ્ચે અને આ પ્રમાણે
 સર્વ આસ્તિકવાદોનું સંક્ષેપથી વિવેચન કર્યું

કેટલાક આચાર્યો નૈયાયિકમતથી વૈશેષિક દર્શનમાં ભેદ માનતા

નથી તેઓના મતમા પાપ આસ્તિકનાદિઓ છે તેઓને, ૫૬૬૨૧૧ની સખ્યા પૂર્ણ કરવા માટે લોકાયિત મત ગ્રહણ કરે છે અને તે નીચે પ્રમાણે

લોકાયિતા વદન્ત્યેવ નાસ્તિ જીવો ન નિવૃત્તિ ।
 ધર્માધર્મા ન વિદ્યેતે ન ફલ પુણ્યપાપયો ॥
 પૃતાવાનેવલોકોઽય યાધાત્મીન્દ્રિયગોચર ।
 મદ્રે વસ્તુપદ પર્ય યદ્વદન્ત્યયદ્વશ્રુતા ॥
 વિચક્ષાદ ચ ચારુલોચને યદ્વતીત વરગાત્રિ તદ્વતે ।
 નહિ ભીર ગત નિવત્તતે સમુદય માત્રમિદ કલેવરમ્ ॥
 પૃથ્વી જલ તથા તેજો વાયુર્ભૂતચતુષ્ટયમ્ ।
 આધારો ભૂમિરેતેષા માન ત્વક્ષજમેવ હિ ॥
 પૃથ્વ્યાદિ ભૂતસહસ્રા તથા દેહપરિણતૈ ।
 મદક્ષાતિ સુરાગ્નેયો યદ્વત્તદ્વચ્ચિદાત્મન ॥
 તસ્માદ્વૃષ્ટપરિત્યાગાદદષ્ટે પ્રવતનમ્ ।
 લોકસ્ય તદ્વિમૂલસ્ય ચાર્વાકા પ્રતિપેદિરે ॥
 સાધ્યવૃત્તિમિત્તિભ્યા ચા પ્રીતિજાયતે જને ।
 નિરથા સા મતે તેષા ધર્મ કામાત્પરો નહિ ॥
 લોકાયિતમતોઽપ્યેવ સક્ષેપોઽય નિવેદિત ।
 અભિધેયતાત્પર્યાં પર્યાલોચ્ય સુવૃદ્ધિમિ ॥

લોકાયિત એટલે નાસ્તિકનાદિ મત કહેવાય છે, તેઓ એમ કહે છે કે, જીવ નથી, મોક્ષ નથી, ધર્મ અધર્મ અને પુણ્યપાપતુ કંઈ નથી પુન તે નાસ્તિક મત દેખાડે કે, જોડલો આ ઇન્દ્રિયોવડે દેખાય છે તેટલોજ લોક છે જેમ હે લોખી સ્ત્રી । આ વૃક્ત-પગલુ જો, એમ અલ્પ બોધવાળાઓ કહે છે

વળી હે મનોહર નેત્રનાળી સ્ત્રી ! પાન કર, લોજન કર હે સુન્દરાક્ષિ ! જે ગયુ તે તારૂં નથી હે બીકપુ સ્ત્રી ! જે ગયુ તે પાછુ આનતુ નથી અને આ ગરીર માત્ર ચાર ભૂતના મળવાથી ઉત્પન્ન થયેલુ છે, એટલે અસ્થિર છે

પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ અને વાયુ એ ચાર ભૂત છે અને તે જળાદિનો પૃથ્વી આધાર છે અને પ્રમાણુ તો તેઓને ઇન્દ્રિય ગ્રાહ્ય છેજ. પૃથ્વી આદિ ચાર ભૂતના સમૂહનડે, તેમજ દેહમા પરિપુર્ણ થવાનડે, જેમ મદિરાના અગોથી મદશક્તિ પ્રગટે છે, તદ્વત્ આત્માતુ ચૈતન્યજ્ઞાન પ્રગટે છે તે કારણથી દેખાતા સુખનો ત્યાગ કરી, અદૃષ્ટ વસ્તુમા પ્રવૃત્તિ

કરની તે લોકનુ વિશેષ મૂઠપણુ બહુતુ આ પ્રમાણે ચાર્તકવાદિઓ સ્વીકારે છે સાધ્ય એટલે બુદ્ધિશાલિ વસ્તુ વિશે, પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિનરે જે લોકમા પ્રીતિ થાય છે તે નિરચક છે તેઓના મતમા કામચડી અન્ય બીજે કોઈ ધર્મ નથી

લૌકાધિત એટલે ચાર્તક-વા નાસ્તિક મત આ પ્રમાણે ગ્રંથેપથી કહ્યો કહેના લાયક જે તાત્પર્યાર્થ છે, તે જ્ઞાની પુરુષોએ સર્વ પ્રકારે વિચારવા યોગ્ય છે

શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિએ પડ્દત્તન સમુચ્ચય ગ્રન્થમા ઉપર્યુક્ત સ્વરૂપ બતાવ્યું છે કેટલાક સારભૂતે રંગોકોનુ અન આલેખન કર્યું છે પડ્દત્તનમા કયુ દત્તન સત્ય છે, તેનો આધાર તેના પ્રરૂપક ઉપર રહે છે શ્રી જિનેશ્વર ભગવાન્ કેવલજ્ઞાની છે અને તે સમવચરપુમા બેલીને પદાર્થોનુ જેવુ સ્વરૂપ છે તેનુ બતાવે છે, માટે શ્રી તીર્થંકરનુ વચન સત્ય પ્રમાણુરૂપ કરે છે અર્થાત્ રાગદ્વેષનો પરિપૂર્ણ હાય થનાથી અને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાથી, શ્રી કેવલીભગવાન્ સત્યોપદેશ આપે છે, માટે તીર્થંકર કથિત જૈનદર્શન પ્રમાણુ છે

દરેક દર્શનવાળાઓના શાસ્ત્રોમા, ઘોરા ઘણા અસે પડ્દર્શન વા તે તે સમયે ચાલતા અન્યઅન્યદર્શનોના ખડન મડનની ચર્ચા હોય છે ભારતવર્ષની બહિરના દેશોમા પણ ધર્મના અનેક પન્થો છે અને તેઓમા અન્ય પન્થોની ચર્ચા હોય છે વેદન્તશાસ્ત્રોમા અન્યદર્શનોની ચર્ચા છે સર્વ દર્શનવાળાને ત્યા વાગવાદનો નાદ હોય છે મુખ્ય પડ્દર્શનના વાદરૂપ નાદ પ્રતિકાવમા હતા વા પ્વાદ કરીને સર્વે મનુષ્યો પોતપોતાનો ધર્મ સ્થાપન કરે છે હવે આ સર્વ દર્શનોમાથી કયુ દર્શન સત્ય છે, તેનો શ્રીમાન્ આનન્દધનજી નિશ્ચય કરીને કહે છે કે, જૈનદર્શન સત્ય છે, કારણ કે, જૈનદર્શનમા જેવુ વસ્તુઓની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મસ્વરૂપ પ્રતિપાદન કર્યું છે તેનુ અન્યદર્શનમા કર્યું નથી અમે કયા દર્શનવાળાનુ બોલીએ ? અન્યદર્શનવાળાઓ પોતાનુ સત્ય માને છે અને અન્યનુ એકાન્ત અસત્ય માને છે જૈનદર્શનમા તો જગતમા ચાલતા સન દર્શનોનો અપેક્ષાએ સમાવેશ થાય છે દરિયામા નદીઓનો સમાવેશ થાય છે, પણ નદીઓમા સમુદ્રનો સમાવેશ થતો નથી, તેમ જૈનદર્શનરૂપ સાગરમા અન્યદર્શનરૂપ નદીઓનો સમાવેશ સાપેક્ષ દૃષ્ટિથી થાય છે, કારણ કે જૈનદર્શન નયોની અપેક્ષાએ સર્વ દર્શનોના સારને તહણુ કરે છે સાપેક્ષવાદનુ સ્વરૂપ જપ્તાતા અન્ય નિરપેક્ષવાદથી ઉત્પિત એકાન્ત દર્શનોની કોણુ શ્રદ્ધા કરે ? જૈનદર્શનમા સર્વ દર્શનનો નયોની સાપેક્ષ દૃષ્ટિથી સમાવેશ થાય છે, માટે અન્ય બૌદ્ધાદિ

દર્શનનો ચર્ચારૂપ વાદ કેમ કરવો? અન્યદર્શનોનો જેમા સમાવેશ થાયછે, એવા જૈનદર્શનને મૂકીને અન્ય એકાન્ત દર્શનનું મહત્ત્વ અને તેની ચર્ચારૂપ પાપાણુનો ભાર કોણ ઉપાડે? અર્થાત્ કોઈ મુન અને-કાન્ત દૃષ્ટિધારક, અન્યદર્શનોના મિથ્યાનાદરૂપ પાપાણુ ભારને ઉપાડે નહિ અન્યદર્શનો એકેક નયથી ઉઠેલા હોનાથી, અન્ય નયની માન્યતાના અભાવે મિથ્યાત્વરૂપ હોવાથી (પાપાણુ ભારરૂપ હોવાથી) તેનો નિવાદ કરવાની કઈ જરૂર નથી

જૈનદર્શન છે તે સર્વ નયથી પરિપૂર્ણ હોવાથી, એકતારના ચોવાની પેઠે સર્વ પ્રકારથી આરાધના યોગ્ય છે એકતારના ચોવામા સર્વત્ર એકતાર હોય છે, તેમ જૈનદર્શનના સર્વ સિદ્ધાંતોમા નયોનો સાપેક્ષવાદરૂપ, એકતાર હોવાથી જૈનદર્શન આરાધવા યોગ્ય છે

અન્ય સકલ દર્શનમા એકાન્ત વાગ્વાદની ચર્ચા જે જૈનદર્શન સર્વ નયોથી સાપેક્ષ હોવાથી અન્ય સર્વ દર્શનોને પોતાનામા સમાવી શકે છે જૈનદર્શનનો વિશાલ આશય છે અને તે સર્વદા-સર્વથા-સાર્વત્રિક દૃષ્ટિથી સર્વ પદાર્થોના સ્વરૂપને પ્રતિપાદન કરે છે, માટે જૈનદર્શન સર્વથા આરાધવા યોગ્ય છે અન્ય દર્શનોનું શુ શુ બોલીએ? અર્થાત્, નાપેક્ષનાદમય જૈનદર્શનને પામી એકેક નયની એકાતે માન્યતાથી ઉઠેલા અન્ય દર્શનોની એકાતતા સમ્બંધી શુ શુ બોલીએ? સર્વ પ્રકારના એકાતનયથી ઉઠેલા ઝઘડાને શમાવીને, જે અનેકાતનયથી પરસ્પર અપરિરોધી-મર્મ પદાર્થોના ધર્મોને જપ્તનનાર જૈનદર્શનની પ્રાપ્તિ થનાથી, હવે કઈ પણુ એકાતવાદોત્પત્તિદર્શનો સમ્બંધી બોલવાની જરૂર રહેતી નથી

જૈનદર્શનરૂપ એક તારામાથી પદસ્વર નીકળે છે અર્થાત્ જૈન દર્શનરૂપ એક તારામા અન્ય પદ્ધતિદર્શનરૂપ પદસ્વરનો સમાવેશ થાય છે જેમિનીય, સાખ્ય, વૈશેષિક, બૌદ્ધ, ચાર્વાક અને નૈયાયિક આદિ અન્ય સર્વ દર્શનોનો તેમા સમાવેશ થાય છે, માટે સર્વ નયોના અગથી પરિપૂર્ણ એવું જૈનદર્શન પામીને અન્ય દર્શનમા કોણ કોણુ બોલીએ? અર્થાત્ જૈનદર્શનમા સાપેક્ષ નયવાદથી સર્વ દર્શનોનો સમાવેશ થવાથી એકાન્ત નયવાદની માન્યતા સમ્બંધી કઈ પણુ બોલવાની જરૂર રહેતી નથી

એકાન્ત નયથી ઉત્પત્તિ બૌદ્ધાદિદર્શનો સમ્યગ્જ્ઞાનના અભાવે પત્ય-રના ભાર સમાન છે તે દર્શનોથી જન્મ, જરા અને મૃત્યુના દુખ ટળવાના નથી બાહ્યથી અને અન્તરથી જૈનદર્શન પરિપૂર્ણ સત્ય અને સુન્દર છે, એમ શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના કથનનો આશય છે મુક્તિનું સ્થાન શ્રીમાન્ આનન્દધનજી લોકના અન્તે પોતાના જ્ઞાનથી બતાવે છે. તે

સિદ્ધ સ્થાનમાં સદા સિદ્ધોનો મેલો છે, એમ ઉપર આનન્દધનજી કહે છે અને તે પ્રમાણે જૈનેતર દર્શનો મુક્તિ અને મિજ્જોતુ સ્વરૂપ માનતા નથી, તેથી તે પત્યરભારસમાન છે. આજ પદમાં તેમને મુક્તાત્માનું જે સ્વરૂપ મા યુ છે તેનાથી વિરુદ્ધ પડનારા દર્શનો શ્રીમાન્ આનન્દ ધનજીની સિદ્ધાન્ત માન્યતાથી વિરુદ્ધ હોવાથી, એકાન્તવાદરૂપ પાપાણ ભારરૂપ કહેવાય, તેમાં અતિરયોક્તિ નથી પાપાણનો ભાર જેમ રત્નોની પ્રાપ્તિ થતા ત્યાજ કરના થો પ છે, તેમ જૈનદર્શનરૂપ રત્નની પ્રાપ્તિ થતા મનુષ્યો અન્યદર્શનોના પાપાણભારને કેમ ઉઠાવી રાકે? અર્થાત્ ઉઠાવી રાકે જ નહિ

જૈનેતર દર્શનોના નિરપેક્ષ વાદના સિદ્ધાન્તો, કેવી રીતે નિર્ણય છે તે, સમ્મતિતત્ત્વ, ત્રિરોપાન્યક, અણગણત્રી, સ્વાદ્વાદમજરી, તત્ત્વનાર્થસૂત્ર ટીકા, વગેરે મેંડો નયોમાં દર્શાવ્યું છે મૂળસૂત્રોની ટીકાઓમાં પણ તત્ત્વ તત્ત્વ સમયે પ્રચલિત અન્યદર્શનોના મિદ્ધાન્તોની નિર્મલતાને જાણી છે શ્રીમદ્ યશોરિજ્ય ઉપાધ્યાયે નાશ્વવાર્તાસમુચ્ચય ગ્રંથની ટીકામાં અન્ય ધર્મોના મિદ્ધાન્તોનું મુક્તિપુરસ્સર ખડન કર્યું છે જૈનદર્શન સર્વોચ્ચ છે અને અન્યદર્શનો અગભૂત છે, તેથી તેઓમાં પણ એકેક નયની અપેક્ષાએ અનરૂપ સત્ય રહેતું છે જૈનદર્શનોને દેવાવો દુનિયામાં વસતો જાય તો, આખી દુનિયામાં વિરાટ દષ્ટિધારક મનુષ્યો ઉત્પન્ન થઈ રાકે અને તેથી મતસહિષ્ણુતાને શુભ દુનિયામાં પ્રસરી રાકે દુનિયાના અનેક નમ પન્થો છે, સર્વ પ્રકારના જૂન વરતા ધર્મનું જૂન વિશેષતઃ અજવાન હોય છે અને તેથી ધર્મ જૂનના લીધે યુદ્ધ થાય છે સર્વ નયોથી ઉદભવેલ સાપેક્ષવાદ અવ બોધતા એકાન્તવાદનો હક-અસહિષ્ણતા, કવેશ અને સકુચિત દષ્ટિ વગેરે દોષો ટળી જાય છે, માટે આખી દુનિયામાં વિરાટ દષ્ટિ, મત સહિષ્ણતા, કદાનહ ત્યાજ, સદાનાર, વગેરે પ્રસરાવનામાટે અને સર્વેન શાન્તિ પ્રસરાવનામાટે જૈનદર્શનોને દેવાવો કરવાની ઘણી જરૂર છે જૈનધર્મના દેવાનાથી સર્વેન પ્રેમભાવના અને દયાભાવના પ્રસરાશે શ્રીમાન્ આનન્દધનજી જૈનદર્શનને ઉત્તમોત્તમ માને છે આપણે પણ તેમના પાલે ચાલવું જોઈએ અને જૈનદર્શનના સિદ્ધાન્તોને, પ્રાણની આત્મતિ આપીને અર્થાત્, ધર્મોર્થમ્ જીવન હોમીને જૈનતત્ત્વોને દેવાવો કરવો જોઈએ

ભક્તિયોગ, ધર્મરોપાગના, ક્રિયાયોગ, જ્ઞાનયોગ, શુદ્ધપ્રેમ અને પરોપકાર આદિ સર્વ ધર્મકાર્યોનો જૈનધર્મમાં સમાવેશ થાય છે શ્રી

જૈનદર્શનના ફેલાનામાટે શ્રીમદ્ હેમચંદ્ર ભગવાને જે પ્રયત્ન કર્યો છે તે અત્યંત સ્તુત્ય છે, જૈનદર્શનની ઉન્નતિ અર્થે કરોડો ઉપાય કરના જોઇએ શ્રીમાન્ આનંદધનજીએ વગડામા કેટલાક વખત પર્યંત રહીને પણ જૈનદર્શનના સિદ્ધાન્તોની ઉત્તમતા ગાઈ છે, તેજ બતાવી આપે છે કે તેમના મનમા જૈનતત્ત્વોપરિતિ અપૂર્વ પ્રેમ હતો અને તે જૈન ધર્મમા તન્મય બની ગયા હતા

જૈનદર્શનમા પડ્ડરંગ્યોનું વર્ણન કરવામા આવ્યું છે, તેમા પણ આત્મા મુખ્ય છે સ્વાદ્વાદ દષ્ટિથી મનાયવા આત્મામા જૈનેતર દર્શનોનો પણ અન્તર્ભાવ થાય છે, માટે સર્વ ધર્મના આશ્રયભૂત આત્માનો આદર કરવો જોઇએ એકેક નયના આગ્રહથી ઉત્થિત જૈનેતર દર્શનોનો સર્વ નયોની સાપેક્ષાએ જેમા સમાવેશ થાય છે, એવા અનેકાન્ત નય પ્રતિ પાદ્ય તત્ત્વને મૂકીને પત્થરભાર સમાન જૈનેતર દર્શનોને કોણુ સેવે ? અર્થાત્ કોઈ અનેકાન્તનાદી સેવે નહીં

જૈનદર્શનકથિત તત્ત્વોની પ્રાંઢતાનો ખ્યાલ નિદાનો કરી રાકે છે પાશ્ચાત્ય અને પૌર્ણાત્ય જડવાદનો નાશ કરવામાટે જૈનદર્શન કથિત તત્ત્વોનો અભ્યાસ કરવો જોઇએ વેદાન્તદર્શન પણ આત્માની અસ્તિતા પ્રસરાવના પ્રયત્ન કરે છે હિન્દુધર્મ પણ ડોઠકે અપેક્ષાએ જૈનધર્મને સહાય કરે છે ડેટવાક ખીરિતયો અને મુસલમાનો પુનર્જન્મ માનતા નથી અને તેઓ પુનર્જન્મનું ખડન કરે છે, ત્યારે વેદ-ધર્મનાજાઓ આત્માનો પુનર્જન્મ પ્રતિપાદન કરવા પ્રયત્ન કરે છે આત્માની અસ્તિતા, પુનર્જન્મની સિદ્ધિ અને દયા વગેરેના પ્રતિપાદનમા વેદધર્મનાજાઓ જૈનોની સાથે ઉભા રહીને, પ્રતિપક્ષીઓના પ્રશ્નોનું ખડન કરે છે ઘણા વેદપ્રમાણો પૂર્વે જૌતમાદિ એકાદશ ગણુ ધરોની પેઠે જૈનધર્મજીઓ બન્યા છે જેનાચાર્યોએ યજ્ઞમા હોમાતા પરુઓ વગેરે દુધર્મનું સારી રીતે ખડન કર્યું છે

સાપેક્ષવાદમય શ્રી જૈનદર્શનને પૂર્વે ચારે વર્ણુ માનતી હતી ખરેખર અમૃતનો સ્નાદ લલા પછી કોણુ વિષને ગ્રહણુ કરે જૈનદર્શન અમૃત સમાન છે જૈનદર્શન અન્યધર્મનાજાઓની સાથે મૈત્રીભાવથી વર્તવાની સૂચના કરે છે, તેથી જૈનદર્શનનો મહિમા ત્રણુ ભુવનમા ગાજી રહ્યો છે સદ્ગુણોને પ્રાપ્ત કરના અને દોષોનો નાશ કરવો, એજ જૈનદર્શનનું ચારિત્ર છે આના ઉત્તમ સત્યધર્મના પ્રરૂપક કેવલજ્ઞાની શ્રીવીરપ્રભુનું ચરિત્ર આખી દુનિયામા વચાય અને જૈનદર્શનનો સર્વ મનુષ્યો લાભ લે એમ થતું જોઇએ

જૈનતત્ત્વો અને જૈનેતર દર્શનોના તત્ત્વોમા જૈનદર્શન પ્રતિપાદ
તત્ત્વો કેવી રીતે-પ્રમાણથી સત્ય સિદ્ધ ઠરે છે, તે અરમદીય પર
માત્મદર્શન નગેરે અન્યોમા જણાવ્યું છે જૈનેતર સર્વ ધર્મોના મુક્ત
બલામા જૈનધર્મના તત્ત્વો, આચારો અને વિચારો વિશેષતઃ પરિપૂર્ણ
ઉત્તમ સત્ય ઠરે છે, એમ અમો મુક્ત કઠથી કહીએ છીએ

જૈનેતર સન ધર્મના અર્થોવાદોમા કયા દર્શનમા, કયુ તત્ત્વ, કંઈ
અપેક્ષાએ સત્ય છે, તે જૈનદર્શન નયોની અપેક્ષાએ જણાવે છે અને
અનેક ધર્મોના ઝઘડાના વિવાદને ટાળી દેછે, માટે શ્રીમાન્ આનન્દ
ઘનજીએ એકતારના ચોલાની ઉપમા જૈનદર્શનને આપી છે આવા
ઉત્તમ જૈનદર્શનને પુનઃ જગત્મા ફેલાવના પ્રયત્ન કરનારા પીરપુરુષો
ઉત્પન્ન થાઓ ! હવે જૈનદર્શન અને આત્માની પરિપૂર્ણ આદેયતાને
જણાવી પુનઃ શ્રીમાન્ આનન્દઘનજી જૈનદર્શન અને તત્ કથિત આત્મ-
તત્ત્વની ચેષ્ટતા અને તેની પ્રાપ્તિમાટે હૃદયોદ્ગાર કાઢે છે

પદ્મપદ પદકે જોગસિરિસસ, વયો ફર ગજપદ તોલા ।

આનન્દઘન પ્રશ્ન જાય મિલો તુમ, મિટ જાય મનકા ઝોલા ॥

દેસો ॥ ૪ ॥

ભાનાર્થ — પદ્મપદ (ભ્રમર)ના એકેક પદ (પગ)ના સમાન
જૈનથી ભિન્ન દર્શનો અને પંથો વગેરે છે અને હસ્તિના પાદ (પગ)
સમાન જૈન દર્શન છે અન્ય દર્શનો ભ્રમરના પદ્મપદ સમાન છે, તેઓ
નાથી હસ્તિના પદ સમાન જૈનદર્શનની તુલના સી રીતે થઈ શકે ?
અર્થાત્ જૈનદર્શનની તુલના થઈ શકેજ નહીં જૈનદર્શનની તુલના કોઈ
પાપુ દર્શનની સાથે થઈ શકે નહીં કેમકે, સહસ્ર દર્શનરૂપ ભ્રમરોના
પદો શ્રી જૈનદર્શનરૂપ હસ્તિપદમા સમાઈ જાય છે હજારો નદીઓ
પાસિશીક મહાસાગરમા સમાઈ જાય, પાપુ પાસિશીક મહાસાગર કોઈ
નદીમા સમાઈ જાય નહીં, તદ્વત્ આન પાપુ જૈનદર્શનરૂપ મહાસાગરમા
અન્યધર્મ દર્શનરૂપ નદીઓ સમાઈ જાય છે, પાપુ અન્યદર્શનરૂપ નદી-
ઓમા જૈનદર્શનરૂપ પાસિશીક મહાસાગર સમાઈ જતો નથી
અસખ્યનયોથી ભરપૂર શ્રી જૈનદર્શન છે અને અન્યદર્શનો તો
એકેક નયની માન્યતાવાળા છે, તેથી અન્ય એકેક નયકથિત અથ
સહસ્ર ધર્મપંથોનો જૈનદર્શનમાં-સાપેક્ષ નયવાદના ચો, સમાવેશ થાય
છે સાત નય અને સપ્તભગી અને ચાર નિરોપાધી જૈનતત્ત્વોનુ સ્વરૂપ
પ્રતિપાદન કરનામા આનુ છે, માટે ઉપર્યુક્ત જૈનધર્મની બરોબરી
કરે એવો કોઈ ધર્મ દુનિયામા નથી

નિત્યવાદનો પણ જૈનદર્શનમા સમાવેશ થાય છે અને અનિત્યવાદનો પણ જૈનદર્શનમા સમાવેશ થાય છે આત્માનુ નિત્યત્વ માનનારા વેદાન્તીઓ અને આત્માનુ અનિત્યત્વ માનનારા બૌદ્ધો, એ બન્નેના વાદનો જૈનદર્શનમા સમાવેશ થાય છે, તેથી જૈનદર્શનના આરાધકોને અન્યધર્મ ગ્રહણ કરવાની જરૂર પડતી નથી જૈનદર્શનમા એકવાદ અને અનેકવાદનો સમાવેશ થાય છે એક આત્મા (એક બ્રહ્મ) ને માનનારા અદ્વૈત વાદિયો છે અને આત્માને ભિન્ન ભિન્ન માનનારા સમાનુજીઓ તથા વૈશેષિકો છે, તેથી તે બન્નેનો પણ જૈનદર્શનમા સમાવેશ થવાથી જૈનોને અન્યદર્શ અગીકાર કરવાની જરૂર પડતી નથી જૈનદર્શનમા ભેદત્વ અને અભેદત્વ એ બેનો પણ પદાર્થોમા અન્તર્ભાવ થાય છે જૈનદર્શનમા કર્તૃત્વવાદ અને અકર્તૃત્વવાદનો પણ સમાવેશ થાય છે જૈનદર્શનમા કર્મવાદ અને અકર્મવાદનો પણ અન્તર્ભાવ થાય છે જૈનદર્શનમા ગૃહનય અને અર્થનયનો પણ સમાવેશ થાય છે

આત્માઓને ચતુર્દશ પગથીયાપર ચઢાના ઉપાયો પણ જૈનદર્શનમા જપ્તબધ છે આનુ ઉત્તમ જૈનદર્શન મનુષ્યના આત્માને પરમાત્મા થવાનું જપ્ત છે ઉત્તતિક્રમના લાખો ઉપાયોને જૈનદર્શન દર્શાવે છે અધમમા અધમ જીવનો પણ ઉદ્ધાર થવાની રીતિને જૈનદર્શન જપ્ત છે આત્મામાથી ક્ષયોપશમભાવે જેવા જેવા પ્રકારનું જ્ઞાન પ્રગટે છે, તે તે જ્ઞાનના પ્રકારો સર્વ આત્મામા ગમાય છે આત્મામાથી વસ્તુત જોતા ધર્મપન્થના વિચારો પ્રગટે છે દુનિયામા જોટલા ધર્મના પન્થો છે અને તેના આચારો અને વિચારો છે, તે સર્વે આત્મામાથી પ્રગટ્યા છે, પણ તેમા વિચાર કરવાનો છે કે, આત્મામાથી સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રગટે છે અને તેનાથી જૈનધર્મનો નિશ્ચય થાય છે, તેજ ધર્મ ખરો છે સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યક્ ચારિત્રવડે મોક્ષમાર્ગમા પ્રવેશાય છે, માટે આત્મામા સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રગટાવના પ્રયત્ન કરવો જોઈએ શ્રી તીર્થંકરોના વચનાનુચારે સાત નય આદિથી નવતત્ત્વોનું સ્વરૂપ અવલોકતા સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે એક પદાર્થમા અનન્તધર્મ રહેલા છે, તેને ભિન્ન ભિન્ન અપેક્ષાએ સમજાવવા માટે ભિન્ન ભિન્ન નયોની સાપેક્ષતા સમજવી જોઈએ અન્યદર્શનકારોએ નયોની અપેક્ષાએ પદાર્થોનું સ્વરૂપ જાણ્યું નથી, તેથી આત્માસંબંધી જેવા વિચારો પ્રસંગે ઉદ્ભવ્યા તે જણાવી દીધા અન્યદર્શનકારો પૈકી કોઈને આત્માની નિત્યતાના વિચારો ઉદ્ભવ્યા તો તેણે તેવાજ ઉપદેશ દીધો કોઈ દર્શનકારને આત્મા અનિત્ય લાગ્યો તો તેણે તેવાજ ઉપદેશ દીધો કોઈને વિચાર કરતા કરતા શકરાચાર્યના પેઠે સર્વનો એક આત્મા લાગ્યો તો તેણે

તેવો જ ઉપદેશ પ્રેમાનના પ્રયત્ન કયા કોઈને આત્માનું અસ્તિત્વ મનમાં ન ઠાવ્યું તો તેવો ચાર્વાકપાત્ર આદ્ય આમ તેઓની જેવી મતિ હતી તે પ્રમાણે ક્ષયોપસમાનુસારે, જેવું મનમાં આવ્યું તેવું એકજ નયની અપેક્ષાએ કથન કરવા માંડ્યું અને પોતાનાથી વિરુદ્ધ નિવાર કરનારાઓના મતનું યુક્તિથી ખડકનું કંચું, પણ અન્ય દનનકારોનું, જ્યાં નયની અપેક્ષાએ, આત્માના ક્ષયોપસમની કઈ દનાએ, શું કહેવાતું છે, તેના અનવગોચરી પરસ્પર ધર્મનાદની તકસરોમા-કોણ કહેવું, કઈ રીતિએ, કેટલા પ્રમાણમાં-સત્ય છે તેનો તેઓએ સાર ખેંચ્યો નહિ

જૈનદરાનના પ્રરૂપક શ્રી કેવલજ્ઞાની તીર્થંકર મહાશય હોવાથી, સમવસરપ્રમા આર પવદાની આનંદ તેમણે પ્રત્યેક નયોનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું અને એકેક નયના વિચારો દર્શાવ્યા, તેમજ દુનિયામાં એકેક નયના વિચાર કેવી રીતે ઉદ્ભવે છે અને તે એકાન્ત એક નયનેજ માની અન્ય નયોનો તિરસ્કાર કરવાથી તેઓ મિથ્યાત્વપાત્રને પામે છે, તે પણ દર્શાવ્યું સર્વ નયોના વિચારોને પરસ્પર સારે ક્ષપણે માનતા અનેકાતનયવાદ ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી પ્રત્યેક દ્રવ્યના ધર્માનું સારી રીતે જ્ઞાન થાય છે, તે પણ દર્શાવ્યું આ પ્રમાણે જૈન દર્શનમાં સર્વ નયવાદોની સાપેક્ષતાથી સર્વ ધર્મોનો સમાવેશ થવાથી હંક, કેલમહ, કેરેશ, અને જડનાદપાત્ર (નાસ્તિકત્વ) બિલકુલ ટળી નય છે સ્વયંભુવપ્રમા સમુદ્રની પેઠે અગાવ ગભીર એવું જૈનશાસન દુનિયામાં નિજ્ય કરે છે અને સૂર્યની પેઠે સન મનુષ્યોને ગત્ય દેખવામાં મદત કરે છે સમસ્તકથિત જૈનશાસનમાં આત્માનું નયોની અપેક્ષાએ સત્ય સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે જૈનદરાનનું જ્ઞાન કરીને આદેયભાગને વિવેક કરવામાં આવે તો, આત્માજ આદેય તરીકે લાગે છે અને આત્માનો શુદ્ધસ્વભાવ પ્રગટ કરવો એજ સહસ્ત્ર આકર્ષા શકાય છે સર્વ પ્રકારના વિચારોનો આશ્રય આત્મા છે સાર અને દ્વેષના યોગ આત્મામાંથી અનુજ વિચારો પ્રાપ્ત છે અને તેથી આત્માનો સહજ આનંદાનુ અનુભવાતો નથી સાર અને દ્વેષના યોગે આત્મા કર્મનું સારિ મહત્ત્વ કરે છે, માટે સાર અને દ્વેષના વિચારો આવતાજ દબાવવા આત્માના ક્ષયોપસમની ભિન્નતાએ મનુષ્ય મનુષ્યપ્રતિ ભિન્ન ભિન્ન નિવાર પ્રાપ્ત છે

આત્માના ક્ષારિકમાનના જ્ઞાને એક કેવલજ્ઞાન વર્તે છે, તેથી સર્વ કેવલજ્ઞાનીઓ એકસરખું બને છે અને એકચરણ દેખે છે આત્માની આવી અપૂર્વ જ્ઞાનવીજા અરેખર આત્મામાં રહી છે આત્માની પ્રતિ

યતા ઉપર્યુક્ત જૈનેતર દર્શનના વિનાદો તથા સગદ્દેષના વિગ્દેષો ટળે છે, માટે શ્રીમાન્ આનન્દઘનશ્રીએ પદ્ધર્શનનું સ્વરૂપ જણાવીને, તથા આત્માનીજ ઉપાસના રાને આત્મધર્મની પ્રાપ્તિનો સાધ્ય સદુપદેશ જણાવીને જગત્પર અતુલ ઉપજાર કર્યા છે

આનન્દઘન પ્રભુ આય મિલો, તવ મિટ જાય મનકા જોલા ખરે ખર આ વાક્યથી આત્મદર્શન-આત્મપ્રાપ્તિની અત્યત તીવ્રેચ્છા દર્શાવી છે હવે તેનું દિગ્દર્શન કિઞ્ચિત્ કરવામા આવે છે- આનન્દનો ઘન એવો આત્મા, નરીરમા બાપી રહ્યો છે —કોઈ ઠેકાણે છે અને તે અત્ર આવ નાર છે એમ નથી જ્યારે ત્યારે પપુ નરીરમા રહેલા આત્માની પ્રાપ્તિ કરનાની જરૂર છે આત્માનું દર્શન કરવું, આત્માની નિર્ભયતા જરૂરી આમ ગુહ્યાત્મસ્વરૂપમય યદ્યે તેનેજ આપી મળવાનું કહેવામા આવે છે આત્માની અસ્તિતા સ્વીકારનારા જૈન, વેદાંત, સામ્ય અને નૈયાયિક વગેરે દર્શનો આત્માની પ્રાપ્તિ માટે વાણું ગ્રહે છે આત્માની સ્તુતિકારક ઉપનિષદોમા શ્રુતિયો છે જૈનદર્શનમા તો આત્માજ સાધ્ય-ઉપાદેય સ્વીકારેલ છે

આનન્દનો ઘન એવો આત્મા છે આત્માની ઉપાસના કરનારને આનન્દશુભુનો અનુભવ આવે છે આખા શરીરમા બાપી રહેલું અને અનન્તશક્તિમય આત્મતત્ત્વ છે આત્મા અનન્તશુભુનો સાગર છે, તેનો પાર મન પામી શકતું નથી આત્મા અરૂપી છે રૂપરહિત આત્મા છે, એમ જ્ઞાનિયોએ આત્માનો આક્ષાત્કાર કરીને કથ્યું છે અરૂપી આત્માની ભાવના કરતા રૂપીપદાર્થોમા થએલો અહતનાવ્યાગ ટળી જાય છે અને તેથી રૂપીપદાર્થોમા સગાદિ પરિપુષ્પનરે બનવાનું થતું નથી મર્મ દુઃખ પદાર્થો કોઈ પપુ રીતે આત્માને પ્રતિમનન કરતા નથી રૂપીપદાર્થો જેવા કે, શુનર્પ, મોતિ વગેરે આવો વા જાઓ, તોપપુ તત્સબન્ધી હર્ષશોક પ્રગટતો નથી આત્મા અરૂપી છે અને આત્મામા રહેલ આનન્દ અરૂપી છે એમ નિશ્ચય થાય છે, ત્યારે દર્યપદાર્થોમા ઈદ્ધાનિદ્ધત્ત પરિપુષ્પ રહેતો નથી બાહ્યપદાર્થોના સબન્ધમા આવતા અને તેઓનો વ્યવહાર કરતા છતાં પપુ, અન્તરથી આત્મા તો કુટસ્થ આત્મી તરીકે અનુભવાય છે અરૂપી આત્માના જ્ઞાનથી રૂપીપદાર્થો ભાસે છે જ્યારે વસ્તુસ્થિતિ આ પ્રમાણે છે, ત્યારે મનુષ્યોએ દર્ય પદાર્થોના ગુલામ બનવું એ કોઈ પપુ રીતે યોગ્ય નથી આત્મા અરૂપી છે, એવો નિશ્ચય યતા પશ્ચાત્ જગત્ના જડ પદાર્થો માટે મહાન્ યુક્ત કરવાનું મન થતું નથી આત્મા જડ પદાર્થોના મયન્ધમા રહે છે તેથી તે કઈ જડ બનતો નથી, નમ્તુત આત્માનું અરૂપપણું નિશ્ચયથી બની

રત્નું છે આ પ્રમાણે અરૂપી આત્માનો બોધ થાય છે, ત્યારે સારીરની
 શોભા, સારીરના ચાપુગાર, ગીગ્ગાટે કરાતા અનેક પાપકૃત્યો અને સારીર
 મધ્ય થતા પોતાના નાનની થતી બુદ્ધિ, ટળી ન્તય છે અને ગરીરને એક
 વસ્ત્ર બરોબર લેખનામા આવે છે, અથ્થાત તેથી આત્મા ગરીરનો દાસ
 બની જતો નથી, પણ આત્મા ખરેખર સારીરને વસ્ત્રની જેઠે માનીને
 તેનાવડે સુખ ગર્થો કરના પ્રવૃત્તિ કરે છે ગરીરમાથી આત્મા દૂટે છે,
 સોપાપુ બાહ્ય દેન્ય પદાર્થોમા આત્મા અહત્તન અને મમત્તન પરિણામથી
 બનાતો નથી અહત્તન આ પ્રમાણે અરૂપી આત્માનો નિશ્ચય થતા,
 જ્ઞાની આત્મા જગત્તના ઉપગ તગ્તો હોય અને જગત્તમા નિનપ
 હોય, એમ પોતાનો અનુભવ કરી નકે છે અરૂપી આત્મા છે એમ
 અનબોધતા અહત્તન અને મમત્તનના પરિણામો તરિત નિવય પામે છે
 અને જગત્તમા ઉપકારના કૃત્યો કરનામા-તન, મન અને ધનને સારી
 રીતે વાપરી રાકાય છે, મારા આત્મા અરૂપી છે તો દર્ય વસ્તુઓને
 કેમ સારના ભવામાટે ન વાપગી જોઈએ ? દર્ય પદાર્થો કોર્ડ પણ
 આત્માના નથી, દર્ય પદાર્થોને જમે તેટલા એકઠા કરનામા આવે તો
 પણ, તે અરૂપી આત્માના થતા નથી, માટે તેનો વમાર્થ ઉપયોગ કરવો
 જોઈએ આ પ્રમાણે ગાનિના મનમા વિચાર આવતા દર્ય લક્ષ્મી વગેરે
 પદાર્થોતુ તે દાન કરી રાકે છે જેટલો આત્મા અરૂપી છે એમ નિશ્ચય
 કર્યો છે, તે બાહ્યપદાર્થોતુ દાન કરી શકે છે, કદાપિ તે કનુસપણુ
 રાખતો નથી આત્મસાનિતુ આતુ લક્ષણુ છે તે છાતુ રડી રાકતુ નથી
 આ માતુ અરૂપ સરૂપ ભાવવાથી અનેક પ્રકારની બાહ્ય ઉપાનિ, બાવિ
 અને આરિમા મુઝાનાતુ નથી આત્માને અરૂપી ભાનનારા મનુષ્યો,
 પરસ્પર એકય રાખી નકે છે અને પરસ્પર દેન જતિને ભેદ ટાળીને
 સહાય કરી રાકે છે જમે તેના દુખકર પ્રસંગોમા પણ અરૂપી
 આત્માતુ સ્મરણુ કરીને નિર્ભય અને દુખ રહિત અને છે અરૂપી
 આત્મા ભાનનારા મનુષ્યો, અન્તરથી સૂક્ષ્મપણે એક રસરૂપ થઈને-
 પરસ્પરના આત્માને મૂક્ષ દક્ષિથી દેખીને આનન્દમા રહે છે અરૂપી
 આત્મા ભાનનારા મનુષ્યોને બાહ્યપદાર્થોની મમતા નડી રાકતી નથી,
 તેઓ વખત આવે એક આ રાઝ્કારમા સકન કર્મનો ફાય કરી
 નાખે છે અરૂપી આત્માને ભાનનારા મનુષ્યો યુદ્ધ પ્રેમ, યુદ્ધ સખન્વ
 અને યુદ્ધ એકયનો અનુસન કરી રાકે છે અરૂપી આત્માની ભાવના
 કરનારઓની અન્તર્દક્ષિ ખીને છે અને તેથી તે સ્થૂવ દર્યપદાર્થોમા
 તનમય બનતા નથી, પણ નત્યેક આત્માઓની સાથે આત્મનત સખન્ધ
 રાખવાને સમર્થ થાય છે અરૂપી આત્માની ભાવના ભાનનારાઓ

દર્શ્યપદાર્થોના નાશ થતા ચિન્તા, શોક, ભય અને કલેન વગેરે કરતાં નથી, તેઓ બધે છે કે, ભલે આખી દુનિયા દર્શ્યપદાર્થોનું પોતાની ઉન્નતિ માનીને તેમાં મરી મથે, તોપણ તે અરુચિ યામી નકતી નથી, પણ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિથી અન્તર્ગતી સ્થિતિ પ્રવેશ કરતાં સહજ રુચિની યોગ્યતા મળે છે અરુચિ આત્માની ભાવના વરનારાઓ ધર્મ કારણ પ્રસંગે રાગીરની આપ્તિ આપવા પણ ચૂકતા નથી તેઓ અધ્યાત્મદૃષ્ટિથી સહજનન્દ યાગરમાં જીલે છે બાહ્યપદાર્થોમાં સર્વેન છે એવી તેઓની વૃત્તિ ન હોનાથી, દુનિયામાં છતાં દુનિયામાં નથી, એવી દરોનો ઘણીવાર અનુભવ કરે છે અરુચિ આત્મા છે એવી ભાવનાથી મનુષ્યો પરસ્પર આત્માઓને સહાય કરે છે અને પ્રત્યેક નરીરમાં રહેલા આત્માઓને ડોર્ડ પણ જાતની પીડા ન થાય તેમ પ્રવૃત્તિ કરે છે અરુચિ આત્માની ભાવના કરનારા મનુષ્યો મૃત્યુ ગમથે દીનતા તથા મમતાને ધારણ કરતા નથી તેઓ તો પોતાના આત્માને અમર લેખે છે, તેવી તેઓને મૃત્યુ પ્રમો પણ આનન્દજ હોય છે અહો! અરુચિ આત્માની ભાવનાથી આત્મામાં જેટલું બધું આમર્થ્ય પ્રગટે છે? તે આ પ્રમાણે વિચાર્યું હવે આત્મા અવિનાશી છે, એની ભાવના કરનાની રીતિ દર્શાવનામાં આવે છે

આત્મા અવિનાશી છે, એની ભાવના ભાવતા, ભય અને ઉદ્વેગ મનમાં પ્રગટતો નથી આત્મા અવિનાશી છે એમ ભાવના ભાવતા, ગમે તેવા દુષ્ટોમાં અને પ્રાણુનારા પ્રમનમાં પણ અરામાત્ર પણ, મન ઉપર ખરાબ અગર થતી નથી અને ઉવદુ મન રાન્ત દગામાં જીલે છે આત્મા અવિનાશી છે, પણ બાવમાં એકરૂપ રહે છે આત્મા નિત્ય છે અને તે સહજનન્દ સ્વરૂપમય છે જાનીને આ પ્રમાણે આત્માને નિશ્ચય થતા દુનિયામાં કોઈ છુટ્ટ કરે એની ચિન્તા પ્રગટતી નથી પૂર્વકાલમાં આત્માને અવિનાશી માનીને અનેક મુનિયોએ નધ વગેરે ઉપસર્ગોને સહન કર્યા છે આત્માને અવિનાશી તો વાળો યાને કરોડો મનુષ્યો માને છે, પણ અવિનાશીની દરોપ્રમાણે નર્તન કરનારતો કોઈ નિરવા નીકળી આવે છે મનુષ્યો આત્માને અવિનાશી ભાવે તો નિમય-ધીર વીર બની રાકે છે, વસ્તુત આત્મા અવિનાશી છે માટે અનેક ઉપસર્ગ પ્રસંગોમાં પોતાને નિર્ભયતા રહે છે મનુષ્યો આનન્દના માટે બધા ત્યા ભટ્ટે છે, પણ જ્ઞાન આનન્દથી તેઓને રાતિ મળતી નથી, આત્મા જ આનન્દમય છે જે વળતે આત્મામાં તન્મયપણું થઈ જાય છે અને બાહ્યમાં મનોવૃત્તિની સ્ફુરણ થતી નથી, ત્યારે આનન્દની ખુમારી પ્રગટે છે ખરો આનન્દ પ્રત્યેક મનુષ્યો પ્રગટી ગટે છે;

જમે તે ધર્મના અને જમે તે દેવતા મનુષ્યો આત્માનુ સમ્યક્જ્ઞાન કરીને આત્માનો આનન્દ પ્રગટાવી શકે છે

ઉપર્યુક્ત રીતિપ્રમાણે આમારિક નિયોથી પરાક્રમુષ્ઠ ધર્મને અન્તરમા રમપુતા કરનારા જમે તે દર્શનના મનુષ્યો આત્માના આનન્દને પ્રાપ્ત કરી શકે છે

આત્માનો આનન્દપુણ્ય અમુક દર્શનનાજાને ત્યાં ગોઠવે રજીદર કરી આપ્યો નથી, જે આત્માના સુહૃદ્સહચારીમા રમપુતા કરે છે તે આત્માનો સહજાનન્દ પ્રાપ્ત કરે છે આનન્દનો ઘન આત્મા છે આત્મામા સત્યઆનન્દનો સાગર ભર્યા છે, તેમ છતાં ભ્રમણાથી મનુષ્યો અન્યન આનન્દ શોધે છે મન દ્વારા આત્માના આનન્દની પ્રતીતિ થાય છે બાહ્યપદાર્થો કે જે આનન્દરૂપ ભ્રમણાથી કલ્પાયના છે, તેનામાટે મનુષ્યો ધાતાનો પ્રાણ અર્પણ કરે છે, પણ તેમા ખરા આનન્દના જ્ઞાનાભાવે મનુષ્ય જન્મને તેઓ હારે છે મુનો 'મન, વાણી અને કાયામા થતુ આત્મ દૂર કરી દો અને આત્મામાજ લક્ષ્ય રાખના કરો, સર્વન આત્મામાજ આનન્દ છે, એની ભાવનાથી દેખ્યા કરો, આત્માનુ સ્વરૂપ વિચારનામાટે આત્મિક અન્યોનુ વાચન કરો, અર્થાત્ આત્મામા તન્મય બની જાઓ તો ત્વરિત આનન્દનો પ્રાદુર્ભાવ થશે લાખો અને કરોડો રૂપૈયા ખર્ચતા પણ આનન્દનો છાટો મળતો નથી, પાડી, પાડી અને તાડીમા સદાકાળ મરડુવ રહેનાથી આનન્દનો છાટો મળતો નથી, કેમકે ખરો આનન્દ સ્થૂલપદાર્થોમા નથી અન્તરમાજ આનન્દનો મહાગા ૧૨ છે, તેમા તમારા મનને ડુબાની દો, પશ્ચાત્ આપોઆપ આનન્દનો સ્નાદ અનુભવી શકશો સહજાનન્દ પ્રાપ્ત કરવાનેમાટે મનુષ્યજનન છે આત્માના આનન્દમા મસ્ત રહેનારા મુનિઓ, યોગીઓ અને ધ્યાનીઓ બાહ્યજનતની રાહ નશાહીને નાકના મેન સમાન જાણે છે આત્માના આનન્દમા મસ્ત રહેનારાઓ જનતના સ્થૂલપદાર્થોમા આનન્દ શોધવા બટકતા નથી, તેઓને તો આત્મજ્ઞાનવડે હૃદયમા આનન્દના ઉભરાઓ પ્રગટ્યા કરે છે તેઓ રાજાઓ, નકત્તિઓ અને કરોડાધિપતિ શેઠીયાઓની પણ અશમાન સ્પૃહા રાખતા નથી આત્માનો આનન્દ શોધનારાઓ સ્થૂલપદાર્થમા મમત્તથી બધાતા નથી તેઓ સદાકાળ રાગ અને દ્વેષને ઉદય આનતો વારે છે અને આત્માના આનન્દવડે જીવી શકે છે આત્માનો આનન્દ ભોજનીને મનુષ્યો અમર બને છે, અર્થાત્ તેઓ કદાપિ, જન્મ જરા અને મરણને ધારણ કરતા નથી

મનમા પ્રગટતા અનેક પ્રકારના ક્રોધ, માન, માયા અને લોભાદિ દોષોને ટાળીને પ્રથમ હૃદયની શુદ્ધિ કરવી જોઈએ, આત્માના જ્ઞાનવડે આત્માના પ્રદેશમા વિચરતું જોઈએ, આત્માના સ્વરૂપનો અનુભવ પ્રાપ્ત કરવો જોઈએ, અર્થાત્ જગત્સાળાતું પરિપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવતું જોઈએ અને સદાકાલ આત્મભાવના ધારણ કરવી જોઈએ વ્યવહારચાલિત્ર, તપ, જપ, પૂજા, સેવા, ભક્તિ અને યોગ વગેરેની આરાધના કરવાતું કારણ, તપાસીને તપાસનામા આવે તો આત્માનો સત્ય આનન્દ પ્રાપ્ત કરવો તેજ છે સત્યાનન્દમાટે ધર્મની ક્રિયાઓ કરવાની છે, પ્રથમ પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે અને પશ્ચાત્ સહજાનન્દશુભ્ર પ્રગટે છે, માટે આત્માપર પ્રથમ અત્યંત શુદ્ધપ્રેમ જરૂર જોઈએ, અર્થાત્ દરેક આત્માઓપર શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરવો જોઈએ, એમ શુદ્ધપ્રેમ સર્વ ધારણ કરવાથી ધર્મની ક્રિયાઓમા પપ્પ, જાનવડે શુદ્ધપ્રેમ ઉત્પન્ન થશે અને તેથી આત્મામા શુદ્ધાનન્દ પ્રગટશે આત્માના આનન્દનો સાક્ષી આત્માજ છે આત્માના આનન્દશુભ્રને, આસ્વાદની અન્ય પરિક્ષા આપવી પડતી નથી આત્માનો આનન્દસમૂહ પ્રાપ્ત કરવાનો મનુષ્યશુદ્ધીનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે, માટે મનુષ્યોએ નિત્યાનન્દસ્થાનભૂત આત્માનું ધ્યાન કરતું ભ્રમરના પદ જેમ હસ્તિપદમા સમાઈ જાય છે, તેમ આત્માના આનન્દમા મારે પ્રકારના આનન્દ સમાઈ જાય છે સર્વ પ્રકારના આનન્દો-ઉપાધિ ભેદવડે દુનિયામા જે મનાયા છે તે-જે આત્મા ન હોય તો તે આનન્દને કોણ જાણી શકે? અવગત કોણપણ જાણી શકે નહિ આત્મા છે તો સર્વ પ્રકારના આનન્દો, ઉપાધિ-ભેદવડે જાણી શકાય છે આત્માના જ્ઞાનવડે આનન્દ જાણાય છે, માટે આ પ્રમાણે અનુભવ કરતા નિશ્ચય થાય છે કે, સર્વ દેશકાલ અને ઉપાધિથી નિરવચ્છિન્ન સત્યઆનન્દનો દરિયો આત્મા છે આનન્દનો ઘન એવો આત્મા મૂકીને રાગદ્વેષ વધે એવા વાદના ઝઘરાઓને કરનાથી મનમા વિકલ્પસકલ્પ પ્રગટે છે અને તેથી આનન્દના ઠેકાણે અનેક પ્રકારના દુષ્ક્રિયા અનુભવ થાય છે, માટે સહજાનન્દનો સાગર પ્રાપ્ત કરવો હોય તો, સર્વ પ્રકારની વિકલ્પસકલ્પ દશા મૂકીને આત્માનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ શ્રીમાન્ આનન્દઘન મહારાજ કહે છે કે, હે આત્મન્! હવે તો તું પ્રાપ્ત થા! હે આત્મન્! ત્હારું શુદ્ધસ્વરૂપ પ્રાપ્ત થાય તો રાગદ્વેષ વિકલ્પસકલ્પ મનના ઝોલા ટળી જાય હે આત્મન્! તું આનન્દનો દરિયો છું, માટે ત્હારું શુદ્ધસ્વરૂપ પ્રાપ્ત થતા મનનો ઝોલો કદી રહેતો નથી, માટે આનન્દના સમૂહભૂત હે આત્મપ્રભુ! હવે તો પ્રાપ્ત થાઓ! પ્રાપ્ત થાઓ! !

પદ ૫૮

રાગ વસન્ત

પ્યારે જાય મિલો કહાં ચેતે જાત, મેરો વિરહવ્યથા અકુલાત
ગાત ॥ પ્યારે૦ ॥ ૧ ॥

एक पेसाभर न भावे नाज, न भूषण नहीं पट समाज ॥
प्यारे० ॥ २ ॥

ભાનાયે — શુદ્ધ ચેતના, પોતાના આત્મસ્વામિને મબોધીને કથે છે કે, હે પ્રિય ! આપશ્રી હવે આવીને મળો આપશ્રી અહાંથી કયા ગયા છો ? નિરહની વ્યથા નડે માફ જાત અકળાય છે શુદ્ધ ચેતનાના ઉદ્ધાર ખરેખર પ્રેમમય છે પોતાના સ્વામીપર તેનો શુદ્ધ પ્રેમ છે અનન્ત ગુણધામભૂત ચેતનની પ્રાપ્તિના તેની રંગોરંગમા શુદ્ધ પ્રેમ વહે છે અને તેથી તે પોતાના ચેતનસ્વામીનિના આખા જગતને અન્ય દેખે તે પણ અનવા યોગ્ય છે પોતાના શુદ્ધ પ્રેમથી તે કહે છે કે, નિરહની વ્યથા નડે માફ જાત અકળાય છે આજ તેના નાન્યો સૂચની આગે છે કે પોતાના સ્વામિની પ્રાપ્તિમાટે તેણે પોતાનું સર્વસ્વ કુરબાન કર્યું છે પોતાના સ્વામિનિના તેણીના મનમા અન્યનો ભાગ નથી શુદ્ધ ચેતના આથી શુદ્ધ પ્રેમદસાથી પોતાના સ્વામીને આકર્ષણ કરે, એમા કઈ આશ્ચર્ય નથી

જાતની સુલભમિકામા પણ પતિવ્રતા સ્ત્રી પોતાના સ્વામિપર શુદ્ધ પ્રેમ, અર્થાત્ પતિવ્રતાનો જેવો પ્રેમ જોઈએ તેવો પ્રેમ ધારણ કરે છે આર્યદેશની પતિવ્રતા સ્ત્રીઓ પ્રાણુ પડે તો પણ અન્યનાપર વિષ યેનહા—એનાદૃષ્ટિથી દેખતી નથી ખરી પતિવ્રતા સ્ત્રી પોતાના સ્વામીથી પટતર રાખતી નથી અને પતિને સત્યમાનમા મદાકાલ રાખે છે પતિના દોષની અન્ય આગળ નિન્દા કરતી નથી, તેમ પતિના ક્ષુદ્રયની વાત અન્યને કહેતી નથી જગતના જીવોપર પ્રેમ રાખે છે, પણ તેમાં વિષયભોગનો અનુપાધારતી નથી પતિવ્રતા સ્ત્રી કદી પતિપર ક્રોધાયમાન થતી નથી, કદાપિ પોતાનો અપરાધ થયો હોય તો પતિની પાસે માફી માગી લે છે પોતાના પ્રાણુ જરતા પણ તે પતિવ્રતાધર્મની અનન્ત ભૂમિ કિમ્મત આકે છે તેને સ્વપ્રામા પણ પરચુ રૂપ ઉપર પ્રિયપ્રેમ પ્રગટતો નથી પોતાના પતિને તે દુખમા ચારી રીતે સહાય કરે છે એ તેના મનદના પ્રસંગમા પણ, પતિના ગુણમા રહે છે અને તાવત્ મેના કરે છે પોતાના પતિપર પ્રાણુ પાંચરે છે આર્યદેશમા પૂરા આસી ઘણી સ્ત્રીઓ હતી, આવી જાતમા સ્ત્રીઓ જે દેશમા પડે છે તે દેશની ઉચ્ચતિ યથાનિના રહેતી

નથી નિર્ભય પ્રેમથી સ્ત્રીઓ પોતાના સ્નામીની રૂપા મેળવી રાડે છે જગતમા સ્થૂવમૂર્તિકામા પતિનતા સ્ત્રીને, પતિના વિયોગે એક પૈગંભર પણ અનાજ ભાવતુ નથી અને ગરીબે શૂંપણ ધારવા તે પણ તેને રૂચતા નથી, તેમ શરીરે સુંદર વસ્ત્રો ધાગપુ કરના તે પણ તેને રૂચતા નથી, જગતની વ્યવહારદશામા લગ્યારે પતિનતા સ્ત્રીની આવી દશા છે, ત્યારે અન્તરમા શુદ્ધચેતના સ્ત્રી પોતાના સ્નામીની પ્રાપ્તિમાટે શુદ્ધપ્રેમવૃત્તિથી ઉપર્યુક્ત ઉદ્ધારો કાઢે અને પોતાના સ્નામિના વિયોગે તેને બાલજગતની પતિનતાની પેઠે કોઈ પણ બાલપદાર્થો ગમે નહિ તે બનના યોગ્ય છે આત્મા, જોય, માન, માયા અને લોભરૂપ દુર્મિત્રોની સોળત કરે છે અને તેથી તે આનારૂપ શુભામરીના વસ્ત્રમા ક્યારે જાય છે, અર્થાત્ પોતાનું શુદ્ધ ચિત્તરતારૂપ ઘર મુઠીને અનેક પ્રકારના પદાર્થોના મોહથી પરભાનરૂપ વેશ્યાના ઘેર જાય અને તેથી તે જન્મ જરા અને મરણના દુઃખ પામે, તેમા કશુ આશ્ચર્ય નથી આત્મા લગ્યારે પરભાનરૂપ વેશ્યાના ઘેર ગમન કરે છે, ત્યારે તેઓ પોતાના મૂલ પ્રર્મને વિસરી જાય છે પોતાના મૂળ ધર્મથી દૂર આત્મા થાય છે એટલુજ નહિ પણ, તે ચોરાની લક્ષ યોનિમા પરિભ્રમણ કરે છે અને હવકામા લવડી દનાને ધારણ કરે છે, આની આત્માની દલા પરઘેર જવાથી થઈ છે પોતાના ઘરનો ત્યાગ કરનાથી અને પરઘેર ફૂતરાની પેઠે વિપયાનાથી ભટકનાથી, અગારમા કોઈ પુરૂષ મુખી થયો નથી અને યરો પણ નહિ જે પુરૂષ પોતાની સ્ત્રીના ત્યાગ કરે છે, તેનો તિરસ્કાર તેણે હુદયજ કરે છે શુદ્ધચેતનાના ઘરમા આત્માનું એકદમ આવી જતુ, તે ઈ મહેલ માત નથી શુદ્ધચેતનાના ઘરમા જતા પૂરે આત્માને અનેક ક્રોધાદિ દુર્મિત્રોની અને વિપયવાસનારૂપ વેશ્યાની ગતિ દોડવી પડે છે, અનેક પ્રકારના સગોની ગતિ દોડવી પડે છે, પરપુરૂષ વસ્તુની ચાહના તજની પડે છે અને પતિનતા સ્ત્રીના ઘરમા રહેવા યોગ્ય એવા નિવેક, અયમ, શુદ્ધપ્રેમ અને સત્યભાન આદિ ગુણોને ધાગપુ કરના પડે છે

શુદ્ધપ્રેમિનના આત્માને પોતાના ઘરમા સ્થિતતા થઈ રાતી નથી બાલપદાર્થોનો સ્નાર્થ જેમા નથી તેને શુદ્ધપ્રેમ કહે છે પોતાની શુદ્ધચેતના સ્ત્રીપિના અન્ય પરવસ્તુપર પ્રેમ કરવો યોગ્ય નથી પરવસ્તુમા મુખ નથી, ખરૂ મુખ તો શુદ્ધચેતનાના સગે છે, એમ લગ્યારે આત્માને અનુભવ થાય છે ત્યારે તે શુદ્ધચેતનાપર પ્રીતિ ધારણ કરે છે આત્માનો શુદ્ધચેતનાપર પ્રેમ વર્તે અને શુદ્ધચેતનાનો આત્માપર પ્રેમ થાય, ત્યારે બેનો એકરસરૂપ સખન્ધ થાય છે.

શુદ્ધચેતના પોતાના સ્નામિને પોતાની શુદ્ધપ્રેમવૃત્તિથી વિનવે એ ખરેખર યોગ્ય છે એક કવિ કહે છે કે, શુદ્ધપ્રેમ મોક્ષતુ દ્વાર છે એક કવિ તો તેનાથી પણ આગળ જઈને કહે છે કે, શુદ્ધપ્રેમ એ પ્રભુનો પ્રતિનિધિ છે કોઈ પણ પ્રકારની વાસનારહિત-નિર્દોષ ગુણોત્તુ ભૂત-પ્રેમની ઝાંખી જેને થાય છે, તેજ પ્રેમનું રહસ્ય અનુભવી શકે છે શુદ્ધપ્રેમ એ આનન્દનું ઘર છે શુદ્ધપ્રેમ યથાવિના આત્મપ્રભુની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી જેના હૃદયમાં શુદ્ધપ્રેમ નથી તે આનન્દને સ્વપ્નામાં પણ દેખી નકતો નથી શુદ્ધપ્રેમસાગરમાં શરીર, મન અને વાત્સી તો એક તુલ્યસમાન બાને છે શુદ્ધપ્રેમસાગરની નીચે શુદ્ધધર્મના રત્નો છે જે શુદ્ધ મનુષ્ય પ્રેમસાગરના તળીએ જઈ શકતો નથી, તે શુદ્ધ આનન્દાદિ રત્નોને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી શુદ્ધપ્રેમાદિકથી આનન્દની સવિતાઓ નીચળે છે અને તે જગતને આનન્દ અપેવા સમર્થ થાય છે શુદ્ધપ્રેમમાં ખરેખર, ક્રોધ, વિશ્વામઘાત, હિંસાપરિપુત્ર, માન, કપટ, લોભ, અસૂચા, હૃદયભેદ, ઇર્ષ્યા અને પ્રતિકુળભાવનો અસમાપ પણ રહતો નથી શુદ્ધપ્રેમના દરિયામાં જેઓ સ્નાન કરે છે, તેઓ અહત્યભાવનું ભાન બૂલી જાય છે આખા જગતના જીવોપર જેની શુદ્ધપ્રેમ દૃષ્ટિ છે, તેવા મહાત્માઓ પણ જગતને પવિત્ર કરવા સમર્થ થાય છે જેનામાં શુદ્ધપ્રેમ નથી, તે પ્રભુને મળવાને યોગ્ય બન્યો નથી જેનામાં શુદ્ધપ્રેમ છે, તે સર્વ જીવોની સાથે ઐક્ય અનુભવે છે અને ગમે તેવા હિંસક જીવોપર તેની સાથે પ્રેમથી નર્તી ગરે છે શુદ્ધપ્રેમ એ અનન્તમણીનો લાહનુબંધ છે, તે સર્વ જીવોને પોતાની તરફ આકર્ષી શકે છે અને આનન્દને પ્રગટાવી શકે છે

શુદ્ધપ્રેમરૂપ વારિથી દોરીઓના દોરોને ધોઈ નાખનામાં આવે છે શુદ્ધપ્રેમરૂપ ચન્દ્રથી કોને જગતમાં શાન્તિ થતી નથી? શુદ્ધપ્રેમમાંથી આનન્દનો મહાસાગર પ્રગટે છે શુદ્ધપ્રેમની આગળ સત્તા, ધન અને બાહ્યમાન-પ્રતિષ્ઠા તો નાવના મેન ચમાન છે શુદ્ધપ્રેમ કરનાર નિસ્પૃહ હોવો જોઈએ વિષયભોજાર્થ જે પ્રેમ થાય છે તે શુદ્ધપ્રેમ નથી શુદ્ધપ્રેમના ઉદરમાં તો જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રગુણો ભર્યા હોય છે શુદ્ધપ્રેમરૂપ સૂર્યના કિરણોથી હિંસારૂપ દ્વિમ જળી જાય છે અને કલેશ નિન્દાદિ રૂઝમ જતુઓનો અભાન થઈ જાય છે શુદ્ધપ્રેમની કોઈ અપેક્ષાએ અવધિ નથી, એમ કહીએ તો તેમાં કાઈ આશ્ચર્ય નથી કામાર્થ પ્રેમને વારપુ ઝરનારાઓ ઘણા છે, સ્વાયંભાદે પ્રેમને ધારપુ ઝરનારાઓ ઘણા છે, અમુક વ્યક્તિમાં કોઈ પણ આત્માને તેઈ પ્રેમ ધારણ કરનારાઓ ઘણા છે, રૂપાદિની મનોહરતા અને બાહ્યમાં કલપાઓ

પ્રેમને લેઈ પ્રેમને ધારણ કરનારાઓ તો ઘણા છે, સત્તા, ધન, જ્ઞાન અને કીર્તિની લાવચથી અશુદ્ધ વસ્તુ સમન્ધી પ્રેમ ધારણ કરનારાઓ અસખ્ય છે, પણ સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ માટે અને સર્વના ભલા માટે, કોઈ પણ બાહ્યપદાર્થની ઈચ્છા વિના—સર્વદા—સર્વત્ર, સર્વથા પ્રેમ ધારણ કરનારાઓ તો વિરલા છે. અશુદ્ધ પ્રેમને ધારણ કરનારાઓ તો પગલે પગલે મળે છે, પણ શુદ્ધ પ્રેમને ધારણ કરનારાઓ તો વિગ્ધા મળી આવે છે. દયાદેવિય પ્રેમના કાંચોમા ફુનિયાને પ્રેમી બનાવનારા તો મળી આવે છે, પણ શુદ્ધ પ્રેમના કાંચો રચીને શુદ્ધ પ્રેમનું પોતે પાત્ર બનાવનારાઓ તો અલ્પ મળી આવે છે. અશુદ્ધ પ્રેમના ક્ષારોદવિતો યત્રત્ર બહુ દેખવામા આવે છે, પણ શુદ્ધ પ્રેમના અનૃતોદવિતો અલ્પ દેખવામા આવે છે. અશુદ્ધ પ્રેમના સરોવરને મુકાતા વાર લાગતી નથી, પણ શુદ્ધ પ્રેમોદવિતુ તો કદાપિકાળે મુકાવાપણ વતુ નથી. અશુદ્ધ પ્રેમ સંધ્યાના લાગતી પેઠે ક્ષણિક છે અને શુદ્ધ પ્રેમનો રગ તો ચાલમજીઠ મમાન છે. શુદ્ધ પ્રેમથી સર્વ દોષો ટળે છે અને સ્વાર્થાદિથી ઉત્પન્ન થએલ અશુદ્ધ પ્રેમ અનેક દોષોને પ્રગટાની રાત્રે છે. શુદ્ધ પ્રેમમા સત્વગુણની પ્રાપ્તિ હોય છે. શુદ્ધ પ્રેમ સર્વ જીવોનું શ્રેય કરવા મમર્થ થાય છે, શુદ્ધ પ્રેમના પણ તે તે સદ્ગુણોની અગેક્ષાએ અને જ લેદ પડે છે જેના દ્વંદ્વમા પરમાત્મતત્ત્વસમન્ધી શુદ્ધ પ્રેમ પ્રગટે છે, તેના મુખઉપર આનંદની છાયા દેખાન આપે છે, અર્થાત્ તેનું મુખ પ્રગટ રહે છે. શુદ્ધ પ્રેમની કિંમત આઠી રાકાતી નથી. શુદ્ધ પ્રેમથી આનંદનો પ્રકાર થયાવેના રહેતો નથી. શુદ્ધ પ્રેમથી અહત અને મમત રહેતું નથી.

શુદ્ધ ચેતના શ્રી પોતાના સ્વામિપર શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરે છે, તેથી તેને આત્મસ્વામિત્રિના મિલકૂલ અન્યત્ર ચેત પડે નહિ અને કોઈપણ બાહ્યપદાર્થમા ચિત્ત રનાય નહિ, એ પણ બનવા યોગ્ય છે. શુદ્ધ ચેતના શ્રી પોતાના આત્મસ્વામીના ગુણોમા તહીન બની ગઈ છે, અર્થાત્ શુદ્ધ ચેતના શ્રી પોતાના આત્માની આગે ઐક્ય ધારે છે, તે ખરેખર યોગ્ય છે, નારણ કે, પોતાના સ્વામિથી તે અભિન્નમણે વર્તે છે. રાગ અને દ્વેષ-હિત ચેતનાને શુદ્ધ ચેતના કહે છે. શુદ્ધ ચેતના એ આત્મસ્વામિની ખરી શ્રી છે. કદાપિકાળે તે પોતાના સ્વામીના અસખ્યાત પ્રદેસોથી ભિન્ન પડતી નથી. શુદ્ધ ચેતના શ્રીની અલૌકિકતા છે. બાહ્ય પદાર્થોમા રાગ અને દ્વેષથી શુદ્ધ ચેતના લેપાતી નથી. પોતાના આત્માના અનન્તગુણોને શુદ્ધ ચેતના પ્રકાશે છે. શુદ્ધ ચેતનામા સર્વજ્ઞેયોનો ભાસ થાય છે. પ્રત્યેક આત્માઓમા શુદ્ધ ચેતના રહી છે. પ્રતિતરીર ભિન્ન ભિન્ન આત્માઓ છે. આત્મામા રમણુતા કરવાથી અનન્તગણ મુખ પ્રગટે છે. શુદ્ધ ચેતના

અને આત્માનું પરિપૂર્ણ એક્ય કરાની આપનાર આત્મરમણતા છે. શુદ્ધ ચેતના જે નિસર્ગિ કરે છે તેમા રમણતા રહેલી છે. આત્મામા રમણતા પ્રગટવાપિના શુદ્ધચેતનાથી આરા ઉદ્ભવે કાઠી નકાય નહિ. મનુષ્યોએ શુદ્ધ ચેતનાને પ્રાપ્ત કરની ભેદ્ય છે. જેના હૃદયમા અમુક અશે શુદ્ધ ચેતના પ્રગટી છે, તે આ બાબતનો અનુભવ કરી શકે છે. શ્રીમાન આનંદ ઘનશ્યમે આ બાબતનો અમુક સુપ્રસ્થાનકની હદે-અમુક અરો, ક્ષયો પરામભાવે અનુભવ પ્રકટયો હતો, તેથી તેમણે આ બાબતનો ઉલ્લેખ વ્યા છે. શુદ્ધ ચેતના અને આત્માની એક ભૂતિ છે. શુદ્ધ ચેતનાના આ પ્રભાવે પ્રેમ ઉદ્ભવે નીકળેવા આપણે બહુથા, હવે શુદ્ધ ચેતના આ ૧૭ વધીને ચોતાના સ્વામીને મળનાને શુદ્ધ પ્રેમથી વિશ્વસિ કરી પોતાનું મુદ્દય ખાલી કરે છે તે દર્શાવે છે.

મોહન રાસ ન દૂસત તેરી ઝાસી ।

મદનો મય હૈ ઘરકી દાસી ॥ પ્યારે ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ—શુદ્ધ ચેતના કહે છે કે, મારા મનને મોહ પમાડનાર મોહન ! હું તારા ઉપર પ્રેમ ધારણ કરીને આશાવાળી બની છું, તેથી તારો રાસ કઈ દોષયુક્ત રતો નથી, કેમકે તારીસાથે હું રમણતારૂપ રાસ ખેલવા ધાડ છું, તેમા કામ વા ભયની વૃત્તિનો અશમાન સમન્ધ નથી. મદન વૃત્તિ અને ભય વૃત્તિ તો એક ઘરની દાની સમાન છે, તેના સમન્ધ-વડે હું તારી સાથે રાસ ખેલવા માગતી નથી, પણ નિર્દોષ શુદ્ધ પ્રેમ વૃત્તિથી તારીસાથે રમણતારૂપ રાસ ખેલવા ઇચ્છુ છું. કામ અને ભય એ જેનો નિકટ સમન્ધ છે, કામ સેવનારને અમુક સર્વોત્ક્રમ્ભે ભય ઉત્પન્ન થાય છે, પણ મારો રાસ નિર્દોષ શુદ્ધ ધર્મેનાળો છે, તેથી મને કામ અને ભય તો પાપ ભય નથી હે ચેતન ! હું આપની સાથે સહજ શુદ્ધ ધર્મેથી મળવા માટે ઇચ્છુ છું, માટે આપ કોઈ ભૂતની મનમા શકા દાવશો નહિ.

જગત્ની સ્થૂન બુદ્ધિકાના વ્યવહારમા પણ પતિનતા સ્ત્રી ચોતાના સ્વામિનીસાથે રાસ રમે છે અને તે મદનની શાન્તિ અને ભયને હિંચા બમા નવડતી નથી, ઉત્તમ પતિનતા સ્ત્રી કામના ઉપર જ્ય મેળવે છે અને વ્યાવહારિક પ્રેમથી તે ચોતાના પતિની સાથે રાસ રમે છે. અધમ સ્ત્રીઓ પશુવૃત્તિની જેડે કામની લાગણ્યો પૂર્ણ કરવાને માટેજ પતિપર પ્રેમ ધારણ કરે છે. કામની શાન્તિ માટે અધમ સ્ત્રીઓ પતિપર પ્રેમ ધારે છે, અન્યથા વ્યભિચારાદિક કૃત્યમા પ્રવેશ કરે છે અને પતિનતાના ધર્મથી બચ થાય છે. પતિનતા સ્ત્રી ચોતાના પતિની સાથે અમુક હેતુવિના પ્રાય

લૌકિક-નિષ્કામ પ્રેમથી વર્તે છે અને તે કામને જીતીને તેને (કામને) પોતાનો શુભામ બનાવે છે. કામની વૃત્તિને તે પશુની પેઠે જીતી લે છે અને તેથી તે પોતાના સદ્વર્તનમાટે નિર્ભય રહે છે. ભયના સંયોગને જીતવાથી ભયને તે પગતળે રૂની પેઠે દબાવી દે છે. પોતાના નિર્ભય-લૌકિક નિષ્કામ પ્રેમથી તે સઘળી દુનિયામા આનન્દથી વિચરે છે. પતિનતાનો મૂળ-ધર્મ સાચવીને તે પોતાના સ્વામિસાથે રાસ રમે છે, પણ વૃત્તિની પેઠે વિષયભોગમા નિમગ્ન થતું એવું કંઈ રાસતું રહસ્ય નથી, નિર્મલ અને લૌકિક-નિષ્કામ પ્રેમથી જીવનને વહતું એજ રાસતું મુખ્ય રહસ્ય છે. વૈષ્ણવોમા રામ રમનાની પ્રવૃત્તિ આવે છે, તેમા પણ વિશેષતઃ વક્ષમાચાર્ય સ્થાપિત પુષ્ટિમાર્ગમા રાસ રમવાનો રીવાજ હોય છે, તેઓ પોતાના શ્રીકૃષ્ણ અને ગોપીઓને પણ રામ લીલામા વારંવાર દેખે છે, તેમજ તેમના આચાર્ય પણ રાસલીલાની પ્રવૃત્તિને વખાણે છે, પણ તેમા ઉત્તમ જ્ઞાન અને નિષ્કામ પ્રેમના અભાવે રાસલીલાનો ઉદ્દેશ બુલ્લાય છે. નિષ્કામ પ્રેમ અને નિર્દોષ જુદીથી રાસ રમનાનો મૂળ ઉદ્દેશ બહી જવાય અને તેના ઠેકાણે વિષયભોગની લીલાજ પ્રસરે તો અધર્મતુ હૃદયમન્દિર બની રહે તેમા આશ્ચર્ય નથી. સૂક્ષ્મ ભૂમિકામા આત્મા એ શ્રીકૃષ્ણ છે અને તેની જ્ઞાન દર્શન અને દયા આદિ, વૃત્તિચોરૂપ ગોપી-કાઓ છે, તેની સાથે કાણે કાણે આત્મા રમે છે, તેનાથી તે વિભાવમા પ્રવેશતો નથી, પણ ઉલટો સ્વસ્તભાવના રાસમા વિશેષતઃ સ્થિર થઈને સહજ આનન્દ રસ આસ્વાદે છે. આત્માએ આવી સ્થિતિનો રાસ રમવો એવું તેનું મૂળ રહસ્ય છે, તે જો દૂર રહે અને ઉલટું હૃદયમા કામાદિ રાસતું ચિત્ર ખડું થાય, તો તેને કુરામ જહેવામા આવે તેમા કંઈ આશ્ચર્ય નથી. મુરોપ દેશના મનુષ્યોમા જુદી રીતે આ રાસકીડનો આશ્રય લેવામા આવે છે. દુનિયામા પણ લૌકિક નિષ્કામ પ્રેમની ચોગ્યતા લાગ્યાવિના આવા રાસોથી વિપરીત પરિણામ આવે છે, અર્થાત્ પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ કામ અને ભયનોજ રામ રમે છે એવી તેમના હૃદયની ખાત્રી થાય છે. લોકોત્તર નિષ્કામ પ્રેમ મેળવવો એ કંઈ નહાના છોકરાના ખેલ નથી. આત્માનું જ્ઞાન થતા નિષ્કામ પ્રેમનું દ્વાર ખૂલે છે, માટે મનુષ્યોએ નિષ્કામ પ્રેમમાટે આત્મજ્ઞાનની ઉપાસના કરવી જોઈએ. પ્રેમવિના સહજ આનન્દમા પ્રવેશ થઈ શકતો નથી. કામ અને સ્વાર્થ તથા ભય વગેરે નીકળી જતા પ્રેમની શુદ્ધિ થાય છે. પારદ ધાતુને ખારીને તેની શુદ્ધિ કરી વાપરનાથી સારીરપુષ્ટિ થાય છે, પણ કાચો પારો ખારાથી ઉલટી સારીરની અને પ્રાણની હાનિ થાય છે. તે પ્રમાણે પ્રેમની પણ કામ, સ્વાર્થ, આશા અને ભય વગેરે

દોષોને બાળીને ગુહિ કરવી જોઈએ, પશ્ચાત્ તેવો ગુહ્યપ્રેમ આનન્દના
 દ્વાર ખુલા કરવા સમર્થ થાય છે કાન્ધ પારાના ભક્ષણની પેઠે મનુષ્યો
 કામ, સ્વાર્થ, ભય અને અવિચારથી ભરેલા પ્રેમને ધારણ કરી નીચ
 માર્ગમા ઉતરી જાય છે અને દુખના ખાગ્રમા પડે છે અગુહ્ય પ્રેમથી
 પોતે દુખી થાય છે અને પોતાના સમન્ધમા આવતા ઉત્તરો મનુષ્યોને
 અગુહ્ય પ્રેમનો પાઠ સિખનીને દુખી કરે છે વિષયની સાન્તિનો મુખ્ય
 ઉદ્દેશ જેમા છે એ કઈ પતિગ્રાથેનો ગુહ્ય પ્રેમ નથી જગતમા પશુ
 વૃત્તિના પ્રેમને ધારણ કરનારી કરોડ સ્ત્રીઓ છે પોતાના પતિથી કામ
 ભોગની તૃપ્તિ ન થાય તો, તેઓ હેઠા છુટકા કરે છે, અન્ય પુરૂષની
 સાથે પશુ પ્રેમથી જોડાય છે અને વ્યભિચાર કર્મ કરે છે, જગતના
 ભય લાગવાથી હૃદયમા કપે છે અને કરેના પતિને અનેક પ્રપચોથી
 મારી નાખે છે અન્યને પતિ કરે છે, ત્યાં પણ ન ફાળ્યુ તો અન્યને
 પતિ કરે છે, અર્થાત્ મનમા અનેક પુરૂષોની સાથે પશુવૃત્તિ પ્રેમનો
 સમન્ધ ધારણ કરવા ઇન્દ્રિય કરે છે આવી અધમ સ્ત્રીઓ પ્રેમ એ
 વસ્તુલુ લક્ષણ જાણી શકતી નથી, તેથી તે સુધરેલા કહેવાતા પણ
 વસ્તુલુ બગેલા એવા કેટલાક, દેશોમા પોતાના પતિની સાથે પશુ
 પ્રેમવૃત્તિ લગ કરે છે અને અન્યની સાથે પણ જુદાજ પ્રકારના
 પ્રેમ લગ કરે છે આના પ્રેમ લગથી અનિદ્ર પરિણામો ઉત્પન્ન થાય
 છે વિષયભોગ પ્રેમ એજ મનુષ્ય જીવનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ કહીને,
 જે સ્ત્રીઓ અને પુરૂષો સસારમા વર્તે છે, તેઓ હજી નિષ્કામ
 પ્રેમના પગથીએ ચડવા નથી એવા પુરૂષો ઉત્તમ પુરૂષો તરીકે
 બની શકતા નથી અને તેથી સ્ત્રીઓ પતિનતા સ્ત્રીઓનું ઉત્તમ જીવન
 શુભરી શકતી નથી આર્યાવર્તમા જૈનધર્મના પ્રતાપથી સસારમા-નૃહસ્થ
 દશામા પુરૂષ અને સ્ત્રીનો ઉત્તમ લૌકિક-નિષ્કામ પ્રેમ પ્રાય હોવો
 જોઈએ આ મમન્થી તિક્ષણુ આપવા, તેવા હજારો ચરિત્રો મથણા
 મુદરી અને શ્રીપાળ વગેરેના મોખુદ છે કેટલાક કવિયો પ્રેમને
 પરમેશ્વર કહે છે, પણ લેખક તો જો ગુહ્ય પ્રેમ હોય તો તેનાવડે
 પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ માને છે સ્ત્રી અને પુરૂષનું
 ઐક્ય સાધનાર પ્રમ છે, પ્રેમની સાકળથી આજુ જગત જોડાયેલું છે,
 હવે મૂળ વિષયપર આવીએ મ્હુન જગતની ભનિકામા પણ સ્ત્રી પોતાના
 પતિપર લૌકિક નિર્મન પ્રેમ ધારણ કરે છે અને પતિમતાના ધર્મોને
 સાચવી પ્રેમથી બનેલું ઐક્ય અને બનેલી તન્મયતારૂપ રાસ રમે
 છે, તોજ પોતે આનન્દ પામે છે

જગતની તૃણ ભનિકા કરતા, અન્તરની ગુહ્યજેતના સ્ત્રી પોતાના

આત્મસ્વામિની સાથે તન્મય દશાએ શુદ્ધ રમણતારૂપ શાસ ૨૧વાને માટે, સ્વામિની પાર્થના કરે અને તેમા મદનવૃત્તિ અને ભય વૃત્તિને ઘરની દારીસમાન ગણીને તેના હિઆબ ગણે નહી તે યોગ્ય છે, અર્થાત્ હૃદયોદ્ધારથી આત્મસ્વામિને મિત્રાસિ કરેછે તે ખરેખર યોગ્ય કરે છે હૃદયમા જેવું હોય છે તેવું શુદ્ધ પ્રસંગોમા બહાર નીકળ્યાવિના રહેતું નથી તે પોતાના અન્તરની શુદ્ધ દત્તાને પ્રગટ કરે છે અને સ્વાર્થદોષ પરિહારતાને દર્શાવે છે

આત્મસ્વામિની સેનામા તે એકસ્થિરોપયોગથી હાજર થઇને ઉપર્યુક્ત વચનો વદે છે પોતાનો શુદ્ધ પ્રેમ તેની વાણીદ્વારા-બોલતાજ ઝળઝળા ઉઠે છે શુદ્ધચેતનાની આવી શુદ્ધપ્રેમ લક્ષણભક્તિ અને એકતા, તેમજ હીનતા ભક્તિથી, પતિતુ તે આકર્ષણ કરે તેમા કંઈ પણ આશ્ચર્ય નથી જગતમા સર્વને આકર્ષણ કરનારી પ્રેમશક્તિ છે પ્રેમમા તત્વીન બનેલ મનુષ્ય હુ અને તુ વિસરી જાય છે શુદ્ધચેતના પ્રેમની ખ્યાસી બની છે અને તેથી તેની આવી દગાથી તે પોતાના સ્વામિતુ આકર્ષણ કરી રાકે એ બનવા યોગ્ય છે

શુદ્ધચેતનાનું જીવન શુદ્ધભાવ પ્રાપ્ત છે શુદ્ધચેતના પોતાના અસખ્યાત પ્રદેશી આત્મસ્વામિને મળવાનેમાટે અધિકારી બની છે તે તેના બોલવાપરથી સિદ્ધ થાય છે અને તે ઉપરના જીવુસ્થાનકની ભૂમિકામા જઈને બોલે છે એમ અનુમાન વાય છે મદનવૃત્તિ અને ભયવૃત્તિ પણ દારીસમાન થઈ શકે એવી તેણે પોતાની આત્મશક્તિ પ્રાપ્ત કરી છે હવે તે આગળ વધીને પોતાના ચેતનસ્વામી સખન્ધી શુ કહે છે અને કેવી પ્રવૃત્તિ કરે છે તે દર્શાવનામા આવે છે

अनुभव जाहके करो विचार, कद देखे दैवाकी तनमें सार ॥

પ્યારે૦ ॥ ૪ ॥

जाय अनुभव जइ समजाये कत, घर आये आनन्दघन भये

વસન્ત ॥ પ્યારે૦ ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ — શુદ્ધચેતના સ્ત્રી પોતાના મિત્ર અનુભવને કહે છે કે, જેના તનુમા દ્વૈતભાવનાની આરડી લાગી રહે છે તેને કેટલુંબધુ દુઃખ થાય છે, તેના હે અનુભવ ! વિચાર કરો ચેતનસ્વામી દ્વૈતભાવનાની આરડીથી મારા હૃદયમા મહા વ્યથા ઉત્પન્ન કરે છે, તેનાથી મને જે દુઃખ થાય છે તેના ક્યારે તે વિચાર કરે છે? પતિ અને પત્નીની ભિન્નતા એ એજ જાતની હૃદયને સારનારી સારડી છે મારા સ્વામી

અને મારી જુદાઈ કોઈ પણ રીતે અશમાન મુખપ્રદ નથી અને વચ્ચે ભેદ પડાવનારી વિભાન દત્તા છે શુદ્ધચેતના કહે છે કે, મારી સાથે સ્નામીનો ભેદભાવ એ કોઈ રીતે સ્વપ્નમા પણ સ્થિતિ કરનાર નથી

શુદ્ધચેતનાનું અરેખ્ય આ નાસ્તિકિક કથન છે જગતની સૂચ્ય ભૂમિકામા પણ નીતિશાસ્ત્રના વેત્તાઓ, સ્ત્રીની સાથે પુરુષની દ્વેષભાવનાને, હૃદયને બેરનારી સારડી કહે છે સ્થૂલ-બાહ્ય જગતમા પણ સ્ત્રીની સાથે પુરુષ ભેદભાવ રાખે તો તે સ્ત્રીને અત્યંત દુઃખકર લાગે છે પુરુષ અને સ્ત્રીના સમાન વિચાર, આચાર અને રચ આદિ હોય છે તો બંનેનું સર્વાનુસથામા એકચ રહી રહે છે સરસારની બાહ્ય ભૂમિકામા પણ પુરુષ અને સ્ત્રીના સ્વભાવનું મજબૂતપણ દેખનામા આવે છે તો લગ્ન પશ્ચાત્ બંનેની અદ્વૈતતા અચાત્ એકતા કાયમ રહે છે પુરુષમા નીચે પ્રમાણે ગુણો હોવા જોઈએ સ્ત્રીના હૃદયને બાળપણનાર હોવો જોઈએ વિષય સ્નાયની બુદ્ધિથી લગ્ન કરનાર ન હોવો જોઈએ, કારણકે વિષયના પ્રેમથી સ્વાની બનેનો પુરુષ પોતાની સ્ત્રીની સાથે અમુક કારણોથી અપુષ્પનાવ થતા, અથવા પોતાની સ્ત્રીથી અન્ય સ્ત્રીના રૂપાદિકની મનોહરતા અને શ્રેષ્ઠતા નહુ દેખતા, પોતાની સ્ત્રીપરનો પ્રેમ ઉતારી દે છે અને પરસ્ત્રી સાથે નષ્ટ બને છે આવા દુનિયામા લાખો દશાન્તો જોવા હોય તો જોઈ શકાય તેમ છે, માટે પોતાની સ્ત્રીવિના અન્યની સ્ત્રી સાથે થવી પ્રેમનો સમન્ધ ત્યાગનાર પુરુષ હોવો જોઈએ પોતાની સ્ત્રીના શ્રેયમાટે તેને ઉચ્ચ કોટીપર ચઢાવનાર હોવો જોઈએ, અર્થાત્ પોતાની સ્ત્રીને ઉન્નતિ માર્ગમા સહાય કરનાર પુરુષ હોવો જોઈએ કામ અર્થાત્ રિષયભોગનેમાટે સ્ત્રી લગ્ન છે એટલુજ માત્ર સમજનાર ન હોવો જોઈએ કામભોગની આત્માએ સ્ત્રીને ખુશી કરવી આવી વૈષયિક બુદ્ધિને ધારણ કરનાર કક્ષ ન હોવો જોઈએ કારણકે સ્ત્રીનો આત્મા પણ પોતાના આત્માની બરોબર છે ભોગકર્મના ઉદયથી સ્ત્રીના સમન્ધમા આવે તો પણ, ભોગકર્મને નષ્ટત આવે ત્યાગ કરવાની ઇચ્છાવાળો હોવો જોઈએ સરસારમા રહ્યા છતાં જલકમનવત્ નિર્વેપ દત્તા ધારણ કરવાનો ભાવ જેના હૃદયમા છે એવો પુરુષ હોવો જોઈએ ક્ષમા, વિવેક, ક્ષમા, દાન, શુણ્ણુરંગ, ધર્મ, પ્રેમ, તત્ત્વદષ્ટિ, નશીરતા, સહનશીલતા, ધૈર્યતા, વીરતા, સમાનતા, દક્ષતા અને સમયસ આદિશુભોને ધારણ કરનાર પુરુષ હોવો જોઈએ વર્મ કાર્યમા શ્રીને સહચારિ બનાવનાર હોવો જોઈએ શ્રી જૈનધર્મના તત્ત્વોનો જ્ઞાતા હોવો જોઈએ કરેલી પ્રતિજ્ઞાને વહન કરનાર પુરુષ હોવો જોઈએ ગરમા વ્યવહારમા જોડાતા પહેલાં પોતાના આત્માની પુવના કરનાર હોવો જોઈએ ધર્મ, અર્થ, કામ, અને મોક્ષ એ ચાર

વર્ગને આરાધન કરવાની શક્તિવાળો હોવો જોઈએ શ્રી જિનેશ્વર ધર્મમાં અને તેમના આગમોમાં જેનું હૃદય શ્રદ્ધાથી રંગિત થઈ ગયું છે એવો પુરૂષ હોવો જોઈએ સસારમાં અનેક પ્રકારની ઉપાધિઓમાં સ્થિરતા ધારણ કરી શકે એવો પુરૂષ હોવો જોઈએ નીતિના સદ્વર્તનથી પોતાની શ્રેષ્ઠતાની ખ્યાતિ કરાવનાર પુરૂષ હોવો જોઈએ પ્રસંગોપાત્ત પોતાની સ્ત્રીને પ્રેમ અને વિવેકથી હિતશિક્ષા આપનાર હોવો જોઈએ, અર્થાત્ વેસ્થા અને અન્ય સ્ત્રીઓના સમાગમમાં વિષયભોગેન્ધાથી ન આવનાર જે હોય, આર્ય રીતિ, નીતિ અને સદાચારથી પોતાનું, પવિત્ર જીવન ગાળનાર હોય, પોતાની સ્ત્રીનાપર વિષયભોગવિનાનો પણ અન્ય નિર્ભય આત્મપ્રેમને ધારણ કરનાર હોય, તેવા પુરૂષ ખરેખર લક્ષ્મણસરકારને યોગ્ય ગણી શકાય છે, એમ વિદ્વાનો જણાવે છે લક્ષ્મણ મહાપ્રભા ગમન કરીને સ્ત્રીસાથે લક્ષ્મણ ક્યાં અને પતિ બની ગયા એટલાથી કંઈ પતિ તરીકેની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી તેનામાં ઉપર્યુક્ત ગુણો હોવા જોઈએ, તેમજ અન્ય પણ ઘણા ગુણો હોવા જોઈએ હવે પતિની સાથે લક્ષ્મણ કરતા સ્ત્રીએ ક્યાં ક્યાં ગુણો ધારણ કરવા જોઈએ તે દર્શાવે છે

સ્ત્રીમાં રનાભાગિક ગુણ કરૂણાનો હોવો જોઈએ પોતાના પતિ સિવાય અન્ય સર્વ પુરૂષોપર નિષ્કામ-શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરનારી હોવી જોઈએ પોતાના પતિપર પણ સકામ અને નિષ્કામ પ્રેમને ધારણ કરનારી હોવી જોઈએ કેટલીક મારનાડની ક્ષત્રિય-રાણીઓની જેમ પ્રાણ પડે તોપણ શીયવનતથી ભદ્ર ન થનારી અને દયાની દૃષ્ટિથી સર્વ જીવોનું ભલું કરનારી હોવી જોઈએ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચારે વર્ગની, ગૃહસ્થદશામાં આરાધના કરનારી હોવી જોઈએ તે પરપુરૂષને વિષયભોગની બુદ્ધિથી કદાપિ ન દેખનારી હોય, સ્વકીય ગૃહકાર્યની વ્યવસ્થા કરનારી હોય, પતિના પર પ્રાણ પાથરનારી હોય, વિવેક દૃષ્ટિથી ગૃહકાર્ય કરનારી હોય, કુલટા સ્ત્રીઓની સગતિ કરનારી ન હોય, કામભોગને માટેજ પાપિત્રહણ કર્યું છે એવી બુદ્ધિને ધારણ કરનારી ન હોય, કામભોગ છે તેજ મનુષ્ય જીવનનું કર્તવ્ય છે એમ ન સમજતી હોય, મનમાં ઉત્પન્ન થતા કામના વિચારોથી ઉન્માર્ગમાં ગમન કરનારી ન હોય, પતિની સાથે કવેશ કરનારી ન હોય, અનેક પદાર્થોના સ્વાર્થની સિદ્ધિ માટેજ પતિને કરવો જોઈએ, એવું જેના મનમાં સાધ્ય બિન્દુ ન હોય, સ્વાર્થ સરે તાનત્ પતિને માને અન્યથા પતિથી પરાડ મુખ થઈ જતું એવા દોષવાળી ન હોય, હૃદયમાં અન્ય અને વાણીમાં અન્ય એવા દ્વિધા ભાવને ધારણ ન કરતી હોય, પતિથી કપટ કરીને અન્ય-પ્રાણી રમનારી ન હોય, ધર્મમાર્ગમાં જેની અત્યંત

પ્રીતિ હોય, દેવ ગુરુ અને ધર્મની ઉપાસના કરનારી હોય, લગ્ન કર્યો પશ્ચાત્ પતિની સાથે બનતુ ન આવે તો દરરોજ કરેશ કરનારી ન હોય ઈત્યાદિ, ગુપ્તવાણી સ્ત્રી પતિનતા ધર્મ પાળનાને માટે લાયક બને છે પતિમતા સ્ત્રી પોતાના સ્નામિમા અને પોતાનામા ભેદ અવગોધતી નથી ગુરુ હૃદયથી સ્વકીય પતિની સાથે સબન્ધ ધારણ કરે છે પતિનતા સ્ત્રી વિષયભોગના સ્વાર્થને હીસાબમા ગણતી નથી, તેથી તે પોતાના પતિના મૃત્યુ પશ્ચાત્ પોતાનું જીવન પૂર્ણ શ્રદ્ધાસ્થિરમય ગણે છે, અર્થાત્ પતિનિનાના જીવનને ધર્મકાર્યમા ગણે છે પતિનતા સ્ત્રી પોતાના પતિપર ક્રોધ કરતી નથી જે સ્ત્રી, પતિ જે પોતાનું ઈષ્ટકાર્ય કરે તો ક્ષમા ખુશી થાય અને કદાપિ તેનું ઈષ્ટકાર્ય જો ન થયું તો પતિના ઉપર ક્રોધ કરીને મુખ બંધાવી દે અને પતિની ગુણ વાતો અન્ય શત્રુ આનંદ પ્રકાશી દે, તે ઉત્તમ સ્ત્રી કહી શકાય જ કેમ? પોતાના કુટુંબીઓનું અને જન તનુ બનુ કરના ઉત્તમ સ્ત્રીઓની વૃત્તિ હોની જોઈએ જૈન ધર્મોપતિ કરવાને માટે તન, મન, ધન અને પ્રાણની આહુતિ આપવા ઉત્તમ સ્ત્રી સત્કાલ તત્પર રહે છે ઉત્તમ સ્ત્રીઓ પોતાના ઘેર આવેલા અતિથિયોની સેવા-આકરી કરે છે, પોતાનાથી જે વડીલો હોય તેની આનંદ વિનય દેવી તરીકે દેખાય છે, ભક્તિ, ભત, પ્રત્યાખ્યાન, શ્રદ્ધા, ધર્મક્રિયા, પ્રતિક્રમણ, સામાયક અને તપ વગેરેને આન્વારમા મૂકીને અન્યની આનંદ દલાન્તરૂપ બની જૈનધર્મનો દેવાવો કરવા બનતા ઉપાયો કરે છે, હૃદયચાસમા રહીને યથાશક્તિ આનિહતા ભત અગીકાર કરે છે જૈનધર્મના સિદ્ધાન્તોની હૃદયમા પૂર્ણ શ્રદ્ધા ધારણ કરે છે, પોતાના પતિને હુ ખમા મહાય કરે છે, સ્વકીય પતિને ઉત્તમ સલાહો આપવાને મનીના જેવા ગુણો ધારણ કરે છે, પોતાના પતિથી સ્વકીય હૃદયની ભિન્નતા ધારતી નથી અને પોતાના પતિપર પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખે છે, પરમાર્થ સુદ્ધિથી જનતનું મેથ કરવા પ્રવૃત્તિ કરે છે અને મનમા લજ્જાને ધારણ કરે છે, તેમજ મનમા સાગરની પેઠે સર્વ વાતોને સમાવે છે, મનમા સહનશીલતા ધારણ કરે છે, ક્ષમા, માર્દવતા સરલતા અને ધૈર્ય આદિ ગુણોનું આશ્રમ-સ્થાન બને છે, સર્વ જીવોપર પરોપકાર કરવા મનમા ઈચ્છા ધારણ કરે છે આહુ અને મમત્વના બીજ બાળવામાટે ઉત્તમ જ્ઞાનની સપ્રાપ્તિ કરે છે, જનતની વસ્તુ ઓની જે આશા તેની દાસી બની રાકતી નથી, ધર્મના રક્ષણમાટે બને દેવતા રક્ષણમાટે સિંહપુત્રી પેઠે શૂરતાને ધારણ કરે છે, પતિની પેઠે પોતે પાપુ બાવહારિક અને ધાર્મિક જ્ઞાનનો પ્રતિદિન અભ્યાસ ધારતી રહે છે, ઉત્તમ જૈનધર્મના આચારો અને વિચારોને તથા,

દુરીતોના કન્દમા ફસાતી નથી, ગૃહના સર્વ કાયાને યતનાથી કરે છે
 અને પોતાના સતાનોને બાનહારિ અને ધાર્મિક કેળવણી આપે છે,
 તેમજ ઉત્તમ આચારોને શિખવે છે અનેક પ્રકારના મુન્દર રાખનાર
 મળવા અને જાડી વાડી અને તાડીમા મરાગુવ યદ્યને મોજ ગોખ
 મારવામાજ ઉત્તમ સ્ત્રી પોતાના જીવનનું આધ્યક્ષિન્દુ લક્ષતી નથી, પોતાના
 આત્માની ઉન્નતિ અને અન્ય જીવોની ઉન્નતિ અર્થ પોતાનું જીવન છે એમ
 ઉત્તમ સ્ત્રી મમને છે મસારતા સર્વ જડ પદાર્થો ક્ષણિક છે, જડ પદાર્થો
 કોર્ડના થયા નથી અને યશે નહિ રાગીરની મુન્દરતા ક્ષણિક છે, એમ
 પતિનતા સ્ત્રી મમને છે, તેથી તે નગીર અને કપ આદિનો અહંગ કરતી
 નથી, તેમ શરીરની રાપટીપ અને વસ્ત્રો તથા આશ્વપોથી અન્યોને
 આકર્ષણ કરવાનું તે પસંદ કરતી નથી પતિની નેવા કંવામા આત્મ
 ભોગ આપે છે વસ્તુત જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યથી તે ભોગને રોગ મમાન
 જાણે છે અને બ્યનહાર અને નિશ્ચયનયથી જૈનધર્મની આરાધના કરે છે,
 પોતાના ઉત્તમ નીતિમય અને ધર્મમય આચારો અને વિચારોથી મન,
 વાણી અને કાયાની ગુદ્ધિ કરે છે, આની રીતે ઉત્તમ પતિનતા સ્ત્રીઓ ભે
 હિન્દુસ્થાનમા વધુ ઉત્પન્ન થશે તો હિન્દુસ્થાન પુનઃ જાગ્રત થશે, વર્તમાન
 એક દેશીય-દૃષ્ટિથી દેખાતા સુધાગ, કિન્તુ ભવિષ્ય દૃષ્ટિથી દેખાતા કુધા
 રાઓનો ચેપ, આર્યસ્ત્રીઓને ભેલા પડશે તો તેઓની સ્વિતિ ત્રિગુણી
 પેઠે થશે યુરોપ અને અમેરિકા દેશના લોકો પણ ભારતનર્પની સ્ત્રીના
 પતિનતા ધર્મોને હવે પ્રગમવા લાગ્યા છે હલેવાતા સુધાગના શિખરે
 પહોંચેલા પણ, આર્યોવતેમા-જૈનરાજમા કયેલા પતિનતા સ્ત્રીના ધર્મને
 પ્રગમે છે, કેમકે ઉત્તમ પુરુષ અને ઉત્તમ સ્ત્રી બન્ને પરસ્પર સ્પર્શને
 મસારમા રહે છે અને પરસ્પર એક બીજાનું બધું કરવા પ્રયત્ન કરે છે,
 અર્થાત્ પરસ્પરની ઉન્નતિ કરવા સ્ત્રી અને પુરુષ પ્રયત્ન કરે છે પરસ્પર
 મનનું એકય રાખીને ઉત્તમ સ્ત્રી અને પુરુષ વર્તે છે, તેથી દ્વિધામાવકપ
 સારડીનું દુખ રહેતું નથી, તેથી રાતાવેદનીયજન્ય ધૈર્યક્રિયા સુખ
 ભોગવે છે ગુદ્ધચેતના કહે છે કે, હે અનુભવ ! ઉપયુક્ત સમગ્રદાના પલ્લ
 પુરુષ અને સ્ત્રીના ગુણો અને તેમા દ્વિધામાવનો નજાવ વર્તે છે એવું મેં
 જણાવ્યું, અર્થાત્ આની રીતે મસારની ન્યૂલ ભૂમિમા પલ્લ પિત્રન પુત્ર
 અને પતિનતા સ્ત્રીમા કૈતભાવ રહેતો નથી, એમ ત્યારે કે ત્યારે સૂકમ
 આત્મપ્રદેશમા મારો અને મારા ચેતનસ્થાનીમા દ્વિધામાવ રહે એ
 કેટલું બધું અનિષ્ટ છે ? તેમા જરા વિચાર મો' તલુ હવનના એડી
 અવાજે કહેવાય છે કે, આત્મા એજ ઉત્તમના પિત્ર અનન્ત ગુણન
 પુરુષ છે અને શુદ્ધચેતના ઉત્તમમા ઉત્તમ અનન્ત પ્રમથના સ્ત્રી

આ જ તુની કહેલી ખરેખર ગત્ય છે અને તેથી મારાથી નામ રવાની બેઠબાર રાખીને વિભાવ દર્શાવ અન્ય સ્ત્રીની નાતિથી પુરુષ એને આરનાદના, મિત્રકની પેઠે, ત્રણ ભુવનના નૃપ હતા ત્રયજ કરે અને મારાથી મિત્રતા રાખે તેમા કોને મુખ નીડુ ઘાવડુ પડે ? તેના જરૂર વિચાર કરો ! મારી મારે દ્વિધાભાવ રખાનાર વિભાવ દ્રષ્ટિ છે એ તોને તે તણ દે તો મારી અને તેમની અદ્વિતતા થઈ જાય એના જ નામ પાડુ નકા નથી મારી સાથે દ્વિધાભાવ રાખવાથી તેમની અને મારી બન્નેની શોભા નથી અને અનન્ત તક ન મુખને ભો । પલ નથી, માટે દે અનુભવ ! તમે કૃપા કરીને મારા ચેતનનામિને નમ વાનો મારી અને તેમની અદ્વિતતા કરી આપો, કે તેથી બોલુ એક્ય થરાથી પરમાત્મના પ્રાપ્ત થાય

અનુભવે ગુણ ચેતનાની વિગતિ સરાવુ કરી અને તેણે આત્માની પામે ।મન કયુ, આત્માની પામે જ અને આત્માને ગુણચેતનાતુ મને કયન સમજાન્યુ અને આત્માને મુજ્જ ચેતના સમુખ કયો અને વિભાવ દર્શાવે ના તદ્દા રો આત્મપતિ, પેતાની ગત્ય સ્ત્રી-મુજ્જચેત નાના મુકમા ક્ષાયિકભાવે નરોદરામ ગુપ્તચાનકમા આવ્યા કેવવ જ્ઞાન અને કેવવ દરોનરૂપ ક્ષાયિકભાવની ગુણચેતનાને ભેટયા આત્મા અને મુજ્જચેતનાતુ એક્ય થઈ નયુ આત્મદના ધનભૂત ચેતન ત્યારે ગુણચેતનાના મુકમા આવ્યા ત્યારે અન્તરના ક્ષાયિકભાવના સદ્ગુણોની વસ્તુત્તુ ખીની ઉઠી આત્માના અગ્રામ્યાત પ્રદશે ગમે સમયે અનન્ત ।ણુ મુખ પ્રનટના વા પુ આત્મા તે પરમાત્મારૂપ થયો સદા કાળની અન્તરની ક્ષાયિકભાવ મહાગુણોની વસ્તુત્તુના અનન્ત મુખમ બનેલુ ગદાકાલનેમાટે એક્ય થયુ, એમ શ્રી આનન્દધનજી કહે છે

પદ ૫૯

(રાગ કલ્યાણ)

મોઠુ સોડ કેસી હૂતકો, મેરે કામ એક પ્રાણ જીવનમ્ ।

ઝોર માવે સો વકો ॥

મોઠુ ॥ ૧ ॥

ભાનાર્થ —સમજા કહે છે કે, બલે કોઈ ગમે તેવી રીતે મને ધૂલકોરો, પણ મારે તો મારા પ્રાણુજીવન એવા આત્મસ્વામિતુજ કામ છે—દુનિયામા અન્ય લોકો મનમા આવે તે બકો અર્થાત્ બખડયા કરો, પણ મારે તે તરફ જોવાતુ નથી, મારા પ્રાણુજીવનની પ્રાપ્તિ માટે હુ ગમે તેમ કરીશ દીનની દુનિયાના જોન ઉપર લક્ષ્ય આપવાતુ નથી દુનિ

યાના લોકો ગમે તેનાપર ભિન્ન ભિન્ન અભિપ્રાયવાળી ટીકા કર્યાંવિના રહેતા નથી દુનિયાના બોલ્યાપર જે લક્ષ્ય આપવામા આવે તો ડોઈ પપુ કાર્ય થઈ શકે નહિ તીર્થંજરો સખન્ધી પપુ દિવાની દુનિયા એક સરખો અભિપ્રાય ધરાવી નકતી નથી એક નિદ્રાનુ જહે છે કે તે તારું કાર્ય કરે બા, અન્યની ટીકાથી તારું કાર્ય ઘોડીત નહિ, જે તારા હૃદયમા તે કાર્ય સાચું અને પરિપુર્ણ હિતકર વાગે છે તો દુનિયાની ટીકાને તારે શામાટે સાભળવી જોઈએ એક અધ્યાત્મજ્ઞાની તો એટવાનુધી લખે છે કે જગતના લોકોની ટીકાથી કોઈ બચ્યો નથી, માટે તારે પોતાના કાર્યમા જ લક્ષ આપવું જોઈએ એક મહાત્મા જણાવે છે કે, જેનાપર કોઈ ટીકા કરતું નથી, તેની મહાન્તોમા ગપુતરી એ કે નહિ તે નક્કી કહી શકાય નહિ સૂર્યના ઉદય પૂરે કાગડાઓ કાકા શખેડો કર્યો કરે છે, તેથી કઈ સૂર્ય, ઉગવાનું કાર્ય બધું જરૂર નથી એમ મનમ આશય લાવીને સમતા પોતાના ભિન્ન અનુભવને દર્શાવે છે કે, બધે દુનિયા ગમે તેમ કહે પપુ મારે તો મારા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ ભાવ પ્રાપ્તના પતિ-એના આત્મસ્વામિનું કામ છે, મારા કાર્યનું પ્રયોજન જે ન જાણી શકે, તે મારી નિન્દા કરે તો તેમા મારું શું જાય છે ? કહ્યું છે કે,-

॥ શ્લોક ॥

નવેત્તિ ચોયસ્ય ગુણમકર્ષે, સતસ્યનિન્દા પ્રવ્રોત્તિનિત્ય,

કિરાતકન્થા કરિકુમ્ભજાત મુક્તાફલ સ્વયં વિભક્તિ ગુજ્ઞા ॥ ૧ ॥

જે જેનો શુભ જાણતો નથી, તે તેની નિન્દા કરે છે-ભિક્ષની કન્યા કરિકુલસ્થળથી ઉત્પન્ન થએલ મુક્તાફળ(મોતિ)નો ત્યાગ કરીને ચણોડીને મહાપુ કરે છે, તેમ જગતના લોકો અજ્ઞાનના યોગે ગમે તેવી નિન્દા કરે છે, માટે મારી પણ જગતના લોકો ગમે તેવી રીતે ટીકા કરે તોપણ મારે મારા પ્રાણપતિને મળનાનું કાર્ય ત્યજવાનું નથી

મોટા મોટા મુનિવરોની પપુ દુનિયા ટીકા કર્યાં કરે છે, તેથી મુનિવરો પોતાનું આત્મધર્મ પ્રાપ્તિનું કાર્ય તજ દેતા નથી કોઈ એમ કહે કે, આત્મામા કંઈ સાર નથી, આત્માની પ્રાપ્તિમાટે સમાર ગોડી દેવો એ મૂર્ખપણાનું લક્ષણ છે, આત્માની પ્રાપ્તિ થાય તો શું અને ન થાય તોય શું ? ઈત્યાદિ દુનિયા ગમે તેવું અઘટતું બોલે તોપણ હું મારા આત્મપતિને છોડનાનાં નથી કોઈ એમ કહે કે તારો ચેતન-સ્નામી બ્રાન્ત બની ગયો છે, તને ચ્હાતો નથી, તારા ઉપર દ્રેષ ધારણ કરે છે, ઈત્યાદિ વાક્યો બોલે તોપણ મારે તો મારા ચેતનસ્નામીને મળવું જોઈએ કોઈ એમ કહે કે, સ્ત્રીએ પુરુષપર આટલો બધો પ્રેમ

યોએ મુગ્ધમાનોથી હિંદુધર્મનું મરક્ષણ કર્યું હતું. પતિનતાધર્મ ધારણ કરનારી એવી કેટલીક સ્ત્રિયાત્મીઓને મુસલમાન બાદશાહો પણ પકડી શક્યા નહોતા. વ્યાવહારિક અને ધાર્મિક વિદ્યાનાળી તેમજ, ધર્મમાં અત્યંત શ્રદ્ધાનાળી એવી પતિનતા સ્ત્રીઓથી દેશ ચોળી રાજે છે.

ત્યારે સ્વૃણ જગતની જૂનિકામાં પતિનતા સ્ત્રીનું આવું ઉત્તમ સદાચાર અને પ્રેમમય વર્તન દોષ છે, ત્યારે અન્તરમાં તપુ ભુનનનો સ્નામી એવો આત્મ સ્વામી જેનો છે, એવી સમતા સ્ત્રીનું ઉપર્યુક્ત પ્રેમમય અને સ્નામિની આજ્ઞાયુક્ત સદ્વર્તન અને તેથી નિર્ભય છાનન હોય એમાં કઈ આશ્ચર્ય નથી સમતા સ્ત્રીનો એકેક બોલ વારનાર સ્મરણ કરવા યોગ્ય છે.

હવે ઉપર્યુક્ત હૃદયોદ્ધાર કાઢ્યા પછાત, સમતા સ્ત્રી શું કહે છે, તે હવે નીચે જાણવવામાં આવે છે.

અપરાધિ ચિત્ત ઠાન જગતજન, કોરિકમાંત ચકો ॥

આનન્દધન પ્રહ્લુ નિહચે માનો, રૂઢજન રાવરોધકો ॥ મોઝૂં ૦ ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ — અપરાધિ ચિત્તસ્થાનભૂત એવા જગતના લોકો કરોડો રીતિથી મને જુઓ, અથવા જગતના લોકો દોષરૂપાપરાધવાળું ચિત્ત જેવું છે એની મને માનીને, કરોડો રીતિયોથી મને-દોષ દૃષ્ટિથી જુઓ તો પણ, તેમાં મારૂં કઈ જાનું નથી બચે આખી દુનિયા મારા ઉપર દોષ કાઢવાની બુદ્ધિથી જુએ તોપણ કઈ મારો આત્મા દુનિયા તરફ ઢળનાનો નથી. દુનિયાના જેવા ઉપર મારે જ્ઞાનું નથી, તેમ આપે પણ દુનિયાના જ્ઞેવાપર લક્ષ્ય ન આપતું જોઈએ દુનિયાના લોકોની એકસરખી દૃષ્ટિ નથી જેવી વૃત્તિથી દેખનામાં આવે છે તેની સામી વસ્તુ જણાય છે ઈષ્ટ અને અનિષ્ટવનો સાર ખંચવાનેમાટે જગતના લોકોની બિન્ન દૃષ્ટિયો પડે છે. જગતના લોકો મનને આગળ કરીને દરેક વસ્તુઓની પરીક્ષા કરવા બંધ છે, પણ મનમાં પરીક્ષા કરવાની પૂર્ણ શક્તિ નથી જગતના લોકો બાહ્યદૃષ્ટિના યોગે મારૂં સ્વરૂપ બરાબર ન જાણે અને તે મારા દોષ જોના બંધ, તેથી હું કઈ મારા નિશ્ચયથી રંગવાની નથી, અર્થાત્ દુનિયા મનમાં આવે તેવું મોહ્યા કરે, તેથી મારે શું? કહું કે, કે,

મહે તે દુનિયા માને, અમારી દૃષ્ટિથી નવજીવ ।

ગમે તે ચિત્તમાં માનો, સરાને તું મનાવાડું—॥

સ્વમાયે જે હશે તે છે, પરીક્ષા જો કરો કોટી ।

મથી સર્વ ન્યાય દુનિયાનો, સર્વ સવજ્ઞને માણે ॥

અધુરાની પરીક્ષા શ્રી ? અધુરાને પરીક્ષા શ્રી ?

પરીક્ષાની નથી પદવી, અહો સવજ્ઞવળ લીધે-॥

થયો નહિ ને થવાનો નહિ, જગત્નો યુદ્ધ મત ક્યારે ।

મનોવૃત્તિના વાલો, પ્રકાશે મુલ્યની નાના ॥

દુનિયા અમારી દૃષ્ટિથી ગમે તે અવળુ બોલ્યા કરે તેની અમારે પરવા નથી હુદ્દાત્મ સ્વામિવિના મને અન્ય કશું કંઈ રૂચતું નથી ચોક્કસબોલનારો ગમે મને મારા આત્મસ્વામિની સાથે લાગ્યો છે તે કદાપિ છુટનાનો નથી દોષાત્રયભૂત એના ચિત્તના યોગે જગતના લોકો મારા વિષે ગમે તેનું માને, તેથી મારે તેઓને મારી ખરી વાત મનાવવા જવાની જરૂર નથી દુનિયાના મનુષ્યોને મનાવના જતા કદાપિ ચોક્કસબોલનારો રંગ આપવાનો નથી પોતાની વાત ખરી છે અને સર્વજ્ઞ વાણીની તેમા સાક્ષી છે તો અન્ય લોકો ગમે તેમ બોલે તેનાપર લક્ષ આપવાની કશી જરૂર જણાતી નથી ખરૂં તત્ત્વ અન્તે જગનમા ચડીને ગાળે છે ખરૂં તત્ત્વ જોડવા જોરથી છુપાવનામા આવે છે, તેના કરતા બમણા જોરથી તે બહાર આવે છે ત્રણ જીવનના સ્વામી અને લોકલોક પ્રકાશક એવા મારા ચેતન સ્વામીમા તન્મય થતા દુનિયાની સૃષ્ટિ શ્રી ? દુનિયા કરોડોગણી પરીક્ષા કરે તો પપ્પુ વસ્તુનો સ્વભાવ જોવો હોય છે તેવો અન્તે માનુષ પડ્યાવિના રહેતો નથી, માટે મારે દુનિયાનો ન્યાય જોઈતો નથી, કારણ કે, વસ્તુનું ખરૂં સ્વરૂપ સર્વજ્ઞને બાંસે છે અધુરાની પરીક્ષા જગતમા હોતી નથી, તેમજ સર્વજ્ઞ દૃષ્ટિવિનાની અધુરી એવી દુનિયાને સ્વચ્છુદ્ધ પરીક્ષાનો અધિકાર પપ્પુ નથી ખરી પરીક્ષાની પદવી સર્વજ્ઞવિના અન્યને ઘટી શકતી નથી જગતના લોકોમા કોઈ પણ બાબતની પરીક્ષામા બે મત પડ્યાવિના રહેતા નથી અમુક આચાર્યને કોઈ સારા માને છે, તો અમુક તેને ખુરા માને છે, અમુકને કેટલીક દુનિયા બહિષ્કારી માને છે, તો કેટલીક દુનિયા તેને પ્રશ્નચારી માને છે જગતના લોકોનો એક મત આજમુખી-ધર્મ વગેરે કોઈ બાબતમા થયો નથી અને થવાનો નથી શ્રી તીર્થંકર બગવાનને પણ ત્રણે પ્રેસક પાખડીઓ, પાખડી માનતા હતા શ્રી તીર્થંકર જેવા સર્વજ્ઞ છતાં પણ જગતના લોકો એકમતના થયા નહિ, તો અન્ય બાબતમા જગતનો એકમત ક્યાથી થઈ શકે ?-મનુષ્યોની મનોવૃત્તિના વાલો પ્રત્યેક મનુષ્યોના મુખથી ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના કરે છે જગતની ભિન્ન ભિન્ન દૃષ્ટિઓ છે મારે તો મારા પતિનું શરણ

કરેલું એમ કહેવા પ્રત્યક્ષ થયેલું નથી. નાટે અનુભવે રહેલું કે એ સુરૂપને પતિ
 હરે કે અનુભવે તેનું નહીં, એવું કહેવા એ દ્વિવેચનું અનુભવિત નથી અનેક પતિની
 કહે એ સુરૂપને નથી કે-૧ ટકા નહિ આજ કડ વસ્તુઓના પતિની
 કહેવા એ છે તે નિયમનકર્ય એવા સત્ત્વ નથી. નાટે અરુણ પતિ
 અલ્પરૂપેના સુરૂપ પ્રેમપણુ થઈ નહોતો નથી. સરીર, રૂપ, વાહ્ય અને
 વસ્તુની જે સ્થિતિ છે તેનું ઉત્પત્તિ થાય છે તે કથાવિનિર્મિત છે અનંતરના
 સુરૂપ સુલેક્ષણકર્યો પ્રેમ તે નિર્નય, નિઃકામ પ્રમ અભાષણ, નાટે અનંત
 રૂપ નિરુજન પતિના તેવો પ્રેમ જગતે થઈ છે રૂપાદિઓથી થતો પ્રેમ
 સ્થાપિત છે. નાટે તેવા પ્રેમના કહે કુ રાહને અશુદ્ધ બનવાની નથી.
 કુ લો સુરૂપ પારેણુતિ કુ, નાટે મારે તો સુરૂપાત્મપતિનો પ્રેમ કરતો
 થઈ છે, કેમકે, માત્રનો માત્રમા અને સરીરની રાપરીપ કરીને વહેલી શોભાથી
 અનંતરો નિરુજન પતિ રીજતો નથી. અનંતરના પતિ માટે અનંતરમા
 ને સુરૂપ થાય છે તેને અનંતરનો પતિ મળે છે, એનું સુરૂપ પરિકલ્પિત
 નિમિષ કરીને કહે આનંદ શો વિચાર કરે છે તે અભાષણ છે

સજ્જન દગન દગન લગાડુ-વાહુ ન ચિંતવન અજ્જન ।

સજ્જન પદ અનંતર પરમાત્મ-સકલ દુરિત ભયમજ્જન ॥

અવ૦ ॥ ૨ ॥

શાવાર્થ:-મારા નિરુજન દેવપતિની ખજન બેવી આખોની
 સાથે આખો નમાડુ કુ અર્ગત મારા પતિની દિવ્ય ચમુઓની સાથે મારી
 નાખોવાનો સ્થિતિમારે પેટે ભોડીને, મારા પતિના સ્વરૂપમા લીન બની
 મારું હું અને આખમા વિકલ્પરૂપ-સકલરૂપ અજન આજવાને
 મીઠામાં ફેલાઈ નથી-પતિની આખોની સાથે આખો મિલાવતા વિકલ્પ
 મીઠામાં મિલતાવરૂપ બેજાની જરૂર રહેતી નથી આત્માની નિર્વિઠકપ
 પ્રણામી ના આખ મિલાવાડુ સિદ્ધ કરે છે સકલ દુરિત ભયભજન
 ૧ ॥ ૧ ॥ ઇન્દ્રપ્રસ્થ પદીના પરમાત્મા મળતુ તેનીજ લગની લાગી રહી છે
 ૨ ॥ ૨ ॥ કુમાર મીઠા ફેલાવે પરમાત્મા છે, પણ તેમની સાથે તન્મય
 ૩ ॥ ૩ ॥ પતિના પતિની ફેલાવે મારા મતો નથી પરમાત્માની સાથે તન્મય
 ૪ ॥ ૪ ॥ મીઠામાં ફેલાઈ ફેલાઈ નબોખો અરી ભય છે

નજરથી સ્વીકૃત ચેતનસ્વામિને અવયોગી તરે, તેમજ સ્વામી અને સ્ત્રી એ બેમા હુ તુને લેઈ વિસરીને, એકરૂપ બની જાય અને તેથી તે અતત મુખસાગરમા તપીત રહે એ બનના યોગ્ય છે જૂના કાવમા અનન્ત આત્માઓ શુદ્ધ પરિપુતિના યોગે પરમાત્મપદ પામ્યા, વર્તમાનમા મહાવિદેહમા પામે છે અને બનિષ્યમા અનન્ત આત્માઓ શિદ્ધ પરમાત્મપદને પામશે, રાગ અને દ્વેષના યોગે ધ્યેયથી અશુદ્ધ પરિપુતિને ટાળી શુદ્ધ પરિપુતિ ફરવી ભોઈએ મનુષ્યો આત્મ પ્રેમથી અશુદ્ધ પરિપુતિને પણ શુદ્ધ પરિપુતિમા ફેરવી નાખે છે આત્માના ઉપર શુદ્ધ પ્રેમથી ભેડુ ભોઈએ જગતના સર્વ જીવો ઉપર નિષ્કામ પ્રેમથી ભેડુ ભોઈએ શુદ્ધ પરિપુતિની પ્રાપ્તિ એકદમ ધર્મ રાકેલી નથી, રાગ અને દ્વેષની ધૃતિયોને હઠાવવાથી શુદ્ધ પરિપુતિ ધર્મ રાકે છે રાગ અને દ્વેષની અશુદ્ધતા ટાળતા નિરજન પરમાત્મ પતિની પ્રાપ્તિ થાય છે અપ્રત્યક્ષ એના રાગ અને દ્વેષને પ્રયમ પ્રત્યક્ષ રાગ અને દ્વેષમા ફેરવી નાખવા જગતના સર્વ જીવો પોતાના આત્મસમાન લાગે તો અપ્રત્યક્ષ રાગ અને દ્વેષ ટાળી જાય છે અને પ્રત્યક્ષ રાગ અને પ્રત્યક્ષ દ્વેષની પરિપુતિ થાય છે સદ્ગુણો રાગ થતા દુર્ગુણો રાગ ટળે છે અને દુર્ગુણોપર દ્વેષ પ્રગટે છે આત્મા પોતાના મૂળધર્મને ધર્મ તરીકે માની તેમા રમપુતા કરે છે, તેથી તે શુદ્ધ પરિપુતિને પ્રાપ્ત કરે છે, આ રીતે મનુષ્યો શુદ્ધ પરિપુતિને પ્રગટાવવાને માટે સમર્થ થાય છે

શુદ્ધ પરિપુતિ પોતાના નિરજન દેવ પતિને સર્વસ્વ માનીને તેની સ્તુતિ કરે છે અને તેનેજ પોતાના મુદ્દયમા ધારણ કરે છે, તે નીચે મુજબ-તેના ઉદ્ગારોથી જાણાવે છે

एह कामगवि एह कामघट, एही सुधारस मजन ॥

आनन्दघन प्रभु घटवनके हरि, काम मतगल गजन ॥

अ० ॥ ૩ ॥

સાનાર્થ — શુદ્ધ પરિપુતિ કવે છે કે, મારો આત્માજ જામગૌ છે જામધેડુ જેમ મનોવાહિત પૂરે છે, તેના કરતા પણ મારો શુદ્ધ આત્મદેવ અનન્તગુણ અધિક મુખ આપવા સમર્થ થાય છે આત્મ સ્વામી તેજ કામ ઘટ છે આત્મસ્વામિની અમિતતાવિના કામ દુભ પણ કઈ આપવા સમર્થ થતો નથી આત્મસ્વામી છે તેજ અમૃતરસ મજન છે આનન્દનો ઘન જેમા છે એવો આત્મ પ્રભુજ, મારા મનરૂપ

પત્નીનું રક્ષણ કરના સમર્થ થતો નથી, માટે મનુષ્યો પૈકી કેઈ યુરૂપને પતિ તરીકે માની તેનું મન, રજન કરનાથી હરે સર્વ અનાદિકાળથી અનેક પતિથો કર્યા પાપુ અતુર્ગતિના ફેરા ટળ્યા નહિ બાદ જડ વસ્તુઓમા પતિની કલ્પના થાય છે તે નિશ્ચયનયથી જોતા સત્ય નથી ખરેખર યુરૂ પતિ જાપાયાનિના યુરૂ પ્રેમપાપુ ઈ રાકતો નથી. સરીર, રૂપ, વાણી અને વસ્ત્રની સોભાથી જ પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે તે ઉપાનિવનિત છે અન્તરના યુરૂ ગુણોદ્ભવ થતો પ્રેમ તે નિર્મલ, -નિષ્કામ પ્રેમ જાણાય છે, માટે અન્તરના નિરંજન પતિમા તેવો પ્રેમ કરવો ઘટે છે રૂપાદિકથી થતો પ્રેમ ક્ષણિક છે, માટે તેના પ્રેમમા હવે હુ રંગાઈને અશુરૂ બનવાની નથી હુ તો યુરૂ પરિપતિ છુ, માટે મારે તો શુદ્ધાત્મપતિનો પ્રેમ કરવો ઘટે છે, કેમકે, બાહ્યનો ઠાઠમાઠ અને સરીરની ટાપટીપ કરીને ધરેલી સોભાથી અન્તરનો નિરંજન પતિ રીજતો નથી અન્તરના પતિ માટે અન્તરમા જો યુરૂ નાય છે, તેને અન્તરનો પતિ મળે છે, એમ શુરૂ પરિપુતિ નિશ્ચય કરીને હવે આગળ ગો નિચાર કરે છે તે જણાવે છે

સજ્જન દગન દગન લગાડુ-ચાહૂ ન ચિંતવન અજ્જન ।

સજ્જન ઘટ અન્તર પરમાત્મ સકલ દુરિત ભયમજ્જન ॥

અવ૦ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ — મારા નિરંજન દેવપતિની ખજન જોવી આખોની સાથે આખો લાગુ છુ, અર્થાત્ મારા પતિની દિવ્ય વશુઓની સાથે મારી આખોને એકતારની પેઠે જોડીને, મારા પતિના સ્વરૂપમા લીન બની જાઉં છુ અને આખમા વિકલપરૂપ-સકલપરૂપ અજન આજવાને ઇચ્છા કરતી નથી-પતિની આખોની સાથે આખો મિલાવતા વિકલ સકલ અન્તરરૂપ અજનની જરૂર રહેતી નથી આત્માની નિર્વિકલપ દશામા એ આખ મિલાવાડુ સિરૂ કરે છે સજ્જન દુરિત ભયભજન એવા હૃદયમા રહેલા પરમાત્માને મળડુ તેનીજ લગની લાગી રહી છે સજ્જન કેમના નામ કરનાર પરમાત્મા છે, પાપુ તેમની સાથે તન્મય પો પો પરિપુષ્ટાનિના કર્મનો નાસ થતો નથી પરમાત્માની સાથે તન્મય નાની પ્રવૃત્તિ કરતા કર્મની વૌપુઓ ખરી જાય છે યુરૂ પરિપુતિની આવી પ્રવૃત્તિ ખરેખર ધન્યતાદને પાત્ર છે પોતાના આત્મપતિનેજ દેખનાની તેની ભાવના નિર્વિકલપદશાને પ્રાપ્ત કરાવી રાકે છે યુરૂચેતના, ખરેખર નિર્વિકલપ સમાધિમા ઉતરીને અનન્ત સુખની સુમારી ભોજવે તેમા કઈ આશ્ચર્ય નથી નિર્વિકલપદ શામા યુરૂ પરિપુતિની સ્થિર આખ રહે છે અને તેથી તે એક

તેમ સમાનદષ્ટિ ખીલતી બળ છે, તત્તતદરો શુદ્ધપરિણતિ પણ થતી બળ છે ક્ષયોપશમભાવની શુદ્ધપરિણતિ પણ અપેક્ષાએ ડથાય છે ક્ષાયિકલાવે શુદ્ધપરિણતિ થાય છે તે કદી ટળતી નથી ક્ષયોપશમ-ભાવની શુદ્ધપરિણતિમા હાનિ વૃદ્ધિ થયા કરે છે સમાનદષ્ટિના પગ થાયે ને પાદ મૂકે છે, તે શુદ્ધપરિણતિનો અમુક અશે અધિગારી બને છે મનુષ્યોએ દરેક કાર્યો કરતા સમાનદષ્ટિ પ્રાપ્ત કરવાનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ

સમાનદષ્ટિની ન્યૂનતાએ અન્યાય કરવામા આવે છે, માટે સમાનદષ્ટિથી આખી દુનિયાને દેખવાની દેવ પાડો સમાનદષ્ટિનો અશ પ્રગટતા, અન્યાય, રનાથે, મારામારી અને મ્હાર ત્હાર ઇત્યાદિનો નાશ થશે સમાનદષ્ટિનાજો આખી દુનિયાનો શહેનશાહ છે સમાનદષ્ટિ ધારક, પોતાના આત્માને અને અન્ય આત્માઓને સત્ય ન્યાય આપી શકે છે સમાનદષ્ટિધારક, સ્વાર્થના દોષોને હૃદયમા ઉત્પન્ન થવા દેતો નથી સમાનદષ્ટિધારક, લુદ્ધ એવી સકુચિત દષ્ટિથી બધાઈ જતો નથી મોક્ષ માર્ગ દેખવામા વિપમતાના પર્વતો આડા આવે છે, પણ સમાનદષ્ટિધારક મેરૂ પર્વત જેવો ઉચ્ચ બને છે અને તેથી તેની દષ્ટિથી કોઈ પદાર્થ દેખતા, વચ્ચે નિપમભાવનું વિન આવતું નથી સમાનદષ્ટિધારકનું મધળી દુનિયા ધર બને છે સમાનદષ્ટિધારકના હૃદયમા સત્-ગુણ ખીલી ઉઠે છે સમાનદષ્ટિવડે જગતના સર્વ જીવો પોતાના આત્મસમાન લાગે છે તેનો પ્રેમ સર્વ જીવોપર વહે છે અને તેથી સર્વ જીવોપર તેની કરૂણાદષ્ટિ રહે છે સમાનદષ્ટિધારક, કોઈના આત્માનું અનુભવિતથી શકતો નથી, તેથી તે જગતનો પૂજ્ય બને છે રાજ અને દ્વેષની મલી-નતાને પણ સમાનદષ્ટિથી દૂર કરી શકાય છે, માટે શુદ્ધપરિણતિની પ્રાપ્તિ કરવી હોય તેઓએ સમાનદષ્ટિશુણને ખીલવવો જોઈએ પોતાના વર્તનમા અન્તરથી કેવી રિયતિ છે, તેનો જે વિચાર કરે છે તેને શુદ્ધ-પરિણતિ પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા મળે છે કાયાની સ્થૂલ ક્રિયાઓથી શુદ્ધપરિણતિ ભિન્ન છે પૌદ્ગલિક ક્રિયાથી શુદ્ધપરિણતિ ભિન્ન છે, અન્ત રમા શુદ્ધપરિણતિ હોય છે તેથી તે બાહ્ય ચમુથી દેખાતી નથી બાહ્યથી તો સર્વ મનુષ્યો એકસરખા લાગે છે, પણ અન્તરની પરિણતિની ઉત્ત મતા અને અનુભવતાના ભેદે અરેખરા તેઓના ભેદ પડે છે આત્માનો સત્ય ધર્મ, શુદ્ધપરિણતિમા છે

શુદ્ધપરિણતિના ઉદ્ગાર અરેખરી ભક્તિથી ભરેલા છે શુદ્ધપરિ-
મા પ્રેમલક્ષણા ભક્તિનો પ્રનાહ વહે છે લઘુતા, એકતા
શુદ્ધ દેખાય છે ની પોતાના રનામિને ભક્તિથી વરા

વનના કામરૂપ હસ્તિનો નાગ કગનાર ગિંહ છે સર્વ પ્રકારની
 ગુણોપમાથી મારો આત્મસ્વામી શોભે છે શુદ્ધપરિપુતિ કથે ઠેકે,
 મારા મનરૂપ વનમા આત્મસ્વામિ તે એક ગિંહસમાન શોભે છે સિંહથી
 જેમ અન્ય પશુઓ ભાડે જાય છે, તેમ શુદ્ધપરિપુતિના હૃદયમા
 આત્મસ્વામીનું ધ્યાન થતા, કામરૂપ જગતું પલાયન કરી જાય તે
 શુદ્ધપરિપુતિનો પોતાના ચેતનસ્વામીપર જે શુદ્ધ પ્રેમ છે તે અરેખર
 અપૂરું છે

શુદ્ધપરિપુતિએ આત્માને જે ઉપમાઓ આપી છે તે અરેખર
 થોડાં છે શુદ્ધપરિપુતિના હૃદયની અરેખર આવી ઉત્તમ દત્તાજ હોય
 છે મનુષ્યોએ શુદ્ધપરિપુતિના ઉપર્યુક્ત ઉદ્ગારો વાંચીને પોતાના
 આત્મામા રહેલી શુદ્ધપરિપુતિને પ્રગટાવના પ્રયત્ન કરવો જોઈએ
 શુદ્ધપરિપુતિ પ્રાપ્ત કર્યાંવિના મુક્તિમા પ્રવેશ થવાનો નથી આત્માની
 શુદ્ધપરિપુતિ જેના હૃદયમા પ્રગટશે તેને ઉપર્યુક્ત ભાવનાઓ જાનત
 થશે મનુષ્યોએ શુદ્ધપરિપુતિનું પ્રથમ સ્વરૂપ જાણુ જોઈએ શુદ્ધ
 પરિપુતિ પ્રાપ્ત કરતા નવનેજ પાણી આવે છે બાહિરના ત્યાગમાત્રથી
 વા શુદ્ધપરિપુતિ સખન્ધી શુદ્ધજ્ઞાનિયોની પેઠે મોટી મોટી વાર્તાઓ
 કરવાથી કંઈ શુદ્ધપરિપુતિની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી પૂર્વે ભવના ધર્મ
 સરકાર અને આત્મજ્ઞાન દત્તા અને સતત આત્મભાવના એ ત્રણ
 ઉપાયોથી શુદ્ધપરિપુતિની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે શુદ્ધપરિપુતિ થઈ કે
 તુર્ત આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને પ્રગટ કરે છે શુદ્ધપરિપુતિ પ્રાપ્ત
 કરવાની પૂર્વે અનેક સદ્ગુણોની જરૂર છે—ધારો કે મુક્તિરૂપ મહેલના
 લાખ પાંચીયા હોય તો શુદ્ધપરિપુતિ એ ઠંઠ મહેલની નજીકનું પગથીયું
 છે પહેલા હજારો પગથીયા ન ચઢ્યો હોય તે એકદમ શુદ્ધપરિ
 પુતિના પગથીએ ચઢી જના ધારે તે અયોગ્ય છે મુક્તિ મહેલપર
 પગથીયાના અનુક્રમથી ચઢી શકાય છે શુદ્ધપરિપુતિની મોટી મોટી
 વાર્તાઓ કરવી અને પૂર્વેના હજારો પગથીયાપર તો ચડવાની વૃત્તિ
 પણ ન હોય, તો તે શુદ્ધપરિપુતિનો અધિકારી કેમ બની શકે?

શુદ્ધપરિપુતિની પ્રાપ્તિમાટે સમાનદષ્ટિની અત્યંત જરૂર છે સમા
 નદષ્ટિના પણ અસખ્ય પગથીયા છે કોઈનામા એકગણી નદિ નદિ
 ખીની હોય છે, કોઈનામા દત્તાજી સમાનદષ્ટિ ખીલી હોય છે કોઈ
 નાના હજારગણી સમાનદષ્ટિ ખીલી હોય છે, કોઈનામા લાખગણી
 સમાનદષ્ટિ ખીની હોય છે કોઈનામા કરોડગણી સમાનદષ્ટિ ખાલી
 હોય છે, કોઈનામા પશ્ચાંચી સમાનદષ્ટિ ખીલી હોય છે જે જે
 અમે સારૂંપ રંગે છે તતતદંશે સમાનદષ્ટિ ખીલતી જાય છે જેમ

પડે છે અન્ય સ્ત્રીના વરામાં પડેવો પતિ પોતાની સ્ત્રીના પ્રેમને તજ દે છે, તેથી તે દુઃખના ખાડામાં ઉતરે છે અન્ય સ્ત્રી ગમે તેવી હોય તોપણ તે પોતાની નથી અને તેના સગથી કોઈપણ પુરૂષ ભૂતકાલમાં મુખી થયો નથી, વર્તમાનમાં મુખી નથી અને ભવિષ્યમાં મુખી બનાવ પાપુ નથી પરસ્ત્રીના સગથી પોતાની સ્ત્રી તુલ્યમાન ભાસે છે અને તેણીની કોઈપણ ચેષ્ટા ગમતી નથી, કેમકે પરસ્ત્રી પોતાનો લાભ જુએ છે અને અન્ય પુરૂષને પોતાના વરામાં એટલેખધો કરી દે છે કે, દીવસને પાપુ રાત્રી કહેવરાવે છે પરસ્ત્રીના અખંધમાં રિલ્તપુરના એક યતિ અમૃતવિજય કહે છે કે, પશુ પરે પાસમાં તે પકડાણા તે પકડાણા, જીવતીની જાલમાં જે જકડાણા। રાત્રન સાજન મહાજન મોટા, છપીલીના વણ તે બદ ગયા છોટા ॥ પશુ ॥ જેણે પરસ્ત્રીની યારી કરી છે, તે પશુવત્ પરસ્ત્રીના પાશમાં દસાયા છે રાજાઓ, રોહિણીઓ અને મોટા મત્તાપારીઓ પાપુ પરસ્ત્રીના ફંદથી ઝેરા થઈ ગયા છે પરસ્ત્રીની કુચગતિથી વ્યભિચાર કરે થાય છે અને તેથી પશ્ચાત્ અન્ય અનેક પાપો થાય છે, એ પગથીયું ભૂલતા અન્ય પગથીયા ભૂલાય છે, તેમજ હિંમતમાં એક ઠંકાણે ભૂલ આવતા આખા હિંસામાં ભૂલ આવે છે સારીરને એક ભાગ બગડતા આખા સારીરને તેથી હરકત થાય છે, તેમ જીવો પગપર નૃખવાના અવયવોની પેઠે બધાયવા છે, તેથી એક દુર્ગુણ પ્રવેશતા અન્ય દુર્ગુણોપણ પ્રવેશ કરે છે વ્યભિચારી પુરૂષ જનતાત્ એકુ ખાના જેવું કરે છે વિષયને પ્રેમ અન્તે સ્વાર્થની મલીનતાને પ્રગટ કરી અનેક દુઃખો ઉપજાવે છે અને પુરૂષના અમૂલ્ય આત્મહીરને કલકયુક્ત કરે છે પરસ્ત્રીના વરામાં પડેલ પુરૂષ પોતાની સ્ત્રીને ધગમાંથી કાઢવાને માટે પ્રયત્ન કરે છે અને તેના તિરસ્કાર કરીને પોતાની જાતને હીન કરે છે પતિના તિરસ્કારથી કોઈકે વખતે તો સ્ત્રીના પ્રાણપાણ નીકળી જાય છે ઉત્તમ પતિનતા સ્ત્રી એના વખતે પતિને ઉત્તમ અસરકારક રાજદોષી પોતાની ઉત્તમતા જણાવે છે અને અન્ય સ્ત્રી તે પોતાની વવાની નથી, એમ સ્પષ્ટ રાજદોષી જણાવે છે, અર્થાત્ પતિની આગળ પોતાનું ખરૂં સ્વરૂપ જાહેર કરે છે સત્યને કોઈનો ભય નથી, તેથી સત્ય જહેતા તે સરમાંતી નથી, અર્થાત્ તે અત્યંત દુઃખથી વ્યાપ્ત થએલી હોય છે તો પણ અસરકારક રાજદોષી પોતાના સ્વામિને સત્યસ્વરૂપ જણાવે છે અને પતિને ઠંકાણે લાવે છે

ત્યારે જનતાની ચૂલ્લ ભૂમિકામાં પાપુ, આ પ્રમાણે ઉત્તમ સ્ત્રી પોતાના ભ્રમિત પતિને હિંમત ધારણ કરીને ઠંકાણે લાવે છે, તો આત્માની મૂકમ ભૂમિકામાં અર્થાત્ આત્મામાં રહેલી સુમતિ, આવા

કરે છે અને પાપુ સુદ્ધપરિપુતિ પોતાના સ્વામિને ભક્તિથી પોતાના
ઘરમાં લાવવા પ્રયત્ન કરે છે પોતાના દીનરૂપ વનમાંથી રાગ અને દ્વેષાદિ
પ્રાણીઓને હઠાવવા માટે, તે પોતાના આત્મસ્વામિને સિંહની ઉપમા
આપે છે પોતાના સ્વામિનું સામર્થ્ય જાતીને તે ઉપમાઓ આપે છે,
તેથી તે જ્ઞાનયોગદ્વારા પતિભક્તિમાં પ્રવિષ્ટ થએલી છે અને તેથી તે
સ્વામિપર અત્યંત શુદ્ધ પ્રેમથી મસ્તાની બનેલી છે અને તેથી તે
નવું જુનના સ્વામી એના નિરુજન આત્મદેવની સાક્ષાત્પત્તે પ્રાપ્તિ
કરે એમ નિશ્ચયત ભાસે છે આનંદધનજી કહે છે કે, એવા આત્માને
હૃદયમાં 'પારવો' બેઠાં

પદ ૬૧

(રાગ જયજયવતી)

મેરીસુ તુમરેં જુકહા, દૂરીકે હોનૈં સરૈરીરી ॥ મેરી૦ ॥ ૧ ॥

રુઠેસેં દેસ મેરી મનસા દુઃસ ઘેરીરી ॥

જાકે સગ્ર સેલો સોતો, જગતકી ચેરીરી ॥ મેરી૦ ॥ ૨ ॥

શિરછેદી આગે ઘરે, ઓર નહાં તેરીરી ॥

આનન્દધનકીસો, જો રહુ હુ અનેરીરી ॥ મેરી૦ ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ — મુમતિ પોતાના ચેતનસ્વામિને કહે છે કે, હું ચેતનનાથ !
મહુને તમેજી તમારાથી જાતી દૂર થવાને જો કહ્યું તે મેં અન્યોથ્યુ, અને
તેથી આપને રહેલા જેના દેખીને માફ મન હું બધી ઘેરાઈ ગયું છે આપશ્રી
કુમતિના ભભેરવાથી કાનના કાન્થા થઈને મહુને દૂર થવાનું કહ્યું છે
તેમા આપને તો તેનો (મનમાં) કંઈ હીસાબ નથી, પણ મારા મનમાં હું ખ
માતું નથી હું આપની સ્ત્રી છું તેથી મને આટલું બધું હું ખ ઉત્પન્ન થાય
છે, જો હું તમારી સ્ત્રી ન હોઉં તો જરામાન પાપુ હું ખ મનમાં
યાય નહિ પોતાની સ્ત્રીને દૂર થવાનું કહ્યું એ શું સામાન્ય વાત છે ?
પોતાની સ્ત્રીને દૂર થવાનું કહેતા પહેલાં આપે વિવેકદષ્ટિથી ઘણો
નિવાર કરવો બેઠાં

જાતની સ્ત્રીન ભૂમિકામાં પાપુ કોઈ પુરૂષ પોતાની ખરી પત્નીને
પોતાનાથી દૂર થવાનું કહે છે, તો તેણીના હૃદયમાં કારીલા લાગે
છે અને વખતે તે પ્રાણને પાપુ તણ દે છે પતિ કાન્થા કાનનો હોય
છે અને અન્ય સ્ત્રીઓનો ભભેરવાનો ભૂત જેવો બનીને સ્ત્રીનું અપ
માન કરે છે, તો તેમા પતિને સરનાવું પડે છે અને પશ્ચાત્તાપ કરવો

પ હોય છે તેને તેના વિના ગમતુ નથી પ્રેમીનો વિરહ બહુ
 ૧ હોય છે સ્વૃષ્ઠ ભૂમિકામાં પણ પ્રેમીના વિરહે પ્રેમી લલ
 સાપુને પણ તૃણવત ગણે છે, તો સૂક્ષ્મ આત્મભૂમિકામાં
 ૨ પ્રેમ આત્મા ઉપર અથાગ હોય, એમાં કોઈપણ પ્રકારનું
 જલ્પાતુ નથી

સુમતિ કહે છે કે, હું સ્વામિનું! આપશ્રીના વિગ્ધે વિરહરૂપ સપ્ત
 ૧ વખતમાં મારી શય્યાને ખુદી નાખી, અર્થાત્ ખરાબ કરી દીધી,
 ૨ સુમતિને વિરહ એક સર્પરૂપ ભાસે છે સર્પ જેમ ભયગર
 પ્રાણુવિનાશક છે, તેમ વિરહ પણ પ્રેમમય સ્ત્રીને ભયગર અને
 વેનાશક લાગે છે અધઞ્જારમાં સર્પેતુ જોર જેમ વિરોધ હોય છે,
 રાત્રીમાં વિરહરૂપ સર્પેતુ જોર વિશેષ હોય છે ઉત્તમ પ્રેમની
 પ્રેમ વિરહ તે સર્પ સમાન ભાસ્યાવિના રહેતો નથી સુમતિનો
 ૩ આત્મસ્વામીપર કેટલો બધો પ્રેમ છે, તે આ તેના ગજદોજ
 ૪ વી આપે છે હસીપણ હસવિના પ્રાણુનો ત્યાગ કરે છે સારેવડી
 ૫ (પખીલી) પણ સારેવડા પખીવિના જીવી શકતી નથી પખીઓમાં
 ૬ આવો પ્રેમ હોય છે, ત્યારે સુમતિનો આત્માપર અમેય પ્રેમ
 ૭ એમાં શું કહેવું?

સમતા આટલું કહીને બેસી રહેતી નથી, પણ હજી તે આગળ પો-
 ૮ તી પિતક વાર્તા જણાવે છે ઓળખાન કયા મિટી લોજન અને જલપાન
 વાતુ તો દૂર રહ્યું, કિન્તુ તેની કથા પણ પતિના વિરહે મટી ગઈ,
 ૯ અર્થાત્ રૂળી ગઈ પતિવિના લોજન અને પાનતુ પણ ભાન રહ્યું નથી
 ૧૦ જન અને પાન કર્યાવિના આલતુ નથી, પણ સુમતિ તો ચેતન
 ૧૧ તિના વિરહે સરીરતુ ભાન બૂલી ગઈ સરીર ડોના માટે હિલુ રાખ-
 ૧૨ તુ છે? પતિના વિરહે સરીરની કિમ્મત પણ નથી, તો પત્ની લોજન
 ૧૩ નની કથા કરવાની વાતજ કયા રહી ઉચ્ચ નિબંધ પ્રેમની ધૂનમાં
 ૧૪ રેણીને સરીર નભાવનાતુ ભાન ન રહે તે બનવા યોગ્ય છે, અર્થાત્
 ૧૫ પ્રેમની આગળ લોજન, પાન અને સરીર પણ અસારભૂત છે

જનતાની સ્વૃષ્ઠ ભૂમિકામાં પણ પ્રેમની આગળ સરીર, પ્રાણ
 અને લોજનાદિની અસારતા, ઉત્તમ પતિનતા સ્ત્રીઓને ભાસે છે પ્રેમના
 સમાન કોઈ સયોગીજરણુ નથી સેંકડો યોજન દૂર છતા ચકોરનો
 ૧૬ મન્દ્રપર પ્રેમ લાગી રહ્યો હોય છે સાત રાજલોક પર્યંત સિદ્ધ પર-
 ૧૭ માત્મા દૂર છે તો પણ યોગિયોનો ગિદ્દોના ઉપર પરમ પ્રેમ વર્તે
 ૧૮ છે જો પ્રેમને કાઢી નખાય તો સબન્ધની વ્યાખ્યા નિર્મૂલ થઈ જાય
 ૧૯ છે. અગ્નિના બળથી જેમ અગ્નિપત્ર આવે છે, તેમ પ્રેમના બળથી
 ૨૦ ભ. ૪૪

પ્રસંગે પોતાને દૂર થનાવું કહેનાર સ્નામિને, અસરકારક સંબોધાથી
નિવેક થનામાટે સ્પષ્ટ વાત કરે તેમા કઈ પણ આશ્ચર્ય નથી

સુમતિ કથે છે કે, હે આત્મપ્રભો ! આપ જેના સંગે ખેલો છો,
તે તો જગતની કુમતિ છે અને તે જગતની દામીભૂત છે દાસી તે
દાસીજ કહેવાય, તેમ કુમતિ પણ મોહ વડાની બેટી હોવાથી દાસી /
છે મોહ વડાની બેટીરૂપ કુમતિ કોઈવું શ્રેય કરવાને રાક્ષિમાન થતી
નથી દાનીના કહેવા પ્રમાણે વાવનાર પુરો પણ દાગરૂપ બને છે તપુ
ભુવનના સ્નામી, એના હે આત્મન ! તમને જગતની દાસી એવી કુમ
તિની સમતિ કરવી અને તેની ગ્રાથે ખેલવું બિવદૂલ ઘટતું નથી.
આપને સત્ય જણાવતું તે આપની સ્ત્રીની ફરજ છે, માટે જમે તેવા
સરોગોમા પણ આપને સત્ય જણાવતું છે અને સત્ય જણાવીરા તમારા
મનમા એમ આવે કે કુમતિ તે મહેને અન્ત કરવુંથી ઈન્છે છે, પણ
વખત આરે કુમતિ આપની થનાની નથી બ્યારે ખરો સમય-વખત
આવશે ત્યારે કુમતિ કઈ પણ કરી રાકવાની નથી વખત આવે
પોતાવું શિર છેદીને જે તારી આગળ રહે અને મૃત્યુને હીસાખમા ન ગણે
તે તારી ખરી સ્ત્રી જાણવી, અન્ય તારી સ્ત્રી ખાણ નહિ જે હુ જૂંક
કહેતી હોજી તો તમારી સોગન છે, અર્થાત્ હે આનન્દના ધનસ્વત
આત્મન ! હુ આપની હુ, તો નપૂર્વક કહુ છું કે, હુ તમારી હુ
માઝ કથેવું આપશ્રી ક્ષદ્યમા ધારણ કરવો એમ આનન્દધન આવે છે

પદ ૬૨

(રાગ મારઝ)

પીયા ત્રીન સુધયુધ સૂદીહો, વિરહભુયગ નિશાસમે ॥
મેરી સેજડી સૂદીહો ॥

॥ પીયા ૦ ॥ ૧ ॥

મોયણ પાન કથા મિટી, કિસકુ કહુ સૂધીહો ॥

આજકાલ ઘરજાનકી, જીવ જાસ વિલુદ્ધીહો. ॥

॥ પીયા ૦ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ — સમતા કથે છે કે, મારા પ્રિય ચેતન સ્નામિવિના મારી
શુદ્ધિ તે, કુખનદાસી જેવી ખુધી હતી, તેની પેઠે ખુબી અર્થાત
વક થઈ ઈ છે, અર્થાત્ મનની શુદ્ધિ ગ્રહેતી નથી અને શુદ્ધિ પણ
વિરહ દસાથી ઠેકાણે રહેતી નથી વિરહિતી સ્ત્રીની શુદ્ધિ દસા
જગતની સૂચક ભુમિકામા પણ બેવામા આવતી નથી જેને જેની

રહે છે, તે જગતના ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ પ્રેમી છે, આવા પ્રકારના પ્રેમીઓ તેજ મનુષ્યપણુ સોભાવી સહે છે. દંત્રબળના પ્રેમ-જેનો ક્ષણિક પ્રેમ છે, એના હીન મનુષ્યોના હૃદય કૂતરાની ચાટ હોય છે જેણે પ્રેમનું પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ બહુ નથી અને જે મા સહે છે, તેના સમન્ધને પ્રેમસમન્ધ કહી શકાય નહિ. પ્રેમના ભક્તિ અને વાત્મસ્થવિના કશું કંઈ દેખાતું નથી. જે મનુષ્યો વિવેક-ની હીન છે, તેઓના હૃદયમાં શુદ્ધ પ્રેમનું સ્વરૂપ પણ આવતું નથી. પ્રેમ ક્ષણમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને ક્ષણમાં ટળે છે તે શુદ્ધ પ્રેમ નથી, પ્રેમનો વિકાર (રોગ) છે કોઈપણ પ્રકારના સ્વાર્થ પ્રયોગ નથી કરેલો. તે શુદ્ધ પ્રેમ નથી કામી, લોભી, કપટી, ક્રોધી, માની અને પૌંડ-પદાર્થોની પ્રાપ્તિમાટે પ્રેમ કરનારાઓ, દુનિયામાં પનલે પનલે આવે છે, પણ જેના શુદ્ધ પ્રેમમાં કોઈ પણ ભતનું પ્રયોગ નથી, તેમ છતાં એકરમતા દેખવામાં આવે છે, તેવા જ્ઞાની મનુષ્યો ઉત્તમ યોગીઓ તરીકે કોઈક વિરલા દેખવામાં આવે છે કેટલીક સ્વાર્થ-પ્રેમ પ્રેમસમન્ધવાળી સ્ત્રીઓનો પોતાના પતિયોપર સ્વપ્નસદૃશ પ્રેમ હોય છે અને તેથી તે કદાચિ ઉત્તમ-શુદ્ધપ્રેમવાળી સ્ત્રીઓની કોટીમાં ગણવાને લાયક બનતી નથી.

સમતાનો ઉત્તમોત્તમ શુદ્ધ પ્રેમ છે, નુવર્તની પેઠે તેના હૃદયનો પ્રેમ નિર્મલ છે, તેથી તેના વિચારો અને આચારો અને ચારીરિક ચૈદ્ર-ઓમાં અભિનવતા દેખાય તેમાં શુ મુદ્દુ? શ્રીમદ્ આનન્દધનુએ સુમતિનો અપૂર્વપ્રેમ દર્શાવ્યો છે અને અન્તરમાં સુમતિની પ્રેમદરશનો આગેદુમ્બ ચિતાર આપ્યો છે. સુમતિને તેવા પ્રકારનો વાસ્તવિક પ્રેમ આત્માના ઉપર હોઈ શકે છે આત્મસ્વામિની પ્રાપ્તિમાં પ્રથમ શુદ્ધ પ્રેમની આવશ્યકતા છે શુદ્ધ પ્રેમના યોગે આત્માની અપ્રાપ્તિના સમયમાં વિરહદુઃખનો અનુભવ થાય છે સુમતિ, આત્માવિના મુદ્દાય છે. સુમતિ આત્મસ્વામિની પ્રાપ્તિ કરવામાટે તત્ત્વપાપક થઈ છે આત્મા-વિના સુમતિને અશમાન ચેન પડતું નથી સુમતિ શુદ્ધ પ્રેમમાં મનની તન્મયતા કરીને આત્માવિના અન્ય કશું-કંઈ સ્મરતી નથી જે જે મહા-ત્માઓએ પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિ કરી છે, તેઓના હૃદયમાં પૂર્વે સુમતિના યોગે આત્મા ઉપર શુદ્ધ પ્રેમ, પ્રગટ્યો હતો-આત્માની પ્રાપ્તિ કર-વામાં આત્મપ્રેમ સમજીતાની આવશ્યકતા છે અને તેવા પ્રકારનો સુમ-તિમાં શુદ્ધ પ્રેમ પ્રગટેલો હોવાથી, તે આત્મસ્વામિના વિરહે આવો વિયોગ દરાનો અનુભવ કરે છે સુમતિ વિરોધત સ્વામિના વિયોગે

જગત્મા તુદ્ર સ્વાર્થસાધક સ્ત્રીના પોતાના સ્વામીપર સ્વાર્થિક પ્રેમ હોય છે સ્વામી માવત પોતાનું ગર્થ કરે તાવત તે કાર્યના સ્વાર્થ હુદ્ર સ્ત્રીના સ્વામીપર પ્રેમ વર્તે છે, અર્થાત્ તાવત કૃત્રિમ પ્રેમનું વર્તન સ્વામિસાથે ચનાવી તકે છે, પણ પોતાનો સ્વાર્થ ત્યારે નથી સધાતો ત્યારે તુર્ત તે પ્રેમના સ્થાનમા રોષના વિકારોને દર્શાવીને પતિની વૈરિણી બને છે શુદ્ધ પ્રેમની મલીનતાને સ્વાર્થિક પ્રેમ કહીએ તો ચાલી શકે તેમ છે સ્વાધિક પ્રેમથી પુત્ર પણ પોતાના પિતાનો શુદ્ધ પ્રેમ મેળવી ગઠતો નથી સ્વાર્થઆધુ પુત્રો પોતાના પિતાથી કોઈ પણ જાતનો સ્વાર્થ ન સરે વા પિતાથી પોતાની કઈક હાનિ થાય, તો તુર્ત પિતાના પ્રતિપક્ષી બનીને પિતાનું બુદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરે છે સ્વાર્થથી બનેલા શિષ્યો પોતાનો સ્વાર્થ ન સરે, વા શુદ્ધ પોતાને ધમકાવે તો શુદ્ધના શત્રુ બનીને શુદ્ધની નિન્દાના અપુના કુકે છે અને શુદ્ધની હેલના કરવા અનેક પ્રકારના પ્રયત્નો રચે છે જગત્મા આપુ ઘણું ઠેકાણું દેખવામા આવે છે શિષ્યોના આવા પ્રેમને સ્વાર્થ પ્રેમ વા મલીન પ્રેમ કહીએ તો તે સત્યજ છે અધમ મનુષ્યો મલીન સ્વાર્થ પ્રેમના સખ ન્ધથી પોતાનું કાર્ય સાધવા તત્પર થાય છે પોતાની ઇચ્છાને ગમે તે પ્રકારે સિદ્ધ કરવાને શુદ્ધ મનુષ્યો, ઉપર ઉપરની પ્રેમની ચિદ્દાઓ દર્શાવે છે, પણ તે માહુમ પડ્યાવિના રહેતી નથી ગમે તેવા પ્રતિકૂળ પ્રાપ્તિપક્ષ રક સયોગોમા પણ શુદ્ધ પ્રેમ તો એવોને એવો સુવર્ણની પેઠે બન્યો રહે છે અશ્વિના સખન્ધમા આવતા કાષ્ટ બળીને તુર્ત ભરમીભૂત થાય છે, તેમ પ્રતિકૂળ સયોગરૂપ અશ્વિના સખન્ધમા આવતા મલીન સ્વાર્થિક પ્રેમ બળી જાય છે સુવર્ણને લાખો મણુ અશ્વિના નાખવામા આવે, તો પણ તે પોતાનું રૂપ બદલતુ નથી સુવર્ણની પેઠે જેનો પ્રેમ વર્તે છે તેને ધન્ય છે, મલીન સ્વાર્થોદિ પ્રયોજનથી જગત્મા જે પ્રેમના સખન્ધો થાય છે, તેમા અશ્વમાન પણ ઉત્તમતા નથી

અથવા પ્રેમના જીવતા નાટ્યો કોઈકજ ઠેકાણું દેખવામા આવે છે,

જગત્ની સ્ત્રી સખિનમા શુદ્ધ પ્રેમના પાત્રો કવચિત્જ દેખવામા આવે છે આવકોમા, સાધુઓમા, મહાજોમા, ઘરમા, ગચ્છમા અને સમાજોમા પણ શુદ્ધ પ્રેમના પાત્રો કલ્પવૃક્ષની પેઠે કોઈકજ દેખવામા આવે છે સ્વાર્થના લીધે શુદ્ધનાપર પ્રેમથી પ્રાપ્ત પાથરનારાઓ અમારી આખે ઘણા દેખવામા આવ્યા છે, પણ સ્વાર્થની પ્રતિકૂલતા યતા તેઓ દ્રેવના પાત્રોમા ફેરવાઈ ગયેના અપુખ્તના છે સ્વાર્થ વિનાનો શુદ્ધ પ્રેમ ગમે તેવા પ્રતિકૂળ સયોગોમા એક સ્થિતિવાળો

બાહ્ય દશાનુ ભાન બુવાતુ નથી, તે માટે શ્રી દેવચન્દ્રણ પપુ શ્રી-
પભદેવના સ્તવનમા કહે છે કે, પ્રીતિ જનતી પર વકી, જે તોડે હો તે જોડે
પદ, પરમ પુરુષથી રાગતા, શુક્લતા હો લાલી ગુણ મેહ, ક્રુપમ જિણદશુ પ્રીતદી
શ્રી દેવચન્દ્રણ પપુ પ્રભુપર પ્રેમ કરવાનેમાટે હૃદય ખુલ્લુ કરે છે પરમ-
પુરુષની સાથે રાગ કરવો તેને ગુણગૃહભૂત આત્માનુ ઐક્ય દર્શાવ્યું
છે આ ઉપરથી પપુ સિદ્ધ થાય છે કે, જડ વસ્તુઓનો રાગ પરિહરવો
હોય અને આત્માની આનન્દ દત્તા પ્રાપ્ત કરની હોય, તો આત્માના ઉપર
અત્યંત શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરવો જોઈએ શુદ્ધ પ્રેમમા ગર્વ આત્માઓનુ
ઐક્ય ભાસે જે જગત્ જીવોનુ વાત્સલ્ય તત્ત્વમયે અનુભવાય જે મર્મ
જીવોપર શુદ્ધ પ્રેમનો પ્રસાદ વહે છે, તેથી દ્વેષરૂપ મહીનતા ટળી જાય
છે જે મનુષ્યો વીતરાગપદ પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છતા હોય, તેઓને આ
દશાજ પ્રથમ અનુભવવામા આવશે શુદ્ધ પ્રેમવિના આ જગત્મા ડોઈ
પપુ મનુષ્ય તીર્થકર નામકર્મ બાપવાને સમર્થ થઈ નક્તો નથી
દેન, શુદ્ધ અને ધર્મનો રાગ પપુ પ્રેમમા સમાઈ જાય છે દેવ, શુદ્ધી
ભક્તિને પપુ જીવાડનાર પ્રેમ છે શુદ્ધી કૃપાદષ્ટિનુ સિંચન કરનાર પપુ
પ્રેમ છે મહાત્માઓનો આશીર્વાદ મેળવી આપનાર પપુ પ્રેમ છે શુદ્ધ
પ્રેમમા નરીર, મૃત્યુ, લક્ષ્મણ અને દુનિયાના વિરુદ્ધ વિચારની કઈ પણ
પરવા રહેતી નથી

શ્રુતિએ પોતાના ચેતન સ્વામિપર શુદ્ધ પ્રેમથી રંગાઈને ઉપર
પ્રભાણે જે જે કથન કર્યું છે, તેનુ રહસ્ય પુન પુન મનન કરવા
જેઝ છે

પદ ૬૩

(રાગ માલ)

ત્રજનાથસેં સુનાથવિણ, હાથોહાથ વિકાઓ ॥

વિચકો કોડ જન કૃપાલ, સરન નજર નાયો ॥ ત્રજ૦ ॥ ૧ ॥

જનની કહુ જનક કહું, સુત મુતા કહાયો ॥

માહ કહું મગિની કહુ, મિત્ર શત્રુ માયો. ॥ ત્રજ૦ ॥ ૨ ॥

રમણી કહું રમણ કહુ, રાડ રજતુલાયો ॥

દેવકે પતિ હન્દ ચન્દ, કીટ મૃગ ગાયો ॥ ત્રજ૦ ॥ ૩ ॥

કામી કહુ નામી રુહુ, રોગ મોગ માયો ॥

નિશપતિધર દેહ મેહ ધરિ, વિવિધ વિવિધ ધરાયો. ॥ ત્રજ૦ ॥ ૪ ॥

હૃદયને ખાલી કરી વિરહવ્યથા જાણાવે છે, તે નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવે છે

શ્રાવણ માદુ ઘનઘટા, વિચ વીજ જવૂકાહો ।
 સરિતા સરવર સમ મરે, મેરા ઘટસર સવ સૂકાહો. ॥ પી ૦ ॥ ૫ ॥
 ઋતુભવ વાત વનાયકે, કહે જૈસી માવેહો ।
 સમતા ટુક ધીરજ ધરે, આનન્દઘન જાવેહો. ॥ પી ૦ ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ — મનના કથે છે કે, આપણુ અને ભાદ્રપદ માસના મેઘની ઘટા આકાશમાં છનાઈ જાય છે અને ઝરમરઝરમર મેઘ વર્ષા કરે છે અને વન્યે વન્યે વિદ્યુતના ઝબકાર પાડુ થયા કરે છે, મેઘવૃષ્ટિના થોડે નદીઓ અને સરોવર ભરપૂર ભર્યા હોય છે, તોપણ તેવા સમયે મારૂ હૃદયરૂપ સરોવર સુષ્ક હોય છે, મારા સ્વામિરૂપ મેઘની વૃષ્ટિ વૃષ્ટિવિના મારૂ હૃદય સરોવર સુષ્ક હોય એમાં કઈપણ આશ્ચર્ય નથી. બાહ્યસ્થૂળ ભૂમિકાનો મેઘ દેખીને મારા અંતરના આત્મમેઘનુ સ્મરણ થાય છે એ આત્મમેઘની વૃષ્ટિ થાય તો મારૂ હૃદય સરોવર રેવ છેવ થઈ જાય

શ્રીમદ્ આનન્દઘનજી મહારાજ કથે છે કે, સુખતિ અનુભવની વાર્તા મનમાં જેવી આવે તેવી બનાવીને આત્મસ્વામિને પરોક્ષ દર્શામાં પણ કથે છે, અર્થાત્ અત્યંત પ્રેમી એવી સમતાને પરોક્ષ અને પ્રત્યક્ષ બાદ પાડી લીનતા થતા રહેતુ નથી પોતાના મનમાં અનુભવવાર્તા બનાવીને તે વિયોગદર્શાજન્ય ઉદ્ધારોને બહાર કાઢે છે પરોક્ષદર્શામાં સમતાને અનુભવવાર્તા સ્ફુરે છે પરોક્ષદર્શામાં અનુભવ જ્ઞાન હોય છે અનુભવજ્ઞાનથી અનુભવવાર્તા કરી રાકાય છે હૃદયદર્શામાં પણ સમતાને અમુક શુભસ્થાનકનુવી પ્રેમ ખુમારી છે, પશ્ચાત્ પ્રેમનુરૂપ બદલાઈ જાય છે અને આરિન્દગમ્યુતા પ્રગટ થાય છે અને તે વખતે દર્શામાં શુભસ્થાનકથી ઉપરના શુભસ્થાનકે ઉપર જતા અરૂપ સમય લાગે છે એ સમતા ઉપરના શુભસ્થાનકપર જવામાંટે અટક સમયગુરૂ ધારણ કરે તો, આનન્દઘનરૂપ પરમાત્મસ્વામી તેના ઘેર આનન્દ પિના રહે નહિ બાહ્યરૂપ અનર ન્યાયના સૂત્રોની જોખણપટ્ટીમાં ન કરવાથી આવી, આત્મપ્રભુપ્રતિ શુદ્ધ પ્રેમ ખુમારી જાગે ત્યારે નથી જેના હૃદયમાં સમતાની જાગૃતિ થાય અને આત્મપ્રભુની પ્રાપ્તિમાંટે ઉપરુક્ત વિરહ દર્શાના ઉદ્ધારો નીકળે, તેજ મનુષ્ય પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરી શકે છે શુદ્ધ પ્રેમથી આત્મપ્રભુનુ ધ્યાન ધર્યાવિના

બાહ દરાનુ ભાન બુવાતુ નથી, તે માટે શ્રી દેવચન્દ્રજી પણ શ્રી-
પદ્મદેવના સ્તવનમા બહે છે કે, પ્રીતિ બનતી પર ચકી, જે તોડે હો તે જોડે
પદ્મ, પરમ પુરુષથી રાગતા, શુક્લતા હો વાલી ગુણ ગેહ, રૂપમ જિણદશુ પ્રીતદી,
શ્રી દેવચન્દ્રજી પણ પ્રભુપર પ્રેમ કરવાને માટે હૃદય ખુલ્લુ કરે છે પરમ-
પુરુષની સાથે રાગ કરવો તેને શુભગૃહભૂત આત્માતુ ઐક્ય દર્શાવ્યું
છે આ ઉપરથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે, જડ વસ્તુઓનો રાગ પરિહરવો
હોય અને આત્માની આનન્દ દશા પ્રાપ્ત કરવી હોય, તો આત્માના ઉપર
અત્યંત શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરવો જોઈએ શુદ્ધ પ્રેમમા મરે આત્માઓતુ
ઐક્ય ભાસે છે જગત્ જીવોતુ વાત્સલ્ય તત્સમયે અનુભવાય છે સર્વ
જીવોપર શુદ્ધ પ્રેમનો પ્રવાહ વહે છે, તેથી દ્વેષરૂપ મહીનતા ટળી જાય
છે જે મનુષ્યો વીતરાનપદ પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છતા હોય, તેઓને આ
દરાજ પ્રથમ અનુભવવામા આવશે શુદ્ધ પ્રેમવિના આ જગત્મા કોઈ
પણ મનુષ્ય તીર્થકર નામકર્મ બાધવાને સમર્થ વધ રાકતો નથી
દેવ, ગુરુ અને ધર્મનો રાગ પણ પ્રેમમા સમાઈ જાય છે દેવ, ગુરુની
ભક્તિને પણ જીવાડનાર પ્રેમ છે ગુરુની કૃપાદષ્ટિતુ સિંચત જરનાર પણ
પ્રેમ છે મહાત્માઓનો આશીર્વાદ મેળવી આપનાર પણ પ્રેમ છે શુદ્ધ
પ્રેમમા શરીર, મૃત્યુ, લગ્ન અને દુનિયાના વિરૂદ્ધ વિચારની કંઈ પણ
પરના રહેતી નથી

સુમતિએ પોતાના ચેતન સ્વામિપર શુદ્ધ પ્રેમથી રંગાઈને ઉપર
પ્રભાતે જે જે કથન કર્યું છે, તેતુ રહસ્ય પુન પુન મનન કરવા
જેવું છે

પદ્ ૬૩

(રાગ માહ)

ત્રજનાથસેં સુનાવણિ, હાથોહાથ ત્રિકાયો ॥

વિચકો કોડ જન કૃપાલ, સરન નજર નાયો ॥ ત્રજ૦ ॥ ૧ ॥

જનની કહુ જનક કહુ, સુત સુતા કહાયો ॥

માઈ કહું મગિની કહુ, મિત્ર શત્રુ માયો ॥ ત્રજ૦ ॥ ૨ ॥

રમણી કહું રમણ કહુ, રાડ રજતુલાયો ॥

દેવકે પતિ ઇન્દ્ર ચન્દ્ર, કીટ મૃગ ગાયો ॥ ત્રજ૦ ॥ ૩ ॥

કામી કહુ નામી કહુ, રોગ મોગ માયો ॥

નિશપતિધર દેહ ગેહ ધરિ, વિવિધ વિવિધ ધરાયો. ॥ ત્રજ૦ ॥ ૪ ॥

વિધિનિપેધ નાટક ધરી, મેલ આઠ (ઠાય) છાયો ॥

માપા પદ્મવેદ ચાર, સાંગ શુદ્ધ પદાયો ॥ વ્રજ૦ ॥ ૫ ॥

તુમસે ગજરાજ પાય, ગર્દમ ચઢી ધાયો ॥

પાયસ સુગ્રહકા વિસારી, મીઠા નાજ રાયો ॥ વ્રજ૦ ॥ ૬ ॥

લીલાશ્રુ હડુક નચાય, કહોજી દાસ આયો ॥

રોમ રોમ પુલકિત હૃ, પરમ લાભ પાયો ॥ વ્રજ૦ ॥ ૭ ॥

ભાનાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ, વીતરાગ પરમાત્માને કૃષ્ણ કહીને તેની સ્તુતિ કરે છે તેઓ શ્રીનજદેરામા ગયા હોય અને તત્સમયે પરમાત્માજી કૃષ્ણરૂપ છે, એવું સાપેક્ષ દૃષ્ટિથી વર્ણન કર્યું હોય । તેમ લાગે છે નજ એટલે સમૂહ આત્માનો અસખ્ય પ્રદેશરૂપ નજ દેશ લાગુવો અને તેના પરમાત્મા નાય હોવાથી નજનાય કહેવાય છે શુભોના સમુદાયને નજ જોવો અને તેના નાય પરમાત્મા વીતરાગ અવબોધવા શ્રીમદ્ આનન્દધનજી, પરમાત્માની ભક્તિના ચોતે ભક્ત-સ્વાભાવિક રીત્યા બનીને ભક્તિનું અદ્ભુત ચિત્ર હૃદયમા ચિત્રે છે અને હૃદયની ઉદ્ભવતી ભક્તિની ઊર્મિયો વાણીથી બહાર કાઢે છે

પરમાત્માની ભક્તિથી સર્વ પ્રકારના પાપ ટળે છે, પણ પ્રભુની મેરાવિના અનન્તકાળ પર્યંત સમારમા પરિભ્રમણ કરવું પડ્યું, જ્ઞાન દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય અને અનન્તસુખના નાય, એવા પરમાત્માની ભક્તિ, સેવા અને તેમના ધ્યાનવિના ચેતન જગતમા કદ મૂળાદિ અનંતારોમા હાથોહાથ વેચાયો, ગૌ આદિ પશુઓના તથા શુભાત્માના અવતારોમા ઘણીવાર વેચાયો સમારમા ચારે તરફ અવલોકતા પરમાત્મદેવવિના વચ્ચે અન્ય કોઈ શરણુ મારી દૃષ્ટિમા આવ્યું નહિ સકલ શુભાંગાર અને અપ્રાદશ દોષરહિત પરમાત્મદેવ વિના અન્ય કોઈ જગતમા રાસણુ નથી, માટે હે દેવ ! હવે હું તારે શરણુ આપ્યો છું શ્રીપરમાત્મ પ્રભુની ભક્તિમા લયલીન થયાવિના અને સર્વ પ્રકારની ભ્રાતિને ટાળીને પરમાત્માનું તરણુ કર્યાવિના જીવની સમારમા કેવી દશા થઈ તે હવે શ્રીમદ્ દર્શાવે છે

અનેકશઃ અનેક જીવોના મિત્ર તરીકે સખન્ધ ધારણ કરવો પડ્યો અનેકશઃ અનેક જીવોની સાથે રાત્રી તરીકેના સખન્ધ ધારણ કરવો પડ્યો હે ભગવન્ ! અનેકશઃ અનેક જીવોની સાથે સ્ત્રી તરીકેના સખન્ધ ધારણ કરના પડ્યા જગત્મા કર્મના યોગે અનેક પ્રકારના અવતારો લેવા પડ્યા કોઈ વખત રાજા થયો અને કોઈ વખત રજા (ધૂળ)ની સમાન જગત્મા ગણાયો દેવતાઓના પતિ ઇન્દ્ર અને ચન્દ્રાદિના અવતારો ધારણ કર્યા અને ઘણીવાર ક્રીડા અને ભૂમના અવતારો ધારણ કર્યા એમ આપની આગળ હે ભગવન્ ! વૃત્તાત માત્ર કહું છું જગત્મા સ્ત્રીવેદ, પુરૂષવેદ અને નપુસન્વેદના યોગે કામીની અવસ્થા ધારણ કરી હે ભગવન્ ! અનેક પ્રકારના નામ ધારણ કર્યા, તેમા કયા કયા નામોની યાદી કર ? નામ અને રૂપમા જગત્મા જીવો બધાય છે અને પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પારખી શકતા નથી અનેક પ્રકારના રોગ સહન કર્યા, તેમજ અનેક પ્રકારના ઇન્દ્રિયજન્ય ભોગો ભોગવ્યા, પણ જરામાત્ર શાંતિ પામ્યો નહિ વિધિ અને નિયેધના નાટક ધારણ કરીને આઠ પ્રકારના વેપથી છનાયો કેટલીક પ્રતિયોમા મેલ ઠાપણાઓ એવો પણ પાઠ છે ભેખરૂપ સ્થાનથી છનાયો, એવો તેનો અર્થ કરવો, છ પ્રકારની ભાષા, ચાર વેદ અને તેના અંગોના શુદ્ધ પાઠો ભણ્યો, પણ હે ભગવન્ ! આત્મામા ઉત્થાનિના અને યથાનિધિ નેનાભક્તિથી તેની આરાધના કર્યાવિના માત્ર ડેંગણ પડ્યું નહિ હે પરમાત્મદેવ ! આપના સમાન ગજરાજને પામ્યા છતાં પણ મોહરૂપ ગર્ભપર ચઢીને નસારમાર્ગમા દોડ્યો, સારા ઘરનું વા પોતાના અસખ્યાત પ્રદેશરૂપ ગૃહનું આનન્દરૂપ પાયસ ભોજનનો ત્યાગ કરીને પુદ્ગલરૂપ ઐક-અનાજની લીક્ષા મેં માગી ખાધી હે ભગવન્ ! સસારની લીલાભૂમિમા વેગે નાચીને હવે તો તમારા શરણે આ દાસ આવ્યો છે-આપનું રાત્રી પામીને શરીરના રોમે રોમે પુલકિત થયો છું આપના દર્શનથી પર-મલાભ પામ્યો છું પરમાત્મા વીતરાગદેવના શરણે આનંદથી કર્મનો મખન્ધ બિલકૂલ રહેતો નથી પરમાત્માનું શરણું, પરમાત્માનો આશ્રય, ખરેખર સત્ પ્રકારના ગુણોને પ્રગટાવે છે મન, વચન અને કાયાનું અર્પણ પરમાત્માને કર્યાવિના પરમાત્માનું શરણું કર્યું કહેવાતું નથી અહત્ત અને મમત્વના પરિપુર્ણનો લય કરીને પરમાત્માના સ્વરૂપમા લીન થઈ જવું, તેજ પરમાત્માનું રાત્રી કર્યું કહેનાય છે પરમાત્માને શુદ્ધપ્રેમથી પ્રાપ્ત કરી રાકાય છે શુદ્ધપ્રેમના યોગે અન્તરમા રહેલું, શુદ્ધ પરમાત્મત્વ પ્રગટ થાય છે. શ્રીમદ્ આનન્દધનજી હવે પ્રભુને કેની રીતે વિનવે છે તે દર્શાવે છે.

વિધિનિપેધ નાટક ધરી, મેલ જાઠ (ઠાય) છાયો ॥

માયા પદ્મેદ ચાર, સાંગ શુદ્ધ પદાયો ॥ વ્રજ૦ ॥ ૫ ॥

તુમસે ગજરાજ પાય, ગર્દભ ચઢી ધાયો ॥

પાયસ સુગ્રહકા વિસારી, મીસ નાજ રાયો ॥ વ્રજ૦ ॥ ૬ ॥

લીલાશુ હઠક નચાય, કહોજુ દાસ આયો ॥

રોમ રોમ પુલકિત હ, પરમ લાભ પાયો ॥ વ્રજ૦ ॥ ૭ ॥

ભાનાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ, વીતરાગ પરમાત્માને કૃષ્ણ કંઠીને તેની સ્તુતિ કરે છે તેઓ શ્રીનજદેશમા ગયા હોય અને તત્સમયે પરમાત્માજી કૃષ્ણરૂપ છે, એવું સાપેક્ષ દૃષ્ટિથી વર્ણન કર્યું હોય । તેમ કહ્યું છે નજ એટલે સમૂહ આત્માનો અસખ્ય પ્રદેશરૂપ વ્રજ દેશ ભાપુવો અને તેના પરમાત્મા નાથ હોવાથી નજનાથ કહેવાય છે ગુણોના સમુદાયને નજ કહેવો અને તેના નાથ પરમાત્મા વીતરાગ અન્યોધવા શ્રીમદ્ આનન્દધનજી, પરમાત્માની ભક્તિના પોતે ભક્ત-સ્વાભાવિક રીત્યા બનીને ભક્તિયુ અદ્ભુત ચિત્ર હૃદયમા ચિત્રે છે અને હૃદયની ઉદ્ભવતી ભક્તિની ઊર્મિયો વાપીથી બહાર કાઢે છે

પરમાત્માની ભક્તિથી સર્વ પ્રકારના પાપ ટળે છે, પણ પ્રભુની સેવાવિના અનન્તકાળ પર્યંત સસારમા પરિભ્રમણ કરવું પડ્યું, જ્ઞાન દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય અને અનન્તસુખના નાથ, એવા પરમાત્માની ભક્તિ, સેવા અને તેમના ધ્યાનવિના ચેતન જગત્મા કદ મૂળાદિ અવતારોમા હાથોહાથ વેચાયો, જો આદિ પશુઓના તથા ગુલાઓના અવતારોમા ઘણીવાર વેચાયો સસારમા ચારે તરફ અવલોકતા પરમાત્મદેવવિના વચ્ચે અન્ય કોઈ શરણુ મારી દૃષ્ટિમા આ-ચુ નહિ સકલ ગુણાગાર અને અઘાદશ દોષરહિત પરમાત્મદેવ વિના અન્ય કોઈ જગત્મા શરણુ નથી, માટે હે દેવ । હવે હું તારે શરણે આ-યો છું શ્રીપરમાત્મ પ્રભુની ભક્તિમા લયલીન થયાવિના અને સર્વ પ્રકારની ભ્રાતિને રાખીને પરમાત્માનું શરણુ કર્યાવિના જીવની સસારમા કેવી દશા થઈ તે હવે શ્રીમદ્ દર્શાવે છે

અનેક પ્રકારના જનનીના અવતાર થયા, તેમજ અનેકશ પિતા તરીકેના અવતારો ધારણુ કર્યા જગત્મા અનેકશ પુત્રોના અવતાર ધારણુ કર્યા, તેમજ અનેક વખત પુત્રીઓના અવતાર પણ ધારણુ કર્યા અનેક વખત અનેક જીવોને ભ્રાતા તરીકે જીવ થયો, અનેકવાર અનેક જીવો સાથે જેન તરીકેના સખ-યો સસારમા પરિભ્રમતા ધારણુ કર્યા

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, અત્યંત પાપરૂપ અપરાધને કરનાર દાસ છે હવે જો મારી લાજ હૃદયમા ધારીને મને સુધારશો અને તારશો તો આપની ઉદ્ધારકતા અવજોધીશ પરમાત્માને હૃદય નથી મન, વાણી અને કાયાથી રહિત સિદ્ધ પરમાત્મા છે, પપુ ભક્ત, ભક્તિના આવેશમા આવીને ઉપર્યુક્ત વાત્સી વદે છે

આપ કહેશો કે, તુ અન્યનો ઉપાસક છે, માટે તને હું કેવી રીતે ઉદ્ધારી રાકું? આવી દ્વૈતભાવના રાખો નહિ ઉપાસ્ય અને ઉપાસક બેનો ભેદ છે એવો વિચાર આપને કરવો યોગ્ય જણાતો નથી પરમાત્માને દુવિધા હોતી નથી, તો પપુ ભક્ત ભક્તિના પ્રેમાવેશમા આવીને ભગવાનને આ પ્રમાણે કહે છે રાજદ્વેષનો પરિપૂર્ણ ક્ષય થવાથી પરમાત્મામા કોઈ પપુ જાતની બાલ દુવિધા નથી ભક્તિના ઉદ્ધાસમા આવેલો અને પ્રેમમા લદબદ થએલો ભક્ત જે બોલે છે, તેમા ભક્તિરસની અને પ્રાર્થનાની મુખ્યતા અને હૃદયની શુદ્ધતા અને ભક્તિજન્ય નમ્રભાવ જોવાની આવશ્યકતા છે ભક્તિના રસની ધૂનમા મસ્ત બનેલ ભક્ત, પરમાત્માની સાથે ઐક્ય અનુભવે છે અને તેવા ભક્તિસાધ્ય ઐક્યભાવમા પરમાત્મદશાનો અનુભવ કરી શકે છે ભક્તિની ધૂનમા રસિક બનેલ ભક્ત, એક નાનડા બાળકની પેઠે પ્રભુને પિતાતરીકે માનીને લાકડવાયા વચ્ચે વદે છે અને તે વખતે તે જગત્ની સાથેતુ દ્વૈતભાન ભૂતી જાય છે ભક્તિરસથી તેનું હૃદય આનન્દમય બને છે, તત્ સમયે સત્વગુણ ખીલી ઉઠે છે અને પોતાને અમૃત ક્રિયાના અનુષ્ઠાનમા આસક્ત થએલો દેખે છે પ્રભુ ને હું જુદા છીએ એવું પણ તે ભાન ભૂલી જાય છે અને પરસ્પરની અદ્વૈતતામા ભક્તિયોગની સમાધિને અનુભવે છે હે પરમાત્મ નાથ! જે વાત ગઈ તે ગઈ, હવે તો ફેર આવુ કરશો નહિ સેવકનો ઉદ્ધાર કરવામા લગારમાન વાર લગાડો નહિ સેવકને તારવો એ આપની મુખ્ય કરજ છે આપને પ્રાપ્ત કરનાના ભક્તિરૂપ દ્વાર આગળ-નજીક આ દામ છે તેને પોતાનો કરી લો આપનો હું તુલ્ય પ્રેમના યોગે બન્યો છું હવે, આપ એમ કહો કે તુ મારો છે, એટલે બસ, આપના સેવકને આનન્દનો પાર રહેવાનો નથી હવે તો આપના દાસને હે પ્રભો! સુધારી લો આપને વારવાર બહુ શુ કહેવું? હે આનન્દના ઘનશૂન પરમાત્મ હરિ! આપના નામની પરમ રીતિને આપે નિર્વહવી જોઈએ, એમ શ્રી આનન્દધનજી મહારાજ શ્રીકૃષ્ણરૂપ વીતરાગદેવને વિનવે છે હરતિ પાપા નીતિ હરિ જે પાપોને હરે છે તે હરિ કહેવાય છે સિદ્ધ પરમાત્મા, શ્રીકૃષ્ણ વા શ્રીહરિ છે પરમાત્માને બાહ્યની ગોપીઓની લીલા નથી

ऐरि पतितके उधारन तुम, कहिसो पीनत मामी ।

मोसु तुम कन उधारो, कूर कुटिलकामी. ॥ व्रज० ॥ ८ ॥

जौर पतित केइ उधारे, करणी बिनु करता ॥

एककाही नाउ लेउ, जूठे बिरुद धरता. ॥ व्रज० ॥ ९ ॥

करनी करी पार भए, बहोत निगम साखी ॥

शोभा दइ तूमकू नाथ, जपनी पत राखी. ॥ व्रज० ॥ १० ॥

निपट अज्ञानी पापकारी, दासहै अपराधी ॥

जानुजो सुधारहो, अज नाथ लाज साधी. ॥ व्रज० ॥ ११ ॥

औरको उपासक हु, कैसें कोइ उधार ॥

दुबिधा यह राखो मत, यावरी विचार. ॥ व्रज० ॥ १२ ॥

गई सो गइ नाथ, फेर नहीं कीजे ॥

द्वारे रखो डींगदास, अपनो करी लीजे. ॥ व्रज० ॥ १३ ॥

दासको सुधारी लेहु, बहुत कहा कहिये ॥

आनन्दघन परमरीत, नाउकी निवहिये. ॥ व्रज० ॥ १४ ॥

ભાવાર્થ — અરે કુ પતિતને ઉદ્ધારક હું એમ તમે હે હરિ । ને કથા છે તે શુ ? નશો પીને કહો છો ? કારણ કે અધ્યાપિ પર્યંત મારા જેવા પાપીને ઉદ્ધાર ક્યાંવિના પતિત ઉદ્ધારક એવું બિરૂદ કેમ ધારણ કરી શકાય ? કૂર, કુટિલ અને કામી એવો ને કુ તેના તમે ઉદ્ધાર કરો તો પતિત ઉદ્ધારક બિરૂદને સત્ય બાણી શકુ અનેક પતિતને આપે ઉદ્ધાર્યા અને કરણીવિના કર્તા તરીકે કહેવાયા, પણ હું આપને પુછું છું કે, એકલું તો નામ આપો ! કરણીવિના કર્તા થયાથી આપ અસત્ય બિરૂદને ધારણ કરનાર છો એમ કેમ ન માની શકાય ? — આ વચન પ્રેમભક્તિના આવેશવાળું છે

ધર્મે કરણી કરીને અનેક મનુષ્યો સસાર સમુદ્રને તરી ગયા એ આમતમા સાચો શાક્ષી તરીકે છે પોતે ધર્મે કરણી કરીને તરી ગયા અને આપને શોભા આપીને આપની પત શખી એમ મને તો જણાય છે પરમાત્માની, મુક્તિદતા પાનવામા નિમિત્ત કારણતા છે પરમાત્માનું ધ્યાન ધરીને અનેક મનુષ્યો સસાર સમુદ્ર તરી ગયા, તેમા ભગવાને જીવેને તાર્યા એમ ને કહેવાય છે, તે બાવાનમા નિમિત્ત કારણનો ઉપચાર કરીને કર્તાપણાના આરોપે અવબોધવું

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, અત્યંત પાપરૂપ અપરાધને કરનાર દાસ છે હવે બે માગી લાજ હૃદયમા ધારીને મને સુધારશો અને તારશો તો આપની ઉદ્ધારકતા અવબોધીરા પરમાત્માને હૃદય નથી મન, વાપ્તી અને કાયાથી રહિત સિદ્ધ પરમાત્મા છે, પપુ ભક્ત, ભક્તિના આવેશમા આવીને ઉપર્યુક્ત વાપ્તી વદે છે

આપ કહેશો કે, તુ અન્યનો ઉપાસક છે, માટે તને હું કેવી રીતે ઉદ્ધારી રાકું? આવી દ્વેતભાવના રાખો નહિ ઉપાસ્ય અને ઉપાસક બેના બેદ છે એવો વિચાર આપને કરવો યોગ્ય જણાતો નથી પરમાત્માને દુવિધા હોતી નથી, તો પપુ ભક્ત ભક્તિના પ્રેમાવેશમા આવીને ભગવાનને આ પ્રમાણે કહે છે રાગદ્વેષનો પરિપૂર્ણ ક્ષય થનાથી પરમાત્મામા કોઈ પપુ જાતની બાદ દુવિધા નથી ભક્તિના ઉદ્ધારમા આવેલો અને પ્રેમમા લદબદ થએલો ભક્ત જે બોલે છે, તેમા ભક્તિરસની અને પ્રાર્થનાની મુખ્યતા અને હૃદયની શુદ્ધતા અને ભક્તિજન્ય નમ્રભાવ ભોવાની આવશ્યકતા છે ભક્તિના રસની ધૂનમા મસ્ત બનેલ ભક્ત, પરમાત્માની સાથે ઐક્ય અનુભવે છે અને તેમા ભક્તિસાધ્ય ઐક્યભાવમા પરમાત્મદશાનો અનુભવ કરી રાકે છે ભક્તિની ધૂનમા રસિક બનેલ ભક્ત, એક નાનહા બાળકની જેમ પ્રભુને પિતાતરીકે માનીને લાડકવાયા વચનો વદે છે અને તે વખતે તે જગતની સાથેનું દ્વેતભાવ ભૂલી જાય છે ભક્તિરસથી તેનું હૃદય આનન્દમય બને છે, તત્ સમયે સત્વગુણ ખીલી ઉઠે છે અને પોતાને અમૃત ક્રિયાના અનુષ્ઠાનમા આસક્ત થએલો દેખે છે પ્રભુ ને હું બ્રહ્મ છીએ એવું પશુ તે ભાવ ભૂલી જાય છે અને પરસ્પરની અદ્વૈતતાના ભક્તિયોગની ગમાવિને અનુભવે છે હે પરમાત્મ નાથ! જે વાત નહીં તે ગઈ, હવે તો ફેર આવું કરશો નહિ એનકને ઉદ્ધાર કરવાના લગ્ન-માન વાર લગાડો નહિ એનકને તારનો એ આપની મુખ્ય રજા છે આપને પ્રાપ્ત કરવાના ભક્તિરૂપ દ્વાર આગળ-નજીક આ દાડ કે તેને પોતાનો કરી લો આપનો હું શુદ્ધ પ્રેમના યોગે બન્યો છું ફરે, આપ એન કહો કે તુ મારો છે, એટલે બસ, આપના રૂવને આનન્દનો પાર રહેવાનો નથી હવે તો આપના દામને હે પ્રભો! તુંડી રેડ આપને નારવાર બહુ શુ કહેવું? હે આનન્દના વનદૂત પરમતત્ત્વ દુરિ! આપના નામની પરમ રીતિને આપે નિર્વંદ્યી બે, બે, બેન શ્રી આનન્દધનજી મહારાજ શ્રીકૃષ્ણપ્રીતિપદ્મને તિલકે છે શક્તિ પાસા-નીતિ દુરિ જે પાપોને હરે છે તે દુરિ કંટકાળ કે તિલક પરમાત્મા, શ્રીકૃષ્ણ વા શ્રીહરિ છે પરમાત્માને જાણી શ્રીકૃષ્ણની લીલા નથી

તે દુનિયાને ઉત્પન્ન કર્તા નથી, તેમ દુનિયાનો નાશ પણ કર્તા નથી કોઈના ઉપર રાગ પણ કર્તા નથી, તેમ કોઈના ઉપર દ્વેષ પણ કર્તા નથી રાગ અને દ્વેષનો હાથ કરીને હાથિક ભાવે સિદ્ધ થએલ પર માત્માને અત્ર કૃષ્ણ કહીને સ્તુતિ કરી છે સિદ્ધ વીતરાગ પરમાત્માને વિષ્ણુ કહીને આનન્દધનશ્રીએ સ્તુતિ છે કેવલજ્ઞાનમા લોકલોક ભાસે છે, માટે સિદ્ધ ભગવાન કેવલજ્ઞાનની અપેક્ષાએ વિષ્ણુ કહેવાય છે જિનદેવતા અનેક નામો છે ગમે તે નામથી વીતરાગ જિનેશ્વરની સ્તુતિ કરવામા આવે તો તેથી કર્મનો હાથ થાય છે વસ્તુતઃ વિચારીએ તો શ્રદ્ધા, વિષ્ણુ અને મહાદેવ તરીકે અરિહત ભગવાન સઘટે છે અને અપેક્ષાએ સિદ્ધ પરમાત્માને શ્રદ્ધા, વિષ્ણુ અને મહાદેવ કહેવામા આવે છે, પણ પુરાણોમા શ્રદ્ધા, વિષ્ણુ અને મહેશ્વરતુ જે સ્વરૂપ લખ્યું છે તે જૈનાગમો વિરુદ્ધ હોવાથી જૈનોને માન્ય નથી, કેમકે રાગ અને દ્વેષની શેષાવાળાને દેવ તરીકે પૂજવામા મિથ્યાત્વ લાગે છે ઉપર પ્રમાણે નજનાથને પિનતિ કરી, તેમાથી સાર મહાંતરીને ભક્તોએ ભક્તિરસમા ઉતરતુ જોઈએ

પદ ૬૪

(રાગ વસંત)

અવ જાગો પરમગુરુ પરમદેવ પ્યારે, મેઠહુ હમ તુમ ત્રિચ મેદ.

॥ અવ૦ ॥ ૧ ॥

આલી લાજ નિગોરી ગમારી જાત, મુહિ આન મનાવત વિવિધ માતા ॥

॥ અવ૦ ॥ ૨ ॥

જલિપર નિર્મૂલી કુલટી કાન, મુનિ તુહિ મિલન ત્રિચ દેત હાન.

॥ અવ૦ ॥ ૩ ॥

પતિ મતવારે ઔર રગ, રમે મમતા ગણિકાકે પ્રસન્ન ॥ અવ૦ ॥ ૪ ॥

અવ જહતો જહવાસ અત, ચિત્ત ફુલે આનન્દધન મણ વસન્ત.

॥ અવ૦ ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ — સમતા પોતાના આત્મસ્વામિને જ્ઞાત થવાને વિશ્વસિ કરે છે ચેતન મમતાના સૌ પ્રમાદ-નિદ્રાધીન થયા છે, તેને જગાડવા સમતા કહે છે કે, હે પ્યારા પરમગુરો અને હે પરમદેવ ! તમે હવે તો જ્ઞાત થાઓ ! મારા અને તમારા વચ્ચે ભેદ પડ્યો છે તે આપના

જાનવાથી મટી જવાનો છે, અથવા મારા અને તમારા વચ્ચેનો ભેદ આપશ્રી જાગીને હવે મટાડે।

મમતા લાજવિનાની નગુરી અને ગમારજાત છે મારી પાસે તે વિવિધ પ્રકારની આપા મનાવે છે પારગ્ગતુ નિર્મૂલ કરના તે કુલટી છે અને તે કાળી છે મર્યાદાને ઉત્તરધન કરનારી કુવટા માત્ર નિર્મૂલ કરવાને ચૂકે તેની નથી મને અને તમને મળનામા તે હાનિ કરે છે અર્થાત્ વિત્ત જરે છે અહો! આ જગતમા પતિની મતિ વિપરીત ચવાથી પતિનતા શ્રીને કેટલુંબધુ વેઠતુ પડે છે? મતવાળા પતિ મમતા ગાળીકાના પ્રમગમા રાચી રહ્યા છે, પપુ જ્યારે જડ વસ્તુઓ છે તે જડ વાસરૂપ છે અને મડપુપરપુ વિધિસપુ સ્વભાવનાળી છે, એમ તેનું મૂળસ્વરૂપ અનુભવથી માલુમ પડે છે ત્યારે, આનન્દના ધનભૂત આત્મ-સ્વામીતુ ચિત્ત પ્રકુલ થાય છે અને તે મારા ઘેર આવે છે અને તે વખતે વચનતકતુની શોભા બની રહે છે, એમ સમતા વહે છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનૃ કથે છે કે, મમતાની સગતિમા ચેતન જાય છે, તેથી તે પરબાન નિદ્રામા ઘેરાય છે આત્માની ખરી શ્રી સમતા છે, તે આત્માને જાગ્રત્ કરવા અને મમતાનો પ્રસંગ ત્યજવા અનેક પ્રકારની સત્ય સાર્તીને જણાવે છે સમતાને અને આત્માને મળનામા હાનિ પહોંચાડનાર મમતા છે ખરેખર સમતાની આ હૃદયવાણી મનન કરવા લાયક છે મમતાને અન્યદર્શનીઓ માયા કહે છે, તેના વશમા આપુ જગત્ બધાર્થ ગયુ છે, સમાર કારાગૃહમા જીવને બાધી રાખનાર મમતા છે

આત્માની સાથે અશુદ્ધભાવે રહેનારી મમતા, જગત્ની સ્થૂલ ભૂમિ કામા જીવેને પોતાના તાબે કરી તેઓની પાસે અનેક પ્રકારના કુખેલો લજવાને છે આત્માના મૂળધર્મમા નિકાર કરીને તે આત્માને બાતિના ખારામા ઉતારે છે આત્માની સહજદશાતુ જાન જલાવનાર મમતા છે મોટા મોટા બાદશાહો, શહેનશાહો, ચક્રવર્તિયો અને ઇન્દ્રો પપુ મમતાના વચથી અનેક પ્રકારની ચેષ્ટાઓ કરે છે વસ્તુત વિચારનામા આવે તો દુખનું મૂળ મમતા જણાય છે મમતામા અશુદ્ધ પ્રેમ ભર્યો હોય છે સ્વાર્થનો પ્રાપ્ત મમતા છે સ્વમાની પેઠે ક્ષણિક એવા જડ પદાર્થોમા મમતા કરીને અનેક મનુષ્યો મૃત્યુ પામ્યા, પણ અરામાત્ર મુખને પામ્યા નહિ મમતા રાક્ષસી આખી દુનિયામા રાત્રી અને દિવસમા અનેક પ્રકારના વેપથી પરિભ્રમણ કરે છે ચાત્ર મમતા હોય છે તાવત્ શુદ્ધપ્રેમનો સ્વાદ આખી રાકાતો નથી અનેક પ્રકારની જડ વસ્તુ-

જ્યોતી મમતા ધારણ કરીને અનેક પ્રકારના પ્રયત્નો રચતા હોય, તેઓ પ્રત્યેક મનુષ્યોની સાથે યુક્તગ્રેમ કેવી રીતે ધારણ કરી શકે? મમતાવાળો મનુષ્ય આત્માની મહત્તા જિવંતુલ અવબોધી શકતો નથી મમતાના વગ થએલાઓ અન્યોના દુઃખો દેખીને વજનના જેવું કદીન હૃદય કરે છે, તેમજ હૃદય દયાથી આર્દ્ર થતું નથી મમતાવત મનુષ્ય સામાન્ય નજીની વસ્તુઓને માટે પણ અનેક પ્રકારની હાથવશાળ કરે છે મમતામા આસક્ત મનુષ્ય સ્વાર્થવિના અન્ય કશું કંઈ દેખતો નથી મમતાના યોગે મન અધોદિશાપ્રતિ ઘમઘમ છે મમતાવત, વિવેકદૃષ્ટિને બંધ કરી અવિવેક માર્ગતરફ ઘસઘસ છે મમતાથી જ તમા અનેક ભયકર યુદ્ધો યથા છે મમતા જીવોને પૂતળીની જેમ નચાવે છે, તેપણુ મનુષ્યો મમતાના વિચારોમા અંધ બને છે, એ મહાન આશ્ચર્ય છે! ઉચ્ચ અને નીચ માનના વિવેકને મમતાધારક બૂલે છે અને તે અન્ય જીવોની દયાને હૃદયમા ધારણ કરતો નથી મમતાના યોગે મનુષ્યો, મનુષ્યતુ અમૂલ્ય જીવન ફાપુમા હારી જાય છે મમતાના યોગે તપસ્વીઓ પણ લપસી જાય છે મમતાતુ ઘેન જીદાજ પ્રકારતુ છે મમતાના ઘેનમા ઘેરાયેલા આત્મા પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપને અવબોધી શકતો નથી

મમતાના સરકારો ટાળવા એ કંઈ સામાન્ય કાર્ય નથી પ્રખ્ય જ્ઞાન અને વૈરાગ્યના બળવડે મમતાની પરિણતિ ટળે છે અનેક પ્રકારની કુમતિને અર્પનાર મમતા છે મમતાની પરિણતિને ટાળવામાટે મહાત્માઓ અનેક પ્રકારના ઉપાયો કરે છે હે મમતા! હવેતુ હૃદયમાથી બહાર નીકળી જા, ત્યારા જેટલું કોઈએ આત્માનું બગાડ્યું નથી મમતાના સાથી સ્વભામા પણ મુખ કોઈને મળ્યું નથી અને કોઈને કદાપિ મળનાર નથી મમતાના સહથી આત્માની જ્ઞાન દર્યાન અને ચારિત્રાદિ નહિ પ્રગટ થતી નથી મમતાનો સખન્ધ જે ધરે છે, તે પોતાના સત્ય મુખને જલાજલિ આપે છે મમતાથી સમતાનો પરિણામ રહેતો નથી અનેક પ્રકારની દુઃખની પરપરાતુ ઘર મમતા છે ચારિત્રના ખીનેના ઉદ્ધાનની શોભાને મમતા બ્રહ્મ કરે છે મનુષ્યની કિમ્મતને મમતા ઘટાડી દે છે, તેમ મનુષ્યપણથી પણ બ્રહ્મ કરે છે મમતાથી કદાચ પ્રાપ્તિ છે અને તેથી આત્મિક શક્તિનો વ્યય થાય છે યેનને, દુઃખમય મમતાની સમતિનો ત્યાગ કરાવવાને માટે સમતા જે ઉપદેશ આપે છે, તે હૃદયમા ધારણ કરવાની જરૂર છે

સમતાની નિસર્ગિય વરાળર છે મમતાનો સા. ત્યાગ કરવાથી સમતા અને આત્માનું જોડાય થાય છે સમતાનો આત્મસ્વામીપર અન

વપિ પ્યાર છે, તે તેણીના હૃદયોદ્ધારથી અન્યોધાય છે સમતાના હૃદ-
યમા આત્મસ્વામીજ વસી રહેલા છે, તે તેણીના ઉદ્ધારથી સિદ્ધ થાય
છે આત્મસ્વામિને વિવેકદૃષ્ટિથી સત્ય અને અસત્યનો ભેદ અવ્યો-
ધાવવા તેણે પોતાનું અને મમતાનું સુખમય અને દુઃખમય ચરિત્ર
ખડું કર્યું છે, કે જેનો હૃદયમા પરિપૂર્ણ સાર ઉતરી ગયે અને તેથી
આત્મા સમતાના ઘેર ગયાવિના રહે નહિ છે-તે તેણીના વચનથી
આનન્દના ઘનભૂત એવા આત્માએ અન્યોધ્યુ કે, જડવાસનો અન્ત
જડ છે જડમા મમતા કરવામા આવે છે, પણ જડવસ્તુઓ તો અન્ત-
વાળી અર્થોત્ ક્ષય સ્વભાવવાળી છે જે જડવસ્તુઓપર મમતા કર-
વામા આવે છે તે જડવસ્તુઓનો નારા વતો પ્રત્યક્ષ દેખવામા આવે
છે, તેથી તે જડવસ્તુઓપર મમતા રાખવાથી કશો ફાયદો થવાનો
નથી ક્ષણિક જડવસ્તુઓપર આત્મા અત્યન્ત મમતા ધારણુ કરે, તેથી
જઈ ક્ષણિક જડવસ્તુઓ આત્માનો ઉપજાર બાણુતી નથી, તેમજ
આત્માની સાથે રહેતી નથી આત્માએ સમતાના ઉપદેશથી જડવ-
સ્તુઓપર થતું મમતાનું સ્વરૂપ અન્યોધ્યુ અને નિશ્ચય કર્યો કે ક્ષણિક
જડવસ્તુઓની મમતા કરની તે કોઈ પણ રીત્યા હિતનારક નથી અને
તેથી સત્યાનન્દનો અસમાન પણ પ્રગટવાનો નથી આ પ્રમાણે
નિશ્ચય થવાથી આત્મા પોતાની સ્ત્રી સમતાપ્રતિ વિલોકવા લાગ્યો
અને તેણે સમતાના ઘરમા આવાગમન કર્યું આનન્દના ઘનભૂત
એના આત્માનું ચિત્ત હૃદયથી પ્રકુલ થયું અને સમતાના ઘેર આવનાથી
વસન્ત નડતુની શોભાની પેઠે આત્માની શોભા ખીવવા માડી
સમતાના સખ-ધે આત્માની શોભા કાણે કાણે વૃદ્ધિ પામે છે સમ-
તાનો સગ થતા આત્મા આનન્દ પ્રદેશમા ઉતર્યો અને આનન્દનો ભોગ
કરવા લાગ્યો, એમ શ્રી આનન્દધન કહે છે

પદ ૬૫

(સાચી)

૩
રાસ શયી વારા કલા, જોસી જોઈ ન જોસ ।

રમતા સુમતા કન મિલે, મનૈ વિરહા સોસ. ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ — આત્માની સ્ત્રી સમતા કહે છે કે, જ્યોતિષશાસ્ત્રના
સર્વેત્ત ગણક ! તુ મેષ, વૃષભ, મિથુન, કર્ક, સિંહ, કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક,
ધન, મકર, કુંભ, મિથુન, એ બાર રાશિ તથા ચંદ્રમા, તારા, કલા,
અને ગ્રહો વગેરેને જોઈને કહે કે, મારો, મારા આત્મપતિની આથે ક્યારે

મેળાપ થશે ? મારા પતિનો મેળાપ થાય એવો દીવસ ક્યારે આવશે ? મને ક્યા ક્યા મહો નડે છે ? તે તુ વિચારીને જો અને મેળાપનો વખત બતાવ, કે જેથી મારા પતિના વિરહથી થતો શોક ટળી જાય પુણ્ય અને પાપના સયોગ તથા વિયોગને જ્યોતિષતાત્ત્વ પણ સૂચવે છે, માટે પતિના સયોગમા પણ જ્યોતિષતાત્ત્વ અપેક્ષાએ ઉપકારી છે કોઈ પરિપૂર્ણ જ્યોતિષતાત્ત્વનો જ્ઞાતા હોય છે તે સારી રીતે નિમિત્તોને કહી શકે છે સમતા જ્યોતિષીને પતિના વિયોગનો સયોગ થાય તેની આરાએ પ્રશ્ન કરે છે પતિવિરહિણી સ્ત્રી જમે તે પતિસમ્બંધના નિમિત્તોને શોધ્યા કરે છે સમતાનો પણ પોતાના પતિની સાથે અનાદિથી વિરહ થયો છે ગુહ્યત્મસ્વાભાવિના તેને વિરહવ્યથાના દુખ થાય છે, તેથી તે હૃદયમા વિચારીને પૂછે છે કે, હે જપુઃ ! મારો સ્વાભાવ ક્યારે મળશે ? પોતાના સ્વાભાવી પ્રાપ્તિ કરવાનું શુ કારણ છે, તે હવે જણાવે છે

(રાગ ગોતકઢા—ગોરી રાગમા)

પિયાવિન કૌન મિટાવે રે, વિરહવ્યથા અસરાઢ. ॥ પિયા૦ ॥ ૧ ॥

નિદ નિમાળી આસતેરે, નાઠી મુજ દુઃખ દેખ ॥

દીપક શિર ઢોલે સ્વરો પ્યારે, તન થિર ઘરે ન નિમેષ ॥ પિયા૦ ॥ ૨ ॥

સણિ સરિણ તારા જગી રે, વિનગી દામની તેગ ॥

રયણી દયણ મતે દગો પ્યારે, મયણ સયણ વિનુવેગ. ॥ પિયા૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ—હે ગણક ! હવે તુ જલદી જોરાને જોઈને મને શાંતિ થાય તેમ કર હે જ્યોતિષ ! મારા પ્રિય શુદ્ધાત્મ સ્વાભાવિનીના અત્યંત-નિરાળ વિરહવ્યથાને કોણ મટાડી શકે ? કાણે કાણે મને રાગ અને દેવ પીડે છે, અનેક પ્રજારની ચિંતાઓ ચિંતાની પેઠે બાજે છે અને તેથી આત્મધીર્યની ક્ષીણતા થાય છે આનંદની લાગી મુખ ઉપર હવે પ્રગટતી નથી, માટે હે જોષી ! હવે ભવિષ્યનો વતારો જણાવ હે ગણક ! મારા દુખને જોઈને સકલ પ્રાણિયોને પ્રિય એવી નિદ્રા પણ જતી રહી છે અને દીપકની જ્યોતિની પેઠે મારૂ મનજ ભમ્યા કરે છે અને તેથી કાપમાન પણ શરીરને સ્થિર રાખવાની શક્તિ રહી નથી મન, વાણી અને કાયાની અસ્થિરતા એટલી બધી વધી ગઈ છે કે, મુ શુ જોડુ છુ નુ નિચારુ છુ, શુ કરુ છુ, તેનું પણ જ્ઞાન રહ્યું નથી કોઈ મનુષ્યને ભૂત વળ શુ હોય અને તેની જેવી સ્થિતિ થાય છે, તેવી મારી સ્થિતિ જણાય છે મારો પ્રાણ, આ શરીરમા આવી દસા છતા ક્યાસુવી રહેશે, તે સમજાતું

નથી તે રાત્રિમા ચદ્ર છુપાયેલો છે તે રાત્રિ, તારા તથા વિજળીના પ્રકાશવાળી-મને વગર તરનારવડે સ્વજનવિનાનીને દગો દેવાને માટે પ્રયત્ન કરે છે અર્થાત્ રાત્રિ મને તારાના પ્રકાશરૂપ તરવારવડે મારવા દગો કરે છે આવી દશામા સ્વામિનિના વિશેષ જાળ રહી શકાય નહીં, તેમ હે ગણુક ! તુ આરી પેઠે જાણે છે અવારી રાત્રિમા દ્વેષ, ઈર્ષ્યા, વહેમ, અચળતા, ભય અને ઉદ્વેગરૂપી જૂતો, અનેક પ્રકારે દેખાવ દઇને મને ભય પમાડે છે કાળરૂપ જ્વર પુરૂષ મને એકલી લેઇને સતાવવાને માટે પ્રયત્ન કરે છે વિષયવાસનારૂપ રાક્ષસી તાડના જેવુ રૂપ કરીને મને ભય પમાડે છે મૂર્ખારૂપ સુરેલ મારા શુદ્ધધર્મરૂપ રક્તને સુસી જાય છે માટે હે ગણુક ! વિચારીને મારો અવિધ્ય વર્તારો જાણુ

તન પિંજર શૂરે પયોં રે, ઉડિ ન સકે જિહ્વ હંસ ॥

વિરહાનલ જાલાજલી પ્યારે, પંસ મૂલ નિરપંશ. ॥ પી૦ ॥ ૪ ॥

ઉસાસ સાસ વઢાડકીરે, યાદ વેદે નિસિરાહ ॥

નમનૈં ઉસાસા મની, હટકૈન રચળી માહ ॥ પી૦ ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ — સમતા કહે છે કે, હે ગણુક ! ઉપર્યુક્ત દુ ખની ત્રીન જના-લાથી મારા શરીરરૂપ પાંજરામા જીવહસ પડ્યો પડ્યો જૂરે છે, અર્થાત્ ખેદ પામે છે, આયુષ્ય ઝર્મના ઉદયે તે શરીરરૂપ પાંજરામાથી ઉડી શકતો નથી, તેમ નિકળી શકતો નથી, વિરહરૂપ જનાવાથી તે બળ્યા કરે છે, અર્થાત્ તેની સર્વ વિરતિ અને દેશવિશતિરૂપ પામોતુ મૂળ દબ્ધ થયુ છે, તો કહો કે, તેથી તે શી રીતે ઉડી શકે ? આવી દશામા મારા જીવ હસને કેવુ દુ ખ થતુ હશે, તે સર્વસ વિના કોઈ જાણી શકતુ નથી. બાહ્ય તાપથી તમ જીવો કોઈપણ ઉપાયથી શીતળ બને છે, પણ અત તાપથી તમ જીવો ઉપશમરૂપ મેઘધારાની વૃષ્ટિના શાત થઈ શકતા નથી મારા પ્રિય જીવ હસની પણ તેવી સ્થિતિ છે અનત રાત્રિનિત્યુ ધામ એવો મારો સ્નામી મને મળે તો અનેક પ્રકારના અત તાપ શાત થઈ જાય ! એમા કોઈપણ આશ્ચર્ય નથી, માટે અનતજીવુનો ધામજૂત મારો સ્નામી મને ક્યારે મળશે ? તે જોય જોઇને હે જોપી ! મને જઢે

આસોઆસરૂપ વેગજામી વટેમાર્ગે વિરહદશારૂપ રાત્રિની સાથે વાદ વટે છે અને કહે છે કે, હે વિરહદશારૂપી રાત્રિ ! હવે તુ કોઈપણ નિયમમા રહે, તુ હવે દૂર યા ! એમ મનાની છતાં તે માનતી નથી, જરા માત્ર પણ પાછી ખસતી નથી અને તેથી હુ રાત્રિમાનેરાત્રિમા દુ ખ ભોગવુ છું શુદ્ધ પતિ વિરહરૂપ રાત્રિ ટળ્યાવિના મારા ઘરમા પ્રકાશ થવાનો નથી અને જ્ઞાન પ્રકાશ યથાવિતા અનેક પ્રકારના રાત્રિના

હુ જો રજાના નથી. તેમજ અન્ય ભાગ્યમાં સમજાવુ કે, ચતુર્ગતિ-
રૂપ ગરિને આગ્રાસ્થાસરૂપ વટેમાં જો સમજાવે છે કે, તું હવે નિય-
મમાં આવ

દ્વ વિધિ છે જે ઘરઘણી રે, ઉસસુ રહે ઉદામ ॥

હરવિધિ જાણૂરી ફરી રે, જાનન્દધન પ્રસૂ પાસ. ॥ પી૦ ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ —એવા પ્રકારના વિનિયોગ આત્માથી, અર્થાત્ મમતાના
તાબામાં રહેવા આત્માથી સમતા ઉદાય બને છે અને હુ ખી રહે છે
ત્યાગુથી મમતાના ધરમાં આત્મા રહે છે અને મમતાનું કમું કરે છે,
ત્યાગુથી આત્મા અને મમતાનો મેળાપ થતો નથી પરવસ્તુમાં મમ-
ત્વમાં રહે છે, ત્યાગુથી રા. દેવના પદમાં આત્મા રહે છે રા. અને
દેવના યોગે આત્મા પોતાનું ગુણસ્વરૂપ નિરખી શકતો નથી મમ-
તાના સમન્વયથી આત્મા સત્ય તત્ત્વોને સત્યપાત્રે અને અમત્ય તત્ત્વોને
અસત્યપાત્રે દેખી શકતો નથી વસ્તુની ઉપાધિના ભેદથી મમતાના અનેક
ભેદ પડે છે શરીર, મન અને વાણીમાં ત્યાગુથી મમતાનો અધ્યાસ
દૃઢપણે રહ્યો છે, ત્યાગુથી આત્મા સમતાના ધરમાં પ્રવેશ કરવાને
અધિકારી બની શકતો નથી, તે અનેક પ્રકારના કુકૃત્યો કરવાને
પ્રવૃત્તિ કર્યો કરે છે આત્માના ઉદ્ધારો કાઢે છે હાસ્યનું કુવચન કરે
છે ભવની ભવાઈઓ રચે છે વિવિધ વિધાનો બુક બને છે ત્યા ત્યા
દોષદૃષ્ટિધારક કાઢીને છે સ્પૃહાથી આનવત્ બને છે તૃપ્તિરૂપ મદિરાડ
પાન કરીને મર્કટમારક બને છે અને તેથી આહારસત્તા, ભયસત્તા, મૈથુન
સત્તા અને પરિમલ સત્તાને ધારણ કરી સસારમાં રિયર રહે છે ત્યા
ગુથી, તેના કુનશ્ચોથી સમતા ઉદાસમાં રહે છે સમતાના મુક્તિરૂપ
ધરમાં જવાને માટે તે ગુપ્તસ્થાનકરૂપ શ્રમિતુ ઉલ્લધન કરી શકતો નથી,
અર્થાત્ તે આત્મા જ્યારે પરવસ્તુ ઉપરથી મમતાભાવ ઉતારે છે અને
પરવસ્તુને રાગદ્વેષ હૃદયોને સમભાવે નિરખે છે, ત્યારે તે સત્તામાં
રહેલા આનંદને પ્રગટાવી શકે છે આનંદધનરૂપ બનેલો આત્મા અનેક
પ્રકારથી સમતાને આતી મળે છે અને સમતાની સર્વ આશાઓ પૂર્ણ
કરે છે સાદિ અનતમાં ભાગે સમતાની સાથે શિવરૂપ ધરમાં સમયે સમયે
અનત મુખ ભોગવતો રહે છે, એમ શ્રી આનંદધનજી મહારાજ કથે છે

પદ ૬૬

(રાગ આશાવરી)

સાધુમાદ્ અપના રૂપ જવ દેસા. સાધુ૦ ॥

ફરતા કૌન કૌન ફની કરની, કૌન માગેગો લેલા. ॥ સાધુ૦ ॥ ૧ ॥

સાધુસંગતિ અરુ ગુરુકી કૃપાતૈ, મિટ ગઈ કુલકી રેખા ॥

આનન્દયનપ્રમુ પરચો પાયો, ઉતર ગયો દિલ મેચા. ॥સાધુ॥૨

ભાનાર્થ — આત્મધ્યાની મહાત્મા મુનિનર પોતાના રનરૂપની મસ્તીમા આવીને કયે છે કે, હે આધુબન્વો ! જ્યારે મેં પોતાનું આત્મ રનરૂપ દેખ્યું ત્યારે મારી પૂર્વની દૃષ્ટિ ફરી ગઈ અધ્યાપિ પર્યંત ભ્રમ-બુદ્ધિથી પરવસ્તુના કર્તા તરીકે ન પોતાને માન્યો હતો, પણ હવે તો જાણાય કે પરવસ્તુનો કર્તા શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી હું નથી, તેમજ શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી જોતા પરવસ્તુની કરતી તે મારી વાસ્તવિક કરતી નથી, અને તેથી રનરૂપના રાજની પેઠે જડવસ્તુઓનો અધિપતિ તથા કર્તા તરીકેનો મારો ભ્રમ હવે દૂર થયો. બાહ્યવસ્તુઓની કરતી તે નરકની નિરાસલી છે બાહ્યવસ્તુઓનું કર્તવ્ય કાર્ય વસ્તુત જોતા આત્માને નથી, કારણ કે શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી આત્મા આત્માના સ્વભાવનો કર્તા છે અને જડ દ્રવ્ય પોતાના સ્વભાવનું કર્તા છે હવે હું આત્મધર્મનો કર્તા આત્માને માનું છું તેથી હવે પુદ્ગલદ્રવ્યના કર્તાપણાનું વા પુદ્ગલદ્રવ્ય સખન્ધી લેખુ કોણુ માગે ? ત્રીપચમહાનતધારી વૈરાગી, ત્યાગી, જ્ઞાનિસાધુની સંગતિથી અને શુદ્ધમહારાજની કૃપાદષ્ટિથી હૃદયની રેખા હવે ટળી ગઈ, અર્થાત્ હવે ક્રૂણ, જાતિ, તરીર વગેરેમા થતી અહત્વ ભ્રાન્તિ ટળી ગઈ તેથી, જાતિ, ક્રૂણ, વેપ, વગેરેમા અભિમાન ધારણ કરવું બિલકુલ અગત્ય જણાયું છે આનન્દનો મમૂહ જેમા જે એવા આત્માનો નિશ્ચય થયો, મારાસ કે હવે મને આત્મતત્ત્વનો અનુભવ થયો તેથી હવે મારે પર-જડ વસ્તુની સ્પૃહા કરવી ઘટતી નથી ઉપાધ્યાય ભગવાન તત્ત્વ મખન્ધી આ પ્રમાણે કહે છે

॥ શ્લોક ॥

સ્વરૂપપ્રાપ્તિતોષ્ઠિસ્ય પ્રાપ્ત્ય નાવશિષ્યતે ॥

દ્વાપારમરાજસમ્પત્ત્યા નિ સૃજોનાયતેમુનિ ॥ ૧ ॥

આત્મરનરૂપની પ્રાપ્તિથી જગત્મા અન્ય અધિક કંઈ પ્રાપ્તવ્ય બાકી રહેતું નથી આત્મારૂપ રાજની સપત્તિવડે મુનિ નિરપૃહ થાય છે, તેમજ અન્યન કયું છે કે,

ગાથા-

નાયસદાવવિલાસી, નાયવિમુદ્ધો ડિયોનિયેધમ્મે ॥

નરસુરવિસય વિલાસ કુચ્છ નિસ્સારમચ્ચતિ ॥ ૧ ॥

જે આત્મા રનકીય શુદ્ધ સ્વરૂપનો નિવાસી છે અને જે આત્મા

પોતાના ધર્મમાં વિશુદ્ધ છે, તે આત્મા મનુષ્ય અને દેવના વિષયવિ
લાસને તુચ્છ અને નિસ્સાર માને છે પોતાના આત્મસ્વરૂપનો નિશ્ચય
થતા મુનિવરો કર્મથી પોતાના આત્માને ભિન્ન કરેછે ઉપદેશપ્રાપ્ત
દમા કહ્યું છે કે,

॥ શ્લોક ॥

કમજીવચ સચ્છિદ્ર, સવદાક્ષીરવીરવચ

વિમિષ્ટીકુરત્તેયોઽમ્ભૌ, મુનિહસો વિવેકવાન્ ॥ ૧ ॥

વિવેકી મુનિરૂપ હસ, આત્માને કર્મના સખ-ધથી ભિન્ન કરે છે તે
પ્રમાણે અધ્યાત્મતત્ત્વમાં રમપુતા થતા દિલ્લની, અર્થાત્ હૃદયની અહુતા
ટળી, શરીરાદિમાં થતી આત્મમુદ્ધિ ટળી અને આત્મા આત્મસ્વરૂપે
ભાસ્યો એમ શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે

પદ ૬૭

(રામ બાણાવરી)

રામ કહો રહેમાન કહો કોડ, કાન કહો મહાદેવ રી ॥

પારસનાથ કહો કોડ વ્રહ્મા, સકલ વ્રહ્મ સ્વયમેવ રી ॥રામ૦॥૧॥

માજનભેદ કહાવત નાના, એક મૃત્તિકા રૂપ રી ॥

તૈસેં સુહકલ્પના રોપિત, આપ અસુહ સ્વરૂપ રી. ॥ રામ૦ ॥૨॥

ભાનાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, જગતના લોકો પર
માત્રાના જુદા જુદા નામો પાડીને અને નામોના ભિન્ન ભિન્ન વિષયોત્ત
અર્થ કલ્પીને પરસ્પર લડે છે અને એકબીજાના દેવત્વ ખડન કરે છે
જે શ્રી સર્વેશ વીતરાગ તીર્થંકરના આગમોનો સારી રીતે અભ્યાસ કરે
છે અને સાત નયોપવેક જૈનશાસનની સૌથી બાણીને પરમાત્માના નામોના
સમ્યક્ અર્થ કરે છે, તેના મનમાં સાપેક્ષ બુદ્ધિ પ્રગટવાથી તે સ્વ અને
પરબુ કલ્યાણુ જરી શકે છે અગિયત પરમાત્માને કોઈ શબ્દ કહે
તો જૈન સૌથીથી તે પણ ઘટી શકે છે કોઈ તીર્થંકર પરમાત્માને રહે-
માન કહે તો તેપણુ અપેક્ષાએ ઘટી શકે છે કોઈ તીર્થંકર પરમાત્માને
અર્થની સાપેક્ષાથી શ્રીકૃષ્ણ, હરિ અને વિષ્ણુ કહે તો તેપણુ સમ્યક્
ઘટી શકે છે કોઈ તીર્થંકર પરમાત્માને જૈન સૌથીપૂર્વક શબ્દનો અર્થ
કરીને મહાદેવ કહે તો તેપણુ ઘટી શકે છે કોઈ એટલે જૈનો શ્રી
તીર્થંકરને-પાર્થનાથને પરમાત્મા કહે છે તો તેપણુ યથાર્થ અત્ય છે, કેમકે
સર્વે તીર્થંકરો પરમાત્માઓ છે સર્વ પૂરે કહ્યા તે આત્માઓ ॥ સર્વ

જીવોમા એકસરખું આત્મત્વ વા ચૈતન્યત્વ રહ્યું છે જીવોના બે ભેદ છે ૧ સસારી જીવો ૨ સિદ્ધના જીવો અણકર્મવડે સસારમા જે જીવો પરિભ્રમણ કરે છે, તેને સગ્યારી જીવો કહે છે અને જે જીવો કર્મનો નારા કરી મુક્તિમા ગયા તેને સિદ્ધો કહે છે તે સર્વ જીવોમા ચૈતન્ય વા બ્રહ્મ વ્યાપી રહ્યું છે, સારાશ કે સર્વ જીવોમા જ્ઞાનની સત્તા છે સમ્રહનયની અપેક્ષાએ સત્તાવડે સર્વ આત્માઓ એકસરખા છે એકાત વ્યવહાર વા સમ્રહને માનતા મિથ્યાત્વ છે એક માટીના પચ્ચીશ વા લાખ વાસણુ જુદા જુદા કરવામા આવે, તોપણ તે મૃત્તિકાની અપેક્ષાએ તો મૃત્તિકારૂપજ છે, તેમા કંઈ ભેદ નથી, આકારની અપેક્ષાએ ભિન્ન ભિન્ન ગણાય છે સમ્રહનયની સત્તાથી અભેદરૂપ છે અને વ્યવહારનય બ્રાહ્મ આકૃતિભેદથી-મૃત્તિકાના ભાજનો અનેરૂપ છે ખડખડ કહપનાના આરોપથી ભિન્ન ભિન્ન ગણાય છે સત્તાની અખડ કહપનાથી અખડરૂપ વસ્તુ ગણાય છે આત્મામા પણ તેમજ સમજવાતું છે વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ વ્યક્તિથી સર્વ આત્માઓ ભિન્ન ભિન્ન છે, અને તે વસ્તુત વ્યક્તિથી ભિન્ન છે તે સત્ય છે સમ્રહનય સત્તાથી સર્વ આત્માઓ એકરૂપ ગણાયલા છે, નયોની અપેક્ષાએ આમ અવબોધવું

નિજપદ રમે રામ સો કહિયે, રહિમ કરે રહેમાનરી ॥

કરશે કર્મ કાન સો કહિયે, મહાદેવ નિર્વાણરી. ॥ ॥રામ૦ ૩॥

પરસે રૂપ પારસ સો કહિયે, વ્રહ્મ ચિન્હે સો વ્રહ્મરી ॥

હૃદયિધ સાધો આપ આનન્દધન, ચેતનમય નિઃકર્મરી. ॥રામ૦ ૪॥

ભાવાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, પોતાના શુદ્ધાત્મ-સ્વરૂપમા જે રમણુતા કરે છે તેને રામ કહેવામા આવે છે રાગ અને દ્વેષનો ત્યાગ કરીને પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપમા સહજ સ્વભાવે જે જીવો રમ્યા, રમે છે અને રમશે, તેઓને રામ કહેવામા સમ્યક્ અર્થ ઘટી શકે છે જે જીવોપર રહેમ કરે, અર્થાત્ દયા કરે, કોઈ પણ જીવના પ્રાણનો નારા કરે નહીં અને સર્વ જીવોની દયા કરવાનો જે ઉપદેશ આપે છે, તેમ જ દ્રવ્ય દયા અને ભાવ દયાનો જે સાગર છે, તેને જૈન રૌદ્રીની અપેક્ષાએ રહિમાન કયાય છે જે કર્મને આત્માના પ્રદેશોમાથી ખેંચીને બહાર કાઢે છે, રાગ અને દ્વેષ કરતો નથી, વૈરાગ્ય, ત્યાગ અને બ્રહ્મચર્યવડે જે પોતાના સ્વભાવમા રમે છે, સાધુમાર્ગનું આરાધન કરે છે, અને પ્રભાદ દશાનો ત્યાગ કરીને જે અપ્રમત્ત દશામા રમણુતા કરે છે, અર્થાત્ શુદ્ધ નિશ્ચયનય કથિત શુદ્ધાત્મસ્વરૂપમા જે ઉપયોગ ધારે છે તેને

પોતાના ધર્મેમા નિશ્ચિંત્ર છે, તે આત્મા મનુષ્ય અને દેવના વિપર્યયિ
લાગને તુચ્છ અને નિસ્સાર માને છે પોતાના આત્મસ્વરૂપનો નિશ્ચય
થતા મુનિવરો કર્મથી પોતાના આ માને ભિન્ન કરે છે ઉપદેશપ્રાસા
દમા કહું છે કે,

॥ શ્લોક ॥

કમજીવચ સંહિષ્ઠ, સવદાક્ષીરતીરવત્
વિભિન્નોઽસ્તેયોઽસૌ, મુનિહસો વિવેકવાન્ ॥ ૧ ॥

વિવેકી મુનિરૂપ હસ, આત્માને કર્મના સખન્વથી ભિન્ન કરે છે તે
પ્રભાવે અધ્યાત્મતત્ત્વમા રમપુતા થતા દિવની, અર્થાત્ હૃદયની અહતા
ટળી, શરીરાદિમા થતી આત્મચુદ્ધિ ટળી અને આત્મા આત્મસ્વરૂપે
ભાસ્યે એમ શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે

પદ ૬૭

(રામ જાણાવરી)

રામ કહો રહેમાન કહો કોડ, કાન કહો મહાદેવ રી. ॥

પારસનાથ કહો કોડ બ્રહ્મા, સકલ જલ સ્વયમેવ રી ॥ રામ૦ ॥ ૧ ॥

માજનભેદ કહાવત નાના, એક મૃત્તિકા રૂપ રી ॥

તૈસેં સુહકલ્પના રોપિત, આપ જણલ સ્વરૂપ રી. ॥ રામ૦ ॥ ૨ ॥

જ્ઞાનાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, જગતના લોકો પર
માત્રાના જુદા જુદા નામો પાડીને અને નામોના ભિન્ન ભિન્ન વિપરીત
અર્થ કલ્પીને પરસ્પર લડે છે અને એકબીજાના દેવતુ ખડન કરે છે
જે શ્રી સર્વજ્ઞ પીતરાગ તીર્થંકરના આજ્ઞામોના મારી રીતે અભ્યાસ કરે
છે અને સાત નયોપૂર્વક જૈનશાસનની રાંતી જાતીને પરમાત્માના નામોના
સમ્યક્ અર્થ કરે છે, તેના મનમા સાપેક્ષ જુદી પ્રગટવાથી તે સ્વ અને
પરતુ કલ્યાણ કરી શકે છે અરિહત પરમાત્માને કોઈ રામ કહે
તો જૈન શૈલીથી તે પણ ઘટી શકે છે કોઈ તીર્થંકર પરમાત્માને રહે-
માન કહે તો તેપણ અપેક્ષાએ ઘટી નકે છે કોઈ તીર્થંકર પરમાત્માને
અર્થની સાપેક્ષાથી શ્રીકૃષ્ણ, હરિ અને વિજુ કહે તો તેપણ સમ્યક્
ઘટી ગકે છે કોઈ તીર્થંકર પરમાત્માને જૈન શૈલીપૂર્વક રાખ્દનો અર્થ
કરીને મહાદેવ કહે તો તેપણ ઘટી નકે છે કોઈ એટલે જૈનો શ્રી
તીર્થંકરને-પાર્શ્વનાથને પરમાત્મા કહે છે તો તેપણ ચથાર્થ સત્ય છે, કેમકે
સર્વ તીર્થંકરો પરમાત્માઓ છે સર્વ પૂર્વ કથા તે આત્માઓ છે સર્વ

શીતલ સફલ સંત સુરપાદપ, સેવૈ સદા સુછાઈ રી. ॥

વંછિત ફલે ટલે અનવંછિત, મવસન્તાપ વૂજાઈ રી. ॥ સાધુ૦ ॥૨॥

ભાવાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી, આ પદમાં સાધુમગતિનું અપૂર્વ માહાત્મ્ય જણાવે છે. સાધુસંગતિવિના અનુભવકથા વિશ્રામભૂત અને પરમ મહારમધામ કયાથી પામી શકાય? કોટી ઉપાયો કરનામા આને તોપણ સાધુસંગતિવિના મુક્તિ મળે નહિ. તેમને એટલોબધો નિશ્ચય થયો છે કે, સાધુસંગતિ સમાન અન્ય કોઈ હિતકારક નથી. સર્વથી ઉત્તમ ઉપકાર કરનારા સાધુઓ છે. ધર્મનું રક્ષણ કરનારા સાધુઓ છે અને ધર્મના નેતાઓ પણ સાધુઓ છે. સાધુઓવિના દુનિયામાં શાંતિ વર્તતી નથી. દુનિયામાં સર્વની મહાન્ આત્મલોભ આપનારા સાધુઓ છે. સ્વપરના કલ્યાણમાટે સાધુ થવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે. ઉપકારકપ્રાણુતત્ત્વનડે જગતને પોષનારા સાધુઓ છે. લક્ષ્મી અને શ્રીના ત્યાગ કરીને આત્મતત્ત્વની ખરેખરી ઉપાસના કરનારા સાધુઓ છે. આત્મતત્ત્વસખન્ધી મહાન્ શોધ કરનારા સાધુઓ છે.

સાધુઓથી દુનિયા ચોભી રહી છે. ગૃહસ્થ કરતા સાધુઓ અનન્તગણા ઉત્તમ છે. સાધુઓવડે જગતમાં ધર્મની ક્રિયાઓ ચાલી રહી છે. તીર્થંદરો તો હાલ નથી, પણ તીર્થંદરોની ખરી મેના બન્તનનાર સાધુઓ છે, તેઓ ધર્મનો ખુરો મહાપુ કરીને જગતનું ભયુ કરે છે. તીર્થંદરદેવની પદપરપરાને વધારનાર સાધુઓ છે અનેક પ્રજારના પરિમહો મહન કરીને ધર્મનો ફેલાવો કરનારા સાધુઓ છે. શ્રી મહાવીરપ્રભુના શામનને ચલાવનાર સાધુવર્ગ છે. ધર્મતત્ત્વાદિ સખન્ધી અનેક ગ્રન્થો રચનારા સાધુઓ છે. બૌદ્ધો અને વેદાન્તીઓની સાથે ધર્મતત્ત્વસખન્ધી વાદનિનાદ કરીને જૈનધર્મનું રક્ષણ કરનારા સાધુઓ છે. ભૂતજાલમાં પણ ધર્મના નેતા તરીકે સાધુઓ હતા, વર્તમાનમાં પણ તે છે અને ભવિષ્યમાં પણ તેમનાથીજ જૈનશાસન આવશે.

સાધુ, યતિ, વ્રમણ, ભિચુક, ક્ષમાક્ષમણુ આદિ સાધુપદના નામ અવબોધવા આખી દુનિયા સાધુઓના ઉપકારતળે દટાયતી છે. દેવતાઓ પણ સાધુપદના ઉપકારતળે દબાયલા છે. જો જગતમાં વાયુ એક ક્વાક વાતો બધ રહે તો દુનિયામાં ડોલાહવ મચી જાય, તેમ જગતમાં જો સાધુઓ ન રહે તો દુનિયામાં હાહાકાર વર્તાઈ જાય. સૂર્યના કરતા પણ અનન્તગણો ઉપકાર કરનારા સાધુઓ છે. જૈનગાઓના આધારે સાધુઓજ આખી દુનિયાના ગુરુઓ છે. ગૃહસ્થ કદી ગાધુનો ગુરુ હોતો નથી.

કૃષ્ણ કહેવામાં આવે છે સધા વગેરે ગોપીઓની સાથે વિષયબુદ્ધિથી
જે રા દ્વેષમાં કસાઈ બંધને રમપૂતા કરે છે, એવા મન કલિપત
લીલાધારી કૃષ્ણને નહાં માનતા, જૈનશાસ્ત્રોમાં વર્ણવેલા શ્રીનેમિનાથ
તીર્થંકરના આવક તરીકે શ્રીકૃષ્ણ થયા છે કે, જે આવતી ચોવીશીમાં
તીર્થંકર થયાના છે એના શ્રીકૃષ્ણને પરમાત્મા માનવા જોઈએ અધ્યા-
ત્મની અપેક્ષાએ આત્માની સાથે લાગેલા કર્મને ખેંચી કાઢે તેને કૃષ્ણ
કહે છે જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ કર્મનો ક્ષય કરીને જે પચમીગતિમાં
જયા તેને મહાદેવ કહે છે

॥ શ્લોક ॥

યદુક્ત રાગત્રેપૌ મહામહૌ, દુર્જિતૌ યેન નિર્જિતૌ ।

મહાદેવતુ તમ-યે, શેષા યૈ નામધારકા ॥ ૧ ॥

મયરીજાકુરજનના, રાગાચાક્ષયમુયાગતાવશ્ચ ।

મહા વા વિષ્ણુર્વા, જિનો દુરો વા નમસ્તસૈ ॥ ૨ ॥

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રાચાર્ય મહાદેવ બીવીશીમાં કહે છે કે, રાગ અને
દ્વેષ એ બે દુર્જિત મહામહા છે, તે બેને જે છુટે છે તેને મહાદેવ
કથવા, બાકીના તો નામધારક સમજવા સસારરૂપ બીજના ઉત્પન્ન
કરનાર રાગ અને દ્વેષ જેના ક્ષય થયા છે, તેને બ્રહ્મા કહેવામાં આવે, વા
વિષ્ણુ કહેવામાં આવે, વા હર કહેવામાં આવે, વા જિન કહેવામાં આવે,
વા અન્યનામ આપવામાં આવે, તેમને મારો નમસ્કાર થાઓ પોતાના
સ્વરૂપને ક્ષાયિક બાવે સ્પર્શી, અર્થાત્ પામ્યા એવા ત્રેવીશમાં તીર્થંકરને
પાર્શ્વનાથ કહે છે અધ્યાત્મરોહીથી પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપને જે સ્પર્શ
છે તે પણ પાર્શ્વ તરીકે કથાય છે, પણ તે યૌગિક અર્થની અપેક્ષાએ
સમજવું રૂઢાર્થની અપેક્ષાએ તો ત્રેવીશમાં તીર્થંકરને પાર્શ્વનાથ કહેવામાં
આવે છે જે પોતાનું શુદ્ધ બ્રહ્મસ્વરૂપ બાળે છે અને બહિરાત્મદશાની
બ્રમણોનો ત્યાગ કરે છે, તેને બ્રહ્મા કથવામાં આવે છે, આ બ્રમાણે
જૈનરોહીત્રમાણે સાનુકૂળ યૌગિકાર્ય કરીને, આનન્દતા ધન્યતા એવા
પોતાના આત્માના સફુલોની સાધના કરે છે તે, કર્મરહિત શુદ્ધચૈત
નમય થાય છે, એમ શ્રી આનન્દધનજી સદુપદેશથી હિત-રક્ષા કહે છે

પદ્ ૬૮

(રાગ આજાવરી)

“ સાનુમત્તસિનુ માહાત્મ્ય ”

સાધુસદ્વિતિ મિનુ કૈસં પૈયેં, પરમ મહારસ ધામ રી. ॥ એ આંકળી ॥
જોટિ ઉપાધ કરે જો ગૌરો, અનુભવકથા વિધામ રી. ॥ સાધુના ॥ ૧ ॥

શકે છે, અર્થાત્ અમુક કાળમાં અમુક રીત્યા ચારિત્ર પાળી શકાય છે તેનો નિર્ણય, ચારિત્ર ગ્રહણ કરનારા જીતાર્થે મુનિરાજે કરી શકે છે.

સાધુઓના મનમાં ચારિત્ર ડોટીનો જે અનુભવ થાય છે, તે ગૃહસ્થોને થઈ શકતો નથી. જૈનધર્મના રાજા આચાર્ય છે અને ઉપાધ્યાય પ્રધાન છે જૈનધર્મની રક્ષા કરવી અને જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવો એ કાર્ય સાધુઓનું છે દુનિયાના સર્વ દર્શનીઓના સાધુઓ કરતા જૈનસાધુઓના ઉત્તમ આચારો છે, એમ કેટલાક અન્યધર્મીઓ પણ મુક્ત કંઠથી કહે છે ખરેખર જૈનસાધુઓના આચારો ધર્મમય છે

જનત્મા સાધુઓની અત્યંત આનંદકતા છે સાધુઓ અને સાધ્વીઓના આચારો અને વિચારોની ઉત્તમ અસર ખરેખર ગૃહસ્થ વર્ગ પર થયાવિના રહેતી નથી સાધુઓની ઉત્તતિથી જગતને મહાન લાભ પ્રાપ્ત થાય છે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રોનો સાધુઓ વ્યાપાર કરે છે રાગ અને દ્વેષમાં સસારી જીવો ફસાયા છે સાધુઓ રાગ અને દ્વેષનો નાશ કરવા ક્ષણે ક્ષણે ઉત્તમ ભાવનાઓ ભાવે છે ગૃહસ્થ મનુષ્યો કરતા સાધુઓના અનન્તગણ પરિણામ નિર્ભય રહે છે પિસ્તાલીશ આગમોમાં સાધુવર્ગની મહત્તા દર્શાવી છે મોક્ષમાર્ગનું આરાધન કરનાર અને સાધુ તથા શ્રાવક ધર્મનો ઉપદેશ દેનાર સાધુઓ છે બૌદ્ધ, વેદાન્ત વગેરે સર્વ દર્શનોમાં સાધુઓની અત્યંત મહત્તા દર્શાવી છે તીર્થંકરો પણ ગૃહસ્થાવામ છોડીને સાધુપણુ અગ્રીકાર કરે છે સસારનો ત્યાગ કર્યાપિના સારસારિક ઉપાધિયોથી નિવૃત્ત થવાનું નથી સાધુઓવિના અન્ય ઠોઠ ધર્મનો ઉદ્ધાર કરના સમર્થ થતો નથી દિગ્બરો તો, સાધુ થયાવિના મુક્તિ મળતી નથી એમ માને છે વીરપ્રભુએ શ્રી સુધર્માસ્વામિને પોતાનો ભાર સોંપ્યો હતો સાધુ, સાધ્વી શ્રાવક અને શ્રવિકા એ ચતુર્વિધ સઘમાં સાધુની પ્રથમ નબરે મુખ્યતા છે સાધુઓની નિન્દા કરનારાઓ પોતાના કૂળનો નાશ કરે છે મર્વથા પ્રકારે દુનિયાની મોહકર વસ્તુઓ અને તન, મનનો લોભ આપીને પોતાનું અને પરનું કલ્યાણ કરનારા સાધુઓ છે યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ, એ અષ્ટાંગયોગનું સાધુઓ આરાધન કરે છે સર્વ જીવોની દયા પાળવાને માટે સાધુઓ સમર્થ થાય છે, પણ છંદાવના કૂટામાં ખુચેલો વિદ્વાન ગૃહસ્થ કદાપિકાળે સાધુઓના જેવી દયા પાળવાને સમર્થ થતો નથી

ઘોર કર્મ કરનારા પાપીઓ પણ સાધુઓના ઉપદેશથી સસાર-સમુદ્રને તરી ગયા છે નાસ્તિક મનુષ્યો પણ સાધુઓના ઉપદેશથી

ગૃહસ્થો કરતા સાધુઓ ચારિત્રકોટીમાં અનન્તગણ ઉત્તમ છે તેથી ગૃહસ્થના ગુરૂતરીકે સાધુવર્ગ સદાકાલ વર્તે છે સરીરને સુધારવાને ઘણી દવાઓ જગતમાં છે, વાણીને સુધારવાને માટે વ્યાકરણ છે, પાત્ર મનને અને આત્માને સુધારવા માટે સાધુઓ વિના અન્ય કોઈ નથી હાલના વખતમાં પ્રયત્નથી સાત ગુપ્તસ્થાનક વિદ્યમાન છે છ અને સાતમાં ગુપ્તસ્થાનકના અધિકારી સાધુઓ છે સાધુઓને છ ગુપ્તસ્થાનકમાં સમ્ભવનો ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ વાય છે, પ તેથી જ સાધુપણ ટળી જતું નથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાવ અને ભાવ પ્રમાણે સાધુઓ ચારિત્ર પાળી શકે છે પાંચમાં આરાના ઉદા ગુધી સાધુ રહેવાના છે, તેથી સાધુઓ આ કાળમાં નથી એમ કોઈએ ઉત્તર બાપુ કરવું નહિ જે મતુલ્ય સાધુપદનું ખડન કરે છે, તે જૈનતામાં નવું ખડન કરે છે એમ વિચારવું સાધુઓને પણ નતોમાં દોષ લા શકે છે, પણ તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત ઉદનુભોમાં દર્શાવું છે ઉત્સર્ગ અને અવાદમાં સાધુના મતો સમજવાની જરૂર છે ફક્ત ઉત્સર્ગમાર્ગથી સાધુના નતોનું સ્વરૂપ સમજવાથી સાધુવર્ગ ઉપર શંકા રહેતી નથી, તે અપવાદમાર્ગથીજ સાધુના મતો બાપુવાથી સાધુઓને ઉત્સર્ગ સાધુમાં પાળવામાં શિધીવતા થાય છે

ગરીરના બળપ્રમાણે સાધુમતોનું આરાધન થઈ શકે છે પૂ પટે વર્તમાનકાલમાં સાધુના આચારો બરાબર સાધુઓ ન પાળી તેથી સાધુપણ નથી એમ કોઈએ શંકા કરતી નહિ જે જે કાલે જે સાધુઓ પોતાની યથાશક્તિપ્રમાણે મતો પાળે છે અને જિનાગ પ્રમાણે દેશના દે છે, તે તે કાળે તે તે સાધુઓ ઉત્કૃષ્ટ સાધુ બાપુના કચન અને કામિનીનો ત્યાગ અને જૈનાગમના અનુમ દેશના અને સવિગ્નપક્ષને જે ધારે છે, તેને આ કાળમાં ધન્યવાદ છે આ કાલમાં સાધુઓ નથી અને સાધુઓ નથી એ પ્રમ કહેનારને સઘમાં રાખવો નહિ જે આવક એમ કહે કે, આ કાળે સાધુ નથી તો તેપ્રમાણે કહેનાર હજી આવકજ નથી, એમ મા કોઈએ તેની સમજતી કરતી નહિ

આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુઓ સર્વ જૈનધર્મના પ્રવર્તક આવકો તો અમણાપાગકો ગણાય છે સાધુ ગુરૂની આજ્ઞાપ્રમાણે ચાલે નહિ તે આવક ગણી શકાય નહિ ચારિત્ર લીધાવિના આ પાળવાનો અનુભવ મતો નથી જીતાર્યે મુનિરાજેએ, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, અને ભાવપ્રમાણે-અમુક રીત્યા ચારિત્ર પાળતું બેઠ્યું, તે અવધે

ગીતાર્થ સાધુઓ અનન્તશુભ ઉત્તમ અવબોધવા ઉત્તમ જ્ઞાનગપત્ર
 સાધુઓ આત્મભોગ આપીને દુનિયાના મનુષ્યો વગેરેનું સારી રીતે
 કલ્યાણ કરી શકે છે સાધુમાર્ગના પ્રતિપક્ષીઓનું પાપ સાધુઓ શ્રેયા
 કરવા પ્રયત્ન કરે છે અને તેઓનાપર મૈત્રીભાવને ધારણ કરે છે. જન-
 તમા પવિત્રતાને માધુઓ સદાકાળ દેવાવ્યા કરે છે અન્યાયી રાજા
 ઝોને પણ પ્રતિબોધ આપીને ધર્મમા યોજનાર પૂરે ઘણા સાધુઓ થઈ
 ગયા છે પિસ્તાલીરા આગભોમા સાધુઓના આચારસાળની ઘણી
 કહેવામા આવ્યું છે કોઈવખત ઘણા નાસ્તિક મનુષ્યો પ્રગટ થાય છે
 અને ધર્મની હાનિ ક્રવા પ્રયત્ન કરે છે, ત્યારે સાધુવેયે યુગપ્રધાન આચાર્ય
 વગેરે સાધુઓની ઉત્પત્તિ થાય છે અને તેઓ નાસ્તિકનાદનો નાશ કરીને
 જૈનધર્મનો ફેલાવો કરે છે કચનકામિનીના ત્યાગી અને આત્મભોગ
 આપીને ધર્મનો ઉપદેશ દેનારા, એના સાધુઓનો પચમ આરાના છેડા-
 શુધી નાશ થવાનો નથી સુદ્ધપ્રેમ અને દયાનુ સ્થાન સાધુનર્ગ છે ગૃહસ્થો
 સર્વવના દાણા બરોબર છે અને સાધુઓ મેરૂપરેતના સમાન મહાન
 છે સૂર્ય, ચંદ્ર, પૃથ્વી, મેઘ, નદીઓ અને વનસ્પતિયોના ઉપકાર કરતા
 સાધુઓનો અનન્તશુભ વિશેષ ઉપકાર છે શ્રી સુધર્મસ્વામી, શ્રી ઉમા-
 સ્વાતિવાચક, શ્રી શીલાકાચાર્ય, શ્રી ભદ્રબાહુ, શ્રી વજ્રસ્વામી, શ્રી અભયદે-
 વસારિ, શ્રી હેમચન્દ્ર, શ્રી હીરનિજયસારિ, શ્રી મુનિમુંદરસારિ, શ્રીમદ્ પશો-
 વિજય ઉપાધ્યાય, વગેરે મહાવિદ્વાન સાધુનર્ગથી જૈનસાસનની ઉન્નતિ
 થઈ છે પડિત સાધુઓના બનાવેલા હબરો ગ્રન્થો અઘાપિ પર્યંત
 મોબુદ છે ગૃહસ્થને ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચારે વર્ગની
 આરાધના કરની પડેછે અને સાધુઓને તો ધર્મ અને મોક્ષ એ બે
 વર્ગની આરાધના કરવાની હોય છે સાધુઓ મરણપર્યંત પોતાનું
 જીવન ધર્મમા જાળે છે, અર્થાત્ તેઓ ધર્મના સદાકાવ નેતાઓ હોય
 છે ગૃહસ્થોના ઉપદેશ કરતા સાધુઓએ આપેલા ધર્મોપદેશની અસર
 મનુષ્યોને ઘણી થાય છે સાધુઓનો વેધ દેખતા મનુષ્યોના મનમા
 ભુદા પ્રગરની ભાનના પ્રગટે છે જડવસ્તુઓ પણ પોતાના ધર્મની
 અસર ચેતનપર કરે છે, તો સાધુઓ અન્ય મનુષ્યોપર ધર્મની પૂર્ણ
 અસર કરે તેમા કોઈ પણ પ્રકારનું આશ્ચર્ય નથી આ જગતમા વૈરા-
 ગ્યનું પાત્ર સાધુઓ વિના અન્ય કોઈ નથી જેના હૃદયમા કરુણાનો
 સમુદ્ર છે, તેવા સાધુઓ જગતમા ઉત્તમોત્તમ પરોપકાર કરવા સમર્થ
 થાય છે સત્સાર અસાર છે એમ કહેનારા ઘણા ગૃહસ્થો એનોઆફની પેઠે
 દેખાય છે, પણ સત્સાર અસાર છે એવું પરિપૂર્ણ જ્ઞાન કરાવી આપનારા
 અને તેના પાનશૂત બનનારા તો સાધુઓ છે. દાન આપનારોમાટે સાધુ-

આસ્તિક અને છે સાધુઓ પોતાના સત્ત્વગુણને ખીલવીને રત્નેશુભ
અને તમોશુભનો નાશ કરે છે તથા ઉપદેશથી અન્યોના રત્નેશુભ
અને તમોશુભનો નાશ કરે છે રત્નેહરપુ અને મુખ્યવસ્ત્રિકાના ધારક
સાધુઓ મહાગનપદ્મ નામ ઈ સાધુઓના દર્શનથી અનેક પ્રકારના
દોષો દળે છે શાસ્ત્રોમા પણ કહ્યું છે કે-

શ્લોક

સાધુનાં દર્શનં પુણ્ય, તીર્થમૂલાદિ સાધવ ।

તીર્થં જલતિ કાલેન, સઘ સાધુસમાગમ ॥ ૧ ॥

સાધુઓના દર્શનથી પુણ્ય થાય છે તીર્થસ્વરૂપ સાધુઓ છે સાધુ
ઓને શાસ્ત્રોમા જગમ તીર્થરૂપ કહ્યા છે સ્થાવર તીર્થ તો અમુકકાળે
ફલ આપે છે, પણ સાધુનો સમાનમ તો તુરં ફળ આપી શકે છે

સાધુઓની મન, વાત્સી અને કાયાથી જગત્મા અનેક પ્રકારના
ઉપકાર થાય છે સાધુના બોધથી જેટલો ઉપકાર થાય છે, તેટલો
કરોડો ના અસખ્ય રૂપેયાથી પણ ઉપકાર થતો નથી સાધુના ધર્મ
ચારો દેખીને આસ્તિક લોકોના હૃદયમા ઉત્તમ પ્રકારની અગર થાય
છે ત્હરથ મનુષ્યો દુનિયાની ઉપાધિમા વિશેષત પડેલા હોય છે, તેવા
પ્રકારની ઉપાધિ, સાધુઓને નહિ હોનાથી તેઓ પ્રભુધ્યાન, ધર્મ
ન્યોત્ત વાચન, સદુપદેશ, અને ધર્મચારોમા વિશેષ પ્રકારે પ્રયત્ન કરે
છે સાધુઓ આત્મધ્યાન અને સૌદ્રધ્યાનના વિચારોનો નાશ કરે છે
અને ધર્મધ્યાનાદિમા તત્પર થાય છે સુખદો લગાધને ઇચ્છે છે, વૈદ્યો
રોગીઓ ઘણા થાય તો અમારી આજીવિકા ચાલે એમ ઇચ્છે છે, પણ
સાધુઓ તો જગત્મા શાન્તિને જ ઇચ્છે છે સાધુઓના શુભ વિચારો
થી જગતને ઉત્તમ લાભ મળે છે આકરણ, ન્યાય અને ધર્મશા
સ્ત્રો સાધુઓ રક્ષાપુ કરે છે સાધુઓ દેશોદેશ-ગામોગામ વિહાર
કરીને ધર્મને ઉપદેશ આપે છે શ્રી વીરપ્રભુના મુક્તિગમન પશ્ચાત્ત
અનેક પ્રકારના ડુખો વેળીને સાધુઓએ અધાપિપર્યંત ધર્મ રક્ષાપુ
કર્યું છે

વજ્ર જેમ અભેદ છે, તેમ સાધુઓ પણ જગત્મા સમજવા
જે કાવમા ત્હરથવામા ઉત્તમતા થશે તે કાલે સાધુવર્ગમા પણ ત્હરથો
કરતા અનન્તાવૃત્તિ ઉત્તમતા થશે પરમેશ્વરની વાલીને ફેલાવો કરનારા
સાધુઓ છે દયારૂપી જગાનદીનો પ્રવાહ સાધુઓના મુખથી નીકળ્યો છે,
નીકળે છે અને ભવિષ્યમા પણ નીકળશે સર્વ તીર્થોને પ્રવર્તાવનાર સા
ધુઓ છે જૈનાનમોને પ્રવર્તાવનાર સાધુઓ છે સામાન્ય સાધુઓ કરતા

તા વેપ પહેર્યા હોતો અને મરણપર્યંત સાધુના વેપમા રહીને આત્મજ્ઞાન સખન્ધી શાસ્ત્રાનુસારે વિચારો કર્યા હતા

પ્રશ્ન—શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ જૈનસાધુ થયા બાદ કફની પહેરી હતી અને હાથમા તથુરો રાખતા હતા એમ ડેટલાક લોકો કહે છે તે વાત શું ખરી છે ?

ઉત્તર—અમારા સમજના પ્રમાણે તે વાત ખરી નથી શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ સત્તરમ્ ને ચાલીશની સાલ લગભગ વિધમાન હતા તેમના સમકાલીન શ્રીમદ્ યશોવિજય ઉપાધ્યાય, શ્રી ચિનયવિજયજી ઉપાધ્યાય, શ્રી સત્યવિજય પન્થારા, શ્રી માનવિજય, શ્રી લાવણ્યવિજય, શ્રી વિજયપ્રભસૂરિ અને શ્રી જ્ઞાનવિભવસૂરિ, વગેરે ઘણા સાધુઓ થયા છે, તે વખતમા જો આનન્દધનજીએ કફની પહેરી હોત તો તેનો ઉલ્લેખ તેઓ કર્યાવિના રહેત નહિ શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ પણ પોતે સાધુવેપ ત્યાગ કરીને કફની પહેરી એવું કોઈ કંઠાણે લખ્યું નથી કોઈ પણ પદમાધી તેમણે કફની પહેરી એવું નીકળી આવતું નથી, સાધુનો વેપ ઉત્તમ નિમિત્ત કારણ છે તેનો ત્યાગ કરવાને કદી તેમનું મન લલચાય નહિ સાધુનો વેપ ત્યાગ કરવાનું કોઈ પણ કારણ તે વખતમા બન્યું હોત તો, તે વખતના સાધુઓ તથા પાછળથી લગભગ પચ્ચીસ પચ્ચાસ વર્ષપર થએલા સાધુઓ કોઈ પણ પુસ્તકમા જણાવ્યાવિના રહેત નહિ કદાપિ એમ માનો કે કોઈ વખતે શ્રમણસંઘે સાધુનો વેપ ત્યાગવાની આનન્દધનજીને ફરજ પાડી હોય । પણ એવું કોઈ પણ લેખિત પુગવાથી સિદ્ધ થતું નથી આનું કોઈ કારણ—મહાન બનાવ બન્યો હોત તો તેની નોંધ કોઈ પણ વિદ્વાને પટ્ટાવલી વગેરેમાં લીધી હોત, ખમ્મ તેડું બનેલું કોઈ પણ પ્રમાણથી સિદ્ધ થતું નથી, તેમ શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજે આગમો નિરૂદ્ધ બાપણું કર્યું હોય એવું કોઈ પણ પ્રમાણથી સિદ્ધ થતું નથી

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ નિરુપૃહ યોગી અને અધ્યાત્મજ્ઞાની હતા, તેથી તેમને જનસસર્જે અમુક સંયોગમા વિશેષ રૂચિર થઈ પડતો નહોતો, એમ અનુમાન ઉપર આવવું પડે છે તેઓશ્રી આવકોની હાજી હા કરતા નહોતા એમ કિંદન્તીના આધારે કહેવાય છે પોતાનામા સાધુના ગુણો છતા ઉચ્ચ પ્રકારનું ચારિત્ર પાળવાની ભાવના રાખતા હતા, તે તેઓશ્રી કૃત નેમિનાથના સ્તનપરથી મારુમ પડી આવે છે તેઓશ્રીના વખતમા ગચ્છોના મતોથી ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છોમાં પરસ્પર સખ જોઈએ તે પ્રમાણમા—કલેનયોગે—નહોતો

વળતા સમાન ઉત્તમ કોઈ પાત્ર નથી સાધુઓ સાધુના વેપથી અકાર્ય કરતા લગ્ન પામે છે, પણ ગૃહસ્થો તો અકાર્ય કરતા પ્રાપ્ત સાધુઓની પેઠે લગ્ન ન પામી શકે એ બનવા યોગ્ય છે બાવીસ પરિસહોને સાધુઓ વેડે છે અને અધ્યાત્મ ભાવનાથી પોતાના આત્માને પોચે છે પણ પરમેષ્ઠીમા સાધુઓને ગાપુવામા આવ્યા છે ગૃહસ્થને કોઈ વખત ગૃહસ્થ-વેડે કેવલજ્ઞાન યાપ છે, તોપણ દેવતાઓ ગૃહસ્થવેડે રહેલા કેવળીને ખમાસમણ દેઈને વાદતા નથી, પણ ગૃહસ્થવેપમા કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતા સાધુનો વેપ પહેર્યોબાદ કેવળીને દેવતાઓ વદન કરે છે, એમ જૈનાગમોમા દર્શાવ્યું છે ગૃહસ્થાનાસમા રહેલા એવા તીર્થંકરને સાધુ વાદે નહિ, કારણકે ગૃહસ્થાવાસમા રહેના તીર્થંકરમા સર્વ વિરતિય પુણો અભાવ છે, માટે ગૃહસ્થાવાસમા તીર્થંકરો ચોથા ગુણુઠાણે હોય છે. કોઈ એમ કહેશે કે ઈન્દ્રો ગૃહસ્થ તીર્થંકરને વદન કરે છે અને સાધુઓ ગૃહસ્થાવાસમા રહેલા એવા તીર્થંકરને કેમ વદન કરે નહિ? તેના ઉત્તરમા અવબોધવાતુ કે ચોથા ગુણુઠાણ કરતા છઠ્ઠા ગુણુઠાણની અત્યંત ઉચ્ચતા છે, તેથી સાધુનતમા રહેલા સાધુઓ ગૃહસ્થવેપમા રહેલા તીર્થંકરને વાદે નહિ, કારણ કે ગૃહસ્થદત્તા કરતા સાધુદશાની સદા-ગર્વથા પૂજ્યતા રહેલી છે, તેમ તેવી અનાદિકાલની ઉત્તમ વ્યવસ્થાને સાધુઓ પાળે છે લોગ અવસ્થા કરતા યોગ અવસ્થા મોટામા મોટી છે, તેથી મસારના ભોગનો ત્યાગ કરીને તીર્થંકરો પણ દીક્ષા અંગીકાર કરે છે

હાલમા બહુમત અને કુશીલ એ બે પ્રકારના આરિન પ્રવર્તે છે બહુમત અને કુશીલ નિર્ઐયના આચારો ભગવતી સૂનના પત્નીરામા શતકમા દર્શાવ્યા છે ભગવતી સૂનના આધારે સાધુઓના આચારો જોવામા આવે તો સાધુવર્ગની ઉત્તમતા અને પૂજ્યતાનો ખ્યાલ ગૃહસ્થનર્ગના મનમા વિશેષ રહ્યા કરે

સાધુવર્ગની અનોકિકતાનો ભાસ ગૃહસ્થોને વચાવિના રહેતો નથી સાધુઓ, ગૃહસ્થોથી સાસારિક બાબતમા ન્યારા રહે છે, પણ ધાર્મિક બાબતમા બન્ને વર્ગ સાથે રહીને કેટલાક-ધાર્મિક કાર્યો કરે છે નિરૂપા પિદશામા સહજ સુખ સમાયતુ છે એવુ ગૃહસ્થોને સાધુઓ દર્શાવી શકે છે સ્વત્ત અને આનન્દમય જીવન ગાળવાનેમાટે સસારનો ત્યાગ કરીને મનુષ્યો સાધુનો વેડ અંગીકાર કરે છે આત્મજ્ઞાન અને ધ્યાનથી સાધુઓ પરમાત્મપદને પ્રાપ્ત કરે છે પરમાત્મ સખન્ધી વિશેષ જ્ઞાન સાધુઓના હૃદયમા સ્ફુરે છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજે ગૃહસ્થવેપનો ત્યાગ કરીને સાધુ-

વગરના અને ગુફામાં તેમજ નિર્જન સ્થાનમાં નિરૂપાવિ દગ
ભોગવના રહેતા હતા, તેમ અનુમાન કરી શકાય છે ગરુડ કદાચ
કલેશથી તેઓ દૂર રહેતા હતા, એમ તેઓત્રીના વચનો ગ્રહી આપ
છે પચાગીના ખરા આરાયને તેઓ માન્ય કરતા હતા આવા ઉત્તમ
શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ ગાંધુનગની ઉત્તમતા કેટલીયંત્રી મનમ
માનતા હતા, તે બાબતનો ઉત્તર તેમજ બનાવેલું આ પદ સારી રીતે
આપી રાકે છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી જેવા અધ્યાત્મપુરૂષ શિરોમણિ, સાધુઓના
માહાત્મ્ય અને સાધુની સગતિનું અપૂર્વ વર્ણન આપે છે, તેથી તેમની
બ્યવહારધર્મ અને નિશ્ચયધર્મની ઉત્તમ અનુભવદગ્ધ જાણ આપે છે
આનન્દધનજીને સાધુની સગતિથી અપૂર્વ લાભ મળ્યો હોય, એમ આ
પદથી અનુભવાય છે સાધુઓ ઉપર તેમનો કેટલો બધો પ્રેમભાવ છે
તે આ પદથી સિદ્ધ થાય છે સાધુની સગતિનિના આત્મા પરમાનન્દ
રમનું ધામ બનતો નથી અનુભવ ક્યાનો વિશ્રામ જ્યાં છે એનું પરમ
મહારસ ધામ (મોક્ષ) પ્રાપ્ત કરી હોય તો, સાધુની સગતિની જરૂર
છે મૂર્ખ કોટી ઉપાય કરે તોપણ સાધુની સગતિનિના પરમ મહા
રમ ધામ એવું, મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી ગાંધુની મતિથી
અનેક પ્રકારના લાભો થાય છે અનુભવ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી હોય
તો સાધુની સગતિ કરવી

સન્ત કે જેને સાધુ કહે છે એવા સાધુ, શીતલ એવું કલ્પવૃક્ષ છે
સાધુરૂપ કલ્પવૃક્ષની શીતલ છાયાથી આત્મા આનન્દમય બની જાય
છે વૃક્ષોની છાયાથી અનેક પ્રકારના તારીરિક દામદાઓ થાય છે, પણ
સાધુરૂપ જગમ કલ્પવૃક્ષોથી તો, તારીરિક, વાચિક, માનસિક અને
આત્મિક લાભો ગીઘ પ્રાપ્ત થાય છે કલ્પવૃક્ષ જેમ અનેક પ્રકારની
ચિન્તાઓ ટાળવા સમર્થ થાય છે, તેમ સાધુરૂપ કલ્પવૃક્ષ પણ અનેક
પ્રકારની ચિન્તાઓ ટાળવા સમર્થ બને છે કલ્પવૃક્ષ વાર્ષિકતરફ
અર્પવાને સમર્થ બને છે, તેમ સાધુઓ પણ મનુષ્યોની સુખ ઇચ્છા
ઓને સંતુષ્ટ કરે છે સાધુરૂપ કલ્પવૃક્ષની સેવાથી અવાહિત રહે છે
સૂર્યના તાપથી તત્ત ધ્યેય મનુષ્યો, જે કલ્પવૃક્ષનો આશ્રય લે છે તો
તેઓનો તાપ શાન્ત થાય છે, તેમ સાધુરૂપ જગમ કલ્પવૃક્ષોનો આશ્રય
પામીને મનુષ્યો ભગ્યતાપને શાન્ત કરે છે ક્રોધ, માન, માયા અને
લોભના તાપથી મનુષ્યોના મન સતત રહે છે સાધુની સગતિ થવાથી
ક્રોધ, માન, માયા અને લોભના આવેન રહે છે અને તેથી મનુષ્યોને
શાન્તિ મળે છે રાગ અને દ્વેષનો નાશ કેવી રીતે કરવો, તત્તરુચ-

એમ અનુમાન કરી શકાય છે તેઓશ્રી ચઉદમા અનન્તનાથના સ્તવનમા કહે છે કે,

ગચ્છના ભેદ વધુ નવળ નીહાલતા, તત્ત્વની વાત કરતાં ન જાણે ।

ઉદરભરણાદિ નિજ કાર્ય કરતા થકા, મોદ નદીયા કલિકાલ રાજે ॥ ધાર૦ ॥

ગચ્છના ભેદ ઘણા પડ્યા છે પોતપોતાના ગચ્છની સત્યતા અને તેની પુષ્ટિમાટે બિન્ન બિન્ન ગચ્છનાળા પ્રાપ્ય પ્રવૃત્તિ કરતા હતા અને તેથી અન્ય ગચ્છની તથા અન્ય ગચ્છના સાધુઓની તુચ્છતા દેખાડવા પ્રયત્ન કરનારાઓને શિક્ષા આપી છે કે, એ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરીને તરની વાત કરતા તેઓ લાજતા નથી આ કારણથી મોહદરામા પ્રવેશાય છે આ ઉપરથી ગાગ ખેંચવાનો કે, તેઓએ પ્રમાદી સાધુઓએ ગચ્છના ભેદે અન્ય ગચ્છની સાથે કલેનની ઉદીરણા કરી પ્રમત્ત બનતુ નહિ અન્ય સાધુઓને શિષ્યામાત્રુ આપતા એ પ્રમાણે કહેવામા આવે છે આ સાધુઓની ઉત્તતિમાટે શિષ્યામાત્રુ છે, પણ સાધુઓના ખડનમાટે નથી, તેમજ ઉપયુક્ત વાક્યથી કોઈ ગચ્છતુ ખરન પણ કર્યું નથી ગચ્છના ભેદે પરસ્પર ગચ્છના સાધુઓએ ઈર્ષ્યા, દ્વેષ અને કુસપથી લડતુ ન લેઈએ, એટલુજ હૃદય હાદે એ વાક્યમાથી ખેંચી શકાય છે આગમોના અનુસારે તેમતુ કથન છે તેઓશ્રી કહે છે કે,

પાપ નહિ કોઈ જસૂચ માપળ જિશ્યો, ધમ નહિ કોઈ જગસૂચ સરિજો ।

સૂચ અનુસાર જે નવિક કિરિયા કરે તેહનો શુદ્ધ ચારિત્ર પરિજો ॥ ધાર૦ ॥

ઉત્સૂન ભાષણ કરવામા તેમજો મોટામા મોટું પાપ દર્શાવ્યું છે સૂત્રોના અનુસારે ઉપદેશ દેવાસમાન કોઈ ધર્મ નથી સૂત્ર અનુસારે ક્રિયા કરનારતુ શુદ્ધ ચારિત્ર ગણાય છે પિસ્તાલીશ આગમો અને સુવિદિત આચાર્યોના બનાવેલા અન્યે ઉપર તેમની અપૂર્વ શક્તિ હતી અને તે બાબતની માન્યતાને તેઓ શ્રી નમિનાથના સ્તવનમા મુઠા કંઠે પ્રકાશે ને, તે નીચે મુજબ—

સૂત્રને સૂર્ણો માપ્ય નિર્બુક્તિ, વૃત્તિ પરપર અનુભવ રે ।

સમય પુરપનાં અગ કહ્યાં ન, હેદે તે દુર્ભવ્ય રે ॥ વદ૦ ॥

નૂન, નૂર્ણ, નિર્બુક્તિ, ભાષ્ય, વૃત્તિ, પરપરા અને અનુભવ એ જૈનદર્શન સિદ્ધાન્તરૂપ પુરપના અગ કહ્યા છે એ અગોને જે હેદે તે દુર્ભવ્ય છે આગમની પચાનીની માન્યતા માટે શ્રીમદ્ આનન્દ-ધનજીવ આ વચન બસ છે પચાનીની માન્યતાવારક અને વૈરાગી તેમજ આધ્યાત્મજ્ઞાની, એના શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ સાધુનો વેપ તરો નથી, તેમજો તથુસ અને ઝંઝની ધારણુ વરી નથી આનન્દધનજી

રંગાવાને ચાહે છે સાધુવિના કોણ ભમરૂપ વિહારને અપહરી, શુદ્ધ નિરંજન ચન્દ્રરૂપ પરમાત્માને દેખાડવા સમર્થ થઈ શકે? અલબત્ત સાધુવિના શુદ્ધ નિરંજન ચન્દ્રરૂપ પરમાત્માને દેખાડવા અન્ય કોઈ સમર્થ થઈ શકતો નથી અન્ય સનાતન વેદધર્મીઓના પુરાણોમા પણ સાધુની સગતિનું આ પ્રમાણે અપૂર્વ માહાત્મ્ય વર્ણવ્યું છે બ્રહ્મા સાધુની સગતિવિના જગત્મા અન્ય કિંચિત્ સારભૂત વસ્તુ માનતો નથી જગત્મા બ્રહ્મા જેવાની પણ આવી સન્તસમાગમેચ્છાની દશા છે, તો અન્યનું શું કહેવું! અન્યદર્શનીઓના સાધ્વાધારે જોતા શ્રીકૃષ્ણ પણ, સાધુની સગતિ ઇચ્છતા હતા અને સાધુઓના ચરણકમલનું પ્રક્ષાલન કરતા હતા અને તે સાધુઓને દેખી, ઉભા થઈ હાથ જોડતા હતા મહાદેવ પણ સાધુની સગતિની યેષ્ઠતા સ્વીકારે છે વસિષ્ઠનપિની સગતિથી વિશ્વામિત્ર એજ ઘડીમા મુઘરી ગયા, વસિષ્ઠ અને વિશ્વામિત્રને તપશ્ચર્યા-કૃત્ત અને સગતિક્ષણની મહત્તા સખન્ધી વિનાદ થયો તેમા પણ સાધુની સગતિનું કળ મહાનું સિદ્ધ થયું જ્યારે બ્રહ્માદિક પણ સાધુસગતિ સખન્ધી ઉત્તમ વિચારો ધરાવે છે, એમ અન્યદર્શનીઓના પુરાણોથી જણાય છે, ત્યારે જૈનશાસ્ત્રો સાધુની સગતિનું ઉત્તમોત્તમકળ દેખાડે એમા કોઈ પણ આશ્ચર્ય નથી ભ્રમણાનો નિહાર અપહરીને સાધુવિના અન્ય કોઈ પરમાત્મારૂપ શુદ્ધચન્દ્રને દેખાડવા સમર્થ થતો નથી

આત્મા, સાધુની સગતિવિના મસારની ભ્રમણામા સત્ય મુખ પામ્યો નહિ આસારિક વસ્તુઓને પોતાની માની આત્મા જે તે વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ માટે રહ્યો, ફૂટાયો-પીટાયો, પણ સત્યમુખ આસ્વાદી રાક્યો નહિ પરવસ્તુની ભ્રમણામા આત્મા પોતાનું શુદ્ધસ્વરૂપ ભૂલ્યો અને તેથી તેણે આશ્રનના માર્ગમા અનાદિકાળથી પ્રયાણ કર્યું સદૃશના સમાગમથી આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને ઓળખે છે શ્રી મહાવીરસ્વામી પૂર્વે પ્રથમ ભનમા સાર્યનાદ તરીકે હતા ત્યારે, તેમણે સાધુના સમાગમથી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યું હતું સાધુના સમાગમથી મોક્ષમાર્ગનું જ્ઞાન વાય છે સસારના નિવયભોગોમા મુખ નથી એમ સાધુના સદુપદેશથી જાણે બાળી શકે છે શુદ્ધ નિરંજન પરમાત્મતત્ત્વના દર્શનનારા સદૃશ સાધુ-રાજનું જેટલું માહાત્મ્ય વર્ણવીએ તેટલું અલ્પ છે સાધુસગતિ એ મોક્ષનું દ્વાર છે, આનન્દનો સાગર પ્રાપ્ત કરવો હોય તો, સાધુસગતિ કરવી જોઈએ સાધુની સગતિનો અનુભવ કરીને શ્રીમદ્ આનન્દધનનું છેલ્લું કડીઓને નીચે પ્રમાણે કહે છે

એવ અમર ઇન્દ્રપદ ચાહુ ન, રાજ ન કાજ સમાજ રી ॥

સાધુ નિરન્તર પાવુ, આનન્દધન મહારાજ રી ॥ સાધુ ૦ ॥ ૪ ॥

ન્ધીના ઉપાયોને સાધુ મહારાજ બતાવે છે રાગ અને દ્વેષરૂપ માન
સિક રોગનો નાશ કરવાને સાધુઓસમાન આ જગતમા કોઈ
ઉત્તમ વૈદ્ય નથી

સાધુરૂપ કલ્પવૃક્ષની છાયામા સદાકાલ રહેવાને માટે પ્રયત્ન કરવો
જોઈએ સાધુની સાધુતાને ભક્તપુરુષો જાણી રહે છે પ્રદેશી રાજના
સમાન કોઈ નાસ્તિક નહોતો, પણ કેશીકુમારનો સમાનમ થતા પ્રદેશી
નૃપતા મૃદયમા રહેવું મિથ્યાત્વ અન્ધકાર ટળી ગયું શ્રી હેમચન્દ્રના
બોધથી કુમારપાળ રાજાનું ઉચ્ચ મન યશુ અને કુમારપાને શ્રાવકના
ધાર નત ઉચ્ચથી શ્રી સુહસ્તિ આચાર્ય મુનિવરના ઉપદેશથી સમ્પત્તિ
રાજાએ જૈનનર્મ અગ્રીકાર કર્યો સાધુના ઉપદેશથી દૃઢપ્રહારીએ દીક્ષા
અગ્રીકાર કરી શ્રી દેનાર્જિંગપિ સમાજમા જુગતના જીવોની ઉચ્ચ
દત્તામાટે પુન્તકો લખાયા, આમ પૂનકાવમા જૈનસાધુઓએ હિન્દુસ્થાન
અને તેની આગપાગના દેશોમા જૈનધર્મનો ઉપદેશ દીધો હતો તત્
સમન્ધીના લેખો મળી આવે છે સાધુઓ બરાબર ચારિત્ર પાળતા
નથી એમ જે ગૃહસ્થો કહે છે, તેઓ જો સાધુ થઈને બરાબર ચારિત્ર
પાળે તો, અન્ય સાધુઓ તેઓનો દાખલો લેઈ ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પાળવા
પ્રયત્ન કરશે, કેમકે કહેવાના કમતા કરી બતાવવું તે કરોડગણુ ઉત્તમ છે
હિન્દુસ્થાનમા દયાનો અપૂર્વ સિદ્ધાન્ત પ્રસાર કરનારા સાધુઓ છે
ગૃહસ્થો સસારના અનેક બધનમા બન્ધાયલા હોવાથી સાધુઓની પો
સર્વેન વિહાર કરીને મનુષ્યોને બોધ આપવા કદાપિ સમર્થ બની શકે
નહિ સાધુઓના ઉપદેશથી મનુષ્યો ખરૂં નુપ્ત મેળવવા સમર્થ બને
છે, માટે સાધુને કલ્પવૃક્ષની ઉપમા આપી છે તે બરાબર છે કલ્પવૃક્ષ
જેમ પુષ્પનત બનીમા ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ સાધુરૂપ કલ્પવૃક્ષ પુષ્પ
નત જોના ઉત્પન્ન થાય છે કલ્પવૃક્ષનો મહિમા અપરપાર છે, તેમ
સાધુરૂપ કલ્પવૃક્ષનો મહિમા પણ અપરપાર છે કલ્પવૃક્ષને સં
બંધ છે, તેમ સાધુરૂપ ૦ પત્રને પણ સર્વે બંધ છે કલ્પવૃક્ષના કરતા
સાધુરૂપ ભાન કલ્પવૃક્ષ અનન્ત વૃક્ષધારી છે, માટે તેને હે ભગ
મનુષ્યો ! રવો શ્રીમદ્ નિરોપત સાધુસંગતિ પાઠાત્મ્યને વર્ણવે છે

ચતુર વિરચી વિરજન ચાહે, ચરણકમલ મકરન્દ રી ॥

કો હરિ મરમ નિહાર દિલાવે, શુદ્ધ નિરજન ચંદ રી ॥

॥ સાધુ ॥ ૩

ભાવાર્થ — કૃતજ્ઞ એવો બ્રહ્મા પણ સાધુના ચરણકમલ મકરન્દ

રંગાવાને ચાહે છે સાધુવિના ગોપુ ભમરૂપ નિહારને અપહરી, શુદ્ધ નિરંજન ચન્દ્રરૂપ પરમાત્માને દેખાડવા સમર્થ થઈ શકે? અલગત સાધુવિના શુદ્ધ નિરંજન ચન્દ્રરૂપ પરમાત્માને દેખાડવા અન્ય કોઈ સમર્થ થઈ શકતો નથી અન્ય સનાતન વેદધર્મિઓના પુરાણોમા પણ સાધુની સગતિનુ આ પ્રમાણે અપૂર્વ માહાત્મ્ય વર્ણવ્યું છે બ્રહ્મા સાધુની સગતિવિના જગત્મા અન્ય કિંચિત્ સાગ્રહત વસ્તુ માનતો નથી જગત્મા બ્રહ્મા જેવાની પણ આવી સન્તસમાગમેચ્છાની દશા છે, તો અન્યતુ શુ કહેવું! અન્યદર્શનીઓના શાસ્ત્રાગારે જોતા શ્રીકૃષ્ણ પપુ, સાધુની સગતિ ઇચ્છતા હતા અને સાધુઓના ચરપુષ્પમલતુ પ્રક્ષાલન કરતા હતા અને તે સાધુઓને દેખી, ઉભા થઈ હાથ જોડતા હતા મહાદેવ પણ સાધુની સગતિની ઇષ્ટતા સ્વીકારે છે વસિષ્ઠમુનિની સગતિથી નિશ્ચામિત્ર એક ઘડીમા સુધરી ગયા, વસિષ્ઠ અને વિશ્વામિત્રને તપશ્ચર્યા-ફલ અને સગતિફળની મહત્તા સમન્ધી વિવાદ થયો તેમા પપુ સાધુની સગતિનુ ફળ મહાન્ સિદ્ધ થયું જ્યારે બ્રહ્માદિક પણ સાધુસગતિ સમન્ધી ઉત્તમ વિચારો ધરાવે છે, એમ અન્યદર્શનીઓના પુરાણોથી જણાય છે, ત્યારે જૈનશાસ્ત્રો સાધુની સગતિનુ ઉત્તમોત્તમફળ દેખાડે એમા કોઈ પણ આશ્ચર્ય નથી ભ્રમણાનો નિહાર અપહરીને સાધુવિના અન્ય કોઈ પરમાત્મારૂપ શુદ્ધચન્દ્રને દેખાડવા સમર્થ વતો નથી

આત્મા, સાધુની સગતિવિના ચસારતી ભ્રમણામા સત્ય સુખ પામ્યો નહિ સાગારિક વસ્તુઓને પોતાની માની આત્મા જે તે વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ માટે રંજીત્યો, ફૂટાયો-પીટાયો, પપુ સત્યસુખ આસ્વાદી રાક્યો નહિ પરવસ્તુની ભ્રમણામા આત્મા પોતાનુ શુદ્ધસ્વરૂપ જુલ્યો અને તેથી તેણે આશ્રનના માર્ગમા અનાદિજાળથી પ્રયાણ કર્યું સદ્ગુરુના મમાગમથી આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને ઓળખે છે શ્રી મહાવીરસ્નામી પૂર્વે પ્રથમ જનમા સાર્થવાહ તરીકે હતા ત્યારે, તેમણે સાધુના સમાગમથી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યું હતુ આતુના સમાગમથી મોક્ષમાર્ગનુ જ્ઞાન થાય છે સગારના નિયમોજોમા સુખ નથી એમ સાધુના સદુપદેશથી જીવો બાણી રાકે છે શુદ્ધ નિરંજન પરમાત્મતત્ત્વના દર્શાવનારા સદ્ગુરુ સાધુ-રાજનુ જેટલું માહાત્મ્ય વર્ણવીએ તેટલું અલ્પ છે સાધુસગતિ એ મોક્ષનુ દ્વાર છે, આનન્દનો સાગર પ્રાપ્ત કરવો હોય તો, સાધુસગતિ કરવી જોઈએ સાધુની સગતિનો અનુભવ કરીને શ્રીમદ્ આનન્દધ નજી છેવી કડીઓને નીચે પ્રમાણે કહે છે

દેવ ઝમ્મર ઇન્દ્રપદ ચાહુ ન, રાજ ન કાજ સમાજ રી ॥

સન્નતિ માધુ પાવુ, આનન્દધન મહારાજ રી ॥ સાધુ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ — પોતાના સુદ્ધાન્ત કરપુથી શ્રીમદ્ કહે છે કે, - દેવ, અશુર અને દેવોના પતિ ઇન્દ્રને પણ ઇચ્છતો નથી, મારે કોઈ સંન્યથી પ્રયોજન નથી, કોઈ પણ કાર્યના સમૂહને ઇચ્છતો નથી, તેમ ઉપલક્ષપુથી, લક્ષ્મી, ઘરખાર, હાટ, વસ્ત્ર, સત્તા અને માનપૂજને પણ ઇચ્છતો નથી, પણ આનન્દનો ઘન જેનાથી પ્રાપ્ત થાય છે એવા સાધુની સંગતિનેજ ફક્ત ચાહુ છું, એમ શ્રીમદ્ કહે છે શ્રીમદ્ની આ હૃદય-વાણીથી લેખકના મનમાં અત્યન્ત અસર થાય છે. અહો! આવા યોગીન્દ્ર પુરુષને પણ આધુસનગતિમાટે અત્યુત્તમ ઇચ્છા છે, ત્યારે આપણે તો સાધુની સંગતિ માટે અવશ્ય ઇચ્છા ધારણ કરવી જોઈએ શ્રીમદે એક સાધુસંગતિનીજ ઇચ્છા મનમાં રાખી છે સાધુમનગતિમા સર્વ પ્રકારનું સુખ સમાયુ છે સાધુની સંગતિમા પરમાત્મતત્ત્વ રહ્યું છે સહજાનન્દનો આવિર્ભાવ કરવો હોય અને આનન્દની ખરી ખુમારી ભોગવવી હોય તો, સાધુની સંગતિ કરવી જોઈએ શ્રીમદ્ આનન્દધ નજીને સાધુની સંગતિનો પૂર્ણ અનુભવ થયો છે અને સાધુસંગતિથી આનન્દરસનો સ્વાદ લીધો છે તેથી આ પ્રભાવે હૃદયથી વળાટે છે સાધુના સમાગમથી આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, આત્મજ્ઞાન પામેલા સાધુઓની આન્તરિક્ષશા જુદા પ્રકારની હોય છે જેટલાક લોકો કહે છે કે, જે અધ્યાત્મજ્ઞાની થાય છે તેને સાધુવર્ગ તરફ પૂજ્યયુક્તિ રહેતી નથી, પણ આ પ્રભાવે તેઓનું કનક રસસુગવત્ અસત્ય કરે છે અધ્યાત્મજ્ઞાની શ્રીમદ્ આનન્દધનજી છે, એમ વિક્ષાનો કષુલ કરે છે, તેવાથી આનન્દધનજીનો સાધુઓ પ્રતિ કેવો પ્રેમ છે, તે આ પદથી જણાઈ આવે છે અધ્યાત્મજ્ઞાન હૃદયમાં પરિપુર્યે છે ત્યારે સાધુઓ ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા અને પૂર્ણ પ્રેમ ઉપજે છે અને સાધુઓની સંગતિનું વ્યસન પડે છે, એમ શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના વાક્યપરથી શિષ્ય થાય છે શુદ્ધઅધ્યાત્મીઓનો સાધુઓ પ્રતિ પૂજ્યભાવ ન રહે એ કદી સભવી રહે, પણ તેથી કંઈ તેમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનનો દોષ નહીં થાય નહિ શ્રીમદ્ યોગ, અધ્યાત્મ અને સુષુપ્તિયાના સંગી હતા, તેથી તેઓનું હૃદય શુદ્ધ પ્રેમ અને ભક્તિ તથા ધ્યાનથી ઉચ્ચ થતા, - સયમની ઉત્તમ દશાના અનુભવથી-આના ઉદારો નીકળે તે અનુભવમાં આવે છે શુદ્ધ જડ જેવા ક્રિયાવાદી અને શુદ્ધ અધ્યાત્મવાદીઓનું હૃદય, શુદ્ધ પ્રેમ અને અનુભવજ્ઞાનથી રહિત હોય છે તેથી તેઓના હૃદય કદાનુહવાસનાઓથી વાસિત અને છે અને તેથી તેઓને યથાર્થ આત્મતત્ત્વનો લાભ પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી જેનાથી સમ્યક્તત્ત્વોવિની પ્રાપ્તિ થઈ હોય, એવા ધર્મ પુર તરીકે તો એક સાધુગુરુ મસ્તકે અવશ્ય ધારણ કરવા જોઈએ, તેમ ચારિત્રકોટિની અપેક્ષાએ અન્ય સાધુઓની સંગતિ કરવી જોઈએ

સર્વ સાધુઓ એકસરખા ન હોય તે તો અનુભવસિદ્ધ છે વાચકો તથા લેખકોના શુભ પરિણામ પણ એક દિવસમા મન્દ, મન્દતર, ઉચ્ચ, ઉચ્ચતર થયા કરે છે, તે ઉપરથી મનુષ્યોએ સાર ખેંચવાનો છે કે, સાધુઓ પણ પોતપોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે શુભ, શુભતરાદિ પરિણામને ધારણ કરે છે કોઈ સાધુમા જ્ઞાનગુણ ખીલ્યો હોય છે અને કોઈ સાધુમા વૈયાવૃત્ય ગુણ ખીલ્યો હોય છે સાધુઓને પણ આઠ કર્મ લાગ્યા હોય છે, તેથી તેઓને પણ કર્મના ઉદયે કોઈ વખત દોષો લાગી શકે છે, પણ તેઓ દોષોનો નાશ કરવા પ્રાયશ્ચિત્ત વગેરે કરે છે અને પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરે છે સાધુવર્ગ પાપકર્મથી ડરે છે અરે ! હુ સાધુ થયો છું, મારા દોષથી ધર્મની અપભ્રાજના થશે અને ધર્મની હીનતા થશે, માટે મારે આ કૃત્ય કરવું ઘટે નહિ, અર્થાત્ હવેથી મારે દોષ સેવવો નહિ એનું સાધુના મનમા આવે છે ગૃહસ્થો તો એમ કહે છે કે, અમે સસારી છીએ, તેથી અમે તો કર્મથી ખરડાયલા છીએ, અમેાએ કયા વ્રત ઉચ્ચર્થી છે? એમ પણ કહી દે છે, પણ સાધુવર્ગથી તે પ્રમાણે કહી શકાતું નથી ગૃહસ્થ તો નિરસક થઈને કોઈ પણ પાપમા પ્રવૃત્તિ કરે છે, પણ સાધુઓને તો દોષ મેવતા ભય અને લજ્જા ઉત્પન્ન થયાવિના રહેતી નથી કોઈ સાધુમા એક દોષ હોય, તેથી તે સર્વ પ્રકારના દોષવાળો સિદ્ધ ઠરતો નથી સાધુમા રહેલા એક દોષથી તેનામા રહેલા અન્ય ગુણોને પણ દોષરૂપે માની લેવાનો નીચ સ્વભાવ ત્યાગ કરવો જોઈએ સર્વશુદ્ધિ વીતરાગ છે સાધુઓ થયા એટલે કોઈ પણ પ્રકારનો દોષ હોવાજ ન જોઈએ, એવો સિદ્ધાંત નથી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, કામ, આદિ દોષો દશમા ગુણુકાપૂના ઉપર અને કેવલજ્ઞાન થયાવિના સર્વથા પ્રકારે ટળતા નથી, તેથી હાલના સમયમા તરતમ યોગે શુભોની અધિકતા જેનામા દેખાય તેનું બહુ માન કરવું જ ને જો અશે જ ને જો સાધુમા, જ ને જો શુભ દેખાય તે તે અશે તેનું બહુ માન કરવું પચમકાલમા સર્વથા જેટલો પણ જેનામા ગુણ દેખાય તેના ગુણને પર્વતસમાન કરી માનવો, કોઈ સાધુનું કોઈ ખરાબ આચરણ હોય તેથી સર્વ સાધુઓ તેવા પ્રકારના કોઈ શકતા નથી કોઈ સાધુમા કોઈ ગુણ વિશેષ ખીલ્યો હોય છે અને અન્ય કોઈ દોષ હોય છે અર્થાત્ પાચ આગળીઓની જેઠ સાધુઓની પણ સમાનતા હોતી નથી કોઈ સાધુમહાત્મા ચારિત્રથી બ્રહ્મ થયા હોય, વા થતા હોય તો તેમને પુનઃ સહાય આપીને આજળ ચઢાવવા જોઈએ પણ પડ્યાપર પાડુ મારવાની જેઠ તેમને ઠઠ હેઠળ પાડવા પ્રયત્ન ન કરવો જોઈએ દોષ સેવીને દોષને દોષ તરીકે માનનાર કોઈ સાધુ

હોય, તો માતૃદષ્ટિથી તેમના દોષવુ પ્રક્ષાલન કરી ઉચ્ચ કોટીપર લાવવા પ્રયત્ન કરવો. પચમકાળમા દેશકાલાદિ અનુસારે જે ચારિત્રનો ખપ કરતા હોય અને પ્રમાદ-દત્તાનો પરિહાર કરવા પ્રયત્ન કરતા હોય, એવા સાધુઓની સેવા, ભક્તિ અને બહુમાન કરવુ સાધુઓને ત્રિકાવ વન્દન કરવુ સાધુઓની આહાર, પાણી અને વસ્ત્ર પાત્રથી લેવાનુચ્ચ કરના અત્યન્ત બાવ ધારવુ કરવો, સાધુઓની નિન્દા કરવી નહિ. શુભાનુસંગદષ્ટિ ધારવુ કરીને સાધુઓના ગુણોને મહાન કરવા જૈન-શાસનનો પ્રાણ સાધુવર્ગ છે. શુદ્ધસ્થોએ સાધુવર્ગની ઉન્નતિ કરવા તન, મન અને ધનનો ભો. આપવો. પોતાની માતાના દોરો દેખવામા જેમ કોઈ શુદ્ધસ્થ દોષદષ્ટિને ધારવુ કરતો નથી, તેમ સાધુઓના દોષ જોવાને માટે દોષદષ્ટિને ધારવુ ન કરવી, તેમ સાધુઓએ યથાશક્તિ સયમભાગેમા પ્રવૃત્તિ કર્યો કરવી પ્રતિદિન ઉચ્ચ ગુણો પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો. શ્રીમદ્ આનન્દધનની પેઠે ઉત્તમ સાધુઓની સંગતિ કરવા પ્રયત્ન કર્યો કરવો કોઈ પણ સાધુના ગુણો જોવા અને ગુણો લેવા શુદ્ધપ્રેમથી સાધુવર્ગની ભક્તિ કરવા અને તેમના ગુણો લેવા તેમની સહાતિ કરવી, એમ શ્રીમદ્ પોતાના આન્તરિક હૃદયથી જાણાવે છે.

પદ્ ૬૯

(રાગ બજરીયો તલાવલ)

પ્રીતકી રીત નહીં હો, પ્રીતમ પ્રીત૦ ।

મैं तो अपना सरब शगारो, प्यारेकी न लई हो. प्रीतम० १ ॥

જ્ઞાનાર્થ — સમતા પોતાના આત્મસ્વામીને કથે છે કે, હે પ્રીતમ! આ પ્રીતની રીત નથી મેં તો પોતાનો સર્વ તુ હાર હે પ્યારા! આપને માટે કર્યો, પણ આપના ધ્યાનમા કંઈ આ બાબત આવતી નથી પત્નીના મનમા પતિનામાટે ઉચ્ચ અભિપ્રાય હોય અને પતિનામાટે સ્વકીય સર્વ શુગાર કરતી હોય, પણ પતિના મનમા કંઈ ન હોય તો એક પાક્ષિક પ્રીતિ ગણાય છે. એક પક્ષી પ્રીતિ કેમ પરવડે, જમય મિલ્યા હોય સન્ધિ આ સુવર્ણમય વાક્યની ઝાખી આ માહુમ પડે છે. સમતા પોતાના આત્મપતિને હૃદેશીને બાજ હેતુથી કહે છે કે, આ શું પ્રીતિની રીતિ જાણાય કે? આપના ઉપર હુ પ્રાણ પાથરુ છુ, તેમજ મારા હૃદયમા આપવિના અન્ય કોઈ નથી, મારુ જે કંઈ છે તે સર્વે આપણુ છે હુ આપના ઉપર વિશુદ્ધ પ્રેમ ધારવુ કરુ છુ અને આપના મનમા તો તે બાબત હુ કંઈ નથી, તેથી આપની સ્ત્રીના મનમા શુ થતુ હશે તે અન્ય કોણ જાણી શકે? પ્રીતિ જો પરસ્પર હોય છે તો, તે પ્રીતિને

રસ આનન્દમય દેખાય છે. જગત્મા પપુ કહેવત છે કે, જે પ્રીતિ-
રસનો રસીયો હોય તેની સાથે પ્રીતિની રીતિ સોભી શકે છે જેનામા
પ્રેમ નથી તેની સાથે કોઈ પ્રીતિ કરવા જાય છે તો તેમા આનન્દરસ
અનુભવાતો નથી પ્રેમરસનો જે જ્ઞાતા ન હોય તેની આગળ પ્રેમ-
રસનો શૃંગાર કદી સોભી શકતો નથી અને તેથી ઉભયને કદર્યના અને
ઉદ્વેગ થાય છે પ્રીત એવી કીઝીપ, જેસે શિરકે ચાલ, કાટે કટાવે પિછુ કટે,
મળ નહિ છોટે જ્યાલ ઇત્યાદિ કહેણીઓ જગત્મા પ્રેમનામાટે મોજુદ
છે જગત્ના સ્થૂંચ પદાર્થાપર પપુ આત્મામાથી પ્રેમ પ્રગટે છે
આત્મા જે પોતાની મૂળદત્તાને અનુભવી શકે તો, સમતા કહે છે કે
મારાઉપર વિશુદ્ધ પ્રેમને ધારપુ કરી રાકે વિશુદ્ધ પ્રીતિપિના પરસ્પ-
રની પ્રીતિની રીતિ ગણાય નહિ, તેમજ એક પાક્ષિક પ્રીતિમા પ્રીતિની
રીતિ ગણાય નહિ

मैं वस पियके पियसग औरके, या गति किन सीखई ॥

उपगारि जन जाय मनावो, जो कछु भई सो भई हो. ॥

॥ प्रीतम० ॥ ૨ ॥

विरहानल जाला अतिहि कठीन है, मोसें सही न गई ॥

आनन्दघन घु सघन धारा, तब ही दे पठई हो

॥ प्रीतम० ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ —સમતા કહે છે કે, અહો ! આ પ્રીતિની રીતિ કેમ ગણાય ?
હું મારા પ્રિય સ્વામિના વશમા છું અને પ્રિયસ્વામી તૃષ્ણા અને
કુમતિ આદિના વશમા છે, તો તેમને આવી ગતિ કોણે રાખવી ? હું મારા
સ્વામિના વશમા છું તો તેમણે મારા સબન્ધમાજ રહેવું જોઈએ
કુમતિ અને તૃષ્ણાના સબન્ધમા તેઓ જાય છે, તે કોઈ રીતે સાફ
નથી હે ઉપકાર કરનારા મનુષ્યો ! હવે તો તમે જઈને મારા સ્વામિને
મનાવી લાવો. અઘાપિ પર્યન્ત જે જન્યુ તે જન્યુ, હવે તેણે ન અને
તેમ થવું જોઈએ મારા સ્વામિના વિરહરૂપ અગ્નિની જ્વાલા, અત્યન્ત
કઠીન છે, મારાવડે તે સહન કરી રાકાઈ નહિ, તેમાટે આનન્દના
ઘનરૂપ મેઘવૃષ્ટિની ધારા મોકલવાની પ્રાર્થના કરૂ છું, માટે તોને તુર્ત
મોકલી આપો

રાગ અને દ્વેષવૃત્તિના ઘરમા આત્મા જે ક્ષપુમા જાય છે તે સમયે
આત્માની સાથે સમતાનો વિયોગ થાય છે સમતા આત્માને પ્રાપ્ત
કરવામા અત્યન્ત શુદ્ધ પ્રેમને ધારપુ કરે છે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂ-

પમાળ તે સગ ધારપુ કરે છે, તેથી પોતાના સ્વામિના વશમા છે એમ નિશ્ચયરીત્યા તે જાણે છે કિન્તુ આત્મા તો કુમતિ અને વૃષ્ટાના થો સમતાના શુદ્ધ ચળન્ધને અને તેના પ્રેમને પપુ બાંધી શકતા નથી અને તે કુમતિનું કષ્ટ કરે છે, તેથી તે અન્યના સગી છે એમ સમતાનું કહેવું યથાર્થ સમજાય છે પોતાનાપર શુદ્ધ પ્રેમને ધારપુ કરનારી એ-રી સમતાના સ ા આત્મા થતો નથી અને બાન્તિથી કુમતિના સગમા રહે છે, તેથી આવી ગતિ કોણે શિખવી? એમ કહી સમતા ઠપકો (ઉપાલભ) આપે છે તે યોગ્યજ છે જગતમા પપુ કહેવત છે કે, પોતાના વશમા છે તેને મૂકીને પરસ્ત્રીની સગતિ જે કરે છે તેનું કહાપપુ ધૂળસમાન છે મૂઠ પુરૂષ પરસ્ત્રીના પરવશપપુમા ફસાઇને પોતાના આત્માને નીચ બનાવે છે અને નીતિનો ભગ કરે છે મૂઠ પુરૂષને આ-રી ગતિ શીખવનાર કુમતિવિના અન્ય કોઈ નથી કુમતિના વશમા પડેલા મનુષ્યોની બુદ્ધિમા મલીનતા ધર્મ નય છે અને તેઓનું મન હડકાયા કૂતરાની પેઠે વિષયવેગથી જ્યા ત્યા આથડે છે મૂઠ પુરૂષો ત્યા સન્તોષ અને મુખ પ્રાપ્ત કરવા જાય છે, પણ દુ ખના ખાગમા ઉતરે છે અને અનેક પ્રકારની આપત્તિના વાદળાઓથી ઘેરાય છે મૂઠ પુરૂષ પોતાની સત્ય સ્ત્રીનો સગ ત્યાગ કરીને, અન્ય-અન્ય સ્ત્રીની સોળત કરે છે તેમા તેને કોઈ પપુ પ્રકારનો લાભ પ્રાપ્ત થતો નથી અને સ્વાર્થપ્રેમની મલીનતાના ધુમાડાથી તેની ચક્ષુમાથી અશ્રુનો પ્રવાહ અન્તે નીકળ્યાવિના રહેતો નથી યુવર દુઃખના પાનથી કહી વૃધાની શાન્તિ થતી નથી, તેન પરસ્ત્રીના સગથી કદાપિ અરામાન પણ શાન્તિ પ્રાપ્ત થતી નથી પોતાના સ્વામિપર સમતાનો અત્યન્ત વિશુદ્ધ પ્રેમ છે, તેથી પોતાના સ્વામિને પોતે કહે છે, પણ અગ્નનદસાથી આત્મસ્વામી પોતે માનતા નથી, તેથી અનુભવજ્ઞાન વગેરે ઉપકારી મનુષ્યોને તે વિનવે છે અને મારા સ્વામિને મનાની લાવો એમ કહે છે અનુભવથી આત્માને સત્ય સ્ત્રીના અનુભવ થાય છે અનુભવવિના સત્યનો નિર્ધાર ધર્મ શકતો નથી આત્માની પ્રાપ્તિ કરાવનાર અનુભવ છે, માટે તે ઉપકારી કહે વાય છે આત્માનો વિરહ તે સમતાને અગ્નિની જ્વાલા કરતા વિરોધ પ્રકારે બાજે છે પ્રેમીના વિરહરૂપ અગ્નિને કોઈ સહન કરી શકતું નથી સમતા વિરહ અગ્નિથી બળે છે, માટે તે આનન્દધનરૂપ મેઘની ધારાને ઇન્ડે છે તે યથાશોજ્ય કાર્ય છે આનન્દધનરૂપ મેઘની ધારાથી વિરહની અગ્નિ શાન્ત થાય છે, અર્થાત્ આત્મા કુમતિનો સગ ત્યાગ કરે છે અને સમતાના મગમા જ્યારે આવે છે, ત્યારે આનન્દધન મેઘની રૂપિ વર્ષા કરે છે અને તેથી આનન્દની ઇચ્છા છવાઈ જાય છે

આત્મ અનુભવ રસકથા, પ્યાલા પિયા ન જાય ॥

મતવાલા તો ઢહિ પરે, નિમતા પરે પચાય ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ — આત્માના અનુભવરસની કથાનો પ્યાલો પી શકતો નથી, કારણ કે જે મતવાળો મનુષ્ય, આત્માનુભવ રસકથાનો પ્યાલો પીવે છે તો ઢળી પડે છે, મૂર્છા પામે છે, બેભાન થઈ જાય છે મારાશ કે, તે આત્માનુભવરસકથાના પ્યાલાને પચાની શકતો નથી નિમતા અર્થાત્ જે મનુષ્યોને કોઈપણ પ્રકારનો મતઆનહ, કે હંકમાવ નથી અને જે અનેકાન્તપણે સર્વ પદાર્થોનું સ્વરૂપ અવબોધે છે અને જે કોઈપણ પ્રકારના બવહાર વા નિશ્ચયના એકાન્તપક્ષને પકડતો નથી, તેજ અધ્યાત્માનુભવરસકથાના પ્યાલાને પચાની શકે છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ આ સાખીને અનુભવજ્ઞાનના ઉદ્ધારથી લખી છે આ સાખીનો અર્થ એટલોબધો છે, કે તેના ઉપર એક મોટું પુસ્તક લખી શકાય અધ્યાત્મજ્ઞાનરસના અધિકારીવિના પારાની પેઠે અધ્યાત્મજ્ઞાન પચાની શકતું નથી અને ઉલટું અનર્થથી પરપરાને વધારે છે. અધ્યાત્માનુભવરસકથાનો પ્યાલો પીધાવિના સાસારિક દુખોની નિવૃત્તિ થવાની નથી સર્વ પ્રકારના જ્ઞાનમા અધ્યાત્મજ્ઞાનની શ્રેષ્ઠતા મહાત્માઓએ દર્શાવી છે રાગ અને દ્વેષનો નારા કરવો હોય તો અધ્યાત્મજ્ઞાનાનુભવરસકથાનો પ્યાલો પીવાની આનંદ્યતા છે તે માટે શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ કહે છે કે, એકાન્તપણું ત્યાગ કર્યાવિના અધ્યાત્માનુભવરસપ્યાલો પીનાની યોગ્યતા આનંદી નથી એકાન્ત-બવહારનયને માનનારાઓ મતવાળા કહેવાય છે એકાન્તબવહારમા ધર્મ માનનારાઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનરમનો પ્યાલો પીવે છે, પણ બવહારના કદાચહથી અધ્યાત્મરસનું પાચન થઈ શકતું નથી, અર્થાત્ જોઈને વાન્તિ (વમન) થાય છે અને જેમ જેમ લોજન બહાર નીકળી જાય છે, તેમ બવહાર કદાચહીના મનમા અધ્યાત્મજ્ઞાનનો રસ ટકી શકતો નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનનો રમ પચાવવો એ કઈ આમાન્ય કાર્ય નથી બવહારમત વાદીઓ આત્માનુભવરસની કથાઓને પણ શ્રવણ કરતા શીઘ્ર જાય છે જેના હૃદયમા અધ્યાત્મની અર્ચા અને તેની યોગ્યતા પણ નથી તે આત્માની સહજાનન્દની ઝાખીને ગ્રાસ કરી શકતો નથી. જે પણ

ધર્મના છોડવાને પારાની માત્રા આપનામા આવે તો તે અરથી નકતો નથી, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનની યોગ્યતા જેનામા નથી તેની આગળ અધ્યાત્મજ્ઞાનકથા કહેવાથી તેનું હિત યર્થ શકતું નથી કોઈને કોઈ દેવતા વત્તા થાય તો તેથી તે અનર્થની પરપરા સધારે છે, તેમ જેનામા સદ્ગુણોની યોગ્યતા ન આવી હોય અને જેને અધ્યાત્મતત્ત્વપર રૂચિ ન હોય તેનીપાડે અધ્યાત્મજ્ઞાનની કથા કરનાથી તેનું અહિત થાય છે ગયા યામદીયાર રાજસમામા, દીરઘી નગર મજાર । ગાયન કરતાં ગાયકને તો, કાંઈક હામ ગમાર ॥ મૂલને જ્ઞાન કવું નહિ યાચ આ કહેવત પ્રમાણે અધિકારની પરીક્ષા કર્યાવિના, મત-કદાચહીની આગળ આત્માલુભવરસકથા કરવાથી ઉલટી નકતાને ઉપાધિ થાય છે દુનિયામા જેવો જેટલી યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી હોય તે તેને તેટલું મળે છે પોતાની ભૂમિકા કઈ છે તેના નિર્ણય યાત્ર કરનામા ન આવે, તાવત તેને અમુક જ્ઞાન હિતકારક છે કે નહિ ? તે કહી સકાય નહિ જેની રચૂળબુદ્ધિ હોય તેની આગળ અધ્યાત્મતત્ત્વની સૂક્ષ્મ વ્યાખ્યાઓ કરવામા આવે તો, અરબુદ્ધનની તુલ્યતાને ધારણ કરી શકે તેમા જ આશ્ચર્ય નથી સરસભને તો ધારણ આપવું જોઈએ જો તેને સાકર ખજરાવવામા આવે તો ઉલટું હિતને બદલે તેનું અહિત થાય છે બ્યવહારના એકાન્ત કદાચહીને પણ અધ્યાત્મરસકથાનો ઉપદેશ આપવાથી અરામાન લાભ થતો નથી

જેઓ એકાન્તે નિશ્ચયનયને માને છે, પાત્ર નિશ્ચયનયકથિત ધર્મપાત્ર બન્યા નથી, નિશ્ચયનયનું સ્વરૂપ બિલકૂલ સમજતા નથી અને નિશ્ચયને હક કરી પકડે છે, તેપણુ અપેક્ષાએ જોતા મતવાળા છે નિશ્ચયનયનું જેઓ યથાર્થ સ્વરૂપ અવબોધતા નથી અને જેઓ બ્યવહારધર્મની અધિકાર પ્રમાણે યજ્ઞેવી ક્રિયાઓને ત્યાગે છે, તેઓ અધ્યાત્મરસકથાઓને ધનપુ કરીને શુષ્ક અધ્યાત્મજ્ઞાનિયો બને છે અને તેથી તેઓ અન્તર્ગત રમણતાવિના કહેણી અને રહેણીની ભિન્નતાથી અધ્યાત્માલુભવરસકથાને પચાવી શકતા નથી

નૈમમ, સંમલ, બ્યવહાર, સન્નિધાન, સમ્પદ, સમભિરૂદ્ધ અને એવ બૃતનય, એ સાત નયોથી ધમનું સ્વરૂપ અવબોધ્યાવિના અને સાત નયકથિત ધર્મની શ્રદ્ધા કર્યાવિના, એકાન્ત નયવાદમતનો કદાચહ ટળતો નથી ધર્મક્રિયાઓની અધિકારતા અધિકારીઓના ભેદે ભિન્ન ભિન્ન છે વીતરાગના વચનો સાપેક્ષજ્ઞાને ભરપૂર છે જેણે સાત નયોની સાપેક્ષાપૂર્વક તત્ત્વોનું સ્વરૂપ અવબોધ્યું છે તેને કદાચહનું મનત્વ રહેતું નથી, તેથી તે નિર્મમ વદશાવાળો અપુણ્ય ॥ જ્ઞાનની નિર્મમત્વ અને કદાચહરહિત દશા જેણે પ્રાપ્ત કરી છે, તે અધ્યાત્મજ્ઞાનરસનો ખાલો

પી શકે છે અને તે અધ્યાત્મરમના પ્યાલાને પચાવી શકે છે અધ્યાત્મ-
રસનો પ્યાલો પચાવનાર વ્યવહાર અને નિશ્ચયનયકથિત ધર્મતત્ત્વ
વ્યાખ્યાઓને, તે તે નયની અપેક્ષાએ સમજે છે, અને તેની શ્રદ્ધા
કરે છે, કિન્તુ તત્સબન્ધી એકાન્તે કોઈ નયની વાતને પકડીને કદાચહ
કરતો નથી તે દરેક નયના વચનોના ભાવને સમજી શકે છે
અને અધિકાર પ્રમાણે આચરપુ કરી શકે છે નવતત્ત્વ, પદ્ધત્ય,
આદિ દ્રવ્યાનુયોગને પગિપૂર્ણ સમજી શકે છે અને અનેકાન્તપક્ષને ધારણ
કરે છે મહાત્માઓ અધ્યાત્માનુભવરસકથાના પ્યાલાનું પાન કરીને તેને
પચાવી શકે છે અધ્યાત્મરસના પ્યાલાને પીને તેને બરાબર જે પચાવી
શકે છે, તે જગત્નો શહેનશાહ બને છે, અર્થાત્ તેને અવધૂતદશાનો અનુ-
ભવ આવે છે, આત્મજ્ઞાનરમમા સદાકાલ તે અલમસ્ત રહે છે જગત્ની
પ્રવૃત્તિને હઠાવીને તે વિરતિપાણી બને છે સમતાના અનુભવને તે પામી
શકે છે અને તેને આત્માના ઉપર અત્યંત વિશુદ્ધ પ્રેમ પ્રગટે છે, તેથી
તે આત્માના અનુભવપ્રદેશમા ઉતરના પ્રયત્ન કરે છે અને તે સહજ-
નન્દને પ્રાપ્ત કરે છે હવે તેવા આત્માનુભવ પ્રસંગને અનુસરી આત્માની
શ્રદ્ધાશ્પત્રી પોતાની સખી મતિને શિખામણ આપે છે તે અત્ર દર્શાવે છે

(રાગ વસન્ત ધમાલ)

છવિલે લાલન નરમ કહે, આલી ગરમ કરત કહાવાત ॥ટેકા॥

માકે આગે મામુકી કોઈ, વરનન કરય ગિવાર ॥

અજહુ કપટકે કોથરી હો, કહા કરે સરધા નાર ॥ છ૦ ॥૧॥

ચડગતિ મહેલ ન છારિહો, ફેસે આત મરતાર ॥

પાનો ન પીનો દન વાતમેં હો, હસત ભાગ કહા હાડ ॥

॥ છ૦ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ — શ્રદ્ધા પોતાની સખી મતિને કહે છે કે, હે સખી મતિ !

છબીલા અને આપણુ પોષણ કરનારા એવા લાલન આત્મસ્વામી તારી
સાથે શાન્ત યદ્યને તાન્ત વાર્તા કરે છે, ત્યારે તુ ગુસ્સામા આવીને
કેમ વાર્તા કરે છે ? મતિ પોતાના સ્વામિનુ શુદ્ધસ્વરૂપ અવબોધતી
નથી અને આત્માના સમ્બુધ્ધ યતી નથી અને આત્માની અત્ય મહત્તા
જાણતી નથી ત્યામુધી આત્મા ઉપર મતિનું લક્ષ્ય લાગતું નથી અને
આત્મા ઉપર ગુસ્સે ધાય છે આત્માની વાત, મતિને પસંદ પડતી નથી
બાહ્ય વસ્તુઓના સબન્ધમા રહેનારી મતિને આત્માના ઉપર પૂર્ણ પ્રેમ
પ્રગટતો નથી અને તેથી આત્માની ભક્તિ એવામા આસ્તિકતા ધારણ

કરતી નથી આત્માના મૂળ સ્વરૂપની અબાપુ એવી મતિ દુનિયામાં અનેક પ્રકારની કળાઓ કેળવે છે અને પ્રવૃત્તિ માર્ગમાં લાગી રહે છે આવી મતિની દશા બહુને શ્રદ્ધા કયે છે કે, હે મતિ ! હું તારૂં સર્વ સ્વરૂપ બાપુ છું જેમ માની આજળ કોઈ ગમાર, મામાતું વર્ણન કરે, તેમ હું પણ તારૂં સન સ્વરૂપ બાપુ છું અધાપિપર્યંત તું કપટની કોથળી છે, અર્થાત્ અનાદિકાળથી તે અધાપિપર્યંત ત્હારામાં કપટ ઘણું છે હવે તું પોતેજ વિચારીને કહે કે, આત્મસ્વામિને મેળવી આપવામાં શ્રદ્ધા શું કરી શકે ? હે મતિ ! તારામાંથી કપટાદિ દોષો ટળે તો સ્વામિની સાથે હું મેળાપ કરાવી આપુ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભના દોષમાંથી મલીન થએલી એવી તું મતિ અને આત્મસ્વામી, એ બેનો મેળાપ થઈ શકે નહિ એવો સ્વાભાવિક નિયમ છે કે, સ્ત્રીમાં ઉત્તમ સદ્ગુણો હોય છે તો પતિ તેની પાસે રહે છે પોતાના સ્વામિની પ્રસન્નતા મેળવવામાં તે સદ્ગુણોને ધારણ કરવા બેઠે એ અને પોતાના સ્વામિની આજ્ઞામાં રહેવું બેઠે એ ધન્વન્તરિ વેધ હોય, પણ રોગી પથ્ય ન પાળે તો ધન્વન્તરિ વેધ પણ રોગીનું બધું શી રીતે કરી શકે ? તેમ હે મતિ ! હું તારા બહા માટે પ્રયત્ન કરું છું કિન્તુ તું બહિરવૃત્તિનો ત્યાગ કરીને અંતરવૃત્તિ ન ધારણ કરે તાવત્ આત્મસ્વામિના પ્રેમને તી રીતે મેળવી શકે ? આત્મ સ્વામિને મેળવવામાં તેનાવિના મનમાં કશું કંઈ લાવડું ન બેઠે એ આત્મસ્વામિને રહેવાને માટે ખરેખરો પવનગતિરૂપ મહેલ છે મુક્ત દશાના મહેલમાં આત્મસ્વામિને રહેવાનો મૂળ ધર્મ છે અને તું તો દેવ, મનુષ્ય, તિર્યચ અને નરકગતિ એ ચતુર્ગતિરૂપ મહેલને ઘોડતી નથી, પવનગતિરૂપ મહેલમાં જવાને માટે ગુભાશુભ વૃત્તિનો ત્યાગ કરતી નથી, ત્યારે હવે વિચાર કર કે તારી પાસે કેવી રીતે આત્મ સ્વામી આવી શકે ? ત્હારી આ વાતમાં મારે કંઈ ખાવા પીવાનું નથી, અર્થાત્ તેમાં વર્ધ મારો સ્વાર્થ નથી અને જે સત્ય લાગે છે તે હું તને જણાવું છું મારૂં કંઈ માનવી નથી અને હસતા મારા હાક કેમ લાગે છે ?

શ્રદ્ધા, મતિની ઉદ્ધતાઈથી તેને શિક્ષા આપે છે આત્મતત્ત્વથી બહિર્મુખવાળી મતિની વૃત્તિ જગત્માં રમ્યા કરે છે અને તેથી બાહ્યમુખ મતિ સનગતમાં મસ્ત બનીને શ્રદ્ધાની હાતી કરે ! એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી જગત્માં ઘણા વિદ્વાનો મતિના નિકાસથી મદાધ બનીને દેવ, ગુરૂ અને ધમની શ્રદ્ધાની હાતી કરે છે, આવી પરિસ્થિતિમાં મતિ કંઈ આત્મતત્ત્વનો સંસ્પર્શકાર કરી શકે નહિ બહિર્મુખવાળી મતિની મેલથી આત્મસ્વામી કદી ખુલ થાય નહિ શ્રદ્ધા ઉત્તમ રાખી છે તેથી

તે મતિને શિખામણુ આપે છે, છતાં સ્વચ્છન્દતાથી મતિ, મગ્ત બનીને શ્રદ્ધાની-હાસીમા હારભાગવા જેવી ચેષ્ટા કરે છે. યુરોપાદિ દેશના જરવાદીઓ તથા ચાંચકોની મતિ બાધવિષયમા વિશાલ હોય છે, તેઓ મોટા પ્રોફેસરો હોય છે, કિન્તુ તેઓને આત્મતત્ત્વસંબંધી પ્રેમ હોતો નથી અને તેઓને આત્મતત્ત્વની શ્રદ્ધા હોતી નથી. અન્તઃગદનામા મતિ અને શ્રદ્ધાના પાનની આ વાર્તા છે, તેથી વાચકોએ અન્તરમા ઉતરીને પ્રસ્તુત વિષયનું મનન કરવું. શ્રદ્ધાની આજ્ઞા માનનારી મતિ ખરેખર આત્મસ્નામિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. રાગ અને દ્વેષના યોગે મતિ, બાહ્યમા રમણુતા કરે છે અને આત્માને ઉપાવળ આપીને કંચે કે તુ મને દેખાવ દે, તેનું આપી વાક્યપટુતાથી આત્માનો સાક્ષાત્કાર થઈ શકે કે? અલબત્ત કદાપિ થઈ શકે નહિ. પરોક્ષદશાના શ્રદ્ધાની શિક્ષાપ્રમાણે યદિ મતિ પ્રવૃત્તિ કરે, તો તે આત્મસ્વામિની દૃષ્ટાપાન કરી શકે. ગમે તેટલી વિગાળ બુદ્ધિ હોય પણ આત્મતત્ત્વની શ્રદ્ધા ન હોય તો તેથી કુખી બુદ્ધિથી મત્યનુષ પ્રાપ્ત થતું નથી. નવતરનાદિકની શ્રદ્ધાનાથી મતિ ન હોય તો, તે મતિને આત્મતત્ત્વ પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા આનતી નથી. શ્રદ્ધાવિનાની મતિથી ધર્મમાર્ગમા ઉંડા ઉતરી શકાતું નથી. જૈન ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધાવિનાની મતિ એક રાક્ષસી સમાન છે, તેથી આત્માના અનન્તમુખનો લાભ મળી નકતો નથી. ધર્મ શ્રદ્ધાવિનાની મતિથી જગતમા બહુ અતાતિ ફેલાય છે અને કોઈનું શ્રેય સાધી શકાતું નથી, માટે શ્રદ્ધાસંખી મતિને જે શિક્ષા આપે છે તે યોગ્યજ છે. શ્રદ્ધાસંખી, મતિને પુનઃ શિક્ષાસ્થનો નીચે પ્રમાણે કંચે છે.

મમતા છાટ પરે રમે હો, ઝોર નિદે દિનરાત ॥

લૈનો ન દેનો ફન કયા હો, મોરહી આવત જાત. ॥ છ૦ ॥ ૩ ॥

કહે સરધા મુનિ સામિની હો, એ તો ન કીજે રોદ ॥

હેરે હેરે પ્રમુ આવહી હો, વેદે આનન્દવન મેદ ॥ છ૦ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ — હે મતિ ! તું બાહ્યવસ્તુઓની મમતારૂપ ખાટલીમા પડી ગ્દે છે અને રાત્રીદિવસ ગમે તેની નિન્દા કર્યો કરે છે. અર્થાન્તરમા અવબોધવાનું કે, આત્મસ્નામી મમતારૂપ ખાટવાપર પડી રહે છે અને તું તેની રાત્રીદિવસ નિન્દા કર્યો કરે છે, તેથી કઈ આત્મસ્વામિની પ્રાપ્તિ થઈ શકે નહિ એવી વાતમા કંઈ લેવાનું ના દેવાનું નથી, અને આવી રીતે તારી પ્રવૃત્તિથી દીનરો આવે છે અને લાય છે, અર્થાત્ પ્રાપ્ત થએલા દીનરો નિષ્ફલ લાય છે, પણ સમયની કિન્મત ગમજવામા તું ખ્યાલ કરતી નથી તે કેટલી મોટી બુલ છે? હે મતિ ! તું મમતા અને નિન્દાના

સ્વશુભનકાળ કાઢે છે તેથી કઈ આત્મસ્વામિને મેળવી રાકનાર નથી આ માટે અન્તરમા ઉંડો વિચાર કરીશ તો તને પેતાની બૂલ અવખોધાશે

મદ્દા કહે છે કે, હે સ્વામિની મતિ ! આત્મસ્વામિનો એકદમ મેળાપ ન થાય તેથી આટલોબધો ખેદ ન કરવો જોઈએ, હજીવે હજીવે આત્મપ્રભુ તારા ઘરમા આપશે એકદમ ઉતાવળી થઈને તુ વચળ બની જાય ॥ અને બધીરી બની કઈના કઈ વિચારો કરી ઉદ્વેગ અને રાકાશીય બને છે તેમ તારે બનતું ન જોઈએ તુ સમતા રાખીને આત્મસ્વામીના સબન્ધમા નિરંશક થા ! આત્મસ્વામી મારા ઘેર પરાશદશામા પરાશભાવે-મદ્દાચોગે પ્રતીતિમા આપશે અનુભવપ્રત્યક્ષથી હુ મારા સ્વામીને મળીશ, મારા ચેતનસ્વામિનું મારે ધ્યાન ધરતું જોઈએ એમ તુ દંઢ ભાવના ધારણુ કર ! રાગદ્વેષની વૃત્તિને દૂર કરી આત્મસ્વામિના પ્રેમમા મગ્ન બન ! અને ઉદ્વેગ, ચચળતાનો ત્યાગ કર ! એમ કરવાથી આનન્દઘન એવા આત્મપ્રભુ ઉપશમાદિ ભાવે ઘરમા હજીવે હજીવે આવશે અને આનન્દના ઘનવડે તારો ખેદ વધશે એમ મતિને થદ્દા કહે છે

પદ ૭૧

(રામ આગવરી)

અનન્ત ધરુપી અવિગત સાસતો હો, વાસતો વસ્તુ વિચાર ॥
સહજ વિલાસી હાસી નવી કરે હો, અવિનાશી અવિકાર ॥ અ૦ ॥ ૧ ॥
જ્ઞાનાવરણી પચમકારનો હો, દરશનના નવ મેદ ॥
વેદની મોહની દોય દોય જાણીય હો, આયુસ્તુ ચાર વિન્હેદ ॥ અ૦ ॥ ૨ ॥
શુભ અશુભ દોય નામ વરણીય હો, નીચ ઉચ દોય ગોત ॥
વિમપચક નિવારી આય હો, પચમ ગતિ પતિ હોત ॥ અ૦ ॥ ૩ ॥
યુગપદ માવી ગુણ મગવતના હો, એકરીશ મન આણ ॥
અવધ અનન્તા પરમાગમચકી હો, અવિરોધી ગુણ જાણ ॥ અ૦ ॥ ૪ ॥
સુદર સરુપી સુભગ શિરોમણિ હો, સુણત મુજ આતમરામ ॥
તન્મય તલ્લય તમ મક્તે કરી હો, જાનન્દઘનપદ ઠામ ॥ અ૦ ॥ ૫ ॥

ભાનાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દઘનશુ કવે ॥ કે, સિદ્ધપરમાત્માએ અનન્ત છે સમ્પદનયની સત્તાની અપેક્ષાએ એક છે અને વ્યક્તિગ્રાહક વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ ભિન્ન ભિન્ન છે અને તે અનન્ત છે સિદ્ધપરમાત્માએ અરુપી છે વર્ણ, નધ, રસ અર્થ ૭ સિદ્ધપરમાત્માએ પુદ્ગલવ્યથી ભિન્ન

કથાય છે સિદ્ધપરમાત્માઓનું પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ વર્ણવી શકાતું નથી લોકના અગ્રભાગે તેઓ સાદિઅનન્તમા ભાગે રહે છે, તે મુક્તિસ્થાન સાચત છે સિદ્ધાત્માઓ ત્યાં સમયે સમયે અનન્તગુપ્ત ભોગવે છે સિદ્ધપરમાત્માઓ સહજગુપ્તમા નિવાસ કરે છે પૌદ્રલિક ગુપ્ત કૃત્રિમ છે, પૌદ્રલિક ગુપ્ત ક્ષણિક છે, સહજસ્વભાવે યતુ ગુપ્ત અનન્ત છે અને તેનો નાશ થતો નથી કેટલાક પન્યવાળાઓ પરમાત્માને હાસીના કરનાર માને છે પણ વસ્તુતઃ જોતાં કર્મરહિત સિદ્ધ, કોઈની હાસી કરેજ કયાથી? સિદ્ધપરમાત્માઓ અવિનાશી છે, પૌદ્રલિક વિકારથી રહિત છે સિદ્ધપરમાત્મામા એકત્રીય ગુણો રહ્યા છે, તે પ્રકારાન્તરથી શ્રીમદ્ જણાવે છે જ્ઞાનાવરણીયના પચ્ચલેદ દળવાથી પચ્ચપ્રકારનું જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે દર્શનાવરણીયના નવ લેદ દળવાથી નવ ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે વેદનીયના બે લેદ દળવાથી આત્મા અવ્યાબાધ ગુપ્ત પ્રાપ્ત કરે છે મોહનીયની આઠવીશ પ્રકૃતિયો છે પણ તેનો દર્શનમોહનીય અને ચારિત્રમોહનીય એ બેમા સમાવેશ થાય છે દર્શનમોહનીયના નાશથી ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે, ચારિત્રમોહનીયના નાશથી ક્ષાયિક્ષવાત્ત્ર પ્રગટે છે આયુષ્યકર્મની ચાર પ્રકૃતિ છે, તેના નાશથી સાદિઅનન્તસ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે નામકર્મની એકશો ને ત્રણ પ્રકૃતિ છે, પણ તેનો સુખ અને અસુખ એ બેમા સમાવેશ થાય છે નામકર્મના નાશથી અરૂપી ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે નીચ અને ઉચ્ચ એ બે ગોત્રકર્મના બે લેદ છે, ગોત્રકર્મના નાશથી અશુદ્ધ લઘુ ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે અન્તરાયકર્મના પચ્ચલેદ છે તેના નાશથી અનન્તદાન, અનન્તલાભ, અનન્તભોગ, અનન્તઅપભોગ અને અનન્તવીર્ય એવા પાચ ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે સર્વ ગુણોનો આ પ્રમાણે સરવાળો કરતા એકત્રીશ ગુણ થયા આ એકત્રીશ ગુણ ગણનાની રીતિ ત્રીમદે દેવી રીતે કરી હશે તે તેઓ જાણે અમારા સમજવા પ્રમાણે પગમ-સજ્ઞાય વગેરેમા એકત્રીશ ગુણ જુદા પ્રકારે જણાય છે સિદ્ધપરમા-ત્મામા એ સર્વ ગુણો ગુણપત્સમયમા રહે છે, સિદ્ધાત્મામા કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન પણ ગુણસ્વ રહે છે જિનભદ્રગણિ ક્ષમાથમપુના મત-પ્રમાણે સિદ્ધપરમાત્માને પ્રથમ સમયે કેવલજ્ઞાનનો ઉપયોગ હોય છે અને દ્વિતીય સમયે કેવલદર્શનનો ઉપયોગ હોય છે તાર્કિક આચાર્યના મતપ્રમાણે બન્નેના આવરણ ગુણસ્વસ્થ થવાથી બન્ને ઉપયોગ સાથે હોય છે આ સખન્ધી વિશેષ ચર્ચા શ્રી પરમાત્મજ્યોતિ નામના અરમ દીપ ગ્રન્થમાથી જોઈ લેવી શ્રી સિદ્ધપરમાત્માના અનન્તગુણો છે, પણ મુખ્ય ત્રણ, તથા એકત્રીશ આદિ વર્ણવ્યા છે જ્ઞાનાદિ અનન્તગુણના આ-

ધારભૂત સિદ્ધશુદ્ધપરમાત્મા છે પરમાત્માના સમાન પોતાના આત્મામાં
શુભો છે, પણ તે કર્મના યોગે તિરોભાવે છે, તેને પ્રગટ કરવા પ્રયત્ન
કરવો જોઈએ શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, હે આત્મન ! તુ પણ
સત્તાએ સિદ્ધપરમાત્મારૂપ છે મુદર સ્વરૂપવાળી વસ્તુઓનો સિરોમણિ
હે મારા આત્મારામ ! તુ ગામળ અને પરમાત્મસ્વરૂપમા તન્મય
બની જા ! અર્થાત્ તુ પરમાત્મસ્વરૂપમા લીન બન અને પરમાત્માની
સાથે એકરસરૂપ થઈને આનન્દના સમૂહભૂત શુદ્ધપરમાત્મપદનું સ્થાન પા'.

પદ ૬૨

(રાગ મેઘારો)

મેરે માજી મજીઠી સુખ એક વાત ॥

મિઠહે લાલન વિન ન રહુ રલિયાત. ॥ મેરે ॥ ૧ ॥

રગીત જુનડી લહી ચીડા, કાથા સોપારી અર પાનકા રીડા. ॥

માંગ સિન્દૂર સદલ કરે પીડા, તનકઠા ઢાકોરે વિરહા કીડા ॥

॥ મેરે ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ — સમતા પોતાના આત્મસ્વામિના વિરહે પોતાની જીવ
નદશા વર્ણવે છે મજીઠના જેવા રક્ત અને મસ્ત એવા હે
મારા આત્મસ્વામિન ! એક મારી માર્તી અવપુ કર' માફ લાલન
પાલન કરનાર તુ છે માટે તુ લાલન કહેવાય છે તુજ મારા મનમા
મિથ લાગે છે હે ચેતનસ્વામિન ! તારા વિના હું આનન્દ પામતી
નથી પતિના વિરહે સ્ત્રીને તાર આદિ પણ હું જ હેતુભૂત થાય
છે રગીત જુનડી, લટ, નાડ કાથો, સોપારી, પાનતુ બીડું, સેંધો
અને સિન્દૂર, આદિ મુખકર વસ્તુઓ પણ ગાઢ પીડા કરે છે અને
તનરૂપ કાષ્ટને વિરહરૂપ કીટક પોતાના મુખવડે કરે છે-કોતરે છે અને
તેથી પતિનતા સ્ત્રીને જીવતા છતા મૃત્યુના હું ખનો અનુભવ થાય છે
આ કથન અન્તરમા સમતા અને આત્મા ઉપર ઉતારવાતુ છે અન્ત
રમા ઉતરીને સમતા અને આત્માતુ સ્વરૂપ અવલોકવું સૂચ્ય જગતની
ભૂમિકામા પતિના વિરહે સ્ત્રીની જેવી દશા થાય છે, તેના કરતા અન્ત
રમા સમતાને ચેતનના વિરહે વિશેષ હું જ થાય છે, બાહ્યની સ્ત્રી
પતિના વિરહે આર્તધ્યાન અને ગદ્ગદધ્યાન થાય છે બાહ્યની સ્ત્રી,
નિયતી બુદ્ધિથી વિરહનું હું જ પામે છે વિષયના સ્વાય પ્રેમની ક્ષણિક
કતાથી, બાહ્ય સ્ત્રી સહજ મુખ પ્રાપ્ત કરી શકતી નથી બાહ્ય સ્ત્રી અને
પતિનો વિયોગ અને સયોગ ઇન્દ્રિયજની પેઠે ક્ષણિક છે અને આગવાના
જગની પેઠે જ્ઞાન્તિરૂપ છે બાહ્ય સ્ત્રી નિયયપ્રેમ બનવા સ્વાર્થપ્રેમથી

પતિના વિરહે દુઃખ પામે છે, અને તેથી તો તે મોહનીય કર્મના તાણે થાય છે અન્તરની સમતા સ્ત્રી પોતાના ચેતનસ્વામિના વિરહે દુઃખ પામે છે, પણ આત્મસ્વામિનો ત્યારે સયોગ થાય છે ત્યારે તેનો કદાપિ વિયોગ પામતી નથી સમતા વિરહના ઉદ્ધારોથી તે અકળાય છે તેમ અન્ય બાધાય છે, કિન્તુ તે મોહનીય રાતુના આધીન થતી નથી જેમ જેમ સમતા, આત્મસ્વામિના સ્વરૂપમા તક્ષીન થાય છે અને મળવાને માટે નિશેષ ઇચ્છા કરે છે, તેમ તેમ તે આત્મસ્વામિના ગમ્મુખ ગમન કરે છે અને મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિયોને વિખેરે છે જેમ જેમ તે અન્તરના યુક્ત પ્રેમ, યુક્ત ભાવના, સમિતિ, યુક્તિ અને સયમ આદિ યુગારોને સંજે છે, તેમ તેમ તે આત્માભિમુખ થતી ન્તય છે તે નીચેના શુદ્ધસ્થાનકનો ત્યાગ કરે છે અને ઉપરના શુદ્ધસ્થાનક ઉપર ચઢે છે સમતાને પ્રથમ દરામા આત્મસ્વામિનો પરોક્ષ સંબન્ધ હોય છે યોગીઓ પરોક્ષપણે આત્માનું ધ્યાન ધરે છે મતિજ્ઞાન અને શ્રુત-જ્ઞાનવડે આત્મધ્યાન કરી નકાય છે મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનની સહ-આગિ સમતા, પરોક્ષ દરામા આત્માને પરમાત્મદેવરૂપે નિરખીને તેના ઉપર અત્યંત પ્રેમ કરે છે આત્માના મર્મ જગત્ તેને કોઈ પણ પ્રકારે રૂચિકર અને નુખકર લાગતું નથી આત્મપ્રભુને મળવાને માટે તે તવ-પાપક થઈ જાય છે અપ્રમત્ત દરામા મુનિવરો આત્માને મળવાને માટે એકમતા થઈ જાય છે અને તે વખતમા તેઓની મનોવૃત્તિ સમતા ભાવમા પરિપુરે છે તે વખતે મુનિવરો આત્મસ્વભાવમા મન લીન થઈ જનાથી તેઓનું શરીર પણ કંઠગી સ્થિતિમા આવી પડે છે શરીરના ભોગે પણ આત્મપ્રભુને પ્રાપ્ત કરવો એની પૂનમા તેઓ શરીરની સૃષ્ટિ કરતા નથી અપ્રમત્ત દરામા અનુભવને આસ્નાદનારા યોગિયો સમતાની નિરહ દશાનું આત્મ જીવન વૃત્તાત અનુભવી રાકે છે છઠ્ઠા અને સાતમા શુદ્ધિપણે રહેલા મુનિયો આત્મપ્રભુને પ્રાપ્ત કરના અત્યંત તીવ્ર ઇચ્છા કરે છે, પણ પરોક્ષ દશામા આક્ષાત્ સંબન્ધ થતો નથી તેથી તેઓ આત્મનિરહે ઉપર્યુક્ત નિરહને અનુભવે છે તેના મુનિયો અન્તરમા રહેલી સમતા અને આત્માના પાત્રોની જીવન દશાના વૃત્તાતનો અનુ-ભવ કરી નકે છે સમતા પરોક્ષ દશામા આત્માને ખોળવા અત્યંત પ્રયત્ન કરે છે, તે તેના નીચેના ઉદ્ધારોથી જાણવામા આવે છે

જહાં તહાં હુદુ ઢોલ ન મિત્તા, પળ મોગીનર વિણ સવ યુગ રીત્તા ॥
રચળી વિહાળી દહાડા ચીત્તા, વજ્રહુ ન આવે મોહિ ઝેહા દીત્તા ॥

॥ મેરે ॥ ૩ ॥

તન રંગ ફુન્દ મરમલી યાદ, ચુન ચુન કલિયા વિવુ ઘાટ ॥
 રંગ રંગીલી ફુલી પહેરુગી નાદ, આવે આનન્દધન રહે ઘર ઘાટ ॥
 ॥ મેરે ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ.—સમતા કયે છે કે, હું જ્યાં ત્યાં આત્મપ્રભુને ઢાલ
 વગાડીને હુકું છું, કિન્તુ હે અનુભવમિત્ર ! કયાં આત્મપ્રભુ ખાલ્યા
 દેખાતા નથી, તેમજ અન્તરમાં પણ પરોક્ષદશામાં સાક્ષાત્ પ્રત્યક્ષપણે
 દેખાતા નથી અને વળી જ્ઞાન-દર્શન અને આનન્દગુણાદિના ભોગી એના
 આત્મપ્રભુવિના સર્વ યુગો રિક્ત (શૂન્ય) લાગે છે જડવસ્તુના ભોગથી
 મનુષ્યોને સાચી રાન્તિ મળી નથી, મળતી નથી અને ભવિષ્યમાં મળનાર
 નથી જડવસ્તુમાં જડત્વ રહ્યું છે, જડવસ્તુમાં આનન્દગુણ નથી સમતા
 જડવસ્તુઓના ભોગથી દૂર રહે છે સમતાનો ભોગી અપ્રમત્ત ગુપ્ત
 સ્થાન સ્થિત આત્મા છે હુકુંરૂપનો ભોગી એવા આત્મપ્રભુવિના
 ધણો કાવ નિષ્ફલ થયો, સમતાના આવા ઉદ્દનારોથી અવબોધી રાકાય
 છે કે આત્મપ્રભુનો મેળાપ થાય તોજ સમતા સત્યાનન્દને પ્રાપ્ત કરી
 રોકે અપ્રમત્ત આત્મપ્રભુવિના સમતાનો ભોગી અન્ય કોઈ નથી સમતા
 કયે છે કે, રાત્રી ગઈ અને દહાડો થયો, તોપણ અધાપિપર્યંત મને
 છેડતા દેનાર આત્મપ્રભુ મારા ઘેર આન્યા નથી, સારાસ કે અનુભવ
 જ્ઞાનરૂપ મૂર્ચોદય થયો છે, તોપણ પ્રત્યક્ષપણે અસખ્યાત પ્રદેશરૂપ ઘરમાં
 આત્મપ્રભુ પધાર્યા નથી શ્રુતજ્ઞાનની આત્મસખ્યની પરિપક્વ જ્ઞાન
 દશાને અનુભવજ્ઞાનમાં ગતી રાકાય છે શ્રુતજ્ઞાનરૂપ પાનનો રસ તે
 અનુભવજ્ઞાન અવબોધન રાત્રીમાં પરભાવરૂપ અન્ય જીના ઘેર પરિ-
 ભ્રમણ કરવા નએલા ચેતનસ્વામી, દિવસ થતા તો પોતાના ઘેર સાક્ષાત્
 દર્શન દે છે અને અન્ય તો અનુભવજ્ઞાનરૂપ દિવસ થતા પણ પ્રત્યક્ષપણે
 આત્મપ્રભુ હ્રસ્વસ્થાવસ્થામાં પોતાના ઘેર આવતા નથી, તેથી સમતાને
 વિરોધ ખેદનું કારણ ઉત્પન્ન થાય છે

સમતા પોતાના શરીરના તૃગ્ગારની મર્ચ્યા તૈયારી કરી રહેલી છે
 અને તે પરોક્ષદશામાં પણ આત્મપ્રભુને વિનવીને પોતાની નિર્મલતા
 પ્રકટ કરે છે કે, ફાલેલો એવો મારા તનનો રંગ છે અને ભારે ખાટલો
 છે, તમા કંધીયો સુણી સુણીને રસ્તાપર વેર છું, રંગમાં રંગાયેલી એવી અને
 પ્રકુલ યએલી એવી હું વેવને પહેરૂ છું તો હવે આપ શ્રી આનન્દધન,
 ઘરમાં આવે છતોજ મારી શોભાનો વધારો છે એમ મારી માન્યતા છે
 આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિથી વિચારીએ તો સમતાનું રમણતારૂપ રમથી
 અ. ૧ રક્ત છે, તેમ મનની સ્થિરતારૂપ ભારે ખાટલીમાં સમતા પડી રહે છે

શુભાધ્યવસાયરૂપ પુષ્પની કલિયો યોગમાર્ગમા પાયરવામા આવે છે આત્મા ઉપરઉપરના શુપ્તસ્થાનકમા પ્રવેશ કરે છે ત્યારે, શુભાધ્યવસાયરૂપ પુષ્પકલિયાઓની સુનાધથી પ્રભોદ પામે છે, અનુભવ રગમા રંગેલા વેપને સમતા પહેરે છે અસખ્યાત પ્રદેશરૂપ ઘરમા સમતા રહે છે અને તેમા પોતાના આત્મપ્રભુને ઉપર્યુક્ત સાજ સજીને બોલાવે છે આત્મપ્રભુ જ્યારે સમતાના ઘરમા આવે છે ત્યારે, સમતાની શોભામા અનન્તશુદ્ધિ વૃદ્ધિ યાય છે પોતાના આત્મપ્રભુને ઘરમા લાવવા માટે સમતા આ પ્રમાણે અન્તરગ સાધનોને સજે છે અને આત્મપ્રભુની ભક્તિમા લયલીન બને છે આત્મપ્રભુની ઉત્તમ ભક્તિમા લીન બનેલી, ઓની સમતાના ઘેર આનન્દના ધનભૂત એવા ચેતન પ્રભુ પધારે છે ત્યારે ઘરનો ઘાટ શોભે છે, એમ શ્રી આનન્દધન કથે છે

પદ ૭૩

(રાગ કેદારો)

મોલે લોગા હુ રહુ તુમ મલા હાસા ॥

સહુને સાજનવિળ કૈસા ઘરવાસા ॥ મોલે૦ ॥ ૧ ॥

સેજ સુહાલી ચાદણી રાત, ફુલડી વાડી ઊર સીતલ વાત ॥

સયલી સહેલી કરે સુખશાતા, મેરા તન તાતા મૂઆ વિરહા માતા. ॥ મોલે૦ ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ—અનુભવ પરિપુતિ પોતાના ચેતનસ્વામિના સબન્ધ-માટે અનેક તકો કર્યા કરે છે અને ચેતન પ્રભુની પ્રાપ્તિમાટે ચેતનના ધ્યાનમા નિમગ્ન થએલી છે આત્મસ્વામિની ઘરમા આવવાની વાટ જુએ છે, કિન્તુ તે દેખાતા નથી તેથી તે અન્તરમા દીલગીર થઇને રહે છે, તેને દેખીને અજલોડો હમે છે, તે સમયે અનુભવ પરિપુતિ કહે છે કે, હે ભોળા લોકો ! હુ મારા હુ ખથી રહુ છુ અને તમે ભવા હસોછો ? મારા હુ ખની તમારા મનમા કઈ અસર થતી નથી, એમ વ્યાવહારિક પ્રત્યક્ષ સ્થિત વૃત્તાતથી મને સમજાય છે હે લોકો ! તમે વિચારો તો મારા કે સહુપણ સ્વજનવિના અસખ્યાત પ્રદેશરૂપ ઘરમા કેવી રીતે વાસ કરી તકાય ?—મુનાળી શખા, ચાદની રાત, પુષ્પવાળી વાડી અને તેના શીતલ વાયુ, તેમજ સર્વ સખીઓ મુખ-શાતાની વાર્તાઓ કરે છે, પણ આવા સાનુકૂળ મુખકર સયોગમા આગ ચેતનપ્રભુવિના મારૂં રાસીર તપી જાય છે અને ચેતનપતિના વિરહથી નત થએલી—પણે મરી ગએલી—સીના જેવી દરિયાને અનુભવુ છુ

અન્તરમા અનુભવ પરિપુતિનું ઉપયુક્ત સ્વરૂપ અવગોચરનું છે બાહ્યમા આત્મી સ્ત્રીની દગાવાળા પાત્રોનો પાર નથી, પણ તેવા પાત્રોની ક્ષણિકતા છે, માટે શ્રીમદ્ આનન્દધનનું આન્તરિક પાત્રનું અદ્ભુત સ્વરૂપ દર્શાવે છે અનુભવ જ્ઞાન પરિપુતિનો સ્વામી આત્મા છે અને આત્માનું પરિચીવન કરતા અનુભવ પરિવૃત્તિ પ્રાપ્ત છે અનુભવ પરિપુતિને આત્માની સાક્ષાત્ સમતિપિના નમતું નથી ચેતનપદ તેની અન્તરની મુરતા અને સમાપ્તા લાગી છે, તેથી તે જોળા મનુષ્યોની આગળ પણ તે વાતનેજ કરે છે પુરૂષ સમાગમને પ્રેરણાહિત કરનારા બાહ્ય સાધનોની પેઠે તે અન્તર સાધનોને પણ વળુવે છે તન્મય દરાશ્વ મુનાળી રાખ્યા છે, નિર્મલ શ્રુતજ્ઞાનરૂપ ચન્દ્રરાત્રી પ્રગટી રહી છે, ચારિત્ર પાલન વૃત્તિરૂપ પુષ્પનાટિકામાથી ગુલાધ્યવસાયરૂપ ધુનધીનો પ્રગલ્ભ વહે છે અને ગુદ્ધ પ્રેમરૂપ શીતલ વાયુ રહ્યા કરે છે આના સાનુકૂળ સુખકારક ગુણોગોમા ચેતનપતિપિના અનુભવ જ્ઞાન પરિપુતિ અત્યન્ત તપ્ત બને છે અને મતપ્રાય બેરી લીન દરામા આવી જાય છે, એમ તે મૃદયોદ્ગારથી સ્પર્શકન્ધરે છે આત્મજ્ઞાન સમાધિમા મસ્ત રહેનારા મુનિવરોના હૃદયમા આવી જ્ઞાન પરિપુતિ ખીલી રાકે છે અનુભવ પરિવૃત્તિ ખીલતા આત્માપિના બાહ્ય દરામા ચેતન પરતું નથી, સાસારિક વિષય જોગોમા રૂચિ વા અરૂચિની ભાવના રહેતી નથી અને તત્સમયે અનુભવ પરિપુતિ-ઉચ્ચ ભૂમિકામા આત્મપતિનું અવૈકિક મહત્ત્વ અનુભવે છે આત્મસ્વરૂપ વિલીન દરાની મૂર્છારૂપ સમાધિમા તે જગતને બુલી જાય છે અને નિરિકંટક સુખનો પરાક્ષ દરામા યત્ક્રિયિત્ અરો અનુભવ કરે છે, કિન્તુ તેના મનમા આત્મસ્વરૂપને સાક્ષાત્ મળવાની વૂન લાગી ગૂઢી હોય છે સહજ સમાધિ દરાના કિન્વિત્ અરોને અનુભવીને જોએ અત્રમત દરાને શોભાવે છે, એવા મુનિવરોને અનુભવ પરિપુતિની ભાવનાનો અનુભવ આવે છે અને તેથી તેઓ અન્તરની સુખલીનામા મસ્તાન બનીને દુનિયા તરફ આખ માચામણ કરે છે દુનિયાના લોકોની બાહ્ય પ્રવૃત્તિયોને સ્વપ્ન સમાન ક્ષણિક વેળીને મુનિવરો આત્મામાજ્ઞ વિત્ત રાખ્યા કરે છે અને તેથી તેઓને આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવા અત્યન્ત તીવ્રોત્સાહ અને ગીપ્રતા એ બન્નેની સાથે સમાગમમા આવડુ પડે છે તેઓ જ્યાં જાય છે ત્યાં આત્માની વાર્તા નય છે સરીર છતાં સરીર માં નથી એમ ભાવનામા આરૂઢ થાય છે, એના ઉપર્યુક્ત જ્ઞાનસમાધિમત્ત મુનિવરોને અનુભવ પરિપુતિના ઉદ્ગારોનો અનુભવ આવે છે અનુભવ પરિપુતિરૂપ સ્ત્રી પોતાના ચેતનસ્વામિ સમન્ધી જે કહે છે તે આગળ જવાવે છે

ફિર ફિર જોડ ધરણી ઝગામા, તેરા છિપણા પ્યારે લોક તમાસા ॥
 ન ચલે તનતેં લોહી માસા, માઢડાની વે ધરણી છોડી નિરાસા ॥

॥ મોં ॥ ૩ ॥

વિરહકુ માયસો મુજ કીયા, સખર ન પાવો તો ધિગમે રાજીયા ॥
 દહી વાયદો જો વતાવે મેરા કોડ પીયા, જાવે આનન્દધનકરુધરદીયા.

॥ મોં ॥ ૪ ॥

ભાનાર્થ — અનુભવ પરિપુતિ કયે છે કે, હે આત્મનૃ! તારૂ પ્રત્યક્ષ દર્શન કરનાને માટે વારંવાર પૃથ્વી અને આકાશને નિરખુ છું, પણ હે પ્રિય! તારૂ આનંદાદિતત્ત્વ ના તારૂ ગુણ થઈ જતુ, લોકમા તમાસા જેતુ છે, અસખ્ય સૂર્યવરતા પણ જેનો અનન્તગતો પ્રકાશ છે તેતુ દેહમા હુપાઈ જતુ એ શું! આશ્ચર્યકર વૃત્તાત નથી? તારી ગોધમાટે આટલો ખર્ચ પ્રયત્ન છતાં, તેમજ મારી રોધક બુદ્ધિ અપૂર્વ છતાં તુ મારી આખે સાક્ષાત્ દેખાતો નથી, તેથી લોકોમા આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય છે કે, અહો! આત્માતુ આ કેતુ ચગિન છે? હે આત્મસ્વામિનૃ! મારી આખી દર્રામા તુ હુપાઈ રહીને લોકોમા તમાસો ઉત્પન્ન કરે છે, પણ મતાકુકડીની રમત જેવી કીચ કરવી, હવે તને ઘટલી નથી તું મને મળતો નથી માટે લોકમા તમાસો થાય છે, તેથી મને મનમા બહુ લાગી આવે છે અને શરીરમાથી લોહી અને મારા ડેમ ગળી જતુ નથી? ટળી જતુ નથી? ઇત્યાદિ ચિંતાનાય છે અરે! ત્રામિથી ત્યન્તએલી નિરાશાનાળી સ્ત્રીના શરીરમાથી મારા અને રૂનિર હીન થઈ ન્તય એમા શું કઈ આશ્ચર્ય છે? મને પણ આજ દશા હે આત્મસ્વામિનૃ! તમાગ નિરહે અનુભવાય છે હે સ્વામિનૃ! તમે ખોટા ભાનથી મારો વિરહ કયો છે, — અનાદિકાળથી રાગદ્વેષના મહીન ભાવથી આત્માએ અનુભવ પરિપુતિ ગાયે સમન્ન રાખ્યો નથી રાગ અને દ્વેષના પરિણામને દુઃખાન કહે છે અનુભવ પરિપુતિ સ્વકીય સ્વામિને ઉપાવસ્થ આપનાને માટે — મારી સાથે ખોટા ભાવથી નિરહ કયો એમ કયે છે આ બાબતતુ હવે તમે યથાર્થ જ્ઞાન ન પામો તો મારા જીવતરમા ત્રિજાર છે, એમ અનુભવ પરિપુતિ કયે છે યુન તે વિરોધત કયે છે કે, કોઈ વાયદો દઈને મારા આનન્દધનરૂપ આત્મસ્વામિને બતાવે, તો, મારા ઘરમા મગવ મહોત્સવના દીપકો કરૂ

અનુભવ પરિપુતિએ પોતાના ત્રામિપ્રતિ કરેલી વિરૂપિનો સાર અધ્યાત્મ તત્ત્વજ્ઞતાઓના અનુભવમા આવી ગહે તેમ છે પિસ્તા-

લીશ આગમો અને સુવિહિત આચાર્યના બનાવેલા અધ્યાત્મ ગ્રન્થો અને દ્રવ્યાનુયોજના ગ્રન્થો વાચવાથી અનુભવ પરિપુતિનું સ્વરૂપ પરિપક્વ દશામાં અવબોધી શકાય છે. શ્રુત જ્ઞાનનું ફળ અનુભવ પરિપુતિ છે. જૈનાગમો વાચના માનથી અનુભવ પરિપુતિ એકદમ ઉત્પન્ન થઈ જતી નથી, કિન્તુ આગમોનું મનન, સ્મરણ, વારનાર કરીને તેનો રસ સ્નાદવામાં આવે છે ત્યારે અનુભવ પરિપુતિ ખીલી ઉઠે છે, માટે અનુભવ પરિપુતિ ખીલવવા જૈનસિદ્ધાન્તોનું શ્રવણ મનન કરવાની આવશ્યકતા છે. કેટલાક ગુપ્ત જ્ઞાનિયો અનુભવ પરિપુતિનો ખોટો ડોળ ધારણ કરે તો-તેઓની તેવી દગાઈ, તેઓ પોતાના આગળના માર્ગમાં પોતેજ વિદ્યમાણ છે અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોના પરિશીલનથી અને અન્તરમાં અધ્યાત્મ તત્ત્વરમપ્રતાપથી અનુભવ પરિપુતિ ખીલી શકે છે અનુભવ પરિપુતિથી આત્મા ભિન્ન નથી આત્માવિના અનુભવ પરિપુતિ નથી અનુભવ પરિપુતિની શુદ્ધતા, શુદ્ધપ્રેમ દશા અને આત્મામાં એક નિષ્ઠા કેની છે તે તેના ઉપર્યુક્ત ઉદ્ધારથી સહેજે જણાઈ આવે છે અનુભવ જ્ઞાન પામતા આત્મામાં આ બાબતને આભાસ થાય છે મન, વાપી અને કાયાની યનિનતા પણ અનુભવ પરિપુતિના યોગે થાય છે સારાના કે ત્રિયોગ પણ સવર હેતુપણે પરિપુતિ છે અનુભવ જ્ઞાન પરિપુતિના યોગે કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે અને આત્મા તે પરમાત્મપદરૂપ અને છે અનુભવ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં તે ગીતાર્થ મુનિવરોની મેવા કરવી ભેદભે મન, વાપી અને કાયાથી ભિન્ન એવા આત્માના વિચારમાં તક્ષીન થઈ જવું ભેદભે આ પદના અન્ય ઘણા ભાવાર્થ લખવા હોય તો લખી શકાય તેમ છે

પદ ૭૪

(ત્રય ચરત)

યા કુચુદ્ધિ કુમરી કૌન જાત, જહાં રીજે ચેતન જ્ઞાન ગાત. ॥ યા૦ ॥ ૧ ॥
કુત્સિત સાલ વિશેષ પાય, પરમસુધારસ વારિ જાય. ॥ યા૦ ॥ ૨ ॥
જીયા ગુન જાનો ઔર નાંહી, ગલે પહેંગી પલકમાહિ. ॥ યા૦ ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ — અન્તરમાં રહેલી સુમતિ, સ્વકીય ચેતન પ્રભુપર ગુહ્ય પ્રેમ ધારણ કરીને તેમને શિખામણ આપે છે કે, હે જ્ઞાનસ્વરૂપ ચેતનસ્વામિન! કુચુદ્ધિ કુમરીપર આપ રીઝ્યા હો, પણ તેની ભાત કોણ છે? તે તમે જાણો છો? તે તો મોહનૃપતિની પુત્રી છે, એવી કુચુદ્ધિને જો આપ સક્ષમદષ્ટિથી સ્વરૂપ વિચાર્યો તો આપ પ્રાપ્તો પશુ તેના સામુ જોવાનું મન કરી નકશો નહિ

કુણ્ડિની હિંસા કરનામા પ્રવૃત્તિ થાય છે. કુણ્ડિની અન્યતા પ્રાપ્તિના નાશ કરવા મનુષ્યો મહા યુદ્ધો કરે છે. કુણ્ડિની પ્રેરાયલા મનુષ્યો પોતાની પવિત્ર જિવ્હાને અસત્ય વિષ્ણુથી મલીન કરી, ભૂડના આચરણોને અન્તરમા પ્રગટાવે છે. કુણ્ડિની પ્રેરાયલા જીવો ચોરી અને વ્યભિચારમા આખા મીચીને દુખના ઢગલા દેખવા છતા પ્રવૃત્તિ કરે છે. કુણ્ડિની પ્રેરણાથી મનુષ્યો લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ કરવામા અનેક પ્રકારના પાપોને સેવે છે અને વજ્રસમાન કઠીન હૃદય કરે છે અને અન્ય જીવોના પ્રાણતત્ત્વને ચુસી લેઈ રાક્ષસની ઉપમાને ધારણ કરે છે. કુણ્ડિના યોગે મનુષ્યો ક્રોધ કરીને સ્વપરની અવનતિ કરવા, અન્ધ અને જડની પેઠે પ્રવૃત્તિ કરે છે. કુણ્ડિના યોગે મનુષ્યો અનેક પ્રકારની બાહ્યોપાધિયોમા અભિમાન કલ્પીને, કીટક જેવા છતા પોતાને મહાન્ કલ્પીને દુખના દરિયામા પ્રવેશ કરે છે. સવણ અને દુર્બોધન જેવા યોદ્ધાઓનું માન-રહે અહિત કરનાર ખરેખર કુમતિજ છે. કુમતિના પ્રેર્યા મનુષ્યો અનેક પ્રકારની કપટકળાઓમા પોતાનું દક્ષત્વ માનીને કસાઈના ઘરના બકરાની પેઠે મકલાય છે અને પોતાનું તથા અન્ય મનુષ્યોનું અહિત કરીને દુર્ગતિમા જાય છે, હૃદયરૂપ સ્વચ્છાકાશને કાળુ કરનાર કપટસમાન અન્ય કોઈ નથી.

જે હૃદયમા કપટની વૃત્તિ છે તો શું ? બાહ્યના આચારો નાટકીયાના આચારો કરતા વિશેષ કિંમતવાળા છે ? કુણ્ડિના પ્રેર્યા મનુષ્યો લોભદોષના ઉપાસક બને છે, દુનિયાની વસ્તુઓ કે જે ધનાદિક તરીકે કલ્પાય છે તેનાથી આત્મા ભિન્ન છે. આત્માની બાહ્યવસ્તુઓ નથી છતા, કુણ્ડિના યોગે મનુષ્યો લોભદોષમા રક્ત થઈ-પોતાનું જીવન સુખે ગુજારી શકે તેવી સ્થિતિ છતા-પરવસ્તુઓના સચયમા અનેક પ્રકારની અનીતિને આચરે છે અને સર્વ જીવોનું ભણુ કરવાના સિદ્ધાંતને પાતા જમા ઘાવે છે. કુણ્ડિના યોગે કામરાગ, એહરાગ અને દુષ્ટિરાગમા મનુષ્યો ફસાય છે અને સર્વ આત્માઓને સમાનદૃષ્ટિથી જોવાના ઈશ્વરી-યસૂને ભૂલી જાય છે. કુણ્ડિની પ્રેરાયલા મનુષ્યો અન્યોના ઉપર દ્વેષ કરે છે. દ્વેષથી પોતાના ગુણો પણ દોષરૂપે પરિણમે છે. મનુષ્યોની આખમાથી દ્વેષરૂપ એર જે નીકળી જાય તો, પરમાત્માનું દર્શન કરવામા કોઈ જાતના વાધો રહે નહિ. મૈત્રીભાવરૂપ કલ્પવૃક્ષ, દ્વેષાગ્નિથી ભસ્મી-ભૂત થાય છે. મનુષ્યો કેવલજ્ઞાન ન પ્રાપ્ત કરે ત્યાંસુધી વીતરાગ કહેવાતા નથી, મનુષ્ય, દોષ અને અપરાધને પાત્ર છે. મળેલી શક્તિયોના દ્વેષથી દુરપયોગ કરીને કોઈનું-સાનુઓનું પણ ભૂંડ કરના પ્રવૃત્તિ કરવી, એના-સમાન અન્ય નીચપણ નથી. મનુષ્યોની ચશુમાથી દ્વેષઅગ્નિ ટળે છે.

તો, તેઓની અમુકા અમૃત વગેરે અને તેથી તેઓ નરેન દયાલાલ અને પ્રેમલાલ રાખતા તીખે છે દેશરૂપ દાસાસિથી કૃદય બાળને ખાખ થઈ જાય છે માટે કોઈની પાપુ ઈશ્વા કરી એ મનુષ્ય ઉત્તમ લાલુ નણાય નહિ મપની દાહમા ઝેર હોય છે, મિલકતી મૂલ્યમા ઝેર હોય છે તેમ, મનુષ્યોને તેઓના કૃદયમા-ઈર્ષ્યાક્રોધ ઝેર હોય છે કોઈ ૯૫૪ ઈર્ષ્યા કરવાથી આત્માની રક્તિયો ઘટના માટે છે અને તેથી-ઈર્ષ્યારૂપ ક્ષારથી કૃદયરૂપ દેન ખાઈ થવાથી, તેમા ધર્મબીજ નાવડામા આવે છે તો તે ઉગી શકતું નથી

મનુષ્યો, કુષુદ્ધિના ચો કનેલ કરે છે, પરદેથી કાફલાના કાઠાઓના કરતા અનન્તનાથ દુખ દેનાર કનેલ છે કનેલથી કુષુદ્ધિના બીજ વાળીને મનુષ્યો તેનું ઝેરી ફળ આરસાદે છે મનુષ્યો પરસ્પર કનેલ કરીને, મોટા યુદ્ધો કરીને પોતાની જાતનો નાશ કરે છે કુષુદ્ધિની પ્રેરણાથી મનુષ્યોમા જ્યા ત્યા કોગના આન્તરિક રોગો ફાટી નીકળે છે અને તેથી દુનિયાની પાપમાલી-પૂન ધણીનાર થઈ છે, વર્તમાનના થાય છે અને ભવિષ્યમા થશે કનેલથી મનુષ્યો કદી ઉચ્ચ બની શકતા નથી કનેલ અને દાહમા બેબાન કરવાની શક્તિ રહી છે કુષુદ્ધિની પ્રેરણાથી મનુષ્યો અન્યોના ઉપર આજ પાપુ ચઢાવે છે તોપ વા બન્દુકથી અન્યનું ભેટલું અહિત કરી શકાય છે તેના કરતા, અન્યોને આજ દેવાથી સ્વપ રતું અનન્તનાથ અહિત કરી શકાય છે અન્યોને આજ દેવાથી પોતાના સદૃશ્યો ટળી જાય છે અને પરભવમા સીતાની જેઠે અહેતુક આજના દોષના ભાગીદાર થવું પડે છે “ જેવો આઘાત તેવો પ્રત્યાઘાત ” તેની જેઠે આજનું ફળ આજજ છે કુષુદ્ધિથી પ્રેરણલા મનુષ્યો પશ્ચી આડીઓ કરે છે અમુકે આમ ક્યું અને અમુક, અમુક કાર્ય કરતો હતો, આવી પૈતૃન્ય વૃત્તિથી મનુષ્યો મનુષ્યજાતિ ધારણ કરે છે તોપણ, અન્તરથી તેઓ મનુષ્યત્વને ધાગણ કરી શકતા નથી કુષુદ્ધિથી જઠ વસ્તુઓ કે-જે રચિકર લાગે છે, તેના સમન્ધી રતિ થાય ॥ અને અરચિકર પદાર્થોથી અરતિ થાય છે કુષુદ્ધિથી પ્રેરણલા મનુષ્યો પરજીવોની નિન્દા કરીને ગુણગુણને બાળી ભસ્મ કરે છે કુષુદ્ધિની પ્રેરણાથી મનુષ્યો માયા અને નૃપાવાદ દોષને સેવે છે કુષુદ્ધિની પ્રેરણાથી મનુષ્યો હૃદયમા મિથ્યાત્વસત્યને ધારણ કરે છે આખાના ફળને સાખ કહે છે, બગડેલી અર્થોત્ત જેના વર્ણ, ગધ, રસ અને સ્પર્શ બગડી ગયેલ સાખને કુત્સિત સાખ કહે છે ચેતન ! પરમામૃત સમાન એવી કુ સુમતિ, તેના ત્યાગ કરીને હે ચેતન ! તુ સુત્સિત સાખમમાન એવી

કુષ્ઠુદ્ધિ ઉપર વારી જાય છે, પણ ઉપર્યુક્ત સુમતિના જાયાનો નિચાર કરીરા તો તને મત્તની પરીક્ષા થશે કહ્યું છે કે,

॥ શ્લોક ॥

મળિતુંષ્ટપાદામે કાચ શિરસિધાયતામ્ ।

પરીક્ષકકરપ્રાપ્તે કાચ કાચોમણિમણિ ॥ ૧ ॥

મણિ, પાદમા અયશઓ અને મસ્તકપર કાચને ધારણુ કરો, પણ પરીક્ષણના હાથમા તે બે પ્રાપ્ત થતા, મણિ તે મણિ રહેવાની અને કાચ તે કાચજ રહેનાનો હે ચેતનસ્વામિનું । આ દૃષ્ટાન્તની પેઠે આપ અન્તરમા ઉડા ઉતરીને વિચારશો તો કુષ્ઠુદ્ધિ અને માત્ર યથાર્થ સ્વરૂપ અવબોધી શકશો હે આત્મનું । ગુણ અને અવગુણના ભેદને સમજે, કેમકે જગતમા જોનામા ગુણો હોય છે તેનો આદર થાય છે ગુણુનિનાનો ઘટાટોપ કઈ મૂલ્યવાળો ગણાતો નથી જ્યા ત્યા ગુણોજ પૂજવા યોગ્ય થાય છે અને દુર્ગુણો ત્યાગ કરના યોગ્ય વાય છે કુષ્ઠુદ્ધિ દુર્ગુણોનો ભંડાર છે, તેના સામુ જોતા અને તેના પ્રતિ જરા પ્રેમ દેખાડતાં તમારા ગળે વળગી પડશે અને તે સુડેવનીપેઠે દુઃખ દેવા અનેક પ્રકારના પ્રયત્નો કરશે તમારામા વિવેકદૃષ્ટિ જાગ્રત થઈ છે, માટે હવે મારા કથનનો પરિપૂર્ણ નિચાર કરો, કેમ કે ગુષ્ઠુદ્ધિને પ્રાપ્ત કરતા અનેક વર્ષો વીતે છે અને કુષ્ઠુદ્ધિ તો એક પલકમા પ્રાપ્ત થાય છે મનુષ્યો અન્તરમા ઉડા ઉતરીને નિચારશે તો, પ્રત્યેક મનુષ્યોને કુષ્ઠુદ્ધિ અને સુમતિની અનુભવ અને સુભ સ્ફુરણાઓ જે જે પ્રસંગો પામીને થાય છે તે જણાશે ક્ષણે ક્ષણે પોતાના મનમા ઉત્પન્ન થતી સુમતિ ના કુષ્ઠુદ્ધિને જોનાની મનુષ્યોએ દેવ પાકની અને પાપ કરવાની શુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય તેને તુર્ત દાખી દેવી અને તેજ વખતે સ્વપર કલ્યાણના શુભ નિચારો કરના સુમતિ પોતાના ચેતનસ્વામિને અસત્ સગતિવું દૃષ્ટાન્ત આપીને જાગ્રત કરના નીચેપ્રમાણે હિતશિલા આપે છે

રેસાઝેદે વાહિતામ, પઢીયમીઠી સુગુણધામ. યા૦ ॥ ૪ ॥

તે આગે ઝધિકેરીતાહી, આનન્દધન ઝધિકેરી ચાહી. યા૦ ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ —સુમતિ કહેછે કે, હે આત્મસ્વામિનું ! કુષ્ઠુદ્ધિની સગતિ કરનાથી તમારી અત્યંત હાનિ છે સુમતિથી જમે તેના સત્પુરૂષો પણ નીચ જની જયા છે કુસગતિથી સત્તા, બળ, લક્ષ્મી, શુદ્ધિ વગેરેનો નાશ થાય છે સુમતિ, દૃષ્ટાન્તદ્વારા જણાવે છે કે, ગઢની રેખા તેજ તાબાને ઉઠી નાખે છે હે ગુણુધામ ! આ મીઠી વાતને નિચા-

રશે. ઉપર્યુક્ત દૃષ્ટાન્તથી પણ અવિક ઉપમા હે આનન્દધન ચેતનસ્વા
મીન! શુ તમે ચાહોછો? કુમતિને માટે આ જડ દૃષ્ટાન્તથી સમજશો
કે કાટ જેવી જડ વસ્તુમા તાબાને છેદવાની શક્તિ છે, તો કુષુદ્ધિમા
તેના કરતા અનત ગૂણી શક્તિ—આપની હાનિ કરના માટે હોય, તેમા કંઈ
આશ્ચર્ય નથી હે ચેતનસ્વામિન! આપને ચોરાશીલક્ષ જીવોનિમા
કુષુદ્ધિએ અનન્તિનાર પગિજમા પુ કરાવ્યું છે જડવસ્તુઓમા અહુ અને
મમત્વ કગનનાર કુષુદ્ધિ છે આપનું ધન તે આપની બનીને દ્રોહી ખાય છે
પાત્ર પ્રગરના પ્રમાદને કરાવનાર કુષુદ્ધિના પાશમા આપ ગરપદાર્થ
જાઓછો, કેમ કે આર પ્રકારના કષાયથી તે આપને મદાકાળ પોતાના
તાબામા રાખે છે કુષુદ્ધિની ઇન્દ્રજાલમા રસાવાથી તમે કુષુદ્ધિની
લીલાઓમા આસક્ત બને છે અને તમારૂં અમૂલ્ય જીવન ધૂળના કરતા
પણુ લઘુ કરવા પ્રયત્ન કરો છો, તેમજ સત્યને અમત્ય સમજોછો અને
અમૃતનો ત્યાગ કરી વિષયરૂપ જેઠના ખાલા પીવા પ્રયત્ન કરો છો, તે
ગેઈ રીતે આપને હિતકર નથી આપ વિવેકજ્ઞાને જો વિચારશો તો
મારૂં જ્યેષ્ઠ સર્વે સય જાગરો આથી આનન્દના ઘનભૂત આરમાએ
કુમતિનું કથન હૃદયમા ઉતાર્યું અને હૃદ્ય પ્રેમવગે કુમતિની સંગતિ
ધંજી, એમ આનન્દધન કથે છે

પદ ૭૫

(રાગ વસંત)

લાલન વિન મેરો કુન હવાલ, સમજે ન ઘટકૌ નિહર લાલ. ॥

॥ લાલન૦ ॥ ૧ ॥

વીર વિવેક જુ માજિ માંયિ, કહા પેટ દહ આગેં છિપાઈ ॥

॥ લાલન૦ ॥ ૨ ॥

તુમ ભાવે જોસો કીજેં વીર, મોદ આન મિલામો લાલન ધીર. ॥

॥ લાલન૦ ॥ ૩ ॥

જ્ઞાનાર્વ —કુમતિ કથે છે કે, હે વીર વિવેક મિત્ર! વાવન, પાલન
ગરનાર એવા આત્મસ્વામીવિના મારા તા હાવ થસના?—હાવને કેકાણે
હાન રાખે રૂઢ થયો છે નિહર એવા લાવ, મારા મનની દસા
મમલ રાકેતો નથી હે વિવેક મિત્ર! મારા હૃદયમા જે છે, તે તમે
સર્વે જાણો છો ચેટ દીધા પછી તમારી આગળ શુ ધુપાવવા યોગ્ય છે?
અથાત્ ન તમારાથી કોઈ વાત કરનામા કંઈ પણ ધુપાવ્યું નથી મારૂં
હૃદય જેવું છે તેવું આપની આગળ ઉઘાડું કર્યું છે જગત્મા પણ

જીવેલ છે કે, જેને પેટ દેવુ તેનાથી કંઈ હુખાવતુ નહિ હે નીર વિવેક ! હવે તમને જે રૂચે તે કરો અને લાલન અને ધીર એવા આત્મસ્વામિને મેળવી આપો આપની ફરજ હવે આપે બજાવની જોઈએ

મુમતિનું આત્મપ્રતિ ઉક્ત વચન યોગ્ય અને અસરકારક છે મુમતિ સ્ત્રી પતિવ્રતા છે તેથી તે આટલુંબંતુ હૃદય ભેદી ભાષણ કરીને વિવેકને પોતાનું હુ ખદ વૃત્તાત જપાવે છે જગત્ની સ્ત્રૂલ ભૂમિકામાં પણ જે પતિવ્રતા સ્ત્રીઓ છે તે પોતાના પતિવિના અન્યને કદાપિ ઇચ્છતી નથી, પોતાના પતિ કદાપિ કોઈ કારણપુરતાત તરડાડે છે તોપણ તે પતિવ્રતાના ધર્મથી ભ્રષ્ટ થતી નથી પોતાના શુદ્ધ આચારો અને શુદ્ધ વિચારોથી પ્રાપ્તનું પપુ ભ્રષ્ટ થતી નથી સતીના ધર્મથી એક તમ્બુમાત્ર પપુ ફર થતી નથી સતીના ધર્મમાં તે પોતાનું સર્વસ્વ દિત સમાયેલું માને છે, તેથી તે જગત્માં સતી એવા મહાન્ બિરુદને ધારણ કરીને જગત્માં સર્વ કીર્તિ પ્રસરાવે છે, મુમતિ સ્ત્રીતો તેના કરતા પપુ ઉત્તમ અને આત્માની સ્ત્રી હોવાથી પોતાના રાગમિ પ્રતિ તેના અત્યંત વિશુદ્ધ પ્રેમ હોય તેમાં કંઈપણ આશ્ચર્ય નથી તે વિવેક મિત્રની આગળ પોતાનું હૃદય પ્રજાશે છે, તેથી તેનું હૃદય નિર્મલ સ્વચ્છ સરોવરની પેઠે શોભાપાત્ર બની રહ્યું છે, તે હવે પુનઃ અનુભવને જે નિહસિ કરે તે આ જપાવનામાં આવે છે

ઝમરેકરે ન જાવ આઘ, મનચલતા મિટે સમાઘ લાં ॥૪॥

જાન વિવેક વિચારકી, આનન્દધન કીને અધીન. લાં ॥૫॥

ભાવાર્થ — મુમતિ કહે છે કે, હે વિવેક ! અમારા કરવાથી—મન ચલતારૂપ આધિ જતી નથી અને મનની સમાધિ મટી જાય છે, માટે હે સન્નિધ વિવેક ! ત્હારી આગળ ઉપર્યુક્ત સર્વ આત્મવૃત્તાતનું નિવેદન કરવું પડે છે, મેં મારાથી બનતા સર્વ ઉપાયો કર્યા કિન્તુ તેથી આત્મસ્વામિને કંઈ અસર થતી નથી અને તેથી મારા મનમાં વિશેષ ચિન્તા—ઉદ્વેગ, ચચલતા પ્રગટે છે હું તેમની ખરી સ્ત્રી છું તેથી મારા કથન ઉપર તેમનો વિશ્વાસ ન બેસે અને માત્ર કથન હિંગાબમાં ન જાણું, તેથી મારા મનમાં શું ચલુ હશે ? તે હે વિવેક ! તું સર્વ જાણે છે મુમતિનું ઉપર્યુક્ત આત્મોદ્ધારમય સર્વ વૃત્તાતનું સભાષણ સામ્રાજીને વિવેક, શ્રીઆનન્દધન આત્માની પાસે ગયો અને આત્માની સાથે મુમતિના મેલાપનો મર્મ વિચાર કરીને આત્માનું મન સ્થિર કર્યું અને મુમતિને આનન્દધનની આધીન કરી, તેથી બન્નેનું એકય થયું અને બન્નેનો ચિરહં દર્શ્યો અને સહજ મુખનો આનિર્લાઝ થયો

રશો ઉપર્યુક્ત દૃષ્ટાન્તથી પણ અધિક ઉપમા હે આનન્દધન ચેતનરવા
મીન! શુ તમે ચાહો છો? કુમતિને માટે આ જડ દૃષ્ટાન્તથી સમજ્યો
કે કાટ જેવી જડ વસ્તુમા તાબાને છેદનાની શક્તિ છે, તેા કુષુદ્ધિમા
તેના કરતા અનત ગણી શક્તિ—આપની હાનિ કરના માટે હોય, તેમા જ
આશ્ચર્ય નથી હે ચેતનરનામિન! આપને ચેરાશીવક્ષ અનયોનિમા
કુષુદ્ધિએ અનન્તિનાર પરિભ્રમણ કરાવ્યું છે જડવસ્તુઓમા અહ અને
મમત્વ કરાવનાર કુષુદ્ધિ છે આપનું ધન તે આપની બનીને ફેલી ખાય છે
પાત્ર પ્રકારના પ્રમાદને કરાવનાર કુષુદ્ધિના પાશમા આપ સપદાર્થ
જાઓ, કેમ કે ચાર પ્રકારના કપાયથી તે આપને સદાગળ પોતાના
તાબામા રાખે છે કુષુદ્ધિની ઇન્દ્રજાળમા ફસાવાથી તમે કુષુદ્ધિની
હીવાઓમા આસક્ત બનેા છો અને તમારૂં અમૂલ્ય જીવન ધૂળના કરતા
પણ લઘુ કરવા પ્રયત્ન કરો છો, તેમજ સત્યને અસત્ય સમજો છો અને
અમૃતનો ત્યાગ કરી નિપયરૂપ હેરના ખાલા પીના પ્રયત્ન કરો છો, તે
કોઈ રીતે આપને હિતકર નથી આપ નિવેકજ્ઞાને જે વિચારશો તે
મારૂં કથેલુ સર્વ સત્ય જાણો આથી આનન્દના ધનભૂત આત્માએ
કુમતિનું જ્યન હૃદયમા ઉતાર્યું અને શુદ્ધ પ્રેમનું કુમતિની સન્નિ
ધાની, એમ આનન્દધન કથે છે

પદ ૫૫

(રાગ વસન્ત)

લાલન વિન મેરો કુન હવાલ, સમજે ન ઘટકૌ નિહુર લાલ. ॥

વીર વિવેક જુ માજિ માંયિ, કહા પેટ દહિ જાગેં છિપાઈ. ॥ લાલન૦ ॥ ૧ ॥

તુમ માવે જોસો કીજે વીર, સોઈ આન મિલાવો લાલન ધીર. ॥ લાલન૦ ॥ ૨ ॥

લાવાય —કુમતિ કરે છે જે, હે વીર વિવેક મિત્ર! લાવન, પાવન
કરનાર એવા આત્મસ્વામીનિના મારા તા હાવ થવાના?—હાને ઠંકાણે
હનાલ શબ્દ રૂઢ થયો છે નિહુર એવો લાલ, મારા મનની દરો
સમજી શકતો નથી હે વિવેક મિત્ર! મારા હૃદયમા જે છે, તે તમે
સર્વે જાણો છે પેટ દીધા પછી તમારી આનજ શુ ધુપાવના યોગ્ય છે?
અર્થાત્ મેં તમારાથી કોઈ વાત કરવામા કઈ પણ હુપાવ્યું નથી મારૂં
હૃદય જેલુ છે તેનું આપની આનજ ઉઘાડું કર્યું છે જમતમા પણ

॥ લાલન૦ ॥ ૩ ॥

અને સતીપર જેવી વેશ્યાની દૃષ્ટિ હોય છે તેવી દૃષ્ટિ સાધુઓપર ધારણ કરે છે કુમતિથી પ્રેરાયલા જીવો નન તત્ત્વ અને પદ્ધત્યની શ્રદ્ધાને ધારણ કરી શકતા નથી શ્રી મહાવીર પ્રભુને સર્વેશ માનતા નથી અને સર્વજ્ઞને પોતાની સ્વચ્છન્દતા પ્રમાણે અર્થ કરે છે કુમતિના યોગે જીવો ધર્મતત્ત્વ તરફ પ્રેમ ધારણ કરી શકતા નથી કુમતિના યોગે જીવો જડ વસ્તુઓને પોતાની કલ્પે છે અને તેથી મમતાના વશમાં રહેલા તેઓ સત્ય અવલોકી શકતા નથી કુમતિના યોગે જીવો મિથ્યાત્વ, મોહનીય અને મિશ્રમોહનીય આદિમાં તન્મય બની ગયા હોય છે કુમતિના યોગે મુધારાના પવનથી પ્રેરાયલા જીવો મિદ્ધાતોના પાણી અવળા અર્થ કરે છે અને કોઈ પક્ષમાં પડી જાય છે, તેથી સાત નયોની દરેક વસ્તુઓનું સ્વરૂપ વિચારી શકાતું નથી અને જૈનધર્મની શ્રદ્ધા ધર્મ શક્તી નથી ચતુર્જિતિમાં જીવોને કુમતિ પરિભ્રમણ કરાવે છે અને પોતાના તાબામાં આત્માઓને રાખે છે કુમતિ ખરેખર જીવોને પરસ્પર લડાવી મારે છે અને મૈત્રીભાવને દેશનદે આપે છે કુમતિથી જીવો ધર્મના આચારો અને નિષ્કારોને સત્ય માની શકતા નથી કુમતિથી જીવો જ્યાં ત્યાં માફ માફ જીવો પ્રત્યય ધારણ કરે છે અને અહંકારદશામાં ઘસઘાઈ જાય છે કુમતિ જ્યાં મુખ નથી ત્યાં આત્માને મુખની બ્રાતિ કરાવીને ભમાડે છે કુમતિના યોગે જીવો સદાકાલ સ્વાર્થમાં ઘસઘાય છે, તેથી સત્યને અસત્ય માને છે અને પોતાના મનમાં જે ખોટું હોય છે, તેને સત્ય માની લે છે અહો ! કુમતિની પ્રબલતા જગત્માં કેટલી છે ? કુમતિના યોગે જીવો પાપાગ્રભ પ્રવૃત્તિઓથી પોતાનો ઉદય સ્વીકારે છે અને પાપારાગ્રહના ભાવણુ આપનારાઓને ધર્મશુર તરીકે માને છે અને સત્ય ઉપદેશકને ધિક્કારે છે કુમતિના યોગે જીવો કુતર્કના અશ્વોપર બેસી કર્મરૂપ વનમાં પરિભ્રમે છે કુમતિથી જીવો મહાવીર પ્રજ્ઞના તત્ત્વોને સામળવા પાપુ રૂચિ કરતા નથી

કુમતિથી જીવો ઉત્સૂન ભાવણુ કરીને અનેક ભવની પરપરાને વધારે છે કુમતિથી જીવો શ્રી મહાવીરપ્રભુકથીત સદગુણો સ્વરૂપ જે આગમોમાં છે, તેનું ઉત્થાપન કરીને વિપરીતપણે શુરુત સ્વરૂપ માને છે કુમતિથી જીવો અન્યોપર ક્રોધ કરે છે અને મનમાં વેરની ઝેરી વાસનાઓને ધાગણુ કરી નીચ જાતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે કુમતિથી જીવો સ્વાર્થની કામીમાં ફસાય છે અને જન્મ, જરા અને મરણની પરપરાને પામે છે કુમતિથી જીવો વસ્તુને વસ્તુપણે જાણી શકતા નથી અને તેથી તેઓ અનેક પ્રકારના કપટો રચે છે કુમતિ, જીવોને લોભમાં આસક્ત કરે છે અને સાતિ પામવા દેતી નથી કુમતિ ખરેખર આત્માને

આ પદનો સારાશ એ છે કે, મુમતિ પ્રાપ્ત કરીને પ્રત્યેક વસ્તુઓનો વિવેક કરવો. જોઈએ મુમતિથી વિવેકની પ્રાપ્તિ થાય છે, વિવેકથી આત્મા ઉપાદેય બાસે છે નન તત્ત્વમાથી હેય, જેય અને આદેય કયા કયા તત્ત્વ છે તેનો વિવેકથી પરિપૂર્ણ નિશ્ચય થાય છે વિવેકથી આત્મતત્ત્વમા અહર્નિત રમાપુતા કરની જોઈએ. વિવેક દષ્ટિથી પર માત્ર તત્ત્વ અનુવોધાય છે મુમતિને આત્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિ કરાવી આપ નાર વિવેક છે જૈનાગમો વાચીને સત્ય તત્ત્વનો વિવેક પ્રગટાવવો જોઈએ મુનિવરોની સંગતિ કળવાથી જૈનાગમોનું રહસ્ય અવજોધાય છે અને તેથી આત્માની પ્રાપ્તિ થાય છે, મુમતિ અને વિવેકનું રહસ્ય અન્તરમા અનુભવનું જોઈએ

પદ ૭૬

(રામ વસત)

પ્યારે પ્રાનજીવન ઇ સાચ જાન, ઉત્તર વરકવ નાંહી તિલ સમાન.

॥ પ્યારે ॥ ૧ ॥

જ્ઞાનાર્થ — મુમતિ અને કુમતિ એ બે આત્માની સ્ત્રીઓ છે અના દિકાળથી આત્મા કુમતિના સગમા પડી રહે છે આત્મા ખરેખર કુમતિની સંગતિથી સત્યતત્ત્વનો વિચાર કરી શકતો નથી, આત્મા કુમતિના યોગે દુઃકદેવ-ગુરુ અને ધર્મને ઝોળખવા સમર્થ થતો નથી અને મિથ્યાત્વદશામા પોતાનું જીવન ગાળે છે કુમતિથી હુદેવને-દેવ તરીકે માનનામા આવે છે કુશુર અને કુધર્મને, સુગુર અને સુધર્મ તરીકે માનવામા આવે છે કુમતિથી સ્થાનાન સૂત્રમા કથેવા દશ પ્રકારના મિથ્યાત્વ પ્રગટી નીકળે છે, કુમતિથી અનેક મનુષ્યો પોતપોતાના નામની પ્રસિદ્ધિને માટે અનેક પન્થો ઉભા કરે છે કુમતિથી કેટલાક મનુષ્યો કોઈ પણ પક્ષમા પડી જઈ અનેક પ્રકારની કુયુક્તિઓ કરી, મુમતિનું મુખ પણ દેખી શકતા નથી કુમતિથી કેટલાક એમ કથે છે કે, જગત્તમા આત્મા-પુણ્ય-પાપ-ધર્મ આદિ કંઈ નથી કુમતિથી કેટલાક મનમા પ્રવર્ધિત સ્વેચ્છાવારે પ્રવૃત્તિ કરીને ધર્મથી વિમુખ થાય છે કુમતિના નો જીવો સારસારિક પદાર્થોની પ્રાપ્તિ માટે, હિંસા, જૂઠક, વિશ્વાસઘાત આદિ અનેક પ્રકારના પાપકૃત્ય કરે છે, આગમોના અર્થોને ઉલટાવી પોતાની ધારણા મુજબ અર્થ કરે છે, ધર્મશાસ્ત્રોને ધિક્કારે છે અને વિષયતાઓને આદર આપે છે કુમતિથી જીવો અનેક પ્રકારના પાપક કરે છે કુમતિથી જીવો, અશિષ્ટદેવ, મુસાધુગુરુ અને મહાનીરકથિત ધર્મને સ્વીકારતા નથી કુમતિના પ્રેર્યો જીવો સાધુઓપર દ્રેષ કરે છે

વિમુખ કરનાર કૃતિ છે પ્રત્યેક ગમ્મના સાધુઓને ક્રિયાના ભેદે
ચર્ચા કરાવીને પરસ્પર વૈરના ખીજ વધાવનાર કૃતિ છે પૂન્ય એવા
શુર્યો ઉપર પણ અપૂન્ય બુદ્ધિ કરાવનાર કૃતિ છે લોકોમા
નાસ્તિકતા ઉત્પન્ન કરાવીને ધર્મેને દોંગ તરીકે મનાવનાર, માખાપ અને
પૂન્ય વડીલોનો અવિનય કરાવનાર, જૈનસંઘનો ઉદય કરાવનાર અનેક
પ્રકારના કવેશ અને વિદ નાખનાર કૃતિ છે કેળવાયલા (વસ્તુત
ધર્મથી ન કેળવાયલા) એવા જૈનખાળકોની ધર્મમાથી શ્રદ્ધા ઉઠાવી
નાખનાર, પોતાના પુત્રોને જૈનતત્ત્વોની કેળવણી નહીં આપવાની મા-
ખાઓને પ્રેરણા કરનાર, રાજ અને પ્રજા વચ્ચે દ્વેષ કરાવનાર, ધાર્મિક
કાર્યોમા અશ્રદ્ધા તથા પ્રમાદ કરાવનાર કૃતિ છે જ્ઞાનીઓ અને
ધોળીઓમા પણ અહંકાર-માનપૂર્ણ ઉત્પન્ન કરાવનાર કૃતિ છે આનંદોને
અવિનયી, પ્રમાદી અને જ્ઞાનશૂન્ય રાખનાર કૃતિ છે ધર્મના અભિ-
માનથી અન્યોને મારી નાખવાની પ્રેરણા કરાવનાર કુબુદ્ધિ છે અધ્યા-
ત્મતત્ત્વપર પ્રીતિ ન કરાવતા બાહ્ય વસ્તુઓપર પ્રીતિ કરાવનાર કૃતિ
છે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રથી બ્રહ્મ કરાવીને બાહ્ય વસ્તુઓમા ધનની
બ્રાન્તિ કરાવનાર કૃતિ છે સહજનનદ તળાવીને કૃત્રિમ સુખમા
પ્રવૃત્તિ કરાવનાર કૃતિ છે અનેક જીવોની નિન્દા કરાવનાર, અનેક
મનુષ્યોના દોષોને બોલાવનાર અને અનેક જીવોને મારાહારી અને
હિંસક બનાવનાર કૃતિ છે પૂર્વે અનન્ત જીવોને કૃતિએ દુઃખ
આપ્યું, વર્તમાનમા પણ દુઃખ આપે છે અને ભવિષ્યમા પણ
અનન્ત જીવોને કૃતિ દુઃખ આપશે કૃતિની પ્રેરણાથી સર્વ અશુભ
આચાર અને અશુભ વિચારધારક જીવો, પોતાને બ્રાન્તિથી પનિત્ર માને
છે, અહો ! તે પણ કૃતિની પ્રેરણાની અલૌકિક શક્તિ છે મુમતિ પોતાના
આત્મ સ્વામિને કહે છે કે, હે ત્રિય ! હું જે આ કૃતિ સ્ત્રીનું વર્ણન કરૂં
છું તે સત્ય છે, એમ મનમા જાણું ! કેમકે કૃતિના માયાવી પ્રપચ્ચો
એવા છે કે તેમા પ્રજ્ઞા, વિષ્ણુ અને મહાદેવ જેવા દેવતાઓ પણ
ફસાઈ ગયા છે, અર્થાત્ ઇન્દ્ર, ચન્દ્ર, નાગેન્દ્ર અને દેવો પણ કૃતિના
પ્રપચમા ફસાય છે, માટે કૃતિની પ્રપચરૂપ ઇન્દ્રજીથી દૂર થવું
હોય તો મારૂ વચન સત્ય માની લે

કૃતિનું માહાત્મ્ય વર્ણવે છે કૃતિ આત્માની સ્ત્રી છે, અર્થાત્
સર્વ જીવોપર શુદ્ધપ્રેમ ધારણ કરાવનાર કૃતિ છે. સર્વ આત્માઓપર
મૈત્રીભાવની દષ્ટિ ધારણ કરાવનાર કૃતિ છે સર્વ જીવોપર કરૂણાભાવ
ઉત્પન્ન કરાવનાર કૃતિ છે સર્વ મનુષ્યોના ગુણોને પ્રમોદભાવ
ઉત્પન્ન કરાવનાર કૃતિ છે સર્વ મનુષ્યોના બિન્ન બિન્ન આચારો તથા

એકાત્વાદ ધારણ કરાવે છે હુનિયામા કુમતિના યોગે જીવો અનેક પ્રકારે અનીતિના કૃત્યો કરે છે કુમતિ પોતાના સામર્થ્ય યોગે આત્માની પાસે સ્વાદ્વાદ દૃષ્ટિને આવના દેવી નથી અનેકાતસૌલીનો સ્વાદ ચાખવા જતા કુમતિ અનેક પ્રકારના વિદ્ધ કરે છે

જ્યારે આત્માની સાથે કુમતિનો સખન્ધ હોય છે, ત્યારે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ તરફ આત્માનું વલણ હોય છે, તેથી આત્મા અન્ય પદાર્થોને પોતાના માની ભવકાય છે અને જડ પદાર્થમાથી સુખ ખેંચવા મિથ્યા પ્રયત્ન કરે છે જ્યારે આત્માની સાથે કુમતિનો સખન્ધ હોય છે, ત્યારે આત્મા, અન્ય જીવોનું ભય ઇચ્છી શકતો નથી, કેમકે તે વખતે મોહનું જોર વિરોધ હોય છે જ્યારે કુમતિનો સખન્ધ આત્માની સાથે હોય છે, ત્યારે જ્યાં ત્યાં સ્વાર્થ પ્રેમનો સખન્ધ કરવામા આવે છે કુમતિની એવી સ્વાભાવિક દૃષ્ટિ હોય છે કે, તે આત્માને અવળો મારી દેખાડે છે આત્મા જે જે હેતુઓથી કર્મ બાધી શકે, તે તે હેતુઓને તે આત્માની આગળ રજુ કરે છે અને આત્માને મિથ્યા જ્ઞાતિમા પાડે છે કુમતિથી આત્માના સુખનું આનંદાદન થાય છે પરસ્પર જીવોને અનેક પ્રકારના ભયકર યુદ્ધો કરાવનાર કુમતિ છે પાડો જેનું સરોવરને ડોળી નાખે છે, તેમ મનની શાતતાને કુમતિ ડોળી નાખે છે કૃષ્ણલેસ્યા અને નિલલેસ્યાદિના ખરાબ વિચારોને કુમતિ કરાવે છે કામલોભના અને અભક્ત્ય ભક્ષપુમા સુખની જ્ઞાતિ કરાવનાર કુમતિ છે મરે આત્માઓ એક જાતીય હોવા છતાં, પપુ અન્ય આત્માઓને કુદ યત્ન તરીકે જણાવનાર કુમતિ છે માતા અને પિતા વચ્ચે વૈર કરાવનાર કુમતિ છે બન્ધુઓ બન્ધુઓ વચ્ચે લડાઈ અને દુર્દેશ કરાવનાર, તેમજ સ્ત્રી પુરુષ વચ્ચે ભેદ પડાવીને બંનેમા ક્રોધ અને કલેશ કરાવનાર કુમતિ છે રાત્રીઓમા કલેશ કરાવીને હિન્દુસ્થાનની પાયમાલી કરનાર કુમતિ છે હિન્દુઓ અને મુસલમાનોમા કલેશ કરાવનાર ઘોર યુદ્ધોદ્ધાસ અનેની અધોદશા કરાવનાર કુમતિ છે એક ઘરમા અનેક પ્રકારના કલેશ કરાવનાર કુમતિ છે હિન્દુસ્થાનના નવુખ્યોનું ખરાબ કરનાર કુમતિ છે આર્યજનોમા અતાર્યતાનો વાસ કરાવનાર કુમતિ છે ગુરુ અને શિષ્ય વચ્ચે મહાન કલેશ કરાવનાર કુમતિ છે ઉદરના બાળકોમા વ્યસનોની ટેવ પાડનાર કુમતિ છે જૈનધર્મમા અનેક પ્રકારના પયો પાડનાર કુમતિ છે જૈનધર્મના સાધુઓને પરસ્પર પ્રેમમા વિદ્ધ કરનાર કુમતિ છે ગચ્છોના ભેદવડે જૈન સાધુઓને પરસ્પર કલેશી બનાવનાર કુમતિ છે સાધુઓના ઉપરથી આરોગીના અન્ન ઉઠાવનાર કુમતિ છે સાધુઓને પોતાના ઈષ્ટ કતવ્યથી

વિમુખ કરનાર કુમતિ છે પ્રત્યેક ગચ્છના સાધુઓને ક્રિયાના બેઠે ચર્ચા કરાવીને પરસ્પર વૈરના બીજ વધાવનાર કુમતિ છે પૂન્ય એવા ગુરુઓ ઉપર પણ અપૂણ્ય બુદ્ધિ કરાવનાર કુમતિ છે લોહોભા નાસ્તિકતા ઉત્પન્ન કરાવીને ધર્મને ઢોંગ તરીકે મનાવનાર, માધ્યાપ અને પૂજ્ય વડીલોનો અવિનય કરાવનાર, જૈનસંઘનો ઉદય કરવામાં અનેક પ્રકારના કલેશ અને વિદ્વન્નાશનાર કુમતિ છે કેળવાયલા (વસ્તુત ધર્મથી ન કેળવાયલા) એવા જૈનબાળકોની ધર્મભાષી શ્રદ્ધા ઉઠાવી નાખનાર, પોતાના પુત્રોને જૈનતત્ત્વોની કેળવણી નહીં આપવાની મા-બાપોને પ્રેરણા કરનાર, રાજા અને પ્રજા વચ્ચે દ્વેષ કરાવનાર, ધાર્મિક કાર્યોમાં અશ્રદ્ધા તથા પ્રમાદ કરાવનાર કુમતિ છે જ્ઞાનીઓ અને યોગીઓમાં પણ અહંકાર-માનપૂર્વક ઉત્પન્ન કરાવનાર કુમતિ છે શ્રાવકોને અવિનયી, પ્રમાદી અને જ્ઞાનશૂન્ય રાખનાર કુમતિ છે ધર્મના અભિ-માનથી અન્યોને મારી નાખવાની પ્રેરણા કરાવનાર કુબુદ્ધિ છે અધ્યા-ત્મતત્ત્વપર પ્રીતિ ન કરાવતા બાહ્ય વસ્તુઓપર પ્રીતિ કરાવનાર કુમતિ છે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રથી બ્રહ્મ કરાવીને બાહ્ય વસ્તુઓમાં ધનની ભ્રાન્તિ કરાવનાર કુમતિ છે સહજનન્દ તજવીને કૃત્રિમ સુખમાં પ્રવૃત્તિ કરાવનાર કુમતિ છે અનેક જીવોની નિન્દા કરાવનાર, અનેક મનુષ્યોના દોષોને યોગાવનાર અને અનેક જીવોને માગાહારી અને હિંસક બનાવનાર કુમતિ છે પૂર્વે અતન્ત જીવોને કુમતિએ કુખ આપ્યું, વર્તમાનમાં પણ કુખ આપે છે અને ભવિષ્યમાં પણ અતન્ત જીવોને કુમતિ કુખ આપશે કુમતિની પ્રેરણાથી સર્વ અનુભ આચાર અને અશુભ વિચારધારક જીવો, પોતાને ભ્રાન્તિથી પરિત્ર માને છે, અહો ! તે પણ કુમતિની પ્રેરણાની અવૈદિક તક્તિ છે કુમતિ પોતાના આત્મ સ્વામિને કહે છે કે, હે પ્રિય ! હું જે આ કુમતિ શ્રીનું વર્ણન કરું છું તે સત્ય છે, એમ મનમાં બતાવું ! કેમકે કુમતિના માયાથી પ્રમદ્યો એવા છે કે તેમાં બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહાદેવ જેવા દેવતાઓ પણ ફસાઈ ગયા છે, અશ્વત્થ ઇન્દ્ર, ચન્દ્ર, મારુતેન્દ્ર અને દેવો પણ કુમતિના પ્રપચમાં ફસાય છે, માટે કુમતિની પ્રપચરૂપ ઇન્દ્રજાળથી ફર પડે હોય તો માર વચન સત્ય માની લે

કુમતિનું માહાત્મ્ય વર્ણવે છે કુમતિ આત્માની સી છે, અર્થાત્ સર્વ જીવોપર શુદ્ધપ્રેમ ધારણ કરાવનાર કુમતિ છે, સર્વ આત્માઓપર મૈત્રીભાવની દષ્ટિ ધારણ કરાવનાર કુમતિ છે સર્વ જીવોપર કરુણાભાવ ઉત્પન્ન કરાવનાર કુમતિ છે સર્વ મનુષ્યોના નુજોનો, પ્રમોદનાવ ઉત્પન્ન કરાવનાર કુમતિ છે સર્વ મનુષ્યોના શિ : શિવ આચારો તથા

નિવારે તરફ માધ્યસ્થભાવ ધારણ કરાવનાર સુમતિ છે અહિંચા,
 સયમ અને તપશ્ચરણા પ્રવૃત્તિ કરાવનાર સુમતિ છે અનિત્ય, અતરંગ
 આદિ બાર ભાવનાઓને હૃદયમાં પ્રહાવનાર સુમતિ છે નનતરવ, પદ
 દ્રવ્ય, સાતનય આદિને અભ્યાસ કરાવનાર સુમતિ છે સિદ્ધાન્તોના
 રહસ્ય તરફ પ્રવૃત્તિ કરાવનાર સુમતિ છે દયા તરફ અપૂર્વ પ્રેમ કરા
 વનાર, સત્યને હૃદયમાં ધારણ કરાવનાર, તથા સત્ય બોલાવનાર સુમતિ
 છે અસ્તેયમાં પ્રવૃત્તિ કરાવનાર, શ્રદ્ધાચર્યમાં અપૂર્વ પ્રેમ તથા શ્રદ્ધા
 ચર્યને ધારણ કરાવનાર, પરિનહની મમતાને ત્યાગ કરાવનાર, સાધુના
 પય મહામત અને આવકના બાર વ્રતને અગ્નીકાર કરાવનાર, સાધુ
 સાક્ષી, શ્રાવક અને શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિંશસઘની પૂજ્યતા અને તેની
 ભક્તિ કરાવનાર અને સ્વાદ્યાદિ દૃષ્ટિની ખીલવણી કરનાર સુમતિ છે
 સાતનયો પૂર્વકે પ્રત્યેક પદાર્થનું સ્વરૂપ દર્શાવનાર, જૈનધર્મના તત્ત્વોની
 શ્રદ્ધા કરાવનાર, શ્રીવીરપ્રભુની સર્વશક્તિની શ્રદ્ધા કરાવનાર, હંમેશા,
 ભક્તિયોગ અને રાજયોગમાં પ્રવૃત્તિ કરાવનાર, અનેકાન્તપણે તત્ત્વોનું
 અપૂર્વ રહસ્ય સમજાવનાર, અને વ્યવહાર અને નિશ્ચય નયનું સ્વરૂપ
 સમજાવનાર સુમતિ છે જ્ઞાન અને ક્રિયાવડે મોક્ષ થાય છે, એમ
 મૂકમરીત્યા સમજાવનાર સુમતિ છે સાધુની સગતિ કરવાથી મહા
 લાભ પ્રાપ્ત થાય છે, એમ સમ્યક્રીત્યા જણાવનાર સુમતિ છે અધ્યા-
 ત્મતરવ ઉપર પરિપૂર્ણ પ્રેમ કરાવનાર, આત્માના ત્રણ પ્રકારના ભેદ
 જણાવનાર, નયતરવમાં હેય, જેય અને ઉપાદેય કોણ છે તેનો પ્રકાશ
 કરનાર, સયમમાં અપૂર્વ મક્તિ છે તેને જણાવનાર, અને જગતમાં સારમાં
 સાર આત્માજ છે અને આત્મામાં સર્વ નહિ છે, એમ દર્શાવનાર
 સુમતિ છે આત્મામાં જ્ઞાન, કર્તવ્ય અને ચારિયાદિ ગુણો રહ્યા છે,
 તે તથા આત્મા અને જડ વસ્તુઓનું વિજ્ઞ સ્વરૂપ દર્શાવનાર સુમતિ
 છે કૃત્ય અને અકૃત્યનું સ્વરૂપ સમજાવનાર, ભક્ષ્ય અને અભક્ષ્યનું
 સ્વરૂપ અવબોધાવનાર, પેય અને અપેય પદાર્થોનો વિવેક કરાવનાર,
 ઉદયના હેતુઓને સમજાવનાર, સવધર્મમાં જૈન ધર્મની ઉત્તમતા બતા
 વનાર અને નયોની અપેક્ષાએ દુનિયામાં ચાલતા સર્વે ધર્મો જૈનદર્શ
 નમાં સમાઈ જાય છે, એમ નિર્ણય કરાવનાર સુમતિ છે શ્રાવક ધર્મ
 કરતા સાધુ ધર્મની ઉત્તમતા બતાવનાર, જૈન ધર્મની ઉત્તતિના ઉપાયોને
 દર્શાવનાર, જૈન ધર્મમાં પ્રવેશ કરાવનાર, જૈન ધર્મના શીરકાઓમાં
 રહ્યાં રાહિત દેશાવનાર, જૈન ધર્મને ઉપદેશ કરાવનાર અને તીર્થ
 કરોની પરમાત્મદશા જણાવનાર સુમતિ છે અન્ય ધર્મોના પા
 પનું દેવ-કલેશ ન કમવનાર સુમતિ છે

ધર્મના નામે થનાર ભયર યુદ્ધને સમાનનાર સુમતિ છે ધર્મના ઉપર ચોલમજીકના જેવો સગ ધારણ કરાવનાર સુમતિ છે અને જાતના ધર્મોમા પણ નયોની અપેક્ષાએ રહેવા સત્યને દર્શાવનાર સુમતિ છે સર્વ પ્રકારના કાર્યોમા ધર્મકાર્યની ઉત્તમતા જણાવનાર સુમતિ છે

સર્વ મનુષ્યો વગેરેને પોતાના આત્મા સમાન જણાવનાર સુમતિ છે સર્વ જીવોની સાથે પરમાર્થ વૃત્તિથી વર્તવાનું ભાન કરાવનાર, મર્મ જીવોની સાથે ઐક્ય કરાવનાર, ભિન્ન ભિન્ન દેશના મનુષ્યોમા પણ એક્ય કરાવનાર, સર્વ દેશોના મનુષ્યોનું ભવુ ઇચ્છવાની પ્રેરણા કરનાર, ખ્રીષ્ટીયા, યુરોપ, આફ્રિકા, અમેરિકા અને આસ્ટેલીયાના મનુષ્યોમા એકસરખાપણાની પ્રેરણા કરનાર, સર્વ દેશોના કારોબારીઓને સુલેહ સંનિત જાળવવાની પ્રેરણા કરનાર, અને સર્વ પ્રબળે સરખી રીતે માતી તેના ભવામા ભાગ લેવો જોઈએ એવી સબલોને પ્રેરણા કરનાર સુમતિ છે ગન્ય અને વેપાર આદિના લોભ માટે યુદ્ધ કરી અનેક મનુષ્યોના રક્ત રેડવા નહી, એવી પ્રેરણા કરનાર સુમતિ છે અન્ય મનુષ્યોના હૃદય દુ ખનવા નહિ એવી પ્રેરણા કરનાર સુમતિ છે નાત જાતના ભેદે પરસ્પર કુસપની હોળી સજાગે છે, તેને સમાવવાની પ્રેરણા કરનાર સુમતિ છે નચ્છોની ભિન્ન ભિન્ન ક્રિયાઓથી જૈન વર્ગમા પરસ્પર નચ્છના મનુષ્યો પ્રતિ જે અણુગમો, અદેખાઈ અને દ્વેષ ધાય છે તેને નાત કરવાની પ્રેરણા કરનાર સુમતિ છે વર્મની સામાન્ય તકરારોમા મનુષ્યો મહાન કયેરા કરે છે, તેને સમાવનાર સુમતિ છે જનતામા સર્વ જાતના મનુષ્યોના વલ્યાણ અર્થ જૈન ધર્મ છે, એવું ચિહ્ન સમજવનાર સુમતિ છે સર્વ પ્રકારના મનુષ્યોમા ન્યાયની પ્રેરણા કરનાર સુમતિ છે. મનુષ્યોમા રહેલી નિર્હયતાનો નાશ કરીને દયાની પુકોમજતા પ્રગટ કરાવનાર સુમતિ છે દુર્જનપણાની વૃત્તિઓનો ત્યાગ કરવાની પ્રેરણા કરનાર સુમતિ છે. આત્માઓએ પરસ્પર પૂર્ણ પ્રેમથી એક બીજાને મદદ કરવી જોઈએ, એમ પ્રેરણા કરનાર, મન-વાણી અને કાયાથી સર્વનું ભવુ કરતું જોઈએ, એવી પરોપકારની પ્રેરણા કરનાર અને દેવ, ગુરુ અને ધર્મની આરાધનાની પ્રેરણા કરનાર સુમતિ છે. જનમતીર્થ અને સ્થાવરતીર્થનું સ્વરૂપ સમજવનાર, આખી દુનિયાના જીવોપર શુદ્ધપ્રેમની વૃદ્ધિ કરાવનાર, અને જનતામા સર્વ જીવોપર ઉપકાર કરવો જોઈએ એની પ્રેરણા કરનાર સુમતિ છે અનેક અપરાધ કરનાર નુજોપર ક્ષમા ધારણ કરી જોઈએ, એની અન્તરમાથી પ્રેરણા કરનાર સુમતિ છે બાવના વદનની પેઠે સંનિતકારક વાણી બોલાવનાર સુમતિ છે સમાના ઉત્તમ પાદો ભણાવનાર સુમતિ છે. ઉત્તમ પ્રકાર

વિચારો તરફ માધ્યસ્થભાવ ધારણ કરાવનાર સુમતિ છે અહિંસા,
 સયમ અને તપશ્ચરણમા પ્રવૃત્તિ કરાવનાર સુમતિ છે અનિત્ય, અચરણ
 આદિ બાર બાબનાઓને દૃઢ્યમા ગ્રહણનાર સુમતિ છે નવતત્ત્વ, ૫૨
 દ્રવ્ય, સાતનય આદિનો અભ્યાસ કરાવનાર સુમતિ છે, સિદ્ધાન્તોના
 રહસ્ય તરફ પ્રવૃત્તિ કરાવનાર સુમતિ છે દયા તરફ અપૂર્વ પ્રેમ કરા
 વનાર, સત્યને દૃઢ્યમા ધારણ કરાવનાર, તથા સત્ય બોલાવનાર સુમતિ
 છે અસ્તોયમા પ્રવૃત્તિ કરાવનાર, ગ્રહાયર્થમા અપૂર્વ પ્રેમ તથા ગ્રહ
 ચર્ચને ધારણ કરાવનાર, પરિગ્રહની મમતાનો ત્યાગ કરાવનાર, સાધુના
 પય મહાનત અને આરકના બાર મતને અંગીકાર કરાવનાર, સાધુ,
 સાધ્વી, શ્રાવક અને આવિકાંચપ ચતુર્વિધસંઘની પૂજ્યતા અને તેની
 ભક્તિ કરાવનાર અને સ્વાદ્વાદ દૃષ્ટિની ખીવવણી કરનાર સુમતિ છે
 સાતનયો પૂવક પ્રત્યેક પદાર્થનું સ્વરૂપ દર્શાવનાર, જૈનધર્મેના તત્ત્વોની
 શ્રદ્ધા કરાવનાર, શ્રીધીરપ્રભુની ગર્વજ્ઞતાની શ્રદ્ધા કરાવનાર, હંડયોગ,
 ભક્તિયોગ અને રાગ્યોગમા પ્રવૃત્તિ કરાવનાર, અનેકાન્તપણે તત્ત્વોનું
 અપૂર્વ રહસ્ય મમજાવનાર, અને બ્યવહાર અને નિશ્ચય નયનું સ્વરૂપ
 સમજાવનાર સુમતિ છે જ્ઞાન અને ક્રિયાવડે મોક્ષ થાય છે, એમ
 સૂક્ષ્મરીત્યા સમજાવનાર સુમતિ છે સાધુની સમતિ કરવાથી મહા
 લાભ પ્રાપ્ત થાય છે, એમ સમ્યક્રીત્યા જણાવનાર સુમતિ છે અધ્યા
 ત્મતત્ત્વ ઉપર પરિપૂર્ણ પ્રેમ કરાવનાર, આત્માના ત્રણ પ્રકારના ભેદ
 જણાવનાર, નવતત્ત્વમા હેય, જ્ઞેય અને ઉપાદેય કોણ છે તેનો પ્રકાશ
 કરનાર, સયમમા અપૂર્વ શક્તિ છે તેને જણાવનાર, અને જગત્મા સારમા
 સાર આત્માજ છે અને આત્મામા સર્વ સદ્ધિ છે, એમ દર્શાવનાર
 સુમતિ છે આત્મામા જ્ઞાન, ક્તન અને ચારિયાદિ શુભો રક્ષા છે,
 તે તથા આત્મા અને જડ વસ્તુઓનું ભિન્ન સ્વરૂપ દર્શાવનાર સુમતિ
 છે કૃત્ય અને અકૃત્યનું સ્વરૂપ સમજાવનાર, ભક્ત્ય અને અભક્ત્યનું
 સ્વરૂપ અવમોધાવનાર, ચેષ્ઠ અને અચેષ્ઠ પદાર્થોનો વિવેક કરાવનાર,
 ઉદયના હેતુઓને સમજાવનાર, સર્વધર્મમા જૈન ધર્મની ઉત્તમતા બતા
 વનાર અને નયોની અપેક્ષાએ દુનિયામા ચાલતા સર્વે ધર્મો જૈનદર્શ
 નમા સમાઈ જાય છે, એમ નિર્ણય કરાવનાર સુમતિ છે શ્રાવક ધર્મ
 કરતા સાધુ ધર્મની ઉત્તમતા બતાવનાર, જૈન ધર્મની ઉત્તતિના ઉપાયોને
 દર્શાવનાર, જૈન ધર્મમા પ્રવેશ કરાવનાર, જૈન ધર્મના શ્રીરકાઓમા
 સલાહ રાખતિ દેલાવનાર, જૈન ધર્મનો ઉપદેશ કરાવનાર અને તીર્થ
 કરોની પરમાત્મદત્તા જણાવનાર સુમતિ છે અન્ય ધર્મોઓપર
 પણ દેવ-કલેશ ન કરાવનાર સુમતિ છે

તેજની આનંદ સર્વે પ્રમાણ તોજ ઝાખા પડી જાય છે સત્યના પ્રતા-
પથી દુનિયા ટકી રહી છે સત્ય કદી અસત્યને મદત કરી શકતું નથી
સત્યના મહાઆગરમાં મુખના તરંગો ઉઠ્યા કરે છે જે મનુષ્યો
જિન્દાગીએ અમત્ય વદે છે, તેઓ મનુષ્યપણાના અધિકારી થયા
નથી જે મનુષ્યો સ્વાર્થના દામ યજ્ઞને સત્યનો તિરસ્કાર કરે છે, તેના
ધર્મ તિરસ્કાર કરે છે જે મનુષ્યો સત્ય બોલતા અચકાય છે, તેઓ
મોક્ષમાં જતા પણ અચકાય છે હૃદયરૂપ ઘરમાં અસત્યરૂપ અધિકાર
રાખવાથી કઈ પણ રિત થતું નથી, પણ-પદિ જે હૃદયરૂપ ઘરમાં
સત્યરૂપ પ્રકાશ ધારણ કરવામાં આવે તો આત્મા પરમ મુખનો માર્ગ
નહાતું કરી શકે સત્ય વિનાના તપ જપ વગેરેના અભુજાનો મુક્તિ
આપવા સમર્થ થતા નથી સત્ય ધારણ કરવાને માટે મનુષ્યની શુદ્ધી
છે, પણ અસત્ય ધારણ કરવા માટે નથી સત્ય બોલવા માટે જિન્દા
છે, પણ અસત્ય બોલવા માટે જિન્દા નથી હૃદયમાં સત્ય ધારણ તે
હૃદયનો સદુપયોગ છે અને જિન્દાથી સત્ય બોલવું તેજ જિન્દાનું
મુખ પ્રયોજન છે સત્યની મર્યાદા નથી, અર્થાત્ તે અમુક દેશ-કાળ-
વડે પરિશિષ્ટ નથી, પણ તે મર્યાદા રહે છે સત્યનો મહિમા
લાખો કરોડો જિન્દાથી કરોડો વર્ષ પર્યંત વર્ણવવામાં આવે તોપણ
તે વર્ણવી નાખ્ય તેમ નથી સત્યની સહાય કરનારા દેવતાઓ છે
સત્ય, અન્તે મુખ દેખાડવા સમર્થ થાય છે અને અસત્ય અન્તે દુખ
દેખાડના સમર્થ થાય છે સત્યમાં પ્રવેશ કરતા પ્રથમ અનેક દુખો
લહન કરવા પડે છે મત્યની સાક્ષી હૃદય આપે છે અને તેના નિર્ણય,
હૃદય પાતાની મેળે વિવેકદષ્ટિથી કરી લે છે ઉવડી નદી ઉતરીને પેલે
પાર જવું અને સત્ય બોલવું એ જે પ્રથમ તો મરણ લાગે છે, પણ
દૃઢ સંકલ્પની સત્યમાં પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે તો, સત્યનો માર્ગ નિર્ભય
અને આનંદપ્રદ બાંહે છે પ્રથમાભ્યાસમાં સત્ય બોલવું વજની પેઠે
બાંહે લાગે છે, પણ પશ્ચાત્ સત્યનો અભ્યાસ થવાથી આકાશના ફૂલના
કરતા પણ તે હવડું લાગે ॥ સત્યરૂપ મોટી સ્તીમરવડે સસારરૂપ મહા
સાગરને ઝુમે તરી શકાય છે સત્ય જે હૃદયમાં છે તો સહાયકાર-
કોની ખોટ નથી. સત્યના સાક્ષીઓ લાખો સ્થાનકોથી પ્રગટ થાય
છે સત્યના માટે એક પૈયસનો પણ વ્યય કરવાની જરૂર રહેતી નથી
સત્ય સર્વના હૃદયમાં વગવાને માટે તૈયાર છે, પણ તેને જે આમ-
ત્રણ કરે છે, તેના હૃદયમાંજ તે વસે છે ગમે તેનો નીચ ફળનો
મનુષ્ય હોય, પણ જે તેના હૃદયમાં સત્ય છે તો તે બ્રહ્મપૂજ છે,
કોઈ મુનિ વા બ્રાહ્મણ હોય, પણ જે તે સત્યથી પરામુખ હોય

રની લઘુતા ધારણ કરવી જોઈએ, સર્વ જીવોની સાથે નમ્રતાથી વર્તવું જોઈએ અને રત્નમા પણ કોઈ બાળતનો અહુકાર ન કરવો જોઈએ, એવી સારી પ્રેરણા કરનાર સુમતિ ■ કપટની બાજુથી કદાપિ શ્રેય થવાનું નથી અને સરલતાથી-સર્વથા-મર્નદા ભવુ થાય છે, માટે મન વાણી અને કાયાથી સરલતા ધારણ કરવી, એવી સત્ય પ્રેરણા કરનાર સુમતિ છે લોભથી કદી શાન્તિ થતી નથી અદ્યાપિ પર્યંત લોભથી કોઈ સત્ય સુખ પામ્યો નથી અને ભવિષ્યમા પામનાર નથી. લોભથી ઉલટી મનમા હાથવરાળ પ્રગટે છે અને મન અશાન્ત રહે છે લોભથી અનેક પ્રકારની પાપમય પ્રવૃત્તિ થાય છે અને તેથી ઘોર કર્મ બાધવા પડે છે, એમ હૃદયમા નિશ્ચય કરાવીને લોભની મુક્તિનો નિશ્ચય સુમતિ કરાવે છે મનમા કોઈ પણ પ્રકારની ઇચ્છા પ્રગટે નહીં એની સ્થિતિમા તપની પ્રેરણા કરનાર સુમતિ છે તપથી અનેક ભનના કરેલા કર્મ ક્ષય થાય ■ અને તેથી આત્માની શુદ્ધિ થાય છે, એમ તેના સૂક્ષ્મ રહસ્યોને સમજાવીને તેવી પ્રવૃત્તિ કરાવનાર સુમતિ છે સયમના સમાન અન્ય કોઈ નથી, જો સયમમા આત્માની રમણુતા થાય છે તો, મનમન્દિરમા આત્માનો મહો તસવ થાય છે એમ સમજવું સયમથી આત્માની અનંત શક્તિયો પ્રગટે છે અટપકાવમા મુક્તિની પ્રાપ્તિ કરાવી આપનાર સયમ છે, એવી પ્રેરણા કરીને તેમા આત્માની પ્રવૃત્તિ કરાવનાર સુમતિ છે જગત્મા સત્ય સમાન અન્ય કોઈ ધર્મ નથી, સત્યથી અન્ય કોઈ મહાત્મ ધર્મ નથી સત્યથી દુનિયાનો વ્યવહાર આવે છે જ્યાં સત્ય છે ત્યાં ધર્મ છે અને જ્યાં અસત્ય છે ત્યાં ધર્મ નથી, જ્યાં સત્ય છે ત્યાં પરમેશ્વર છે અને જ્યાં અસત્ય છે ત્યાં માયા છે, એમ સમજનાર સુમતિ છે સત્તાશ્રાવણિ વરોધર્મ સત્ય સમાન અન્ય કોઈ ઉત્કૃષ્ટ ધર્મ નથી સત્યથી ધર્મગુ સામ્રાજ્ય પ્રવર્તે છે સત્ય રાત્રી દીવસ જાગ્રત રહે છે સત્યને કોઈ પણ પ્રકારની આવ આવતી નથી. સત્યને કોઈ જાતનો ભય નથી સત્ય તથા ભુવનમા જાગે છે સત્યને દબાવવામા આવે તો તે દબાવું નથી સત્ય સમાન અન્ય કોઈ પ્રકાર નથી સત્યનો સૂર્ય, જેના હૃદયમા છે તેની પાસે પરમાત્મા છે, સત્યમાજ પરમાત્મા વસે છે

સત્યથી મન, વાણી અને કાયાની શુદ્ધિ થાય છે જ્યાં સત્ય છે ત્યાં નત છે જ્યાં સત્ય છે ત્યાં સન્તપાણુ છે સત્યનો પ્રકાશ ત્રણ ભુવનના જીવોને પવિત્ર કરે છે સત્યરૂપ જગાનદી જેના હૃદયમા વહે છે, તેને આધિ, આધિ અને ઉપાધિના તાપો અસર કરતા નથી સત્યના

નથી પવિત્ર માને છે, પણ તેવા પ્રકારના ડેટલાક મનુષ્યોના હૃદયમાં હિ ઉતરીને ભેદએ છીએ તો, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, ઈર્ષ્યા, વિષય-પ્રસન્નતા, વિદ્યાસધાતા, હિંસાપરિણામ, અસત્ય અને સ્વાર્થ વગેરે કરોડો ખરાબ વિચારોનો પ્રવાહ વહેતો જણાય છે અને તેથી તેઓ ચોતાના મનમાં અનેક પ્રકારના ખરાબ વિચારો કરીને, આચારમાં પણ અશુભપણુ દેખાડે છે, માટે તેઓ ઉપરથી સ્વચ્છ પણ અન્તરથી તો ગંડની ઉપમાને ધારણ કરનારા કહી શકાય તેઓનામાં પ્રેમ, આત્માવ, પરોપકાર, દાન, દયા વગેરે સદ્ગુણો તો દબાયલા માણે પડે છે. સામાન્ય બાબતોમાં પણ તેઓ ચોતાના મનને પાપ-માર્ગમાં દોરવી દે છે ચોતાની ઉન્નતિ અને જગતની ઉન્નતિ માટે તેઓ બેદરકાર રહે છે સાધુ સન્ત પુરુષોથી તેઓ ભાવતા ફરે છે ત્યાં જાય છે ત્યાં સ્વાર્થાભિમુખ વૃત્તિ કરીને જાય છે અને અન્તરથી કપટકળા ધારણ કરીને જાય છે, તેથી તેઓ ચોતાનું મન સુધારવાને શક્તિમાન બનતા નથી, હૃદયની પવિત્રતાવિના બાહ્ય ગુણિ ઉત્તમ-કૃષ્ણ દેખાડી શકતું નથી હૃદયની પવિત્રતાવિના ઉત્તમ પુરુષોનો બોધ હૃદયને પ્રકાશ કરવા સમર્થ થતો નથી હૃદયની પવિત્રતાવિના મનુષ્ય, કોઈ પણ મનુષ્યને ઉત્તમ અસર કરવાને માટે શક્તિમાન બનતો નથી હૃદયની પવિત્રતાવિના ઉત્તમ અનુભવજ્ઞાન પ્રગટી શકતું નથી મતિ-જ્ઞાન, સુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મન પર્યવજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન, આ પાંચ પ્રકારના જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા હોય તો-હૃદયની પવિત્રતા કરવા, હૃદયનું વિવેક જળથી શોષન કરવું જોઈએ

પરમવ્રતા હૃદયની પવિત્રતાનું અપમા આવવાની છે, એમ નિશ્ચય માનશો હૃદયની પવિત્રતા ધારક મનુષ્યો મૌન રહીને મહાત્માઓ બની શકે છે, તેઓ ભાષાજ્ઞાનમાં સામાન્ય હોય છે, તોપણ મોટા મોટા રાજાઓ, બાદશાહો, કવિઓ અને પ્રોફેસરો કરતા જગતના ઉપર સારી અસર કરે છે અને દુનિયાને શુભ માર્ગમાં દોરી શકે છે હૃદયની શુદ્ધિવિના બાહ્ય ક્રિયાના સમૂહોથી આત્માની ઉચ્ચતા થતી નથી જ્યારે ત્યારે પણ હૃદયની શુદ્ધિથી જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણો ખીલ્યા છે, ખીલે છે અને ખીલશે હૃદયની ઉત્તમતા કરવી હોય તો પ્રથમ હૃદયશુદ્ધિ કરવી જોઈએ જે અનેક પ્રકારના દોષોને ધોઈ નાખી હૃદયની શુદ્ધિ કરવામાં આવે, તો પરમાત્માની પ્રાપ્તિ જરૂર બાર લાગવાની નથી કોઈ પણ પ્રકારની બાધ ભણીને વિદ્વાન થવા માનથી કઈ હૃદયની શુદ્ધિ વર્ધ શકતી નથી હૃદયની શુદ્ધિનો સખન્ધ મત્તગની સાથે છે સત્પુરુષોના સમાગમથી તથા તેમના સંપર્કદેવથી હૃદયની શુદ્ધિ થાય છે.

તો, તે ચંડાલના કરતાં એક ગણાવાને લાયક નથી. સત્યના
 ગુણસ્થાનકરૂપ પગથીયા છે સત્યના ઉપાસકો ત્યાં ત્યાં મુખને
 દેખી શકે છે સત્યના ઉપાસકો પરમાત્માના પુત્રો છે, એમ કહીએ
 તો અતિશયોક્તિ નથી સત્યના ઉપાસકો કરતાં કોઈ ધનવાન વા
 સત્તાવાન નથી સત્યના ઉપાસકો અગમ્ય એવા મોક્ષ સ્થાનમાં પ્રવેશ
 કરે છે મનથી અને ભાવાથી સત્યનું સ્વરૂપ અવબોધવું જોઈએ,
 એમ મુમતિ, આત્માને સમજાવીને તેમાં પ્રવૃત્તિ કરાવે છે

મુમતિથી આત્માની શૈયમાં પ્રવૃત્તિ થાય છે, બાહ્ય શૈય અને
 અન્તર શૈય એ બે પ્રકારનું શૈય છે બાહ્ય શૈયની પણ અમુક
 હેતુ પુરસ્સર આવશ્યકતા છે ગૃહસ્થોને દ્રવ્યશૈયની આવશ્યકતા છે,
 જલ વગેરેથી શરીરનો મેલ દૂર કરી શકાય છે અને તેથી શરીરની
 સ્વચ્છતા થતા મનની જાગૃતિ રહે છે, તેમ ભાવશૈયની પણ અત્યંત
 આવશ્યકતા છે, હૃદયની શુદ્ધિ કરવી તેને ભાવશૈય કહે છે મનના
 પાપોને ધોનાર ભાવશૈય કરી શકે છે અશુદ્ધ પરિણતિ એજ ખરે
 ખરો હૃદયનો મેલ છે અસાન રાગ અને દ્વેષને ટાળ્યા વિના હૃદયની
 સત્ય શુદ્ધિ થતી નથી એક ઠેકાણે શ્રીકૃષ્ણ, અર્જુનને બોધ આપતા
 કહે છે કે, હૃદયની શુદ્ધિ જલથી થઈ શકતી નથી તે કહે છે કે,

શ્લોક

ભાત્મનદી સયમભોગવર્ણા, સસાવહા સીકતદાદયોર્મિ ।
 તન્નામિવેક કુલ પાન્ડુપુત્ર, ન વારિણા શુક્લતિ ચાન્તરાતમા ॥ ૧ ॥

આત્મારૂપ નદી છે અને તે સયમરૂપ જળથી પૂર્ણ છે, સત્યરૂપ
 પ્રવાહ છે, શીલરૂપ તટ છે અને તેમાં દયારૂપ ભિમિયો ઉત્પન્ન થાય
 છે હે પાન્ડુપુત્ર ! તું તેવી આત્મનદીમાં સ્નાન કર' અન્તરાત્મા, વારિ-
 (જળ) વડે શુદ્ધ થતો નથી મનુષ્યો જોટલી શરીરની શુદ્ધિ કરવા લક્ષ્ય
 આપે છે, તેટલું મનની શુદ્ધિ કરવા લક્ષ્ય આપતા નથી લાખો કરોડો
 મનુષ્યો દરરોજ સ્નાન કરે છે, પણ બાજ્યે તેઓ હૃદયની શુદ્ધિ તરફ
 લક્ષ્ય આપી શકતા હશે શરીરની શુદ્ધિ જોટલી ઉપયોગી છે, તેના
 કરતા અનન્તગુણી હૃદયશુદ્ધિ કરવાની જરૂર છે શરીરની શુદ્ધિ જોટલી
 આકર્ષક છે, તેના કરતા હૃદયની શુદ્ધિ અનન્તગુણી વિશેષ આકર્ષક છે
 શરીરની શુદ્ધિ કરનારે હૃદયની પવિત્રતાપર ખૂબ લક્ષ્ય આપવું જોઈએ
 યાદ રાખવાનું છે કે, શરીરશુદ્ધિનો મુખ્ય ઉદ્દેશ હૃદયસ્વસ્થતા માટે
 છે કેટલાક પ્રાત કાલમાં નદીઓ વગેરેમાં સ્નાન કરે છે અને કોઈ
 પોતાને સ્પર્તા જાય છે, તો અભગર્હ જાય છે, અર્થાત્ પોતાને શૈય

વિદ્યાભિનના હૃદયની શુદ્ધિ વસિષ્ઠના સમાનમથી યદ્ય હતી પવિત્ર
 આચારો અને પવિત્ર વિચારોના સેવનથી સત્વર હૃદયની શુદ્ધિ થાય
 છે હૃદયમા સદાકાલ પવિત્ર ગુણોની ભાવના કરવી લેઈએ. હૃદયમા
 સ્વાર્થમય જે જે વિચારો થાય તેને તુર્ત દબાવવા લેઈએ કોઈનું પુનઃ
 કરવાની વૃત્તિ થાય તો તુર્ત તેને સમાવની લેઈએ ગમે તે ધર્મનું
 મનુષ્યોનું મનમા અસમાન પપ્પુ જુર ચિત્તવતુ નહિ, તેમજ જુર કર
 નહિ શુદ્ધ પ્રેમની વૃત્તિથી-સર્વ મનુષ્યોનું ભતુ કરવાના વિચારો કર
 વાથી, અગુભ વિચારોનો પ્રવાહ રમે છે અને હુમ પ્રવાહનો વે
 વૃદ્ધિ પામે છે મરતી વખતે હૃદયની શુદ્ધિ પરભવમા સાચે આ
 છે અને તેથી ઉત્તરોત્તર ગુભ ગુણોની વૃદ્ધિ પામે છે દર્પણની શુદ્ધિ
 કરવાથી જેમ દર્પણમા દરેક પદાર્થો સમ્યક્પણે બાસે છે, તેમ હૃદય
 શુદ્ધિ થવાથી સર્વે પદાર્થો હૃદયમા સમ્યગ્રીત્યા બાસે છે હૃદય
 શુદ્ધિથી દરેક પ્રાણીઓ પવિત્ર યદ્ય શકે છે હૃદયની શુદ્ધિવિના મુકર
 હોય ના સાધુ હોય, પપ્પુ કોઈ ઉત્તમ આત્મા યદ્ય રાકતો નથી, મું
 છટાદાર ભાષા અને ભાષાની લાલિત્યતા ઉપર કઈ મોહ પામવ
 નથી પૃત્નીના દાનથી અને કરોડો માયોના દાનથી જે લાભ મ
 નથી તે એક ફક્ત હૃદયની શુદ્ધિ કરવાથી થાય છે બાહ્યનો યા
 માલ અને ભભકો લોકને આજી નામે તેવો હોય, પણ જે હૃદય
 શુદ્ધિ નથી, તો આત્માની ઉચ્ચતા કહી યદ્ય મક્તી નથી હૃદય
 શુદ્ધિથી લોહનુષકની પેઠે અન્ય મનુષ્યોનું પોતાના પ્રતિઆકરણ થાય
 હૃદયની શુદ્ધિથી સર્વેના પ્રકારની પેઠે પોતાના સમાનમમા આવ
 અનેક મનુષ્યોને પવિત્ર કરી રાકાય છે હૃદયની શુદ્ધિવિના ગુ
 બોધ પપ્પુ હૃદયમા ઉત્તમ પ્રકારની અસર કરી રાકતો નથી ગ
 નુરાગ દૃષ્ટિથી, અનુભવપૂરેક વિચાર કરવામા આવે તો હૃદયની દ
 થાય છે જે મનુષ્યો અન્ય મનુષ્યોના અનેક સદ્ગુણોને મૂકીને દો
 દેખ્યા કરે છે, તે મનુષ્યો, પોતાના હૃદયની શુદ્ધિ કરવાને સમય
 નથી દુનિયામા દોષો અને સદ્ગુણો સર્વેન હોય છે ગુણો દ
 વાથી અને હૃદયમા સદ્ગુણોની ભાવના કરવાથી હૃદયની શુદ્ધિ
 છે જે જે પાપો અજ્ઞાન વડે યથા હોય, તેનું ગુર પાસે પ્રાય
 લેવાથી હૃદયની શુદ્ધિ થાય છે, અર્થાત્ જે જે દોષાચરણો સેવવામા
 તેનો ત્યાગ કરવાની પ્રતિજ્ઞાથી અને તેની માફી માગવાથી હૃદ
 શુદ્ધિ થાય છે હૃદયની શુદ્ધિ થતા હૃદય, માખણની પેઠે કોમળ
 નુંદર વાડીની પેઠે અનેક જ્ઞાનાદિ ગુણોથી શોભી ઉઠે છે, આ પ્ર
 ભાવ લાવ કરવાની પ્રેરણા સુમતિ કરે છે

લક્ષ્મીની ઉપાધિમા પડેલાઓ રાત્રી દીવસ ધાન્યના કીડાની પેઠે લક્ષ્મીના કીડા બને છે અને જેની વસ્તુત કિંમત નથી, એવી લક્ષ્મીની કિંમત અકિ છે, પણ જેની કિંમતનો પાર નથી એવા આત્માના ઉપર લક્ષ્મીદાસો બિલકુલ લક્ષ્ય આપતા નથી જેઓ એકાન્તે લક્ષ્મીના દાસ બને છે તેઓ, - પ્રભુભક્તિ, શુરભક્તિ, પરમાર્થ, પ્રેમ, પરોપકાર, આદિ આત્માની ઉન્નતિના હેતુઓ તરફ લક્ષ્ય આપી રાજતા નથી લક્ષ્મીદાસો જડ એવી લક્ષ્મીના ઉપાસકો છે, તેથી તેમની વૃત્તિ વાર વાર જડ પદાર્થોની સાથે સબન્ધ રાખે છે અને તેથી તેઓ જડ જેવા બની જાય છે, કંઈ કે જે જેનું ધ્યાનજ ઘરે, તે તેવો યદ્ જાય હિંમરી ધ્યાનથી, મમરી યદ્ જાય લક્ષ્મીનન્તો જડ વસ્તુઓના લોભથી ચૈતન્ય તરન તરફ પોતાની વૃત્તિને વાળી શક્તા નથી, તેથી તેઓ આત્માનું સહજ સુખ પ્રાપ્ત કરવા શક્તિમાન થતા નથી લક્ષ્મીવન્તો દાવાન લની પેઠે સર્વ વસ્તુઓને ઇચ્છે છે, પણ તેમની તૃષ્ણાની શાન્તિ થતી નથી કોઈ મેરૂ પર્યંત જેટલો રક્ષો ભડાર પામે તોપણ જે તેના હૃદયમા તૃપ્ત છે, તો કદી તે ખરૂં સુખ અને ખરી શાન્તિ પ્રાપ્ત કરી રાજતો નથી લક્ષ્મીનન્તો લક્ષ્મીના લોભરૂપ મહાસાગરના તળીએ પ્રવેશે છે જડરૂપ લક્ષ્મીમા અન્યોને સુખ આપવાનું જ્ઞાન નથી જડરૂપ લક્ષ્મીને મૂકી અનેક મનુષ્યો પરભવમા ગયા, પણ લક્ષ્મીએ તેઓની પાછળ એક પગલું પણ ભર્યું નહીં લક્ષ્મીના અભિલાષીઓ જેનાપર પ્રેમ ધારણ કરવો જોઈએ, તેનાપર પ્રેમ ધારણ કરતા નથી અને પ્રેમના લાયક નહીં એવી જડ વસ્તુઓપર પ્રેમ ધારણ કરે છે લક્ષ્મીવન્તો લક્ષ્મીના યેનમા છડી જઈને, સન્ત પુરૂષોને પણ તિરસ્કારે છે લક્ષ્મી ચચળ છે તેથી તેની પામે જે જાય છે તેને પણ ચચળ બનાવે છે લક્ષ્મી અનેક મનુષ્યો પાસે ગઈ પણ કોઈની તે થઈ નથી, તેથી તે વેશ્યાની પેઠે તેના ઉપાસકોને પણ વેરવાના જેવા કપટી, નિર્વૈજ્ઞ, મૂઢ અને અધર્મી બનાવે તેમા શુ આશ્ચર્ય? લક્ષ્મીનો નાશ થાય છે, લક્ષ્મીનું દાન દેવાય છે, વા લક્ષ્મીનો ભોગ થાય છે કળુસ મનુષ્યો લક્ષ્મીનું દાન પણ કરી રાજતા નથી, તેમ તેનો ભોગ પણ કરી શક્તા નથી ભોગી મનુષ્યો લક્ષ્મીને ભોગમા વાપરે છે, પણ ઉત્તમ મનુષ્યો પોતાના ઉપયોગમા લક્ષ્મીને વિવેકથી વાપરે છે, તેમજ સુપાત્રમા લક્ષ્મીનું દાન પણ કરે છે, વિવેકી મનુષ્યો એમ સમજે છે કે લક્ષ્મી કઈ પોતાની નથી સર્વ જીવોના શ્રેયમા લક્ષ્મીને સદુપયોગ કરવો એજ ઉત્તમ કાર્ય છે કરોરો રૂપૈયા ભોગ કરવામા આવે તેથી કઈ મનુષ્ય જન્મની સફલતા થતી નથી, પણ લક્ષ્મીને સુપાત્રમાર્ગે

વાપરનામા આવે તોજ મનુષ્ય જન્મની સફળતા થાય છે
 સ્તુત્યોને ઘરમા લેગી કરવામા આવે અને તેનો સદુપયોગ
 આવે તો, તે લક્ષ્મી અને ધૂળમા કઈ ફેર લાગુવો નહીં
 મનુષ્યનું જીવન છે એમ સમજવું બેઠ્ઠાં નહીં, કેમકે આ
 અસખ્ય લક્ષ્મીનનો યર્ષ ગયા, ઘણા થાય છે અને ઘણા
 તેઓ આત્મજ્ઞાન વિના સહજ મુખને પામ્યા નહીં, પામતા
 પામશે નહીં લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરવો બેઠ્ઠાં, કરોડો
 નુ ખી હોય અને તેના બધા માટે લક્ષ્મી ન વાપરતા પટારા
 રાખવામા આવે તો તેથી કઈ આત્મકલ્યાણ થતું નથી
 મનમા સવાશેર દારૂના કરતા વિશેષ ઘેન રહે છે, તેનું કારણ
 કે તેઓ જડ એવી લક્ષ્મીની સગતિથી જડકર્મના તાંબે થયા
 ચેતન તત્ત્વના ઉપાસકો ચેતન્યતત્ત્વની વૃદ્ધિ કરે છે, કારણ કે
 તત્ત્વના ઉપાસકોને જ્યારે ત્યારે ચેતન્યનો સયમ ગમે ત્યા
 જડ એવી લક્ષ્મીના ઉપાસકોને ક્ષણે ક્ષણે જડનો સયમ
 પડે છે, તેથી તેઓ અજ્ઞાન, મોહ, ક્રોધ, દ્વેષ, કુસપ,
 વગેરે કર્મના કર્તા બને છે લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ માટે અનેક પદ્ધતિ
 વહિસાદિ આરંભો કરવા પડે છે અને સ્વાર્થાદિ દોરોને સેવવા
 તોપણ આશ્ચર્ય છે કે, મનુષ્ય સચિત કરેલી લક્ષ્મીનો પુ,
 બંધ કરતા અચકામ છે પોતાના ઘરમા ઉત્પન્ન થએલા મનુષ્યોને
 પોતાના ધારે છે અને તેના માટે લક્ષ્મી ખર્ચે છે, પણ અન્ય
 કળુસાર્થ કરે છે કળુસ મનુષ્યો લક્ષ્મીના ગુલામ છે અને તેઓ
 રક્ષાપુ કરવા ચોટીદારની પેઠે અવતાર ધારણ કરે છે કળુસ
 દુનિયાના મનુષ્યોના ઉપકાર હેઠળ દબાયેલા છે મનુષ્યનો
 પામ્યો તેમા તેને અનેક ઉપકારીઓએ ઉપકાર કર્યા છે, તોપણ
 પકારનો પ્રતિબદ્ધો વાળવા પ્રયત્ન પાપુ કરતો નથી, તે શું બધા
 છે? કળુસ મનુષ્યની પેઠે બે હવા પણ કળુસની સાથે
 સાથ કરે અને તેના નરીરમા પ્રવેશ ન કરે, તો એક
 તેનો પ્રાણુ ચાલે તથા આ દુનિયાની વસ્તુઓ દરેક પ્રા ?
 ઉપભોગને માટે છે સર્વનો તેમા સરખો હક્ક છે સર્વના માટે
 છે સર્વના માટે પચાતુ છે, તેમાથી એક મનુષ્ય કળુસાર્થથી
 ઉપયોગ કરે અને અન્યોને ઉપયોગમા ખલેલ પહોંચાડે તો દુનિયા
 ન્યાયદિથી તે નિરુદ્ધ કાર્ય કરે છે, એમ અન્ય વિદ્વાનો કહે છે, તે
 રીતે સવ પ્રકારની લક્ષ્મી પોતાને ત્યા લેગી કરી તેને ભોંયરામા દા
 અન્ય મનુષ્યોના આહારાદિક જીવન વ્યવહારમા ખલેલ પહોં

ક્રી એ વસ્તુત વિચારના અભાવ થાને છે. કારણ એમ કહેવામાં
આને કે પૂર્વભવના પુણ્યના થાને તેના કે હકની તેની થઈ અને
તેથી તે લક્ષ્મીવાન થયો છે, માટે તેની મરણ દોષ તે તે અભાવે
આપી રહે તેમા તેણે એ અભાવ થો ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહેવામાં
કે પુણ્યવત્ત તેા ધાનજ ક્રી રહે છે. વર્તેનુદ્ધિથી ધાન ક્રી વસ્તુ છે, તેથી
મનુષ્યભવમા પોતાની ક્રી છે કે, એ લક્ષ્મી નથી કે તે કહેમરુદ્ધ
પુણ્યોદયથી છે, માટે આ લક્ષ્મી પાત્ર તેથી રીતે વર્તેની ક્રિયામાં
લક્ષ્મીનો ઉપયોગ કરવાને એવો અભાવ છે, તેને ક્રિયા મનુષ્ય
તોર છે, તેથી તે અભાવ કરે કે એમ કહેવું પાત્ર નથી ક્રિયામાં
કરવાથી ક્રિયા મનુષ્ય, પરમભવના આલે લક્ષ્મી લેઈ જતા નથી અને
મુખ પાત્ર જોનાથી રહેતો નથી, પાત્ર ધાનજ મનુષ્ય જમવાના ક્રિયામાં
માટે લક્ષ્મીનો મનુષ્યોપયોગ કરીને પોતાના આત્માની ક્રિયા દર્શાવે
છે પોતાના કુટુમ્બાદિ ઉપયોગના ક્રિયા વિશેષ લક્ષ્મી દોષ તે, અભાવ
તેના મુખાવરમા વ્યય કરી દેવા-તે માટે જમના પાત્ર પાત્ર કરી
પોત્ર નથી. જોનાઓમા પરિવ્રજ પરિવ્રજના વ્યયમાં અભાવ છે
અને તે ખરેખર કેવલજ્ઞાનથી બનાવવાના આત્મા કે તેમજ છે. અભાવ
મનમા ધારેલા પરિવ્રજથી આલેવિકા ચલાવવી, કે લેથી અભાવ પરિવ્રજ
માટે મૂર્ખા થાય નહીં, તેમજ અભાવના ઉપયોગમાં પાત્ર આલે અને
પોતાની ખાતે પરિવ્રજ ક્રિયા વિશેષ લક્ષ્મી થાય તે મુખાવરમા તેમજ
મનુષ્યોપયોગ થઈ રહે, ક્રિયાદિ અનેક પરોપયોગની મુખાવરમા લેઈ પરિ-
વ્રજ પરિમાણના અપાન વ્યયમાં અભાવ છે લક્ષ્મીનો મનુષ્યોપયોગ
કરનારે વિવેકદીપ્તિને ધારણ કરી એવો, કે લેથી વિશેષ લક્ષ્મી આલે
નામ અને ગીતિની લાલચથી લક્ષ્મીનો જેવો વ્યય કરે કે તેવો વ્યય
લાભને પ્રાપ્ત કરી વસ્તુ નથી, તેના જેવો ઉપયોગ લેવાની નુદ્ધિથી
લક્ષ્મીનો વ્યય કરે છે, તેવા મનુષ્યો મનુષ્ય ક્રિયાને યત કરી રહે છે
પણ જેવો પ્રતિભવની ક્રિયા વિના વિવેકદીપ્તિથી લક્ષ્મીના મનુષ્યોપયોગ કરે
છે, તેવો ઉત્તમ ક્રિયા પ્રાપ્ત કરી રહે છે મનુષ્યો એ આત્મા વિચારે
અને સમજે તેા લક્ષ્મીનો મનુષ્યોપયોગ થો વિના રહે નહીં.

જેવો લક્ષ્મીના અભિમાનમા જ્ઞાન થયેલા છે, તેવો અભિમાન
ભલે મનુષ્યો દોષ, પણ મનુષ્યો વિના મનુષ્યની ક્રિયાના નથી વસ્તુ
નહીં જેવો અનેક પ્રશ્નના વૈભવોની પોતાની તથાને રીતે કે અભાવ
મોજાઓમા લાભો ઉપયોગો મુખાવર કરી દે છે, તેવો આત્મા ક્રિયા
તેવો ઉચ્ચ મનુષ્યોદોષમા પ્રવેશી વસ્તુ નથી. અભાવના આત્માને
ક્રી દેખી લેના આત્મામા દયાની પુદ્ધિ પ્રગટી નથી, તેવો વિવેક

પસ્તાય છે અને મુખ તથા હાથ કાળા કરીને પરભનમા ચાલ્યા જાય
 કે લક્ષ્મીને ઉપાર્જન કરનાને માટે જે જે પાપો કર્યા હોય તે પછી
 તેઓની માથે જાય છે પોતાના કરેલા પાપકૃત્યો પોતાને જોનવવા
 પડે તે આ ભનમા જેઓ જેવું વાવે છે, તેવું પરભનમા તેઓ લખે
 છે લક્ષ્મીની મમતાને ધારણ કરનારા મનુષ્યો, અન્યોત્તુ ધન ખેંચીને
 પોતાની પાસે એકતુ કરે છે, પણ તેથી અન્યોની કેવી દરદા થશે તેના
 તેઓ વિચાર કરી રાકતા નથી લક્ષ્મીવન્તો લક્ષ્મીના બળે મોક્ષ
 પ્રાપ્ત કરી શકવાના નથી, કિન્તુ લક્ષ્મીનો મુપાત્ર આદિમા વ્યય કરીને વા
 લક્ષ્મીની ઉપાધિ તજીને—અન્તરમા રમણતા કરીને, તેઓ પરમાત્મપદ
 પ્રાપ્ત કરી શકે છે લક્ષ્મીથી મનની વ્યવજતા વધે છે અને મનમા
 અનેક પ્રકારની ચિન્તાઓ નનદે છે, માટે લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિથી સત્યમુખ
 મળતુ નથી

હૃદયકમન સ્થિર થયાવિના અર્થાત્ આત્મા સ્થાન્ત થયાવિના તે
 એનો નથી, તેનો નથી, અર્થાત્ જીવનો નથી અને સ્તિવનો પણ નથી
 હૃદયકમન સ્થિર થવાથી (હૃદયજ્ઞાન સ્થિર થવાથી) પોતાતુ અને
 પરતુ બંધુ કરી રાકાય છે આત્માના જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર શુભનો
 પ્રકાશ વરી ગયાય છે પરમાત્માની પરિપૂર્ણ આરાધના કરી રાકાય
 છે અને અન્તે આત્માને પરમાત્મરૂપ કરી રાકાય છે આજ હેતુથી
 શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, મારી, પ્રભુના નામની સાથે લય
 લાગી છે અને સમારની ઉપાધિ તજી છે શ્રીમદ્ કહે છે કે, હવે
 મને સસારમા બિલકૂલ રૂચિ થતી નથી કોઈ નિવૃક્ષણ આત્મજ્ઞાની
 સન્ત, આનન્દનો ધન અને અનેક શુભના સ્થાનભૂત એવા આત્મ
 પ્રભુને ખતાવે તો માફ કાર્ય સિદ્ધ થાય કુ તો આનન્દધન ચેતન પ્રભુનું
 નામ જાણ્યા કરૂ છું સન્ત પુરૂષ કોઈ ચેતન પ્રભુને સાક્ષાત્ ખતાવે
 તો આનન્દનો પાર રહે નહિ ચેતનપ્રભુનું નામ દ્વારા સ્મરણ કરતા
 ઘણો આનન્દ થાય છે અને ઉપાધિ દુઝો ટળી જાય છે, ત્યારે જો તે
 સાક્ષાત્ મળે તો કુ ખતુ નામ પણ ન રહે એમા શુ આશ્ચર્ય ?
 શ્રીમદ્ના ઉપરુક્ત હૃદયોદ્ગારથી જણાય છે કે, તેઓ પરમાત્માનું ક્ષણે
 ક્ષણે રટન કરતા હતા આપણે પણ તેવી દરદા પ્રાપ્ત કરના પ્રયત્ન
 કરવો જોઈએ

પદ ૭૮

(રાગ રામપ્રી)

જગત્ગુરુ મેરા, મેં જગત્કા ચેરા, મિટ ગયા વાદ વિવાદકા ઘેરા ॥

॥ જગત્ ૦ ॥ ૧ ॥

ગુરુકે ઘરમેં નવનિધિ સારા, ચેલેકે ઘરમે નિપટ અંધારા ॥

ગુરુકે ઘર સવ જરિત જરાયા, ચેલેકી મઢીયા મે છપર છાયા. ॥

॥ જગત્ ॥ ૨ ॥

ગુરુ મોહી મારે શબ્દકી લાઠી, ચેલેકી મતિ અપરાધની નાઠી ॥

ગુરુકે ઘરકા મરમ ન પાયા, જકથ કહાની જાનન્દધન પાયા. ॥

॥ જગત્ ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ — શ્રીમદ્ જ્ઞાનન્દધનજી કહે છે કે, જગત્ના લોકોમાંથી અનેક ગુપ્ત ગિમ્પના છે સક્રુપોની રાજાભૂત જગત્ છે જ્ઞાન આપનાર એવા ગુરુઓ, જગત્માં પચ્ચમહાનત પાળતા હતા નિચરે છે સાધુ, માધ્વી, શ્રાવક અને આનિકાદિપ ચતુર્વિંશ મધ પપ્પુ જગત્માં ઉત્પન્ન થાય છે તીર્થંકરો પણ જગત્માં ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી-જગત્ ઘણા શુભી પુરુષોનું સ્થાનભૂત હોવાથી-ઘણા મદ્ભૂતો જગત્માંથી પ્રાપ્ત કરી નાંચ છે માટે એ અધ્યાત્મ મેધીની અપેક્ષાએ જગત્ગુરુ છે એમ જહી નાંચ છે જગત્માં વસનારા ઉત્તમ સાનુ પુરુષો મને અનેક પ્રકારની શિક્ષાઓ આપે છે, તેમજ અનેક પ્રકારની ધર્મવિધાઓને અભ્યાસ કરાવે છે, માટે મ્હા ક્રોશન્તિ એ ન્યાય પેઠે જગત્નો હુ શિષ્ય છુ જગત્માંથી અનેક પ્રકારના ગુપ્તને ગ્રહી રાકાય છે અને દોષને ત્યાગી રાકાય છે, તેથી જગત્ને ગુરુ માનીને ગુણો લેતા અધ્યાત્મની અપેક્ષાએ વાદવિનાશને ઝઘડો રહેતો નથી વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ ગુરુ અને શિષ્યનું સામ્રાધારે સ્વરૂપ સમજવું આત્મારૂપ ગુરુ અને તેનો મનરૂપ શિષ્ય છે આત્મા પોતે મનના ઉપર હુકમ કરી શકે છે અને આત્માની આજ્ઞાપ્રમાણે મન પ્રવર્તી રાહે છે, તેથી મનને શિષ્યની ઉપમા આપવામાં આવી છે આત્મારૂપ ગુરુ, આત્મબળથી મનરૂપ શિષ્યને વગ કરી શકે છે આત્મારૂપ ગુરુ પ્રમાદી બની નાંચ છે તો મન શિષ્યનું પ્રબળ નધે છે આત્મા અપ્રમાદી યદ્યપે મન શિષ્યને આજ્ઞાપ્રમાણે પ્રવર્તીવી શકે છે આત્મારૂપ ગુરુના અસખ્યાત પ્રદેશમાં અનન્તજ્ઞાન, અનન્તદર્શન, ક્ષાયિકઆર્ષિ, ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ અને પાત્ર પ્રકારની ક્ષાયિક દાનાદિઙ લબ્ધિ, એ નવ પ્રકારની શ્રેષ્ઠ નિધિ હોય છે અને મનરૂપ શિષ્યના ઘરમાં અજ્ઞાનરૂપ અધાર હોય છે આત્મારૂપ સદ્ગુરુના અસખ્યાત પ્રદેશરૂપ ઘરમાં સદૃજ સ્વભાવ રમણુતા, જ્ઞાનન્દ વગેરેની અત્યંત સોભા છે અને મન ચેલાની મનોવર્ગપારૂપ મઢીમાં પુદ્ગલની વર્ગપારૂપ છપરછાયા હોય છે આત્મારૂપ ગુરુએ પોતાના મન ચેલાને શબ્દરૂપ લાઠી મારી અને તેથી મન ચેલાની

પરતાય છે અને મુખ તથા હાથ કાળા કરીને પરભવમા આલ્યા જાય છે લક્ષ્મીને ઉપાર્જન કરાવે માટે જે જે પાપો કર્યા હોય છે તે પણ તેઓની સાથે જાય છે પોતાના કરેલા પાપકૃત્યો પોતાને ભોગવવા પડે છે આ ભવમા જેઓ જેણે વાવે છે, તેણે પરભવમા તેઓ લેણું છે લક્ષ્મીની મમતાને ધારણ કરનારા મનુષ્યો, અન્યોનું ધન ખેંચીને પોતાની પાસે એકઠું કરે છે, પણ તેથી અન્યોની કેવી દરદા થશે તેના તેઓ વિચાર કરી શકતા નથી લક્ષ્મીવન્તો લક્ષ્મીના બળે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકવાના નથી, કિન્તુ લક્ષ્મીનો મુખાર આદિમા જાય કરીને વા લક્ષ્મીની ઉપાધિ તણવે—અન્તરમા રમણતા કરીને, તેઓ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરી શકે છે લક્ષ્મીથી મનની ચલણતા વધે છે અને મનમા અનેક પ્રકારની ચિન્તાઓ પ્રાપ્ત છે, માટે લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિથી સત્યમુખ મળતું નથી

હૃદયકમલ સ્થિર થવાવિના અર્થાત્ આત્મા સ્થાન્ત થવાવિના તે એવો નથી, તેવો નથી, અર્થાત્ જીવનો નથી અને શિરનો પણ નથી હૃદયકમલ સ્થિર થવાથી (હૃદયજ્ઞાન સ્થિર થવાથી) પોતાનું અને પરનું બધું કરી શકાય છે આત્માના જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર શુભનો પ્રકાશ કરી શકાય છે પરમાત્માની પરિપૂર્ણ આરાધના કરી શકાય છે અને અન્તે આત્માને પરમાત્મરૂપ કરી શકાય છે આજ હેતુથી શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, મારી, પ્રભુના નામની સાથે જાય લાગી છે અને સમારની ઉપાધિ તબાઈ છે શ્રીમદ્ કહે છે કે, હવે મને સસારમા બિલકૂલ રૂચિ થતી નથી કોઈ વિવેકપુ આત્મજ્ઞાની સન્ત, આનન્દનો ધન અને અનેક શુભના સ્થાનજૂત એવા આત્મ પ્રભુને બતાવે તો મારું કાર્ય સિદ્ધ થાય હું તો આનન્દધન ચેતન પ્રભુનું નામ જાપ્યા કરું છું સન્ત પુરૂષ કોઈ ચેતન પ્રભુને સાક્ષાત્ બતાવે તો આનન્દનો પાર રહે નહિ ચેતનપ્રભુનું નામ દ્વારા સ્મરણ કરતા ઘણો આનન્દ થાય છે અને ઉપાધિ ટુંબો ટળી જાય છે, ત્યારે જો તે સાક્ષાત્ મળે તો હું ખરું નામ પણ ન રહે એમા શું આશ્ચર્ય ? શ્રીમદ્ના ઉપર્યુક્ત હૃદયોદ્ધારથી જણાય છે કે, તેઓ પરમાત્માનું ક્ષણે ક્ષણે રટન કરતા હતા આપણે પણ તેવી દરદા પ્રાપ્ત કરના પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

પદ ૭૮

(રાગ રામઘી)

જગતગુરુ મેરા, મેં જગતકા ચેરા, મિટ ગયા વાદ વિવાદકા ઘેરા ॥

॥ જગત્ ૦ ॥ ૧ ॥

ગુરુકે ઘરમેં નવનિધિ સારા, ચેલેકે ઘરમે નિપટ અંધારા ॥
ગુરુકે ઘર સમ જરિત જરાયા, ચેલેકી મઢીયા મે છપર છાયા. ॥

॥ જગત્ ॥ ૨ ॥

ગુરુ મોહી મારે શબ્દકી લાઠી, ચેલેકી મતિ અપરાધની નાઠી ॥
ગુરુકે ઘરકા મરમ ન પાયા, અકથ કહાની આનન્દધન પાયા. ॥

॥ જગત્ ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ — ત્રીમહ આનન્દધનજી કયે છે કે, જગતના લોકોમાંથી અનેક ગુપ્ત શિષ્યનાના છે સદ્ગુણોની સાજાબૂત જગત છે જ્ઞાન આપનાર એના ગુરુઓ, જગતમાં પચમહાનત પાળતા છતાં નિચરે છે સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવણ અને શ્રાવિકાકૃપ ચતુર્વિધ મધ પદ્મ જગતમાં ઉત્પન્ન થાય છે તીર્થકરો પણ જગતમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી-જગત ઘણા ગુપ્તી પુરુષોનું સ્થાનભૂત હોવાથી-ઘણા સદ્ગુણ જગતમાંથી પ્રાપ્ત કરી શકાય છે માટે એ અધ્યાત્મ રોયીની અપેક્ષાએ જગતગુરુ છે એમ કહી શકાય છે જગતમાં વચનારા ઉત્તમ સાધુ પુરુષો મને અનેક પ્રકારની શિક્ષાઓ આપે છે, તેમજ અનેક પ્રકારની ધર્મવિધાઓનો અભ્યાસ કરાવે છે, માટે મ્હા કોશન્તિ એ ન્યાય પેટે જગતનો હું શિષ્ય છું જગતમાંથી અનેક પ્રકારના ગુપ્તો નહીં શકાય છે અને દોષને ત્યાગી શકાય છે, તેથી જગતને ગુરુ માનીને મુલો લેતા અધ્યાત્મની અપેક્ષાએ વાદવિવાદનો ઝઘડો રહેતો નથી. બધાકારનયની અપેક્ષાએ ગુરુ અને શિષ્યનું સામ્રાધારે સ્વરૂપ મળતું આત્મારૂપ ગુરુ અને તેનો મનરૂપ શિષ્ય છે આત્મા પોતે મનના ઉપર હુકમ કરી શકે છે અને આત્માની આજ્ઞાપ્રમાણે મન પ્રવર્તી શકે છે, તેથી મનરૂપ શિષ્યને વશ કરી શકે છે આત્મારૂપ ગુરુ પ્રમાણે બની જાય છે તો મન નિષ્કલ પ્રખળ વધે છે આત્મા અપ્રખંદી ધર્મને મન શિષ્યને આજ્ઞાપ્રમાણે પ્રવર્તી શકે છે આત્મારૂપ ગુરુના અસખ્યાત પ્રદેશમાં અનન્તજ્ઞાન, અનન્તદર્શન, ક્ષાયિક્યાપિ, ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ અને પાંચ પ્રકારની ક્ષાયિક દાનાદિક લાભ, જે નવ પ્રકારની શ્રેષ્ઠ નિવિ હોય છે અને મનરૂપ નિષ્કલના ધરનું અનંતરૂપ અધાર હોય છે આત્મારૂપ સદ્ગુરુના અસખ્યાત પ્રદેશમાં જગત સહજ સ્વભાવ રમણતા, આનન્દ વગેરેની અસખ્યાત શોભા છે અને મન એવાની વર્જપારૂપ મઢીમાં વર્જિત થઈ જાય છે ગુરુએ પોતાના

અપરાધ કરનારી કુમતિને કાઢી નાખી, અર્થાત્ મનમાથી કુમતિ ના
અજ્ઞાની જીવોએ આત્મારૂપ ગુરૂના ઘરનો-સાચ-જન્ય અનુભવ સો
ધિના-સાર પામ્યો નહીં, અર્થાત્ અજ્ઞાનીઓએ આત્મગુરૂનું સ્વરૂપ
જાણ્યું નહીં. શ્રી આનન્દધનજી મહારાજ કહે છે કે, ગુરૂની કૃપા
જેનું સ્વરૂપ કથી સકાય નહીં એ-૫ આત્માની મેં પ્રાપ્તિ કરી, અર્થ
આત્માને ઓળખ્યો.

પદ ૭૧

(રાગ જયજયરતી)

એસી કૈસી ઘરવસી, જિનસ અનેસીરી ॥

યાહી ઘરરહિસેં જગવાહી, જાપદહૈં હસીરી ॥ એસી૦ ॥ ૧ ॥

પરમ સરમ દેસી ઘરમેંડ પેસીરી, યાહી તેં મોહની મૈસી

જગત સગૈસીરી૦ ॥ એસી૦ ॥ ૨ ॥

કૌરીસી ગરજ નેસી, ગરજ ન ચલેસીરી. (નલખેસીરી)

આનન્દધન સુનો 'સીગદી, અરજ કહેસીરી. ॥ એસી૦ ॥

ભાવાર્થ — ગુમતિ કહે છે કે, જોવી દોઢ એર તરેહની વ
ઘરમા આનીને કેની રહી છે કે, જે ઘરમા પણ તેના પ્રકારની છે
જનતમા પણ તેના પ્રકારની છે, અને એ વાતને સમજવામા પણ આપ
પડે છે, અર્થાત્ હું મેં જરી તે વસ્તુની સમજણ પડે છે તો એ વ
રમાજ રહે છે તો પરમ કલ્યાણને આપનારી થાય છે
તેજ વસ્તુની એની મોટી મોહિની છે કે તેથી જનતની સાથે સખ
સાય છે એ વસ્તુની જેને પ્રાપ્તિ થાય છે તેને, દોઢની પણ ગ
નથી અને લાખની (લાખ રૂપૈયાની) પણ ગરજ નથી આન
ધન એવા હે શ્રીમાન આત્મનૃ! આ અન્તરની વસ્તુની વિ
કડુ હું તે સાળજશો અન્ય શબ્દાર્થમા દારી અરજ કહે છે તે
આનન્દધન! સાભળો.

પદ ૮૦

(રાગ સારંગ)

ચેતન! શુદ્ધાતમકુ ધ્યાવો, પરપરચે ધામધૂમ સદાઈ ॥

નિજ પરચેં સુસ પાવો ॥ ચેતન૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ — આનન્દધનજી મહારાજ પોતાના આત્માને કહે છે

૧ શ્રીરમ ની એ દ્રાવીડ લાખાનો રાષ્ટ્ર છે તે ઉપરથી સીગદી શબ્દ થયે

હે ચેતન ! તુ પોતાના શુદ્ધાત્મપદનુ ધ્યાન ધર, શુદ્ધાત્માનુ ધ્યાન કરતા કર્મબંધીનતાનો નાશ થાય છે જગત્મા ધ્યાનના ગમાન કોઈ ઉત્તમ મોક્ષહેતુ નથી ધ્યાન કરનારની ઉત્તમતા બતાવે છે

॥ શ્લોક ॥ ઉપદેશ પ્રાસાદમા

જિતદ્રિયસ્ય ધીરસ્ય, પ્રાજ્ઞાન્તસ્ય સ્થિરાત્મન ।

સ્થિરાસનસ્ય નાસાગ્રન્યસ્તનેત્રસ્ય યોગિન ॥ ૧ ॥

રત્નરાજ્યમનોવૃત્તેર્ધારણાધારણારયાત્ ।

પ્રસન્નસ્યામ્રમત્તસ્ય ચિદાનન્દસુધાલિહ ॥ ૨ ॥

સામ્રાજ્યમપ્રતિદ્વદ્વ મન્તરેવ વિતન્વત ।

ધ્યાનિનો નોપમા લોકે સદૈષમનુજેડપિ હિ ॥ ૩ ॥

જિતેન્દ્રિય, ધીર, પ્રજ્ઞાન્ત, સ્થિર, ચિત્રાત્મની અને નારિકાના અગ્ર-ભાગપર જેણે નેત્ર સ્થાપ્યા છે એના ચોખ્ખીરાજની, તેમજ ધ્યેયમા ચિત્ત સ્થિર કરતું તે ધારણા, તેના આગરથી બાહ્ય મનોવૃત્તિનો રોધ કરનાર, ચિત્તની પ્રસન્નતાને ધારાનું કરનાર, અપ્રમત્ત ચિદાનન્દરૂપ અમૃ-તને આસ્વાદનાર, અન્તરમા અદ્વિતીય રાજ અને દ્વેષરહિત સામ્રાજ્યને વિસ્તારનાર, એના ધ્યાનિની, ઉપમા દેવતા કે મનુષ્યમા કોઈ સ્થળે નથી, અર્થાત્ ધ્યાનિપુરુષના ગમાન જગત્મા કોઈ ઉત્તમ નથી ધ્યાનમબન્ધી કથ્યુ છે કે-

॥ શ્લોક ॥

ધ્યાતા ધ્યાન તથા ધ્યેય મેકતાવગતત્રયમ્,

તસ્યહ્યનન્યવિત્તસ્ય સર્વદુ સ્વક્ષમોભવેત્ ॥ ૧ ॥

ધ્યાતા, ધ્યાન અને ધ્યેય એ ત્રણની એક્યતા જેણે કરી છે એના, અનન્ય ચિત્તવાળા યોગિના મર્મ દુ ખોલે ક્ષય થઈ જાય છે માટે, હે આત્મન ! પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપનું ધ્યાન કરવામાજ મર્મ પ્રકારની સિદ્ધિ સમજ ! પરપુદ્ગલના પરિચયમા સદાકાલ રાજ, દ્વેષ, પ્રમાદ, ઈર્ષ્યા, વિપયવાસના, કલેશ, દુ ખ અને જન્મ મરણની ધામધૂમ સદાકાલ વર્તે છે માટે, પર-પુદ્ગલ વસ્તુના પરિચયથી કંઈ જાણતિ થવાની નથી, પોતાના શુદ્ધાત્મના સબન્ધથી હે ચેતન ! તમે સુખ પામી નહો પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમા રમ-પુતા કરવાથી આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિની અનેક પીડાઓ રામે છે અને સહજ જ્ઞાતિની મૂંઝવણમા ઝાળી પ્રગટી નીડળે છે સર્વ વસ્તુ-ઓના સબન્ધથી આત્મા ન્યારો છે, એમ ભાવના ભાવતા આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપનો આશ્રય કરીને સહજ સુખ પામે છે, માટે હે ચેતન ! પોતાનો પરિચય કરવાથી તમે સુખ પામશો, એમ શ્રદ્ધા ધારો !

નિજ ઘરમેં પ્રભુતા હે તેરી, પરસંગ નીચ કહાવો ॥

પ્રત્યક્ષ રીત લક્ષી તુમ ઈસી, ગહિયે જાપ સ્વભાવો ॥ ચેતન ૦

ભાનાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, હે ચેતન ! પોતા અસખ્યાત પ્રદેશરૂપ ઘરમા તારી પ્રભુતા છે ચેતનના ઘરમા ચેતન પ્રભુતા છે પણ જડવસ્તુના સખન્ધથી ચેતનની પ્રભુતા નથી પણ વસ્તુના સખન્ધે જે પોતાની પ્રભુતા માને છે તે બ્રાન્ત છે પરવસ્તુ અહત્વથી રસગારન, રુદ્ધિગારવ અને સાતાગારવ ઉત્પન્ન થાય પરવસ્તુના સખન્ધની અહત્તાથી અણપ્રકારના અહકાર ઉત્પન્ન થાય પર-જડવસ્તુની લાલચથી જીવ જ્યા ત્યા પરિભ્રમણ કરે છે અને ઈષ્ટ જડવસ્તુનો લાભ થતા મનમા કુલાઈ જાય છે પૈસાદાર, લકર્મ તોરમા કુલી જાય છે વિદ્વાન, વિદ્યાના ધમકમા કુલી જાય છે કે મનુષ્ય આદિ કુટુંબના પરિવારથી કુલી જાય છે કોઈ પોતાને હજી મનુષ્યો માનતા અને પૂજતા હોય છે તેથી મનમા કુલાય છે મહાત્મા, સિધ્ધોના પરિવારથી મનમા મકલાય છે કોઈને ન માન્ય હોય અને પશ્ચાત્ કોઈ પરવસ્તુનો લાભ થયો હોય છે તો અચનેન પ્રાપ્ત વૃણવત્ મન્યતે જગત્ એ ન્યાયની પેઠે ખલે આખો ધારણ કરે પર-જડવસ્તુરૂપ જે શરીર, તેની મુદરતાથી કેટલાક મકલાય છે તે ભ્રમણ છે સનત કુમાર સરખો વકવર્તિ પણ રૂપના અભિમાન રાન્તિ પામ્યો નહીં પર-જડવસ્તુના સમાગમથી જે કોઈ મનમા લાય છે તે, આપ હેઠળ કૂતર જાય છે અને જાણે છે કે હું જાણું ચાહું છું તેવા પ્રકારનો જાણવો જે સાધ્યની સપદાથી વા ભક્તની સપદા કુચે તે પણ નીચ જાણવો પાત્ર ઇન્દ્રિયોના ત્રીવીશ વિષયોમા પણ સુખ નથી તેમ છતાં ત્રેવીશ વિષયોના લાભને પામી જે કુચે છે તે કર્મકાંક્ષા ધરના અજની પેઠે જાણવો જે આત્માની ગતિથી વિશેષ એવા રાગ અને દ્વેષ વગેરેનો સમ કરે છે તે નીચ જાણવો આનન્દધન પોતાના આત્માને કહે છે કે, હે ચેતન ! જડકર્મ અને શરીર આત્મા સગથી તમારી પ્રભુતા ગણાતી નથી. પણ હલકુ નીચત્વ ગણાય છે, હું જેમા પ્રભુતા માને છે તેમા જિનવાણી નીચતા માને છે, માટે પ્રભુ આ પ્રભાવે-જડ અને ચેતનની નીચતા અને પ્રભુતાને સમજીને પોતાનો શુદ્ધ સ્વભાવ ગ્રહણ કરવો જોઈએ રાગ અને દ્વેષ વગેરે પરસન ટાળ્યાવિના કદી રાન્તિ અને પ્રભુતા પ્રાપ્ત થવાની નથી, આ રાગદ્વેષની અશુદ્ધતા ટાળ્યાવિના સહજ સુખ પ્રાપ્ત થતું નથી, અપ્રમત્ત થઈને આત્માના સ્વભાવને ગ્રહણ કરવો જોઈએ. ગામાટે ન ! તું જડવસ્તુમા હું અને માફ એવો પ્રત્યક્ષ ધારે છે

યાવત્ તૃણા મોહ હે તુમકો, તાવત્ મિથ્યાભાવો ॥

સ્વસવેદ જ્ઞાન લહિ કરવો, છંડો શ્રમક વિભાવો. ॥ ચેતન૦ ॥ ૩ ॥

સમતા ચેતનપતિકું ઇણવિધ, કહે નિજ ઘરમેં આવો ॥

આત્મ ઉછ સુધારસ પીયે, સુખ જાનન્દપદ પાવો. ॥ ચેતન૦ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ — આનન્દધનજી કયે છે કે, હે ચેતન ! ત્યામુધી તને તૃષ્ણા અને મોહ છે ત્યામુધી ચારિત્ર નયની અપેક્ષાએ મિથ્યાભાવજ છે પરના નબન્ધની પ્રાપ્તિની તૃષ્ણા મનમાં રહે છે ત્યામુધી, કદી ખરી શાન્તિ મળી શકતી નથી તૃષ્ણા રાક્ષસી, જીવેના ભાવ પ્રાપ્તને ઘુસી ખાય છે તૃષ્ણાના અનેક ભેદ છે ધનની તૃષ્ણા, પુત્રની તૃષ્ણા, કીર્તિની તૃષ્ણા, માનની તૃષ્ણા, પ્રતિષ્ઠાની તૃષ્ણા, પુત્ર અને પુત્રી આદિની તૃષ્ણા, પાત્ર ઇન્દ્રિયોના ત્રેવીશ નિપથની તૃષ્ણા, દેવતાઈ ભોગ ભોગવવાની તૃષ્ણા, પરિવારની તૃષ્ણા, ઘરખારની તૃષ્ણા, મનાવા પૂજવાની તૃષ્ણા, સત્તાની તૃષ્ણા, ઈલાકાળની તૃષ્ણા, વગેરે તૃષ્ણાના અનેક ભેદોમાંથી ગમે તે જાતની પરવસ્તુ સળન્ધી તૃષ્ણા એ મિથ્યાત્વ ભાવ છે પોતાને જે ભાવ ન હોય તેને પોતાનો કલ્પવે તે મિથ્યા ભાવ જાણવો. સ્વસવેદન જ્ઞાન એટલે જે જ્ઞાનવડે આત્માના સ્વરૂપની પ્રતીતિ થાય, તેવા પ્રકારનું આત્મજ્ઞાન કરીને ભ્રમક વિભાવનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે ભ્રમક નિભાવ દશાનો ત્યાગ કરવો એજ મુખ્ય કર્તવ્ય છે ક્રોધ કરવો, માન કરવો, માયા કરવી, લોભ કરવો, નિન્દા કરવી, ભોગની ઇચ્છા કરવી, મમતાના નિચારો કરવા, હિંસા, જૂઠું, ચોરી, પરિશ્રદ્ધ અને ઇર્ષ્યાના તેમજ સ્વાર્થના નિચારો કરવા ઇત્યાદિ મર્મ પરમાત્મ છે હે ચેતન ! એક ઘડી પણ પરભાવથી રહીત નીકળી તો મહોત્સવ સરખી તેને માન ! આનન્દધનજીના હૃદયમાં રહેલી સમતા પોતાના શુદ્ધ ચેતનસ્વામીને આ પ્રમાણે કયે છે અને કયે છે કે, હે ચેતનસ્વામિન ! પોતાના અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ ઘરમાં આવીને સ્થિર થાઓ હે ચેતન ! પરભાવ રમપુતારૂપ નિયનો ત્યાગ કરીને શુદ્ધ રમપુતારૂપ અમૃત રસનું પાન કરો, હવે એક આસોડાગ્ય પણ નકામો શુભાવો નહીં મુખનું સ્થાન એવું પરમાત્મપદ પામો સમતા કયે છે કે, હે ચેતન ! હવે તમે મમતાનો ત્યાગ કરીને પોતાના ઘરમાં આવો જહવસ્તુ સળન્ધી વિકલ્પ સકલ્પ કંગ્વો યોગ્ય નથી પરવસ્તુને ઘોર નિદ્રાની પેઠે વિસારી દો અને શુદ્ધ ધર્મમાં એક સ્થિર ઉપયોગથી વશ થાઓ એમ શ્રી આનન્દધન કયે છે

ચેતન એસા જ્ઞાન વિચારો, સોહ સોહ સોહ સોહ ॥

સોહ જળુ ન વીયાસારો.

॥ ચેતન ॥ ૧ ॥

નિશ્ચય સ્વલક્ષણ ખલરી, પ્રજ્ઞા હૈની નિહારો ॥

હૈ હૈની મન્યપાતી દુવિધા, કરે જડ ચેતન ફારો. ॥ચે॥૨॥

ભાનાર્થ — ત્રીમહ આનન્દધનજી પોતાના ચેતનને કયે છે કે, હે ચેતન ! તમે ઉત્તમ આત્મિક જ્ઞાનને વિચારો અને દુનિયાનું જડ રસનું સમન્ધીનું જ્ઞાન તજીને અધ્યાત્મ જ્ઞાન કરો. આત્માનું સ્વાદ્વાદભાને સ્વરૂપ અવબોધીને સોહ સોહ રાખીને અન્તરમા ઉપયોગથી સુદૃઢ બન્યા જો. સ - તે પરમાત્મા જાહ, તે હું આત્મામા સત્તાએ રહેતું પરમાત્મપણું તેજ હું હું, જાતમ સો પરમાત્મા, પરમાત્મ સો સિદ્ધ, શિવકી દુવિધા મિદગાહ, પ્રગટ મહા નિજ નિજ આત્મા તે પરમાત્મા છે પરમાત્મા તેજ મિજ છે આત્મા અને પરમાત્મા વચ્ચે ભેદ કરાવનાર કર્મ છે, કર્મનો નાશ થતા આત્મા તેજ પરમાત્મા કથાય છે આત્મા તેજ હું હું, આત્મામા પરમાત્મપણું રહ્યું છે તેજ હું હું, જ્ઞાન, દરાન અને ચારિત્રાદિ અનન્ત ગુણમય હું આત્મા હું, એમ સોહ રાખી વાચ્યાર્થનું મનન કરો. સોહ બન્યા સારો છે માટે આત્માના ઉપયોગમા ગહી સોહ રાખીને બન્યા કરો. હે ચેતન ! સોહ રાખીને બન્યાથી તમે પોતાના ગુણ સ્વરૂપના ઉપયોગમા રહો અને શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી આત્માનું ગુણ લક્ષણ અલક્ષણીને શુદ્ધ પ્રજ્ઞારૂપ છળીને દેખો. શુદ્ધ પ્રજ્ઞારૂપ છળી જડ અને ચેતનની અશુદ્ધ એકાકાર પરિપુતિ ધર્ષ જાએતી છે તેની મધ્યમા પડીને, જડ અને ચેતનની પરિપુતિને ભિન્ન કરે છે અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણધ્યાતમમા શુદ્ધ પ્રજ્ઞારૂપ છેલ્લી ઉત્પન્ન થાય છે અને તે જડ અને ચેતનની એકાકાર પરિપુતિને બે પ્રકારે-ભુદ્ધી કરે છે, અર્થાત્ જડને જડભાવે જણાવે છે અને ચેતનને ચેતનભાવે જણાવે છે હવે જેમ પોતાની આચરે હું અને જલને જેમ ભિન્ન કરે છે, તેમ આત્મા પણ શુદ્ધ પ્રજ્ઞારૂપ છેલ્લી વડે જડ અને પોતાને ભિન્ન ભિન્ન નિર્ધારે છે અને તેથી આત્મા પોતાની સહજ દરાપ્રતિ ગમન કરે છે, અર્થાત્ આત્મા પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપને જાણે અને પ્રગટ કરે છે એમ આત્મા પોતાની શુદ્ધતાની વૃદ્ધિ કરે છે આનન્દધન કયે છે કે, ચેતન ! આ પ્રમાણે તમે પોતાનું શુદ્ધસ્વરૂપ વિચારો.

તસ છેની કર ગ્રહિયે જો ધન, સો તુમ સોઝહં ધારો ॥

સોઝહ જાનિ દડો તુમ મોહ, જૈ હૈ સમકો વારો ॥ચેતન॥૩॥

કુલટા કુટિલ કુનુદિ કુમતા, છડો જૈ નિજચારો ॥

મુસ આનન્દપદે તુમ રેસી, સ્વપરકુ નિસ્તારો ॥ચેતન॥૪॥

ભાવાર્થ — આનન્દધન છ પોતાના આત્માને મજાધીને કયે છે કે, ગુરૂપયો ॥૩॥ ગુરૂ પ્રજ્ઞાની દેહી નહી કરીને સોઝહને જાપ હૃદયમા ધારાપુ કરો, એક ક્ષણ માત્ર પણ નિગારો નહિ. સોઝહને સમજા અર્થ પૂર્ણપણે જાણીને હે ચેતન ! તમે મોહને દાટી દો મોહને દબાવનાથી મમભાવનો વખત આવશે મોહના વિચારોના ઉછાળાઓ મનમા પ્રગટ થતાજ વારવા ભેઈએ મોહના ખરાબ વિચારો પ્રબલ નિવારવા માટે મોહને જાપ જપવો ભેઈએ, સોઝહ રાષ્ટ્રનું જ્ઞાન કરીને ઉપયોગપૂર્વક એકાગ્રચિત્તથી જાપ જપતા મમભાવની વૃદ્ધિ થાય છે ત્યાગુધી ચિત્ત નોઝહ જાપના ઉપયોગમા રહે છે અને તેમાજ લયધીન થઈને રહે છે, ત્યાગુધી મોહના વિચારો આવતા નથી ત્યારે ચિત્ત મોહ રાષ્ટ્રના ઉપયોગનું આવબન મૂકે છે ત્યારે, મોહની પશ્ચિપુતિનો ઉદય મનમા થાય છે સોઝહ રાષ્ટ્ર વાચ્ય ઉપયોગથી આત્મા ત્યારે પોતાના ગુરૂ સ્વરૂપમા રમણુતા કરે છે, ત્યારે આત્મા પોતે પોતાનો ઉદ્ધારક બને છે સોહના જાપે આત્મા ક્ષણે ક્ષણે અનન્તગુણી નિગુરૂ ઉપજાવે છે અને સમભાવરૂપ મરોવરને પ્રગટાવે છે અને તેમાથી આનન્દ રમણુ પાન કરીને ત્રણ પ્રકારના તાપ સમાવે છે હે ચેતન ! તમે તલટા અને વક્તવ્યનાળી અને કુબુદ્ધિવાળી કુમતિને છડો, કુમતિનો ત્યાગ કરવો એજ પોતાનું ચારિત્ર છે આત્માના ધર્મને મૂકી પર-જીવસ્તુ સબન્ધી રાગ દ્વેષ કરવો, તેજ કુમતિનું લક્ષણ છે. રાગ દ્વેષના પ્રચારોને રોકવા અને સોઝહ રાષ્ટ્રનાચ પોતાનું ગુરૂ સ્વરૂપ સભારનું એજ આત્માનો મુખ્ય ધર્મ છે આત્મા જો આત્માના મરભાવમા રમે તો તેને કર્મ લાગી રાકતા નથી અનન્ત મુનિવરો પોતાના ગુરૂાત્મસ્વરૂપમા રમણુતા કરીને મુક્ત થયા, થાય છે અને યશે શ્રીમદ્ આનન્દધન છ મહારાજ કયે છે કે, હે ચેતન ! તમે મુખના સ્થાનભૂત એવા આત્મસ્થાનમા બેસો, અર્થાત્ સ્થિર થાઓ અને સકલ કર્મનો ક્ષય કરીને પોતાને તારો અને અન્યોને પણ આનંદ આપીને તારો સકલ પરભાવનો ત્યાગ કરીને હવે પોતાનું ગુરૂ-સ્વરૂપ ધ્યાવો, તેમાજ

ન બને

પ્રમુ તોસમ અવર ન કોઈ સલકમેં, હરિહર ત્રણા વિગુતે સોતો ॥

મદન જીત્યો તેં પલકમેં ॥

॥ પ્રમુ ૦ ॥ ૧ ॥

વ્યોં જલ જગમેં અગન વૂજાવત, વહવાનલ સો પીયે પલકમેં ॥

આનન્દધન પ્રમુ વામારે નન્દન, તેરી હામ ન હોત હલકમેં ॥

॥ પ્રમુ ૦ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ — હે અશ્વત્થ સત્ત્વના પુત્ર, શ્રીપાર્થનાથ પ્રભો ! તારા-
સમાન કોઈ જગત્મા નથી શ્રદ્ધા, વિઘ્ન અને મહાદેવ એ નપુ દેવની
ત્રિપુટી કથાય છે, પણ તેઓએ કામને પોતાના તાબામાં કર્યો નહીં,
અથાત્ તેઓ કામમાં ખૂબી ગયા શ્રદ્ધા, સરસ્વતિ દેખીને કામાતુર
થયા, વિઘ્ન પણ સ્ત્રીના પાશમાં સપડયા, મહાદેવ પણ ભિક્ષુનીના
રૂપમાં મોહ પામ્યા, એમ નપુ દેવો કામના ભેરથી દબાઈ ગયા
કામની ગતિ અત્યંત બળના છે કામના વેગથી તપસીઓ પણ
લપસી બન્ય છે એકેન્દ્રિય જીવોને પણ કામ સતાવ્યા કરે છે કામ
સર્વ જીવોને પોતાના તાબામાં રાખે છે કામ લાગ ભેઈને મનુષ્યોના
દુદયમાં પેસી બન્ય છે કામ વડનાનલના કરતા પણ મહા દાહક છે
વડવાગ્નિનું પાન કરતું મહાદુર્લભ છે, અર્થાત્ કામ વડવાગ્નિ સમાન છે અગ્નિ
અન્ય પદાર્થોને બાળી ભસ્મ કરે છે, પણ તે મનને બાળી રાકેતો નથી
કામરૂપ વડવાગ્નિ તો દુદયને પણ બાળીને ભસ્મ કરે છે જગત્મા
જલ અગ્નિને છુટાવે છે જલમાં અગ્નિને છુટાવવાની શક્તિ રહી છે
તે જલનું પણ પાન કરનાર વડવાનલ છે, અર્થાત્ અગ્નિને છુટાવનાર
જલ છે હે પ્રભો ! એવા વડનાનલ સમાન કામરૂપ વડવાગ્નિનું તે પાન કર્યું
કામરૂપ વડવાગ્નિનું પાન કરતું મહાદુર્લભ કાર્ય છે શ્રદ્ધા, વિઘ્ન
અને મહેશ્વરે કામરૂપ વડવાગ્નિનું પાન કર્યું નથી, પણ હે પ્રભો !
તારી અકલશક્તિ છે, તેથી તે કામરૂપ વડવાગ્નિનું ભક્ષણ કર્યું,
માટે હે આનન્દના સમૂહધૂત એવા ત્રણ જીવનના સ્વામી ! હે વામા-
નદન પાર્થનાથ ! તારા કઠમાં જેવી કામરૂપ વડવાગ્નિનું પાન કરવાની
શક્તિ છે, તેવી અન્ય કોઈ દેવ વગેરેના ગળામાં શક્તિ નથી હે
પ્રભો ! તું કામરૂપ વડવાગ્નિનો પીનારો થયો, માટે તું ખરો મહાદેવ છે
તેથી જ તું નીલવર્ણમય શરીરધારી નીલકંઠ મહાદેવ કથાય છે હે કામા-
ર્થ પ્રભો ! તારા સમાન અવર કોઈ જગત્મા નથી, અમારી

વાણીમા તમારી ષરોણરી કરનાર ગોઈ જણાતો નથી, તુ વાણીથી પેલી
પાર છે, આનન્દધન કયે છે કે, એવા હે પ્રભો ! હુ તારૂં ધ્યાન ધરૂં છું

પદ ૮૩

(રાગ માલ)

નિસ્પૃહ દેશ સોદામણો, નિર્ભય નગર ઉદાર હો ॥ વસે અતરજામી ॥
નિર્મલ મન મત્રી વડો, રાજા વસ્તુ વિચાર હો ॥ વસે૦ ॥ ૧ ॥
કેવલ કમલાગાર હો, સુણ સુણ શિવગામી ॥
કેવલ કમલા નાથ હો, સુણ સુણ નિઃકામી ॥
કેવલ કમલા વાસ હો, સુણ સુણ શુભ ગામી ॥
આતમા તુ ચૂકીશમા, સાહેબા તું ચૂકીશમા, રાજિંદા તું ચૂકીશમા,
અવસર લહી જી ॥ એ આકળી૦ ॥

ભાવાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી પોતાના આન્તરિક્ષ દેશાદિકની
હકીકત ગાઇને પોતાના આત્માને બોધ આપે છે અન્તરમા સોભા-
યમાન નિસ્પૃહ દેશ છે તેમા વિશાલ નિર્ભય નામનું નગર છે તેમા
આન્તર્યામી વસે છે તે નગરમા ઉત્તમ અને નિર્મલ મનરૂપ મની છે
વસ્તુને વિચાર કરનાર જ્ઞાનરૂપ નૃપતિ વસે છે હે આત્મનૃ ! તુ
કેવલ કમલાનું સ્થાન છે મોક્ષમા ગમન કરનાર હે આત્મનૃ ! તુ સાભળ ॥
તુ કેવલ કમલાનો નાથ છે હે નિષ્કામી આત્મનૃ ! તારૂં આનું આત્મ-
સ્વરૂપ તુ સાભળ ! હે આત્મનૃ ! તુ કેવલજ્ઞાનરૂપ લક્ષ્મીનું આનાસ-
સ્થાન છે તે સુખ ગતિમા ગમન કરનાર તુ આ વાત સાભળ ! અને આનું
તારૂં ઉત્તમ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કર ! તારા સુદ્ધ સ્વરૂપને તુ નિસ્મ-
રીશ નહિ હે આત્મસાહેબ ! હવે તુ ચૂકીરા નહિ હે રાજેન્દ્ર ! તુ અન-
સર પામીને ચૂકીશ નહિ શ્રીમદ્ પોતાના આત્માને ઉદ્દેશીને અમૂલ્ય
બોધ આપે છે બાહ્યદેશ, બાહ્યનગર, બાહ્યલક્ષ્મી અને બાહ્યસ્થાન
કરતા અન્તરનો દેરા, નગર, લક્ષ્મી અને સ્થાન અત્યન્ત સુખગર છે
અન્તરના દેશાદિકને પ્રાપ્ત કરવાને માટે મનુષ્ય ભવની પ્રાપ્તિ થઈ છે,
માટે હે ચેતન ! હવે તુ ચૂકીરા નહિ આ વચનથી અત્યન્ત અપ્રમત્ત
દશામા પ્રવેશ કરનાની શ્રીમદ્ની તીવ્રેચ્છાનું અનુમાન થાય છે હે
આત્મનૃ ! તુ પુરુષાત્મા છે, તારી સત્તા સિદ્ધ સમાન છે માટે હવે
અવસર પ

હુ સુદ્ધસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કર

હવે શ્રીમદ્ અ તરનગરની વ્યવસ્થા આદિ જાણવે છે

દૃઢસન્તોષકામામોદશા, સાધુસંગત દૃઢપોલહો. વસે૦ ॥

પોલિયો વિવેક સુજામતો, આગમ પાયક તોલહો. વસે૦ ॥૨॥

દૃઢ વિશ્વાસ વિતાગરો, સુવિનોદી વ્યવહારહો. વસે૦ ॥

મિત્ર વૈરાગ વિહરે નહી, ક્રીડા સુરતિ અપારહો. વસે૦ ॥ ૩ ॥

ભાવના ચાર નદી વહે, સમતા નીર ગમીરહો વસે૦ ॥

ધ્યાન ચહિવચો ભચ્ચો રહે, સમપનભાવ સમીરહો. વસે૦ ॥૪॥

ઉચાલો નગરી નહી, દુષ્ટ દુઃકાલ ન યોગહો. વસે૦ ॥

ઈતિ ઝનીતિ વ્યાપે નહી, આનન્દઘન પદ ભોગહો. વસે૦ ॥૫॥

ભાવાર્થ — દૃઢ સતોષેન્નાપૂર્વક આમોદશા અને સાધુની સંગતિરૂપ ઘોળ છે પદાન્તરમા દૃઢ સતોષની ઈચ્છારૂપ મોદશા છે વિવેકરૂપ ઘોળીએ ત્યા સદાકાલ નાનત રહે છે પાવનુ રક્ષણ કરનાર એવા આગળ નાખેલા આવકામને પાલક કંથે છે આગમરૂપ પાનકે ત્યા છે પદાન્તરમાં ઈમા આ ભરૂપ પાયક અનબોધનુ દૃઢવિશ્વાસરૂપ વિતાગરો છે અને જેમા સુવિનોદી અનહાર એ વૈરાગ્ય નામનો મિત્ર-કદી દુર થાય નહિ એવા ત્યા છે આત્માના રનરૂપમા રમણતા કરની તે રૂપ સુરતિ ક્રીડા અન્તરમા અપાર છે તે નગરની પામે બાર ભાવનારૂપ નદી વહે છે તેમા સમતારૂપ ગમીર નીર છે ગમીર એટલે-ભાવનારૂપ નદીના સમતા ની રનો-પાર ન પામી શકાય તેનુ અર્થાત્ ઘણુ ઉર્ડુ ચારે બાજુએ બાધેલા જલના કુડને ચહિવચો રહે છે, અર્થાત્ અન્તરના નગરમા ધ્યાનરૂપ ચહિવચો ભયા રહે છે અને ત્યા સમપન-સમપણ-સમાનતારૂપ વાયુ, શીતન વાય છે અન્તરની આવી નગરીનો કદી ઉચ્ચાળો ભરાતો નથી અર્થાત્-સારાત કે બાહ્ય નગરીનો ઉચ્ચાળો ભરાય છે અને તેનો નાશ થાય છે, કિન્તુ અન્તરની નગરીનો કદી નાશ થતો નથી અતરના દેરામા દુષ્ટ દુઃકાલનો પાપુ સખન્ધ રહેતો નથી અતિવૃદ્ધિ, અનાવૃદ્ધિ, મૂવધ, રાનજ, ડુંડ, સ્વચક્ર અને પરચક્રયુક્ત એ પાય ઇતિ કહેવાય છે એ પાન પ્રધારની ઇતિ અને ઝનીતિની પ્રવૃત્તિ ખરેખર-કદાપિ અન્તરના દેરામા અને નગરમા વ્યાપ્ત થતી નથી, પણ સદાકાલ સહજ આનન્દના સમૂહમૂલ, એવો જે આત્મા, તેના જ્ઞાન, દર્શનાદિ શુણેનો અનન્ત ભોગ ભોગવવામા આવે છે, એમ શ્રીમદ્ આનન્દઘન રહે છે શ્રીમદે અન્તરના દેશ અને નગરનુ જે વર્ણન કર્યું છે, તેની પ્રાપ્તિ

કરનાની આનંદકતા એ અન્તરના દેગ, નગર, રાજ, મત્રી, વ્યવહાર અને નદી વગેરેના નામ દેવામા આવે, વા તેનું જાન કરનામા આવે એટલામા નથી અન્તરના દેગાદિની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી, કિન્તુ નિસ્પૃહ ભાન પ્રાપ્ત કરવામા આવે ત્યારે સમજવું કે, આપણે નિસ્પૃહ દેરામા પ્રવેશ કર્યો નિસ્પૃહભાન પ્રાપ્ત કરવો એ કઈ સામાન્ય કાર્ય નથી નિ સ્વદસ્યવૃજ જગત્ નિસ્પૃહીને બાહ્યનું જગત્, એક તુલ્યસમાન લાગે છે બાહ્યમા સ્નાયુશુદ્ધિ થાય છે તેનો નાન થાય છે ત્યારે, નિસ્પૃહ દેશાની જાગૃતિ થાય છે જિનેશ્વર ભગવતે ક્વેલી એની સાતુની દીક્ષા અગ્નિકાર કરતા નિસ્પૃહ દેશમા પ્રવેશ કરી રાજ્ય છે બાહ્ય-પદાર્થો સુખકર છે અને તે મારે પ્રાપ્ત કરના જોઈએ, આની સ્પૃહાનો કોઈ આત્મતત્ત્વજ્ઞાની મુનિનર નારા કરે છે કોઈની પણ સ્પૃહા કરવાની કઈ જરૂર નથી અન્તરમા સ્પૃહા શુદ્ધિ ન હોય અને બહારથી બ્યનહારમા પ્રવૃત્તિ થાય, એવો પ્રથમ અભ્યાસ કરનાની જરૂર છે બાહ્યવસ્તુઓ કદી સુખ આપવા ગમત્ય થતી નથી, તેથી તેની સ્પૃહા કરનાની જરૂર નથી અને એમ સમજીને આત્માથી નિસ્પૃહ દેરામા પ્રવેશ કરે છે નિસ્પૃહ દેગમા ગમન કરનામા આવે પણ ત્યામુધી અન્તરમા સાત પ્રકારના ભયમાનો કોઈ પણ ભય છે, ત્યામુધી નિર્ભય નગરમા પ્રવેશ કરી શકાતું નથી

રોગભય, મરણભય, ઈહલોકભય, પરલોકભય, અકસ્માત્ભય, ક્ષીર્તિભય અને અપક્ષીર્તિભય, આદિ ભયમા ચિત્તવૃત્તિ લાગી રહે છે ત્યામુધી, નિર્ભય નગરમા પ્રવેશ કરનાનો અધિગાર પ્રાપ્ત થતો નથી બાહ્યવસ્તુઓનું મમત્વ નિવય પામે છે, ત્યારે બાહ્યવસ્તુઓના માટે ભય ઉત્પન્ન થતો નથી સરીરપર મમત્વ હોય છે ત્યામુધી રોગનો અને મરણનો ભય મનમા રહે છે આ લોકનો ભય અને પરલોકનો ભય દૂર કરના લાયક છે આત્માનું શૌર્ય પ્રગટ થયાનિના ઈહલોક અને પરલોકનો ભય ટળતો નથી મનમા એકદમ અકસ્માત્ થનાનો ભય રહે છે, તેથી મન ઠરીને સ્થિર વતું નથી અને અનેક પ્રકારની ચિન્તાના સકલ્પ વિઠ્લપ કરે છે અને તેથી નિર્ભય ભાનરૂપ નિર્ભય નગરમા પ્રવેશ કરવાનો અવિકાર પ્રાપ્ત થતો નથી આત્મા અજ છે અપિનાશી છે અખડ છે અરૂપી છે તેનો, બાહ્યની કોઈ પણ વસ્તુ નાશ કરી શકે તેમ નથી સરીર, મન અને વાણીથી પણ આત્મા ભિન્ન છે આત્માના સ્વરૂપનો જ્ઞાતા આત્મા સ્વયં છે આવા આત્માને પરવસ્તુથી ભય કેમ હોઈ શકે ? ભય ગત્તાથી આત્મા અન્યવસ્તુઓથી ભય પામે છે આત્માના અસખ્યાત પ્રદેશનાથી એક

પ્રદેશ ખડિત કરના ત્રણ ભુવનમા કોઈ સમર્થ નથી આત્માના એક
 યુગ્મનો પરિપૂર્ણ ક્ષય કરના અન્ય દ્રવ્ય સમર્થ નથી બાહ્યવસ્તુઓના
 સમન્વયથી કીર્તિ અને અપકીર્તિનો ભય રહે છે, તે પણ વસ્તુતઃ અવ
 કોક્તતા રજ્જુમા મર્પની જેઠે બાન્તિરૂપ છે રજ્જુમા સર્પની ભ્રાતિ
 ટળે છે ત્યારે રજ્જુથી ભય લાગતો નથી, તેમ બાહ્યપદાર્થોમા ઈષ્ટત્વ
 અને અનિષ્ટત્વનો ભાવ ટળતા કીર્તિ અને અપકીર્તિનો ભય રહેતો નથી

નિર્ભય દરના પ્રાપ્ત થતા અન્તરના નિર્ભય નગરમા પ્રવેશવાનો
 આધિકાર મળે છે નિર્ભય ભાવ પ્રાપ્ત થતા મનની ચચળતા ટળે છે
 અને મનની નિર્મળતા થઈ ગયે છે નિર્ભય નગરમા પ્રવેશ કર્યાવિના
 નિર્ભય મનમંત્રીની પ્રાપ્તિ થતી નથી નિર્મલ મનમંત્રીના પ્રતાપથી
 નિર્ભય નગરની પ્રજાનો સારી રીતે ન્યાય સુકવી શકાય છે અને તેથી જ્ઞાન
 રૂપ શબ્દનો રાજકારભાર સારી રીતે ચાલી શકે છે નિર્ભય મનમંત્રીની
 પ્રાપ્તિ થતા તત્ત્વજ્ઞાનરૂપ ગબ્બ પાપુ પ્રાપ્ત થઈ ગયે છે તત્ત્વજ્ઞા
 નરૂપ નૃપતિનું અન્તરમા રાજ્ય પ્રવર્તે છે એટલે પ્રતિપક્ષી મોહ
 નૃપતિનું જોર ટળે છે જ્ઞાનરાજ દહ સતોમેચ્છાવડે અન્તરના આમોદને
 પ્રાપ્ત કરે છે અને તે વીતરાગ ભગવતે કયેલા એવા ઉત્તમ સાધુની
 સંગતિ કહે છે નિર્ભય નગરની દહ સતોમેચ્છાવડે મોહસા અને
 સાધુ સંગતિરૂપ દહ પોળ રચાય છે તેથી, મોહનૃપતિના સેન્યનો
 ભય રહેતો નથી દહ પોળની પ્રાપ્તિ થતા રિવેકરૂપ પોળીયાની પણ
 પ્રાપ્તિ થાય છે રિવેકરૂપ પોળીયાથી નિર્ભય નગરનું સારી રીતે રક્ષાપુ
 થાય છે રિવેકરૂપ પોળીયાને મોહનૃપતિના ચોદ્ધાઓ લલચાવી શકતા
 નથી, તેમજ તેનું ભાવ બૂનાવી રાજતા નથી રિવેક એ ત્રીજી ચક્ષુ છે
 રિવેકની પ્રાપ્તિવિનાના મનુષ્યો, પનુઓસમાન છે રિવેકવિના મનુષ્ય
 અન્ધસમાન છે રિવેક વિનાનો મનુષ્ય, વસ્તુતઃ જોતા મનુષ્યની
 કોટીમા પ્રવેશ કરવાને માટે અવિકારી બની શકતો નથી દરેક કાર્યો
 કરતા રિવેકની ખાસ જરૂર પડે છે દરેક પદાર્થોનો વિચાર કરતા
 રિવેકવિના આંત્રી રાકતુ નથી રિવેકવિના મનુષ્યની કિમ્મત નથી
 રિવેકવિના મન, વાણી અને કાયાની પ્રવૃત્તિ મુઘગ્તી નથી રિવેક ખરે
 ખર દગમો નિધિ છે રિવેક પોનિયો જ્ઞાત્ર થતા આગમોની શ્રદ્ધા,
 તેઓનું મનન, અવપુ, વાચન અને તેઓનો અભ્યાસ યથાયોગ્ય થઈ
 શકે છે અને તે આગમને પાયકતરીકે બનાવનામા આવે છે આગ
 મનુ પાયક કર્યા બાદ મુવિનોદી વ્યવહારની પ્રાપ્તિ થાય છે મુવિનોદી
 વ્યવહારની પ્રાપ્તિ થતા વૈરાગ્ય મિત્રની પ્રાપ્તિ થાય છે જે જે વસ્તુઓપર
 ધ્યાય છે, તે તે વસ્તુઓપરથી રાગ ટળી જાય એના પ્રમારના આત્મ-

ભાવને વૈરાગ્ય કયે છે વૈરાગ્યના-દુ ખ ગર્ભિત વૈરાગ્ય, મોહ ગર્ભિત વૈરાગ્ય, અને જ્ઞાન ગર્ભિત વૈરાગ્ય, એ ત્રણ ભેદ પડે છે જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યની પ્રાપ્તિ થયાવિના ઉપરના ગુણુસ્થાનકની પ્રાપ્તિ થતી નથી ત્રણ પ્રકારના વૈરાગ્ય પૈકી ચોતાને કયો વૈરાગ્ય છે, તે વાચકે સ્વયમેવ વિચારી લેવું પદાર્થોમા રાગ થનાવું કારણુ શુ છે અને વૈરાગ્ય થવાવું કારણુ શુ છે ? એ બે બાબતનો વિવેકદૃષ્ટિથી વિચાર કરતા વૈરાગ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે સારસારિજ વસ્તુઓ ખોટી છે, એમ બોલવા વા સાબળવા માત્રથી ઉત્તમ વૈરાગ્યની પ્રાપ્તિ થતી નથી, સારસારિજ પદાર્થોતુ શાસ્ત્રાધારે જ્ઞાન કરવાની આનંદયકતા છે દ્રવ્યાનુયોગનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કરવાથી જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે રમણાનીયા અને હવદરિયા વૈરાગ્યથી કંઈ ઉત્તમ દશાની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી મુખ્ય ઉદાસીન કરીને બેસી રહેવું વા શોકાતુર મન કરી દેવું, એ કંઈ ખરા વૈરાગ્યતુ લક્ષણુ નથી તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસથી ઉત્તમ વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે અને તેથી દુનિયાની વસ્તુઓમા ઈષ્ટત્વ અને અનિષ્ટત્વની બુદ્ધિ રહેતી નથી ઉત્તમ જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યભિન્નની પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે, અન્તરમા રમણુતારૂપ મુરત ક્રીડાની પ્રાપ્તિ થાય છે બાહ્યની રમણુતા વૈરાગ્યથી ટળે છે અને તેથી મન અન્તરમા-આત્મસમ્મુખ થાય છે અને તેથી અન્તરની શુદ્ધ રમણુતારૂપ મુરત-ક્રીડામા સહજ આનંદ પ્રકટે છે અન્તરની મુરત ક્રીડાને ઉત્તેજિત કરનાર બાર ભાવનારૂપ નદીની આવ-રયકતા છે ભાવનારૂપ નદીતુ સમતારૂપ જલ છે નદી અને તેના જલ-વડે અન્તરની શુદ્ધ રમણુતારૂપ ક્રીડા કરવામા આવે છે અને તેથી આત્મા ક્ષણે ક્ષણે અનન્ત મુખનો લોગ લોગરે છે અન્તરમા ધ્યાન રૂપ ચહિવચો ભર્યો રહે છે અને તેને સ્પર્શને સમત્વરૂપ વાયુ વાય છે, તેથી અન્તરતુ જીવન ક્ષણે ક્ષણે પુષ્ટ થતુ જાય છે, અન્તરમા સમત્વરૂપ વાયુ પ્રગટાવવામાટે પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે સમપણુ એ શબ્દનો અર્થ એવો થતો નથી કે, સત્ય ધર્મ અને અસત્ય ધર્મને એક-સરખા ગણના બાહ્ય પદાર્થોમા ઈષ્ટત્વ અને અનિષ્ટત્વ ભાસે નહિ ત્યારે સમપણુ પ્રાપ્ત થાય છે આત્માની જ્ઞાનાદિ ગુણુનડે ઉચ્ચ દશા જેમ જેમ વધતી જાય છે, તેમ તેમ સમત્વ ગુણુ વધતો જાય છે જે મનુષ્યો સમત્વ ગુણુના અધિકારી થવા પ્રયત્ન કરે છે, તેજ મનુષ્યો પરમાત્મપદ પામવા માટે અધિકારી બને છે ક્ષણિક વસ્તુઓને તેના સ્વભાવે નિરખવી અને બાપુવી, કિન્તુ તેમા ઈષ્ટાનિષ્ટત્વ બુદ્ધિ થવા દેવી નહિ, આવી દશા પ્રાપ્ત કરવા અહર્નિશ અભ્યાસ કર્યો કરવો સમત્વ ગુણુ , જેરેક મનુષ્યો અન્તરના ગુણોતુ પોપણુ વરી શકે

છે અને જ્ઞાનાદિ ગુણોવડે પુણ્ય બને છે અન્તરના નિર્ભય નગરમા સમત્વ નાચુ વાયા કરે છે, તે નિર્ભય નગર કદી નહીં થતુ નથી પરભાવ રમણ ના પ્રભાદરૂપ દુષ્ટ દુષ્કાયનો અન્તરના નાશમા યોગ થતો નથી, કારણ કે ઉપયોગરૂપ મેઘની ધારાથી અન્તરના દેશમા સદાકાય આર્દ્રતા રહે છે અને ઉપયોગરૂપ મેઘની ધારાથી ભાગનારૂપ નદી સદાકાય પૂર જોસમા નહા કરે છે અન્તરના દેશમા સતતતત્ત્વ માહાત્મ્ય એટલું બધું પ્રવર્તે છે કે, ત્યાં ઇતિ અને અનીતિ રહેતીજ નથી સવ-રતત્ત્વ જ્યાં પ્રવર્તે છે ત્યાં અનીતિનો સત્કાર થતોજ નથી, અનીતિનો પરિપૂર્ણ નાશ કરનાર સત્ત્વ છે પાત્ર પ્રકારના પ્રભાદરૂપ ઇતિનો નાશ કરનાર પાપુ સવર તત્ત્વ છે આના અન્તરના દેશમા અને અન્તરના નિર્ભય નગરમા આનંદનો જોગ વર્તે છે, એમ શ્રીમદ્ આનન્દધનંજી કથે છે દરેકે આવે આન્તરિક ઉત્તમ દેશ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

પદ ૮૪

(રમન રામ)

લાગી લગન હમારી, જિનરાજ મુજસ મુન્યો મેં. લાગીં ॥ ટેક,
કાઠકે કહે કનહી ન છુટે, લોક લાજ સર હારી,
જેસે ઝમલિ ઝમલ કરવસમે, લાગ રહી જ્યુ સુમારી,

જિનરાજ ॥ ૧ ॥

ભાનાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનંજી કથે છે કે, હે જિનરાજ ! મને તમારી સાથે લગન, (લય-સખન્ધ) લાગી છે તમારા જ્ઞાનાદિ ગુણોનો અત્યંત પ્રેમી બન્યો છું હે ભગવન્ ! તમારી કીર્તિ મેં સાબળી અને તેથી તમારી સાથે મારી રહ લાગી છે તમારી સાથે લાગેલી લગન કદાપિ ધૂટી પડવાની નથી ગમે તેવા લોકો ગમે તેવું મુને સમ જાવે તોપણ તમારો સત્ય સખન્ધ કદી છોડનાર નથી દુનિયાના લોગની જાણને ત્યાગ કરીને હે ભગવન્ ! મેં તમારું શુદ્ધસ્વરૂપ અંગીકાર કર્યું છે દ્વાયિકભારે પોતાના ગુણોનો તમારે પ્રકાશ કર્યો છે, તેવો મારો આત્મા કરવાને, મેં તમારી સાથે સખન્ધ બાધ્યો છે દુનિયાની સર્વ જડવસ્તુઓનો પ્રેમ મેં હવે પરિહર્યો છે ઉત્તમ જોજન આસ્વાદ્યા પશ્ચાત્, કુષોજનપર પ્રેમ થતો નથી, તદ્વત્ ઉત્તમ પવિત્ર શુદ્ધ આત્માની સાથે સખન્ધ કર્યો પશ્ચાત્, જડ વસ્તુઓનો પ્રેમ સખન્ધ રહેતો નથી. હે પ્રભુ ! તમારી સાથે લગન

લાગવાથી રજોગુણ અને તમોગુણનો ચત્તર નાશ વાય છે અને સત્વ-ગુણ ખીંચે છે. ને તમારી સાથે તમારા ગુણગુણોને ઓળખીને પ્રેમ બાધ્યો છે, તેથી ચોલમજીઠના રગની પેઠે લાગેલો પ્રેમ કદી છૂટે તેમ નથી હે ભગવન્! તમારી સાથે પ્રેમ સખન્ધ બાધતા પૂર્વે તમને મ મન, વચન અને કાયાનુ સમર્પણ કર્યું છે, અર્થાત્ મારા આત્માનુ સમર્પણ કરીને મેં તમારી સાથે પ્રેમ બાધ્યો છે. દીનાની દુનિયા ગમે તેમ કહે તેની મારે પરના નથી. દુનિયાના માર્ગનો અને પ્રભુની સાથે પ્રેમ સખન્ધનો અન્તર, આકાશ પાતાળ જેટલો છે. દુનિયાના માર્ગથી પ્રભુના સખન્ધનો માર્ગ ન્યારો છે. જેમ કોઈ અમલી પુરૂષ, (અશીષુ વગેરેનો વ્યગની પુરૂષ) અમલ, (અશીષુનો જુઓ) કરતી વખતે તેમા તેને અત્યંત પ્રેમ લાગી રહે છે, અર્થાત્ અમલીની ખુમારી જેવી તેને લાગે છે અને તેમા તે મસ્ત રહે છે, તદ્રત્ પ્રભુની સાથે જેનો પ્રેમ લાગ્યો છે, તે પરમાત્માના ગુણોમા અમલીની પેઠે સદાકાલ મસ્ત રહે છે અને અપૂર્વ આનન્દની ખુમારી ભોગવે છે. શ્રીમદ્ આનન્દ-ધનજીએ, પોતાનો જે શુદ્ધ પ્યારનો સખન્ધ પ્રભુની સાથે જણાવ્યો છે અને પોતાના શુદ્ધ પ્રેમના ઉદ્ગારો જે ગદયા છે, તે ખરેખર અત્યંત અપૂર્વ છે. તેમના ઉદ્ગારોથી તેમનું હૃદય કેટલુંખડુ પ્રભુના પ્રેમમા લયલીન થયું છે, તે વાચકને હૃદયમા ભાસ્યાવિના રહેતું નથી વાચકોએ આનન્દધનજીની પેઠે પરમાત્માની સાથે પ્રેમનો સખન્ધ બાધવો જોઈએ. વીતરાગ પરમાત્માની સાથે જે શુદ્ધ પ્રેમનો સખન્ધ બાધે છે-તેની નિર્ભય દૃષ્ટિ થનાથી, તે સર્વ જગત્ની સાથે પ્રેમનો સખન્ધ બાધે છે. ત્રીનીતરાગ પ્રભુસાથે પ્રેમની લગની લાગતા જગત્ના સર્વ જીવોસાથે મૈત્રીભાવ પ્રગટે છે. વીતરાગ પ્રભુપર થતો પ્રેમ જગત્ના જીવોનું શ્રેય કરવા સમર્થ થાય છે અને પ્રભુપ્રેમી દુનિયાને પોતાના કુટુંબસમાન માને છે. ભાનદયાથી જગતને પોતાના હૃદયમા પ્રગટાવીને, તેમા જગત્ના જીવોને સ્નાન કરાવી નિર્ભય બનાવે છે. પોતે દોષોદધિ તરે છે અને અન્યોને તારવા સમર્થ થાય છે.

જૈસં યોગી યોગ ધ્યાનમેં, સુરત ટરત નહીં ટારી ॥

તૈસં આનન્દધન અનુહારી, પ્રમુકે હુ તલિહારી. જિન૦ ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, જેમ યોગી, યોગના સાતમા અંગરૂપ ધ્યાનમા પ્રવેશ કરે છે અને તે વખતે તે ઈ સાધ્ય લક્ષ્યમા મુરતાને ધારણ કરે છે અને અનેક પ્રકારના ચિત્ત ઉત્થાનના વિરોધોને આવતા નિવારે છે. પદ્માગન વા ગિઝાગન વાળીને યોગી કુંભક

આદિ પ્રાપ્તિયામ કરી, પ્રાપ્તિ અને ચિત્તની શુદ્ધિ કરે છે અને ઈષ્ટ ધ્યેય વસ્તુનું ધ્યાન એકાગ્ર મનોવૃત્તિથી કરે છે, ધ્યેય લક્ષ્યસ્થાનમાજી સુરતાને ધારે છે, મેરૂ પર્વતની પેઠે ધ્યાનમા સ્થિર રહે છે, પોતાના મનમા ઈષ્ટ ધ્યેય વસ્તુનું જ એકતાનથી ચિત્તવન કર્યા કરે છે, અન્ય જાતીય વિચારોની સ્ફુરણા થતા તુર્ત મનને ધ્યેય વસ્તુમાજી સાધી ગમે છે, તેથી તે સ્થિર દીપકની જ્યોતિની પેઠે ધ્યાનમા અત્યંત સ્થિર રહે છે અને ધ્યાનમાથી સમાધિમા પ્રવેશ કરીને સહજનનન્દનો અનુભવ કરે છે, તે પ્રમાણે જેની પ્રભુની સાથે સુરતાની લગની લાગી છે તેની પુ બહીહારી જાઉં છું પ્રભુની સાથે લગની લાગતા પ્રભુના અસખ્યાત પ્રદેશોમા રહેલા અનન્ત જ્ઞાનાદિ શુભોમા ધ્યાનપૂર્વક રમપુતા કરનાર આત્મા, પોતાનો અપૂર્વ વીર્યોદ્ધાસ પ્રગટ કરીને સહજનનન્દની ખુમારી પ્રાપ્ત કરે છે શ્રીમદ્ કથે છે કે, મારી પપ્પુ લગની પ્રભુની સાથે તેવા પ્રકારની લાગી છે મેં ઉપર્યુક્ત દેશાન્તોત્તુ અનુકરણ કર્યું છે અને મારા આત્માને પ્રભુ ધ્યાનમા લગાડ્યો છે ઇન્દ્રો, દેવતાઓ, મનુષ્યો અને તિર્થિકા વગેરે, ગમે તેના ઉપસર્ગો કરે તોપણ પ્રભુની લગની લાગેલી છે તે દળવાની નથી આનન્દધનજૂત એના વીતરાગ પરમાત્માની કુ બહીહારી જાઉં છું કારણ કે વીતરાગ પરમાત્મારૂપ ધ્યેયના યોગે મારા મનમા શાન્તિ વળે છે અને અપૂર્વ આનન્દની ખુમારી આત્મામા પ્રગટે છે, પરમાત્માના સખન્ધમા સ્થિર થનાથી આત્મા તે પરમાત્મા થાય છે કથ્યુ છે કે, શ્રુતિ મમરી સગથી, મમરી પદ પાથે, પરમાત્મના ધ્યાનથી, પરમાત્મ પદ થાય ॥ શ્રીમદ્ આનન્દધનજી યોગીતુ દેશાન્ત આપીને, પોતાની સુરતા જિન વરમા એકતારથી લાગી છે તેનો વાણીદ્વારા ઉભરો બહિર કાઢે છે વાચકોએ આનન્દધનજીની પેઠે પ્રભુની સાથે પ્રેમનો સખન્ધ બાધવો જોઈએ દુનિયાના દરેક ઈષ્ટ પદાર્થે જરૂર વીતરાગ પરમાત્મા નિર્ગેરત અનન્ત શુભ ઈષ્ટ લાગે છે ત્યારે, વીતરાગ પ્રભુ ઉપર પ્રેમની લગની લાગે છે અનાદિકાળથી જીવનો નિષયમા પ્રેમ વાળ્યો છે, તેના ત્યાગ કરીને નિષયાતીત એવા પરમાત્માની સાથે પ્રેમ આધરો એ કઈ એકદમ બની શકે તેમ નથી જડ નિષયો કરતા પ્રભુની અનન્તગણી પ્રભુતા સમજાય છે ત્યારે, પ્રભુના પ્રતિ પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે વીતરાગ પરમાત્માના અનન્ત સુખનો અનુભવ આવે છે ત્યારે, વીતરાગ પ્રભુપર પુરૂષ પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે અજ્ઞાવસ્થામા ગાડરીયા પ્રવાહની પેઠે જે પ્રેમ લક્ષણ ભક્તિ કરવામા આવે છે તેના કરતા, આત્મજ્ઞાનની પ્રેમલક્ષણ ભક્તિ અનન્તગણી પુરૂષ અને અનન્તગણી ઉચ્ચ અને અતત કર્મનો કાય કરનારી થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનનો વીતરાગ પ્રભુની સાથે પ્રેમ

મબન્ધ બધાય છે તેજ ખરો પ્રેમ મબન્ધ બાપુવો અજ્ઞાનિનો પ્રેમ, પ્રભુપગ ખાખોચીયા જેટલો હોય છે, ત્યારે આત્મજ્ઞાનિનો વીતરાન પ્રભુપર સ્વયંભુ રમપુ મમુદ્ર કરતા પલુ વિશેષ પ્રેમ હોય છે આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાથી વીતરાન પ્રભુપર ગુદ્ધ પ્રેમ ઉદ્ભવે છે વાચકોએ મનને પ્રભુનીઆયે પ્રેમ બાંધીને-સ્થિર કરીને અપૂર્વ આનન્દ પ્રાપ્ત કરવો.

પદ ૮૫

(રાગ કાફી)

વારી હુ ચોલડે મીઠડે, તુજવિન મુજ નહિ સરેરે મૂરિજન. ॥

લાગત ઔર અનીઠડે ॥

॥ વારી૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ — સમતા પોતાના ચેતનને કયે છે કે, હે ચેતન ! હુ તારા મિત્ર બાવપર વારી બંધ છું હે ચેતન ! તારામા જ્ઞાન અનન્તગણુ ભર્યું છે તેથી આપની વાણી અત્યંત પ્રિય લાગે છે જ્ઞાનવટે-વાણીદ્વારા કરોડો મનુષ્યોને બાનના ચંદનની પેઠે જાન્ત કરો છો હે આત્મસ્વામિન ! તારૂં ગુદ્ધ સ્વરૂપ અનબોધ્યા પશ્ચાત્, મને તારી પૂર્ણ પ્રાપ્તિવિના ચેતન પડતુ નથી, અર્થાત્ હે સ્વરૂપ ! વા હે સ્વરૂપ ! તારી પરિપૂર્ણ પ્રાપ્તિવિના મારૂં કાઈ પણ ઇષ્ટકાર્ય સરવાલુ નથી તારી પ્રાપ્તિ થતા મારા આનન્દનો માર રહેવાનો નથી હે ચેતનસ્વામિન ! તારી રાગ તિથી મને સહજ આનન્દનો ઉભરો આવે છે અને તારાવિના અન્ય રાગદ્વેષાદિ અનિષ્ટ લાગે છે રાગ અને દ્વેષરહિત દાનને સમતા કહે છે જક વસ્તુઓમા મોહદગાથી ઇષ્ટાનિષ્ટપણ કલ્પીને મનુષ્યો રાગદ્વેષમા ફસાય છે રાગ અને દ્વેષના યોગે મનુષ્યો, અનેક પ્રકારના આશ્રયના કાર્યોને કરે છે અને અનેક પ્રકારની દુખની રાગિને સપ્રાપ્ત કરે છે રાગદ્વેષથી ત્રપુકાલમા કોઈ આનન્દ પામના નથી આ પ્રમાણે સમતા પોતાના ઉદ્ધારો જાણીને પોતાનુ યથાર્થ સ્વરૂપ પ્રકટ કરે છે મમતાની અદ્ભુત રાક્ષિ છે કાચી બે ઘડીમા તે કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવી શકે છે પ્રત્યેક મનુષ્યો ધારે તો મમતાભાવ રાખવાને સમર્થ થઈ શકે આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને પોતપોતાના અધિકાર પ્રમાણે કાર્યો કરવામા મગજને સમતાવ રાખતુ લેઈએ દરેક દરવ પદાર્થોપ્રતિ સમાન દૃષ્ટિથી દેખતુ લેઈએ પદાર્થોમા પ્રિયત્વ અને અપ્રિયત્વની કલ્પના ઉઠે છે તેને મમાવવી લેઈએ જગત્-જાણમા જે જે શુભાશુભ પ્રસંગો આવી પડે, તે તે વખતે નિચારતુ કે, સમતાને દલ કરવા માટે શુભાશુભ પ્રસંગો ખરેખર કોટીરૂપજ છે, રાગ અને દ્વેષના વિષમ પ્રસંગોની કનોટીમા મારે મમતાભાવથી કમ્પાનતુ લેઈએ અને કમનની

પેઠે સમતારૂપ સ્વચ્છ ન બદલતા પોતાની સમતાદશાને પ્રગટાવવી જોઈએ. સમતાને માત્ર ઉત્તમ કહેનાર કરતા, દરેક પ્રસંગોમા જમે તેવા કાર્યો સમભાવથી આચરે છે તે અનન્તગણે દરજ્જે ઉત્તમ છે લાખો ભાષાની વિકૃત્તા કરતા સમતાને સેવનાર અનન્તગણો નિશેષ ઉત્તમ છે

સમતા, ચેતનની રાગ અને દ્વેષવિનાની શુદ્ધ પરિપુત્તિ છે આત્માના અસખ્યાત પ્રદેરારૂપ અગને તે આપી રહે છે, તેથી તેને સ્ત્રીની ઉપમા આપવામા આવી છે સમતા પોતાના સ્વભાવને પ્રગટ કરીને અનન્ત આનંદનો અનુભવ કરાવે છે સમતાના સમાન ઉત્તમ કોઈ ચારિત્ર વા ચારિત્રની ક્રિયા નથી મનુષ્યો, વ્યવહારચારિત્રની ક્રિયાઓ કરે છે, પણ સમતાભાવથી રહિત કરે છે તો તેમની ક્રિયાઓ ઉત્તમ ક્ષણ આપવા સમર્થ થતી નથી પ્રતિલેખના, પ્રતિક્રમણ વગેરે ક્રિયાઓને કરનારાઓ પણ સમતાવિના હોળીના રાજની પેઠે શોભે છે ધર્મની દરેક ક્રિયાઓમા તો સમતાભાવ રાખવાની ખાસ જરૂર છે દુનિયાના વ્યવહારોની ક્રિયાઓ કરતા પણ, જે મનુષ્યો મગજને કાષ્ઠમા રાખી સમતાભાવનો આદર કરે છે તેઓ, તે તે અંશે ઉત્તમ થતા જાય છે લક્ષ્મીઆદિ અનેક પ્રકારની વસ્તુઓનો લાભ મળતા અભિમાનથી કુલાઈ જવું જોઈએ નહો, તેમજ અનેક પ્રકારની ઇષ્ટ વસ્તુઓનો વિધોન થતા રોક, ચિન્તા અને હાવવરાળ કરવી ન જોઈએ દુષ્ટ દુર્જન મનુષ્યો, અનેક પ્રકારની પીડાઓ કરવા તૈયાર થયા હોય તો પણ, -તે વખતે તેના સામા યોગ્ય ઉપાયો કરવા જોઈએ પણ, મગજની સમતોવતાનો ત્યાગ ન કરવો જોઈએ અનેક પ્રકારના મનુષ્યોનો સમાવેશ થતા, તેમજ અનેક પ્રકારની વાતચિત થતા નિરેકદૃષ્ટિથી-અન્તરથી સમતાભાવને ધારણ કરીને સ્વાધિકાર પ્રમાણે વ્યાવહારિક કાર્યો કરે છે, તેઓ પોતાના આત્માને ઉચ્ચ માર્ગે પ્રતિ વહન કરાવે છે દરેક મનુષ્યોને જમે તે સ્થિતિમા આવરણક કૃત્યો કર્યાવિના દૂટકો થતો નથી તેના આવરણક કૃત્યોમા સમતાને ધારણ કરવામા આવે તો, તે આદરેલ કાર્યો કરી શકાય છે અને નવીન કર્મ પણ આવી શકાતા નથી મહારથીઓથી પણ સમતાભાવ પ્રસંગ પડે રાખી શકાતો નથી સરકૃત, આ ન આદિ ભાષાઓના પ્રોદ્ગમરો તો હજારો મળી આવે છે, પણ સમતા રાખીને દુનિયામા આવરણક વ્યવહાર આદિ કૃત્યોના કરનારાઓ અલ્પ મળી આવે છે સમતાથી અનેક પ્રકારની માનસિક રોગોની ઉત્પત્તિ થઈ શકતી નથી સમતા ધરનાર માનસિક દુષ્ટ અને છતી શકે છે, માટે આત્માની શુદ્ધ પરિપુત્તિરૂપ સમતાને ધારણ કરવી

જોઈએ આના પ્રકારની સમતા પોતાના સ્વામિને મળવા અત્યંત ઇચ્છા જણાવે છે, તે દર્શાવે છે

મેરે મનકુ જક ન પરત હૈ, મિનુ તેરે મુખ દીઠહે ॥

પ્રેમ પીયાલા પીવત પીવત, લાલન સગદિન નીઠહે ॥વારી૦૨॥

ભાવાર્થ —સમતા કયે છે કે, હે આત્મસ્વામિન! આપનું મુખ દેખ્યાવિના મારા મનને શાન્તિ યતી નથી હે સ્વામિન! આપનું મુખ દેખીશ ત્યારેજ મને ચેન પડનાતું છે હે સ્વામિન! આપનો પ્રેમ, તેના પ્યાવા પી પીને આટલા દિવસ વીતાવ્યા આપશ્રીના પ્રેમથીજ માફ અધાપિ પર્યંતતું જીવન વીલું છે આપનો પ્રેમજ મ્હને જીનનામા સહાયકારી થયો છે આપશ્રીના શુદ્ધપ્રેમથીજ અધાપિ પર્યંત જીવન ટકાવી રાઝી છું હે લાવન! અર્થાત્ હે આત્મન! તારા પ્રેમથી આશામા ને આગામા દિવસો વીત્યા કરે છે આવા પ્રગટના સમતાના શબ્દોથી માર એવો નીકળે છે કે, આત્મસ્વામિની પ્રાપ્તિ પૂર્વ પરમાત્મા વા આત્માપર શુદ્ધપ્રેમ ધારણ કરનાની જરૂર જણાય છે જ્યામુઘી આત્માપર અત્યંત પ્રેમ થયો નથી, ત્યામુઘી આત્માની પ્રાપ્તિ થતી નથી પ્રથમ તો શુદ્ધપ્રેમની જરૂર પડે છે જગત્મા સર્વે શુદ્ધપ્રેમ ધારણ કરવો જોઈએ સર્વ જીવોપર શુદ્ધપ્રેમરૂપ અમૃતની વૃષ્ટિ વર્ષાનનાર, હિંસા આદિ દુષ્ટ દોષોથી મુક્ત થાય છે સર્વ જીવોપર પરમાર્થબુદ્ધિથી જે પ્રેમ ધારણ કરવામા આવે છે, તેને શુદ્ધપ્રેમ કહે છે જે પોતાના આત્મામા અત્યંત શુદ્ધપ્રેમ પ્રગટાવે છે, તે સર્વે શુદ્ધપ્રેમની દૃષ્ટિ રાખના સમર્થ થાય છે સમતા અને આત્માનો સયોગ ઝરાવી આપનાર પણ શુદ્ધપ્રેમજ છે સર્વ જીવોની સાથે શુદ્ધપ્રેમ રાખવાથી સર્વ જીવો પોતાના આત્મસમાન પ્યારા લાગે છે, તેથી હૃદયમા સાત્ત્વિક ગુણની ઉત્પત્તિ થાય છે અને તેથી શુદ્ધપ્રેમનો ધણી, હૃદયની શુદ્ધતા અને ઉચ્ચતા કરવા સમર્થ થાય છે જે મનુષ્યોના હૃદયમા શુદ્ધપ્રેમ પ્રગટ્યો નથી, તે મનુષ્યો, પરમાત્માને ભેટના સમર્થ થઈ શકતા નથી જે મનુષ્યના હૃદયમા શુદ્ધપ્રેમ પ્રગટ્યો નથી, તે મનુષ્ય સમતાને ધારણ કરી શકતો નથી પ્રથમ સર્વ જીવોપર સમાનતા ધારણ કરવા માટે પોતાના આત્માની પેઠે સર્વ જીવોપર શુદ્ધપ્રેમ થવો જોઈએ શુદ્ધપ્રેમના પ્યાવાનું પાન કરીને આત્મપ્રભુને મળવા જેઓ યત્ન કરે છે, તેઓ આત્મપ્રભુને મેળવી શકે છે જેઓ શુદ્ધપ્રેમ રૂપ-શુષ્કહૃદયના છે અને સ્વાર્થમય હૃદયવાળા છે, તેઓ સર્વ પ્રાણીઓપર શુદ્ધપ્રેમ ધારણ કરી શકતા નથી અને તેથી તેઓ આત્મપ્રભુનું દર્શન કરી શકતા નથી શુદ્ધપ્રેમવિના આત્મપ્રભુ

જદી જાઉં નહિ સમતા પોતાના આત્મસ્વામિને મળના માટે અત્યંત આતુર થઈ છે અને તે હવે અનુભવવડે આત્મસ્વામિને મળનાની ઉલ્લાસા આનંદોને પુનઃજીવવાની અને અન્યથા શોધ કરવાની પ્રવૃત્તિથી નિરાશ થઈને, અન્તરમા ચેતનાભિમુખ વૃત્તિ કરીને પોતાના ઉદ્ધારો બહાર કાઢે છે સમતા પોતાની પ્રવૃત્તિમા આરૂઢ થઈ છે તેથી તે આત્મપ્રતિની શોધમા તક્ષીન બની છે અન્યથા શોધ કરીને તે યાકી ગઈ, પણ તેને આત્મસ્વામિની પ્રાપ્તિ થઈ નહીં ગઈ પણ જાતણ મમત્વ હોય છે ત્યાગુધી, સમતા પોતાના ચેતનને પ્રાપ્ત કરી રાજની નથી દુનિયાની વસ્તુઓનું મમત્વ જેમ ત્યાગવાની જરૂર છે, તેમ એકાન્તદૃષ્ટિથી બન્ધાએવ સાધ્યાદિ દર્શન મમત્વને પાપુ ત્યાગવાની જરૂર છે

દુનિયામા દરેક ધર્મનાળાઓને પોતપોતાના ધર્મનું અત્યંત મમત્વ હોય છે પોતાના ધર્મમા દાખલ થનારાપર રાગ અને અન્યધર્મનાળાઓપર દ્વેષ વારપુ કરનારાઓ સમતાથી દૂર રહે છે અને તેથી તેઓ આત્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિ કરી શકતા નથી મનુષ્યો, પોતાના વર્મની મમતાના લીધે અન્ય ધર્મ પાળનાર મનુષ્યોને દુષ્ટ દે છે, અન્યધર્મ પાળનારની સાથે યુદ્ધ કરે છે અને હજારો મનુષ્યોનું હૃદય દુઃખાવે છે, આવી તેમની મમત્વબુદ્ધિથી તેઓ શુદ્ધપ્રેમ અને સમતાવિના પરમાત્માનું દર્શન કરી શકતા નથી

જગતમા અનેક ધર્મના પંથો દોષ અને અનેક માન્યતાઓ ભિન્ન ભિન્ન જગ્યાતી હોય, તેમજ પોતાના ધર્મ કરતા અન્યધર્મવાળાઓનો વર્મ અસત્ય હોય, તો પણ અન્યધર્મનાળાઓ ઉપર દ્વેષ, હિંમ્યા, બગેરે-અશુભભાવના કરવાની કોઈ જરૂર જગ્યાતી નથી પોતાનો ધર્મ સત્ય હોય અને અન્ય મનુષ્યોએ આદરેલો ધર્મ અસત્ય હોય તો, અસત્ય ધર્મને સત્ય ધર્મ તરીકે માનવો કે નદવો નહીં કિન્તુ, અસત્યધર્મ પાળનારાઓનું દ્વેષ, ક્રોધ અને સ્વધર્મ મમતાથી અશુભ ચિંતનનું અને તેઓને પીડના, ઈત્યાદિ કરવું ચો ચ નથી અસત્યધર્મ પાળનારાઓને શુદ્ધપ્રેમવડે સત્ય દલીલોથી પ્રતિબોધી પોતાના સમાન ધર્મી બનાવવા એ માત્ર તેો ન્યાયયુક્ત છે દરેક દેશોમા ધર્મની મમતાથી અનેક યુદ્ધો થયા છે અને લાખો મનુષ્યોના રક્ત તપ્યા છે ધર્મના એકાન્ત મમત્વથી મનુષ્યો, એકતરફ પરમાત્માનું ભજન, સેવન અને ભક્તિ કરે છે અને બીજી તરફ અન્યધર્મ પાળનારાઓ તરફ અશુભ દૃષ્ટિથી દેખ્યા કરે છે, આની તેમની નિયમ મિતિથી તેઓ રાગ અને દ્વેષના પત્રમા ફસાય છે અને સમતાનું મુખ પણ જોઈ શકતા નથી જનધર્મમા પણ કાન્યોને નાપુ ફાટા પડી ગયા છે એક દારાવાળા

અન્યના ઉપર દ્વેષ કરે તો તે ખરેખર શુદ્ધપ્રેમથી વિમુખ રહે છે તપાગચ્છના શ્રાવકો વા સાધુઓ ને ખરતર આદિ ગચ્છના અનુયાયિઓ તરફ અનુભ દૃષ્ટિથી દેખે અને તેઓના પર દ્વેષ કરે અને તેઓના તિરસ્કાર થાય તેમ વર્તે, તો ખરેખર તેઓ શુદ્ધપ્રેમ અને સમતાની પ્રાપ્તિ કરી રાકે નહીં, તેમજ ખરતર આદિ ગચ્છનાજાઓ તપાગચ્છ-પર દ્વેષ કરે અને તપાગચ્છના અનુયાયિઓપર શુદ્ધપ્રેમ રાખે નહીં, પણ ઉલટા તિરસ્કાર અને ભેદદૃષ્ટિથી દેખે, તો ખરેખર તેઓ સમતાના અને શુદ્ધપ્રેમના ગ્રાહક બની રાહે નહીં તેઓ પરસ્પર ગચ્છની તકરારોથી ધર્મના યુદ્ધ કરી કલેશ કરે તો, રાગ અને દ્વેષમા ક્રૂરતા જાય અને મમતાના યોગે કલેશના ઓના બી વવાય કે, કદી દરેક ગચ્છવાળાઓ શુદ્ધપ્રેમથી પરસ્પર મળી રાહે નહીં મનુષ્યોએ પોતાના ગચ્છસભ્યની મત્ય દલીલો દેખાડવી નેહએ, પણ અન્ય ગચ્છની નિન્દા તથા અન્ય ગચ્છનાજાઓ માથે ઝલેગ કરવો નેહએ નહીં, અર્થાત્ દરેક ગચ્છવાળાનું કઈ ઈ અપેક્ષાએ શુ શુ કહેવાતું છે, તે પ્રથમ સમજ્યાવિના, પોતાના પકડેલા મમત્વથી ધમધમા કરવી નેહએ નહીં ગચ્છાદિની મમતાનો ત્યાગ કરીને, ગચ્છની ક્રિયાઓ ઉદ્દેશપૂર્વક, શુદ્ધપ્રેમથી ને મનુષ્યો કરે છે, તેઓ સમતાને અમુક અશે પ્રાપ્ત કરી રાહે છે અને આત્મપ્રભુની પ્રાપ્તિના પણ અધિકારી બને છે મમત્તનો ત્યાગ કરીને આત્માભિમુખ વૃત્તિ કરીને, સમતાભાવમા રમપુતા કરવી નેહએ અન્યધર્મવાળાઓ તરફ વા પોતાના આધર્મિબધુઓ તરફ પણ આત્મદૃષ્ટિથી વર્તેનું નેહએ પોતાના સમાન ધર્મિઓની ઉન્નતિ કરના શુદ્ધપ્રેમથી પ્રયત્ન કરવો, તેમ અન્યધર્મ પાળનારાઓને પણ શુદ્ધપ્રેમથી પોતાના તરફ આકર્ષવા પોતાના શુદ્ધપ્રેમથી અન્યધર્મનાજાઓનું પોતાના ધર્મપ્રતિ આર્જ્યપુ કરી રાકાય છે, તેટલું અન્યધર્મવાળાઓપર દ્વેષ, ઈર્ષ્યાથી કદી કરી રાકાતું નથી નેઓ માર-મારા કરીને ધર્મની વૃદ્ધિ કરવા ઇચ્છે છે, તેઓ સત્યધર્મની પ્રાપ્તિ કરી શકતા નથી શ્રીસર્વજ્ઞયિત જૈનધર્મના ઓના ઉચ્ચ અને સત્યસિદ્ધાંતો છે કે, ને તે પ્રમાણે વર્તનામા આવેતો આખી દુનિયાના મનુષ્યોનું શ્રેય કરી રાકાય નેઓ મહાવીર પ્રરૂપિત જૈનધર્મને સમ્યક્પણે જાણે છે, તેઓ સાપેક્ષ દૃષ્ટિથી—નયોની અપેક્ષાએ, ને ને અરો અન્યધર્મના મત્ય રહ્યું છે તેને, તે તે નયની અપેક્ષાએ માને છે અને તેવા પ્રકારના જૈનો, ત્રિપમ એકાન્તદૃષ્ટિના નાતથી સમતાના અધિકારી બને છે અને સમતાને પ્રાપ્ત કરીને આત્મપ્રભુની પરિપૂર્ણ અશે પ્રાપ્તિ કરવા બાજ્યતાળી બને છે ગચ્છની કેટલીક તકરારોથી સાધુઓ અને શ્રાવકો,

પરસ્પર ગચ્છના અનુયાયીઓ પ્રતિ-કવેતા, નિન્દા અને અરુચિભાવ દર્શાવે છે તેથી તેઓનું જીનન શાન્ત બનતુ નથી-તેઓના મનમા સમતા ઉત્પન્ન થતી નથી, અર્થાત્ જગત્મા અનેક પ્રકારના ધર્મ પાળનારાઓ ને રાજદ્વેષનો ત્યાગ કરવા પ્રયત્ન કરે અને સમતાભાવ રાખનામાટે પ્રત્યેક જીવોપર શુદ્ધપ્રેમ ધારણ કરે તો, ખરેખર તેઓ આત્મપ્રભુપ્રતિ ગમન કરી શકે પોતાના શુદ્ધપ્રેમની દૃષ્ટિથી અન્યોની આચરણ, જાતિ, કુળ અને દોષ, તરફ નહિ જોતા તેમના આત્માઓ-પ્રતિ લક્ષ્ય રાખીને તેઓના સબન્ધમા આવતુ જોઈએ, અર્થાત્ ગમે તે ધર્મ પાળનારા મનુષ્યો હોય અને પોતાના સત્ય વિચારોથી અન્યધર્મો અસત્ય જાણતા હોય તો, તેવા પ્રસંગે ન્યાયની હદમા રહીને અન્યોને પોતાના સત્ય સિદ્ધાંતો સમજાવના અને તેમના ધર્મમા કંઈ કંઈ બાબતોમા કેટલુ અસત્ય છે, તે શાન્તભાવથી-સનાહશાન્તિ જળવાઈ રહે તેવી રીતે-સમન્વયના પ્રયત્ન કરવો દરેક ધર્મમા કયા કયા નયની અપેક્ષાએ કયુ કયુ સત્ય રહ્યું છે, તે અને કયા નયની અપેક્ષાએ અસત્ય છે તે સમજાવતુ, તેમજ શુદ્ધપ્રેમથી સર્વ જીવોનુ શ્રેય ચિંતવતુ

મનુષ્યો, શુદ્ધ પ્રેમની ભાવના પ્રત્યેક જીવોપર ધારણ કરેતો, તેમણે જીનન આનન્દરસામૃતમય બનતુ જાય વિષમ પ્રસંગોમા પણ શુદ્ધ પ્રેમથી હૃદય ભિન્નથલુ રહે, ત્યારેજ સમતાના દ્વાર ખુલે છે અનેક દુષ્ટો, દુર્જનો, નિન્દકો, પરવર્તીઓ, પોતાને ઉપદ્રવ કરતા હોય તોપણ, તેવા વખતે તેઓપર શુદ્ધ પ્રેમની ભાવના કાયમ રહે, ત્યારેજ સમતાના પ્રદેશમા વસ્તુતઃ ગમન થઈ શકે છે રાજ અને દ્વેષાદિના કૃત્રિમચારોને દૂર કરી મનને શાન્ત કરતુ, મનમા કોઈ પણ પ્રકારના વિકલ્પ સમ્બંધ થવા દેવા નહિ, પશ્ચાત્ મનને આશા કરો કે, હે મન ! તુ સર્વ પદાર્થોને સમભાવે દેખ ! આ પ્રમાણે આશા કરવાથી મન, રાગ અને દ્વેષથી પાછુ હટતો અને શાન્ત થએલુ મન સમપણે જોટલો સમય રહેશે તેટલા સમયમા તે અવૌકિક આનન્દ પામશે જેમકે શાન્ત થએલુ મન, જ્ઞાનનો પ્રકાશ કરવા સમર્થ થાય છે શાન્ત થએલુ મન, સમતાના પ્રદેશ પ્રતિ ગમન કરે છે અને તેથી આત્માનો શુદ્ધ ધર્મ પ્રાપ્ત થતો જાય છે સમતા ભાવથી શાન્ત બનેલુ મન નિર્મલ હોવાથી આત્માભિમુખ રહે છે અને તેથી ક્ષણે ક્ષણે અનન્ત કર્મની નિર્જરા થાય છે મનની નિર્મલતા કરવાથી, અનન્તાનન્દમય આત્માની શુદ્ધ દત્તા પ્રગટે છે અને રાગ દ્વેષાદિ દોષોની પરિક્ષીણતા થાય છે શાન્ત મન ગમે તેવા વિકટ સંયોગોમા પણ સદૃશ્ય પ્રગટાવવા સમર્થ

થાયછે સમતાનું વર્ણન સર્વે કરે છે, પણ સમતાને આચારના મૂકીને
 સમતાનો પાઠ ભજવી બતાવનારા પુરૂષો વિરલાભ દૃષ્ટિગોચર થાય છે
 સમતાની ઝગોટી, અનેક પુરૂષોના સમાગમમાં તથા રાગ અને દ્વેષની
 ત્રિપદશામાં કરી રાખાય છે, ત્યાંસુધી સતાવવામાં ન આવે ત્યાંસુધી તે
 સર્વ પદ્મ શાન્ત થઈ પડી રહેલો જણાય છે, પદ્મ સતાવવામાં આવતા તે
 ક્રોધાદિકના વશ થઈ જાય છે, તેવી જો મનુષ્યોની દશા છે તે સદૃશ
 સમતાને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી, અર્થાત્ મનની સમદશા રાખીને
 જગતની પાઠશાલામાં ફરતું ફરતું-સર્વ પ્રકારે સમતા ભાવમાં રહેવાની
 ખાસ જરૂર છે

સમતાને પ્રાપ્ત કરવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ હૃદયમાં ધારણ કરવો, કેમકે,
 સન્તપુરૂષો સમતાવડે પરમાત્મ પ્રભુને પ્રાપ્ત કરે છે સમતા પોતાના
 શુદ્ધ ચેતન રૂપાભિને પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કર્યા કરે છે અને તેમાં તે
 સદૃશ થાય છે સર્વ પ્રકારની વિકલ્પ ચકલ્પ દશા ત્યાંની સમતા
 પોતાના રૂપાભિના રૂપમાં તક્ષીન થઈ જાય છે અને અન્તે આત્મ-
 પ્રભુની અગમ્યાત પ્રદેશરૂપ શર્યામાં ઘિરાજવાને શક્તિમાન થાય છે
 અનેક જીવો સમતાને પ્રાપ્ત કરી શિદ્ધ થયા અને ભગિન્યમાં થરો,
 માટે ભવ્ય જીવોએ પુદ્ગલ પ્રેમપૂર્વક સમતાને પ્રાપ્ત કરી પરમાત્મ
 પ્રભુને મળતું જોઈએ

પદ ૮૬

(રાગ ધમાલ)

સલૂળે સાહેન આવેંગે મેરે, આલીરી વીરવિવેક કહો સાચ ॥ સ૦

મોસુ સાચ કહો મેરીસુ, સુખ પાયો કે નાહિ ॥

કહાની કહા કહુ ઝહાકી, હિંડોરે ચતુરગતિમાહિ. ॥ સ૦ ॥ ૧ ॥

મલી મરૂં રૂત જાવહી હો, પચમગતિકી પ્રીત ॥

સિદ્ધ સિદ્ધતરસ પાકકીહો, દેસે અપૂરવરીત. ॥ સ૦ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ — સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિ સ્ત્રી, પોતાના મિત્ર વીર એના વિવેકને કહે
 છે કે, હે મિત્ર! મારા સહુ પૂર્ણ આત્મપતિ મારા વેર આવરો? તત્સબન્ધી
 હે મિત્ર! સાચુ કયરો? મને સાચે સાચુ જણાવો કે, તે મારાથી મુખ્ય
 પામ્યા કે નહિ? સમ્યક્ત્વ ત્રણ પ્રકારના છે-ઉપરામ, ક્ષયોપશમ અને
 ક્ષાયિક ઉપરામ, એ જોયોપરામ સમ્યક્ત્વ પામીને આત્મા પુન ત્યાંથી

મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિપ સ્ત્રીના ઘરમાં બાંધેલ જાય છે એવા ગુણસ્થાનકથી પડી
 આત્મા પહેલા ગુણસ્થાનકમાં જાય છે એવા ગુણસ્થાનકમાં આત્મા
 આવે ત્યારે સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિ સ્ત્રીનો સંબંધ થાય છે અને ત્યાં આત્મા
 સહજ ગુણનો અનુભવ આવે છે, કિન્તુ તો આ ગુણસ્થાનકથી પહેલા
 ગુણસ્થાનકમાં પાછો જાય છે તેથી, અમ્યક્ દૃષ્ટિ પોતાના નિવેક મિત્ર
 કહે છે કે, આત્મસ્વામી મારા ઘરમાં આવીને ગુણ પામ્યા હોય
 પાછા કેમ જાય? અરેઅર આત્મસ્વામિનું મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનક
 જમન થનાથી સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિ આમ પુછે તે બનવા યોગ્ય છે ઉ
 શમ વા ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ પામીને પાપુ આત્મા-મિથ્યાત્વના ઉદ
 મિથ્યાત્વદૃષ્ટિપ સ્ત્રીના ઘર જાય છે તેને સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિના ઘર
 ગુણાનુભવ તો મળ્યો હોય છે, કિન્તુ મિથ્યાત્વના ઉદયથી પ્રથમ ગુ
 સ્થાનકમાં તે અનુભવ રહેતો નથી સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિ કહે છે કે, મ
 સન ત્યાગ કરીને ચેતન અતુર્ગતિમાં બાંધેલ, એવા ગુણસ્થાનક
 પહેલા ગુણસ્થાનકમાં આત્મા આવે છે એટલે, ત્યાંથી દેવગતિ, મ
 વ્યગતિ, તિર્થચગતિ અને નરક એ ચાર ગતિમાં આત્મા જાય
 આત્માની કેટલી કથની કર? પ્રથમ ગુણસ્થાનકમાં આત્મા બ્રાહ્મ
 યોગે-કુદેષ, કુચુર અને કુધર્મેને મોક્ષના ઉપાયો તરીકે માને છે, મિ
 રાસોને ધર્મસ્થાનો તરીકે સ્વીકારે છે, તેમજ પ્રથમ ગુણસ્થાન
 મિથ્યાત્વ કરણીને ધર્મ કહી તરીકે સ્વીકારે છે, અર્થાત્ પ્રથમ ગ
 સ્થાનકમાં આત્મા જાય છે ત્યારે તેની રિપરીત દૃષ્ટિ ધર્મ જાય છે,
 તેથી અરિહત દેવને દેવ અને સર્વજ્ઞ તરીકે સ્વીકારતો નથી, તે
 પિસ્તાલીન આગમો બાદિના પ્રરૂપક અને પચ મહાનત ધ
 શાનુને, સાધુ તરીકે સ્વીકારતો નથી, તેમજ ત્રીમહાવીર દેવ ક
 જૈન ધર્મને સત્યધર્મ તરીકે સ્વીકારતો નથી મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિના
 આત્માને જૈન ધર્મના સિદ્ધાન્તોની ચર્ચા થતી નથી જૈન-શાવક ક
 જન્મેલાઓ પાપુ કેટલાક જૈન આગમોની અંતર વારી રાકતા
 તેનું કારણ એ છે કે, તેમને મિથ્યાત્વ મોહનીયનો ઉદય હોય
 કેટલાક જૈન ધર્મના સિદ્ધાન્તોના નામ પાપુ બાપુતા નથી, એવા ઈ
 ભાષાનો અભ્યાસ કરીને અહંકારના નશમાં બ્રહ્મજ્ઞ બનીને, જૈન આગ
 વિરૂદ્ધ એવા કુધારાઓને પાપુ ગુનારા તરીકે માનીને મિથ્યાત્વ
 હારના દુન્દમા પ્રસાદ છે અને દુર્ગતિમાં જવાના કારણ પોતાની
 હિમા કરે છે જૈન આગમો બહુને તેની ચર્ચા કરનાથી અ
 સમ્યક્ત્વમાં પ્રવેશ કરવાનો અધિકાર મેળવી રાજાય છે જૈન ધ
 રાસો બાપુયાવિના કેટલાકે અન્ય (વેદાન્ત, આર્યસમાજ અને શ્રી

ધર્મમા દાખલ થાય છે કેટલાક જૈન કૂળમા ઉત્પન્ન થએલા મનુષ્યો, ગુરુઓ પાસે જઈ જૈન ધર્મનું રહસ્ય સમજતા નથી અને જૈન તત્ત્વોમા રાકા કરે છે અને વિષયવાસનાની તૃપ્તિ થાય એવા જેમા રસ્તા હોય, એવા અન્ધ ધર્મમા પ્રવેશ કરીને બિચારા મિથ્યાત્વથી દુઃખ પામે છે કેટલાક અજ્ઞ જૈનો સદ્ગુરુના ઉપદેશની શ્રદ્ધાથી જૈન ધર્મની શ્રદ્ધા ધારણ કરે છે કેટલાક વિદ્વાનો જૈનતત્ત્વોનું મમ્યગ્ જ્ઞાન કરીને જૈન ધર્મની શ્રદ્ધાને ધારણ કરે છે, પણ અર્ધદન્ધ જેવા કેટલાક ઉછરતા જેનો તો જૈનધર્મના શાસ્ત્રોનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કરતા નથી કોઈક પાસેથી થકે સાબળીને અને કોઈ પુસ્તકમાથી કઈક વાચીને, સ્વચ્છન્દમતિથી-સ્વતંત્રતાના આવેશમા આવીને મરજીમા આવે તેમ બંદે છે અને જૈન આગમોથી વિરુદ્ધ કુચુક્તિયોવડે જેનાગમોના અર્થોનો વિપરીતાર્થ કરીને કુધારાને સુધારા તરીકે ઝોળખાવના પ્રયત્ન કરે છે કેટલાક સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિમાટે પ્રયત્ન કરે છે પણ, દ્રવ્યાનુયોગ આદિતુ સૂક્ષ્મ જ્ઞાન કરતા નથી, તેથી તેઓનો ધર્મરંગ ક્ષાપ્તિક થઈ જાય છે કેટલાક જૈન કૂળમા જન્મીને જૈન તરીકે પોતાને ઝોળખાવે છે પણ, જૈન ધર્મના આચારો અને વિચારોથી બદ્દ હોય છે, તેવા માત્ર નામધારક જૈનોથી જૈન ધર્મની ઉન્નતિ થઈ શકતી નથી જેનું શાસ્ત્રોના અભ્યાસ કરીને જેઓ જૈન ધર્મના આચાર અને વિચારમા દૃઢ રહે છે, તેજ જૈનો વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ ધારણ કરનાને સમર્થ બને છે અરિહતદેવ, જૈન મુસાધુ ગુરુ અને શ્રી મહાવીર કથિત ધર્મ, એ ત્રણ તત્ત્વની જેના હૃદયમા પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે તે વ્યવહાર સમ્યક્ત્વને ધારણ કરવા સમર્થ બને છે વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ છે તે નિશ્ચય સમ્યક્ત્વનું ગરુડ છે જેઓ વ્યવહાર સમ્યક્ત્વની ઉત્થાપના કરે છે તે જૈન દર્શનની ઉત્થાપના કરે છે નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરનાને માટે વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ છે તે રાજ માર્ગ છે, રોરીના માર્ગો સદાકાલ રહેતા નથી અને રાજમાર્ગ છે તે સદાકાલ રહે છે વ્યવહાર સમ્યક્ત્વની શ્રદ્ધાથી વ્યવહાર ચારિત્રનું બળ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેથી પાત્ર યમની સારી રીતે આરાધના થાય છે વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ શ્રદ્ધાના બળથી, નીતિના આચારોને મારી-રીતે પાળી રાકાય છે જિનમન્દિરમા જનુ અને વિદ્યપૂર્વક પરમાત્માના-સ્તુતિદ્વારા સદ્ગુણો લેના, સદ્ગુરુપાસે ગમન કરીને ઉપદેશ લેવો, નત પ્રત્યાખ્યાન કરના, ગૃહ સસારમા રહેતા છતાં પણ નિર્વેપદશા રાખવા પ્રયત્ન કરવો, ગૃહસ્થ ધર્મના અધિકાર પ્રમાણે ગૃહસ્થ ધર્મનું આચરણ કરવું, જેનાગમોને આગળ કરીને ધર્મમાર્ગમા પ્રવૃત્તિ કરવી, કહેણી પ્રમાણે વર્તના કરવો અને ગૃહસ્થ દરમ્યામા પણ સાધુ

ધર્મે અગ્રીકાર કરનાની ભાનના રાખતી, ઈત્યાદિ આચાર્યો ગૃહસ્થ દત્તામા પાપુ બ્યવહાર સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિની પ્રાપ્તિ કરી રાખાય છે હાલમાં કેટલાક નામવારક જૈનો-નાડી, નાડી, લાડી અને વિપયોના ઉત્તેજન માટે લાખો રૂપૈયા ખર્ચે છે, કિન્તુ જૈનધર્મના તત્ત્વોનો દેહાવે કરના તેઓ જોઈએ તે પ્રમાણે પ્રયત્ન કરતા નથી. હાલમાં જૈનોની સખ્યા ઘટતી જાય છે વિદ્વાનોએ જૈનધર્મની વૃદ્ધિ માટે પાતાની પાડે જે જે નિજિયો હોય, તે મંરેના મનુષ્યોન કરશે જોઈએ જેના પુદ્ગલમાં જૈન ધર્મની દાઝ નથી એવા મહદાન મનુષ્યોથી જૈન ધર્મની ઉત્તિ થવાની નથી જગતમાં ત્રાપુ પ્રકારના ચૂર કથેલા છે જનની જનને જન જન, મજા રાતા કોં ઘૂર, મહિસો રહેજે વાંઝળી, મજા ગમાવ નૂર ॥ ભક્તચૂર, દાતાર ચૂર, અને ચુદ્ધચૂર ભક્તચૂર, ધર્મનો ઉદ્ધાર કરના સમર્થ થાય છે. દાતારચૂર, દીનજનોનો ઉદ્ધાર કરે છે અને ચુદ્ધચૂર દેવનો ઉદ્ધાર કરના સમર્થ થાય છે હાલ હિન્દુસ્થાનમાં આ ત્રણ પ્રકારના મહા પુરોની અત્યંત આનંદયક્તા છે હાલમાં મનુષ્યોના ધર્માચારો નાસ્તિ. વાદના યોગે શીથી ન થના લાયા છે અને ધર્મના નિચારો પાપુ ન થતા જાય છે પાપાત્ય વિદ્વાનોના મરણથી અને તેઓની પ્રવૃત્તિ કળાઓની મહત્તાથી પૌર્ણત્યો ધર્મશ્રદ્ધાથી અને ધર્માચારથી જ થના લાગ્યા છે જૈનોએ પાશ્વત્યોને પાતાના જૈનધર્મના નિચારો આપના જોઈએ, પાપુ તેમની નાન્તિકતાનો સ્વીકાર કરશે ન જોઈએ ગૃહસ્થ જૈનોમાંથી ધર્મના આચારો અને નિચારોનું બળ મન્દ પડ્યું જાય છે તેનું કારણ એ છે, કે, સર્વ જૈનો પાતાના ધર્મના તત્ત્વોને પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કરતા નથી ગૃહસ્થ જૈનોનો કેટલોક યુવક વાગે અને શ્રીમન્તાનર્જ, સાનુઓ અને આચાર્યોની પાને ધર્મતરનાચાર્ય કરાકતો નથી, તેથી-આ તથાના યુવક વિધારિયો અને કેટલાક શ્રીમન્ જૈનો, જૈન ધર્મને માટે સ્વાતંત્ર્યોન આપી રાકતા નથી અને પાતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી રાજતા નથી યુવક નિધાર્થિયોના પુદ્ગલમાં નાસ્તિ ધર્મના મરકાગેના બીજ ન રોપાય તે માટે, વર્તમાન કાનમાં આપણે ઉપાયો લેવાની જરૂર છે અને જે પ્રમાદના વસ થઈ, મુસ જૈનાચાર્ય સાધુઓ અને આનંદો આપતા ઉપાયોને આચારમાં મૂકવા સમ પ્રયત્ન નહિ કરે તો, ભનિષ્યમાં ભનિષ્યની જૈન પ્રજાને મોટી હા પાડ્યો જૈનશાસ્ત્રોના અને તેના તત્ત્વોના જ્ઞાનવિનાનો કેટલોક જૈનવ ભનિષ્યમાં અન્યધર્મીઓની સનતિથી અને તેઓના નિચારોથી, વારુસ વર્મે જેના આચારો અને નિચારોની અસ્તિતા ધરાવશે, એમ લાગે છે તેનું ન થાઓ, એમ ઇચ્છાય છે કોર્ડ જૈનને જૈનધર્મ સમન્ધી વિર

મત બાધવો દોષતો તેણે પ્રથમ પિસ્તાલીનઆગમ-તત્ત્વાર્થનું પ્રમેય-
વચક અને મમ્મતિતર્ક જેવા ગ્રંથોનું શ્રવણુ વા વાચન કરવું ગીતાર્થ
નુરની પામે જઈ અનેક પ્રશ્નો પૂછ્યા, આટલું કાર્ય કર્યો નિના ઉ-
તાનળીએ થઈ જે સ્વચ્છન્દમતિથી જૈનધર્મસમન્ધી વિરૂદ્ધ અભિપ્રાય
દેખાડે તો એક મહાન અપરાધ કરે છે અને અનતા તથા સ્વચ્છન્દ-
તાના ખાસમા પડે છે એમ કથનું પડ્યું જૈનસાસ્ત્રો અને અન્ય સાસ્ત્રોના
તત્ત્વોનો વિવેકબુદ્ધિથી મુકાબલો કરી જવો જૈનોએ પ્રથમ જૈનશા-
સ્ત્રોનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કરીને અન્ય સાસ્ત્રોનું વાચન કરવું, કે જેથી પર-
સ્પરના સિદ્ધાંતોનું સમગ્ર અન્યોક્ત કરી સમાય-પૂર્વેકાવમા જૈના
આર્યોની શાસ્ત્ર પઠનસમન્ધી ઉપર્યુક્ત પ્રજ્ઞાવીન હતી જૈનસાસ્ત્રોના
અધ્યયન સમન્ધી પૂર્વની પ્રજ્ઞાલીકા પ્રમાણે અનુના જૈનાચાર્યા પ્રવૃત્તિ
કરે તો, જૈન તત્ત્વોનો જગત્મા સર્વન દેવાવો થાય

શ્રીમહાવીરપ્રભુ સર્વજ્ઞ હતા તેથી તેમના ઉપદેશની શ્રદ્ધા રાખ
વાથી આત્મા, સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિને પ્રાપ્ત કરી રાકે કે દરેક જીવોમા તિરો-
ભાવે સમ્યક્ત્વદૃષ્ટિ રહી હોય છે, કિન્તુ કારણ ગામગ્રામ પામ્યા નિના
સમ્યક્ત્વદૃષ્ટિનો આનિર્ભાન થતો નથી-સમ્યક્ત્વદૃષ્ટિની પ્રાપ્તિથી આત્માને
સહજ મુખનો નિશ્ચય થાય છે સમ્યક્ત્વદૃષ્ટિ કયે છે કે, મારા સમા-
ગમમા આવતા આત્માને સહજ મુખનો નિશ્ચય તો વાય છે, કિન્તુ
તે મિથ્યાત્વ પરિપુતિના મિથ્યાત્વ શુપુસ્થાનકરૂપ ઘરમા પ્રવેશ
કરે છે ત્યારે, તે સહજ મુખનો નિશ્ચય બૂલી જાય છે જેમ કોઈ દાડ
પીનાર-દાડના ઘેનમા પૂર્વની કોઈ સારી વાર્તા બૂલી જાય છે, તેમ
આત્માના પપુ-મિથ્યાત્વશુષ્કસ્થાનકમા જતા ઉપર્યુક્ત હાવ થાય કે
મિથ્યાત્વશુપુસ્થાનકથી આત્મા ચતુર્ગતિમા ગમન કરે છે અહો!!!
આત્મસ્નામિની મિથ્યાત્વના યોગે કેની ખુરી દશા થાય છે? હવે જો તે
પુન અત્ર આવશે તો બહુ સાડ થશે, મારી પાને અનતા તેમને
ચતુર્ગતિમા જવાની રૂચિ ટળી જશે અને પચમગતિમા જવાની રૂચિ
ઉત્પન્ન થશે, આપણુ તેણીનું કથન સત્ય છે, કારણકે સમ્યક્ત્વદૃષ્ટિની
પ્રાપ્તિના કોઈને મુક્તિની ખરેખરી ઇચ્છા પ્રગટતી નથી સમ્યક્ત્વ
દૃષ્ટિની પ્રાપ્તિથી આત્માની ચતુર્ગતિમા ગમન કરવાની ઇચ્છા વિરામ
પામે છે આત્મા પોતાના મૂળ-શુદ્ધધર્મ પ્રતિ રૂચિને ધારણુ કરે છે
અને સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિના સમન્ધથી ચિદ્ધ થએલા એના સ્વાદ્વાદ સિદ્ધાન્ત
રમના પાકની અપૂર્વ ગીતિને નિરીક્ષે છે વસ્તુત તે સિદ્ધ સિદ્ધાન્ત રસ
પાકનું ભોજન કરીને પુષ્ટ બને છે અને પશ્ચાત્ તેને એકાન્તવાદના દુષ્પ્રિય
ભોજનની રૂચિ થતી નથી સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિના ઘરમા અપૂર્વ ચિદ્ધાન્ત

પાકું બોજન છે વીતરાજની વાપીના શુભ રહસ્યોનું તારતમ્ય સારી રીતે દેખાય છે સમ્યક્ત્વદષ્ટિ ખરેખર પોતાના આત્મસ્વામિ માટે જે કંથે છે તે ચોગ્ય છે મનુષ્યોએ સમ્યક્ત્વ દષ્ટિની ચોગ્યતા પ્રાપ્ત કરનામાટે પ્રથમ અવલાર સમ્યક્ત્વના હેતુઓને અવગણવાની જરૂર છે બાહ્ય પદાર્થોનું જૈનશાસ્ત્રોના આધારે સ્વરૂપ બાહ્ય લેઈએ આત્માઓ અને જડવસ્તુઓનો ભેદ બાહ્ય લેઈએ આ પ્રમાણે બાહ્ય હેતુઓને આદરવાથી વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ દ્વારા અન્તર સમ્યક્ત્વ દષ્ટિની પ્રાપ્તિ કરી રાકાય છે સમ્યક્ત્વ દષ્ટિને અન્તરાત્માવિના ગમતું નથી સમ્યક્ત્વ દષ્ટિના ઘરમા આનંતા બહિરાત્મા પણ અન્તરાત્મા બની જાય છે સમ્યક્ત્વ દષ્ટિના ઉપર્યુક્ત કથનથી શુ ખરું છે તે અત્રે જણાવે છે

વીર કહે ઇતી કહુ હો, જાણે જાણે તુમ પાસ ॥

કહે સમતા પરિવારસુ હો, હમરે અનુભવ દાસ ॥ સં ॥ ૩ ॥

સરધા સુમતા ચેતનાહો, ચેતન અનુભવ જાહિ.

સગતિ ફોરવે નિજરૂપકીહો, લીને આનન્દઘન માહિ ॥સં॥૪॥

ભાવાર્થ — સમ્યક્ત્વ દષ્ટિનું સમાપાન સામળીને વીર વિરેકના મનમા અત્યંત-સહજ પ્રભાવ થયો અને તેણે ચેતનને ખાનગીમા ખૂબ બોલ આપ્યો અને કથ્યુ કે, સમ્યક્ત્વ દષ્ટિના ઘરમાથી નીકળીને મિથ્યાત્વ પરિણુતિના મિથ્યા ન ઘરમા પુન પાછું જતું મુખકારક નથી તમારી સમ્યક્ત્વ દષ્ટિ ખરી સ્ત્રી છે તેમજ ચેતના અને સમતા આદિ ખરી સ્ત્રીઓ છે અને તેઓ ઉચ્ચ શુદ્ધસ્થાનક મહેલમા વાસ કરે છે અને મિથ્યાત્વ પરિણુતિ છે તે તો નીચ છે, તેથી તે નીચા હુપરામા વાસ કરે છે અને તેના ઘેર ગંગા અને દ્વેષ આદિ નીચ વૃત્તિને ધારણ કરનાર જીવો આવીને વસે છે તેનો સ્વભાવ નીચ છે તેથી, તેની પાસે જવાથી તમે નીચ બનો છો અને તમારો નીચ સ્વભાવ થવાથી તમે-દુર્ગુણોવળે અનીતિમય બની જાઓ છો અને તેથી તમારી પણ ભુવનમા લથુતા દેખાય છે તેથી હું ચેતન મિથ્યાત્વ દષ્ટિના ઘરમા જતું તે કોઈ રીતે હિતકર નથી સમ્યક્ત્વ દષ્ટિના ઘેર જતા તમારી મનોવૃત્તિ ઉચ્ચ અને છે અને જગત જીવોનું બહુ કરવાની ખુદ્દિ ઉપજે છે સમ્યક્ત્વ દષ્ટિની સમતા આદિ ઉચ્ચ સંખીઓ, કે જે આપની સહજ શુદ્ધ સ્ત્રીઓ છે, તે આપના દર્શન કરે છે અને તેઓની પાસે જતા તે તમને સહજથી વધાવી લે છે અને એના સમા

અમથી તમારૂં મન પાપુ રાન્ત બને છે, તેમજ તમારા હૃદયમાથી દુર્ગુણો પવાયન કરી જાય છે અને સદ્ગુણોનો ઉત્પાદ વાય છે વીર વિવેકનુ આતુ મરસ હિતજર સમાપાપુ સાભળીને ચેતન, સમ્યક્ત્વ દષ્ટિના ઘરમા આગ્યા તે વખતે સમ્યક્ત્વ દષ્ટિની મોટી પ્રજ્વલ સખી સમતા, અથવા સમ્યગ્દષ્ટિ પોતે કયે છે કે, હે ચેતનસ્વામિન, અન પધારો ! પધારો ! ! અમે સર્વે આપની દાસીઓ છીએ, અર્થાત્ આપની આજ્ઞાપ્રમાણે નર્તનાર છીએ અમારો અનુભવ હે ચેતન ! તમે કરી રાજો છો, માટે તમારા અનુભવ જ્ઞાનની અમે દાસીઓ છીએ આપને અનુભવ જ્ઞાન પ્રગટે છે, ત્યારેજ તમે અમારા ઉપર અત્યન્ત પ્રેમ ધારણ કરો છો સમતા, ચેતના અને શ્રદ્ધા, આદિ આત્માની પરિપુતિયો છે અને તે ચેતનના અનુભવ જ્ઞાનમા ભારે છે, માટે ત્યાં ચેતનનો અનુભવ સાક્ષી છે આત્મા પોતાના યુક્ત સ્વરૂપની શક્તિ ફારવે છે, ત્યારે સમતા આદિ સ્ત્રીઓને પ્રાપ્ત કરી રાજે છે અને ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, કામ અને નિદ્રા આદિ દુર્ગુણોને હૃદયમાથી દૂર કરી રાજે છે જેમ જેમ દુર્ગુણો ક્ષીણ થતા જાય છે, તેમ તેમ જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણો વૃદ્ધિ પામતા જાય છે અવિરતિ અને ય્યાયનુ જોર જેમ જેમ નરમ પડતુ જાય છે અને આત્માની પરિપુતિ જેમ જેમ યુક્ત થતી જાય છે, તેમ તેમ આત્મા ઉપર ઉપરના શુણ્ધ સ્થાનકોમા પ્રવેશ કરતો જાય છે જેમ જેમ આત્મા ઉપરના શુણ્ધ સ્થાનકોમા પ્રવેશ કરતો જાય છે, તેમ તેમ અન્તરમા અનુભવ જ્ઞાનનો પ્રગટ વધતો જાય છે અને સાદૃશ્યમુખરસનો સ્નાદ પાપુ વધતો જાય છે નીચેના શુણ્ધસ્થાનકો કરતા ઉપરના શુણ્ધસ્થાનકોમા તેના જ્ઞાનાદિ ગુણો નિશેપત ખીલે છે, તેથી અપૂર્વ અપૂર્વભાવની પ્રતીતિને તે અનુભવે છે અને તેનું આન્તરિક જીવન, જાણે કાણે કાણે નહીં બનતુ હોય! એમ તેને લાગે છે હાલના કાળમા આગમોના આગારે પ્રથમથી સાત શુણ્ધસ્થાનકપર્યંત જઈ શકાય છે આત્મા જેમ જેમ શ્રદ્ધા, મુમતિ, અને સમતાના સમગ્રગમમા તર્કીન બનતો જાય છે, તેમ તેમ સદૃજ આનન્દમા લીન બની જાય છે, એમ શ્રી આનન્દવનશ કયે છે

પદ ૮૭

(રાગ ધમાલ)

વિવેકી વીરા સહો ન પરે, વરજો કયુ ન આપકે મિત્ત. ॥વિ॥

॥ છ રેઠુ ॥

કહા નિગોડી મોહની હો, મોહત લાલ ગમાર ॥

વાકે પર મિઝ્યા સુતા હો, રીજ પહે કહા ચાર ॥ વિ० ॥ ૧ ॥

ક્રોધ માન વેદા મયે હો, દેવ ચપેટા લોક ॥

લોભ જમાઈ માયા સુતા હો, એક ચઢ્યો પરમોરખ ॥ વિ० ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ — ચારિત્રપરિપુતિ નામની ચેતનની શ્રી, ચેતાના ચેતન સ્વામિને સજોધીને કયે છે કે, હે વિવેકી અને વીર અર્થાત્ બહાદુર ચેતનસ્વામિન! તમે કર્મભાવરૂપ આપના મિત્રને છોડતા નથી અને કમની સોખતમા રાચીભાચીને રહો છો, તે મારાથી સહન થઈ શકતું નથી હે ચેતન! કર્મે એ ખરેખર આપનો મિત્ર નથી, કિન્તુ આપનો શત્રુ છે, આપ તેને મિત્ર તરીકે માનીને ઠગાઓ છો. સર્વ જીવોને સસારમા પરિભ્રમા કસાનનાર કર્મ છે. કર્મચક્રી જીવો અનન્તકુખ જોનાર છે ચતુર્નતિમા કર્મની સાતિથી જીવો ચેતાના શુદ્ધસ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી હે વીર સ્વામિન! હવે તમે કર્મની પ્રપચ્છાન સમજીને તેની સમતિનો પરિત્યાગ કરો. કર્મનો નાશ કરવાને માટે શ્રી વીરપ્રભુએ આવકકર્મ અને સાધુકર્મ એ બે ધર્મની પ્રરૂપણા કરી છે. આવક-જૈનો, સાધુઓ કે જે પવનહાનતધારી હોય છે તેના ઉપાસક, (નેતક) બનીને આવકના વ્રતોને પાળીને કર્મ ક્ષય કરવા પ્રયત્ન કરે છે. સાધુઓ આનંદોના આધારે સાધુકર્મ પાળીને કર્મનો ક્ષય કરના ઉદ્યમ કરે છે. જૈન સાઓમા સાધુકર્મને મેરૂપર્વતની ઉપમા આપવામા આવી છે. સાધુ અને આવકનો અન્તર મેરૂપર્વત અને સનના દાણાતુલ્ય બાજુએ સાધુ મેરૂપર્વત ગમાન અને આવક સર્વ સમાન બાજુએ. ગૃહસ્થ આવક ગમે તેવો હોય, તોપણ તે દેશયત્રી ચારિત્રધર્મે પાળવાને માટે સમર્થ થાય છે, અર્થાત્ દેશયત્રી આનંદના આર નતને તે પાળી શકે છે, — ગૃહસ્થાવાસમા સાધુનો ધર્મ આરાધી શકાતો નથી આનંદને પાત્રમા સુખુઠાપાની હદ છે. સાધુઓ સર્વેયત્રી નિરતિને ધારણ કરી શકે છે જૈન સાઓમા ૫૩ તરીકેનો અધિકાર સાધુઓને છે પણ ગૃહસ્થને નથી. ચારિત્રની દીક્ષા અગીકાર કરનાર એવા સાધુને દક્ષ, સાતમુ સુપુસ્થાનક પ્રાપ્ત થાય છે. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણ ગુણોમા ચારિત્રની અત્યંત ઉત્તમતા-તેના અધિકારે મિદ્ધ કરે છે અનેક પ્રજાસત્રી ભાષાનો અભ્યાસ કર્યો હોય, તેમજ ધન્ડમહારાજની પેઠે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન હોય, તોપણ ચારિત્રવિના જ્ઞાનશુદ્ધિ ઉત્પન્ન થતું નથી કેટલાક ભવાઈની પેઠે ભાષણની શ્રુતિ કુકળાસ તો હજારો મળી આવે છે, કિન્તુ જ્યારે તેઓના

આચરણ તપાસીએ છીએ, ત્યારે તેઓના સદ્વર્તનમા ભરપૂર
 નેટલું મીઠું દેખાય છે હાવમા આવવાપાના અભ્યાસીઓ તથા
 અન્ય ભાષાના અભ્યાસીઓ ઘણા દેખાયામા આવે છે, કિન્તુ તેમા
 કેટલાકોના ચરિત્રો તપાસીએ તો તેઓનામા સદ્વર્તનનો તો
 દુબકાલ પડેલો દેખી શકાય પૂર્વના વૃદ્ધ મનુષ્યોનું વર્તન અને હાલના
 ટેટલાક કેળવણી, અર્થાત્ પાપટની પેઠે ભાષાના જ્ઞાનથીજ માત્ર વિક-
 તાની ધૂનમા મસ્ત થએલાઓનું, વર્તન તપાસીએ છીએ ત્યારે જૂના
 વૃદ્ધ મનુષ્યોનું વર્તન ઉત્તમ લાગે છે ભાષણની ભવાઈમા ધર્મનિરૂદ્ધ
 કુધારાને પણ સુધારા તરીકે મનાવનારા, ટેટલાક અર્થદૃષ્ટ મનુષ્યોની
 રહેલું અને કહેલું તપાસીએ છીએ ત્યારે, રહેલુંમા અને કહેલુંમા
 આકાર અને પાતાળ નેટલો તખત લાગે છે જે કહેલું પ્રમાણે
 રહેલું રાખે છે, તેની કહેલુંથી જગતને સારી અસર થાય છે

ધર્મની બાબતમા પણ જેની રહેલું ઉત્તમ હોય છે, તેજ કહેલુંથી
 અન્યોને ધર્મ અર્પી શકે છે વેરયા, બ્રહ્મચર્યનો ઉપદેશ આપે તો, તે
 હાસ્યપાત્રજ ઠરી શકે કસાઈ દયાનો ઉપદેશ આપે તો, દયા પાળ્યા-
 વિના તેનો ઉપદેશ હાસ્યમાજ લીન થઈ જાય, તેમજ ત્યાગી થયા-
 વિના ત્યાગનો જે ઉપદેશ આપે તે તે, હાસ્યપાત્ર બને છે સસાર
 અસાર છે, સસારમા ટોઈ કોઈનું નથી, જ્યનકામિની ખરાબ છે, ઇત્યાદિ
 ઉપદેશ આપતા પહેલા તે તે વસ્તુઓનો ત્યાગ ન થયો હોય, તો તે ઉપ-
 દેશની અસર અન્ય મનુષ્યોને થતી નથી આ આદિ કારણથી ત્રણ જ્ઞાનના
 સ્વામી, એવા તીર્થંકરો પણ ગૃહસ્થાવાસમા રહે છે ત્યાગથી ઉપદેશ આપતા
 નથી, સસારનો ત્યાગ કરીને કેવલજ્ઞાની થયા પછી, તીર્થંકરો પણ ઉપદેશ
 આપે છે જૈનશાસ્ત્રોમા સસારનો ત્યાગ કરીને જે સાધુઓ ધર્મ પચ-
 મહાનત પાળે છે, તેજ ઉપદેશના અધિકારી છે એમ ઉત્સર્ગત પ્રતિ-
 પાદન કર્યું છે અને તેનું કારણ ઉપર્યુક્ત છે, તેમજ કેવલજ્ઞાનવિના
 સમ્યગુપદેશ ન આપી શકાય તે છે ચારિત્રવિના જ્ઞાન અને
 દર્શનની શોભા વધતી નથી ચારિત્રપરિપુતિવિના જ્ઞાન અને દર્શનથી
 મુક્તિ પ્રાપ્ત થતી નથી, અર્થાત્ મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન પામીને પણ
 ચારિત્રની આરાધના કરનારી છે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યાવિના ચારિ-
 ત્રમોહનીયનો શય થતો નથી દસમા ગુપ્તચાનક પર્યંત ચારિત્રમોહ-
 નીય છે, માટે તેનો નાશ કરવામાટે ચારિત્ર અંગીકાર કરવાની આવ-
 ર્યકતા છે જેને સર્વ વિરતિરૂપ ચારિત્ર લેવાનો મનોરથ થતો નથી
 અને જે સર્વ વિરતિરૂપ સાધુચારિત્રને વિકારે છે, તે આવકપણ પ્રાપ્ત
 કરી શકતો નથી જ્ઞાનતથા મુનિવરોની જે નિન્દા કરે છે
 અને સા-

છે, તે આવકનો ધર્મ પણ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી, ત્યારે તે સાધુધર્મ તો ક્યારે પ્રાપ્ત કરી શકશે? તે વિચારણીય છે આવકે આવકના અધિકાર પ્રમાણે દેશવિરતિ ધર્મ પણવો જોઈએ અને સાધુએ સાધુના અધિકાર પ્રમાણે પચમહાનત્યાદિ ચારિત્રધર્મ પણવો જોઈએ આત્મા ત્યારે ચારિત્રના સમ્મુખ થયે, ત્યારે તે સકલ કર્મનો ફાય કરશે, એમ જાણો

આજ કારણથી ચારિત્રપરિપુતિ પોતાના આત્મસ્થામિને અસત્ ક્રમચિત્રની સોખત ત્યજવામાટે જે કહે છે, તે ખરેખર અસરકારક છે ચારિત્રપરિપુતિ કહે છે કે, હે લાલ આત્મન! તુ નડુરી એવી મોહિની ઉપર શા માટે મોહ પામે છે? જમાર એવી મોહિની ઉપર જે જમાર હોય છે તેજ મોહ પામે છે હે ચેતન! તુ તો ચતુર છે, સર્વ પ્રમાણે રિચાર છે, માટે મોહિની ઉપર તુ કેમ રીજે છે તેમજ તેની મિથ્યાત્વ પરિપુતિ નામની પુત્રી છે, તેના ઉપર તુ કેમ અત્યંત પ્રેમ ધાગપુ કરે છે મોહિનીને કોવ, માન, આદિ પુત્રો વધા છે અને તેઓને મુન લોક અપેરા મારે છે, તેમજ તેને લોભ નામનો જમાઈ છે અને તેને માયાનામની પુત્રી છે સર્વવિનાશક લોભે તો મોક્ષપર સ્વારી કરી છે મોહિનીનું કુટુંબ અનેક દોષવૃન્દોથી જગતના જીવોનું બુદ્ધ કરના અપનિશ પ્રયત્ન કર્યું કરે છે હે ચેતન! મોહિનીના કન્દમા કરાવાથી અનેક પ્રકારના દુષ્ટોના લોકતા થતુ પડે છે સર્વવિનાશક લોભ, મોક્ષની પ્રાપ્તિમા અનેક પ્રકારના વિદ્યો નામે છે કોમ સર્વ વિનાશક લોભ સર્વનો નાશ કરનાર છે સર્વ પ્રકારના અધર્મનું મૂળ લોભ છે લોભથી દેવતાઓ, મનુષ્યો અને તિર્યચો અસ્થિતિસત્તા મૂળ જગતમા ફેંપે છે જ્યાં લોભનો સચાર થાય છે, ત્યાં સદ્બુદ્ધિ રહેતી નથી લોભથી સર્વ પ્રકારના સદ્બુદ્ધિ મલીન થાય છે શુભસ્થાનકોની ઉચ્ચ ભૂમિપર ચઢનારને લોભ હાનિ પહોંચાડે છે, અર્થાત્ તે પોતાની બુદ્ધિ દષ્ટિનો ભ્રામ ભજવ્યારિના રહેતો નથી લોભથી સ્વાર્થદષ્ટિનું દૃઢયમા સાત્રાજ્ય પ્રાપ્ત છે લોભીના દૃઢયમા મલીન વાગનાઓનો સમૂહ ભેગો થાય છે અને તેથી તે સન્તોષ નામના શુભને તિરસ્કારી કાઢે છે

રાજાઓ, લોભાચ્છે દષ્ટિનો સહાર કરીને મહા સંસ્વ દુષ્ટોના ભાગી દાર બને છે મનુષ્યો, પ્રવૃત્તિનું ચક્ર સડી અને દિવસ લોભથી વધાવ્યા કરે છે અને તેમા પોતાનું ઉત્તમ જીવન જોતજોતામા હારી જાય છે લોભથી શારીરિક, વાચિક, કાચિક અને આધ્યાત્મિક સક્રિઓનો નાશ થાય છે હે ચેતન! સર્વ પ્રકારના દુષ્ટોથી મુક્ત થવામા લોભના સમાન અન્ય કોઈ વિપ્રકર્તો નથી એમ સમજ પર્વતો સમાન મોટા મોટા મહાત્માઓને

પણ આપુમમાન કરનાર લોભ છે લોભરૂપ સમુદ્રનો ડોરપણ આ જગતમા પાર પામ્યું નથી, પામતું નથી અને પામશે નહિ લોભથી જે મનુષ્યો, પોતાના આત્માની ઉન્નતિ કરના ધારે છે, તેઓ ઉલટા અવનતિના ખાસમા ઉતરે છે વસ્તુતઃ આ જગતમા વિચારીએ તો લોભના મમાન કોઈ હવાહવ નિષ નથી “લોભસમાન દુઃખ નથી અને મન્તોપસમાન સુખ નથી” આ કહેવત અક્ષરે અક્ષર સાચી છે લોભથી મનુષ્યો, મુક્તિના માર્ગમા કાટા વેરે છે સામાન્ય નહીં બાબ તોમા પણ લોભી મનુષ્યો લડી મરતા દેખાય છે મનુષ્યો, લોભથી દેવદ્રવ્ય, ગુરુદ્રવ્ય અને જ્ઞાનદ્રવ્યનું પણ ભક્ષણ કરી જાય છે નીતિરૂપ કલ્પવૃક્ષને લોભી મનુષ્ય લોભરૂપ કુહાડાનડે છેદી નાખે છે લોભી મનુષ્યો, અન્ય મનુષ્યોના કરતા પણ મિથિન અન્ધ હોય છે, લોભને નાશ કર્યાંબિના મુક્તિ પ્રાપ્ત થતી નથી મનુષ્યોની અધોદૃશ કરવામા લોભના મમાન અન્ય કોઈ તનુ નથી લોભી મનુષ્ય, પોતાના આત્માની ખરી શાન્તિ મેળવના ભાગ્યરાણી બનતો નથી એજીજીતના દેશની પાયમાલી કરાવનાનેમાટે, લોભ પરસ્પર વિદેશીય મનુષ્યોના હૃદયમા ઉત્પન્ન થાય છે અને પરસ્પર વિદેશીય મનુષ્યોને યુદ્ધમા ઉતારે છે ખરેખર લોભતુ આતુ કાળુ સ્વરૂપ છે, માટે વિવેકદષ્ટિ રાખી હે ચેતનસ્વામિન! તમે ચેતતા રહેશો! મોહનીયની સગતિથી એ બધું તેનું કુરુંબ આપને દુઃખ દેવામા ઈર્ષ બાઝી રાખતું નથી આ પ્રમાણે કથીને પુન આરિન-પરિપુતિ પોતાના આત્મસ્વામિને વિનવે છે

ગઈ તિથિરૂ કહા ગમણાહો, પૂરું સુમતા ભાવ ॥

ઘરકો સુત તેરે મતેં હો, કહારોં કરત વઢાવ. ॥ વિ૦ ॥ ૩ ॥

તવ સમત ઉદયમ કીયો હો, મેઘો પૂરવ સાજ ॥

પ્રીત પરમસુ જોરિકેં હો, દીનો આનન્દધન રાજ. ॥ વિ૦ ॥ ૪ ॥

ભાનાર્થ — આરિત્ર પરિપુતિ સમતા ભાવ ધારણ કરીને કથે છે કે, ગઈતિથિ શ્રાદ્ધપુને કેમ પુહવી? અર્થાત્ ગઈ તિથિને વારવાર શુ ભણવી! તેની પેઠે જે વાત થઈ ગઈ તેને વારવાર કહી સભળાવની યોગ્ય નથી હે ચેતનસ્વામિન! તારા મતપ્રમાણે ઘરનું નૂતર વારવાર ક્યાસુધી વધારતું? આટલામાજ સર્વ સમજી લો રાગ અને દ્વેષરૂપ મોહનીયનો સગ છોડીને તમે હવે મારી સગતિ કરો! મારા સ્થિરતારૂપ ઘરમા આવતા આપને સહજ સુખનો ભાસ થશે આ પ્રમાણે આરિત્ર પરિપુતિનું સભાષણ શ્રવણ કરવાથી, ચેતનના હૃદયમા યુદ્ધભાવની જાગૃતિ થઈ આવી અને તેણે સમત્વભાવરૂપ આરભ્યો સમત્ત-સમાનતા-સમતા અને મામ્ય

ભાવનો, સામાન્યતઃ વિચારતા એકાગ્રે માત્રુમ પડે છે સમત્વરૂપ ઉદ્યમની પ્રાપ્તિ યવી મહા દુર્લભ છે રાગ અને દ્વેષની પરિણતિનો ઉદય ટાળ્યાવિના સમભાવ પ્રાપ્તી શકતો નથી ચારિત્ર્યમોહનીયનો ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અને ક્ષાયિકભાવ પૈકી ગમે તે ભાવ પ્રગટે છે, તે તે ભાવે સમત્વગુણ પ્રાપ્ત થાય છે જડ પદાર્થમાં ઈષ્ટત્વ અને અનિષ્ટત્વની ક્ષુદ્ધિ-જેમ જેમ, જે જે અશે ટળે છે-તેમ તેમ તે તે અશે સમત્વગુણ ખીલતો જાય છે પ્રથમ કાળમાં સાત ગુણસ્થાનક પર્યંત ગમન કરાય છે, તેથી ઉપરના ગુણસ્થાનકોમાં જે સમત્વ ભાવ હોય છે તે હાવમાં પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી સાતમાં ગુણસ્થાનકને પદ્મ કોઈ વિરલા મુનિનરે સ્પર્શી રોકે છે સંજવલનના રાગ અને દ્વેષ છટ્ઠા પ્રમાદ ગુણસ્થાનકે ટોચ છે, તેથી આ કાવના મુનિવરોમાં તેવો રાગ અને દ્વેષ જપ્તાય તો તેથી મુનિપદની શ્રદ્ધાનો ત્યાગ કરવો નહિ સમત્વનો ઉદ્યમ ખરેખર સર્વ ઉદ્યમોમાં શ્રેષ્ઠ છે વ્યવહાર ચારિત્રને આદર્શોવિના સમત્વની પ્રાપ્તિ અતી નથી ત્રણ જ્ઞાનના સ્વામી એવા તીર્થ કરો પપુ પ્રથમ વ્યવહાર ચારિત્રને આદરે છે અને તેવડે સમત્વરૂપ નિશ્ચય ચારિત્રને પ્રાપ્ત કરે છે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાનવડે વ્યવહાર ચારિત્રની આરાધના થઈ શકે છે જેઓ ખરા અધ્યાત્મજ્ઞાનને ધારણ કરે છે તેઓ અવશ્ય વ્યવહાર ચારિત્રને ધારણ કરે છે જેના મનમાં વ્યવહાર ચારિત્ર લેવાનો ભાવ નથી, તેને આવક તરીકે ગણવામાં હર કંત આવે છે ઉપરના સાધુના ગુણસ્થાનકમાં જેને ચઢવાનો ભાવ નથી, તે આનંદના ગુણસ્થાનકમાં ક્યાથી રહી શકે? પૌદ્ગલિક વિષયોના મુખોમાં શિથીલ બનીને જે વ્યવહાર ચારિત્રને અંગીકાર કરતા નથી, તેવા છવો સસારની ઉપાધિમાં-મુખે અધ્યાત્મજ્ઞાનના શબ્દો બોલતા છતાં પપુ-રક્ત થાય છે સસારની ઉપાધિ ત્યાગ્યાવિના સાસારિક ઉપાધિયોના નિચારો ક્રુદ્ધમાંથી ખસતા નથી આજ કારણથી મુક્તિની પ્રાપ્તિમાં વ્યવહાર ચારિત્રની ઉત્તમતા ગણાય છે વ્યવહાર ચારિત્ર છે તે મ અને નિશ્ચય ચારિત્ર છે તે કાર્ય છે કારણવિના કાર્યની

જેઓ આશ્રવના માર્ગોને ત્યાગ કરતા નથી અને સસારમા રાચીમાચીને વ્યાપાર વગેરેના આરભોને કરે છે, અર્થાત્ પાપની ક્રિયાઓને નિર્ભય-રીત્યા આદરે છે તેઓને કહેવામા આવે કે “આમ ડરો છો તે ઠીક નથી, ત્યારે તે ગૃહસ્થો કહે કે અમો તો સસારી છીએ, તેથી છૂટા છીએ તેથી ગમે તે કરીએ ? અમારે શુ ” આ પ્રમાણે જોવનારા ગૃહસ્થો કરતા જેના ચારિત્રમા અતિચાર વગેરે લાગે છે અને તેનુ ગુરૂ પાસે પ્રાયશ્ચિત્ત લે છે અને ડચન અને ઝમિનીનો ત્યાગ કર્યો છે, એવા આગમોના આધારે દેશના દેનારા સાપુઓ અનન્તગુપ્તા ઉત્તમ જાપુવા કાળે વસ્ત્રે ડાઘ જાપુતો નથી-કાળા રંગમા કાળુ સમાઈ જાય છે, તેમ છકાયનો આરભ કરનાર ગૃહસ્થ જીવ આરભાદિથી ઝાળો છે, તેથી તેને ડાઘ જલાય નહિ, પણ વ્યવહાર ચારિત્રધારક સાધુઓ ચેત વસ્ત્ર સમાન છે, અર્થાત્ હસની પાખ સમાન ચેત છે, તેથી તેમને સહેજ પપુદ્ધપપુ લાગતા, ધોળામા કાળાનો ડાઘ માલુમ પડે છે, કાળી કામથી જેવા છકાયના આરભી-ઓને તો કપલુ લાગ્યાજ કરે છે, તેઓએ પોતાને નિર્મલ માની લેવાની ભૂલ કરવી નહિ-કેટલાક એમ કવે છે કે “ચારિત્ર લીધા બાદ દોષ લાગે તો મહાપાપ બધાય, તેના કરતા ચારિત્ર ન લેવુ તે સાડ છે” આમ વદનારાઓ, માતાના પેટમાથી બહાર નીકળતુ તે સાડ છે, પરતુ જો બહાર નીકળ્યા બાદ પાપકર્મ કરાયુ તો મહાદુષ પ્રાપ્ત થાય છે, માટે માતાના પેટની બહારજ નીકળવુ નહિ, આ પ્રમાણે જુઓ પાટ નારની પેઠે મૂર્ખ જાપુના, અર્થાત્ ચારિત્રમા દોષ લાગે તો તેને ટાળવો અને આગળ વધવા પ્રયત્ન કરવો, એવુ કુશીલ નિર્નયન લક્ષણ છે શ્રીમાન મહાનિરખણે ચારિત્ર લીધુ તે વખતે તે પપુ છટ્ટા ગુપુસ્થાનકથી દશમા ગુપુસ્થાનક સુધી કુશીલ નિર્નયન હતા દોષો લાગે તો દોષોને ટાળવા, કિન્તુ વ્યવહાર ચારિત્રને જ્ઞાન ધારીને અગીકાર કરવુ

અધ્યાત્મજ્ઞાનનો સાર પપુ એ છે કે, પચમહાનતનો સ્વીકાર કરવો જે મનુષ્યો અધ્યાત્મ જ્ઞાનપડે પાચ ચમરૂપ યોગના પ્રથમ પગથીયાની સિદ્ધિ કરવાને સમર્થ નથી, તે પ્રત્યાહાર, ધારણ અને ધ્યાનાદિની પણ સિદ્ધિ કરવા સમર્થ થતા નથી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી રાકાય છે, કિન્તુ અધ્યાત્મજ્ઞાન પામ્યા પછી પપુ-હિંસા, જૂક, ચોરી, મૈલુન, પરિગ્રહ, મમતા, છકાયના જીવની હિંસા અને હિંસાના વ્યાપાર આદિ આશ્રન માર્ગોને પરિહરવાની ખાસ આવત્યકતા છે કેટલાક અધ્યાત્મજ્ઞાન અને કેટલાક વ્યવહાર એ જ પક્ષમાથી કોઈ એક પક્ષનો આનહ કરે છે, પપુ તેઓ જો સ્વાદ્વાદ દૃષ્ટિથી દેખે તો તેમને ઝરણુ

કાર્યની વ્યવસ્થા પરિપૂર્ણ સમબલ્ય નીતિના ઉત્તમ સકુળોનો પણ વ્યવહાર ચારિત્રના સમાવેશ થઈ જાય છે, માટે વ્યવહાર ચારિત્રની મહત્તા અને પૂજ્યતા ગણાય છે

વ્યવહાર ચારિત્રનો મળ્યુત પાયો કરવાથી તેના ઉપર સમત્વ ભાવરૂપ ભાવ ચારિત્રનો મહેલ સારી રીતે બાંધી શકાય છે વ્યવહાર ચારિત્રના પણ સાધનોની અપેક્ષાએ અનેક ભેદ પડે છે સમત્વ રૂપ ભાવ ચારિત્ર પરિપુતિથી પડનારને, વ્યવહાર ચારિત્ર આવબન આપે છે અને પુનઃ સમત્વરૂપ ભાવ ચારિત્ર ઉપર ચડાવે છે, માટે વ્યવહાર ચારિત્રનું આવબન કરતું આત્માએ વ્યવહારપૂર્વક નિશ્ચય ચારિત્ર સારભૂત—સમત્વનો ઉદય કરીને મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિયોના સાજને (સમૂહને) દૂર કર્યો સમત્વના ઉદયથી આત્મા, મોહનીય કર્મનો નાશ કરી શકે છે સર્વ પ્રસંગોમા સમત્વ પરિપામને ધારણ કરના પ્રયત્ન કરવો જોઈએ આત્માએ પરમાત્માની સાથે પોતાની પ્રીતિ જોડી અને સકલ કર્મનો હથ કર્યા અને તેથી તેણે આનન્દના સમુદય રાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યું ચારિત્ર પરિપુતિના સમાગમથી આત્મા પોતે પણ ભુવનનો રાજા-પરમાત્મા થયો, એમ શ્રીમદ્ આનન્દ-ધનંજય કહે છે

પદ ૮૮

(રાગ ધમાલ ॥ યમાલ)

પૂછીયેં આલી સુનર નહીં, આયે વિવેક વધાય. ॥ પૂ૦ ॥

॥ ૬ આકર્ષી ॥

મહાનન્દ સુલ્લસી વરનીકા, હુમ આવત હમ માત ॥

પ્રાનજીવન જાધારકી હો, સેમકુશલ કહો વાત ॥ પૂ૦ ॥ ૧ ॥

જલ જગાધિત દેવકુ હો, સેમ શરીર લપત ॥

વ્યવહારિ ઘટવધ કથા હો, નિહચેં કરમ જનન્ત ॥ પૂ૦ ॥ ૨ ॥

વધ મોલ્લ નિહચેં નહીં હો, વિવહારે લપ દોય ॥

કુશલ સેમ જનાદિહી હો, નિલ્લ જગાધિત હોય ॥ પૂ૦ ॥ ૩ ॥

સુન વિવેક યુગલેં સહી હો, વાની જમૃત સમાન ॥

સરથા સમતા દો મિલીહો, લ્યાદ જાનન્દધન તાન ॥ પૂ૦ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ — શ્રદ્ધા મળી પોતાની ગમતા મળીને કયે છે કે, હે સમતામળી ! તને આત્મસ્વામિના વૃત્તાતની ખબર નથી દેખ દેખ, વિવેક વધામણી લેઈને આઠ્યા છે, તેમને આત્મસ્વામિનું વૃત્તાત પુછીએ ॥ આતુ શ્રદ્ધાતુ વચન સાક્ષીને ગમતા મળી, વિવેકને ઝહે છે કે, તમારૂં આવાગમન થતા અમારા ગાનમા મહાઆનન્દરૂપ જે મુખ થાય છે તે અપૂર્વ છે, તેનું વર્ણન ત્રી રીતે કરી સજાય ? તમે આઠ્યા એટલે અમારા મનમા નિશ્ચય થયો છે કે, તમે સ્વામિનું વૃત્તાત લેઈનેજ આઠ્યા છો અમારા સ્વામિને અને તમારે ગાઢ મળન્ધ છે, અમારા સ્વામિને મત્ય ક્યનાર તમે છો અમારા સ્વામિની ગાયે તમે અમારા મળન્ધી નાર્તી કરીને કુમતિ વગેરેનો મન ત્યજવાના પ્રયત્ન કરો છો, એમ અમારૂં હૃદય સાક્ષી પુરે છે, માટે તમે આઠ્યા તેથી મહાનન્દ થયો હરે અમારા પ્રાપ્તિવનના આધારભૂત ચેતનસ્વામિની ક્ષેમદશાવ વાર્તા કથો અન્તરમા આ મર્મે વૃત્તાત અનલોકનું લેઈએ સમતાના ઉપર્યુક્ત વચનો સાક્ષીને વિવેક પ્રમત્ત મનવડે સમતાની આગળ આત્માનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે અચર, અખાવિત, આત્મદેવનું અગમ્યાત પ્રદેશવાળું શરીર ક્ષેમદશા છે અનન્તકાવ વ્યતીત થયો કિન્તુ આ તમાના અસખ્યપ્રદેશમાથી એક પ્રદેશ પાત્ર ખડિત થયો નથી આત્માનું અસખ્યપ્રદેશરૂપ શરીર પોતાના દ્રવ્યતનથી ચલાયમાન થયું નથી અનન્તકાળથી દ્રવ્યરૂપે જેનું છે તેનું ને તેનું સપ્રતિ પદ્ય છે અને ભનિધ્યમા પાત્ર તેનુંજ રહેનાનું દ્રવ્યાર્જનનયની અપેક્ષાએ આત્મા ત્રાપ્ત કાવમા એકરૂપે વર્તે છે અસખ્યપ્રદેશરૂપ નગીરને નિશ્ચયથી અખાધા વર્તે છે, અર્થાત્ આત્માના પ્રદેશોને નિશ્ચયથી જોતા અન્યદ્રવ્ય ખાધા ઠરવાને મમર્થ નથી આત્મા ત્રાપ્તકાવના દ્રવ્યથી એકરૂપ વર્તે છે તેનો જન્મ થયો નથી માટે તે મજ ઝહેવાય છે અગમ્યાત પ્રદેશો ઘડી મર્થમા એક- ખીનથી દૂટા પડતા નથી ગુરૂ નિશ્ચયનયથી જોતા આત્મામા અનન્ત મુખ ભાગે છે આત્માના મુખનો ઘટાડો અને નધારો, એની કથા માત્ર વ્યવહાર- નયથી છે વ્યવહારનયથી જોતા આત્મા કર્મનરૂ આચ્છાદિત થયો છે, અર્થાત્ આત્મા અને કર્મ એ બેનો સખન્ધ બનહારથી છે આત્મા અને કર્મનો પર- સ્પર સખન્ધ થાય છે અને આત્મા કર્મનરૂ બધાય છે, તેમજ કર્મના નાશથી આત્માની મુક્તિ થાય છે, એમ વ્યવહારનયથી ઝહેવાય છે આત્મા અને કર્મ, બધ અને મોક્ષ એમ બે લક્ષ્યની યથા વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ કરાય છે ગુરૂ નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ આત્માનો બન્ધ નવી અને મોક્ષ પદ્ય નથી ગુરૂ નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ આત્માને અનાદિકાળથી કુનળક્ષેમ છે અનાદિકાળથી આત્મામા સત્તાએ કુનલક્ષેમત્વ રહ્યું છે;

પદ ૧૦

(રાગ માલી-ગોરઠો)

અળજોવતાં લાણ, જોવે તો એક નહીં ॥

લાથી જોવન સાણ, વહાલા વિણ એલેં મડ ॥ ૧ ॥

(રાગ ગોરઠ)

મહોટી વહ્યે મન ગમતુ કીધુ ॥ મહોટી૦ ॥

પેટમેં પેથી મસ્તક રહેંસી, સાહી સ્વામિજીને દીધુ ॥ મહો૦ ॥ ૧ ॥

ગોલે વેસી મીઠુ ચોલે, કાઢ જનુમવ જમૃત જલ પીધુ ॥

ઠાની છાની છરકઢા કરતી, છરતી આણ મનડુ વિંધ્યુ ॥ મહો૦ ૨ ॥

લોકાલોક પ્રકાશક હૈયુ, જળતા કારજ સિંધ્યુ ॥

અગોઅગે રગમર રમતાં, આનદધનપદ લીધુ ॥ મહોટી૦ ॥ ૩ ॥

ભારતીય — સાખીનો અર્થ ધણો જમીર છે, માટે ગીતાર્થોને પુછી તેતુ ખરૂં સરૂપ અવબોધતુ, અન સરુદ્ધિ અનુભવે નીચે પ્રમાણે લખવામા આવે છે સમતા પોતાની મુખતિસખીને કથે છે કે, જ્યારે ન દેખીએ ત્યારે લાખોની પ્રતીતિ થાય છે, પણ જ્યારે હુદ્દગાનાહિ હુણોવટે પરીક્ષા કરવામા તત્પર થઈએ છીએ અને અનલોકન કરીએ છીએ, ત્યારે વાખમાથી એક પણ દેખાતો નથી યૌવનાવસ્થારૂપ પામેલી સાખ, મારા હુદ્દચેતનવિના એળે ગઈ, અર્થાત્ હુદ્દચેતન સ્વામિની પ્રાપ્તિવિના ખીલેલી મારી યૌવનાવસ્થા એળે એટલે નિષ્કૂળ ગઈ, અર્થાત્ જાય છે, એમ ક્ષપકચેષ્ટિપર આરોહણ થએલી મ મતા, પોતાની સખી મુખતિને કથે છે ક્ષપકચેષ્ટિપર ચઢેલી સમતાની ભર યૌવનાવસ્થા મળાય છે, પણ તેરમા સચોળી કેવલી શુપ્તસ્થાનકમા ગયાવિના પરમ હુદ્દચેતનસ્વામિને સાક્ષાત્ અચોળ થતો નથી, તેથી ક્ષપકચેષ્ટિમા રહેલી સમતા, આવા પ્રકારના ૮૬ પારો કાઢે છે અને પોતાના સ્વામીને મળવા પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે, અર્થાત્ મમતાનો નાન કરવા પોતાની હુદ્દગમપુનારૂપ યુક્તિઓ રચ્યા કરે છે મમતા જે કરે છે તે-નાની વધુ મુખતિ, મોટી વાડુ સમતાતુ વર્તન જણાવતી હતી કથે છે આત્મસ્વામિની લધુ વધુ મુખતિ છે અને મોટી વધુ મમતા છે મુખતિ કથે છે કે, મારા હુદ્દચેતનસ્વામિની મોટી વધુ સમતાએ પોતાના મનમા જે જમતુ હતુ તે પરિપૂર્ણ કર્યું અહો સમતા તારી ખલાહૂરી ' અહો તારી સખિ ' તં તારા નિશ્ચય પ્રમાણે સર્વે કર્યું શું કર્યું તે હવે જણાવે છે તે મમતાના પેટમા પેરમીને

તેની સર્વ વાત જાણી લીધી મમતાનું સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ જે પ્રવર્તન થતું હતું તે તે જાણી લીધું, અર્થાત્ મમતાએ આત્માને કેવી રીતે ભરમાવ્યો તે સારી રીતે તે જાણી લીધું અનાદિકાળથી મમતાના પ્રપંચથી આત્મા પોતાનું શુદ્ધસ્વરૂપ દેખી શકતો નથી મમતાના પ્રપંચથી મનુષ્યો અમત્ વસ્તુઓને પણ સત્ય માનીને ઉન્મત્ત બને છે મમતા ખરેખર, આત્માને નિર્મોહ્ય વસ્તુઓમા પણ ક્રમાવે છે અને તેથી આત્મા પોતાના અમૂલ્ય આનન્દમય જીવનને હારી જાય છે મમતાથી અનેક પ્રકારના પાપમા બળાત્કારે પ્રવૃત્તિ થાય છે મમતાથી મનુષ્યો મત્યશ્રક્ષતત્ત્વને અવળો ધવા અતમાન પણ પ્રયત્ન કરી શકતા નથી જગત્મા મમતા સમાન અન્ય કોઈ બંધન નથી વજ્રસમાન બંધનોને છેદવા ગમર્ય થનારા મનુષ્યો પણ, મમતાનું બંધન છેદવા ગમર્ય વતા નથી સસારમા મમતાના જે જે બંધનો, જેની જેની સાથે કલ્યાણ છે તે અસત્ છે, છતાં મનુષ્યો સત્ય આત્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિમાટે પ્રયત્ન કરતા નથી જગત્મા અનેક પ્રકારના નામો અને અનેક પ્રકારના દેખાતા દૃશ્ય વસ્તુઓના સબંધો, વસ્તુત જોતા નિર્દિષ્ટ છે, છતાં અજ્ઞાની જીવો હારિવપખીની પેઠે તેમા મમતાના યોગે બંધાય છે અને રાગદ્વેષનું આલબ્ધન કરી નીચ સ્થાનપર ઉતરતા જાય છે મમતાથી આત્મા જ્ઞાત બનીને અનન્ત દુ ખના ખાડામા ઉતરે છે મમતાથી આત્મા જે જે વસ્તુઓને ગ્રહણ કરે છે, તે તે વસ્તુઓથી ઉલટો દુ ખપાત્ર બનતો જાય છે જે જે વસ્તુઓપર આત્મા મમત્વ ધારે છે, તે તે વસ્તુઓથી આત્મા બંધાય છે અજ્ઞાનદનાથી જીવો, જગત્મા ત્યા ત્યા બંધાય છે, અર્થાત્ મમતાવત જીવો જ્યાથી છૂટનાનું ધારે છે ત્યાજ પુન બંધાય છે સર્વ જીવોને દુ ખના ખાડામા પાડનાર મમતા છે, આવું મમતાનું વર્તન જાણીને ગમતાએ તેનો નાશ કરના તેના પેટમા પ્રવેશ કર્યો અને દશમા શુણ્ણસ્થાનના અન્તે મમતાનો પરિપૂર્ણ નાશ કર્યો મમતાના પેટમા પેશીને, અર્થાત્ મમતાનું ઘર જાણીને મમતાનું શીર્ષ કાપીને સ્વામિજીને આપ્યું (૧)

સમતા શુદ્ધચેતનના ખોળામા બેસીને મિષ્ટ વચનો બોલના લાગી, અર્થાત્ આત્મસ્વામિના ખોળાને પ્રાપ્ત વ્યવેલી સમતા અમૃતસમાન મિષ્ટ રાખેને બોલે છે સમતાવિના વચનમા મીઠાશ ઉત્પન્ન થતી નથી સમતાની વાણીથી-ક્રોધાગ્નિથી બળેલા મનુષ્યો પરમશાન્ત થાય છે, સમતાએ પોતાના સ્વામિ પામેથી અનુભવ અમૃત પીધું, અર્થાત્ પોતાના શુદ્ધચેતનસ્વામિના સદ્શુણ્ણમા વિશ્રામ પામીને પોતાના સ્વામિના રૂપમા તક્લીન થઈ ગઈ અને તેથી ઠંઠ અસંખ્યાત પ્રદેશમા ઉતરી ગઈ અને ત્યા

રહેવા અનુભવઅમૃતતુ પાન કર્યું આત્માના અસખ્યાત પ્રદેશમા ઉંડ ઉતર્યાવિના અનુભવઅમૃતતુ પાન થતુ નથી ત્યાગુધી રાગદ્વેષના ઉછાળાથી મન ચચળ રહે છે, ત્યાગુધી આત્માના પ્રદેશમા ઉંડ ઉતરી નકાતુ નથી મમતાતુ એટલુબધુ બળ હોય છે કે, આત્માના પ્રદેશમા સમ તાને પ્રવેગ કરવા દેતી નથી. મમતા આત્માની સાથે સમતાનો સખન્ધ થના દેતી નથી, પણ સમતાએ તો-તેજ કારણથી પ્રથમજ મમતાનો નાશ કર્યો, તેથી તેને આત્મસ્વામિને મળતા અને આત્મસ્વામિના પ્રદેશમા તહીન થતા, કોઈ વિમ્ન કરનાર રહ્યું નહા, સમતા તેથીજ તેરમા શુપુસ્થાનકની પૂર્વે શુકવધ્યાનદશામા અનુભવામૃત જલતુ પાન કરનાર બની, અર્થાત્ અનન્તકાળથી લાગેલી તૃષ્ણા તૃપાનો શીખ્ર નાશ કર્યો, અને તેણે મમતાતુ નામ માત્ર પણ રહેના દીધુ નહા

સુમતિ કયે છે કે, સમતારૂપ મોટી વડૂએ પોતાતુ પરાક્રમ ફેરવી બતાવ્યુ સુમતિ મોટી એવી સમતા વધુન ચરિત બતાવવાને પ્રયત્ન કરે છે અને કયે છે કે, તેણીએ પોતાની શુદ્ધદષ્ટિરૂપ ચતુના કટાક્ષાક્ષેપથી છાની છાની રીતે દરકમ, એટલે પોતાના સ્વામિને રીજવવાની લઘુલાઘવી કળાઓ-ચેષ્ટાઓ કરીને સ્વકીય શુદ્ધચેતનતુ મન પ્રિધી નાખ્યુ, અર્થાત્ પોતાના વરામા સ્વામિને લેઈ લીધા તેણીએ શુદ્ધદષ્ટિના કટાક્ષાક્ષેપથી તેના સ્વામીતુ મન ખેંચી લીધુ બાલ દેહધારી મનુષ્યોને તો સ્ત્રીઓ કટાક્ષાક્ષેપથી મોહિત કરી નાખે છે, પણ અન્તરમા રહેલા શુદ્ધચેતનને સ્વવરામા કરવા એ કાર્ય કઈ સાધારણુ નથી શુદ્ધદષ્ટિરૂપ ચતુતુ સ્વરૂપ સમજવાની તથા તેને પ્રાપ્ત કરવાની આવશ્યકતા છે સમતાવિના શુદ્ધદષ્ટિ હોઈ શકતી નથી સમતા મર પ્રકારના પદાર્થોને રાગ અને દ્વેષ વિનાની-શુદ્ધદષ્ટિથી અવલોકી શકે છે શુભ રાગ અને શુભ દ્વેષથી જે જે પદાર્થો અવલોકવામા આવે છે તેને શુભદષ્ટિ કહે છે અશુભ રાગ અને અશુભ દ્વેષથી જે જે દર્શ્યપદાર્થો દેખવામા આવે છે તેને અશુભદષ્ટિ કયે છે અશુભદષ્ટિનો ત્યાગ કરીને શુભદષ્ટિ પ્રાપ્ત કરવાની છે અશુભદષ્ટિનો ત્યાગ કરીને પ્રથમાભ્યાસ દશામા શુભદષ્ટિથી સર્વ પદાર્થો દેખનાની જરૂર છે આત્માના સકુણ પ્રાપ્ત કરવાના જે જે ઉપાયો હોય, તેને શુભ રાગથી નિરીક્ષવા જોઈએ જે જે પદાર્થોના સખન્ધથી આત્મા બધાતો હોય, તે તે પદાર્થને શુભદ્વેષદષ્ટિથી એવી રીતે નિરીક્ષવા કે, તેથી તે તે પદાર્થોથી કમ બાધવાનો પ્રસંગ પડે નહા શુભ દષ્ટિથી પણ આ ૧૭ વધીને સર્વ પદાર્થોને રાગ અને દ્વેષની પરિણતિ વિના દેખી શકાય, એવી સમતાદષ્ટિની અભ્યાસ દશા આદરવી જોઈએ જળમા કમવ રહે છે પણ નિર્ભય રહે છે, તેથી રીતે આત્માની દશા

કરવી નોંધએ, અર્થાત્ સર્વ પદાર્થોને નિર્લેપદશાથી દેખી શકાય એવી શુદ્ધદષ્ટિ અન્તરમા રહેલી છે, તેને અધ્યાત્મ ભાનવડે પ્રગટ કરવી નોંધએ

શુદ્ધદષ્ટિથી જોતા સર્વ પદાર્થોનું યથાતથ્યસ્વરૂપ અવબોધાય છે આ માર્ગ અને આ ત્હાર્ગ એવી દષ્ટિનો પરિહાર કરીને શુદ્ધદષ્ટિથી પ્રત્યેક પદાર્થોનું સ્વરૂપ વિલોકનું નોંધએ શુદ્ધદષ્ટિથી મનુષ્ય ઉચ્ચ કોટી પર ચડી રાકે છે અને તે ભરિખકાળમા થનાર પરિપુરોષાને પણ પ્રથમથી નિર્ધારી શકે છે શુદ્ધદષ્ટિમા એવી અદ્ભુતશક્તિ રહેલી છે કે, તે દરેક પદાર્થોને તેઓના મૂળસ્વરૂપે જણાવે છે શુદ્ધદષ્ટિની આગળ સત્યનો પ્રકાશ પડે છે અને અગત્યનો નાશ થાય છે, માટે શુદ્ધદષ્ટિથી દરેક પદાર્થો દેખવાનો અભ્યાસ પાડવાની ખાસ જરૂર છે આપણે દૈન્ય પદાર્થોને વારંવાર દેખીએ છીએ, પણ શુદ્ધદષ્ટિથી દેખતા ટોંધએ તો નવો સત્યનો પ્રકાશ પડ્યાવિના રહે નહીં પ્રત્યેક પદાર્થોને તેઓના મૂળધર્મ જોનાની ટેવ પાડવી નોંધએ અહીં અને મમતાના સખન્ધથી પ્રત્યેક પદાર્થોને દેખતા તે તે વસ્તુઓનું સત્યરૂપ દેખી શકાતું નથી કોઈ પણ વર્મના તત્ત્વો જોવા હોય તો શુદ્ધદષ્ટિવડે દેખવા નોંધએ અમુક ધર્મ પોતાનો છે એવો મમતાભાવ ત્યાગ કરીને, શુદ્ધદષ્ટિથી દરેક ધર્મોમા રહેલું સત્ય નિરીક્ષવાથી, સત્યનો પ્રકાશ વૃદ્ધિ પામે છે અને સત્યના સન્મુખ ગમન કરી શકાય છે અહત્વથી ધર્મની શ્રદ્ધાને પૂર્વે ધારણ કરવામા આવી હોય છે તો, તે માન્યતા વાળા ધર્મોનું સ્વરૂપ શુદ્ધદષ્ટિથી નિરખી શકાતું નથી શુદ્ધદષ્ટિથી પ્રત્યેક ધર્મમા નયોની અપેક્ષાએ જે જે સત્ય રહ્યું હોય છે, તે સમ્યક્ રીત્યા અવબોધી શકાય છે શૃંગીમત્સ્ય સમુદ્રમા રહીને પણ મિષ્ટ જલનું પાન કરે છે, તેમ શુદ્ધદષ્ટિ ધારક આત્મા જ્યાં ત્યાંથી સાપેક્ષનાદ પ્રમાણે, પ્રત્યેક ધર્મોનું સ્વરૂપ સમજે છે અને નયોની સાપેક્ષાએ ધર્મોની સત્યતાનો સ્વીકાર કરે છે અને તેથી તેને 'સત્ય' જ્યાં ત્યાંથી મુઝી આવે છે -આવી શુદ્ધદષ્ટિથી આત્મપ્રભુનું સમ્યક્પણે અવલોકન કરી શકાય છે શુદ્ધદષ્ટિ ખીલવાથી મનુષ્યો શ્રુતસાનના શિક્ષાન્તોને સાપેક્ષાએ હૃદયમા ઉતારી રાકે છે જેટલા વચનના માર્ગ છે, તેટલા નયનાદ છે અને જેટલા નયનાદ છે તેટલા પરસમય છે નયકથમા કથ્યુ છે કે

॥ ગાથા ॥

જાવદ્વયા ધ્યયન પદ્મા, તાવદ્વયા ચેવ દ્રુતિ નયવાયા ॥

જાવદ્વયા નયવાયા, તાવદ્વયા ચેવ પર સમયા ॥ ૧ ॥

દુનિયામા જોટવા વચનો છે, તે સર્વને નયોની સાપેક્ષાએ પ્રહણુ કરનામા આવે તો સ્વસમયને પ્રગટ કરે છે અને દુનિયામા જોટલા વચનો નયોની અપેક્ષાવિના જોલનામા અને શ્રદ્ધા કરનામા આવે છે તેટલા પરસમય છે નયોની સાપેક્ષા પૂર્વક વચનોને જાણનામા આવે, શ્રદ્ધા કરવામા આવે અને જોવાનામા આવે, તો સ્વાદ્વાદશામનની પુષ્ટિ થાય છે જો આ પ્રમાણે રાગ અને દ્વેષનો ત્યાગ કરીને સાપેક્ષપણે દરેક વસ્તુઓનું જ્ઞાન કરનામા આવે છે તો, શુદ્ધદષ્ટિની ખીચનણી થાય છે આશયોની નિમિત્તતાનો બાધ કરવાને માટે અપેક્ષાવાદ એક જ્ઞાનરૂપ અજન છે અને તેનાથી શુદ્ધદષ્ટિ ખીલે છે, અર્થાત્ શુદ્ધદષ્ટિનો પ્રકાશ વૃદ્ધિ પામે છે અને ચમુખાથી રાગ દ્વેષની મનીનતા ટળે છે

જેને શુદ્ધદષ્ટિની પ્રાપ્તિ કરવી હોય, તેણે નયોનો સાપેક્ષનાદ સમજવો જોઈએ જો નયોનો સાપેક્ષનાદ સમજવામા આવે તો, ધૂળ માથી સુવર્ણ કાઢનામા આવે છે તેની પેઠે દુનિયામા પ્રગટેલા ગમે તેવા પુસ્તકોમાંથી સમ્યક્સાગ્ર ખેચી ગણાય છે, તેમજ મિથ્યા શાસ્ત્રોને પણ શુદ્ધદષ્ટિના પ્રતાપથી સમ્યક્પણે પરિપુમાની સકાય છે, આત્મતત્ત્વ સમન્ધી ઘણું જાણવામા આવે છે અને કોઈ પણ જાતનો કદા પ્રહ રહેતો નથી દરેક વસ્તુઓને ભિન્ન ભિન્ન દષ્ટિથી લોકો દેખીને તેને ભિન્ન ભિન્નપણે કહે છે, તે ભિન્ન ભિન્ન દષ્ટિના આશયો અને તેનું રહસ્ય અપેક્ષાએ ખેચી સકાય છે, તેથી શુદ્ધદષ્ટિ ધારણ જીવ કોઈ પણ કદાપ્રહના વશીભૂત થતો નથી ઉત્તમ શુદ્ધદષ્ટિધારક મનુષ્ય, શ્રીમહાવીર પ્રભુ કથિત સિદ્ધાન્તોનું સાપેક્ષવાદથી પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ જાણે છે અને તેથી તે જિનવાણીની અવૌકિ કતામા અપૂર્વ શ્રદ્ધા ધારે છે, તેમજ આત્મતત્ત્વને ઉપાદેય તરીકે જાણી તેની પ્રાપ્તિમાટે સદ્ગુણોનો વ્યાપારી બને છે અને દુર્ગુણોનો નાશ કરના યથાગતિ ઉદ્ધમ કરે છે તે, રાગ અને દ્વેષના ઉદાજાઓને સમતાથી વારે છે અને શુદ્ધદષ્ટિથી પોતાના આત્મસ્વરૂપને નિરખ્યા હોય છે સમતાએ શુદ્ધદષ્ટિથી આત્મ પ્રભુનું મન વશ કરી લીધું, અર્થાત્-આત્મા, સમતાના સગમા રહે અને મમતાનો બિલકૂલ વિચાર કરે નહીં, એવી આત્માની દશા કરી-મમતાનો પરિપૂર્ણ નાશ કરી સમતા પોતાની ઉત્તમ દતામા વધવા લાગી, -પોતાના આત્મપ્રભુને એક ક્ષણમાત્ર પણ સગ ત્યાગતી નથી, અર્થાત્ શુકવ ધ્યાનવડે પોતાના સ્વામીને સમયે સમયે આરાધવા લાગી ઘાવી જર્મનો ક્ષય કરીને સમતા પોતાના પતિની સાથે ઉચ્ચ શુણુસ્થાનકની ભૂમિમા વિચરવા લાગી મોહના પરિપૂર્ણ નાશથી સમતાની સક્તિ અત્યંત ઉલ્લસવા

લાગી અને તેથી તેણીએ પૂર્ણરૂપ પ્રગટાવના માંડ્યુ બારમા ગુણ-
 ઠાણે ઉત્તમ સમતા આવે છે, અને ત્યાં ગુણ ધ્યાનનો એકત્વ વિતરક
 અપ્રવિચાર નામનો પાયો હોય છે તેમજ ત્યાં શ્રુતજ્ઞાનનું પરિપૂર્ણ આવ-
 બન હોય છે બારમા ગુણસ્થાનક સુધી દ્રવ્યમન અને ભાવમન એ
 બન્ને હોય છે બારમા ગુણઠાપા પશ્ચાત સમતાએ આત્માના સળંગ
 એક અપૂર્વ કૃણ પ્રગટાવ્યું તે જણાવે છે સમતાએ લોકાયોક
 પ્રકાશક કેવલજ્ઞાનરૂપ પુન પ્રસન્નો અને તેથી તેણીનું કાર્ય સિદ્ધ
 થયું બારમા ગુણઠાપાના અન્તે મતિજ્ઞાનાવરણીય, શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય,
 અવધિજ્ઞાનાવરણીય, મન પર્યવજ્ઞાનાવરણીય અને કેવલજ્ઞાનાવરણીય, એ
 પાંચ પ્રકારના આવરણોનો સમ્પૂર્ણ ક્ષય જરીને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન
 કર્યું કેવલજ્ઞાનથી ચંદ્ર રાજલોક અને અલોકનો પ્રત્યક્ષ ભાસ થાય
 છે કેવલજ્ઞાનમા સર્વ જ્ઞાનનો અન્તર્ભાવ થાય છે સર્વ પ્રકારના
 જ્ઞાનની અવધિ કેવલજ્ઞાન છે લોક અને અલોક જ્ઞેય ॥ જ્ઞેયનો
 સાક્ષાત્ પ્રકાર કરનાર કેવલજ્ઞાન છે કેવલજ્ઞાનની જૈનશાસ્ત્રોમા
 જેવી ઉત્તમ વ્યાખ્યા કરવામા આવી છે, તેવી અન્ય દર્શનકારોના
 શાસ્ત્રોમા જોવામા આવી નથી ઉત્તમ એવી સમતાની પ્રાપ્તિવિના
 કોઇને કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થઈ શકતી નથી જે મનુષ્ય ઉત્ત-
 મમા ઉત્તમ એવા સમતાના ભેદને ધારણ કરે છે, તેજ કેવલજ્ઞાન
 પ્રગટાવી શકે છે સમતાવિના જ્ઞાનનો પ્રકાશ થતો નથી સમતાથી
 જે ઘડીમા કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે સમતાના ઘણા ભેદ છે
 શ્રીમદ્ આનન્દધનજી સમતાથીજ કેવલજ્ઞાનરૂપ પુનની ઉત્પત્તિ દર્શાવે
 છે મોહનીય કર્મોને જે જે અશે ક્ષય થાય છે, તે તે અશે સમતા
 પ્રગટ થતી જાય છે મોહનીય કર્મ, દશમા ગુણસ્થાનક પર્યંત વિત્ત કરે
 છે સમતાથી મોહનો નાશ જરીને ઉપર ઉપરના ગુણસ્થાનકપર ચઢી
 શકાય છે અને છેવટે સર્વ જ્ઞાનમા શ્રેષ્ઠ એવું કેવલજ્ઞાન પણ પ્રાપ્ત
 કરી શકાય છે સમતા ખરેખર અનેક ગુણો પ્રગટાવવાને સમર્થ
 થાય છે સમતા તેરમા ગુણસ્થાનકમા પરમાત્મ પ્રભુને, પ્રદેશે પ્રદે-
 રૂપ અગેઅગ મિલાવીને મળી અને અનન્ત આનન્દમા ઝીલવા
 લાગી, અર્થાત્ આનન્દધન એવું પરમાત્માનું પદ તેણે પ્રાપ્ત કર્યું,
 એમ શ્રી આનન્દધનજી કહે છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ ઉપર્યુક્ત જણાવેલ સમતાની દશાને ખરેખર
 હૃદયમા ધારણ કરવી જોઈએ મનુષ્યોએ સર્વત્ર-સર્વદા-સર્વથા-શર્મદા
 એવી સમતાની દશા પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ આ નાનકડા
 પદમા સર્વ સિદ્ધિઓનો પરમાર્થ આવી જાય છે. સમતાવિના મનુષ્ય

ઉચ્ચ થઈ શકતો નથી અને તે કોઈને ઉપકાર કરવા પણ સમર્થ થઈ શકતો નથી સમતાના ઉપાસકોથી જગતના મનુષ્યોને જે લાભ મળે છે તેવો લાભ અન્ય કોઈથી મળતો નથી સમતાને ધારણ કરનારાઓ ખરી દયા પાળવાને માટે સમર્થ થાય છે સમતાધારકોની વાણીથી અનેક મનુષ્યોના રાગદ્વેષ છૂટી જાય છે સમતાવતને આપ્યું જગત એકરૂપ દેખાય છે, અર્થાત્ તેમા કોઈ મિત્ર વા કોઈ શત્રુ તરીકે ભાસતું નથી, તેથી તે જે કંઈ કરે છે તે સર્વ પરમાત્માને હૃદયમા ધારણ કરીનેજ કરે છે એમ સમજવું

સમતા યાને સમભાવની દશાથી વિમુખ રહેનારાઓ મહાત્માઓની પ્રાપ્તિ કરી શકતા નથી, અને તેવા પ્રકારના મનુષ્યો કોઈતું ઉત્તમ રીતે ભણું કરના સમર્થ થતા નથી સમતાની દશાને પ્રાપ્ત કરવા માટે આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની અત્યંત જરૂર છે જેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાને શક્તિમાન થયા નથી, તેઓ સત્તાધારી વા જમે તેવા પરિત હોય તોપણ પોતાના મનની ઉચ્ચદશા કરવાને શક્તિમાન થતા નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનવિનાનું પારિત્ય જગતમા અશાન્તિ વધારે છે અને તેના ધારકને અહંતના ખાડામા પાડે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી સમતાની આવશ્યકતા સમજાય છે અને આત્મસૃષ્ટિમા ઉતરી શકાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી શરીર, વાણી અને મનની સ્વસ્થતા જાળવી શકાય છે, માટે સમતાને પ્રાપ્ત કરાની ઇચ્છાનાળાઓએ પ્રથમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ધર્મની ક્રિયાઓના ગુણ રહસ્યો સમજાય છે અને માનસિકદશાની ઉચ્ચતામાટે પ્રયત્ન કરી શકાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી જેટલી ધર્મની ઉત્પત્તિ કરી શકાય છે તેટલી અન્યથી થતી નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનથી સર્વ જીવોને પોતાના આત્મસમાન લેખી શકાય છે અનાદિકાળથી લાગેલી એવી મિથ્યાત્વ ભ્રમણા પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ટળે છે પોતાનો અધિકાર કયો છે તે પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનથી જાણી શકાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી પરમાર્થપ્રેમની દૃષ્ટિ પ્રગટે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી સર્વ જાતને પોતાના કુટુંબ સમાન લેખી શકાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી દરેક ધાર્મિક ક્રિયાઓને સ્વાધિકાર પ્રમાણે આદરી શકાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનવિના શ્રમલુપલ્લુ પ્રાપ્ત કરી શકતું નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનવડે ગુણાનુરાગ પ્રગટે છે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ગુણદૃષ્ટિ પ્રગટે છે અને દોષદૃષ્ટિનો નાશ થાય છે

જગતમા ખરેખરા અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિવિનાના કેટલાક મનુષ્યો, એના પ્રકારના હોય છે કે તેઓ મદાકાવ જમે તેના દોષ જ જોયા કરે છે કોઈમા હંભરો ગુણો છતાં તેના સાચી દૃષ્ટિ ન થતા, તેનામા રહેલા

એક બે આદિ જે દુર્ગુણો હોય છે, તેજ તેની દૃષ્ટિમા આવી રાડે છે. વિદ્વાન વા અવિદ્વાન મનુષ્યવર્ગમા દોષદૃષ્ટિધારકોની સખ્યા વિશેષ પ્રમાણમા હોય છે પહેલા પ્રકારની દોષદૃષ્ટિને ધારણ કરનારાઓ ગમે તે વસ્તુમાથી કંઈ પણ દૂષણ રોધી કાઢીને રાજી થનારા હોય છે, તેથી તેઓ દોષદૃષ્ટિની વૃદ્ધિ કરે છે અને દોષદૃષ્ટિના ભેરથી પોતાના મનમા અનેક દોષોને પ્રગટાવે છે પહેલી દોષદૃષ્ટિ ધારણ કરનાર મનુષ્યો પોતાનું તેમજ અન્યનું શ્રેય કરવા સમર્થ થઈ શકતા નથી, અર્થાત્ તેઓના સમાગમમા જે જે મનુષ્યો આવે છે, તેઓને તેઓનાથી સહયુક્તોના લાભ મળી શકતો નથી, પણ ઉલટો દુર્ગુણોની પ્રાપ્તિ થનાનો સભવ રહે છે પહેલી દૃષ્ટિધારકો, દુર્જનની રીતને અનુસરનારાઓ છે, તોપણ તેવા પ્રકારના મનુષ્યો પ્રસંગોપાત્ત મહાત્માઓની સંગતિથી કંઈક કંઈક મુધરે છે અને તેઓ ખીજી દૃષ્ટિમા આવી શકે છે દ્વિતીય દૃષ્ટિમા રહેનારા મનુષ્યો, દોષો અને સહયુક્તો એમ બેને દેખે છે ગર્હ પણ મનુષ્યમા રહેલા સત્ય અને બ્રહ્મચર્ય એ બે ગુણોને દેખે છે, તેમજ તેનામા રહેલા ક્રોધ અને યસન આદિ દુર્ગુણોને પણ દેખી શકે છે તેઓ ગુણોને દેખે છે તોપણ-દોષની ભાવનાથી દોષોથી મુક્ત થતા નથી અન્ય મનુષ્યોમા રહેલા દોષોને દેખનાની અર્થાત્ દોષની ભાવના જાગ્રત રહેવાથી પોતાના મનમા દોષોના સૂક્ષ્મ મસ્કાર પડે છે તેથી, તે ઉચ્ચ થઈ શકતો નથી દોષ અને ગુણ એ બેને દેખનારા મનુષ્યો પહેલી દૃષ્ટિનાજો કરતા સખ્યામા અલ્પ હોય છે ખીજી દૃષ્ટિ કરતા ત્રીજી દૃષ્ટિ અત્યંત ઉત્તમ છે ત્રીજી ગુણુદૃષ્ટિ છે, મનુષ્યોમા અનેક પ્રકારના અવગુણો હોય છે, છતાં પણ તેમા જે ગુણ હોય છે તેનેજ ત્રીજી દૃષ્ટિનાજો મનુષ્ય ગ્રહણ કરે છે શ્રીકૃષ્ણે જેમ કૃતરામા અનેક દોષો છતાં રક્ત તેના દાંત વખાણ્યા, તેમ ત્રીજી દૃષ્ટિવાળો મનુષ્ય, અનેક દુર્ગુણો તરફ લક્ષ ન આપતા તેમા રહેલા સહયુક્તો તરફ લક્ષ્ય આપે છે ત્રીજી દૃષ્ટિધારકો, ગુણોની મહત્તા સારીપેઠે સમજી શકે છે અને તેથી પત્યરમાથી રત્ન ગ્રહવાની પેઠે ગુણોનેજ દેખ્યા કરે છે, અર્થાત્ મનુષ્યોની ચેતનાબ્જને તેઓ દેખે છે કાળી બાજુ સામું દેખવાને તેઓ પ્રયત્ન કરતા નથી વીતરાગપ્રભુનિના સર્વ મનુષ્યવર્ગમા દોષો અને મદ્ગુણો એ બે હોય છે દુનિયામા કોઈપણ એવો મનુષ્ય નથી કે જેનામા સર્વ ગુણોજ હોય ' સર્વ મનુષ્યોમા દોષો અને ગુણો રહેલા છે, તેથી દોષ દેખનારાઓ તે તે દોષથી મુક્ત થતા નથી દોષને દેખવાથી અને દોષને દેખી નિંદા કરવાથી અનેક પ્રકારના કર્મ ગ્રહણ કરાય છે, એમ તે ત્રીજી દૃષ્ટિવાળો સારીપેઠે જાણે છે, તેથી તે

કાર્ધનામા દોષ દેખે છે, વા સાભળે છે તોપણ તે દોષીના ઉપર અરુચિ ધારણ કરતો નથી અને તેની નિન્દા પણ કરતો નથી, ફક્ત તેનામા રહેવા ને ને સદ્ગુણો હોય છે તેના પ્રતિજ્ઞ લક્ષ રાખે છે ગુણદૃષ્ટિવાલો લાખો કરોડો મનુષ્યોના સમાગમમા આવે છે તોપણ, તે સર્વમા ને ને અરો ગુણો ખીલ્યા હોય છે તેનેજ દેખે છે, તેથી તે પોતાના આત્માની ઉચ્ચદશા કરે છે અને અન્યોના આત્માનું પણ ભણુ કરવા સમર્થ બને છે સર્વેજ ગુણની દૃષ્ટિ ધારણ કરનારાના હૃદયથી પરમાત્મા દૂર રહેતા નથી ત્રીજી દૃષ્ટિધારકો, પોતાના શુભ મનથી જગતમા શાન્તિ ફેલાવી શકે છે અને તેમના મનની ઉચ્ચદશા થવાથી કોઇના તે રાતુ બનતા નથી, તેના પ્રકારના મનુષ્યો, સન્ત વા મહાત્માની કોટીમા ગણાય છે ત્રીજી દૃષ્ટિ વારણ કરનારાઓ મન, વાણી અને કાયાથી જગતના ઉપર ને ઉપકાર કરે છે તેનું વર્ણન થઈ શકે તેમ નથી આવી-ત્રીજી દૃષ્ટિને ધારણ કરનારાની સખ્યા અલ્પ હોય છે

અધ્યાત્મજ્ઞાનની રહેલૂથી, ઉત્તમ એવી ત્રીજી દૃષ્ટિની પ્રાપ્તિ થાય છે, માટે પ્રત્યેક મનુષ્યે આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઇએ અધ્યાત્મજ્ઞાનના પુત્રકો વાચનામાત્રથી કઈ અધ્યાત્મતત્ત્વ પ્રગટી નીકળતું નથી, પણ વારંવાર અધ્યાત્મજ્ઞાનની હૃદયમા ભાવના રાખવાથી અધ્યાત્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તેથી સર્વ મનુષ્યોના આત્માઓને સમભાવની દૃષ્ટિથી દેખી શકાય છે અધ્યાત્મભાવનાથી સર્વ જીવોને સમાનદૃષ્ટિથી દેખી શકાય છે

આરે ખડના મનુષ્યો, સમાનદૃષ્ટિથી એકબીજાને દેખે તો ખરેખર દુનિયાની શાન્તિ સારી રીતે રહી શકે અને દેશના મનુષ્યોમા જો સમ ભાવની દૃષ્ટિ વધે તો વૈરઝેર અને ખૂનખાર યુદ્ધો નહિ થઈ બંધ અને પરસ્પર સાત્ત્વિક પ્રેમ પ્રગટવાથી એકબીજાનું સારી રીતે કલ્યાણ કરી શકાય દુનિયામા સર્વ જીવોનું ભણુ કરવું હોય તો સમાન દૃષ્ટિ ધારણ કરવી જોઇએ સમાન દૃષ્ટિથી સમતાની વૃદ્ધિ થયા કરે છે અને તેથી મહાત્માઓની કોટીમા પ્રવેશાય છે સમતાથી પોતાના આત્માની ઉચ્ચતાની સાથે જનતાના જીવોની ઉન્નતિ કરી શકાય છે, માટે સસારનો મુધારો અને સસારમા સહજશુભ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા હોય તો, સમતાને પ્રાપ્ત કરવાની ખાસ જરૂર છે

છે ખરેખર સમતાના પરિપુરકથી સસારમા રહ્યા છતાં પણ સસારથી નિર્લેપ રહી શકાય છે

મનુષ્યો, પ્રત્યેક કાર્યો કરતી વખતે હૃદયમા સમતાને ધારણ કરે તો, ખરેખર તેમનો આત્મા ઉચ્ચ થયા વિના રહે નહીં જગતમા ગંગા-નદી આદિ નદીઓ કરતા અનન્તગણી શીતલ એવી સમતા નદી છે, તેમા મહાત્માઓ ઝીલ્યા કરે છે સમતાથી મન સ્થિર રહે છે અને તેથી બુદ્ધિ પણ વૃદ્ધિ પામે છે જૈનોએ શ્રીમહાવીર પ્રભુના પગલે ચાલી સમતાનો આદર કરવો જોઈએ સમર્થ પુરુષોજ સમતાને સેવી શકે છે અસમર્થ મનુષ્યો મનને કાષ્ઠમા રાખવાને શક્તિમાન થતા નથી, તેથી તેઓ સમતાના પ્રદેશમા વિચરી શકતા નથી મનના વેગને કાષ્ઠમા રાખવાની જેનામા શક્તિ પ્રગટી છે, તે સમતાના પ્રદેશમા વિચરી શકવા સમર્થ થાય છે સાધુઓ અને સાધ્વીઓ ખરેખર સમતા ભાવ-વિના ઉચ્ચ થઈ શકતા નથી સમતા એ આત્માનો ભાવ પ્રાણ છે પ્રાણવિના શરીર ટકી શકતું નથી, તેમ સમતાવિના આત્મા પોતાના સ્વરૂપે રહી શકતો નથી સમતાને પ્રાપ્ત કરીને યોગીઓ જગતમા અદ્ભુત કાર્ય કરવાને સમર્થ થાય છે સમતા વિનાના તપ, જપ, વગેરે અનુષ્ઠાનો સફળ થતા નથી જગતના કોઈ પણ પદાર્થોને ઈષ્ટ વા અનિષ્ટ ગણ્યાવિના, -પ્રારબ્ધયોગે પ્રત્યેક પદાર્થના સબન્ધમા જ્ઞાનિયો આવે છે તોપણ, તેઓ ઘણા ભાગે નિર્લેપ રહી શકે છે અને કરોડો મનુષ્યોપર સાત્ત્વિક ગુણની અસર કરે છે અસમતાવન્ત મનુષ્ય અનેક પ્રકારના ભાષણો વા લેખો લખીને, જેવી સારી અસર દુનિયાપર કરી શકતો નથી, તેવી સારી અસર ખરેખર સમતાવન્ત મનુષ્ય મૌન રહ્યો છતો પણ કરી શકે છે સમતા ધારક મનુષ્યો, પશુ પક્ષીઓ વગેરે પ્રાણીઓઉપર પણ ચાન્તિની અસર કરવા સમર્થ થાય છે ઉત્તમ પ્રકારની ક્ષમા અને ઉત્તમ પ્રકારની દયા તથા ઉત્તમ જ્ઞાન અને ઉત્તમ સન્યાસનો પણ સમતામા સમાવેશ થાય છે સમતાથી આત્માની સર્વ પ્રકારની શક્તિયોનો પ્રકાશ થાયછે, માટે ભવ્ય મનુષ્યોએ સર્વ પ્રકારના વ્યાવહારિક કાર્યો તથા પારમાર્થિક કાર્યો કરતી વખતે સમતાને હૃદયમા ધારણ કરવી સમતાનું સ્વરૂપ જાણીને તેને આચારમા મૂકવાની દરરોજ ટેવ પાડવી ક્ષણે ક્ષણે સમતાના પાડનો અભ્યાસ કરવાથી આત્મા સમતાના સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરે છે અને જાત્રત યએલી સમતા પોતાના પરમાત્મ પ્રભુને પ્રાપ્ત કરે છે,

વારોરે કોઈ પરધર રમવાનો ઢાલ ॥

ન્હાની વહુને પરધર રમવાનો ઢાલ ॥

॥ એ આંકળી ॥

પરધર રમતા થઈ જૂઠા ચોલી, દે છે ઘણીજીને આલ. ॥

॥ વારો ॥

અલચે ચાલા કરતી હીંડે, લોઠાં કહે છે છીનાલ ॥

ઉલમડા જળ જળના લાવે, હૈડે ઉપાસે સાલ. ॥ વારો ॥ ૨ ॥

ઘાફે પહોંસણ જુજો ને લગારેક, ફોફટ સ્વાશે ગાલ ॥

આનન્દધન પ્રશ્ન રમે રમતાં, ગોરે ગાલ શ્વૂકે જાલ ॥ વારો ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ — સમતા ઉત્તમ સ્ત્રી છે, તેથી તે આત્માના ઉપર અત્યંત પ્રેમ ધારણ કરે છે અશુદ્ધ ચેતના, પરપુત્રલ વસ્તુઓના સખ-વધી ક્રોધાદિકના પરભાવરૂપ પરધરના રમવા ચાહી જાય છે અને તેથી તે કર્મની અશુદ્ધતાને ધારણ કરીને અશુદ્ધ ચેતનારૂપે બની રહે છે મનુષ્યોના દુર્ગુણ અવલોકવા, અન્ય આત્માઓનું પુરુષીકરણ, પરવસ્તુઓને પોતાની કરવામાટે અનેક પ્રકારની પ્રાપચિક કામઓનો વિચાર કરવો, મનુષ્યોની હીનતા કરવામાટે તેઓના ઉપર આજ મૂકવા, પરનો ઉત્કર્ષ દેખીને તેનો અપકર્ષ કરવા પાપના વિચારો કરવા, જમે તેના દોષો જોવાની ટેવ પાડવી, હિંમ્મત, ભૂંડ, ચોરી, અભિચાર આદિ કુકર્મોના નિચારો કરવા, સ્વાર્થની બાજુ રમવાની યુક્તિઓ શોધવી, દુનિયાને હમવા માટે અનેક શોધો કરવી, પ્રાણીઓ ઉપર દ્વેષ ધારણ કરીને તેઓનું પુરુષીકરણ અનેક પ્રકારના કૃતકો કરવા, વિષયભોગ અને મોજ-શોખના વિચારો કરીને અનેક પ્રાણીઓના પ્રાણની બાહુતિ લેનાય જોવા પ્રયત્નો કરવા, કેટલાક પ્રાણીઓને પોતાના માનવા અને કેટલાકને પુરુષ માનવા, મનુષ્યોની હાસી કરવી, પ્રાણીઓને રીબાવવાના ઉપાયો શોધવા, કપટથી અસત્ય ભાષણ કરવું, પુણ્યની સામગ્રીઓ તૈયાર કરવી અને આત્માને નહિ માનતા જડવાદના સિદ્ધાન્તનો સ્વીકાર કરવો, છત્તાદિ અશુદ્ધ ચેતનાનું પ્રતર્તન છે નીચ પ્રવૃત્તિ કરનારી અશુદ્ધ ચેતના છે, તેથી તે ન્હાની વહુ નવ્વાય છે સમતા સમજી અને પરહિત કરનારી છે, તેથી તે અશુદ્ધ ચેતનાને હિત નિષ્ઠા દેછે, કિન્તુ અશુદ્ધ ચેતના તેને ગણકારતી

નથી અને નીચ પ્રવૃત્તિમા વળા કરે છે મમતાએ બાળ્ય કે મારા કથનની અશુદ્ધ ચેતનાને અસર થતી નથી, માટે હું કોઇને આ વાત જણાવું કે જેથી અન્ય કોઈ, નાની વધૂને સ્વશક્તિથી ઠેકાણે લાવે સમતા ખરેખર આત્માની મોટી વધૂ છે અને અશુદ્ધ ચેતના નાની વધૂ (વધુ) છે ઉપર્યુક્ત એતાદશ વિચાર કરીને તે, લોકોને આ પ્રમાણે જણાવે છે કે, અરે કોઈ ઉપકારી પુરૂષ ! નાની વધૂને પરધર રમવાનો ચાલ પડી ગયો છે તેને વારો-હકાવો રાજ અને દ્વેષયોગે પરભાવરૂપ ધરમા રમતા તે જુદાઓલી બની છે મત્ય તત્ત્વને અમત્ય કયે છે અને અમત્ય તત્ત્વને સત્ય કયે છે ધર્મને અધર્મ કયે છે અને અધર્મને ધર્મ કયે છે જહધર્મને ચેતનધર્મ તરીકે કહે છે અને આત્મસ્વામિઉપર અનેક પ્રકારના આળ ચઢાવે છે આત્મજ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રધર્મને વગોવે છે કુધર્માનો આત્માપર આરોપ કરે છે આત્માના જે જે કૃત્ય ન હોય તેને આત્માના કહે છે વિભાવિક ધર્મને આત્માનો કહીને ખરેખર તે આત્માના ઉપર આળ ચઢાવે છે અશુદ્ધ ચેતના આવા આળા કરીને પ્રવૃત્તિ કરે છે, તેથી લોકો તેને છીનાવ કહે છે આત્માની શુદ્ધ મગતિનો ત્યાગ કરીને રાજ દ્વેષરૂપ પરપુરૂષનીસાથે રમણુતા કરનાથી જ્ઞાની લોકો અશુદ્ધ ચેતનાને છીનાવ કહે, તો તેમા કઈ ખોટું નથી અશુદ્ધ ચેતના પ્રત્યેક મનુષ્યના ઉપાવલોને પામે છે, કારણકે પ્રત્યેક મનુષ્ય માથે તે દ્વેષ, પરિતાપ વગેરે કરે છે, તેથી લોકોમા તેતુ માન ઘટ્યુ છે “અશુદ્ધતાથી ડોનો ઠપકો ન મળે અને કોણ માનની હાનિ ન કરે?” અશુદ્ધ ચેતનાથી મન, વચન અને કાયાની પણ નિપરીત પ્રવૃત્તિ થાય છે કોઈ પણ મનુષ્ય અશુદ્ધ ચેતનાની અનીતિમય ચેષ્ટાને દેખ્યા પછી, ઠપકો આપ્યાવિના રહેતુ નથી, આની તેની પ્રવૃત્તિથી તે દુઃખમા રાહ્ય ઉત્પન્ન કરે છે

સમતા, સુમતિ અને શ્રદ્ધા વગેરે પાડોસણોને કહે છે કે, તમે લગારેક અર્થાત્ અલ્પ પણ દેખો, અને અશુદ્ધ ચેતનાને ઠેકાણે લાવો, નહિ તો એ ફાકટ ગાળ ખાશે જે તે પરભાવરૂપ અશુદ્ધતાનો ત્યાગ કરીને આનન્દના ઘનભૂત એવા આત્માની સાથે રમણુતા કરે તો, તેના સ્વસ્વભાવરૂપ ગોરા ગાલ ઉપર ઉપયોગરૂપ આલ ઝણુકે, અર્થાત્ ઝાલ નામતુ આભૂષણુ તેના કાનમા ઘાલવાથી તેના ગાલ ઉપર પ્રકાશ પડે સમતાના આ કથનનો સારાશ એ છે કે, જે અશુદ્ધ ચેતના પોતાની ભૂલ સમજીને હવેથી આત્માની સગતિ કરે અને પરપુરૂષલ વસ્તુના ધરમા ન જાય તો તેના ઉપર આત્મપતિની કૃપા થાય અને તેથી તે અનુભવ-

જાનવું થયણું કરી શકે અને તેના મુખપર આનન્દની છાયા છવાઈ બેય, આત્માની સાથે રમણુતા કરતા અશુદ્ધચેતના તે શુદ્ધચેતનારૂપે બદલાઈ જાય છે રાગ અને દ્વેષના સમ્બન્ધથી દૂર થએલી ચેતનાને શુદ્ધચેતના કહેવામા આવે છે રાગ અને દ્વેષની અશુદ્ધતાથી કઈ એકદમ દૂર થઈ રામતુ નથી ચેતનાને રાગ અને દ્વેષના સમ્બન્ધવિનાની કરવાનો પ્રતિદિન અભ્યાસ કરવો રાગ અને દ્વેષવિનાની ચેતના તેજ સર્વોત્તમ ચેતના કહેવાય છે ચેતનાની અર્થોત્ત જ્ઞાનની સર્વોત્તમતા કરવામાટે, ચારિત્રમોહ નીચને છૂતવા દરરોજ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ રાગ અને દ્વેષ સહ્યા વિજ્ઞાનથી દુનિયાતુ તેમજ પોતાતુ ઉત્તમ શ્રેય સાધી શકાતુ નથી, અર્થોત્ત રાગ અને દ્વેષની વૃદ્ધિ કરનારા જ્ઞાનથી, કોઈતુ શ્રેય સાધી શકાતુ નથી કહ્યું છે કે,

યજ્ઞાનમેષ ન ભવતિ, યસ્મિન્નુદિવે વિભાતિ રાગગણ ।

તમસ કુતોઽસ્તિશક્તિર્દિનકરકિરણમત્ર સ્થાતુમ્ ॥ ૧ ॥

“જે જ્ઞાન પ્રગટે છતે રાગદ્વેષાદિ સમૂહ પ્રગટે, તે જ્ઞાનને જ્ઞાનજ ગણાય નહિ તમની શી શક્તિ છે કે તે સૂર્યના કિરણુ આગળ રહી શકે” જે જે અરો રાગ અને દ્વેષાદિ કષાયોનો નાશ થાય છે, તે તે અરો ચેતનાની શુદ્ધિ થાય છે અને તે તે અરો આત્માની ઉચ્ચતા કહેવાય છે આત્માના સ્વરૂપમા રમણુતા કરવાથીજ શુદ્ધચેતના પ્રગટે છે, એમ લેખકનો સ્વાનુભવ છે

પદ ૧૨

(રાગ કાનજો)

દરિસન પ્રાનજીવન મોહે દીજે, બિન દરિસન મોહિ કલ ન પરતુ હૈ ॥
તલક તલક તન છીજે ॥

દરિસન૦ ॥ ૧ ॥

કહા કહુ કહુ કહત ન આવત, બિન સેવા વ્યુ જીજે ॥

સોહુ છાહ સરસી કાઝ મનાવો, આપહી આપ પતીજે ॥ ૬૦ ॥ ૨ ॥

દેઝર દેરાણી સામુ જેઠાણી, યુદી સર મિલ સીજે ॥

આનન્દધનવિન પ્રાન ન રહે છિન, કોહી જતન જો કીજે ॥ ૬૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ — રમતા પોતાના આત્મસ્વામિને કથે છે કે, હે પ્રાણ-

છપન ! મને આપ દર્શન દો. આપત્રીના દર્શન કર્યાવિના મને કળ પડતી નથી - મને અસા માત્ર પણ જમતુ નથી. માધવી જેમ જલના પ્રિયોગે તરડે છે અને તેનું સરીર બળે છે, તે પ્રમાણે હે સ્નામિન ! આપના દર્શનવિના મારો છપ તવપે છે અને સરીરમા અગ્નિ ઉઠે છે. ત્રિરહાનવથી સરીર બળે છે, તેનો ઉપાય રક્ત. આપના દર્શનવિના અન્ય તથા મમતા કયે છે કે, હે સુમતિ ! હુ વારવાર આ સખન્ધી નુ કદુ ? હવે આના કરતા પ્રિયેષ કહેવાતુ કયાથી લાવુ ? આટલુ સહેતા ચેતન ન આવે તો હવે કનવાતુ કઈ બાકી રહેતુ નથી. મારા સ્વામિનિના સ્થિતતારૂપ સમ્યાની શોભા અતમાત્ર નથી. હે સુમતિમયી ! સોનન ખાઈને હુ તમારીજ છુ, એના સખદોના કયન દ્વારા હવે ના માટે ચેતનને મનાવો છો ? હવે તો પોતાની મેળે તે સમ જરો, વાગનાર મનામણુ કરનાની ઈજર નથી. પોતાની મેળે મનુષ્યો અન્તે મમછને પોતાના માર્ગે આવે છે. વાર્યાથી કરનામા ન આવે તે હાર્યાથી કરનામા આવે છે, માટે હે સખીઓ ! એની મેળે પોતાના ઘેર સ્નામી આનરો, વિરેકરૂપી દીયર, સરવતારૂપ દેરાણી, મુક્તિરૂપ સારુ, ગુહઉપયોગરૂપ સસરો, ઈત્યાદિ દુકુમ્મના મનુષ્યો પણ પતિના વિયોગે પોતાના મહજનભાવને મૂકી મારા ઉપર ખીજે છે. પતિના વિયોગે રસ્તામા આનનાર મનુષ્ય પણ એને ધમકારે છે, ત્યારે આ બાળતમા તો નુ આશ્ચર્ય ? મમતા કયે છે કે, હે સુમતિસખી ! આનન્દના સમૃદ્ધિભૂત એના આત્મસ્વામિનિના મારા પ્રાણુ કરોરો ઉદમ વરતા. એજ હાપુમાત્ર પણ હવે રહેના સક્તિમાન નથી. હવે હે મખી ! પ્રિયોગના હુ ખની પરાકાષ્ટા આવી નઈ છે. મમતાની આની દશા સ્નામિના અત્યન્ત મેળાપને જણાવે છે. ક્ષપન્દ્રેણિએ ચઢતા પોતાના ગુહચેતનને મળનાની આની તાત્ત્વિક પ્રતૃત્તિ વાચ છે. પોતાના સ્નામિના દર્શનમા તન્મય વએલી મમતા, અરેખર આત્માને પ્રાપ્ત કરી રાઠે છે, એમ શ્રી આનન્દધનજી કયે છે.

પદ્ ૯૩

(સગ સોલ)

(મુને મહારા માધવીયાને મલવાનો કોડ ॥ ૫ દેશી ॥)

મુને મહારા નાહલીયાને મલવાનો કોડ ॥

હુ રાસુ માડી કોડ મુને વીજો વલગો જોડ. ॥ મુને ० ॥ ૧ ॥

મોહનીયા નાહલીયા પાસે મહારે, જગ સપિ ઝૂઝડ જોડ ॥
 મીઠા મોલા મન ગમતા નાહતી યિળ, તન મન વાયે ચોડ ॥ મુને ૦ ૧૨ ॥
 કાઢ ઢોલીયો છાટ પછેડી તલાદ, માપે ન રેસમ સોડ ॥
 અવર સને મહારે મલારે મલારા, મહારે જાનન્દધન યર મોડ ॥ મુને ૦ ૧૩ ॥

ભાનાર્થ — અનુભવજ્ઞાનપરિણતિ કયે છે કે, અને મારા સ્વામિને
 મજાનાનો મનોરથ કયો છે સમ્યક્ પ્રતિષ્ઠા માતાને અનુભવજ્ઞાન પરિ
 ણતિ કયે છે કે, હે જનની ! આ મારા સ્વામિને મજાનાની ઇચ્છા રાખુ છ
 પણ અને અન્ય કોઈ ભૂત જેવો વળતો છે — મોહ એ ભૂતનમાન છે,
 અને તેથી અનુભવજ્ઞાન પરિણતિને મોહની ગતિ ખીવકુન ગમતી
 નથી. જેને મોહની દુષ્ટતાનો અનુભવ નથી તેને મોહ ખારો લાગે છે, પણ
 અનુભવજ્ઞાન પરિણતિને તો મોહની દુષ્ટ પ્રવૃત્તિનો અનુભવ થયો છે,
 તેથી તે મોહને ભૂતશમાન ગણીને તેનાથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરે છે,
 અતઃ અનુભવજ્ઞાન પરિણતિને મોહ ખીવકુલ ગમતો નથી જ ન
 તની સુખ ભૂમિકામાં જોતા આવુમ પડે છે કે, મોહના તાતથી જન
 તના છવો વિરિધિ શેષાઓનો નામે છે, કુદે છે, રૂવે છે, લહેર મારે છે
 અને હમે છે — ક્ષણમા આનન્દી દેખાય છે અને ક્ષણમા દીન બની જાય
 છે, એમ મોહની શેષામા આવુ જ તા કયાયુ છે મનુષ્યોને અચ્ચેલિપર
 ચઢતા મોહ મહાવિદ્ય કરે છે મોહસરે, રાતઓ અને લક્ષ્મીવન્તો
 મોહ નાટકના પાત્રો અને છે મોહની આજ્ઞા પ્રમાણે જે પ્રવત છે
 તે મોહનો દાસ છે મનુષ્યો, મોહના મેનકો થઈને યોનાને સ્વામી કહે-
 વરાવે છે અને પોતાની આજ્ઞા મનાવવા પ્રયત્ન કરે છે, તે ખરેખર
 મોહનીજ શેષા છે મોહના યોનથી જેઓ અન્ય મનુષ્યોને સ્વામી
 તરીકે કલે છે, તેમા તેઓ મહાભૂત કર છે મોહથી મનુષ્યો અન્યો
 નીચાથે સ્થાન આપે છે કિન્તુ તેઓ અન્તે નિત્યગુણનો અનુભવ
 કરી રાકતા નથી મોહના ચોરે મનુષ્યો યત યત સુખાર્થ સ્વાર્પણ કરે
 છે, તત તત તેમને દુખનોજ અનુભવ આવે છે ગિરદર બાદ
 રાહ જેવાઓ પણ મોહથી અન્તે નુખ પામ્યા નહિ દુનિયા મોહ
 બુદ્ધિથી સુખની રોધ કરના અનેક પ્રકારની કળાઓ કરે છે, કિન્તુ
 અધાપિ પર્યંત મોહએ જઈ પદાર્થોથી રાત્ય ગુખ પ્રાપ્ત કર્યું નહિ
 મોહથી રાજાઓ મોટા મોટા યુદ્ધો કરીને રક્ષાની નદીઓ વહેવરાવે છે
 અને દુનિયાની પાપમાલી કરે છે, પણ સત્યગુણની નથ પાડ તેઓ
 પ્રાપ્ત કરી રાકતા નથી મોહથી મનુષ્યોના મનમા જોવી પ્રેરણા
 થાય છે કે, “અન્ય દેવીઓને તાણે કરના નેડો, નોકા સૈન્ય

વધાગુ નેહએ, દેરાલાભ અને વ્યાપારલાભ માટે અનેક યુદ્ધો કરીને અન્ય મનુષ્યોના પ્રાપુરસાટે પપુ આગળ વધતુ જોઈએ” તેમજ મોહના લીધે એના નિચારો થાય છે કે, “મમતા અને આધ્યાત્મિક નિધાથી મારમારા અને યુદ્ધો કરનાની શક્તિનો નાશ થાય છે, માટે સમતા અને આધ્યાત્મિક વિદ્યાને દાખી દેવી જોઈએ, દયાથી મનુષ્યો બાપલા બની જાય છે અને તેથી અન્ય દેશના લોકોના તાબા નીચે રહેવું પડે છે, માટે દયાને દરિયામા હાલેલની જોઈએ, પરભન દોષો દીઠો છે, ધર્મના કૂળ ડોળો દીઠો છે, સાધુઓ પરભન અને ધર્મના કૂળો દેખાડીને મનુષ્યોને દયામય બનાવે છે, માટે સાધુઓનો બોયકોટ કરવો જોઈએ” એવા વિચિત્ર કુવિચારો મોહના લીધે થાય છે મોહથી, લક્ષ્મી છે તેજ ચારભૂત છે, ઇત્યાદિ અનેક કુવિચારો થયા કરે છે, મોહના આના દુષ્ટ નિચારોને અનુભવજ્ઞાન પરિપુતિ જાણે છે, તેથી તે મોહને ભૂતચમાન માને છે અને આત્મપતિમાજ પ્રેમનો અવધિ ધારણ કરે છે

જનતમા મોહથી માફ માફ કરનારા મનુષ્યોના સારીર ધૂળ ભેગા થઈ ગયા ખરેખર મોહની ધેનમા ઘેરાયના મનુષ્યો, દેશમા, જાતિમા, કૂળમા અને અન્ય બાબતોમા મમતન કદથીને લડી મરે જે આર્યોર્તની પાપમાલી કરનાર મોહ છે જ્યારે રજેશુપ્ત અને તમોશુપ્ત મોહની વૃદ્ધિ થાય છે ત્યારે, દેશની પાપમાલી થાય તેવા યુદ્ધો, કલેગો અને મનાર્થપણના દુર્વિશ્વગો-મનુષ્યોના પ્રગટી નીડળે છે રજેશુપ્ત અને તમોશુપ્તથી થએલો ઉદય ખરતા તારાના પ્રકાશની પેઠે ચિરસ્થાયી રહેતો નથી પાડવો અને જૈરવોની મહાભયકર લશક્રમા રજેશુપ્ત અને તમોશુપ્ત મોહનું સામ્રાજ્ય પ્રત્યુ હતુ અને તેથી આર્યભૂમિની પડતી દરા થઈ છે પ્રચુરાજ મોહાપુ અને જયચન્દ્રને પરસ્પર લશ-વનાર, અહકાર, ઈર્ષ્યા, ક્રોધ અને નિન્દાદિ દોષરૂપ રજેશુપ્ત અને તમોશુપ્ત મોહ હતો તમોશુપ્ત મોહ કલિયુગ, જેના હૃદયમા પ્રવેશ કરે છે તેની અનનતિ કર્યોના રહેતો નથી કરણધેવાના મનમા પ્રવેશ કરનાર કામરૂપ મોહ હતો અને તેણે તે સમયે ગુર્જર ભૂમિનું રાજ્ય, યવનોના લાથમા સ્થંધુ મોહ દોર્ નખત પરસ્પરની નિન્દાનુ રૂપ લેઈને મોટા મોટા યુરોને પપુ લડાની મારે છે દરેક ધર્મના આચાર્યોને પપુ લડાની મારનાર મોહ છે મુસલમાનોના કેટલાક બાદ સાહોએ મોહના ચોગે હિન્દુઓને રીબાવી રીબાની મારી નાખ્યા અને હોજના પાણી પાયા, તેમજ કેટલાક બીજા ધર્મનાજાઓના મનમા પપુ મોહ પ્રવેશ કર્યા અને તેઓને જોર-બુલ નથી ચોતાનો ધર્મ સધારવાનું જણાવ્યું આ

રીતે ક્યન અને કામિનીની લાલચમા મનુષ્યોને ફસાવી, તેમની અન્તરની લક્ષ્મી મોઢે લૂટી લીધી અને મોઢ ' તારૂં અપરધા' બેર છે બ્રહ્મા અને મહાદેવ સરખા પણ તારા સેનક બની ગયા છે ।'

રાત્રીઓના મનમા રાજ્યલોભ અને દેશલોભ કરાવનાર તુ છે અને મોઢ ' તુ જ્યાં પેગે છે ત્યાં ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, ક્વેન, નિન્દા, હિંમ્મા, જૂઠું, ચોરી, અભિચાર, મારામારી, લડાઈ, ઈર્ષ્યા, અવિશ્વાસ, અશ્રદ્ધા, વિશ્વામ્ભાત, આળ અને સ્વાર્થાદિ દોષોજ દેખવામા આવે છે અને મોઢ ' તુ મનુષ્યને રાક્ષસ અને પિકંગળ મિંહ જેવો બનાવે છે અને મોઢ ' તુ જેને વળગે છે તે મનુષ્ય, અચળ અને છે અને માયાના પારામા સપડાય છે અને મોઢ ' તુ પોપત્તીવાના પાખડને નિસ્તારીને જાતના જીવોને ખાડેરાન કરે છે અને મોઢ ' તુ જીવોને, દુઃખી કરે છે તેમા તને સો લાભ છે? ક્રોધ, માન, માયા અને લોભાદિ આકૃતિયોને ધારણ કરનાર મોઢ મહામહ છે, તેને જે જીતે છે તેને કરોડો વખત નમસ્કાર થાઓ મોઢે બ્રાહ્મણોનું પ્રાપ્ત્ય ટાલ્યું મોઢે નુસક્ષમાનોનું પ્રાપ્ત્ય હર્યું મોઢે મરાઠાઓનો ઉદય હર્યો મોઢે ગજપુતોને રજ જેવા હવડા કરના પ્રયત્ન કર્યો અને હજી વરે છે, અર્ચાત્ કામ, ક્રોધ, મોજમજા, ઈર્ષ્યા, અભિમાન, અભિચાર, લોભ અને સ્વાર્થ આદિ દોષરૂપ મોઢ, જે દેરામા, જે પ્રજામા, જે નાતમા અને જે કુટુંબમા પ્રવેશ કરે છે તેની તે પાયમાલી કરે છે યાદવોને પણ પરસ્પર લડાવી મારનાર મોઢ હતો મોહના અશુભ વિચારોથી મનપર ખરાબ અસર થાય છે અને તેની અસર શરીરપર થાય છે, તેથી શરીરમાથી મળ પણ પૂરું બહિર નીકળતો નથી અને શરીરમાના રક્તપ્રવાહની ગતિને પણ મન્દ કરી દે છે મોહના અનુભવ વિચારોથી શરીર, વાતી, મન અને આયુષ્ય ઉપર ખરાબ અસર થાય છે મોહના કુનિચારો સેનાથી મનુષ્યોનું બાહ્ય તથા આન્તરિક બળ ઘટ છે મોહના આવેરોથી મતિગાન અને શુભચિંતાની ઘણી પાનિ થાય છે મોહના કુનિચારોથી કૃષ્ણવેશ્યાનું બેર વધે છે અને તેની અમગ શરીરપર થાય છે અને તેથી-કાયાથી પાપકૃત્યો પણ તુર્ત થઈ જાય છે

મોહના આવેરોથી પ્રમાણિકપણુ ટળી જાય છે અને આત્માના ગુણોમા તિરોભાસ થાય છે બાવ, સુવાન અને રૂઢ મનુષ્યોને નાટકીયાની જેમ નવાવનાર, એવા મોહની લીડાનો પાર પામી રાકાતો નથી મોહ પરસ્પર મનુષ્યોના ક્રૂદય મળના દેતો નથી આ માત્ર અને આ તારૂં આવો બાહ્ય વસ્તુઓમા લેટભાસ કરાવીને મનુષ્યોને અન્તરમા ન ઉતરના દેનાર મોહ છે આત્માની મીઠી હવામા શુદ્ધતાન કરાવનાર મોહ છે

મોહથી મનુષ્યો વૈરની પગપરાના વિચારો કરીને જગત્મા સિર ધાય છે મોહથી મનુષ્યો સંતુષ્ટિ દષ્ટિ ધારણ કરીને જગતરૂપ દુઃખને દુઃખથી પીડાયલુ દેખતા હતા પણ જગત્તુ દુઃખ હરનાને આખ આરા ઝાન કરે છે આધ્યાત્મિક સંજિયોનો પૂર્વ વિકાસ જગના મોહને જોડવા વિર નાખ્યા છે તેટલા અન્ય કોઈએ નાખ્યા નથી હાલની મુધારાની કેળવણીમા પણ મોહને પોતાનુ સામ્રાજ્ય વધાર્યું છે અને કવેન, કુમર, હિસા, સ્નાય, નિપચવપટતા અને નાસ્તિજ્ઞતા વગેરે દોષોનો પ્રગટભાવ વર્ષો છે વાયુના કરતા અને વિદ્યુતના કરતા પણ મોહની અત્યંત બળવાન ગતિ છે અસમનુષ્યોના મનમા તો તેની પૂર્વ સત્તા પ્રવર્તે છે અસમનુષ્યો જોકે સારીરિક અને વ્યાપારિક બળનાળા હોય છે, છતાં તેઓની દષ્ટિમા, વાણીમા અને મનમા, મોહનુ પૂર્વ સામ્રાજ્ય પ્રવર્તતુ દેખાય છે મોહનુ કઈ સફળ જેતુ મોહ સારીર નથી તેના ઉપર તોય અને બહુવેળા મારો પણ અચર કંઈ રાકતો નથી તેમ મોહને પકડનામા હાથનો પણ ઉપયોગ થઈ શકતો નથી, અર્થાત્ અર્થચતુષી મોહ દેખી રાકતો નથી મોહથી મનુષ્યો એક બીજાને રાતુ કંઠથીને પરસ્પરનો નાન કરના પ્રયત્ન કરે છે મોહથી મૂઢ બની ગએના મનુષ્યો, જડ વસ્તુરૂપ લક્ષ્મીની કિમ્મત આગળ આત્માના વર્મને હિસાબમા ગણતા નથી મોહી મનુષ્યો, સત્ય આત્મધર્મ મૂલીને જડવસ્તુઓની પ્રાપ્તિમાટે મનુષ્ય જીવનની સાપેક્ષતા અવગણે છે મોહિમનુષ્ય, સ્વપ્નવૃત્તાત્મક સાસારિક ખેલોમા નિત્યપણુ જલે છે મોહિમનુષ્યો, ઓદયિકલાની ચેષ્ટામા સદાકાલ લયલીન રહે છે મનુષ્યોની પડતીનુ મૂળ વારા મોહના અશુભ વિચારો છે મોહના કુવિચારોના તાબામા રહીને જે ઉચ્ચ થવાની આશા રાખે છે તે મિથ્યા બ્રાન્તિમા જગાય છે ભારતવાસીઓ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભરૂપ મોહના દુરિચારોનો ત્યાગ કરે તો તેઓ દેવોના જેવી શક્તિઓ પ્રાપ્ત કરી શકે, એમા કઈ આશ્ચર્ય નથી જૈનોની પડતી કરાવવામા મોહને જોડતુ અશુભ કર્યું છે તેટલુ અન્ય કોઈએ જ્યું નથી જૈનધર્મના સિદ્ધાન્તોનો ફેલાવો કરવામા મોહને આડા આનીને જે વિર કર્યું છે, તેનુ નિર મોહનિના અન્ય કોઈ કરનાર નથી મનુષ્યોની પાયમાલી જરવામા મોહને જરામાત્ર કચારા રાખી નથી જગત્મા સાન્તિનો ફેલાવો જરવા મહાત્માઓ પ્રયત્ન કરે છે, કિન્તુ મોહ તે કાર્યમા નિર કરે છે અને મહાત્માઓમા પણ કવેનના કાટ પ્રદેશે છે રાત્રી અને દિવસ મોહ જત્રત રહે છે અને જગતના જીવોને પોતાના વરામા રાખના પ્રયત્ન કરે છે ભરત અને બાહુબલીને લોભ અને માનાઝરનુ રૂપ ધારણ કરાવીને મોહને યુદ્ધમા ઉતાર્યા

મારા મનમાં હરતા, કરતા, ખાતા અને ઉઠતા ક્ષણે ક્ષણે આત્મપતિનું સ્મરણ-ધ્યાન ગ્રથા કરે છે એ આત્માવિના મારા હૃદયમાં અન્ય કોઈ જમતો નથી, તેથી મારા હૃદયનો પૂર્ણ સત્તાગણો અને સિરજન સ્વામી આત્માજ છે આજ કારણથી મારા બોલા નનનમતા નાવલુનિના છે મતિ । માર તન અને મન નુદાર્ધ વાય છે આત્મ સ્વામિનિના એક આત્માદ્વાર દેરા તેપણુ કરેજો વડે જેટલો દીર્ઘ લાગે છે તુલ્ય પ્રેમના અવિશ્વારી એના આત્મપતિના સ્વરૂપમાજ માર મન સમી રતું છે હવે મને દોષીયો, ખાટો, પડેડી, અને તવાઈ તમા રેનમની સોડ આદિપર રૂચિ પડતી નથી હુનિયામાં અન્ય બને ગમે તેવા ભવા, અર્થાત સારા-મનુષ્યોની દૃષ્ટિમાં દેખાતા દોષ । કિન્તુ મારે તો સિરજો મુક્ટ એવો આનન્દધનશૂત આત્મપતિ । એક છે આત્મપતિનિના હવે મારે કંઈ નથી, આત્મપતિજ માર સારણુ છે અનુભવજ્ઞાન પરિપાતિ યતા આત્માની પ્રાપ્તિ માટે ઉપયુક્ત એક ઉક્ત રોજ નીડળે છે, એમ શ્રી આનન્દધન કથે છે

પદ ૯૪

(રાગ સોરઠ)

નિરાધાર કેમ મૂકી, શ્યામ મને નિરાધાર કેમ મૂકી ॥

કોઈ નહીં હુ કોણશુ ચોલુ, સહુ જાલમ્બન વૂકી. (દૂકી) ॥

॥ શ્યામ૦ ॥ ૧ ॥

પ્રાણનાથ તુમે દૂર વધારયા, મૂકી નેહ નિરાશી ॥

જળજળના નિત્ય પ્રતિ શુણ ગાતાં, જનમારો કિમ જાસી. ॥

॥ શ્યામ૦ ॥ ૨ ॥

જેહનો પક્ષ લહીને ચોલુ, તે મનમાં સુખ જાણે ॥

જેહનો પક્ષ મૂકીને ચોલુ, તે જનમલગેં ચિત્ત તાણે. ॥ શ્યામ૦ ॥ ૩ ॥

વાત તમારી મનમાં જાવે, કોણ આગલ નહીં ચોલુ ॥

લલિત સ્લિત ચલ જો તે દેસુ, જામ માલ ધન ચોલુ. ॥

॥ શ્યામ૦ ॥ ૪ ॥

ઘટ ઘટ છો અન્તરજામી, મુઝમાં કા નવિ દેસુ ॥

જે દેસુ તે નજર ન જાવે, શુણકર વસ્તુ વિશેસુ ॥ શ્યામ૦ ॥ ૫ ॥

અવધેં કેહની વાટહી જોડ, વિળ ખવધેં અતિ જુરુ ॥

આનન્દધનપ્રમુ વેગે પધારો, જિમ મન આશા પૂરુ. ॥શ્યામ૦ ॥૬॥

ભાનાર્થ — આત્મા પ્રથમ ગુપ્તસ્થાનકથી ચોથા ગુપ્તસ્થાનકમાં જાય છે ત્યારે, તેને સમ્યક્ત્વદષ્ટિની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેમજ ચોથા ગુપ્તસ્થાનકમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનદષ્ટિની પ્રાપ્તિ થાય છે. આત્મા ચોથા ગુપ્તસ્થાનકથી પહેલા ગુપ્તસ્થાનકમાં આરે છે ત્યારે, સમ્યક્ત્વદષ્ટિનું રૂપ જરી જાય છે અને તે મિથ્યાદષ્ટિનું રૂપ ધારણ કરે છે. સ્નામિના વિરહે સ્ત્રીની વૃત્તિ પણ ભિન્ન પ્રકારની થાય છે. પ્રથમ ગુપ્તસ્થાનકમાં આત્મા જન્મન કરે છે ત્યારે, સમ્યક્ત્વદષ્ટિ વા અન્તરાત્મવૃત્તિનો આધાર કોઈ રહેતો નથી તે વખતે સમ્યક્ત્વદષ્ટિ ના અન્તરાત્મ વૃત્તિના ઉદ્ગારો જુદા પ્રકારના નીકળે છે. ચોથા ગુપ્તસ્થાનકમાં જાણી સમ્યક્ત્વદષ્ટિ, પોતાના સ્નામિને પ્રથમ ગુપ્તસ્થાનકમાં જાણેલા દેખીને દિવંગીર થાય છે અને પતિના વિરહે ડ્રૅપ્પાજનક ગળદોદ્ધારા સ્વકીય હૃદયનો ઉભરો બહાર કાઢે છે. હે ત્યામ ! હે નાય ! મને નિરાશ તમે શા કારણથી મૂઠી ? માફ તમારાં ના કરો નથી, અર્થાત્ તમારા વિરહે માફ કરો નથી, તેથી હવે હું કોની સાથે જોડાઉં ? સમ્યક્ત્વદષ્ટિને આત્મા તને છે તેમા સમ્યક્ત્વદષ્ટિનો દોષ નથી, કિન્તુ તેમા આત્મા ઉપર આવતા કર્મોવરણોનો દોષ છે. સમ્યક્ત્વદષ્ટિ તો પોતાના સ્વામિને જોઈ ત્યજવા ઇચ્છતી નથી. સુદ્ધ હૃદયથી તે પોતાના સ્વામિને મળે છે, કિન્તુ આત્મા કરેલા કર્મના ઉદયથી પાછો પડીને પહેલા ગુપ્તસ્થાનકમાં આવેલો જાય છે અને ત્યારે તે એકલી રહે છે તેથી તે સ્વામિના સર્વ આલબનથી ભ્રષ્ટ થાય છે, તેથી તે સ્વયં કહે છે કે, હું સર્વ આલબનથી દુઝી છું અથવા સર્વ આલબનને હું મૂઠી છું.

હે પ્રાણનાથ ! પ્રથમ ગુપ્તસ્થાનકની દૂર ભૂમિકામાં તમે પધાર્યો અને મહને સ્નેહની આશાનાની કરી નીધી. હવે હું શું કરું ? તમારાં સ્નામિના અન્યરૂપે પશુપાત્ર પામેલી એવી-હું દરેક જાણના-મનુષ્ય મનુષ્યના ગુણ જાણને જન્મારો કેવી રીતે જાણીશ ? અર્થાત્ મારો જન્મારો કેવી રીતે જશે.

હે પ્રાણનાથ ચેતન ! હું જેનો પક્ષ લેઈને જોઉં છે તે મનમાં ગુણ લાવે છે અને હું જેનો પક્ષ મૂકીને જોઉં છું તે જન્મ લગે મારાથી ચિત્ત તાણે છે, અર્થાત્ મારાથી તે જન્મપર્યંત ભેદભાવને ધારણ કરે છે. આવું તો કારણથી થાય છે. તે વાતને, પડિત યુરૂપે મહેલે સમજી રાકે છે. મનોવૃત્તિના અસખ્ય ભેદ પડે છે, જેની જેવી મનોવૃત્તિ

હોય છે, તેની આનંદ તદ્દત્કૂલ મનોવૃત્તિ પ્રમાણે વદવાથી તેના મનમાં આનંદ પ્રગટે છે અને તેની મનોવૃત્તિથી પ્રતિકૂળ વદવાથી તેને જનમપર્યંત અરુચિ થાય છે. આત્મા પ્રથમ ગુપ્તસ્થાનકની ભૂમિમાં પ્રવેશ કરે છે ત્યારે, સમ્યક્ત્વદષ્ટિ સ્ત્રીની વૃત્તિ પાપુ-અન્તરાત્મ સ્વામિ પિતા-બુદ્ધા પ્રકારની થઈ જાય છે.

અન્તરાત્મવિના સમ્યક્ત્વદષ્ટિ રહી રાકતી નથી. આત્મા જ્યારે એકાગ્ર ગુપ્તસ્થાનકથી પહેલા ગુપ્તસ્થાનકમાં આવે છે ત્યારે, સમ્યક્ત્વ દષ્ટિનું પરિપૂર્ણ પાપુ મિથ્યારૂપે થઈ જાય છે અને તેથી તે સ્વાકાંક્ષા દનપવિના એકાન્તરાદથી જે દર્શનનો પક્ષ લે છે, તે દર્શનવાળા ખુશી થાય છે અને જેના દરનનું ખડન કરવામાં આવે છે તેને મનમાં કયેમ ઉત્પન્ન થાય છે મિથ્યાદષ્ટિના યોગે બાહ્યમાં વૃત્તિ રહે છે અને જેવી મનો વૃત્તિ હોય છે તેવો સામે પદાર્થ દેખાય છે જે જે દર્શનનો વા જે જે પક્ષના વિચારોમાં ચિત્ત દેનામાં આવે છે, તેવીજ મિથ્યા દષ્ટિના યોગે મનોવૃત્તિ થઈ જાય છે બાહ્ય સમુપ મનોવૃત્તિ વહેવાથી આત્માભિમુખ ચેતના પ્રવર્તતી નથી. આપુ સમ્યક્ત્વદષ્ટિનું કથન અન્તરમાં ઉઘાડીને વિચારીએ છીએ તો ખરેખર અનુભવમાં આવે છે.

અન્તરાત્મ સ્વામિથી વિરહિત રહેલી સમ્યક્ત્વદષ્ટિ કયે છે કે, હે આત્મસ્વામિન! તમારીજ વાત મારા મનમાં આવે છે, અર્થાત્ હું તમારું સમગ્રપુ કર્યું કરું છું, તમારી વાર્તાને હું જરા માન બૂલતી નથી તમારાવિના ચેતનતત્ત્વનું વર્ણન કોણી આગળ કથી રાકું? લલિતવચન બોલનાર ખલને દેખુ ત્યારેજ હું સર આત્મિક ધનની વાત હૃદયને ખુલ્લું કરી કહું લલિતવચન બોલનાર આત્માને, સમ્યક્ત્વદષ્ટિ પ્રેમના આવે શમા ખલ કહીને વ્યભાષમાં બોલાવે છે સમ્યક્ત્વદષ્ટિ કયે છે કે, અન્તરાત્મસ્વામિ મળે તોજ હું સર ધનને ખુલ્લું કરી બતાવું. આત્મામાં અનન્ત ઘણી નાજી રહી છે, કિન્તુ તે સમ્યક્ત્વદષ્ટિ યથાવિના જાગતી નથી. પ્રતિશયીગ બિન્ન બિન્ન હૃદયમાં અન્તર્યામી આત્માઓ છે, અર્થાત્ સમ્યક્ત્વદષ્ટિ કયે છે કે, પ્રત્યેક દેહધારીઓના હૃદયમાં બિન્ન બિન્ન આત્માઓ છે, પણ સમ્યક્ત્વદષ્ટિ યથાવિના ઢોઈ સમ્યગ્રીત્યા આત્માનું સ્વરૂપ અન્યોક્તી રાકતો નથી.

સમ્યક્ત્વદષ્ટિ કયે છે કે, જગતમાં અનન્ત આત્માઓ છે મારામાં પાપુ અન્તર્યામી આત્મા છે પણ હું કેમ નથી દેખતી? અર્થાત્ હું દેખું છું, કિન્તુ જ્યારે તે સમકિત વર્મીને પ્રથમ મિથ્યાત્વ ગુપ્તસ્થાનકમાં ગમન કરે છે ત્યારે, મારો તેમની સાથે વિયોગ થાય છે.

મારા હૃદયના નાથ તો તેજ છે એમ પુ માત્ર હું, તેથી બાહ્યમા હું
 જે જે દેખુ હું તે મારી નજરમા આવતું નથી, અર્થાત્ આત્મસ્વામિ-
 નિના બાહ્ય દર્શ્યવસ્તુઓ ગમે તેવી હોય છે તો પણ તે મારી ધ્યાનમા
 આવતી નથી, અને તે દર્શ્ય વસ્તુઓ મને પસંદ પડતી નથી હે
 આત્મસ્વામિન ! તમે સર્વના હૃદયમા વસો છો, કિન્તુ મારા હૃદયમા
 સંપૂર્ણ આવિર્ભાવપણે હું તમને દેખી શકતી નથી ગુપ્તકર વિશેષ વસ્તુ-
 રૂપ તમારા શિવાય હે ચેતન ! અન્ય જે જે જડવસ્તુઓ દેખુ હું, તે
 મારી નજરમા આવતી નથી હું ક્યારની અવધે, એટલે મર્યાદાવડે તમારી
 શાંત જોડે હું કે, આજ ચેતન આવશે, કાલ ચેતન (ધરમા) આનશે,
 એના પ્રકારની અવધિથી તમારી આનનાની વાટ જોડે હું અને તેમ
 કરીને મારૂ જીવન વ્યતીત કરું છું આપને આવવાની અવધિ વિના
 હું હૃદયમા અત્યંત ઝૂંઝૂં છું, અર્થાત્ આપને આવવાની અવધિથી
 આશામા ને આશામા દિવસ વ્યતીત થાય છે, કિન્તુ અવધિવિના તો
 દિવસો પણ જતા નથી અને ઝૂંઝૂં થાય છે વિરહિણી સ્ત્રી, પતિને
 આવવાની અવધિની શક્ય જોઈને દિવસ વ્યતીત કરે છે સમ્યક્ત્વદષ્ટિ
 સ્ત્રી હવે વિરહથી અત્યંત તપ્ત થઈને કહે છે કે, હે આનન્દના સમૂહ-
 ભૂત ચેતન ! તમે હવે વહેવા, અર્થાત્ જલદી મારા ધરમા પ'ગારો !
 જે જેથી મારા મનની સર્વ પ્રકારની ઉત્તમ આરાઓને હું પૂર્ણ કરું

સમ્યક્ત્વદષ્ટિ અને અધ્યાત્મદષ્ટિની પ્રેમદશા અને તે બેના ઉદ્ધાર
 પારેખર હૃદયને અસર કરે છે અધ્યાત્મદષ્ટિના પણ અન્તરાત્મપતિના
 નિરંજન ઉપર્યુક્ત ઉદ્ધાર સદરા ઉદ્ધારો નીકળે છે અધ્યાત્મદષ્ટિ અને
 અધ્યાત્મવૃત્તિમા ઘણો ભેદ છે આત્મા અને જડવસ્તુનો પરોક્ષ પ્રમાણથી
 ભેદ જાણવો અને આત્માને આત્મા તરીકે માનવો તેને અધ્યાત્મદષ્ટિ
 કહે છે અધ્યાત્મદષ્ટિનો પ્રારભકાવ ચોથા ગુણસ્થાનકથી છે અને અધ્યા-
 ત્મસ્વામિ તો ગુણસ્થાનકના અધિકાર પ્રમાણે પ્રાપ્ત થાય છે અધ્યા-
 ત્મવૃત્તિ વા નિશ્ચયસ્વામિ કે-જે કષાયની મન્દતાના યોગે આત્માના નિર્મલ
 શુભાદિ અધ્યવસાયપણે-કર્મઅન્યાદિમા દર્શાવ્યું છે તે-તતતદ્ ગુણસ્થા-
 નકમા જે જે અશે કષાયની પરિપુતિ ટળે છે, તે તે અશે ઉદ્ભવે છે
 આશ્ચર્યતરચારિત્ર, અધ્યાત્મનર્તન, અધ્યાત્મવૃત્તિ અને નિશ્ચયચારિત્રની
 ઉપર ઉપરના ગુણસ્થાનકમા ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ થતી જાય છે અધ્યાત્મદષ્ટિ
 થઈ એટલે કઈ દેશવિરતિપણુ અને સર્વવિરતિપણુ તુર્તજ પ્રાપ્ત થઈ
 નડે એવો નિયમ નથી અધ્યાત્મદષ્ટિ અને ચારિત્રમા ઘણું અન્તર
 છે અધ્યાત્મદષ્ટિમા જ્ઞાન અને સમ્યક્ત્વનો સમાવેશ થાય છે, કિન્તુ

હોય છે, તેની આજીવન તદ્દનુકૂલ મનોવૃત્તિ પ્રમાણે વહેવાથી તેના મનમાં આનંદ પ્રાપ્ત છે અને તેની મનોવૃત્તિથી પ્રતિકુળ વહેવાથી તેને અનુભવપૂર્ણ અસુખિ થાય છે. આત્મા પ્રથમ સુસુપ્તિમાંથી બુદ્ધિમાં પ્રવેશ કરે છે ત્યારે, સમ્યક્ત્વદષ્ટિ સ્વીની વૃત્તિ પણ-અન્તરાત્મ સ્વામિ નિના-બુદ્ધિ પ્રકારની યર્ષ જાય છે.

અન્તરાત્મનિના સમ્યક્ત્વદષ્ટિ રહી નકતી નથી. આત્મા જ્યારે ચોથા સુપ્તસ્થાનકથી પહેલા સ્થાનકમાં આવે છે ત્યારે, સમ્યક્ત્વ દષ્ટિનું પરિપુષ્કન પણ મિથ્યાદષ્ટિ યર્ષ જાય છે અને તેથી તે સ્વાદ્વા દત્તચરિના એકાન્તનાદથી જે દુનનનો પક્ષ લે છે, તે દુનનનાજા ખુલી થાય છે અને જેના દત્તનનું ખડન કરવામાં આવે છે તેને મનમાં કંઈક ઉત્પન્ન થાય છે. મિથ્યાદષ્ટિના ચોથા જાણમાં વૃત્તિ રહે છે અને જેથી મનો વૃત્તિ હોય છે તેવો સામો પદાર્થ દેખાય છે. જે જે દુનનના વા જે જે પક્ષના વિચારોમાં ચિત્ત દેનામાં આવે છે, તેવીજ મિથ્યા દષ્ટિના ચોથા મનોવૃત્તિ યર્ષ જાય છે. આજીવન મનોવૃત્તિ વહેવાથી આત્માબિમુખ ચેતના પ્રવર્તતી નથી. આવું સમ્યક્ત્વદષ્ટિનું કથન અન્તરાત્મ ઉઠા ઉતરીને વિચારીએ છીએ તો ખરેખર અનુભવમાં આવે છે.

અન્તરાત્મ સ્વામિથી વિરહિત યજ્ઞેથી સમ્યક્ત્વદષ્ટિ કથે છે કે, હું આત્મસ્વામિનું તમારીજ વાત મારા મનમાં આવે છે, અર્થાત્ હું તમારું સ્વરૂપ કયાં કરું છું, તમારી વાર્તાને હું જરા માન જુલતી નથી. તમારાવિના ચેતનતત્ત્વનું વર્ણન કોણી આગળ કથી કરું? લલિતવચન બોલનાર ખલને દેખું ત્યારેજ હું મારું આત્મિક ધનની વાત કહ્યને ખુલ્લું કરી કહું. લલિતવચન બોલનાર આત્માને, સમ્યક્ત્વદષ્ટિ પ્રેમના આવે શમા ખવડાઈને વ્યયાર્થમાં બોનાવે છે. સમ્યક્ત્વદષ્ટિ કથે છે કે, અન્તરાત્મસ્વામિ મળે તોજ હું સર્વ ધનને ખુલ્લું કરી બતાવું. આત્મામાં અનન્ત ધણી નહિ રહી છે, કિન્તુ તે સમ્યક્ત્વદષ્ટિ યયાવિના જાણતી નથી. પ્રતિશરીર ભિન્ન ભિન્ન કૃદ્યમાં અન્તયામી આત્માઓ છે, અર્થાત્ સમ્યક્ત્વદષ્ટિ કથે છે કે, પ્રત્યેક દેહધારીઓના કૃદ્યમાં ભિન્ન ભિન્ન આત્માઓ છે, પણ સમ્યક્ત્વદષ્ટિ યયાવિના કોઈ સમ્યગ્રીત્યા આત્માનું સ્વરૂપ અવલોકી શકતો નથી.

સમ્યક્ત્વદષ્ટિ કથે છે કે, જગત્માં અનન્ત આત્માઓ છે. મારામાં પણ અન્તયામી આત્મા છે પણ હું કેમ નથી દેખતી? અર્થાત્ હું દેખું છું, કિન્તુ જ્યારે તે સમકિત વળીને પ્રથમ મિથ્યાત્વ સુપ્તસ્થાનકમાં નમન કરે છે ત્યારે, મારો તેમની સાથે વિયોગ થાય છે.

થાય છે દ્રવ્યાનુયોગપૂર્વક અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને પણ ચરપુ-
કરણાનુયોગકથિત ચારિત્રની પ્રાપ્તિમાટે આત્મપુરુષાર્થ દોરવો લેઈએ
દ્રવ્યાનુયોગ જ્ઞાનના કલ તરીકે ચરપુકરણાનુયોગ છે, માટે દ્રવ્યાનુ-
યોગ વા આત્મતત્ત્વનું જ્ઞાન કરીને પણ દેરા થકી પાત્રમા ગુપ્તસ્થાનકનું
બાર મતરૂપ ચારિત્ર અને સર્વ થકી છઠ્ઠા ગુપ્તસ્થાનકનું સર્વ વિર-
તિરૂપ ચારિત્ર, પ્રાપ્ત કરનામાટે પ્રયત્ન કરવો લેઈએ અનિરતિ અને
દેરાવિરતિ ગુપ્તસ્થાનક કરતા સાધુના છઠ્ઠા ગુપ્તસ્થાનકની અનન્ત
ગુપ્તિ વિશેષ શુદ્ધિ હોય છે, તત્સમન્ધીનો અવિહાર ઝર્મન્ય, કમ્મ
પયડી અને પચસમ્રહ થકી વિશેષ જિજ્ઞાસુએ બાળી લેવો દ્રવ્યાનુ-
યોગમા જેનો સમાવેશ થાય છે, એવું અધ્યાત્મજ્ઞાન વા અધ્યાત્મદૃષ્ટિની
પ્રાપ્તિ કરીને પણ શ્રાવકના નત અને સાધુના મતરૂપ ચારિત્રગોઠી
પ્રાપ્ત કરના પ્રયત્ન કરવો અનિરતિ અધ્યાત્મજ્ઞાની વા દ્રવ્યાનુયોગજ્ઞાની
કરતા નતધારી શ્રાવક ઉત્તમ અને પૂજ્ય છે અને તેના કરતા અન-
ન્તગુપ્ત ઉત્તમ સાધુનત ધારક મુનિરાજ છે અધ્યાત્મજ્ઞાન વા યોગ-
જ્ઞાનના કૃણ્ણત ચારિત્રનો સમાવેશ ચરપુકરણાનુયોગમા થાય છે
યોગજ્ઞાન ના અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને જેઓ ચારિત્ર અગ્નીકાર કરે
છે, તે ઉત્તમ પ્રકારના મુનિવર બને છે અને તે અત્રમત દનાના
અનુભવામૃત જ્ઞાનનો સ્નાદ કરે છે અધ્યાત્મજ્ઞાન અને યોગજ્ઞાન પ્રાપ્ત
કર્તુ એટલે સર્વ કાર્ય કરી લીધું, એમ ગોઈએ માની લેવું નહિ, પણ અધ્યા-
ત્મજ્ઞાન અને યોગજ્ઞાન પામીને, તીર્થકરોની પેઠે શૃલ્કથાત્રમનો ત્યાગ
કરીને ચારિત્ર અગ્નીકાર કરવું લેઈએ અને છઠ્ઠા અને સાતમા ગુપ્ત-
સ્થાનકની પ્રાપ્તિ માટે આકાશમા પ્રયત્ન કરવો લેઈએ, વ્યવહાર અને
નિશ્ચયનય કથિત ચારિત્રની સ્નાધિદાર પ્રમાણે પ્રાપ્તિ કરવી લેઈએ
મમ્યકત્વદૃષ્ટિ અને અધ્યાત્મદૃષ્ટિરૂપ બે સ્ત્રીઓ આત્મપતિ સમન્ધી
જે બોલે છે તેનો અન્તરમા ખ્યાલ કરનાનો છે^૧

પદ ૯૫

(રાગ બલદ્યો વેલાવલ)

એસે જિનચરણે ચિત્ત લાડ રે મના,

એસે ઝરિહતકે ગુન ગાડ રે મના ॥ એસે ૦ ॥

૧ જ્ઞાન દ્વયન બહોતેરીની કેટલીક જગતી પ્રતિષેષા આ પદ લખેલું બધાનું
નથી અને લીમસિલ માણેકની નિર્ણયસાગર પ્રેમમા છપાવેલી ચોપડીમા આ પદ છે,
તેથી આ પદ શ્રીમદ્દના ઉદ્ધારનું છે કે કેમ ? તેનો નીવાર્યોને નિર્ણય કરવો આ
પદનો સાવાર્ય લખતાં જમાને લેઈએ તેમ સન્તોર થયો નથી આ પદના અર્થ
પાલ થયું નથી બાકો છે

બાવહાર અને નિશ્ચય ચારિત્રનો સમાવેશ થતો નથી અધ્યાત્મદષ્ટિ
 ફલ વિરતિ છે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યાવિના અધ્યાત્મદષ્ટિનું ફલ બેસતું
 નથી અધ્યાત્મદષ્ટિ યથા બાદ ચારિત્ર મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિયોને છૂત
 વાનું કાર્ય બાકી રહે છે અધ્યાત્મજ્ઞાન વા અધ્યાત્મદષ્ટિની પ્રાપ્તિ તો
 ચોથા ગુપ્તસ્થાનકથી છે, કિન્તુ અધ્યાત્મદષ્ટિથી ઉત્પન્ન થતું દેવવિરતિ
 અને સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્ર તો અનુક્રમે પાંચમા અને છઠ્ઠા ગુપ્તસ્થા
 નકમા હોય છે શ્રાવકના બાજુ નહીં વા આધુના પચ્ચમહાવ્રતને જે અંગી
 કાર કરે છે, તે અધ્યાત્મ જ્ઞાનની ચક્રવર્તી કરે છે અને તેથી તે શુદ્ધ
 અધ્યાત્મજ્ઞાની ગણાતો નથી

અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને બાહ્ય અને આંતર ચારિત્રની વૃદ્ધિ
 કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ શ્રીમાન મહાનિરપ્રભુ ગૃહસ્થાવાસમા
 અધ્યાત્મજ્ઞાની હતા, અર્થાત આત્મા અને જડવસ્તુના સ્વરૂપને જાણી
 આત્મામા લયથી નહીં જોઈએ એમ અનુબોધતા હતા, અને તેથી
 તે ગૃહસ્થાવાસમા અવિરતિના યોગે જ ન કરવાનું નિર્ણય રહેવા પ્રયત્ન
 કરતા હતા, પણ અન્તે અવિરતિનો છેદ કરી સાધુ ચારિત્રને શ્રદ્ધા કર્યું
 અને ચારિત્ર મોહનીયનો નાશ કરવા બાર વર્ષપર્યંત, તપશ્ચર્યા, ધ્યાન
 અને ક્ષયોપરામભાન બાદિ આત્મસમાધિ અવસ્થાની ઉચ્ચ કોટી
 પર ચઢીને, છઠ્ઠા ગુપ્તસ્થાનકથી સાતમા, આઠમા, નવમા, દશમા,
 અને બારમાએ નયા અને બારમા ગુપ્તસ્થાનકમા ગમન કરીને
 તેના અન્તે ધાર્મિકકર્મનો ક્ષય કરીને, ત્રયોદશમ ગુપ્તસ્થાનક પ્રાપ્ત
 કર્યું અને ત્યાં કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનની પ્રાપ્તિ કરીને બાવ
 અરિહત તરીકે પ્રખ્યાત થયા, તેમજ સમસ્તસર્વમા બેસીને બાર
 પંદરાની આગળ ધર્મ દેવતા દેવા લાગ્યા અધ્યાત્મદષ્ટિ, અધ્યાત્મજ્ઞાન, વા
 સમ્યક્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને નનુષ્યોએ આગળ વધતું જોઈએ નતિજ્ઞાન
 અને શ્રુતજ્ઞાનમા અધ્યાત્મજ્ઞાનનો સમાવેશ થાય છે પિસ્તાકીરા આગમો
 બાદિ શ્રુતજ્ઞાન છે અને તેમા અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અન્તર્ભાવ થાય છે
 યોગજ્ઞાનનો પણ આગમ અર્થાત શ્રુતજ્ઞાનમા સમાવેશ થાય છે શ્રુત
 જ્ઞાનના બાર અનુયોગ પાડી તકાય છે દ્રવ્યાનુયોગ, નાપિતાનુયોગ,
 ધર્મકથાનુયોગ અને ચરપુકરાનુયોગ, તેમા દ્રવ્યાનુયોગની ઉત્ત
 મતા છે દ્રવ્યાનુયોગમા અધ્યાત્મજ્ઞાન વા અધ્યાત્મદષ્ટિનો સમાવેશ
 થાય છે દ્રવ્યાનુયોગના જ્ઞાનવિના સમ્યક્ અધ્યાત્મજ્ઞાન કહેવાતું નથી
 દ્રવ્યાનુયોગને જે જાણે છે તેને આત્મતત્ત્વનું જ્ઞાન થાય છે દ્રવ્યાનુ
 યોગથી આત્માનું સ્વરૂપ જાણીને તેની શ્રદ્ધા કરવામા આવે તો, ચોથા
 ગુપ્તસ્થાનકમા સમ્યક્ અધ્યાત્મજ્ઞાન વા સમ્યક્ અધ્યાત્મદષ્ટિની પ્રાપ્તિ

નહુઆ નાચે ચોકમે રે, લોક કરે લસસોર ॥

વાસ ગ્રહી નરતે ચઢે, વાકો ચિત્ત ન ચલે કહુ ઠોર રે॥૬૦૨॥

જુઆરી મનમે જુઆરે, કામીકે મન કામ ॥

આનન્દધનપ્રશ્ન યુ કહે, તમે લ્યો મગનતકો નામ રે ॥૬૦૩॥

સાનાય — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ, દૃષ્ટાત આપીને અરિ-
હતમા સુરતા પ્રાપ્ત કરવાનું ક્યે છે નહુઆ—નટવો, અર્થાત્ નટ
ચોક નચ્ચોનચ્ચ નાચે છે અને તે વખતે મનુષ્યો લાખો બુધો પાડે
છે, તથા નટવો વાગ્ય ગ્રહીને નરત ઉપર ચઢે છે, હેઠળ લોકો ગમે
તેટલો રોશબકોગ કરે છે તોપણ તેનું ચિત્ત અસમાન ચલતું નથી,—
લોકોના તર- તે હૃદયથી લક્ષ્ય ગમતો નથી તે વરત (દોરણ)
ઉપર ખેંચે છે, કુદે છે, નાચે છે, અનેક પ્રકારની અગચેષ્ટાઓ કરે છે
તો પણ તેનું ચિત્ત તેના લક્ષ્યમાજ સ્થિર હોય છે, તે પ્રમાણે હે
ચેતન ! તું પણ અન્તરથી પ્રભુપર પ્રેમથી સિંગતા વારણ કર' આ-
ત્માની પરિત્રાઈ કરના નિયમનાસનાનો ત્યાગ કર' નક્ષી બાપુને કે ગમે
તે વેપમા પણ મહુગુણોનાનો ઘટાટોપ નજમો છે સાધુઓને પણ
ચુરની આજ્ઞામા રહીને, આવી પ્રભુ ભજનાની દશા ધારણ કરવાની છે
હૃદયની શુદ્ધિ કરનામાટે અનેક પ્રયત્નો કરવા જોઈએ તિનડ, છાપા,
માળા, વગેરેને ધારણ કરનારાઓ પણ જો અન્તરથી આ પ્રમાણે
આત્માની દગ્ગા ન કરે તો, કદી ઉચ્ચ બની સગતા નથી માત્ર અગર
નૃહર્યે અન્તરથી આ પ્રમાણે પ્રભુના મહુગુણોમા સુરતા ધારણ કરવી
જોઈએ પ્રભુને એક દિનમમા લાખ વખત બપ જપવામા આવે, પણ
પ્રભુનામા રહેલા સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરનામા લક્ષ્ય ન હોય, તો હૃદયની
શુદ્ધિ થતી નથી, માટે પ્રભુના ગુણોને સમજી પ્રભુના ગુણોમા સુરતા
ધારણ કરવી જોઈએ હે ચેતન ! તું પણ ગુણો લેવાને માટે હૃદયમા
પ્રભુની સુગતાને ધારણ કર' પોપટની પેઠે સમજ્યાવિના પ્રભુનું નામ
લેવાથી, આત્મામા દયા, પ્રેમ, જ્ઞાન, દરોન, ચારિત્રાદિ ગુણો પ્રગટી
સકતા નથી, માટે હે ચેતન ! આ દૃષ્ટાત હૃદયમા ઉતારીને બરાબર
શુદ્ધ વિચાર, ઉત્તમ આચાર અને ઉત્તમ વાણીની પ્રાપ્તિ કર' જુગા
રીના મનમા ગમે તે કાર્ય કરતા પણ અન્તરમા જુગારની રટણ લાગી
રહી હોય છે અને કામીના મનમા જેમ કામની રટના, ગમે તે કાર્ય કરતા
પણ લાગી રહી હોય છે, તેપ્રમાણે હે ચેતન ! તું પણ હૃદયથી પ્રભુના
સદ્ગુણો લેના પ્રભુના નામનો બપ કરો' આ પ્રમાણે અન્તરથી

ઉદર ભરનકે કારણે રે, ગૌશ્રાં વનમેં જાય ॥

ચાર ચરે ચિહ્ન દિશા ફિરે, વાકી સુરતિ વાહરુખામાં હિરે ॥૧૧॥

સાત પાંચ સાહેલીયા રે, હિલમિલ પાળી જાય ॥

તાલી દિયે સહસ્રહ હસે રે, વાકી સુરતિ ગગરુખામાં હિરે ॥૧૨॥

ભાનાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનશ્ચ મહારાજ કહે છે કે, હે ચેતન ! તુ શ્રી જિનેશ્વર ભાનાનના ચરણમાં આ પ્રમાણે ચિત્ત ધારી આ પ્રમાણે અરિહત ભવસાનના પુણ્ય જાનાના ચિત્ત ધારણ કરી પ્રેમ અને ભક્તિથી પ્રભુનું સ્મરણ કર્યોનાના હૃદયની શુદ્ધિ થતી નથી ખાતા, પીતા, ઠકતા, બેસતા અને અનેક પ્રકારના બ્યાનહારિક કાયા કરતા હતા પણ પ્રભુભક્તિમાં લીનતા ધારણ કરી અરિહત પ્રભુમાં સુરતા રાખીને આશ્વથી ભોજન વગેરેની પ્રવૃત્તિ કરી નાધ્યને શ્રીમાન આનન્દધનશ્ચ દશાન્ત આપીને સમર્થન કરે છે કે, જેમ ઉદરનું પોષણ કરવા માટે ગાયો વનમાં જાય છે—નનમાં ગાયો ચારો વરે છે અને ચારે દિશાએ પરિભ્રમણ કરે છે, પણ ગાયોની સુરતા તો અન્તરથી તેઓના વાહરુખામાં છે, પોતાના વાહરુખાઓ ઉપર તેઓને બાંધ પ્રેમ હોય છે, તેથી હૃદયમાં તો નાશરુખાઓ સ્મરણ હોય છે, તે પ્રમાણે હે આત્મન ! તારે પણ પોતાના હૃદયમાં પ્રભુનું સ્મરણ કરવું જોઈએ, અર્થાત્ અનેક પ્રકારની ઉપાનિયોના સ્વયંજોગતા પણ, અન્તરથી શ્રી અરિહત પ્રભુમાં સુરતા ધારણ કરી જોઈએ બાહ્ય દુનિયાના કાર્યો કરતા હતા પણ, અન્તરથી નિર્લેપ રહેવું જોઈએ આત્મા જો પરમાત્મામાં સુરતા રાખીને અધિકાર પ્રમાણે ઔલ્લિકલાવે પ્રવૃત્તિ કરે તો, તે જ્યંત્રનવત્ નિર્લેપ રહેવાને યોગ્યતા ધરાવી શકે છે આવી દશા કઈ ઉપર ઉપરના પોષણથી જ્ઞાનથી પ્રાપ્ત થતી નથી હૃદય આધ્યાત્મિક જ્ઞાનની જોએ સપ્રાપ્તિ કરે છે, તેઓ ક્રમે ક્રમે આવી દરાના અધિકારી બની શકે છે આત્મતત્ત્વના અનુભવપૂર્વક કથેવા સિદ્ધાંતને અમલમાં મુકવાથી, આવી-અન્તરમાં સુરતા રાખીને કાર્યો કરવાની રાક્ષિ પ્રાપ્ત છે સાત પાંચ સાહેલીઓ હળીમળીને કુવાપર પાણી ભરવા જાય છે, તે સાહેલીઓ મસ્તકપર ઘનણો મૂકી આવે છે અને પરસ્પર તાળી દેઈને ખડખડ હમે છે અને ચાતો કરે છે, પણ તેઓની સુરતા મસ્તકપર મૂકેલા ઘટમાં હોય છે, તેથી મસ્તકપરનો ઘટ પડી જતો નથી, તે પ્રમાણે હે આત્મન ! તારે પણ અન્તરમાં અધ્યાત્મ જ્ઞાનના યોગે સુરતા રાખીને હૃદય આવેલી આનંદશક બાલક્રિયાએ કરી જોઈએ અને અન્તરમાં પ્રભુનું સ્મરણ-સતત રાખવું જોઈએ

નાખનાર, કુમતિનો પિતા મોહ અને તેણે મધળું કુટુંબ છે મનુષ્યો, મોહના યોગે અન્તર્મુખવૃત્તિ પ્રાપ્ત કરી શક્તા નથી બાહ્ય પદાર્થના યોગે ઉત્પન્ન થતી રાગ અને દ્વેષની વૃત્તિને બહિર્મુખવૃત્તિ કહે છે મોહના ઉછાળાથી અન્તર્મુખવૃત્તિ રહેતી નથી મોટા મોટા મુનિ-વરો, કે જેઓ સમાધિમા અન્તર્મુખવૃત્તિ કરીને રહ્યા હોય છે, તેઓની ક્ષયોપરામ ભાવરૂપ અન્તર્મુખવૃત્તિનો નાશ કરવામા મોહના કુટુંબને વાર લાગતી નથી, અર્થાત્-જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની ક્રિયા કરનારા એવા આધુર્યો તથા ગૃહસ્થોની અન્તર્મુખવૃત્તિને તે ક્ષણમા ફેરવી નાખે છે સ્વયંભુરમણ સમુદ્રમા કુબકી ખારીને તેના તળીયાનો ત્યાગ લાવવો સહેલ છે, પણ બહિર્મુખવૃત્તિનો ત્યાગ કરીને અન્તર્મુખવૃત્તિ ધારણ કરની મુશ્કેલ છે અન્તર્મુખવૃત્તિ કિંચિત્ થાય છે અને પુનઃ ટળી જાય છે, તેણે કારણ મોહના કુટુંબની અન્તરમા ઉત્પન્ન થતી સૂક્ષ્મ પ્રવૃત્તિ છે માનસિક ક્ષેત્રમા મોહણ કુટુંબ, પોતાની સત્તા પ્રબલ કરવા અન્તર્મુખવૃત્તિની સાથે યુદ્ધ કરે છે, તેથી મનુષ્યોએ આન્તરિક-અત કરણમા ઉત્પન્ન થતા-કુરિચારોની સાથે યુદ્ધ કરવું જોઈએ, આન્તરિક યુદ્ધમા અન્તર્મુખવૃત્તિનું પ્રાબલ્ય વધે છે તો, બાહ્યકાયિકા દિ-વ્યવહારમા પણ નીતિની ઉત્તમતા અને પ્રામાણ્ય દેખવામા આવે છે આન્તરિક અન્તર્મુખવૃત્તિને ખીલવવાથી મૈત્રી, પ્રમોદ, મધ્યસ્થ અને કારુણ્યભાવના તુર્ત પ્રગટી નીકળે છે મનુષ્યોએ અન્તર્મુખવૃત્તિ ખીલવવામાટે અન્તરમા ઉત્પન્ન થતા પ્રત્યેક વિચારોનું નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ, મનમા જે જે વિચારો ઉત્પન્ન કરવા તે પોતાની ઇચ્છા મુજબ ચોગ્યજ કરવા આત્માનું બળ વધારીને મન ઉપર એટલો બધો જબ મેળવવો જોઈએ કે, બહિર્મુખવૃત્તિના કુવિચારો ઉત્પન્ન થઈ શકેજ નહિ મનને સ્વચ્છન્દપણે ગમે તેવા વિચારો કરવાની છૂટ રહેવાથી તે બહિર્મુખવૃત્તિના મોહિક વિચારોનેજ વારવાર એવા કરે છે, માટે મન ઉપર કબજો મેળવવા માટે આત્મ-શક્તિ ખીલવવાના સયમોનું અવવળન કરવું, સયમતા બાહ્ય હેતુઓનું અવવળન, પણ અન્તર્મુખવૃત્તિ માટેજ છે પ્રભુપૂજન, ભક્તિ, શુરત્વ અવલમ્બન, પ્રતિક્રમણ, પ્રતિલેખના અને તીર્થયાત્રા વગેરેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ અન્તર્મુખવૃત્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો હોય છે અન્તર્મુખવૃત્તિ કરતા આત્માની અન્તરસૃષ્ટિનું સમ્યગ્રીત્યા અનલોકન કરવું જોઈએ, કારણ કે બાહ્ય પદાર્થોમાથી ચિત્તને હઠાવવું એ કઈ સામાન્ય કાર્ય નથી બાહ્ય પદાર્થોની મનોહરતા, સુંદરતા અને આકર્ષણીયતા જોટલી છે તેના કરતા અન્તરસૃષ્ટિની અનન્તશુભી વિશેષ મનોહરતા અને સુંદરતા

પ્રભુના ગુણોની ધૂનમાં રહેવાની મુરતીને હે ચેતન ! તુ પ્રાપ્ત કર !
પ્રભુને સર્વદા અન્તરથી ઉપયુક્ત દશાન્તો અવબોધીને જાપ જાપ
કર ! એન આનન્દધનભૂત શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કથે છે

પદ ૯૬

(રામ ધન્યાયી)

અરી મેરો ના હેરી જતિવારો, મં લે જોમન કિત જાડ ॥
કુમતિ પિતા વ્રમના અપરાધી, નડ વાહૈ વ જમારો. ॥ અરી૦ ॥ ૧ ॥
મલો જાનીકે સગાર્ક ફીની, કૌન પાપ ઉપજારો ॥
કહા કહિયં દન ઘરકે કુડુગતે, જિન મેરો કામ વિગારો. ॥
॥ અરી૦ ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ — અન્તર્મુખવૃત્તિ નામની ચેતનની સ્ત્રી, પોતાની ચેતના સખીને કહે છે કે, હે અલી-સખી ! મારા પુત્રને છેડો (પાર) કોઈ રીતે આવે તેમ નથી પશ્ચાન્તરાયેના અનબોધનાતુ કે હે સખી ! મારો સ્વામી મને મનતા અત્યંત વિવશ કરનાર છે, તો હું મારૂં યૌવન લેધને ક્યા જાઉં ? કુમતિનો પિતા, મોહ છે તે ખોટી બુદ્ધિ દેનાર છે અને મારા સ્વામીને ભમાનનાર હોનાથી અપરાધી છે કુમતિનો પિતા મોહ છે તે દુષ્ટ બુદ્ધિથી મારા ચેતનને, મારાથી દૂર રાખીને મારા અનન નિન્દન કરે છે, તેથી મારો જન્મારો વહન થાય તેમ લાગતુ નથી કારણ કે મારી યૌવન અનસ્થા પતિના સમાગમાયેજ ખનેલી છે હે ચેતના સખી ! ચેતનની સાથે સમ્યક્ પિતાએ અને શ્રદ્ધા માતાએ મગાર્ક કરી, પણ દોષ જાણે કયુ પાપ ઉદયમાં આવ્યુ, કે જેથી મારા પતિનો અબન્ધ થતો નથી અરે સખી ! મોહ અને મોહના કુડુબને શુ કહેડું ? મોહના કુડુબનો સ્વભાવજ એવો છે કે, તે આત્માનો મારી સાથે સબન્ધ ના હેતુ નથી આત્માની સાથે રમણતા કરવી એજ મારૂં ઈષ્ટ કાર્ય છે, તેને મોહના કુડુબે બગાડ્યુ છે, માટે હવે તેને શુ કહેડું ? અર્થાત્ જોડ વખત ધિક્કાર આપવામાં આવે તોપણ મોહના કુડુબને કંઈ અસર થવાની નથી, તેથી નફ્ટ એના મોહના કુડુબને ઉપાનબ આપવો પણ બ્યર્થ છે, કારણ કે દુષ્ટ એક મોહતુ કુડુબ કદી પોતાનો-દુષ્ટ સ્વભાવ ત્યજનાર નથી કષોપરામની અન્તર્મુખવૃત્તિનુ ઉપયુક્ત રૂતાત અન્તરમાં અનુભવવા મોગ છે અન્તર્મુખવૃત્તિને આત્માની સાથે મેળાપ કરનામાં વિન

બહિર્મુખવૃત્તિનો જે જે અરો નારા વાચ છે, તે તે અશે અન્ત-
 મુખવૃત્તિ થતી જાય છે બહિર્મુખવૃત્તિથી સત્યસુખની પ્રાપ્તિ થતી નથી અને
 પાપાપાપે દુઃખનીજ પ્રાપ્તિ થાય છે, પણ એ જ્યારે સમન્તય છે ત્યારેજ
 બહિર્મુખવૃત્તિની ચેષ્ટાઓ કરી ચોખ્ય લાગતી નથી બહિર્મુખવૃત્તિથી
 મનુષ્યો, રાજ અને દ્રેષના યોગે મનુષ્ય મનુષ્યને પણ રાત્ર કંદરે
 છે અને પૃથ્વી, ઘર અને દેશના માટે મહા યુદ્ધો કરી અમૂલ્ય મનુષ્ય
 શબ્દનીનો નારા કરે છે હાલમાં ચાલતી ઈટલી અને તુર્કની લડાઈ એક
 ાગીનીને માટે છે, તેમાં હંતરો મનુષ્યોના પ્રાપ્તિનો નારા થાય છે બને
 તરફના હંતરો મનુષ્યોનો ધાપુ નીકળી જાય છે અને તેથી બને દેરાના
 મનુષ્યોપર અનેક પ્રજારના સકંટો આવી પડવા છે ચીનમાં પણ બહિ-
 મુખવૃત્તિના સામ્રાજ્યમાટે ચરકાર અને પ્રજા નચે ચુક જાત્ર થયું
 છે અને તેમાં અધાપિ પર્યત સહસ્રતા મનુષ્યોનો ધાણ વળી ગયો છે
 ઈરાનમાં પણ બહિર્મુખવૃત્તિના યોગે યુદ્ધો થયા કરે છે અહો ! બહિર્મુખ
 વૃત્તિથી મનુષ્યોની પાપમાલી કેટલીબધી થાય છે બહિર્મુખવૃત્તિથી
 રાજ્યના અધિપતિયો અન્ય દેશોને સ્નાયત કરનાને અનેક પ્રકારના
 પ્રાપ્તિપહારક યન્ત્રોને બનાવે છે અને તેથી મનુષ્યોના થતા નાશમાટે
 હૃદયમાં અરામાન પણ દયા લાવતા નથી બહિર્મુખવૃત્તિથી મનુષ્યોની
 ધારણાઓ કદી પરિપૂર્ણ સિદ્ધ થતી નથી અને તેઓને ખરૂં મુખ
 મળતું નથી બહિર્મુખવૃત્તિ એક મહાનશ્કિત છે તે આખી દુનિયાને પોતાના
 વશ રાખીને મર્કટની પેઠે નચારે છે, રહાવે છે અને પરિભ્રમણ કરાવે છે
 બહિર્મુખવૃત્તિથી મહા ચક્રવર્તિયોને પણ હૃદયમાં મુખ ઉત્પન્ન થતું નથી
 ઇન્દ્રોને પણ બહિર્મુખવૃત્તિથી સત્ય સુખ પ્રાપ્ત થતું નથી બહિર્મુખ-
 વૃત્તિની સત્તા નીચે દુનિયા દબાયલી દેખાય છે બહિર્મુખવૃત્તિથી મનુ-
 ષ્યોને ખરેખર તેમના કાર્ય પ્રભાવે સ્વપ્નમાં પણ ખરૂં મુખ મળતું
 નથી, ઉલટું રૂપ પણ મનુષ્યોના મનને સતાપ કરનાને અનુભતા
 દર્શાવે છે બહિર્મુખવૃત્તિ થતા કાયસ્થિતિ અને કર્મસ્થિતિની રચના
 થતા મારે છે અને અન્તર્મુખવૃત્તિ થતા કાયસ્થિતિ અને કર્મસ્થિતિનો
 નાશ થતા મારે છે, એમ બહિર્મુખવૃત્તિ અને અન્તર્મુખવૃત્તિને પરસ્પર
 વિરોધતા છે અને તે જ અન્તરમાં જ્યાં ઉતરીને તપાસીએ તો માત્ર
 પડ્યાવિના રહેતું નથી બહિર્મુખવૃત્તિના સાધનો જ્યારે તૈયાર હોય છે
 ત્યારે તે બહિર્મુખવૃત્તિ, નદીના પૂરની પેઠે પાણી ઇન્દ્રિયોદ્ધારા વહા કરે છે
 અને અન્તર્મુખવૃત્તિ આચ્છાદન કરી દેછે, પણ અન્તર્મુખવૃત્તિના
 પ્રબલ સાધનોનો યોગ થાય છે ત્યારે, બહિર્મુખવૃત્તિના પ્રવાહનું
 બલ મંદ પડી જાય છે અને અન્તર્મુખવૃત્તિનું બળ નદીના પ્રવા-

છે, કિન્તુ તેનું જ્ઞાન કર્યોવિના અન્તરમા મનની રમણતા થતી નથી અને તેથી બહિર્માજ મનની પ્રવૃત્તિ થયા કરે છે, માટે આત્માના શુભોત્થ નિશેષ પ્રકારે જ્ઞાન મેળવતું જોઈએ અને તેમા પરિપૂર્ણ આનંદ છે, એવો અનુભવથી નિશ્ચય કરવો જોઈએ, કે જેથી અન્તર્મુખવૃત્તિ કરતા વિષ્ણુ નડે નહિ અન્તરસ્ટથિની અગૈરિકતા અને મુન્દરતાનો પરિપૂર્ણ અવબોધ થતા બાહ્ય સ્થિતિ અકિંચિત્કર બાસે છે અને તેથી મન બાહ્યમા ભટકી ભટકીને પણ અન્તરની સ્થિતિમા પ્રવેશ કરીને ત્યાં આનંદસમાધિમા લીન બને છે અન્તર્મુખવૃત્તિ કરવાને ઘણા ભવોના ધર્મગરકારની આનંદશક્તિ સિદ્ધ કરે છે અન્તરની સ્થિતિમા યથાશક્તિથી ચિત્તને રમાવવું જોઈએ મનને અન્તરમા રમાવવાનું કાર્ય ધાર્યું કરતા પણ અનન્તગણ દુષ્કર છે, તોપણ પૂર્ણતા મહાત્માઓની ઉત્સાહપ્રવૃત્તિની જીવનકળાનું અનુકરણ કરી, આપણે પણ અન્તર્મુખવૃત્તિ કરવા તૈયાર થવું જોઈએ, પરન્તુ તેમા એક ઉપધોગી સૂચના કરવામા આવે છે અને તે એ છે કે, સર્વ બાહ્યભાવોની મમતાનો પ્રથમથી માનસિક (હૃદયથી) ત્યાગ કરવો મનમાથી પરવસ્તુઓની મમતાની નાસનાઓને દૂર કર્યોવિના બાહ્યપદાર્થોની સાચેના મનનો સબન્ધ દૂરતો નથી બાહ્યના પદાર્થોનું મને બન્ધન નથી અને તે પદાર્થો મને એટલે આત્માને, હવે બાધવાને શક્તિમાન નથી, એમ ઉચ્ચ ભાવનાવડે દૃઢમકલ્પથી અન્તરસ્થિતિમા પ્રવેશ કરવો નાના બાળકને જેમ હિતશિક્ષા આપીએ છીએ તેમ મનને આત્મિકસ્થિતિમા ઉતારવા પ્રેમભાવથી હિતશિક્ષા આપવી બાળકના ઉપર જેમ દાખ બેસાડવામા આવે છે, તેમ બહિર્મા ગમન કરતાં એવા મન ઉપર પણ દાખ બેસાડવો અને આત્મિકસ્થિતિની રમણતામા લયલીન બની જાય એવા પ્રાસનિક ઉપાયોને યોજના, એમ અન્તર્મુખ દૃષ્ટિની સાધ્યતા સિદ્ધ કરનાના પ્રયત્નમા મમ્મા રહેવું

અન્તર્મુખવૃત્તિની સ્થિરતા સદાકાલ એકસરખી-આ કાવમા રહેવી એ મહાકુર્લભ છે અન્તર્મુખવૃત્તિ થાય છે અને યુન ઘડી બેઘડી પશ્ચાત્ રહેતી નથી, એમ અભ્યાસના અનુભવથી અનુભવીઓ કહી શકે છે અત્ર એટલુંજ સમજવાનું કે અન્તર્મુખવૃત્તિમા રાગ અને દ્વેષનું ઇન્દ્રિયોવડે મહણ હોતું નથી ઇન્દ્રિયોના વ્યાપારોથી ઇન્દ્રિયોને વિમુખ રાખવાથી ઇન્દ્રિયો શાન્ત થાય છે અને નવીન આત્મિક બળ જાગૃત થાય છે, તેથી આત્મા પોતાના શુદ્ધધર્મની પ્રાપ્તિને અનુભવ કરે છે અન્તર્મુખવૃત્તિથી ખરેખરું મુખ્ય અનુભવાય છે અને પશ્ચાત્ સહજમુખનો નિશ્ચય થવાથી, ઇન્દ્રિયોના વિષયોપરથી પ્રેમ પણ ઘટતો જાય છે અને આન્તરિક સ્નાનિક ધર્મની પરિણતિ ઉપર પ્રેમ વધતો જાય છે

બનેલાઓને પણ બહિર્મુખવૃત્તિ છોડતી નથી, અર્થાત્ તેઓના ઉપર પણ તે પોતાનો હુકમ ચલાવીને દાસની માફક પ્રવૃત્તિ કરાવે છે

બહિર્મુખવૃત્તિ ધારકો સ્થૂલ જગતની સ્થૂલ-ક્ષપ્તિક ઉત્પત્તિ અર્થે પોતાના ગ્રાણાદિકનું સ્વાર્પણ કરે છે, કિન્તુ અન્તે ક્ષપ્તિક ઉત્પત્તિનો વેગ શિથિલ પડે છે અને તે ઉદધિ તરંગની પેઠે પોતાનું ચલત્વ દર્શાવીને વૈરાગ્યનો ઉપદેશ દેવાની પેઠે આચરણ કરે છે બહિર્મુખવૃત્તિવાળાઓ, બાહ્ય સુખના શોધાર્થે પ્રેક્ષકો બને છે, બાહ્ય વસ્તુઓના અનેક આકારો બનાવીને તેઓને ભોગ અને ઉપભોગમાં લે છે, પણ અન્તે તેઓ મશ્કિદાની પેઠે હાથ ધસે છે અને નિરાશાના ઉદ્ગારો કાઢીને દિલગીરી જાહેર કરે છે, તે બહિર્વૃત્તિએ આત્માને ભૂતકાલમાં અશમાત્ર પણ રાન્તિ આપી નથી અને ભવિષ્યમાં અશમાત્ર પણ રાન્તિ આપનાર નથી શ્રીકૃષ્ણજ્ઞાનીએ વસ્તુનું જે સ્વરૂપ કહ્યું છે, તે જદી અન્યથા યનાર નથી બહિર્મુખવૃત્તિથી ગસાર છે, અર્થાત્ બહિર્મુખવૃત્તિ એજ સસાર છે બહિર્મુખવૃત્તિમાં રાગ અને દ્વેષનો રસ હોય છે તેથી, આત્માને કર્મ પણ ચીકણા બધાય છે બાહ્ય પદાર્થોમાં ઈષ્ટ અને અનિષ્ટ ઉત્પન્ન થતા રાગ દ્વેષનો ઉદય થાય છે અને તેથી બહિર્મુખવૃત્તિ પ્રગટી એમ કહેવાય છે પાંચે ઇન્દ્રિયોના વ્યાપારની સાથે રાગ અને દ્વેષના અધ્યનસાયનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે તેથી કર્મનો રમબધ વિશેષતઃ પડે છે અને તે કર્મરસ, ભવમાં ભ્રમણ કરીને આત્માને ભોગવવો પડે છે બહિર્મુખવૃત્તિની સાથે કુમતિનો ગાઢ સંબન્ધ છે કુમતિની પ્રેરણાથી બહિર્મુખવૃત્તિ વૃદ્ધિ પામે છે અને સુમતિના કૃત્યોને ઉઠ્ઠેદવા તત્પર થાય છે અન્તર્મુખવૃત્તિનો આત્માની સાથે અત્યન્ત પ્રેમ સંબન્ધ છે, પરન્તુ આત્મા બહિર્વૃત્તિના યોગે અન્તર્મુખવૃત્તિપર અચ્ચિ ધારણ કરે છે બહિર્મુખવૃત્તિને કુમતિનો પિતા મોહ ઉરકેદે છે, તેથી કુમતિના પિતા-મોહનો પણ મહાન્ અપરાધ છે મોહ વારવાર બક્યા કરે છે અને બહિર્વૃત્તિની સાથે ચેતનને જોડે છે અને ચેતનનું આન્તરિક ધન હુટે છે, તેથી મોહ અપરાધી કરે છે અન્તર્મુખવૃત્તિ નિદુષી હોવાથી, કુમતિના પિતા-મોહને અપરાધી જાણે છે અને તેથી તે આન્તરિક ઉદ્ગારોથી મોહના કુટુંબને દુષ્ટ તરીકે જાણાવે છે અને તેના ઘરના કુટુંબથી જડાળી જઈને તેના ઉપર અચ્ચિ ધારણ કરે છે, અર્થાત્ તેને ધિક્કારની દૃષ્ટિથી નિરીક્ષે છે, તથા પોતાના સ્વામિના સયોગનો વિયોગ કરાવનાર મોહના ઘરનું કુટુંબ છે, એમ જાણીને તેનું પોતાની સખીઓ આગળ પ્રાકટ્ય કરે છે, અર્થાત્ તે પ્રમાણે કથીને તે પોતાની સખીઓને જાણતું કરે છે અને ચેતનને

હુની પેઠે અન્તરમા વહે છે અને તેથી બહિર્ભૂતવૃત્તિથી આત્માને લાગેલા જે કર્મ હોય છે તેનું પરિણાટન થાય છે અન્તર્ભૂતવૃત્તિથી ઇન્દ્રિયો રાન્ત થાય છે અને તેઓ બાહ્ય પ્રપચના વ્યાપારમા પડતી નથી. આમ થવાથી અધ્યાત્મજ્ઞાનની નવી નવી શક્તિયો પ્રગટવામા એકે જાતનું નવું બળ આવે છે અને તેથી પાતાળી કુવાના જળની પેઠે નવું જ્ઞાન જાગૃત્ થાય છે અને તે ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પામ્યા કરે છે અન્તર્ભૂતવૃત્તિથી શુદ્ધ પ્રેમ, ઉચ્ચદષ્ટિ, દયા, સત્ય, પ્રમાણિકતા અને પરોપકારદષ્ટિ ખીલી ઉઠે છે અને નિર્દયતા, અસત્ય, વિશ્વાસ ધાત, સ્વાર્થપ્રેમ, શઠતા, કપટતા અને નિપયલોહુપતા આદિ દોષો ટળે છે અન્તર્ભૂતવૃત્તિથી જગતમા રહેલા સર્વ આત્માઓ પોતાના આત્મસમાન ભાસે છે અને તેઓનામા અને પોતાનામા સમાનતા દેખાય છે અન્તર્ભૂતવૃત્તિથી જે સુખ ઉત્પન્ન થાય છે, તે સુખ દુનિયાના કોઈપણ પદાધ્યક્ષી ઉત્પન્ન થતું નથી અન્તર્ભૂતવૃત્તિ થતા મનની ઘણી નબળાતા મટે છે અને તેથી શ્રુતજ્ઞાનનો ઉપયોગ પણ તાજે રહે છે અર્થાત્ જે જે બાબતોનું વિસ્મરણ થયું હોય છે, તેના પણ ઉપયોગ જાગૃત્ થાય છે અન્તર્ભૂતવૃત્તિથી દુનિયાની સાથે થએલ વૈર વિરોધ પણ ટળી જાય છે અને મનરૂપ આકાશમા મૈત્રીભાવનારૂપ ચ દ્રવ્ય ઉદય થાય છે અને કલેશરૂપ અન્ધકારની મન્દતા થતી જાય છે જ્ઞાન, દત્તન અને આરિનું શુભમય અન્તર્ભૂતવૃત્તિ હોવાથી, તે આત્માના પ્રદેનમા હંડી ઉતરતી જાય છે અને રાગ અને દ્વેષના વિકારોનું નિર્કન કરતી જાય છે અન્તર્ભૂતવૃત્તિથી આત્માનો મૂળ શુદ્ધ ધર્મ લક્ષ્યમા આવે છે તેથી, અર્ચત આત્માની સાથે રમણતા કરનારી અન્તર્ભૂતવૃત્તિ હોવાથી, બહિર્ભૂતવૃત્તિના કાર્યો તેને અરૂચિકર લાગે તેમા કાઈ આશ્ચર્ય નથી જે મનુષ્યો બહિર્ભૂતવૃત્તિ અને અન્તર્ભૂતવૃત્તિનું આન્તરિક રસરૂપ જાણતા નથી, તેઓ અસતાયો બહિર્ભૂતવૃત્તિના રમકડાઓને બને આદે અને તેમાને તેમા લક્ષ્ય રાખે ! પણ તેઓ બહિર્ભૂતવૃત્તિના સેવક બનીને પોતાની સર્વ આશાઓ પરિપૂર્ણ કરી શકતા નથી, અને મનમા અનેક પ્રકારની ચિન્તાઓથી કુખી થાય છે તેઓ સુખથી શબ્દો ભોલીને પણ કુખી પણ દેખાડે છે, તેથીજ સિદ્ધ થાય છે કે, તેઓ લાજવાના જલને પીવાની આશાની પેઠે બહિર્ભૂતવૃત્તિના સેવક બનીને પાકું કઈ સુખ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી બાહ્યજનની બાહ્યપેઠે બાહ્યવસ્તુમા બહિર્વૃત્તિથી સુખત્વ ભાસે છે, કિન્તુ અન્તર્ભૂતવૃત્તિથી વિવેકવડે વિચારતા બાહ્યમા સુખનો લેત પણ ભાસતો નથી બહિર્ભૂતવૃત્તિનું જોર અગ્નાયનમા વિશેષ હોય છે બાહ્યવિધાના પ્રોદ્દેસરે

બનેવાઓને પણ બહિર્ભૂતવૃત્તિ છોડતી નથી, અર્થાત્ તેઓના ઉપર પણ તે પોતાનો હુકમ ચલાવીને દાસની માફક પ્રવૃત્તિ કરાવે છે

બહિર્ભૂતવૃત્તિ ધારકો સ્થૂળ જગતની સ્થૂળ-ક્ષપ્તિક ઉત્પત્તિ અર્થે પોતાના પ્રાણાદિકંતુ સ્વાર્પણ કરે છે, કિન્તુ અન્તે ક્ષપ્તિક ઉત્પત્તિના વેગ શિથિલ પડે છે અને તે ઉદયિ તરંગની પેઠે પોતાનું ચલત્વ દર્શાવીને વૈરાગ્યનો ઉપદેશ દેવાની પેઠે આચરણ કરે છે બહિર્ભૂતવૃત્તિવાળાઓ, બાહ્યમા સુખના શોધાર્થે પ્રોદ્રસરો બને છે, બાહ્ય વસ્તુઓના અને આકારો બનાવીને તેઓને ભોગ અને ઉપભોગમા લે છે, પણ અન્તે તેઓ મશિકાની પેઠે હાથ ઘસે છે અને નિરાશાના ઉદ્ગારો કાઢીને દિવગીરી જાહેર કરે છે, તે બહિર્વૃત્તિએ આત્માને ભૂતકાલમા અશમાત્ર પણ શાન્તિ આપી નથી અને ભનિધ્યમા અશમાત્ર પણ શાન્તિ આપનાર નથી શ્રીકૈવલ્યજ્ઞાનીએ વસ્તુનું જે સ્વરૂપ કથ્યુ છે, તે વદી અન્યથા થનાર નથી બહિર્ભૂતવૃત્તિથી સસાર છે, અર્થાત્ બહિર્ભૂતવૃત્તિ એજ સગાર છે બહિર્ભૂતવૃત્તિમા રાગ અને દ્વેષનો રસ હોય છે તેથી, આત્માને કર્મ પણ ચીકણા બધાય છે બાહ્ય પદાર્થોમા ઈષ્ટત્વ અને અનિષ્ટત્વ ઉત્પન્ન થતા રાગ દ્વેષનો ઉદય થાય છે અને તેથી બહિર્ભૂતવૃત્તિ પ્રગટી એમ કહેવાય છે પાચે ઇન્દ્રિયોના વ્યાપારની સાથે રાગ અને દ્વેષના અધ્યવસાયનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે તેથી કર્મનો રસબંધ નિરોપત પડે છે અને તે કર્મરસ, બનમા ભ્રમણ કરીને આત્માને ભોગવવો પડે છે બહિર્ભૂતવૃત્તિની સાથે કુમતિનો ગાઢ સંબન્ધ છે કુમતિની પ્રેરણાથી બહિર્ભૂતવૃત્તિ વૃદ્ધિ પામે છે અને સુમતિના કૃત્યોને ઉચ્છેદવા તત્પર થાય છે અન્તર્ભૂતવૃત્તિનો આત્માની સાથે અત્યન્ત પ્રેમ સંબન્ધ છે, પરન્તુ આત્મા બહિર્વૃત્તિના ચોજે અન્તર્ભૂતવૃત્તિપર અચ્ચિ ધારણ કરે છે બહિર્ભૂતવૃત્તિને કુમતિનો પિતા મોહ ઉરકેરે છે, તેથી કુમતિના પિતા-મોહનો પણ મહાત્ અપરાધ છે મોહ વારવાર બક્યા કરે છે અને બહિર્વૃત્તિની સાથે ચેતનને જોડે છે અને ચેતનનું આન્તરિક ધન છુટે છે, તેથી મોહ અપરાધી કરે છે અન્તર્ભૂતવૃત્તિ વિદુષી હોવાથી, કુમતિના પિતા-મોહને અપરાધી જાણે છે અને તેથી તે આન્તરિક ઉદ્ગારોથી મોહના કુટુંબને દુષ્ટ તરીકે જાણાવે છે અને તેના ઘરના કુટુંબથી ઝટાળી જઈને તેના ઉપર અચ્ચિ ધારણ કરે છે, અર્થાત્ તેને ધિક્કારની દૃષ્ટિથી નિરીક્ષે છે, તથા પોતાના સ્વામિના સયોગનો વિયોગ કરાવનાર મોહના ઘરનું કુટુંબ છે, એમ જાણીને પોતાની સખીઓ આગળ પ્રાકટ્ય કરે છે, અર્થાત્ તે પ્રેમથી પોતાની સખીઓને જાણતું કરે છે અને ચેતનને

સમજાવવા પ્રેરણા કરે છે આત્મા પણ ભુવનનો નાથ અને ઉત્તમ હોવાથી અન્તર્મુખવૃત્તિએ તેની સાથે સંગાઈ કરી, પણ આત્માએ ક્ષયો પરામ ભાવે સંગાઈ કરી હોવાથી, પુન તે મોહ અને તેના કુટુંબના પાશમાં પડ્યો અને તેથી, અન્તર્મુખવૃત્તિ, દોષ પાપ ઉદયમાં આ-યુ, એમ કહીને અત્યન્ત દિલગીરી જાહેર કરે છે આત્મા મોહના યોગે અન્તર્મુખવૃત્તિનો ત્યાગ કરીને, બહિર્મુખવૃત્તિની સાથે લયલીન બને છે અને અન્તર્મુખવૃત્તિથી પરાશ્રમુખ થાય છે તેમાં ખરેખર મોહનો દોષ છે મોહના યોગે આત્મા પોતાની ખરી સ્ત્રીનું ભાન ભૂંધી જાય છે અને અત્યન્તકાળથી કુખ દેનારી બહિર્વૃત્તિના પાશમાં સપડાય છે કોઈ વખત અન્તર્મુખવૃત્તિની સાથે રમે છે અને પાછો બહિર્મુખવૃત્તિની સાથે રમે છે, અર્થાત્ જેવું પ્રાબલ્ય વિરોધ હોય છે તેની પામે તે ખેંચાઈ જાય છે સસારમાં આસક્તિ હોય છે ત્યાં મુવી બહિર્મુખવૃત્તિનું વિશેષ પ્રાબલ્ય હોય છે આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતા આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને જાણે છે અને તેથી અન્તર્મુખવૃત્તિની સાથે રમણતા કરે છે આત્મજ્ઞાન ધનાથી બહિર્મુખવૃત્તિમાં રમણતા કરવી એ અસત્ય છે, એમ માલુમ પડે છે અને તેથી અન્તર્મુખવૃત્તિ તરફ રૂચિભાવ પ્રગટે છે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રમાં પ્રયત્ન કરવાથી અન્તર્મુખવૃત્તિ પ્રગટે છે જ આવરપટ્ટામાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી અન્તર્મુખવૃત્તિમાં રમણતા થાય છે અને તેથી અન્તરના સફળતા પીવવા માટે છે મનુષ્યે, અન્તર્મુખવૃત્તિની પ્રાપ્તિમાંટે જૈનાનુભવોને અભ્યાસ કરે છે અને તેથી ઇન્દ્રજાળની લીલા વત્ત બાહ્યવૃત્તિની ક્ષણિકતાને નિશ્ચય થાય છે, અતએવ ક્ષણિકતાના જ્ઞાનથી, નિત્ય એવા આત્મમુખની પ્રાપ્તિ અર્થ મનુષ્યો-અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોવડે અન્તર્વૃત્તિ ખીલવના પ્રયત્ન કરે છે બાહ્યવૃત્તિના વેગોને શામાનવાનેમાંટે આંતરિક ભાવનાઓને ભાવથી જોઈએ સાત નયોવડે આત્મતત્વાદિનું સ્વરૂપ જાણીને અન્તરમાં રમણતા કરવાથી, બહિર્મુખવૃત્તિના વેગો ઉપશમે છે અન્તર્મુખવૃત્તિના અભ્યાસથી અનેક પ્રકારની લબ્ધિયો પ્રગટે છે અને અન્ય મનુષ્યોને પણ પોતાના આત્મબળથી અસર કરી શકાય છે, અન્તર્મુખવૃત્તિના અભ્યાસથી મનુષ્યોએ કદાચિ કટાણનું ન જોઈએ પ્રતિદિન અન્તર્મુખવૃત્તિના અભ્યાસથી હૃદયમાં, તેના સરકારો પડે છે અને તેનાથી ભવિષ્યમાં અન્તર્મુખવૃત્તિના શુભ સંયોગોની પ્રાપ્તિ થાય છે વર્તમાનમાં પાડેલા સરકારો ભવિષ્યમાં ઉત્તમ ફળ પેદા કરી શકે છે વિશેષ શુ કહેવું? અન્તર્મુખવૃત્તિના હેતુઓને સદાકાળ સેવવા, કે જેથી અન્તર્મુખવૃત્તિ રહે મોહ કુટુંબના સાચુ મનુષ્યોએ આત્મબળથી લશ્વ જોઈએ અને મોહની પ્રકૃતિયોને ઉદયમાં આવતીજ વારવી જોઈએ કુર્જન મનુષ્યોના સમાજમાં રહેવાથી અને તેમના કુવિચારોને હૃદ-

યમા ઉતારવાથી, બહિર્મુખવૃત્તિને ઉત્તેજન મળે છે અને અન્તર્મુખવૃત્તિ જે અશે પ્રગટી હોય છે તે અશે પણ રહેતી નથી સાધુઓને ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવાની આવશ્યકતા પણ અન્તર્મુખવૃત્તિને માટે સિદ્ધ કરે છે ધાર્મિક ક્રિયાઓના રહસ્યોને અવબોધ્યાવિના અન્તર્મુખવૃત્તિનો પ્રયત્ન સિદ્ધ થતો નથી આવશ્યકાદિ ક્રિયાઓમા અન્તર્મુખવૃત્તિ કરવાનું રહસ્ય સમાયુ છે સૂક્ષ્મ રહસ્યોને અવબોધ્યાવિના અન્તર્મુખવૃત્તિ સાધી શકાતી નથી સાધુઓ અનર શ્રાવકોની સદાકાલ અન્તર્મુખવૃત્તિ રહેવી ફુલ્લભ છે, કિન્તુ સતત અભ્યાસબળથી અન્તર્મુખવૃત્તિને અમુક કાલાવચ્છેદને પ્રાપ્ત કરી રાકાય છે અન્તર્મુખવૃત્તિના સાધનોને સાધનો તરીકે અવબોધના ભેદથી અને તેઓને અવલબધા ભેદથી અન્તર્મુખવૃત્તિથી ક્ષાયોપશમિક્ષાનાદિ ગુણોની વૃદ્ધિ થાય છે અને ધારણા તથા ધ્યાન ગુણની સિદ્ધિ થવામા પણ વાર લાગતી નથી જે મનુષ્યો, અન્તર્મુખવૃત્તિના બાહ્ય આધનોના પરલા ભેદોની લક્ષણો અને તેના વિવાદોમા જીવન સમય વ્યતીત કરે છે, તેઓ અન્તર્મુખવૃત્તિનો સ્પર્શ કરી શકતા નથી અને અમૃત ક્રિયાના સુખને આસ્વાદી શકતા નથી જગત્ની સ્થૂલ ભૂમિકામા પણ ગમે તે કાર્ય કરવામા તે તે કાર્યપરત્વે અન્તર્મુખવૃત્તિ યથાવિના ભેદથી તેવી સિદ્ધિ મેળવી શકાતી નથી ચિન્તકારો અને બ્રાહ્મણો અન્તર્મુખવૃત્તિથી પોતાના વિષયમા વિજય વરમાળાને પ્રાપ્ત કરે છે વિદ્યાર્થીયો અન્તર્મુખવૃત્તિથી વિદ્યાભ્યાસમા વિજયનત નીવડે છે અન્તર્મુખવૃત્તિથી ધ્યેયમા રમપુતા થાય છે અને તેથી ધ્યેય વસ્તુનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે બહિર્મુખવૃત્તિવાળા કરતા અન્તર્મુખવૃત્તિવાળા સૂક્ષ્મ પદાર્થોનું જ્ઞાન કરવામા આગળ વધે છે અને જગત્મા નવીન અનુભવોને પ્રગટ કરી પોતાનું અમર નામ કરે છે

બહિર્મુખવૃત્તિથી મનની ચચળતા વધે છે અને તેથી મનરૂપ આદર્શમા જ્ઞેય પદાર્થો બરાબર ભાસતા નથી જગત્ની સ્થૂલભૂમિકામા અન્તર્મુખવૃત્તિનો પરિભાવાવડે મનની એકાગ્રતા એવો અર્થ લેવો જગત્ના સ્થૂલવ્યવહારમા દરેક કાર્ય કરતા તે તે કાર્યમા અન્તર્મુખવૃત્તિ થાય છે તો, તે બાળતમા વિજય મળ્યા વિના રહેતો નથી અન્તર્મુખવૃત્તિ કરવામા પ્રેમ, ઉત્સાહ અને તે તે વિષયના જ્ઞાનની અત્યંત જરૂર છે અન્તર્મુખવૃત્તિથી મહાકાર્યોની સિદ્ધિ થાય છે અને ગમે તે કાર્ય કરવું સહેલું થઈ પડે છે

આત્મામા અન્તર્મુખવૃત્તિ યવાથી જન્મ-જરા અને મરણનો ભય રહેતો નથી, પણ ઉવડું અન્તર્મુખવૃત્તિથી પોતાનો આત્મા અમર છે

એવો નિશ્ચય થાય છે અને તેથી ધૈર્યરૂપ ચારિત્રબળ ખીલવાથી અન્તરના રમણતા થાય છે આપુ અન્તર્મુખવૃત્તિનું સ્વરૂપ અનબોધા પશ્ચાત્ અન્તર્મુખવૃત્તિ સેવવાનો ઉત્સાહ પ્રતી નીકળે છે આત્મા ઉપર હૃદય પ્રેમ થવાથી આત્મામાં વૃત્તિ ચોંટી છે અને તેથી જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રગુણની વૃદ્ધિ થાય છે આત્માભિમુખવૃત્તિને પરિભાષામાં અન્તર્મુખવૃત્તિ કહેવામાં આવે તેથી તેનું સ્વરૂપ બદલાતું નથી આત્માભિમુખવૃત્તિને સેવવાથી મનની સાન્તતા પ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામે છે અને જનતામાં મનની સમાનતા ભજનનાનો માર્ગ ખુલ્લો થાય છે મનુષ્યો દરેક કાર્ય કરતી વખતે અન્તર્મુખવૃત્તિ ધારણ કરવાનો સ્વભાવ સેવે તો અન્તે ઉચ્ચ સામ્યભાવના અધિકારી બને તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી અન્તર્મુખવૃત્તિથી દેવતાઓને પણ દાસ બનાવી નક્કય છે અન્તર્મુખવૃત્તિવિના કોઈ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી ભૂતકાલમાં જોડલા છવે સિદ્ધપદ પામ્યા, વતમાનમાં મહાવિદેહ શેડમાં પામે છે અને ભવિષ્યમાં પામશે, તે શરૂ અન્તર્મુખવૃત્તિ ધરી જ સમજવું

અન્તર્મુખવૃત્તિથી યોગીઓ સમાધિનું સત્યમુખ ભોગવીને સ્વકીય જન્મની સફળતા કરી શકે છે

આત્માભિમુખવૃત્તિના આશયકોએ મોહના કુટુંબથી સાવચેત રહેવું જોઈએ, એમ શ્રીમદ્ આનંદધનજીના કથનનું સહસ્ય અનબોધાય છે અહિંમુખવૃત્તિ કરાવનાર મોહનું કુટુંબ જગતમાં જ્યાં ત્યાં પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યું છે મોહના કુટુંબના સામે યથાવિના એવું જોર હાંકતું નથી સાસા વિં પદાર્થોની શિક્ષિત પલુ-ભય, શોક, રતિ અને અરતિ વગેરે મોહની પ્રકૃતિયોને છતનાર, અન્ય મનુષ્યોનો ઉપરી બને છે મરણુ ભયનો ત્યાગ કરનાર એક મરણીયો યોદ્ધો, યુદ્ધમાં આત્મબળ રકુશ બીને વિજયવદ્ધી પ્રાપ્ત કરે છે । ત્યારે આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ આટ્ટે, મરણુભય, શોક, રતિ અને અરતિ આદિની સાથે યુદ્ધ કરનાર વિજય લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ કરે તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી મરણુનો ભય ત્યાગ કરનાર યોદ્ધાના મનમાં આનંદની ઝાંખી જણાય છે, તે પ્રમાણે મોહ કુટુંબની સાથે યુદ્ધ કરીને આત્માભિમુખવૃત્તિ કરનારના મનમાં આનંદની ઝાંખી જણાય છે અને તેથી તે અન્તરાત્મવૃત્તિની ધૂનમાં અહ અને મમત્વ ભાવને ભૂલે છે આત્માભિમુખવૃત્તિથી મરણુ અને જીવનની ઇચ્છા ટળે છે અન્તર્મુખવૃત્તિમાં સામ્યરૂપ સૂર્યનો પ્રકાશ પડવાથી અજ્ઞાનરૂપ અધકારને રહેવાનું સ્થાન મળતું નથી અન્તર્મુખવૃત્તિ ધવાથી બાહ્ય પદાર્થોમાં મુખની કલ્પના રહેતી નથી અને પ્રતિષ્ઠા તે પ્રકરીવિધા જેવી ભારે છે અન્તર્મુખવૃત્તિના યોગે અસખ્ય પ્રદેશોમાં

રમણતા કરવાની લગની લાગે છે અને પૂર્વે લોગવેલા બાહ્ય પદાર્થોમા રમણતા કરનાની રૂચિ વિલય પામે છે અન્તર્મુખવૃત્તિના અભ્યાસથી મન, વાણી અને કાયાની પવિત્રતા વૃદ્ધિ પામેછે, તેમજ શુભ લેર્યાનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે અને અશુભ લેર્યાનો નાશ થાય છે, તેથી અન્તર્મુખવૃત્તિમાધકના સહવાસમા જે જે મનુષ્યો આવે છે તે તે સર્વ શાન્ત તથા પવિત્ર બને છે અને તેથી જગતની અશાન્તિ પણ દૂર કરી રાજ્ય છે દુનિયાના પ્રત્યેક મનુષ્યો, યદિ અન્તર્મુખવૃત્તિ સેમે તો-તેઓની વૃત્તિ ઉત્તમ થવાથી, સ્વર્ગ સમાન મનુષ્ય લોક બની શકે જે દેશના મનુષ્યો અન્તર્મુખવૃત્તિના માધકો છે, તે દેશમા શાન્તિ મુલેહનો વાવટો ઝરકયા કરે છે બહિર્મુખવૃત્તિના પ્રબળ સાધનોથી અન્યોને તાણે કરનામા તથા અન્યોતુ મુખ હરવામા ઝડી સફલતા મેળવી રાજ્ય ! પરન્તુ તે સદાકાળ-પાગેલા પાનની પેઠે રહેતી નથી બાહ્યની ઉત્કાન્તિ ક્ષણિક સ્વભાવનાળી છે, તેથી કોઈ પણ દેશમા બાહ્યની ઉત્કાન્તિ સદાજાળ રહેતી નથી, બહિર્મુખવૃત્તિની સ્વતંત્રતા સદાકાળ એક સરખી રહેતી નથી, કારણ કે બહિર્મુખવૃત્તિથી થતી ઉત્કાન્તિની અવાધ દેશકાવાવચ્છિન્ન છે બહિર્મુખવૃત્તિથી ગમે તેટલી ઉન્નતિ થાય, તો પણ માનસિક દોષો ટળ્યા વિના હૃદયમા મુખની ટહેરો પ્રગટતી નથી માનસિક દોષો ન્યામુધી છે ત્યામુધી, બાહ્ય દેરા-દુનર આદિની ગમે તેટલી ઉત્કાન્તિ થઈ હોય, તોપણ આત્માની તો અચ્ચાન્તિ અચ્ચોધાય છે આત્માના સદ્ગુણોની ઉત્કાન્તિ ધયાવિના ગમે તે દેશમા ફરો અને ચક્રવર્તિ બનો, તથાપિ સત્ય મુખની ઝાખી થવાની નથી, પણ માખીના પેઠે ણય પગ ધમના પડશે, એમા જરામાત્ર પણ રાક્ષ નથી બહિર્મુખવૃત્તિથી પ્રથમ તો મુખતુ ઝગલુ દેખાય છે, કિન્તુ અન્તે કિંપાકરણની પેઠે મુખતુ નામમાત્ર પણ રહેતુ નથી

અન્તર્મુખવૃત્તિથી મનુષ્યો, લોગ અને ઉપભોગના સાધનોમાટે લડી મરતા નથી અને સન્તોષવૃત્તિથી બાહ્યની આહ્વનિકાવૃત્તિને ચવાવી શકે છે આત્માભિમુખવૃત્તિ થનાથી બાહ્યવસ્તુઓ સખન્ધીતુ મમત્તન ઘટે છે અને તેથી અનેક પ્રકારની ઉપાધિ ટળના માટે છે આત્માભિમુખવૃત્તિનો સેતક બનેલો એક રાજા વા એક કરોડાધિપતિ, બાહ્યલક્ષ્મીને કળુસની પેઠે સત્રહી રાખતો નથી, પણ દુનિયાના શ્રેય માટે ખર્ચે છે અન્તર્મુખવૃત્તિના ઉપાસકો તન, મન અને ધનને અન્ય જીવોના બવામાટે વાપરે છે અન્તર્મુખવૃત્તિ પ્રાપ્ત કરવાથી મહાત્માની ડોરીમા પ્રવેશ કરી રાજ્ય છે અન્તર્મુખવૃત્તિના પ્રતાપે મોટા મોટા ભૂપતિયો

પણ સન્તોષ ગુણુમા જીવે છે અને કર (ટિક્ષ) વગેરેને વધારી પ્રબળે પીડતા નથી અન્તર્મુખવૃત્તિ ખરેખર કૃપણ જનોના હૃદયને પણ આદ્ર કરવા સમર્થ થાય છે અને તેઓની લક્ષ્મીને પણ સદુપયોગ કરાવે છે અન્તર્મુખવૃત્તિનો લેશ ભાવ પામીને, ઘાતકો પણ હિંસાનો સ્વભાવ ત્યાગ કરી દયારૂપ જગાનદીમા સ્નાન કરીને નિર્મલ બને છે આર ખડમા અન્તર્મુખવૃત્તિનું માહાત્મ્ય ફેલાવનારાઓ દેશના ખરેખર સુવેલકારો બને છે જે દેશના મનુષ્યોનો ઘણો ભાગ અન્તર્મુખવૃત્તિને સેવનારો છે, તે દેશમા શાંતિ પ્રસરે છે અને તેથી તે દેશના મનુષ્યો અન્ય દેશીય મનુષ્યોને પીડના પ્રયત્ન કરતા નથી, પણ ઉલટા અન્ય દેશીયોના કલહને દૂર કરે છે પ્રગતિક્રમમા દુનિયા, જમે તેટલી આગળ વધે, તો પણ અન્તર્મુખવૃત્તિ યથાવિના માનસિક દોષોને હરવાને અને અન્ય મનુષ્યોને સતોષ આપવાને સમર્થ થવાની નથી બાહ્ય વૈભવના શિખરે ચરેલી દુનિયા, ખરેખર આત્માભિમુખવૃત્તિના ખભાવે-ઈર્ષ્યા, લોભ, વૈર અને આહુકાર આદિ માનસિક દોરોથી નીચે પડ્યાનિના રહેતી નથી

ધર્મના ઉપદેશો, મહર્ષિઓ અને મુનિવરો, જગતના મનુષ્યોને આત્માભિમુખ કરવામાટે-આત્મભોગ આપીને પ્રયત્ન કરે છે અને તેમના સુવિચારોના પ્રતાપથીજ દુનિયામા સુલેહ શાન્તિ જાળવી રાકાય છે જોનામા પણ અન્તર્મુખવૃત્તિ સાધકોના પ્રતાપે શાન્તિ જાળવી રાકાય છે, પણ ભ્યારે બહિર્મુક્તિના ઉપાસકો ઘણા પ્રગટી નીકળે છે ત્યારે, જૈનવર્ગમા પણ-અશાન્તિનો કોલેસ ફાટી નીકળે છે અને તેથી કુસપરૂપ મૃત્યુના મુખમા ઘણા મનુષ્યો ફસાઈ જાય છે અન્તર્મુખવૃત્તિના મમાન મોટી ડોઈ અન્ય આગબોટ નથી સચાર સમુદ્રની પેલીપાર જવા માટે અન્તર્મુખવૃત્તિની સાધના કરવી જોઈએ કેટલાક પચમહાવ્રત ધારક સાતુઓ પણ અન્તર્મુખવૃત્તિથી પરાજિત થઈને બાહ્ય વૃત્તિના ઉપાસકો બને છે તો, રા ! અને દેવની લાગણીથી-શાન્તરસના ખેતની હાસી કરાવે છે અને પોતાના આત્માને અવનતિના ખાડામા પ્રક્ષેપે છે એમ કહેવાય અર અને મોહના ઉપાસક બનેલાઓ, બહિર્મુખવૃત્તિરૂપ મદિરાનું પાન કરીને દુનિયામા કલેશના તોફાનો કરીને, શાન્તિના પ્રવાહનો નાશ કરે છે અરમનુષ્યો અન્તર્મુખવૃત્તિના અધિકારી બની શકતા નથી અર મનુષ્યો ધર્મ અને અધર્મને પરિપૂર્ણ રીતે પરિક્ષી રાકતા નથી અને તેથી તેઓ અન્યની પ્રેરણાવડે અ-અરજાના પ્રનાહમા તપાય છે અરમનુષ્યો ધર્મના બહાને બહિર્મુખવૃત્તિમા રમાપતા કરીને ધર્મચુદ્ધો પ્રરભે છે અને કહે છે કે, અમે ધર્મનામાટે પ્રાણ આપીએ છીએ !

અસમગ્રબુદ્ધિ બહિર્મુખવૃત્તિના યોગે સકુચિત દષ્ટિવાળા બનીને અન્ય ધર્મવાળાઓની નિન્દા કરે છે અને મનુષ્યજાતિને મારવામા પાપ પણુ ગણુતા નથી અસમગ્રબુદ્ધિ બહિર્મુખવૃત્તિના યોગે સત્યને અસત્ય કહે છે અને અસત્યને સત્ય કહે છે બહિર્મુખવૃત્તિધારકોની વિપરીત દષ્ટિ હોવાથી, તેઓ બાહ્ય પ્રદેશમા અને બાહ્ય મોજ મઝામાજી જીવનતુ સાર્થક માને છે અને તેથી પોતાતુ શુદ્ધ સ્વરૂપ ઓળખના સમર્થ બની શકતા નથી

બહિર્મુખવૃત્તિના સેવકો ઘણા ભાગે અધ્યાત્મશાસ્ત્રથી વિમુખ રહે છે અને તેઓ અધ્યાત્મતત્ત્વપર એકાન્તે અરૂચિ ધારણુ કરે છે બહિર્મુખવૃત્તિના ઉપાસકો સરકૃત, ઇન્દ્રિય આદિ ભાષાસાનિયો હોય છે, તો પણુ તેઓતુ ચિત્ત-પદાર્થો સમુખ હોવાથી, અધ્યાત્મ તત્ત્વપર બિવન્દ્ય ચાંદુ નથી અને તેથી તેઓ અધ્યાત્મ તત્ત્વજ્ઞાતાઓની નિન્દા કરે છે બહિર્મુખવૃત્તિના સેવકો આત્માભિમુખવૃત્તિને ધિક્કારે છે અને કુયુક્તિયોના વૃન્દથી બાળજીવોને ભ્રમાવીને અન્તરમા ઉતરવા દેતા નથી બન્ને વૃત્તિયોના ધર્મો પરસ્પર વિરોધી છે તેથી તે બન્નેની ગતિ ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની દેખાય છે બહિર્મુખવૃત્તિથી, તજાવને જેમ પાડો ડોળી નાખે છે તેમ, અન્ય મનુષ્યોના ચિત્ત પણુ ડોળી નાખનામા આવે છે બહિર્મુખવૃત્તિના પાતમાથી છૂટુ અને કાળના પાશમાથી છૂટુ એ બન્ને સરખુ છે અન્તર્મુખવૃત્તિની પ્રાપ્તિમાટે સાધુનો વેપ પહેરીને પણુ કેટલાક આત્માભિમુખવૃત્તિને ધારણુ કરી શકતા નથી બહિર્મુખવૃત્તિ વિજલીના વેગની જેઠે દોડે છે સત્તા, લક્ષ્મી અને ચૌવનાદિના મદથી બહિર્મુખવૃત્તિતુ જોર વૃદ્ધિ પામે છે, અર્થાત્ આત્માભિમુખવૃત્તિ થવામા તે તે વસ્તુઓ અન્તરાયભૂત નીનડે છે બહિર્મુખવૃત્તિના ઉપાસકો ઉપાધિની ધમાધમમા પડે છે અને અન્ય મનુષ્યોને પણુ ઉપાધિની ધમાધમમા નાખે છે બહિર્મુખવૃત્તિધારકો, પોતે માનેલો પક્ષ સત્ય સ્વીકારીને અન્યોના ઉપર હુમલો કરે છે અને અન્ય પક્ષ માનનારાઓનો અપકર્ષ કરવા તન મન ધન અને સત્તાથી અનેક ઉપાયો કરે છે બહિર્મુખવૃત્તિધારકોનો સ્નેહ પણુ ક્ષણિગ્ હોય છે, તેથી તેઓ પ્રાય સ્વાર્થનેજ આગળ ધરીને જગતમા પરિભ્રમે છે બહિર્મુખવૃત્તિધારકો કેટલીક વખત વેદીયા દોરની જેઠે ધર્મના વાગ્યોને જોલી જાય છે, પણુ તેઓમા નીતિના સદ્ગુણો ન હોવાથી તેઓની પ્રતિષ્ઠા પડતી નથી બહિર્મુખવૃત્તિધારકો ધર્મને પણુ બાહ્યમા માને છે અને તેમાટે બાહ્યમા દોડે છે જ્યારે દુનિયામા ધાર્મિક જ્ઞાનની ન્યૂનતા યાય છે ત્યારે પ્રાય અજ્ઞાનિ મનુષ્યો, અને છે અને તેઓ સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી સ્થૂવ

પદાર્થોમા ધર્મ માનીને સત્ય ધર્મથી પરાક્તમુખ રહે છે જેઓની સ્વયં બુદ્ધિ છે એવા બાળજીવો, વા સાક્ષર પણ કદાચહી મનુષ્યો, સત્ય ધર્મના સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી અને બહિર્મુખવૃત્તિથી ધર્મના નામે અધર્મની વૃદ્ધિ કરે છે જે સમયમા ધર્મોપદેશકો બહિર્મુખવૃત્તિના નેવકો બને છે તે સમયમા, ધર્મના ભેદો, ધર્મના નામે ક્રોશો, ફાટા અને કુસપત્તિ જેર વિશેષ હોય છે જે કાલમા ધર્મોપદેશકો બ્યાકરણ અને ન્યાયાદિ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરે છે, પણ અધ્યાત્મ અને યોગસાનથી પરાક્તમુખ રહે છે તે કાલમા, જમે તે પન્થમા અધ્યાધુધીત રાજ્ય પ્રવર્તે છે અને બહિર્મુખવૃત્તિનું પ્રાણલય વધવાથી, મોહનું કુટુબ પણ મનુષ્યોના હૃદયમા સ્વતંત્રતાથી પોતાનું કાર્ય બળવે છે જે કાલમા મનુષ્યો બહિર્મુખવૃત્તિયોને ઉદ્ભવતા સામાન્ય ક્રિયાના કદાચહી ભેદોની અસહિષ્ણુતાથી એક બીજાના ઉપર આક્ષેપ કરે છે, તે કાલમા જૈન ધર્મની પ્રગતિ મન્દ થવા માટે છે અને આઘથી જૈનધર્મ માનનારાઓની પણ જૈન ધર્મથી પરાક્તમુખ દષ્ટિ થાય છે, આતુ કારણ ખરેખર બહિર્મુખવૃત્તિજ છે બહિર્મુખવૃત્તિથી મનુષ્યો મનુષ્યત્વની કિમ્મત અવગોધી શકતા નથી બહિર્મુખવૃત્તિ જ્યાં જ્યાં હોય છે, ત્યાં ત્યાં મોહનું કુટુબ તો અનન્ય હોય છે બહિર્મુખવૃત્તિનો સચાર થતા મનની વ્યવહારતા વૃદ્ધિ પામે છે અને તેથી જે જે પદાર્થોથી મુખની આશાનો નિશ્ચય થાય છે, તે તે પદાર્થથી અસમાન પણ મુખ મળતુ નથી, પણ ઉવટો ક્રોશવડે મનમા પરિતાપ થાય છે બહિર્મુખવૃત્તિના પાપક હેતુઓ પૈકી, અનિદા (અજ્ઞાન) નિશેષ પ્રકારે બલવતી છે બાહ્ય પદાર્થમા મુખના વિશ્વાસુઓ બહિર્મુખવૃત્તિ ધારણ કરીને સર્વ પ્રકારના પાપોને સેવે છે અને પોતાના નામ યોગને પાપમય બનાવી દે છે અને તેથી તેવા મનુષ્યોના સસર્ગથી અલ્પ શક્તિધારકોને પણ પાપની અસર થાય છે, અર્થાત્ તેઓ પણ બહિર્મુખવૃત્તિરૂપ સિન્ધુના પ્રવાહમા તણાય છે અને સત્ય ધર્મના સમ્મુખ થઈ શકતા નથી

અન્તર્મુખવૃત્તિથી બહિર્મુખવૃત્તિનો ત્યારે ત્યારે પણ પરાજય થાય છે અન્તર્મુખવૃત્તિ કરવામા પ્રથમ ઘણી મુશ્કેલીઓ પડે છે, પણ જે સતત અભ્યાસ સેવવામા આવે છે તો અન્તે બહિર્મુખવૃત્તિનો પરાજય કરી શકાય છે બહિર્મુખવૃત્તિના સરકારે એકદમ કંઈ ટાળી શકાતા નથી, પણ રાને રાને અન્તર્મુખવૃત્તિના અભ્યાસથી ટાળી શકાય છે એકદમ અન્તર્મુખવૃત્તિ ન થાય તેથી હિમ્મત હારવી નહિ, પણ અન્તર્મુખવૃત્તિનો અભ્યાસ સદાકાલ કર્યા કરવો અને બહિર્મુખવૃત્તિનો રોધ થાય તેવા શકરોમાં કર્યા કરવા અન્તર્મુખવૃત્તિને પણ કોઈ વખત

બહિર્મુખવૃત્તિ પોતાના સાધનો તરીકે ફેરવી નાખે છે, આનુ શુ કારણ? એવો સ્વાભાવિક પ્રશ્ન ઉઠે, તેના ઉત્તરમાં કહેવાનું કે, અન્તર્મુખવૃત્તિમાં જ્યારે પ્રેમ લાગતો નથી ત્યારે, બાહ્ય પદાર્થમાં પ્રેમ લાગે છે અને તેથી વૃત્તિનું મુખ બહિર્ થાય છે મનુષ્યોને એટલું તો અનુભવમાં આવે છે કે યત યત (જ્યાં જ્યાં) પ્રેમની વગની લાગે છે, તત્ર તત્ર મનની પ્રવૃત્તિ વાય છે બાહ્ય પદાર્થોમાં નિશેષ પ્રેમ હોય છે તો અન્તરમાં વૃત્તિ લાગતી નથી, પણ આત્મસ્વરૂપમાંજ પૂર્ણ પ્રેમ લાગે છે તો, અનેક જાતના ઉપસર્ગો વચ્ચે છતે પણ, શ્રીનીર પ્રભુની પેઠે અન્તરમાંજ વૃત્તિ લાગી રહે છે જે મનુષ્યોને આત્મતત્ત્વના પ્રેમની વગની લાગી હોય છે, તેઓની વૃત્તિને બહિર્મુખ કરવા જમે તેટલો પ્રયત્ન કરીએ તોપણ તેઓ સ્વસ્વરૂપ ચક્ષુતા નથી, સ્કંધન મુનિના શિષ્યો મુનિશ્રી મેતાર્ય અને જન્મુટમાવની અન્તરમાં પ્રેમની લગની લાગી હતી, તેથી તેઓની અન્તર્મુખવૃત્તિ યદ્ય હતી અને તેથી તેઓના ઉપર અનેક ઉપગર્જ આવ્યા તોપણ બહિર્મુખવૃત્તિધારક બન્યા નહિ જેની પ્રીતિ ખરેખરી રીતે આત્મામાં ચોટી છે તેને સુદ્ધધર્મ પ્રેમની લગની લાગેલી હોય છે, એમ અનુભવ થાય છે

પ્રથમ-દેવ, ગુરુ અને ધર્મમાં પ્રેમ પ્રગટવાથી અન્તર્મુખવૃત્તિ ગહે-લાઈથી ગાંધી રાકાય છે મનુષ્યની વૃત્તિ જેણી તરફ પ્રેમ હોય છે તેણી તરફ વર્તે છે, પ્રેમનદીનો પ્રવાહ જેણી તરફ વહેતો હોય છે તેણી તરફ મનોવૃત્તિ લાકડાની મારફત તપ્તાતી નય છે, પ્રારભાનસ્થામાં વૃત્તિની ગતિ ખરેખર પ્રેમના ઉપર આધાર રાખે છે પ્રારભાનસ્થામાં શ્રદ્ધા, આત્મલોગ, ઉદયમ અને ઉત્સાહ ઇત્યાદિ ગુણો ખરેખર પ્રેમની પાછળ ગતિ કરે છે મનોવૃત્તિને પ્રેમ પોતાની રાક્ષિ પ્રમાણે ખેંચી રાકે છે તેથી, અન્તર્મુખવૃત્તિ સાધકોએ અન્તરમાં પ્રેમના પ્રવાહને નહેવરાવેા જોઈએ, કે જેથી અન્તર્મુખવૃત્તિની સાધના સિદ્ધ થઈ શકે, બાહ્ય પદાર્થોના પ્રેમથી બહિર્મુખવૃત્તિ બળનાત્ત થઈને પોતાના કાર્યમાં તત્પર રહે છે, તેને એકદમ હઠાનવી એ કાર્ય થઈ મુરદેવ લાગે છે આત્મામાં રૂચિ વા પ્રેમ પ્રગટવાવિના બહિર્મુખવૃત્તિને કરોડો ઉપાયોથી પણ રોધી શકાતી નથી પ્રેમ વા રૂચિ એમાં શુ ? માહાત્મ્ય છે કે જેનાપિના અન્તર્મુખવૃત્તિ પ્રાપ્ત થતી નથી ? આવી જિજ્ઞાસા પ્રગટ થતા પ્રેમનું સ્વરૂપ જણાવવામાં આવે છે

" પ્રેમ "

છત્રસ્થાવસ્થામાં પ્રેમ એ આત્માની એક પરિપુતિરૂપે રહે છે, પ્રેમના બે ભેદ છે, (૧) પ્રણસ્ય અને (૨) અપ્રણસ્ય, જેનાથી આત્માના

સદ્ગુણો પ્રતિ વલણુ ધાય અને સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ ધાય તેને પ્રશસ્ય પ્રેમ કહે છે દેવ, ગુરુ અને ધર્મપર યનાર પ્રેમને પ્રશસ્ય પ્રેમ કહે છે ગુણુ ન્યા દેખાય ત્યા પ્રેમને ધારણ કરવો જેનાના સદ્ગુણુ હોય તેના સદ્ગુણુમા પ્રેમ ધારણ કરવો જોઈએ હજારો દુર્ગુણો તરફ લક્ષ ન રાખતા, એક પણુ ગુણુ જણાય તો તે ગુણુપર પ્રેમ કરવો જોઈએ જે પ્રેમથી આત્માની ગુણોવડે ઉચ્ચ દત્તા થાય ! તેવા પ્રેમને ધારણ કરવો જોઈએ પ્રશસ્ય પ્રેમને સ્વર્ગીય પ્રેમ કહેવામા આવે છે પ્રાર ભમા આરિત્ર બળને પ્રેમ ખીલવે છે માટે, તેને પ્રશસ્ય રમપુતારૂપ આરિત્ર પણુ કહે છે સદ્ગુણુમા પ્રેમ એ એક જાતની આરિત્રરમપુતા અતુ બવાય છે સદ્ગુણુ મનુષ્યોપર પ્રેમ ધ્યાવિના આત્માતુ આરિત્રબળ ખીલી શકતું નથી પ્રશસ્ય પ્રેમવિના ધમના પગથીયા ઉપર આરો હણુ થઈ શકતું નથી બાળછવો ધર્મપગથીયાપર પ્રશસ્ય પ્રેમથી આરોહે છે એ વાત ખરી છે બાલવૃત્તિને અન્તર્મુખવૃત્તિ તરીકે કરવામા પ્રશસ્ય પ્રેમવિના જરામાન આત્માતુ નથી અપ્રશસ્ય પ્રેમનેજ પ્રશસ્ય પ્રેમતરીકે દેરવી રાકાય છે પ્રેમની કિન્મત પ્રેમવિના અન્ય કંઈ નથી પ્રેમથી મન, વાણી અને કાયાનો ભોગ આપવામા જરામાત્ર ભય ઉપજતો નથી પ્રેમથી આખી દુનિયાતુ આકર્ષણુ કરી શકાય છે પ્રેમ એ સજવન મૂર્તિ છે, એમ કહીએ તો ચાલી શકે તેમ છે પ્રેમથી મનુષ્યોએ અન્યોને સર્વસ્વ અર્પણુ કર્યું છે સ્વાર્થ આદિ દોષોથી જે પ્રેમ ધારણ કરવામા આવે છે તે શુદ્ધ પ્રેમ નથી, પણ પ્રેમનો વિકાર છે પ્રશસ્ય પ્રેમવિના સસારની નીતિતુ ચક્ર નાલી શકતું નથી સાસારિક નીતિમા પણ પ્રેમવિના રહી રાકતું નથી. પતિ અને પત્નીવચ્ચે જે પ્રેમ હોતો નથી, તો તે બંનેને કવેશની હોળીમા ડપલાનણુ પડે છે, માટે દુનિયાદારીમા પણ નૈતિક પ્રેમની આવશ્યકતા સિદ્ધ થઈ છે પિતા અને પુત્રોને એક સખન્ધથી યોજનાર પ્રેમ છે પરંતુએને પિતાના બચ્ચાનીસાથે સખન્ધ કરાવનાર પ્રેમ છે માતા અને પિતાના નીતિસખન્ધને ટકાવી રાખનાર પ્રેમ છે કૃત્રિમ અપ્રશસ્ય પ્રેમ, વેરયા અને તેના યારોનચ્ચે ક્ષણિક સખન્ધ ઇન્દ્રિયની તુષિમાટે બધાય છે વ્યભિચારી પુરુષો અને સ્ત્રીઓમા પણ કૃત્રિમ પ્રેમથી તેવો ક્ષણિક સખન્ધ બધાય છે, એવા કૃત્રિમ ક્ષણિક સ્વાર્થિક પ્રેમને પ્રેમજ કહી શકાય નહિ જૂઠાં રૂપેયા અને જૂઠાં નગ જેવો કૃત્રિમ પ્રેમ, ખરેખર જલ ઉપર રહેલી સેવાળ જેવો છે, એવા કૃત્રિમ પ્રેમને તો મુઝાએ દેશવટોજ આપવો જોઈએ અપ્રશસ્ય પ્રેમ કાવના જેવો ક્ષણિક છે અપ્રશસ્ય પ્રેમમા વિષયોની લાલચ આદિ દુર્ગુણોનો સખન્ધ હોવાથી તેનો પરિત્યાગ કરવો જોઈએ અશુદ્ધ પ્રેમનો ત્યાગ

કરીને તુલ્ય પ્રેમ આદરવો બેઠાએ પ્રેમસળન્ધી તીચેની કવિતા મતન
કરવા લાયક છે

પ્રેમદશા

પ્રેમ પ્રથમ છે ધર્મ પગથિયુ, પ્રેમવિના નહિ ચાલે ।
પ્રેમસુમારી બહુ મજાની, મેદભાવ સહુ ટાલે ॥ ૧ ॥
પ્રેમવિનાનુ જીવન લુલુ, ગમે નહિ ઘર ઘનમાં,
તોર પ્રેમનો અભિનવો છે, જુસ્સો પ્રગટે ઘનમાં ॥ ૨ ॥
પ્રેમવિના નહિ ભક્તિ કદાપિ, પ્રેમવિના નહિ મિત્રો ।
પ્રેમે મસાની યોગીજન, જગમાં જુઓ ચરિત્રો ॥ ૩ ॥
આત્મપ્રતીતિ પ્રેમજ આપે, નવધા ભક્તિ જગાવે ।
પ્રેમે ગુરુનુ હૃદય મળે છે, સહુમા દેવ્ય થતાવે ॥ ૪ ॥
પ્રેમે યોગ સપાતો સાચો, મમતા રંગ ઊતારે ।
સ્વાર્થ દોષના બોધ વિનાશે, તન્મયતા ક્ષટ ધોડે ॥ ૫ ॥
પ્રેમવિના શ્રદ્ધાના ફાફાં, પ્રેમવિના શી કરણી ।
પ્રેમ પૂજ્ય છે પ્રથમ વક્તામા, ભવસાગરમાં તરણી ॥ ૬ ॥
સ્વાર્થ મેલનો યથા નહિ છાડો, પરમ પ્રેમ પૃથ્વારો ।
મળ્યા પછી નહિ જુદુ થાવુ, સર્વ સવધ વિચારો ॥ ૭ ॥
હર્ષોદ્ભવ રોમોદ્ભવ પ્રેમે, મનનુ આનન્દકારી ।
દોષ દષ્ટિનુ મૂલ વિનાશે, શુદ્ધપ્રેમ ચલિહારી ॥ ૮ ॥
દયા દાનમાં પ્રેમજ કારણ, સવનુ માન મૂલાવે ।
પ્રેમસમાધિ ત્યાં નહિ બાધિ, સમનુ મનમાં આવે ॥ ૯ ॥
નવયૌવનધારી જયકારી, પ્રેમવિના સહુ સુનુ ।
પ્રેમ પ્રભુ પરજાવે પલમાં, પ્રેમવિના સહુ જૂનુ ॥ ૧૦ ॥
દુર્વ્યો દ્વેષ ને રીસ નહિ ય્યાં, સમ્યગ્માવે રહેતુ ।
ઉત્તમજ્ઞાની પરણે પ્રેમજ, મુજ અનુભવમાં જુનુ ॥ ૧૧ ॥
સમજે કાઠ નહિ પ્રેમ વસ્તુ શુ? અનુભવ પ્રેમી પામે ।
પ્રેમીના મન આનન્દસુષ્ટિ, ઠરતો પ્રેમી ઠામે ॥ ૧૨ ॥
પ્રેમ રમણતા પરમ પ્રભુમાં, મુજ મનમાહિ આવી ।
શુદ્ધિસાગર પ્રેમ સુમારી, પરમાનન્દની ચાવી ॥ ૧૩ ॥

ભાવાર્થ — ધર્મનુ પ્રથમ પગથિયુ પ્રેમ છે, કારણ કે ધર્મપ્રતિ
રૂચિ-અર્થાત્ પ્રેમ થવાવિના ધર્મની આરાધના થઈ શકતી નથી પ્રેમ-
વિના દેનનુક અને ધર્મપ્રતિ પ્રવૃત્તિ થઈ શકતી નથી, માટે પ્રેમવિના
ધર્મમાર્ગમાં એ પગ આવવાનુ નથી પ્રેમ સુમારી બહુ

મળતી છે, શુદ્ધ પ્રેમની ખુમારીમા મહાત્મા સાત્ત્વિક આનન્દની મેળ લે છે, જેની માથે પ્રેમ ખુમારીનો સબન્ધ થાય છે તેની માથે ભેદ-ભાવ રહેતો નથી શિષ્યને જે શુઙ્ગા ઉપર બહુ પ્રેમ નથી હોતો તો ગુરૂની સાથે મનનો અભેદ થતો નથી અને ગુરૂની સાથે ભેદ, (નિમ નસ્કંદરા) રહે છે ગુરૂનો શિષ્યની ઉપર શુદ્ધ પ્રેમ હોય છે તો, પોતાના હૃદયને શિષ્યનું હૃદય બનાવી દે છે ગુરૂ અને શિષ્યનો સબન્ધ પ્રેમથી દૃઢ થાય છે, જોળ અને આટામા જે ઘી મળે છે તોજ મેદકની સિદ્ધિ થાય છે દેવના ઉપર પ્રેમ ખુમારી પ્રગટે છે ત્યારેજ, તેમના આકારવાળી ભૂતિમા તીર્થકરત્નની સાક્ષાત્ મનોભાવના પ્રગટે છે અને તે મની આગળ સ્તુતિ આદિથી પોતાનું હૃદય ખાલી કરી સકાય છે ધર્મના ઉપર જેનો પ્રેમ-યાને રૂચિ પ્રગટી હોય છે, તે ધર્મને માટે પ્રાપ્તાદિકનું સ્વાપેાનુ કરે છે, અને પોતાનામા ધર્મનેજ દેખી શકે છે

સતીને પોતાના પતિપ્રતિ અપૂર્વ પ્રેમ હોય છે જે સ્ત્રીઓએ પાતિ-મત્યધન પાળ્યો છે, તે પ્રાય પતિના પ્રેમથીજ પાળ્યો છે જે પુરૂષો એક પત્ની વર્મમતને પાળે છે તેઓ ફક્ત પોતાની પતિના શુદ્ધ નીતિમય પ્રેમનાજ પ્રતાપે આ વાક્ય અપેક્ષાએ અવલોધનુ બ્રહ્મચર્ય આદિ ગુણોવડે પતિનતા સ્ત્રી પોતાનું પાતિમતત્વ સરક્ષી શકે છે, તેમજ પત્નીનત પાળનારા પુરૂષો બ્રહ્મચર્ય આદિ, ગુણોના પ્રતાપે પત્નીમતને સરક્ષી શકે છે બ્રહ્મચર્ય ઉપર રૂચિ અર્થાત્ પ્રેમ હોય છે તો પતિનતા આદિ ધર્મોનું પાલન કરી શકાય છે જ્યાં પ્રેમ હોતો નથી ત્યાં પરસ્પર એક બીજાનો વિશ્વાસ આવતો નથી નુનિયાની નીતિના પ્રેમનું જેઓ પાલન કરી શકતા નથી, તેઓ ધર્મ પ્રેમનું પણ પાલન કરવાને શક્તિમાન થતા નથી જે પુરૂષો પોતાના પિતા ઉપર નિર્ભર પ્રેમ હોતો નથી, તે પુત્ર ખરે-ખર પિતાનું હૃદય લેવાને શક્તિમાન થતો નથી પ્રેમની ખુમારીથી મન, વાહી અને કાયાનો ભોગ આપી શકાય છે મિત્ર પોતાના મિત્રમા પ્રેમની ખુમારીથી સર્વે ગુણને કંટથી લે છે નિર્ભર પ્રેમની ખુમારીરૂપ સાગરમા આશુ જગત્ એક પરપોટા જેવું લાગે છે નિર્ભર પ્રેમ ખુમારીરૂપ નગા નગીમા જેણે સ્નાન કર્યું નથી, તે પોતાના ત્રિયોગના દોષોને ધોઈ નાખવાને શક્તિમાન બની શકતો નથી નિર્ભર પ્રેમ ખુમારીના આનન્દ જેણે આસ્વાધ્યો છે, તેને સ્વાર્થિક સમન્ધો ગુણ લાગે છે અને તેને સત્યગુણનીજ ઇચ્છા વર્તે છે શુદ્ધ પ્રેમની ખુમારીમા ધ્યેય વસ્તુનો સાક્ષાત્કાર થાય છે શુદ્ધ પ્રેમ ખુમારીના અવિકારી કોઈ ભજ્ન સનિયો બની શકે છે તેઓને મર્વે જગતપ્રતિ પ્રેમભાવ પ્રગટવાથી, સર્વે જગતના જીવોની દયા પાળના તેઓ સમર્થ થાય છે જ્યાં ભેદભાવ

છે ત્યા શુદ્ધ પ્રેમ હોતો નથી, કોઈ વખતે સ્વાર્થિક પ્રેમથી એક બીજને પ્રેમી કહી બોલાવવામા આવેછે, પણ શુદ્ધ પ્રેમના અભાવે ભુદ્ર પ્રેમનો ક્ષણિક આભાસ ખોટો છે, એમ જણાયાવિના રહેતુ નથી ન્યા એકે કના હૃદય મળીને અમુક વખતે અને અમુક કારણે ભુદ્ર થાય છે ત્યા શુદ્ધ પ્રેમ નથી, પ્રેમ વસ્તુની પ્રાપ્તિ કરવી એ કઈ સામાન્ય વાત નથી જે પ્રેમ, અવસ્થાભેદે અને સ્વાર્થ દોષથી ટળી જાય છે, તે પ્રેમ ઝાઝવાના જલની પેઠે પ્રેમજ ગણાતો નથી મૂઢ મનુષ્યોને કાચના રાક લમા જેમ મણિની બ્રાન્તિ થાય છે, પણ તે ખોટી છે તેમ વિષયાદિનો ક્ષણિક પ્રેમ તે ખરેખરો પ્રેમજ નથી વેસ્યામા પત્નીની ખુદ્ધિ ધારણ કરવી તે જેમ બ્રાન્તિ છે, તેમ વૈષયિક પ્રેમને પ્રેમ કહેવો તેપણ ઉપર્યુક્ત દૃષ્ટાન્ત પ્રમાણે ભ્રમભુદ્ધિજ છે, ખરેખર ધર્મપ્રેમવિનાશુ જીવન હુષ્ણુ છે છદ્મસ્થાવસ્થામા પણ પ્રથમ-કોઈ બાબતના-પ્રેમવિના હુષ્ણુ જીવન લાગે છે શાસ્ત્રપ્રેમ, ગુરુપ્રેમ, ધર્મકથાપ્રેમ, શાસનપ્રેમ આદિ બાબતોનો, પ્રેમ હોય છે તોજ મનમા આનંદ પ્રગટે છે ગમે તેવા જ્ઞાનિને પણ કોઈ-શુભ બાબતમા પ્રેમની રમણતા હોય છે એમ તેણુ જીવનચરિત્ર તપાસતા માણુમ પડે છે કોઈનો ધ્યાનમા પ્રેમ હોય છે તો તેને ધ્યાનવિના રચતુ નથી કોઈને જ્ઞાનના ઉપર પ્રેમ હોય છે તો તેને જ્ઞાનવિના ગમતુ નથી કોઈને યોગના ઉપર પ્રીતિની ધૂન લાગી હોય છે તો તેને યોગવિના પોતાણુ જીવન હુષ્ણુ લાગે છે કોઈને ક્રિયા ઉપર રચિ હોય છે તો તે તેમાજ રક્ત હોય છે યોગની રચિના પણ ભેદ પડે છે ધર્મ રચિ-યાને ધર્મપ્રેમવિના સમ્યક્ત્વ શુણુ પ્રગટતો નથી શ્રવણપ્રેમવિના પ્રેમજ્ઞાન પ્રગટતુ નથી શાસ્ત્રોમા દશ પ્રકારની રચિ (પ્રેમ) દર્શાવી છે, ખરેખર તેથી ધર્મ માર્ગમા ગમન કરી શકાય છે જેનામા ધર્મપ્રતિ પ્રેમ નથી, તેણુ જીવન શુદ્ધ છે એમ કહેવામા આવે તો તેમા કઈ આશ્ચર્ય નથી સતીને જેવો પતિપર પ્રેમ હોય છે, તેવો યતિને ધર્મ, દેવ અને ગુરુપર પ્રેમ હોય છે સતીને પતિ પોતાના આસાદ્વાસ જેવો લાગેછે, તદ્વત્ યતિને દેવ, ગુરુ અને ધર્મ પણ પોતાના પ્રાણુસમાન લાગે છે, શુદ્ધ પ્રેમમા દેવાદિતુ અમૂલ્યત્વ અવબોધાય છે સામાન્યતઃ કહીએ તો પ્રેમથી મનુષ્યોને ગમે ત્યા ગમે છે અને પ્રેમવિના ઘર વા વનમા પણ ગમતુ નથી

પોતાનામા શુદ્ધપ્રેમ પ્રગટયાવિના અન્યની પાસે પ્રેમની માગણી કરવી 'એ એક જાતની હાસીજ છે શુદ્ધપ્રેમનો તોર નવો અને આત્મબળનો ભુસ્સો અર્પનાર છે પરમાત્માની સાથે સ્કધક મુનિના શિષ્યોનો શુદ્ધપ્રેમ લાગ્યો હતો ત્યારેજ તેમને તરીરમમત્વ ટળ્યુ હતુ ધર્મઉપર અત્યંત પ્રેમ ધારણ કરીને પૂર્વે અનેક જૈનોએ, ચક્રવર્તિની સપ-

દાનો ત્યાગ કરીને, સર્વ સગતિ-ત્યાગરૂપ ભાગવતી દીક્ષાને શ્રદ્ધા હતી શ્રી વીરપ્રભુના સર્વાનુભૂતિ અને મુનક્ષત્રમુનિએ પ્રભુના ઉપર પ્રગટેલા શુદ્ધપ્રેમથીજ પોતાના પ્રભુની ભક્તિના યોગે ગોરાલાની સાથે ભાપણુ કર્યું હતુ અને શુદ્ધપ્રેમથીજ કાયાની મમતા ટાળી હતી મનુષ્યોના ઉપર શુદ્ધપ્રેમ ધારણ કરનાર મુનિવર, અન્ય મનુષ્યોને પ્રતિબોધ દેવામાટે ગામોગામ વિચરે છે અને અનેજ ક્ષુધાદિ પરિસહોને વેઠે છે, તેમા પણ શુદ્ધપ્રેમનુજ પ્રાબલ્ય અવબોધાય છે ત્રિશલા રાત્રીના ગર્ભમા શ્રી વીરપ્રભુ હતા ત્યારે, પ્રભુ પોતાની માતાની ભક્તિથી કપાયમાન થયા નહિ, તે વખતે ત્રિશલા માતાની જે અવસ્થા યદ્ય હતી તેમા પણ પ્રેમની પ્રબલતા હતી રાજુલે ત્રી નેત્રિનાથને સ્વામી તરીકે સ્વીકારીને અન્તે દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી, તેમા પણ પ્રેમનુ પ્રાબલ્ય અનબોધાય છે શ્રી વીરપ્રભુએ ચરકોશિયા મર્ધપર દયાની વૃદ્ધિ વર્ધાવીને બોધ દીધો હતો, તેમા પણ શુદ્ધપ્રેમનુજ આકર્ષણ હતુ, એમ અવબોધાય છે શુદ્ધપ્રેમરૂપ લોહનુબન્ધથીજ પૂર્વકાલના શિષ્યો, પોતાના સદ્ગુરુના હૃદયની વિદ્યાઓને આકર્ષવા શક્તિમાન થતા હતા જેના ઉપર આપણો પ્રેમ હોય છે, તેનામાટે આપણો પ્રાણ સમર્પનાને શક્તિમાન થઈએ છીએ, તેમા પણ પ્રેમજ કારણીભૂત છે જેના ઉપર પ્રેમ છે એવો પુરૂષ બળતા ઘરમા ઉઘેનો હોય તો તેને ખેંચી કાઢવાનેમાટે પ્રેમીના તનમા ભુસ્સો પ્રગટે છે પ્રેમના યોગે માતા પોતાના પુત્રને અગ્નિમા બળતો દેખીને પોતે અગ્નિમા પ્રવેશ કરે છે અને પોતાના પ્રાણના બોને તેને બહાર કાઢવા પ્રયત્ન કરે છે

પોતાના મિત્રને નદીમા તપ્તાતો દેખીને તેનો ખરો મિત્ર નદીમા પરતુ મૂકીને, પોતાના મિત્રને બહાર ખેંચી કાઢે છે, તેમા પણ પ્રેમની પ્રબલતા અનબોધાય છે સ્વદેશ પ્રેમના બળથી સ્વદેશીના તનુમા ભુસ્સો પ્રગટે છે અને તે પોતાના પ્રાણ વોગેનુ સ્વાર્પણ કરના જરામાત્ર અચકાતો નથી શુદ્ધપ્રેમથી અન્યોનુ અશુભ કરવાની પ્રવૃત્તિ થતી નથી અશુદ્ધ અને ઝોકદેશીય પ્રેમથી પોતાના પ્રેમીઓનુજ દિષ્ટ કરવાની પ્રવૃત્તિ થયા કરે છે, પણ પોતાના પ્રેમીઓના જે પ્રતિકૂળ હોય તેનું તો અનિષ્ટ કરવાની પ્રવૃત્તિ રહે છે એક મનુષ્ય ઉપર પ્રેમ હોય છે તો તેનું એય ઇચ્છાય છે અને તેની રક્ષા કરી રાકાય છે એ મનુષ્યો ઉપર પ્રેમ હોય છે તો એ મનુષ્યનું એય કરી રાકાય છે અને એની દયા પાળી રાકાય છે એમ કરતા કરતા સર્વ મનુષ્યોપર પ્રેમ થાય છે તો સર્વ મનુષ્યોનું ભવું કરી રાકાય છે, અર્થાત્ સર્વ મનુષ્યોમાટે તન, મન અને ધનનુ સ્થાપણ કરાય છે સર્વ જીવોપર શુદ્ધપ્રેમ પ્રગટતા સર્વ જીવોપર મૈત્રીભાવના પામે છે અને સર્વ જીવોની દયા

પાળી રાકાય છે દયા, દાન અને શીયલ પાળવામા પણ પ્રેમનુજ પ્રથમ પ્રાપ્ત્ય હોય છે ન્તાના બાળક ઉપર માતાનો અત્યન્ત પ્રેમ હોય છે, તેમ ન્હાના બાળકને પણ માતાના ઉપર અત્યન્ત પ્રેમ હોય છે, પરન્તુ બાળક મોટી ઉમરનુ યાય છે ત્યારે પ્રેમના સૂત્રને મલીન કરી દે છે, તેથી તેના ઉપર જનની વગેરેનો પૂર્વના જેવો પ્રેમ રહેતો નથી મનુષ્યો, સ્વાર્થોદિ દોષોવડે વસ્ત્રની પેઠ પ્રેમને પણ મલીન કરી દે છે ઉચ્ચ પ્રેમનો પ્રાદુર્ભાવ કરવો હોય તો ઉચ્ચ જ્ઞાન અને સત્વશુભની પ્રાપ્તિ કરવી જોઈએ જેમ જેમ આત્માની શુદ્ધિ થતી જાય છે, તેમ તેમ ઉચ્ચ પ્રેમની પણ શુદ્ધિ થતી જાય છે

સ્વર્ગીય પ્રેમમા વૈધવ્ય, કલેશ, વગેરે કંઈ પણ અનર્થત્વ હોતુ નથી શરીર રૂપ આદિના પ્રેમને પ્રેમ કહેવામા ઘણા વિરોધો આવે છે મૂઢ મનુષ્યો શરીરના રૂપમા પ્રેમ ધારણ કરે છે પણ તેમાથી આત્મા નીકળી જાય છે ત્યારે, તે મૂઢ મનુષ્યો શરીરના પ્રેમની ભૂલ સમજી શકે છે અમુક કારણથી પ્રેમ બાધવામા આવે છે અને અમુક કાર્ય નહિ કરવાથી પ્રેમને ઉતારવામા આવે છે, આવી દશાના પ્રેમને શુ શુદ્ધ પ્રેમ કહી શકાય કે ? “અમુક મનુષ્યના ઉપર પ્રથમ તો બહુ પ્રેમ હતો, હવે તો તેના સામુ પણ જોતુ ગમતુ નથી, અમુક મનુષ્ય પ્રથમ તો સારો હતો તેથી તેના ઉપર પ્રેમ કર્યો હતો, હવે તો તે બ્રહ્માચારી બની ગયો છે તેથી તેના ઉપર પ્રેમ આવતો નથી, પણ ઉલટો ક્રોધ આવે છે” આવા વચનો બોલનારના મનમા શું ખરા પ્રેમનો આવિર્ભાવ કહેવાય કે ? ઘડીમા પ્રેમ બધાય અને ઘડીમા પ્રેમ આલ્યો જાય ! આ સર્વ કૃત્રિમ પ્રેમના લક્ષણ છે કેટલાક કાર્યો સાધી લેવા હોય ત્યારે ધવલશેઠની પેઠે પ્રેમ કરનામા આવે અને પશ્ચાત્ પ્રાણ પહાર કરવામા પણ વાર ન લગાડનામા આવે ! એ કદી શુદ્ધ પ્રેમજ કહેવાય નહિ કેટલીક વખતે કહેવાય છે કે “તમારા ઉપરથી બે કલાક પહેલા પ્રેમ ઉતરી ગયો હતો, પણ હવે તો પાછો તમારા ઉપર પ્રેમ થયો છે” “હાલમા તો કંઈ પ્રેમ દેખાતો નથી” “હવે તો હુ પ્રેમ કરનાર નથી” “હવે તો હુ ઉપર ઉપરથી પ્રેમ રાખીશ” “તમારો પ્રેમ હાલમા કંઈ જણાતો નથી” “તુ પ્રેમના સોગમ ખાય તો તુ પ્રેમી છે” “મારા ઉપર પ્રેમ છે કે ?” ઇત્યાદિ વાક્યોમા કૃત્રિમ પ્રેમનુ પોકળ સ્પષ્ટ અવબોધાય છે પિતા અને પુત્ર, પતિ અને પત્ની, સ્વામી અને સેવક, મિત્ર અને અન્યમિત્ર, શુર અને શિષ્ય, રાજા અને કોટવાળ, માતા અને દીકરી, અને પ્રજા, સાધુ અને શ્રાવક, બ્રહ્મ અને

દેવ, સેનાપતિ અને યોદ્ધાઓ, વગેરેના બે કૃત્રિમ પ્રેમ હોય છે, તે તેનું પારપુરુષ કદી સારૂ આવતું નથી

કુર પ્રાણીઓ પણ પ્રેમથી પોતાના બચ્ચાઓનું રક્ષણ કરે છે અને તેઓના પ્રાપુના રક્ષણમાટે પોતાના પ્રાપુનું પણ સ્નાર્પણ કરે છે આ દૃષ્ટાંતથી સાર લેનારો છે કે, શુદ્ધપ્રેમ જગતનું તથા પોતાનું શ્રેય કરવા શુ સમર્થ નથી ? અર્થાત્ છેજ સ્નાર્થ અને ક્રોધાદિક દોષોનડે મનુષ્યોએ કૃત્રિમપ્રેમનું અવલંબન કરીને દુનિયાની અવનતિનું કાર્ય આરંભ્યું છે કેટલાક શબ્દોએ લેખથી કૃત્રિમપ્રેમને ધારીને સ્પર્દેશીય અને પરદેશીય પ્રજાનો વિશ્વાસ ખોલ્યો છે કેટલાક વ્યાપારીઓ સ્વાર્થપ્રપચ્ચતા વિકાસે માત્ર મથકે, કૃત્રિમપ્રેમથી પવિત્ર જીવનને કનકિત કરી અન્યોને પણ પોતાના પાપમય વિચારોના પ્રવાહમાં આકર્ષીને જગતનું અનનતિ આરંભે છે કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ તેમજ કેટલાક જૈનો કૃત્રિમપ્રેમના શાળામાં અભ્યાસ કરીને-જૈન નામને કલંકિત કરીને, સ્વાર્થ, નિર્દોશતા અને ઈર્ષ્યાદિ દોષથી, શુદ્ધો, માતાપિતા, બંધુઓ, કુટુંબીઓ અને અન્ય મનુષ્યોની સાથે સાકર જેવી જિંદગીથી વિપગ્નિત પ્રેમનો પ્રપચ્ચ કરીને, શુદ્ધપ્રેમના અકુસળોને હૃદયમાં ઉત્પન્ન થતાજ છેજ નાખે છે, તેથી તેઓ-દેવ, શુદ્ધ અને ધર્મપ્રતિ શુદ્ધપ્રેમ ધારણ કરવાનું પ્રવૃત્તિને ક્યાંથી વારણ કરી શકે ? કેટલાક ભાષાશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ, તેમજ ન્યાય અને ન્યાયશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ પણ કૃત્રિમપ્રેમનું પ્રપચ્ચને વિસ્તારીને પોતાનું આયુષ્ય નિરર્થક વહન કરે છે કેટલાક પ્રાણીઓ અને કેટલાક માનવેષથી સ્થાનુ અનેલાઓ, શુદ્ધ અને દેવતાદિપર કૃત્રિમપ્રેમ ધારણ કરીને અને સ્વાર્થાદિ દોષવડે, પોતાના આત્માને પાપકલકયુક્ત કરીને,-દયા, મેત્રી, ઉચ્ચ હૃદય અને સરલતા આદિ ગુણોથી ભણ્ણ બનીને પોતાની તથા પોતાના આશ્રિતોની જીવનપણ બગાડે છે

કેટલાક મનુષ્યો, વિનયરત્ન તરીકે પ્રગિજ્જિ પામેલા મુનિની પેઠે ઉપર ઉપરનો કૃત્રિમ-વિષમય પ્રેમ દર્શાવીને, મનુષ્યોને દુઃખના સારમાં ફાંસે છે અનેક પ્રકારના સ્વાર્થના વિચારોને દેશવટો દેવાનું તકિ આવે તાવત, દુનિયાના ઉચ્ચ પ્રેમના કટપટ્તોના દર્શનની આશા રાખવી તે વ્યર્થ છે ગમે તેવા સત્તાધિકારીઓ યાઓ, મોટા મોટા પ્રેક્ષકો બને, અત્યંત લક્ષ્મીના અધિપતિ બને અને ગમે તેવા વડા બને, પણ સ્વાર્થાદિ દોષવડે બેના તેના ઉપર કૃત્રિમ પ્રેમને ધાર કરે છે ત્યામુખી, તમે સત્વગુણના આનન્દને પ્રાપ્ત કરી શકવાના નથી પ્રેમના અનેક ભેદ પડે છે,-કૃત્રિમ પ્રેમનું સ્વરૂપ તો પૂર્વે દર્શાવ્યું એક પ્રેમ એવો છે કે જેના ઉપર પ્રેમ હોય તેણે, દયા અને દાનાદિ

ભયુ કરી શકાય, પણ તેમના અન્યોને મારી નાખવામા પ્રવૃત્તિ થાય, તે વ્યાઘ્રાદિની પેઠે પાત્તવીય પ્રેમ અવબોધવો શરીરની સુન્દરતાને દેખી કોઈના ઉપર પ્રેમ યાય છે તે તારીરિક પ્રેમ કહેવાય છે, એ પ્રેમ પણ ઉત્તમ નથી, કારણ કે તેવા પ્રકારના પ્રેમને તો પશુઓ અને મૂઠ મનુષ્યો-આમડીના મોઢે ધારણ કરે છે અહ્વાઉદીન અને ઝોરગળેબની પેઠે પોતે જે ધર્મ પાળતા હોય તેનો વિસ્તાર કરવો અને સ્વાભિમત ધર્મ માનનારાઓ ઉપર પ્રેમથી મરી મથનુ અને અન્ય ધર્મ પાળનારાઓની કતલ કરવી, તેમનુ મર્વસ્વ નષ્ટ કરનુ અને તેઓના દેવોને નાળો ભાડવી, તે તો સકુચિત ધર્માન્ધ પ્રેમ ગણાય છે આવા સકુચિત ધર્માન્ધ પ્રેમને પ્રેમજ કહેનામા મોટામા મોટી ભૂલ કરાય છે આના પ્રકારનો સકુચિત ધર્માન્ધ પ્રેમ, સ્વપરનુ હિત કરવા સમર્થ થતો નથી કેટલાક આગમ નિરપેક્ષ, પોતાની બુદ્ધિની કલ્પનાથી પોતાના ધર્મ સાધુઓને સત્ય માની તેઓના ઉપર પ્રેમ ધારણ કરે છે અને તેથી અન્ય-જે જે સાધુઓ, કે જે પોતાના અભિમતથી ભિન્ન હોય તેઓને નાશ કરવા-તેઓનુ ભૂડું કરવા પ્રયત્ન કરે છે, તેઓ પણ સકુચિત ધર્માન્ધપ્રેમધારક જાણના કેટલાક મનુષ્યો પાજરાપોળો બાધે છે અને પશુઓ ઉપર પ્રેમ રાખે છે અને તેઓનુ પાલન કરે છે, પણ કદાપિ કોઈ મનુષ્ય વ્યક્તિમા વા અમુક આવક વા સાધુમા કોઈ જાતનો દોષ સાબળે છે વા દેખે છે, તો તેઓની હેલના કરવા તથા તેઓનુ અશુભ કરવા-મન, વાણી અને કાયાથી પ્રવૃત્તિ કરે છે, અર્થાત્ વાધ, સાપ, મગર અને હુકકાયા કૂતરાની પણ દયા કરનારા અને તેઓના ઉપર પ્રેમ ધારણ કરનારા મનુષ્યો, અન્ય કોઈ મનુષ્ય વ્યક્તિમા, દારૂ-પાન, વ્યભિચાર વા અસત્ય બાપણુ વગેરે દોષો હોય છે તો, તેના ઉપર તૂટી પડે છે અને તેના પ્રાપ્તો નાશ કરવા પ્રયત્ન કરે છે, તેના આજીવિકાના સાધનોને પણ હરી લે છે અને નિન્દાદિવડે તેના મનને અત્યત સતાપીને પરમાધામીની પેઠે વેદના કરવા બાકી રાખતા નથી, એ શુ ખેદજનક નથી? અલગત અત્યત ખેદકારક છે કેટલાકો વાધ, સર્પાદિ પશુઓની દયા કરે છે, પણ કોઈ સાધુમા કઈ દોષ આવી ગયો હોય, વા એવી વાત પણ સમજાઈ હોય તો તેના મનને દુ ખવવા અને તેને ધૂળ જેવો હલકો કરવા નિર્દય પરિણામને ધારે છે, આવા પ્રકારના મનુષ્યોના પ્રેમને વિવેકશૂન્ય-તુચ્છ પ્રેમની ઉપમા આપવામા આવે તો, ખરેખર તે અયોગ્ય નહિ ગણાય કેટલાક મનુષ્યો, પોતાના શ્રેય હાથ કરે છે તેના ઉપરજ પ્રેમ ધારણ કરે છે અને , , , દષ્ટિથી કદી જોતા નથી, આવા પ્રકારના

પ્રેમને સ્વાર્થ પ્રેમ કહેવામા આવે છે એક ભતનો પ્રેમ એવો હોય છે કે, કોઈ પણ મનુષ્ય પોતાનું જીવન ન કરે ત્યાંથી તેના ઉપર પ્રેમ ધારણ કરે છે અને જ્યારે કોઈ જીવ કરના પ્રયત્ન કરે છે તો પશ્ચાત્ત પ્રેમના ઠેંગાં દ્રેવાગ્નિમય હૃદય થઈ જાય છે, આપણુ વૈકારિક પ્રેમ છે કેટલાક મનુષ્યો કોઈના મુખના વખતે તેના પ્રેમી બને છે, પણ જ્યારે તેના ઉપર દુખ ઉપાવિ આવી પડે છે ત્યારે, તેના ઉપરથી પ્રેમ હટાડી દે છે, આપણુ સ્વાર્થ પ્રેમજી અવબોધાય છે કેટલાક મનુષ્યો, જે પોતાની માન્યતા પ્રમાણે વર્તે છે તેના ઉપર પ્રેમ ધારે છે અને અન્યના ઉપર પ્રેમદષ્ટિથી દેખતાં જો પણ નથી, તેઓ પણ પ્રેમની સકુચિત વૃત્તિથી આગળ વધેલા જણાતા નથી. જેઓ ઘડીમા પ્રેમી બની જાય અને ઘડીમા વાઘરીવાડની પેઠે કલેસ કરી ગાળનાળા કરે! તેના પ્રેમધારકોના પ્રેમને અનાર્થ પ્રેમ કહેવામા આવે છે જેઓ અનાર્થ પ્રેમથી આગળ વધ્યા નથી, તેઓ સાધુના ધર્મને મહાપુ કરવાના અધિકારી કયાથી બની શકે? જેઓ પ્રેમનો કય વિકલની પેઠે બલહાર કરે છે તેઓના પ્રેમને વ્યાપારિ પ્રેમ કહેવામા આવે છે જેઓ પત્રોમા પ્રેમના ઉભરાઓ કાઢી દે અને બાજુ પ્રેમના સાગરમા તાબુઈ જતા હોય! એવો દેખાવ કરે, પણ તેઓના હૃદયમા પ્રેમનો હાટો પણ ન હોય, તેવા પ્રેમને ઇન્દ્રિયવિક પ્રેમ કહે છે જેઓ આચાર્યશૈવડે પ્રેમની મૂર્તિરૂપ પોતાને જણાવે અને “અમે પ્રાપ્તને પણ હીસા બમા ગણતા નથી” એમ બોલી બતાવે અને વખત આવે પ્રેમના ઠેંગાં શત્રુતા દેખાડે, તેને વિષમ પ્રેમ કહે છે જેઓ પ્રેમની વાતો કયાં કરે પણ પ્રેમના વિવેકને સમજી શકે નહિ અને મૂઠપણુ દેખાડે, તેઓના પ્રેમને અવિવેક પ્રેમ કહે છે જે પ્રેમ ઘડી ઘડીમા પોતાના સ્વરૂપને ફેરવી નાખે અને તેણે ઠેંગાણુ રહે નહિ, તેને ચલપ્રેમ કહે છે જે પ્રેમ મુનર્પની પેઠે પોતાના રંગને બદલે નહિ તેને સ્વર્ણ પ્રેમ કહે છે સુવર્ણને હજારો નણુ લાકડાના ઢગલામા અગ્નિ સળગાવીને નાખવામા આવે તોપણુ તે પોતાનું મૂળ રૂપ તજતુ નથી, તેમ શુદ્ધ પ્રેમ પણ હજારો સકટોમા એકરૂપે સ્થિર રહે છે ખરેખર તેવા સુવર્ણ પ્રેમને ધારણ કરનારો જાતમા વિરલા છે જે પ્રેમ જીજ્ઞાસુ ચદ્રમાની પેઠે વૃદ્ધિ પામે તેને ચીત્રપ્રેમ કહે છે જે પ્રેમ જેના ઉપર થાય તેના ઉપર પ્રથમ ઘણું હોય અને પશ્ચાત્ત જીવનના અન્દની પેઠે કાય પામતો જાય તેને કાય પ્રેમ કહે છે જે પ્રેમ મનુષ્યની પેઠે પૂર્વના સસ્ત્રાથી ઉપજે છે તેને સસ્ત્રાજ્ઞ પ્રેમ કહે છે જે પ્રેમ અમુક એક વ્યક્તિપર હોય અને આખી દુનિયાના મનુષ્યોપર અસમાન પણ ન હોય, તેને એક વ્યક્તિપ્રેમ કહે છે એક વ્યક્તિપ્રેમથી

આખી દુનિયા ઉપર પ્રેમ ન હોવાથી, કોઈ અપેક્ષાએ ઉપકાર કરી શકાતો નથી જે પ્રેમરસના સાધ્યબિન્દુનો સાર ન જણાતો હોય તેને સાધ્યશૂન્ય પ્રેમ કહે છે જે પ્રેમમા નિસ્સારતા જણાતી હોય તેને નિસ્સાર પ્રેમ કહે છે નીતિના સબન્ધમા જે પ્રેમ થાય છે તેને નૈતિકપ્રેમ કહે છે જે પ્રેમથી ઉપરના ગુણસ્થાનક ઉપર ચઢાતુ હોય અને દેવગુરુ ધર્મપર અત્યંત શ્રદ્ધા યતી હોય તેને શુદ્ધપ્રેમ કહે છે આત્માની શુદ્ધતા અને ઉચ્ચતા કરવાનો આશય જેમા છે, તેના શુદ્ધપ્રેમને ધર્મ જીવો ધારણ કરે છે જેઓ શુદ્ધપ્રેમથી મસ્ત બનેલા છે એના શ્રાવકો અને મુનિવરો, દેવગુરુ અને ધર્મમા અત્યંત પ્રેમને ધારણ કરી આત્માની ઉચ્ચતા કરે છે શુદ્ધપ્રેમવિના ભક્તિની ઉત્પત્તિ થતી નથી પ્રારભમા જલવિના ખીજ ઉગતુ નથી, તેમ શુદ્ધપ્રેમવિના ધર્મ-રૂપ ખીજ ઉગી શકતુ નથી ઉચ્ચ-શુદ્ધ પ્રેમના પાત્રભૂત બનેલા એવા શ્રીમદ્ આનન્દધનજી, શ્રી રૂપભદ્રેવને “રૂપભજિનેશ્વર માહરો રે” ઇત્યાદિ વચનોથી સ્તવે છે તેમની બહોતેરીમા પણ ઉચ્ચ-શુદ્ધપ્રેમપાત્રોની રચના અનુભવવામા આવે છે દ્રવ્યાનુયોગના ગીતાર્થ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી “રૂપભજિપુદ્ગુ પ્રીતડી ” ઇત્યાદિ વાક્યોથી પ્રભુની સાથે ઉચ્ચ પ્રેમને ધારણ કરે છે, એમ સિદ્ધ થાય છે શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય “જગજીવન જગવાલ્હો” તથા “જિજ્ઞદરાય ધરજો ધર્મજ્ઞેહ” ઇત્યાદિ વાક્યોથી પ્રભુઉપર ઉત્પન્ન થએલા પ્રેમના ઉદ્ગારોને બહાર કાઢે છે તેમણે કરેલા પ્રભુના સ્તવનોમા પ્રેમરસ ન્યા ત્યા ઉભરાઈ ગએલો જોનામા આવે છે શ્રીમદ્ હેમચન્દ્રાચાર્ય, સ્વકૃતસ્તોત્રમા પ્રભુના બાળક બનીને ઉચ્ચ પ્રેમરસના પ્રવાહને પ્રવાહે છે શ્રીમદ્ જ્ઞાનનિમવસૂરિ મહારાજ પણ શ્રીસિદ્ધાચલના સ્તવનોમા, સિદ્ધાચલપ્રતિ પોતાના હૃદયમા ઉત્પન્ન થએલા શુભપ્રેમરસના ઉભરાઓને, વાણીદ્વારા બહાર કાઢી સિદ્ધાચલપ્રેમરસરસિક થયા છે શ્રીમદ્ હેમચન્દ્રાચાર્યનો જૈનધર્મને-અતિ સ્તુત્ય-રાજકીય ધર્મ બનાવવાનો પ્રેમ હતો, માટે તેઓ ધર્મરસિક કહેવાય છે ઉચ્ચ પ્રેમવક્ષણભક્તિના પાત્રભૂત શ્રીમદ્ નિજપાનન્દસૂરિ (શ્રીઆત્મારામજી) મહારાજ હતા, તેમણે ઉચ્ચ પ્રેમનો રસ સ્વકૃત સ્તવનોમા રેડ્યો છે શ્રીમદ્ ગણધરમહારાજે લોમસ્સસૂત્રમા ઉચ્ચ પ્રેમવક્ષણભક્તિના ઉદ્ગારો જણાવ્યા છે શ્રીપરમાત્માના પ્રેમમા રસિક બનેલા મુનિવરો, ભક્તિદ્વારા પ્રભુના ગુણોને બળે છે અને પ્રભુના તે તે ગુણોની સ્તુતિ કરીને પોતાનામા ઢકાયવા તે તે ગુણોને પ્રગટાવે છે ગુરુના પ્રેમમા પુનેલા શિષ્યો, ગુરુની આજ્ઞાપ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે અને તારીરની રાખતા નથી લોહચુબકની પેઠે આનંદપુ

કરનાર ઉચ્ચ-શુદ્ધપ્રેમ જેના હૃદયમા પ્રગટયો હોય છે, તે ઇચ્છિત વસ્તુને પ્રાપ્ત કરી શકે છે પ્રેમરસમા મન પાપુ એકતાર બની જાય છે, માટે અન્તર્વૃત્તિ કરવામા ઉચ્ચપ્રેમની અત્યંત આવશ્યકતા છે, એમ સિદ્ધ થાય છે

આત્મામા મનોવૃત્તિને રમાડનાની જેની ઇચ્છા હોય, તેણે પ્રથમ અધ્યાત્મજ્ઞાન મેળવવું જોઈએ અને આત્માને પ્રેમરસપાત્રભૂત કરવો જોઈએ, અર્થાત્ આત્મામાજ પ્રેમરસ કલ્પવો જોઈએ આ પ્રમાણે આત્માપર પ્રેમમય વૃત્તિ બની રહેવાથી અન્તર્વૃત્તિ પ્રતિદિન નિશેષતઃ ખોલ્યા કરે છે આત્મામા પ્રેમ લાગતા હર્ષોદ્રમ અને રોમોદ્રમ થાય છે અને મન આનંદકારી રહે છે આત્મામા પ્રેમ લાગતા દોષદૃષ્ટિ મૂળ નહીં થાય છે અને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેમજ દોષની નિન્દા આદિમા પ્રવૃત્તિ થતી નથી, આવા શુદ્ધપ્રેમની બિહારી છે! જે મનુષ્યોને આવો આત્મિક-શુદ્ધપ્રેમ પ્રગટયો છે, તેઓને મારો નમસ્કાર થાઓ!! આત્માપર પ્રેમની લગની લાગતા મનના સંકલ્પવિકલ્પ ટળે છે અને તેથી સમાધિની પ્રાપ્તિ થાય છે પ્રથમાવસ્થામા શુભપ્રેમવિના ધર્મોત્તુ ધ્યાનમા ચિત્ત લાગતું નથી અને ધર્મક્રિયાઓ કરતા છતાં પણ-તે તે ક્રિયાઓના પ્રેમ નહિ હોવાથી શૂન્યતા ભાવે છે પ્રેમથી પરમાત્માની શ્રદ્ધા થાય છે વર્તે પ્રેમથી સમ્યક્ત્વનું બીજ રોપાય છે, માટે અશુભ, રાગ, દ્વેષ અને ઈર્ષ્યા વગેરે જેમા ન હોય એવા શુદ્ધ પ્રેમથી વર્તેલું જોઈએ સર્વ જીવોપર પ્રેમથી મૈત્રીભાવના ધારણ કરવી, કેટલાક જીવો અશુભ કરના પ્રવૃત્તિ કરે તો પાપુ સામુ અશુભ ન કરતા તેઓના આત્માનુ શ્રેય ચિંતવવું, -આવા ઉત્તમ પ્રેમને જેનધર્મના ઉત્તમ મુનિવરો વારણ કરે છે શ્રી મહાવીરપ્રભુએ સર્વ જીવોપર પ્રેમ ધારણ કર્યો હતો, -જ્યારે તે છઠ્ઠા શુપુરુષો હતા ત્યારે, સર્વ જીવોની સાથે મૈત્રી ભાવને ધારણ કર્યો હતો તેથી ઉપસર્ગ કરનારાઓના ઉપસર્ગ સહન કરીને તેઓનાપર મૈત્રીભાવના ભાવી હતી ધર્મની ક્રિયાઓ કરતા આવો ઉત્તમ પ્રેમ ધારણ કરવાથી, મનરૂપ આકાશમા મૈત્રીભાવનારૂપ ચન્દ્ર ખીલી શકે છે શ્રીમહાવીરસ્વામીએ કેવલજ્ઞાન પામ્યા પૂર્વે -દુઃખરૂપ સાધુ અવસ્થામા-ઉત્તમ શુદ્ધ પ્રેમ ધાર્યો હતો, તેવા પ્રેમને કોઈ નીતાર્ય મુનિવર પારખી શકે છે ગઠ મનુષ્યો, કે જેઓ નિરક્ષર અને આત્મ તત્ત્વજ્ઞાતા નથી અને અક્ષરના શત્રુઓ છે, તેઓ આવા ઉત્તમ પ્રેમનું રહસ્ય અવગોધી શકતા નથી અનુભવજ્ઞાની આવા ઉત્તમ-શુદ્ધપ્રેમનો અનુભવ પામી શકે છે જે અનુભવજ્ઞાની આવો ઉત્તમ પ્રેમ ધારણ કરે છે, તેના મનમા આનંદની સૃષ્ટિ ખીલી ઉઠે

છે, અર્થાત્ તેનું મન આનન્દમય બની જાય છે ઉત્તમ પ્રેમની રમણુતા પરમાત્માના થવી જોઈએ પરમાત્માની સાથે પ્રેમવૃત્તિની લય લાગવાથી આત્મરમણુતા ઉત્પન્ન થાય છે અને તે રમણુતામાં આનન્દરસ હોવાથી આરિનરૂપ તે કહેવાય છે આવી ઉત્તમ પ્રેમરમણુતા પ્રભુના સમન્ધે કરવી જોઈએ, અને તેવી પરમાત્માની સાથે પ્રેમરમણુતા મારા મનમાં બ્રહ્મારૂપે આવી છે એમ લેખક કહે છે ખરેખર અનન્તશુણુધામ એના અરિહન્ત અને સિદ્ધની સાથે પ્રેમરમણુતાનો તાર બાંધવો તે મુક્તદગાની આવી છે ઉચ્ચ ગુણપ્રેમની પ્રમાણીમાં જગતની સૃષ્ટાની મહીનતા બિલકૂલ રહેતી નથી ઉપર્યુક્ત પ્રેમરમણુતાથી સિદ્ધ થયું કે, પ્રેમરમણુતારૂપ સાકારે મનરૂપ માકડ બધાઈ જાય છે પ્રેમરમણુતા જ્યાં હોય છે, ત્યાં મન હોય છે અને તેથી મનને જીતવું હોય તો ઉત્તમ પ્રેમરમણુતા પ્રગટાવવી જોઈએ અધ્યાત્મજ્ઞાનની પરિપક્વ દશા થનાથી આત્મામાં પ્રેમ લાગે છે અને તેથી અન્તર્વૃત્તિ સહેજે ઉદ્ભવે છે પ્રસંગોપાત્ત બાહ્યવૃત્તિના સંયોગે બહિર્મુખવૃત્તિ થાય છે તોપણ તુર્ત અન્તર્વૃત્તિ ઝરી શકાય છે, તેનું કારણ એ છે કે, તેવી દશાથી બાહ્યમાં પ્રેમરમણુતા રહેતી નથી જ્યાં પ્રેમ નાય નહિ, ત્યાં ચિત્ત ચાટે નહિ બાહ્યમાં મુખત્વ બુદ્ધિ ટળતા બાહ્યમાં વૈષયિક પ્રેમ રહેતો નથી, તેથી બહિર્વૃત્તિના કુટુંબનું જોર પ્રવર્તેલું નથી બાહ્યવૃત્તિના કુટુંબનું જોર એટલું બધું વિશેષ છે કે, તેના પાશમાં અન્તર્વૃત્તિનો ચેતનસ્નામી ફસાઈ જાય છે અને બહિર્મુખવૃત્તિરૂપ અશુભ સ્ત્રીને સુન્દર માની, અન્તર્વૃત્તિથી પરાડ મુખ થાય છે ચેતનસ્નામિની આવી દશા જોઈને અન્તર્વૃત્તિ મનમાં અત્યંત નિઆર કરીને તેના સઘળો દોષ બહિર્વૃત્તિના મોહ કુટુંબને આપે છે મોહ કુટુંબે માફ સર્વ ગર્વ બજારનું એમ કહેતી વખતે અન્તર્વૃત્તિની ચેષ્ટા જીદા પ્રકારની થઈ જાય છે અન્તર્વૃત્તિ અને બહિર્વૃત્તિ એ બંને આત્માની સ્ત્રીઓ જોવામાં આવી છે વાચકોએ બહિર્વૃત્તિ અને અન્તર્વૃત્તિનું સ્વરૂપ નિઆરીને બહિર્વૃત્તિનો ત્યાગ કરવો જોઈએ અને અન્તર્વૃત્તિને ગ્રહણ કરવી જોઈએ પ્રેમની દિશા દેખાડવાનું પ્રયોજન પણ અન્તર્વૃત્તિ પ્રાપ્ત કરવાને માટેજ અવલોધવું

ગૃહસ્થાવાસમાં, કાર્યક્રમ નિયમાનુસારે અન્તર્વૃત્તિની આરાધના કરવી જોઈએ વ્યાવહારિક ગૃહસ્થાનાસના કાર્યોને ડરવામાં ગૃહસ્થોએ વિવેકને ધારણ કરવો જોઈએ ગૃહસ્થોએ પ્રત્યેક કાર્ય કરતી વખતે અન્તર્વૃત્તિ રહે એવી રીતે માનસિક નિઆગ્રહક્રિાને વાપરવી જોઈએ સર્વ પ્રકારની અપેક્ષાઓ સમજાય અને અવસરસ્ત્ર શુણુનરે ગર્વ કાયા

કાષ્ઠ મૂકીને મનને શિષ્ય જેવું બનાવી દે છે, અને તેઓ નાણીના ઉપર એટલો બધો કબજો મૂકે છે કે, વાણીમાથી એક પાપુ અયોજ્ય અને અનર્થકર સખ્દ નીકળતો નથી તેઓની વાણીમા અમૃત અને સત્યનો વાગ થાય છે તેઓની આખ અન્યોના ઉપર પોતાનું તેજ અજમાવે છે, તેમજ તેઓની જાયા પાપમાર્ગમા પ્રવૃત્ત થતી નથી તેઓ નીતિના માર્ગમા મોટરકારની પેઠે દોડે છે અને નૈતિક સિદ્ધાન્ત પાળવામા મેઝપર્વતની પેઠે ધૈર્ય ધારણ કરે છે તેઓ માતાની પેઠે ક્ષમાનું સેવન કરે છે તેઓ સ્ત્રીની પેઠે શાન્તિને પ્રિય ગણી તેની સાથે રમે છે અન્તર્વૃત્તિધારકોનું હૃદય, આગીસાની પેઠે ગુહ્ય બનવાથી તેમા સત્યનો પરિપૂર્ણ ભાસ થાય છે અને હૃદયમા દયા ગંગાના નિર્મલ પ્રનાદો પ્રવહે છે તેઓને આશુ જગત પોતાના એક દુઃખ-સમાન લાગે છે, તેથી તેઓ સ્વ અને પરોક્ષતિને સારીરીતે-ખરા બાવથી સાધી રહે છે અન્તર્વૃત્તિના સાધકો જે ક્રિયા કરે છે તેમા, ચિત્તને પરોની દેછે તેથી, તેઓ જે જે કાર્ય કરે છે તેમા વિજય પામે છે અન્તર્વૃત્તિના સાધકોનું મન સ્થિર થાય છે અને તેથી તેઓ જ્ઞાના-વરણીય અને મોહનીય આદિ કર્મનો ક્ષયોપશમ વગેરે કરી શકે છે અન્તર્વૃત્તિના સાધકો ઉચ્ચ કોટીના સયમ માર્ગમા પ્રવેશ કરે છે અને અસયમ માર્ગથી દૂર રહે છે અન્તર્વૃત્તિના સાધકો પરમાત્મપદને પ્રગટ કરે છે અને માયાના વિકારોને હરાવી વિજયતાને વરે છે

ધૈર્ય શુભને ખીવબ્યાવિના અન્તર્વૃત્તિના સાધક બની શકાતું નથી જગતમા કર્મના યોગે અનેક પ્રકારની ઉપાધિયો આવી પડવાનો સમય છે, તેમ જ્ઞાનિયોને અને યોગિયોને પણ ઉપાધિયો-યાને ઉપાસર્ગો લાગે છે, પણ તે સમયે જો હૃદયમા ધૈર્ય શુભ ન હોય તો અન્તર્વૃત્તિ સૂતરના તાતપ્તાની પેઠે વટી જાય છે, અથવા માટીના ઘરની પેઠે ટળી જાય છે ધૈર્યવિના જ્ઞાન શુભની પરિપક્વદશા થતી નથી અને ધૈર્યવિના જ્ઞાન વનમા પુષ્પને તાપ લાગતા-જેમ તે ડરમાઈ જાય છે, તેમ ઉપાધિ દશામા વિવય પામે છે આદ્ય વૃત્તિવા-ળાઓના કેટલાક ઉપદ્રવોથી, ધૈર્યવિનાના કેટલાક અન્તર્વૃત્તિ સાધકો, સિંહ દેખીને કૂતરા જેમ બે પગમા પુછડી ઘાલી ભાગી જાય છે તેમ, પાછા હાડી જાય છે અને દુનિયાના વ્યવહારમા ખલેવ પહોંચાડે છે સ્વયંભુરમણ સમુદ્ર તરવાને માટે જેવું સાહસ ઉઠાવનાનું છે, તેવું સાહસ ખરેખર અન્તર્વૃત્તિની સાધના માટે ઉઠાવનાનું છે ધૈર્યવિનાનો મનુષ્ય, સામારિક કાર્યોમા ખીકપુપણુ દર્શાવે છે તો તેવો મનુષ્ય, અન્તર્વૃત્તિની સાધનામા-લોકવજ્જ, નિન્દા અને ઉપસર્ગ

આવે ત્યારે કયાથી ઉભો ગી શકે? અલગત ઉભો રહી શકે નહિ. આત્માભિમુખવૃત્તિ સમવામાં જ્ઞાનગુણની પેઠે ધૈર્યની પણ અત્યંત આવશ્યકતા મિશ્ર કરે છે. હાવના કાલમાં છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકની અને કવચિત્ સાતમાં ગુણસ્થાનકની હદ પ્રમાણે અન્તર્વૃત્તિ સાધી શકાય છે.

અનુભવ અને નિશ્ચયનયથી અન્તર્વૃત્તિનું સ્વરૂપ અવ્યોધીને, એ ન ચોરો અન્તર્વૃત્તિની સાધના સાધવી જોઈએ. અન્તર્વૃત્તિને સાધવા માટે જે જે નિમિત્ત કારણોને અવગણના પડે અને જે જે પ્રતો તથા તરીકાદિની બાંધ ક્રિયાઓ કરવી પડે, તેને બ્યવહારથી અન્તર્વૃત્તિ કહેવાય છે. રાગ દ્વેષાદિના પરિપુષ્પની મંદતા અને આત્મામાં મનની સ્થિરતાપણે જે જે અરો રમપુતા અને સ્થિરતા થાય, - મનની અમુક સાધનાનો એકાગ્રતા થાય, તેને નિશ્ચયનયથી અન્તર્વૃત્તિ કહે છે. પાત જલ યોગની મરિબાપાએ-વારણ, ધ્યાન અને ગમાવિને મયમ કહેવામાં આવે છે, તેવી સુખ દશામાં રહેવાની ઇચ્છાવાળાને અન્તર્વૃત્તિની સાધના કર્થોવિના દૂરકો થતો નથી.

ધર્મધ્યાનમાં અને સુકવધ્યાનમાં પ્રવેશ કરવાની ઇચ્છાવાળાએ અન્તર્વૃત્તિની સાધના કરવી જોઈએ. પ્રભુપૂજા અને ભક્તિ આદિની આવશ્યકતા સ્વીકારવાનું કારણ પણ એ છે કે, તેથી અન્તર્વૃત્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે. તીર્થયાત્રાની આવશ્યકતા પણ અન્તર્વૃત્તિની પ્રાપ્તિ કરનામાટેજ છે જે વખતે મન અન્તર્વૃત્તિવાળું હોય છે, તે વખતે વક્તા, શ્રોતા, તથા લેખકને અમુક વિષયનું અસૈદ્ધિક જ્ઞાન થાય છે જે વખતે કોઈ પણ આનંદમાં મન લાડી (બોંટી) જાય છે ત્યારે, નાન રૂપનું જ્ઞાન બૂલાય છે અને તેથી તેને તે તે જાણતનું અભિનવજ્ઞાન થયાવિના રહેતું નથી. આ ઉપરથી મિશ્ર થાય છે કે, મનોવૃત્તિ બે આત્માના સમુખ લાગી રહી હોય તે તો, - બાહ્યનું નામ રૂપ જ્ઞાતા આત્મતત્ત્વ સમુખની અપૂર્વ જ્ઞાન પાડી શકે છે. આત્માના તાબામાં થયેલું મન દુનિયાના પદા ધોમા લેપાયમાન થઈ નકતું નથી અને રાગ દ્વેષની અભિપ્રત્યાયે-પ્રારબ્ધોને આરેલી ઉપાધિ, શાન્તિથી વેદના આત્મા સમર્થ થાય છે. અન્તર્વૃત્તિના સામર્થ્યને કોઈની ઉપમા આપી શકાતી નથી. અન્તર્વૃત્તિનું સામર્થ્ય ત્યારે ઉત્પન્ન થશે, ત્યારેજ કે નિવજ્ઞાનની વિશિષ્ટ પાતાળી કુવાનું જલ કદાપી ખૂટી જાય, પરંતુ અન્તર્વૃત્તિનું પાતાળી નથી મોટા મોટા મુનિઓ અન્તર્વૃત્તિ મારે પૂરતું રચલ કરે છે.

કલેશ આદિ મોહના સુખટોને અત્યાવિના અન્તર્વૃત્તિના પ્રદેશમાં જમન કરી શકાતું નથી

મોહના ક્રોધાદિક સુખટોને અતનામાં ધર્મ સમાયો છે મોહના કુટુંબને અતનામાં ઢે ને પ્રયત્ન કરે છે, તે જિનનો અનુયાયી-જૈન કહેવાય છે, જૈન એવું નામ ધારણ કરનાથી વા જૈન કુળમાં ઉત્પન્ન થનામાત્રથી કંઈ જૈન કહેવાતો નથી, પણ મોહના કુટુંબને અતનાના પ્રયાસો ને કોઈ કરે છે તે જૈન કથાય છે ને મનુષ્યો, મોહના કુટુંબના પાશમાં કસાતા જાય છે, તે મનુષ્ય થનાને માટે પણ લાયક નથી સદ્ગુણોવિના મનુષ્ય ખરેખર પશુસમાન છે વિશ્વાસ, એકદેખી, ઉપકાર, આદિગુણો પશુઓમાં રહ્યા હોય છે, -તેના ગુણો, ને મનુષ્યમાં હોતા નથી તે મનુષ્ય, મનુષ્ય તરીકે ગણી શકાય નહિ મોહના કુટુંબ ઉપર અત મેળવવાથી આખી દુનિયાપર અત મેળવી શકાય છે આખી દુનિયા મોહના કુટુંબને અતના પ્રયત્ન કરશે તો, દુનિયાની ઉત્તતિ થવા વિના રહેશે નહિ આનુષંગિક તથા ધાર્મિક ઉત્તતિમાં વિન નાખનાર મોહનું કુટુંબ છે ધરની, શેરીની, જાતિની, દેશની અને સમાજની ઉત્તતિમાં પણ વિનના કાઠા વેરનાર મોહનું કુટુંબ છે દુનિયાની પાય માલી કરનાર મોહનું કુટુંબ છે ને મનુષ્યો રાજ દ્વેષરૂપ બહિર્વૃત્તિના ઉપાસક બને છે, તેઓની સોબત મોહનું કુટુંબ કરે છે રાજ દ્વેષરૂપ બાહ્યવૃત્તિથી ટોઈ પણ દેશની ઉત્તતિ થઈ નથી જગતના ઉદાર નિચારોને સાકશ કરાવી નાખનાર બાહ્યવૃત્તિ છે મનુષ્યમાત્રના ગભીર અને ઉદાર નિચારોને હરી લેનાર બાહ્યવૃત્તિ છે, માટે શ્રીમદ્ આનન્દ-ધનજી બાહ્યવૃત્તિ અને અન્તર્વૃત્તિનું પાત્ર ચીતરીને પોતાને તથા અન્યોને બોધ આપે છે પોતાના આત્મામાં સ્થિર થઈને, શ્રીમદ્ આના ઉચ્ચ ઉદ્ધારો કાઢે છે માટે, તેમના વિચારોની અસર અન્યોને સારી રીતે થાય છે શ્રીમદ્ પોતાના હૃદયમાં ઉત્પન્ન થતી બહિર્ અને અન્તર્વૃત્તિને ચિત્રીને પોતાના આત્માને અન્તર્વૃત્તિ મમ્મુખ કરવા પ્રેરણા કરે છે મોહના કુટુંબે અન્તર્વૃત્તિનું કાર્ય બનાડ્યું, એમ અન્તર્વૃત્તિના મુખે કહેવરાવીને અન્તર્વૃત્તિનું વિવેકબળ પ્રકટ કરે છે શ્રીમદે આ બે પાત્ર અને આત્માની દશા જપ્તનીને વિવેક જ્ઞાનનો માર્ગ ખુલ્લો કર્યો છે આ પદનો સારારા એ છે કે, બાહ્યવૃત્તિનો ત્યાગ કરીને અન્તર્વૃત્તિનો આદર કરવો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ અને પોતાના અધિકાર પ્રમાણે, અન્તર્વૃત્તિનો આદર કરવો બેધએ અન્તર્વૃત્તિની પ્રાપ્તિમાટે ગદ્યચરિત્ર પ્રયત્નરીતિ થવું એજ મનુષ્યોનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે

યા પુદ્ગલકા વયા વિમવાસા, હે સુપનેકા વામરે. ॥યા પુદ્ગલકા॥
 ચમત્કાર વિજલી દે જૈમા, પાની ઝીચ પતાસા ॥
 યા દેહીકા ગર્વ ન કરના, જગલ હોયગા વાસા. ॥યા પુદ્ગલકા॥૧॥
 જૂઠે તન ધન જૂઠે જોનન, જૂઠે હૈ ઘરવાસા ॥

ભાનાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ પોતે જે સારીરમા રહ્યા છે તેને દેખીને કયે છે કે, અહો ! આ સારીરરૂપ પુદ્ગલનો તો વિશ્વાસ ધારણ કરવો? સ્વપ્નમા, કોઈ ઘરમા-મહેવામા-રહેવાના ભાસ થયો હોય છે અને આખા જગતે ઉઘડી જાય છે ત્યારે તેમાનું કશું કંઈ હોતુ નથી, તદ્વત્ આ પ્રત્યક્ષ દેખાતુ સારીર પણ ક્ષણિક હોવાથી તેનો શો વિશ્વાસ કરવો? સારીર અનેક પ્રકારના રોગગ્રસ્ત થાય યાય છે, નમે તેટલા ઉપાયો કરવામા આવે છે તોપણ સારીર અન્તે ક્ષય પામે છે આકાશમા વિદ્યુતનો, જેવો ક્ષણિક ભાગ યાય છે તદ્વત્, સારીરનો પણ અણુધાર્યો નાશ થાય છે જનમા પતાયુ જેમ ક્ષણવારમા ઝોગળી જાય છે, તેમ સારીર પણ ક્ષણવારમા અણુધાર્યું નષ્ટ થઈ જાય છે, આવા ક્ષણિક દેહનો ગર્વ કરવો બિલકૂલ યોગ્ય નથી સારીરનો અન્તે જાવના નાશ થશે, અર્થાત્ જગલમા સારીરને બાળી નાખનામા આવશે, વા અન્યગીત્યા પણ તેનો નાશ થશે, માટે સારીરપર મમતા ધારણ કરવી ચો ય નથી સારીર અને રૂપર અલ્પ કરત બિલકૂલ યોગ્ય નથી શ્રીમદ્ આનન્દધનજી પોતાના આત્માને કહે છે કે, હે ચેતન ! બાહ્ય પદાર્થોની મમતા કરવી બિલકૂલ યોગ્ય નથી જડ પદાર્થમા તુ નથી અને જડ પદાર્થ તારા નથી તત્ત્વ, ધન અને યૌવન અસત્ય છેજ, -ધરખાર, મહેલ, હવેલી વગેરે સર્વ અસત્ય છે, કેમકે દુનિયામા મોટા મોટા ચક્રવર્તિયો થઈ ગયા પણ કોઈનીસાથે પૃથ્વી, -ધરખાર વગેરે જડ વસ્તુઓ ગઈ નથી અને જવાની કયે છે કે, દુનિયામા આત્મતત્ત્વવિના ગર્વ વસ્તુઓ જાતી છે, -એક સુક્રિપુરીમા વાગ કરવો, અર્થાત્ સુક્રિ થઈને મોક્ષમા વાસ કરવો તેજ સત્ય છે દુનિયાના જડ પદાર્થો કદી કોઈ આત્માના થયા નથી અને થવાના નથી, માટે હ ચેતન ! સર્વ પદ્મસ્તુત્ત્વજ અને મમત્વ પરિહરીને તુ પોતાના સુખાત્મસ્વરૂપમા રમણુતા કરા !

અપધૂ સો જોગી ગુરુ મેરા, ઇન પદકા કરે રે નિવેહા ॥ અપધૂં ॥
 તરુર એક મૂલ વિન ઝાયા, વિન ફૂલે ફલ લાગા. ॥
 શાસા પત્ર નહીં કહ્યું ઉનકુ, અમૃત ગગને લાગા. ॥ અપધૂં ॥ ૧ ॥
 તરુર એક પછી દોડ ખેડે, એક ગુરુ એક ચેલા ॥
 ચેલેને જુગ જુણ જુણ સ્વાયા, ગુરુ નિરતર સેલા ॥ અપધૂં ॥ ૨ ॥
 ગગન મંડલકે અધનિચ રૂવા, ઉઠા હે અમીકા વાસા ॥
 સગુરા હોવે સો ભરભર પીવે, નગુરા જાવે પ્યાસા ॥ અપધૂં ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, જે આ પદનો નિવેડો કરે, તે અપધૂત યોગી મારો ગુરુ બાપુવે તરુરને મૂળ લેધએ, સાખા લેધએ, સાખા હોય તો પત્ર અને ફૂલ આવે છે, ફૂલ હોય તો કળ આવે છે અને તેવા વૃક્ષની ધાયા પડે છે, પણ આત્મારૂપ વૃક્ષને મૂળ નથી, આત્મા અનાદિકાળથી છે, તેથી તેનું મૂળ હોઈ શકતું નથી. આત્મા અરૂપી છે તેથી તેનું પ્રતિબિંબ પડી શકતું નથી, — રૂપીનું જ પ્રતિબિંબ પડી શકે છે. આત્મા અરૂપી વૃક્ષ હોનાથી બાલના વૃક્ષની જેઠે તેને પત્ર, સાખા, ફૂલ વગેરેનો અભાવ નથી. આત્માજ કારણ અને કાર્યરૂપ છે. આત્મા સકલ કર્મનો ક્ષય કરીને પરમાત્મપદ પોતે વરે છે અને તે શિવ શિવાની ઉપર — એક યોગનના ચોવીસ ભાગ કરીએ, તેમાંથી ત્રેવીસ ભાગ ત્રીસે મૂકીને ચોવીસમા ભાગ પરમાત્મા થઈને રહે છે. આત્મારૂપ વૃક્ષને પરમાત્મરૂપ ફળ — તે સિદ્ધિ-ગિલાની ઉપર — એવબૂત નયની અપેક્ષાએ લાગે છે. આત્મારૂપ વૃક્ષને અજરામર પરમાત્મરૂપ ફળ લાગે છે.

દેહરૂપ વૃક્ષ છે તેમાં અન્તરાત્મા અને મન એ બે પાખી બેઠેલ છે. અન્તરાત્મા ગુરુ છે અને મન ચેલો છે. અન્તરાત્મા મનને સારી સારી સાખામણો આપે છે અને પોતાના વચમાં રાખવા પ્રયત્ન કરે છે, તેથી તે ગુરુપદની યોગ્યતા ધારે છે. મનરૂપ ચેલો સ્વભાવથી ચચળ છે. બાલજનતાના પ્રિયયોમાં તે ભટકે છે અને જનતાના પદા-ચોતું નટણુ કરે છે. અન્તરાત્મારૂપ ગુરુ તો બાલમાં લક્ષ્ય દેતો નથી, પોતાના ગુણોમાં રમણુતા કરે છે. બાલ પ્રિયયોને ચુપી ચુપીને

ખાવાનું તે પસંદ કરતો નથી અન્તરાત્મા ગુરૂ પોતાના સહજ આનંદની ઘેનમાં અન્તરમાં ખેલ્યા કરે છે

મુખરૂપ ગગનમહળના વચ્ચોવચ્ચ એક દૂધડ છે, ત્યાં એક જાતના રસરૂપ અમૃતનો વાસો છે, ખેચરી મુદ્રાનું ગુરૂ ૧૩ જ્ઞાન લેઇને જોડે તેની સિદ્ધિ કરી છે એવો ગુરૂવાળો નિષ્ક, તે અમૃતને પીને છે અને તેથી તૃપ્તિપાસાનો નાત કરે છે, પણ જોનો કોઈ ગુરૂ નથી એવો મનુષ્ય, ખાસો, —તરસ્યો—અર્થાત્ પિપાસા સહિત પાછો ચાલ્યો જાય છે ગોરક્ષ આદિ યોગિયોની અપેક્ષાએ આવો બાહ્ય અર્થ થાય છે સહજ યોગીઓને આવા અમૃતની ઇચ્છા ટોલી નથી, પણ હકયોગીઓ આ પ્રમાણે પ્રયત્ન કરે છે કોઈ પણ વસ્તુનો સાપેક્ષપણે જોતાં એકાન્ત નિરોધ નહતો નથી મનુષ્યતરીરમાં રહેલા ગગનમહળનો મધ્યભાગ નાભિ છે, ત્યાં આત્માના આઠ રચક પ્રદેશરૂપ અમૃતનો કુવો છે એકેક પ્રદેશમાં અનન્ત આનંદરૂપ અમૃતનો દૂધ છે આઠ પ્રદેશ કર્મરહિત નિર્મલ છે નાભિમાં જે આઠ પ્રદેશોના સ્થાનમાં ગુરૂગમ લેઇને ધ્યાન લગાવે છે, તે આનન્દરૂપ અમૃતના ખાવા ભરી ભરીને પીવે છે નાભિસ્થાનમાં પરાભાષા-દેવવાણી સમાન છે, મુદ્દાનો શિષ્ય પરાભાષાનું રહસ્ય જાણીને આનન્દામલ નિપમાંથી આનન્દ

ભાવાર્થ — શ્રી તીર્થંકર ભગવાનના મુખરૂપ જગનમહાજમા વાત્સીરૂપ ગાય વિહાત્સી, અર્થાત્ વાત્સીરૂપ ગાયનો પ્રકાશ થયો અને વાત્સી-માથી નીકળેલા ઉપદેશરૂપ દૂધનો જગત્મા જમાવ થયો તે દૂધમાથી જ્ઞાન, દર્શન, આરિન, અખડાનદરૂપ માખપુને વિરલા-જ્ઞાનયોગિઓ પામ્યા અને પામે છે અને પામશે, આઝી સ્વમત કદાગ્રહ, કલેશ, વાદ-વિવાદરૂપ આટી છાશથી જગત્ના લોક ભરમાયા, ભરમાય છે અને ભવિષ્યમા ભરમાશે દૂધનો અસારભાગ છાશ કહેવાય છે તેમ, ભગવાનના ઉપદેશનો સારભાગ મૂકીને અસારતા ગ્રહણ કરનારા પોતાની અવળી મતિના યોગે, છાશ જેવા કદાગ્રહ, કલેશરૂપ ભાગને ગ્રહણ કરે છે ભગવાનની વાણીથી-હેય, જેય અને ઉપાદેય તત્ત્વોનો પ્રકાશ થાય છે નવતત્ત્વમા હેય, જેય અને ઉપાદેય તત્ત્વોનો વિવેક કરીને જેઓ અમ્ય-કત્ત શુદ્ધચારિત્રરૂપ સમાધિને ગ્રહણ કરે છે, તે માખપુરૂપ સારાશને ગ્રહણ કરનારા જાણુવા ઓતાના ઓત્રાકારરૂપ જગનમહાજમા શ્રી ભગવાનની વાત્સીરૂપ ગાય વિહાત્સી અને તેના દૂધનો દૂધરૂપ ધરતીમા જમાવ થયો, તેમાથી એટલે ઉપદેશરૂપ દૂધમાથી ઉપાદેય ચારરૂપ શુદ્ધધર્મમાખપુને કોઈ નિરલા પામ્યા, આઝી અગાર ભાગરૂપ જે છાશ તેમા આખુ જગત્ ભરમાયુ છે, એવો અર્થ ગ્રહણ કરવો.

અહિરૂના તથુરાથી પ્રભુના ગુણો ગવાય છે, એમ સર્વ લોકો જાણે છે બાહ્ય તથુરાની ઉત્પત્તિ પ્રથમ તપાસતા માહુમ પડે છે કે, પ્રથમ તુબડાના બીજમાથી અકુરો પ્રગટે છે, તેમાથી વેવાતુ થક ઉદ્ભવે છે અને તેમાથી વેલો મોટો થતા પત્ર નીકળે છે અને પશ્ચાત્ ફૂલ પ્રગટે છે, પશ્ચાત્ મોડું તુબડું-ફળ ઉત્પન્ન થાય છે, તેનો તથુરો કરવામા આવે છે, તથુરાની જનક કારણ પરપરા આ પ્રમાણે જોવામા આવે છે આત્મારૂપ તથુરાને થક, પત્ર, ફૂલ, વગેરે કંઈ નથી આત્મારૂપ તથુરો પરાભાષાથી પ્રભુના ગુણો ગાય છે આત્મારૂપ તથુરાનો ગાનાર પરાભાષાવડે આત્મારૂપ ગવૈયો છે તેનુ કપ વા રેખા કંઈ નથી,- તે કોઈનાથી ઉત્પન્ન થયો નથી, તેથી તેની બાહ્યના તથુરાની પેઠે કારણ પરપરા નથી અસખ્યાત પ્રદેશરૂપ તથુરાને આત્મારૂપ ગવૈયો,-પરાભાષાવડે વગાડે છે એવો આત્મા, નુગુરૂઓ બતાવ્યો છે, તેને જે જાણે છે તે પોતાના આત્મારૂપ તથુરાવડે પરમાત્માનુ, જિન્હાવિના-પરાભાષાવડે ભજન કરે છે આત્મા નિરિકલ્પદશામા પોતાના સ્વરૂપને એવે છે પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપને ગાનારો આત્મા પોતેજ છે આત્મરૂપ તથુરાની સાથે બુધનેસતુ કાવ્ય નીચે પ્રમાણે છે, તે સમજવાથી વિશેષ પ્રકાશ

દેહતત્ત્વો

દેહતત્ત્વો સાત ધાતુઓ, રચના તરીકે થતા થતી ।
 હજા વિંગદા મુખ્યા, જાદીની શોભા અજબ ધણી ॥ ૧ ॥
 પ્રજા તારની ગયા રચના, ગુણ અંગુલીથી યાગ ।
 અદ્વિતીયની શબ્દ ઝડપ, મન મોહન મીઠુ છાગે ॥ ૨ ॥
 અનંક રાગને અનંક રાગી, પેઠમ તેનો ગાનારો ।
 રજતમોગુણ સરખાવના, જાં ખાવ છે ગાનારો ॥ ૩ ॥
 વિદ્ય અને પ્રજ્ઞાંદ ભાવન, દેહતત્ત્વોથી ગાશે ।
 વૈગરિથી સદિર મુજાવે, મધ્યમા પ્રરક ધાવ ॥ ૪ ॥
 પરાપચયીથી ગાનારો, અભ્યસ અભ્યસ ઝઘરનારો ।
 શ્રુતપ્રયોગે પરાપચયી, આપામાં તે ગાનારો ॥ ૫ ॥
 દેહતત્ત્વો અલક્ષ્યપૂર્ણમાં પરાપચયીથી યાગ ।
 જ્ઞાપત્ત્વો વૃષોવસ્યામાંદિ, ચેતન યથાક્રમે જાગ ॥ ૬ ॥
 દેહ તત્ત્વો થી તીર્થંકર, યગાહતા વૈભવી યોગે ।
 શબ્દ મુખીને અભ્યસીવો ઠસ, જ્ઞાન કરે અનુભવ યોગે ॥ ૭ ॥
 દેહ તત્ત્વો વગાડનારો, ચિદાનન્દ ઘટમાં જાગ ।
 રુદ્રિસાગર અલક્ષ્ય પૂર્ણમાં, અનંત મુક્ત છે વૈરાગ્ય ॥ ૮ ॥

(મ૦ પ૦ સ૦ ભાગ ૩ જો)

અનુભવો, આત્માના અનુભવવિના પૂર્વાક્રમ-મહત્ત્વ આગમે
 અવબોધવા શક્તિમાન થતા નથી. આત્માનો અનુભવ થતા આત્મ
 તત્ત્વનો નિશ્ચય યાગ છે. શ્રીજ્ઞાનસારમાં કથ્યુ છે કે,

સ્તોક

આપાર સર્વ શાસ્ત્રાણાં, દિગ્દર્શનં પદ્ધિ ॥
 પારતુ પ્રાપયત્યેકોઽ, નુભવોભવવારિધેઃ ॥ ૧ ॥
 અતીન્દ્રિય પરમન્દ, વિશુદ્ધાનુભવ વિના ॥
 શાસ્ત્રયુક્તિ જાતેનાડિ, ન યમ્ય વદ્વધા જનુઃ ॥ ૨ ॥
 ન મુપુસિરમોહવા, પ્રાપિષ્વ સ્વાપચાગતૌ ॥
 કલ્પનાશિલ્પવિદ્યાન્તે, સ્તુર્યાં પાનુભવે વચ્ચા ॥ ૩ ॥

મર્મ શાસ્ત્રોનો આપાર તે દિગ્દર્શનમાનજ છે, પણ સર
 સમુદ્રનો પારતો માન એક અનુભવ પમાડે છે ઇન્દ્રિયોથી અત
 ઉત્કૃષ્ટ-વિશુદ્ધઅનુભવવિના, -શાસ્ત્રોની સંકરો યુક્તિવિના, જ
 સકાતું નથી, એમ પડિત પુરૂષો વદે છે આત્માના અનુભવમાં મો
 અભાવે સુપુત્રિ દશા હોતી નથી સકલપ અને વિકલપનો અવ

થવાથી, સ્વાપ તથા જાગર દશા પાપુ હોતી નથી, પાપુ જેમા વિકલ્પ-
તાના શિલ્પની વિશ્રાંતિ છે, એવા અનુભવમા ચોથી દશા હોય છે
અનુભવતુ સ્વરૂપ અનુભવી પુરુષોજ અવબોધી રાકે છે જેઓ અનુ-
ભવનાનની પ્રાપ્તિ કરે છે, તેઓ આત્માની જ્ઞાનજ્યોતિનો પ્રકાશ કરે છે
અને આત્માની અસખ્ય પ્રદેશરૂપ વ્યક્તિનો જ્ઞાનથી નિશ્ચય કરે છે,
તેમજ આનન્દના સમૂહભૂત એવુ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરે છે, એમ શ્રીમદ્
આનન્દધનજી કહે છે

પદ ૯૯

(રાગ આશાવરી)

અવધૂં एसो જ્ઞાન નિચારી, વામે કોણ પુરુષ કોણ નારી. ॥અવધૂં॥
बम्भनके घर न्हाती धोती, जोगीके घर चेली ॥

કલમા પઢ પઢ મરેરે તુરકડી તો, આપહી આપ અકેલી ॥અવધૂં॥૧॥

ભાવાર્થ — એ અવધૂત ! તુ આવા પ્રકારના જ્ઞાનનો નિચારી-
અર્થાત્ વિચાર કરનારો થા જે હુ નીચે કહુ છુ તેમા પુરુષ કેણુ છે અને
નારી કેણુ છે ? તેનો વિચાર કરીને અનુભવ કરીને—ત્યારા આત્માને નિશ્ચય
જ્ઞાનરૂપ ઉત્તર આપ ! નીચે કહેવામા આવશે તેમા પુરુષ અને સ્ત્રીનુ જ્ઞાન
થવાથી હે અવધૂત ! તુ આત્મસ્વરૂપનો વિચાર કરનારો થઈશ ! હવે
પુરુષ અને સ્ત્રીનો સૂક્ષ્મ ભાન નીચે પ્રમાણે ઉત્તર તરીકે વર્ણવનામા
આવે છે આ પદમા આત્માને પુરુષ તરીકે વર્ણવેલો છે, તેની
પાત્ર ઇન્દ્રિયો અને મન થકી ઉત્પન્ન થનાર મતિરૂપ સ્ત્રી છે—અત્ર
મતિનુ સામાન્યપણે ગ્રહણ કરતુ સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિવિનાની મતિ,
જેવા જેવા પ્રકારના સંયોગોને પ્રાપ્ત કરે છે, તેવા તેવા પ્રકારરૂપે તે
પરિણુમી જાય છે, જ્યારે આત્મા બ્રાહ્મણને ઘેર ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે
બ્રાહ્મણના શરીરમા રહેલ આત્મારૂપ પુરુષની મતિરૂપ સ્ત્રી, ધોણુ નહાણુ,
ઈત્યાદિરૂપે પરિણુમ પામતી દેખવામા આવે છે નહાણુ ધોણુ એ સૌંચ
ધર્મે છે,—બ્રાહ્મણના ઘેર આત્મા અનતરે છે ત્યારે તેની મતિ તે કૂળમા
પ્રવર્તતા વિચારો અને આચારોને ગ્રહણ કરીને, નહાના બોવારૂપ પરિ-
ણુતિને ધારણુ કરે છે (શ્રીમદ્ના સમયમા બ્રાહ્મણોની નહાવાઘો-
વામા વિશેષ પ્રકારે પરિણુમ પામેલી બુદ્ધિ હોવી જોઈએ, અધુના
પણુ તે વર્ગમા તેવી મતિવાળા મનુષ્યો ઘણા દેખવામા આવે છે)
આત્મારૂપ પુરુષે જ્યારે જોગીનો વેષ પહેર્યો ત્યારે, ઘૂણી ધ-
ખાવવી, ધૂણી ધારણુ કરવી, કંઈની પહેરવી અને તારીરે રાખ

જોગી, ઇત્યાદિ કાચમા પરિણામ પામીને મતિ તે કાર્ય કરના લાગી,
 જોગીની અવસ્થામા મતિ, ખરેખર જોગીની નહીં બનીને ઉપરુક્ત
 કાર્ય કરના લાગી આત્મા ત્યારે મુગ્ધમાન તરીકે થયો ત્યારે, તેની
 મતિરૂપ સ્ત્રી, મુગ્ધાનાની ધર્મરૂપે પરિણામ પામીને કલમાનો પાક કરીને
 તરંગી બની પરમાર્થત નિવારીએ તો મતિતો પાતાના રૂપે છે,
 અર્થાત્ તે ઉપર કહેલી બાબતોથી ન્યારી એકલી છે બાહ્ય સંપોગોના
 નિમિત્તે-મતિની વૃત્તિ, ત્યાં જોના પ્રકારના ગયોતો મળેછે ત્યાં, તેવા
 પ્રકારની વર્ધ જાય છે શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ આત્માને પુરુષની ઉપમા
 આપીને અને ગમ્યકરવિનાની ગામાન્ય મતિને સ્ત્રીની ઉપમા આપીને,
 અન્તરમા સ્ત્રી પુરુષનો મળવ્ય દસાવીને અપૂર્વ ભાવ દર્શાવ્યો છે
 આત્માની સાથે ચતુર્નેતિના મતિ હોય છે-એકેન્દ્રિયની અનન્યામા પણ
 આત્માની સાથે મતિ હોય છે મતિ અર્થાત્ બુદ્ધિ, એ આત્માની પરિ-
 પુતિ છે મતિજ્ઞાન વિના યુતજ્ઞાન પગુ હોતુ નથી મતિના બાહ્ય પદાર્થો
 પ્રર્થયો છે મતિમા જે જે પદાર્થોની ઉપરબ્ધિ થાય છે, તે તે વિષયો
 અપેક્ષાએ મતિજ્ઞાનના પથાયો કહેવાય છે મતિજ્ઞાનના અઘાપીરા ભેદ છે
 અને ઉત્કૃષ્ટ નપુરે નાલીશ ભેદ છે નવજ્યોને મતિતો હોય છે,-જેને
 મન હોય છે તેને મતિ ઉત્પન્ન થાય છે પાચ ઈન્દ્રિયો અને છઠ્ઠા મનના
 સળન્ધમા જે જે પદાર્થો આવે છે, તે તે પદાર્થોનું જ્ઞાન થાય છે અને તેને
 મતિજ્ઞાન કયાય છે મતિજ્ઞાન પામેવા છવો અગ્રખ્ય છે અનાદિકાલથી
 આત્મા મતિને ધારણ કરે છે, કોઈ વખત તે મતિનો સર્વથા પ્રકારે નાશ
 થતો નથી સ્ત્રી અને પુરુષોમા પણ આત્મારૂપ પુરુષ અને મતિરૂપ
 સ્ત્રી, એ બંને આપીને રક્ષા હોય છે દુનિયાના દરેક કાર્યોમા મતિની પ્રવૃત્તિ
 હોય છે આલસાના કુળમા ઉત્પન્ન થએલા આત્માની મતિ, ખરેખર ઉપર
 લખ્યા પ્રમાણે ન્હાના અને ધોવારૂપે પરિવર્તી હોય છે ન્હાવા અને
 ધોવામા સૌંદર્ય ધર્મની મુખ્યતા ત્યારથી થઈ છે, ત્યારથી આત્માની
 આન્તરિક પવિત્રતા માટે તે વર્તમા ઝોછો ખ્યાલ જોવામા આવે
 છે સરીરના બાહ્યગોના મળને સાફ કરવાને માટે બાહ્યજ્ઞાનની આવ-
 સ્યતા છે, એમતો ગૃહસ્થાવાસમા રહેલા મનુષ્યો વિવેક દષ્ટિથી વિચારી
 રોકે છે, પદ્મ-સત્ય, દયા, ભક્તિ અને આત્મસમાન સર્વ છવોપર પ્રેમ
 અને ગાદિપ રહિત દત્તાન્તે, આત્માની પવિત્રતા થાય છે એકાન્ત ભાવે
 પરિણામ પામેથી એવી મતિ, તે તે જાગેને સત્ય સ્વીકારીને અનેકા
 ન્તમાર્ગથી વિપરીતપણે પ્રવર્તે ॥ જોગીના વેષમા રહેલો આત્મા ખરે-
 ખર પોતાના મૂળધર્મને વિસ્મરીને, મતિ અર્થાત્ મનોવૃત્તિને ચલી જેવી
 માનીને, તેને તાબામા રાખવા પ્રયત્ન કરે છે અને તેનીપાસે અનેક

પ્રકારના અશુભ કર્મ કરાવે છે કેટલાક મતિને મનોવૃત્તિરૂપ માનીને તેને છૂતવાને માટે ભાગ ગાળ વગેરે કેશી વસ્તુઓને અગીકાર કરેછે, પણ તેમા તેમની ભુલ છે

જોગી, મતિવૃત્તિને ચેલીરૂપ બનાવવાનેમાટે અનેક પ્રકારની સાધના કરે છે, તેથી જોગીના ઘેર ચેલીરૂપ મતિને જો જાણે છે તે સગાર ભૂમિમા આત્મારૂપ પુરૂષ અને મતિરૂપ સ્ત્રીની સૂક્ષ્મ લીલાનો પરભાવરૂપ નાચ જોઇને આશ્ચર્ય પામે છે આત્માની મતિરૂપ સ્ત્રી, આજુ બાજુના વિચાર-વાતાવરણોને લેઈ તે તે બાબતને અનુસરી ધર્મ માનના લલચાય છે મતિ વા બુદ્ધિમા, એકવાર અમુક બાબત સખન્ધી નિશ્ચય થાય છે, તો તે નિશ્ચય એકદમ ટળતો નથી મુસલમાનના ફૂળમા આત્માએ અવતાર ગ્રહણ કર્યો હોય છે તો, કલમાનો પાઠ કરવો, નિમાજ ભણવો, વગેરેમા ધર્મ માનીને મતિ તે પ્રમાણે-તે અવતારમા પ્રવૃત્તિ કર્યો કરે છે અને તેનાથી ભિન્ન ભિન્ન આત્માઓની, ભિન્ન ભિન્ન મતિયોથી, ભિન્ન ભિન્ન ધર્મના-ભિન્ન ભિન્ન આચારોને ધિક્કારીને, તેઓનો નાશ કરવા પ્રવૃત્તિ કરે છે મુસલમાનના ખોળીયામા ઉત્પન્ન થએલા આત્મા-રૂપ પુરૂષની મતિરૂપ સ્ત્રી, અન્યધર્મ પાળનારા આત્માઓને કાફર ગણીને તેઓને મારી નાખનામા અધર્મ ગણતી નથી ખ્રીસ્તિ ધર્મને ધારણ કરનાર આત્માની મતિરૂપ સ્ત્રી, પોતાના ધર્મથી ભિન્ન-સર્વ ધર્મને અસત્ય ગણે છે અને પોતે માનેલા ધર્મમા સત્યતા માનીને,-હિંસા વગેરે પાપાચારોને કરીને પણ પ્રભુને પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરે છે બ્રાહ્મણાદિના દિગ્દર્શનથી ઉપલક્ષ્યપુવડે કહેવાનું કે, અનેક ધર્મમા પરિ-પૂર્ણ પામેલી મતિ, તે તે ધર્મને સત્ય માનીને તે તે ધર્મના આચારોને સેવે છે,-જ્યારે આત્મા બૌદ્ધધર્મના સખન્ધમા આવે છે ત્યારે, આત્માની મતિરૂપ સ્ત્રી, બૌદ્ધ ધર્મના આચારોને અવગ્રહાદિ-*ચાર ભેદ ગ્રહણ કરીને-તે ધર્મમા સચ્ચીમાચીને રહે છે, શક્તધર્મમા આત્મા પ્રવેશ કરે છે ત્યારે, તેની મતિરૂપ સ્ત્રી, જગતને બનાવનારી એક શક્તિ-રૂપ દેવીની કલ્પના કરીને, તેની ઉપાસનામા આસક્ત થઇને, અનેક પ્રકારના પાપ કાર્યોને કરે છે, આત્મા જ્યારે નાસ્તિકરૂપે બને છે ત્યારે, મતિ પોતાની મિથ્યા કલ્પનાનો વિસ્તાર કરવા મડી નાચે છે અને સત્ય મિથ્યારોને પણ અસત્ય ઠરાવના અનેક પ્રકારના પ્રયત્નો કરે છે, આ પ્રમાણે આત્માએ અનેક ભવમા અનેક પ્રકારના ધર્મોને મતિની પરિપુતિના યોગે સ્વીકાર્યા, મિથ્યાત્વધર્મના અનેક ભેદોને

આત્માએ સસારમા પરિભ્રમણ કરતા ધારણ કર્યો, - તેમા તેણે મતિને પરિણુમાવી, પણ તેથી સસારનો અન્ત આવ્યો નહિ. આત્માની મતિરૂપ સ્ત્રી, અનેક ધર્મરૂપે પરિણુમા કોઈ વખતે કોઈ ધર્મરૂપે પરિણુમીને તે ધર્મનું તાટક ભજની બતાવું અને બીજો ધર્મ મહણ કર્યો ત્યારે, પૂર્વેના મિથ્યાત્વધર્મનો ત્યાગ કર્યો મિથ્યાત્વદત્તાના અનેક ધર્મોને મતિએ મહણ કર્યો અને પશ્ચાત્ તેઓને મૂકી દીધા આ સસારમા મિથ્યાત્વધર્મના હેતુઓ વધુ છે મિથ્યાત્વબુદ્ધિનો નાત ધવાવિના સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થતી નથી મિથ્યાધર્મમા પરિણુમ પામેલી એવી બુદ્ધિવડે, આત્મા ચાર ગતિમા યથાપ્રવૃત્તિકરણ કરીને ભટક્યો, તોપણ તેનો પાર આવ્યો નહિ અનેક પ્રકારના મિથ્યા ધર્મોમા પરિણુમ પામનારી મતિ છે અને તે તેઓનાથી વુઠી પણ યાય છે મિથ્યાત્વધર્મના આચારોમાટે મિથ્યા ધર્મમા પરિણુમ પામેલી મતિ, અનેક પ્રકારના કુવિચારો વચાવીને તેઓનું પોપણ કરે છે એકાન્ત ધર્મને મહણ કરીને મતિએ, અનેક મનુષ્યો સાથે ધર્મ મુદ્દો કરીને, અનેક મનુષ્યોપર દ્વેષ ધારણ કરીને, આત્માને અનન્તકાલ પયન્ત સમ્પન્ન રમા શખ્યો એકાન્તધર્મને માનનારી મતિવડે, રાગદ્વેષની વૃદ્ધિ યાય છે, પણ રાગ અને દ્વેષનો ફલ થતો નથી જ્યાં એકાન્તધર્મ માનનારી મતિ હોય છે ત્યાં, રાગ અને દ્વેષને રહેવાનું અને પુષ્ટ બનવાનું રથાત મળે છે મિથ્યાધર્મમા પરિણુમ પામેલી બુદ્ધિના પણ અનેક મિથ્યાધર્મના પ્રસંગો પામીને-ભિન્ન ભિન્ન પરિણુમ થયા કરે છે મિથ્યાત્વધર્મમા પરિણુમ પામેલી મતિના ચોગે, આત્માનું વીર્ય પણ પરભાવમા પરિણુમે છે અને તેથી આત્મા, કર્મના પાસમા વિશેષ પ્રકારે ફસાતો જાય છે આખી ટુનિયામા કર્મોનો મનુષ્યોની, ધર્મની બાબતની મતિ ભિન્ન ભિન્ન હોનાથી, તેઓ એક બીજાને પ્રાય મિથ્યાત્વધર્મવાળા ગણે છે મનુષ્યનો આત્મા, કારણ સામગ્રી પામીને મિથ્યાત્વધર્મમા પરિણુમેલી બુદ્ધિના ચોગે, યથાપ્રવૃત્તિકરણ કરીને આઠે કર્મની સાગ સંપન્ન કોણકોડી હીન સ્થિતિ કરે છે, પણ તેથી તે સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરના બાબતોથી બની નકતો નથી જ્યારે સસારમા પરિભ્રમણ કરતા કરતા, શ્રી સર્વેશ્વ વીતરાગદેવપ્રરૂપિત ધમના ધારક, એવા કોઈ સદ્ગુણો ગમાનન થાય છે અને તેમના વચનો રૂચે છે અને આત્માની મતિ, અનેકાન્તધર્મ સમજીને તે રૂપે પરિણુમે છે ત્યારે, આત્મા, અરેખર બહિર આત્મત્વનો ત્યાગ કરવાને સમર્થ થાય છે શ્રી સર્વેશ્વ વીતરા દેવના શુદ્ધધર્મને ઘણા મનુષ્યો સાબળે છે, પણ જેની ભવસ્થિતિ પાકી હોય છે તેઓને વીતરાગદેવના ધર્મની રૂચિ થાય છે,

શ્રી સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવ કથિત આત્મધર્મની શ્રદ્ધાએ મતિ પરિણમે છે ત્યારે, સમ્યગ્મતિ કહેવાય છે સમ્યક્ત્વમતિને ઉત્પાદયતા આત્મા ખરેખર બહિરાત્મભાવનો ત્યાગ કરીને અંતરાત્મભાવને પામે છે મિથ્યાત્વધર્મમા પરિણામ પામેલી મતિ, ખરેખર સસારની વૃદ્ધિ કરવામા બળવતી હોય છે અને સમ્યક્ત્વરૂપ પરિણામને પામેલી મતિ, ખરેખર સસારનું કારણ એવા, રાગ અને દ્વેષનો છેદ કરવાને સમર્થ બને છે મિથ્યાત્વરૂપ પરિણામને પામેલી મતિ, ખરેખર આસવના હેતુઓમા પરિણમે છે અને સમ્યક્ત્વરૂપ પરિણામને પામેલી મતિ, ખરેખર બાનસવર, અર્થાત્ બાનસનરના હેતુઓમા રૂચિને ધારણુ કરે છે મિથ્યાત્વમતિ ખરેખર અશુદ્ધ પ્રેમમા તન્મય બનીને રહે છે અને સમ્યક્ત્વ પરિણામ પામેલી મતિ શુદ્ધ પ્રેમરૂપ સરોવરમા જીવીને શાન્તતારૂપ શીતલતાને પ્રાપ્ત કરે છે મિથ્યાત્વ પરિણામને પામેલી મતિરૂપ સ્ત્રી, ખરેખર જડમા સુખ માનીને બાહ્યદેહિને ધારણુ કરે છે અને અંતઃકાન્ત ધર્મવડે સમ્યક્ત્વપરિણામને પામેલી મતિરૂપ સ્ત્રી, આત્મારૂપ પોતાના પુરૂષના અસખ્ય પ્રદેશો પૈકી, પ્રતિપ્રદેશે અનન્તગણુ સુખ રહેલું તેની પ્રતીતિ કરીને અંતર્દેહિને ધારણુ કરે છે મિથ્યાત્વરૂપ પરિણામને પામેલી મતિ, ખરેખર બાહ્યપદાર્થોમા હેય, જ્ઞેય અને ઉપાદેયરૂપ વિવેકને ઝરતી નથી અને સમ્યક્ત્વરૂપ પરિણામને પામેલી મતિ, ખરેખર વસ્તુત આત્માના ધર્મને ઉપાદેય ધારે છે અને પૌદ્ગલિક ધર્મને હેય માને છે, તથા ચેતન અને જડ એ બન્નેને જ્ઞેય તરીકે માને છે સમ્યક્ત્વરૂપ પરિણામને પામેલી બુદ્ધિ, ખરેખર પ્રત્યેક વસ્તુને સમ્યક્ષણે જાણીને તેનો નિશ્ચય કરે છે કેટલાક વાદીઓ આત્માને એકાન્તે નિત્ય ધર્મવાળો માનીને અનિત્ય ધર્મનો અપલાપ કરે છે કેટલાક વાદીઓ આત્માને એકાન્તે અનિત્ય માનીને નિત્ય ધર્મનો અપલાપ કરે છે આત્મામા અનેક ધર્મ રહ્યા છે અને તે ભિન્ન ભિન્ન નયોની અપેક્ષાએ અવબેધી શકાય છે સાત નયો આદિની અપેક્ષાએ આત્મામા રહેલા અનેક ધર્મોને જાણવાનારી સમ્યક્ત્વમતિ છે સમ્યક્ત્વમતિની પ્રાપ્તિ થતા વસ્તુમા અનેક ધર્મોને-અપેક્ષાએ જાણી શકાય છે, તેથી પૂર્વકાલમા મિથ્યામતિવડે કરેલા એકાન્ત ધર્મના નિશ્ચયો ટળી જાય છે આત્માની મતિરૂપ સ્ત્રી, પોતાનું સ્વરૂપ સમજીને પોતાની દરિયાને નીચે-પ્રમાણે વર્ણવે છે

સસરો હમારો ચાલો મોલો, સાસુ ચાલ કુંવારી ॥

પિયુજી હમારો પોલ્યો પારણીય તો, મેહુ ઝુલાવનહારી ॥અખૂં ૦૧૨॥

ભાવાર્થ—મતિ અર્થાત્ બુદ્ધિ કહે છે કે, મારો વ્યવહાર સમ્યકત્વરૂપ સસરો—શ્વસુર છે અને માર્ગાનુસારીના ગુણો આદિ વ્યવહાર ધર્મ આચરણરૂપ મારી સાસુ છે વ્યવહાર સમ્યકત્વ સસરો બાળો-ભોળો અર્થાત્ બાળક છે નિશ્ચય નયની અપેક્ષાએ ઉપસમાદિ સમ્યકત્વ તે વસ્તુત સમ્યકત્વ ગણાય છે અને તેની અપેક્ષાએ વ્યવહાર સમ્યકત્વરૂપ સસરો બાળ કહેવાય છે અને તેમા સરલતા હોવાથી ભોળો ગણાય છે, ભોળાનો અર્થ આ સરલ ગ્રહણ કરવો વ્યવહાર ધર્મચરણરૂપ સાસુ પણ અન્તરમ્ ધ્યાનક્રિયાની અપેક્ષાએ બાળ અર્થાત્ બાલિન છે અને તે કોઈપણ એક જીવની સાથેજ મદાકાલનો સબન્ધ બાધતી નહિ હોવાથી, તે કુમારી (કુમારી) ગણાય છે વ્યવહાર સમ્યકત્વ અને મત્ય વ્યવહાર ધર્મચરણાવડે અન્તરાત્માની ઉત્પત્તિ થાય છે, તેથી વ્યવહાર સમ્યકત્વ અને વ્યવહાર ધર્મચરણા જે જનક હોવાથી અન્તરાત્માના, પિતા અને માતા ગણાય છે અને તે બેથી અન્તરાત્માની ઉત્પત્તિ થતી હોવાથી, અન્તરાત્મા તે ઉપમાએ પુત્રરૂપ ગણાય છે અને તે મતિનો સ્વામી કહેવાય છે મતિ અર્થાત્ બુદ્ધિ કહે છે કે, હું મારા સ્વામીને અનેક પ્રકારના પરિણામરૂપ પારણામા જીવાનનારી છું

દ્વિતીયપક્ષ ભાવાર્થમા નીચે પ્રમાણે પણ અર્થ થાય છે આત્મારૂપ સ્વામિની મતિ અર્થાત્ બુદ્ધિ, સ્ત્રી છે, મતિ કહે છે કે, મારો મિથ્યાત્વરૂપ સસરો છે અને તે બાલકની જેટલે અજ્ઞાનની બેધા કરનારો હોવાથી બાળક ગણાય છે, તેમજ તે ભોળો અર્થાત્ મૂર્ખ છે મિથ્યાત્વના સ્પષ્ટ ઉદયે મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનક ગણાય છે, પહેલા ગુણસ્થાનકમા રહેલો બહિરાત્મા તે બુદ્ધિનો સ્વામી છે, તેમજ મતિ કહે છે કે મારી મિથ્યાત્વની આચરણરૂપ સાસુ છે, મિથ્યાત્વની આચરણ, અજ્ઞતા યોગે થાય છે તેથી મિથ્યાત્વ ક્રિયારૂપ સાસુને બાળ કહેવામા આવે છે અને તે મિથ્યાત્વ ક્રિયા, કોઈ અમુક જીવનીજ સાથે માત્ર સબન્ધ ન ધરાવતી હોવાથી, કુમારી ગણાય છે અને રૂપ પારણામા બહિરાત્મારૂપ સ્વામી, પ્રમાદભાવે પોઢ્યો છે તેને મતિ અર્થાત્ બુદ્ધિ કહે છે કે, પરભાવ પરિપુતિરૂપ દોરીવડે હું તેને જીવાનનારી છું

તૃતીયપક્ષ ભાવાર્થમા નીચે પ્રમાણે અર્થ થાય છે મતિ અર્થાત્ બુદ્ધિ કહે છે કે, મારો આત્મારૂપ સ્વામી છે અને સદશુરૂપ સસરો બાળકની જેટલે સુદ્ધાન્ત કરણધારક અને ભોળો અર્થાત્ સરલ છે, તેમજ બાલકની જેટલે સત્ય કથનારી અને સદાકાલ કુમારી એવી શુરની વાણીરૂપ સાસુ છે, ચોડીયાના ચાર પાયારૂપ ચતુર્નેતિવે બુદ્ધ, કર્મરૂપ

પારપ્રામા આત્મસ્વામી યોદ્યા છે, તેને હું અધ્યવસાયરૂપ દોરી નહિ
હુવાનુ હું

ત્રપુ પક્ષના ભાનાર્થમા પ્રથમ ભાનાર્થ, વિરોધ પ્રકારે અનુભવ-
ગમ્ય થાય છે માર્ગાનુસારી ગુણો તથા દેવ-ગુરની ભક્તિ, દયા, પ્રેમ,
ભાતુભાવ, મધ્યસ્થભાવ, સત્યતત્ત્વની જિજ્ઞાસા, અને અહિંસાદિ નતોની
ધર્મોચરણાનિના, ઉપરામાદિ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ થતું નથી અને તેવિના
જોયા વગેરે ઉપરના ગુણુસ્થાનકમા પ્રવેશ થતો નથી વ્યવહાર
ધર્મોચરણાનિના મિથ્યાત્વગુણુસ્થાનકથી ઉપરના ગુણુસ્થાનકની પ્રાપ્તિ
થઈ શકતી નથી,--અનહારથી ધર્મની રૂચિ થતા સદ્ગુરના ઉપદેશનો
લાભ લેઈ નકાય છે નિષ્પક્ષપાત બુદ્ધિથી જે મનુષ્યો, જિનનાપીનો
ઉપદેશ સાંભળે છે તેઓને સમ્યક્ત્વ થાય છે દેવ-ગુર અને ધર્મ એ
ત્રપુ તત્ત્વની વ્રદ્ધા ધારણુ કરવી તેને, વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ કહેનામા
આવે છે શિષ્યને પચ મહાનત ઉચ્ચરાવવા હોય છે ત્યારે,--ગુર તે
શિષ્યને-નૈગમ નયની અપેક્ષાએ સમ્યક્ત્વનો આરોપ કરીને, સાધુના પચ
મહાનત ઉચ્ચરાવે છે વ્યનહાર કથિત વ્યનહાર સમ્યક્ત્વ અને વ્યન-
હાર ધર્મોચરણા, તે જે નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ અને નિશ્ચય ચારિત્રના કારણુ
જે કારણુ તે વ્યનહાર છે અને કાર્ય તે નિશ્ચય છે અનેક જીવો વ્ય-
નહાર સમ્યક્ત્વ અને વ્યનહાર ધર્મક્રિયાઓનુ આસેવન કરી, નિશ્ચય
સમ્યક્ત્વ તથા નિશ્ચય ચારિત્ર પામીને મુક્તિ પામ્યા છે, વ્યનહાર સમ્ય-
ક્ત્વ અને વ્યનહાર ધર્મક્રિયાથી અહિંસાત્મા, પોતાનુ રૂપ બદલીને અન્ત-
રાત્મારૂપે પરિપુમ પામે છે પ્રથમ ગુણુસ્થાનકમા જે મતિ હોય છે
તે મિથ્યાત્વદરતા પરિપુમવડે મુક્ત હોયજે નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ પામતા,
પહેલા ગુણુસ્થાનકમા પપુ દેહી નખતે મિથ્યાત્વનો રમ ઘણો પાતળો
મડી ગયો હોય છે,--એવી મતિ હોય છે વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ
જોયા ગુણુસ્થાનકમા પ્રવેશ કરતા, પ્રથમ ગુણુસ્થાનક, હેતુબૂત હોવાથી
ગરણુ ગણાય છે અને સમ્યક્ત્વ ગુણુસ્થાનક કાર્યરૂપ ગણાય છે નિશ્ચ-
ય સમ્યક્ત્વરૂપ કાર્યના ઘણા હેતુઓ-માર્ગાનુસારીના ગુણો વગેરે, પહેલા
ગુણુસ્થાનકમા હોય છે પહેલા ગુણુસ્થાનકમા મિથ્યાત્વના અગમ્ય
ભેદ પડે છે સમ્યક્ત્વ સ-સંખ વચ્ચેના જીવને પ્રથમ ગુણુસ્થાનકમા પણ
મિથ્યાત્વના રસ બહુ હુખા હોય છે પહેલા ગુણુસ્થાનકમા પપુ કોઈ
જીવને-ચારિત્રના એકદેશ તપશ્ચરણુ આદિની અપેક્ષાએ-સન્નમ
નિર્જરા હોય છે પ્રથમ ગુણુસ્થાનકમા પપુ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ હેતુબૂત
એના ઘણા ગુણો મેળવનાના હોય છે, તેથી તે ગુણુ સ્થાનકબૂત
એનુ ખરેખર મિથ્યાત્વ જતા પપુ પહેલુ ગુણુસ્થાનક ગણાય છે વ્યવ

હાર સમ્યક્ત્વ અને બવહાર ધર્મક્રિયા એ બે અન્તરાત્માને ઉત્પન્ન કરનામા જનકરૂપ દેનાથી પિતા અને માતા તરીકે જાણાય છે

સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરવામાટે સદ્ગુણોની જરૂર છે માર્ગાનુમારિના વ્યવહારિક ગુણોને પ્રાપ્ત કરનાની જરૂર છે જૈના મોતુ અધ્યયન, સવસ્થ અને મનન કરનાની જરૂર છે બચહાર ગમ્યગતના આચારોને આચારમા મૂકનાની જરૂર છે નાકરીયા પ્રવાહની માર્ગક-અન્ધ શ્રદ્ધાથી હેટવાક મનુષ્યો ધર્મક્રિયાઓ કરે છે, પણ તેઓ સત્ય બોલતા નથી અને ધનના સ્વાર્થે દેન-ચુરના ઝોગન ખાય છે, અર્થેત્ પ્રમાણિકતા આદિની તિના ગુણોથી ભ્રષ્ટ હોય છે, તેનાઓની બચહારધર્માવરાધુ ગુણો નહાય છે જેઓની ધર્મક્રિયાઓ, દયા, મત્ય, ચુષ્કપ્રેમ, અસ્તેય, અશ્રિ, મધ્યસ્થતા, ભીરતા, વિવેક અને વિનય આદિવડે મુજ્જ હોય છે, તેઓ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વના મનુષ્ય થાય છે નૈમ, ગમહ અને બચહાર, એ તપ નયથી બચહાર સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ કથાય છે અને રજુચ્ચન, સખદનય, સમભિરૂઢ અને એવબૂત નયથી નિશ્ચય સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ વસ્તુત પ્રતિપાદન કરાય છે, માટે સાત નયોથી સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ જાણુ કેત રોત્તર નયકથિત-શુદ્ધ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિમાટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, પણ સાત નય પૈકી કોઈ નયકથિત સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ ઉત્પાપનુ ન જોઈએ સમ્યક્ત્વની દત્ત રૂચિ કથી છે તે રૂચિઓને અન્તરાત્માની પ્રાપ્તિ થાય છે ભિન્ન ભિન્ન જીવોની ભિન્ન ભિન્ન સમ્યક્ત્વની રૂચિ દેખીને કોઈનું ખડન કરનું નહિ, ઉત્તરોત્તર નયકથિતધર્મ બતાવવા પ્રયત્ન કરવો, પણ કોઈ નયના સમ્યક્ત્વની નિરપેક્ષપણે પ્રરૂપણ કરી નહિ

પક્ષપાતનો ત્યાગ કરીને જેઓ સત્યધર્મ રોધે છે, તેઓને સમ્યક્ત્વનો લાભ મળે છે શબ્દનવાદિકથિત સમ્યક્ત્વ ધર્મને જેઓ પામે છે તેઓને, બચહાર સમ્યક્ત્વનો નિશ્ચયના અન્તર્ભાવ થયો છે એમ અવબોધનું જેઓ આલમગ્ધાદિ ક્રિયાના બેદે, સાધ્યગુણ દષ્ટિએ લડે છે, તેઓ સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરી રાખતા નથી નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ પામવાથી સાપેક્ષતાએ કારણ કાર્યભાવનો બોધ થાય છે અને પૂર્વ નિષ્ઠા તન બુદ્ધિથી જે કદાનહો કથી હોય છે તે જૂઠા લાગે છે એકાન્ત નિષ્ઠાતન ધર્મમા જે સત્ય ધર્મની માન્યતા થઈ હતી તે રળે છે અને પ્રત્યેક વસ્તુનો આદ્વાદભાને બોધ થાય છે આદ્વાદભાવે વસ્તુઓનો બોધ થનાથી પ્રત્યેક મનુષ્યને અનેકાન્ત રૈલીથી બોધ દેઇ સકાય છે અને પ્રત્યેક મનુષ્યની પ્રગતિમા મદત કરી સકાય છે હેટલાક એમ કહે છે કે, “અમારે તો બચહાર સમ્યક્ત્વ અને બચહાર ધર્મક્રિયાનું પ્રયોજન નથી, કંઠા જડ અને ચેતન એ તત્ત્વનો નિશ્ચય કરીને-નિશ્ચય

સમ્યક્ત્વ અગીકાર કરીને, આત્માનેજ દેવ, ગુરુ અને ધર્મરૂપ માનીને તેની ઉપાસના, ધ્યાન વા આગધના કરવી જોઈએ । નિશ્ચય નયથી આ પ્રમાણે વદનારા મનુષ્યોને મૂચના દે, તેઓએ કાર્યની પરિપૂર્ણ સિદ્ધિ અને કાર્યની સ્થિરતા ન થાય તાવત્ વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ અને વ્યવહાર ધર્મક્રિયાનો ત્યાગ કરવો નહિ વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ અને વ્યવહાર ધર્મની ક્રિયા કરનારાઓને પણ મૂચના દે, તેઓએ શુદ્ધ પ્રેમ, ભક્તિ, અહિંસાદિ વ્રત, આત્મવત્ મર્મન દષ્ટિ, મર્મ જીવોના ગુણો લેવાની દષ્ટિ, આત્મગુણપ્રતિ રૂચિ, નાઓનું બહુ માન અને ભક્તિ તથા સસાર વ્યવહારમા ઉત્તમ નીતિના મદ્દગુણોને પ્રાપ્તિની ચેઠે ધારણ કરવાની પ્રવૃત્તિ, આદિ સદ્ગુણોનું અવલમ્બન કરતું જોઈએ, તેમજ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વરૂપ સાધ્યની પ્રાપ્તિમાટે વ્યવહારધર્મચરણાઓનું અવલમ્બન કરતું જોઈએ જ્ઞાનાદિ મદ્દગુણો પ્રાપ્ત કરવાનેમાટે દરરોજ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ દરરોજ સદ્ગુણોની ધૂનમા મગ્ન રહેતું જોઈએ ધર્મના સકુચિત નિરોક્ષ ભેદમા બધાને કદી જ્ઞાનહ વર્ગને ધર્મ કલેશ કરવો જોઈએ નહિ કોઈના આત્મા કુપાય એવો કોઈ પણ પ્રયત્ન ન કરવો જોઈએ સાંયોક્ષ બુદ્ધિથી ભાપણ કરવાની દેવ પાકવી જોઈએ પ્રત્યેક વસ્તુઓનો અનેકાન્ત બુદ્ધિથી નિર્ણય કરવો જોઈએ ઉત્તમ ગુણાચારોનડે આત્માના ગુણોની પુષ્ટિ કરતા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, આ પ્રમાણે વ્યવહાર ધર્મની આચરણાઓને સેવતા નિશ્ચય સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે વ્યવહાર સમ્યક્ત્વથી જૈન કોમની જગત્મા અસ્તિતા વર્તે છે વ્યવહાર સમ્યક્ત્વનો અપવાપ કરતા જૈન તીર્થ વા જૈન સંઘનો નાશ થાય છે નૈગમ, તથા વ્યવહારનયમાન્ય વ્યવહાર સમ્યક્ત્વવડે જૈન ધર્મની વ્યવસ્થા ચલાવી શકાય છે સમ્બંધનય કથિત ઉપશમાદિ સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરનારા વિરલા હોય છે અને તેનો વ્યવહારદષ્ટિથી વા પરોક્ષ પ્રમાણથી નિશ્ચય કરી શકાય નહિ નૈગમ, સમ્રાટ અને વ્યવહારનય યથિત સમ્યક્ત્વ તો કારણરૂપ હોવાથી જૈનધર્મનો પ્રચાર કરવામા બાળજીવોને પણ રૂચિકારક થઈ પડે છે, નૈગમનયથી પ્રથમ સર્વ જીવો ધર્મમાર્ગ પ્રવૃત્તિનો આરભ કરે છે પહેલી ચોપડી બહુચાવિના સાતમીનો અભ્યાસ થઈ શકેતો નથી પ્રથમ પગથીયા ઉપર પગ મૂક્યાવિના એકદમ પાચમા વા છઠ્ઠા પગથીયાપર પગ મૂકી શકાતો નથી, તેમ નૈગમનયમા પણ સમજવું નૈગમનયના સમ્યક્ત્વ અને ધર્મચરણની અપેક્ષાએ બાળજીવો જૈનતાસનમા રહી શકે છે વ્યવહારનયના સમ્યક્ત્વવડે અને ધર્મચારવડે બાળજીવો જૈનતાસનમા રહી શકે છે જો કે ઉપર ઉપરના નયની અપેક્ષાએ, સમ્યક્ત્વની

શુદ્ધિ અને ધર્મચરણની શુદ્ધિ હોય છે, તોપણ સર્વ શ્રવેની એકસરખી સમ્યક્તા દર્યા ત હોનાથી, નયોની અપેક્ષાએ બેદ પડ્યા નિના રહેતા નથી સુભરાજાદિની ભક્તિને જૈન સાગ્રનને ચાવના રાઓ સર્વ નયોની સાપેક્ષતાથી સમ્યક્તાદિ ધર્મને સ્વીકારે છે, તેથી નીચરણીના પગથીયાની પેઠે ઉપરના નયકથિત સમ્યક્ વ ધર્મને પ્રાપ્ત કરી શકાય છે અને નીચેના નયોની અપેક્ષાએ સમ્યક્તા અગીકાર કરનારાઓને શુદ્ધ પ્રેમવળે ઉપર નહાવી શકાય છે ઉપરના નયકથિત સમ્યક્તાની દર્યા, જેનામા પ્રગટી છે તેને નીચેના નયકથિત સમ્યક્તાની જરૂર રહેતી નથી, તો પાપુ સર્વ શ્રવેની અપેક્ષાએ-નયોની સાપેક્ષતાએ અને અધિકારબેદે સમ્યક્તાનો ઉપદેશ દેવો પડે છે પોતાનો જે નયકથિત સમ્યક્તામા અધિકાર છે, તેનો અન્ય શ્રવેને અધિકાર માની લેણે અન્ય નયકથિત સમ્યક્તા ધર્મનું ખરન કરવું નહિ

અનહાર સમ્યક્તા અને અનહાર ધર્મક્રિયાના પરિપુષ્પને પામીને, પૂર્વના નિષ્પાત્વ પરિપુષ્પનો-શુદ્ધિ ત્યાગ કરે છે વ્યવહાર સમ્યક્તાદિવડે નિશ્ચય સમ્યક્તાની પ્રાપ્તિ થાય છે, ત્યારે, મતિ અર્થાત્ શુદ્ધિ તેવા પ્રકારના પરિપુષ્પને ધારણ કરે છે મતિની ઉપર્યુક્ત દશા, કારણ સામગ્રીને પામી થાય છે, તે વાત, ખરેખર મતિ પોતેજ કહી બતાવે છે

મતિ અર્થાત્ શુદ્ધિ, પોતાની પૂર્વાપર દર્યાતુ વર્ણન પોતાની

મેળે વિવેક પામીને નીચે પ્રમાણે કથે છે

નહીં હુ પરણી નહીં હુ કુવારી, પુન જણાવનહારી ॥

કાલી દાઢીકો મેં કોઈ નહીં છોડ્યો, તોણ હજુ હુ નાલકુવારી

॥ અનધૂં ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ —મતિ અર્થાત્ શુદ્ધિ કથે છે કે, હુ કોઈની સાથે પરણી નથી કારણ કે અમુક આત્મા તેજ મારો સ્વામી છે એમ મેં-કોઈ અમુકની સાથે-નિર્ધાર કયો નથી, તેમજ હુ કુમારી પણ નથી, કારણ કે આત્મસ્વામીવિના હુ એકની કોઈ દિવસ રહી નથી અને રહેવાની નથી નિષ્પાત્વ પરિપુષ્પ પામેલી હુ બે હોઈ છુ તો કર્મેરૂપ પુનને ઉત્પન્ન કર છુ અને સમ્યક્તા પરિપુષ્પને બે હુ આત્મરૂપ સ્વામીની સાથે પરિપુષ્પ છુ તો અન્તરાત્મસ્વામીના મળ્યે પરમાત્મરૂપ પુનને જન્મ છુ, અર્થાત્ ઉત્પન્ન કર છુ મતિ કથે છે કે, વિભાનદશામા પરિપુષ્પ પામીને કૃષ્ણવેશ્યા પરિપુષ્પરૂપ કાલી દાઢી જેની છે એવા, કોઈ પણ શ્રવેને મેં છોડ્યો નથી મતિ પોતાના વર્ણન કરતી

છતી કયે છે કે, કોઈ એવો કાળી દાઢીવાળો મનુષ્ય નથી કે જેને
 મેં અનુદ્ધપરિપુતિવડે સગારમા ન રમાડ્યો હોય । પરમાનંદરાના સમ-
 થમા સર્વ આત્માઓને મેં ભોગવ્યા છે અનુદ્ધપરિપુતિમાનડે મેં સર્વ
 આત્માઓને મારા તાળામા કઠીને તેઓને પરમાનંદપ્રાપ્તામા લયલીન
 કર્યા છે પૂર્વ મિથ્યાત્વદગ્ધમા માફ બળ ખરેખર-પગલાનમા પરિપુતિ
 પામીને-આત્માને પરમાનંદમા ગમાડના સમર્થ બન્યું હતું પૂર્વની દરા મારી
 જોડે છુ તો મિથ્યાત્વનમા પાપ મારી નિશ્ચિત મતિ હતી મિથ્યાત્વ
 પરિપુતિ પામેલી એની પૂર્વમથમા પાપ પગજોડી નહોતી અને કુમારી
 પાપ નહોતી, તેમ સમ્યક્ત્વ પરિપુતિને પામેલી એવી હુ કોઈની માથે
 પુરજોડી નથી અધાપિ પર્યન્ત હુ બાવકુમારિકા છુ સામાન્ય મિથ્યા-
 મતિ અને સામાન્ય સમ્યક્ત્વમતિની અપેક્ષાએ સર્વ આત્માઓની
 સાથે સખન્વ ધરાનનારી એની મતિહુ, આ પ્રમાણે બોલવુ થાય છે,
 એમ વાચકોએ લક્ષ્યમા રાખવું પોતાની પૂર્વનસ્થાની શક્તિ અને
 સમ્યક્ત્વાનસ્થાની અપૂર્વ શક્તિને, મતિ પોતે પોતાની મેળે કયે છે

શ્રીમદ્ આનંદધનજી મિથ્યામતિ અને સમ્યક્ત્વમતિહુ જાતિની
 અપેક્ષાએ, તેના મુખે માહાત્મ્ય જણાવીને દુનિયાની આગળ અપૂર્વભાવ
 ખડો કરે છે મિથ્યાત્વપરિપુતિ પામેલી મતિ, ખરેખર કર્મરૂપ પુનને
 ઉત્પન્ન કરે છે મિથ્યામતિની માથે રાગદ્વેષાદિની પરિપુતિનો સખન્ધ
 ગાઢ હોય છે, તેથી-મિથ્યામતિવી મનુષ્યો પોતાના આત્માના બળનો
 દુરુપયોગ કરીને, આત્માના બળને પરવસ્તુમા પરિપુમાવીને, -કર્મરૂપ
 જડ વસ્તુના કર્તા અને ભોક્તા બને છે અને કર્મના સખન્ધમા ક્ષીર-નીરની
 પેઠે આત્માનડે પરિપુતિને શુદ્ધકર્મને પ્રગટ કરી શકતા નથી સંધાવેધ
 વોરેની સાધના કરવી મહેલ છે, પાપ મતિને મમ્યરૂપે પરિપુમાવની
 મુશ્કેલ છે મિથ્યામતિની પરિપુતિ સાથે જ્ઞાનાવરણપ્રાદિ કર્મની પરિ-
 પુતિયો પણ સામેલ થાય છે અને તેથી તેઓ સગારની વૃદ્ધિ કરવામા
 પોતાનુ સર્વ બળ વાપરે છે અજ્ઞાનદશામા સર્વ જીવોને આવી પરિપુ-
 તિના નાટક ભજવવા પડે છે મિથ્યામતિના જોરથી રાત્ર રાપુ-રકને
 લક્ષ્મીદારો પાપ કર્મની પરપરા પ્રતિદિન વધારે છે અજ્ઞાની જીવો
 એના તો મિથ્યાત્વપરિપુતિના પાસમા સપડાયા છે કે, તેઓનો છૂટકો
 ખરેખર સદ્ગુણના ઉપદેશવિના થઈ શકતો નથી મિથ્યાત્વ વિચારોના
 પ્રવાહોમા અનેક મનુષ્યો તણાય છે અને તેઓ પોતાનુ જીવન ગામાટે
 ગાળે છે । તેનો પણ વિચાર કરતા નથી આત્માની શક્તિયોને સમ્યક્
 પ્રકારે બાણીને-તેઓનો પ્રકાશ કરીને, અન્યોને પાપ તેવી રીતે બના-
 વનામાટે ઉત્તમ મનુષ્યો જીવે છે અજ્ઞાની જીવો પોતાના એકદેશીય

ઈશ્વર જગતકર્તાત્વવાદ માનનારા મુસલમાનો, નૈયાયિકો, અને ખ્રીસ્તિયો વગેરેના ધર્મોગત ખડન કરે છે પુરાણીઓ, મુસલમાનો, ખ્રીસ્તિયો અને નૈયાયિકો એકાન્તે ધર્મરૂપ હસ્તિના આરોપરૂપ ધર્મોગનો સ્વીકાર કરીને વ્યવહારનયકથિત એકાન્ત સાખ્યતત્ત્વ ધર્મોગને અસત્ય માનીને તેનું ખડન કરે છે અદ્વૈતનાદીઓ ધર્મરૂપ હસ્તિના સત્તારૂપ ધર્મને એકાન્ત સ્વીકાર કરીને અન્યનયકથિત ધર્મોગનો અસ્વીકાર કરીને તેઓનું ખડન કરે છે નાસ્તિકો સાબ્યાનહાષિક પ્રત્યક્ષરૂપ એક ધર્મોગનો એકાન્તે સ્વીકાર કરીને અન્યનયકથિત ધર્મરૂપ હસ્તિના અગોનો અસ્વીકાર કરીને તેઓની નાસ્તિકતાનું પ્રતિપાદન કરે છે એકેક નયની દૃષ્ટિથી અનલોકનારા તથા તે પ્રમાણે ધર્મને એકાન્તે માનનારા ધર્મવાદીઓ, છ આધ્યાત્મિકોની જેઠે પરસ્પર એકબીજાનું અપેક્ષા સમજ્યાવિના ખડન કરીને જગતમા લોકોના નિચારોમા અત્યાન્તિ અને મિથ્યાત્વનો રમ રેડીને, દુનિયામા સુદ્ધ પ્રેમતત્ત્વ અને ધર્મતત્ત્વનું સત્ય બીજ નાવી શકતા નથી છ આધ્યાત્મિકોની જેઠે એકાન્ત એકાગ વર્મનાદીઓ નિતરાવાદ કરીને સાપેક્ષ ધર્મનાદનો નારા કરે છે જ્ઞાનીઓના નયનોને એકાન્તનાદધારક અજ્ઞાનીઓ સમજી શકતા નથી તે નીચેના પદથી સમજાશે

પદ

(હવે મને હસ્તિમયું નેહ લાગે એ રાગ)

જ્ઞાનિના નયનો મમજે છે જ્ઞાનીઓ નિચારી, મૂર્ખોમા થાયમાસમારીરે જ્ઞાની
છ અધ્યાત્મે એકેક અગે, બાજી હાથી નિર્ધાર્યો,
એક બીજાનું ચારે ઉચાપે, વિતરાવાદને વધાયા રે જ્ઞાનિના ૧
પામું સોનાનું એક રૂપાનું, દાહ તણુ ભાઈ જાણો,
સોનાની એક કહે છે રે રૂપાની, સમજ્યાવિના ભરમાણો રે જ્ઞાનિના ૨
સાપેક્ષાએ શાસ્ત્રનયન સહુ, સ્વાદ્વાદદર્શન ગાથે,
સમજ્યાવિના અજ્ઞાનિમા ઝઘડો, ખડનમડન ચારે રે જ્ઞાનિના ૩
સાત નયોની વાત ન જાણે, પોતાનો મત તાણે,
સાપેક્ષાનપુ સમજે ન સાચુ, અભિમાન અન્તર આણે રે જ્ઞાનિના ૪
નયોના જ્ઞાનનણુ નિર્ણય ધારે, વસ્તુસ્વરૂપ ન નિચારે,
જ્ઞાનિનું ગાયુ કૂટી મારે છે, તરે નહિ અન્ય તારે રે જ્ઞાનિના ૫
મૂર્ખોના વાદમા ખાદ ધણી છે, ખરી સમજ કહે ખોટી,
ગુગરી વાનરથી હુ ખ લહી તેમ, વાગે જ્ઞાનીને સટ નોટી રે જ્ઞાનિના ૬

અહિતસચુક્ત વિચારોના પોતાનું જીવન વ્યતીત કરે છે મિથ્યામતિના પાશમાં સપડાયલા જીવો, એકનયની દૃષ્ટિએ અમુક વિચારને ધર્મ તરીકે સ્વીકારીને અન્ય નયોના આપેલ વિચારો ગામુ ન જોતા, મિથ્યાત્વ વિચારની રૂનમાં ને ધૂનમાં અનેક પ્રમારના અમુલ્ય વિચારોને તાણે ધર્મને કર્મની રાશિનો મનવ્ય કરે છે પહેલી ચોપડી બાબુનારની આ રાજ જેમ એમ એના સિદ્ધાન્ત કહીએ તો તેને તે વાત બહી લાગે છે, તેમ નૈમગ આદિ એક નયકથિત વસ્તુધર્મને માનનામજો અન્યનયકથિત વસ્તુઓના વિચારોને જૂઠા માને છે દુનિયામાં કોઈપણ વ્યવસ્થા અરેખર સાપેક્ષ નયનાદથી વિચારમાં આરે તો અગત્ય નથી, કોઈ પણ નયની અપેક્ષાએ કોઈ વ્યવસ્થા હોય છે જેટલા વસ્તુ નના મારે હોય છે તેટલા નયનાદો છે અને જેટલા નયનાદો છે તે પરસ્પર એકબીજાની આપેક્ષતાની સાકળરૂડે જોડાયલા હોય છે

અનેક જાતના વિચારોને નયોની અપેક્ષાવિના મિથ્યામતિધારક મનુષ્યો, જૂઠા માનીને કોઈ વસ્તુના એકાન્તધર્મને સ્વીકારીને પોતાનું જીવન ખાતુ સચુવ ક્ષેનવાળું કરી દે છે મિથ્યામતિથી અનેક પ્રકારના વિચારોને નયોની સાપેક્ષતાએ પોતાના હૃદયમાં પોડવી વધારતા નથી સાત આધળાઓએ હાથીના બિન્ન બિન્ન અંગોનો નિશ્ચય કરીને બિન્ન બિન્ન અંગોવાળો-હાથીને માની લેડ પોતપોતાની માન્યતા સિદ્ધ કરવા લાયા અને અથ છતાં અનેક પ્રકારની વાળીનો આખર વધારીને સ્વપક્ષ સ્થાપન કરવા લાગ્યા અને પરપક્ષમાન્ય અંગોનું ખરન કરવા લાગ્યા આધળાઓનું સ્વપક્ષ અનુસૂચન સ્થાપન વર્તન અરેખર અધિક શામાજ સોભી તકે ! અને તેઓને તે કૃત્ય આનન્દપ્રદ યર્થ શકે ! કિન્તુ જો તેઓની આખો ઉધરો તો પોતાના મિથ્યામતિના વિચારો માટે જેટલોઅધો પથારીપ થાય ? તે તેઓ પોતેજ અવબોધી રાકે અધ-દશામાં જે મતિ હોય છે તે ચતુષ્વી દેખવાની અવસ્થામાં ટોલી નથી. અધદશાના વિચારો ચતુષ્વી વસ્તુઓનું સમ્યગ્દર્શન થયાબાદ રૂપાન્તરને પામે છે જનતાના લોકો આધળાઓની પેઠે ધર્મરૂપ હાથીના એકેક અંગને ખાતુને તેઓ પોતપોતાના એકેક અંગને સમૂહી ધર્મરૂપ હાથી માની લેઈને અન્યોના કથનને અસત્ય માને છે સાખ્યો વ્યવહારત પના ધર્મઅંગને માનીને સમજનય માનનારા અદ્વૈતનાદીઓના ધર્મઅંગને અસત્ય માનીને તેનું ખરન કરે છે મિમાસકો ધર્મરૂપ હસ્તીના શબ્દનયરૂપ ધર્મીને એકાન્તે સત્ય માનીને એકાન્ત રજુસૂતનયકથિત બૌદ્ધધર્મીને તોફાની પાડવા પ્રયત્ન કરે છે બૌદ્ધો ધર્મરૂપ હસ્તિના રજુ સૂતનયકથિત વસ્તુઓને એકાન્તે સ્વીકાર કરીને એકાન્ત નૈમગનયકથિત

ધધિર જગત્કર્તૃત્વનાદ માનનારા મુસલમાનો, નૈયાયિકો, અને ખ્રીસ્તિયો વગેરેના ધર્મોગતુ ખડન કરે છે પુરાણીઓ, મુસલમાનો, ખ્રીસ્તિયો અને નૈયાયિકો એકાન્તે ધર્મરૂપ હસ્તિના આરોપરૂપ ધર્મોગનો સ્વીકાર કરીને વ્યવહારનયકથિત એકાન્ત સામ્યતત્ત્વ ધર્મોગને અગત્ય માનીને તેનું ખડન કરે છે અદ્વૈતવાદીઓ ધર્મરૂપ હસ્તિના સત્તારૂપ ધર્મનો એકાન્ત સ્વીકાર કરીને અન્યનયકથિત ધર્મોગનો અસ્વીકાર કરીને તેઓનું ખડન કરે છે નાસ્તિકો સામ્યાનુદાત્તિક પ્રત્યક્ષરૂપ એક ધર્મોગનો એકાન્તે સ્વીકાર કરીને અન્યનયકથિત ધર્મરૂપ હસ્તિના અગોનો અસ્વીકાર કરીને તેઓની નામિતતાનું પ્રતિપાદન કરે છે એકેક નયની દૃષ્ટિથી અવલોકનારા તથા તે પ્રમાણે ધર્મને એકાન્તે માનનારા ધર્મનાદીઓ, છ આધ્યાત્મિકોની પેઠે પરસ્પર એકબીજાનું અરેક્ષા સમજ્યાવિના ખડન કરીને જગત્મા લોકોના વિચારોમા અગાન્તિ અને મિથ્યાત્વનો રમ રેડીને, દુનિયામા ગુરૂ પ્રેમતત્ત્વ અને વર્મતત્ત્વનું સત્ય ખીજ વાવી રાડતા નથી છ આધ્યાત્મિકોની પેઠે એકાન્ત એકાગ ધર્મનાદીઓ વિતરણવાદ કરીને સાપેક્ષ ધર્મનાદનો નારા કરે છે જ્ઞાનીઓના વચનોને એકાન્તનાદધારક અજ્ઞાનીઓ સમજી રાડતા નથી તે નીચેના પદથી સમજાશે

પદ

(હવે મને હરિનામનું નેહ લાગે એ રાગ)

જ્ઞાનિના વચનો મમજે છે જ્ઞાનીઓ વિવાગી, મૂર્ખોમા ધાયમારામારીરે જ્ઞાની
છ અધાએ એકેજ અગે, બાજી હાથી નિર્ધાર્યો,
એક ખીજાનું ચારે ઉથાપે, વિતરણાદને વધાર્યો રે જ્ઞાનિના ૧
પામું સોનાનું એક રૂપાનું, ઢાવ તપુ ભાઈ બાણો,
સોનાની એક ડહે છે રે રૂપાની, સમજ્યાવિના ભરમાણો રે જ્ઞાનિના ૨
સાપેક્ષાએ તાજનચન સહુ, સ્યાદ્વાદદર્શન ગાવે,
સમજ્યાવિના અજ્ઞાનિમા ઝઘડો, ખડનમડન ચારે રે જ્ઞાનિના ૩
સાત નયોની વાત ન બાણે, પોતાનો મત તાણે,
સાપેક્ષાવણુ સમજે ન સાચુ, અભિમાન અન્તર આણે રે જ્ઞાનિના ૪
નયોના જ્ઞાનવણુ નિર્ણય ધારે, વસ્તુસ્વરૂપ ન વિચારે,
જ્ઞાનિનું ગાયુ ફૂટી મારે છે, તરે નહિ અન્ય તારે રે જ્ઞાનિના ૫
મૂર્ખોના વાદમા ખાદ ઘણી છે, ખરી સમજ કહે ખોટી,
મુજરી વાનરથી દુ ખ લહી તેમ, વાગે જ્ઞાનીને સટ સોટી રે જ્ઞાનિના ૬

અહિતસયુક્ત વિચારોમા પોતાનું જીવન વ્યતીત કરે છે. મિથ્યામતિના પાશમા સપડાયલા જીવો, એકનયની દૃષ્ટિએ અમુક વિચારને ધર્મ તરીકે સ્વીકારીને અન્ય નયોના સાપેક્ષ વિચારો સામુ ન જોતા, મિથ્યાત્વ વિચારની ધૂનમા ને ધૂનમા અનેક પ્રકારના અનુભવ વિચારોને તાબે થઈને ઝૂમી રહિને સત્ય કરે છે. પહેલી ચાપડી ભાનુનારની આગળ જેમ એમ એના સિદ્ધાન્ત કહીએ તો તેને તે વાત જૂઠી લાગે છે, તેમ નૈગમ આદિ એક નયકથિત વસ્તુધર્મને માનનારાઓ અન્યનયકથિત વસ્તુઓના વિચારોને જૂઠા માને છે. દુનિયામા કોઈપણ વચન ખરેખર સાપેક્ષ નયવાદથી વિચારમા આવે તો અમત્ય નથી, કોઈ પણ નયની અપેક્ષાએ કોઈ વચન સત્ય હોય છે જેટલા વચનના માટે હોય છે તેટલા નયવાદો છે અને જેટલા નયવાદો છે તે પરસ્પર એકબીજાની સાપેક્ષતાની સાકળનદે જોડાયલા હોય છે.

અનેક જાતના વિચારોને નયોની અપેક્ષામિના મિથ્યામતિધારક મનુષ્યો જૂઠા માનીને કોઈ વસ્તુના એકાન્તધર્મને સ્વીકારીને પોતાનું જીવન ધાડુ સકુચ દેનવાળું કરી દે છે. મિથ્યામતિથી અનેક પ્રકારના વિચારોને નયોની સાપેક્ષતાએ પોતાના હૃદયમા ગોઠવી રહતા નથી. સાત આધળાઓએ હાથીના ભિન્ન ભિન્ન બોનો નિશ્ચય કરીને ભિન્ન ભિન્ન બોવાળો-હાથીને માની લેઈ પોતપોતાની માન્યતા સિદ્ધ કરવા લાયા અને અધ છતાં અનેક પ્રકારની વાતોનો આડખર વધારીને સ્વપક્ષ સ્થાપન કરના લાન્યા અને પરપક્ષમાન્ય ઓળતું ખડન કરવા લાન્યા આધળાઓનું સ્વપક્ષ અનુસૂચન કરતું નય ખરેખર અનદ શામાજી રોબી શકે. 'અને તેઓને તે કૃત્ય આત્મદગ્ધ થઈ ગઈ.' કિન્તુ જો તેઓની આખો ઉઘડે તો પોતાના મિથ્યામતિના વિચારો માટે કેટલોખર્ચ પશ્ચાત્તાપ ધાય? તે તેઓ પોતેજ અવબોધી શકે. અધ-દશામા જે મતિ હોય છે તે ચક્ષુથી દેખવાની અવસ્થામા હોતી નથી. અધદશાના વિચારો અમુક વસ્તુઓનું સમ્યગદર્શન થયાબાદ રૂપાન્તરને પામે છે. જગતના લોકો આધળાઓની પેઠે ધર્મરૂપ હાથીના એકેક અંગને બાજીને તેઓ પોતપોતાના એકેક અંગને સમૂર્ણ ધર્મરૂપ હાથી માની લેઈને અન્યોના કથનને અસત્ય માને છે. સાખ્યો અવહારન થતા ધર્મઅંગને માનીને સમૃદ્ધનય માનનારા અદ્વૈતવાદીઓના ધર્મઅંગને અસત્ય માત્રને તેનું ખડન કરે છે. મિમાસકો ધર્મરૂપ હસ્તીના સમૃદ્ધનયરૂપ ધર્મોગને એકાન્તે સત્ય માનીને એકાન્ત રજીસત્રનયકથિત ખૌદ્ધધર્મોગને તોડી પારના પ્રયત્ન કરે છે. બૌદ્ધો ધર્મરૂપ હસ્તીના રજીસત્રનયકથિત ધર્મોગને એકાન્તે સ્વીકાર કરીને એકાન્ત નૈગમનયકથિત

ઈશ્વર જગત્કર્તૃત્વવાદ માનનારા મુસલમાનો, નેયાયિકો, અને ખ્રીસ્તિયો વગેરેના ધર્મોગતુ ખડન કરે છે પુરાણીઓ, મુસલમાનો, ખ્રીસ્તિયો અને નેયાયિકો એકાન્તે ધર્મરૂપ હસ્તિના આરોપરૂપ ધર્મોગનો સ્વીકાર કરીને વ્યવહારનયકથિત એકાન્ત આખ્યતત્ત્વ ધર્મોગને અસત્ય માનીને તેનું ખડન કરે છે અદ્વૈતવાદીઓ ધર્મરૂપ હસ્તિના સત્તારૂપ ધર્મને એકાન્ત સ્વીકાર કરીને અન્યનયકથિત ધર્મોગનો અસ્વીકાર કરીને તેઓનું ખડન કરે છે નાસ્તિકો સાંખ્યાનુશાસિક પ્રત્યક્ષરૂપ એક ધર્મોગનો એકાન્તે સ્વીકાર કરીને અન્યનયકથિત ધર્મરૂપ હસ્તિના અગોનો અસ્વીકાર કરીને તેઓની નાસ્તિકતાનું પ્રતિપાદન કરે છે એકેઽનયની દૃષ્ટિથી અનલોકનારા તથા તે પ્રમાણે ધર્મને એકાન્તે માનનારા ધર્મવાદીઓ, આધ્યાત્મીઓ પેઠે પરસ્પર એકબીજાનું અપેક્ષા સમજ્યાવિના ખડન કરીને જગત્મા લોકોના વિચારોમા અરાન્તિ અને મિથ્યાત્વનો રસ રેડીને, દુનિયામા શુદ્ધ પ્રેમતત્ત્વ અને ધર્મતત્ત્વનું સત્ય ખીજ વાવી શકતા નથી છ આધ્યાત્મીઓ પેઠે એકાન્ત એકાગ ધર્મવાદીઓ વિતરકવાદ કરીને સાપેક્ષ ધર્મનાદનો નારા કરે છે જ્ઞાનીઓના વચ્ચેના એકાન્તનાદધારક અજ્ઞાનીઓ સમજી શકતા નથી તે નીચેના પદથી સમજાવો

પદ

(હવે મને હરિનામશું નેહ લાગ્યો એ રામ)

જ્ઞાનિના વચ્ચે મમજે છે જ્ઞાનીઓ વિચારી, મૂર્ખોમા થાયમારામારી રે જ્ઞાની
છ અધાએ એકેઽનય એ, બાજી હાથી નિર્ધાર્યો,
એક બીજાનું થાવે ઉથાવે, નિતકનાદને વધાર્યો રે જ્ઞાનિના ૧
પામુ સોનાનું એક રૂપાનું, ઢાલ તણ ભાઈ નાણો,
સોનાની એક ઝહે છે રે રૂપાની, સમજ્યાવિના ભરમાણો રે જ્ઞાનિના ૨
સાપેક્ષાએ સામ્રાજ્યન સહુ, સ્વાદ્વાદદર્શન ગાવે,
સમજ્યાવિના અજ્ઞાનિમા ઝઘડો, ખડનમડન થાવે રે જ્ઞાનિના ૩
સાત નયોની વાત ન નાણે, પોતાનો મત તાણે,
સાપેક્ષાવપુ સમજે ન સાચુ, અભિમાન અન્તર આણે રે જ્ઞાનિના ૪
નયોના જ્ઞાનનણુ નિર્ણય ધારે, વસ્તુસ્વરૂપ ન વિચારે,
જ્ઞાનિનું ગાયુ ફૂટી મારે છે, તરે નહિ અન્ય તારે રે જ્ઞાનિના ૫
મૂર્ખોના વાદમા ખાદ ઘણી છે, ખરી સમજ ઝહે ખોટી,
મુગરી વાનરથી દુ ખ લહી તેમ, વાગે જ્ઞાનીને સટ નોટી રે જ્ઞાનિના ૬

મૂખોના મુન્દમાહિ સમય વિચારી, બોલતો યો યતા નિહાળી,
 જેની સમા તેડુ જાણીને બોલતુ, વખોને લેખ બહુ જાણી રે જ્ઞાનિના ૭
 યો યતા જેને પ્રાપ્ત છે જોડણી, તેડતુ માનસે રે જ્ઞાતુ
 બાતી બહુ અહો ! જુનક પેઠે, લેખા વિના સહુ કાનુ રે જ્ઞાનિના ૮
 વ્યવહારને નિશ્ચયનય મમજુ, બોનગો બોનને વિચારી,
 સાપેશનપુ જૂની છે વાણી, લેસો અન્તરમા ઉતારી રે જ્ઞાનિના ૯
 બાપારહસ્યના જોદ વિચારી, સમજે સાપેક્ષાને સારી,
 અનુભવ કમ્બો તો જિન વરસો, ઉપદેશક સુપુ વારી રે જ્ઞાનિના ૧૦
 સમન્યાનાપુ પદ્ધતિન ઝઘડા, થયા અને વળી થાશે,
 “બુદ્ધિસાગર” સ્વાદ્વાદદર્શન, સમન્યાથી ખેદ મહુ જતો રે જ્ઞાનિના ૧૧
 [ભગવતસુચક બા ૫ મુરત]

એકાન્તતયદ્વિધી જોઈ પા. પદાયતુ સ્વરૂપ અવલોકનાથી તેની
 બાબુઓ દેખી રાકાતી નથી કોઈપણ વસ્તુનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ જોડુ હોય
 તો સર્વ નયોની અપેક્ષાને જોડુ જોઈએ નયોની અપેક્ષાનિના કોઈપણ
 વસ્તુનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ કથી રાકાતુ નથી અને મમજુ જ્ઞાનુ પાડુ નથી
 જોડુ પણ વજા કોઈ અથ બનાવે છે તેમાથી તેનો આરાય તો થતો
 ખરો તેના હૃદયમા રહે છે, તેમજ તે અથમા વખનાની ઘણીખરી
 અપેક્ષાઓ પણ તેના હૃદયમા રહે છે અમેરિકા વગેરેના કૌટવાક
 નિદાનો પણ એ છે કે, રમ્યાતુ વા વેખજુ વાજ્ય કોઈપણ નતની તેના
 હૃદયમા ધારણ કરેલી અપેક્ષાનિના અન્ય હોતુ નથી કોઈ નિદાન
 અન્યને સમજાવતા કરે છે કે, મારા કહેનાની વા લખનાની આ અપેક્ષા
 છે મેં અમુક આરાયથી કમ્યુ છે ના લખ્યુ છે કૌટવાક નિદાનો કહે
 છે કે, અન્યોમાથી વેખકનો આરાય નોધી કાઢવો એજ ખરી પરીક્ષા
 છે લેખકના આરાયની અપેક્ષા જાણ્યાવિના અભિપ્રાય આપતા બૂન
 થાય છે વજાના વિચારની અપેક્ષા જાણ્યાવિના તેના બાપાનુમત્તથી
 અભિપ્રાય આપતા બૂન થાય છે વિચારોનો મહાસાગર મહાન છે
 અને તેના તરંગથી પાડુ આધક અપેક્ષાઓ છે, તેઓના સંપૂર્ણ રહસ્યને
 જાણવાને માટે અને કોઈપણ વિચારને અન્યાય ન મળે તે માટે નયવાદન
 જ્ઞાન કરતુ જોઈએ સાત નયોતુ પરિપૂર્ણ જ્ઞાન કરનાથી અને સાપેશ
 વાદને સમ્યક્ પ્રકારે જાણનાથી કોઈપણ વિચારને એકાન્ત અન્યાય
 નળતો નથી અને સર્વ પ્રકારના વિચારોને દર્શાવનામા અન્યનયોની
 અપેક્ષાપૂર્વક જોનાનાથી કોઈપણ નયનો તિરસ્કાર થતો નથી એકાન્ત બિન્ન
 બિન્ન નયોથી ઉત્પન્ન થયેલા પરસ્પર વિરુદ્ધ એના ધમ્મામાંથી પણ સાત

નયોની સાપેક્ષતાએ સમ્યગ્જ્ઞાનીને—સમ્યક્પણે સર્વે બાબતોનું જ્ઞાન થાય છે એકાન્તનયથી મિથ્યાત્વધર્મનો સ્વીકાર કરીને મિથ્યાત્વમતિના જોરથી અનેકાન્તવાદીઓ ધર્મયુક્તો કરીને કર્મની વૃદ્ધિ કરે છે. સાત નયોની અપેક્ષાએ, એકેક નયકથિત સર્વ ધર્મઅગોનો જેમા સમાવેશ થાય છે એવું જૈનદર્શન, જગતમા સર્વ ધર્મોના અગ્રણી સાપેક્ષતાએ પ્રતિપાદન કરતું હતું વિજયવત વર્તે છે સાપેક્ષવાદને માટે બજન-સગ્રહ છઠ્ઠા ભાગમાની નીચે લખેલી કબાલિ વાચવા યોગ્ય છે અને મનન કરવા યોગ્ય છે અપેક્ષાવાદની માન્યતા સબન્ધી ઉડા ઉતરીને તેમાથી સાપેક્ષ નયજ્ઞાનને ગ્રહણ કરતું જોઈએ

(કબાલિ.)

- અપેક્ષાએ સમજવાને,—સતત ઉદય અમારો છે
અમારા બાપણો સર્વે, અપેક્ષાથી ભર્યા સમજો ૧
- અધિકારી પરત્વે છે, અપેક્ષા જ્ઞાન ઉપદેશો,
નથી સહુ એકના માટે, આધિકારે વિચારી લ્યો, ૨
- આધિકારી વિષય ભેદે, જગતમા શુભ છે જુદા,
અધિકારી નથી સરખા, અધિકારે પડે ભેદો ૩
- અધિકારેજ તરતમતા, જગતની ભિન્ન દૃષ્ટિયો,
રૂચે નહિ સર્વને એકજ, અધિકારે રૂચે જુદું ૪
- અસખ્યાતા જણ્યા છે યોગ, સકલ એ મુક્તિના દેવ,
રૂચિભેદે અપેક્ષાથી, લડો નહિ સાધનોમાહિ, ૫
- ટળે આવરણ જે ગુણવત્, યતી તે યોગની રૂચિ,
વિચત્રા નજર આવે, અનુભવથી વિચાર્યું એ ૬
- ઘણા મુક્તિતણા યોગો, સકલ સાચે નથી યાતા,
ક્રિયા ને જ્ઞાન એ યોગે, મ્હને સાધનવિષે રૂચિ ૭
- કરંધુ મુખ્ય જે યોગે, પ્રગટ રૂચિળજે સાધન,
રથા ગોણત્વ જે યોગે, નથી તેવું જરા ખડન ૮
- અમોને ગોળુ જે યોગો, પ્રગટ તે મુખ્ય અન્યોને,
સકલને લક્ષ્ય મુક્તિનું, અનન્તા સુખ લેવાને ૯
- ઘણા આસન્ન મુક્તિના, ઘણા દૂરજ મુક્તિથી,
રથા તે મુક્તિ રસ્તામા, મુસાફર મુક્તિના તે છે ૧૦
- દ્રાગત્તાદિ ભેદોતો, વિરોધી મુક્તિના નહીં તે,
દ્રાસત્તાદિ કાલે પણ, પડે નહિ ભેદ, મુક્તિનો. ૧૧

ખરેખર મુક્તિ રસ્તામાં, વશા તે મુક્તિ લેવાના,	
નમે તે યોગથી જીવો, જિનેન્દ્રોના નહીં તત્ત્વો	૧૨
ગુણો સરખા નથી સકુને, નથી દોષો સકલ સરખા,	
ગુણો લેવા ધરી પ્રીતિ, ખરી આત્મોત્તતિ કુચી	૧૩
અમારી ફજ્ હુનિયામાં, સદા આત્મોત્તતિ કરવી,	
તમારી ફજ્ પણ એ છે, સકલને સાધ્ય છે એકજ	૧૪
મકલને વિદ્ય નાખ્યાવણ, અમારો પન્થ લેવાને,	
તમારે પણ તથા કરજુ, અપેક્ષા વાદથી ચાલો	૧૫
સદા પુખ્તકેની પેઠે, ઉદય મ્હારો થયો જનમાં,	
“બુદ્ધચરિય” આત્મની ચઢતી, અખસનદની પ્રાપ્તિ	૧૬

[સજન સચ્ચદ સાગ છૂટો. મુબારક]

સાપેક્ષનયવાદને અવગોધવાથી સર્વે મનુ યો, નયોની અપેક્ષાએ સર્વે ધર્મોના જે જે સત્ય તત્ત્વો હોય છે, તે તે નયની અપેક્ષાએ અવગોધ છે નયોની અપેક્ષાનો વાદ સમજતા સર્વને અધિકાર ભેદે ધર્મો ચારનો આદર સમજાય છે મુક્તિ પામવાના અસાધ્ય યોગો કહ્યા છે, તે સર્વે નયોની અપેક્ષાએ અધિકારપરત્વે સારી પેઠે અવગોધી તકાય છે નયોની અપેક્ષાએ ભિન્ન ભિન્ન નય દૃષ્ટિવાળા, ભિન્ન ભિન્ન અધિભારી ઝોને જાણી, તેને માર્ગમાં પ્રવર્તાવી શકાય છે રૂબરૂનને એકાન્તે માનીને જોઈ ધર્મની માન્યતા માનનારાઓને અન્યનયોનો સાપેક્ષવાદ સમજાવીને સમ્યગ્મતિવાળા કરી શકાય છે મમહત્તવની સત્તાનો એકાન્તે સ્વીકાર કરીને અદ્વૈતવાદીઓ બ્રહ્મવાદને સામાન્ય માનીને વિશેષ ધર્મને સ્વીકારતા નથી, તેઓને અન્ય નયોની સાપેક્ષતા સમજાવીને બનેકાન્તદૃષ્ટિધારક બનાવવા ભેદ છે—સાત નયોની સાપેક્ષતા જેઓ સમજીને અને સ્વીકારીને જોના બન્યા છે તેઓ, એકેક નયથી ઉઠેલા એકાન્ત ધર્મવાદીઓને—અપેક્ષાએ સમજાવીને, પરસ્પર ભિન્ન બનાવીને, તેઓમાં શુદ્ધ ધર્મ પ્રેમનો અમૃત રસ રેડી શકે છે એકાન્તનય વાદીઓને, તે તે નયોની અપેક્ષાએ તેમાં સત્યત્વ રહ્યું છે તે સમજાવવું, અન્ય નયોવડે કહેવાતો ધર્મ ન માનતા તેઓનામાં જે જે દુષણો આવે છે અને તેથી મિથ્યામતત્વ પ્રાપ્ત થાય છે, એમ શુદ્ધ પ્રેમથી સ્પષ્ટાદિ જોનારો અન્ય ધર્મવાળાઓને સમજાવવા પ્રવૃત્તિ કરવી નયોના સ્વરૂપમાં સૂક્ષ્મ હંડા ઉતરીને જેઓ નયવાદના પ્રોફેસરો બન્યા છે એવા જોના, હુનિયાના લોકોને સમ્યગ્મતિ ઉત્પન્ન કરાવવાને માટે સક્રિયમાન થાય છે સાત નયોની અપેક્ષા સ્વીકારીને જૈન-

દર્શને દુનિયાના સર્વ ધર્મોને પોતાનામા ઉતારી દીધા છે, તે જૈનદર્શનને પરિપૂર્ણ અનબોધવાથી નિરપેક્ષતાદેને હઠાવી શકાય છે છ આધ્યાત્મિક દેખતા કરવાથી તેઓ જેમ પોતાનીમેળે સમ્પૂર્ણ અગોવડે સહિત હસ્તિને હસ્તિ માની શકે છે, તેમ દુનિયામા ચાલતા સર્વ ધર્મવાદીઓને સાપેક્ષનયવાદરૂપ દિવ્ય ચક્ષુઓનું અર્પણ કરવાથી તેઓ અનેકાન્તપણે વસ્તુધર્મનો સ્વીકાર કરીને, પ્રથમ વિચારથી જૈનો અને જો અને પશ્ચાત્ આચારથી જૈનો અને છે કોઈપણ દર્શનનું નામ દેઈને નિન્દા ન કરતા, તે તે દર્શનમા એકાન્તનયની માન્યતાથી કઈ કઈ ભૂલો થઈ છે તે બતાવવું અને સાપેક્ષવાદથી અન્યનયોક્થિત ધર્મોને તે દર્શન સ્વીકારે તો કેટલા બધા ગુણોથી અનેકાન્તપણાને પામી પ્રકાશિત થાય ! તે અપેક્ષાએ સમજાવવાથી એકાન્ત દર્શનવાદીઓ પોતપોતાના એકાન્ત આગ્રહનો ત્યાગ કરી શકે છે અને અન્યનયોક્થિત વિશાળ વિચારોને ગ્રહણ કરી શકે છે સાત નયોની અપેક્ષાએ, સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય અને એકાન્તદષ્ટિનો નાશ થાય, એવી પ્રતિપાદક રીતીથી ઉપદેશ દેવાનો જૈનો પ્રયત્ન કરે તો—સાત નયોના અપેક્ષાવાળા—વિશાળ જૈનધર્મનો તેઓ સારો ફેલાવો કરી શકે સાત નયો વા અનેક નયોના સાપેક્ષવાદથી એકાન્ત મિથ્યાદષ્ટિની મતિ ટળી જાય છે અને સાપેક્ષ નયબોધ યતા જૈનદર્શનના અગોતરીકે અન્ય ધર્મોને માનીને, અનેકાન્તવાદી નીચે પ્રમાણે—સાપેક્ષનયવાદરૂપ વિશાળ દષ્ટિ-આરંભ હૃદયમાથી—ધ્વનિને બહાર કાઢે છે

(ગજલ)

અમારા અગ છે સર્વે, જગતમા ધર્મબધુઓ,
 નથી ન્યારા અમારાથી, તમારા વણ નથી હું તો ૧
 અરે વૈશેષિકો સાખ્યો, ચરણ મારા તમે બે છો,
 અરે મિમાંસકો બૌદ્ધો, તમે છો હાથ બે મહારા. ૨
 અરે જડવાદી ચાર્વાકો, હૃદય મહારૂ તમે છો રે,
 ખેરા સ્યાદ્વાદિ જૈનો સહુ, સદા મહારૂ તમે શિર છો ૩
 ઉપર એકર બધી શોભા, સદા છે શીર્ષથી મારી,
 જગતના ધર્મ મુજ અગો, મળેલા અગથી અગી ૪
 બધા અગોતણી પુષ્ટિ, અમારી પુષ્ટિ તે નક્કી,
 બધાથી હું નથી જુદો, બધા છે અગ મારામા ૫
 પડે જુદા તે કુઅગો, મળ્યાવણુ થાય બહુ હાનિ,
 નયોની એ બધા તે હું સહુ મુજમા ૬

સાપેક્ષ બુદ્ધિથી વ્યવહારનયની માન્યતામા તેમને લેના રાખીને વ્યવ
 હારનયની સિદ્ધિમા પ્રયત્ન કરવો એકેક નયને એકાન્તે માનીને પરસ્પર
 ધર્મયુક્ત મચાવનારા એકાન્તનયવાદીઓનું-માત્ર નયોની સાપેક્ષતાએ
 ધર્મના મપૂર્ણ અંગેને માનનારા એવા જૈનોની આગળ-કશુ ચાલતું
 નથી, ઉલટા તેઓ માત્ર નયોની સાપેક્ષતા અવબોધીને જૈનદર્શનનો સ્વી
 કાર કરે છે જૈનોના પણ શીરકાઓ યઈ ગયા છે પણ નયોની સાપેક્ષ
 તાએ દિગ્બર અને સ્થાનકવાસીઓની સાથે જે આગમોના અનુસારે
 જે જે ભાગો મળતા આવે, તે તે ભાગોની વા બાબતોની સાથે મળતા
 રહીને તે તે બાબતોનો પ્રચાર કરવાને દિગ્બરો અને સ્થાનકવાસીઓને
 લેના રાખીને કાર્ય કરવું જોઈએ-દયા, સત્યાદિવ્રતો, નવતત્ત્વ, દ્રવ્યથુ
 લુપચોપ, ઘોષીરાતીર્થકર, યદુદ્રવ્ય, મોક્ષ, અનેકાન્તવાદ, પુનર્જન્મ,
 કર્મસિદ્ધિ, વસ્તુમા અનન્ત ધર્મસિદ્ધિ, આશ્રવનો ત્યાગ, સવરનો આદર,
 અધ્યાત્મ યોગ, મોક્ષમાન્યતા, આત્માની દેહવ્યાપકતા, આદિ અનેક જે
 જે બાબતો મળતી આવતી હોય તે તે બાબતોમા શ્વેતાબર જૈનોએ
 દિગ્બરોને સાથે રાખીને ધર્મનો પ્રચાર કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ
 જે બાબતો પરસ્પર વિરુદ્ધ હોય, તેમા કલેશની ઉદીરણુ ન
 થાય એવી રીતે દલીલોથી તેની સિદ્ધિ કરવી જોઈએ કોઈમા વકી
 લો જેમ દલીલોથી તકરારો ચલાવે છે, પણ અન્તરમા તો એક બીજા
 ઉપર પ્રેમ હોય કે, તેવી રીતે આપણે-એટલે-શ્વેતાબરોએ અન્ય દિગ
 બરોદિ જૈનોની સાથે નયોની સાપેક્ષતાએ લેના મળીને-કાર્ય કરવું
 જોઈએ જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવામા આ પ્રમાણે શ્વેતાબરો મુશ્કેલી
 આવતી એવી બાબતોમા અન્ય જૈનોને અને અન્ય ધર્મીઓને તે તે
 અપેક્ષાએ લેના રાખીને પ્રયત્ન કરે તો, તેઓ દુનિયામા એકવાર જૈનધર્મનો
 ફેલાવો કરવાને પૂર્ણતયા સક્તિમાન બની શકે ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છવા
 ણોઓનીસાથે પણ જે જે બાબતોમા મળતાપણુ ન આવતુ હોય તે
 તે બાબતોની અપેક્ષાએ ભિન્ન ભિન્નત્વ હોના છતાં, જે જે બાબતોમા
 મળતાપણુ આવતુ હોય તે તે બાબતોમા લેના રહીને સાત નયોની
 સાપેક્ષતાએ જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ ગચ્છોની
 બાબતોમા માનો કે ૭૫ પચ્ચોતેર બાબતોમા સમાનતા આવે છે અને
 પચીસ બાબતોમા નથી આવતી, તો તેથી પચ્ચોતેર બાબતોમા લેના
 રહીને જૈનધર્મના બોધણુ કાર્ય કરવું, પણ તેમ કરવામા, જેવી પચ્ચીસ
 બાબતોને આગવ કરીને-પરસ્પર લડીને, જૈનધર્મના પગ ઉપર કુહાડો
 મારવો ન જોઈએ પચાણુ બાબતો મળતી આવતી હોય અને પાંચ
 બાબતો એક બીજાને મળતી ન આવતી હોય તેથી-પચાણુ બાબતો

તોમા જૈનોના શીરકાઓએ પરસ્પર લેગા રહી જૈનધર્મનો પ્રચાર નહિ કરવાથી જૈનધર્મનો પ્રચાર કરવામા આવતા જમાનામા જૈન ધર્મને મોટી હાનિ પહોંચે છે સારાસા કે, પચાણુ વા પચ્યાસ વગેરે જે જે બાબતો મળતી આવતી હોય તેમા તો ત્રણે શીરકાઓએ લેગા રહીને ગયે કરવુ જ લેઇએ, અર્થાત્ પાચ વા પચ્યાસ વગેરે જે જે બાબ- તોમા મળતાપણુ ન આવતુ હોય, તેની અપેક્ષાએ ભિન્નગચ્છાદિઠ હોવા છતા-કલેરાની ઉદ્દીરણુ કરીને, લડી મરીને મળતી બાબતોનો પ્રચાર કરવામા પાણુ એકાન્તનયવાદીઓની પેઠે નિરપેક્ષ બુદ્ધિ ન ધારણુ કરવી લેઇએ એકાન્ત વ્યવહારનયના આચારની રૂઢિથી જૈન બનનાર કેટલાક નિરક્ષર જૈનો, એકાન્ત પોતાનોજ કહો ખરો કરવાની ટેવને વળગી પડીને, રાત્રીઓની પેઠે અન્ય જૈનોની સાથે વર્તાવે જૈનધર્મને એક શુ- ચિત દૃષ્ટિના રૂઢ ધર્મ જેવો કરી દેવા પ્રયત્ન કરે છે તે ખેદજનક છે આવા નિરક્ષર જૈનોનુ જોર જો કેટલાક કારણોથી વધી જાય અને નયોની અપેક્ષાએ ચાલનારા જૈન તત્ત્વજ્ઞાનીઓનુ જોર જો કમી થાય તો, આના ન્યાયપ્રિય ઇંદિશસરકારના રાજ્યમા જૈનધર્મના પ્રચારની સોનેરી તલ જૈનો ખુબે અને તેથી ભવિષ્યની જૈન પ્રજાને તેઓ આપરૂપ વર્ધ પડે એમ સમજાય છે હવે જૈનધર્મના સિદ્ધાન્તોનો અને નયોની અપેક્ષાએ જૈનધર્મની વિશાલતાનો અભ્યાસ સરૂ થવા લાગ્યો છે, તેથી ભવિષ્યની જૈન પ્રજા ખરેખર સાપેક્ષ નયબોધની વિસ્તાર દૃષ્ટિથી, જૈનધર્મનો પ્રચાર કરવાને માટે વિશેષત બજાના ત્રયો, એવી આરા સખનામા આવે છે સાત નયોની સાપેક્ષતાએ જૈન- ધર્મના નનતત્ત્વોનો બોધ દેનારા જૈન ગીતાર્થમુનિવરો, મિથ્યા દૃષ્ટિ જીવોને બોધ આપીને-સમ્યગ્નયોપદેશની દૃષ્ટિને લાભ આપીને-સમ્યગ્ મતિવાળા બનાવે છે જગતમા સર્વ જીવોને એકેઠ નયના એકાન્ત આગ્રહથી મિથ્યાત્વમતિ હોય છે મિથ્યા મતિની સમ્યગ્મતિ કરવામા સ્વાદ્વાદ અને સ્વાદ્વાદાદિ સદ્ગુરૂની અપેક્ષાની જરૂર હોય છે એકેઠ નયથી એકાન્તદૃષ્ટિધારક અન્ય દર્શનને માનનારા મનુષ્યો ઉપર પાણુ વહી રાત્રીના ધારણુ કરવી ન લેઇએ, કેમકે દુનિયાની શાળામા કયા મનુષ્યમા પૂર્વે અજ્ઞાન હોતુ નથી? સર્વ જીવોને એકી વખતે અનેકાન્તદૃષ્ટિ પ્રગટી રાકતી નથી મિથ્યાત્વ મોહનીયના ઉદયથી મનુષ્યોને ઘણુ ખમવુ પડે છે, કોઈ જીવને ગાઢ મિથ્યાત્વ મોહનીયનો ઉદય હોય છે તો ઘણુ સમ જલ્યા છતા તે સમજી શકતો નથી અને ઉલટો એકાન્ત પક્ષ તાણીને ક્રોધાદિક દોષોના આવેગથી દુર્ગુણોના તાબે થાય છે, એના જીવોપર પણ દયા ધારણુ કરવી લેઇએ અને કંઈના દૃષ્ટિથી તેમનુ બને તેટલું ભવ

કરના પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કોઈ જીવ ખરેખર મિથ્યાદષ્ટિ દોષ તોપણ તેના ઉપર જો ખુરી દષ્ટિથી જોવામાં આવે તો પક્યા ઉપર પાટુની પેઠે થાય છે અનેકાન્તદષ્ટિધારકોએ અનેકાન્તદષ્ટિધારકોના આત્માઓ ઉપર પણ શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરવો જોઈએ અનેકાન્તવાદીઓના શુદ્ધ પ્રેમથી અન્યજીવો પણ જૈનધર્મને અગ્રીકાર કરનારી ચોગ્યતાને પ્રાપ્ત કરે છે આગમોત્તુ જ્ઞાન કરીને જેઓએ નયોની અપેક્ષાએ પરિપૂર્ણ ધર્મ સ્વરૂપ જાણ્યું છે, એવા મીતાં મુનિવર પ્રોફેસરોએ, અન્ય મનુષ્યોને જૈનધર્મામૃતતુ પાન કરાવવાના અનેક ઉપાયોને ચોજવા જોઈએ, જૈનધર્મતુ રજીદર કોઈ જાતિને કરી આપ્યું નથી, અર્થાત્ જૈનધર્મ સર્વ જાતના મનુષ્યો પાળવા સમર્થ થાય છે અનેક પ્રકારના સદ્ગુણોના ભંડાર રૂપ જૈનધર્મને જેઓ આરાધે છે, તેવા મનુષ્યોત્તુ જીવન ખરેખર આખી દુનિયાને શાન્તિ આપવા શુભ આન્દોલનો (શુભ વિચારો વા ઉપાયો) ને પ્રગટાવી તકે છે સાપેક્ષદષ્ટિધારક મનુષ્યો, સર્વ ધર્મના સત્ય સત્ય અસોને જૈનધર્મરૂપી સમુદ્રના બિન્દુરૂપ માનીને, તેઓના સત્ય કરીને, અર્થે મનુષ્યોને અર્પણ કરે છે અને તેમ કરીને-દુનિયાને અનેકાન્ત દિવ્યચતુર દાન કરીને-ઉચ્ચ સુખમય ભવિષ્યપર આરોહિ છે આના ઉત્તમ અનેકાન્ત એવા જૈનધર્મવડે આખી દુનિયાના મનુષ્યોની સેવા કરનાર જૈનો, અન્તે વીતસનની દરિયાને પ્રાપ્ત કરીને અખંડ સુખ જોગવે છે હાલના કાલમાં વીતરાન સપ્તમ નથી, કિન્તુ સરાન સપ્તમ છે, તેથી અનેકાન્તનાદિ જૈનોએ શુભ રાગાદિ પરિણતિવરે જૈનધર્મની ગેવા કરવી જોઈએ સર્વ જીવોને સાપેક્ષ નયબોધ વડે સમ્યગ્મતિધારક બનાવવા, એ પ્રભુની સેવા-ભક્તિ વા જૈન સાસનની સેવા ના જગતના જીવોની ધર્મસેવા મમજી મિથ્યામતિથી જીવો ધર્મની રાત્રિ મહાપુ કરીને ચોરાશીલક્ષ જીવોનાનમાં પરિભ્રમણ કરે છે, તેઓને સમ્યગ્મતિવારક બનાવવાથી તેઓ ધર્મની પ્રાપ્તિ કરીને અખંડનન્દની પ્રાપ્તિ કરે છે

સમ્યગ્મતિ ઉત્પન્ન થવાથી બહિરાત્મા તે પહેલું શુભસ્થાનક તજીને ચોથા શુભસ્થાનકમાં આવે છે ચોથાથી તે બારમાં શુભસ્થાનક પર્યન્ત અન્તરાત્માની સ્થિતિ દોષ છે સમ્યગ્મતિ પોતાના સ્વામીને શુભાધ્યવસાયરૂપ પારણામાં ખુલાવે છે અને તે અન્તરાત્માના પૂર્ણસમન્ધે પરમાત્મરૂપ પુત્રને જણે છે પૂર્વોક્ત નયોની સાપેક્ષતાથી સમ્યગ્મતિ પ્રગટવાથી બ્યવહાર સમ્યક્ત્વ અને બ્યવહાર ધર્મક્રિયારૂપ સમસા અને સાનુને પ્રાપ્ત કરીને સમ્યગ્મતિ ખરેખર ઉપરામાદિ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વરૂપ ધર્મપુત્રને ઉત્પન્ન કરે છે, વા પરમાત્મરૂપ પુત્રને ઉત્પન્ન

કરે છે મુક્તિ જનારા કોઈપણ જીવને શુભમતિએ લોગવ્યા નથી એમ નથી, અર્થાત્ મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરનારા સર્વ જીવોને સમ્યગ્મતિએ લોગવ્યા છે સામાન્ય મતિની વિનલાવડે શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મતિની પાસેજ કહેવરાવે છે કે, ઉપર્યુક્ત મિથ્યા અને સમ્યગ્ એ બે દગ્ધામા સર્વ જીવોને મેં લોગવ્યા છે મિથ્યાદશામા પણ કોઈ એક જીવની સાથેજ માત્ર સગપણ નહિ બાધનાની અપેક્ષાએ બાળકુવારી ગાણુઉધુ, તેવી રીતે સમ્યક્ત્વ પામ્યા બાદ પણ મરે જીવોની સાથે સદાકાળ સગપણ નહિ બાધવાથી, વા એક જીવની સાથે પણ મદા કાળ સખન્ધ બાધીને અન્યોનો ત્યાગ નહિ કરવાની અપેક્ષાવાળી હુ હોવાથી, બાળકુમારી ગણાઉં છું સમ્યક્ત્વમતિ અને મિથ્યાત્વમતિનું ઉપર્યુક્ત સ્વરૂપ વાચીને મનુષ્યોએ, સમ્યગ્મતિની પ્રાપ્તિ કરવી જોઈએ. એક જીવની અરેક્ષાએ સમ્યગ્મતિ સાદિ સાત કહેવાય છે સર્વ કાવ, સર્વ ક્ષેત્ર અને સર્વ જ્ઞાન અને સર્વ જીવ દ્રવ્યોની અરેક્ષાએ અનાદિ અનત ભગવાળી સમ્યગ્મતિ કહેવાય છે-સમ્યગ્મતિને પામેલા જીવો અસખ્ય અવબોધના પાંચ ઇન્દ્રિય અને છઠ્ઠું મન અને તે પ્રત્યેકના અનગ્રહ, ઈહા, અપાય અને ધારણા, એ ચાર ભેદ ગ્રહણ કરતા મરે મૃતી ચોવીશ ભેદ ધાય છે અને તેમા વ્યજનાવગ્રહના ચાર ભેદ ઉમેરતા અઠાવીશ ભેદ ધાય છે તે પ્રત્યેકના બહુ, બહુતર આદિ બાર ભેદ ધાય છે, તેથી બારે શુપુતા ત્રણમે છત્રીશ ભેદ ધાય છે અને તેમાં ઔત્પાતિકી, વૈનયિકી, કાર્મણિકી અને પારિણામિકી એ ચાર પ્રકારની બુદ્ધિનો ઉમેરો કરતા ત્રણસો ચાલીસ ભેદ ધાય છે વિરો-પાવશ્યક વગેરેમા અમોએ મતિનું ઘણું વિવેચન વાચ્યું છે, પણ તેનો અત્ર નિસ્તાર કરતા ગ્રન્થ વિસ્તાર ભયના લીધે અત્ર ઉતારો કર્યા નથી વિશેષ જસામુઓએ વિશેષાનર્યક વગેરે ગ્રન્થો જોઈ લેવા મિથ્યા મતિનાળાને મતિના ત્રણસો ચાલીસ ભેદ, મિથ્યારૂપે પરિણમે છે અને સમ્યગ્મતિવાળાને ત્રણસો ચાલીસ ભેદ, સમ્યગ્રૂપે પરિ-ણમે છે અવગ્રહ, ઈહા, અપાય અને ધારણા એ ચાર ભેદે મતિજ્ઞાન, સદાકાલ ઉત્તરોત્તર ધયા કરે છે ધારણાના પણ ઉત્તરોત્તર અવગ્રહાદિ લક્ષણભેદ, ભેદ ઉત્પન્ન થયા કરે છે નિગેપાનર્યક બાબમા મતિનું બહુ વિસ્તારથી સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કર્યું છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મતિની બે પ્રકારની અવસ્થા તેના સ્વ ક્રીય ઉદ્ગારોથી જાણાવે છે પ્રત્યેક આત્માઓની સાથે મતિ હોય છે મતિરૂપ ચૈતન્યશક્તિ મર્વેન રહી છે જે મરે આત્માઓને આત્મબુદ્ધિથી નિરખે છે અને સર્વ આત્માઓને ગોતાના આત્મસમાન માનીને તેની

જે યથાયોગ્ય સેના સ્વીકારે છે તે મતિની નિર્મલતા કરવાને સમર્થ થાય છે મતિને આત્મામાં પરિપુર્ણતાથી જોઈએ જાણ ભાવમાં મતિનું પરિપુર્ણ થવાથી મતિની પરિપુર્ણતા સાથે રાજદેવની પરિપુર્ણતા પણ જોગી થઈને પ્રગટે છે મતિને સમભાવે પરિપુર્ણતાને તેજડે આત્માની ઉપાગના જોડો કરે છે, તેઓના આત્માની વિશુદ્ધિ યથાવિના રહેતી નથી રાજદેવના પ્રગટમાં મતિ પણ તેની સાથે પરિપુર્ણતાને કર્મરૂપ પુનઃ ઉત્પન્ન કરે છે એમ કહેવામાં આવ્યું છે તેપણ અનુભવમાં આવે છે અનેક પ્રકારના જાણ સંયોગમાં વર્તવા છતાં જે મતિમાં રાજદેવને ભાવરસ પરિપુર્ણતા નથી, તે મતિ ખરેખર નિર્મલ અને આત્મભાવે પરિપુર્ણ પામનારી હોવાથી, કર્મરૂપ વા પરમાત્મરૂપ પુનઃ ઉત્પન્ન કરે છે, એમ મતિએ કહ્યું છે તેપણ અનુભવમાં આવે છે મતિની આની અવસ્થા જાણીને વિવેકી મનુષ્યો, મતિને આત્મ ભાવે પરિપુર્ણતા પ્રયત્ન કરે છે આત્મભાવમાં મતિને પરિપુર્ણતા આત્માની શક્તિઓ ખીલવા માટે છે ચોથા ગુપ્તસ્થાનકથી-દેહ યદી આત્મસ્વભાવમાં મતિનું પરિપુર્ણ થાય છે આરમાં ગુપ્તસ્થાનકપર્યંત મતિવડે ધ્યાન ધ્યાઈ શકાય છે તેરમાં ગુપ્તસ્થાનકમાં ક્ષયોપશમ ભાવ ન હોવાથી ત્યાં મતિ નથી

મતિને કેવા રૂપે પ્રગટાવવી જોઈએ? એ જાણતો ઉત્તમ વિવેક કોઈ વિરલ મનુષ્યો અવજોડી શકે છે સસારરૂપ સમુદ્રની પાર મતિથી ઉતરી શકાય છે મતિવિના કદાપિ ધર્મની ઉત્પત્તિ થઈ શકતી નથી મતિની કિન્નરત આક્રી રાકતી નથી મતિથી મહાન કાર્યો કરી શકાય છે જોઈને દ્રવ્યમન હોય છે તેઓને વિશેષ પ્રકારે ભાવ મતિ હોય છે મનોવનના જોઈને હોય છે તેઓનામાં ભાવમતિના વિશેષ પ્રકાર લેવામાં આવે છે મનુષ્યો બીજી દીપમાં ઉત્પન્ન થાય છે તેથી મનુષ્યોની અપેક્ષાએ, મતિનું ધ્યાનપણ તેટલું થાય છે મતિ, તેજ અધિકાર પાતાની મેળે સર્વને જગાવતી હતી, નીચે મુજબ કહે છે

જદી દીપમેં સાદ સદલી, ગગન ઓછીકુ તલાઈ ॥

ઘરલીકો છેડો આમસી પીછોડી, તોય ન સોદ મરાઈ ॥ અવધૂ ॥ ૪૪ ॥

ભાવાર્થ — મતિ અર્થાત્ શુદ્ધિ કહે છે કે, જેમાં મનુષ્યો વસે છે એવા બીજી દીપમાં દ્રવ્ય, ફેન, કાવ અને ભાવરૂપ ચાર પાયાના જેવ વસ્તુરૂપ ખાટવામાં હ આજોડુ છુ, અથવા પરભાવ પરિપુર્ણતા-દ્રવ્ય જે, કાળ અને ભાવરૂપ ખાટવામાં હ આજોડતી હતી પડી રહુ છુ

મનોરર્જપુત્રપ આટલાના હુ આળોટતી ગુ હુ, એમ પણ ભાવાર્થ
 નાપુલો મતિ કહે છે કે, ઉચ્ચ પરિણામરૂપ જગતનુ આરોપી અને જેમ
 પદાર્થરૂપ પૃથ્વીનો જેટો અર્થાત્ અન્ત તે મારી તળાઈ છે, તેમજ મર્વ
 આકારાની પિઠોડી મેં આઢી છે, તોપણ મારી સોડ ભરાતી નથી
 અર્થાત્ હુ ઉપર પ્રમાણે જહેલી મર્ચદામા સમાઈ રાકતી નથી
 મતિ જહે છે કે, હુ અઢી દ્વીપમા મદાકાળ વસુ હુ દેવતોડમા ઉચે
 પણુ હુ રહુ હુ ધરતીના છેડા મુધી અર્થાત્ પૃથ્વીના અન્તપર્યન્ત હુ
 વસુ હુ સાત પૃથ્વીના નીચેના છેડા પર્યન્ત હુ વસુહુ દેવતાઓ
 અને નારકીના જીવોને પણ મતિ છે, અર્થાત્ ચઉદસજલોડમા
 મતિને ધારણ કરનારા સર્વ જીવો અને છે ઉચ્ચમા ઉચ્ચ અને શુકલ
 ધ્યાનાદિ ગ્રુપધારક મતિતો મનુષ્ય લોડમા-મનુષ્યોને પ્રાપ્ત થાય છે
 મતિને ધારણ કરનાર નાની આદેરાથી સવ દ્રવ્યને નાપું છે, સર્વ
 ક્ષેત્રને નાપું છે, મર્વજાલને નાપું છે અને પરોક્ષપણે મર્વ ભાગને
 નાપું છે

આ ગાથામા મતિએ પોતાનો વાસ જણાવ્યો છે, એવો હૃદયમા
 ભાસ થાય છે, આરિતગહિત મતિ તેમજ સુતરૂપ બુદ્ધિનુ સ્થાન, મનુષ્ય
 લોકમા છે સમ્યક્ત્વ પશિણામને ધારણ કરનારી મતિ ના બુદ્ધિની
 ઉત્પત્તિ ખરેખર મનુષ્યલોડમા-તીર્થસ્થો અને કેવલજ્ઞાનીઓના ઉપદેશથી-
 વિશેષ હોય છે દ્રવ્ય આરિત અને ભાગ આરિતારાદિના ઉચ્ચ પરિણા-
 મને ધારણ કરનારી મતિનો સહભાગ ખરેખર મનુષ્યલોકમા હોવાથી,
 અઢી દ્વીપને મતિ પોતાનો ખાટલો કહે તો તે યુક્ત જ છે કેનવ
 જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરાવી આપનારી એવી મતિ પણ, મનુષ્યલોકમા અર્થાત્
 અઢી દ્વીપમા હોવાથી દેવતાઓ પણ મનુષ્ય ભગની ઇચ્છા જરે છે
 ઉચ્ચ પરિણામધારક મતિને ઓશીકાની ઉપમા આપવામા આવે
 તો તેપણુ-ઉપમાની અગેક્ષાએ યોગ્યજ છે દેવતાઓ મતિને ધાગણ
 જરે છે, પણ તેઓ તેથી વિરતિ પશિણામને ધારણ કરનાર શક્તિ
 માન્ય થતા નથી ઉપદેશરત્નાકરમા શ્રીનાનુ મુનિ મુદરમુષ્ટિ કયે છે કે-
 દેવા વિસવપસવા નેરદયા વિવિહ દુહસસત્તા, તિરિયા વિવેગ વિગલા, મણુમાળ
 ધમ્મસામાગી ॥ દેવતાઓ જે પ્રકારના છે, સમ્યક્ત્વ મતિધારક
 દેવતાઓ અને મિથ્યાત્વમતિધારક દેવતાઓ તે જે પ્રકારના દેવ-
 તાઓ પણ પાંચ ઇન્દ્રિયોના ત્રેવીશ નિપયોમા આસક્ત હોય છે
 નારકીના જીવો જે પ્રકારના છે, સમ્યક્ત્વમતિધારક કૃષ્ણાદિક નારકી
 જીવો અને અન્ય મિથ્યાત્વમતિધારક નારકી જીવો, એ જે પ્રકારના નારકી
 જીવો

પ્રકારના છે, સમ્યક્ત્વમતિધારક તિર્યચો અને મિથ્યાત્વમતિધારક તિર્યચો, એ બે પ્રકારના તિર્યચો પણ ઉપરના શુદ્ધસ્થાનકપર આરોહી શકતા નથી સમ્યક્ત્વમતિધારક તિર્યચો પાત્રમાં શુદ્ધસ્થાનક પર્યન્ત ચઢી શકે છે, પણ તે મતિમાં ઉપરના શુદ્ધસ્થાનક પ્રાપ્ત થઈ શકતા નથી મનુષ્યોને સમ્યક્ત્વ ધર્મ અને ચારિત્ર ધર્મની પરિપૂર્ણ સામગ્રી મળી છે મનુષ્ય, ઐત શુદ્ધસ્થાનકપર્યન્ત ગમન કરી શકે છે, મનુષ્યોની મતિને કોઈ પાળેલી શકે તેમ નથી. ચરમમાં ચરમ એવી ક્ષીણમોહ દશાને મતિ પ્રાપ્ત કરાવી શકે છે સર્વ મનુષ્યોને મતિની સામગ્રી પ્રાપ્ત થઈ છે સમ્યક્ત્વમતિની સામગ્રી પ્રાપ્ત કરીને સમ્યક્ત્વમતિની પ્રાપ્તિ કરનારા મનુષ્યો વિરવા હોય છે શ્રીસર્વજ્ઞ પ્રભુની વાણી સામગ્રીને સમ્યક્ત્વ પરિણામભાવે પોતાની મતિને પરિણામીને, સહજ શુભરૂપ અમૃતનો સ્વાદ કરનારા કોઈ નિરના મનુષ્યો હોય છે, એમ મતિ પોતાની મેજે નીચે પ્રમાણે કહે છે.

ગગનમણ્ડલમે ગાય વીંઝાળી, વસુધા દૂધ જમાઈ ॥

સઠરે સુનો માઈ વલોણ વલોવે તો, તર્ય અમૃત કોઈ પાઈ ॥૪૦॥૫॥

ભાનાર્થ — ગાંડૂરૂપ આકાશમડવમાં શ્રી સર્વજ્ઞ પ્રભુની વાણીરૂપ ગાય વીંઝાળી, તેણે શ્રી દ્વાદશાંગીરૂપ પૃથ્વી ઉપર દુગ્ધ જમાવ્યું, તેને વિવેકી મનુષ્યોએ વચોન્મુ તેમથી માખણનીકળમુ તેને નિરવ મનુષ્યોએ પ્રાપ્ત કર્યું, અને જે દાસ નીકળી તેમાં અનેક મનુષ્યો લલચ્યા.

શ્રી સર્વજ્ઞની વાણી ગુરુપરપરાએ અધાપિપર્યન્ત આલી આવી છે બોધની-ઉપદેશની-વાણી કપુમડવરૂપ આકાશમાં વીંચાય છે અને પુસ્તકોમાં તે લખાય છે પુસ્તકમાં લખાયેલી ભગવાનની વાણીરૂપ દૂધને પકિત મનુષ્યો લેગા થઈને વલોવે છે, અર્થાત્ તેનો માર ખેંચે છે, તેમાં માખણરૂપ અમૃતને કોઈ નિરના મનુષ્યો પ્રાપ્ત કરી શકે છે, બાકી છાત દેના અમાર ભાઈમાં ઘણા લોકો રાચીમાચીને આનન્દ ધારણ કરે છે શ્રી સર્વજ્ઞની વાણીનો સિદ્ધાન્તોમાં સમાવેશ થાય છે અગીયાર અ. અને બારમું દષ્ટિવાદ મળીને દ્વાદશાંગી ગણાય છે, તેમથી હાલ અગીયાર અ. વિધમાન છે—બારમું દષ્ટિવાદ હાલ નથી હાલમાં પિસ્તાલીસ અ. મો અને મુનિહિત આવાચોના બતાવેલા હન્ટરો અન્યો વિધમાન છે, તે સર્વ પ્રમાણુદ્યત ગણાય છે સૂત્ર, નિર્બુદ્ધિ, ચારિત્ર, માખ્ય, વૃત્તિ, અનુભવ અને ગુરુપરપરા એ સર્વનો જે નિરેધ કરે છે તે, ભગવાનની વાણીરૂપ ગાયના દુગ્ધનો નિરેધ અથાત્ નાશ કરનાર

વ્યભોધવો સિદ્ધાન્તમાથી સાર ખેંચવો તે-દહીંમાથી માખણ અથવા
 ને કાઢવાની ઉપમાને ધારણ કરે છે અનેક મનુષ્યો આગમ વાંચે
 , પણ વિરલ મનુષ્યો તેમાથી સાર ખેંચી રાંઝે છે કેટલાક મનુષ્યો
 આગમોને વાંચે છે વા સાબળે છે પણ તેનો આર શુ છે ? તે સમ્યક્-
 ત્વા અનુભવી શકતા નથી કેટલાક મનુષ્યો મિથ્યાત્વબુદ્ધિના યોગે
 આગમોના ભાવાર્થને પણ મિથ્યાત્વરૂપે પરિણુમાવે છે નદીમૂલમા
 ખ્યુ છે કે, મિથ્યાદષ્ટિ છવો કારણુ સામગ્રી પામીને આગમોને વાંચે
 વા સાબળે છે, પણ તેમને તે મિથ્યારૂપે પરિણુમે છે અને સમ્યક્
 દષ્ટિ છવો મિથ્યાદષ્ટિછવોના ખનાવેવા પુસ્તકો વાંચે છે વા સાબળે
 , તોપણ તેઓને-મિથ્યાશ્રુત પણ સમ્યક્ શ્રુતરૂપે પરિણુમે છે આર
 કારના અનુયોગમા આગમોનો ગમાવેશ થાય છે દ્રવ્યાનુયોગ, ચરણ
 રણુનુયોગ, ધર્મકથાનુયોગ અને ગણિતાનુયોગ, એ આર અનુયોગને
 ળીને પણ કેટલાક છવો, વસ્તુત સિદ્ધાન્તોમાથી વિવેકદષ્ટિથી સાર
 આગમે ખેંચી શકતા નથી કેટલાક નિદાનો આગમોને જાણે છે પણ
 ની શ્રદ્ધા કરતા નથી સમક્ષિત વળ નવ પૂરવી અજ્ઞાની કહેવાય એ વચનથી
 ચારતા ભવ્ય મનુષ્યોને સમજાશે કે, નવપૂર્વનો અભ્યાસ કરનારાઓ
 છવે કેટલાક શ્રદ્ધાનિના અજ્ઞાનીઓ હોય છે, કેમકે આગમોને નાચીને પણ
 કેટલાક મનુષ્યો તેની શ્રદ્ધાને ધારણ કરી શકતા નથી, અર્થાત આગમોની
 શ્રદ્ધાવિના સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિ ધર્ષ શકતી નથી આગમોને વાચીને
 ? મનુષ્યો,-હૈય, રોય અને ઉપાદેયની બુદ્ધિથી આદેય તત્ત્વને મહણ
 રે છે, તેઓ વિવેકી જાણવા ભગવાનની વાણીથી નવતત્ત્વનુ કપન
 રનામા આવે છે આગમોમા અનેક પ્રકારની કથાઓનો સમાવેશ
 રવામા આવ્યો છે પુણ્ય અને પાપરૂપ આશ્રન તત્ત્વનુ સિદ્ધાન્તમા
 થન આવે છે આગમોમા પરદ્રવ્યોની પ્રરૂપણા કરવામા આવી છે
 ળ, રોય અને ઉપાદેય બાળતોના અનેક પ્રકારના વિચારોનો ગમા
 રાશ-ખરેખર શ્રી સિદ્ધાન્તોમા કરવામા આવ્યો છે, તેવા આગમરૂપ
 મુદ્રનો પાર પામવો મહાદુર્લભ છે આગમરૂપ સમુદ્રમા મુયુક્તિયો
 મને કુયુક્તિયોનુ સ્વરૂપ દેખાકવામા આવ્યુ છે આગમરૂપ સાગરમા
 રે આદેયતત્ત્વો છે તે અમૃત સમાન છે આગમરૂપ સાગરમા અનેક રત્નો
 મહેલા છે જે જ્ઞાનીઓ આગમરૂપ સાગરને વલોવીને તેમા જે રત્નરૂપ
 સારભાગ ખેંચી લે છે, તેઓ ખરા વિવેકી જાણવા જેઓ આગમરૂપ
 સાગરને વલોવીને તેમાથી શુદ્ધાત્મસ્વરૂપરૂપ અમૃતને પ્રાપ્ત કરે છે,
 તેઓ નિરૂપી અવ્યભોધવા

આગમોમાંથી શુદ્ધાત્મધર્મરૂપ અમૃતને પ્રાપ્ત કરવું તે ઈર્ષ્યા-
માન્ય વાત નથી આગમોનું સેવન કરીને તેઓના આવારે સમ્યક્ત્વ
ચારિત્રાદિ અમૃતને પ્રાપ્ત કરનારા કોઈ વિરલા મનુષ્યો દેખાય છે

આગમોરૂપ દુન્ધને વલોવીને તેમાંથી અનેક પ્રકારના સમ્યક્ત્વ
ચારિત્રાદિ સકુળોને વિરલા મનુષ્યો પ્રાપ્ત કરે છે

કેટલાક તો આગમોનો અભ્યાસ કરીને, તેનાવડે પગાર આદિ
પ્રાપ્ત કરીને, પોતાની આજીવિકાનાટે-આગમોનો ઉપયોગ કરે છે
કેટલાક મનુષ્યો, આગમોના આધારે ઈર્ષ્યાવીને વા વાવીને પોતાના
ઉદરનું પોષણ કરે છે કેટલાક આગમોનો અભ્યાસ કરીને અનેક પ્રકારના
પન્થો ચલાવીને મગ્ગારની વૃદ્ધિ કરે છે કેટલાક માન અને
પૂજના લાવવું જીવો આગમોને અવલોધીને તેના વિપરીત અર્થ કરે
છે કેટલાક આગમોને વાચે છે વા સામળે છે, પણ તેનાથી કંઈ
આચારમા મૂકી શકતા નથી કેટલાક આગમોનો અભ્યાસ કરીને
રાગદ્વેષ વૃદ્ધિકારક એવી અનેક પ્રકારની ચર્ચાઓ કરીને ઉપશમાદિ
હેતુભૂત એના આગમોનો રાગદ્વેષની વૃદ્ધિનાટે ઉપયોગ કરે છે કેટલાક
આગમોને વાચી અલકારના આવેશમા તપાઈ જાય છે અને પોતાની
પરિત્યાગી જાણાવનાનેનાટે અન્ય પડિતોની સાથે વાર્ષુકોને કરે છે અને
હુબરો મનુષ્યોને કલેશરૂપ અગ્નિમા હોમે છે કેટલાક વિક્ષાનો સનાતન
માર્ગને મૂકીને કુપુજિવડે આગમોનો નિપરીતાઈ કરીને ધર્મમાર્ગમા અનેક
કલેજના કાટાઓ વેરે છે કેટલાક વિક્ષતાની ખાતર આગમોનો અભ્યાસ
કરીને મતાવા પૂજવા પ્રયત્ન કરે છે આગમો વાચીને શ્રદ્ધાને તથા
નિરતિને જેઓ ધારણ કરતા નથી, તેઓ તેનું શ્વ પ્રાપ્ત કરી શકતા
નથી આગમો વાચીને સમ્યક્ત્વ ધારણ કરવું જોઈએ આગમોનું
શ્રવણ કરીને શ્રાવકના બાર નત અનીકાર કરના જોઈએ આગમોનું
શ્રવણ કરીને આવડોએ એકનીશ અને સત્તર ગુણોને પ્રાપ્ત કરવા
જોઈએ આગમોનું વાનન કરીને સાધુઓએ પચમહાવ્રતનું સારી રીતે
પાલન કરવું જોઈએ આગમો વાચીને માદી માદી વાતો કરવામા
આવે, પણ સકુળો અને આચારોને ધારણ કરવામા ન આવે તો
આગમોનો સાર પ્રાપ્ત કરી શકાતો નથી જેઓ આગમોના પ્રોક્ષરો
પઠને-અવિરતિ, પ્રમાદ, કવેશ, નિન્દા, ઈર્ષ્યા અને કદાનહમા
આસક્ત રહે છે, તેઓ છાત્ર જેવા અસાર ભાગનું નહિ કરનારા અપ
બોધવા, અર્થાત્ આગમો વાચીને ખડન મડનમા ઉતરીને અનેક
પ્રકારના કવેશ કરે, તેઓ અસાર ભાગને શ્રદ્ધા કરનારા જાણના

જેઓ આગમોનુ ઉપરચોટીયુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને અસયતિપણુમા પોતાને રદાવે છે, પૂજવે છે અને અસયતિના આશ્રયને પ્રવર્તાવે છે, તેઓ આગમોમાથી છાશ જેના અસારભાગને ગ્રહણ કરનારા જાણુવા જેઓ ઉત્સૂત્ર ભાષણુ કરે છે અને વિપરીત પ્રવૃત્તિને આદરે છે તે છાશ જેવા અસાર ભાગને ગ્રહણ કરનારા જાણુવા આગમોનો આશ્રય લઇને જેઓ સાસારિક ભોગોમા તેઓનો ઉપયોગ કરે છે, તેઓ પણ ઘણા કાળ પર્યન્ત સસારમા પરિભ્રમણુ કરનારા જાણુવા મોક્ષના હેતુશ્રુત આગમોને જેઓ આશ્રવના હેતુરૂપે પરિણુમાવે છે તેઓ પણ અસારભાગ ગ્રહણ કરનારા જાણુવા જેઓ સિદ્ધાન્તોનો આશ્રય કરીને નામ કીર્તિની લાલસાએ તેઓનો દુરુપયોગ કરીને કામભોગમા પ્રવૃત્તિ કરે છે, તેઓ પણ અસારભાગને ગ્રહણ કરનારા અવબોધવા જેઓ આગમો વાચીને તેવડે લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરીને અનેક પ્રકારના પાપના આરભો આદરે છે, તેઓ પણ અસારભાગને ગ્રહણ કરનારા અવબોધવા આગમોનુ વા સિદ્ધાન્તોનુ શ્રવણુ તથા મનન કરીને તેમાથી સદ્ગુણો ગ્રહણ કરવા બોધએ સમ્યક્ત્વ, દયા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, ત્યાગ, વૈરાગ્ય, શુદ્ધપ્રેમ, પૂજા, ભક્તિ, સદાચાર, પરોપકાર, પ્રમાણિકતા, અને મેનીભાનના, આદિ ગુણોને પ્રાપ્ત કરવા એજ સિદ્ધાન્તોનો સાર છે સિદ્ધાન્તોનુ શ્રવણુ કરીને મનુષ્યોએ, આદેય તત્ત્વોનુ ગ્રહણ કરવુ જે લોકો પોતાના તુચ્છ સ્વાયોની પૂર્તિનેમાટે ધર્મના આચારો મેવે છે, તેઓ પણ અસારભાગને ગ્રહણ કરનારા જાણુવા જેઓ પોતાના ગુજરાનનેમાટે ધર્મના નામે મન કલ્પિત ગ્રન્થોની રચના કરીને-કલ્પિત પાખડ પન્થો ઉભા કરીને-ભક્તોના ઘરમાથી ધન કઢાનીને, પોતે ધનપતિ એવા ગુરુ બની બેમે છે, તેઓ કાચના કકડાની પેઠે ધર્મની કિંમત આકે છે જેઓ સદ્ગુણોનો ત્યાગ કરીને દુર્ગુણોનો સ્વીકાર કરે છે, તેઓ કાકની પેઠે અસારભાગ ગ્રહણ કરનારા જાણુવા જેઓ આવણીની પેઠે ગુરુના ઉપદેશમાથી અસારભાગને ગ્રહણ કરે છે, તેઓ અમૃતનો ત્યાગ કરે છે અને છાગને ગ્રહણ કરે છે, એમ અવબોધવુ આગમોની માન્યતામા નિરપેક્ષ બુદ્ધિથી પ્રવર્તનારાઓ સમ્યક્ પ્રકારે પદાર્થનો નિશ્ચય કરી શક્તા નથી અને નયોની અપેક્ષાવણુ એકાન્તે મનમાન્યા અર્થ ઉભા કરીને-પરસ્પર તકરારો કરીને, તેમા ઘણુખરુ જીવન વ્યતીત કરનારાઓ આત્માનુ કલ્યાણુ કરવાને સમર્થ થતા નથી, અર્થાત્ આત્માની શુદ્ધિ કરીને સહજ ગુખરૂપ અમૃત પ્રાપ્ત કરવાને શક્તિમાન બનતા નથી નયોની અપેક્ષાએ આગમોમા પ્રતિપાદિત પદાર્થોનુ સ્વરૂપ જેઓ સમજે છે, તેઓ અનેકાન્તનાદી હોવાથી કદા-

કર્તેશરૂપ છારાનો ત્યાગ કરીને અનુભવરૂપ અમૃતનું આસ્વાદન છે જેઓ સાત નય, સપ્તભંગી, ચાર પ્રમાણ અને નિદેશનરૂપ પદોનું સ્વરૂપ સમજીને તેનો સ્વાદાદિપણું નિર્ધાર કરે છે, તેઓના હૃદયમાં સમ્યક્ત્વ બુદ્ધિનો ઉત્પાદ થાય છે અને તેથી તેઓ આગમોનો ર (આત્મામાં રમણુતા કરતી ઇત્યાદિ)ને પ્રાપ્ત કરે છે અનેકાન્ત દીઓ શિક્ષાન્તોનું દોહન કરીને-આત્માનો જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર્ય આદરવા યોગ્ય છે, એવો, અમૃતરમ ખેંચી કાઢે છે, તેમજ તેઓ સ્વરૂપને નિર્જરાભાવનું દ્રવ્ય અને ભાવ એ બે ભેદે મેનન કરે છે આત્માના અસખ્યાતા પ્રદેશમાં અનન્તશક્તિ રહી છે એવું આગમોથી મળીને આત્માની શક્તિ પ્રગટાવના પ્રયત્ન કરે છે આગમો આત્માના સ્વરૂપને દેખાડનાર છે હેય, જ્ઞેય અને ઉપાદેય તત્ત્વનો બોધ કરનાર છે આગમોની આવશ્યકતા છે આગમોમાં કથા પ્રમાણે આત્માના આદિ સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરવા મુમુક્ષુઓ અન્તરમાં ઉડા ઉતરીને પ્રયત્ન કરે છે, અર્થાત્ રાગદ્વેષની વિભાવનાનો પરિહાર કરવાને માટે સદાકાળ પ્રયત્ન કરે છે સત્સહનયની સત્તાની અપેક્ષાએ આત્મા તે પરમાત્મરૂપ જેવી મિદ્ધ પરમાત્માની શક્તિ છે તેવી સંપન્ના આત્માની શક્તિ છે આત્માથી વિચારે છે કે, આત્માના એકેક પ્રદેશે જાગેલી અનન્ત કમળોજાઓથી હું ન્યારો છું પરભાવમાં ઉપયોગ દેઈને તેમાં રમાયું તારની એ મારો શુદ્ધ ધર્મ નથી જે જે જડ પદાર્થો છે તેમાં હું નથી અને જડ પદાર્થો તે હું નથી નાજ અર્થાત્ ચેતનનું શુદ્ધસ્વરૂપ ન્યારું છે સત્ય-અખંડરૂપ અરેખર આત્મામાં રહું છે પરવસ્તુઓના સ્પર્શથી અત્યંત કરતું એ મારો શુદ્ધ ધર્મ નથી મારા આત્માના એકેક પ્રદેશે અનન્ત પણ મુખ રહું છે મારા શુદ્ધસ્વરૂપમાં ઉપયોગ ધારણ કરીને રમાયું તાર તો મારા શુદ્ધ મુખનો ભોક્તા બનું મારા શુદ્ધસ્વરૂપનો ભોક્તા હું આત્મા પોતે હું સહજ સ્થિત સમાવિત સહજ મુખના માગરમાં ઝીલનાર હું પોતે હું મારા શુદ્ધસ્વરૂપમાં બાહ્ય બંધન કે મંડન કંઈ નથી મારા શુદ્ધસ્વરૂપમાં બાહ્યની ચર્ચા નથી મારા શુદ્ધસ્વરૂપમાં હું તુનો ભેદ નથી મારા આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપમાં કર્મનું આવાગમન નથી મારા શુદ્ધસ્વરૂપમાં નર-નારી વા નાન્યતરલ્લતિ વગેરે કંઈ નથી આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપમાં દેવ, મનુષ્ય, તિર્થંક વા નારકીપણું નથી આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપમાં બાહ્ય પરભાવના-પદ્ધતિની પ્રવૃત્તિ નથી આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપમાં નાકના મેવસમાન બાહ્યના ગ્રેવીશ વિષયોનો ભોગ નથી આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપના ઉપયોગમાં નયવાદનો સામ્ય પ્રવ

તો નથી આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપના ઉપયોગમા, મન, વાત્સી અને
 કાયાની મમતાનો વિકલ્પ રહેતો નથી આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપના ઉપ-
 યોગમા રાગદ્વેષની મધીનતાનો ભાવ રહેતો નથી આત્માના શુદ્ધ-
 સ્વરૂપના ઉપયોગમા આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિની સ્ફુરણા રહેતી
 નથી આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપના ઉપયોગમા સ્થિર રહેતા નાના અને
 મોટાનો ભેદ વર્તતો નથી આત્માના શુદ્ધોપયોગમા સ્થિરતા થતા
 વિકલ્પ સંકલ્પની પરપરાઓનું ઉત્થાન થતું નથી આત્માના શુદ્ધ
 ધર્મના ઉપયોગમા સ્થિર થઈ જતા ધ્યેય, ધ્યાન અને ધ્યાતાનું ઐક્ય
 થઈ જાય છે આત્માના શુદ્ધધર્મોપયોગે રમપુતા કરતા આત્માના
 અનન્ત વીર્યશુભને પરભાવથી દૂર કરીને આત્માના શુદ્ધધર્મમા પરિ-
 પુર્ણાવી નકાય છે આત્માના શુદ્ધોપયોગમા સ્થિર રહેવાથી આત્માનો
 અવલ્લ શુભ પ્રાપ્ત કરી રાકાય છે પુરુષના અનેક પ્રકારના પર્યાયો
 તે હું નથી અને તેમા જરા માત્ર પણ સુખ નથી, એમ આત્માથી
 નિશ્ચય કરીને આત્માના ધર્મમા ઉપયોગ ધારણ કરીને શુદ્ધસ્વરૂપમા
 સ્થિર થઈ જાય છે અધ્યાત્મ અને યોગના માર્ગવડે આત્માના ઉપ-
 રામાદિભાવને પ્રાપ્ત કરે છે અનાદિજલથી ઔદયિકભાવમા પગિપુ
 મન થયું છે તેના પરિહાર કરવાને આત્માથી જીવ પોતાના સહજ
 શુદ્ધશુભની રમપુતામા તન્મયપણે પ્રવર્તે છે આત્માથી જીવ જાણે
 છે કે, આગમોનો સાર એજ છે કે આત્માના સહજ શુભોને પ્રકટ
 કરના આત્માને આત્મભાવે પરિપુર્ણાવીને આત્મામા રહેલી પરમા-
 ત્મતા પ્રગટ કરવી એજ આગમોને વલોવીને શુદ્ધ અમૃત કાઢવાનું
 છે વિવેકી આત્માથી મનુષ્ય પોતાના શુદ્ધધર્મથી વિરક્ત એવા રાગ,
 દ્વેષ, ઈર્ષ્યા, કામલોગ વગેરેમા અરામાત્ર પણ રૂચિ ધારણ કરતો નથી
 શ્રુતજ્ઞાની આત્માથી જીવ, પોતાના શુદ્ધધર્મના ઉપયોગબળે રમણુતા કરે
 છે આત્માથી જ્ઞાની, પોતાના અસખ્ય પ્રદેશોને ધર માને છે અને પ્રતિ
 પ્રદેશે રહેલા અનન્ત શુભોને ખરી રૂચિ માની તેના ઉપયોગરૂપ અન્ત-
 ર્દષ્ટિને ધારણ કરે છે પોતાના આત્માને સત્તાએ પરમાત્મરૂપ માનીને
 તેનું ધ્યાન ધરે છે તે જાણે છે કે, મારો આત્મા શુદ્ધ નિશ્ચયનયની
 અપેક્ષાએ દેવ છે મારો આત્માજ નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ મારો ગુરુ
 છે મારો આત્મા તે નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ વર્મરૂપ છે, મારા આત્માને
 છોડીને-જડ વસ્તુમા ધર્મ રહેતો નથી મારો આત્માજ જ્ઞાનમય
 હોનાથી શ્રદ્ધા છે મારો આત્માજ પોતાના જ્ઞાનાદિ અનન્ત શુભરૂપ
 સૃષ્ટિનો કર્તા અને કર્મસૃષ્ટિનો હર્તા છે મારો આત્માજ લોકલોકોનો
 જ્ઞાનશુભવડે પ્રકાશ કરનાર હોવાથી વિષ્ણુ છે સર્વ સ્ત્રેયપદાર્થોને

પ્રકાશ કરનાર જ્ઞાન હોવાથી, જ્ઞાનને સર્વ નેયનો જ્ઞાતા આત્મા વિષ્ણુ
 રૂપ છે સર્વ કર્મને કરનારો એવો મારો અસખ્ય પ્રદેશી આત્મા
 હરિ છે જ્ઞાનાદિ અનંત ગુણોને પરમાનુભાથી જોયીને પોતાના શુદ્ધ
 સ્વરૂપે પરિણુમાવનાર મારો અસખ્ય પ્રદેશી આત્મા જ કૃષ્ણ છે
 સર્વ પ્રકારના કર્મોનો નાશ કરીને પોતાનો શુદ્ધ ધર્મ પ્રગટાવવાની
 શક્તિ ધારણ કરનાર, મારો આત્માજ મહાદેવ છે સર્વ પ્રકારે બાહ્ય
 સુખોની ભ્રાન્તિનો ત્યાગ કરીને ક્ષાયિક બાવતુ સુખ પ્રકટ કરનાર,
 મારો આત્મા રાકર કહેવાય છે દ્રવ્યાર્થિકનયની અપેક્ષાએ કદાપિ નહિ
 ઉત્પન્ન થનાર એવો મારો આત્માજ અજ કહેવાય છે બાહ્યપુરૂષો કરતા
 અંતરના પુરૂષાર્થથી ઉત્તમ એવો મારો આત્માજ પુરૂષોત્તમ કહેવાય
 છે સર્વ બાહ્ય જગત્ પણુ જેની યાચના કરે છે અને જેમા રહેતુ
 સુખ પ્રાપ્ત કરવા યાચના કર્યો કરે છે, તેતુ સહજ સુખ મારામા
 હોવાથી, મારો આત્માજ જગન્નાથ છે આધિ વ્યાધિ અને ઉપાધિના
 નહુ પુર છે, તેનો નાશ કરનાર મારો આત્માજ ત્રિપુરારિ કહેવાય
 છે નિર્મલ-શુદ્ધ સનાતન-અરૂપી-જ્ઞાનભયોતિમય-એવો મારો આત્મા
 જ ખુદા કહેવાય છે રાગદ્વેષની શક્તિનો ક્ષય કરવાની સત્તાવાળો
 મારો આત્માજ પીતરાગ છે અહો ! હુ ત્રણુ ભુવનમા ઉત્તમ અને
 સિદ્ધાન્તોના કહેલા શુદ્ધાત્મધર્મરૂપ અમૃતને ધારણ કરનાર, આત્મા
 અમર-અવિનાશી છુ મારૂ અસખ્ય પ્રદેશનું સ્વરૂપ નહુ કાલમા એક-
 રૂપ રહેવાથી હુ ધ્રુવ છુ સમયે સમયે ક્ષતિ અને સામર્થ્ય એવા બે
 પ્રકારના અનંત પચાચને ધારણ કરનાર હોવાથી હુ ઉત્પાદ વ્યયરૂપ છુ
 દ્રવ્યની અપેક્ષાએ હુ એકરૂપ છુ અને પર્યાયની અપેક્ષાએ અનેક-
 રૂપ છુ હુ સત્ત્વિગદાનદ શુદ્ધસ્વરૂપમય છુ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્ય
 ઉપયોગમય હુ છુ શુદ્ધ નિશ્ચયનયકથિત આત્મારૂપ પરમાત્મા તેજ હુ
 છુ ઔદયિક બાવનો જે અશુદ્ધ ધર્મ છે તે આત્માનો શુદ્ધ ધર્મ નથી
 સકલ પરમાનથી રહિત એવો શુદ્ધ પર્યાયરૂપ આત્માનો ધર્મ ભોગવતા
 અનંત આનંદરૂપ અમૃત રસની પ્રાપ્તિ થાય છે પુદ્ગલ વસ્તુઓને અનંત-
 વાર ભોગવી ભોગવીને છોડી, અને પુન તે પુદ્ગલ અંકુશ મહણુ કર્યું, પણ
 સદાકાલનો મન્ત્રોષ પ્રાપ્ત થયો નહિ આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપમા રમણતા
 કરતા અશુદ્ધતા પોતાની મેળે ટળવા માટે છે આત્માની આનંદ પરિપૂર્તિનો
 રસ વસ્તુત આત્મામા રેકાય છે ત્યારે, પરભાવમા શુષ્કતા લાગે છે
 અને ત્યા રૂચિ પડતી નથી ઔદારિકાદિક યોગમા પરિણમેલુ આત્માનું
 વીર્ય ખરેખર આત્મામા રમણતા કરતા આત્માના શુદ્ધવીર્યરૂપ બને
 છે અને તેથી શુદ્ધધર્મની પુષ્ટિ થાય છે આત્માના શુદ્ધ ધર્મમા

મપુતા કરતા આત્માના શુભોનેજ જ્ઞેયરૂપે ધારનામા આવે છે અને
 થી પરોક્ષ બુદ્ધિકારા સસ્કારો પણ અહર્નિત આત્માના શુદ્ધસ્વરૂ-
 ના પડવાથી, પરભવમા તુર્ત આત્મધર્મેની પ્રાપ્તિ થાય છે અને સયોગો
 વુ આત્મધર્મેની શુદ્ધિ થાય તેના મળી આવે છે મતિ જ્ઞાનના ચાર
 દ પણ આત્મારૂપ જ્ઞેયમા પરિણુમવાથી રાગ દ્વેષની પરિણુતિ બહુ
 મળી પડતી જાય છે અને અન્તે તેનો સર્વથા પ્રકારે ક્ષય થાય છે
 મમપયડી નામના ગ્રન્થમા આત્માના અધ્યવસાયોનુ બહુ સૂક્ષ્મરી-
 તેથી પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યું છે આત્માને જ્ઞેયરૂપ ધારીને
 આરવાર આત્માનુ ધ્યાન ધરવાથી અનતિ કર્મેની વર્જણાઓ ખરવા
 માટે છે અને આત્માનુજ પરભવમા વિરોધત આરાધન કરવામા આવે
 છે ધ્યાતા-ધ્યેય અને ધ્યાનનુ એકય નેટલા કાલસુધી-પરોક્ષ દશામા
 મપુ-રટે છે તેટલા કાલ પર્યન્ત આત્માના સહજ સુખની ખુમારીનો
 અનુભવ આવે છે આત્મધર્મેની પ્રાપ્તિમાટે નિમિત્ત કારણોનુ અવલ-
 મન કરવામા આવે છે, આત્માનેજ માધ્ય માનીને અવર નિમિત્તોનું
 અવલમ્બન કરવુ એજ જૈનાગમોનો ઉદ્દેશ છે આગમરૂપ ભગવાનની
 વાણીને દોહીને આત્માના શુદ્ધ ધર્મેની પ્રાપ્તિ કરવી, એજ અમૃતરસ
 કાઢવાનો છે આત્મદ્રવ્યના શુપુપર્યાયોની શુદ્ધિ કરવી એજ આગ-
 મોનો સાર છે આત્માની ગતિયોને ખીલવવામાટે રૂપસ્થાદિક ધ્યાન
 ક્રિયાઓનુ નિરૂપણ કરવામા આવ્યું છે

આત્માના જ્ઞાનાદિ શુભોનો અભ્યાસ કરવામા પ્રમાદદશાનો પરિ-
 હાર કરવો જોઈએ આત્માના શુભોની શ્રદ્ધા ધારણુ કરીને તે તે
 શુભોને ચિત્તમા રમાવવાથી, પરભવમા પણ તે તે શુભોની રૂચિ
 ચિત્તમા ઉત્પન્ન થાય છે પૂર્વભવની વાસનાથી આ ભવમા જે જે
 બાબતની વાસના પ્રગટી હોય છે, તે તે બાબતમા રૂચિ અને પ્રવૃત્તિ
 થાય છે આ ભવમા બવહાર અને નિશ્ચયથી જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિ-
 ત્રત્રલનુ અત્યંત પ્રેમથી આરાધન કરવામા આવશે તો, પરભવમા પણ
 તેના સસ્કારોના યોગે જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્રનીજ આરાધના ઉપર
 પ્રેમ પ્રાપ્તવાનો અને તેનોજ અભ્યાસ થવાનો, એમ હૃદયમા પરિપૂર્ણ
 શ્રદ્ધા ધારણુ કરવી આ સિદ્ધાન્ત ઉપર અમરકોષ વનસ્પતિના
 ધુમાણનુ દષ્ટાન્ત નીચે મુજબ કથવામા આવે છે

નેપાવદેશમા કસ્તુરિયામૃગો ઉત્પન્ન થાય છે અમરકોષ નામની
 એક વનસ્પતિનુ ભક્ષણુ કરવાથી મૃગોની હુંટીમા કસ્તુરીનો ગોટો
 ઉત્પન્ન થાય છે કેટલાક લોકો કસ્તુરિયામૃગની કસ્તુરીના ગોટાઓને
 ચોરી જાય છે રાજાને ત્યાં ફરીયાદ કરવામા આવે છે ત્યારે, રાજા

કસ્તુરીની ચોરી પકડના માટે અમરકોષ વનસ્પતિનો ધુમાડો કરે છે
 ।મે તેટલો સામો વાયરો વાયા છતાં અમરકોષનો ધુમાડો જેના ઘરના
 વનસ્પતિ હોય છે તેના ઘરમા પ્રવેશ કરીને જ્યાં કસ્તુરી રાખવામા
 આવી હોય છે ત્યાંજ આરે તરફ પરિભ્રમણ કર્યાં કરે છે, તેથી રાત્રના
 મનુષ્યો જેણે ચોરી કરી હોય છે તેના ઘરમા પ્રવેશીને કસ્તુરીના
 ટોટાને ત્રહ્ણ કરી લે છે તે પ્રમાણે જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણોની વાસના
 પણ આવતા ભવમા આત્મામા તે તે ગુણોને પ્રગટાવવા સમર્થ થાય
 છે તે ઉપર રચનામના કવિએ એક નીચે પ્રમાણે કહેા કથ્યો છે

અમરકોષકો ધૂમ્ર જયુ, મૃગમદ દુહન જાય,

રચનાબક્તિ આદિષી, આવેઆવ મિલાય ॥ ૧ ॥

જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રાદિ સદ્ગુણોના અભ્યાસ પણ ભવિષ્યના
 ભવમા પુનઃ પ્રગટ થાય છે અને તે તે ગુણોની વૃદ્ધિનો અભ્યાસ કરી
 શકાય છે આત્માના કોષિપુ ગુણોના અભ્યાસ કરેલો નમ્રમેા જતો
 નથી ક્ષયોપરામભાવપડે જે જે ગુણોની આરાધના કરવામા આવે છે,
 તે તે ગુણોની આત્માની સાથે વાસના રહે છે અને તે ભવિષ્યભવમા
 સરકારોના બળથી તે તે ગુણોના પ્રકાશ વધતો જાય છે લાભો વા
 કરોડો ઉપાયો સેવીને પણ આત્માના શુદ્ધ સદ્ગુણોને પ્રકટાવવા પ્રયત્ન
 કરવો જોઈએ

દુર્ગુણોના અભ્યાસથી દુર્ગુણોના સરકારો પડે છે અને તેના સયોગે
 મળતા તે તે પ્રકારના દુર્ગુણો પુનઃ પ્રકટી નીકળે છે દુર્ગુણોની
 વાસનાઓ પૂર્વભવોમાથી આત્માની સાથે આવે છે આ ભવમા જે જે
 દુર્ગુણોની વાસનાઓને પ્રકટાવનારી સામગ્રી ભેગી થાય છે, તે તે દુર્ગુણો
 પ્રકટી નીકળે છે, તેથી એમ નહિ અનબોધવુ કે મારામા અન્ય દુર્ગુણો
 નથી દુર્ગુણોના અભ્યાસથી મતિના નાર ભેદ પથુ, તે તે દુર્ગુણોને
 નેયરૂપધારીને રાજદેય થોગે અશુદ્ધતાને પ્રાપ્ત કરે છે આત્માનુ વીર્ય
 પણ દુર્ગુણોમા ભળી જઈને દુર્ગુણોમા બળ અર્પે છે અને તેથી તે તે
 દુર્ગુણોના નાશ કરવા માટે અને તે તે દુર્ગુણોના વા સરકારોના ક્ષય
 કરના માટે, દુર્ગુણોના બળ કરતા લાભ વા કરોડ ઘણો ઉદ્યમ કરવામા
 આવે છે ત્યારે, તે તે દુર્ગુણોના નાશ થાય છે અનુભ નિમિત્ત સયોગે
 મળતા દુર્ગુણોની વૃદ્ધિ થતી જાય છે દુર્ગુણોની પરિપુતિની વૃદ્ધિ
 ન થાય તેવા ઉપાયો આદરવા જોઈએ આગમોનુ પરિશીલન અને
 સદ્ગુરુ સમાભિવિના દુર્ગુણોની વાસનાઓનો ક્ષય થતો નથી મોહાદિ
 પ્રકૃતિયોનો ક્ષય કરનારી ઇન્દ્રિયાવાળા મનુષ્યે, શ્રી સદ્ગુરુ આદિ શુભ
 નિમિત્તોણુ અનન્યન સદાકાલ કરતુ જોઈએ પ્રથમ તો વ્યવહારનય

વરે શુદ્ધ ગુણોની ભૂમિકાના હેતુઓનું સારી રીતે અવલબન કરવું જોઈએ નિમિત્તવાસી આત્મા છે-શુભાનુભ જેવા નિમિત્તો મળે છે તેવો આત્મા થઈ જાય છે સારા નિમિત્તોરૂપ વ્યવહારમાર્ગને કદી ન ત્યજવો જોઈએ શુભ નિમિત્તવિના આત્મા દુર્ગુણો તરફ પ્રવૃત્તિ કરી શકે છે મનુષ્યે, પોતાની આગળ પાછળ-આરે તરફ ઉત્તમ વિચારોના હેતુઓ એટલાબધા રચવા જોઈએ કે, જેથી દુર્ગુણોની વાસનાઓને પ્રગટ થવાનો વખત પણ મળે નહિ, અને સદ્ગુણોના વિચારોમાજ આત્મા રમણતા કર્યા કરે પ્રથમ અભ્યાસદશામા તે વિરોધત શુભાદિ નિમિત્તોનું અવલબન કરવું જોઈએ સત્પુરૂષનો સમાગમ એક ક્ષણમાત્ર પણ ન છોડવો જોઈએ

કષ્ટતરી પ્રથમ ઈંડુ મૂકે છે ત્યારે તે ઇંડાની ઉપર બેસીને તેને સેવ્યા કરે છે, અર્થાત્ એક ઘડી પણ તે ઇંડાથી દૂર ગમન કરતી નથી ઇંડુ કુદીને બચ્ચુ નીકળે છે તોપણ તેને સેવ્યા કરે છે બચ્ચુ મોડું થઈને પોતાની મેળે આરો ચરવા ગમન કરે છે તોપણ, કેટલાક દિવસ કષ્ટતર અને કષ્ટતરી તે બચ્ચાને પોતાની સાથે ફરવે કે મનુષ્યો ધર્મની પ્રથમાવસ્થામા ઇંડા જેવા હોય છે, તેઓ તેવી દશામા જો ગુરૂઆદિના અવલબનને મૂકી દેતો તેમની ખરાબ દશા થાય શ્રી સદ્ગુરૂના તાબામા રહીને શિષ્યોએ ઇંડાની અવસ્થા અને બચ્ચાની અવસ્થા પૂર્ણ કરવી જોઈએ શુભ નિમિત્તોવિના આત્માના ગુણોના અસ્કાર પડતા નથી આત્મજ્ઞાન પામીને ગુરૂઆદિ પુષ્ટ હેતુઓનો ત્યાગ ન કરવો જોઈએ, એમ ઉત્સર્ગમાર્ગથી અનબોધવું બ્યામુધી બકરાની દશા છે ત્યામુધી વાડામા રહેવામા લાભ છે સિંહ થયાબાદ વાડામા રહેવાની જરૂર નથી બકરાની અવસ્થા છતાં અભિમાનથી પોતાને સિંહ માની લેઈને જોયો શુભ નિમિત્તરૂપ વ્યવહારવાડાનો ત્યાગ કરે છે, તેઓ કોઈપણ દુર્નિમિત્તમા ફસાઈ જાય છે અને દુર્ગુણોના તાબામા રહે છે આ કાલમા કોઈનામા દુર્ગુણો છે એમ જાણવાથી વા સાબળવાથી આ શ્રેય માનવાનું નથી, પણ કોઈનામા અમુક સદ્ગુણ છે એમ સાબળવાથી વા જાણવાથી આશ્રય માનવાનું છે' અર્થાત્ દુર્ગુણોની ખોટ નથી, સદ્ગુણોની ખોટ છે અનાદિકાલથી દુર્ગુણોના સખન્ધમા આત્મા આવ્યો છે પોતાના આત્માના અસખ્ય પ્રદેશરૂપ ભૂમિને, દુર્ગુણોરૂપ કુવૃક્ષોની ભૂમિ તરીકે બનાવી દીધી છે અને દુર્ગુણવૃક્ષોના બીજોને પુનઃ અસખ્ય પ્રદેશરૂપ ભૂમિએ રહેવાનો આશ્રય આપ્યાથી દુર્ગુણોની પરપરા વૃદ્ધિ પામી છે, અને તે કેટલીબધી પુષ્ટ થઈને પોતાનું ફળ દેખાડે છે, તેનો અનુભવ કઈ વિદ્વાનોથી દૂર નથી સ્ત્રીનું સ્મરણ કરવાથી સિતાની

જેઠે કામી પુત્રને ચિતાઓ બાળે છે, તેમ દુર્ગુણોને રોયરૂપ ધારીને
 તેઓનું અવનહ, ઇલા, અપાય, અને ધારપુરૂપે જ્ઞાન કરીને, તેઓને
 મનમાં રમાવ્યાથી નિરોક્ષ શુદ્ધિવાળાને તે દુર્ગુણોની વાસનાઓ પ્રકટ
 થઈને બીજના વૃક્ષની જેઠે દારણુ વિપાક દેખાડે છે, માટે દુર્ગુણોનું
 સ્મરણ મૂકીને સદ્ગુણોનું જ મનન-સ્મરણ કરવું જોઈએ આત્માને
 પણ વસ્તુતઃ સ્વભાવ (નેચર) એવો છે કે, એડલા સદ્ગુણોના
 મનન અને સ્મરણથી તેને આનન્દ મળે છે જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણોનું
 મનન અને સ્મરણ કરવાથી આત્મિકવીર્ય શુદ્ધવીર્યપણે પરિપુર્ણ છે
 અને તેથી દુર્ગુણોના રસ મોળા પડે છે, અને અન્તે દુર્ગુણોની વાસ
 નાઓનો પાપ ક્ષય થઈ જાય છે કોઈના પાપ દુર્ગુણોને જોવાની દેવ
 પડવાથી, દેખનારના મનમાં દુર્ગુણોનું મનન સ્મરણ થવાથી-તેના
 આત્મામાં દુર્ગુણોની વાસનાઓ પ્રગટે છે અને તેથી-અન્યના દુર્ગુણો
 દેખવાથી અને તેનું મનન કરવાથી-તે તે દુર્ગુણો, જોનારમાં પ્રકટી
 નીકળે છે અનુભવીઓ આ બાબતને સમ્યગ્રીત્યા અનુભવથી અવ
 જાણી શકે છે મનુષ્યોએ સદ્ગુણી થવું હોય તો દુર્ગુણોની ભાવના છો
 ડીને સદ્ગુણોની ભાવના ભાવવી જોઈએ જેઓ શુક્લધ્યાનને ધ્યાવ
 નારાઓ હોય છે, તેઓપણ દુર્ગુણો સમન્ધી વિચાર કરતા નથી તેઓ
 આત્માના દ્રવ્યશુભ્ર અને પર્માયનો નિચાર કરે છે ઉત્તમ ધ્યાન ધરના
 રાઓ ઉપર્યુક્ત દુર્ગુણોનું સ્મરણ જૂની જમને સિદ્ધપરમાત્માનું ધ્યાન
 ધરે છે, અથવા સમહનયની અગેક્ષાએ પોતાના આત્માને સિદ્ધસમાન
 ભાવીને સત્તામાં રહેલા જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણોને આવિર્ભાવે (પ્રગટભાવે) કરે છે
 જે જે ગુણોનું મનન-સ્મરણ કરવામાં આવે છે, તે તે ગુણોની પ્રકટતા
 કરવામાં આત્મવીર્યનું પરિપુર્ણ થાય છે આત્માના જે ગુણોનું આત્મ-
 બળથી મનન સ્મરણ અને નિદિધ્યાસન થાય છે તે તે ગુણોના દરરોજ
 આ પ્રમાણે અભ્યાસ થવાથી-તે તે ગુણોની અન્ય ગુણો કરતા વિશેષ
 પ્રકારે પ્રકટતા દેખવામાં આવે છે પ્રથમ સત્ય, પ્રમાણિકતા, આદિ
 નીતિના ગુણો પ્રકટાવીને આત્માના શુદ્ધગુણોની વૃદ્ધિ કરવામાં ધારપુ,
 ધ્યાન અને સમાધિનો ઉપયોગ કરવો ધારપુ, ધ્યાન અને સમાધિવડે
 શુદ્ધગુણોમાં અહર્નિત પરિપુર્ણવાથી આત્મ-વીર્યથી તે તે ગુણોને અલ્પ
 કાલમાં પ્રગટાવી શકાય છે, આ બાબતમાં જ્ઞાનીઓનો અનુભવ પ્રમા
 ણભૂત છે અને તે બાબતમાં આગમો પણ આક્ષી પૂરે છે આત્માના
 ગુણોને શુદ્ધગુણોરૂપે પ્રકટાવવા તેમાં ગુણોજ ઉપાદાનકારણરૂપે પરિ
 પુર્ણ છે અને દેવ ગુરુ અને આ મોહનું અવવળન તે નિમિત્તરૂપે પરિ-
 પુર્ણ નિમિત્ત કારણની પ્રમાદદશામાં ઘણી જરૂર છે છત્રીથી

જેમ વર્ષાકાલમાં વૃષ્ટિથી બચી શકાય છે, તેમ પ્રમાદદશાના હેતુઓની સામગ્રીના કાલમાં ખરેખર આત્મશુભોની શુદ્ધિ કરવા શુર્યાદિ પુષ્ટ નિમિત્તહેતુઓની આનંદયકતા છે આત્માના શુભોની સદાકાલ ભાવના કરવી જોઈએ ઉઘમાં પણ આત્માના શુદ્ધશુભોનું સ્વપ્ન આવે અને બાહ્યપદાર્થોનું સ્વપ્ન પણ ન આવે એની ઉત્તમ ભાવનાનો અનુભવ આવે તો પણ-પુષ્ટ હેતુઓનું અનલબ્ધન ન ત્યજવું જોઈએ મનુષ્યે, આત્માની શુદ્ધ ભાવના સદાકાલ રાખવાને માટે પોતાની ચારે બાજુએ શુદ્ધ ભાવનાના હેતુઓને રચીને અને અશુદ્ધ ભાવનાના હેતુઓને પણ શુદ્ધ ભાવનાના હેતુઓ તરીકે પરિપુમાનવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ પોતાની આત્મશુદ્ધતાની પ્રાપ્તિમાટે ઉત્તમ શુભોની વાસનાઓ એવી દૃઢ રીતે કરવી કે, જેથી પરભવમાં કોઈ ઠેકાણે જન્મ થતા તુર્ત શુદ્ધભાવનાના હેતુઓ આવીને મળે આ ભવમાં જેઓને અધ્યાત્મ-શુદ્ધભાવની સામગ્રી મળી હોય છે, તેઓએ પૂર્વભવમાં આત્માના શુદ્ધધર્મના હેતુઓનું અવલબ્ધન કરેલું હોય જોઈએ આત્માના શુદ્ધધર્મની રમપુતા આભવમાં અપ્રમત્તદશાથી કરવામાં આવશે તો ભવિષ્યમાં જે ભવ પ્રાપ્ત થશે તેમાં જરૂર આત્માના શુદ્ધ જ્ઞાનાદિ ધર્મની પ્રાપ્તિમાટે પ્રયત્ન થવાનો, આ ભવમાં જ્યાંથી શુદ્ધ ધર્મનો અભ્યાસ અધુરો રહ્યો હશે ત્યાંથી, પરભવમાં તે અભ્યાસ શરૂ કરી શકાશે આ ભવમાં અમૃતસમાન એવો પ્રભુવાણીનો સાર ખરેખર શુદ્ધાત્મ ધર્મરમપુતા છે, એમ હૃદયમાં દૃઢ વિશ્વાસ ધારણ કરીને સાધ્યની સિદ્ધિ કરવા આત્માના શુદ્ધ ધર્મના ઉપયોગમાં સદાકાલ રમણતા કરવી રાગ દ્વેષની પરિણતિ કાણે કાણે ટળે એવો આત્માના શુદ્ધ ઉપયોગ આદર્યો જોઈએ

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીનો કહેવાનો આશય પણ એવોજ પ્રતિભાસે છે નિજશુભ રિચરતામાં ઉત્કંઠ પ્રેમ ધારણ કરનાર શ્રીમદ્ને, આગમોના સારભૂત શુદ્ધાત્મસ્વરૂપમાં રમણતા કરવાનું ગમતું હતું આપણે તે માર્ગના અભિલાષી છીએ પ્રત્યાહાર, ધારણા ધ્યાન અને સમાધિવડે આત્માના શુદ્ધ શુભોમાં રમપુતા કરીને, સહજ આત્મતિક અખડ એવું નિત્ય સુખરૂપ-અમૃતનું પાન કરવું તેજ પ્રાપ્તવ્યમાં પ્રાપ્તવ્ય કાર્ય છે શ્રીમદ્ આનન્દધનનું સાધ્ય બિન્દુ અને આપણું સાધ્ય-બિન્દુ એકજ છે વિશેષતઃ કયીએ તો સકલ જ્ઞાનીઓનું સાધ્યબિન્દુ એકજ છે. આત્માના શુદ્ધ પર્યાય વર-સામાટે સત્રહનયની દૃષ્ટિવડે આત્માનું ધ્યાન ધરવું નૈગમનયની કલ્પનાઓએ રાગદ્વેષવડે જે જે વર્મ બાધ્યા હોય! તેનો નાશ કરનારેમાટે, સત્રહનયનડે આત્માની સત્તાનું

ધ્યાન ધરીને, સંપન્ન થઈ કથિત ચેતન ધર્મને પ્રકટાવવો જોઈએ અશુદ્ધ
 વ્યવહારને આચારમાં મૂલીને જે જે કર્મો બાધ્યા હોય તેનો નાશ કરવાને
 માટે, શુદ્ધ વ્યવહારનો આદર અને સંપન્ન થઈ કથિત આત્મજ્ઞાનોપયોગમાં
 રમણતા કરી જોઈએ એવશ્યતનય કથિત ધર્મને પ્રગટાવવાને માટે શુદ્ધ
 વ્યવહારની આચરણ અને સત્તાનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ સમભિરૂદનય
 કથિત ધર્મના દૃષ્ટિ કરીને નૈનમ તથા વ્યવહારને આદરવો જોઈએ વ્યવહાર
 ધર્મની આચરણ આચરીને સમભિરૂદનયકથિત ધ્યાન ધરવું જોઈએ
 આત્માનું ધૈર્ય પ્રગટાવવામાટે દ્રવ્યનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ અહ અને
 મમત્વ પરિણામની દૃઢ વાસનાઓનો દાઢ કરવામાટે રજુસૂત્રનયકથિત
 ધ્યાન ધરવું જોઈએ, તેમજ ભૂતમાયની પરમાનુભૂતિને શુદ્ધતામાટે
 રજુસૂત્રનયકથિત આત્મધ્યાન ધરવું જોઈએ એવશ્યતનયની અર્થ-
 દાએ શિદ્ધ થવાનેમાટે નૈનમનયના ઉત્સાહને ધારણ કરવો જોઈએ
 આત્માના શુભોત્પન્ન રમણ કરવામાટે અને અન્યજીવોના દુષણ ન
 જોવાય તે માટે, સમહનયની દૃષ્ટિથી સર્વ દેખવું જોઈએ મુનિમિત્ત
 અને મુનિમિત્તનો વિવેક કરવાને માટે વ્યવહારનયદૃષ્ટિથી દેખવું
 જોઈએ અને અન્તરમાં સંપન્ન થઈ કથિત આત્મધર્મની પરિણતિ ખીલ
 વવામાટે નિશ્ચયનયકથિત ધર્મનો ઉપયોગ ધારણ કરવો જોઈએ. સર્વ
 આત્માઓની સાથે એકય ધારણ કરવાનેમાટે સમહનયની દૃષ્ટિ ધારણ કર-
 વી જોઈએ ઉપરના ગુરુધ્યાનકપર ચઢવાનેમાટે શુદ્ધ પર્ણધારિક નયનો
 ઉપયોગ ધારણ કરવો જોઈએ અનેક પ્રમારના ઉપયોગ ગહન કરવા
 નેમાટે સમહનય કથિત આત્મસત્તાનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ સારાતકે
 આત્માના શુદ્ધશુભો પ્રકટાવવાનેમાટે ઉપર ઉપરના નયકથિત ધર્મનો
 ઉપયોગ ધારણ કરવો જોઈએ નયોની અપેક્ષાઓ સમજીને આત્માના
 ધર્મનો પ્રકટભાવ કરવામાટે મુમુષુઓ પ્રયત્ન કરે છે આત્માનો શુદ્ધ
 ધર્મ અવળોધ્યા બાદ અશુદ્ધ ધર્મતરફની રૂચિ ઘટે છે અને શુદ્ધ ધર્મ
 પ્રતિની રૂચિ વૃદ્ધિ પામે છે શુદ્ધ ધર્મનું સમ્યગ્જ્ઞાન થાય છે ત્યારે,
 અનાદિકાળથી અશુદ્ધ પરિણતિવડે પરિણમન થયું તેનો દૃઢયમાં પશ્ચાત્તાપ
 જાત થાય છે સ્યાદ્વાદધર્મમય જોવા આત્માને આત્મભાવે અવળોધવાથી
 આત્મામાં સમ્યક્ત્વશુભની ઉત્પત્તિ થાય છે અને સમ્યક્ત્વ બોધ થયા
 બાદ સમ્યગ્મતિથી પ્રવૃત્તિઓ થાય છે આત્માને ચોધા શુભકાળાથી
 સમ્યગ્મતિનો સમન્ધ થાય છે સમ્યગ્મતિ ખરેખર આત્માને ઉપરના
 ગુરુધ્યાનકમાં પ્રવેશાવવાને માટે દીપકની પેઠે સત્ય પ્રકાશ પાડે છે
 આત્મા પોતાના મૂળધર્મને અવળોધીને પોતાની ભૂલ જાણી લે છે
 આત્મા પોતાના શુભોમાં વિશેષ પ્રગટે રતિ ધારણ કરે છે ચોથા

શુભસ્થાનકથી પાચમા શુભસ્થાનકમાં જમન કરીને અવિરતિપણીને ત્યાગ કરે છે એટલેથી આત્મા પોતાનો ઉત્સર્ગ ધર્મ પ્રગટાવવાને પ્રયત્ન કરે છે અને દેશથી પરભાનથી વિરામ પામે છે આત્મા ને ને અશે સંગદ્વેષરૂપ પરમભુતાથી વિરામ પામે છે, તે તે અશે પોતાના શુભમા રમણુતા ધારણુ કરે છે છઠ્ઠા શુભસ્થાનકમાં સ્થૂળ-બાહ્ય ભાવથી આત્મા સર્વ પ્રકારે વિરામ પામે છે અને તેથી છઠ્ઠું સર્વવિરતિ શુભસ્થાનક કહેવાય છે છઠ્ઠા શુભસ્થાનકમાં જોટલી પરભાનથી વિરામતા પામી શકાય છે તેટલીજ આત્માના ઉત્સર્ગ ધર્મમાં રમણુતા થાય છે એથી શુભસ્થાનકની મતિ કરતા પાચમા શુભસ્થાનકની મતિમાં વિરોધ શુદ્ધિ હોય છે પાચમા શુભસ્થાનકની સમ્યક્મતિની શુદ્ધિ કરતા, છઠ્ઠા શુભસ્થાનકની સમ્યક્મતિની અનન્તશુભવિશેષ શુદ્ધિ, ખરેખર-ચારિત્ર શુભની અપેક્ષાએ હોય છે એથી શુભસ્થાનકથી ઉપ રામાદિ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ હોય છે વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ અને વ્યવહાર ધર્મક્રિયાના કાલે, ને મતિ હોય છે તેના કરતા ઉપરામાદિ સમ્યક્ત્વ અને છઠ્ઠા શુભસ્થાનકના ચારિત્રને સ્પર્ગ કરનારી મતિ અથવા બુદ્ધિ અનન્તશુભ શુદ્ધતાવાળી હોય છે તેવી સમ્યક્મતિ પોતાની સ્થિતિ જાણીને અન્તરાત્મસ્વામિની સાથે આન્તરિક ચારિત્રરૂપ રમણુતાને ધારણુ કરતી હતી, પોતે નીચે પ્રમાણે કહે છે

નહીં જાઉં સાસરીયે ને નહીં જાઉં પીયરીયે, પીયુજીકી છેજ ત્રિહાર્દી॥

જાનન્દધન કહે સુનો માહ સાવુતો, જ્યોતસેજ્યોત મિલાઈ ॥

અન્યૂં ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ — સમ્યક્મતિ કહે છે કે, હવે હું અપ્રમત્ત દશાની અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી નિશ્ચય સમ્યક્ત્વનું કારણ એવા વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ શ્વસુર અને બાહ્ય ધર્મક્રિયારૂપ શ્વસુરની પાસે જવા માટે છંદ્છતી નથી, તેમજ હવે હું બહિરાત્મભાનરૂપ વા મોહભાનરૂપ પિયરીયામાં જવાની નથી, હવે તો હું મારા અન્તરાત્મપતિની શુદ્ધ સમતારૂપ સચ્ચા બિહાવીને પ્રિય એવા આત્મસ્વામિની સાથે સદાકાલ આનન્દમાં રમણુતા કરીશ આનન્દધન એના આનન્દધનશુ કહે છે કે, સમ્યક્મતિ અથવા ક્ષયોપત્તમ ભાવની શુદ્ધચેતના આપ્રમાણે પોતાના આત્મસ્વામિની સાથે રમણુતા કરે છે તો, હે સાધુઓ ! અન્તરાત્મા પરમાત્મારૂપ બનીને સિદ્ધમાં અનેક સિદ્ધોની સાથે સાદિઅનન્તમાં ભાગે મળે છે અને ત્યાં સમયે સમયે અનન્ત મુખનો ભોગ લે છે

ઉચ્ચ શુભસ્થાનકપર અપ્રમત્ત દશામાં ચઢેલી સમ્યક્મતિ ખરેખર સાતમા શુભસ્થાનકના અપ્રમત્ત ભાવને પામી, નીચેના પ્રલક્ષ્યા ભા ૬૨

નકમા । મન કરનાને સ્પષ્ટ ના હોય છે અમૃતનો આરનાદ કરીને કોણ
 વિપના પ્યાવા પીનાની ઈચ્છા કરે ? શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ સાતમા ગુણ
 સ્થાનકનો-શુદ્ધોપયોગની ધારાએ નખતો વખત અનુભવ કર્યો હોય
 એવો આ ઉપરથી ભાવાર્થ અનુમાનવડે ખેંચી તાગાય છે આ કાવચ
 સાતમા ગુણુસ્થાનકથી ઉપરના ગુણુસ્થાનક પ્રાપ્ત થતા નથી શ્રીમ
 સમ્યક્મતિનો વિતાર આપીને પશ્ચાત્ત એ પ્રમાણે સમ્યક્મતિને
 અન્તરાત્માની સાથે રમપુતારૂપ સબન્ધ રહે, તે અન્તે કોઈ ભવમ
 સિદ્ધસ્થાનમા સિદ્ધ પરમાત્માઓની સાથે પોતાનો આત્મા પાપુ પ
 માત્મારૂપ થઈને રહે એવો ઉદ્દેશ ક્યા છે ખાનો કે તેમણે પોતાના
 માટે તેમ લખ્યું નથી ! કિન્તુ સમ્યક્મતિ અને અન્તરાત્માની દ્વંદ્વ
 રત્વે તે લખ્યું છે, એમ હોય તોપણ આત્માની પરમાત્મદશા થાય
 અને તે સિદ્ધ સ્થાનમા એક સમયમા ગમન કરીને અનન્ત સિદ્ધો
 સાથે વાગ કરે છે, એવો ભાનાર્થ સહેજે તરી આવે છે આત્મા ગુણ
 સ્થાનકમા આત્માની અપ્રમત્ત દશા રહે છે એમ છઠ્ઠા ગુણુસ્થાનક
 અપેક્ષાએ અવધોવડુ અન્તરાત્માના સ્વરૂપમા રમણુતા કરતી એ
 સમ્યક્મતિને બાલ વ્યાવહારિક સ્થૂલ ક્રિયા વગેરેમા રમપુતા કરવા
 નમતું નથી આન્તરિક સૂક્ષ્મ ધર્મમા રમપુતા કરવી એજ સમ્યક્
 તિને નમે છે અને તેને તેરી દત્તામા વ્યવહારની-સ્થૂલ નિમિત્ત હો
 યોની કદાકૂટ નમતી નથી જેમ જેમ અન્તરમા ઉંડા ઉતરવાતુ થાય
 અને તેમા અત્યન્ત આનન્દરસ અનુભવાય છે, તેમ તેમ પૂર્વ આ
 ભાવની સૂક્ષ્મ ક્રિયાઓમા અપ્રમત્ત દશાવાજાને રૂચિ પડતી નથી
 સાતમા અપ્રમત્ત ગુણુસ્થાનકમા ન્યાયુધી સ્થિતિ થાય છે, ત્યામ
 પ્રતિક્રમણુ વા પ્રતિગ્ધના વગેરે બાલ ધર્મક્રિયાઓ નથી, એમ ગુણ
 સ્થાનકક્રમારોહ નામના રત્નતેજઃસ્ફૂરિ કૃત મન્દમા દર્શાવ્યું છે અ
 મત્ત દત્તારૂપ ધ્યાન ગમાધિમા નિમગ્ન થએલા મહાત્માઓને છઠ્ઠા
 ગુણુસ્થાનકમા પાપુ આવવાતુ નમતુ નથી, તેમજ પ્રતિલેખનાદિ
 યાઓ ઉપર તે વખતે લક્ષ્ય હોતુ નથી સાતમા ગુણુસ્થાનકની પરિપુ
 રગતા ધ્યાન સમાધિનો ઉપયોગ ટળે છે અને તેથી છઠ્ઠા ગુણુસ્થાનક
 આવતા તે ગુણુસ્થાનકના વ્યવહાર અધિકારયોગે પ્રતિ લેખનાદિ ક્રિયા
 કરામા આવે છે પ્રમત્તદત્તા કરતા અપ્રમત્તદત્તામા અનન્તગુણુવિશે
 અધ્યવસાયની શુદ્ધિ હોય છે, અને જ્યારે ધ્યાતા, ધ્યાન અને ધ્યેયતુ એક
 થાય છે ત્યારે, આત્મા પોતાની મહજ સમાધિદશાને પ્રાપ્ત કરે
 અન્તરના શુદ્ધોપયોગનારે વર્તેલી એવી મહજ તનાધિદશાને પામી
 આનન્દરૂપ અમૃતરસતુ પાન કરી ગમાય છે અને તેથી આત્મા

જસ્તીપણુ વધે છે. આવી ધ્યાનસમાધિ દશામા રમણતા કરનારાઓ
 શ્રદ્ધા ધર્મરૂપ રત્નના આપારી હોવાથી, તેનાથી ઉતરતા એના નીચા
 પુસ્થાનકના બાહ્ય ક્રિયારૂપ ધર્મને પસંદ કરતા નથી તેઓ કંદાપિ
 ઈ ભતના પ્રમાદથી નીચેના શુભુસ્થાનકમા અમુક વખતમા પાછા
 આવી જાય છે તો પણ, તેઓને ભોગવેલા સહજ સુખનુ સ્મરણ થયા
 ને છે જેમ કોઈ દુઃખપાકતુ ભોજન કરે છે પશ્ચાત્ તેને વાન્તિ
 (કલટી) થાય છે તોપણ, દુઃખપાકના જમણની મીઠાશનો સ્વાદ તેના
 સ્મરણમા તાજે રહે છે તે મનુષ્ય દુઃખપાકના અભાવે બાજરીના
 શેટલા વગેરેનુ અધિકારયોગે ભોજન કરે છે, તોપણ દુઃખપાકની મી-
 ઠાસ તેના સ્મરણમાથી જતી નથી અધ્યાત્મજ્ઞાની અને દ્રવ્યાનુયોગ-
 જ્ઞાની, એના ધ્યાનસમાધિધારક મુનિરાજ અત્રમત ભાવમા શુદ્ધાન-
 ન્દરમતુ અમૃત ભોજન કરીને તેના સુખથી ત્રણ ભુવનમા મહાસુખી
 થાય છે ત્રણ ભુવનના જડપદાર્થોનુ ત્રણ કાલનુ સુખ ભેગુ કરવામા
 આવે તો સમાધિદશાના એક ક્ષણના સહજ સુખને પહોંચી શકે નહિ
 અધ્યાત્મધ્યાનયોગીઓ સમાધિવડે અમુક કાવર્ષનંત અત્રમતભાવે
 આત્માના નિત્ય-સહજ સુખને ભોગવીને તેમા એટલાબધા રસીયા
 બની જાય છે કે, તેઓને દુનિયાના સુખની તેમજ દુનિયામા સુખીયા
 મળ્યાતા એવા રાજાઓ અને રોડીયાઓની સ્પૃહા રહેતી નથી 'નિષ્પૃ-
 ણલ્લગજ્ઞાત, નિસ્પૃહીને જગત્ તૃપ્તવત્ લાગે છે, અર્થાત્ જગત્મા અન્ય
 પાસેથી સુખ મેળવવાની સ્પૃહા રહેતી નથી તેઓ દુનિયાના જીવોને
 પોતાના આત્મસમાન માનીને તેઓપર સમભાવ ધારે છે. તેઓને
 સહજ સુખાર્થે દુનિયાના પદાર્થોની જરૂર રહેતી નથી ધ્યાન સમાધિ-
 વડે આત્માનુ સુખ ભોગવવામા આવ્યાથી તેઓ સમાધિપરિણામના
 ઉત્થાનકાલમા પણ પુનઃ શુદ્ધોપયોગમા રમણતા કરવાને-તેવોજ અન્ત
 રવી ધ્યાનનો પ્રયત્ન કરે છે આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપના રસીયા બનીને
 તેઓ અવધૂત દગામા-ન્યા ત્યા બાહ્ય સારીથી વિચરે છે, એવી
 તેમની આન્તરિક અવધૂત દશાથી જગત્મા મનુષ્યોને તેઓ વિચિત્ર લાગે
 છે “ જગજાણે ઝમ્મત જી, ભોજાણે જગ બન્ધ, જાની શુ જગમેં રહ્યો, યુ નહિ
 કોઈ સમ્બન્ધ ” જગત્ બંધુ છે કે આતો ઉન્મત્ત અર્થાત્ માંડો બની
 ગયો? ત્યારે અધ્યાત્મયોગી બંધુ છે કે અરે આ જગત્ આધણુ દેખાય
 છે, કારણ કે અન્તરમા રહેલા આત્મામા અનન્ત સુખનો સાગર છતા
 બાહ્યમા સુખની ભાન્તિ ધારણ કરીને અન્ધની માફક કાફા મારે છે
 અહો! આ જગત્ કેવું અધ દેખાય છે? એમ જ્ઞાનીના જગત્પ્રતિ ઉદ્ધારો
 નીકળે છે એમ, એ ના અભ્યાસ કરનારની એકડી ભાણાર, જેવી

પરીક્ષા કરે! તેની પરીક્ષા ખરેખર ઉત્તમ જ્ઞાનયોગીના આત્માની
 બાહ્ય દૃષ્ટિધારક દુનિયા કરી રાકે! અધ્યાત્મ યોગીઓ આત્માના
 ધ્યાનમાં એટલાબધા હંડા ઉતરી જાય છે કે, તેથી બાહ્ય દૃષ્ટિઓના
 વિચારોસાથે તેઓના વિચારોનું મહાન અન્તર દેખાય છે દુનિયા
 પ્રવૃત્તિમાં ની ઉપાગક હોય છે ત્યારે, તેઓ નિવૃત્તિમાં ની ઉપાસક
 હોય છે દુનિયાની ક્રિયા કરતા તેઓની મન, વાલી અને કાયાથી યતી
 ક્રિયા અનન્તગુણ ગુણ અને ઉત્તમ હોય છે અધ્યાત્મ યોગીઓના
 મુદ્દયમાં ઉત્તમ લેવા હોય છે, તેઓ દુનિયાને મહજ મુખનો મજા
 માર્ગ દેખાડે છે અને દુનિયાને ઉપરના ગુણસ્થાનકપર ચઢાવવા
 પ્રયત્ન કરે છે, ઉત્તમ જ્ઞાનના અનુભવને મુનિ-રો મોહની વાસ-
 નાઓને હઠાવે છે તેઓ મનમાં પ્રાપ્ત થતા વિકલ્પ સંકલ્પને છેદવા
 પ્રયત્ન કર્યા કરે છે દુનિયાના પદાર્થોની મોહવાસનાઓનો ક્ષય કરવા
 તેઓ આન્તરિક પ્રયત્નને શ્રેય કરે છે ઉત્તમ મુનિ-રો અન્તરથી
 અનિષ્ટ રહીને જૈનધર્મની નેવા કરે છે અને કોઈ વખત તો ઐષ
 દૈનિક દૃત્યથી પણ નિવૃત્ત થઈને આત્મધ્યાનમાં નિમગ્ન થઈ જાય
 છે આખી દુનિયામાં તેઓને કોઈપણ જડ પદાર્થ ઉપર પ્રેમ લાગતો
 નથી, તેમ છતાં તેઓ નિષ્કામ આત્માના ટુંક પ્રેમસાગરમાં ઝીલતા હોય
 છે નિષ્ણાનપાકના શાસ્ત્રોને વાચવાથી વા મનન કરવાથી નિષ્ણાતરસનો
 અનુભવ આવતો નથી, પણ નિષ્ઠ ભોજનને જમવામાં આવે છે તો
 નિષ્ઠરસનો સ્વાદ ખરેખર આસ્વાદી સકાય છે જગતમાં કેટલાક અધ્યાત્મ
 શાસ્ત્રો અને યોગશાસ્ત્રોદ્વારા આત્માના મુખનું જ્ઞાન કરે છે, તેઓ
 આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રોના પઠનમાંથી અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ કથાય છે, પણ
 વસ્તુતઃ તેઓ અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોદ્વારા અન્તરમાં ઉપયોગભાવે રહીને
 અધ્યાત્મરસનો અનુભવ લેઈ શકતા નથી, તેથી તેઓ દ્રવ્યત અધ્યાત્મજ્ઞા
 નીઓની ગણનામાં ગણી શકાય છે જેઓ અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોનું વાચન
 કરીને અન્તરમાં તે પ્રમાણે હંડા ઉતરીને, ખરેખર આત્મમુખનો અનુ
 ભવ લેવા સમર્થ થાય છે, તેઓ ભાવની અગેશાએ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ
 ગણાય છે દ્રવ્ય તે ભાવના કારણુચ્ચત થાય છે જેઓ અધ્યાત્મ
 શાસ્ત્રોનું શ્રવણ વાચન અને મનન કરતા નથી તેઓ આત્માના મુદ્દા
 નદના ભોળી બની રાકતા નથી અધ્યાત્મ શાસ્ત્રો વા યોગશાસ્ત્રોનું અધ્ય
 યન કરનારાઓ એકદમ ભાવયક્ષી અધ્યાત્મગુણને પ્રાપ્ત કરી શકતા
 નથી પાકશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરીને પાકને આસ્વાદવાથી શાન્તિ વળે છે,
 તેમ અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યાબાદ પણ અધ્યાત્મમુખ પ્રાપ્ત
 કર્યાથી ખરી શાન્તિ મળે છે મુનિવર થઈને ઉત્તમ એવું અધ્યાત્મ

કુખ આસ્વાદનાં જે મુનિયો આત્માના મુખની પ્રતીતિથી જન્મતા
 પૌદ્ગલિક મુખને એક નમાન સમજે છે બે મનુષ્યોને આત્મમુખની
 પ્રતીતિ થઈ નથી, તેઓ પૌદ્ગલિક મુખને માટે દુનિયામાં રણના રો-
 ખની પેઠે ભટક્યા કરે છે બાહ્યના મનોહર પદાર્થોમાં પણ ભોગબુદ્ધિ ન
 થાય તેનું ઝાણ ખરેખર આત્મમુખનો વિશ્વાસ છે આત્માના મુખનો
 અનુભવ આવે છે ત્યારેજ બાહ્ય પદાર્થોમાંથી મુખબુદ્ધિનો વિશ્વાસ ટળે
 છે ચોખ્ખો આત્માના શુદ્ધાનન્દગતમાં સદાકાલ રાચીભાચી રહે છે અપ્ર-
 મત દત્તાને અનુભવનારા મુનિવરો ખરેખર પરમ મુખની ઝાંખી અનુભવે
 છે પાંચે ધન્દ્રિયોના વિષયમાં-જે 'વિષ્ણુમાં બૂકની પેઠે' રાચવા માચવાતુ
 છે તો આત્મમુખનો નિશ્ચય થયો નથી એમ જાણવું જેને આત્માનન્દના
 ભોનમાં પ્રેમ છે તેને લલનાઓના ભોગસબન્ધની ઇચ્છા રહેતી નથી.
 તેઓ સ્ત્રીઓના અનસબન્ધમાં મુખ માન્યા કરે છે અને તેમાં પ્રવૃત્તિ
 કરે છે, તેઓને ખરેખર ભાવ અધ્યાત્મરસનો ભોગ પ્રાપ્ત થયો નથી
 એમ મમજવું આત્માના શુદ્ધ રસનો જેને રોમેરોમે શુદ્ધ પ્રેમ પ્રત્ય-
 થ્યો છે, તેને પાંચ ધન્દ્રિયોના પૌદ્ગલિક મુખમાં વહી આનન્દ પડેલો
 નથી જાતીઓ પ્રારબ્ધના યોગે-આહાર, પાન, નિદ્રા, આદિની દિગ્દર્શ
 કરે છે, પણ તેઓનું ચિત્ત તો આત્માના શુદ્ધધર્મમાં જાતી ગંદકું દેવ
 છે અપ્રમત દત્તાનો અનુભવ કર્યો પશ્ચાત્ પ્રમત મુખસ્પર્શનના અનુભવ
 મુનિવરોના હૃદયમાં તો આત્મિક મુખ ૪ વાર કદીને રહે છે, આ
 ત્માના શુદ્ધમુખમાં રમણ કરનારાઓ આજ નગરુડી અંદરેકે
 ઉપાધિયોધી દૂર રહીને સમારનો ત્યાગ કરે છે, આજે સર્વ સ્ત્રીઓ
 નદીકા અગીકાર કરીને-મુનિવરો આનન્દના નદીકાને સર્વ સ્ત્રીઓ
 સાધના માધે છે ઉપાધિયોધી નિવૃત્ત થયેલો અનુભવ શુદ્ધ
 સ્વરૂપમાં સ્થિર કરી રાગતુ નથી, આજે સર્વ શુદ્ધાત્મકો અને મુનિ
 રમાચવાને માટે સમાર ત્યાગને ધી ધ અનુભવ કરવાની નીતિ મારે છે,
 મુનિવરો આત્મમુખનો અનુભવ લઈને દુનિયાને શુદ્ધ સ્વરૂપે જુલો
 લાભ આપવાને માટે ઉપદેશ દે છે અને મુનિવરોને અનુભવની અનુભવ
 વિધાઓ બનાવે છે, બેટલા નામના દાસને આજે સર્વ ધર્મોના
 સર્વે એકદમ ધર્મ આત્મમુખને જોનાવનાર બની ગયા નથી, કેટલા
 કતો તેમાંથી પહેલી ચોપડીના અન્યાકોની પેઠે અનુભવનાર
 જાતી પહેલી ચોપડીના અનુભવ દોરે છે, આજે બીજી, કોઈ ત્રીજી,
 કોઈ ચોથી અને કોઈ પાંચમી, કોઈ છઠ્ઠી, અને કોઈ સાતમી ચોપ-
 ડીનો અસ્થાસ કરનારાઓની પેઠે અપ્રમત મુખસ્પર્શનકે કમને અનુ-
 ભવ કરનારા પણ હોય છે, આત્મમુખની નજા ધારણ કરીને

પરીક્ષા કરે. તેવી પરીક્ષા ખરેખર ઉત્તમ જ્ઞાનયોગ
 બાલ દૃષ્ટિધારક દુનિયા કરી શકે. અધ્યાત્મ યોગીએ
 ધ્યાનમાં એટલાબધા જાણ ઉતરી જાય છે કે, તેથી બા-
 નિચારોસાથે તેઓના નિચારોનું મહાન અન્તર દેખાય.
 પ્રવૃત્તિમાર્ગની ઉપાસક હોય છે ત્યારે, તેઓ નિવૃત્તિમાર્ગ
 હોય છે દુનિયાની ક્રિયા કરતા તેઓની મન, વાણી અને
 ક્રિયા અનન્તશુદ્ધિ અને ઉત્તમ હોય છે અધ્યાત્મ
 હૃદયમાં ઉત્તમ લેખ્યા હોય છે, તેઓ દુનિયાને સહજ સુ-
 માર્ગ દેખાડે છે અને દુનિયાને ઉપરના શુદ્ધસ્થાનકપર
 પ્રયત્ન કરે છે, ઉત્તમ જ્ઞાનના અનુભવવડે મુનિવરો મોહ
 નાઓને હટાવે છે તેઓ મનમાં પ્રગટ થતા વિકલ્પ સકલ્પો
 પ્રયત્ન કર્યા કરે છે દુનિયાના પદાર્થોની મોહવાસનાઓનો ક્ષ-
 તેઓ આન્તરિક પ્રયત્નને મેળ્યા કરે છે ઉત્તમ મુનિવરો એ
 અલિપ્ત રહીને જૈનધર્મની પેલા કરે છે અને કોઈ વખત તો
 દેશિક કૃત્યથી પણ નિવૃત્ત થઈને આત્મધ્યાનમાં નિમગ્ન થ-
 છે આખી દુનિયામાં તેઓને કોઈપણ જડ પદાર્થ ઉપર પ્રેમ
 નથી, તેમ છતાં તેઓ નિઃકામ આત્માના શુદ્ધ પ્રેમસાગરમાં ઝીલ-
 છે મિથ્યાજ્ઞપાકના શાસ્ત્રોને વાચવાથી વા મનન કરવાથી મિથ્યાજ્ઞ
 અનુભવ આવતો નથી, પણ મિથ્ય ભોજનને જમનામાં આવે છે
 મિથ્યરસનો સ્વાદ ખરેખર આસ્વાદી શકાય છે જગતમાં કેટલાક અ-
 શાસ્ત્રો અને યોગશાસ્ત્રોદ્વારા આત્માના સુખનું જ્ઞાન કરે છે,
 આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રોના પઠનમાં નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ કથાય છે,
 વસ્તુતઃ તેઓ અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોદ્વારા અન્તરમાં ઉપયોગભાવે
 અધ્યાત્મરસનો અનુભવ લેઈ શકતા નથી, તેથી તેઓ દ્રવ્યતઃ અધ્યાત્મ-
 નીઓની ગણનામાં ગણી શકાય છે જેઓ અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોનું વ-
 કરીને અન્તરમાં તે પ્રમાણે ઉડા ઉતરીને, ખરેખર આત્મસુખનો અ-
 ભવ લેવા સમર્થ થાય છે, તેઓ ભાવની અપેક્ષાએ અધ્યાત્મજ્ઞાની
 ગણાય છે દ્રવ્ય તે ભાવના કારપુષ્કલ થાય છે જેઓ અધ્યા-
 શાસ્ત્રોનું શ્રવણ વાચન અને મનન કરતા નથી તેઓ આત્માના સુ-
 ખના ભોગી બની શકતા નથી અધ્યાત્મ શાસ્ત્રો વા યોગશાસ્ત્રોનું અ-
 યન કરનારાઓ એકદમ ભાવયક્ષી અધ્યાત્મશુભને પ્રાપ્ત કરી શક-
 નથી પાકશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરીને પાકને આસ્વાદવાથી શાન્તિ મળે
 તેમ અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યાબાદ પણ અધ્યાત્મ-
 કથાથી ખરી શાન્તિ મળે છે મુનિવર થઈને ઉત્તમ જ્ઞાન

પચપરમેષ્ઠી પ્રથમ સુવાં, તેહથી સમવ નિર્ભવનારૂ,
 તે ઐકાર સદા ધ્યાઈયે, તેહથી મન વાઙિત પાઠિયે ॥
 અષ્ટ પ્રાતિહાર્ય સહિત દિણ્દ, સમવસરપુ બેઠા જિનચદ,
 તમુ પ્રતિમા રોપી ધ્યાઈએ, ધ્યાનરૂપસ્ય હિયે ભાવિયે ॥
 પરમાનન્દમયી આતમા, ચિદ્ધનિરજન પરમાતમા,
 ધ્યાવે પરમ યોગીશ્વર જેહ, રૂપાતીત ધ્યાન સુપુજેદ ॥
 ધ્યાનવિવિશ્રુત જેહ મુક્તપુ, ધ્યાનના ધ્યેય તયા જલ જાપુ,
 શામગ્રીવિપુ સિદ્ધ ન થાય, કાર્ય કિનારે સુપુભાય ॥
 મમ્યમ્ યોગતણો અનપી, સધાવે પરમાત્માબલ્લી,
 નાથનિરજન ને નિરાકાર, ચિદાનન્દ પ્રભુ ભધર ॥
 પ્રહત પાપતલ્લી ગુદ્ધિ હોય, આવી આધિ વ્યાપે નહિ ઢોય,
 પરમવ પરનૈશ્વર્ય લહાય, ધ્યાનપદસ્ય થડી ચિદ્ધિ થાય ॥
 વિરતિ કામભોગ રનતરીર, પરબ્રહ્મક યાચજ લખીર,
 રવદેહસ્યે ઈમ ધ્યાવે સદા, ગુદ્ધ ઉપાધિરહિત મન મુદા ॥
 અતીત જીતારથ અષ્ટ સમૃદ્ધિ, જ્ઞાતા નર જોહવો મુપ્રચિદ્ધ,
 નાદચિદ્ધ વપુ ગુદ્ધિ સન્નેય, પિંડસ્ય ધ્યાન યોગથી હોય ॥
 રૂપસ્યધ્યાનધીનાત્મા દમી, ડિવદ્ધકર્મ કાયથી ઉપશમી,
 કેવલજ્ઞાન લહે પ્રાપ્તિયો, રાયપુત્રાઢ્યપરે જલિયો ॥
 મુઠી જરી નિકટપ કપાય, ધ્યાતા રૂપાતીત પદ ધ્યાય,
 ચિદાનન્દમય આજે સહિ, રૂપાકાર જિણ સુધુ નહિ ॥
 જન્મ લક્ષના પાપ જે, ઉન્નતયે ન ખપાય,
 સમરસમે મન રાખતા, ખિપુમે બેરૂ યાય ॥
 નિરુપદૈક તિરોમપિ, સર્વ પ્રસન વિમુક્ત,
 મહે પરિપહ આઠરા, સમતા રસ સયુક્ત ॥
 ક્ષમા આર્જવ માર્દન મહિત, નિર્વૌશી મુનિરાય,
 મન ઉલ્લસન લેત્યા પેરે, યોગીશ્વર પ્રિભાય ॥

અપ્રમત દશાના અભિવાપિ મુનિવરો પદસ્ય, પિંડસ્ય, રૂપસ્ય અને
 રૂપાતીત એ ચાર પ્રકારનું ધ્યાન ધરે જે જે ધ્યાન ધ્યાનની પોતાની
 યોગ્યતા યઈ હોય છે તે ધ્યાનને મુનિવરો નેવેછે પદસ્ય, પિંડસ્ય
 અને રૂપસ્ય એ ત્રણ ધ્યાનની ચિદ્ધિ યથાવિના રૂપાતીત ધ્યાનની
 યોગ્યતા પ્રકટતી નથી. પ્રથમતો ધ્યાન કરનાર મુનિવરોએ પદસ્ય
 ધ્યાનનું અનુવનન કરવું જોઈએ

આત્મગુપ્તનો અભ્યાસ કરવો લેઈએ આત્માના શુદ્ધ ધર્મને સાધ્યતરીકે ધારીને નિમિત્ત સાધનની સાધના સાધની લેઈએ આત્માના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય અને મુખાદિગુણોના આશ્વાદનોનો નાશ કરવામાટે, ખરો માખરો ઉપાયતો એ છે કે આત્માના શુદ્ધોપયોગ વડે આત્માનું ધ્યાન ધરતું આત્માના શુદ્ધ ધર્મમા હોયવો । બારે રમણતા કરવાથી પરમા વરૂપ આધમનો વિલય થયારિના રહેતો નથી આત્માના શુદ્ધ ધર્મમા રમણતા કરવી એજ ભાવ ચારિત્રનો ઉત્સર્ગ માં છે આત્માના મૂળ ઉત્સર્ગ ધર્મને પ્રકટાવવાનેમાટે બલહાર ચારિત્રની આવશ્યકતા છે પાત્ર સમિતિવડે, આત્માના શુદ્ધ ધર્મની પ્રકટતાકરવી લેઈએ । તથા શુષ્કિતડે આત્માના શુદ્ધ ધર્મની સાધના સાધની લેઈએ શ્રીમાત્ર દેવચ- દ્રશ્યે અદ્વિતીયનમાતાનું વિસ્તારથી વિરચન કર્યું છે, તે અદ્વિતીય વચન માનાઓવડે અન્તરાત્માને પોરવો લેઈએ પાત્ર સમિતિ તે અપવાદ ચારિત્ર છે અને તપુ પુષ્તિ તે ખરેખર ઉત્સર્ગ ચારિત્ર છે પાત્ર સમિતિની આરાધના કર્યારિના અને તપુ પુષ્તિનું ચેષન કર્યા વિના, આત્માના સહજ આનંદરસનો રસાદ અનુભવી રાકાતો નથી, માટે જ્ઞાનગમિત વૈરાગ્યવડે આત્માના શુદ્ધોની શુદ્ધિ કરવી લેઈએ

જ્ઞાનાનંદી મુનિવરો આત્માના શુદ્ધાનંદ ગુણના અભિવાધી હોવાથી બાલ દત્તામા તેઓને કશું પડતી નથી, જે જે નિમિત્તોવડે રાગદ્વેષ પરિણતિની ભ્રમત દશા થાય તે તે નિમિત્તોનો તેઓ ત્યાગ કરે છે છઠ્ઠા ગુપ્તરથાનકમા સમ્બલનના રાગ દ્વેષ હોય છે મુનિયો અધ્યાત્મજ્ઞાન બળવડે સત્તતનના કપાયોનો નાશ કરવાનેમાટે પ્રયત્ન કરે છે

મુનિવરો આનંદસરોવરમા સદાકાલ ઝીટ્યા કરે છે અને તેઓ મુખ્યત્વે ધ્યાનમાજી જીવન નિર્માન કરે છે ધ્યાનનું નીચેપ્રમાણે વિશદ્ધાનકના રાસમાથી રચ્ય લખવામા આવે છે

ક્ષણ ક્ષણમાહિ ધ્યાનવુ, હૃદયકમન શુભ ધ્યાન,
આત્મસમતા રોપવી, તથા પ્રમાદ દુષ્કર્મ ॥
જિનમુનિગુપ્ત કીર્તન કરે, વિનયશીલ સપત્ર,
સપત્ર સત્રસું રક્ત મન, ધર્મધ્યાન ધન ધન્ય ॥
ખતિ મુક્તિ મદવા, જય જિનમતમાહિ પ્રધાન,
ઈત્યાદિક આનંદને, ચહે સદા તુલ્ય ધ્યાન ॥
અથવા લોકાલોક પ્રમાણ, કનકનરપુ આબા મન આપુ,
વિદ્યા સહસ્રસ્થાનક સહુદેવ, પૂજિત સર્વ શાન્તિકર હેવ ॥

પચપરમેષ્ઠી પ્રથમ મુવર્ણ, તેહથી સમવ નિર્મલવર્ણ,
 તે ઔકાર સદા ધ્યાયે, તેહથી મન વાછિત પાઈયે ॥
 અષ્ટ પ્રાતિહાર્ય સહિત દિલુદ, સમવસરપુ બેઠા જિનચદ,
 તમુ પ્રતિમા રોપી ધ્યાયે, ધ્યાનરૂપસ્થ હિયે ભાવિયે ॥
 પરમાનન્દમયી આતમા, સિદ્ધનિરજન પરમાતમા,
 ધ્યાવે પરમ યોગીશ્વર જેહ, રૂપાતીત ધ્યાન ગુણુજેહ ॥
 ધ્યાનવિધિશ્રુત જેહ સુભપુ, ધ્યાનના ધ્યેય તથા ફલ જાપુ,
 સામગ્રીવિણ સિદ્ધ ન થાય, કાર્ય કિનારે મુખુભાય ॥
 ગમ્યશ્ચ યોગતણો અગ્રણી, સધ્યાવે પરમાત્માભણી,
 નાથનિરજન ને નિરાકાર, ચિદાનન્દ પ્રભુ ભકાર ॥
 પ્રછન્ન પાપતણી ગુદ્ધિ હોય, આધિ વ્યાધિ વ્યાપે નહિ હોય,
 પરભવ પરમેશ્વર્ય લહાય, ધ્યાનપદસ્થ થકી સિદ્ધિ થાય ॥
 વિરતિ કામભોગ રસશરીર, પરબ્રહ્મેક થાયજી લખીર,
 સ્વદેહસ્થે ઈમ ધ્યાવે સદા, ગુદ્ધ ઉપાધિરહિત મન મુદા ॥
 અતીત જીતારથ અષ્ટ સમૃદ્ધિ, સાતા નર એહવો મુખસિદ્ધ,
 નાદમિદુ વપુ ગુદ્ધિ મન્ત્રેય, પિંડસ્થ ધ્યાન યોગથી હોય ॥
 રૂપસ્થધ્યાનલીનાત્મા દમી, કિલ્લકર્મ ક્ષયથી ઉપશમી,
 કેવલજ્ઞાન લહે પ્રાપ્તિયો, રાયપુણ્યાઢ્યપરે જાણિયો ॥
 મૂકી કરી નિકલ્પ કપાય, ધ્યાતા રૂપાતીત પદ ધ્યાય,
 ચિદાનન્દમય થાએ સહિ, રૂપાગાર જિહા મુખુ નહિ ॥
 જન્મ લક્ષના પાપ જે, ઉત્તરે ન જપાય,
 સમરસમે મન રાખતા, ખિણુમે ખેર થાય ॥
 નિરુપદૈક શિરોમણિ, સર્વ પ્રગમ વિમુક્ત,
 સહે પત્તિપહ આકરા, સમતા રસ સચુક્ત ॥
 ક્ષમા આર્જવ માર્દન સહિત, નિર્લોભી મુનિરાય,
 મન ઉગ્ગવળ લેશ્યા ધરે, યોગીશ્વર ચિરભાય ॥

અપ્રમત્ત દશાના અભિલાપિ મુનિવરો પદસ્થ, પિંડસ્થ, રૂપસ્થ અને
 રૂપાતીત એ ચાર પ્રકારનું ધ્યાન ધરે છે જે ધ્યાન ધ્યાનની ચોતાની
 યોગ્યતા થઈ હોય છે તે ધ્યાનને મુનિવરો એવેછે પદસ્થ, પિંડસ્થ
 અને રૂપસ્થ એ ત્રણ ધ્યાનની સિદ્ધિ થયાવિના રૂપાતીત ધ્યાનની
 યોગ્યતા પ્રકટતી નથી પ્રથમતો ધ્યાન જરનાર મુનિવરોએ પદસ્થ
 ધ્યાનનું અનલબન કરવું જોઈએ

સાલબન અને નિરાનબન એ બે પ્રકારના ધ્યાન છે સાલબન ધ્યાનની સિદ્ધિ થયા બાદ નિરાલબન ધ્યાનમાં પ્રવેશ કરી શકાય છે સાનબન ધ્યાન ધરવામાં છે જિનેશ્વરની વા શ્રી સદ્ગુરુની મૂર્તિને દષ્ટિ આગળ સ્થાપન કરવી શ્રી તીર્થંકરની મૂર્તિના સામુ એક સ્થિર દષ્ટિથી અનવોધીને તેમણે ઉત્તમ ચારિત્ર સ્મરણ કરવું તેમણે મોહમલ્લોને કેવી રીતે નાશ ન્યો તેનો વિચાર કરવો તેમણે પરિપક્વ વખતે પોતાના આત્માને કેવી રીતે બાળ્યો તેનો વિચાર કરી જવો તેઓ ગૃહસ્થ દશામાં કેના પ્રકારનો વૈરાગ્ય ધારણ કરતા હતા તેનો વિચાર કરી જવો તેમણે દુનિયામાં ક્યા ક્યા ઉત્તમ કાર્યો કર્યા તેનો વિચાર કરી જવો, દાખલા તરીકે એક શ્રીવીરપ્રભુની મૂર્તિ લેની, કલ્પસૂત્રમાં તેમણે જીવનચ રિત લખ્યું છે તે મનમાં ધારણ કરીને બાલ્યાવસ્થાથી તેમનાં ગુણો સભારી જવા તેમની ગભીરતા, માતા અને પિતાનો વિનય, તથા જ્ઞાની હતા દીક્ષા લેનાનો ભાવ અને ચારિત્ર માર્ગનો સ્વીકાર, દેવતા, મનુષ્યો અને તિર્થંકરોએ અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગો કર્યા તોપણ તેઓનું આત્મધર્મમાં સ્થિર રહેવું, કેટલાક મનુષ્યોએ તિરસ્કાર કર્યો તોપણ સમાન દષ્ટિમાં રહેવું, ઔદયિક ભાવની દષ્ટિનો ત્યાગ કરીને અન્તરાત્મ દશામાં રમણતા કરવી, ગોતાલાઉપરતાપસે તેજલેશ્યા મૂકી તેણે પણ શીતવેશ્યાથી નિવારણ કરવું, ચક્રોશિક સર્પને પણ પ્રતિબોધ દેવો, કેવલજ્ઞાન થયાબાદ ચતુર્વિધસધની સ્થાપના કરવી, ગામેગામ ફરીને લાખો અને કરોડો મનુષ્યોને ઉપદેશ દેઈ ધર્મી બનાવવા, અન્તે શોભ પ્રહરની દેશના દેખીને ભવ્ય જીવોનું શ્રેય કરી શરીરનો ઉત્સર્ગ કરવો, ઇત્યાદિ શ્રીવીરપ્રભુના ગુણોનું અવલબન શ્રી વીરપ્રભુની મૂર્તિ સામા વિચાર કરીને કરવું અનેક સદ્ગુણોના ધામ ભૂત એવા શ્રીસદ્ગુરુની છબીદ્વારા શરના ગુણોનું અવલબન કરવું તે રીતે સાલબન ધ્યાન ધરીને પોતાનામાં સદ્ગુણોને પ્રકટાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કદાપિ કાલે સદ્ગુણોને પ્રકટાવ્યાનિના છૂટકો થવાનો નથી આત્માના ગુણો પ્રકટાવવાને અનેક નિગિત કારણોનું અવલબન કરવું તેને સાલબન ધ્યાન કહેવામાં આવે છે સાનબન ધ્યાનનો સમાવેશ ધર્મધ્યાનમાં થાય છે કદાપિ પણ મનુષ્યને ડુપુરયાનકની ઉચ્ચભૂમીપર ચઢાવે માટે સાલબન ધ્યાન ધરવાની આવશ્યકતા છે વ્યવહાર ચારિત્ર અને વ્યવહાર સમ્ય- કલ્પનું આલબન લેવું તે પણ સાલબન ધ્યાન કહેવાય છે પ્રભુની પૂજા કરવી, પ્રભુના ગુણ ગાવા, વર્ણવેનો પણ સાલબન ધ્યાનમાં સમાવેશ થાય છે છઠ્ઠા ગુણસ્થાનક પર્યન્ત સાનબન ધ્યાનનો તેમજ પ્રાય સા તમાં ગુણસ્થાનકમાં પણ અમુક પ્રકારના સાનબન ધ્યાનનો સદ્ભાન

જણાય છે, પણ ખરી વાતતો કેવલી જાણે-વા બહુશ્રુત જાણે, પણ છઠ્ઠા ગુણુસ્થાનક પર્યન્ત સાલબન ધ્યાનતો હોય છેજ સાલબનની યોગ્યતા હોય ત્યાંથી આલબનોવડે પરમાત્માનુ ધ્યાન ધરવુ જોઈએ નિરાલબન ધ્યાન ખરેખર સાલબન ધ્યાન કરતા અનન્તગણ ઉત્તમ છે નિરાલબન ધ્યાનવડે કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે આત્માના દ્રવ્યગુણપર્યાયનું વાર-વાર ચિંતવન કરવાથી નિરાલબન ધ્યાન પ્રાપ્ત થઈ શકે છે

મુનિવરો સમ્યગ્મતિના યોગે આત્માના દ્રવ્યગુણપર્યાયમા રમ-ણતા કરે છે આત્માના શુદ્ધ ધર્મના ઉપયોગે રમણતા કરવાથી શુદ્ધ ધ્યાનનો અશ આ કાવમા પ્રાપ્ત થઈ શકે છે સાતમા ગુણુસ્થાનકની પરિણતિ જેને પ્રાપ્ત થઈ હોય છે તે વખતે તેને શુદ્ધ ધ્યાનરૂપ સૂર્ય-ના અદ્વિતીયનો ભાસ થાય છે સાતમા ગુણુસ્થાનકથી છઠ્ઠા ગુણુસ્થા-નકે આવતા, ધર્મધ્યાનના પાયાનું આલબન લેઈને મુનિવર આયુષ્ય વ્યતીત કરે છે, છતાં પણ ત્યાં આત્મધ્યાન અને ચૈદ્રધ્યાનના સદ્ભા-વથી પ્રભાદ દશા થઈ જાય છે મુનિવર સાતમા ગુણુસ્થાનકના અધ્ય-વસાયો પ્રાપ્ત કરીને આહારક લબ્ધિની પ્રાપ્તિ કરે છે અને પ્રભાદ દશામા તેને ફારવી શકે છે ચારિત્રના વિશુદ્ધ પરિણામથી સાતમા ગુણુસ્થાનકમા મન પર્યવજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થાય છે આત્માના ધ્યાનમા સ્થિર રહેવાથી આત્માની શક્તિઓ જાગૃત થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાનિ મુનિવરો સમભાવમા ઝીલે છે અને જૈનશાસનની પ્રભાવના આદિ કારણુવિના લબ્ધિયોને ફારવતા પણ નથી પૂર્વકોડી વર્ષનો કાવપણુ મુનિવરો ધ્યાનમા વ્યતીત કરે છે ઔદયિક ભાવની દૃષ્ટિ અને તેની રમણતાનો નાશ કરવા, અનેક મનુષ્યો ઇચ્છાઓ ધારણુ કરે છે પણ, જેઓ ઉપશમાદિ ભાવમા પરિણામ પામતા નથી તેઓ આત્માના શુદ્ધ ધર્મને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી આ જગતમા સર્વે મનુષ્યોને આ-નન્દરસ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા હોય છે, પણ કોઈ વિરલા જ આત્માના શુદ્ધાનન્દ શુણે પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરે છે ચોથા આરાના મુનિવરો અપ્રમત્ત ભાવને પામીને ક્ષપક ગ્રેણિ ઉપર આરોહી કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરીને સિદ્ધસ્થાનમાં બિરાજમાન થયા ! ! તેઓની સમ્યગ્મતિ તે ખરેખર શુદ્ધ ચેતનારૂપે, અર્થાત્ કેવલજ્ઞાન પામીને તેમની સાથે ક્ષાયિ કભાવે, ગાદિ અનન્તમા ભાગે સખન્ધ ધરાવનારી થઈ આ કાલમા એટલે પાંચમા આરામાતો ચારિત્રના શુદ્ધ પરિણામથી કોઈક અપ્રમત્ત ધ્યાની-જ્ઞાની મુનિવરો સાતમા ગુણુસ્થાનકના પરિણામને ધારણુ કરી શકે છે-સદાકાલ અપ્રમત્ત દશાના પરિણામ રહેતા નથી સાતમાથી છઠ્ઠા અને છઠ્ઠાથી સાતમે એમ હીડિગાના જેવા આત્મપરિણામથી ગુણુ-

સ્થાનકમાં ગમનાજમન થયા કરે છે. શ્રીમદ્ આનન્દધનને અનમત ગુણસ્થાનકનો અનુભવ થયો હોય એમ લાગે છે. આવા મુનિ-રોના હૃદયમાંથી ઉપર્યુક્ત સમ્યગ્મતિના ઉદ્ધારો નીકળે એ સ્વાભાવિક છે.

સમ્યગ્મતિ અને અન્તરાત્માના પાત્રો મુનિયો હોય છે, તેથી તેઓનું અન અધિકારપરત્વે વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. સમ્યગ્મતિ અને અન્તરાત્માના સમન્વે ખરેખરી રીતે સમ્યગ્મતિએ, પોતાના સ્વાભાવપરત્વે જ જો ઉદ્ધારો કાઢ્યા છે, તેનો અનુભવ-વસ્તુત સામુદાયની દશા વર્ણન કરીને-દર્શાવ્યો છે.

ઉપસહારમાં હવે લખવાનું કે, સમ્યગ્મતિનું પાત્ર પોતાના આત્મામાં છે અને તે જોની સાથે રમપુતા કરવા ધારે છે તે પણ ચારીરમાં રહેલો આત્મા છે. અન્તરાત્મા અને સમ્યગ્મતિનો સમન્વે સદામગ્ન યોગ્ય કરવો અન્તરાત્માની સાથે સમ્યગ્મતિને જોડવાના જો જો ઉપાયો હોય તેઓનો આદર કર્યો કરવો અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોનું વારવાર મનન કર્યો કરવું નિરૂપાધિસ્થાનકોનું અનુભવન કરીને મનમાં શુભ વિચારોને સ્થાન આપ્યા કરવું અને અન્તરાત્માની દશાની વૃદ્ધિ કરનારા એવા સન્ત પુરુષોનો સદાકાલ સમાગમ સેવ્યા કરવો.

સમ્યગ્મતિએ જો ઉચ્ચ ગુણસ્થાનક ભૂમિપર રહીને જો સમાપણ આપ્યું છે તે ગુણસ્થાનકની પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યાંમુધી, પોતાના અધિકાર પ્રમાણે વ્યવહારમાર્ગના ઉત્તમ સદાચારો સેવ્યા કરવા અધ્યાત્મ પરિણતિની દશા ન રહે અને શુભાદિ વ્યવહારની પ્રવૃત્તિનો ત્યાં કરવામાં આવે, એવી પ્રિયકુ જેવી અવસ્થા કદી કરવી નહિ. આત્માની રાજી થોનો પૂરું વિશ્વાસ થતા જોડલો બાહ્યસદ્દિમા પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે, તેના કરતા આત્માની સદ્દિમા અનન્તગણો પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે. આત્માના ગુણોમાં પ્રેમ લાગવાથી અશુદ્ધ પ્રેમ પણ શુદ્ધ પ્રેમરૂપે પરિપુરે છે. આત્મામાં ઠયુ ગુણસ્થાનક આવ્યું છે અને ઠયુ ગુણસ્થાનક નથી આવ્યું, ઇત્યાદિ જાણી અને અનિશ્ચિત પ્રદેશમાં ઉતરીને અનુમાનોના માર્ગપર તર્રો વહાવ્યા કરતા, આત્માના ગુણોની શુદ્ધિ કરવાજ કટિ બદ્ધ થઈ પ્રયત્ન કર્યો કરવો, એ કરોડગણું ઉત્તમ કાર્ય છે. આત્મા એ પોતાના શુદ્ધ પ્રેમથી શુદ્ધ ધર્મના માર્ગે તરક ચાલ્યાજ કરવું મુક્તિના માર્ગમાં જો જો અનુભવો તે તે દગાની અવધિએ આવવાના હોય છે તે અભ્યાસવિના રહેતા નથી. માર્ગમાં આજળ ચાલ્યા કરો, પોતાનો શુદ્ધોપયોગ સાક્ષીરૂપે બનીને સત્ય બતાવ્યા કરશે. આત્માના શુદ્ધોપયોગે અન્તરમાં રમપુતા કરતા મનને અજોચર એવા નિર્વૈયિક

મુખની ઘેન પ્રગટવા વિના રહેવાની નથી આત્માના ધર્મમાં ઉડા ઉતરવાથી આત્માનું વાસ્તવિકરૂપ પ્રગટ થયાવિના રહેવાનું નથી સન્ત પુરુષો અને વીતરાગના આગમોનું અનલબ્ધ લેધને આત્માના શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિમાટે સદાકાલ પ્રયત્ન કર્યોજ કરવો, કદાપિ મોહના ભેરથી પ્રમાદ દશામા પડી જવાય તોપણ, પડ્યા તેથી બમણાવેગે આત્માના શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિમાટે પ્રયત્ન કરવો દુનિયાના સ્વાર્થમાટે આત્મસાધ-કર્તનો રોળ ગાળીને જેઓ પ્રયત્ન કરે છે, તેઓનામા વસ્તુત આત્મામા રહેલા સદ્ગુણો પ્રકટી શક્તા નથી આત્માના શુભોને પ્રાપ્ત કરવાના માર્ગને જેઓ સરલતાથી અગીકાર કરે છે તેઓ અનુભવા-મૃતનો સ્વાદ લહી શકે છે

ઉત્તમ જ્ઞાનીઓ પોતાના આત્મિક સદ્ગુણોનું પાલન કરતા જાય છે અને અન્યોને ધર્મમાર્ગમા ચઢાવવારૂપ ધર્મસેના પાપ બળવતા જાય છે ખરેખર, ઉત્તમ ધર્મનો બોધ આપવો અને વીતરાગના માર્ગપર જગતને ચઢાવવું એ જગતસેવારૂપ ધર્મને મુનિવરો જ આદરે છે, તેઓ આત્મજ્ઞાનવડે પોતે ઉચ્ચગુણોને પ્રાપ્ત કરતા જાય છે અને અન્યોને પણ સહાય કરતા જાય છે

અધ્યાત્મજ્ઞાનમા એટલું બધું બળ હોય છે કે, તેથી દુનિયામા બા-વહારિક અને પારમાર્થિક ઉપદેશ, સેવા, વાચન, લેખન અને સધામક્તિ આદિ કાંયો કરતા છતાં પણ, અહુ અને મમત્વભાવની રકુરણા થઈ નાકતી નથી જે મુનિવરો અને ગૃહસ્થો આધ્યાત્મિક બળ પ્રાપ્ત કરીને વ્યવહારધર્મ મેવે છે, તેઓનામા સપ, પ્રેમ, ભાતૃભાવ, નિષ્કામ પદોપકાર, સમિતિ, શુષ્ઠિ, ભક્તિ, ઉદારવૃત્તિ, ધર્મવાણી, નિ સગતા, ઇચ્છારોધ અને ઉપસર્ગ સહનાર ધૈર્યવૃત્તિ, વગેરે અનેક સદ્ગુણો પ્રક-ટવાથી અહુવૃત્તિ આદિને સ્થાન ન મળવાથી, તેઓ જૈન કોમ, આદિ અનેક સંસ્થાઓને ઉચ્ચમાર્ગતરફ લેઈ જાય છે અને અવનતિક્રમના હેતુઓનો નાશ કરી શકે છે, તેમજ નિષ્કામવૃત્તિથી બાહ તથા આન્ત-રિક પ્રયત્ન કરવાની તાક્તિ આવવાથી સિદ્ધપુરુષોની પેઠે તેઓની મન, વાણી અને કાયામા અલૌકિક એવી શક્તિ પ્રગટે છે અને તેનાવડે તેઓ દુનિયાને દિવ્યમુખમય ભૂમિપ્રતિ લેઈ જાય છે અધ્યાત્મશ-ક્તિવિનાનો એકલો શુષ્કક્રિયામાર્ગ ખરેખર અલકાર, વાસના, અજ્ઞાન આદિ ખાડા અને કાટાથી ભરપૂર હોવાથી, તે માર્ગે જમન કરનારાઓનું ચારિત્ર્ય ઉત્તમ પ્રજારનું પ્રગટી શકતું નથી અધ્યાત્મજ્ઞાન અને તેના-વડે આત્મશુદ્ધિનો માર્ગ સ્વીકાર કર્યાવિના અન્ધપરપરા વ્યવહારક્રિયાઓ કરનામા આવે છે તો, તેમા રસ પ્રગટતો નથી, કેમકે, ઉત્તમ આત્મ-

તે પકવાનુભવવડે પોતાના અધિકારપ્રમાણે સર્વપ્રકારની પ્રવૃત્તિ વા નિવૃત્તિ અવબોધાય છે

અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓએ ક્રોધાદિક દોષોને છૂટવા જોઈએ અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખર સત્ય અને અસત્યનો ભેદ પાડી આપે છે, પણ પ્રશ્નાત્ અસત્ય એવા ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, સ્વાર્થ, વૈર, નિન્દા, કલેશ, હિંસા અને અસત્ય આદિ દોષોને હઠાવવા ત્ર્યલ કર્યાવિના તે દોષોનો ક્ષય થતો નથી હુર્ગુણોને હઠાવવામાટે ક્ષણેક્ષણે અધ્યાત્મજ્ઞાનનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ હુનિયામા અધિકારે જે જે કાર્યો કરવામા આવે તેમા પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનવડે દોષો ન ઉત્પન્ન થાય તેવો ઉપયોગ ધારવો અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ, પરોપકારઆદિ ધર્મકાર્યોને કરતી વખતે મનમા અહત્વ મમત્વ આદિ દોષોને, ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાનના બળવડે ઉત્પન્ન થવા દેતા નથી અને તેઓ દરેક કાર્યો કરતી વખતે મગજને તાબે રાખી રોકે છે અધ્યાત્મજ્ઞાની થનારને ધર્મક્રિયાઓ અને પારમાર્થિક કાર્યો કરવાના નથી એમ કહી કોઈએ માની લેવું નહિ, અર્થાત્ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓને પોતાના અધિકારપ્રમાણે સર્વ કરવાનું છે ગૃહસ્થે ગૃહસ્થના અધિકારપ્રમાણે ધર્મોચારો અને પરોપકારિક કૃત્યો કરવા જોઈએ અને સાધુઓએ પોતાના અધિકારપ્રમાણે, ધર્મોચારો, ઉપદેશ, પઠન, પાઠન આદિ કૃત્યો કરવા જોઈએ, અધ્યાત્મજ્ઞાનની કસોટી ખરેખર મનુષ્યોના સખન્ધમા આવવાથી થાય છે હુનિયાના-મનુષ્યોના સખન્ધમા આવ્યા છતાં મનમા રાગ, દ્વેષ, મમતા અને કામ આદિ દોષોને વારવામા સમર્થ થવાય ત્યારે, તેમજ મનુષ્યો વગેરે તરફથી સાધુઓને તથા ગૃહસ્થોને અનેક ઉપસર્ગો થાય તોપણ તે તે ઉપસર્ગો સામે ટક્કર ઝીલી શકાય ત્યારે, અન્તરમા ચારિત્ર્યે અધ્યાત્મજ્ઞાન પરિણમ્યુ એમ માની શકાય છે

આત્મામા ઉત્પન્ન થએલો અધ્યાત્મજ્ઞાનનો પરિણામ ખરેખર મન, વચન અને કાયાના ચોગને પોતાના તાબે કરીને તેઓને આત્માના સ્વરૂપ તરફ વાળે છે પેટમા દાખલ થયેલી પારાની અને સોમલની માના ખરેખર બાહ્ય શરીરની પુષ્ટિ કર્યાવિના રહેતી નથી, તેપ્રમાણે અન્તરમા અધ્યાત્મજ્ઞાનના અભ્યાસખાદ પરિણામ પામતું એવું અધ્યાત્મજ્ઞાન, ખરેખર મન, વચન અને કાયાના ચોગને સુધારવા શક્તિમાન થાય છે પેટમા દાખલ થએલી માનાઓ તુર્ત પોતાની અસર કરવાને શક્તિમાન બનતી નથી, પૃથ્વીમા વાવેલું રાજણુ પીળું કઈ તુર્ત ફલ આપવાને માટે શક્તિમાન બનતું નથી, તેપ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાનો અભ્યાસ પણ અર્થને તુર્ત ફલ ન આપી શકે, એમ બનવા ચોખ્ખું છે વ્યવહારક્રિયાઓ મધ્ય એકદમ દોષોને

ક્ષય કરવાને માટે શક્તિમાન બનતી નથી, તેથી કોઇએ અધ્યાત્મ શા
ઓનો અભ્યાસ કરવામા કોઇને અટકાવ કરવો નહિ.

આ પ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાનસખાની પ્રસંગોપાત્ત સૂચના કરીને ઉપ-
સહાર કરતા કહેવાનું કે અધ્યાત્મશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરીને સમ્યગ્
મતિની પ્રાપ્તિ કરવી.

અન્તરાત્માની સાથે સમતારૂપ શય્યામા સમ્યગ્મતિ વાસ
કરીને, ખરેખર તે પોતાના આત્મસ્વામિનો શુદ્ધ અધ્યવસાયરૂપ
ઉદ્ધાસભાવ વધારે છે અને આત્માના અસખ્ય પ્રદેશમા પરમ આન-
ન્દરસની રેવ પ્રકટાવે છે પોતાના આત્મસ્વામિનું શુદ્ધવીર્ય પ્રકટ કરે
છે અને ક્ષેત્ર, કાલ, વગેરેની સામગ્રીના યોગે તે અન્તરાત્માને પરમા-
ત્માની પદવી અપાવીને તેની સાથે સિદ્ધસ્થાનમા પોતાનું શુદ્ધચેતનારૂપ
ધારીને સાદિઅનન્તભાગે રહે છે સિદ્ધશુદ્ધ યજ્ઞેયો પરમાત્મા, અનન્ત
સિદ્ધપરમાત્માઓ કે જે પરમજ્યોતિમય છે તેઓની સાથે, પરમકેવલ
જ્ઞાનરૂપ શુદ્ધચેતનાની જ્યોતિવડે સમયે સમયે લોકલોકનો પ્રકાશ
કરતો છતો અને સમયે સમયે અનન્તસુખ ભોગવતો છતો વર્તે છે
સમ્યગ્મતિનો સગ પામીને ચારિત્રાદિ સાધનવડે પૂર્વે અનન્તજીવે,
શુદ્ધધર્મમા રમખુતા કરીને પરમજ્યોતિપદ પામ્યા, મહાવિદેહક્ષેત્રમા
વર્તમાનમા પામે છે અને ભવિષ્યકાલમા અનન્તજીવે પરમજ્યોતિપદને
પામશે ભવ્યજીવેએ પરમજ્યોતિપદ પ્રાપ્ત કરવાને માટે સમ્યગ્મતિવડે
અન્તરાત્મામા સદાકાલ રમખુતા કરવી લેખક અને વાચકો તથા શ્રોતા-
ઓની સમ્યગ્મતિવડે અન્તરાત્મામા રમખુતા થાઓ ! અને અન્ત-
રમા અનન્તઆનન્દની મગલમાલા પ્રકટો, એવી પરમહિતભાવના છે !

પદ ૧૦૦

(રાગ આશાવરી)

વેહેર વેહેર નહીં આવે અવસર, વેહેર વેહેર નહીં આવે ॥

જ્યુ જાણે ત્યુ કરલે મલાઈ, જનમ જનમ સુર પાવે ॥ અવ૦ ॥૧॥

તન ધન યોવન સવહી જૂઠો, પ્રાણ પલકમેજાવે ॥ અવ૦ ॥૨॥

તન છૂટે ધન કૌન કામકો, કાયકુ કૃપણ કહાવે ॥ અવ૦ ॥૩॥

જાકે દિલમેં સાચ વસતહે, તારૂ શૂઠ ન માવે ॥ અવ૦ ॥૪॥

આનન્દધન પ્રમુ ચલત પથમેં, સમરી સમરી ગુણ ગાવે ॥ અવ૦ ॥૫॥

ભાવાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ, અન્ય મનુષ્યોને ઉદ્દેશી

કથે કે, હે મનુષ્યો ! મનુષ્યભવનો અવસર પુન પુન આવતાર નથી દશ દશાન્તે કુર્લ્ય મનુષ્યજન્મ પામીને ધર્મરૂપ પરમાર્થના કાર્ય કરવા ભેઈએ જેમ જેમ તમારામા જ્ઞાન પ્રગટે તેમ તેમ તમારે ભલાઈના કાર્ય કરવા ભેઈએ પરમાર્થના કાર્ય કરીશ તો ભવિષ્યમા થનારા જન્મોમા મુખ પામીશ દેવતા વગેરેની નતિમા શતાવેદનીયનો ભોક્તા બનીશ હે મનુષ્ય, તુ બાહ્યવસ્તુઓમા ઇષ્ટત્વ કલ્પીને મુઝાઈરા નહીં, તેમજ તારા મનમા અહકારથી કુલીશ નહીં જે તન, ધન અને યૌવન અવસ્થાને પામી હે મનુષ્ય ! તુ અહકારી બને છે, તે તન, ધન અને યૌવન તો જૂઠા છે રાવણસરખા અભિમાની નૃપતિયો પપુ પ્રાણ છોડીને પલકમા અન્યભવમા ગયા તન, ધન અને યૌવનાવસ્થાદિમા મૂર્ખે મનુષ્યો મારાપણની બુદ્ધિ કલ્પે છે કરોડો ઉપાય કરવામા આવે તોપણ દેવીમાધી ધૃત નીકળતુ નથી, તદ્વત કોઈ ઉપાયો કરે છતે પણ તન, ધન અને યૌવનમાધી સહજ નિત્યમુખ પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી શ્રીમદ્ કથે છે કે, અરે મનુષ્ય ! તું ધનની મમતામા રાત્રીદિવસ કેમ તન્મય બને છે ? ધન જડ વસ્તુ છે, ધનને મૂકીને અમરખ મનુષ્યો ગયા, પણ ધન કોઈની સાથે ગયુ નહીં શ્રીમદ્ યશોવિજય ઉપાધ્યાય ભગવાન કથે છે કે-

પરિમહ મમતા પરિહરો, પરિમહ દોષનુ મૂલ સલુણે ॥

પરિમહ જેહ ઘે વળો, તસ તપ જપ પ્રતિકૂલ સલુણે ॥ પરિમહ ॥ ૧ ॥

પરિમહ મદ મદમણે, અવમાહિ પદે જત સલુણે ॥

ધાન પાત્ર જિમ સામે, મારાકાંઠ બલત સલુણે ॥ પરિમહ ॥ ૨ ॥

ધનાદિકનો પરિમહ પરિહર્તવ્ય છે પરિમહ ખરેખર સર્વ દોષનુ મૂળ છે, જે મનુષ્યો અત્યન્ત પરિમહ બને તેની મૂર્ધાને ધારપુ કરે છે તેના તપ, જપ, પણ પ્રતિકૂલતાને બળે છે પરિમહના મદથી પોતાની મહતા માનનારાઓ, ભારાકાંઠ વહાણ જેમ સમુદ્રમા ધુડે છે તેમ સસારસમુદ્રમા ધુડે છે લક્ષ્મીની લાલચથી અનેકપ્રકારના કુકર્મો થાય છે, તે લક્ષ્મીની અસ્થિરતા છે હે મનુષ્ય ! જે લક્ષ્મીને તું ભેગી કરે છે તે તારામાટે થવાની નથી લક્ષ્મીના મોહથી જગતમા અધાપિપરીત કોઈ પપુ મનુષ્યે સત્યમુખ પ્રાપ્ત કર્યું નથી ભવિષ્યમા કોઈ પપુ સત્યમુખ પ્રાપ્ત કરનાર નથી દારૂના નિશા કરતા લક્ષ્મીનો નિશો અદ્ભુત છે લક્ષ્મીનો નિશો રાત્રી અને દિવસ લક્ષ્મીવતના દુદયમા આપી રહે છે મનુષ્યો લક્ષ્મીની ચિન્તા કરે છે, પણ લક્ષ્મી, મનુષ્યોની ચિન્તા કરતી નથી હે મનુષ્ય ! હવે તુ બ્રમત થા ! ! અને લક્ષ્મીની મમતા પરિહર ! ! સરીરમા વિદ્યમાન છતા લક્ષ્મીનો સંપયોગ કર ! !

પરમાર્થકાર્યમા લક્ષ્મીનો વ્યય કરીને આત્માનો ઉપયોગ ધારણ કરે !
 મરીર તન્યાબાદ લક્ષ્મી કાર્યમાધક થવાની નથી સામાટે પોતાને
 જગત્મા કૃપણ કથાવે છે ? લક્ષ્મી નહીં ખર્ચનારને જગતના લોક
 કૃપણ કહે છે, માટે લોકો તને કૃપણ કહે અને પરભવમા મુખ ન
 મળે એવી અનુભવશાનો ત્યાગ કરે જેના મનમા મત્યનો પ્રજ્ઞા પડ્યો
 છે તેને અમત્ય બ્રમણપર ભાન ઉત્પન્ન થતો નથી મત્યતરને અ-
 વબોધનારાઓ સત્યને ગ્રહણ કરે છે શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે,
 આવતા એવા સસારપન્થમા આત્મમાવક મનુષ્યો પ્રભુના સંચુલો
 સ્મરણમા લાડીને ગાયા કરે છે, અર્થાત્ હે મનુષ્યો ! તમે જોતો
 અને સર્વ બાહ્યપરિવ્રજને તજી પ્રભુના સદ્ગુણો ગાયા કરો શ્રીમદ્
 ના છેલ્લા કથનનો સાર એ પણ નીકળે છે કે, પ્રભુને યાદ કરી, સ્મરી
 સ્મરીને, તેના ગુણો ગાવે તે પ્રભુના પન્થે ચાલે અર્થાત્ જાય, વા
 એમ પણ અર્થ ઉદભવી શકે છે કે, શ્રીમદ્ આનન્દધન પોતે મરે બાદ
 પરિવ્રજોને તજી પ્રભુના સદ્ગુણો ગાતા થકા રહે છે કે, સસાર પન્થમા
 જે આત્મસાધક મનુષ્યો પ્રભુના સદ્ગુણો સ્મરણમા લાવી ગાયા
 કરે છે તેઓ પ્રભુના પન્થે જાય છે, માટે હે મનુષ્યો ! તમે જોતો
 અને સ્મરી સ્મરીને પ્રભુના ગુણ ગાયા કરો

પદ ૧૦૧

(રાગ આશાવરી)

મનુષ્યારા મનુષ્યારા, રિસમદેવ મનુષ્યારા મનુષ્યારા, એ જાકળી,
 પ્રથમ તીર્થંકર પ્રથમ નરેસર,
 પ્રથમ ચતિત્રતધારા. ॥ રિસમ૦ ॥ ૧ ॥
 નામિરાયા મરુદેવીકો નન્દન,
 જુગલાધર્મ નિવારા. ॥ રિસમ૦ ॥ ૨ ॥
 કેવલ લઈ પ્રશ્ન મુગતે પોહોતા,
 આવાગમન નિવારા ॥ રિસમ૦ ॥ ૩ ॥
 આનન્દધનપ્રશ્ન હતની વિનતિ,
 આ મત્ર પાર ઉતારા ॥ રિસમ૦ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, શ્રીપ્રથમ તીર્થંકર
 પુષ્પદેવ ભગવાન મહાગ મનમા પ્યારા લાગે છે તેઓ અષ્ટ મહા-
 ને ૧૬

પ્રાતિહાર્ય અને જ્ઞાનાદિ ચાર અતિશયવડે સમવસરખુમા બેસી સર્વે ભયેને દેગના આપી ઉત્તમ પરોપકારી થયા અન્ય યોગીઓપણુ આદિનાથના નામે શ્રી રૂપભદ્રેવ ભગવાનનું આરાધન કરે છે પ્રથમ તીર્થંકર અને પ્રથમ નરેશ્વરની પદવીના ધારણુ કરનાગ તે છે આ અવગમિપણી કાળમા પ્રથમ તેઓએ યતિનત ધાર્યું હતું નાભિ નૃપતિના પુત્ર અને મરૂદેવી જનનીના નન્દન, મારા મનમા બહુ ખ્યારા લાગે છે યુગલીયાનો ધર્મ નિવારણ કરનાર શ્રી રૂપભદ્રેવ ભગવાન છે શ્રી રૂપભદ્રેવ ભગવતે, ઘરબારનો ત્યાગ કરીને મહાવ્રતધારપુરૂષ દીક્ષા અગ્નીધાર કરી, સાધુના વેષમા વનમા ઘણા વર્ષપર્યંત આત્મધ્યાન ધર્યું અને પિંડસ્થ, પદસ્થ, ઉપસ્થ અને ઉપાતીત ધ્યાન પામીને અન્તે કેવલજ્ઞાન પામ્યા કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વતા ઇન્દ્રોએ સમવસરખુની રચના કરી ભગવાન કેવી રીતે દેશના આપે છે તે જણાવે છે

ગાથા

સિદ્ધાસણે નિસજ્જો પાચેઠવિઠળ પામવીઠમિ ।

ફરધરિય જોગમુદા જિજ્ઞાસો વેસજ કુળદ્ ॥ ૧ ॥

સિદ્ધાસનમા બેસીને અને પાદપીઠપર પદનું સ્થાપન કરીને અને કરતી યો । મુદ્રા કરીને જિનેશ્વરભગવાન દેશના આપે છે બારે પર્વદા ભગવાનની દેશના સાબળે છે શ્રી રૂપભદ્રેવ ભગવતે સાધુ, સાધ્વી આનંદ અને આવિકા એ ચાર પ્રકારે તીર્થની સ્થાપના કરી, તથા ચોગશી ગણધરોની સ્થાપના કરી તેમને ચોગશી હંબર મુનિયોની સપદા યર્ધ ત્રણ લાખ સાધ્વીની સપદા યર્ધ ત્રણ લાખ અને પાચ હંબર (મત ધારી) આનંદની સપદા યર્ધ પાચ લાખ અને ચોપન હંબર આવિકાની સપદા યર્ધ તેઓ દશ હંબર મુનિવરોની સાથે અઘાપદ પર્વતપર ગરીરનો ત્યાગ કરી મુક્ત થયા—જમનાગમનના ભ્રમણથી રહીત થયા શ્રીમદ્ આનન્દધન કહે છે કે, હે ભગવાન! મને પાપ મસાર સમુદ્રની પાર ઉતારો, તાત્પર્યાર્થ કે આપના જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણોનું ધ્યાન કરતા મસાર સમુદ્રનો પાર પામી તકાય છે આનન્દધન કહે છે કે હે પ્રભો! આપની સ્તુતિથી સસાર સમુદ્ર તરીત

પદ ૧૦૨

(રાગ વાળી)

ए जिनके पाये लागरे, तुने कहिये केतो ए जिनके ॥

जागोइ जाम फिरे मदमातो, मोहनिन्दरीया शु जागरे॥तुने० ॥१॥

પ્રભુજી પ્રીતમવિન નહીં કોઈ પ્રીતમ, પ્રભુજીની પૂજા ઘણી માગરે.
તુને૦ ॥ ૨ ॥

મવકા ફેરા વારી કરો જિનચંદા, આનન્દધન પાયલાગરે ॥ તુને૦ ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ — શ્રીમદ્આનન્દધનજી મહારાજ મનને જ્યે છે કે, આત્મન! તુ શ્રીજિનેશ્વર ભગવાનને નમસ્કાર કર! હવે તને કેટલું કહેવું? હે મન! તુ મદોન્મત્ત થઈ અણપ્રહર સ્વેચ્છાપ્રમાણે નિષ્પત્ત સુખની ભ્રમણાથી પદાર્થોમા પરિભ્રમણ કરે છે ઇંછ પદાર્થોપર રાગ ધારે છે અને અનિષ્ઠ પદાર્થોપર દ્વેષ ધારણ કરે છે મોહનીય કર્મને પણ સહાય આપનાર તું જે મોહ ક્ષયાય, નવ નોકષયાય અને ત્રણ દર્શન-મોહનીય, એમ સર્વ મળી મોહનીય કર્મની અઠાનીસ પ્રકૃતિયો છે હે મન! તુ મોહનીય કર્મને પણ સહાયીભૂત થાય છે મન જો ઈષ્ટ-નિષ્ઠત્વને ત્યાગ કરીને નિર્વિઠ્ઠલ દશામા રમણુતા કરે છે તો રાગદ્વેષ તુલે ઉપરામે છે મન બાહ્યના પદાર્થોની સાથે સખન્ધ ગળે છે ત્યારે રાગ અને દ્વેષ પ્રગટી નીકળે છે જ્ઞાનશક્તિના પ્રતાપે યદિ મન બાહ્યમા ઈષ્ટનિષ્ઠત્વ કલ્પતું નથી ત્યારે, રાગ અને દ્વેષની ઉદીરણા ધર્મ રાક્ષી નથી મન જો આત્માના સન્મુખ રહે છે તો મોહનીય કર્મની નિદ્રાનો નાશ વાય છે હે મન! તુ મોહનિદ્રાથી જાગ અને પરમાત્માના સ્વરૂપમા તન્મય બની જા! હે મન! તુ એમ અવબોધે છે કે, જગતની મનોહર વસ્તુઓ મને પચદ પડે છે અને તેના ઉપર મારી પ્રીતિ થાય છે, પણ આ તારી ભ્રમણા છે જહનસ્તુઓપર તુ ત્રાણ પાથરીતા તો પણ જહનસ્તુઓ તારી થનાની નથી, એક પરમાત્મા જ ખરા પ્રીતમ છે તે વિના અન્ય કોઈ પ્રીતમ નથી, એમ તુ નિશ્ચય કર હે મન! તુ પ્રભુની પૂજાની યાચના કર પ્રભુની પૂજા ભક્તિમા તુ તક્ષીન થશે એટલે તને આનન્દની ઘેન પ્રાપ્ત થશે પ્રભુના આન્તરિક્ષ જ્ઞાનાદિ ગુણોની પૂજા અને બહુમાનમા તક્ષીન બનેલું મન આનન્દમા ગગનવ બની જાય છે પ્રથમ તો પ્રભુની પૂજાભક્તિમા મનને નિરાનન્દ ભાસે છે પણ જ્ઞાન-રહે ત્યાં મનની સ્થિરતા થાય છે ત્યારે અપૂર્વ આનન્દની ખુમારીને તે અનુભવે છે હે મન! જાનના ફેરાને ટાળનારી એવી જિનેન્દ્રભગવાનની ભાગ્યપૂજામા મગ્ન થા આનન્દના ચમૂહભૂત એવા જિનેશ્વર ભગવાનને હે મન! તુ પગે લાજ અષ્ટાદશ દોષરહિત શ્રીજિનેશ્વરભગવાન છે અનન્ત ગુણમય શ્રીજિનેશ્વરભગવાન છે શ્રી-જિનેશ્વરપ્રભુના ધ્યાનથી આત્માની શુદ્ધતા થાય છે શ્રીજિનેશ્વરના ધ્યાનમા રહેતા આત્મા પરમાત્મારૂપ બને છે, એમ શ્રી આનન્દધનજી મહારાજ કહે છે

પ્રભુ મજલે મેરા દીલ રાજીરે ॥ પ્રભુ૦ ॥

જાઠ પહોરકી સાઠજ ઘઢીયા, દો ઘઢીયાં જિન સાજીરે. ॥પ્રભુ૦॥૧॥

દાન પુણ્ય કહુ ધર્મ કરલે, મોહમાયાકુ ત્યાજીરે ॥પ્રભુ૦॥૨॥

જાનન્દધન કહે સમજ સમજલે, આશ્વર સોવેગા વાજીરે. ॥પ્રભુ૦॥૩॥

ભાવાર્થ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી ભવ્ય જીવને ઉપદેશ દેતા છતાં કહે છે કે, હે ભગ્ય જીવ ! તુ તામાટે સારાસારિક પ્રપન્ચોમા પ્રવૃત્તિ કરી રાજ અને દ્વેષમા અન્ધ બને છે તુ શ્રીવીતરાગપ્રભુને ભજી લે તુ પીતરાને ભળે તો માફીય રાજીયશે અષ્ટપ્રહરની સાઠ ઘડીઓ છે, તેમાથી જિનવરની ભક્તિમા બે ઘડી તો ગાળ ! બે ઘડીતુ સા માયજ કરીતા તો તને મહાવાલ પ્રાપ્ત થશે બે ઘડીના સામાયકભાવમા રહીને અનેક જીવો મુક્ત થયા અને ભવિષ્યમા યશે સમતાભાવમા બે દ્વિપટિકા ગાળવામા આવે છે તો આત્માતુ જીવન ઉચ્ચ થયાવિના રહેતુ નથી. બે ઘડીના ચમતાભાવની અસર અન્યકાળમા પણ થયા વિના રહેતી નથી અને તેથી રાજ અને દ્વેષની પરિણતિ મન્દ પડે છે રાગ અને દ્વેષની પરિણતિ મન્દ પડતા આત્માભિમુખ પ્રવૃત્તિ થાય છે હુડગોને ટાળના ઉચ્ચ વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી સદ્ગુણોની વૃદ્ધિ અરો અશે થયા કરે છ પ્રભુભક્તિમા અપૂર્વ આનન્દરસ ઉદ્ભવે છે પ્રભુના સદ્ગુણોને ધ્યેયરૂ રવીજરીને આત્મારૂપ ધ્યાતા, અપૂર્વ અનુભવને પ્રાપ્ત કરી નહે છે પ્રભુના ગુણોને લેવા માટેજ પ્રભુત્વ ભજન કરવાની આવશ્યકતા છે—પ્રભુ શ્રીમહાવીરસ્વામીના જેવી ક્ષમા પ્રાપ્ત કરવાની જરૂર છે પ્રભુ મહાવીર જેવી માર્તન્દતા પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રભુભક્તિની આવશ્યકતા મિદ્ધ કરે છે પ્રભુ મહાવીર જેવા જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રાદિ ગુણો પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રભુ મહાવીરની ભક્તિની આવશ્યકતા સિદ્ધ કરે છે, માટે હે ભવ્યજીવ ! તુ પ્રભુની ભક્તિ કરી લે ! શ્રીમદ્ કહે ॥ કે, હે ભગ્ય ! દાન પુણ્ય વગેરે તારાથી બને તે વ્યવહારધર્મને સાધી લે દાનના પાત્ર ભેદ છે તેને યથા શક્તિ સેવી લે ! દાન દેવાથી ઉચ્ચગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે, સર્વ ધર્મમા દાનની પ્રથમ આવશ્યકતા છે પુણ્યાનુબન્ધી પુણ્યના હેતુઓને સેવીને મુક્તિઅનુભવ દક્ષિ રાખ,—યવહારનયવગે પુણ્યતત્ત્વ આદરવા ચોખ્ખા છે મોહમાયાનો ત્યાગ કરીને આત્મામા ગમ્પુતા થાય તેમ

પ્રવૃત્તિ કર ! જે જે બંદો રે નિરુપાધિકણ, તે તે બંદો રે ધર્મ જે જે અરો
નિરૂપાનિપણ છે તે તે અરો વીતરાગધર્મની પ્રાપ્ત થાય છે મોહ-
માયાનો ત્યાગ કરીને ભાગવતી દીક્ષા અગીઝાર કરીને પયમહાનતને
ધારણુ કર ! શ્રીમદ્ આનન્દઘન જ્યે છે કે, હે ભવ્ય જીવ ! તુ આટલા
કથનમા ગર્વ સમજ લે નહીં ગમજ તો આખર મનુષ્યભવની
બાજીને ખોશિ મનુષ્યભવ અમૂલ્ય છે માટે હે માનવી તુ ચેત !

પદ ૧૦૪

(રાગ)

હઠીલી આંલ્યા ટેક ન મેટે, ફિર ફિર દેરણ જાડ ॥હ૦ ॥૧ ॥જાંકણી॥
છયલ છીલી પ્રિય છવિ, નિરલિત તૃપતિ ન હોઈ ॥

નટકરિંડક હટકૂ (હટકરિંડકહટકૂ) કમી, દેત નગોરી રોઈ ॥હ૦ ॥૧॥
માગર જ્યોંટમાકેરહી, પીય છીકે ધાર ॥

હાજ હાગ મનમે નહી, કાને પછેરા હાર ॥ ॥ હ૦ ॥ ૨ ॥

ભાનાર્થ —સમતા કયે છે કે, મારા શુદ્ધાત્મસ્વામિને દેખવામા
મારી એકતારની પેઠે દૃષ્ટિ લાગી રહી છે આખો પળુ હઠીલી થઈને
આત્મસ્વામીને દેખવાની ટેક હોડતી નથી, કમી ફરી આત્મસ્વામીને
દેખવાની ઉમેદ ધાર્યે કંઈ છુ છયવછળીલી એવી, પ્રિય શુદ્ધાત્મસ્વા-
મિની છળી નિગીક્ષતા તૃપ્તિ થતી નથી, કોઈકનાર હુ ના જીતીને તથા
રોડીને તેને અટકાવુ છુ તો, તે નશુગી આખો રોઈ બાય છે !

શુદ્ધચેતન પતિને દેખવાને માટે અન્તરચતુષ્ચો મગરની પેઠે
ટમટમી રહી છે મેં તો પ્રિય એવા ચિદાનન્દની છળીને પોતાનામા
ધારણુ કરી છે અને તેમાટે મનમા લાજનો કાલો પવુ રાખ્યો નથી
અને કાને તો પોતાના ઉપર પછેડો નાખ્યો છે, અર્થાત્ મ્હાગ કાન
પ્રભુના વિના કોઈક-કાઈ પણ, નહિ સામજવાને બહેગ બની ગયા છે

સમતાનો આત્મા ઉપર અત્યત શુદ્ધપ્રેમ પ્રગટ્યો છે, તેથી આ-
ત્માની સાથે અન્તરદૃષ્ટિથી તેનો ત્રાટક બની રહ્યો છે ત્રાટકના બે ભેદ
છે બાહ્યસ્તુને એક સ્થિર દૃષ્ટિથી દેખવાને માટે જે ત્રાટક કરાય છે
તે બાહ્યત્રાટક જહેવાય છે અને આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપને દેખવાને માટે
આન્તરદૃષ્ટિથી જે દેખવુ પડે છે તેને આન્તર ત્રાટક જહે છે પ્રભુપ્ર-
તિમા અને મદશુરની છળી ગામી, ચતુષ્ચો સ્થિર કરીને બાહ્યત્રાટકની
સાધના ગિજ કરવામા આવે છે બાહ્યત્રાટકની સિદ્ધિ થતા સજ્જ-

પ્રભુ ભજલે મેરા દીલ રાજીરે ॥ પ્રભુ૦ ॥

જાટ પહોરકી સાઠન ઘઢીયા, દો ઘઢીયાં જિન સાર્જીરે. ॥ પ્રભુ૦ ॥ ૧ ॥

દાન પુણ્ય કહુ ધર્મ ફરલે, મોહમાયાઠ ત્યાજીરે. ॥ પ્રભુ૦ ॥ ૨ ॥

આનન્દધન કહે સમજ સમજલે, આપર સ્વોવેગા વાજીરે ॥ પ્રભુ૦ ॥ ૩ ॥

ભાનાર્વ — શ્રીમદ્ આનન્દધનજી ભવ્ય શબ્દને ઉપદેશ દેતા હતા

જે છે કે, હે ભયશ્વ ! તુ તામાટે સાર્થકિક પ્રપન્થોમા પ્રવૃત્તિ કરી
રા । અને દ્વેષમા અન્ધ બને છે તુ શ્રીવીતરાનપ્રભુને ભજી લે તું
વીતરાને ભજી તો માફ દીવ રાજીયશે અષ્ટપદરની સાક ઘડીઓ છે,
તેમાથી જિનનગની ભક્તિમા બે ઘડી તો જાળ । બે ઘડીનું સા
માયક કરીરા તો તને મહાવામ પ્રાપ્ત થશે બે ઘડીના સામાયકભાવમા
રાહીને અનેક શ્રેયો ભુક્ત થયા અને ભરિષ્યમા થશે સમતાભાવમા
જે દિવસિકા જાળવામા આરે છે તો આત્માનું જીવન ઉચ્ચ થયાવિના
રહેતું નથી બે ઘડીના સમતાભાવની અસર અન્યકાળમા પણ થયા-
વિના રહેતી નથી અને તેથી રા । અને દ્વેષની પરિપુતિ મન્દ પડે છે
રાગ અને દ્વેષની પરિપુતિ મન્દ પડતા આત્માભિમુખ પ્રવૃત્તિ થાય
છે હૃદયોને ટાળના ઉચ્ચ નિચારે ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી સદ્ગુણોની
વૃદ્ધિ અરો અરો થયા કરે છે પ્રભુભક્તિમા અપૂર્વ આનન્દરસ ઉદ્ભવે
છે પ્રભુના મહદ્ગુણોને કોયરૂપે સ્વીકારીને આત્મારૂપ ધ્યાતા, અપૂર્વ
અનુભવને પ્રાપ્ત કરી રાકે છે પ્રભુના ગુણોને લેવા માટેજ પ્રભુડ
ભજન કરનાની આનંદ્યકતા છે—પ્રભુ શ્રીમહાવીરનામીના જેવી ક્ષમા
પ્રાપ્ત કરવાની જરૂર છે પ્રભુ મહાવીર જેની માર્દવતા પ્રાપ્ત કરવા
માટે પ્રભુભક્તિની આનંદ્યકતા સિદ્ધ કરે છે પ્રભુ મહાવીર જેવા
સાન દર્શન અને ચારિત્રાદિ ગુણો પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રભુ મહાવીરની
ભક્તિની આનંદ્યકતા સિદ્ધ કરે છે, માટે હે ભવ્યશ્વ ! તુ પ્રભુની
ભક્તિ કરી લે । શ્રીમદ્ કરે છે કે, હે ભવ્ય ! દાન પુણ્ય વગેરે તારાથી
બને તે વ્યવહારધર્મને સાધી લે દાનના પાપ ભેદ છે તેને યથા
શક્તિ લેવી લે । દાન દેવાથી ઉચ્ચગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે, સર્વ
ધર્મમા દાનની પ્રથમ આનંદ્યકતા છે પુણ્યાનુબંધી પુણ્યના હેતુઓને
સેવીને સુક્તિસન્મુખ દષ્ટિ રાખ, —વ્યવહારનયવજે પુણ્યતરન આદરવા
ચો ન છે મોહમાયાનો ત્યાગ કરીને આત્મામા સમપુતા થાય તેમ

આત્મપતિ ઉપર મારા કરતા અત્યંત પ્રેમવાળી થઈને તેને દેખે છે, એમ સમતાને કથનાભિપ્રાય છે કોઈને તો આખો ફાડીને, પ્રિય વસ્તુને દેખવી પડે છે, તોપણ આખો પ્રસંગોપાત્ત મીઠાઈ જાય છે, અર્થાત્ દેખવાના કાર્યથી થાકેલી હોય એમ જણાય છે ચક્ષુઓને, દેખવામા પ્રવૃત્તિ કરાવ્યાવિના ચક્ષુઓ પોતાની મેળે દેખવા પ્રવૃત્તિ કરતી નથી કોઈકવાર તો કોઈને દેખવાની મરજી છતાં આખોને દેખતું ગમતું નથી કોઈકજ આખોને પોતાના કમજબમા રાખી શકે છે પોતાની મરજીવિના આખો દેખનાતું કાર્ય કરી શકતી નથી સમતાની દિવ્ય ચક્ષુઓમા તો વિચિત્રતા દેખાય છે પોતે આખોને વારે છે અને ના કહે છે છતાં આખો ખરેખર પાછી હંકતી નથી અને રૂદન કરીને આત્મસ્વામીને દેખવામા લાગી રહી આન્તરિક ત્રાટકથી આત્મપ્રભુની સાથે તારોતાર મેલાવે છે આત્મપ્રભુ ઉપર આવો સમતાની આખોથી આન્તરિક ત્રાટક થાય છે અને તેથી સહજ રાજયોગની સિદ્ધિ થાય છે, આન્તરિકદૃષ્ટિથી આત્મપ્રભુને દેખવામા જે લય લાગે છે તેજ સહજ ચારિત્રયોગ વા રાજયોગનો ભેદ ગણાય છે આત્મપ્રભુને મળતા બાહ્યઇન્દ્રિયો પપ્પુ બાહ્યવ્યાપાર તણને, તેમજ બાહ્યરમણુતા તણને આન્તરિક આત્મપ્રભુતરફ ગમન કરવાને શક્તિમાન થાય છે કહેવાને સારાશ એ છે કે, આત્માતુ ઇન્દ્રિયોદ્ધાર બાહ્યમા પરિણુમેલું વીર્ય પણુ પુરૂષનો સગ છાડીને આત્માના મૂળધર્મમા પરિણુમે છે આત્માની શક્તિયો ઉપશમાદિભાવે પરિણુમ પામે છે છેવટે સર્વ ક્ષાયિકભાવે પરિણુમ પામે છે સમતાની ચક્ષુમા પણુ અત્યંત શુદ્ધપ્રેમનો આવિર્ભાવ થવાથી તે સમતાતુ કશું ન માને અને તેને જેમા આનંદ પડે છે એવા આત્મસ્વામિને દેખ્યાજ કરે, એ પ્રથમકોટીના શુદ્ધપ્રેમતુ લક્ષણુ જાણુ આખથી પ્રેમ જણાય છે, -મનુષ્યો એકબીજાને મળે છે ત્યારે ચમુદ્ધારા પ્રેમ હોય છે તો જણુયાવિના રહેતો નથી સ્ત્રીને સ્વામિની સાથે પ્રથમ ચક્ષુથી પ્રેમ થાય છે જેની આખમા પ્રેમ હોતો નથી તેના હૃદયમા તો પ્રેમ હોયજ કયાથી ? વિદ્વાનો ચક્ષુ દેખીને પ્રેમની પરીક્ષા કરે છે હજારો ચક્ષુઓમાથી પપ્પુ પોતાનાપર પ્રેમવાળી ચક્ષુઓને પારખી શકાય છે ચક્ષુનો પ્રેમ સિદ્ધ હોય છે તો આત્મસ્વામિની સાથે ચમુદ્ધારા ત્રાટક કરીને અન્તરના મેળાપની તૈયારીઓ કરી શકાય છે ચક્ષુનો પ્રેમ જ્યારે અત્યંત વધી જાય છે ત્યારે તે સતત બળવાળો થઈને ચમુદ્ધારા આત્મપ્રભુને દેખવામા સ્થિર કરી દે છે અને આવતા વિદેષોને પપ્પુ દૂર હાવી દે છે

બળની સિદ્ધિ થાય છે એક કલાક વા બે કલાકનો બાહ્યનાટક સિદ્ધ થાય છે ત્યારે આખોવડે જોને દેખવામા આવે છે તે મનુષ્યનું પોતાના પ્રતિ આકર્ષણ થાય છે બાહ્યનાટક કરતા આલ્યતર આત્મસ્વરૂપનો નાટક અનન્તશુભો ઉત્તમ છે બાળજીવો બાહ્યનાટકને તો સાધી શકે છે, પણ અન્તરનાટકને તો જ્ઞાનયોગીઓ સાધી શકે છે બાહ્યનાટકને સિદ્ધ કરવાની આનંદ્યકતા છે બાહ્યનાટક કરીને રૂપાદિક મોહથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

બાહ્યનાટક કરતા આત્માના સ્વરૂપ સામી દૃષ્ટિ યોજતા અનત શુભી પ્રેમની વિદુદ્ધિ થવી જોઈએ બાહ્યનાટકમા પણ પ્રેમ હોય છે તો તેની સિદ્ધિ કરી રાકાય છે સમતા પોતાની અશુભો અન શુદ્ધાત્મ પતિપર અન્તરદૃષ્ટિથી નાટક કરે છે સમતાનો આત્મપતિપર અત્યંત નિશ્ચય અનતશુભો પ્રેમ હોવાથી, તેની દિવ્યચક્ષુઓ પણ આત્માને દેખવામા એકતારૂપે બની રહે છે એકીટસે દિવ્ય ચક્ષુ ખરેખર આત્મ સ્વામિના રૂપને દેખે છે અનન્તશુભની ચોભાવાળો અને અનન્તશુભનો દેનાવાળો એવો ચેતનપતિ છે, એવા આત્મપતિની છબી અર્થાત્ અસખ્યાત પ્રદેશરૂપ વ્યક્તિને દેખી, તૃપ્તિ (મન્તોય) થતી નથી, અર્થાત્ દેખવામા નથી મન્તોય થતો નથી, પણ આત્મસ્વામીને પરિપૂર્ણ શુદ્ધ બાવથી તન્મયપણે મળવાથી અનન્તશુભ મહોદધિ પ્રગટે છતે તૃપ્તિ થાય છે સમતાની આન્તરિક અશુભા આત્મસ્વામિની સાથે લાગી છે અને તેવડે દેખતા તૃપ્તિ થતી નથી, એમ કહીને સમતાએ પોતાનો અત્યંત શુદ્ધપ્રેમનો વસ્તુ સખન્ધ આત્માની સામે છે એમ જણાવ્યું છે આત્માવિના સમતાને અન્ત પ્રેમ લાગતો નથી સમતાની અનન્ત રાક્ષિ પણ સમતારૂપે પરિપૂર્ણને શુદ્ધપણે વર્તવા લાગી સમતાને જક પદાર્થોમા લેશમાત્ર પણ પ્રિયત્વ ન બાસે એમ ખરેખર બની શકે છે આત્માની સમતા પ્રગટે છે ત્યારે અસખ્યાત પ્રદેશરૂપ સ્વધર મૂળને તેને બાહ્યમા દૃષ્ટિ દેવી જમતી નથી સમતા પોતાના આત્મ સ્વામિની વ્યક્તિ ઉપર અનન્ત આસક્ત થઈ છે, તેથી આન્તરિક અશુદ્ધારા આત્માનેજ દેખ્યા કરે છે અને વ્યગ્રમા પોતાની આખોને ઠપકો આપે છે એમ અવબોધાય છે

વારવાર સમતાની દિવ્ય ચક્ષુઓ આત્મપ્રભુને જોવા કરે છે સમતા તેને કોઈવાર ના કહીને તથા રોકીને અટકાવે છે, તો નજુરી આખો રોઈને અશુભો ઢાળે છે આમ સમતા બોલીને એમ જણાવે છે કે, આત્મસ્વામિને દેખવામા ચક્ષુઓને પરુ એટલો બધો પ્રેમ લાગ્યો છે કે તેને ઉપાસતા તેઓ અશુભો કાઢીને રૂદન કરે છે અશુભો પણ ખરેખર

સમતાની ચતુર્થા આત્મપ્રભુને દેખના માટે અત્યંત પ્રેમ છે અને તે ક્રેટયો બધો તે જાણુ સક્રિયની બહાર છે ચતુર્થા પ્રેમ છે એમ નથી, કિન્તુ તેના સર્વ પ્રદેશે પ્રેમ, પ્રેમને, પ્રેમ વ્યાપી રહ્યો છે

સમતાની ચતુ, ખરેખર મગરની દષ્ટિ પેઠે આત્મપ્રભુને દેખવાને માટે ટમટમી રહી છે એ વાત પોતે નિવેદન કરે છે, તેથી અવબોધ વાત કે તેનો પ્રેમ ખરેખર આત્મપતિ ઉપર જવા છે તેનો અનુભવ તે પોતે જ જાણી રાકે છે જેના આત્મામાં એવી ઉત્તમ સમતા ઉત્પન્ન થઈ હોય છે તેજ તેનો અનુભવ જાણી રાકે છે સમતાની દષ્ટિ ખરેખર નિમેષવિના એકીટસે આત્મપ્રભુને ધારીધારીને અવલોકે છે

સમતા કહે છે કે, મનમાં પણ લજ્જાનો ડાઘો નથી મન, અક્ષ માત્ર પણ લજ્જાને રાખ્યાવિના આત્મપ્રભુને અવલોકવા અને આત્મપ્રભુને પોતાનાના ધારણ કરવા ઉત્સાહવાળુ થયું છે ચતુર્થા આત્મપ્રભુની સાથે નિરુક્ત પ્રેમ થયાબાદ મન પણ લાજનો ત્યાગ કરીને આત્મસ્વામિપર પ્રેમ ધારણ કરવા લાગ્યું આત્મપ્રભુપર જેનો શુદ્ધ પ્રેમ છે તેને દુનિયાથી સામાટે બીજું જોઈએ? દુનિયા પોતાના માટે શું કહેશે તેના વિચારમાંને વિચારમાં જોઈ લાજ પામીને પોતાના કાર્યથી પાછા હઠે છે, તેના જેવા જગતમાં કોઈ ક્રાંતક (નપુસક) નથી દુનિયાની લજ્જા ધારણ કરવાથી પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી શૂર મનુષ્યો દુનિયાના બોલ સામું જોતા નથી જોઈ દુનિયાના બોલ સામળીને તે આધારે પ્રતિષ્ઠા કરના આદે છે એના દોષચતુરો, કરકુત્રી યાત્રી પેઠે પુરુષાર્થથી હીન થાય છે શ્રી તીર્થકરના આચાર અને ઉપદેશ સખન્ધી પણ દુનિયાનો એકસરખો મત નથી, તે અન્ય સામાન્ય મનુષ્યોસખન્ધી તે શું કહેવું?

દાખલા તરીકે જામ વચ્ચોવચ્ચ એક કૂવો ખોદાવ્યો હોય અને તે સખન્ધી લોકોના અભિગ્રાહ પૂછીએ તો ચર્ચના એકસરખા અભિગ્રાહ મળી શકશે નહિ કોઈ કહેશે કે કૂવો સાકરો થયો કોઈ કહેશે કે કૂવો પહોળો થયો કોઈ કહેશે કે અમુક ઠંકાણે અમુક બલ રહી કોઈ કહેશે કે અમુક ઠંકાણે નવાસ મૂકવાની જરૂર હતી કોઈ કહેશે કે કૂવો ન ખોદાવ્યો હોત તો સારું આ પ્રમાણે જોતા દુનિયાનો કોઈપણ વસ્તુમાટે એકસરખો મત મળતો નથી માત્ર પુછડી વાળા ઉદરની કટિપત કયા તથા એક ઘોડી અને તેનાઉપર બેસનાર છુટ્ટા મીયા અને તેના નાના પુત્રની કયા જોતા રપદ કહેવું પડે છે કે, દુનિયાની ધ્યાનમાં એકસરખું કોઈ પણ આવતું નથી

ચેતન—જીવોની ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની મતિ હોવાથી, ધર્મના આ-
ચારો અને વિચારોમા પણ ભેદ પડે છે અનાદિકાળથી પ્રત્યેક જીવના
ધર્મના આચારો અને વિચારો ગ્રા્ય ભિન્ન ભિન્ન પ્રવર્તે છે-મતિજ્ઞાનના
યોગે આમ બની ગયે છે પ્રત્યેક મનુષ્ય પોતાના વિચારમાટે અભિ-
માની રહે છે અનાદિ અનતકાલપર્યન્ત ધર્મસંબન્ધમા સમ્યક્ત્વ અને
મિથ્યાત્વ એ બે ભેદ ગ્રહેવાના

વિચક્ષણ—જ્યારે આપના ગ્રહેવા પ્રમાણે સર્વ મનુષ્યોના ભિન્ન
ભિન્ન મત છે ત્યારે મારે ગુ ડરવું જોઈએ ? (તેણે પોતાની સર્વ
હકીકત કહીને ખુલાસો માગ્યો)

ચેતન—મનુષ્યમાનને સર્વજ્ઞની વાણીના આધારે તત્ત્વોનો જોધ
કરીને નિવેકજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ મદ્દુર દ્વાગ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને
પોતાના અધિકાર પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ પોતાનો આત્મા ચાક્ષી પૂરે
અને જૈન તત્ત્વજ્ઞાનથી જે અવિરુદ્ધ દોષ તેનો આદર જગે જોઈએ
પોતાના અધિકાર પ્રમાણે ધર્મપ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ

વિચક્ષણ—આપનું કથન સત્ય છે, કિન્તુ દુનિયાના લોકો નિન્દા
કરે છે અને તેથી પોતાના વિચારો પ્રમાણે આચારોમા પ્રવૃત્તિ યજ
તકતી નથી કેમકે જોગવિરુદ્ધાઓ વગેરે પાઠોથી પણ જોડ મળે છે
કે, લોકવિરુદ્ધનો ત્યાગ કરવો જોઈએ

ચેતન—શ્રી મર્મજ્ઞની વાણીથી અવિરુદ્ધ એવા પોતાના વિચારો
પ્રમાણે-અધિકાર યોગ્યતાએ-પ્રવૃત્તિ કરવામા લોકોનાની લગ્ન
વા ભય પામવાની જરૂર નથી લોકવિરુદ્ધના ઘણા ભેદ છે “લોક-
વિરુદ્ધશ્ચાઓ” આ વાક દુનિયામા જે વાત મોટે ભાગે વિરુદ્ધ
નજાતી હોય તે ન ડરની તે આશ્રી છે વ્યાપકારિત્વ અને સામિક
એ બે ભેદ લોકવિરુદ્ધના પડે છે વ્યાપકારિત્વ લોકવિરુદ્ધના પણ
ઘણા ભેદ છે સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વ એ બે ધર્મભેદે વામિક
લોકવિરુદ્ધના પણ ભેદ પડે છે જૈનસિદ્ધાન્તોની ત્રણનાળા એના
જે લોક તેનાથી વિરુદ્ધકાર્યનો ત્યાગ કરવો જોઈએ નીતિના આ-
ચારો અને વિચારોની માન્યતામા ગ્રા્ય ઘણા ભાગે લોકોનો મેળ મળે
છે માટે તેના પ્રકારની નીતિની માન્યતાથી વિરુદ્ધ વર્તવું તે લોકવિ-
રુદ્ધ કહેવાય છે, તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ, એમ કહેવાથી સામિક
વિચારો અને આચારો કે જે સમાધિકારપ્રમાણે કરવાના હોય છે
તેનો “લોકવિરુદ્ધશ્ચાઓ” એ સૂચી વિરોધ આવતો નથી
ગાડરા જેમ અન્યના દોષોપ્રમાણે ચાલ્યા કરે છે, તેમ પોતાના ધાર્મિક
વિચારોને દૂર કરીને અન્યના અયોગ્ય વિચારો પ્રમાણે દોગવાની જરૂર
નથી. પોતાના સત્ય વિચારોને દાબી રાખનાર મનુષ્ય, ખરેખર મગ

નિશ્ચયમાગમા પેઠા છે જેટલા ધ્યાની કહેવાય છે તેટલા ઢોંગી હોય છે, ધ્યાનીઓ કદી મારા હોતા નથી ! જેટલાક લોકોએ વિચક્ષણુમુનિને કહ્યું કે આપ ધ્યાનતા ધર્તાગમા કેમ ફસાઈ ગયા હો ? બ્યવહારમાર્ગને સેવો બ્યપારવર્તને અગીઝાર કરો તો તમારૂં સારૂં કહેવાયો નિચક્ષણુમુનિએ લોકોની તે નાત કબુલ કરી અને ક્રિયાઓ કરવા લાગ્યા જેટલાક લોકો કહેના લાગ્યા કે નિચક્ષણુમુનિનુ ચિત્ત હવે ફરી ગયું છે જડ અનુહારને આદરીને તેઓ જડ જેના બની જનાના, શરીર ક્ષણિક હોવાથી શરીરની ક્રિયા કરનારાઓ પણ ક્ષણિક સુદ્ધિવાળા બપુવા જે ક્રિયા જડ છે તેનડે ચતુ ફલ પણ જરૂર બપુડું નિચક્ષણુમુનિ બિચારા અસાની બની ગયા આ પ્રમાણે જેટલાકોની નિન્દા સાબળીને તેઓ મનમા વિચારના લાગ્યા કે, હવે શું કરવું કે જેથી સર્વ લોકો મારી પ્રવૃત્તિને એકચરખી રીતે સ્વીકારે ? વિચક્ષણુમુનિએ મનમા અનેક નિચારો કર્યા પણ કોઈરીતે તેને સત્ય સમન્તયુ નહિ તેના મનમા કોઈ બાબતનો નિશ્ચય થયો નહિ, ત્યારે સસારનગરની બહાર એક વિવેક બાગ હતો તેની બહાર ગયા, ત્યાં એક ચેતનનામના મુનિનુ દર્શન થયું ચેતનમુનિને નમસ્કાર કરીને વિચક્ષણુમુનિ બેઠા અને નિનયથી ચોતાના મનમા રહેલી રાક્ષાઓનો નાશ કરવાને ચેતનમુનિને નીચેપ્રમાણે પૂચ્છયું.

વિચક્ષણુ—ટે ચેતનમુનિ, આ મસારમા કેવા પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરી હોય તો તેથી મરે દુનિયા તેને એકસરખી રીતે સ્વીકારે ?

ચેતન—હે મહાનુભાવ ! આ દુનિયામા કોઈપણ બાબતમા મતભેદ પડ્યાનિના રહેતો નથી, તેથી સર્વ દુનિયાને એકસરખી રીતે માન્ય થાય એવી કોઈ પ્રવૃત્તિ વા એવો કોઈ વિચાર નથી

વિચક્ષણુ—દુનિયામા દરેક જીવના બિન્ન બિન્ન મત હોવાનું જુ કારણ છે ?

ચેતન—દરેક જીવને મતિજ્ઞાન જુદા જુદા પ્રકારનું છે, તેથી મરે જીવોની એકચરખી નતિ નહોતી, જીવજીવના બિન્ન બિન્ન નિચારો હોય, એમા કંઈ આશ્ચર્ય નથી દરેક જીવને દરેક બાબતનો ક્ષયોપશમ જુદા જુદા પ્રકારનો હોય છે, તેથી એકચરખું સર્વ જીવોને રૂચે પણ નહિ અને એકસરખી કોઈપણ ગિદ્દાન્તની માન્યતા તેઓ સ્વીકારે પણ નહિ વિરોધાવરુકમા અનત જીવોને બિન્ન બિન્ન મતિજ્ઞાન હોય છે તે આશ્રીને અનતભેદ કશા છે

વિચક્ષણુ—પ્રર્મના આચારો અને નિચારો સમન્ધી સર્વના બિન્ન બિન્ન મતો કેમ પડે છે ?

પહેલી ચોપડીનું તો જ્ઞાન ન હોય અને સાતમી ચોપડીના અધ્યાત્મીની નિન્દા કરવી ! તેમ પચસવિનું તો જ્ઞાન પણ ન હોય અને વૈયાકર-લાચાર્યની સાથે બાથ ભીડવી ! અર્થાત્ સર્વ બાળતની અપેક્ષાવડે વસ્તુ-તરવનું જ્ઞાન ન હોય અને પોતાની અમુક સકૃચિત દૃષ્ટિવડે સર્વ મનુષ્યોના આચારો અને વિચારોસખન્ધી અભિપ્રાય આપવા કટિબદ્ધ થવું ! તેમજ આનમોના અનુસારે મર્વ પ્રકારની અપેક્ષાનું જ્ઞાન ન હોય અને પોતાના અમુક વિચારથી સર્વગમોસખન્ધી અભિપ્રાય બાધવા મડી જવું ! તે થો ય નથી કોઈ કયા અધિજારથી અને કંઈ રૂચિથી ધર્મપ્રવૃત્તિ કરે છે તેના જ્ઞાનપિના, પોતાની દૃષ્ટિ અને અરૂચિથી, તેની નિભિન્નતા અવલોકીને તેની નિન્દા-અદેખાઈ વગેરે કરવી ઇત્યાદિ, અજ્ઞજનોની ટેવ હોય છે અને તેથી તેઓ અનેક મનુષ્યોની-શક્તિ-રૂચિ-અને આધકારભેદે આચારો અને વિચારોસખન્ધી નિભિન્નતાને ભેદને અપેક્ષાવિના ગમે તેવા-ઓની નિન્દા, અર્થા, અને છેવટે જાતિનિન્દા ઉપર ઉતરીને પોતાના અને અન્ય મનુષ્યોના શ્રેય મા અનેક વિદ્ધો ઉભા કરે છે

જેઓને વસ્તુતરવનો નિશ્ચય થયો છે તેવા મનુષ્યો, પોતાના અધિકાર પ્રમાણે ધર્મપ્રવૃત્તિનો આદર કરે છે અને અન્ય મનુષ્યોને યોગ્યતા-પ્રમાણે તેઓ ધર્મપ્રવૃત્તિનો આદર કરાવે છે અને પોતાના નિશ્ચયથી તેઓ કદી પણ-અનેક પ્રકારની અનેક મનુષ્યો તરફથી ટીકાઓ થતા છતા પણ-પાછા પડતા નથી, તેમજ તેઓ અન્ય મનુષ્યોની ગચ્છભેદે ધર્મક્રિયાની ભિન્ન પ્રવૃત્તિ દેખીને તેઓની સાથે કલેશ કરતા નથી, અર્થાત્ પોતાની ક્રિયામા લાજ અને ભય વગેરેને અવકાશ આપતા નથી પોતાની પ્રવૃત્તિથી પોતાની ઉચ્ચતા થાય છે એમ પોતાનો આત્મા સાક્ષી પૂરતો હોય અને તે ધર્મથી અવિરૂદ્ધ ધર્મકૃત્ય હોય તો કદીપણ તેનો ત્યાગ કરવો નહિ દુનિયાના બોલવા ઉપર લક્ષ્ય દેતું નહિ ફક્ત પોતાની પ્રવૃત્તિ ઉત્તમ થવી જોઈએ અને તેનાથી સકુણે વધવા ભેદજો દુનિયા જેની ટીકા કરે છે તેનાજ આચાર અને વિચારને પાછળથી અગ્નીકાર કરે છે ધર્મમા મુધારા કરનારાઓને તે વખતમા અનેકપ્રકારના પરિસહો વેકા પડે છે, પણ પાછળથી તેમની દુનિયા અનુયાયી બને છે જેઓ જે કાર્ય લેઈને તેને મુકે છે તેઓની મરકડી થાય છે

હે વિવશ્વમુનિ ! ઉપયુક્ત બોધને ક્ષુદ્રયમા લાવીને સ્વાવિકાર-પ્રમાણે ધર્મચારને મેલ ! દુનિયાને રીજવવા પ્રયત્ન કરીશ તો આત્માને રીજવી તકારો નહિ, અને જો આત્માને રીજવીશ તો દુનિયાને રીજવી તકારો નહિ સર્વપ્રકારની રીજનો ત્યા ! કરીને આત્માના ઉપર ગ્રેમ

ત્વથી મૂકાતો નથી પોતાના આચારો કે જે શાસ્ત્રાધારે જુદિગમ્ય અને અનુભવગમ્ય કરીને રનાધિકારપ્રમાણે આદર્શ હોય, તેનો કદી ત્યાગ કરવો જોઈએ નહીં પોતાના અધિકારપ્રમાણે મનુષ્ય, જે જે ક્રિયા-રૂચિ અનુસારે કરે અને તે યોગ્ય હોય તો અન્યમનુષ્યોની નિન્દા અથવા ટીકાથી તેણે કેમ તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ? અવગત કદાપિ ત્યાગ ન કરવો જોઈએ. અન્યમનુષ્યોની ચર્ચા વા નિન્દાથી પોતાના સત્ય આચારો અને વિચારોને જે મનુષ્ય છોડ્યા કરે છે અને અન્યોની પ્રસન્નતા જાળવવા તથા લજ્જા વગેરે નરપુથી પોતાના ઉત્તમ વિચારોને દેશવટે આપે છે, તે અનન્તકાલપર્યન્ત દુનિયામાં પરિભ્રમણ કરે તોપણ, સત્યધર્મનો આદર જરવા સમર્થ થઈ શકે નહિ પોતાના સત્ય વિચારો અને આચારોની ખાખતમાં કોઈથી લજ્જા પામણુ ન જોઈએ મનુષ્યે ફક્ત પોતાનામાં એટલો વિચાર કરવો જોઈએ કે, તે વિચારો અને આચારો શ્રી સર્વજ્ઞના સિદ્ધાન્ત અવિરૂદ્ધ હોવા જોઈએ-શ્રી સર્વજ્ઞની વાણી શ્રુતજ્ઞાન ગણાય છે શ્રી સર્વજ્ઞના આગમોનો અભ્યાસ કરનારાઓમાં પણ મતિભેદ ભેદ પડે છે અને તે અનલોકવામાં આવે છે ક્ષયોપગમભેદ મતિજ્ઞાનમાં ભેદ પડનાથી, જૈનાગમોનો અભ્યાસ કરનારાઓમાં ધર્મક્રિયાઓમખન્ધી મનભેદ જવામાં આવે છે ધાર્મિક ક્રિયાઓના ગચ્છભેદ, ભેદ દેખવામાં આવે છે તોપણ જ્ઞાનિમનુષ્ય ગમે તે ક્રિયાનો મૂળ ઉદ્દેશ શોધી નહીને પોતાના અધિકારપ્રમાણે વર્તેને મેવે છે લોકલજ્ઞાન અને ભય વોરેને હીસાખમા ગણતો નથી વર્તેની ક્રિયાઓ સર્વે કઈ એક મનુષ્યનામાંટે એકકાલના નથી ચકના ભેદો છે તેમ ક્રિયાઓના પણ ભેદો છે મનુષ્ય પોતે જે ક્રિયા કરતો હોય, તેણે તે ક્રિયા ગુણોની વૃદ્ધિ માટે જરવી જોઈએ પ્રત્યેક મનુષ્યની રૂચિભેદ ધર્મની ક્રિયાના ભેદ પડે છે પણ તે સર્વ ધર્મક્રિયાઓનો મૂળ ઉદ્દેશ 'જો આત્માના સદ્ગુણો મેળવવાનો હોય અને તે ક્રિયાઓથી આત્મધર્મની વૃદ્ધિ થતી હોય, તો સર્વના અધિકારભેદ ધર્મની ક્રિયાઓ જુદી જુદી હોય અને લોભ ભિન્ન ભિન્ન ધર્મોચારોને સેવતા હોય તો તેથી જરામાત્ર પણ રાકા કરવાની જરૂર નથી ભિન્ન ભિન્ન આચારો અને વિચારોમાં નર્યોની સાપેક્ષાએ અને-કાન્તપણે બોધ કરીને આત્માનો શુદ્ધધર્મ પ્રગટ કરવો જોઈએ પોતાનો શુદ્ધધર્મ જે જે હેતુઓથી પ્રગટ થાય તે તે હેતુઓવડે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ' પોતાના આધિકાર પ્રમાણે પોતે પ્રવૃત્તિ કરવી તેમાં અન્યો પોતાની દૃષ્ટિથી-અપેક્ષાવડે અધિકાર જાણ્યાનિના ટીકા કરે,-નિન્દા કરે તો તેથી પોતાનો આચાર કદી છોડવો નહિ, આ સર્વ અપેક્ષાએ અવબોધીને આત્માના ધર્મની શુદ્ધિ કરવામાંટે અત્યંત પ્રેમથી પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ

કર અગ્ન્યપ્રદેશી આત્મપ્રભુની સેવના કર્યા કર તારા સળન્ધી દુનિયા
 નમે તે કહે તેને માલજવાની ઇચ્છા પણ ન રાખ ત્હારી સાધનામા
 અવન્ત પ્રેમોત્સાહથી મડ્યો રહે દુનિયામા સાધુ અગર સાધ્વી વા
 અન્યમનુષ્યો જે ઈર્ષ ધર્મપ્રવૃત્તિ કરતા હોય તેની અનુમોદના કર અને
 બને તો તેમના અવિકારપ્રનાણે ધર્મસાધનામા સહાય આપ આત્મ-
 દૃષ્ટિથી ગર્વ જીવોને દેખ્યા કર અને તારા નિશ્ચયને તુ દૃઢપણે વળગી રહે
 જે મનુષ્યો પોતાના નિશ્ચયથી ડગી જાય છે, અર્થાત્ ધારના ખીવાની પેઠે
 ફણે ફણે ડગી જાય છે તેઓ સનિશ્ચયના સાધક બની શકતા નથી
 હગયા ઢોરની પેઠે સર્વ મનુષ્યોની આગળ મરણાત્મા થઈને પરિભ્રમણ
 ન કર પોતાને માટે આત્મસાક્ષીએ જે નિશ્ચય કરવામા આવ્યો હોય
 તે ખરો જાણવો “ ઘણો ડાહ્યો ઘણો ખરડાય ” આ કહેવત અનિ-
 શ્ચ બુદ્ધિધારક મનુષ્યોને લાગુ પડે છે જે થાય છે તે સારામાટે
 થાય છે એમ નિશ્ચય કરીને પોતાના પર આવી પડેલી ઉપાધિઓને સહન
 કર તને જે જે ધર્મક્રિયાઓ યોગ્ય લાગે તે કર્યા કર ગર્વ ક્રિયાઓનો
 તાત્પર્યાર્થ એ છે કે, આત્માના અનન્તગુણોને પ્રકટ કરવા વરવિનાની
 જાન નડામી છે, અર્થાત્ આત્માને મૂળ સાધ્યવસ્તુ અનુભોધીને યોગ્ય એવી
 ધર્મપ્રવૃત્તિને કર્યા કર - દુનિયામા સમ્યક્ત્વ, મિથ્યાત્વ, તેમજ સમ્યક્ત્વ
 અને મિથ્યાત્વના આચારો પ્રત્યર્થા કરે છે

જેટલું બને તેટલું સ્વાત્મહિત માધ્યા કર અને આત્મપુરૂષાર્થથી
 અન્યને પણ સહાય આપ્યા કર તારા નિશ્ચયને મેરૂપરંતની પેઠે હૃદ-
 યમા સ્થિરપણે ધારણ કર પોતાના નિશ્ચયવિના આત્મબળ પ્રગટતું
 નથી પોતાનો નિશ્ચય ખરેખર પોતાને પરમાત્મા બનાવવાને માટે
 મમર્થ થાય છે મનુષ્યોને આત્મનિશ્ચયવિના કોઈપણ કાર્યમા વિજય
 મળતો નથી જેનો નિશ્ચય ડગી જાય છે તે મહાપુરૂષ બની શકતો
 નથી દુનિયામા મનુષ્યોના ભિન્ન ભિન્ન વિચારો થાય છે તે તેમની
 યોગ્યતા પ્રમાણે થાય છે એમ અનુભોધીને પોતાના નિશ્ચયથી જરામાન
 ડગવું નહીં આગમો પ્રમાણે આ કાલમા સર્વ પ્રકારની ધાર્મિક ક્રિયાઓને
 સંપૂર્ણપણે કરવાને પ્રાય કોઈ શક્તિમાન નથી ધાર્મિક આદિ ક્રિયાઓ
 ખરેખર સર્વને માટે એકસગ્રામી નથી, માટે મનુષ્યોના અનેક મત
 દેખીને નયોની સાપેક્ષતાએ તેમથી ચાર ત્રણપુ કરવો, પણ કદી ગડાશીલ
 થવું નહિ સાધુઓની પણ ભિન્ન ભિન્ન ગ્રંથમતથી ભિન્ન ભિન્ન ધર્મક્રિયા-
 ઓ દેખીને તથા તેમના બાહ્યક્રિયાઓના વિચારો આદિની ભિન્નતા અવ
 લોકીને નયોની સાપેક્ષતાએ તે જીવોની મતિ, રૂચિ અને તેઓના અધિકારને
 અનુસાર ગાન્ત અને નિન્શક બનવું દુનિયામા ચાલુઓની ધર્મની દુકાનો

ધારણ કર ! ધારણ કે આત્મામા અનન્તમુખ રત્નુ છે આત્મામા પ્રેમ ધારણ કરીને પોતાના અધિકારપ્રમાણે ધર્મપ્રવૃત્તિ કર્યો કર

વિવેચણુ—હે ઉપકારક ચેતનમુનિગજ ! આપે આજેનો બોધ મારા હૃદયમા ઉઠા ઉતરી ગયો છે અને તેની અસર પૂર્ણ રીતે થઈ છે મારી રક્તિ અને મારી પ્રવૃત્તિને મેં જાણી છે અને તે પ્રમાણે હવે પ્રવૃત્તિ કર્યો કરીશ દુનિયાના લોકોના અનેક શબ્દોથી હવે મારા અધિકારની ધર્મપ્રવૃત્તિનો ત્યાં કરીશ નહિ અધ્યાપિપર્યંત મેં જો દોને રીજવવા મારા આચારો અને વિચારોને ફેરવ્યા હતા, પણ લોકોના જનો હવે હું બિલકુલ સખન્ધ સખતાર નથી મારા આત્માની શુદ્ધિ માટે અધિકારયોગે જે કરવાનું હતું તે કર્યો કરીશ મારા ઉપર આપનો અતુલ ઉપકાર થયો છે તે કદી વિસ્મરનાર નથી ધાર્મિક ક્રિયાઓના અનેક ભેદ છે, તપશ્ચર્યા આદિ અનુષ્ઠાનોના અનેક ભેદ છે, ધ્યાનના પણ ભેદ છે, તે સર્વે, જીવોના અધિકારયોગે મલ દેનારા છે સર્વ ધર્મક્રિયાઓ કઈ એક મનુષ્યના માટે અને તે પણ એકકાલમા કરવા માટે કરી નથી સર્વપ્રકારના ઔપધો કઈ એક રોગીને માટે નથી સર્વપ્રકારની વનસ્પતિ કઈ એક મનુષ્ય માટે નથી, -જેનો જે વખતે ઉપયોગ કરવાનો હોય તે વખતે તેનો આદર ઘટે છે દુનિયા નયોની અપેક્ષા જાણ્યાનિના ધાર્મિક ક્રિયાઓમા લડે છે અને આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપની માધ્યદગા બૂલી જાય છે તે યોગ્ય નથી હવે મેં આપના ઉપદેશ અનુસાર આત્માપયોગપણે વર્તના નિશ્ચય કર્યો છે અને તેથી તે પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરીશ આપના બોધથી હવે મારા મનના સકલ સંશયો ફેર થયા છે હવે હું મારા કર્તવ્યપર લક્ષ્ય રાખીશ મારા આત્માના શુદ્ધધર્મમા અત્યન્ત પ્રેમ ધારણ કરીશ જે સઘળું પ્રાપ્ત કરવાનું છે તે સર્વે આત્મામા છે જ્ઞાનદનો સમુદ્ર એવો મારો આત્મા હવે રીજવવો એજ નિશ્ચય કર્યો છે

ચેતન—હે વિવેચણુમુનિ ! તે જે નિશ્ચય કર્યો છે તે યોગ્ય છે તારા અધિકારપ્રમાણે તું સદાકાલ પ્રવૃત્તિ કર્યો કર દુનિયાના બોદવાના સામુ ન જો, પણ તારા કાર્ય સામુ જો જે મનુષ્યો પોતપોતાના અધિકારપ્રમાણે કાર્યો કરતા હોય તેની ટીકા ન કર, તેમજ તારી જે જે મનુષ્યો ચર્ચા-નિન્દા કરતા હોય તે જાણતતા જવાબ આપવામા જરા માન લક્ષ ન રાખ સંત, દરોન અને ચારિત્રની વ્યવહાર અને નિશ્ચય એ જે નયથી યથાર્થ અને યથાશક્તિ આરાધના કર્યો કર તને જે જે ધર્મપ્રવૃત્તિમા અત્યન્ત પ્રેમ થતો હોય તેમા પ્રવૃત્તિ કર જે જે આત્મ-બોધવડે તારૂં ચિત્ત સ્થિરતા મહત્ત્વ કરતું હોય તે તે આપનોને સેવ્યા

ચચળ છતાં આત્મામાં પ્રેમ ધારણ કરીને દુનિયાની લાજ છોડી દીધી,
એ જેવું તેનું કાર્ય ગણાય નહિ

સમતા કયે છે કે, મને વસ્તુઓ છોડી દીધી અને જાને તો પોતાના
ઉપર પછેડો ઓઢ્યો, અર્થાત્ હવે આત્માવિનાની દુનિયાની માત્ર સાબળવી
નહિ એવો નિશ્ચય કર્યો જાન દુનિયાની વાતો શ્રવણ કરીને થાકી ગયા,
દુનિયાના અનેક સજ્જો સાબળતા તેને આનંદ થયો નહિ, ઇન્તુ આત્માના
સ્વરૂપની વાલી સાબળતા તેના મનમાં અત્યંત આનંદ થયો, તેથી
તેણે નિશ્ચય કર્યો કે હવે આત્મધર્મવિનાના દુનિયાના સજ્જો શ્રવણ કર-
વામાં કંઈ આવ નથી હરણ અને નાગની-ગજો સાબળતા જે દશા થાય
છે તે દુનિયા જાણે છે આત્માના ગુણોની વાતો સાબળતા સહજાનંદ
પ્રગટે છે, એમ જાણે કાને નિશ્ચય કર્યો હોય એમ લાગે છે આ પ્રમાણે
ચતુ, મન અને ઈન્દ્રિય આદિ ઇન્દ્રિયો આત્માના ઉપર એટલી બધી
પ્રેમી બની ગઈ છે કે, તેઓને હવે બાહ્યનો વ્યાપાર ગમતો નથી
ઇન્દ્રિયોની વૃત્તિઓ પણ જોખીઓ ખરેખર આત્મરૂપ શ્રીકૃષ્ણના અભિ-
મુખ વર્ધને તેની દામીઓ બની ગઈ છે મતિજાનના ભેદનાળી એની
ઇન્દ્રિયો આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણની ઉપાસનામાં તલીન થઈ તેનું કારણ
ખરેખર પ્રેમ છે આવા ઉત્તમ પ્રેમનું સ્વરૂપ જે અનુભવે છે તે
પણ કથી શક્તો નથી સમતા કહે છે કે ઈન્દ્રિયોમાં પ્રેમરૂપ તત્ત્વ વ્યાપી
રહ્યું અને તે ઉદ્ધાસમાન થઈ ગયું, તેના યોગે તે ઈન્દ્રિયો આત્માની
ઉપાસના કરીને અદ્વૈત આનંદ અનુભવતી ગયી એવું જાણ્યું આત્માના
પ્રેમમાં ગરકાવ થએલી હવે, સમતા
આગળ શું શું જાણે

પણ ભિન્ન ભિન્ન અવલોકીને મનમાં વિચાર કરવો કે, -તેઓને મતિના અનુસારે જેટલું મુજે છે તેટલું કહે છે બનેતો પોતાની શક્તિનો તપાસ કરીને તેઓને ધર્મનો સત્યમાર્ગ ગ્રહણ કરવામાં સહાય આપી જેમ જેમ રાગદ્વેષની પરિપુતિ મન્દ પડે છે અને માધ્યસ્થવૃત્તિ પ્રગટે છે તેમ તેમ વીતરાગની વાણીનો અનુભવ પ્રકટતો જાય છે અનેક પ્રકારના ભિન્ન ભિન્ન એકાન્ત મતરૂપ મહાસાગરમાં પ્રવેશનારા અણ મનુષ્યો દુષ્પી જાય છે આત્માની શક્તિઓનો વિકાસ કરવો હોય તો અનેક નયોની સાપેક્ષતાએ ધર્મરહસ્યને અવબોધવું જોઈએ જૈનધર્મમાં અનેક મતભેદ પડ્યા છે તો પણ સર્વેનું સાધ્યબિન્દુ તો આત્માના શુણ્યોનો પ્રકાશ કરવો તેજ છે આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણોનો પ્રકાશ કરવામાંટે સર્વ પ્રકારની બાહ્ય રમણુતા ટાળનાની જરૂર છે બાહ્ય રમણુતામાં અનેક દોષને દેખતા છતાં પણ તેમાં રમણુતા યાચ છે આહું શું કારણ? આના ઉત્તરમાં કહેવાતું કે આત્મામાં રમણુતા કરવામાં મુખ્ય છે એમ નિશ્ચય થતો નથી ત્યાંમુધી, પર રમણુતામાં વિચાર રહે છે આત્મામાં રમણુતા કરવાથી અનંત મુખનો લોગ મળે છે એમ નિશ્ચય થતા, આત્માના રમણુતા થવાની અને તેથી પર રમણુતાની દેવ સહેજે ધૂટી જવાની હે વિચક્ષણુમુનિ ! તાર છેલ્લામાં છેલ્લું આ કાર્ય છે, માટે આત્મામાં પૂર્ણપ્રેમથી રમણુતા કર સર્વ શિષ્યો ન્તાનો સારપણુ એ છે કે, આત્મામાં રમણુતા કરવી આત્મામાં રમણુતા કરતા છતાં પારમાર્થિક કાર્યો પણ કરતા રહેવું અનેકાન્ત માર્ગથી ઉત્સર્ગ અને અપવાદનો નિશ્ચય કરીને આત્મધર્મની સાધના સાધવી છેનટમાં કહેવાતું કે તારા નિશ્ચયપ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કર્યોકર

વિચક્ષણુ—હે પરમોપકારક મુનિરાજ ! આપનો આધ સામગીને હું આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનો પ્રેમી બન્યો છું અને હવે દુનિયાની લાજ, ભય આદિને છોડીને હું મારા આત્માના-શુદ્ધધર્મની સેવા કરીશ સમતા કહે છે કે, ચેતનમુનિએ વિચક્ષણુ મુનિને જે ઉપદેશ આપ્યો છે તે મનન કરવા યોગ્ય છે વિચક્ષણુ મુનિએ આત્મા ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ મૂકીને આત્મા ઉપર અત્યન્ત પ્રેમ ધારણ કર્યો અને દુનિયાને રીજ નવાનો પ્રયત્ન છોડી દીધો, તેમજ તેણે દુનિયાની લાજ છોડી દીધી તેપ્રમાણે મને પણ આત્માના ઉપર અત્યત પ્રેમ ધારણ કરાવીને દુનિયાની લગભગ દોષાવી દીધી

વિકલ્પ સંકલ્પવાળું મન પણ પોતાની ચચળતાનો પરિહાર કરીને આત્માના ઉપર અત્યન્ત પ્રેમી બની યુ અને આત્મામાંજ સ્થિરતાનો અનુભવ કરવા લાગ્યું, એટલુંજ નહિ પણ તેણે પોતે

પ્રીતિ બનતિ પરથક્કી, જે તોડે હો તે જોડે પૂર ॥

પરમપુરુષથી રાગતા, પદ્મવત્તા હો દાસી ગુણગૌહ ॥ રૂપમં ॥

અનાદિજ્ઞાનથી પરસ્તુમા થનાર પ્રેમને, આત્માના ઉપર ધારણ કરવો જોઈ એ પરસ્તુમા થએલી અનત પ્રીતિને જે તોડે છે તે આત્માના પ્રીતિને જોડે છે આત્માના ઉપર જે ખરેખરો પ્રેમ પ્રગટ્યો તો જાણુ કે પરમાત્મપદ પ્રાપ્તિમા વાર લાગવાની નથી પ્રીતિ અર્થાત્ પ્રેમ પાપુ એક ધર્મોપદાન છે પરમાત્માના ઉપર અને સત્તાએ પરમાત્મત્વ જેમા રહ્યું છે એના પોતાના આત્માઉપર પ્રેમ ધારણ કરવાથી, મનુષ્યને ધર્મનું પગથીયું પ્રાપ્ત થાય છે પ્રશસ્ય પ્રેમ (પ્રશસ્ય રાગ)થી આત્માના ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે સિદ્ધાન્તમા પણ તે સબન્ધી કથ્યુ છે કે,

સો સુપનથ્યો રાગો, ધમ્મસયોગકારણો ગુણદો ॥

પદ્મ કાયધ્વોસો, યત્તગુણે સ્વપદ્મ ત સ્વર ॥ ૧ ॥

અરૂપી, અજ, અવિનાશી, એવા આત્માના ઉપર રાગ વા પ્રેમ ધારણ કરવાથી આત્માના ગુણોનો આવિર્ભાવ થાય છે ગુણો પ્રગટ્યા બાદ આત્માની પરમાત્મદશા થાય છે દગમા ગુણુસ્થાનક પર્યન્ત ગમતું જોર હોય છે આત્માના ગુણોમા અત્યન્ત રાગ યાને પ્રેમ થવાથી આત્મામાજ આત્મા રમણુતા કરે છે અને આત્માનેજ આત્મા ખરેખર અનન્તનુષ્ણોગરૂપ કૃણ આપે છે આત્મા પોતાની શક્તિવડે પોતાને ધ્યાય છે—સપ્રદાનકારક પાપુ આત્મામાજ પગિણુમે છે અને તેથી અસખ્ય પ્રદેશોથી અનન્તકર્મની વર્જણા ખરે છે અનન્તગુણનો આપાર આત્માજ પોતે અસખ્ય પ્રદેશરૂપ છે આત્માની પ્રીતિ થનાથી સુદૃઢપણે આત્મામા છ દારકો પરિણુમે છે અદુભપ્રેમ પોતે શુભપ્રેમરૂપની પરિણુતિરૂપે બનીને આત્માના ગુણો પ્રગટાવી શકે છે

સમતાના કહેના પ્રમાણે—ખરેખર આત્મસ્વામિવિના તેની તેવી દશા થઈ રહે છે, અર્થાત્ આત્મસ્વામિવિના તેના પાપુ રહેવાના નથી, એમ પોતે વેદે છે તે સત્ય જણાય છે આવો ઉત્તમ મોક્ષમાર્ગ હેતુભૂત પ્રેમ તે સત્ય પ્રેમ છે ખરેખર તે જેના હૃદયમા પ્રગટે છે તે પરમાત્મપદને પ્રાપ્ત કરી શકે છે સમતાના ઉદ્દગારોથી આપણે પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

વૈષયિક પ્રેમનો ત્યાગ

પાપ ઇન્દ્રિયોના પ્રેવીત વિષયોમા જે પ્રેમ થાય છે તે વૈષયિક પ્રેમ ગણાય છે મનથક્કી પણ પર જડસ્તુગબન્ધી જે રાગ થાય છે તે પણ વૈષયિક પ્રેમ કથાય છે. એવા વૈષયિક પ્રેમનો ત્યાગ કરવાની આવશ્યકતા છે.

હઠાવી તકાય નહિ આ પ્રમાણે મારા મનની પ્રેમદગ્ધતા અનુભવ કથીને મુલાવુ છું કે હે અનુભવ ! હવે તો આત્મપ્રીતમનિના મારે પ્રાપ્તિ આ ઠેકાણેજ જતો રહેશે સમતાની સર્વ વાત સાબળીને અનુભવ કહે છે કે, જે જન આતુર છે અને જેનામાં આતુરી અર્થાત્ આતુર્ય છે તેનાથી આનન્દના ઘન એવા આત્મારૂપ પરમાત્મસ્વામી દૂર નથી

સમતાનું અનુભવ પ્રતિ જે સમાપ્તિ આવે છે તેમાં એમ અનુભવાય છે કે, સમતા પોતાના સ્વામિની સાથે જે પ્રેમ ધારણ કરી રાકે છે તેનું વર્ણન થઈ શકવું મુશ્કેલ છે મનોવૃત્તિને જ્યાં અત્યંત પ્રેમરસ પડે છે ત્યાં કોઈ તરફનું વિદ્ય ગણ્યાનિના ચાલી જાય છે આજ કારણથી કહેવામાં આવ્યું છે કે “જ્યાં ઇચ્છા છે ત્યાં માર્ગ છે, જ્યાં પ્રેમ છે ત્યાં આકર્ષણ છે” સમતાના મનમાં જેની તુલના ન થાય એટલે જોવા પ્રેમ છે તેથી તે આ પ્રમાણે જેવું છે તેવું કથે છે હાથી પોતાના મનથી જ્યારે હાથણીને દેખી મસ્ત બને છે, ત્યારે મહાવતે કરેલા અકુશના પ્રહારોને પાપુ તે હાસાબમાં ગણતો નથી સમતાનું મન પાપુ આત્માના ઉપર પ્રેમમસ્ત બની ગયું છે તેથી તે પાછું હકંતું નથી, એમ સમતાનું કહેવું સમતાનડે મુક્ત છે

સમતા આ પ્રમાણે અનુભવને આત્મવૃત્તાત નિવેદન કરે છે અનુભવ એ આત્માનો આન્તરિક મિત્ર છે સમતાની પાસે અનુભવ આની શકે છે-સમતાની વાર્તા અનુભવિના કોઈ શ્રવણ કરવાને લાયક નથી, આમ મનમાં સમતા જાણી શકે છે, તેથી તે આ પ્રમાણે કહે છે આત્માના સંકરૂપમાં થનાર પ્રેમ, ઉપરઉપરના ગુણસ્થાનકમાં અનંત ગુણ વિદ્યુત્ત બને છે-આત્માને અને સમતાને એક્યભાવ કરાવી આપનાર ખરેખર-આત્મામાં ઉત્પન્ન થનાર શુદ્ધપ્રેમજ છે બાહ્યસ્તુનો જે પ્રેમ છે તેને નિષપ્રેમ કહેવામાં આવે છે અને આત્માના સદગુણો અને તે સદગુણોના નિમિત્તો ઉપર થનાર પ્રેમને અમૃતપ્રેમ કહેવામાં આવે છે બાહ્યમાં સુખની પ્રાપ્તિથી જે પ્રેમ થાય છે તેનાથી અન્તે વિાની પેઠે સુખજ પ્રાપ્તિ થાય છે આત્માના ઉપર જેમ જેમ પ્રેમ વધતો જાય છે તેમ તેમ શુક્રાવેશ્યાની ઉજ્જવલતા વૃદ્ધિ પામે છે આત્માની ઉપર થનાર શુદ્ધપ્રેમ ખરેખર ચન્દ્રની નાદનીની પેઠે આનન્દ આપ્યા વિના રહેતો નથી બાહ્યસ્તુઓનો પ્રેમ નિષ્પત્તિ પેઠે અવમોધીને તેનો ત્યાગ કરના પ્રયત્ન કરવો જોઈએ શ્રીમદ્ દેવચન્દ્ર ઉપાધ્યાય તે સમન્ધી મપમદેવના સ્તવનમાં જણાવે છે કે—

પ્રીતિ મનાદિની વિષમરી, વં રીતે હો કરવા મુજબાવ ॥

કાવી નિર્વિષ પ્રીતિદો, વિષ મન્ત્વે હો કહો ધને વનાવ ॥ ૬૫૫૦ ॥

પ્રીતિ બનતિ પરચકી, જે તોડે હો તે જોડે પુહ ॥

પરમપુરુષથી રાગતા, પૂજ્યતા હો દાસી ગુણમેહ ॥ રૂપમ૦ ॥

અનાદિકાલથી પરવસ્તુમા થનાર પ્રેમને, આત્માના ઉપર ધારણ કરવો જોઈએ પરવસ્તુમા થએલી અનત પ્રીતિને જે તોડે છે તે આત્માના પ્રીતિને જોડે છે આત્માના ઉપર જો ખરેખરો પ્રેમ પ્રગટવો તો જાણુ કે પરમાત્મપદ પ્રાપ્તિમા વાર લાગવાની નથી પ્રીતિ અર્થાત્ પ્રેમ પાપુ એક ધર્માનુષ્ઠાન છે પરમાત્માના ઉપર અને મત્તાએ પરમાત્મત્વ જેમા રહ્યું છે એના પોતાના આત્માઉપર પ્રેમ ધારણ કરવાથી, મનુષ્યને ધર્મતુ પગથીયુ પ્રાપ્ત થાય છે પ્રસન્ન પ્રેમ (પ્રસન્ન રાગ)થી આત્માના ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે સિદ્ધાંતમા પણ તે સખન્ધી કથ્યું છે કે,

સો સુપસંધો રાગો, ધમ્મસયોગકારણો ગુણદો ॥

પદમ કાયધ્વસો, યસ્યગુણે સ્વહૃત સમ્ભવ ॥ ૧ ॥

અરૂપી, અજ, અવિનાશી, એના આત્માના ઉપર રાગ વા પ્રેમ ધારણ કરવાથી આત્માના ગુણોનો આનંદો વધે છે ગુણો પ્રગટના બાદ આત્માની પરમાત્મદશા થાય છે દરામા ગુણસ્થાનક પર્યન્ત રાગતુ જોર હોય છે આત્માના ગુણોમા અત્યન્ત રાગ યાને પ્રેમ થવાથી આત્મામાજ આત્મા રમણતા કરે છે અને આત્માનેજ આત્મા ખરેખર અનન્તસુખભોગરૂપ ફળ આપે છે આત્મા પોતાની શક્તિનડે પોતાને ધ્યાય છે—સપ્રદાનકારક પણ આત્મામાજ પરિપુરે છે અને તેથી અસખ્ય પ્રદેશોથી અનન્તકર્મની વર્જણા ખરે છે અનન્તગુણનો આવાર આત્માજ પોતે અસખ્ય પ્રદેશરૂપ છે આત્માની પ્રીતિ થવાથી હુકમણે આત્મામા છ કારકો પરિપુરે છે અશુભપ્રેમ પોતે શુભપ્રેમરૂપની પરિપુતિરૂપે બનીને આત્માના ગુણો પ્રગટાવી શકે છે

સમતાના કહેવા પ્રમાણે—ખરેખર આત્મસ્વામિવિના તેની તેવી દરા થઈ રહે છે, અર્થાત્ આત્મસ્વામિવિના તેના પાપુ રહેવાના નથી, એમ પોતે વહે છે તે સત્ય જણાય છે આવો ઉત્તમ ભોક્ષમાર્ગ હેતુભૂત પ્રેમ તે સત્ય પ્રેમ છે ખરેખર તે જેના કૃત્યમા પ્રગટે છે તે પરમાત્મપદને પ્રાપ્ત કરી શકે છે સમતાના ઉદ્દગારથી આપણે પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

વૈષયિક પ્રેમનો ત્યાગ

પાપ ઈન્દ્રિયોના ત્રેવીસ નિષયોમા જે પ્રેમ થાય છે તે વૈષયિક પ્રેમ ગણાય છે મનચકી પણ પરવસ્તુસખન્ધી જે રાગ થાય છે તે પણ વૈષયિક પ્રેમ કથાય છે એવા વૈષયિકપ્રેમનો ત્યાગ કરવાની આવશ્યકતા છે

અનાદિજાલથી ગ્રાહીઓ વિષયપ્રેમથી કર્મની પરપરા વધારીને સસારમા પરિભ્રમણ કરે છે વિષયપ્રેમ વા વિષયરાજથી મનુષ્યો યોતાના શુભોત્તે નાશ કરે છે વિષયો ખરેખર વિના કરતા પણ અનતશુભ અશુભ છે વિષયો એક બનમા મરણ પડે છે અને વિષયથી તો અનતભવપર્યન્ત સસારમા પરિભ્રમણ કરવું પડે છે વિષય બહાપુ ક્યાંથી ગ્રાહીને નાશ થાય છે અને વિષય તો સ્મરણ કરનામાનથી દ્રવ્ય ગ્રાહી અને ભાવગ્રાહીને નાશ થાય છે જે મનુષ્યો, પ્રેમલક્ષણભક્તિનો પાવ ઇન્દ્રિયોના વિષયભોગમા ઉપયોગ કરે છે, તેઓ દુર્ગતિમા પ્રવેશ કરે છે અનાદિજાલથી જીવો પરવસ્તુઓમા પ્રેમ ધારણ કરે છે પણ તેથી અર્થાત્ પરવસ્તુઓથી તેમને મુખ મળતું નથી, તેમજ પરવસ્તુનો પ્રેમ ક્ષણિક હોવાથી બદલાયાવિના રહેતો નથી વિષયપ્રેમમા મસ્ત બનેલા અજ્ઞાની જીવો વિષયના કીડા બનીને કીડાની જેઠે સસારમા અનેક પ્રકારના દુઃખો પ્રાપ્ત કરે જે વિષયના પ્રેમથી મનુષ્યો અનેક પ્રકારના પાપકૃત્યોને આચરે છે વિષય પ્રેમથી અનેક વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ કરવા ઇચ્છા ઓ પ્રગટે છે અને તેથી પ્રસંગોપાત્ ઇચ્છાઓની પૂર્તિમાટે અન્ય દો પોપણ સેવાવિના છૂટકો થતો નથી વિષયના પ્રેમથી મનુષ્યો ક્યા પાપ સેવી શકતા નથી ? અર્થાત્ સર્વ પાપ કરે છે હવાહલ વિષ સમાત એવા વિષયના પ્રેમથી ફર રહેવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ જડ વસ્તુઓના ભોગથી કદી જીવને નાનિત થઈ નથી અને ભરિષ્યમા કોઈ પણ જીવને નાનિત થનાર નથી તેમજ પરવસ્તુઓના પ્રેમથી મનુષ્યોને પ્રસંગોપાત્-પ્રતિકૂલ સંયોગોપર-દેવ પણ થાય છે પરવસ્તુઓનો રાગ કરનામા એક અગ માન પણ મુખ બાપતું નથી રાવણે મીતાના ઉપર વૈષયિક રાગ ધારણ કર્યો, તેણે જો કેવું ખરાબ આચર્યું તે સર્વે જાણે છે નિરકશેષે ધાન્યના ઉપર અશુભ રાગ ધારણ કર્યો તેણે જો ખરાબ આચર્યું હતું પરવસ્તુના રાગવડે સ્વાધીની જુલિ પ્રગટે છે અને તેથી મનુષ્યો અનેક જીવોના ગ્રાહી હરીને યોતાણુ સાર્ ઇચ્છે છે સ્વાધિક પ્રેમથી અન્ય મનુષ્યોને દુઃખ આપવામા આત્મભજનો ઉપયોગ થાય છે જે પરવસ્તુ ઉપર રાગ ધારણ કરે છે તે ચિન્તામણિ રતને બદલે કાચને મહણુ કરે છે જે મનુષ્યો જડ વસ્તુઓની જડતા અને ક્ષણિકતા નથી જાણતા તેઓજ તેમા મોટ પામે છે સર્વ દોષણુ મૂળ ખરેખર વૈષયિક પ્રેમ છે આ સસારમા સદાકાળ આત્માને સ્થિર કરનાર વૈષયિક પ્રેમ છે તેના સળન્દ્રે કોઈ મુખીઓ થયો નથી અને કોઈ થનાર નથી પુત્ર, ધન, સ્ત્રી, કુટુંબ આદિ ઉપર અપ્રશસ્ય પ્રેમ વા રાગના બધનથી બધા યતા જીવો ખરેખર સસારરૂપ કેદખાનાથી છૂટા થઈ શકતા નથી

કિમ્પાકના ક્ષણથી કદાચિ સુખ મળી રહે! તે વિષયના પ્રેમથી સુખ મળી રહે સામાજિક પદાર્થોના પ્રેમયાને રાગથી ઈષ્ટપદાર્થોમા મમત્વ થનાથી જીવ પોતાને હાથે પોતે બધાય છે પાત્ર ઈન્દ્રિયોના નિષયોમા સુખની ખુદ્ધિ પ્રગટે છે તેથી, તે તે વિષયોપર પ્રેમ થાય છે, પણ જ્યારે પાત્ર ઈન્દ્રિયોના વિષયોમા સુખની ખુદ્ધિ રહેતી નથી ત્યારે, વિષયોનો રાગ ટળે અને તેથી બાવ શ્રદ્ધવર્થ સુખની સપ્રાપ્તિ થાય છે

આન્તરિક સુખ તરફ રૂચિ પ્રગટ્યાવિના બાહ્ય વિષયો તરફથી ચિત્ત પાછું હઠતું નથી, માટે આત્મિકસુખપ્રતિપાદક શાસ્ત્રોત્તુ તથા સદ્ગુરુઓત્તુ તરફ જરીને આત્મસુખત્તુ જ્ઞાન કરતું બેઠ્યે આત્મિક-સુખનો નિશ્ચય થતા પરવસ્તુઓ ઉપરથી રાગની ખુદ્ધિ ટળના માટે છે અને આત્માના ઉપર પ્રેમ પ્રગટે છે ધીરે ધીરે પ્રશસ્ય પ્રેમની પણ ખુદ્ધિ થતી જાય છે અહો! જનત્તમા રાગનો નાશ કરનારા વિરલા મનુષ્યો છે આ કાવમા રાગનો અર્થાત્ પ્રેમનો સર્વયા ક્ષય થતો નથી છઠ્ઠા ગુપ્તસ્થાનકમા રહેલા મુનિવરોને પણ સજ્જલનનો રાગ હોય છે મુનિવરો જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રનો રાગ ધારણ કરીને સસાગ્રના વૈષયિક રાગનો ક્ષય કરે છે સસારી જીવોએ પચેન્દ્રિય નિષયોના ત્યાગી અને પચમહામતધારી એના સાંતુઓ ઉપર રાગ ધારણ કરવો આમ કરવાથી મસારી જીવોને મોક્ષમાર્ગની અભિરૂચિ પ્રગટે એમા રાકા નથી વૈષયિક પ્રેમનો ત્યાગ કરવા માટે દેવ ગુરુ અને ધર્મતુ આલબન લેવું બેઠ્યે દેવ ગુરુ અને ધર્મતુ આવબન લીધા વિના એકદમ વૈષયિક પ્રેમનો નાશ થતો નથી જે મનુષ્યો આગમો ઉપર પ્રેમ ધારણ કરે છે, તેઓનો પ્રેમ ખરેખર ગુદ્ધધર્મ તરફ વળે છે સોના અને પારાને શોધીને ગુદ્ધ બનાવનાર જેમ ઔપધીઓ વગેરે હોય છે, તેમ આગમોરૂપ ઔપધીવડે અગુદ્ધ પ્રેમની અગુદ્ધતા ટળે છે અને શુદ્ધતા પ્રગટે છે શાન્તરસ પોષક આગમોના પરિશીલનથી, આત્મા ઉપર રૂચિ પ્રકટે છે અને તેથી દોષોના વિકારોનો ક્ષય થાય છે વૈષયિક પ્રેમનો નાશ કરવા માટે સદ્ગુરુના આવબનસમાન કોઈ પુષ્ટ હેતુ નથી સમતા રસતુ પાન કરનારો એના સદ્ગુરુના સમાગમથી વિષયપ્રેમરૂપ ઝેર ટળી જાય છે જનુલી મનવડે સર્પતુ ઝેર ઉતારી રાકાય છે, તેમ સદ્ગુરુના વૈરાગ્ય બોધવડે મોહસર્પતુ-નિષમ વિષય પ્રેમ નિષ, ઉતારી રાગાય છે વિષય પ્રેમ જ્યારે ક્ષુદ્રયમા રુકુરે ત્યારે વિષયની અનિત્યતા ચિતવવા પ્રયત્નનીય બની જવું, તેમજ આત્માના શુદ્ધ ધર્મતુ સ્મરણ કરવા મનને રોડી દેતું આત્માને કહેવું કે હે આત્મન! તું પોતાનું મૂળ સ્વરૂપ ત્યજીને બાહ્યમા કેમ પરિશ્રમણ કરે છે વિષયના ઝેરીલા વનમા

તારા ગુણોની હાનિ થયા નિના રહે તેમ નથી હે ચેતન ! તને વિર-
 યાદિનો નિયયપ્રેમ કરવો ઘટતો નથી પરવસ્તુમા ભોગની બુદ્ધિ
 ધારણ કરવી એ કોઈ રીતે સાધ્ય નથી પરવસ્તુને ચોતાના મુખને
 માટે ઉપયોગમા લેવાનો બુદ્ધિપુત્ર જે રાગ પ્રગટે છે તે અયોગ્ય
 છે જડ વસ્તુઓના મુખધર્મ ખરેખર પણ કાલમા નથી, તેથી તેઓ
 ના ભોગવડે મુખની આશા ધારણ કરવી એ બ્રાન્તિ છે પરવસ્તુના
 રામા અસ મનુષ્યો ચોતાનું જીવન બીજીત કરે છે, પણ તેથી તેઓને
 અન્તે કંઈ લાભ મળતો નથી હે ચેતન ! શા માટે સ્વાર્થમય એવો
 પરવસ્તુ ભોગનો રાગ ધારણ કરે છે ? તને અધ્યાપિ પર્યત પરવસ્તુના
 ભોગરાગથી દિવિત મુખ પ્રાપ્ત થયું નથી શ્રી સર્વજ્ઞ ભગવતોએ કેવલ
 જ્ઞાનથી અપ્રસરયપ્રેમનું જે સ્વરૂપ કથ્યુ છે તે બરાબર છે જડવ
 સ્તુઓના ભોગની બુદ્ધિથી સ્વાર્થિક રાગ પ્રકટે છે પરવસ્તુ ખરેખર
 ચોતાના મુખ માટે થતી નથી, ફક્ત બાહ્ય મુખને માટે હોય છે
 બાહ્ય મુખની ક્ષણિકતા હોવાથી આન્તઃગિક નિત્ય મુખની પ્રાપ્તિના
 ત્યાગ કરીને કોણ ક્ષણિક વૈરાગિક મુખપ્રાપ્તિ માટે મનુષ્ય જીવન હારે ?
 અલગત કોઈ જ્ઞાની ચોતાનું જીવન હારે નહિ વિષયરાગમા ફસાયલા
 મનુષ્યો ભૂંડની પેઠે ચોતાનું જીવન નાજે છે વિષયપ્રેમના પ્રેમીઓ ભણે
 એક ક્ષણને માટે દેનતાઓ જેવા આનંદી દેખાય, પણ અન્ય ક્ષણમા
 તો તેઓના ક્રુદ્ધમા શોકની લાગણીઓ વાસ કરવાનીજ વિષયરાગની
 ધૂનમા અસ જીવે ચોતાને અનૈકિક મુખભોક્તા તરીકે માને છે પણ
 એ તેઓની ભૂલ છે તાદ પશ્ચાત્ત જેમ તાપ પડે છે, તેમ બાહ્ય
 મુખના ક્ષણ પશ્ચાત્ત દુખનો ક્ષણ આવીને ઉભો રહે છે બાહ્ય પદાર્થો
 જે મુખના સાધનભૂત કટપવામા આ યા હોય છે તેજ પદાર્થો અમુક
 સયોગોમા ખરેખર દુખના હેતુરૂપે પરિણમે છે બાહ્ય જે જે સયોગો
 અમુક કાલમા રાગથી મુખહેતુભૂત લાગે છે તેજ બાહ્ય સયોગો પુન
 બાહ્યવૃત્તિથી દુખ હેતુરૂપ લાગે છે જે પદાર્થોમા અત્યંત પ્રેમ થાય
 છે તેજ પદાર્થ ઉપર અ યન દ્રેષ ઉત્પન્ન થાય છે જે પદાર્થો માટે
 પ્રાણ આપવાની બુદ્ધિ થાય છે તેજ પદાર્થ ઉપર કેટલોક સમય જતા
 નોનાની પણ બુદ્ધિ થતી નથી જે પદાર્થોમા મુખનો વિશ્વાસ થયો
 હોય છે તેજ પદાર્થોમા દુખનો વિશ્વાસ થાય છે જે જે મનુષ્યો
 સાથે વૈરાગિક રાગનો સમન્ધ બાધામા આવે છે તે તે મનુષ્યોની સાથે
 દ્વેષનો પણ સમન્ધ થઈ જાય છે. દુનિયામા સ્વાર્થનો પ્રેમ કોઈની સાથે
 સદાકાલ રહ્યો નથી અને રહેવાનો નથી

પદાર્થોમા મુખની બ્રાન્તિથી અસ જીવે વૈરાગિક રાગને ધારણ

કરીને તે પદાર્થોની પ્રાપ્તિ માટે અન્યોના દાસ બને છે તો પણ તેઓનું અન્તે દાસપણું તો ટળતું નથી અશુભ પ્રેમથી મનુષ્યો અનન્ત મુખરૂપ પોતાના આત્માને અવલોકી શકતા નથી જે મનુષ્યો આત્મા તરફ વળ્યા નથી તેઓને તો પોતાનું જ બાહ્ય કાર્ય સત્ય લાગે છે અને તેથી તેઓ આત્મજ્ઞાનિયોને ભ્રમિત થએલા માને છે નિષયપ્રેમના સરકારે દાળના એ કંઈ સામાન્ય બાબત નથી વૈષયિક પ્રેમને અશુભ જાણવામા આવે છે તોપણ અનાદિકાવથી તેનું પ્રગલ્ભ જોર હોનાથી તેની સ્ફુરણ પ્રગટ્યા કરે છે સ્વપ્નમા પણ અશુભ પ્રેમના સરકારે જાગૃત થઈને મન અને ગયા ઉપર પોતાનું સામ્રાજ્ય પ્રતાર્તાવવા બાકી રાખતા નથી વૈષયિક પ્રેમનો નાશ એકદમ થતો નથી વૈષયિક પ્રેમનો ત્યાગ કરવો જોઈએ, એમ ઉપદેશ દેનારાઓ પણ વૈષયિક પ્રેમના દાસ બની ગએલા દેખવામા આવે છે વૈષયિક પ્રેમનો નાશ કરનામાટે મનુષ્યો વૈષયિક પ્રેમની નિન્દા કરે છે અને તેને ધિક્કારે છે, તોપણ પુનઃ તેને સેવે છે અને નિષય પ્રેમના નેવક તરીકે જગતમા જાહેર થાય છે ઔદારિક શરીરના યોગે પાચેઈન્દ્રિયોદ્ધારા નિષયમા પ્રવૃત્તિ થાય છે, તેમજ ભોગાવથી કર્મના ઉદયથી વિષયભોગમા પ્રવૃત્તિ થાય છે, પણ તેમા જોએ-એના પ્રસંગે પણ-રાગ ધારણ કરતા નથી, તેઓ અન્તે વૈષયિક પ્રેમથી રૂટે છે, તેમજ સામાજિક દુષ્કાળથી પણ છૂટે છે દુનિયામા જડપદાર્થો જ્યાં ત્યાં દેખાવાના, તેમજ તેઓ પોતાના સ્વભાવે રહેવાના, માટે જ્ઞાનીઓએ તેઓમા વૈષયિક પ્રેમ કરવો નહીં, એટલું જ અતઃ કહેવાનું તાત્પર્ય છે વૈષયિક પ્રેમદૃષ્ટિથી જડ પદાર્થોને અવલોકના ન જોઈએ પદાર્થોના સ્વભાવ પ્રમાણે પદાર્થોને અવલોકના તેમા કંઈ હરજત નથી, કારણ કે વસ્તુના ધર્મોને અમ્યક્ જાણવા તે તો સમ્યક્જ્ઞાન જાણવું-રાગ અને દ્વેષવિના વસ્તુને વસ્તુના સ્વભાવ પ્રમાણે અવલોકની એતો ખરેખર ઉત્તમ જ્ઞાન કથાય છે દરેક પદાર્થોનું સ્વરૂપ જાણનાની જ્ઞાનરૂચિ આદરવા-યોગ્ય છે, પણ તેમા રાગ ધારણ કરવો જો એ નહિ વૈષયિક પ્રેમનો ત્યાગ કરનાથી ખરી રાત્તિ અને સત્ય આનંદ પ્રકટે છે

અશુભ વૈષયિક પ્રેમનો ત્યાગ કરવાનો સરમ ઉપાય એ કે, સત્ય ધર્મના હેતુઓમા રાગ વા પ્રેમ ધારણ કરવો કોઈપણ પ્રકારની સામાજિક મુખની આગાવિના દેન શુર અને ધર્મ ઉપર અને તેના હેતુઓપર જે રાગ ધારણ કરનામા આવે છે, તેને પ્રસર્ય પ્રેમ વા પ્રસર્ય રાગ કો જે છે પ્રસર્ય ધર્મ હેતુઓ ઉપર અને

આત્માના ઉપર પ્રેમ ધારણ કરવામા આવે છે ત્યારે અપ્રશસ્ય પ્રેમ પોતાનું સ્વરૂપ તજીને પ્રશસ્ય પ્રેમ તરીકે પોતાનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે જગતના સર્વ જીવોપર પોતાના આત્મસમાન પ્રેમ ધારણ કરવાથી અપ્રશસ્ય પ્રેમ ટળી જાય છે અને હૃદય ક્ષેત્રમા પ્રશસ્ય પ્રેમનો મહા સાગર પ્રગટે છે અને તે પોતાની હદ પ્રમાણે રહે છે

વૈયથિક પ્રેમનો ત્યાગ કરવાના જે જે ઉપાયો બતાવ્યા તે તે પ્રમાણે બન્ય જીવોએ પ્રવૃત્તિ કરીને, પ્રશસ્ય પ્રેમને, સમતા સ્ત્રીની પેઠે ધારણ કરવો જોઈએ આત્માની સમતા સ્ત્રી પોતાના આત્મપ્રભુ ઉપર જેવો પ્રેમ ધારણ કરે છે, તેવો પ્રેમ ખરેખર આપણા અન્તરમા પ્રકટાવના પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અને આત્માની અત્યંત સુહૃદ પ્રેમથી ઉપાસના કરી જોઈએ આત્મા ઉપર થનાર પ્રેમને સુહૃદ પ્રેમતરીકે અવબોધવો એમ લેખકનો સંકેત છે સર્વ પરભાવનો પ્રેમ ટળી જાય અને પોતાના આત્મા ઉપરજ પ્રેમ પ્રગટયા કરે, તો અલપ કાલમા આત્મા તે પરમાત્મા થાય એમા કોઈ બાતની સંકા નથી

આખા પદનો આરાસ એ છે કે, મન વચન અને કાયાના યોગવડે અન્તરમા પ્રેમપૂર્વક આત્મસ્વામિની સાથે રમપૂતા કરવી અશુભ પ્રેમને શુભ પ્રેમમા ફેરવી નાખવા માટે પ્રભુદર્શન અને પ્રભુપૂજા, તથા સામાયિક આદિ છ આવશ્યક, સદ્ગુણ મેના, પરોપકાર અને સિદ્ધાન્ત થનપુ નગેરેમા પ્રેમપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવી અને સર્વ હેતુકાર સાધ્ય એવા આત્મા ઉપર પ્રેમ ધારણ કરવો સર્વ આત્માઓ ઉપર પોતાના આત્માની પેઠે પ્રશસ્ય પ્રેમ ધારણ કરીને તેઓનું યેય કરના પ્રવૃત્તિ કરવી સાધુ અગર આવકતા મતો પાળવા પ્રયત્ન કરવો આત્માના ગ્રહગુણો ઉપર પ્રેમ ધારણ કરવો આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશમા અનન્ત અનન્ત ગુણો અને અનન્ત અનન્ત પર્યાયો છે, એવા અચળ અવિનાશી અખંડ પરમાત્મ ન્દમય આત્મપ્રભુપર શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરવો અશુદ્ધ પ્રેમનો નાશ કરવા માટે, આત્માના ગુણોનો પ્રેમ ધારણ કરવો જોઈએ સન્તો આત્માના પ્રશસ્ય પ્રેમમા સદાકાલ નરકાલ બને છે અને આત્માનો અનુભવરસ પોતે સ્નાહે છે આત્મામા પ્રેમ યવાથી સમતા પોતાના આત્માની સાથે મળે છે અર્થાત આત્મામા ક્ષાયિક બાવે ચારિત્ર પ્રકટે છે સમતાની અનુભવપ્રતિ જે અનુભવ કયા છે તેનો અનેક આશયોથી સાર મહીને આત્મસ્વભાવમા રમપૂતા કરવી, એજ સર્વ શાસ્ત્રોના ઉત્તમ સાર છે

(૫૨૯)

પદ ૧૦૫

(રાગ આશાવરી)

અનધૂ વૈરાગ વેટા જાયા, યાને સોજ કુટુમ સનઝાયા. ॥ અનધૂ ॥

જેણે મમતા માયા ઝાઈ, સુખ દુઃખ દોનો માઈ,

કામક્રોધ દોનોકુ ઝાઈ, ઝાઈ વૃષ્ણાઝાડ. ॥ અં ॥ ૧ ॥

દુર્મતિ દાદી મત્સર દાદા, મુઝ દેખતહી મુઝા ॥

મગલરૂપી ઝઘાઈ વાંચી, એ જન વેટા હુવા ॥ અનધૂ ॥ ૨ ॥

પુણ્યપાપ પાઢોશી ઝાચે, માન લોમ દોડ મામા ॥

મોહ નગરકા રાજા ઝાયા, પીઝેહી પ્રેમતે ગામા. ॥ અં ॥ ૩ ॥

ભાવ નામધર્યો વેટાકો, મહિમા વરણ્યો ન જાઈ ॥

જાનન્દધન પ્રમુદ્ધ ભાવ પ્રગટ કરો, ઘટઘટ રહ્યો સમાઈ. ॥ અં ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ — શ્રીમદ્ જ્ઞાનન્દધનજી મહારાજ જે છે કે, જે યોગી પુરૂષ છે તેને વૈરાગ્યરૂપ પુત્ર ઉત્પન્ન થાય છે યોગીના વૈરાગ્યપુત્રે મોહ રાજાનું કુટુંબ ખોળીખોળીને ખાધું — વૈરાગ્યે પ્રથમ તો મમતાનો નારા કર્યો વૈરાગ્યવિના મમત્વ આવનો નારા થતો નથી વૈરાગ્યે મમતાનું ભક્ષણ કર્યું, તેમજ તેણે માયાનો પણ નારા કર્યો શાતાવેદનીયજન્ય મુખ અને અશાતાવેદનીયજન્ય દુઃખ એ બેનું પણ ભક્ષણ કર્યું (વૈરાગ્યથી શાતા અને અશાતા બન્ને વેદનીયનો નારા કરી શકાય છે) વૈરાગ્યે કામ અને ક્રોધ એ બંનેનું પણ ભક્ષણ કર્યું (જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યથી કામનો નારા થાય છે) કામના વેગને દબાવવામાટે જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યસમાન અન્ય કોઈ મહાન ઉપાય નથી મનુષ્યો ક્રોધથી પરસ્પર એક બીજાનો ઘાત કરે છે — ક્રોધથી સ્વ અને પરનું અભીષ્ટ થઈ રાગનું નથી જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યથી ક્રોધને જીતી શકાય છે અને ઉત્તમ ક્ષમાને પ્રાપ્ત કરી શકાય છે જગત્મા વૃષ્ણાના સમાન અન્ય કોઈ દુઃખકૃત નથી વૃષ્ણાથી જોવા સ્વપ્નમા પણ અનેક પ્રકારની ઉપાવિયોને સહે છે વૃષ્ણાના અનેક ભેદો છે વૃષ્ણાના અનેક ભેદોને જીતવા હોય તો જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યને ધારવો જોઈએ જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યે વૃષ્ણાનું પણ ભક્ષણ કર્યું — વૃષ્ણા મકંઠ જગતનું ભક્ષણ કરે છે, એવા પ્રકારની વૃષ્ણાનું જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યે ભક્ષણ કર્યું દુર્મતિ દાદી અને મત્સર દાદા તો વૈરાગ્યનું મુખ દેખતા જ મૃત્યુ પામ્યા જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય પુત્રનો જન્મ થતા આત્માએ મગવરૂપ વધાઈ

વાની અને મનમાં હર્ષ પામ્યો. જ્ઞાન પ્રાપ્તિ વેરાગ્યે પુણ્ય અને પાપ રૂપ બે પાત્રોની બાંધણી કર્યું, તેમજ માન કે જે જગતના જીવોને અને પ્રકારની આપત્તિઓ સમર્થ છે તેનું પણ વેરાગ્યે બાંધણી કર્યું લોભનો યોગ નથી, અર્થાત્ દનમાં ગુણસ્થાનકપર્યંત લોભની સ્થિતિ છે કેાં વ્યયજન્યમાન સમુદ્રનો કદાપિ પાર પામી શકે છે, પણ લોભરૂપ સ્વયંજન્યમાન સમુદ્રનો કોઈ પાર પામી શકતું નથી. સર્વ જીવોમાં લોભ વ્યાપીને રહે છે લોભના અનેક પ્રકારના ભેદ પડે છે જોમન, જાનિવાપાનિ, દોહોસ-વવિળાસનો-લોભ સર્વપ્રકારના પાપોનું મૂલ છે લોભ મરનો નાન કરનાર છે ધન, ધાન્ય, શુદ્ધ, કુટુંબ, ગીર્તિ, ધર, પ્રતિષ્ઠા, મતા, શાન્ત્ય, પદવી, આદિ અનેક પ્રકારનો લોભ છે, તેનો નાન કરવામાટે જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યવિના અન્ય કોઈ સમર્થ થતો નથી જાનવૈરાગ્યે, માન અને લોભરૂપ બે મામાનું પણ બાંધણી કર્યું જોઈ ન રાતના જાનતું પાપ બાંધણી કર્યું અને પશ્ચાત્તઃ પ્રેમ જામતું પણ બાંધણી કર્યું જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યની સર્વોત્કૃષ્ટદશાને પ્રાપ્ત કરનાર મનુષ્ય, પ્રેમમાં પણ અધિકાર પ્રાપ્ત કરીને મુક્તો નથી જ્ઞાનનાભત પુત્રની જોડી ઉપર થતા તેનું જ્ઞાનનામ ધારણ કર્યું ઉપજમભાવ, ક્ષયોપજમભાવ અને ક્ષાયિકભાવની વૃદ્ધિ થતા તેનો મહિમા વર્ણવી શકાતો નથી અધ્યાત્મભાવની દશા વધતા મુક્તિના મુખની વાનગી આસ્વાદી શકાય છે અધ્યાત્મભાવનો મહિમા અવર્ણનીય છે જે ભવ્યોને તેનો અનુભવ આવે છે તેજ તેનું સ્વરૂપ બહી શકે છે, બાકી અન્ય મનુષ્યો તે જોડા જોડા વા ખાખ છે અધ્યાત્મ ભાવનો જે અધિકારી નથી તે અધ્યાત્મ ભાવને નિન્દે, તેથી કઈ ઉપશમાદિ ભાવરૂપ અધ્યાત્મની હાનિ થતી નથી-ધ્રુવને સૂર્યને નિન્દે તેથી સૂર્યની હાનિ થતી નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનના અધિકારીઓ જે હોય તેઓ અધ્યાત્મ ભાવમાં લયમીન રહે છે શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, આનન્દના સમૂહભૂત એવા હે મનુષ્યો! પરમાત્માનો ભાવ પ્રગટ કરો, તેવા પ્રકારનો ભાવ સર્વ આત્મામાં સત્તાએ રહ્યો છે, માટે તેવા પ્રકારનો ભાવ પ્રગટ કરો!!

પદ ૧૦૬

(૫મ નંદ)

કિન ગુન મયો રે ઉદાસી, મમરા. ॥ કિન૦ ॥

પર તેરી કારી, મુર તેરા. ॥ ફૂલનકો વાસી ॥

સવ કલિયનકો રસ તુમ લીના, સો ક્યૂં જાય નિરાસી.

॥ ભમરાં કિં ॥ ૨ ॥

આનન્દવન પ્રભુ તુમારે મિલનકું, જાય કરવત લ્યુ કાસી

॥ ભમરાં કિં ॥ ૩ ॥

ભાષાર્થ — સમતાનો પતિ આત્મા છે, — આત્માને ભ્રમરના સકે-
તથી સમતા બોલાવે છે, તત્ સબન્ધી અન્ય વિવેચન કરવામા આવે
છે સમતા પોતાના આત્મારૂપ ભ્રમરને કહે છે કે, ભ્રમરની પેઠે
પાંચ ઇન્દ્રિયોના ત્રેવીસ વિષયોરૂપ પુષ્પોના વિષયરસને ગ્રહણ કરનાર
હે આત્મનું ! તુ કેમ ઉદાસી બન્યો છે ? આત્માને સદ્ગુણો સમાગમ
યતા તેને — વિષયરસને ગ્રહણ કરતા — ઉદાસીનતા જણાઈ, તેથી તે
સર્વને કહે છે પણ તેને કોઈ વિષયરૂપ પુષ્પોથી આનંદ પડતો નથી, આવી
આત્મારૂપ ભ્રમરની દશા દેખીને સમતા કહે છે કે અહો ! તુ કયા
ગુણથી ઉદાસી બન્યો છું ? આત્માને વૈરાગ્ય થયો છે તેથી તે ઉદાસીન
બન્યો છે એમ તેના સમજવામા છે, તોપણ તે પોતાના સ્વામી ઉપર
અત્યંત પ્રેમ છે તેથી એમ કહે છે કર્મસહિત આત્મારૂપ ભ્રમરની
રાગ અને દ્વેષરૂપ બે પાખો કાળી છે અને પદાર્થોના ભોગરૂપ સુખ
પીણું છે, — તે સાસારિક સર્વ નિષયોરૂપ પુષ્પોમા વાગ્ય જરીને વાસી
બન્યો છે તેથી સમતા, તેની બે પાખોને કાળી અને તેના સુખને
પીણું કહે છે સમતા પોતાના આત્મરૂપ ભ્રમરને કહે છે કે, તમે નિષ-
યરૂપ પુષ્પોની સર્વ કલીકાઓનો રસ લીધો છે અને હવે નિરાશ થઈને
કેમ જાઓ છો, અર્થાત્ તેના કહેવાનો સારાર એ છે કે, તમોને
વૈરાગ્યભાવ થયો તેની પહેલાં સર્વ વિષય પુષ્પોનો રસ સ્વાદતા
હતા, તે હવે કેમ તેમ કરતા નથી ? અર્થાત્ તેમા સુખની આરાનો ત્યાગ
કરીને કેમ જાઓ છો ? આમ કહીને તે પોતાના હૃદયનો એવો ભાવ
જણાવે છે કે, તમો બાહ્ય નિષયરૂપ પુષ્પોના રસભોગથી નિરાશ થયા છો
તો નિરાશ બનીને બેસી ન રહો, તમો મારીપાસે આવો અને અનુ-
ભવરસનું પાન કરો આન્તરિક મમતારૂપ વહ્નિના શુભાધ્યવસાયરૂપ
પુષ્પોમાથી નીકળતા એના અનુભવ અમૃતરસનું પાન કરો, તેથી
તમારા અન્તરમા આનન્દનો મહાસાગર પ્રગટશે

સમતા પોતાના સ્વામિને કહે છે કે, તમે હવે મર્વ પરવસ્તુઓ-
માથી સુખની શુદ્ધિનો ત્યાગ કરીને મારીપાસે આવો ભ્રમરની
— પ્રેરે સહજનન્દ રસના ભોગી એવા હે આત્મપ્રભો ! તમને મળવાના

સર્વે ઉપાયો કરી નૃત્તી છુ અને હવે તો માત્ર મન તલપાપક થઈ રહ્યું છે હે આનન્દધનશ્રુત આત્મપ્રભો ! તમને મળવાને હવે બીજો કોઈ ઉપાય બાકી રહ્યો નથી—આટલા આટલા ઉપાયથી પાપુ ને હવે તમે ન મળો તો હવે મારે શુ કરવું ? હવે તો ને તમે કહો તો કાશી જઈ કરવત લેઈને અન્ય ભવમા પ્રત્યક્ષપણે મળવાનો સંકલ્પ કર ! અર્થાત્ હવે તો આજ છેલ્લામા છેલ્લો ઉપાય તમે કરમાવો તો કર આપને મળવાને માટે સર્વ વસ્તુઓનો ભોગ મેં આપ્યો છે, માટે હવે તમે મને જલદી મળો, એમ સમતાની વિરૂપિનો સારારા છે

કાશીના કરવત સમન્ધી એવી દતકથા સામળવામા આવે છે કે, કાશીમા એક મોટો કૂવો છે અને ત્યાં મોટું કરવત છે, અસલના કેટલાક ગ્રાહણો તે સમન્ધી એવી માન્યતા ધરાવતા હતા કે, કોઈ મનુષ્યને કોઈ જાતની ઇચ્છા હોય અને તે આભવમા ફળતી ન હોય તો તેને અત્ર મસ્તકપર કરવત ચૂકવામા આવે તો પરભવમા તે તે ઇચ્છિત વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે કોઈને સુંદર સ્ત્રીની ઇચ્છા હોય અને તેના આ ભવમા સમન્ધ ન થતો હોય તો તે 'કાશી' મસ્તકપર કરવત ચૂકાવા જતો કરવતપાસે કેટલાક ગ્રાહણો રહેતા, તેઓ આવનાર મનુષ્યની પાસે કરવતની પૂજા કરાવીને ધન ચૂકાવતા હતા આવનાર મનુષ્યને કૂનાપર ઉભો કે બેઠો રાખીને તેના મસ્તકપર કરવત ચૂકીને જોરી નાખનામા આવતો હતો અને પશ્ચાત્ તેના સારીરને જઈ કૂવામા નાખી દેનામા આવતું હતું આ રીતે અનેક સ્ત્રીઓ અને પુરૂષો પરભવમા ઇચ્છિત સુખની આશાએ કાશીનું કરવત મસ્તકપર ચૂકાવીને મરપુ પામતા હતા, પાપુ બ્રીટીશ સરકારનું રાજ્ય થતા તે કુરીવાજનો નિષેધ કરવામા આવ્યો છે આમ પરભવમા પોતાના પતિને મળવાની આશાએ અનેક સ્ત્રીઓ કાશીમા જઈ શીર્ષપર કરવત ચૂકાવતી હતી હાલ તે કરવતની જગ્યા છે અને તે કરવતને જંચુ ચૂકવામા આવ્યું છે

સમતા, પોતાના આત્મપ્રભુને મળવામાટે હેવટે કાશીનું કરવત લેવાનું જણાવે છે, એ ઉપરથી એમ અવગોધાય છે કે, તેના મનમા આત્મપ્રભુને મળવાને હદ બહારની ઇચ્છા થઈ રહી છે આવું પાત્ર ગોઠવીને તેના ઉદ્ધારે કાઢનાર, શ્રીમદ્ આનન્દધનજીમા પરમાત્મ પ્રભુને સાક્ષાત્ મળવાની કેટલી ઉત્કંઠા છે તે આ તેમના કાઢેલા રાખેડો ઉપરથી જણાઈ આવે છે આભવમા સાતમા સુપુરુસ્થાનકમા પ્રવેશ કરીને આત્માનો પરોક્ષપણે મેળાપ કરી શકાય છે, પાપુ સાક્ષાત્ મેળાપ તો તેરમા સુપુરુસ્થાનકમા થાય છે આભવમા આત્મપ્રભુના

ક્ષાયિકભાવે સાક્ષાત્ દર્શન ન થાય તો પરબ્રહ્મમાં પણ તમારા દર્શન હું અવર્ય કરીશ, એવી શ્રીમદ્ની ઉત્તમ અભિરૂચિ આ પદમાથી વ્યક્ત થાય છે. આનન્દનો ઘન જેમા છે એવા આત્માના સાક્ષાત્ દર્શન કરવાને માટે શ્રીમદ્ની અત્યંત રૂચિ છે, પણ પરોક્ષદ્વારા દર્શન થઈ શકતા નથી—આત્માનું અનુભવદર્શન તો હોઈ શકે, પરંતુ કેવલજ્ઞાનનિના આત્માનું સાક્ષાત્ દર્શન થઈ શકે નહિ તેમણે જાણીના કરનતાના સંકેતથી એમ સૂચવ્યું છે કે, હું તમારા દર્શનમાટે તલસ્તું છું અને પરબ્રહ્મ સાક્ષાત્ દર્શન કરવાને દૃઢ પ્રતિજ્ઞા ધારણ કરું છું.

શ્રીમદ્ની આત્મદશાનું અનુકરણ કરીને આપણે પણ તેમની જે પદ પરમાત્મપ્રભુનું દર્શન કરવામાટે અભિરૂચિ પ્રગટાવવી જોઈએ. આત્મા પોતાના જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણોનો પ્રેમી બને, એવા ઉપાયોનો આદર કરવો જોઈએ. આત્માના ગુણો આત્મામાજ છે અને તે આત્માની સેવાનંદે આત્માજ પ્રગટાવે છે. ઉપાદાનરૂપ કારણ ખરેખર મુધરૂપ નિના આત્મા તે પરમાત્મારૂપ બનતો નથી. આત્માને પરમાત્મારૂપ બનાવવામાટે પુષ્ટ નિમિત્ત કારણોનું ખાસ અવલબન કરવું જોઈએ. આત્માના ગુણોમાટે જેઓ અત્યંત ઉત્સાહ ધારણ કરે છે તેઓ આત્માના ગુણોને અમુક અમુક અશે કર્મોવરણો ખેરવીને પ્રગટાવતા બંધ છે.

આત્માની પ્રાપ્તિમાટે મન, વાણી અને કાયાનું મમત્વ વોસિરાવવું જોઈએ. દેશનેમાટે ચોક્કાઓ, કાયાના મમત્વનો ત્યાગ કરીને યુદ્ધમાં શરીરને છોડે છે, કેટલાક મરે છે, કેટલાક છુલે છે અને અન્તે સ્વદેશને હિતગત કરે છે. મનુષ્યો મરણીયા થયા વિના પરમાત્મારૂપ દેવને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. કર્મશૂરા જરૂરતા અનન્તગુણ સૂરતા પ્રગટાવીને ધર્મશૂરો મોહરાતના સામું યુદ્ધ કરીને પોતાના દેશને તાણે કરે છે. આત્મા ! આત્મા ! એમ ફોનોનાદની જે વાવનામાનથી જર્જરણવાનું નથી. આલમ્બ્ય, મમતા અને ભયાદિકનો ત્યાગ કરીને આત્માના ગુણોનું મનન કરો. જે જે ઉપાયોથી આત્માના ગુણો પ્રગટ થાય, તે તે ઉપાયોમાં મત્વર જોડાઓ. આત્મારૂપ મહારાજાનરમાં કુળની મારીને તેમાંથી રત્નો કાઢો. આત્માના અનુભવી એવા મત્સ્યપોની સંગતિ કરીને આત્માના ગુણોનું સ્મરણ કર્યું કરો.—તરીરમાં વસનાર આત્માને જે પરિપૂર્ણરીતે જાણે છે તેને બાહ્ય દુનિયાની સૃષ્ટિ રહેતી નથી. આત્માના ગુણો પ્રગટાવવાને માટે મોહની ગાયે યુદ્ધ કરનારા આ જગત્માં વિરવા છે. જરૂર વસ્તુઓના જ્ઞાનાદિવડે, આત્માઓની ગાયે યુદ્ધ કરનારા મનુષ્યો પગલે પગલે જ્યાં ત્યાં દેખવામાં આવે છે, તેમજ અધ્યાત્મ

શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરીને પણ કેટલાક-દોષ દૃષ્ટિથી-અન્ય જીવોનીસાથે
 યુદ્ધમાં ઉતરનારા ધણા દેખવામાં આવે છે, પણ આત્માના શુદ્ધ
 ગુણો પ્રગટ કરનારા વિરલા છે આત્માની દયા કરો ! આત્માની
 દયા કરો ! એમ બોલીને આત્માની દયાનુ નામ દેઇને અન્ય
 જીવોના હૃદયમાં અનેક પ્રકારના ઘા કરનારા મનુષ્યો મોહનીસાથે
 યુદ્ધ કરી શકતા નથી, તેમજ જેઓના હૃદયમાં આત્માનો નિવાસ નથી
 અને પરભાવમાં જેઓ સદાનંદ આસક્ત રહે છે, તેવા મનુષ્યોપણ
 મોહનીસાથે યુદ્ધમાં ઉતરી શકતા નથી જેઓની આત્મદૃષ્ટિ નિર્મલ
 થઈ છે અને જેઓની દૃષ્ટિ વસ્તુતઃ આત્મામાં જ ઠરે છે, તેઓ પરમાત્મ
 પ્રભુના-પરોક્ષ દર્શામાં-દર્શન કરવાને શક્તિમાં આવે છે સિદ્ધાન્તોનો
 અભ્યાસ કરીને અન્યોનીસાથે વિવાદ, કવેશ અને પક્ષ બાધનારાઓ,
 પોતાની મેળે મોહ રાજના તાબે આવે છે જેઓ નામ રૂપમાં
 મોહ પામે છે અને તેનામાટેજ સર્વપ્રકારની ધર્મક્રિયાઓ કરે છે,
 તેઓ પણ કાચના કંકણનેમાટે ચિન્તામણિ રતને હારે છે મનુષ્યની
 જીવનમાં સદ્ગુણોનેજ પ્રગટાવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ આત્માના
 સદ્ગુણોનું ક્ષણે ક્ષણે સ્મરણ કરવાની જરૂર છે આત્માની ક્રિયા અને
 જરૂની ક્રિયાનો ભેદ પાડીને આત્માના ગુણોની ક્રિયા કરવી જોઈએ જેઓ
 આત્માના ગુણોની વાતો કરે છે અને પરની પચાતો તથા ખટપટોમાં
 જીવન વ્યતીત કરે છે, તેઓ આત્માના આનન્દગુણનો અનુભવ કરી
 શકતા નથી કેટલાક મનુષ્યો, ધર્મની બાહ્યક્રિયાઓના નિરાદોમાં પડીને
 કનેરાની ઉદીરણ કરે છે અને હજારો મનુષ્યોને કર્મયુદ્ધમાં દોરે છે,
 તેઓ પણ આત્માના સદ્ગુણોપ્રતિ અત્યંત રૂચિ ધારણ કરી શકતા
 નથી આત્માના ઉપર જેઓને અત્યંત પ્રેમ છે તેઓ આનન્દને મૂકીને
 કવેશના ખાસમાં ઉતરવાનેમાટે પ્રયત્ન કરતા નથી

જડવસ્તુઓથી હુ-આત્મા-ન્યારો હુ, સત્તાએ હુ સિદ્ધ પર-
 માત્મા સરખો હુ, માત્ર રૂપ આસમાં છે, અનંત મુખનું ધામ હુ
 આત્મા હુ, આપ્રમાણે ભાવના ભાવીને આત્માનો અનુભવ કરના
 રાઓ ખરેખર આત્માનું અનુભવદર્શન પ્રાપ્ત કરે છે આત્માને આત્મ
 ભાવે જાણીને આત્મદર્શમાં સ્થિરતા કરવી, એજ આત્માની ઉત્તતિનો
 સરવ માગ છે આત્મામાં સ્થિરતા કરવામાટે જે યોગીઓ ધ્યાન ધરે
 છે તેઓ આત્માની શક્તિઓને પ્રગટાવી શકે છે અને જગત્માં અનેક
 અમલકારો દેખાડના સમર્થ પણ બને છે મેરૂપર્વતને કપાયમાન કરનાર
 અને સાગરને ફોલાવનાર (ખળબળાવનાર) એવા અપૂર્વ અમલકાર
 ધામભૂત આત્મા છે દુનિયામાં અનેક લક્ષિવ્યો અને સિદ્ધિઓની વાતો
 સાંભળવામાં આવે છે, તે પણ આત્મામાંથી પ્રગટે છે આત્માને મૂકીને

મહા સમત્વરો કોઈ અન્ય દેહાણે રહેતા નથી અનેક પ્રકારના મત્રોની સાધના પણ આત્મબળવિના સિદ્ધ થઈ શકતી નથી મનોવડે દેવતા એને પ્રત્યક્ષ કરવામા પણ આત્મબળવિના કંઈ થઈ શકતું નથી આત્માને વસ્તુતઃ આત્મા ઉપર પ્રીતિ થાય છે વાદરી ગોતાના બ-
ચ્ચાને જીવ દોષ છે ત્યાગુધી છાતી સરખું ચાપીને દોડ્યા કરે છે,
પણ જ્યારે તેમથી આત્મા ઉડી જાય છે ત્યારે શરીરને પડતું મૂકે
છે આત્માવિના શરીરને બાળી દેવામા આવે છે, તેથી પણ સિદ્ધ
થાય છે કે, આત્માના પ્રેમવડે જ અ-ય આશ્રયસ્થિત પદાર્થો ઉપર પણ
પ્રેમ થાય છે સર્વે રૂઢિતું સ્થાનપણ આત્મા છે સર્વપ્રકારના મગ-
લતુ સ્વાન પણ આત્મા છે સર્વદા-સર્વથા આનન્દનો મહાસાગર
આત્મા છે આત્માજ કર્મનો નારા જરીને પરમાત્મા થાય છે આવી
ઉત્તમોત્તમ આત્માની દશા જાણીને વાચકોએ શ્રીમદ્દની પેઠે આત્માની
ઉપાસના કરવી જે જે અગે-જે જે ઉપાયોવડે રાગ દ્વેષનો ક્ષય થાય તેવી
પ્રવૃત્તિ કર્યા જરૂરી આત્માની ચત્તા ધ્યાનતા ધ્યાનતા, આત્માતુ શુદ્ધ-
સ્વરૂપ પ્રગટ થાય છે આત્માની સત્તા ધ્યાનને અનન્તજીવો સિદ્ધ
શુદ્ધ પરમાત્માઓ થયા, વર્તમાનમા મહાવિદેહક્ષેત્રમા થાય છે અને
ભવિષ્યમા અનન્ત જીવો સિદ્ધશુદ્ધ પરમાત્માઓ થશે ભવ્યજીવોએ
પરમાત્મપદ પ્રાપ્તિનો માર્ગ ગ્રહણ કરવો એજ આખા પદનો સાર છે

પદ ૧૦૭

(રાગ વસન્ત)

તુમ જ્ઞાનવિમ્બો ફૂલી વસત, મનમધુકરહી સુખસો રસંત
॥ તુમ૦ ॥ ૧ ॥

દિન વહે મયે વૈરાગમાવ, મિવ્યામતિ રજનીકો ઘટાવ
॥ તુમ૦ ॥ ૨ ॥

વહુ ફૂલી ફલી સુરુચિવેલ, જ્ઞાતા જન સમતા સગફેલ.
॥ તુમ૦ ॥ ૩ ॥

જાનત વાની પિક મધુર રૂપ, સુરનર પશુ આનન્દધન સરૂપ
॥ તુમ૦ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ — હે પ્રભો ! તમારા જ્ઞાનરૂપ વસન્તઋતુ કુલી છે અને
તેમા મનરૂપ મધુકર, મુખવી રસીયો બન્યો છે વૈરાગ્યભાવરૂપ દિવસ

મોટા થયા છે અને મિધ્યામતિરૂપ રાત્રી ઘટના માત્રી છે મુરચિરૂપ
વેચો બહુ કુલી છે અને કૃષી છે, તે વચનમાં જ્ઞાતાજન આત્મા, પોતે
સમતારૂપ સ્ત્રીની સાથે કીડા કર્યો કરે છે પિક અર્થેત કોયવની મધુ
રાત્મક વાણી ખરેખર કળને મધુર લાગ્યા કરે છે મુર, (દેવ) મનુષ્ય
અને પશુઓ પણ જ્ઞાનરૂપ વસન્તઋતુના સખન્ધથી આનન્દના સમ
હારાજા બની ગયા છે, એમ શ્રીમદ્ આનન્દધન કહે છે

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ, પ્રભુના જ્ઞાનને વસન્તઋતુની રૂપમાં આપીને
પોતાની આન્તરિક વસન્તઋતુ સમ્યગ્રીત્યા વર્ણન કર્યું છે પ્રભુના
જ્ઞાનથી આત્માર્થ જીવને મુદયમાં વૈરાગ્યભાવ પ્રગટે છે દુષ્કર્મિત
વૈરાગ્ય અને મોહામિત વૈરાગ્યનો નાશ થયા બાદ જ્ઞાનમિત વૈરાગ્ય
પ્રગટે છે પ્રભુની વાણીદ્વારા આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતા વૈરાગ્યભાવનો
દિવસ મોટો થતો જાય છે અને મિધ્યામતિરૂપ રાત્રી તો પ્રતિદિન
ઘટતી જાય છે આવી અન્તરની જ્ઞાનરૂપ વસન્તઋતુ પ્રાપ્ત થયે છે
તે અનેક પ્રકારના આત્મિક ધર્મની મુરચિરૂપ વેલ બહુ કુલીને કળે
■ અને તે વખતે તે વેલોના માડવાના નીચે આત્મા સમતાની સાથે
એસીને સહજ નુખની કીડા કરે છે આત્માની વાણીરૂપ કોયવ ખરે
ખર તે વખતે મધુર જ્ઞાન લલકારે છે અને તેથી જ્ઞાતાઓના મનમાં
આનન્દ આનન્દ છાઈ જાય છે દેવતાઓ, મનુષ્યો અને પશુઓ પણ
પ્રભુની જ્ઞાનરૂપ વસન્તઋતુનો લાભ લેઈને આનન્દરસરૂપ બની જાય
છે આવી વસન્તઋતુનો સવાત્તમ મહિમા અવલોકીને આપણે અન્ત-
રમાં આત્મજ્ઞાનરૂપ વસન્તઋતુ પોતાનામાં પ્રગટાવવી જોઈએ, તેમજ
તત્ત્વજ્ઞાનરૂપ વસન્તઋતુ આખી દુનિયામાં પ્રગટાવવી જોઈએ વસન્ત-
ઋતુનું વર્ણન વાચવાથી જે આનન્દ થાય છે તેના કરતા વસન્તનો વા-
સ્તવિક ભાવ ખરેખર અન્તરમાં પ્રગટતા અનન્તધર્મો આનન્દ પ્રગટે
છે લાડુની વાતો કરવામાં જે આનન્દ થાય છે તેના કરતા લાડુનું જમણું
જમતા ધર્મો આનન્દ થાય છે જેમ જેમ અન્તરમાં આત્મજ્ઞાનની વૃદ્ધિ
થતી જાય છે, તેમ તેમ વસન્તઋતુની શોભામાં વધારો થતો જાય છે
આત્મજ્ઞાન થતા આત્માની અનેક શુદ્ધધર્મની રૂચિરૂપ વેલડીઓ ફેલાવા
માટે છે અને કળવા માટે છે તેથી આત્મામાં આનન્દનો પાર રહેતો નથી
આત્મામાં અનેક સદ્ગુણોરૂપ ઊકડાઓ ખીલવા માટે છે અને તેથી આ-
નન્દરૂપ મુગધનો મહામહાટ મહેંડી રહે છે પડિતોએ અન્તરની વસન્ત-
ઋતુનો અનુભવ કર્યો છે, તેઓને બાહ્ય વસન્તની શોભા કંઈ હિસાબમાં
લાગતી નથી બાહ્ય વસન્તઋતુની શોભા એક સરખી સદાકાલ રહેતી
નથી અને અન્તરની વસન્તઋતુની શોભાતો એક સરખી સદાકાલ રહે

છે શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ આન્તરિક વસન્તઋતુનું વર્ણન આપેલું છે. ક્યું છે તેમણે આત્મજ્ઞાનરૂપ વસન્તઋતુનો અન્તરમા અનુભવ કરીને આના ઉત્તમ ઉદ્ધારો કાઢ્યા છે, એમ લેખકના હૃદયમા સ્પષ્ટ ભામે છે. લયોપનમજ્ઞાનરૂપ વસન્તઋતુનો તેમણે અનુભવ કરીને-અન્યોના હૃદયમા તેવા પ્રકારની વસન્તઋતુ પ્રગટે તેમાટે-આન્તર ઉદ્ધારો નાંધ્યા છે.

શ્રીપ્રભુનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને પશુઓ, દેવતાઓ અને મનુષ્યો સહ-જાનન્દને પ્રાપ્ત કરે છે.

પ્રત્યેક મનુષ્યે પોતાના આત્મામા વસન્તઋતુ પ્રગટાવવી હોય તો, જૈનાનુભવોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ શ્રીવીરપ્રભુનો ઉપદેશ જ્યારે હૃદયમા પરિપુર્યે છે ત્યારે વસન્તઋતુ ખીવવા માંડે છે બાહ્યની વસન્તઋતુના આનન્દમા પુરુષો અને સ્ત્રીઓ ગુલ્તાન બને છે, તેમ અન્તરની જ્ઞાન વસન્તઋતુમા પાપુ પુરુષો અને સ્ત્રીઓ ગુલ્તાન બને છે.

આત્માના જ્ઞાનવસન્તમા, અન્તરનું ધર્મચિત્તની વૃદ્ધિ થતી જાય છે અને તેથી આત્માની પુષ્ટતા બને છે, અનુભવરમ્યની ક્રીડાઓને આત્મા દરરોજ જ્યો કરે છે પોતાના સહજ સુખના સ્નાહથી આત્મા મસ્ત બને છે અને તેથી તે આનન્દમા મસ્ત બનેલો લાગે છે ઉપરામરસના સરોવરમા આત્મા ક્રીડા કર્યો કરે છે અને વૈર, ક્રોધ, દ્વેષ વગેરેની મહીનતાને દૂર કરે છે આત્મા પોતાના ધ્યાનરૂપ રૂપ-માથી આનન્દરસરૂપ જલ નીકળ્યા કરે છે તેનું પાન કરે છે મહજ સન્તોષ મમાવિરૂપ પલ્લવમા પડીને તે પરભાવ દર્શાવે જાન બૂલી જાય છે પ્રભુના જ્ઞાનરૂપ સૂર્યના પ્રગટથી છુદ્ધ દોષરૂપ જતુઓનો ઉપદ્રવ રહેતો નથી પ્રભુના જ્ઞાનવસન્તમા આત્મા પરભાવ રમપુ-તારૂપ પ્રપચ્ચતાને પરિહરે છે અને પોતાના ગુરૂ ધર્મરૂપ નૈવેદ્યનો ભોક્તા બને છે આત્માનીસાથે દયા, વૈરાગ્ય પરિપુતિ, સત્યપરિપુતિ, નિવેકનૃત્તિ, શાન્તિ, શુષ્કિ, મુક્તિ, મમિતિ, શ્રદ્ધા, શુભવાસના, શુદ્ધ પ્રેમવૃત્તિ, ઉત્તમગતતા, અને વિશ્વવત્સલતા આદિ અનેક સ્ત્રીઓ-અનુભવ જાનમા-ઝેલિ કરે છે અને તેથી આત્માને જે સુખ થાય છે તેનું વર્ણન સુખથી થઈ શકતું નથી એકવાર આન્તર વસન્તનો આનન્દ લેતા અનેક જાનની દુખ પરપરાનો નાશ થાય છે અને સુખ-પર આનન્દની લાક્ષીતી નૂર ઝલક્યા કરે છે જે મનુષ્યો આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે, તે મનુષ્યો આત્મિક વસન્તને પ્રાપ્ત કરે છે આનન્દનો મહાસાગર જેમા વાસ કરે છે એવી વસન્તઋતુને પ્રાપ્ત કરવા મદાકાલ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ “મનુષ્ય જે વસ્તનેમાટે પ્રયત્ન કરે છે તે વસ્તને

મેળવે છે ” કાળા માથાનો મનુષ્ય શું કરી રાકતો નથી ? દુનિયામાં મનુષ્ય ધારે તે કરી શકે છે મનુષ્યો પોતાની બુદ્ધિના અનુસારે ઇચ્છા કરે છે - આધ્યાત્મિક માર્ગમાં પેઢલાઓ આન્તરિક વસન્તની ઇચ્છા કર્યા કરે છે અને આન્તર વસન્તની સન્મુખ ગમન કરે છે - અનેક પ્રકારના સકટો વેઠીને તેઓ આન્તર વસન્તને પ્રાપ્ત કરે છે બાહ્ય સુખનો ભોગ આધ્યાત્મિક આન્તરિક વસન્તમાં પ્રવેશ થઈ રાકતો નથી

પૂર્વકાવમાં આર્યો નર્તમાં - જેઓના હૃદયમાં વસન્તનો આવિર્ભાવ થયો હતો એવા અનેક મનુષ્યો હતા અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં મસ્ત બનીને વસન્તના સુખ ભોગવનારા અનેક મુનિવરો હતા, તેમજ મહાત્માઓના ઉપદેશથી આત્માના ગુણોને અગ્રીકાર કરનારા અને ગૃહસ્થ ધર્મ પાળનારા એના ધણા ગૃહસ્થો હતા મહાત્માઓ સદાકાલ સત્ય બોલતા હતા અને ગૃહસ્થોને સત્ય ઉપદેશ આપતા હતા પૂર્વના લોકો ધણા સરલ હતા, - ધરતા બારણે તાળુ વાસવાની પપુ જરૂર ધારતા ન હોતા તેઓ નિવૃત્તિ માર્ગના ઉપાસકો હોવાથી સન્તોષ પૂર્વક આજીવિકા ચલાવતા હતા, પ્રાય તેઓ સરવતા ધારક હોવાથી સત્ય માર્ગના સન્મુખ વિશેષતઃ ગમન કરતા હતા, જે મહાત્માઓ હતા તે, સત્યના પ્રેમી હોવાથી અસત્યનો ત્યાગ કરતા વાર લગાડતા ન હોતા મુનિયો અને ઉત્તમ આવકો અધ્યાત્મજ્ઞાનના રસીવા હતા તેથી, તેઓના વિશ્વાસથી આખા દેશ ઉપર સારી અસર થતી હતી અને તેથી કલેશ, યુદ્ધ વગેરે દોષો આજના જેટલા ઉદ્ભવતા નહોતા તેઓના મનમાં ધર્મની અત્યંત શ્રદ્ધા હતી પૂર્વના આર્ય જૈનો શુદ્ધ પ્રેમના ઉપાસક હતા, તેથી તેઓ અન્ય મનુષ્યો ઉપર પપુ ઉત્તમ અસર કરવા સમર્થ બન્યા હતા પૂર્વના આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો અને સાધુઓ ધર્મધ્યાનમાં મસ્ત રહેતા હતા, તેથી તેઓ વિશાલ ધર્મદૃષ્ટિનો ત્યાગ કરીને પરસ્પર એક બીજા ઉપર ઈર્ષ્યા કરતા નહોતા જેમ જેમ જ્ઞાન ઘટવા માડ્યું અને અજ્ઞાન વધવા માડ્યું તેમ તેમ આર્યજૈનોમાં ધર્મના અનેક ગન્ધો મતો, પ્રાપ્તવા લાગ્યા અને અસહ્ય છવો, આત્મારૂપ સાધ્ય બૂદ્ધિને - સારવિનાની કેટલીક બાબતોમાં લક્ષ્ય દેઈ - અવિવેકના માર્ગમાં પ્રયાપ્ત કરવા લાગ્યા ગન્ધોની તકરારોમાં કેટલાક સાધુઓ પાલુ ફસાવા લાગ્યા, અર્થાત્ પોતપોતાનો પક્ષ પોષપુ કરીને, તેઓ પાલુ કલિકાલના પન્નમાં ફસાવા લાગ્યા આધ્યાત્મિકજ્ઞાનના વિરદે બાહ્ય વિદ્યાઓથી અહવૃત્તિ ઉત્પન્ન થવા લાગી અને કેટલાક તેના ઉપાસક બન્યા પૂર્વના મુનિવરોની વિશાળ દૃષ્ટિને ઠેકાણે

દુર્મતિયોગે સકુચિત દૃષ્ટિ થના લાગી, પપુ હવે પાછો જમાનો
 બદલાયો છે. આર્યજૈનો ષિટીશ સરકારે પ્રસારેલી શાન્તિનો લાભ
 લેઈ, ધર્મમાર્ગની પરીક્ષા કરવા લાગ્યા છે અને પૂર્વના આર્યજૈનોની
 વ્યાવહારિક તથા આધ્યાત્મિક ઝાહોઝવાલીના ઉપાયોને આચારમાં
 મૂકવા ચર્ચા કરવા લાગ્યા છે—આખી દુનિયામાં આત્મિક વસન્તનો
 ફેવારો કરનાના ઉપાયોનો વિચાર કરવા લાગ્યા છે શ્રીમદ્
 આનંદધનજીએ પોતાના હૃદયમાંથી—અઢારમાં સૈકામાં કાઢેલા વસ-
 ન્તના ઉભરાઓની હવે ઝિમ્મત થના લાગી છે વ્યાવહારિક જ્ઞાનના
 વિશાલ ક્ષેત્રમાં ધૂમનારા વિદ્વાનો હવે આધ્યાત્મિક વસન્ત તરફ વળવા
 લાગ્યા છે પચ્ચાસ વર્ષ પહેલા જે જ્ઞાનનો પ્રકાશ નહોતો તે હવે
 થવા લાગ્યો છે ત્રેવીસ ઉદય પૈકી અમુક ઉદયના ચિન્હો હવે પ્રગ-
 ટવા લાગ્યા છે અને તેથી, આર્યજૈનો—આર્યાવર્ત વગેરે દેશોમાં—ધાર્મિક
 જ્ઞાનના કિરણો ફેલાવશે અને લોકોના હૃદયમાં જૈનધર્મમાંટે ઉચ્ચ
 અભિપ્રાય પ્રગટાવશે શ્રીમદ્ આનંદધને વસન્તનો અનુભવ કરીને
 રાષ્ટ્રોવડે વસન્તનું ખીજ વાગ્યું હતું, તેનખતે લોકો તેમના ખીજને
 હસી કાઢતા હતા, પપુ હાલ તે ખીજમાંથી અકુરો કુટી નીકળ્યો છે
 હવે આત્મનાદનો ફેલાવો કરવામાંટે અનેક મહાત્માઓ ઉપદેશ ક્ષેત્રમાં
 યુવાનસ્થામાં આત્મભોગ આપીને—કૂદી પડવાના અને અનાય ક્ષેત્રોમાં
 પપુ આત્મનાદનો પડ્યો પડવાનો અને ત્યાના ભવ્ય જીવો પપુ
 જન્મત થવાના, અર્ધાત પૂર્વના જેવા સરલ અને પરોપકારી મનુષ્યોનું
 અનુકરણ કરનારા મનુષ્યો પ્રગટ થવાના ભવિષ્યની પ્રજનો આધ્યાત્મ
 માર્ગમાં પ્રવેશ થાય તેમાંટે ‘આ વખતે’ લેખકો, ગ્રંથો લખીને તત્ત્વ
 માર્ગમાં પડેલા કાટા અને અન્ય વિઘ્નોને હટાવે છે હવે આપણે
 આધ્યાત્મિક વસન્તને પ્રગટાવવામાંટે શું કરવું જોઈએ? એ પ્રશ્નનો
 ઉત્તર નીચે પ્રમાણે છે આધ્યાત્મ એના રાષ્ટ્રો જોવીને બેસી રહેવાથી
 કઈ કાર્ય સિદ્ધ થવાનું નથી, પપુ જૈન ગુરૂજો દેશો દેરા સ્થાપવા
 જોઈએ અને જૈનજાળકોને સરકૃત આદિ ભાષાદ્વારા જૈનતત્ત્વજ્ઞાનનો
 અભ્યાસ કરાવવો જોઈએ જૈનગૃહસ્થોએ સાત ક્ષેત્રોનું વિવેક દૃષ્ટિથી
 યોગ્ય કરવું જોઈએ જૈનધર્મના આચારો અને વિચારોનો ફેલાવો
 કરવામાંટે અન્યધર્મોના મીતનોની ચેટ અનેક ઉપાયો યોજવા
 જોઈએ સાત નયોના જ્ઞાનનો ફેલાવો કરવો જોઈએ આધ્યાત્મ માર્ગનું
 જ્ઞાન કરીને જનહાર ધર્મના આચારોનો કદાપિ ત્યાગ ન કરવો જોઈએ
 ક્રિયાપો, જ્ઞાનપો, ભક્તિયોગ, આદિ અનેક યોગોનું યથાશક્તિ
 સેવન કરવું જોઈએ ગુરુ પિકાળે આપેલા આચારોનો ત્યાગ ન

કરવો જોઈએ અને સાધુઓએ સાધુના આચારોનો ત્યાગ ન કરવો જોઈએ સાધુઓએ અને આનંદોએ પોતાના અધિકારપ્રમાણે જૈન ધર્મની ઉન્નતિના જે જે કાર્ય કરવાના હોય તે કરવા જોઈએ અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરીને ગુપ્ત અધ્યાત્મી બનવાથી જૈનશાસનની આરાધના થઈ શકતી નથી, તેમજ એકાન્ત બંદાર આચારોને ગાડરીયા પ્રવાહની પેઠે સેવીને શુદ્ધ ક્રિયાજડ બનવાથી જૈનધર્મની આરાધના થતી નથી અધ્યાત્મજ્ઞાનનું આત્માના શુદ્ધ પ્રકટાવવા અને આત્માને બાળેલા કમો હઠાવવા સદાકાલ પ્રયત્ન કરવો બ્યવહારનય અને નિશ્ચયનય એ બન્નેનો મેળ કરીને ધર્મની પ્રવૃત્તિ કરવી નિશ્ચયનય છે તે સૂર્ય મમાન છે અને બ્યવહારનય છે તે ચન્દ્રસમાન છે ચન્દ્ર અને સૂર્યનિના જેમ જગત્ રોશી શકતું નથી, તેમ બ્યવહાર અને નિશ્ચયનિના જૈનધર્મ રોશી શકતો નથી

ધણકાલપર્યન્ત અધ્યાત્મજ્ઞાનનું પરિશીલન કરનાથી અધ્યાત્મ જ્ઞાનની પકનતા થાય છે આત્મા ખરેખર સ્વસત્તાથી પરમાત્મા છે, માટે સોહ નોહ એ ગાઢવડે આત્માનું ધ્યાન ધરવું જ્ઞાન, દરીન અને ચારિત્ર ગુણોને આત્મામા પ્રકટાવવા પ્રયત્ન કરવો પરભાવની પરિપુતિ ટાળીને આત્માની શુદ્ધ પરિપુતિ ધારના સદાકાલ પ્રયત્ન કરવો આનંદે આવકના નતો ધારવું જરીને આત્માના શુદ્ધ ધર્મમા રમણતા કરવી અને સાધુએ પચમહાનતને ચથાશક્તિ પાળીને આત્માનો શુદ્ધ ધર્મ પ્રગટાવવા ધર્મધ્યાન ધરવું ઉત્સર્ગ અને અપવાદનો બોધ કરીને શુદ્ધ ચારિત્ર પાળના ઉદયશીલ થવું ધારવું, ધ્યાન અને સમાધિવડે આત્માના શુદ્ધ ધર્મને પ્રગટાવવા સદાકાલ પ્રયત્ન કરવો વીતરાગ દેનની ભક્તિ-સેના કરીને પોતાના આત્માની વીતરાગ દશા પ્રગટાવવી આત્મામા સ્થિર થઈને જૈનશાસનની ઉન્નતિ કરવા પ્રયત્ન કરવો શ્રીમદ્રખાલુ, હેમચન્દ્રસૂરિ, હીરવિજયસૂરિ અને યશો નિજય ઉપાધ્યાયના પગલે ચાલીને બ્યવહાર ધર્મની શોભા વધારવી શ્રીમદ્ જ્ઞાનન્દધનના પગલે ચાલીને આત્મામા રહેલી વસતઋતુ પ્રગટાવીને અનન્ત સુખના ભોગી બનવું, એજ અધ્યાત્મજ્ઞાનના ઉપાસકોનું પરમ કર્તવ્ય છે.

શ્રીમદ્ હવે શ્રીપાર્શ્વનું અન્ત્ય સંગલ કરીને પદની સમાપ્તિ કરે ॥ તે બીજા દર્શાવવામા આવે છે.

મેરે એ પ્રભુ ચાહીએ, નિત્ય દરિશન પાડ ॥

ચરણકમલ સેવા કરુ, ચરણે ચિત્ત લાડ. ॥ મેં ॥ ૧ ॥

મન પદ્મજકે મોલમે, પ્રભુ પાસ વેઠાડ ॥

નિપટ નજીક હોરહુ, મેરે જીવ રમાવુ. ॥ મેં ॥ ૨ ॥

અંતરજામી આગલે, અંતરિક ગુણ ગાડ ॥

આનન્દઘન પ્રભુ પાસજી, મેંતો જૌર ન ધ્યાડ. ॥ મેં ॥ ૩ ॥

ભાનાર્થ — શ્રીમદ્ ક્યે છે કે, હે પ્રભો ! મારી એટલીજ આહના છે કે નિત્ય તમારા દરોન પાસુ દરરોજ તમારા ચરણુમલની સેના કરુ, એનીજ અભિરૂચિ યથા કરે છે અને તેથી ઈચ્છુ છું કે, આપના ચરણુમા અર્થાત્ આરિત્રમા માફ ચિત્ત રાખુ, એજ મારી ભાવના સફલ થાયો મન પકળના મહેલમા હે પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ! તમને બેસાડું અને આપના આત્માની અત્યંત નજીક સદાકાલ થાઉં અને મારા જીવને ત્યાં રમાડુ એમ આંતરિક ભાવના પ્રગટે છે, તેમજ તેપ્રમાણે અંતરમા હું આપને બેસાડીને અર્થાત્ આપની મૂર્તિ તથા આપની શુદ્ધધ્યેય વ્યક્તિને ધારીને મારા આત્માને રમપુતા કરાડુ છું, તેથી મારા આત્મામા અનન્ત સહજગુમની લીલા પ્રગટે છે આપની ધ્યેયમૂર્તિનું ધ્યાન ધરતા આપના જ્ઞાનાદિક ગુણો મારા હૃદયમા વાસ કરે છે, અર્થાત્ તેઓનું સ્મરણુ યથા કરે છે, અને તેથી ધ્યાન કરતા જે રસ પ્રગટે છે તે અન્યની આગળ વેળારી-પાણીથી કંથી રાડતો નથી મારા આત્મામા નસેવા અને માત્ર સર્વ સ્વરૂપ જાગૃતાના એના હે પ્રભો ! તમારી આગળ હું તમારા આંતરિક ગુણોને ગાઉં છું, સ્મરુ છું અને તેનામા એક લીનતા કરુ છું આનન્દનો ઘન જેમા છે એના શ્રીમદ્ આનન્દઘન ક્યે છે કે, હે પાર્શ્વ પ્રભો ! સર્વજ્ઞ વીતરાગ દેવ એના તમને પામીને 'દેવના લક્ષણુ જેમા નથી એવા' અન્ય દેવને હવે હું કદાપિ કાળે ધ્યાનનાર નથી — સર્વજ્ઞ વીતરાગ દેવોનું ધ્યાન મૂડીને અન્યનું ધ્યાન કરવાની હવે તપુ કાવમા મારી ઇચ્છા નથી

શ્રીમદ્ પાર્શ્વનાથની આ પ્રમાણે સ્તુતિ ઝીને, પોતાના હૃદયમા અપૂર્વ જ્ઞાનભક્તિરસ જાગૃત્ જ્યો છે ભક્તિરસના ગસીવા એવા શ્રીમદ્ પોતાના હૃદયમા પાર્શ્વ પ્રભુને સ્થાપન કરે છે અને પાર્શ્વ-

પ્રભુવિના તેઓ અન્ય કુ દેવને નહીં ધ્યાનનાની પ્રતિષ્ઠા કરે છે પર
માત્માની શુદ્ધ વ્યક્તિની અત્યંત પામે-નશક નમન કરીને, પાર્શ્વ
પ્રભુના ગુણોમા તક્ષીન બનીને પોતાના આત્માને આનંદ આપે છે,
વીતરાગ સર્વેષ પાર્શ્વપ્રભુના ધ્યાનમા ઐક્ય અનુભવે છે અને પરમા
ત્માના આવબનરૂડે પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરે છે, તેથી તેમની
ભક્તિનુ આપણે અનુકરણ કરવુ જોઈએ પરમાત્માની નરધા ભક્તિ
કરવાથી ભક્ત પોને પરમાત્મારૂપ બને છે જ્ઞાનગર્ભિત ભક્તિથી આ
ત્મામા આનંદ રસની પશ્ચિમુતિ પ્રગટે છે અને તેથી આત્માને ભક્તિ
રસના મુખનો અનુભવ આવે છે કવિકાવમા ભક્તિયોગનુ મોટુ
આવબન છે ભક્તિયોગના યોગીઓ સરીરાદિના મમત્વથી દૂર
રહે છે અને તે બાહ્ય ધનનો નાશ થતા કદાપિ ચિન્તા કરતા નથી
ભક્તિરસમા રસીક ભક્ત, ખરેખર મુખપર આનંદનૂર વર્ષાવી
શકે છે શ્રીમદ્ જ્ઞાનયોગી અને ભક્તિયોગી હતા, તેઓના
આત્માની અત્યંત ઉજ્જવનતા હતી તેથી પરમાત્માની સ્તુતિ કરવામા
તક્ષીન બનીને તેઓ બાહ્ય દુનિયાનુ બાન બની જાય છે વાચકોએ
શ્રીમદ્ આનંદધનના હૃદયની ભક્તિનો ખ્યાલ કરીને ભક્તિરસના
રસીલા બનવુ જોઈએ અધ્યાત્મજ્ઞાન પામીને જેઓ પ્રભુભક્તિરસમા
રસીલા બને છે તેઓના હૃદયમા પરમાત્મારૂપ ધોયની સ્થિરતા થવાથી,
તેઓ પરમાત્માના મુખની વાનગીનો અનુભવ કરે છે મનુષ્યો
પાર્શ્વનાથનુ ધ્યાન ધરવાથી આભવમા અને પરભવમા મગલમાવા પામે
છે આ કાવમા પાર્શ્વનાથના શાસન દેવતાઓનો મહિમા જન્ય છે
પાર્શ્વનાથનુ અત્યંત મગલ કરવાથી લેખક, વાચક અને શ્રોતાઓના ધરમા
આનંદ મગલ વર્તે છે, તેપ્રમાણે સર્વને આનંદ મગલ પ્રાપ્ત થાઓ !
આનંદધનના આત્માની પેઠે સર્વના આત્માઓ ઉચ્ચ દરારે પામે !

વ્યવહારનય માતા સમાન છે અને નિશ્ચયનય પિતા સમાન છે
એ બને નયવડે પ્રભુભક્તિ, રેવા, પૂજા, વગેરે સર્વ આવશ્યક,
ધર્મક્રિયાઓ કરવી અધ્યાત્મજ્ઞાનપૂર્વક, દેવ ભક્તિ અર્થાત્ સેવાવડે
આત્માની ઉજ્જવલતા કરવી, તેમજ જૈનધર્મની સેવા કરવાનેમાટે
સદાકાલ તત્પર રહેવુ, કટીબદ્ધ થવુ, આત્મા ખરેખર પરમાત્મા
સમાન છે આત્મામા અનંત શક્તિયો છે તેની ઉપાસના કરનારા
એવા જૈનોએ, જૈનશાસનનો ફેલાવો કરવા પોતાની શક્તિયોને વાપરવી
અને પોતાનો શુદ્ધ ધર્મ પ્રગટ કરવો શ્રીમદ્ આનંદધનના હૃદયના
ઉભરાઓ સકલ દુનિયાના મનુષ્યોને અસર કરો ! અને સકલ જીવો
પરમાત્માનુ આવબન કરીને પરમાનંદમય મગલ માવાને પ્રાપ્ત કરો !!

જેના જ્ઞાનરૂપ કિરણોથી આખી દુનિયામાં પ્રકાશ પડે છે, એવા શ્રી મહાવીર પ્રભુરૂપ સૂર્યનો મહિમા જગત્માં વિસ્તરે અને જૈનશાસનનો સદાકાય જય થાઓ !

વિવેચકે કરેલું અન્ય મગલ

ધ્યાઈ ધ્યાઈ રે આનન્દધન બહોતેગી ધ્યાઈ,	આા૦ ૧
આતમ અનુભવ દીવ પ્રગટાવી, અનુભવ લીલા પાઈ રે	
ઉદવિસમ આનન્દવન આરાય, ઇંદુમાન જણાયો,	આા૦ ૨
જાણે તેટલું ઠોપુ લખી શકે, અનુભવ એ મન આયો રે	
પવના બર્ષા ઘઢીણ ઘઢીણ, મહુ મહુ ભાવે સુહાવે,	આા૦ ૩
ભમિનવ અનુભવ ક્ષણક્ષણ પ્રગટે, છટયો ન કોઈ રીત જાવેરે	
મુજ જાતમર્મા અનુભવ આમ્વો, તેણુ ચિન્દુ છટાયુ,	આા૦ ૪
જણ્યુ વચને લખવામાં થોડું, અનુભવથી એ જણાયુ રે	
પૂર્વ મુનિવર વચનની ભક્તિ, કરવા આનન્દ આયો,	આા૦ ૫
આધ્યાત્મિક પદગાતા ધ્યાતા, નિશ્ચય પદ સ્થિર થાયો રે	
સનત ઓગપિસ સડસઠ સાલે, વેશાખ માસ સુહાવો,	આા૦ ૬
અક્ષયતૃતીયા રચના આરંભી, પદ ભાવાર્થ લખાયો રે	
આનન્દધન યોતેરી અઠોતરી, લખી ભાવાર્થ જણાયો,	આા૦ ૭
ભવ્યજીવોના હેતે-ભાવે, સેના ધર્મ બળ્યો રે	
એક એક કલાક પ્રતિદિન, કાર્તિકમાસ લખાઈ,	આા૦ ૮
અનુક્રમે વિહાર કરીને, પાદરા નગરે રચાઈ રે	
પાદરામાં મારકટપ જરી એ, પદ ચાર શેષ લખાયા,	આા૦ ૯
આગ્યો અનુભવ જેવો પદોનો, તેવા તે મેં જણાવ્યા રે.	
પાદરા નગરે પૂરા ૩૧ ધી, અઠોતરી સુખદાઈ,	આા૦ ૧૦
ઓગપિસ અડસઠ અક્ષયતૃતીયા, સિવસુદરીની વધાઈ રે	

प्रशस्ति

दुत्त्वानन्दधनारण्यसद्यतिपदव्याप्यामिमां शोभना
 सर्व सन्तु दयायुता ऋतयुता अस्तेयशीलधिता ॥
 त्यक्त्वा दुममता तपोव्रतधरा धमक्रियातत्परा
 गाभीर्यादुदित यदत्र विपरीत तत्क्षमञ्ज बुधा ॥ १ ॥
 तत्प्रोक्तस्य पदामृतस्य च शुभा वृष्टिसदा सज्जना
 स्तवन्मन्त्र प्रशस्यत स समयो व्याख्यास्वतीतस्तु य ॥
 तस्यस्य म्बनुमोदनां विदधतु प्रेम्णा युता बन्धव
 सस्य पल्लवयन्तु सज्जनवरा दृष्ट्या ह्यनेकात्मया ॥ २ ॥
 सच्छास्त्रेषु निबद्धित रविसम ज्ञान तथा सरिक्रिया
 माहत्य यवहारनिश्चययुक्ता धमक्रियामाधिता ॥
 नित्य सन्तु जना स्वधमनिरता धर्मोद्धतिर्जायता
 मात्मधनयति चैनसासनसमुपलया मतिनायताम् ॥ ३ ॥
 अष्टपद्माक्षरमेऽभूच्छ्रीमहावीरपट्टके ॥
 श्रीहीरविजय सूरिसपागच्छतिरोमणि ॥ ४ ॥
 तच्छिष्य सहजाख्याय उपाध्यायोऽभवन्महान् ॥
 श्रीनमिसागराऽयोऽभूत्परम्परया सुधी ॥ ५ ॥
 शिथिलाचारनशाय क्रियोदार चकार य ॥
 रविसागरसाधुस्तपदे धमप्रकाशकृत् ॥ ६ ॥
 तदाचारो जैनसङ्घे प्राकाशत मुशोभन ॥
 एकसप्ततपदेऽस्ति साधु श्रीसुखसागर ॥ ७ ॥
 सयमायुषयोगेन धमसक्रियया च य ॥
 सयमित्वमगण्य स्वाचाराभ्यै प्रशस्यते ॥ ८ ॥
 सागराभिधसङ्घे तपागच्छ गुणालये ॥
 द्वासप्ततितमे पदे जैनशास्त्रादिवेदिना ॥ ९ ॥
 तच्छिष्येण मया भया बुद्धिमागरसाधुना ॥
 आनन्दधनसत्वार्य भाषारचितटीकया ॥ १० ॥
 यद्यभावावार्थवृत्तिर्वै रचितेय यथामति ॥
 शुभाय भूयाच्छ्रीवृणां वनृणामनुमोदिनाम् ॥ ११ ॥

इति श्रीजैनधमपुराणरवियोदारक श्रीनेमिसागरमुनिवरस्तच्छिष्ययतिवर
 क्रियाप्राप्रचारित्रचूडामणि श्रीरविसागरमहाराजस्तच्छिष्य सहस्र चारित्रमार्गदीपक
 शास्त्रमूर्तिश्रीसुखसागरस्तच्छिष्य योगनिष्ठमुनिबुद्धिसागररचितानन्दधनपदभाषाया
 भाषाविवृति समाप्ता ॥ ॥ शान्ति शान्ति शान्ति ॥

ઉપોદ્વાતનું અશુદ્ધિ શુદ્ધિપત્રક.

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધિ	શુદ્ધિ
૧૫	૧૨	મનન નેઈએ	મનન થતુ નેઈએ
૨૨	૧૩	ચાલે	પાલે
૨૩	૩૨	સમ	રામ
૨૪	૭	વાચકો	વાચકો
૨૭	૨૮	આધ્યાત્મિકજ્ઞાનપિના તથા	આધ્યાત્મિકજ્ઞાનવિના
૨૮	૧૬	દુદ્ધભિ	દુદ્ધભિ
૩૭	૨૮	તીથિ	તિથિ
૩૮	૩૦	નિધમાન	વિધમાન
૩૯	૨૫	અર્થથી	અર્ચાથી
૪૦	૧	ચુનરાન્ય	ચુવરાજ
૪૪	૩૩	રૂપેયા	રૂપેયા
૪૯	૧૫	ભગવદ્ગીતામા	ભગવદ્ગીતાના વિવેચનમા
૫૦	૧૦	મુશોભીત	મુશોભિત
૫૯	૧૭	દલોલી	દલોલિ
૬૧	૭	આધ્યાત્મિક	આધ્યાત્મિક
૬૧	૧૮	પન્તમા	પૂલમા
૬૪	૧૬	સપ્તભગીન	સપ્તભગીના
૬૯	૧૬	રૌદ્રધ્યાના	રૌદ્રધ્યાનના
૮૦	૩૬	હતુ	હતો
૮૫	૩૦	દૃષ્ટાવીશ્વત	દૃષ્ટાવીશ્વત
૮૮	૫	ભાતૃ	ભાતૃ
૮૯	૧૩	ચરમાત્માની	પરમાત્માની
૯૧	૩	સર્વ	સર્પ
૯૪	૩૨	નિલ	નિલમ્
૯૫	૩	(કલપક)	(કલપકમ્)
૯૮	૧૮	વાર્થ	વાર્તમ્
૯૯	૫	-	આર્દ્ર

પૃષ્ઠ	પાત્ર	અશુદ્ધિ	શુદ્ધિ
૮૦	૧૫	પ્રાણો	પ્રાણ
૮૧	૯	યત્ર	યત્ર
૯૦	૬	અહિરસા	હિરસા
૮૩	૨૩	સારેન્દ્રિય	સોરેન્દ્રિય
„	૨૫	સ્કંદનાળી	કંદવાળી
૮૪	૧	કાય	કાયમ્
૯૬	૩૦	પાપુ	૦
૮૬	૨	દેશાત્મક	દેષાત્મક
૧૦૧	૧૦	આસિપ્	આસિપ્
૧૦૩	૨૭	નિષ્ઠા	નિષ્ઠા
૧૦૮	૨૩	સરસ્વતી	સરસ્વતી
૧૧૧	૨૨	„	„
૧૧૩	૪	લક્ષ્મીચન્દ્ર	લક્ષ્મીચન્દ્ર
૧૧૬	૧	મુલ	મુલમ્
૧૧૮	૧૮	ભસ્તીભૂત	ભસ્તીભૂત
૧૨૧	૧-૨	સ્ત કિં ।	સ્ત કિમ્ ।
„	૩	સ્ત કિં	„
„	૪	સ્ત કિં	„
„	૫	જાત	જાતમ્
૧૨૫	૧૬	પરમેષ્ઠિનાં	પરમેષ્ઠિનામ્
„	૧૭	વર્ણોત્તમસ	વર્ણસમસ
૧૩૦	૪	મુલ	મુલમ્
૧૦૬	૫	આત્માના	આત્માના
૧૦૪	૨૮	કુળજ	કુળજ
૧૫૦	૩૩	કુળમા	કુળમા
૧૫૩	૨૮	બે શાસનરક્ષા અટપટોમા,	બે અટપટોમા
૧૫૫	૧૦	ગુરુકુળ	ગુરુકુળ
૧૫૮	૧૮	પૂર્વોછે	પૂર્વોછે
૧૬૦	૩૦	સ્મરણનામા	સ્મરણનામા
૧૬૩	૨૨	શિધીલ	શિધીલ
૧૬૭	૩૨	કુળ	કુળ
૧૭૪	૧૬	સ્વાન	સ્વાધિન
„	૧૭	સ્થાનદ્વિ	સ્થાનદ્વિ

પૃષ્ઠ	પાનિ	અનુદ્ધિ	શુદ્ધિ
૧૭૭	૩૧	બ્રમરપુ	બ્રમર
૧૮૩	૧૦	ભટ્ટકી	ભટ્ટકી
૧૮૮	૨૪	સાધુઓના પતિપુત્ર, મ,	સાધુઓના પતિપુત્રના
૧૮૯	૩૧	પસો	પસો
૨૦૩	૩૨	કૂળના	કુળનો
"	"	કૂળથી	કુળથી
૨૦૪	૨	કૂળજ	કુળજ
૨૦૫	૧૮	ગુરૂકુળ	ગુરૂકુળ
૨૦૮	૧૧	વિરોધ	નિરોધ
૨૦૮	૧૦	ગુરૂકુળ	ગુરૂકુળ
૨૧૨	૮	વ્યાપિના	ક્રિયાપિના
૨૧૩	૩૦	યથાતથ્ય	યાથાતથ્ય
૨૧૮	૩૨	"	"
૨૧૫	૧૩	બાલક	બાલક
"	"	વય	વયમ્
"	૧૬	મસાક	મસાકમ્
"	૧૯	કલ્પ	કલ્પમ્
૨૧૭	૧૩	પદ	પદ
"	૩૦	સમદીના	સમુદીના
૨૨૫	૧૮	બુદ્ધસ્તમેવ	બુદ્ધસ્તમેવ
૨૨૮	૧૨	સખ્યા	રાકા
૨૩૮	૯	સ્વરસમાન	સ્વરસમાન
૨૪૧	૩૧	વિધમાન	વિધમાન
૨૫૧	૮	ચરિત	ચરિત

આ સિવાય અન્ય બહોળા-શબ્દ કાનોમાત્રા વજેરેની હોય તે સુરોએ
સુધારીને વાચવું

શ્રીમદ્ આનન્દ નપદભાવાર્થનુ અશુદ્ધિ શુદ્ધિપત્ર

પ્રક્ર	પક્રિ	અશુદ્ધિ	શુદ્ધિ
૧	૨૦	અને	અને
૮	૩૨	પારમામી	પારમામી
૯	૨૮	ભાગીને	ભાગીને
૯	૨૯	કેયુર	કેયુર
૧૦	૧૬	ભસ્મદીયકૃત	ભસ્મદીય
૧૮	૧૧	મધીન	મધીન
૧૮	૨૪	ધન	ધન
૨૪	૧૦	સખી !	સખિ !
૨૮	૨૧	તીન્દ્રિય	ત્રીન્દ્રિય
॥	૨૮	તેજો	તેજસ
૩૫	૧૮	મેર	મેરે
૩૭	૧૦	ઉપન	ઉત્પન
૩૯	૫	યાયાતમ્ય	યાયાતમ્ય
૩૯	૨૧	દૃષ્ટિ	દૃષ્ટિ
૫૪	૧૪	શુદ્ધતા	અશુદ્ધતા
૫૭	૨૪	ત્વદુચ્ચારિત	ત્વદુચ્ચારિત
૬૪	૫	ભગતિ	ભગૃતિ
૭૨	૩૧	સરસ્વતિ	સરસ્વતી
॥	૩૨	દ્વારિકામઠ	ગોવર્દ્ધનમઠ
૮૮	૨૮	કરનાતુ	કરવાનો
૮૩	૮	આર્ક્યુ છે	આર્ક્યુ છુ
૧૧૮	૫	પડ	પડ્
૧૨૪	૩૨	નૈવ	નૈવન
૧૨૫	૨૩	થયો	થયા
૧૨૬	૨૩	તેજસ	તૈજસ
૧૨૭	૧૮	અન્ત	અનન્ત
૧૨૮	૧	પાસ	પાશ

(૫૪૯)

પ્રક્ર	પદ્ધિ	અગ્રુદ્ધિ	શુદ્ધિ
૧૩૦	૩	ઉપયોગના	ઉપયોગના
"	૨૪	સતિ	સતી
૧૩૪	૮	ખીજી	ખીજી
૧૬૬	૧૭-૧૯	સમતા-સમતા	જાતના આત્મા
૧૪૮	૨૨	નત્રત	નત્રત
૧૫૫	૧	ઓતેન્દ્રિય	ઓતેન્દ્રિય
૧૫૬	૧૧	કૂલ	કૂલ
૧૬૫	૨૯	તદ્વરા	તદ્વરા
૧૬૭	૧	ઠની	ઠની
"	૧૧	મચ્ચીયમાન	સચ્ચિત
"	૨૭	પ્રદીપ	પ્રદીપ
૧૬૮	૬	પ્રકૃતિ	પ્રકૃતિ
૧૭૨	૨૮	નિચારોના	નિચારોના
"	૨૮	વારના	વારવા
૧૭૪	૨	ધેર	ધર
૧૭૮	૨૯	લક્ષ્મીમન્ત	લક્ષ્મીમન્ત
"	૩૧	લક્ષ્મીમન્તો	લક્ષ્મીમન્તો
૧૭૯	૨	ખુનજાર	ખુનખાર
"	૨૯	આશક્ત	આશક્ત
૧૮૮	૩૩	સગત	મગતિ
૧૯૦	૬	તે	તેતે
૧૯૨	૬	ઠદેપુર	ઠદેપુર
૨૦૦	૧૮	પ્રથમા	પ્રથમ
૨૦૪	૧૭	આનન્દમય	આનન્દમય
૨૦૮	૩૧	અલોકિત	અલોકિત
૨૧૨	૩	લૈમિનિય	લૈમિનીય
"	૨૦	વિભાવ્યતા	વિભાવ્યતામ્
૨૧૩	૨૭	ઉપયુક્ત	ઉપયુક્ત
૨૧૬	૬	શ્યો	શ્યો
"	૨૫	છલ	છલ
"	૨૭	-	નિમ્ન
૨૧૮	૧	-	પતિ

पृष्ठ	पङ्क्ति	अशुद्धि	शुद्धि
२१८	२१	माच्छल	दारुछल
२१६	८	यथोच्यते	यथोच्यते
२२०	१	रसेन्द्रिय	रसनेन्द्रिय
"	१६	पद	पदम्
२२०	२०	माथव	माथव
२२१	४	खिह	स्त्वह
"	१०	विद्यते	विद्यते
२२२	७८	कर्म	कर्म
२२३	२	वैशोपिह	वैशोपिह
"	७	उक्त	उक्तम्
"	१२	आशेषेषु	अपक्षेषु
"	२२	जैमिनीया	जैमिनीया
२२४	६	जैमिनी	जैमिनीय
"	१४	साभवेद	साभवेद
"	"	अथर्ववेद	अथर्ववेद
२२५	६	मावानी	मावानि
"	७	वक्	वृक्
२२६	१८	वेदान्त	वेदान्त
२२८	३	तेभने	तेभक्षे
२२८	१५	पौर्वात्य	पौर्न
२३१	३४	संकराचार्यना	संकराचार्यनी
२३२	१८	सनयनुरमपु	सनयनुरमपु
२३३	२०	कश्चु छे	कश्चु छे
२४५	२	पार्थना	प्रार्थना
२४८	१४	आभूति	आभुति
२५१	१२	भनभ	भनभा
"	१८	लज्ज	श्रेष्ठ्य
२५८	२२	विष्णु	विष्णु
२७८	२८	पक्षाधी	पक्षाधी
२७६	३१	भिजुन	भीन
२८१	६	भारा	भारा
२८२	१८	काङ्	काङ्

પૃષ્ઠ	પાત્રિકા	અનુદિ	હિદિ
૨૮૩	૨૪	કથિત	કથિત
૨૮૬	૧૦	કુર્જિતી	કુર્જિતી
૨૮૬	૧૨	રાગાવા કથામુયા	રાગાવા કથામુયા
»	૨૭	ચૈતન્યમય	ચૈતન્યમય
૨૮૬	૨૪	શ્રાવિક	શ્રાવિકા
૨૮૮	૩૧	અનુભાવજ્ઞાનથી	અનુભાવજ્ઞાનથી
૩૦૮	૧૫	જરુપિ	જરુપિ
૩૧૭	૧૯	ત્રેયા	ત્રેયા
૩૨૦	૨	સ્વામીન	સ્વામીન
૩૨૩	૨૭	વૃત્તિ	વૃત્તિ
૪૨૪	૧૮	નિલ	નીલ
૩૨૮	૨૬	ફૂલના	ફૂલના
૩૩૦	૧૯	બાલમ	બાલમ
૩૩૦	૧૯	સસા	સસા
૩૪૮	૨૪	સાબળશે	સાબળશે
૩૪૯	૫	પ્રાશાન્ત	પ્રશાન્ત
૪૧૪	૮	સરસ્વતિ	સરસ્વતી
૩૫૫	૧૭	તુ સાબળ ॥	તુ સાબળ ॥
૩૬૦	૧૧	આનન્દનો	આનન્દનો
૩૭૪	૧૫	શીથીવ	શિથિલ
»	૧૭	પૌર્ણીત્ય	પૌર્ણીત્ય
૩૮૬	૩૧	સકલ સકલ	સકલ
૩૮૮	૨૭	વધુ	વધુ
૩૮૮	૩	ફર	ફર
»	૩૦	નયકથમા	નયકથમા
૩૮૮	૨૪	આહુતિ	આહુતિ
૪૧૧	૧૨	આપને	આપની
૪૧૨	૨૭	શ્રુત	શ્રુત
૪૧	૧૯	સમ્યક્ત	સમ્યક્ત
૪૧૭	૧૯	મધ્યસ્થ	મધ્યસ્થતા
૪૧૮	૭	આન્દ	આનન્દ
૪૨૪	૨૯	આન્દની	આનન્દની
૪૨૫	૨૨	માખીના	માખીની
૪૨૬	૩	આદ્ર	આદ્ર
»	૩૧	પરીક્ષી	પરીક્ષી

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધિ	શુદ્ધિ
૪૨૮	૧-૮-૧૪	પરાક્ષ	પરાક્ષ
૪૩૦	૧૫	પતિના	પત્નીના
૪૪૩	૨૨	ઠપાસગો	ઉપાસગો
૪૫૦	૨૪	મદ્દ	મદ્દ
૪૫૧	૧૧	એ	હે
૪૫૭	૫	ભાવ	આવ
૪૬૭	૨૪	મિમાસકો	મીમાંસકો
૪૬૮	૮	દૂરી	દૂર
"	૭૦	બોક્ષો	બોક્ષો
૪૭૧	૧૧	મકુચિત	સમુચિત
૪૭૭	૧૦	મિથ્યાશ્રિત	મિથ્યાશ્રુત
૪૮૫	૨	આતમા	આત્મા
૪૮૬	૨૩	શ્ચમુર	શ્ચમુર
"	"	શ્ચમૂરની	શ્ચમૂની
૪૮૪	૩૩	સહશ્ચ	સહશ્ચ
૫૦૦	૧	આશ્રય	આશ્રવ
૫૦૭	૨૬	નિરાનન્દ	નિરાનન્દત્વ
૫૧૫	૨૨	આ વાક	આ વાક્ય
૫૧૭	૩૦	ઠપયુક્ત	ઉપર્યુક્ત
૫૨૩	૧૨	કાયન્વો	કાયન્વો
૫૨૬	૩	વૈરાગ	વૈરાગ
૫૩૬	૨૪	વાસ્તવિક	વાસ્તવિક
૫૪૪	૧૪	પદ્માશ્રમે	પદ્માશ્રમે
"	૨૬	સદ્દે	સદ્દાદ
"	૨૭	રચિતટીકયા-	વિશદટીકયા

આ સિવાય અન્ય જે શબ્દની અશુદ્ધિ રહી હોય તે સંબંધનોએ સુધારીને વાંચવું

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મહાજ તરફથી પ્રગટ થયેલ ન-થો
નીચના સ્થળોથી વેચાણ મળશે

૧-અમદાવાદ—જેનબોર્ડિંગ-૮૦ નાગોરીસરાહ

૨-મુળાઈ—મેસર્સ મેઘજી હીરજીની કુ ઠે પાપધુલી

૩- " —અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મહાજ ઠે વપાનલી

૪-પુના—તા વીરવદ કૃષ્ણાજી ઠે વૈતાવપેઠ

શ્રી-અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડલ.

(સ્થાપન-જ્ઞાનપથમી-વિર સવત્ ૨૪૩૫.)

જો તમારે તત્ત્વજ્ઞાનના ઉત્તમ સિદ્ધાંતો, સરલ અને પ્રીય શૈલીમાં સમજવા હોય અને પોતાનું હૃદય નિર્મળ બનાવવું હોય, તો મહાન તરફથી પ્રગટ થયેલ, -

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી અન્થમાળા

અવશ્ય વાચ્યો.

મજ્જુર અન્થમાળામાં નીચલા અન્થો પ્રગટ થયેલ છે, જે વાચી મનન કરી, તમારા આત્માને ઉચ્ચ શ્રેણીએ ચઢાવો. ઉત્તમ અન્થો એજ અપૂર્વ સત્સંગ છે. ખચીત આ અન્થોના મનનથી ઘણું બાણુવા અને મેળવવા યામશો-ગુરુશ્રીની લેખનશૈલી-માન્યસ્થદૃષ્ટિવાલી હોવાથી, દરેક ધર્માવલ્લખીઓ તેને પ્રેમપૂર્વક વાચે છે. દરેક અન્થોમાં અધ્યાત્મજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાન મળી નિવેચન છે.

વરાગ્ય, ઉપદેશક, અને જોષક, પદો-ભજનો-તે તે વિષયમાં વિહાર કરી નાખે છે. દરેક પદોનો સાર વિચારણીય છે અનેકાન્ત દૃષ્ટિથી, હૃદયની વિતાળતાપૂર્વક અને પ્રીય તથા પરમવાણીથી દરેક જણને ઉત્તમ બનાવી વકાચ છે અને તે મુજબ આ થયો છે.

માન વાચકોના હિતાય, ઉદાર જૃહસ્વોની સ્હાય વડે-કોઈપણ અન્થ પ્રકાશક મહાન કરતા-ઓછામાં ઓછી કીમત રાખવાની પહેલ આ મહાજોગ કરી છે-ઓછી કીમત છતાં જપાર્ધ-કાગળ-બધાર્ધ વગેરે કામ મુદર થાય છે, તદ્ ઉપરાંત વધુ પ્રચારાર્થ-પ્રભાવના, વિદ્યાર્થીઓને ઈનામ, અને સેટ આપનાર માટે વધુ નકતો મગાવનારને (શીલીકમાં હોય તો) બની ચકતી ઓછી કીમતે આપવામાં આવે છે—

જેઓને પ્રાપ્ત થઈ ચુકેલા જો અવાના અન્થો પૈકી, કોઈપણ અન્થો પોતાના મુરબ્બી કે પેલી અને ઉપગ્રાહીઓના સ્મરણાન, પ્રગટ કરવાને ઇચ્છા હોય તેમને તે મુજબ મહાન સમવક કરી આપે છે.

પદવ્યવહાર-મુજાર્ધ-વ્યાપાગલી અવસ્થાપક-શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક-મહાન જોગ કરવો.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી અન્યમાળામા-મગદ યથેના મન્યો.

ક્રમાંક.	પૃષ્ઠ	કી.	રૂ.આ.પા.
૦ બજન સમૃદ્ધ ભાગ ૧ લો *	૨૦૮		૦-૮-૦
૧ અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાનમાળા*	૨૦૬		૦-૮-૦
૨ બજનસમૃદ્ધ ભા. ૨ લો*	૩૩૬		૦-૮-૦
૩ બજનસમૃદ્ધ ભાગ ૩ લો	૨૧૫		૦-૮-૦
૪ સમાધિ સતકમ્	૩૪૦		૦-૮-૦
૫ અનુભવ પચ્ચિથી	૨૬૮		૦-૮-૦
૬ આત્મપ્રદીપ	૩૧૫		૦-૮-૦
૭ બજનસમૃદ્ધ ભાગ ૪ લો.	૩૦૪		૦-૮-૦
૮ પરમાત્મકર્તૃન	૪૩૨		૦-૧૨-૦
૯ પરમાત્મજ્યોતિ	૫૦૦		૦-૧૨-૦
૧૦ તરવણિદુ*	૨૩૦		૦-૪-૦
૧૧ કુલ્લાનુરાગ (આવૃત્તિ બીજી)	૨૪		૦-૧-૦
૧૨-૧૩ બજન સમૃદ્ધ ભા. ૫ લો તથા જ્ઞાનદિપીકા	૧૮૦		૦-૬-૦
૧૪ તીર્થયાત્રાનું વિમાન (આવૃત્તિ બીજી)	૧૪		૦-૧-૦
૧૫ અધ્યાત્મ બજનસમૃદ્ધ	૧૬૦		૦-૬-૦
૧૬ પુરુષોદ્ધ	૧૭૨		૦-૪-૦
૧૭ તત્ત્વજ્ઞાનદિપીકા*	૧૨૪		૦-૬-૦
૧૮ ગુહીસમૃદ્ધ	૧૧૨		૦-૩-૦
૧૯ શ્રાવક ધર્મસ્વરૂપ ભાગ ૧ લો(આવૃત્તિ ત્રીજી)	૪૦		૦-૧-૦
૨૦ , , ભાગ ૨ લો (આવૃત્તિ ત્રીજી)	૪૦		૦-૧-૦
૨૧ બજન પંચસમૃદ્ધ ભાગ ૬ લો	૨૦૮		૦-૧૨-૦
૨૨ વચનામૃત	૩૮૮		૦-૧૪-૦
૨૩ યોગદીપક	૨૬૮		૦-૧૪-૦
૨૪ જન ઐતિહાસિક રાસમાળા	૪૦૮		૧-૦-૦
૨૫ જ્ઞાન જ્ઞાન પંચસમૃદ્ધ ભાવાર્થસહિત	૮૦૮		૨-૦-૦
૨૬ અધ્યાત્મ તાન્ત્રિ (આવૃત્તિ બીજી)	૧૩૨		૦-૩-૦
૨૭ કાવ્યસમૃદ્ધ ભાગ ૭ લો	૧૫૬		૦-૮-૦

* આ નીશાનીવાળા ય લો લીધક નથી

અન્યો નીચલા સ્થળોથી વેચાણ મળશે.

- ૧ અમદાસદ-જેન જોડાંગ-૨ નાગોરીસરાદ
- ૨ મુળર્પ-મેસસ મેવલ હીરજીની કુન્ડે પાવકુલી
- ૩ , , શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસાદ
- ૪ પુના-શા વીરયં કુન્ડ
- ૫ મુમ્ત-મી જી. એમ રોડ

જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા-પૃષ્ઠ ૪૦૮
પાકી બાઈન્ડીંગ કી માત્ર રૂ ૧-૦-૦
સંગ્રાહક -મી. મોહનલાલ દલ્દીચંદ દેસાઈ, વડોલ.

અમદાવાદના નગરચેઠના પૂર્વજ, જૈનોની બહોજલાલીમા અગત્યનો ભાગ ભજવનાર, બાદશાહી ફરમાનો અને માન મેળવનાર, અમતકારીક રીતે મનની પ્રભાવ પામનાર, ગાયકવાડ અને અગ્રેજ મરકારતું સાનીયાલું (વર્ષા સન) મેળવનાર, અકબરના સમયલી રાજ્યો સાથે માનભર્યા સબધ બળવનાર, શ્રેષ્ઠિવર્ચ શ્રી શાન્તિદાસજી અને તેઓના વારસ પુત્રોના બલુવા યોગ્ય અગ્રિનો, પદમા રાસરૂપે અને ગદ્યમા ભાષાન્તર સાથે-અત્યાર મુધીની નવોન અપ્રસિદ્ધ બલુવા યોગ્ય હકીકતો સાથે અને આખા હુકુમની વચાવળી જે ૧૬ પૃષ્ઠની થઈ છે તે સાથે, તેમજ બાદશાહી-ગાયકવાડી-અગ્રેજ સરકારના ફરમાનોની નકલો સાથે આ ગ્રન્થ વાંચોજ ઉપયોગી અને બલુવા યોગ્ય થયો છે મહેનતના પ્રમાણમા ઝીમત કર્ષજ નવી-કઠીનુ રાષ્ટ્રોનો ગબ્દાર્ય ટોપ પાપુ આપ્યો છે-ઉપરાત ૧૧ પ્રાચીન મહામુનિઓના રામે અને ચરિત્રો આ ગ્રન્થમા આપ્યા છે જે તેઓની પાટે ઉતરી આવેલા હાલના મુનિરાજોને બલુવા યોગ્ય અને અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે ૧૧ રાસના નામ (૧)-લક્ષ્મિસાગર સૂરિ, (૨) નેમીસાગરોપાધ્યાય, (૩) વિજયદેવ સૂરિ, (૪) વિજયાનંદ સૂરિ, (૫) કલ્યાણવિજય ગણિ, (૬) સત્યવિજય પંચામ, (૭) કર્પુરવિજય ગણિ (૮) ક્ષમાવિજય ગણિ, (૯) જીવવિજય ગણિ, (૧૦) ઉત્તમવિજયજી પંચાસ, (૧૧) પદ્મવિજયજી ગણિ

અધ્યાત્મશાન્તિ આવૃત્તિ બીજી.
પાકી બાઈન્ડીંગ પૃષ્ઠ ૧૩૨. ગ્રી. રૂ. ૦-૩-૦

ખરેખર શાન્તિને આપનારો આ લઘુ ગ્રન્થ અહોનીત અધ્યાસપાઠની માફક મનન કરવા યોગ્ય છે ત્રીમત્ત શુદ્ધિસારજીએ તે સ ૧૯૫૯ મા રચેલો છે, તેની બીજી આવૃત્તિ મુધારા સાથે પ્રગટ થઈ છે ગ્રન્થ અપૂર્વ છે

"શ્રીમદ્ યશોવિજયજી"

તેમનું જીવન અને તેમનું ગુજરાતી સાહિત્ય

[લેખક—યોગનિષ્ઠ મુનિ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી]

આ નિબંધ વડોદરા ખાતે મળેલી ચોથી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ત્રીજા દિવસે નડઆતમા વચાઓ હતો

શ્રીમદ્ની અદ્ભુત રાક્ષિ અને કાર્યોને જાણવાની તથા અભ્યાસવાની હિતસાવાનાઓને, આ નિબંધ અપૂર્વ ઉપયોગી છે, એટલું જ કે પુરતું છે કેમકે શ્રીમદ્ વિશે આ નિબંધમાંથી કેટલુંક નવિન જાણવા અનુભવવા મને તેમ છે

નિબંધમાં શું જાણશો ?

(૧) શ્રીમદ્નું ચરિત્ર અને તે જાણવાના સાધનો, (૨) શ્રીમદ્ સંપત્તિ, (૩) બા. યાવસ્થા અને અદ્ભુત સ્મરણશક્તિ, (૪) ગુરુ હિતચિન્તક (૫) સ્વર્ગ નિવેદન (૬) સદા તેમની પાસે માગતી, (૭) મહા અને પુત્રને સાપત્તિ (૮) કાલીમા વિદ્યાભ્યાસ અને ત્યાગી વિદ્યાર્થી તે વખતની ધર્મસ્થિતિ, (૯) શ્રીમદ્ યશોવિજયજી અને શ્રીમાનવિજય વ્યાખ્યાન જાણ, એક બીજાની પવદામાં જતુ અને પ્રસસા કરવી સહવિજયપ યાસ આદિ તે વખતના સમકાલીન વિદ્વાન મુનિઓ અને તેમની સાથેનો સંબંધ, (૧૨) ખ્યાતમા વાંઘિવા, (૧૩) કાલીના અધ્યાપકને કે ૭૦ હજારનું દાન (૧૪) છાત્રીગારે નિહાર, (૧૫) શ્રીમદે પીતનરે ધારણ કર્યો હતા કે ઝમ ? (૧૬) શ્રીમદ્ જ્ઞાનદાનજી સાથે ચર્ચાનો સંબંધ (૧૭) તેમના વ્યાખ્યાનમાં, શ્રીમદ્ જ્ઞાનદાનજીનું પધારતું પરસ્પર ગુણગુણ રાગ, (૧૮) શ્રીમદ્ જ્ઞાનદાનજીના પ્રસંગથી ચર્ચા અધ્યાત્મમર્યાદા અને અભ્યાસ, અને સુવર્ણસિદ્ધિની છત્રા, (૧૯) શ્રીમદ્ના સંસ્કૃત ગુજરાતી ગદ્ય પદ્ય, ૧૦૮ એ ચોનું-મે લાખ મોક પ્રમાણ લખાણ, અને અમ્ર એ ચોના નામો, (૨૦) કઈ રીતે ગુજરાતી સાહિત્યને યોગ્ય (૨૧) શ્રી દત્ત દેવોત્સવ-જાળ સ્થળ-અને પાઠકા અને તેનો પ્રભાવ (૨૨) શ્રીમદ્નો ભક્તિ પ્રેમ-તેમના મ્તાનનો તેનો આર, (૨૩) શ્રીમદ્ના આ ચારિત્ર અને ભક્તિ એ ચો (૨૪) અનુભવ જ્ઞાનવડે કહેલ પ્રજુના સ્વરૂપની આપી અને તેનું પ્રમાણ, (૨૫) અધિકાપક દેવીનું પ્રાદ વચન સમ્યક્તવની પ્રાપ્તિ અને તેનું પ્રમાણ, (૨૬) શ્રીમદ્નો અહિંસા સત્ય ચોરીનિષેધ, બક્ષત્ય ક્રોધ અહંકાર કપટ, દ્રેષ, નિદા અને ત્યાગ ઉપરનો જોધ, (૨૭) સજાઓ સ્તવનો રાતો વોરેમાંથી તેમની અનુભવાતી આંતરીક સ્થિતિ (૨૮) વ્યવહાર ધર્માચાર અને શ્રીમદ્ના વિચારો શ્રીમદ્નો વૈરા ચોપ અને નિષાળ દષ્ટિ, સહીયતા, ગુરુકૃપાસ તથા આચાર્યની આજ્ઞા વત્ત (૨૯) શ્રીમદે વખતે-કયા એ ચો રચ્યા (૩૦) શ્રીમદ્ના ઉપયોગની તીર્થતા, પ્રમ અને જોતેમાં તેમની યુજ્યતા (૩૧) શ્રીમદે ગુર્જર ભાષામાં અને ભાષામાં રચેલો છેલ્લો એ ચ (૩૨) શ્રીમદ્નો વિહાર, ચોમાસા અને સખ્યા વોરે—

